

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ**

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ (1898-1913)

**Η ιστορία της εκπαίδευσης στους Δήμους Αρκαλοχωρίου
και Βιάννου Ηρακλείου κατά την περίοδο της Κρητικής
Πολιτείας**

ΜΑΚΡΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2012

Βραχυγραφίες

[...] : απάλειψη λέξης, λέξεων ή φράσεων
 Α.Δ.Π. : Ανωτέρα Διεύθυνση της Παιδείας
 Α.Χ.Δ.Η. : Αρχείο Χριστιανικής Δημογεροντίας Ηρακλείου
 Α.Χ.Δ.Λ. : Αρχείο Χριστιανικής Δημογεροντίας Λασιθίου
 αριθμ. πρωτ. : αριθμός πρωτοκόλλου
 Β.Δ.Β.Η. : Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη Ηρακλείου
 βλ. : βλέπε
 Γ.Δ.Κ. : Γενική Διοίκηση Κρήτης
 Γ.Ε.Κ. : Γενικός Επιθεωρητής Κρήτης
 γρ. : γρόσια
 δρχ. : δραχμές
 Ε.Ε.Κ.Π. : Επίσημος Εφημερίς Κρητικής Πολιτείας
 επιμ. : επιμέλεια
 εφημ. : εφημερίδα
 Ι.Α.Κ. : Ιστορικό Αρχείο Κρήτης
 κ.τ.λ. : και τα λοιπά
 Ν.Ε.Η. : Νομαρχιακός Επιθεωρητής Ηρακλείου
 Ν.Ε.Λ. : Νομαρχιακός Επιθεωρητής Λασιθίου
 ό.π. : όπου παραπάνω
 περ. : περιοδικό
 σελ. : σελίδα
 σσ. : σελίδες
 τ. : τεύχος
 τόμ. : τόμος
 χ.α.π. : (έγγραφο) χωρίς αριθμ. Πρωτοκόλλου
 Χ.Δ.Η. : Χριστιανική Δημογεροντία Ηρακλείου
 Χ.Δ.Λ. : Χριστιανική Δημογεροντία Λασιθίου
 Χ.Ο.Τ.Η. : Χριστιανική Ορφανική Τράπεζα Ηρακλείου
 Χ.Ο.Τ.Λ. : Χριστιανική Ορφανική Τράπεζα Λασιθίου
 Χ.Τ.Ε.Η. : Χριστιανική Τμηματική Εφορεία Ηρακλείου
 Χ.Τ.Ε.Λ. : Χριστιανική Τμηματική Εφορεία Λασιθίου
 χ.χ. : (έγγραφο) χωρίς χρονολογία
 Β.Π.Σ. : Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής
 Β.Γ.Ε. : Βιβλίο Γενικού Ελέγχου
 Α/βάθμιο : Πρωτοβάθμιο
 Β/βάθμιο : Δευτεροβάθμιο
 Γ/βάθμιο : Τριτοβάθμιο

Περιεχόμενα

Βραχυγραφίες	σελ.3
Προλογικό σημείωμα	σελ.7-8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ – Το ιστορικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο - τα σημαντικότερα νομοθετήματα.....	9-23
ΜΕΡΟΣ Α΄	
Η συνοπτική ιστορία της εκπαίδευσης στους Δήμους Αρκαλοχωρίου και Βιάννου κατά την ύστερη Τουρκοκρατία	σελ. 24-46
Πληθυσμιακά δεδομένα. Από την τελευταία απογραφή της τουρκοκρατίας (1881) στην πρώτη απογραφή της Πολιτείας (1900).....	σελ. 46- 48
ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΣΧΟΛΕΙΩΝ	
Η περίοδος της Τουρκοκρατίας.....	σελ. 49
Κρητική Πολιτεία	σελ. 51-54
Συζήτηση στη Βουλή των Κρητών για τους Επιθεωρητές.....	σελ. 54 - 56
Οι διάφορες τροποποιήσεων των ‘περί Επιθεωρητών νόμων’.....	σελ. 56-60
Η προσπάθεια της Εκκλησίας της Κρήτης για επανάκτηση του εποπτικού της ρόλου στην εκπαίδευση και η απόρριψη του νομοσχεδίου της από το Ανώτατο Εκπ/κό Συνέδριο.....	σελ. 61-68
ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΣΧΟΛΕΙΩΝ	
Τουρκοκρατία	σελ. 69-71
Κρητική Πολιτεία – Είδη εκπαιδευτηρίων.....	σελ. 71-79
Το διάταγμα των σχολικών περιφερειών.....	σελ. 81
Τα Ανώτερα Δημοτικά Σχολεία.....	σελ. 84
Διδακτήρια επί Κρητικής Πολιτείας	σελ. 86
Τα διδακτήρια της περιοχής Αρκαλοχωρίου –Βιάννου μέσα από τις διδακτηριακές εκθέσεις των δασκάλων το φθινόπωρο του 1899.....	σελ. 89
Οι εκθέσεις δασκάλων προς το Γενικό Επιθεωρητή Κρήτης (ετών 1907 & 1909) για τα διδακτήρια και τα εποπτικά όργανα των σχολείων της περιοχής.....	σελ. 100
Είδη εκπαιδευτηρίων –Λειτουργία Σχολείων.....	σελ. 105-118
ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ	
Ύστερη Τουρκοκρατία.....	σελ. 107
Κρητική Πολιτεία	σελ. 108
Προσόντα – Προϋποθέσεις διορισμού-μισθοδοσία	σελ. 109
Συνεδρίαση της Βουλής των Κρητών για τα προσόντα και τη μισθοδοσία των δημοδιδασκάλων.....	σελ. 113
Η συζήτηση στη Βουλή των Κρητών το 1903 για τους δημοδιδασκάλους, σελ.116-119	
Υπαλληλικοί βαθμοί-Μισθοδοσία-	
Διαβάθμιση –Κατηγορίες δασκάλων. Η ακτινογραφία των δασκάλων μέσα από τις εκθέσεις των Επιθεωρητών και της Ανωτέρας Δ/νσεως.....	σελ. 119
Η εκπαίδευση των δασκάλων-Το Διδασκαλείο Ηρακλείου	σελ. 127-137
Διδασκαλικά Συνέδρια.....	σελ. 137-144
Το Διδασκαλικό Συνέδριο στο Καστέλλι Πεδιάδος.....	σελ. 144-145
Εξετάσεις δημοδιδασκάλων.....	σελ. 145
Η συζήτηση στη Βουλή για την ανάγκη εξέτασης των δασκάλων.....	σελ. 147

Πειθαρχικές ποινές –πειθαρχικό συμβούλιο.....σελ.	148-151
Διεκδικήσεις – Συνδικαλισμός.....σελ.	151-153
Ο Παγκρήτιος Δημοδιδασκαλικός Σύλλογος –Η ίδρυση του Συλλόγου δασκάλων νομού Ηρακλείου & νομού Λασιθίου.....σελ.	154
Ο Σύνδεσμος Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης Κρήτης.....σελ.	155
Η εξάρτηση των δασκάλων από την πολιτική – Μονιμότητα- Μεταθέσεις - Απολύσεις.....σελ.	156
Συνοπτικός πίνακας για τη Δημοτική Εκπαίδευση στην Κρήτη(1910).....σελ.	165

ΜΑΘΗΜΑΤΑ –ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

Μαθήματα στην

Τουρκοκρατία.....σελ.	166
Κρητική Πολιτεία.....σελ.	167
Η συζήτηση στη Βουλή (1901).....σελ.	171
Μαθήματα διδακτικά σύμφωνα με το νόμο 485/1903.....σελ.	173
Η γλώσσα των διδακτικών βιβλίων.....σελ.	178
Τα διδακτικά βιβλία στα σχολεία της περιοχής.....σελ.	180
Βιβλιοθήκες.....σελ.	182
Αναλυτικά προγράμματα.....σελ.	184
Τα αναλυτικά προγράμματα για τη γλώσσα.....σελ.	186
Τα διδακτικά βιβλία (Ιστορίας-Γεωγραφίας-Πολ. Αγωγής).....σελ.	191-202
Η προσπάθεια της Κρητικής Πολιτείας για στροφή στη γεωργία – Τα αγροκήπια.....σελ.	202
Εκπαιδευτικά περιοδικά.....σελ.	215
Εξετάσεις για την προαγωγή και απόλυση μαθητών.....σελ.	218
Οι Εξετάσεις στα Ελληνικά Σχολεία.....σελ.	220
Καθήκοντα- παιδονομικά μέσα – Αμοιβές –ποινές.....σελ.	223
Η συζήτηση στη Βουλή για τις σωματικές ποινές.....σελ.	226
Υποτροφίες.....σελ.	230
Χρόνος λειτουργίας των Σχολείων – Εορτολόγιο.....σελ.	234
Φοίτηση.....σελ.	237
Εκπαιδευτικά τέλη.....σελ.	239
Οι απόψεις των δασκάλων και δημάρχων της περιοχής για τη μετακίνηση του διδ. έτους.....σελ.	246
Τα στοιχεία φοίτησης στα σχολεία της περιοχής μέσα από τις διδασκαλικές εκθέσεις του σχολ. έτους 1907- 1908.....σελ.	252-257
Σχολικές Επιτροπές.....σελ.	257
Η εκπαίδευση των κοριτσιών.....σελ.	260-270
Ο θεσμός των Ελληνικών Σχολείων (Σχολαρχείων) στην αυτόνομη Κρήτη.....σελ.	270
Το Ελληνικό Σχολείο Βιάννου.....σελ.	280
Γυμνάσια – Ο θεσμός του Γυμνασίου.....σελ.	286-289
Οι παιδονόμοι.....σελ.	290-292

Μέρος Β΄

Τα Δημοτικά Σχολεία των Δήμων Αρκαλοχωρίου και Βιάννου μέσα από τα Αρχεία τους (Μαθητολόγια, Βιβλία Ελέγχων, Βιβλία Πιστοποιητικών Σπουδής)... Σελ. 293

ΔΗΜΟΣ ΑΡΚΑΛΟΧΩΡΙΟΥ

Δημοτικό Σχολείο Αρκαλοχωρίου.....σελ. 293

Δημοτικό Σχολείο Βουτουφούς.....σελ. 299

Δημοτικό Σχολείο Δεματίου	σελ. 301
Δημοτικό Σχολείο Δραπετίου.....	σελ.302
Δημοτικό Σχολείο Ινίου	σελ. 304
Δημοτικό Σχολείο Κασσάνων.....	σελ. 308
Δημοτικό Σχολείο Καστελλιανών.....	σελ. 310
Δημοτικό Σχολείο Νιτηδητού.....	σελ. 314
Δημοτικό Σχολείο Παναγιάς.....	σελ. 316
Παρθεναγωγείο Παναγιάς.....	σελ. 325
Δημοτικό Σχολείο Παρτίρων.....	σελ. 327
Δημοτικό Σχολείο Πατσιδέρου.....	σελ. 331
Δημοτικό Σχολείο Σκινιά	σελ. 332

ΔΗΜΟΣ ΒΙΑΝΝΟΥ

Δημοτικό Σχολείο Αγίου Βασιλείου.....	σελ. 338
Παρθεναγωγείο Αγίου Βασιλείου.....	σελ. 347
Δημοτικό Σχολείο Αμιρά	σελ. 349
Παρθεναγωγείο Αμιρών.....	σελ. 356
Δημοτικό Σχολείο Βιάννου (Άνω).....	σελ. 358
Παρθεναγωγείο Άνω Βιάννου.....	σελ. 363
Δημοτικό Σχολείο Βιάννου (Κάτω).....	σελ. 366
Δημοτικό Σχολείο Εμπάρου.....	σελ. 370
Παρθεναγωγείο Εμπάρου.....	σελ. 372
Δημοτικό Σχολείο Καλαμίου.....	σελ. 375
Δημοτικό Σχολείο Μάρθας.....	σελ. 380
Δημοτικό Σχολείο Πεύκου.....	σελ.382
Δημοτικό Σχολείο Σύμη (Κάτω).....	σελ. 383
Δημοτικό Σχολείο Συκολόγου.....	σελ. 384
Δημοτικό Σχολείο Χόνδρου.....	σελ. 386

Μητρώο Συμβούλων Παιδείας – Μητρώο

Επιθεωρητών.....	σελ. 388
Μητρώο Διδασκάλων και Διδασκαλισσών.....	σελ. 389
Αντί Επιλόγου – Περιληπτική αποτίμηση.....	σελ. 406-409
Πηγές – Αρχεία.....	σελ. 410-415
Άρθρα σε εφημερίδες.....	σελ. 415-416
Άρθρα σε περιοδικά.....	σελ. 416-418
Βιβλιογραφία.....	σελ. 418-427
Ευρετήριο Ονομάτων.....	σελ. 428-438

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - ΤΕΚΜΗΡΙΑ

Παράρτημα των σημαντικότερων εγγράφων.....	σελ. 439-584
--	--------------

Προλογικό Σημείωμα

Στόχος της διατριβής είναι η μελέτη της ιστορίας της εκπαίδευσης στην Κρήτη την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας και ιδιαίτερα στην περιοχή Αρκαλοχωρίου & Βιάννου. Μια περίοδο μετάβασης από την Αυτονομία στην Ένωση. Αναντίλεκτα η μελέτη είναι χρήσιμη στην τωρινή πραγματικότητα, αφού μας βοηθά στην κατανόηση του σημερινού εκπαιδευτικού συστήματος, στην εύρυθμη και αποτελεσματική λειτουργία του καθώς και στην καλύτερη δόμηση, προγραμματισμό και προσανατολισμό της εκπαίδευσης στο μέλλον. Η εκπαιδευτική ιστορία δηλαδή είναι χρήσιμη όχι γιατί διαβάξει κανείς το παρελθόν αλλά γιατί αποτελεί μεγάλο σύμβουλο για το μέλλον όπως σοφά προείπε για την ιστορία 20 αιώνες πριν ο Κικέρωνας.

Κατά τη διάρκεια της έρευνας τέθηκαν και απαντήθηκαν ερωτήματα όπως : Ποια ήταν η δομή της εκπαίδευσης και ποιες οι διαφορές σε σχέση με την ύστερη τουρκοκρατία ; Ποιος ήταν ο σχεδιασμός και ποιοι οι στόχοι της εκπ/κής πολιτικής στη Κρήτη ; Ποια ήταν η κατάσταση των υποδομών ; (διδακτήρια, εποπτικά μέσα κ. ά.), Ποιο το επίπεδο του εκπαιδευτικού προσωπικού ; Υπήρξε γενίκευση της εκπαίδευσης και ίση αντιμετώπιση των δύο φύλων ; Ποιες ήταν οι καινοτομίες της Πολιτείας στα διδακτικά αντικείμενα, στα αναλυτικά προγράμματα και στη δομή της εκπαίδευσης; Ποια ήταν τα σπουδαιότερα εμπόδια στη μάθηση ;

Έχουμε την πεποίθηση πως η επιλογή της μελέτης της εκπαίδευσης στην περίοδο της Αυτονομίας είναι καίρια μιας και η περίοδος αυτή αποτελεί την τελευταία και καθοριστική φάση του Κρητικού Ζητήματος. Αποκτά διαρκώς αυξανόμενο ενδιαφέρον αφού κάνουμε λόγο για μια περίοδο μετάβασης από τον αυτονομία στην Ένωση, κατά την οποία η εκπαίδευση κλήθηκε να υπηρετήσει εκτός από την ανάπτυξη και το στόχο της Ένωσης με την Ελλάδα.

Η περίοδος των δεκαπέντε ετών (1898-1913) της Κρητικής Πολιτείας είναι μια περίοδος ρευστότητας, περίοδος σημαντικών ιστορικών-πολιτικών ανακατατάξεων στο ευρύτερο χώρο της ανατολικής Μεσογείου. Η Πολιτεία ως νέα επικράτεια απαλλαγμένη από τους Τούρκους προσπαθεί να χαράξει την εκπαιδευτική εκείνη πολιτική που θα την οδηγούσε από την αυτονομία στην Ένωση, από τον αρραβώνα στο γάμο, όπως χαρακτηριστικά τόνιζαν οι Κρήτες. Το ιδιότυπο καθεστώς προκαλεί έντονο ενδιαφέρον, καθώς το νησί βρισκόταν υπό Οθωμανική επικυριαρχία με προστάτιδες δυνάμεις των οποίων την επίδραση στην εκπαίδευση δέχεται, ιδιαίτερα της Γερμανίας. Η Πολιτεία υπήρξε οντότητα ως πολιτειακό σύστημα, αποτέλεσε θεσμοθετημένη δομή σε επίπεδο κατανομής της εξουσίας και της οργάνωσης για το σχεδιασμό και τη λήψη αποφάσεων στο χώρο της εκπαίδευσης και είναι ενδιαφέρουσα η μελέτη της εκπαιδευτικής πολιτικής.

Επιπλέον η μελέτη της ιστορίας της εκπαίδευσης στην υπό εξέταση περιοχή, τη συγκεκριμένη περίοδο είναι ανύπαρκτη. Η δίψα για εκπαίδευση ήταν μεγάλη. Η εκπαίδευση θεωρήθηκε απαραίτητη τόσο για την ανέλιξη των ατόμων όσο και για τη συλλογική πρόοδο και ευημερία.

Η παρούσα μελέτη είναι αποτέλεσμα πολυετούς έρευνας και συστηματικής μελέτης αρχειακών πηγών και συγκεκριμένα :

1. Των βιβλίων – αρχείων όλων των σχολείων : Μαθητολογίων, Βιβλίων Γενικού Ελέγχου και Βιβλίων Πιστοποιητικών Σπουδής, τα οποία μελετήθηκαν ενδελεχώς.
2. Του Ιστορικού Αρχείου Κρήτης (φάκελοι των ετών 1899-1910) με εκθέσεις επιθεωρητών, δασκάλων, εκθέσεις λειτουργίας των σχολείων, διδακτηριακές εκθέσεις, προβλήματα, στατιστικά δεδομένα της εποχής κλπ.
3. Της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως της Κρητικής Πολιτείας.

4. Των Εστενογραφημένων πρακτικών της Βουλής των Κρητών, όπου μέσα από τις συζητήσεις στη Βουλή διαφαίνονται οι προτεραιότητες των Κρητών, η μέριμνα τους για την εκπαίδευση, μέσω της οποίας στόχευαν στην επίλυση των μεγάλων εσωτερικών προβλημάτων, στη μόρφωση του λαού (η συντριπτική πλειοψηφία του οποίου ήταν αγράμματη), στην πολύπλευρη ανάπτυξη του νησιού. Διαφαίνονται ακόμη οι υπάρχουσες δυσκολίες αφού υπήρχε οικονομική στενότητα και οι πόροι ήταν περιορισμένοι.

5. Των Εφημερίδων και εκπαιδευτικών περιοδικών της εποχής. Ιδιαίτερα των παιδαγωγικών περιοδικών ‘Ασπίς’ και του ‘Εκπαιδευτικόν Δελτίον του Κρητικού Αστέρος’ καθώς και της εφημερίδας ‘Ίδη’ του Ηρακλείου.

6. Του Αρχείου της Δημογεροντίας Ηρακλείου (1868-1896)

7. Του Αρχείου Δημογεροντίας Λασιθίου (1868-1896)

Κρίναμε επιβεβλημένη τη μελέτη των δύο τελευταίων αρχείων, παρουσίαση στην εργασία εγγράφων από το Αρχείο Δημογεροντίας Ηρακλείου και το Αρχείο Δημογεροντίας Λασιθίου που αφορούν την ύστερη τουρκοκρατία (έτη 1868-1898) στην περιοχή της Βιάννου και του Αρκαλοχωρίου-Καστελλίου, αν και ξεφεύγει χρονικά από τη μελετούμενη περίοδο (1898-1913), επειδή η ιστορική αυτή περίοδος δεν μπορεί να μελετηθεί ξεκομμένη από την ύστερη τουρκοκρατία.

Το πλούσιο αρχειακό υλικό διερευνήθηκε με τη μέθοδο της ιστορικής ανάλυσης. Η εξελικτική πορεία που ακολουθεί η εκπαίδευση στην περιοχή, προσεγγίζεται μέσα από το ιστορικό, πολιτικό και κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο της εποχής.

Το δεύτερο μέρος περιέχει την ιστορία των σχολείων μέσα από τη μελέτη των βιβλίων-εντύπων. Μαθητολογίων, Βιβλίων Ελέγχου, Βιβλίων Πιστοποιητικών Σπουδής. Παραθέσαμε ακόμη Μητρώο των δασκάλων που δίδαξαν στην περιοχή, με βιογραφικά τους σημειώματα. Σε ειδικό μέρος παρατίθενται οι πηγές που χρησιμοποιήσαμε καθώς και η αναγκαία βιβλιογραφία , και η αρθρογραφία ξέχωρα των περιοδικών από εκείνη των βιβλίων.

Θεωρήσαμε σκόπιμο στο τρίτο μέρος να παραθέσουμε τεκμήρια της ιστορίας της εκπαίδευσης, γεγονός που θα προσδώσει στο έργο μια πρόσθετη, πέρα από τη σημασιολόγησή τους αξία.

Τελειώνοντας αυτό το σύντομο προλογικό σημείωμα επιθυμώ να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες προς τα μέλη της τριμελούς Επιτροπής : τον καθηγητή του Τμήματος Νηπιαγωγών κύριο Απόστολο Παπαϊωάννου κάτω από την εποπτεία και τις υποδείξεις του οποίου έγινε η διατριβή. Τον ευχαριστώ ακόμη για την ευκαιρία που μου έδωσε και την πολύτιμη βοήθειά του κατά τη διάρκεια εκπόνησης της διατριβής. Επίσης τους καθηγητές Πανταζή Σπυρίδωνα και Τριάντου Ιφιγένεια, μελών της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής, που συμμετείχαν και στην επταμελή, για τη βοήθειά τους που υπήρξε ήταν πολύτιμη. Ακόμη τα λοιπά μέλη της επταμελούς επιτροπής : Καναβάκη Μιχαήλ, Μπαμπούνη Χαράλαμπο και Σπανάκη Μαριάννα. Επίσης τους Δ/ντές των σχολείων της περιοχής και τους υπεύθυνους των μελετηθέντων αρχείων Σημαντηράκη Ζαχαρένια (ΙΑΚ), Δημήτρη Σάββα & Γρατσέα Στέφανο (ΑΔΗ) καθώς και το Μητροπολίτη Πέτρας & Χερρονήσου Νεκτάριο (ΑΔΛ).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η λήξη της επανάστασης των ετών 1897-98, με την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων από την Κρήτη, και η έλευση το Δεκέμβριο του 1898, του Γεωργίου δευτερότοκου γιου του βασιλιά της Ελλάδος, ως Ύπατου Αρμοστή, σηματοδοτούν το λυκαυγές της κρητικής ελευθερίας και μια νέα περίοδο στην ιστορία του νησιού, την εποχή της Αυτονομίας ή ‘ Κρητικής Πολιτείας’ όπως είναι ευρύτερα γνωστή.

Αμέσως μετά την ανακήρυξη της αυτονομίας ξεκινά η προσπάθεια συγκρότησης της νεοπαγούς Πολιτείας. Το πρώτο σημαντικό γεγονός είναι η κήρυξη εκλογών τον Ιανουάριο του 1899, από τις οποίες αναδείχτηκαν οι πληρεξούσιοι στην Κρητική Βουλή και η ψήφιση του Κρητικού Συντάγματος, το οποίο αφού εγκρίθηκε από τις Μεγάλες Δυνάμεις δημοσιεύτηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας στις 16 Απριλίου του ίδιου έτους. Λίγες μέρες μετά, στις 29 Απριλίου σχηματίστηκε η πρώτη κυβέρνηση της Κρητικής Πολιτείας με τους παρακάτω συμβούλους (υπουργούς) : Ελ. Βενιζέλο της Δικαιοσύνης, Κ. Φούμη των Οικονομικών, Μ. Κούνδουρο των Εσωτερικών και της Συγκοινωνίας, Ν. Γιαμαλάκη της Δημοσίας Εκπαιδύσεως – Θρησκευτικών και Χουσεϊν Γενιτσαράκη της Δημοσίας Ασφάλειας¹.

Πρωταρχικό πρόβλημα της πρώτης κυβέρνησης της αρτισυστάτου Πολιτείας ήταν η στελέχωση της κρατικής μηχανής, η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού (218.344 αναλφάβητοι επό 303.543 κατοίκων !), η γεωργική και εμπορική ανάπτυξη. Το έργο της ήταν titάνιο αφού το νησί έβγαине από μια μακρά περίοδο επαναστάσεων που είχαν επιφέρει μεγάλες καταστροφές και το είχαν πλήξει καίρια. Στην υπό εξέταση περιοχή, το βορειοανατολικό τμήμα της επαρχ. Μονοφασίου (Δήμος Αρκαλοχωρίου) άδειασε με τη φυγή των Τουρκοκρητικών. Σε μικρότερο βαθμό, εγκατέλειψαν τα χωριά του Δήμου Σκινιά αλλά και ορισμένα χωριά της νότιας Πεδιάδας (Καρδουλιανό, Ρουσοχώρια, Αυλή και Έμπαρο). Επίσης από την επαρχία Βιάννου, την Άνω Βιάννο, Κάτω Βιάννο και Χόνδρο εγκατέλειψαν αντίστοιχα 335, 143 και 308 Τουρκοκρήτες. Μεγάλο μέρος της υπό εξέταση περιοχής εκκενώθηκε με τη φυγή των Τουρκοκρητικών, η γεωργική παραγωγή μειώθηκε δραματικά μιας και τα ελαιόδενδρα των μουσουλμάνων κόπηκαν στην τελευταία κρητική επανάσταση και οι μουσουλμανικές περιουσίες καταστράφηκαν.²

Τα προαναφερόμενα τουρκοχώρια θα εποίκιστούν με οικογένειες από το Οροπέδιο Λασιθίου, θα αργήσουν όμως να μπουν στην παραγωγή, γιατί εκτός από λίγα χωράφια που αγόρασαν από Τουρκοκρήτες τα περισσότερα έμειναν ακαλλιέργητα και δόθηκαν μόλις το 1923 στους Μικρασιάτες πρόσφυγες.

Με την ψήφιση του πρώτου Συντάγματος, επίσημη γλώσσα της Πολιτείας ορίστηκε η Ελληνική γεγονός που δημιούργησε δυσαρέσκεια στους μουσουλμάνους. Καθιερώθηκε με το 21^ο άρθρο η υποχρεωτική και δωρεάν δημοτική εκπαίδευση και για τα δύο φύλα. Η άκρως σημαντική αυτή νεωτεριστική διάταξη, που σημειωτέον δεν είχε προβλεπτεί στο σύνταγμα της ελεύθερης Ελλάδος, επέβαλε την ίδρυση 523 σχολείων σ’ όλο το νησί. Από τα ιδρυθέντα σχολεία δεν λειτουργούσαν τα 134 εξ’ αιτίας της έλλειψης δασκάλων και υλικοτεχνικής υποδομής.

1. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, 28/28-04-1899, τεύχος Α’

2. Σταυράκη Νικολάου, «Στατιστική του πληθυσμού εν Κρήτη μετά διαφόρων γεωγραφικών, ιστορικών, αρχαιολογικών, εκκλησιαστικών κλπ. ειδήσεων περί της νήσου», Αθήνησι 1890, και Κρητική Πολιτεία, Ανωτέρα Διεύθυνσις επί των Εσωτερικών, «Στατιστική της Κρήτης Πληθυσμός 1900 », Εν Χανίοις 1904

Θα πρέπει να τονιστεί σ' αυτό το σημείο, ότι τα υπάρχοντα διδακτήρια μέλημα των τοπικών κοινοτήτων, με την καθιέρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και την αύξηση του αριθμού των μαθητών αποδείχτηκαν εντελώς ανεπαρκή για να στεγάσουν τόσο μεγάλο αριθμό μαθητών, μιας και ήταν σχεδιασμένα σε άλλες εποχές για να εξυπηρετήσουν πολύ μικρότερο αριθμό μαθητών.

Σε εφαρμογή των συνταγματικών διατάξεων δημοσιεύτηκαν από τον Ιούλιο του 1899 ως τον Ιούνιο του 1911 έξι Νόμοι και 17 Διατάγματα, τα οποία ρύθμιζαν την οργάνωση και τη λειτουργία της Δημόσιας Εκπαίδευσης στην Πολιτεία. Η πληθώρα αυτή νομοθετημάτων και διατάξεων μαρτυρεί την αγωνία και το ενδιαφέρον της Πολιτείας για παροχή εκπαίδευσης στα κρητικόπουλα, μιας και η παιδεία θεωρήθηκε απαραίτητη προϋπόθεση τόσο για την κοινωνική ανέλιξη των ατόμων όσο και για την πρόοδο και ευημερία του τόπου. Η δημοτική εκπαίδευση σύμφωνα με τον Πρόεδρο της Βουλής Αντ. Μιχελιδάκη θεωρήθηκε ο 'επιούσιος άρτος' των Κρητικόπουλων. Ο ίδιος τόνισε σε συζήτηση στη Βουλή ότι «...Η παιδεία, κύριοι, πρέπει να προοδεύει και να πληθυνθεί. Εγώ δεν φοβούμαι το φως, κύριοι. Πρέπει να φωτισθεί η Πατρίς μας και να ίσταται εις την περιωπήν εις την οποίαν ίστανται λαοί ανώτεροι ημών...». Μέλημα επίσης της Πολιτείας ήταν να διαμορφώσει πολίτες οι οποίοι συγκρινόμενοι με τους λαούς της Ευρώπης δεν θα υστερούν. Η παιδεία επίσης θα τους βοηθούσε να διατηρήσουν την ιδιαίτερη ταυτότητά τους, την κρητική, να μην αφομοιωθούν όπως χαρακτηριστικά τόνιζε ο Πρόεδρος της Βουλής το 1901, αλλά να ενσωματωθούν οργανικά στον εθνικό κορμό.

Το ενδιαφέρον της Πολιτείας φανερώνεται ακόμη από τις δαπάνες του δημόσιου προϋπολογισμού για την εκπαίδευση, που ήταν ιδιαίτερα αυξημένες, και σ' αυτό συντέλεσε η απαλλαγή από το κόστος οργάνωσης και συντήρησης στρατού και χωροφυλακής μιας και υπήρχαν στην Κρήτη τα Ευρωπαϊκά στρατεύματα : από 14% το 1899 σκαρφάλωσαν στο 34% το 1903, για να μειωθούν το 1910 στο 19%³.

Από τους 6 προαναφερθέντες νόμους οι δύο ήταν βασικοί και οι άλλοι τέσσερις συμπληρωματικοί. Βασικοί ήταν οι νόμοι 82/1899 και 391/1901 (συμπληρωμ. οι 485/1903 και 601/1905, 691/1907, 146/1909) οι οποίοι ρύθμιζαν όλα τα θέματα της εσωτερικής λειτουργίας των σχολείων. Σύμφωνα με τις βασικότερες διατάξεις των : Το 1899 ψηφίστηκε το με αρ.νόμου 82 Διάταγμα « περί Οργανισμού της Δημοσίας εκπαίδευσεως », το οποίο συνέταξε ο Ιωάννης Περδικάρης (1851-1909) Γενικός Επιθεωρητής Κρήτης. Με το νομοθετικό αυτό Διάταγμα η εκπαίδευση στην Κρήτη διαιρείται σε Κατώτερη ή Δημοτική και σε μέση ή Γυμνασιακή. Τη Δημοτική εκπαίδευση αποτελούσαν τα Νηπιαγωγεία τα οποία αφήνονται στην ιδιωτική πρωτοβουλία υπό την εποπτεία της Ανωτέρας επί της Παιδείας και των Θρησκευμάτων Διευθύνσεως και τα Δημοτικά σχολεία με τέσσερις τάξεις. Τα Δημοτικά ανάλογα με τον αριθμό των δασκάλων καλούνταν μονοτάξια (Πρωτοβάθμια 60-80 μαθητές και Δευτεροβάθμια 30-60 μαθητές), Διτάξια, Τριτάξια, Τετρατάξια, και τα επτατάξια Ανώτερα Δημοτικά ή Ανώτερα Παρθεναγωγεία που ιδρύθηκαν στις τρεις μεγάλες πόλεις. Ακόμη ιδρύθηκαν Γραμματοδιδασκαλεία όπου ο αριθμός των μαθητών ήταν από 20-30 και τα οποία δεν εξέδιδαν απολυτήριο, αλλά οι αποφοιτούντες κατατάσσονταν ανάλογα με την ικανότητά τους σε μια από τις τάξεις του Δημοτικού Σχολείου. Από τον πρώτο κίολας εκπαιδευτικό νόμο με το άρθρο 21, καθιερωνόταν η υποχρεωτική (από 6 έως 9 ετών) και δωρεάν εκπαίδευση και για τα δύο φύλα.

3. Κρητική Πολιτεία Ανώτερα Διευθύνσεως της Παιδείας και της Δικαιοσύνης, «Η εν Κρήτη εκπαίδευσις », Εν Χανίοις εκ του τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας, 1904, Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας , Τεύχος Γ', υπ' αριθ. 19 φύλλο, 22 Μαρτίου 1908, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως, τύχος Β', υπ. Αριθ. 39 φύλλο, 22 Ιουλίου 1910

Τα μαθήματα που διδάσκονταν στο Δημοτικό ήταν : Θρησκευτικά, Νέα Ελληνική Γλώσσα , Πρακτική Αριθμητική, Στοιχειώδης Γεωμετρία, Ιστορία Εθνική και Ιστορία της Κρήτης, τα σπουδαιότερα από την Παγκόσμια Ιστορία, Γεωγραφία της Κρήτης, της Ελλάδος, της Ευρωπαϊκής και Ασιατικής Τουρκίας, της Ευρώπης γενικά και τα σπουδαιότερα από τις άλλες ηπείρους, Στοιχειωδώς τα καθήκοντα και τα δικαιώματα του Συνταγματικού Πολίτου, Φυσική Ιστορία, Φυσική και Χημεία, Καλλιγραφία, Ιχνογραφία, Ωδική, Εκκλησιαστική Μουσική, Γυμναστική. Στα Σχολεία των αρρένων διδάσκονταν πρακτικές γνώσεις Κηπουρικής, Δεντροκομίας, Μελισσοκομίας και γενικά της γεωργίας και των γεωργικών βιομηχανιών, σύμφωνα με τις ανάγκες των σχολικών περιφερειών, στα Ανώτερα Δημοτικά και η Χειροτεχνία, ενώ στα σχολεία των θηλέων Ανθοκομία, Σηροτροφία, Εργόχειρα, (Ραπτική, Κοπτική, Πλεκτική, Ποικιλτική 'κέντημα'), Μαγειρική, Οικιακή Οικονομία και Οικιακή Παιδαγωγική και στα Ανώτερα Παρθεναγωγεία η Γαλλική γλώσσα⁴.

Ο σημαντικός ρόλος του δασκάλου ως δημιουργού του ηθικού και πνευματικού πλούτου της χώρας, 'η έδρα εφ' ής εδράζετα ολόκληρο το οικοδόμημα', αναγνωριζόταν από τη Βουλή των Κρητών. Ο δάσκαλος είναι αυτός που θα διαπλάσει το ήθος και την καρδιά των μαθητών, θα τους δώσει τις γνώσεις, θα τους μορφώσει και θα τους κάνει άριστους βιοπαλαιστές, θα διαπαιδαγωγήσει τη νέα γενιά, τους μελλοντικούς και χρηστούς πολίτες. Για τους παραπάνω λόγους η Πολιτεία έπρεπε να μεριμνήσει τόσο για την οικονομική του αναβάθμιση, όσο και για το κύρος του και την κατάρτισή του. Όπως είπε ο Πρόεδρος της Βουλής Αντ. Μιχελιδάκης : «...Πρέπει να τον περιβάλωμεν με την λαμπηδόνα εκείνην η οποία θα καταστήση το έργον του ου μόνον αναγκαίον και απαραίτητον αλλά και αγαπητόν και ενδιαφέρον...», ενώ ο Σύμβουλος (Υπουργός της Παιδείας) Αντ. Βορεάδης ανέφερε ότι οι δάσκαλοι μοχθούν, ταλαιπωρούνται και τελικά φθείρονται ως «... αι καιόμεναι λαμπάδες αναλίσκονται ίνα φωτίσωσι τα τέκνα μας ! » οι αποδοχές τους όμως δεν ήταν ανάλογες αυτής της εκτίμησης και των προσδοκιών που η Πολιτεία έτρεφε απ' αυτούς.

Δημοδιδάσκαλοι διορίζονταν όσοι είχαν πτυχίο Διδασκαλείου από την Κρήτη ή από την Ελλάδα. Όταν παρουσιαζόταν έλλειψη των παραπάνω πτυχιούχων διορίζονταν προσωρινά οι απόφοιτοι γυμνασίου ή όσοι είχαν τελειώσει κάποιες τάξεις ή ακόμη και γραμματοδιδάσκαλοι με λιγότερα προσόντα⁵. Διδασκάλισσες διορίστηκαν οι πτυχιούχοι των Διδασκαλείων της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας ή ομοταγών Παρθεναγωγείων. Η Πολιτεία αναγνώρισε το σημαντικό ρόλο του δασκάλου για τη μόρφωση του λαού και την κοινωνική πρόοδο.

Ο μισθός των δασκάλων εξαρτόταν από τα προσόντα τους . Ο γραμματοδιδάσκαλος ο δάσκαλος με τις ελάχιστες γνώσεις αμοιβόταν με 40 δραχμές μηνιαίως. Από 40-70 δραχμές ήταν ο μισθός των δασκάλων (με εξαίρεση τον Ι. Κονταξάκη, απόφοιτο Γυμνασίου που διορίστηκε στο Αμιρά με 90 δραχμές) που διορίστηκαν στους σημερινούς δήμους Αρκαλοχωρίου Βιάννου με το Διάταγμα 14/19-10-1899. Ο μισθός του Δ/ντή στο Δημοτικό Σχολείο Άνω Βιάννου ήταν 100 δραχμές.

4. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, αρ. νόμου 82/2-10-1899, κεφ. Γ', άρθρ. 21, 'Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως'.

5α. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας τεύχος Δ'.- Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής (Περίοδος Α' Συνεδρία ΜΘ'), Εν Χανίοις 14 Ιουλ. 1901, σελ. 1062-1063

5β. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας. Τεύχος 4, Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής. Περίοδος Β'. Συνεδρία ΙΒ', Εν Χανίοις 5 Μαΐου 1903, σελ. 97-100

5. Δάσκαλοι διορίστηκαν ακόμη και απόφοιτοι τετραταξίου Δημοτικού!!! Εντύπωση προκαλεί η περίπτωση του Κριτωτάκη Γεωργίου τ. Εμ. από τον Καραβάδω. Τον Ιούνιο 1907 σε ηλικία 13 ετών, παίρνει το απολυτήριο του τετραταξίου Δημ. Σχολείου Μάρθας και το Σεπτέβριο του ίδιου χρόνου τον συναντούμε δάσκαλο στους Κασσάνους ! Διορίστηκε για το σχολ. έτος 1907-08 και τον ξανα συναντούμε δάσκαλο αρκετά χρόνια αργότερα (1918).

Σύμφωνα με το με αρ. 11 Διάταγμα «περί ορισμού των εδρών των δημοσίων Εκπαιδευτηρίων » ιδρύθηκαν εκπαιδευτήρια της δημοτικής εκπαίδευσης στην περιοχή Αρκαλοχωρίου και Βιάννου τα οποία λειτούργησαν από τις 7-10-1899, στα παρακάτω χωριά :

Στο Δήμο Αρκαλοχωρίου : Ίνι, Καστελλιανά, Κασσάνους, Παναγιά, Πατσίδερο, Σκινιά και στο Δήμο Βιάννου : Άγιο Βασίλειο, Αμιρά, Άνω Βιάννο, Έμπαρο, Καλάμι, Κάτω Βιάννο, Μάρθα, Πεύκο και Συκολόγο.

Επίσης ιδρύθηκαν Παρθεναγωγεία για την εκπαίδευση των κοριτσιών στην Άνω Βιάννο (1/τάξιο 11/87/7-10-1899), στα Αμιρά (αδιαίρετο Παρθεναγωγείο 103/67/3-9-1901), και από το 1904-1911 στον Άγιο Βασίλειο, στην Έμπαρο από το 1903-1911 και Παναγιά (1903-1910).

Τη διοίκηση και εποπτεία της εκπαίδευσης ασκούσαν σύμφωνα με το με αριθ. 42 /10-07-1899, Νομοθετικό Διάταγμα ο Σύμβουλος (Υπουργός) της Δημοσίας Εκπαίδευσης και των Θρησκευμάτων. Τη διοίκηση και εποπτεία ο Σύμβουλος ασκούσε ιεραρχικά με το 'υπό των Επιθεωρητών Εποπτικό Συμβούλιο', το ' Γενικό Επιθεωρητή' ο οποίος διοριζόταν στην έδρα της Α.Δ.της Παιδείας, τους τέσσερεις Νομαρχιακούς Επιθεωρητές (ένας σε κάθε νομό), και τους διευθυντές των σχολείων κάθε βαθμού. Σύμφωνα με το άρθρο 2 διορίζονταν 4 Νομαρχιακοί επιθεωρητές στις έδρες των νομών (για τους νομούς Χανίων και Σφακίων ένας). Διοριζόταν επίσης ένας Γενικός για όλο το νησί Επιθεωρητής στην έδρα της Ανωτέρα Διευθύνσεως της Παιδείας⁶.

Η εκπαιδευτική πολιτική της Κρητικής Πολιτείας, υπήρξε συγκεντρωτική, προκειμένου να ανταποκριθεί στο αίτημα για ομοιομόρφη λειτουργία της εκπαίδευσης, και έδωσε ιδιαίτερη βάρος στην επιλογή, κατάρτιση και αξιολόγηση των εκπαιδευτικών, στην εκπόνηση ομοιομόρφων προγραμμάτων και στην εισαγωγή εγκεκριμένων μόνο διδακτικών βιβλίων στα σχολεία.

Δεν είχε ακόμη συμπληρωθεί ένας χρόνος και η εκκλησία της Κρήτης προσπαθεί με την εισήγηση ενός νομοσχεδίου, στο ανώτατο εκπαιδευτικό συνέδριο τον Ιούλιο του 1900, να επανακτήσει το ρόλο που κατείχε τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα. Δεκαετίες κατά τη διάρκεια των οποίων η Εκκλησία μέσω των Τμηματικών Εφοριών, στις οποίες προήδρευε επίσκοπος, είχε την ευθύνη λειτουργίας των σχολείων, καθώς και του ελέγχου της εκπαίδευσης και των λειτουργιών της μιας και ήταν ο κύριος φορέας χρηματοδότησης αυτής. Η Πολιτεία το απορρίπτει διακηρύσσοντας προς πάσαν κατεύθυνση την αποφασιστικότητά της να ασκήσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα σύμφωνα με το συνταγματικό χάρτη, στέλνοντας το μήνυμα κυρίως προς την Εκκλησία πως η εποχή που καθόριζε τα εκπαιδευτικά πράγματα του Νησιού έχει περάσει ανεπιστρεπτή⁷.

6. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, αριθ. Νόμου 42, Διάταγμα 'Περί Διοικήσεως και επιθεωρήσεως της Δημοσίας εκπαδεύσεως', Εν Χανίοις τη 10 Ιουλίου 1899 .

7. Χουρδάκης Αντ. Πολιτεία υπό αναίρεση, τόμος Γ', σελ. 359-388

8. Ο Δημήτριος Παπαμαστοράκης γεννήθηκε στη Βιάννο το 1868 και πέθανε το 1924. Ήταν γιος του Ιωάννη Παπαμαστοράκη οπλαρχηγού και πληρεξουσίου της Βιάννου που έχασε τη ζωή του πολεμώντας για την ελευθερία της Κρήτης στην Ιεράπετρα στις 17-06-1878, και της Κυριακή Σερμάκη από το Χόνδρο. Γιατρός, έλαβε μέρος στην επανάσταση του 1897. Αδελφός του μετέπειτα βουλευτή και Προέδρου της Κρητικής Βουλής και Κυβέρνησης, Γεωργίου Παπαμαστοράκη. Για τον Ιωάννη Παπαμαστοράκη βλ. Βασίλ. Ψιλάκης 1238-39, Σταυρινίδη Νικ., 'Ο καπετάν Κόρακας και οι συμπολεμιστές του', σσ. 987-990. Ο Γενικός Αρχηγός Κωνστ. Σφακιανάκης, γράφει στην έκθεσή του προς την προσωρ. Διοίκηση : «Είχομεν εν τη μάχη ταύτη εξ πληγωμένους και τρεις φονευμένους, εν οίς συγκαταριθμείται και ο αγνός και ειλικρινής πατριώτης και γνωστός πληρεξούσιος Ιωάννης Παπαμαστοράκης, του οποίου την απώλειαν ησθάνθημεν άπαντες » (Κρητικά Χρονικά, τεύχος Η', σ. 198

Τα έτη 1901-1904

Με τη συμπλήρωση της πρώτης διαιτίας έληξε το έργο της αρχικής οργάνωσης της εκπαίδευσης στην Κρήτη. Στις 21 Μαΐου 1901 οι Κρήτες πληρεξούσιοι συνεδρίασαν για να καταρτίσουν επιτροπές παιδείας, εσωτερικών, συγκοινωνίας κλπ. για να συζητήσουν και να προετοιμάσουν για εισαγωγή στη βουλή νομοσχέδια για συζήτηση και ψήφιση. Την 5μελή επί της Παιδείας Επιτροπή αποτελούσαν οι : Αντώνιος Μιχελιδάκης, Πρόεδρος της Βουλής των Κρητών, Παρ. Κοτζαμπασάκης, Εμ. Χατζιδάκης, ο μουσουλμάνος βουλευτής Περτέβ Μουλαζαδές και ο Βιαννίτης γιατρός Δημήτριος Παπαμαστοράκης⁸.

Τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου εισήχθη για συζήτηση και ψηφοφορία στη Βουλή το νομοσχέδιο του παιδαγωγού Π. Οικονόμου, το οποίο ψηφίστηκε, και την 1^η Αυγούστου 1901 δημοσιεύτηκε ο με αρ. 391 νόμος « περί Οργανισμού της Δημοσίας εκπαιδύσεως ». Με το νόμο αυτό καταργήθηκε ο προηγούμενος εκπαιδευτικός νόμος του 1899. Η ελεύθερη Κρήτη έπρεπε να εξανθρωπίσει τον άνθρωπο και να τον πλουτίσει. Ο εξανθρωπισμός θα επιτυγχανόταν διά των σχολείων και της παιδείας, ο δε πλουτισμός με την ανάπτυξη σε επιστημονική βάση της γεωργίας και της ανάπτυξης των μέσων συγκοινωνίας θαλασσιών και χερσαίων⁹.

Όπως ανέφερε στην αιτιολογική του έκθεση ο συντάκτης του νέου εκπ/κού νόμου Π.Π. Οικονόμος το νομοσχέδιο βασιζόταν στις ανάγκες του κρητικού λαού και μεριμνούσε για την ανάπτυξη και πρόοδο όλων των κοινωνικών τάξεων στα πλαίσια των οικονομικών δυνατοτήτων της Πολιτείας¹⁰:

Η δημόσια εκπαίδευση στην Κρήτη με βάση το νέο Οργανισμό περιελάμβανε τα Νηπιαγωγεία, Δημοτικά Σχολεία, τα Ελληνικά Σχολεία, τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία, τα Γυμνάσια και ημιγυμνάσια, το νεοσυσταθέν διτάξιο Διδασκαλείο (περιλαμβάνων δύο πρότυπα Δημοτικά σχολεία) στο Ηράκλειο το οποίο αντικατέστησε τα παιδαγωγικά τμήματα και το Ιεροδιδασκαλείο στην Αγία Τριάδα. Καταργήθηκαν τα Γραμματοδιδασκαλεία και τα ημιημερήσια Σχολεία. Επανιδρύθηκαν τα Ελληνικά Σχολεία, με το σκεπτικό ότι ο προηγούμενος θεσμός των επταταξίων Δημοτικών δεν ανταποκρινόταν στις επιδιώξεις των μαθητών, οι οποίοι εγκατέλειπαν μετά την τέταρτη τάξη το Δημοτικό και πήγαιναν στα επταετή Ελληνικά Σχολεία των πόλεων. Στην περιοχή Αρκαλοχωρίου Βιάννου καταργήθηκαν τα ημιημερήσια σχολεία Αρκαλοχωρίου-Πατσιδέρου, Εμπάρου-Μάρθας και Ινίου – Κασσάνων. Ιδρύθηκαν Ελληνικά Σχολεία (Σχολαρχεία) στη Βιάννο και το Καστέλλι. Σε κάθε Δημοτικό σχολείο προσαρτήθηκε κήπος, αγρός ή κτήμα, δημιουργήθηκαν δηλ. τα αγροκήπια στα οποία οι μαθητές ασκούσαν στις γεωργικές εργασίες.

9. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος Δ'. – Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής. Περίοδος Α'. Συνεδρία ΜΘ', Εν Χανίοις 14 Ιουλίου 1901, σελ. 1062-1063

10. « Το νομοσχέδιον...έχει τούτο το πλεονέκτημα ότι βασίζεται επί των αναγκών του Κρητικού λαού και λαμβάνει υπ' όψιν τους πόθους αυτού προς ανάπτυξιν και πρόοδον, διευκολύνον κατά το δυνατόν εν τω μέτρω των πόρων της Πολιτείας την ανάπτυξιν και πρόοδον πασών των τάξεων της κοινωνίας. Πολλαπλασιάζει τα δημοτικά Σχολεία, λαμβάνον ως βάση της ιδρύσεως Σχολείου δημοτικού 20 άρρενας μαθητάς και καταργεί τα γραμματοδιδασκαλεία και τα ημιημερήσια. Δέχεται μαθητάς από του 7^{ου} έτους της ηλικίας των, όπερ έχει τούτο το πλεονέκτημα ότι ουχί μόνον επιστημονικώς ακριβές θεωρείται ως η κατάλληλος ηλικία προς έναρξιν πνευματικής ασχολίας πολυπλόκου, οία είναι η σχολική εργασία, αλλά και παρατείνει την δημοτικήν παιδείαν μέχρι του 11^{ου} έτους τουλάχιστον, όπερ είναι μέγα κέρδος διά την σωματικήν και την πνευματικήν ευρωστίαν του μαθητού.

Εκτός δε τούτου απλοποιεί τα είδη των σχολείων της δημοτικής εκπαιδύσεως και καθιστά εύκολον την διοίκησιν αυτών. Τα αναλυτικά προγράμματα, ά θα δημοσιευθώσιν, εάν ψηφισθή το παρόν νομοσχέδιον, και εις ά θα υπάρχει κατά τας τάξεις η κατανομή των μαθημάτων και η έκτασις εκάστου αυτών, θα καταδείξωσι αναντιρρήτως ότι η δημοσία εκπαίδευσις πάσα λαμβάνει χαρακτήρα καθαρώς ανθρωπιστικόν και πρακτικόν αποφεύγουσα χμαιοκίας και αδυνάτους εν τω παρόντι να εκτελεσθώσιν απαιτήσεις...»

Με τον ίδιο νόμο ιδρύθηκαν ανάλογα προς τα Ελληνικά Σχολεία, τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία στα Χανιά, στο Ρέθυμνο, στο Ηράκλειο και στη Νεάπολη. Στα Ανώτερα Παρθεναγωγεία θα φοιτούσαν όσα κορίτσια αποφοιτούσαν από τα ήδη υπάρχοντα Δημοτικά Σχολεία θηλέων (Παρθεναγωγεία) τα οποία διατηρήθηκαν στις επαρχίες. Ο νόμος 485 του 1903 στο άρθρο 13 προέβλεπε ότι «...Όπου ο αριθμός των θηλέων υπερβαίνει τα 40 ιδρύεται ίδιον σχολείον θηλέων». Η Κρητική Πολιτεία έδινε μεγάλη σημασία στην εκπαίδευση των κοριτσιών, προσπαθώντας να εξαλείψει την καθεστυκία νοοτροπία που θεωρούσε την εκπαίδευση ανώφελη για κορίτσια αλλά και τα ίδια τα θήλεα ανίκανα για πρόοδο. Επικρίθηκε όμως έντονα η καταβολή διδασκτρών στα Ελληνικά Σχολεία και τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία αφού απέκλειε απ' αυτά μεγάλο μέρος του πληθυσμού που βρισκόταν σε δυσχερή οικονομική κατάσταση και αδυνατούσε να καταβάλει δίδακτρα.

Στις 28 Ιουνίου του 1903, ο νόμος 391 τροποποιείται με τον 484 και δημοσιεύεται στο ίδιο φύλλο νέος Νόμος ο 485 « Περὶ του Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως ». Στη δημόσια εκπαίδευση περιελήφθησαν : τα Νηπιαγωγεία, τα Δημοτικά Σχολεία Αρρένων και Θηλέων, τα Ελληνικά Σχολεία, τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία, τα Γυμνάσια, το Διδασκαλείο και το Ιεροδιδασκαλείο. Η Μέση εκπαίδευση περιελάμβανε 2 Γυμνάσια, 2 Προγυμνάσια, 22 Ελληνικά Σχολεία και 4 Ανώτερα Παρθεναγωγεία. Σ' αυτήν δίδασκαν 63 καθηγητές, 32 ελληνοδιδασκαλοί και φοιτούσαν 4.505 μαθητές. Οι μαθητές στα Δημοτικά, τα οποία αυξήθηκαν σε 566, ανερχόταν σε 31.581. Η αύξηση των Δημοτικών έγινε χωρίς αντίστοιχη αύξηση του διδακτικού προσωπικού και των δαπανών που παρέμειναν σταθερές στις 467.665 δραχμές.

Οι σκοποί της εκπαίδευσης παρέμειναν οι ίδιοι. Τα Δημοτικά έχουν σκοπό «... την μόρφωσιν θρησκευτικού και ηθικού χαρακτήρος, ως και την γενικήν προπαρασκευήν διά τον βίον », τα Ελληνικά την « πληρεστέραν μόρφωσιν των μαθητών θρησκευτικήν και πρακτικήν της εν τοις Δημοτικοίς Σχολείοις παρεχομένης », τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία την « πληρεστέραν, μόρφωσιν θρησκευτικήν και ηθικήν ως και την τελειότεραν προπαρασκευήν διά τον βίον διά γνώσεων και δεξιοτήτων εξυπηρετουσών τον προορισμόν των γυναικών ». Τα Γυμνάσια και Ημιγυμνάσια « την παρασκευήν διά την εν τω πανεπιστημίω σπουδήν των επιστημών ». Στο Διδασκαλείο προστίθεται μία ακόμη τάξη και γίνεται τριτάξιο και εξακολουθούσε να επιδιώκει τη θεωρητική και πρακτική μόρφωση των δημοδιδασκάλων. Το Ιεροδιδασκαλείο γίνεται τετρατάξιο.

Τα Αδιαίρετα Δημοτικά σχολεία με 60-80 μαθητές καλούνταν Πρωτοβάθμια, με 40-60 Δευτεροβάθμια και με λιγότερους από 40 Τριτοβάθμια.

Με το νόμο 485 ρυθμίστηκαν το Αναλυτικό και Ωρολόγιο Πρόγραμμα των Δημοτικών Σχολείων. Ακόμη σύμφωνα με την ομόφωνη απόφαση των Νομαρχιακών επιθεωρητών εισήχθησαν από την Ελλάδα στα Χριστιανικά Δημοτικά Σχολεία εγκεκριμένα διδακτικά εγχειρίδια. Με τον ίδιο νόμο ιδρύθηκαν Παρθεναγωγεία στην Έμπαρο Δευτεροβάθμιο 41/42/28-7-1903, Δευτεροβάθμιο Παρθεναγωγείο στον Άγιο Βασίλειο Βιάννου (71/45/2-10-1904) και Παναγιά Β/θμιο αδιαίρετο Παρθεναγωγείο 41/42/28-7-1903. Με τον παραπάνω νόμο (άρθρο 34) ιδρύθηκε Ελληνικό Σχολείο στην Επάνω Βιάννο.

Η επιδίωξη της Κρητικής Πολιτείας να στρέψει ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού της προς τη γεωργία και την παραγωγή δεν επιτεύχθηκε στον επιδιωκόμενο βαθμό. Όλοι οι εγγράμματοι, περί τους 45.000 αναζητούσαν μια θέση υπαλλήλου στην Πολιτεία. Ο Αντώνης Γιάνναρης σε μια ενδιαφέρουσα μελέτη του με τίτλο « περί της καταστάσεως της εν Κρήτη Γεωργίας και Εμπορίας », δημοσιευμένη το 1906 στα Χανιά πρότεινε, όπως και πολλοί άλλοι συμπατριώτες του, μέτρα για την ανατροπή αυτής της νοοτροπίας ερμηνεύοντας και ψυχολογικά τη νοοτροπία αυτή των Κρητών: « η πολιτική αβεβαιώτης περί του τι τέξεται η επιούσα, - αβεβαιώτης ήτις από μακρού χρόνου κρατεί μετέωρον τον Κρητικόν λαόν και ήτις αποτελεί το αιώνιον και κύριον ζήτημα της ημέρας

και παραλύει πάσαν εργασίαν- επηρέασεν εικότως και αυτόν τον χαρακτήρα του λαού, κατέστησε δε τους πολλούς απροθύμους προς πάσαν άλλην ασχολίαν ή την πολιτικήν συζήτησιν και την ταύτη συναφή αργίαν και θεσιθηρίαν¹¹»

Μετά την επανάσταση του Ελ. Βενιζέλου στο Θέρισο το Μάρτη του 1905, και τη ρήξη ανάμεσα στον Αρμοστή Γεώργιο και τον Ελ. Βενιζέλο, αναθεωρήθηκε το Κρητικό Σύνταγμα και καθιερώθηκαν νέοι όροι για τη διακυβέρνηση του νησιού. Οι συντάκτες του επιχείρησαν και πέτυχαν να διορθώσουν τα σφάλματα του προηγούμενου συντάγματος, στα οποία θεωρήθηκε ότι οφειλόταν η ρήξη Πρίγκιπα-Βενιζέλου. Έτσι από τη μια μεριά μείωσαν τις υπερξουσίες του Έπατου Αρμοστή και από την άλλη διέυρναν τις εξουσίες της Βουλής. Ενίσχυσαν επίσης τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα¹². Το Σεπτέμβρη του 1905 δημοσιεύτηκε ο με αρ. 601 Νόμος « Περὶ τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του υπ' αριθ. 485 νόμου ». Με το νέο νόμο απαιτούνται πλέον 30 και άνω μαθητές έναντι 20 του προηγούμενου νόμου, ιδρύθηκαν Ελληνικά Σχολεία, διευθετήθηκαν θέματα μισθοδοσίας και τελών εγγραφής και καταργήθηκε το Ιεροδιδασκαλείο στην Αγία Τριάδα Χανίων. Η αύξηση του αριθμού των μαθητών για την ίδρυση σχολείων είχε σαν αποτέλεσμα το κλείσιμο αρκετών. Αιτία γι' αυτό τον περιορισμό των σχολείων υπήρξε η υιοθέτηση μιας σφιχτής οικονομικής πολιτικής με περικοπή χρημάτων από την εκπαίδευση. Με τη άφιξη του νέου Αρμοστή Αλ. Ζαΐμη το Σεπτέμβρη του 1906 μπαίνει τέλος στην πολιτική κρίση των προηγούμενων ετών. Υπήρξε ένα συναινετικό κλίμα που σε συνδυσμό με τη βελτίωση της οικονομίας βοήθησε στην οργάνωση της δημόσιας διοίκησης, και στην ψήφιση νέων νόμων στην υγεία και την εκπαίδευση.

Με την ψήφιση των διαφόρων νόμων που αφορούσαν στην εκπαίδευση επιτεύχθηκαν αναντίλεκτα και θετικά αποτελέσματα. Υπήρχε όμως μια έντονη ανησυχία για την ανταπόκριση αυτών των μέτρων στις ανάγκες των Κρητών. Εξακολουθούσαν να υπάρχουν πολλές ατέλειες και πολλά προβλήματα στον ισχύοντα περί παιδείας νόμο. Τα προβλήματα αυτά διογκώνονταν από την κυριαρχία μιας νέας διοικητικής τάξης που μαζί με την τάξη των πολιτικών επιδρούσε καταλυτικά, μέσω του συστήματος των πελατειακών σχέσεων στην κοινωνικοπολιτική ζωή της νεοσύστατης Πολιτείας και επηρέαζε την εκπαίδευση διογκώνοντας τα προβλήματά της¹³.

Τα προβλήματα αυτά, τα οποία αποτελούσαν τροχοπέδη στην πρόοδο των μαθητών, όπως συμπεραίνουμε από τα Μαθητολόγια των σχολείων, τα έγγραφα της εποχής, τις εκθέσεις των δασκάλων προς τους επιθεωρητές αλλά και τις εκθέσεις των επιθεωρητών, τις εκθέσεις λειτουργίας των σχολείων και τον εκπαιδευτικό και λοιπό τύπο της εποχής ήταν¹⁴:

1. Η έλλειψη κατάλληλων και επαρκών διδακτηρίων.

Τα διδακτήρια ήταν ακατάλληλα και ανθυγιεινά. Δεν είχαν ανεγερθεί με βάση σχέδιο του Υπουργείου, στερούνταν φωτισμού και αερισμού, χωρίς τζάμια τα περισσότερα, με αποτέλεσμα το χειμώνα να μπαίνει κρύο ενώ από τη χωμάτινη στέγη η βροχή. Σε πολλές περιπτώσεις τα διδακτήρια ήταν ακατάλληλες οικίες που είχαν ενοικιαστεί με αποκλειστικό σκοπό τη λειτουργία σχολείου. Είχαν κτιστεί πριν την καθιέρωση της υποχρεωτικής

11. Γιάνναρης Αντ., Περὶ της καταστάσεως της εν Κρήτη Γεωργίας και Εμπορίας. Σύντομος και πρακτική μελέτη, Εν Χανίοις 1906

12. Ξυριτάκης Δ., Τα Κρητικά Σύνταγματα του 1899 και 1907, εφημ. Πατρίς, 'Κρητική Πολιτεία' 94 χρόνια από την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, 30 Νοεμβρ. 2007, επιμέλεια Ανδρικήκης Αλέκος.

13. Χουρδάκης Αντώνης : « Η παιδεία στην Κρητική Πολιτεία 1898-1913 » εκδόσεις Γκούτενμπεργκ Αθήνα

14. Έκθεση Γιάνναρη «Αντων. Γιάνναρη εισήγησις και νομοσχέδιον περί Παιδείας », 22 Ιουν. 1908, Μπέμπελης Νικόλαος, Έκθεσις της καθόλου παιδευτικής κινήσεως εν νομώ Ηρακλείου 15 Μαρτ. 1908, και Γενεράλη Εμ. Γενικού Επιθεωρητή Κρήτης Έκθεσις προς τον Επίτροπον της παιδείας' περί της εν γένει καταστάσεως των σχολείων της νήσου 15-07-1910

φοίτησης, με αποτέλεσμα με την καθιέρωση της και για τα δύο φύλα να αποδειχτούν ανεπαρκή για να χωρέσουν πολλαπλάσιους, σε πολλές περιπτώσεις, μαθητές. Κτίστηκαν με δαπάνη των κατοίκων κάθε οικισμού και τη συνδρομή της τοπικής ενορίας, η οποία εκποιούσε εκκλησιαστικά κτήματα και διέθετε τα χρήματα για την ανέγερση διδακτηρίου.

2. Η ανεπάρκεια της συντριπτικής πλειοψηφίας των δασκάλων. Η συντριπτική πλειοψηφία των δασκάλων της περιοχής αλλά και γενικότερα της Κρήτης ήταν ελλειπέστατης μόρφωσης (απόφοιτοι Ελληνικού Σχολείου) ή κάποιας γυμνασιακής τάξης. Αρκετοί απ' αυτούς εκτελούσαν προσωρινά το επάγγελμα του δασκάλου. Απώτερος σκοπός του οι ανώτερες σπουδές σε άλλο κλάδο. Η Πολιτεία έδωσε βαρύτητα στην επιλογή, κατάρτιση και αξιολόγηση των διδασκάλων, ίδρυσε το Διδασκαλείο, θέσπισε εξετάσεις για να αποκαθάρει τους ανάκτους, και καθιέρωσε τα Διδασκαλικά Συνέδρια για τη στοιχειώδη τους επιμόρφωση.

3. Η έλλειψη επίπλωσης και διδακτικών οργάνων. Μελετώντας τις εκθέσεις των διδασκάλων προς το Γενικό Επιθεωρητή για τα εποπτικά όργανα διαπιστώνουμε την παντελή έλλειψη θρανίων αλλά και εποπτικών μέσων και διδακτικών οργάνων.

4. Η ανεπάρκεια της τετραετούς φοίτησης. Η ολιγοχρόνιος αυτή μαθητεία από τετραετής, λόγω εορτών, διακοπών και πολλών προβλημάτων στην ύπαιθρο χώρα (αφοιτησία για διάφορους λόγους) καταντούσε τριετής.

5. Η αφοιτησία σ' όλες σχεδόν τις τάξεις του Δημοτικού λόγω εγκατάλειψης του σχολείου, κυρίως λόγω επιδημικών ασθενειών, λόγω της απόστασης ανάμεσα στους οικισμούς, την ανυπαρξία συγκοινωνιακού δικτύου, τις δυσκολίες μετάβασης στο σχολείο με τους μαθητές να είναι αναγκασμένοι να διαβούν το χειμώνα επικίνδυνους χειμάρρους. Άλλος ένας σοβαρός λόγος που εμπόδιζε τη φοίτηση την περίοδο του χειμώνα ήταν η συλλογή του ελαιοκάρπου. Επειδή οι γονείς δεν είχαν τη δυνατότητα να προσλάβουν εργάτες, αγκάρευαν τα παιδιά να μαζεύουν από χάμω τις ελιές (χαμολόι). Από έκθεση λειτουργίας του Ελληνικού Σχολείου Βιάννου προς το Γενικό Επιθεωρητή Εκπαιδύσεως την οποία συντάσσει στις 20-03-1908, ο Δ/ντής της Σχολής Ι. Ζουράρης αντιλαμβανόμαστε την εικόνα της εποχής κατά την οποία οι μαθητές ανυπόδητοι και ημίγυμνοι αναγκάζονται λόγω του ψύχους να απέχουν των μαθημάτων¹⁵:

6. Η έλλειψη κατάλληλων διδακτικών βιβλίων. Σε πολλές περιπτώσεις τα διδακτικά βιβλία ήταν ακατάλληλα, χωρίς σύνδεση και στόχους και δυσνόητα για τους μαθητές, αφού ήταν γραμμένα σε γλώσσα αρχαϊζουσα. Η Πολιτεία προσπάθησε με την προκήρυξη διαγωνισμών να επιλέξει τα καταλληλότερα. Ακόμη η τιμή των αγορών βιβλίων θεωρήθηκε υψηλή με αποτέλεσμα την αδυναμία αγοράς τους από πολλούς γονείς. Στον τοπικό τύπο στηλιτεύτηκε και κατακρίθηκε αυτή η αδυναμία.

7. Η αδυναμία γενίκευσης των εξαταξίων Δημοτικών Σχολείων σ' όλη την Κρήτη κυρίως για οικονομικούς λόγους και η δυσκολία καθορισμού των κέντρων ίδρυσης των Ανώτερων εξαταξίων Δημοτικών Σχολείων.

15. «...Η άτακτος δ' αυτή αυτών φοίτησις οφείλεται εις τους λόγους ούς και εν τη ετέρα προς υμάς εκθέσει ανέφερα δηλ. 1) εις την των γονέων αυτών εργασίαν οίτινες πένητες όντες και μη δυνάμενοι να προσλαμβάνωσιν εις τας διαφόρους αυτών γεωργικάς εργασίας και δη εις την συλλογήν του ελαιοκάρπου εργάτας επί μισθώ απασχολούσι προς τούτο τους εαυτών παίδας και 2) εις το δριμύ ψύχος όπερ οι πλείστοι των μαθητών, ως όντες ανυπόδητοι και ημίγυμνοι, μη δυνάμενοι να υποφέρωσιν εκόντες και άκοντες απέχουσι των μαθημάτων.

Η άτακτος δ' όμως αυτών φοίτησις δεν οφείλεται μόνον εις τους δύο τούτους λόγους αλλά και εις έτερον πολλώ σπουδαιότερον των άλλων και ο λόγος ούτος είναι η νόσος ιλαρά. Η δεινή αυτή νόσος κατά τας τελευταίας ημέρας του μηνός Ιανουαρίου τα πρώτα κρούσματα επί των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου σημειώσασα προσέβαλεν είτα και τους του ελληνικού τα μέγιστα την κανονικήν λειτουργίαν τούτου χαλαρώσασα. Επί ένα και πλέον μήνα διαρκέσασα αυτή εκώλυσε πολλούς των μαθητών να προσέλθωσιν εις τας εξετάσεις υποβληθέντων εις ταύτας άμα τη αναρρώσει κατά τας πρώτας της τεσσαρακοστής ημέρας...»

8. Η εξάρτηση των δασκάλων από την πολιτική. Οι συχνές μεταθέσεις τους, η προώθηση των εκλεκτών ήταν φαινόμενο που εμπόδιζε την αφοσίωση του δασκάλου στο έργο του.

9. Η « Πενία και αβελτηρία των γονέων ». Το νησί έβγαινε από μια επανάσταση που είχε καταστρέψει τα πάντα. Οι κάτοικοι υπέφεραν « διατρεφόμενοι διά ξηρού μόνον άρτου » όπως διαβάζουμε στον τοπικό τύπο αδυνατώντας να ανταποκριθούν στις στοιχειώδεις ανάγκες τους (καταβολή διδάκτρων, αγορά βιβλίων κλπ), ενώ αρκετοί γονείς από ‘αβελτηρία’ δεν μπορούσαν να αντιληφθούν την αξία της παιδείας.

10. Η νοοτροπία πολλών γονέων που μεταχειριζόταν διάφορους τρόπους (π.χ. πλαστά πιστοποιητικά) που τους εξέδιδαν οι προεστοί και τα οποία έδειχναν τους μαθητές άλλοτε μικρότερους και άλλοτε μεγαλύτερους από την υποχρεωτική φοίτηση. Ιδιαίτερα αρνητικοί ήταν οι περισσότεροι γονείς για τη φοίτηση θηλέων στα σχολεία όπου φοιτούσαν άρρενες. Στα Μαθητολόγια των σχολείων της περιοχής είναι ευδιάκριτη η νοοτροπία αυτή των γονέων (τα εγγραφήντα θήλεα είναι ελάχιστα σε σχέση με τα άρρενα, ενώ αρκετά από τα εγγραφήντα δεν φοιτούν !).

Αναλυτικά προγράμματα της Πολιτείας

Σημαίνοντα ρόλο για την επίτευξη των σκοπών της εκπαίδευσης, την οποία η Πολιτεία έθεσε ως πρώτη προτεραιότητα, έπαιξαν τα αναλυτικά προγράμματα. Ευθύς, με τη σύσταση της Πολιτείας εκπονήθηκαν αναλυτικά προγράμματα τα οποία διακρίνονταν για την καινοτομία τους, τις υγιείς αντιλήψεις και την προοδευτικότητά τους. Σύμφωνα με τα αναλυτικά προγράμματα εισήχθησαν νέα διδακτικά αντικείμενα όπως : καθήκοντα και δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτη, διδασκαλία νεωτέρων γλωσσών, τοπική Γεωγραφία και Ιστορία, Υγιεινή, μαθήματα γεωργίας, τα οποία πρόσφεραν πρακτικές γνώσεις χρήσιμες στο μετέπειτα βίο των μαθητών. Αρκετά απ’ αυτά τα νεωτερικά στοιχεία των αναλυτικών προγραμμάτων θα εισαχθούν πολύ αργότερα στο Ελληνικό Βασίλειο.

Εισαγωγή εκπαιδευτικών διατάξεων από το Βασίλειο της Ελλάδος

Στις 24 Σεπτεμβρίου του 1908 η Βουλή της Κρητικής Πολιτείας κατάργησε την αρμοσεία κήρυξε την ανεξαρτησία της Κρήτης και την ένωσή της με την Ελλάδα. Πρόεδρος της κυβέρνησης ήταν ο Βιαννίτης Γεώργιος Παπαμαστοράκης¹⁶ νομικός, υπουργός της δικαιοσύνης με μεγάλη προσφορά στην εθνική υπόθεση αλλά και στην παιδεία και την ανάπτυξη της επαρχίας Βιάννου. Η Βουλή εισήγαγε το Ελληνικό Σύνταγμα στο νησί και τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου δημοσιεύτηκε το με αρ. 1 Διάταγμα, με το οποίο ιδρύθηκαν ανώτερες Διευθύνσεις για την προσωρινή άσκηση της εκτελεστικής εξουσίας, μέχρις ότου η Ελλάδα αναλάβει τη διοίκηση της Κρήτης. Οι Διευθύνσεις αυτές ήταν : 1) της Δημοσίας Ασφαλείας , 2) της Δικαιοσύνης και των Εξωτερικών , 3) των Οικονομικών , 4) των Εσωτερικών, 5) της Παιδείας.

Την ίδια περίοδο εισήχθησαν από την Εκτελεστική Επιτροπή Παιδείας διατάξεις άρθρων από τους νόμους του Ελληνικού Βασιλείου που δεν ερχόταν σε αντίθεση με το νόμο 485, και αφορούσαν τα σχολικά βιβλία, τις διακοπές και τη γυμναστική.

16. Ο Γεώργιος (Γιωργής) Παπαμαστοράκης ήταν αδελφός του Δημητρίου, γιος του Ιωάννη Παπαμαστοράκη. Ορφανός, τέλειωσε το σχολαρχείο Βιάννου και το Γυμνάσιο Ηρακλείου και σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο. Υπήρξε βουλευτής της Κρητικής Πολιτείας από το 1903 μέχρι το 1913. Διετέλεσε Σύμβουλος (Υπουργός Δικαιοσύνης), Πρόεδρος της Κρητικής Βουλής και της Κυβέρνησης (Πρωθυπουργός) , ο οποίος υπέγραψε το Σεπτέμβρη του 1908 το ψήφισμα για την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. Άσκησε το επάγγελμα του δικηγόρου στη Νεάπολη Λασιθίου, όπου και πέθανε το 1923. Διακρίθηκε για την αγάπη προς την πατρίδα, την ηθικότητα και την ακεραιότητά του. Για τους Παπαμαστοράκηδες Γεώργιο και Δημήτριο βλέπε Εμμανουήλ Ευαγγέλου Παπαμαστοράκη ‘Αγώνες και θυσίες του κρητικού λαού’ περιοδικό «Αμάλθεια» τόμος ΛΒ΄ 128-129 (Ιούλιος – Δεκέμβριος 2001, Επίσης στο βιβλίο του ίδιου, ‘Γεώργιος Ι. Παπαμαστοράκης, Ο Πρωθυπουργός και αρχιτέκτονας της Ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα’, εκδόσεις Σμυρنيωτάκη, Αθήνα 2010)

Η κατάργηση των Ελληνικών Σχολείων στις επαρχίες

Βασικός στόχος της νομοθεσίας της Κρητικής Πολιτείας, εξακολουθούσε να είναι σύμφωνα με δηλώσεις του επί της παιδείας Συμβούλου Μ. Πετυχάκι η γεωργική εκπαίδευση της νεολαίας. Για το λόγο αυτό όριζε τις γεωργικές εργασίες τόσο στο πρόγραμμα των Δημοτικών όσο και των Ελληνικών Σχολείων.

Σύμφωνα με το με αριθ.110 Διάταγμα τον Αύγουστο του 1908, «περί καταργήσεως των Ελληνικών Σχολείων» η Εκτελεστική Επιτροπή κατήργησε τα Ελληνικά Σχολεία και τα αντικατέστησε με τα Ανώτερα Εξατάξια Δημοτικά. Με το με αρ. 146 Διάταγμα καθορίστηκε ο αριθμός, οι έδρες, το διδακτικό προσωπικό καθώς και το ωρολόγιο και αναλυτικό πρόγραμμα.

Στην περιοχή των δήμων Αρκαλοχωρίου και Βιάννου, Ανώτερα Δημοτικά Σχολεία ιδρύθηκαν στην Παναγιά, στο Σκινιά, στη Βιάννο και στον Άγιο Βασίλειο Βιάννου.

Η κατάργηση των Ελληνικών Σχολείων προκάλεσε μεγάλη δυσαρέσκεια στους κατοίκους της υπαίθρου, οι οποίοι επεδίωκαν να αφήσουν τα παιδιά τους το χωράφι και να ενσωματωθούν στη μικροαστική ή μεσοαστική τάξη, θεωρούσαν το σχολείο ως μέσον προετοιμασίας μιας τέτοιας μετάβασης. Διατύπωσαν λοιπόν το εύλογο ερώτημα, για ποιο λόγο τα δικά τους παιδιά έπρεπε να φοιτήσουν δυο χρόνια παραπάνω στο Δημοτικό, ενώ τα παιδιά των πόλεων αμέσως μετά την τετάρτη τάξη του κοινού Δημοτικού σχολείου μπορούσαν να κατατάσσονται στα εκεί Ελληνικά Σχολεία. Εάν τα Σχολεία αυτά δεν ήταν καλά, γιατί διατηρήθηκαν στις πόλεις;¹⁷

Με εξουσιοδότηση της Επιτροπής της Κρητικής Βουλής για την Ανώτερη Διεύθυνση της Παιδείας δόθηκε το πράσινο φως στην Εκτελεστική Επιτροπή να καταργήσει τα επαρχιακά Παρθεναγωγεία στα οποία δεν φοιτούσαν κατά το πρώτο δεκαπενθήμερο του Οκτωβρίου 40 μαθήτριες. Ακόμη κανονίστηκαν με διάταγμα τα των Σχολικών περιφερειών, καταργήθηκε η θέση του Γενικού Επιθεωρητή, αντί των Ελληνικών Σχολείων των επαρχιών προτάθηκε να λειτουργήσει η ε' τάξη των Ανωτέρων Δημοτικών παντού όπου υπήρχαν Ελληνικά Σχολεία και η στ' τάξη εκεί όπου θα υπήρχαν 20 τουλάχιστον μαθητές.

Στις 12 Σεπτεμβρίου του 1909 δημοσιεύτηκε ο με αρ. 146 νέος εκπαιδευτικός νόμος ο οποίος εισήγαγε τα Ανώτερα εξατάξια Δημοτικά σχολεία, με την προσθήκη δύο ακόμη τάξεων (Ε' & Στ') στις τέσσερις που λειτουργούσαν¹⁸. Μελετώντας τα Μαθητολόγια των σχολείων της περιοχής Αρκαλοχωρίου – Βιάννου, διαπιστώνουμε ότι οι μαθητές που προέρχονταν από τους διάφορους οικισμούς πλην της έδρας του ανώτερου σχολείου, εγγράφονταν μεν, αλλά διέκοπταν τη φοίτηση κυρίως εξαιτίας των δυσκολιών μετάβασης στην έδρα του ανώτερου σχολείου.

Σύμφωνα με τη με αρ. 144^α διαταγή διευθετήθηκε και το αναλυτικό πρόγραμμα των διδακτέων μαθημάτων της Ε' & ΣΤ' τάξης του Ανώτερου Παρθεναγωγείου Ηρακλείου με βάση τα μαθήματα της Α' & Β' τάξης του Διδασκαλείου της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας Αθηνών.

17. Βλέπε περιοδικό 'Ασπίς' τεύχη 6,7,8,9, 10 (έτους 1910). Επίσης Χουρδάκης Αντ., 'Η παιδεία στην Κρητική Πολιτεία', σελ.214-215.

18. Βασιλείον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, τεύχος Α, 12-09-1909, αριθ. 57^{ος}, άρθρον 1

Με το άρθρο 21 θεσπίστηκαν για τους δασκάλους θεωρητικές και πρακτικές ασκήσεις κατά την περίοδο των διακοπών και εξετάσεις « των μη οριστικών δημοδιδασκάλων ».

Ο νόμος που βρισκόταν σε ισχύ (485, κεφ. Γ') καθόριζε τις περιπτώσεις τιμωρίας των απουσιών των μαθητών και του επιβαλλομένου προστίμου (άρθρα 20-22). Ο νόμος όμως δεν έλυσε το πρόβλημα της αφοιτησίας στα σχολεία, αντίθετα δημιουργούσε προβλήματα. Σε πολλά Μαθητολόγια αναγραφόταν δίπλα από τις απουσίες του κάθε μαθητή η λέξη 'κατηγγέλη'. Η καταγγελία όμως του δασκάλου δεν έλυσε το πρόβλημα. Υπήρχε μεγάλη και χρονοβόρος γραφειοκρατία από την οποία έπρεπε να περάσει η εφαρμογή της διάταξης για την υποχρεωτική φοίτηση (Επιθεωρητής-Δήμαρχος-Επόπτης Αγροφυλακής-Τμηματάρχης Χωροφυλακής-Σταθμάρχης γονέας). Η χρονοβόρα αυτή διαδικασία προκαλούσε σύγχυση και αταξία στα μαθητολόγια, στις τάξεις και στο πρόγραμμα του σχολείου, ιδιαίτερα δε στο δάσκαλο. Η απειλή εφαρμογής των σχετικών νόμων και κατάργησης των σχολείων είχε προσωρινά αποτελέσματα. Η ίδια η Πολιτεία διείδε τους πραγματικούς λόγους που εμπόδιζαν τη φοίτηση των μαθητών στο σχολείο (π.χ. καταβολή διδάκτρων, αντικειμενικές δυσκολίες μετακίνησης των μαθητών) και σε πολλές περιπτώσεις στάθηκε επιεικής απέναντι στους 'μη συμμορφωθέντες γονείς'.

Η τέταρτη περίοδος (1910-1913)

Τον Ιανουάριο του 1910 ψηφίστηκε το διάταγμα με αρ. 252 «περί εξετάσεως των δημοδιδασκάλων¹⁹». Η φιλοσοφία του διατάγματος παρουσιάζεται σε έγγραφο του Γενικού Επιθεωρητή Εμ. Γενεράλη προς τον Επίτροπο της Παιδείας που έστειλε λίγες μέρες πριν την ψήφιση του διατάγματος (3—12-1909). Σ' αυτό γινόταν λόγος για τους ακατάλληλους εκπαιδευτικούς, επιζήμιους στην εκπαίδευση και τονιζόταν η ανάγκη απομάκρυνσής τους απ' αυτήν: « Οι ασκούντες παρ' ημίν το του δασκάλου έργου, εκτός των πτυχιούχων και ελαχίστου αριθμού άλλων δι' εξετάσεων ανεγνωρισμένων, καίπερ από κατωτέρων προσόντων ορμωμένων διά τина φυσικήν δεξιότητα ικανών, κατά πενήκοντα επί τοις εκατόν είναι άχρηστοι, μάλλον δε επιζήμιοι εις την παιδευομένην νεότηταν. ...λυμαίνονται την πατρίδα αποτυφλούντες εν τη πρώτη αυτών αναπτύξει τους τρυφερωτάτους αυτής βλαστούς επί ανεπανορθώτω και ανεκκλήτω καταστροφή...είναι αδήριτος ανάγκη να αποκαθάρωμεν το διδακτικόν προσωπικόν διά γενικών εξετάσεων, ων να εξαιρεθώσι μόνον οι πτυχιούχοι των Διδασκαλείων και οι οριστικοί...»

Με βάση το παραπάνω διάταγμα, έπρεπε να υποστούν εξετάσεις όσοι δάσκαλοι επιθυμούσαν εκ νέου διορισμό. Καθοριζόταν ότι οι εξετάσεις θα διεξαχθούν τον Ιούλιο στα Χανιά, το Ρέθυμνο, το Ηράκλειο και τη Νεάπολη. Οι συμμετέχοντες θα πρέπει να ήταν δάσκαλοι. Καθοριζόταν ακόμη η εξεταστέα ύλη και ο τρόπος εξετάσεων (θεωρητικές, γραπτές και προφορικές, και πρακτικές ασκήσεις. Οι επιτυχόντες στις εξετάσεις κατατάσσονταν ανάλογα με την επίδοσή τους σε Πρωτοβάθμιους (άριστα), δευτεροβάθμιους (πάνυ καλώς) και τριτοβάθμιους (καλώς). Οι δυο πρώτες κατηγορίες ήταν οριστικοί αλλά δεν θα διοριζόταν Διευθυντές ανώτερων ή Πολυτάξιων Δημοτικών Σχολείων. Το παραπάνω διάταγμα προκάλεσε αντιδράσεις στον πολιτικό και εκπαιδευτικό κόσμο.

Οι δύο εξαετείς κύκλοι

Από το Σεπτέμβρη του 1908 που ψηφίστηκε από την Κρητική Βουλή η Ένωση με την Ελλάδα, το διάστημα αυτό ήταν διάστημα αναμονής για την Ένωση. Στο χώρο της εκπαίδευσης συνεχιζόταν η προσπάθεια εναρμόνισης των εκπαιδευτικών νόμων της Πολιτείας με αυτά του ελεύθερου Ελληνικού Βασιλείου.

19. Βασιλείον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, τεύχος Α, 16-01-1910, αριθ. 3^{ος}.

Τον Ιούλιο του 1911, σύμφωνα με το με αρ. 103 κανονιστικό νομοθετικό Διάταγμα « Περί της Δημοσίας εκπαίδευσως » που αποτελούνταν από 11 άρθρα, (εισηγητής ο επί της Παιδείας Επίτροπος Γ.Κ. Κοκινάκης) η δημόσια εκπαίδευση στην Κρήτη διαιρέθηκε σε δύο εξαιετείς κύκλους. Ο κατώτερος περιελάμβανε τη Δημοτική ή Προκαταρκτική εκπαίδευση και ο ανώτερος τη Μέση ή Γυμνασιακή εκπαίδευση. Η μετάβαση από τη Δημοτική στη Γυμνασιακή εκπαίδευση γινόταν με εισιτήριες εξετάσεις. Με το με αρ. 219 Διάταγμα θεσπίστηκαν τριμηνιαίες γραπτές εξετάσεις το δεύτερο δεκαπενθήμερο των μηνών Νοεμβρίου, Φεβρουαρίου και Μαΐου. Η εκπαίδευση για τα αγόρια ξεκινούσε υποχρεωτικά από το 7^ο έτος και διαρκούσε έξι έτη, ενώ για τα κορίτσια από το 6^ο έτος και διαρκούσε υποχρεωτικά 4 έτη. Η καθιέρωση του θεσμού των εξαταξίων δημοτικών, πάγιο αίτημα του διδασκαλικού κόσμου, ήταν μια σπουδαία καινοτομία και συνέβαινε για πρώτη φορά στον ελλαδικό χώρο και συνέβαλε στην αναβάθμιση της παρεχόμενης στο λαό εκπαίδευσης²⁰.

Τα Δημοτικά έγιναν με το νόμο αυτό Ανώτερα ή πλήρη με έξι τάξεις και κατώτερα ή μη πλήρη με 4 τάξεις. Ονομάζονταν Αδιαίρετα με ένα μόνο δάσκαλο όταν ο αριθμός των μαθητών ήταν μικρότερος του 80 και Διηρημένα ή πολυτάξια όταν ήταν πάνω από 80 μαθητές. Τα Γυμνάσια στα Χανιά, Ρέθυμνο, Ηράκλειο και Νεάπολη έγιναν εξατάξια με τη συγχώνευση σ' αυτά των μέχρι τότε λειτουργούντων στις πόλεις Ελληνικών Σχολείων. Τα λειτουργούντα Ανώτερα Παρθεναγωγεία της Μέσης Εκπαίδευσης διατηρήθηκαν με τρεις τάξεις στα Χανιά, στο Ρέθυμνο και στη Νεάπολη, ενώ στο Ηράκλειο με 5.

Έργο σπουδαίο θεωρήθηκε η δημοσίευση του Διατάγματος « περί σχολικών περιφερειών » που ψηφίστηκε τον Ιούλιο του 1911. Σύμφωνα μ' αυτό η Κρήτη διαιρέθηκε σε 356 σχολικές περιφέρειες : (ο νομός Χανίων σε 76, ο νομός Σφακίων σε 36, ο νομός Ρεθύμνης σε 72, ο νομός Ηρακλείου σε 101 και ο νομός Λασιθίου σε 71).

Από τη συγχώνευση των σχολείων θα γινόταν πράξη η βελτίωσή τους, αφού θα είχαν περισσότερους μαθητές, θα αποκτούσαν καλύτερους δασκάλους απαλλασόμενοι από γραμματοδιδασκάλους και προσωρινούς. Στην ύπαιθρο χώρα ορίστηκε παντού συμφοίτηση « ίνα μη μένωσι και τα θήλα αμοιρα παιδεύσεως ». Η κατάργηση των Παρθεναγωγείων τα οποία διηύθυναν προσωρινές δασκάλες , θα οδηγούσε τα κορίτσια στα Δημοτικά και επομένως στην καλύτερη εκπαίδευσή τους. Καταργήθηκαν τότε στην υπό εξέταση περιοχή τα παρθεναγωγεία Παναγιάς, Εμπάρου, Αγίου Βασιλείου και Αμιρών.

20. Στο Ελληνικό Βασίλειο καταβλήθηκε προσπάθεια καθιέρωσης του εξαετούς δημοτικού σχολείου μετά τους νικηφόρους βαλκανικούς πολέμους το 1913 επί κυβερνήσεως Ελευθερίου Βενιζέλου και Υπουργού Παιδείας Ι. Τσιριμώκου. Συντάκτης του νομοσχεδίου ήταν ο Δημήτρης Γληνός, ηγετικό στέλεχος και επιφανής άνδρας του Εκπαιδευτικού Ομίλου. Τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια του 1913 συνάντησαν, όπως και εκείνα του 1899, ισχυρή αντίδραση και δεν ψηφίστηκαν από τη Βουλή, αλλά αφέθηκαν για καταλλήλοτερο χρόνο. Μόνο το σχετικό με τη διοίκηση νομοσχέδιο ψηφίστηκε. Ψηφίστηκαν όμως τα αναλυτικά προγράμματα που ίσχυσαν περισσότερο από 50 χρόνια. Η καθιέρωση του εξαετούς δημοτικού σχολείου έμελλε να ψηφιστεί επί κυβερνήσεως Ελ. Βενιζέλου 13 χρόνια αργότερα. Συγκεκριμένα ψηφίστηκαν με το νόμο 4397 «περί στοιχειώδους εκπαίδευσως » το 1929. Ο νόμος καθιερώνοντας το εξαετές ή εξατάξιο δημοτικό σχολείο αναγνώρισε μια κατάσταση που στις νέες χώρες υπήρχε από το 1876 και στην παλιά Ελλάδα λειτουργούσε μερικώς, από το 1895, με τα πλήρη σχολεία. Με τη θέσπιση εξαταξίου δημοτικού και εξατάξιου γυμνασίου τα βασικά εκπαιδευτικά σχήμα (4 δημοτ. + 3 Ελληνικό + 4 γυμνάσιο) αντικαταστάθηκε με το σχήμα (6 δημοτικό + 6 γυμνάσιο) και αυξήθηκε μι' αυτόν τον τρόπο η παρεχόμενη μόρφωση από 11 σε 12 χρόνια. Βλ. Ευαγγελόπουλος Σπύρος, 'Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης', τεύχος Β', σελ. 14-15, και 21-22)

Οι σχολικές περιφέρειες σύμφωνα με το άρθρο 2 του διατάγματος ήταν οι παρακάτω²¹:

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Διατάγματος, οι μικροί συνοικισμοί στους οποίους δε γίνεται μνεία εξαιτίας των λίγων κατοίκων τους, υπάγονταν στην εγγύτερη προς αυτούς περιφέρεια.

Το νέο εκπαιδευτικό καθεστώς

Με την εισαγωγή του με αρ. 135 Νομοθετικού Διατάγματος τον Αύγουστο του 1911 από τον επίτροπο της Παιδείας Γ. Κοκκινάκη, έχουμε νέο καθεστώς στα εκπαιδευτικά πράγματα του νησιού. Τα σπουδαιότερα σημεία του Διατάγματος ήταν τα ακόλουθα : 1) Στα Δημοτικά Σχολεία δεν εγγραφόταν κανείς σε τάξη αν είχε ηλικία μικρότερη απ' αυτήν των μαθητών της τάξης στην οποία εγγραφόταν 2) Δάσκαλοι διορίζονταν οι πτυχιούχοι των διδασκαλείων, οι οριστικοί και προσωρινοί και οι οριστικοί υποδιδάσκαλοι, εάν δεν επαρκούσαν οι απόφοιτοι των Γυμνασίων. Οι απόφοιτοι των μονοταξίων έδιναν κατατακτήριες εξετάσεις. Σε κάθε τάξη παρακολουθούσαν μέχρι 50 μαθητές. Αν ήταν μέχρι 60, οι τάξεις διαιρούνταν.

21. Στην περιοχή του σημερινού δήμου Αρκαλοχωρίου

Επαρχία Πεδιάδος

« 1. Της Παναγιάς, Εν Παναγιά αδιαίρετον αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον υπέρ των χωρίων Παναγιάς και Φρατί. 2) των Κασάνων, Εν Κασάνοις αδιαίρετον αρρένων και θηλέων 3) του Νιπιδητού, Εν Νιπηδητώ αδιαίρετον αρρένων και θηλέων 4) της Εμπάρου, Εν Εμπάρω διτάξιον αρρένων και θηλέων, ου βοηθός θα είναι διδασκάλισσα, περιλαμβάνον τα χωρία Έμπαρον, Θωμαδιανών, Μηλιαράδων, Κατοφύγι και Ξενιάκων, 5) της Μάρθας Εν Μάρθα αδιαίρετον αρρένων και θηλέων υπέρ των χωρίων Μάρθας και Καραβάδων

1) Επαρχία Μονοφατίου

2) του Σκινιά, Εν Σκινιά αδιαίρετον αρρένων και θηλέων, 2) των Καστελλιανών, Εν Καστελλιανούς αδιαίρετον αρρένων και θηλέων υπέρ των χωρίων Άνω και Κάτω Καστελλιανών, Δεματίου και Φαβριανών, 3) του Δραπετίου, Εν Δραπετίω αδιαίρετον αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον τα χωρία Δραπέτι, Άνω και Κάτω Γαρίπαν και Τουρλωτήν, 4) του Ίνι, Εν Ίνι αδιαίρετον αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον τα χωρία Ίνι, Βακιάτες και Μαχαιράν, 5) του Αρκαλοχωρίου, Εν Αρκαλοχωρίω αδιαίρετον αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον τα χωρία Αρκαλοχώρι και Αλητζανήν, 6) της Βουτουφού (σημερινό Λευκοχώρι), Εν Βουτουφού αδιαίρετον αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον τα χωρία Βουτουφού, Πουλές, Μουσουτάν και Πάρτιρα, 7) του Πατσιδέρου, Εν Πατσιδέρω αδιαίρετον αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον τα χωρία Πατσιδέρον, Χουμέρι και Πισκοπήν, 8) Του Γάσι, Εν Γάσι αδιαίρετον Μουσουλμανικόν αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον τα χωρία Γάσι, Αλητζανήν, Καλό Χωριό και Πουλές.

Στην περιοχή του σημερινού δήμου Βιάννου

Επαρχία Βιάννου

1) της Βιάννου

α) Εν Άνω Βιάννω Ανώτερο δημοτικόν Σχολείον αρρένων διά τα χωρία Άνω και Κάτω Βιάννον, Λουτράκι και Πλάκαν. Β) Εν Άνω Βιάννω αδιαίρετον Παρθεναγωγείον, εις ου την τάξιν θα συμφοιτώσιν άρρενα και θήλεα.

2) του Χόνδρου

Εν Χόνδρω αδιαίρετον αρρένων και θηλέων

3) των Αμυρών

Εν Αμηνά διτάξιον αρρένων και θηλέων με βοηθόν πτυχιούχον διδασκάλισσαν διά τα χωρία Αμηνά. Βαχόν και Κεφαλοβρύσι

4) του Αγίου Βασιλείου

Εν Αγίω Βασιλείω Ανώτ. Δημοτ. Αρρένων και θηλέων με βοηθόν πτυχιούχον διδασκάλισσαν περιλαμβάνον τα χωρία Αγ. Βασίλειον και Κρεβατάν.

5) του Πεύκου

Εν Πεύκω αδιαίρετον αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον τα χωρία Πεύκον και Κάτω Σύμην.

6) του Συκολόγου –Καλαμίου

Εν τοποθεσία μεταξύ των δύο χωρίων κειμένη ονομαζομένη « Διστέρνι » διτάξιον αρρένων και θηλέων με βοηθόν διδασκάλισσαν. Μέχρις ανεγέρσεως κοινού διδακτηρίου θα λειτουργεί εν Συκολόγω

3) των Μουρνιών.

Εν Μουρνιές διτάξιον αρρένων και θηλέων με βοηθόν διδασκάλισσαν περιλαμβάνον τα χωρία Μουρνιές, Γδόγια, Μύθους, Ρίζαν και Μύρτον.

Συμφοιτούσαν αγόρια και κορίτσια, όπου δεν υπήρχαν χωριστά αρρεναγωγεία και Παρθεναγωγεία.

Τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία που λειτουργούσαν μέχρι τότε με 4 τάξεις, αναγνωρίστηκαν ως Παρθεναγωγεία Μέσης εκπαίδευσης με 3 τάξεις. Η γ' τάξη ισοδυναμούσε με την α' τάξη των Διδασκαλείων. Τα προγράμματα, αναλυτικό & ωρολόγιο διευθετήθηκαν σύμφωνα με το πρόγραμμα των Διδασκαλείων της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας Αθηνών. Στην γ' τάξη, δηλ. στην α' του Διδασκαλείου κατατάσσονταν : α) όσες μαθήτριες είχαν σώμα αρτιμελές και «υγιειν στερεάν», β) όσες είχαν ηλικία 15-20 ετών.

Στο διάταγμα υπήρχαν γενικές διατάξεις για τις εγγραφές, τη διάρκεια του σχολ. έτους, τις απουσίες, εξετάσεις, βαθμολογίες, εορτές, ασθένειες, διακοπές, διορισμό εκπ/κών, επιθεωρήσεως των σχολείων κλπ. Ειδική διάταξή του, παρέχει τη δυνατότητα ίδρυσης Πρακτικού Λυκείου ή Εμπορικής Σχολής από τις διηρημένες τάξεις των Γυμνασίων, πάγιο αίτημα των φιλοπρόοδων στοιχείων του νησιού για στροφή στα πρακτικά επαγγέλματα. Το Διάταγμα προκάλεσε πολλές διαμαρτυρίες στους δασκάλους, ιδιαίτερα το άρθρο 9 (παράγρ. 5) το οποίο έδινε τη δυνατότητα σε φιλολόγους, θεολόγους και φυσικομαθηματικούς να διορίζονται προϊστάμενοι πολυταξίων Δημοτικών Σχολείων. Με την ψήφιση του άρθρου αυτού οι καθηγητές εισέβαλαν στο Δημοτικό Σχολείο διαταρράσσοντας τις αρμονικές σχέσεις των δύο κύκλων, αφού «Η μόνη ηθικώς αμείβουσα τους δημοδιδασκάλους θέσις της Διευθύνσεως των Ανωτέρων Δημοτικών Σχολείων» αφαιρέθηκε από αυτούς.²²

Τα Ανώτερα Δημοτικά σχολεία και οι απολύσεις εκπαιδευτικών

Με το με αρ. 79 Διάταγμα που υπογράφηκε στις 22 Αυγ. 1912 « περί καθορισμού των Ανωτέρων (πλήρων Δημοτικών Σχολείων) » καθορίστηκαν ο αριθμός και οι έδρες των Ανωτέρων Δημοτικών Σχολείων σε 56 συνολικά (ανά 5.000 κάτοικοι, όπου ήταν εφικτό). Στην υπό εξέταση περιοχή Βιάννος - Αρκαλοχώρι ιδρύθηκαν Ανώτερα σχολεία « με τρεις δασκάλους » στην Έμπαρο και στον Άγιο Βασίλειο Βιάννου και υποβιβάστηκε το «Ανώτερο Δημοτικό Σχολείο Άνω Βιάννου εις διτάξιον ». Λειτουργήσε όμως αμέσως ως τριτάξιο. Σύμφωνα με το άρθρο 3 του παραπάνω Διατάγματος « Όπου δεν λειτουργεί ιδιαίτερον Παρθεναγωγείον δύναται να προσλαβάνηται βοηθός του προσωπικού των Ανωτέρων Δημ. Σχολείων διδασκάλισσα αναλαμβάνουσα τας κατωτέρας τάξεις. Ούτε προϊστάμενοι δε, ούτε υφιστάμενοι εν Χριστιανικούς Παρθεναγωγείους κατωτέρας ή μέσης εκπαιδεύσεως δύναται να διορίζονται έγγαμοι ή μνηστευμένοι ».

— Η επιθεώρηση των Δημοτικών Σχολείων ανατέθηκε στους Διευθυντές των πλήρων Ανωτέρων Δημοτικών Σχολείων αντί των 4 Νομαρχιακών επιθεωρητών. Ως διευθυντές διορίζονταν δάσκαλοι με δεκαετή υπηρεσία ύστερα από επιτυχείς διευθυντικές εξετάσεις, πρωτοβάθμιοι πτυχιούχοι Διδασκαλείων, και οι έχοντες διατελέσει Νομαρχιακού Επιθεωρητές. Ελλείπει όλων των παραπάνω κατηγοριών διορίζονταν πρωτοβάθμιοι τετραετούς τουλάχιστον ευδοκίμου υπηρεσίας και δευτεροβάθμιοι 15 ετούς ευδοκίμου υπηρεσίας. Οι ίδιες προϋποθέσεις και κριτήρια ίσχυαν και για τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία. Το προσωπικό των Ανωτέρων Δημοτικών αποτελούνταν τώρα κατά προτίμηση από πρωτοβάθμιους και των δύο φύλων.

22. Χουρδάκης Αντ. Από Ασπίδα, Εν Χανίους τη 6 Σεπτεμβρίου 1911, έτος Β', αριθ. 40, σελ. 1 και αριθ. 48, Εν Χανίους τη 30 Δεκεμβρίου 1911, σελ. 1-3

Τα τελευταία γεγονότα πριν από την Ένωση

Με την έναρξη των βαλκανικών πολέμων (Οκτώβριος 1912) αποδιοργανώθηκε για άλλη μια φορά η εκπαίδευση αφού πολλοί δάσκαλοι επιστρατεύτηκαν και πολλά σχολεία έκλεισαν.²³

Από το Αρχείο του Δημοτικού Σχολείου Αμιρών αντλήσαμε έγγραφο με αποστολέα το Δημοτικό Σχολείο Αμιρών και παραλήπτη το Δ/ντή του Δημοτικού Σχολείου Αγίου Βασιλείου , που αναφέρεται στην επιστράτευση²⁴ :

Με το Βασιλικό Διάταγμα του Σεπτεμβρίου του έτους 1914 « Περί επεκτάσεως εις τας Νέας Χώρας της Νομοθεσίας περί Δημοτικής και Μέσης εκπαιδεύσεως » επεκτείνεται και στην Κρήτη η κοινή εκπαιδευτική και πολιτική νομοθεσία του Ελληνικού Βασιλείου.

23. Όπως διαβάζουμε σε αρκετά Μαθητολόγια των σχολείων της περιοχής υπάρχει η ένδειξη ‘έμεινεν κλειστόν λόγω επιστρατεύσεως’. Στην περιοχή του ανατολικού Μονοφατσίου δεν λειτούργησαν τα σχολεία : Αρκαλοχωρίου, επιστρατεύτηκε ο δάσκαλος Αποστολάκης Μιχαήλ ο οποίος αγωνίστηκε ηρωικά, τιμήθηκε με το μεγαλόσταυρο και έπεσε ηρωικά μαχόμενος στη μάχη του Λαχανά. Βουτουφού Ματθαίος Παπανικολάου, Ινίου, Καστελλιανών, Νιπηδητού. Του Δραπετίου λειτούργησε επειδή δεν επιστρατεύτηκε ο δάσκαλος του χωριού καθότι ιερέας (Εμ. Ι. Μανουσάκης). Κλειστό έμεινε και της Κάτω Βιάννου, αλλά λόγω κατάρρευση της στέγης του διδακτηρίου). Επιστρατεύτηκε επίσης ο δάσκαλος Αμυρά Βερυκοκάκης Μιχαήλ.

24. Έγγραφο με ημερ/νία1912

« Κύριε Διευθυντά

Ευσεβάστως , γνωρίζω υμίν ότι ο διδάσκαλος , Μιχαήλ Μ. Βερυκοκάκης ανεχώρησε διά την στρατιωτικήν αυτού υπηρεσίαν από την 29^η , παρελθόντος Νοεμβρίου.

Ευπειθέστατος

Ο Προϊστάμενος

Ιωάν. Μιχελογιανννάκης »

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Η συνοπτική ιστορία της εκπαίδευσης στους Δήμους Αρκαλοχωρίου και Βιάννου κατά την ύστερη τουρκοκρατία

Με την οριστική κατάκτηση της Κρήτης από τους Τούρκους επέρχονται σημαντικές μεταβολές στο νησί. Ο πληθυσμός μειώθηκε σημαντικά και βυθίστηκε στο σκοτάδι της αμάθειας, η παραγωγική δραστηριότητα περιορίστηκε και η πνευματική δραστηριότητα εκμηδενίστηκε. Οι λόγοι της εκπατρίστηκαν στη δύση, και η κρητική αναγέννηση διακόπηκε απότομα. « ...Μετά την κατάκτησιν και της Κρήτης υπό των Τούρκων εσβέστη και η υπολειπομένη αυτή φωτοβόλος του Ελληνισμού εστία και η Κρήτη υπέστη την τύχην των λοιπών ελληνικών χωρών. Ο Κρητικός λαός έκτοτε επί δύο και πλέον αιώνας διατελέσας εν δουλεία στυγερά και διαρκώς παλαίων προς απόσεισιν του τυραννικού ζυγού και ανάκτησιν της ελευθερίας του ούτε την ευκαιρίαν ούτε τα μέσα είχε να παιδευθή και ούτω εν τω συνόλω αυτού παρέμεινεν εν αμαθία μέχρι της Μεγάλης Εθνικής του 1821 εξεγέρσεως, ης καίπερ εκθύμως μετασχών όμως εξήλθεν ου μόνον συντετριμμένος αλλά και τα μέγιστα ηδικομένος άτε μη συμπεριληφθείς μεταξύ των ελευθερωθέντων αδελφών αυτού. Από του ζυγού των Τούρκων εις τον των Αιγυπτίων και από τούτου πάλιν εις τον των Τούρκων μεταπεσών ησχολείτο εις την περισυλλογήν των υλικών και ηθικών του δυνάμεων και προπαρασκευάζετο διά τους μέλλοντας αγώνας προς βελτίωσιν της εαυτού τύχης· τούτου ένεκα δεν ηδύνατο να πράξη τι άξιον λόγου διά την εκπαίδευσιν μέχρι του 1866, μόνον δε οι ευπορούντες των κατοίκων και ευτυχήσαντες να κατανοήσωσι τα εκ της παιδεύσεως αγαθά απέστειλλον τα τέκνα αυτών εις την ελευθέραν Ελλάδα προς εκπαίδευσιν. Αλλ' οι τοιούτοι και ολίγοι ήσαν και ολίγον επέδρων επί του συνόλου του Κρητικού λαού¹. »

Εξιλαμισμοί υπήρξαν όπως πληροφορούμαστε από τις μεταφράσεις των εγγράφων του τουρκικού αρχείου του Ηρακλείου από το Ν. Σταυρινίδη και στην υπό εξέταση περιοχή.

Τους δύο πρώτους αιώνες της τουρκοκρατίας (1645-1856) ελάχιστα ήταν τα σχολεία που λειτουργήσαν στην Κρήτη, κι αυτά μόνο στις μεγάλες πόλεις Ηράκλειο, Ρέθυμνο και Χανιά από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

Οι Τούρκοι κατακτητές ήταν τελείως αρνητικοί σε κάθε προσπάθεια για πνευματική πρόοδο του πληθυσμού και ειδικά του χριστιανικού. Έτσι επικρατούσε μεγάλη αγραμματοσύνη και το βαθύ σκοτάδι της αμάθειας απλωνόταν σ' όλο το νησί. Οι ελάχιστοι που ήξεραν στοιχειώδη γραφή και ανάγνωση μάθαιναν τα λίγα κοινά γράμματα ή κολουβογράμματα όπως τα έλεγαν, σε ιδιωτικές οικίες ή συχνότερα στα μοναστήρια με τη φροντίδα των καλογέρων από τα εκκλησιαστικά βιβλία Οκτώηχο και Ψαλτήρι που ήταν γραμμένα σε γλώσσα αρχαϊζουσα, χωρίς καμμία μέθοδο διδασκαλίας. Η ανάγνωση περιοριζόταν στα παραπάνω βιβλία ελλείψει αναγνωστικών αλλά και γιατί βασικός σκοπός της μάθησης ήταν η προετοιμασία ιερέων και ψαλτών. Η εκμάθηση εξαρτώταν σχεδόν πάντα από τον ελεύθερο χρόνο του δασκάλου ή του ιερέα : «...Κατά την προ του 1866 έτους περίοδον η εκπαίδευσιν εν Κρήτη περιωρίζετο εις τα λεγόμενα κοινά γράμματα, άτινα ο ιερεύς εκάστου χωρίου, σπανιώτερον δε κοσμικός, ευτυχήσας να τύχη εν τη ξένη ανωτέρας τινός παιδεύσεως, εδίδασκεν εν τω οίκω αυτού επ' αμοιβή καταβαλλομένη αυτώ υπό των γονέων ή κηδεμόνων των μαθητών.

1. Κρητική Πολιτεία, Ανωτέρα Δ/σις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης, 'Η εν Κρήτη Εκπαίδευσις' Εν Χανίοις εκ του τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας, 1904

Οι μαθηταί συνεργόμενοι καθ' εκάστην και οσάκις αι ιδιαίτεροι εργασίαι, εκκλησιαστικά ή γεωργικά επέτρεπον τω διδασκάλω, εδιδάσκοντο ανάγνωσιν, σπανίως δε και γραφήν, χρησιμοποιούντες ως αναγνωστικά βιβλία την Οκτώηχον, το Ψαλτήριον, εκ δε των Μαθηματικών τα 4 απλά πάθη της Αριθμητικής και πρακτικούς λ)μούς και συνεπλήρουν τας σπουδάς των διά του καλουμένου Ανθολογίου. Οι ευτυχήσαντες δε να εκμάθωσιν ή μάλλον να δύνανται να αναγινώσκωσι τούτο μετά τινος ευχερείας, κατετάσσοντο μεταξύ των εκπαιδευμένων της εποχής, απετέλουν την λογίαν τάξιν και εχρησιμοποιούντο και ως διδάσκαλοι άλλων. Τόσης δε τιμής και υπολήψεως απήλαυον οι ιερείς και οι διδάσκαλοι τότε, ώστε ο λαός τιμής ένεκα προετίμα να ονομάζη τα τέκνα αυτών εκ του επαγγέλματος του πατρός και ούτω πολλοί απώλεσαν το κυρίως επίθετον της οικογενείας επονομασθέντες εκ του πατρός ή Παπαδάκιδες ή Δασκαλάκιδες. Τιοιούτων επωνύμων υπάρχει αφθονία εν Κρήτη.

Εν τη οικία του ιερέως ή διδασκάλου, ήτις εχρησίμευεν και ως σχολείον ουδέν σχολικόν έπιπλον ή διδακτικόν όργανον ευρίσκετο αντί θρανίων δε εγένετο χρήσις σπανιώτατα μεν καθισμάτων επιτοπίου κατασκευής, ως επί το πλείστον δε κορμών δένδρων ή και λίθων ²».

Τις πληροφορίες για τα πρώτα σχολεία που λειτούργησαν στις τρεις μεγαλύτερες πόλεις του νησιού μας παρέχει ο περιηγητής Σίμπερ (F. W. Sieber) , διαφωτίζοντάς μας για τα σχολεία της Κρήτης παραμονές της επανάστασης του 1821 :

« Εκτός από τα τουρκικά σχολεία στα οποία δίδασκαν ανάγνωση, λίγη γραφή και το Κοράνι, δημόσια ελληνικά σχολεία υπάρχουν μόνο τρία, ένα στο Ηράκλειο ένα στο Ρέθυμνο κι ένα στα Χανιά, που, όμως εκτός από αυτά, τα παιδιά των πιο εύπορων οικογενειών κάνουν συμπληρωματικά ιδιαίτερα μαθήματα σε ιδιωτικούς δασκάλους στο πατρικό σπίτι. Το αρχαιότερο απ' αυτά στα Χανιά ιδρύθη προ 50 ετών. Την πρώτην αφορμήν έδωκαν οι Γάλλοι έμποροι, έπειτα ιδρύθη ένα επίσης στην πρωτεύουσα Ηράκλειο και τέλος στο Ρέθυμνο.

Η οργάνωση των σχολείων είναι απλή. Δίπλα στην κατοικία του δασκάλου ευρίσκεται η αίθουσα διδασκαλίας, ένα δωμάτιο με πολλά χαμηλά καθίσματα. Τα παιδιά στο σχολείο κάθονται στα σκαμνιά αυτά, κρατούν τα βιβλία πάνω στα γόνατά τους και ακουμπούν με τη ράχη στον τοίχο. Το μελανοδοχείο έχει μέσα ένα σφουγγάρι, βρεμένο με μελάνι, και είναι στερεωμένο στο καλουμάρι μέσα στη ζώνη στο πλάι. Τα παιδιά κρατούν το χαρτί στο αριστερό χέρι ελεύθερο και έγγραφαν με το δεξί πάνω στα γόνατά τους σε μια πλάκα. Ο δάσκαλος δίνει σε κάθε μαθητή χωριστά θέματα, καλεί μπροστά του τον ένα μετά τον άλλο ή εξηγεί στο μικρό του ακροατήριο. Εκτός αυτού, την ώρα που ασχολούνται τα παιδιά, ο δάσκαλος διαβάζει μόνος του και ασχολείται με άλλες εργασίες. Η σχολική περίοδος δεν είναι ορισμένη τη μια βλέπει κανείς δύο, την άλλη τρεις και την άλλη δώδεκα μαθητές. Έρχονται και φεύγουν πάλι όποτε θέλουν³”

2. Κρητική Πολιτεία, Ανωτέρα Δ/νσις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης, 'Η εν Κρήτη Εκπαιδευσίς' Εν Χανίοις εκ του τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας, 1904

3. F.W.Sieber « Reise nach der Insel Kreta in Jahre 1817 » (Leiprig und Solar 1823, σελ. 103 κ.ε.), μετάφρ. Γ. Ζομπανάκη, Ε.Ε.Κ.Σ., τόμ. Β', σελ. 282-284)

Αποσπασματικές μόνο εκπαιδευτικές λειτουργίες παρέχονταν αποκλειστικά με πρωτοβουλία ορισμένων ιδιωτών και της τοπικής εκκλησίας, αρωγός της οποίας ερχόταν συχνά το Οικουμενικό Πατριαρχείο το οποίο ενδιαφερόταν για την πνευματική κατάσταση των Κρητών. Αυτό συνάγεται και από την αποστολή, το έτος 1798, στο Μητροπολίτη Κρήτης χιλίων αλφαβηταρίων από την πατριαρχική τυπογραφία με την εντολή να τα ‘διανείμη προς τους εν απάση τη επαρχία βιβλιοπώλους⁴’. Από επιστολή που έστειλε ο Έφορος Μητροπολίτης Ηρακλείου Μελέτιος στο Μητροπολίτη Κρήτης Μάξιμο, το Νοέμβριο του 1798, με την οποία του γνωρίζει την αποστολή των προαναφερομένων 1000 αλφαβηταρίων για να τα διαθέσει στις επισκοπές και τα βιβλιοπωλεία και του ζητεί την καταβολή του ποσού που αναλογεί για τη ναυτολόγηση του βασιλικού ταρασανά, μαθαίνουμε ότι η επισκοπή Αρκαδίας (Βιάννου) έλαβε αλφαβητάρια και χρεώθηκε 20 γρόσια. Άρα τα χρόνια εκείνα θα λειτουργούσαν στη Βιάννο σχολεία . Η επιστολή αυτή βρίσκεται στα ανέκδοτα εκκλησιαστικά έγγραφα των χρόνων της Τουρκοκρατίας⁵ (Α.Μ.Η. 72 και Κρητικά Χρονικά , τόμος Δ΄(1950), σελ. 230-232

Σ’ όλο το νησί βαθύ σκοτάδι αμάθειας επικράτησε, τέλμα πνευματικό, σε αντίθεση με τον λοιπό ελλαδικό χώρο όπου παρουσιάστηκαν αξιόλογες πνευματικές κινήσεις που εξελίχτηκαν αργότερα στον ελληνικό διαφωτισμό. Αυτό μαρτυρούν τόσο οι απόψεις των διαφόρων περιηγητών που κατά καιρούς επισκέπτονταν το νησί όσο και η παρατήρηση του Π. Νικολαΐδη στο έργο του «Σύνοψις των εν Κρήτη διατρεζάντων», έτους 1824, στο οποίο αναφέρει χαρακτηριστικά : « Φέρει των όντι πόνον ψυχής το να διαλογίζεται τις ότι η μικρότερα νήσος της Ελλάδος έχει δύο τουλάχιστον αυτόχθονας άνδρας με παιδείαν και λόγον, ενώ εκείνη της Κρήτης, ήτις είναι η μεγαλύτερα της, δεν έχει ουδένα ως πρέπει. Μόλις τοίνυν ολίγοι τινές από τους Κρήτας (και ούτοι ήσαν εξ’ εκείνων οίτινες κατώκουν τα τρία μεγάλα φρούρια) είχαν μικρόν τινά χαρακτήρα εμπόρου και ολίγας του κόσμου γνώσεις, ενώ το υπόλοιπον των συναδέλφων των εσήπετο εις απιδευσίαν ολοτελή⁶ ».

Παρά τους εξισλαμισμούς και τα δεινά που επέφερε η τουρκοκρατία, λειτούργησε ως ιστορική κάθαρση. Όσοι δεν εξισλαμίσθησαν και παρέμειναν ορθόδοξοι ήταν γνήσιοι Έλληνες. Σύμφωνα με τον Ν. Τωμαδάκη « Η κατάκτησις της Κρήτης υπό των Τούρκων απετέλεσε την κάθαρσιν της νόθου καταστάσεως της γεννηθείσης κατά την Ενετοκρατίαν : όσοι έμειναν ορθόδοξοι ήταν γνήσιοι Έλληνες ».

Με την τουρκική κατάκτηση το 1645 οι Λατινεπίσκοποι εκδιώθηκαν και οι επισκοπές περιορίστηκαν σε 12. Αποκαταστάθηκε η ορθοδοξία στο νησί και ανασυγκροτήθηκε η εκκλησία, καθώς ανασυστάθηκαν οι επισκοπές μεταξύ των οποίων και η επισκοπή Αρκαδίας η οποία συμπεριελάμβανε το ανατολικό Μονοφάτσι (μέρος Ρίζου) και την περιοχή της Βιάννου με έδρα την Επάνω Βιάννο. Έτσι η Κρήτη αποκόπτεται από τη Δύση και επανασυνδέεται με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και τον λοιπό ορθόδοξο ελληνισμό.

4. Φανουράκης Ευμένιος, ‘Ανέκδοτα εκκλησιαστικά έγγραφα των χρόνων της τουρκοκρατίας’, περιόδ. Κρητικά Χρονικά , τ. 4, σελ. 231

5. Παπαδάκης Γεώργιος, « ΒΙΑΝΝΟΣ Διαχρονική πορεία από τα βάθη των αιώνων μέχρι σήμερα », εκδόσεις Σμυρνιωτάκη, Αθήνα 2002

6. Νικολαΐδης Π., ιστορική και κριτική σύνοψις των εν Κρήτη διατρεζάντων από της πτώσεως του πρώτου διοικητού ταύτης υπέως Αφεντούλιεφ μέχρι σήμερον (1824), σελ. 4

Η πρώτη γραπτή μαρτυρία για την ύπαρξη εκπαιδευτικής δραστηριότητας στην περιοχή της Βιάννου στα τέλη του 18^{ου} αιώνα προέρχεται από την παραλαβή των αλφαβηταρίων που έλαβε η επίσκοπος Αρκαδίας (Βιάννου) και χρεώθηκε με 20 γρόσια.

Η εκπαίδευση μετά την επανάσταση του 1821

Τα λίγα σχολεία που λειτουργούσαν στην Κρήτη το 1821 θεωρήθηκαν κέντρα αποστασίας από τους Τούρκους κατακτητές, έκλεισαν και οι δάσκαλοι καταδιώχθηκαν. Ο πόθος όμως για λευτεριά και εκπαίδευση έμενε άσβεστος. Αρκετοί από τους γονείς που ποθούσαν να μάθουν τα παιδιά τους γράμματα κατέφευγαν στους γραμματοδιδασκάλους που κι αυτοί διέθεταν στοιχειώδεις μόνο γνώσεις της ελληνικής γλώσσας. Επιτελούσαν όμως έργο ιεραποστολικό – εθνικό και η αμοιβή των περισσοτέρων δεν ήταν μεγαλύτερη από 100 γρόσια το μήνα, περίπου ένα σακί αλεύρι ή είδη τροφίμων. Στα περισσότερα χωριά η αμοιβή του δασκάλου ήταν «μια οκά μέλανος άρτου» συνοδευόμενη με ορισμένα άλλα τρόφιμα και ονομαζόταν «Δευτεριάτικα» γιατί δινόταν κάθε Δευτέρα. Αν κάποιος μαθητής δεν προόδευε, συχνή ήταν η έκφραση από την πλευρά των γονέων του « κρίμας μωρέ τα Δευτεριάτικα⁷ !!! »

Κατά την περίοδο της Αιγυπτιοκρατίας η διοίκηση της Κρήτης επέτρεψε και βοήθησε « όσον ήτο αναγκαίον εις την σύστασιν αλληλοδιδασκτικών σχολείων της γραικικής γλώσσης ». Ο Μωχάμετ Άλυ, κατά την πρώτη του επίσκεψη στην Κρήτη το 1833, παρακίνησε τα τοπικά συμβούλια να ιδρύσουν σχολεία, δηλώνοντας ότι « είναι δίκαιον η κυβέρνησις να σώση το λαόν της νήσου από την αμάθειαν και την απώλειαν και ότι πρέπει να διαφωτίση αυτόν με την γνώσιν και την μόρφωσιν ». Τα χρόνια της Αιγυπτιοκρατίας ο Μωχάμετ Άλυ ίδρυσε κυβερνητικό σχολείο για τους μουσουλμάνους στο Ηράκλειο με 122 μαθητές, σύμφωνα με τα αιγυπτιακά πρότυπα, Σ' αυτό οι μαθητές διάβαζαν το Κοράνι και σπούδαζαν την αραβική γλώσσα. Ίδρυσε επίσης σχολείο για τη θρησκευτική διδασκαλία σε τέμενος της πόλης. Ενδιαφέρθηκε όμως και για την εκπαίδευση των χριστιανοπαίδων και για τα σχολεία τους στο Ρέθυμνο και το Ηράκλειο. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Εμ. Γενεράλις ('Βήμα Ρεθύμνης, 1931 (φ. 278-294) « Αν δεν εφοβούμην κατάκρισιν επί ταχεία κρίσει, θα την επωνόμαζον διοίκησιν ισονομίας και ισηγορίας. Φρονώ ότι ήτο συντελεστής αυξήσεως των σχολείων⁸ »

Όμως η τουρκική κυριαρχία που επανήλθε το 1840 αποτέλεσε τροχοπέδη στην ίδρυση και λειτουργία σχολείων. Το 1842-45 παρατηρείται εκπαιδευτική κίνηση στην Οθωμανική αυτοκρατορία με την επιστροφή του Ρεσίτ πασά στην πολιτική σκηνή δίπλα στο Σουλτάνο Αμπντούλ Μετζίτ. Πραγματοποιήθηκαν μεταρρυθμίσεις στους τομείς της παιδείας και της δικαιοσύνης. Ίδρύθηκαν 15 Δημοτικά σχολεία σ' όλη την Κρήτη, τα οποία με την οικονομική συνδρομή Κρητών του εξωτερικού και ιδιωτική πρωτοβουλία αυξήθηκαν σε 27. Από το 1843 σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες λειτουργούσε σχολείο στον Αμιρά Βιάννου.

7. Λευκώματα ιστορίας σχολείων περιοχής Αρκαλοχωρίου-Βιάννου.

8. Εφημερ. 'Βήμα Ρεθύμνης, Γενεράλις Εμ. φυλ. 278-294, 1931, Ζ. Ι. Ράσεντ 'Η Κρήτη υπό Αιγυπτιακή εξουσία' σελ. 83-87, Ι. Διαμαντούρου, 'Η ζωή και η δράση των υποδούλων Ελλήνων 1833-1881, Χουρδάκης Αντ., 'Πολιτεία υπό αναίρεση' τόμ. Α' σελ.44 Ο Εμ. Γ. Γενεράλις διετέλεσε αρχικά δημοδιδάσκαλος, Ελληνοδιδάσκαλος (1881-86) και καθηγητής στο Ημιγυμνάσιο Ρεθύμνου. Επί Κρητικής Πολιτείας (1898-1913) διετέλεσε Γυμνασιάρχης στο Ρέθυμνο και Γενικός Επιθεωρητής της Παιδείας (1910-11).

Το σχολείο ιδρύθηκε με πρωτοβουλία του Ματθαίου ή Αναγνώστη Βερυκοκάκη και λειτούργησε υποτυπωδώς με συνεισφορές ορισμένων φιλομαθών γονέων ως ιδιωτικό για μικρό χρονικό διάστημα⁹. Στην εργασία του Γεωργ. Ι. Μαρκοπούλου « Ιεραπέτρας ιστορικά σημειώματα » αναφέρεται ότι ο επίσκοπος Ιεροσητείας Ιλαρίων Κατσούλης μετά την εκλογή του το 1845, θέλοντας να οργανώσει την εκπαίδευση στην Ιεράπετρα και επειδή δεν υπήρχαν ντόπιοι δάσκαλοι αναγκάστηκε να φέρει από άλλες περιφέρειες. Από τη Βιάννο έφερε τον Νικ. Κονδύλαν, από το Λασιθί τον Παπά Ταμιωλάκη και από τη Σητεία τον Ξενικόν για να διδάξουν Εκκλησιαστική Μουσική παράλληλα προς τη Σχολική παιδεία. Μάλιστα όπως αναφέρει ο Γεώργ. Μαρκόπουλος¹⁰ «...Όταν για πρώτη φορά ο Ιλαρίων παρουσίασε στους χριστιανούς τον ξακουσμένο στην εποχή του δάσκαλο Νικ. Κονδυλάκη τον συνέστησε με τα παρακάτω λόγια : ‘Σας έφερα τον δεύτερον Κάδμον’...». Το γεγονός ότι ο Ιλαρίων έφερε από τη Βιάννο φημισμένο στην εποχή του δάσκαλο συνηγορεί στη λειτουργία σχολείου στην Άνω Βιάννο, πιθανότατα ιδιωτικού.

Τα στοιχειώδη γράμματα το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα διδάσκονταν στα μοναστήρια, κυρίως για κάλυψη εκκλησιαστικών αναγκών (προετοιμασία ιερέων και ψαλτών). Τα σχολεία ήταν ελάχιστα και συντηρούνταν από συνεισφορές των κατοίκων. Η ευθύνη για την εύρυθμη λειτουργία τους ανατέθηκε σε Εφορίες, που δεν είχαν επίσημο χαρακτήρα, ούτε αποτελούσαν θεσμό της διοικητικής εξουσίας.

Ιδιαίτερη έμφαση και ενδιαφέρον για την εκπαίδευση στο διαμέρισμα Λασιθίου, στο οποίο ανήκε η Βιάννος μέχρι το 1932, δόθηκε από το επίσκοπο Πέτρας Δωρόθεο Διαμαντίδη τον αποκαλούμενο και Μαυροθαλασσίτη λόγω της καταγωγής του από τη Μαύρη θάλασσα (Εύξεινο Πόντο). Ο Δωρόθεος έλαβε μέριμνα και κτίστηκαν σχολεία σε μοναστήρια Κεραπολίτισσας (1846) και Κρεμαστών από τη δεκαετία του 1840 τα οποία αποτέλεσαν τον πυρήνα της εκπ/σης στο Λασιθί. .

Η σύσταση των Δημογεροντιών

Με τους συνεχείς αγώνες του κρητικού λαού η κατάσταση άλλαξε από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Μετά τον Κριμαϊκό πόλεμο η Τουρκία εξέδωσε το Χάτι Χουμαγιούν (Λαμπρά Γραφή) διάταγμα που χορηγούσε προνόμια και ελευθερίες στους υπόδουλους χριστιανούς. Η μη εφαρμογή αυτών των βασικών προνομίων οδήγησε στην επανάσταση του Μαυρογένη το 1858 και στην εκ νέου παραχώρηση από το Σουλτάνο των ζητούμενων ελευθεριών. Ανάμεσα στα δικαιώματα που παραχωρήθηκαν ήταν η σύσταση Δημογεροντιών και η δυνατότητα ίδρυσης σχολείων. Οι Δημογεροντίες λειτούργησαν και ως εκπαιδευτική αρχή των χριστιανών, παρά την αρχική αντίδραση της Υψηλής Πύλης, που την έκρινε ως υπέρβαση αρμοδιοτήτων. Τα σχολεία μ’ αυτόν τον τρόπο τέθηκαν υπό την προστασία αλλά και τον έλεγχο της Διοίκησης. Οι Εφορίες εξακολούθησαν να υφίστανται ως συλλογικά όργανα, που είχαν επικουρικό σκοπό, να βοηθούν τη Δημογεροντία στον τομέα των εκπαιδευτικών της δραστηριοτήτων. Με την πάροδο των ετών διερύνθηκαν οι αρμοδιότητές τους και από το 1881, αυτονομήθηκαν και αναδείχθηκαν ως η μοναδική εκπαιδευτική αρχή.

9. Στ. Χρηστάκι, ‘Η Μέση Εκπαίδευσις εν Βιάννω’, Μύσων τόμ Β’, τεύχ. 3^ο, 1933, σελ. 231

10. Μαρκόπουλου Γεωργίου, «Ιεράπετρας ιστορικά σημειώματα », περιοδ. Αμάθεια, Νοεμβρ. –Δεκ 1971, τεύχος 9, σελ. 271-272 και Παπαδάκη Νικ. ‘Εκκλησία της Κρήτης’ σελ. 59

Αμέσως μετά την επανάσταση του Μαυρογένη (1858) λειτούργησε σχολείο στον Άγιο Βασίλειο Βιάννου όπως συνάγεται από επιστολή που έστειλε ο Ευάγγελος Φουρναράκης προς τον Εμ. Βυβιλάκη το 1862¹¹. Από το Λεύκωμα ιστορίας του σχολείου Κάτω Σύμης μαθαίνουμε ότι ‘το έτος 1859 οικοδομήθηκε στο προαύλιο του ναού της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στη θέση Σκαπετού ένα μικρό διαμέρισμα και εχρησιμοποιήθηκε ως Διδακτήριο. Σ’ αυτό συνήθως δίδασκαν οι ιερείς του χωριού ή γραμματιζόμενοι χωριανοί ή και από άλλες περιοχές και επληρώνοντο από τους μαθητές εις είδος’ .

Περί τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και σίγουρα πριν τη μεγάλη τρίχρονη επανάσταση του 1866 λειτούργησε « Κρυφό Σχολείο » στην Έμπαρο με δάσκαλο τον ιερέα Γεώργιο Χουζουράκη¹². Το σχολείο λειτούργησε η Δημογεροντία Ηρακλείου από το 1875, ως μονοτάξιο κοινοτικό, με πρώτο δάσκαλο τον Παύλο Τυλιανάκη πρωτότοκο γιο του οπλαρχηγού Νικ. Τυλλιανάκη ή Παπίτσα Φοιτούσαν σ’ αυτό οι μαθητές των 7 χωριών της Εμπάρου. Ο μισθός του δασκάλου καταβαλόταν από τη Δημογεροντία, ενώ η Σχολική Εφορία επέπτενε για τη διδασκαλία και τη λειτουργία του σχολείου. Το σχολείο έκλεισε κατά την επανάσταση του 1889 και επαναλειτούργησε αμέσως μετά. Το 1889 το οίκημα που στέγαζε το σχολείο πουλήθηκε και οι κάτοικοι αναγκάστηκαν να ανοικοδομήσουν τον ερειπωμένο ναό της Κάτω Κεράς ματατρέποντάς τον σε σχολείο το έτος 1890.

Το διάστημα 1858-1865 τα σχολεία που συντηρούσε η εκκλησία ήταν ελάχιστα παρά τη μεγάλη ακίνητη περιουσία που είχε στην κατοχή της. Το γεγονός αυτό προκάλεσε την αντίδραση των κατοίκων της επαρχίας Μεραμβέλλου, οι οποίοι παροτρυνόμενοι από τους ευπάτριδες λογίους Χριστόφορο Αργυράκη και Λεωνίδα Γεωργιάδη και ενθαρυνόμενοι από τις δηλώσεις του Τούρκου Γενικού Διοικητή κατηγόρησαν τον επίσκοπο Πέτρας «διότι καίτοι αρχιερέων από πολλών ετών, ούτε έν σχολείον ανήγειρε καταχρώμενος τα αφιερώματα των προπατόρων αυτών». Ο Τούρκος Γενικός Διοικητής παρενέβη και διόρισε επιτροπή Μεραμπελιωτών, τους λεγόμενους εφόρους, με αντικείμενο την ίδρυση σχολείων. Οι έφοροι αποφάσισαν το 1865 να ‘λαμβάνουν παρά των ενοικιαστών τα ενοίκια των μοναστηριακών κτημάτων’ και να τα διαθέτουν για την ανέγερση και λειτουργία σχολείων. Η απόφαση αυτή των εφόρων προκάλεσε την αντίδραση τόσο της Επισκοπής Πέτρας, όσο και της Μητρόπολης Κρήτης. Με την προκλητική ανάμειξη του Ισμαήλ πασά Γενικού Διοικητή Κρήτης η υπόθεση έληξε υπέρ της εκκλησίας. Η στάση όμως του Ισμαήλ αποτέλεσε μια από τις αφορμές της τρίχρονης επανάστασης του 1866. Κατά τη διάρκεια αυτής της επανάστασης η εκπαίδευση αποδιοργανώθηκε¹³.

11. Στην επιστολή αυτή του Ευάγγελου Φουρναράκη από το Ηράκλειο προς τον ευπατρίδη Εμμανουήλ Βυβιλάκη με ημερ/νία 16/3/1862 αναφέρονται τα εξής : «...Έδωσα τους πίνακες της αριθμητικής επ’ ονόματί σας, εις Αγκάραθον τα δε βιβλία απέστειλα εις άγιον Βασίλειον χωρίον της επαρχίας Ρεζώ εκεί σκοπεύω να αποστείλω και τους πίνακες αναγνώσεως αν έχωσιν ανάγκην διότι έγγραφα και δεν μοι έγγραψαν ». Έκθεσις της επί των σχολείων της Κρήτης Επιτροπής του 1844, υπό Εμμ. Βυβιλάκη, Εν Αθήναις εκ του τυπογραφείου “ Ραδαμάνθυος” 1879

12. Πλαγιωτάκη Ζαχαρία, δασκάλου, « Βιβλίον περιέχον την Ιστορία του χωριού Εμπάρου » , ανέκδοτη εργασία με 52 χειρόγραφες σελίδες. Τα 7 χωριά της Εμπάρου ήταν Θωμαδιανώ, Ξενιάκω, Κατωφύγι, Μηλιαράδω, Αφρατί, Μάρθα και Καραβάδω.

13. Μακράκη Μανόλη ΕΛΟΥΝΤΑ Η ιστορία της μέσα από την ιστορία της Κρήτης, Ελούντα 2009

Η εκπαίδευση από τον Οργανικό νόμο (1868) στη σύμβαση της Χαλέπας (1878)

Με τη λήξη της επανάστασης παραχωρήθηκε ο Οργανικός Νόμος του 1868. Σύμφωνα με το νόμο αυτό υποστηρίχτηκε και οργανώθηκε συστηματικότερα η παιδεία, ιδρύθηκαν Δημοτικά Σχολεία στα μεγαλύτερα χωριά και ελληνικά σχολεία (Σχολαρχεία) στις τέσσερις κωμοπόλεις του νομού Λασιθίου (Νεάπολη, Βιάννο, Ιεράπετρα και Σητεία). Σημαντικότερα προβλήματα για την απόκτηση σωστής εκπαίδευσης ήταν η έλλειψη πόρων και το κατηρτισμένο διδακτικό προσωπικό¹⁴.

Στις επαρχίες Μονοφατισίου και Πεδιάδος τμήματα των οποίων περιλαμβάνει ο σημερινός Δήμος Αρκαλοχωρίου δεν ιδρύθηκε σχολαρχείο .

Τα Δημοτικά Σχολεία της υπαίθρου του νομού Ηρακλείου γνωρίζουν εντυπωσιακή αύξηση από το 1869 και εξής. Μέχρι τότε λειτουργούσαν 6 Δημοτικά σχολεία. Σε δυο χρόνια (1869-70) ιδρύθηκαν άλλα δέκα. Κατά την επόμενη διετία, άλλα επτά. Το 1873-74 άλλα 8. Το 1875 και 1876 άλλα δέκα. Το γεγονός της ραγδαίας αύξησης των σχολείων ,το διάστημα 1869-78 καταρίπτει το επιχείρημα όλων εκείνων που διατυπώνουν τη άποψη ότι η τιμή για την άνθηση της εκπαίδευσης στην Κρήτη ανήκει στον Ι. Φωτιάδη Γενικό Διοικητή Κρήτης από το 1878-1885. Ο Φωτιάδης ενδιαφέρθηκε ζωηρά για την εκπαίδευση, η μεγάλη όμως ανάπτυξη των σχολείων αρχίζει 10 περίπου χρόνια πριν την άφιξή του. Το παραπάνω διάστημα (1868-1878) ιδρύθηκαν σχολεία στον Καποδιστριακό Δήμο Αρκαλοχωρίου: στην Παναγιά (1870), στον Πατσίδερο (1875) και στα Καστελλιανά (1877). Στο σημερινό Δήμο Βιάννου λειτουργούσε σχολείο στην Άνω Βιάννο (1869) και στα χωριά Αμιρά, Άγιο Βασίλειο, Επάνω Σύμη, Συκολόγο και Χριστό. Όλα είχαν δικά τους διδασκάλους πλην της Επ. Σύμης και του Χριστού. Συντηρούνταν από συνεισφορές των κατοίκων και από προσόδους των μονών Κυραλιμνωτίσσης και Αγίας Μονής¹⁵. Το Σχολείο της Άνω Βιάννου λειτούργησε με την επωνυμία ‘Δημοτική Σχολή Βιάννου’ με πρώτο δάσκαλο τον Ιάκωβο, καλόγερο από το Παρσά Ιεράπετρας και δεύτερο το Νικόλαο Πλουμίδα ή Ράλλιο.

Κάτοικοι των χωριών Αμιρά, Κεφαλοβρύσι και Κρεββατάς απευθύνουν απεγνωσμένα έκκληση στη Δημογεροντία Λασιθίου και εκφράζουν την αγωνία τους κινδυνεύουσα νεολαίαν τους για την πολυδάπανη σχολή τους «...την οποίαν διά κόπων και μόχθων ανεγείραμεν διά την εκπαίδευσιν της αθώας νεολαίας των χωριών μας ...» ζητώντας τη συνδρομή του επισκόπου τους¹⁶ . Ακολουθεί το πλήρες κείμενο της επιστολής :

« Τη

Υμετέρα Θεοφιλία προσκυνούμεν, την χαριτόβρυτον

Αυτής Δεξιάν πανευλαβώς κατασπαζόμεθα !

Ιδίαις ; χερσί παρακαλώμεν νυχθημερόν τον ημάς ελευθερώσαντα Σωτήρα Κύριον Ιησούν Χριστόν ίνα σκέπη και διαφυλάτη την Υμετέραν Θεοφιλίαν ως κόρη οφθαλμού. Ακολουθώς αποτολμώμεν θαραλαίως να τη πληροφορήσωμεν ότι δι’ ιδιαίτερας ημών αναφοράς αναφέρομεν προς την έντιμον δημογεροντίαν του τμήματος Λασιθίου, ής ήν και προεδρεύεται ;, παρακαλούντες αυτήν ίνα συνδράμη την κινδυνεύουσαν νεολαίαν μας, και την πολυδάπανον, ως γνωρίζετε σχολήν, την οποία διά κόπων και μόχθων ανεγείραμεν διά

14. Κρητική Πολιτείας, Ανωτέρα Δ/νσις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης, ‘Η εν Κρήτη Εκπαίδευσις’ Εν Χανίοις εκ του τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας, 1904

15. ΑΔΔ Έκθεση περί της εν γένει καταστάσεως των εν ταις επαρχίαις Μεραιμβέλου, Λασιθίου, Σητείας, Ιεραπέτρας και Αρκαδίας (Βιάννου) λειτουργούντων Χριστιανικών Σχολείων. Τη 21^η Φεβρουαρίου 1876 ».

16.Α.Χ.Δ..Λ. 09/10/1871, ‘Περί συνδρομής της σχολής των χ. Αμιρά, Κεφαλοβρύσι, Κρεββατά’.

την εκπαίδευσιν της αθώας νεολαίας των χωρίων μας. Μένομεν δε ευγνωμονούντες εν βίω παντί τη ημετέρα Θεοφιλία, δι' όσας εδαψίλωσε και δαψιλεύς' αενάως χάριτας προς τους επαρχιώτας του, οίτινες μένομεν πεπεισμένοι ότι διά τας προσπαθείας τους θέλη λάβη αίσιον τέλος η αίτησίς μας αύτη. Ταύτα μεν δουλικώς, αι δε ευχαί αυτοίς και ευλογίαν έδωσαν ; ημίν φυλακτήριον εν βίω παντί.

Εν χωρίω Αμιρά τη 9 8βρίου 1871 ».

Το σχολείο του Πατσιδέρου κτίστηκε στην ανατολική πλευρά του χωριού στον περίβολο του ναού της γεννήσεως της Θεοτόκου. Στο σχολείο αυτό φοιτούσαν οι μαθητές των γύρω χωρίων μιας και ήταν το μοναδικό σχολείο στην γύρω περιοχή. Το διδακτήριο πυρπολήθηκε από τους Οθωμανούς κατά τις επαναστάσεις των ετών 1878 και 1889. Μετά την πυρπόληση του 1889 και μέχρι να γίνουν οι αναγκαίες επισκευές, το σχολείο λειτούργησε στο Αρκαλοχώρι (1889-1892). Μεταφέρθηκε εκ νέου η έδρα του στον Πατσιδέρο αλλά πυρπολήθηκε εκ νέου από τους Οθωμανούς στην επανάσταση του 1897¹⁷.

Μια έκθεση του Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως για την κατάσταση της παιδείας στις ελληνικές επαρχίες το 1872, μας πληροφορεί ότι στην επαρχία Πεδιάδος λειτουργούσαν 6 Δημοτικά σχολεία και στην επαρχία Μονοφασίου 1. Στο τμήμα Λασιθίου φοιτούν 1456 μαθητές και 68 μαθήτριες και η εφορία « θερμώς συνίστησε τον καταρτισμόν δύο τουλάχιστον αλληλοδιδασκτικών εν ταις επαρχίαις Ιεραπέτρου και Αρκαδίας (Βιάνου), ων οι κάτοικοι πτωχότατοι, έχουσι την πικρίαν να βλέπωσι τα τέκνα αυτών εγκαταλελειμμένα εν ταις αγυαίς άνευ παρόντος και άνευ μέλλοντος ».

Εκτός από την παραπάνω έκθεση του Φιλ. Συλλόγου της Πόλης, άλλη μια έκθεση για τη διάδοση της παιδείας εντός και εκτός του ελληνικού κράτους συντάχτηκε το 1877 από τον φιλόλογο και παιδαγωγό Κων/νο Ξανθόπουλο (1815-1887) με την άδεια του Υπουργείου Δημοσίας Εκπαιδεύσεως και τυπώθηκε το 1880 στην Κων/λη. Σ' αυτή την έκθεση η Κρήτη φαίνεται να έχει 270.000 κατοίκους, 103 αλληλοδιδασκτικά σχολεία με 7.800 μαθητές και ισάριθμα σχεδόν κοινά γραμματοδιδασκαλεία. Η επαρχία Ριζού (Βιάννου) φαίνεται να έχει 2 σχολεία με 200 μαθητές, η επαρχία Πεδιάδος 7 σχολεία με 780 μαθητές, ενώ η επαρχία Μονοφασίου όπως αναφέρεται η επαρχία Μονοφασίου ένα σχολείο με 80 μαθητές.¹⁸

Άλλη μία ενδιαφέρουσα συγκριτική μελέτη για την εκπαίδευση των Ελλήνων επί τουρκοκρατίας στα ελληνικά υπό τουρκικό ζυγό νησιά, είναι του Γ. Χασιώτη.¹⁹

Το 1874 ιδρύθηκε η Εκπαιδευτική εφορεία στην οποία ανατέθηκε η οργάνωση και η εποπτεία των σχολείων, ενώ η συντήρησή τους ανατέθηκε στις κατά τόπους δημογεροντίες τις οποίες ενίσχυαν οι Δημογεροντίες των Τμημάτων : Λασιθίου (για την επαρχία Βιάννου) με έδρα τη Νεάπολη και η Δημογεροντία Ηρακλείου την περιοχή του ανατολικού Μονοφασίου και της νότιας Πεδιάδας.

17. Τις παρατειθέμενες πληροφορίες για το σχολείο του Πατσιδέρου αντλούμε από το αρ. πρωτοκ. 2/10-11-1899 έγγραφο του δασκάλου του Πατσιδέρου Σταύρου Καλεντάκη προς το Νομαρχιακό Επιθεωρητή Δημοτικών Σχολείων Ηρακλείου Εμ. Παντελάκη για την κατάσταση του διδακτηρίου. Επίσης από το λεύκομα ιστορίας του Δημοτικού σχολείου Αρκαλοχωρίου συνταχθέν υπό του δασκάλου Εμ. Κουνενάκη το έτος 1953 και από έγγραφα του Αρχείου Δημογεροντίας Ηρακλείου.

18. Κ. Ξανθόπουλος, Συνοπτική έκθεσις της πνευματικής αναπτύξεως των νεωτέρων Ελλήνων από της αναγεννήσεως αυτών μέχρι τούδε, Εν Κωνσταντινουπόλει, Τύποις Βουτυρά & Σ/ας, 1880 (Αθήνα, Βιβλιοπωλείο Διονυσίου Νότη Καραβία 1988), σ. 64. Τα στοιχεία βέβαια του Κ. Ξανθόπουλου ελέγχονται για την αξιοπιστία τους αφού σύμφωνα με το αρχείο της Δημογεροντίας Ηρακλείου και τα έγγραφα της περιόδου για τη λειτουργία των σχολείων έχουμε διαφορετικά δεδομένα. Επίσης αποκλείουν από τους αριθμητικούς δείκτες του Ν. Σταυράκη στην αναλυτική απογραφή του 1881.

Τόσο οι Δημογεροντίες και η Εφορεία όσο και ο λαός που διψούσε για μάθηση επέδειξαν εξαιρετικό ζήλο και πρωτοφανή δραστηριότητα για την ίδρυση σχολείων. Το διάστημα 1874-80 κτίστηκαν πολλά σχολεία στην περιοχή από τοπικούς πόρους, από ενίσχυση των μοναστηριών και της μεγάλης Δημογεροντίας.

Σε αναφορά - έκθεση της Χριστιανικής Δημογεροντίας το έτος 1879 προς τον Πρόεδρο του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου των εν Αθήναις Κρητών ' Η Αναγέννησις' Παρθένιο Περίδη, με την οποία ζητά τη συνδρομή της στην ενίσχυση της παρεχόμενης εκπαίδευσης με την αποστολή διδακτικών βιβλίων στους άπορους μαθητές, αποτυπώνεται ανάγλυφα η εικόνα της εκπαίδευσης στο διαμέρισμα Λασιθίου και στην επαρχία Βιάννου²⁰.

«...4^{ov} Επαρχία Αρκαδίας (Βιάννου)

1 Ελληνικόν Σχολείον περιλαμβάνον ομοίως τας δύο κατωτέρας τάξεις με μαθητάς 30 και 6 Δημοτικά Σχολεία με μαθητάς 300.....

Εκ των εκπαιδευτικών τούτων Καταστημάτων τα μεν Ελλην. Σχολεία και Παρθεναγωγεία διατηρεί η ην αποτελούμεν Δημογεροντία μετά μεγάλης δυσκολίας εξοικονομούσα τα προς τον σκοπόν τούτον απαιτούμενα μέσα εκ του Ταμείου των υπό την εποπτεία των διατελουσών Ιερών Μονών. Τα δε δημοτικά διατηρούσιν οι κάτοικοι ως επί το πλείστον διά συνδρομών των και διά των προσόδων των εκκλησιών των χωρίων των, αλλ' επειδή οι κάτοικοι ως επί το πλείστον είναι πτωχοί, αι δε εκκλησίαι δεν έχουν αρκούντα εισοδήματα διά να επαρκέσωσιν εις την δαπάνην της διατηρήσεως των σχολείων πολλάκις αναγκάζονται να κλείωσιν αυτά επί πολύν χρόνον ως ήδη διατελούσι κλειστά διά τους λόγους τούτους τα Σχολεία της Ελούνδας και Λούμα, Πρίνας, Λάστρου, Συκολόγου κλπ.

Εκ τούτων συνάγεται ότι πάντα τα εν ταις επαρχίαις ημών ανώτερα και κατώτερα εκπαιδευτήρια αλλ' εξαιρέτως τα κατώτερα έχουνσιν απόλυτον ανάγκην εκτάκτου συνδρομής και βοήθειας προς διατήρησίν των. Πλην δε τούτων και οι μαθηταί όντες πτωχοί και μη δυνάμενοι να αγοράσωσιν τα αναγκαιούντα αυτοίς βιβλία αναγκάζονται πολλάκις να διακόπτωσιν τας σπουδάς των, διά τούτο έχουνσιν και ούτοι ανάγκην συνδρομής διά της παροχής βιβλίων.

19. Η Κρήτη στη μελέτη του Χασιώτη έχει το σχολ. έτος 1878-79 τα περισσότερα δημοτικά σχολεία και τους περισσότερους μαθητές σε σχέση με την Κύπρο (142 έναντι 66 σχολείων και 7.788 έναντι 3.100 μαθητών). Η Χίος 55 σχολεία και 3.779 μαθητές, η Μυτιλήνη 38 σχολεία και 3.208 μαθητές, η Σάμος 36 σχολεία και 2.725 μαθητές. Σε μαθητές Μέσης βαθμίδας η Κρήτη έρχεται τρίτη μετά τη Χίο και τη Σάμο (529, 492, 370) και μετά τη Μυτιλήνη και Σάμο (8, 6 και 4) στα σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης. Βλ. Γ. Χασιώτη και Αντ. Χουρδάκη Πολιτεία υπό αναίρεση, τόμος Α', σελ. 78-79

20. Α.Χ.Δ.Λ. Έγγραφο με τα στοιχεία α/1076/854/27-11-1879. Ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος συστάθηκε από τους Κρήτες της Αθήνας με σκοπό την αποκατάσταση και ανασύσταση των κατεστραμμένων από την επανάσταση του 1866 σχολείων, την ενίσχυση της εκπαίδευσης στη Κρήτη και την άνοδο του πνευματικού επιπέδου των κατοίκων της. Πρόεδρός της ήταν ο διακεκριμένος αρχιμανδρίτης Παρθένιος Περίδης.

Την δυσχερήν ταύτην κατάστασιν των Σχολείων του καθ' ημάς Τμήματος εκθέτοντες υμίν ήδη εκλιπαρούμεν όπως ευαρεστηθείται να υποβάλητε τας ανάγκας των εις τον αξιότιμον Σύλλογον ού επαξίως προΐστασθε ίνα εκτιμήσας την δεινήν αυτών θέσιν ευδοκήση να χορηγήση υπέρ πάντων αυτών την εκ των ενόντων υλικήν αυτού συνδρομήν. Διό δε εθεωρήσαμεν από σκοπού ίνα συν τη παρούση συνοπτική ημών εκθέσει διαβιβάσωμεν Υμίν και κατάλογον των εν χρήσει εν τοις παρ' ημίν εκπαιδευτηρίοις διδακτικών βιβλίων, παρακαλούντες όπως ο υμέτερος Σύλλογος ευαρεστηθή να εξαποστείλη ημίν εγκαίρως ανάλογα σώματα εξ εκάστου είδους προς διανομήν των εις τους απόρους μαθητάς δωρεάν.

Εν τούτοις, έχοντες διελπίδος ότι ο φιλεκπαιδευτικός υμών Σύλλογος εν τω ιερώ σκοπώ της υποστηρίξεως της εκπαιδεύσεως του κρητικού λαού όν προέθετο προθύμως θέλει παρέξει την ζητουμένην συνδρομήν του υπέρ της εις τα γράμματα οργώσης νεολαίας του ημετέρου Τμήματος, διατελούμεν προκαταβάλλοντες τας επί τούτω ευχαριστίας και την ευγνωμοσύνην του τόπου συν τη εξαιρέτω ημών υπολήψει μεθ' ής εσμέν²¹.

Εν Νεαπόλει Μεραμβέλλου Κρήτης τη 27 9μβρίου 1879

Ο Πρόεδρος

+ Πέτρας Μελέτιος

(Τ.Σ.)

Οι Δημογέροντες

Κ. Κοζυράκης

Ι. Περακάκης

Ι. Βατσάκης

Ο Γραμματεύς Τ. Υ.

Δ. Πεδιωτίδης »

Από τη σύμβαση της Χαλέπας (1878) ως την απελευθέρωση (1898 Κρητική Πολιτεία)

Με τη σύμβαση της Χαλέπας (1878), σύμβαση η οποία δημιουργούσε καθεστώς ημιαυτόνομης επαρχίας, διερύνθησαν τα προνόμια και ιδρύθησαν περισσότερα σχολεία. Τα εκκλησιαστικά βιβλία αντικαταστάθηκαν από αναγνωστικά γραμμένα σύμφωνα με τις παιδαγωγικές αρχές της εποχής. Ιδρύθησαν στο νησί Φιλεκπαιδευτικοί Σύλλογοι και αναπτύχθηκε ζωηρή πνευματική κίνηση, με την έκδοση εφημερίδων και τη δημιουργία βιβλιοθηκών : «... Μετά δε την επανάστασιν του 1878 και την απόκτησιν της Συμβάσεως της Χαλέπας ο Κρητικός λαός προς μάθησιν οργών επεδόθη μετά σκοπιμότητος και ζήλου εις την θεραπείαν των γραμμάτων και ήρξαντο κατά τα εν Ελλάδι πρότυπα σπουδαίας εκπαιδευτικής εργασίας, ήτις όμως ανεκόπτετο υπό των συχνών ανωμαλιών των τελευταίων δεκαετηρίδων και μόνον μετά την κάθοδον της Α.Β. Υψηλότητος του Πρίγκιπος Γεωργίου η Κρήτη εισήλθεν εις στάδιον συστηματικής εκπαιδεύσεως και προβαίνει γοργώ των βήματι εις την πρόοδον και την ευημερίαν²²... ».

21. Πατεράκη Άννα, 'Συνοπτική έκθεσις (1879) της Χριστιανικής Δημογεροντίας Λασιθίου προς τον Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Αθηνών 'Η Αναγέννησις' Επιστημονική Επετηρίδα Ιερά Μητρόπολις Πέτρας και Χερρονήσου, τόμος Α', Νεάπολις 2010.

22. Κρητική Πολιτείας, Ανωτέρα Δ/σις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης, 'Η εν Κρήτη Εκπαίδευσις' Εν Χανίοις εκ του τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας, 1904

Στην περιοχή Αρκαλοχωρίου ιδρύθηκαν σχολεία στο Ίνι (1879) και το Σκινιά (1880). Στην περιοχή της Βιάννου , στο Καλάμι (1879) , στο Συκολόγο (1880) και στην Κάτω Βιάννο (1882). Το σχολείο του Συκολόγου φαίνεται να αποπερατώθηκε το 1879 αλλά εξ' αιτίας της έλλειψης πόρων, 'λόγω πενίας', δεν λειτούργησε.

Το σχολείο στο Ίνι λειτούργησε με πρώτο δάσκαλο τον Επιτροπάκη Μιχαήλ και στεγάστηκε σε διδακτήριο που οικοδόμησαν οι κάτοικοι κοντά στο ναό του Αγίου Γεωργίου ανατολικά του μικρού τότε οικισμού. Στο Σκινιά το σχολείο στεγάστηκε σε οίκημα στον περίβολο του ναού του Αγίου Αντωνίου βόρεια του οικισμού, με πρώτο δάσκαλο τον Παπαδάκη Δημήτριο. Το κτίριο κατεδαφίστηκε τη δεκαετία του 1950 για να γίνουν γραφεία της τότε κοινότητας Σκινιά. Το σχολείο των Καστελλιανών λειτούργησε με πρώτο δάσκαλο το Νικολουδάκη Εμ. από το Κράσι.

Το Δημοτικό Σχολείο Καλαμίου ιδρύθηκε το 1879 με πρώτο δάσκαλο το Νικόλαο Χατζάκη από τον Άγιο Βασίλειο. Μέχρι και το 1896 δίδαξαν δάσκαλοι με φτωχές γραμματικές γνώσεις ήταν κυρίως απόφοιτοι Δημοτικού. Το α' έτος λειτουργίας του στεγάστηκε σε ιδιωτικό οίκημα και από το 1880 στο νεοανεγερθέν διδακτήριο που ανοικοδόμησαν οι κάτοικοι διά προσωπικής εργασίας με την συνδρομή της τοπικής εκκλησίας και πρωτοβουλία του ιερέα Αντ. Μαυράκη, του ενοριακού επιτρόπου Ιωάν. Μακράκη και του Δημογέροντα Νικήτα Μουζουράκη. Αρχιτεχνίτης του έργου ήταν ο Καρπάθιος Μιχαήλ Μπίλιαρης. Στο διδακτήριο αυτό στεγάστηκαν οι μαθητές του Καλαμίου μέχρι την κατάργηση του σχολείου το έτος 1987.

Στην Κάτω Βιάννο άρχισε να λειτουργεί από το 1882 με πρώτο δάσκαλο το Χριστόφορο Τσικαλουδάκη, τον πιο γραμματισμένο του χωριού, με ελάχιστες όμως γνώσεις. Στεγάστηκε σε ιδιωτική οικία στο κέντρο του χωριού και αργότερα σε άλλες ιδιωτικές οικίες. Το 1885 οικοδομήθηκε από τους κατοίκους το σημερινό διδακτήριο στη θέση παλαιού νεκροταφείου. Η αυλή και το προαύλιο ήταν λιόφυτο κτήμα της Μονής Αγ. Γεωργίου Επανωσήφη και παραχωρήθηκε δωρεάν για την ανοικοδόμηση σχολείου²³.

Ο νόμος του 1881

Το 1881 η Γενική Συνέλευση των Κρητών ψήφισε τον «Νόμον περί παιδείας» τον οποίον συνέταξαν οι βουλευτές και λόγιοι Αντώνιος Μιχελιδάκης και Αντώνιος Βορεάδης και τον εισηγήθηκε ο δεύτερος. Ο νόμος τέθηκε σε εφαρμογή με το διάταγμα της 24^{ης} Ιουνίου 1881 και ίσχυσε ως το 1898. Σύμφωνα με τον παραπάνω νόμο καθιερώθηκε η μερική υποχρεωτική φοίτηση υποχρεώνοντας τους γονείς να στέλνουν στο σχολείο ένα τουλάχιστον από τα παιδιά τους. Ιδρύονταν δημοτικά σχολεία όπου υπήρχαν 30 μαθητές και Ελληνικά σχολεία όπου συγκεντρώνονταν 80. Η φοίτηση στα Ελληνικά σχολεία ήταν τριετής και στα Γυμνάσια τετραετής. Ανώτερα σχολεία (πλήρη γυμνάσια) ιδρύθηκαν στα Χανιά, στο Ηράκλειο και στη Νεάπολη. Στο Ρέθυμνο λειτούργούσε ημιγυμνάσιο.

«...Δια του νόμου τούτου λαμβάνεται φροντίς περί των δημοτικών σχολείων, άτινα τέως ευρίσκοντο εις αθλιωτάτην κατάστασιν και ήσαν εντελώς παραμελημένα. Ολίγιστοι των δημοδιδασκάλων εκέκτηντο τα απαιτούμενα προσόντα, ολίγιστοι εξεπλήρουν τα εαυτών καθήκοντα ως έδει ουδενός Νόμου υπάρχοντος. Και διδάσκαλοι και μαθηταί εφοίτων εις τα σχολεία τότε μόνον, όταν αυτοί ήθελον ουδενός νόμου υποχρεούντος αυτούς εις τούτο. Τα σχολεία υπό έποψιν των σχολικών σκευών, επίπλων και διδακτικών οργάνων ήσαν πενέστατα.

23. Ο Χριστ. Τσικαλουδάκης υπηρέτησε μέχρι το 1885 και απολύθηκε. Μετά την απόλυσή του έκανε τον καφεπαντοπώλη στην Κάτω Βιάννο. Κατά τη διάρκεια ενός κανγά στο μαγαζί του, κάποιος τον μαχαίρωσε και πέθανε. Λεύκωμα ιστορίας του σχολείου συνταχθέν υπό του διδασκάλου Ιωάννη Κ. Καρτσάκη.

Τα πάντα έλειπον, πίνακες διάφοροι, γεωγραφικοί και παντός άλλου είδους χάρται δεν ευρίσκοντο ή εις ολίγιστα σχολεία και ούτοι ατελέστατοι, οι δε μαθηταί ως εκ της ελλείψεως ταύτης απεστήθιζον το μάθημα της γεωγραφίας και ηναγκάζοντο να μανθάνωσι τα προσφερόμενα αυτοίς μαθήματα μόνον προς εκτέλεσιν επιβεβλημένης αυτοίς υποχρεώσεως. Εις τα πλείστα των σχολείων δεν υπήρχε τάξις ούτε μεθοδική και τελεσφόρος διδασκαλία, ούτε ωρισμένος σκοπός και ενέργεια, ούτε διδάσκαλοι ικανοί και διά να είπωμεν και το δίκαιον αυτών ουδαμού ημείβοντο τακτικώς και αναλόγως προς το επίμοχθον αυτών έργον. Ο νόμος λοιπόν διορθών κατά το ενόν τας ελλείψεις ταύτας και θέλων να καθιερώση ομοίμορφον σύστημα παιδείσεως επέβαλε προσόντα εις τους διδασκάλους, ώρισε δε και αμοιβήν, ήτις αν και δεν ήτο πάλιν επαρκής και ανάλογος προς την δυσχέρειαν του επαγγέλματός των, όμως ήτο πολύ ανωτέρα, τακτικωτέρα και ασφαλεστέρα του προτέρου γλίσχρου μισθού των²⁴».

Με το νόμο του 1881, ιδρύθηκε ελληνικό σχολείο στην επαρχία Πεδιάδος. Δεν ιδρύθηκε στην επαρχία Μονοφατίου αν και ζητήθηκε από τους κατοίκους.

Στην περιοχή των Δήμων Αρκαλοχωρίου και Βιάννου τα πρώτα Δημοτικά Σχολεία όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα του 1881²⁵

Πίνακας των Δημοτικών Σχολείων

ΕΠ. ΠΕΔΙΑΔΑΣ	ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	ΑΡ. ΜΑΘΗ ΤΩΝ	ΑΡ. ΜΑΘΗ ΤΡΙΩΝ	ΑΡΙΘΜ. ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ	ΑΡ. ΟΙΚΟ ΓΕΝΕΙΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΟΙΚΟΓ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ
Δ. Παναγιάς Κοιν. Παναγιάς	1870	35	1	440	110	4,00	8,18
Κοιν. Εμπάρου	1875	25		95	24	3,95	26,30
Επ. ΜΟΝΟΦΑΤΣ.							
Δ. ΑΡΚΑΛΟΧ. Κοιν. Πατσιδέρου	1875	37	4	160	36	4,44	25,62
Δ. ΣΚΙΝΙΑ							
Κοιν. Σκινιά	1880	40		222	57	3,89	18,01
Κοιν. Ινίου	1880	45		129	34	3,79	34,88
Κοιν. Καστελλιανών	1877	38		224	58	3,86	16,96

24. Κρητική Πολιτείας, Ανωτέρα Δ/νσις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης, 'Η εν Κρήτη Εκπαίδευσις' Εν Χανίοις εκ του τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας, 1904

25. Στέφανου Γοντικακή Η παιδεία στην Κρήτη 1878-1889, Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη Ηρακλείου Ηράκλειο 1992)

Τα Σχολεία βέβαια της εποχής ήταν υποτυπώδη. Απ' τις στέγες των κτιρίων, χωμάτινες στην πλειοψηφία τους, έμπαινε νερό και κρύο από τις ρωγμές των τοίχων. Κορμοί δέντρων χρησιμοποιούνταν για καθίσματα μαθητών και δασκάλου, βιβλία μαθητικά δεν υπήρχαν παρά μόνο ελάχιστα για το δάσκαλο και ένα τετράδιο για τους μαθητές στο οποίο αντέγραφαν ότι έγραφε ο δάσκαλος στον πίνακα. Εποπτικά όργανα και σκεύη ελάχιστα. Ο χρόνος διδασκαλίας πολλές φορές ήταν συνάρτηση του ελεύθερου χρόνου του δασκάλου. Οποτε περίσσευε χρόνος από τις αγροτικές εργασίες γινόταν μάθημα. Για τη γραφή χρησιμοποιούσαν γραφίδες (πένες) και μελανοδοχεία. Ο μισθός των δασκάλων κυμαινόταν από 200-300 γρόσια.

Οι απουσίες των μαθητών κατά την περίοδο αυτή αλλά και κατά την επόμενη της Κρητικής Πολιτείας, όπως φαίνεται από τα Μαθητολόγια των σχολείων της περιοχής, υπήρξαν ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα λειτουργίας των σχολείων. Η κεντρική εκπαιδευτική εξουσία χρησιμοποιούσε κάθε πρόσφορο μέσο για τον περιορισμό των απουσιών, απέφευγε όμως την επιβολή νομοθετημένων κυρώσεων στους απειθείς γονείς. Οι απουσίες οφείλονταν στην ανάγκη για εργατικά χέρια, στην αρνητική στάση πολλών γονέων, στην αδυναμία προσέλευσης των μαθητών από τα μακρινά χωριά .

Οι περισσότεροι γονείς κρατούσαν τα παιδιά, κυρίως τα αγόρια, κοντά τους να τα βοηθούν στις αγροτικές εργασίες αφού το Δημοτικό ελάχιστες γνώσεις παρείχε για αντιμετώπιση αναγκών της ζωής και για βελτίωση της γεωργικής και κτηνοτροφικής παραγωγής. Αποτελούσε αναγκαίο στάδιο, την προπαιδεία για το πανεπιστήμιο, δρόμο εξαιρετικά δύσβατο που ελάχιστοι μαθητές κατάφερναν να περάσουν με επιτυχία. Η πραγματικότητα αυτή , σε συνδυασμό με τις εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες και ανάγκες της εποχής, δικαιολογούσε την άποψη ότι το σχολείο είναι περιττό για την επιτυχή διαδοχή του πατέρα από το παιδί. Οι απουσίες οφειλόταν ακόμη στις επιδημικές ασθένειες. Μια επιδημία ευλογιάς αποδεκάτισε τον πληθυσμό από το 1883 ως το 1885. Ο Κων/νος Μπαριτάκης δάσκαλος στο Ίνι γράφει προς τη δημογεροντία Ηρακλείου στις 6-12-1884 ότι στην περιοχή του θάβονται και δύο την ημέρα.

Για να παρακινείται ο μαθητής στην τήρηση των καθηκόντων του, τη μελέτη και την πρόοδο, χρησιμοποιήθηκε ευρέως η αμοιβή και η ποινή. Κάθε σχεδόν πράξη του μαθητή έπρεπε να αμοιωθεί ή να τιμωρηθεί. Τόσο ο έπαινος, όσο και η τιμωρία έπρεπε να είναι ορατά από την κοινωνία, κάτι που επιτεύχθηκε με το σύστημα των ευσήμων και των ποινικών παρασήμων, που ο μαθητής όφειλε να αναρτά στο στήθος του. Στις ποινές ανήκαν : η επιβολή γραφής και ανάγνωσης στις ώρες ανάπαυσης, η κράτηση στο σχολείο μετά το τέλος των μαθημάτων, η ορθοστασία, το γονάτισμα σε χαλίκια ή κουκούτσια ελιάς και η σωματική κάκωση (ξυλοδαρμός) .

Αναφορές και για βασανιστήρια (φάλαγγας), συναντούμε στον 'Πατούχα' ήρωα του Βιαννίτη Ιωάννη Κονδυλάκη. Ο Μανώλης 'Πατούχας' ορίζει το σχολείο ως το σπίτι εκείνο, όπου πηγαίνουν κάθε μέρα τα παιδιά και τα δέρνει ένας καλόγερος. Ο ίδιος ο Πατούχας είχε υποστεί το μαρτύριο του φάλαγγα, επειδή αδυνατούσε να μάθει την αλφαβήτα. Τη συχνότητα επιβολής του βασανιστηρίου του φάλαγγα κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, φανερώνει το παρακάτω ποιημάτιο, με το οποίο οι μαθητές των κοινών σχολείων ξεκινούσαν την άσκηση στη γραφή. ' Άρξον χείρ μου αγαθή, γράψον γράμματα καλά-μη δαρθής και μαλωθής και στο φάλαγγα βαλθής'

Το επίπεδο των δασκάλων ήταν γενικά χαμηλό. Οι περισσότεροι είχαν αποφοιτήσει το τετρατάξιο Δημοτικό και είχαν φοιτήσει σε κάποια τάξη του Ελληνικού σχολείου, χωρίς να καταφέρουν να αποφοιτήσουν.

' Η πληθώρα των σχολείων και, συνακόλουθα, των δασκάλων, επέβαλε ένα διδακτικό προσωπικό όχι και τόσο υψηλής ποιότητας. Δάσκαλοι δεν γίνονταν όσοι

είχαν σπουδάσει, αλλά όσοι εστερούντο των αναγκαίων για σπουδές πόρων. Στις περισσότερες από τις διατηρούμενες αιτήσεις τους, οι υποψήφιοι δάσκαλοι δηλώνουν ότι έχουν ενδεικτικό κάποιας τάξεως του Ελληνικού σχολείου και, επειδή δεν διαθέτουν τα αναγκαία χρήματα για ολοκλήρωση των σπουδών τους, παρακαλούν να διοριστούν δάσκαλοι σε οποιοδήποτε χωριό. Αυτό φανερώνει και την κοινωνική προέλευση των δασκάλων : κατά τη μεγάλη τους πλειονότητα από φτωχές οικογένειες. Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε, ωστόσο, ούτε το επάγγελμα των γονέων τους ούτε την κοινωνική προέλευση και το μορφωτικό επίπεδο των συζύγων τους – στοιχεία αντικειμενικά και απαραίτητα για εκτίμηση της κοινωνικής τους υποστάσεως²⁶...’

Στην Εφημερίδα της Γενικής Διοικήσεως της Νήσου, σ’ ένα ‘Κατάλογο εκλέξιμων Εφετών, Πρωτοδικών, Ειρηνοδειακών Παρέδρων, και αναπληρωτών αυτών εκ των χριστιανών και των Μουσουλμάνων κατοίκων της Νήσου’ που δημοσιεύτηκε στις 27 Μαρτίου 1892, έχουμε ένα πίνακα δασκάλων με στοιχεία για την ηλικία τον τόπο γέννησης και διαμονής τους²⁷ τον οποίο παραθέτουμε παρακάτω :

« ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

.....
ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Επαρχία Πεδιάδος					
Αύξ. Αρ. Ονοματεπώνυμο	Ηλικία	Τόπος γεννήσεως	Επάγγελμα	Κατοικία	
40.	Μιχαήλ Επιτροπάκης	50	Πεζά	Διδάσκαλος	Πεζά
41.	Κωνσταντίνος Καντζηλάκης	30	Αφρατή	Διδάσκαλος	Αφρατή

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΛΑΣΗΘΙΟΥ

Επαρχία Βιάννου και Μέρους Ρίζου					
Αύξ. Αρ. Ονοματεπώνυμο	Ηλικία	Τόπος γεννήσεως	Επάγγελμα	Κατοικία	
59.	Χαράλαμπος Ηγουμενίδης	35	Βιάννος	Διδάσκαλος	Βιάννος
60.	Ιωάννης Ν. Αγγουράκης	40	Κάτω Βιάννος	»	Κάτω Βιάννος
61.	Χαράλαμπος Κονδυλάκης	28	Βιάννος	»	Άνω Βιάννος
62.	Νικόλ. Κ. Κονδυλάκης	30	Αμυρά	»	Αμυρά
63.	Εμμ. Μ. Φραντζικινάκης	35	Μουρνιαις	»	Βιάννος ... ».

Στον ίδιο κατάλογο, στον κατάλογο των Οθωμανών αναφέρεται ο Ιβραήμ Ονταμπασάκης 30 ετών διδάσκαλος από την Αγία Παρασκευή να κατοικεί στην Αγία Παρασκευή.

Τα σχολεία συντηρούνταν από ιδιωτικές συνδρομές και τα εκκλησιαστικά κτήματα. Η διάθεση αυτή των μοναστηριακών προσόδων υπέρ των σχολείων συντέλεσε στον πολλαπλασιασμό τους, δεν αποτελούσε όμως αναγκαία προϋπόθεση για ίδρυση σχολείου. Υπάρχει μεγάλη βούληση από πλευράς των κατοίκων για μόρφωση των παιδιών τους. Αξίζει να αναφερθεί η μεγάλη προσφορά της μονής Τομπλού στην υπόθεση της εκπαίδευσης στην Ανατολική Κρήτη. Μέχρι το 1899 η μονή πλήρωνε συνδρομές υπέρ των σχολείων στη Δημογεροντία Ηρακλείου στην οποία υπαγόταν η Δημογεροντία Λασιθίου. Οι μισθοί των δασκάλων εξαρτώνταν από τις σπουδές και τις ικανότητές τους και κυμαίνονταν από 2 μέχρι 5 χιλιάδες γρόσια το χρόνο. Οι τύποι των πρώτων σχολείων, τα οποία ιδρύθηκαν από την εκπαιδευτική εφορία ήταν οι εξής:

26. Στέφανου Γοντικάκη, Η παιδεία στην Κρήτη 1878-1889, Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη Ηρακλείου, Ηράκλειο 1992

27. Κρήτη, Εφημερίς της Γενικής Διοικήσεως, Έτος ΚΔ΄, Εν Χανίοις τη 27 Μαρτίου 1892, Αριθ.1291

1. Αλληλοδιδασκτικά Σχολεία (τετρατάξια). Ήταν τα πρώτα που ιδρύθηκαν από το 1869. Σε αυτά οι ικανότεροι και εξυπνότεροι μαθητές δίδασκαν υπό την καθοδήγηση ενός μόνο δασκάλου, τους τελείως αγράμματους ή αδύνατους μαθητές.
2. Δημοτικά Σχολεία Αρρένων (πεντατάξια). Συγχρόνως με τα αλληλοδιδασκτικά ιδρύθηκαν στις κωμοπόλεις των νομών και, όπου υπήρχε μεγαλύτερη οικονομική ευχέρεια, Δημοτικά Σχολεία με πέντε τάξεις.
3. Ελληνικά Σχολεία ή Σχολαρχεία. Ήταν τριτάξια και λειτούργησαν από το 1870 στις κωμοπόλεις . Από το έτος αυτό λειτούργησε και στη Βιάννο.
4. Παρθεναγωγεία πεντατάξια. Δημοτικά Σχολεία θηλέων με πέντε τάξεις. Ιδρύθηκε στο Ηράκλειο και στο νομό Λασιθίου στη Νεάπολη, την Ιεράπετρα και τη Σητεία.

Η εποχή που ιδρύθηκαν τα παραπάνω σχολεία ήταν ιδιαίτερα αρνητική για την εκπαίδευση αφού κύρια χαρακτηριστικά της ήταν η ένδεια και η καταπίεση του πληθυσμού, οι ταραχές και τα επαναστατικά κινήματα.

Παρά τις προαναφερόμενες προσπάθειες, ο πληθυσμός ήταν βυθισμένος στο σκοτάδι του αναλφαβητισμού, γεγονός που πιστοποιεί η απογραφή του 1881. Σύμφωνα μ' αυτήν την απογραφή ο μέσος όρος του αναλφαβητισμού στην Κρήτη ανερχόταν για μεν τους χριστιανούς στο 81,8% για τους άνδρες και στο 96,5% για τις γυναίκες. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τους Οθωμανούς ήταν 80,8% και 88,25%. Η διαφορά υπέρ των Οθωμανών παρατηρείται «επειδή το πλείστον μέρος του χριστιανικού πληθυσμού ανήκει εις τας αγροτικές τάξεις, τουναντίον δε το πλείστον μέρος του πληθυσμού κατοικεί εν ταις πόλεσιν, εν αις ο αριθμός των εν τοις σχολείοις φοιτώντων είναι πάντοτε μεγαλύτερος ». Μέχρι το 1889 με πρωτοβουλία και χρηματοδότηση επιφανών χριστιανών κατοίκων του νησιού είχαν ιδρυθεί 318 χριστιανικά δημοτικά σχολεία σ' ολόκληρη την Κρήτη. Η ίδρυση των παραπάνω σχολείων ανέβασε τον αριθμό των μαθητών από 7.800 το 1860 στις 13.971 το 1881²⁸.

Οι μαθητές μετά την επιτυχή φοίτησή τους στο Δημοτικό, εισάγονταν στο Ελληνικό και στη συνέχεια στο Γυμνάσιο. Η επιτυχής αποφοίτηση από το Γυμνάσιο έδινε τη δυνατότητα στους μαθητές να εγγραφούν στο Εθνικό Πανεπιστήμιο.

Ο νόμος του 1889

Τον Ιούνιο του 1889 ψηφίστηκε από τη Βουλή των Κρητών ο νόμος « περί Παιδείας » που αντικατέστησε τον «περί παιδείας » νόμο του 1881. Με το νόμο του 1889 Ιδρύθηκαν σε όλη την Κρήτη 339 σχολεία . (77 στο τμήμα Χανίων, 54 στο τμήμα Σφακιών, 55 στο τμήμα Ρεθύμνης, 79 στο τμήμα Ηρακλείου και 74 στο τμήμα Λασιθίου). Στις έδρες των Διοικήσεων ιδρύθηκαν (ένα σε κάθε έδρα) πλήρη Ελληνικά σχολεία με 3 τάξεις και 3 δασκάλους, ενώ στις επαρχίες με 3 τάξεις και δύο δασκάλους. Σ'όλο το νησί ιδρύθηκαν 5 πλήρη (με 3 δασκάλους) Ελληνικά σχολεία ενώ στις επαρχίες 16 (με 2 δασκάλους). Διατηρήθηκαν τα υπάρχοντα πλήρη Γυμνάσια στα Χανιά, το Ηράκλειο και τη Νεάπολη και το ημιτελές του Ρεθύμνου.

Η διοίκηση των σχολείων κάθε τμήματος ανατέθηκε στην Τμηματική Εφορία στην οποία προήδρευε ο οικείος επίσκοπος και ήταν η ανώτατη εκπ/κή αρχή των σχολείων. Ο νόμος αυτός συμπλήρωνε τις ελλείψεις του προηγούμενου αλλά δεν εφαρμόστηκε πλήρως λόγω της στρατοκρατίας που ακολούθησε την επανάσταση του ίδιου έτους. Οι διοριζόμενοι από την Πύλη διοικητές ουδόλως ή ελάχιστα ενδιαφέρθηκαν για την εκπαίδευση, και της στέρησαν τα απαραίτητα μέσα και πόρους για τη συντήρηση των σχολείων.

28. Νικολάου Σταυράκη , 'Στατιστική του πληθυσμού εν Κρήτη', Αθήναι 1890

« Ο Νόμος ούτος ψηφισθείς υπό της Βουλής των Κρητών κατά το έτος 1889 εκανόνιζε πληρέστερον τα εκπαιδευτικά ημών πράγματα και ίδρυεν ικανόν αριθμόν δημοτικών σχολείων· αλλά δεν έτυχε πλήρους εφαρμογής ένεκα της επαναστάσεως του 1889 και της επελθούσης στρατοκρατίας εν Κρήτη. Οι δε αποστελλόμενοι υπό της Πύλης Τούρκοι Γενικοί Διοικηταί άνευ Βουλής διοικούντες και ή ουδεμίαν ή όλως ασήμαντον πίστωσιν χορηγούντες εις τας Εφορείας των σχολείων, και ταύτην οπότε ήτο ανάγκη να κατευνάσωσι την εξογκουμένην αγανάκτησιν του λαού, αφήρσαν σχεδόν πάντα τα μέσα και τους πόρους της συντηρήσεως των σχολείων και ούτω η κατάστασις τούτων ήτο αξιοθρήνητος. Η διατήρησις των ολίγων σχολείων οφείλεται μάλιστα εις τας θυσίας των Κοινοτήτων, τας προσόδους των μοναστηριακών κτημάτων και την αυταπάρνησιν των διδασκάλων, οίτινες καίτοι είχαν να λαμβάνωσιν ετών καθυστερουμένους μισθούς εξηκολούθουν αγογγύστως το εκπολιτιστικόν αυτών έργον προς όφελος της σπουδαζούσης νεότητος και της πατρίδος εν γένει.²⁹»

Σύμφωνα με τον νόμο του 1889 ιδρύθηκαν τα παρακάτω σχολεία:

Τμήμα Ηρακλείου

Επαρχία Μονοφατσίου και Ρίζου

Δήμος Σχοινιά

Εις Σχοινιά Γ΄τάξεως - εις Ίνι - και εις Καστελλιανά Γ΄

Δήμος Αρκαλοχωρίου

Εις Πατσίδες Γ΄τάξεως (εννοεί τον Πατσίδερο)

Επαρχία Πεδιάδος

Δήμος Παναγιάς

Εις Παναγιάν Γ΄τάξεως - εις Γεράκι - και εις Έμπαρον

Τμήμα Λασιθίου

Δήμος Βιάννου

Εις Επάνω Βιάννον Α΄τάξεως - και εις Κάτω Βιάννον Γ΄ τάξεως

Δήμος Αγίου Βασιλείου

Εις Άγιον Βασίλειον Β΄ τάξεως - εις Αμιρά Γ΄ - εις Πεύκον Γ΄ - εις Καλάμι Γ΄ και εις Συκολόγον Γ΄

29. Κρητική Πολιτείας, Ανωτέρα Δ/νσις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης, 'Η εν Κρήτη Εκπαίδευσις' Εν Χανίοις εκ του τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας, 1904

Σύμφωνα με το νόμο του 1889 ο Γενεράλης Εμ. συνέταξε ένα πίνακα με τον αριθμό των λειτουργούντων στην Κρήτη σχολείων καθώς και πληθυσμιακές πληροφορίες :

« ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ						
Των πρωτευουσών κατά τμήματα επαρχίας και δήμους...των σχολείων						
Τμήμα	πρωτ. Τμ.	Επαρχ./κάτ.	Πρωτεύουσα/επαρχ.	Δήμος	Πρωτ./δήμου	Σχολεία
Ηρακλ. Πληθ. 95.000	Ηράκλ. Πληθ. 25.000	Πεδιάδος »	Καστέλλι	Επισκοπής Αγ. Παρασκιών Μοχού Καστελλίου Παναγιάς	Πισκοπή Α. Παρασκιές Μοχός Καστέλλι Παναγιά	Δημοτικά 6 Δημοτικά 3 Δημοτικά 4 Δημοτικά 8 Δημοτικά 3
		Μονοφατσίου (πληθ. 15.000)	Πύργος	Χάρακος Μεγ. Βρύσης Σκινιά Αρκαλοχωρίου	Χάρακας Μεγάλη Βρύσις Σκινιάς Αρκαλοχώρι	Δημοτικά 6 Δημοτικά 3 Δημοτικά 3 Δημοτικά 1
Λασηθίου Πληθ. 54.000	Νεάπολις Βιάννου πληθ. (8.000)	Βιάννος	Βιάννου Αγ. Βασιλείου Μουρνιών	Βιάννος Αγ. Βασίλειος Μουρνιές	Ελλην. Δημοτικά 2 Δημοτικά 5 Δημοτικά 3	»

Σχολαρχεία (Ελληνικά σχολεία) ιδρύθηκαν στην επαρχία Πεδιάδος μόνο δύο. Ένα στη μονή Αγκαράθου και ένα στο Αβδού το 1883. Στην επαρχία Μονοφατσίου ιδρύθηκε σχολαρχείο με το νόμο 'περί παιδείας' του 1889 (Κεφάλ. Γ' 'περί Ελληνικών σχολείων') στο Χάρακα.

Παρά τις αντίξοες συνθήκες ο χριστιανικός πληθυσμός θα οργανώσει την εκπαίδευσή του σε καλύτερες βάσεις, θα ξεπεράσει τα πολλά εμπόδια και ωθούμενος από τις πολιτικοκοινωνικές δυνάμεις ευνοϊκότερων συνθηκών θα κατορθώσει να μειώσει το επίπεδο του αναλφαβητισμού (τουλάχιστον στον ανδρικό πληθυσμό) σε αρκετά ικανοποιητικό για την εποχή επίπεδο. (Ποσοστό μείωσης 22,4% για τους άνδρες και 11,45 για τις γυναίκες κατά την 20ετία 1880-1900). Ραγδαία ήταν και η αύξηση των μαθητών που έφτασαν τις 33.536 το 1898.

Διδακτικά βιβλία

Οι κατά τόπους Τμηματικές Εφορείες οι οποίες είχαν την ευθύνη λειτουργίας των σχολείων έπρεπε να εγκρίνουν τα διδακτικά βιβλία που εισάγονταν στον Νησί και ήταν όσα βιβλία είχαν βραβευτεί στο διαγωνισμό του υπουργείου Παιδείας της Ελλάδος. Τα βιβλία αυτά ήταν υποχρεωτικά τόσο για τα δημόσια όσο και για τα ιδιωτικά δημοτικά σχολεία του ελεύθερου ελληνικού κράτους. Για να μην υπάρξουν φαινόμενα κερδοσκοπίας ο κρητικός τύπος της εποχής (1894) ενημερώνει γονείς, βιβλιοπώλες και μεταπωλητές τόσα για τα εγκριθέντα βιβλία όσο και για την τιμή ενός εκάστου.

« Αλφαβητάριον Βρατσάνου	λεπτά	60
Αναγνωσματάριον Παπαμάρκου διά την Β' τάξιν του δημοτικού	»	75
Αναγνωσματάριον Παπαμάρκου διά την Γ' τάξιν του δημοτικού	»	75
Αναγνώσματα Κουρτίδου δια την Δ' τάξιν	»	90
Εγχειρίδιο Φυσικής Μηλιαράκη	»	48
Εγχειρίδι. Φυτολογία »	δραχ.	1,60
Φυσιогνωσίας Κουτσομητοπούλου	»	1,44
Φυσικής Αργυροπούλου	»	3,60 »

Κυκλοφορούσαν επίσης βιβλία που εκδίδονταν στην Κρήτη, αξιολογώτατα σύμφωνα με αναλυτικές βιβλιοκρισίες του τοπικού τύπου. Τέτοια βιβλία ήταν το αλφαβητάριο του Ανδρ. Κοκκινάκη Δ/ντή σε δημοτικά σχολεία του Ηρακλείου και το Μέγα Αλφαβητάριο του Μ. Βρατσάνου πρ. Δ/ντή του Διδασκαλείου της Αθήνας και Γεν. Επιθεωρητού. Επίσης το βιβλίο 'Τα πρώτα Ιερά μαθήματα' του Ανδρ. Κοκκινάκη.

Η εκπαίδευση στην περιοχή μέσα από την απογραφή του 1881

Σύμφωνα με την απογραφή του 1881 στην επαρχία Βιάννου υπήρχαν 17 γυναίκες εγγράμματες (ποσοστό 0,25%) και 2.990 αγράμματες (ποσοστό 99,75%).

Η συνολική εικόνα της επαρχίας Βιάννου ήταν η παρακάτω :

Επαρχία Βιάννου

Εγγράμματοι

Χριστιανοί Ορθόδοξοι :

Άρρενες	721	, ποσοστό	10,66	επί του συνολικού πληθυσμού της επαρχίας
Θήλεις	17	, »	0,25	επί του » » » »
Σύνολο	738	, »	10,90	» » » »

Μουσουλμάνοι

Άρρενες	60	»	0,89	επί του συνολικού ποσοστού της επαρχίας
Θήλεις	-			

Αγράμματοι

Χριστιανοί Ορθόδοξοι

Άρρενες	2.259	, ποσοστό	33,35%
Θήλεις	2.990	, »	44,14 %
Σύνολο	5.249	, »	77,49%

Μουσουλμάνοι

Άρρενες	362	»	5,35%
Θήλεις	364	»	5,37%
Σύνολο	726	»	10,72%

Γενικό Σύνολο

Εγγράμματοι 798 (11,78%)

Αγράμματοι 5.975 (88,22%)

Σύνολο πληθυσμού 6.773 (100%)

Τα ίδια περίπου ποσοστά αγγραμμάτων έχουμε στις επαρχίες Μονοφατισίου και Πεδιάδος σε τμήματα των οποίων εκτείνεται ο σημερινός δήμος Αρκαλοχωρίου. Συγκεκριμένα :

Δήμος Αρκαλοχωρίου

Στον τότε Δήμο Αρκαλοχωρίου που συμπεριελάμβανε τα 24 χωριά κυριαρχούσε το οθωμανικό στοιχείο (1866 μωαμεθανοί έναντι 988 χριστιανών κατοίκων). Έδρα του Δήμου ήταν το Αρκαλοχώρι, οικισμός που έδωσε τ'όνομά του στο Δήμο. Το 1881 το Αρκαλοχώρι είχε 212 κατοίκους (109 χριστιανοί, 103 μωαμεθανοί). Αποτελούνταν από 23 ακόμη οικισμούς (Αλητζανή, Χουμέρι, Πατσίδερος, Αλάγνι, Γούρναις, Στείρωνας, Ζίντα, Μιλιαρίσι, Βιτσιλιά, Χαλασός, Νίσιπτας, Μπαδιάς, Βουτουφού, Ατσιπάδαις, Κάτω Πουλιές, Απάνω Πουλιές, Καλό Χωριό, Χαντρού, Αγία Σεμνή, Γάσι, Μουσουτά, Πισκοπή). Χωριά με αμιγώς χριστιανικό πληθυσμό δεν υπήρχαν στο Δήμο Αρκαλοχωρίου. Αντίθετα, χωριά με μουσουλμανικό πληθυσμό ήταν τα περισσότερα (Αλητζανή, Γούρνες, Στείρωνας, Ζίντα, Ατσιπάδες, Κάτω Πουλιές, Απάνω Πουλιές, Καλό Χωριό, Χαντρού, Αγία Σεμνή, Γάσι). Χριστιανοί κατοικούσαν στο Αλάγνι, στον Πατσίδερο, στη Βουτουφού και στο Αρκαλοχώρι.

Σχολείο ως το 1890 είχε μόνο ο Πατσίδερος. Στη τελευταία δεκαετία του 19^{ου} αιώνα ιδρύθηκε σχολείο και στο Αρκαλοχώρι. Από τον αριθμό των εγγραμμάτων Οθωμανών

κατοίκων του Δήμου συνάγεται το συμπέρασμα ότι λειτουργούσαν στο Δήμο περισσότερα του ενός οθωμανικά σχολεία για τα οποία δεν υπάρχουν πληροφορίες.

Υπήρχαν μόνο 35 χριστιανοί άνδρες εγγράμματοι (10,7%) και 5 γυναίκες χριστιανές εγγράμματες (2 %). Οι αγράμματοι χριστιανοί ήταν 293 άνδρες (89,3%) και 257 γυναίκες (98%). Οι εγγράμματοι Οθωμανοί ήταν 149 (96 άνδρες (9,8 %) και 53 γυναίκες (6 %)). Οι αγράμματοι Οθωμανοί ήταν 1717 (892 άνδρες 90,2 %, και 825 γυναίκες ποσοστό 94 %³⁰).

Δήμος Σκινιά

Ο Δήμος Σκινιά ο αριθμός των χριστιανών και των μουσουλμάνων κατοίκων ήταν περίπου ο ίδιος (1064 χριστιανοί, 1078 οθωμανοί). Έδρα του Δήμου ήταν ο Σκινιάς με 222 χριστιανούς κατοίκους. Ο Δήμος αποτελείτο από 18 συνολικά χωριά (Γαρίπα Άνω και Κάτω, Κατσικάλι, Δραπέτι, Τουρλωτή, Κακού, Καλύβια, Φιλίππου, Καστελλιανιά, Φαβριανιά, Δεμάτι, Μαχαιρά, Λαγούτα, Σωρακιανιά, Βακιώτες, Μιτσιτσιρί, Ίνι, Μοναστηράκι) και τη Σιναϊκή μονή των Αγίων Αποστόλων. Τα χωριά του Δήμου που κυριαρχούσε το χριστιανικό στοιχείο ήταν ο Σκινιάς, το Δεμάτι τα Καστελλιανιά.

Χωριά στα οποία κυριαρχούσε το μουσουλμανικό στοιχείο ήταν τα παρακάτω : Άνω & Κάτω Γαρίπα, Κατσικάλι, Κακού, Λαγούτα, Σωρακιανιά, Μιτσιτσιρί, και Μοναστηράκι. Χωριά με μεικτό πληθυσμό υπήρξαν η Τουρλωτή τα Καλύβια, το Φιλίππου, τα Φαβριανιά, η Μαχαιρά, οι Βακιώτες και το Ίνι. Το πρώτο σχολείο που λειτούργησε στο Δήμο ήταν των Καστελλιανών το 1877, ενώ τρία χρόνια αργότερα (1880) λειτούργησαν σχολεία στο Σκινιά και στο Ίνι.

Στο Δήμο Σκινιά υπήρχαν 51 άρρενες χριστιανοί εγγράμματοι ποσοστό 9,3% και καμμιά γυναίκα χριστιανή εγγράμματη ποσοστό 100%. Οι αγράμματοι χριστιανοί ήταν 1013 (499 άνδρες ποσοστό 90,7% και 514 γυναίκες ποσοστό 99,5 %). Οι αγράμματοι Οθωμανοί ήταν 1057 (567 άνδρες και 490 γυναίκες που αντιστοιχούσαν σε ποσοστό 96,75 % και 99,5% αντίστοιχα).

Δήμος Παναγιάς

Βρισκόταν στο νοτιότερο τμήμα της επαρχίας Πεδιάδος και είχε σύμφωνα με την απογραφή του 1881, 3.264 κατοίκους, 2288 χριστιανούς και 976 Οθωμανούς. Έδρα του Δήμου ήταν η Παναγιά που ήταν και το μεγαλύτερο χωριό με 570 κατοίκους. Ο Δήμος Παναγιάς αποτελείτο από τα χωριά : Παναγιά, Αυλή, Κασσάνοι, Ρουσοχώρια, Νιπηδητός, Μαθιά, Αρμάχα, Γεράκι, Έμπαρος, Θωμαδιανώ, Μάρθα, Ξενιάκος, Κατωφύγι, Μηλιαράδω, Φρατί και Καραβάδω.

Τα χωριά που κατοικούσαν μόνο χριστιανοί ήταν : Αρμάχα, Γεράκι, Μαθιά, Νιπηδητός, Ξενιάκος, Κατωφύγι, Μηλιαράδω, Φρατί και Καραβάδω. Τα χωριά Αυλή και Ρουσοχώρια κατοικούνταν από Τουρκοκρήτες (150 Οθωμανοί 4 χριστιανοί στην Αυλή, 274 Οθωμανοί 3 χριστιανοί στα Ρουσοχώρια). Τα υπόλοιπα χωριά είχαν μεικτό πληθυσμό.

Τα μεγαλύτερα χριστιανικά χωριά ήταν η Παναγιά (440), Το Γεράκι (293), ο Νιπηδητός (199), η Μαθιά (189) και ο Μηλιαράδω (185). Οι περισσότεροι Οθωμανοί κατοικούσαν στην Έμπαρο (322), στα Ρουσοχώρια (274), στην Αυλή (150) και στην Παναγιά (130).

Τα χριστιανικά χωριά του Δήμου που διέθεταν σχολείο ήταν η Παναγιά από το 1870, η Έμπαρος από το 1875 και το Γεράκι από το 1881.

Στο Δήμο Παναγιάς υπήρχαν 129 Χριστιανοί εγγράμματοι και 84 Οθωμανοί. Οι αγράμματοι χριστιανοί ήταν 1023 και οι οθωμανοί 422. Στις γυναίκες είχαμε 7 χριστιανές εγγράμματες και 10 οθωμανίδες. Αγγράμματες χριστιανές 1.129, οθωμανίδες 460. Σύνολο εγγραμμάτων χριστιανικού πληθυσμού 136, οθωμανικού 94. Αγγραμμάτων χριστιανών 2.152, αγγραμμάτων οθωμανών 882.

30. Καψαλάκη Ζαχαρία, 'Ο Δήμος Αρκαλοχωρίου και οι δήμαρχοί του στα χρόνια της τουρκοκρατίας', εφημ. 'Αποψη του νότου αρ. φύλ. 9, του ίδιου 'Ο Δήμος Σκινιά και οι δήμαρχοί του τα χρόνια της τουρκοκρατίας', Αποψη του νότου αρ. φύλ. 6, του ίδιου 'Ο Δήμος Παναγιάς και οι δήμαρχοί του τα χρόνια της τουρκοκρατίας', εφημ. 'Αποψη του νότου', αρ. φύλ. 21

Κρητικής Πολιτείας

Είκοσι περίπου χρόνια μετά, το 1900, το ποσοστό των εγγραμμάτων γυναικών ανέβηκε από το 0,25 του 1881, στο 7,49 το 1900.

Είχαμε την παρακάτω εικόνα για την επαρχία Βιάννου :

Εγγράμματοι :

Χριστιανοί Ορθόδοξοι

Άρρενες 1449 , ποσοστό 41%

Θήλεις 278 , » 7,5 %

Σύνολο 1727 , »

Μουσουλμάνοι

Άνδρες 7

Γυναίκες 0

Αγράμματοι

Χριστιανοί Ορθόδοξοι

Άρρενες 2083 , 58,98 %

Θήλεις 3.371, 92,51 %

Σύνολο 5.454

Μουσουλμάνοι

Άρρενες 25, ποσοστό 78,13%

Συνολικός πληθυσμός επαρχίας χριστιανοί άρρενες 3.532

» θήλεις 3.649

Σύνολο 7.181

Μωαμεθανοί άρρενες 32

» θήλεις 0

Σύνολο επαρχίας 7.213

Σημαντικές πληροφορίες για την εκπαίδευση στην Κρήτη τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας αντλούμε από την ομιλία του Αντωνίου Μιχελιδάκη (1844-1923), γυμνασιάρχη του Γυμνασίου Ηρακλείου και μετέπειτα Προέδρου της Βουλής και της Κυβέρνησης της Κρητικής Πολιτείας σε ομιλία του στη Βουλή στην εναρκτήρια ομιλία του κατά την πρώτη ανάγνωση του 'Περί Παιδείας' Νόμου το 1901³¹.

«...Εις ποίον σημείον ευρίσκετο η Πατρίς ημών προ τεσσάρων δεκαετηρίδων γινώσκομεν πάντες. Η μόρφωσις περιορίζετο μόνον εις την ανάγνωσιν και την γραφήν και εις την στοιχειώδη της αριθμητικής γνώσιν. Ο γινώσκων τότε την οκτώηχον, το ψαλτήριον και το ανθολόγιον και εκείνος ο οποίος ελογάριαζε το λάδι του και το χαρούπι, το οποίο επώλει, εθεωρείτο πεπαιδευμένος. Αλλ' η εποχή αυτή παρήλθε και ήδη πρόκειται εις ημάς μέγιστον πρόβλημα, κύριοι, και σπουδαιότατον του οποίου την επίλυσιν οφείλομεν να επιδιώξωμεν.

Είχον το ευτύχημα από του 1870 μέχρι του 1894 να διδάξω εις την πατρίδα μου. Ότε το πρώτον εις τα 1870 κατήλθον εις την Κρήτην ως καθηγητής δεν υπήρχε καμμία γυμνασιακή τάξις, δημοτικά σχολεία εις τας επαρχίας υπήρχον ελάχιστα και μόνον τρία ελληνικά σχολεία υπάρχον εις τας τρεις πόλεις της Κρήτης.

31. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας. Τεύχος Δ'.- Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής (Περίδος Α'. Συνεδρία ΜΘ', Εν Χανίοις 14 Ιουλίου 1901

Αλλ' από τότε, από του 1870, μέχρι του 1878 ήρξαντο η εγκαθίδρυσις των Μουσών εις την Κρήτην. Ας είναι, Κύριοι, ευλογημένη η μνήμη πάντων εκείνων, οι οποίοι επροικοδότησαν τας μονάς της Κρήτης με τα κτήματα, τα οποία τώρα έχουσιν, ας είναι ευλογημένοι οι μοναχοί εκείνοι, οι οποίοι με θυσίαν της ζωής των και με τόσας κακουχίας ηύξησαν τας ιδιοκτησίας των μοναστηρίων, διότι αυτά τα κεφάλαια, τα οποία εποριζόμεθα εκ των μονών τότε, εχρησίμευον ως πρώτη αφετηρία της δημιουργίας σχολείων – δύο τάξεων του γυμνασίου, Ελληνικών σχολείων τινών και πολλών δημοτικών σχολείων εις όλας τας επαρχίας.

Αλλ' επήλθεν η πολιτική μεταβολή του 1878, οπότε ετύχομεν αυτονομίας, και τότε η πολιτεία υπεχρεώθη να συνεισφέρει αναλόγως και διά την παιδείαν, από τότε δε κυρίως άρχεται η επί τα πρόσω της παιδείας διαρρυθμίσις. Με ποσόν όχι περισσότερον των 300 χιλιάδων φράγκων κατ' έτος συνήθως δε και ολιγώτερον κατηρτίσαμεν δημοτικά σχολεία εις πάσας τας επαρχίας της Κρήτης 337 το όλον, - περισσότερον κατά τέσσαρα από τα νυν υπάρχοντα δημοτικά σχολεία – κατηρτίσαμεν τέσσαρα Γυμνάσια πλήρη και τα οποία, ας το ομολογήσωμεν, ότι ήσαν πρότυπα των γυμνασίων, και οι μαθηταί, οι οποίοι απεφοίτων από τα γυμνάσια ταύτα, μεταβαίνοντες εις την Ελλάδα ανεγνωρίζοντο ότι ήσαν μαθηταί των γυμνασίων της Κρήτης. Τα παρθENAγωγεία μας δεν ήσαν δημοτικά σχολεία όπως νυν, αλλ' αι τρεις ανώτεραι τάξεις ήσαν ομολογουμένως ανωτέρου παρθENAγωγείου, διότι εις αυτάς εδιδάσκοντο υπό διδασκάλων ουχί μόνον τα στοιχεία, όπως νυν, αλλά και συγγραφείς δυσκολοτέρους.

Λοιπόν, Κύριοι, η παιδεία κατά την εποχήν εκείνην ήκμαζεν. Είχομεν ως όριον αριθμού των μαθητών διά τα σχολεία τον αριθμόν είκοσιν, και ούτω και αι έσχαται κώμαι συμφώνως με το πνεύμα το λαϊκόν απήλαυον του πλεονεκτήματος να μορφώνωνται τα παιδιά των. Υπήρχε τότε και το υποχρεωτικόν της παιδείας, αλλά δεν υπήρχεν ομολογουμένως ο καταναγκασμός και η προσφιλής εις την νέαν πολιτείαν μας προστιμομανία, ήτις πολλάκις εξέκλινεν εις απάνθρωπον και απηνή χρηματισμόν όλως διόλου ασύμμετρον προς την κατάστασιν λαού ζώντος εισέτι εν μέσω ερειπίων. Εν πράγμα, Κύριοι, μόνον έλειπεν εις την πολιτείαν μας κατά την εποχήν εκείνην. Δεν υπήρχεν εργαστήριον, το οποίον να παράγη διδασκάλους τεχνικούς, δεν υπήρχεν διδασκαλείον, παρά μόνον οι μαθηταί αποφοιτώντες οι μεν εκ της πρώτης οι δε εκ της δευτέρας, οι δε εκ της τρίτης, οι δε εκ της τετάρτης τάξεως εχρησίμευον ως διδάσκαλοι ...»

ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Η συνεισφορά των μονυδρίων Κεραλμινιώτισσας, Αγίας Μονής και της Χριστιανικής Δημογεροντίας Λασιθίου στην εκπαίδευση της Βιάννου.

Την άποψη του Μιχελιδάκη στη Βουλή των Κρητών για τη συνεισφορά των Μοναστηριών της Κρήτης στην εκπαίδευση επιβεβαιώνουν οι εκθέσεις της Δημογεροντίας Λασιθίου.

Οι Μοναστηριακές πρόσοδοι ήταν η κύρια πηγή χρηματοδότησης της εκπαίδευσης και στην επαρχία Βιάννου. Σύμφωνα με την έκθεσή της έτους 1879 προς το Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο, η Χριστιανική Δημογεροντία Λασιθίου επιχορηγούσε την ανέγερση διδακτηρίων και τη λειτουργία των πέντε Ελληνικών σχολείων του νομού Λασιθίου, ενώ για τα μικρότερα φρόντιζαν οι τοπικές κοινότητες με την τοπική εκκλησία.

Από έκθεση της Δημογεροντίας πληροφορούμαστε ότι για :

Συνδρομή της Ελληνικής Σχολής Βιάννου το έτος (1873) με το ποσό των 3.000 γροσίων

Διά την συνδρομήν της Σχολής Επ. Βιάννου 1.500

» » » » 1.250

2.750

Τα δοθέντα εκ της Μερίδος των εν Αρκαδία
Μονηδρίων 'Κεραλμνιωτίσσης' και 'Αγίας Μονής'
Κατά το 1873

Διά την συνδρομήν της Σχολής Επ. Βιάννου διά χειρός Γ. Λουλάκη	600
Διά την συνδρομήν της Σχολής Αμηνών διά χειρός Ι. Ινιοτάκη	1.200
Δι' έξοδα Μονηδρίου 'Κεραλμνιωτίσσης' διά χειρός Χαρ. Υποκαμισ.	785
Διά την συνδρομήν της Σχολής Επάνω Σίμης διά χειρός Μ. Μπλατζουνάκη	600
Διά την συνδρομήν της Σχολής Συκολόγου διά χειρός » »	500
Διά την συνδρομήν της Σχολής Αγ. Βασιλείου διά χειρός » »	600
Διά την συνδρομήν της Σχολής Επ. Βιάννου διά χειρός » »	449
» » » » » » » » » »	1.486

	6.220

Τα δοθέντα εκ της Μερίδος των εν Αρκαδία Μονηδρίων 'Κεραλμνιωτίσσης' και
'Αγίας Μονής'

Κατά το 1874

Διά την συνδρομήν της Σχολής Επ. Βιάννου εκ της μερίδος 'Αγίας Μονής' διά χειρός
Μ. Μπλατζουνάκη γρ. 1.000

Εκ της μερίδος της Μονής Τομπλού δοθέντα :

Εις Συνδρομάς Σχολών

Κατά το έτος 1875, ήτοι μέχρι α' 7/βρίου 75

Διά την συνδρομήν της εν Βιάννω Ελληνικής Σχολής 1.125

Τα δοθέντα εκ της Μερίδος των εν Αρκαδία

Μονηδρίων 'Κεραλμνιωτίσσης' και 'Αγίας Μονής'

Κατά το 1875 (μέχρι 1^{ης} 7/βρίου/75)

Διά την συνδρομήν της σχολής 'Αγίου Βασιλείου' διά χειρός Ινιοτάκη γρόσια 300

Διά την συνδρομήν της σχολής 'Αμηνά' διά χειρός » » 600

Διά την συνδρομήν της σχολής 'Επ. Βιάννου' διά χειρός Ι. Μεταξάκη
κ' Σπ. Αγαπάκη » 557 κ' 1/2

Δι' έξοδον φρενοβλαβούς σοφίας διά χειρός Ζαμπετάν Μείμουρους Ρίζου 200

Διά συνδρομήν της Σχολής 'Αγίου Βασιλείου' διά χειρός Παππά Ι. Παπαδ. 550

2.207 κ' 1/2 ».

Μέλη της Χριστιανικής Τμηματικής Εφορείας Λασιθίου τα οποία εξέλεξε η Γεν.
Συνέλευση των Κρητών είναι το 1895 οι : Αντ. Βορεάδης, Μιχ. Κολυβάκης, Ιωάν.
Μαρκόπουλος, Νικ. Γιαμαλάκης, Μιχαήλ Σφακιανάκης και Κων. Χριστινάκης. (Το έτος
1895, Α' Γραμματέας του Πρωτοδικείου Λασιθίου ήταν ο Γεώργ. Παπαμαστοράκης)

Το σχολ. έτος 1894-95 η Χριστιαν. Εφορεία Λασιθίου όφειλε σε διδασκάλους της επαρχίας
Βιάννου 16.000 γρόσια. Το συνολικό της χρέος σε όλο το τμήμα Λασιθίου ήταν 128.950
γρόσια (Α.Χ.Δ.Α. έγγραφα έτους 1895)

Η εκπαίδευση των κοριτσιών

Ενώ η εκπαίδευση των κοριτσιών δεν αποκλειόταν από τη νομοθεσία, αποκλειόταν από τη νοοτροπία της εποχής. Από την εκπαιδευτική εξουσία δεν καταβλήθηκαν προσπάθειες για την άρση αυτής της νοοτροπίας. Παρέμενε πρόβλημα η συνεκπαίδευση των κοριτσιών με τα αγόρια. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι σε όλα τα σχολεία της περιοχής του σημερινού δήμου Αρκαλοχωρίου φοιτούσαν 5 μαθήτριες (1 στο Δ.Σ. Παναγιάς και 4 στο Δ.Σ. Πατσιδέρου). Δεν φοιτούσαν καθόλου κορίτσια στα δημοτικά Σχολεία Ινίου, Καστελλιανών, Σκινιά και Εμπάρου.

Φωνές κατά ή υπέρ της συνεκπαίδευσης αγοριών και κοριτσιών υπάρξαν πολλές. Η επίσημη στάση της εκπαιδευτικής εξουσίας για τη φοίτηση των κοριτσιών στα σχολεία φαίνεται να ήταν ουδέτερη. Δεν την εμπόδιζε αλλά ούτε και την προωθούσε, ούτε τη θεωρούσε χρήσιμη. Όταν η εφορία παρακινούσε τους γονείς για τη μόρφωση των παιδιών τους δεν αναφερόταν στα κορίτσια. Ούτε ο νόμος του 1881 και του 1889 υποχρέωνε τους γονείς να στέλνουν τα κορίτσια στο σχολείο. Η εκπαίδευση των κοριτσιών φαίνεται να περιορίστηκε σ' ένα κατώτερο επίπεδο³².

Μια γενική εικόνα για τον εγγράμματο γυναικείο πληθυσμό της Κρήτης μας δίνει η απογραφή του 1881. Σύμφωνα με την απογραφή του 1881 τα μέσο ποσοστό μαθητριών στην πόλη του Ηρακλείου είναι 39,84 στο σύνολο του μαθητικού πληθυσμού, ενώ στην επαρχία μόλις στο 6,94%.

Κατά την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας, την οποία εξετάζουμε, γενικεύτηκε η εκπαίδευση με την καθιέρωση της υποχρεωτικής φοίτησης και για τα δύο φύλα αυξήθηκε ο αριθμός των μαθητών, ο αριθμός των σχολείων, οι δαπάνες για την παιδεία η οποία τέθηκε σε πρώτη προτεραιότητα όπως μαρτυρούν τα στατιστικά δεδομένα της περιόδου. Η κατάθεση και η ψήφιση σημαντικών νομοσχεδίων καταδεικνύει την ιδιαίτερη αγωνία και μέριμνα της Πολιτείας για την ανύψωση του επιπέδου του λαού και την κοινωνική πρόοδο.

Πληθυσμιακά δεδομένα. Από την απογραφή του 1881 στην α' απογραφή της Κρητικής Πολιτείας 1900

Κατά την απογραφή που διενεργήθηκε το 1900 ο πληθυσμός της Κρήτης ανερχόταν σε 303.543 κατοίκους. Απ' αυτούς 269.319 ήταν χριστιανοί, 33.496 μουσουλμάνοι και 728 Ισραηλίτες.

Σε σύγκριση με την απογραφή του 1881 το νησί παρουσίασε αύξηση 24.378 άτομα (279.165 ο πληθυσμός το 1881). Ο αριθμός των χριστιανών αυξήθηκε από 205.284 σε 269.319 κατοίκους παρουσιάζοντας αύξηση 64.035, ενώ ο μουσουλμανικός από 73.234 σε 33.496 δηλαδή μειώθηκε κατά 40.000 περίπου κατοίκους (39.738). Η μείωση οφείλεται στην αλλαγή του καθεστώτος με τη φυγή των Τούρκων στρατιωτών και τη μετανάστευση του μουσουλμανικού πληθυσμού που ακολούθησε.

Η μεγαλύτερη ελάττωση του πληθυσμού παρατηρήθηκε στην επαρχία Μονοφατισίου 4.193 άτομα ! Ελάττωση είχαμε στους δήμους της περιοχής : Αρκαλοχωρίου 1.254 άτομα, Παναγιάς 78, Σκινιά 381, και Βιάννου 233. Η επαρχία Πεδιάδος ήταν η πολυπληθέστερη επαρχία της Κρήτης με 24.874 κατοίκους.

32. Στέφανου Γοντικάκη «Η Παιδεία στην Κρήτη 1878-1889 »

Εγγράμματοι και αγράμματοι

Σε όλη την Κρήτη οι εγγράμματοι ήσαν 84.627 (65.999 άνδρες και 18.628 γυναίκες). Οι αγράμματοι ήσαν 218.916 (88.191 άνδρες (248 μη εξακριβωμένη κατάσταση) και 130.145 γυναίκες (322 μη εξακριβ. κατάσταση).

Επαρχία Πεδιάδος

Στην επαρχία Πεδιάδος το σύνολο των εγγραμμάτων χριστιανών ήταν 5.639 (4.781 άνδρες και 858 γυναίκες). Οι αγράμματοι χριστιανοί ήταν 18.936 (7.193 άνδρες και 11.743 γυναίκες). Από τους μωαμεθανούς εγγράμματοι ήσαν 38 άνδρες και αγράμματοι 213 και αγράμματες γυναίκες 48 (δεν καταγράφηκαν εγγράμματες μουσουλμάνες).

Μονοφατσίου

Στην επαρχία Μονοφατσίου οι εγγράμματοι χριστιανοί ήταν 1.574 (1.373 άνδρες και 201 γυναίκες). Οι αγράμματοι χριστιανοί ήσαν 6.977 (3.127 άνδρες και 3.850 γυναίκες). Οι εγγράμματοι μουσουλμάνοι ήσαν 34 άνδρες. Οι αγράμματοι μουσουλμάνοι ήταν 677 (612 άνδρες και 65 γυναίκες· δεν καταγράφησαν εγγράμματες μουσουλμάνες γυναίκες).

Βιάννου

Στην επαρχία Βιάννου οι εγγράμματοι χριστιανοί ήσαν 1727 (1.449 άνδρες και 278 γυναίκες) ενώ οι αγράμματοι χριστιανοί ήσαν 5.454 (2083 άνδρες και 3.371 γυναίκες). Οι εγγράμματοι μωαμεθανοί ήσαν 7 ενώ οι αγράμματοι 25.

Στη Δημοτική εκπαίδευση

Το 1901 λειτουργούσαν σ' ολόκληρη την Πολιτεία 338 Δημοτικά σχολεία αρρένων χριστιανών με 20.857 μαθητές, σχολεία θηλέων 38 με μαθήτριες 5.953. Αρρένων μωαμεθανών 10 σχολεία με 1.846 μαθητές και θηλέων σχολεία 4 με 574 μαθήτριες. Συνολικά λειτουργούσαν 390 σχολεία με 29.230 μαθητές.

Δηλαδή επί 10.000 αρρένων χριστιανών κατοίκων αναλογούσαν 24,74 σχολεία αρρένων και 2,86 σχολεία θηλέων. Επί 10.000 μωαμεθανών κατοίκων αναλογούσαν σχολεία 5,73 αρρένων και 2,49 θηλέων. Επί του συνόλου του πληθυσμού της Κρήτης (χριστιανών και μουσουλμάνων, αρρένων και θηλέων) αναλογούσαν στους 10.000 κατοίκους 12,84 σχολεία, και 75 μαθητές ανά σχολείο.

Στους 100 κατοίκους αναλογούσαν 9,63 μαθητές δημοτικών σχολείων· επί των χριστιανών 9,95 και επί των μωαμεθανών 7,22.

Σ' ολόκληρη την Πολιτεία είχαν ιδρυθεί 524 δημοτικά σχολεία. Απ' αυτά δεν λειτουργούσαν τα 134 λόγω έλλειψης δασκάλων.

Ο αριθμός του διδακτικού προσωπικού ήταν 491 (410 διδάσκαλοι και 81 διδασκάλισσαι). Στο συνολικό αριθμό μαθητών των δημοσίων δημοτικών σχολείων αναλογούσε ένας δάσκαλος σε 59 μαθητές, κατά φύλο 1 δάσκαλος επί 55 μαθητών και 1 διδασκάλισσα επί 81 μαθητριών. Η ετησία δαπάνη της Πολιτείας για τη δημοτική εκπαίδευση ανήλθε στις 334.396 δραχμές. Η αναλογία ανά κάτοικο ήταν 1,10 δραχμές και ανά μαθητή 11,45 δρχ.

Η Μέση εκπαίδευση

Τη Μέση εκπαίδευση αποτελούσαν δύο Γυμνάσια (Ηρακλείου και Χανίων), 2 Ημιγυμνάσια (Ρεθύμνης και Νεαπόλεως), 21 Ελληνικά Σχολεία, ένα Διδασκαλείο, ένα Ιεροδιδασκαλείο και τρία Ανώτερα Παρθεναγωγεία στις τρεις πόλεις (Ηράκλειο, Ρέθυμνο, Χανιά).

Στα παραπάνω σχολεία φοιτούσαν 2.291 μαθητές και 170 μαθήτριες, συνολικά 2.461. Δίδασκαν σ' αυτά 73 καθηγητές και ελληνοδιδάσκαλοι και 3 διευθύντριες στα ανώτερα Παρθεναγωγεία. Η καταβαλλόμενη δημόσια δαπάνη ήταν 200.000 δραχμές. Η αναλογία ανά μαθητή ήταν 81,25 δρχ. και ανά κάτοικο 0,65 δρχ. (1901-1902).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Η περίοδος της ύστερης Τουρκοκρατίας Ο κανονισμός του 1870

Σύμφωνα με τον Κανονισμό του 1870, ο οποίος εξειδίκευσε τον οργανωτικό και εποπτικό ρόλο της Δημογεροντίας στον εκπαιδευτικό τομέα, (άρθρο 68) «...η ανωτέρα Εποπτεία και Διεύθυνσις των επαρχιακών Δημοτικών Σχολείων ανατίθεται αυτοδικαίως εις την δημογεροντίαν του Τμήματος ». Σε πρωτοβάθμιο επίπεδο ανατέθηκε στις τοπικές εφορείες των χωριών, ενώ σε δευτεροβάθμιο στη Δημογεροντία το νομού.¹

Σύμφωνα με το επόμενο άρθρο του Κανονισμού, η Δημογεροντία είχε σε δευτεροβάθμιο και ανώτατο βαθμό « την φροντίδα του διεθύνειν τα επαρχιακά Δημοτικά σχολεία, του πληρώνειν τακτικώς τους μισθούς των διδασκάλων, του επιτηρείν αυτούς εις την ακριβή του παρόντος κανονισμού εκτέλεσιν και εφαρμογήν, του διορίζειν και παύειν αυτούς, ιδίως δε επαγρυπνεί, ώστε οι διδάσκαλοι να ώσιν άξιοι του οποίου ανεδέχθησαν ιερού έργου, επιτηρεί την τάξιν της διδασκαλίας και υποστηρίζει την από μέρους των κατοίκων οφειλομένην προς τους διδασκάλους υπόληψιν ». Μπορούσε ακόμη να στείλει απροειδοποίητα επιθεωρητές στα επαρχιακά σχολεία (άρθρο 70), και αντιπροσώπους στις δημόσιες εξετάσεις που διεξάγονταν στο τέλος του χρόνου (άρθρο 71) και να επιβάλλει επανορθωτικές ποινές (άρθρα 72-74). Ως τέτοιες αναφέρονται η προτροπή, η επίπληξη και το πρόστιμο.

Τα παραπάνω δείχνουν ότι η Δημογεροντία αποτέλεσε την ανώτατη εξουσία. Όμως « η Δημογεροντία δεν ήταν αυτεξούσιο Σώμα. Ήταν διπλά εξαρτημένη : α΄ από την Εκκλησία και β΄ από την τουρκική διοίκηση. Και οι δύο εξαρτήσεις προκύπτουν από τη σύσταση και την υπόστασή της και φανερώνονται στην εκπαιδευτική πράξη ».²

Σε πρωτοβάθμιο επίπεδο η εποπτεία των κατά τόπους σχολείων ανατέθηκε και επίσημα σε τοπικές αυτοδιοικούμενες εφορείες σύμφωνα με το άρθρο 75 στο οποίο οριζόταν ότι : « οι κάτοικοι των χωριών, άτινα αποτελούσι την περιφέρειαν, εις α υπάρχει ιδρυμένον και διατηρούμενον σχολείον, θέλουσιν εκλέγει τριμελή ή πενταμελή εφορείαν, συνισταμένην εκ του ιερέως του χωρίου, όπου κείται το σχολείον, και από πρόσωπα οικούντα εις την περιφέρειαν των εν λόγω χωριών ».

Ο νόμος του 1881

Ο πρώτος εκπαιδευτικός νόμος του 1881 επιδίωκε να εδραιώσει ένα κοσμικό σύστημα εκπαίδευσης με την υπαγωγή του θεσμικού πλαισίου της εκπαίδευσης σε ένα σύνολο νομικών κανόνων που διαμόρφωναν το κράτος σε ανώτατη εποπτεύουσα αρχή. Σύμφωνα εξ΄ άλλου με το σύνταγμα του 1876, το οποίο αποτέλεσε σημαντικό μεταρρυθμιστικό σταθμό στην ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας καθιερωνόταν η ενεργή παρέμβαση του κράτους στην εποπτεία των σχολείων.³

1. Α.Χ.Δ.Η. Κ.Α. 2.4 φάκ., 1. εγγρ. 99, Κανονισμός των κατά το τμήμα Ηρακλείου Κρήτης ιδρυθέντων δημοτικών σχολείων, 1870

2. Γοντικάκης Στέφανος, Η παιδεία στην Κρήτη (1878-1889), Βικελαία Βιβλιοθήκη Ηρακλείου, Ηράκλειο 1992, σελ. 35

3. βλπ. « Οθωμανικόν Σύνταγμα περί του Δικαίου των Οθωμανών », στο Ζιώγου-Καραστεργίου Σ. , Το Οικουμενικό Πατριαρχείο, η Οθωμανική Διοίκηση και η Εκπαίδευση του Γένους. Κείμενα –Πηγές : 1830-1914, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1998, σς. 86-87

Ο νόμος του 1881 στέρησε από τις Δημογεροντίες βασικές εκπαιδευτικές αρμοδιότητες, αφού όχι μόνο άλλαξε ριζικά τη νομική υπόσταση των Εφορειών στις οποίες εκχωρήθηκε η οργάνωση και εποπτεία της εκπαίδευσης αλλά δέχτηκαν και σοβαρό οικονομικό πλήγμα αφού τέθηκε σε εφαρμογή ο κανονισμός « περί διαλύσεως των εν Κρήτη Χριστιανικών Ορφανικών Τραπεζών » οικονομικό στήριγμα και εισπρακτικό μηχανικό της Δημογεροντίας : « Η θεσμοθέτηση της Τμηματικής Εφορείας δυνάμει άρχισε να επιφέρει μια σταδιακή αμφισβήτηση της αποκλειστικότητας της Εκκλησίας στην οργάνωση και διοίκηση της παιδείας και κατέστη μια από τις σημαντικότερες παραμέτρους στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής από τότε και στο εξής. Τα διδακτικά βιβλία, το περιεχόμενο της διδασκαλίας καθώς και η μέθοδος διδασκαλίας πέρασε πια στον άμεσο έλεγχο του εξειδικευμένου αυτού οργάνου εποπτείας της εκπαίδευσης αφού ακόμη και η διαρκής Εξεταστική Επιτροπή του άρθρου 40β λειτουργούσε κάτω από τις εντολές της ».⁴

Τα τρία επίπεδα στα οποία οργανώθηκε η εποπτεία της εκπαίδευσης σύμφωνα με το νόμο του 1881 ήταν :

A) Η Τμηματική Εφορεία. Έργο της Εφορείας αυτής ήταν, σύμφωνα με το άρθρο 30, να μεριμνά «περί των εν ταις έδραις Ελλην. Σχολείων και του Γυμνασίου, περί της καλής καταστάσεως των οικοδομών, περί της ακριβούς εκπληρώσεως των καθηκόντων Ελληνοδιδασκάλων και καθηγητών, περί του διορισμού διδασκάλων, ελληνοδιδασκάλων και καθηγητών επί τη αιτήσει των δημοτικών και επαρχιακών εφορειών συμφώνως με τα περί προσόντων άρθρα και περί της παύσεως αυτών εάν αι κατ' αυτών αιτιάσεις των δημοτικών και επαρχιακών εφορειών στηρίζονται εις αποχρώντας λόγους ».

B) Οι Επαρχιακές Εφορείες. Σύμφωνα με το άρθρο 29 έργο των εφορειών ήταν, « να φροντίζουν περί της καλής διατηρήσεως της οικοδομής των Ελληνικών Σχολείων και περί της ακριβούς εκπληρώσεως των καθηκόντων των Ελληνοδιδασκάλων »

Γ) Οι Δημοτικές Εφορείες. Σύμφωνα με το άρθρο 28, οι Δημοτικές Εφορείες αποκτούσαν ευρείες αρμοδιότητες αφού μπορούσαν «... να φροντίζουν να συσταθώσι τα αναγκαιούντα σχολεία εις την περιφέρειαν του δήμου των, τηρουμένης της εν τω άρθρω 1 και 2 οριζομένης αναλογίας, επιτηρούσιν δε εις την καλήν κατάστασιν των καταστημάτων των σχολείων, εις την ακριβήν εκπλήρωσιν των καθηκόντων των διδασκάλων, εις την υποχρεωτικήν και τακτικήν φοίτησιν των παιδων κατά το 7^{ον} άρθρον, επιβάλλουν εισέτι και εισπράττουν τα οριζόμενα εν τω άρθρω 7 πρόστιμα ».⁵

Όσο όμως αναγνωρίζονταν στην Τμηματική Εφορεία (εφορεία κάθε διαμερίσματος) πρωτεία απέναντι στις τοπικές εφορείες, τόσο η ίδια γινόταν υποχείρια της κεντρικής (Οθωμανικής) εξουσίας. Καθιερώθηκε νέος τρόπος ανάδειξης των μελών των Τμηματικών Εφορειών. Οι εκλογές γίνονται υπόθεση της τουρκικής διοίκησης και όχι των δημογεροντιών. Οι έπαρχοι, ενώπιον των οποίων οι Δήμαρχοι προβέβαιναν στην εκλογή των αντιπροσώπων της επαρχίας, ενημέρωναν τη διοίκηση του διαμερίσματος και εκείνη με τη σειρά της ανακοίνωνε τη σύνθεση της Εφορείας. Σε κάθε περίπτωση που θα προέκυπτε οποιοδήποτε θέμα σχετικά με τις εκλογές (ισοψηφία, παραίτηση μέλους κλπ.) θα επιλαμβανόταν η διοίκηση, η οποία είχε την αρμοδιότητα για την εκλογή των εξελεγκτικών επιτροπών : « Ο νόμος και ο τρόπος εφαρμογής του αποτέλεσε ένα βήμα προς το συγκεντρωτισμό της εκπαιδεύσεως. Τα πάντα εξαρτώνται τώρα και εκπορεύονται από τη Γενική Διοίκηση.

4. Μαμάκης Γεώργιος, Μετάβαση και συνέχεια στα εκπαιδευτικά συστήματα των εκτός των ορίων του νεοελληνικού κράτους ελληνικών επαρχιών, Νεάπολη 2010, σσ 150-151

5. Νόμος περί Παιδείας, Α'περί χριστιανικών Σχολείων, κεφάλ. Β'περί εφορειών των εκπαιδευτηρίων, Εν Χανίοις τη 9 8/βρίου 1881

Ωστόσο, οι περιορισμοί στις δυνατότητες και τις εξουσίες της Εφορίας δεν προέρχονταν μόνο από τη διοικητική εξάρτηση, αλλά κυρίως από την οικονομική εξάρτηση, που δέσμευε και από πριν τη Δημογεροντία. Τα κονδύλια, όσα δίνονταν από τον προϋπολογισμό για την εκπαίδευση, ψηφίζονταν βέβαια από τη Γενική Συνέλευση, ήταν όμως τελικά ο Γενικός Διοικητής εκείνος που αποφάσιζε αν και πότε θα χορηγηθούν. Αλλά και τις μοναστηριακές προσόδους που συνιστούσαν την άλλη βασική πηγή, κατά τον κανονισμό των μοναστηρίων, δεν ήταν η Εφορία εκείνη που τις διαχειριζόταν, αλλά η Δημογεροντία. Σε αυτήν προσέφευγε η Εφορία για να επιτύχει την έγκριση των αναγκαίων κονδυλίων.

Τελικά, στα μάτια των δασκάλων, των τοπικών Εφοριών και των γονέων η Τμηματική Εφορία ήταν η ανώτατη εκπαιδευτική αρχή. Σε αυτήν απευθύνονταν όλοι και αυτή αποφάσιζε τελεσίδικα για όλα τα θέματα [...] Η ίδια όμως η Εφορία γνώριζε τις εξαρτήσεις της, όσες την καθιστούσαν έρμαιο της εξουσίας⁶.

Την ανάγκη ύπαρξης μίας αδιαίρετου ανωτέρας διευθύνσεως η οποία θα συντόνιζε τα εκπαιδευτικά πράγματα στο Νησί τονίζει ο γυμνασιάρχης Ν. Παλιεράκης σε άρθρο του στην εφημερίδα 'Λευκά Όρη' το 1888⁷. Την πρόταση αυτή θα αξιοποιήσει έντεκα χρόνια αργότερα η Κρητική Πολιτεία.

Κρητική Πολιτεία

Με την ψήφιση στις 10 Ιουλίου 1899 του με αρ. 42 νόμου, το διάταγμα 'Περί Διοικήσεως και επιθεωρήσεως της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως' το οποίο στηρίχτηκε στα άρθρα 21,111, και 113 του Συντάγματος στο κεφ. Α' καθοριζόταν οι Γενικές Διατάξεις για τη διοίκηση των σχολείων. Καθιερώθηκε ένα κεντρικά ελεγχόμενο και ομοιόμορφο για όλη την Κρήτη εκπαιδευτικό σύστημα απαραίτητο για την πρόοδο και ευημερία των κατοίκων του νησιού σύμφωνα με τους στόχους και τα οράματα της Κρητικής Πολιτείας. Η Πολιτεία αντιλήφθηκε ότι η αναπαραγωγική και κοινωνικοποιητική λειτουργία του σχολείου προϋπέθετε μονιμότητα στη λειτουργία του, υποχρεωτικότητα στην εκπαίδευση και των δύο φύλων αλλά κυρίως ένα καθημερινό, συστηματικό και κεντρικά εποπτευόμενο έλεγχο της αποτελεσματικότητάς του. Σύμφωνα με το άρθρο 1, την ανώτατη εποπτεία και διοίκηση της Δημόσιας Εκπαίδευσης ασκεί ο Σύμβουλος (Υπουργός) της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως και των Θρησκευμάτων. Τη διοίκηση και εποπτεία ο Σύμβουλος ασκούσε ιεραρχικά με το 'υπό των Επιθεωρητών Εποπτικό Συμβούλιο', το 'Γενικό Επιθεωρητή' ο οποίος διοριζόταν στην έδρα της Ανωτ. Διευθύνσεως της Παιδείας, τους τέσσερεις Νομαρχιακούς Επιθεωρητές (ένας σε κάθε νομό), και τους διευθυντές των σχολείων κάθε βαθμού. Σύμφωνα με το άρθρο 2 διοριζόνταν 4 Νομαρχιακοί επιθεωρητές στις έδρες των νομών (για τους νομούς Χανίων και Σφακίων ένας). Διοριζόταν επίσης ένας Γενικός για όλο το νησί Επιθεωρητής στην έδρα της Ανωτέρα Διευθύνσεως της Παιδείας⁸.

«... Η πυραμοειδής αυτή δομή εποπτείας της εκπαίδευσης υπαγορεύτηκε από την αναγκαιότητα τόσο της αναπαραγωγής των κυρίαρχων σχέσεων εξουσίας διά μέσου της παρεχόμενης γνώσης και αγωγής όσο και της εγκατάστασης μιας ομοιομορφίας στους ιδεολογικούς προσανατολισμούς του εκπαιδευτικού συστήματος. Το σχολείο άρχισε, έτσι, να αυτονομείται από την κοινωνία αποδίδοντας λόγο μόνο στους θεσμούς εποπτείας της εκπαίδευσης. Η αυτονόμηση αυτή του σχολείου έγινε ιδιαίτερα εμφανής με τη μεταβολή που επήλθε και στο καθεστώς διεξαγωγής των εξετάσεων, οι οποίες δεν γίνονταν πια δημόσια, αλλά αποτελούσαν εσωτερική υπόθεση του σχολείου⁹...»

6. Γοντικάκης Στέφανος, Η παιδεία στην Κρήτη (1878-1889), Βικελαία Βιβλιοθήκη Ηρακλείου, Ηράκλειο 1992 σσ 36-37

7. Εφημερίδα 'Λευκά Όρη' έτος Γ'. Περίοδος Γ', αρ. 1., Εν Χανίοις τη 19 Δεκεμβρίου 1888 .

8. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, αριθ. Νόμου 42, Διάταγμα 'Περί Διοικήσεως και επιθεωρήσεως της Δημοσίας εκπαδεύσεως', Εν Χανίοις τη 10 Ιουλίου 1899

9. Μαμάκης Γεώργιος, 'Το Μεραμβέλλον εν παιδεία φθεγγόμενον', Αγ. Νικόλαος 2003, σσ. 67

Τα καθήκοντα του Γενικού Επιθεωρητή μπορούσαν να ανατεθούν με Ηγεμονικό Διάταγμα και στο Γραμματέα της Α.Δ.Δ.Ε.Θ. Η παραχώρηση καθηκόντων Γενικού Επιθεωρητή στο Γενικό Γραμματέα αποτέλεσε σημείο τριβής και αντιπαράθεσης και οξύτατης κριτικής από την αντιπολίτευση (Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής των Κρητών). «...Η παραχώρηση αυτή δεν φαίνεται να απείχε από τη γενικευμένη εμμονή των κυβερνητικών κύκλων για τη δημιουργία τυφλής υπακοής στις προσταγές της κεντρικής εξουσίας, η οποία ήθελε να μεταβάλει όλες τις αρχές και τα νομοθετικά σώματα σε εκτελεστικά όργανα. Έτσι, η εκπαίδευση και η υπηρετούσα αυτή νομοθεσία ως βασικός πολιτειακός μηχανισμός ήταν και αυτή εκ των πραγμάτων γραφειοκρατική, συγκεντρωτική, δομημένη ιεραρχικά και λειτουργούσε ως ένα σύστημα πολιτικού και ιδεολογικού της ελέγχου¹⁰...».

Τα επόμενα δύο άρθρα (3 & 4) καθόριζαν τα προσόντα που έπρεπε να διαθέτουν οι Νομαρχιακοί Επιθεωρητές. Αυτά ήταν η εγνωσμένη παιδαγωγικά μόρφωση και διδακτορικό δίπλωμα φιλοσοφικής σχολής πανεπιστημίου. Ο διορισμός του γινόταν με ηγεμονικό διάταγμα ύστερα από πρόταση του Συμβούλου της Δημοσίας Εκπαιδύσεως και ο μισθός τους ήταν 300 δρχ. το μήνα (άρθρο 4) . Το άρθρο 4 καθόριζε τα προσόντα του Γενικού Επιθεωρητή ο οποίος έπρεπε να είναι διδάκτορας της φιλοσοφικής σχολής του πανεπιστημίου και να έχει ευδοκίμως υπηρετήσει ως καθηγητής Γυμνασίου. Διοριζόταν έπειτα από πρόταση του Συμβούλου της Παιδείας με μισθό 400 δραχμές το μήνα.

Τα επόμενα κεφάλαια καθόριζαν τα ειδικότερα καθήκοντα του Συμβούλου της Εκπαίδευσης (κεφ.Ζ΄, άρθρα 27-28), του εποπτικού συμβουλίου (κεφ. ΣΤ΄, άρθρα 23-26), του Γενικού Επιθεωρητού (κεφ. Δ΄, άρθρα 11-13), των Νομαρχιακών Επιθεωρητών (κεφ. Γ΄, άρθρα 7-10), των Διευθυντών των Εκπαιδευτηρίων (κεφ. Β΄, άρθρο 6) και των Διδακταλικών συνεδρίων (κεφ. Ε΄, άρθρα 14-22).

Καθήκοντα και αρμοδιότητες του Συμβούλου της Εκπαίδευσης

Ο Σύμβουλος της Εκπαίδευσης αποτελούσε την ανώτατη σχολική αρχή στην Κρήτη. Καθήκοντά του ήταν : α) Να προτείνει την ίδρυση με ηγεμονικά διατάγματα των εκπαιδευτηρίων κάθε βαθμίδας στο νησί β) να προτείνει στον ηγεμόνα τους διορισμούς των Επιθεωρητών, των Διευθυντών, καθηγητών και δασκάλων των εκπαιδευτηρίων γ) να διορίζει σύμφωνα με τους νόμους τους επιστάτες και υπηρέτες των σχολείων, δ) Να ‘ονομάζει’ τις αναγκαίες εξεταστικές επιτροπές ε) να προτείνει την έκδοση ηγεμονικών διαταγμάτων για ίδρυση ιδιωτικών σχολείων σε όσους είχαν τα νόμιμα προσόντα και την ανάκλησή των αν δεν τηρούσαν τις ισχύουσες σχολικές διατάξεις στ) να χορηγεί άδειες απουσίας πέραν των 5 ημερών ζ) να επιβάλλει στους υπαλλήλους της εκπαίδευσης που παρεκτρέπονταν τις οριζόμενες από το νόμο ποινές η) να φροντίζει μέσω των Επιθεωρητών την ανέγερση διδακτηρίων σύμφωνα με τις απαιτήσεις της παιδαγωγικής και της υγιεινής και για την προμήθεια των αναγκαίων διδακτικών οργάνων θ) να συντάσσει μόνος ή με τη βοήθεια του εποπτικού συμβουλίου τα αναγκαία εκπαιδευτικά νομοσχέδια και κανονιστικά διατάγματα ι) να μεριμνά για την ίδρυση δημόσιων βιβλιοθηκών και για την προαγωγή επιστημονικών μελετών και ερευνών και ια) να προτείνει τη βράβευση με χορήγηση υποτροφίας εξόχως επιμελών και ευφυών μαθητών και τη χρηματική ενίσχυση της επιτόπιας συγγραφικής παραγωγής.

10. Χουρδάκης Αντ., « Η εκπαίδευση στην Κρητική Πολιτεία-συγκλίσεις και αποκλίσεις από και προς το Βασίλειο της Ελλάδος : Ιδεολογικές αφετηρίες και προσανατολισμοί στη Νομοθεσία », Εισήγηση στο Επιστημονικό Διήμερο που οργάνωσε το Πανεπιστήμιο Κρήτης, η Ιστορική Λαογραφική και Αρχαιολογική Εταιρεία Κρήτης και ο Δήμος Χανίων, με θέμα : Η Κρητική Πολιτεία 1898-1913, Ζητήματα Ιστορίας, Χανιά, 11-12 Δεκεμβρίου 1999.

Καθήκοντα και αρμοδιότητες του Εποπτικού Συμβουλίου

Ο Σύμβουλος επί της Παιδείας προσκαλούσε τους Νομαρχιακούς Επιθεωρητές κατά τη διάρκεια των θερινών διακοπών και υπό την προεδρία του Γενικού Επιθεωρητή συγκροτούσαν το Εποπτικό Συμβούλιο. Το Εποπτικό Συμβούλιο συνέτασσε τα προγράμματα και όριζε τα διδακτικά βιβλία των δημοτικών σχολείων για το προσεχές σχολικό έτος, αποφάσιζε για τις πρακτικές ασκήσεις των εν ενεργεία δασκάλων και καθόριζε τον τόπο, το χρόνο και τον τρόπο σύμφωνα με τον οποίο έπρεπε να γίνονται. Λαμβάνοντας υπόψη του τα πρακτικά των διδασκαλικών συνεδρίων και τις ετήσιες εκθέσεις των Νομαρχιακών Επιθεωρητών το Εποπτικό Συμβούλιο σύντασσε τα απαραίτητα εκπαιδευτικά νομοσχέδια και κανονιστικά διατάγματα. Στην περίπτωση αυτή πρόεδρος ήταν ο Σύμβουλος της Παιδείας, ενώ ο Γενικός Επιθεωρητής συμμετείχε ως μέλος.

Καθήκοντα και αρμοδιότητες του Γενικού Επιθεωρητή

Έργο του Γενικού Επιθεωρητή ήταν : α) να εποπτεύει τα Γυμνάσια, Διδασκαλεία και Ιεροδιδασκαλεία δυο φορές τουλάχιστον το χρόνο και να εξετάζει αν τηρούνται οι διατάξεις του νόμου κατά τις εγγραφές, εξετάσεις, προγράμματα, διδακτικά βιβλία β) να εποπτεύει τις εργασίες των Νομαρχιακών Επιθεωρητών και να επισκέπτεται τουλάχιστον μια φορά το χρόνο τα γραφεία των γ) να προεδρεύει στα διδασκαλικά συνέδρια που διεξάγονταν κατά νομούς δ) να μεταβαίνει για υπηρεσιακές ανάγκες όπου απαιτούσε η περίπτωση ε) να ακούει τα παράπονα κατά των Νομαρχιακών Επιθεωρητών, να δέχεται τις καταγγελίες κατά των δασκάλων και να τα αναφέρει στο Σύμβουλο της Παιδείας στ) να τηρεί μητρώα των σχολείων, των διδακτικών οργάνων, των επιθεωρητών, των Διευθυντών των σχολείων, των καθηγητών και δασκάλων, των φοιτούντων μαθητών και να δημοσιεύει κάθε χρόνο στατιστικές πληροφορίες για την συνολική κατάσταση της Δημόσιας Εκπαίδευσης ζ) βάσει των Νομαρχιακών εκθέσεων και γνώμων να εισηγείται στο Σύμβουλο την έκδοση εγκυκλίων προς τους δασκάλους με οδηγίες για τη βελτίωση του τρόπου διδασκαλίας και την καλύτερη λειτουργία των εκπαιδευτηρίων η) να ελέγχει και να υποβάλλει για έλεγχο προς το Σύμβουλο τα συντασσόμενα από τους Δ/ντές των εκπαιδευτηρίων της μέσης εκπαίδευσης προγράμματα θ) να προεδρεύει στο Εποπτικό Συμβούλιο και να διεθύνει τις συνεδριάσεις του ι) να φροντίζει για την έκδοση ετήσιου εντύπου (τεύχους) στο οποίο θα δημοσιεύονται τα πρακτικά των διδασκαλικών συνεδρίων και άλλες παιδαγωγικές, εκπαιδευτικές ή φιλολογικές πραγματίες των επιθεωρητών. Κάθε φορά που ο Γενικός Επιθεωρητής απομακρύνεται για υπηρεσιακούς λόγους από την έδρα του, παίρνει τα πραγματικά του έξοδα με βάση ημερολόγιο που θα τηρεί και που επιθεωρείται από το Σύμβουλο. Ο Γενικός Επιθεωρητής και οι Νομαρχιακοί Επιθεωρητές μπορούσε να απολυθεί από την υπηρεσία με ηγεμονικό διάταγμα ύστερα από πρόταση του Συμβουλίου της Παιδείας βάσει αιτιολογημένης έκθεσης και κλήση σε απολογία « αν φωραθή ανίκανος ή αμελής περί την εκτέλεσιν των καθηκόντων αυτού ή απειθής προς τους ανωτέρους ή διάγων βίον απάδοντα προς την σεμνότητα του αξιώματος ».

Καθήκοντα και αρμοδιότητες Νομαρχιακών Επιθεωρητών

Ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής του κάθε νομού είχε την άμεση εποπτεία όλων των δημοτικών σχολείων και γραμματοδιδασκαλείων αρρένων και θηλέων που ανήκαν στην περιφέρειά του. Για να ασκήσει την άμεση αυτή εποπτεία ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής : έπρεπε να επισκέπτεται δύο φορές τουλάχιστον το χρόνο τα σχολεία της δικαιοδοσίας του και να υποβάλλει στο Σύμβουλο της Παιδείας έκθεση για την κατάσταση και τις ανάγκες

των επιθεωρηθέντων σχολείων. Να ελέγχει τα μαθητολόγια, τους ελέγχους, τα βιβλία διδαχθείσης ύλης και τα άλλα υπηρεσιακά βιβλία, να εξετάζει αν έχουν εγγραφεί και αν φοιτούν τακτικά οι υπόχρεοι προς φοίτηση μαθητές να εξακριβώνει την επιμέλεια και διαγωγή των δασκάλων, τη μέθοδο διδασκαλίας, την πειθαρχία μέσα στην τάξη, την καθαριότητα και την πρόοδο των μαθητών. Να χειραγωγεί τους απειροτέρους δασκάλους και να πραγματοποιεί στο σχολείο υποδειγματικές διδασκαλίες. Να φροντίζει για την παιδαγωγική και επιστημονική μόρφωση των δασκάλων, να συνεργάζεται με τις κοινότητες των πόλεων, κωμοπόλεων και χωριών για τις μεταρρυθμίσεις, ανεγέρσεις ή μισθώσεις διδακτηρίων και την προμήθεια των αναγκαίων επίπλων και διδακτικών οργάνων. Να υποδεικνύει την ίδρυση νέων σχολείων, την προσθήκη δασκάλων και τη σύσταση παραλλήλων τμημάτων σε τάξεις του σχολείου. Να εγκρίνει την αποβολή μαθητών από το σχολείο, να χορηγεί άδεια απουσίας μέχρι 5 ημέρες στους δασκάλους. Να εγκρίνει τροποποιήσεις στο γενικό πρόγραμμα ή μεταβολές του χρόνου διακοπών και εξετάσεων. Να δέχεται τις καταγγελίες των δασκάλων για τους μαθητές που δεν φοιτούσαν και να τις προωθεί προς τις δικαστικές αρχές. Να δέχεται τις καταγγελίες κατά των δασκάλων, να εξετάζει επιτοπίως τα καταγγελλόμενα και να αναφέρει έπειτα τα δέοντα στην Ανωτέρα Δ/ση της Παιδείας. Να επιβάλλει πειθαρχικές ποινές στους δασκάλους. Να τηρεί τα μητρώα των σχολείων που υπάγονταν στη δικαιοδοσία του, των διδακτηρίων, των διδακτικών οργάνων, των μαθητών, και του προσωπικού των σχολείων. Να συγκαλεί κάθε χρόνο συνέδριο των δασκάλων του νομού και να προεδρεύει σ' αυτό. Με τη λήξη του σχολικού έτους να υποβάλλει στο Εποπτικό Συμβούλιο έκθεση για την κατάσταση των σχολείων του νομού, να υποδεικνύει τις αδυναμίες, τις ελλείψεις και τα προβλήματα και να προτείνει τρόπους διόρθωσης των. Να καταρτίζει κατάλογο των υποψηφίων δασκάλων και να εκτελεί κάθε άλλη υπηρεσία που ανατίθενται σ' αυτόν από την Ανωτέρα Δ/ση. Να επιθεωρεί ιδιωτικά εκπαιδευτήρια και να εξετάζει αν τηρούνται οι όροι χορήγησης της άδειας ίδρυσης αυτών.

Το Νομαρχιακό Επιθεωρητή αναπλήρωνε ο Διευθυντής του ανώτερου στην έδρα του νομού εκπαιδευτηρίου.

Κάθε φορά που οι Νομαρχιακοί Επιθεωρητές απομακρύνονταν από την έδρα τους αμοίβονταν και τα πραγματικά έξοδά τους με βάση τηρούμενο ημερολόγιο που επιθεωρούσε ο Νομάρχης. Για γραφικά έξοδα χορηγούνταν σε κάθε επιθεωρητή το ποσό των 100 δρχ ετησίως.

Η συζήτηση στη Βουλή των Κρητών για τους Επιθεωρητές (1901)

Στη διάρκεια συζήτησης στη Βουλή των Κρητών επικρίθηκε ο θεσμός των Επιθεωρητών, ο οποίος ενώ στην αρχή είχε καλές προοπτικές, αφού μέσω αυτού θα επιμορφώνονταν και οι μη προσοντούχοι εκπαιδευτικοί, στην πορεία κατάντησε γραφειοκρατικός και κενός, αφού έπαυε να καλύπτει ανάγκες και κατάντησε σύμφωνα με τη ρήση του Αντ. Μιχελιδάκη 'τερατόμορφον θηρίον'. Επικρίθηκε κυρίως η κακή εφαρμογή του θεσμού των Επιθεωρητών και η υιοθέτηση-απομίμηση του νομοσχεδίου του Ευταξία από την Ελλάδα χωρίς να προσαρμοστεί στα ήθη και τις ανάγκες των Κρητών. Κατακρίθηκε ακόμη η 'πλημμελής εκτέλεση' των καθηκόντων των επιθεωρητών αφού δεν μετέβαιναν ως όφειλαν κατά τα 2/3 του έτους στα σχολεία της υπαίθρου για διδασκαλία αλλά αφιέρωναν αρκετό χρόνο στη γραφειοκρατία, επικρίθηκε ακόμη η αμοιβή τους (ελάμβαναν 50 δρχμ. παραπάνω από τους καθηγητές γυμνασίων) και τα οδοιπορικά τους (5 δραχμ. για κάθε ημέρα εκτός έδρας).

Ο Α. Μιχελιδάκης , στην αγόρευση του αφού αναφέρει ότι σύμφωνα με τον ελληνικό νόμο οι επιθεωρητές έπρεπε τα 2/3 του έτους 'να έχωσι το γραφείον και το δωμάτιον και το αρχείον επί του ημιόνου και να περιφέρονται εις τας επαρχίας διά να κάμνωσι διδασκαλίας υποδειγματικάς, τοσούτο δε μάλλον επιβάλλετο παρ' ημίν το τοιούτο καθ'

όσον οι δημοδιδάσκαλοί μας ήσαν όλως διόλου ακατάλληλοι διά το έργο αυτό', αντί γι' αυτό ' ο θεσμός εισήχθη εις την κολυμβήθραν της γραφειοκρατίας και εμολύνθη, ο καλύτερος και αναγκαίος θεσμός, και έγινε αγνώριστος'. Υπήρχε ανάγκη για επιθεωρητές εξ αυτοψίας και όχι εξ' αποστάσεως. Στη συνέχεια αφού επισημαίνει την ανάγκη εφαρμογής του θεσμού των Επιθεωρητών επιτίθεται στο θεσμό του Γενικού Επιθεωρητή τον οποίο είπε ότι θεωρεί περιττό.

« Α. Μιχελιδάκης '.....Εν γένει δε, Κύριοι, παρατηρώ ότι την νεαράν πολιτείαν μας εχαρακτήρισεν, ούτως ειπείν, μία μίμησις ξένων νόμων αλλοτρίων προς τα ημέτερα ήθη και έθιμα, διακοπή του αυτονόμου ημών βίου προς τον νεώτερον βίον τον της ελευθερίας, αποβολή νόμων στοιχειωδών δεδοκιμασμένων, εξωνυχισμένων, και υπό πλείστων εκ των ενταύθα παρισταμένων κυρίων βουλευτών ψηφισθέντων, αντί δε τούτων των δεδοκιμασμένων παραδέχθημεν νόμους αλλοτρίους προς τα συνηθείας και τας έξεις μας, ελησμονήθη δε τέλειον η αρχή, ότι οι νόμοι δεν επιβάλλονται έξωθεν, αλλ' ως φυτόν εγχώριον, θεραπεύονται, καλλιεργούνται και ηρέμα και βραδέως μεθορμίζονται προς την πρόοδο της εποχής¹¹...».

Το θεσμό των Επιθεωρητών ανέλαβε να υπερασπιστεί ο Σύμβουλος επί της Παιδείας Ν. Γιαμαλάκης:¹²

« Ν. Γιαμαλάκης ...Λοιπόν, έχω το θάρρος να ισχυρισθώ ενώπιον της Βουλής ότι θα περάσουν πολλά χρόνια δυστυχώς δια να αποκτήσωμεν επιθεωρητάς ως εκείνους τους οποίους σήμεραν έχομεν, εμπνεομένους από τον αυτόν ζήλον, την αυτήν επιθυμίαν να δημιουργήσωσι δημοδιδασκάλους και σχολεία της περιωπής των....Πολλοί λέγουσιν : - απέτυχεν ο θεσμός, δεν έκαμε τίποτε.- Αυτά είναι λόγιοι αόριστοι. Όποιος θέλει να ίδη ποίαν τεραστίαν πραγματικώς εργασία έκαμαν οι επιθεωρηταί κατά τα δύο έτη αυτά, τον παρακαλώ να έλθη εις το Γραφείον – διότι δεν δύναμαι να φέρω το αρχείον μου εδώ. Διότι είναι ολόκληρον αρχείον. Μη λησμονείται, κύριοι, ότι αυτοί έπρεπεν αυτοπροσώπως επισκεπτόμενοι τα σχολεία των πόλεων και των επαρχιών να φροντίσωσιν εις την αρχήν που να ιδρυθώσι σχολεία, πως θα δυνηθώσι να λειτουργήσωσι κανονικώς, προμηθευόμενοι καθίσματα και άλλα χρειώδη, ποίοι έπρεπε να διορισθώσι κατά το πρώτον έτος διδάσκαλοι, να εξελέγξωσιν αυτούς οπωσδήποτε διά τα προσόντα των, είτε διά μιας προχείρου εξετάσεως να πάνε να τους εγκαθιδρύσουν, να εξελέγγωσι την γενομένην εργασίαν, να τους ερμηνεύσωσι τον νόμον, ο οποίος ήτο εντελώς νέος, να τους είπουν τα καθήκοντά των, να τους οδηγήσωσιν εις την εκτέλεσιν αυτών, να χειραγωγώσι τους απειροτέρους των διδασκάλων εις πληρεστέραν και μεθοδικότεραν εκτέλεσιν του έργου αυτών δι' υποδειγματικών διδασκαλιών ή δια πρακτικών ασκήσεων εν ταις έδραις των νομών ή εν επαρχιακοίς κέντροις διεξαγομένων κτλ. Αυτή είναι, Κύριοι, εργασία πραγματικώς τεραστία.

Αλλά τι ήθελον παρακαλώ, Κύριοι ; Διότι εβάλαμεν τέσσαρας νομαρχιακούς επιθεωρητάς είχαν την αξίωσιν τους διδασκάλους αυτούς, οι οποίοι δεν είχαν καμμίαν προπαίδευσιν, να τους δημιουργήσωσιν ως διά θαύματος εντός δύο ετών τελείους Γερμανούς δημοδιδασκάλους ; Δεν πιστεύω να είναι λογική αξίωσις.

...χρειάζονται έτη μακρά διά να φανή η πρόοδος , η οποία τελείται εκεί μέσα, διότι η πρόοδος είναι πρόοδος λεληθυία, της οποίας τα αποτελέσματα αργότερα φαίνονται. Είχετε την αξίωσιν να φυτεύσωμεν το δέντρον και εντός τόσου χρόνου να δρέψωμεν ωρίμους και καλούς καρπούς ; Αυτό δεν είναι λογικόν.

11. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής. Τεύχος Δ' (περίοδος Α'. Συνεδρία ΜΘ'). Εν Χανίοις 13 Ιουλίου 1901

12. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής. Τεύχος Δ'. (Περίοδος Α'. Συνεδρία ΝΑ'). Εν Χανίοις 15 Ιουλίου 1901

Θα περιμένητε έτη διά να ίδωμεν τους καρπούς αυτούς...εις επιθεωρητής δεν φτάνει δι' ολόκληρον τον νομόν. Αυτό το ομολογώ. Μακάρι να είχομεν χρήματα να διορίσωμεν και δύο και τρεις εις έκαστον νομόν, διότι όσον ενδελεχεστέρα και πλέον συχνή είναι η επιθεώρησις του επιθεωρητού, όσω συχνότερον μεταβαίνει εις το σχολείον του, όσω συχνότερον τον οδηγεί, τόσω καλλίτερος βεβαίως θα γίνη.

Διά τον λόγον αυτόν ηθέλησα να θίξω δύο τινά, πρώτον ότι ο θεσμός είναι απαραίτητος, δεύτερον ότι οι αναλαβόντες την εκτέλεσιν της υπηρεσίας αυτής επιτέλεσαν μετά θρησκευτικής ευλαβείας το καθήκον των, διά το οποίον είναι άξιοι επαίνου... »

Στη συνεχισθείσα συζήτηση προτάθηκε η συγχώνευση της θέσης του Γενικού Επιθεωρητή με το Γραμματέα της Διεύθυνσης και όπως είπε ο Αντ. Μιχελιδάκης : «...επιμένω δε και παρακαλώ τους κυρίους συναδέλφους να διατηρήσωσι και τους επιθεωρητάς διότι είναι αναγκαίοι, και τον γενικόν επιθεωρητήν, αλλά με την παρατήρησιν να είνε εισηγηταί ουχί γράμματος, ουχί τύπων, οι οποίοι απονεκρούσι και καταστρέφουσιν, αλλά πνεύματος, το οποίον ζωοποιεί. »

Ακολούθησε η πρόταση του βουλευτή Χ. Παυλογεώργη, οι επιθεωρητές των δημοτικών σχολείων να είναι δάσκαλοι, οι οποίοι θα έχουν το προσόν να διαθέτουν παιδαγωγική μόρφωση, θα μπορούν να επισκέπτονται τακτικότερα τα σχολεία και με τις υποδειγματικές διδασκαλίες τους, να προσφέρουν βοήθεια στους δασκάλους που τόσο πολύ την έχουν ανάγκη : «...οι επιθεωρηταί των νομών να είναι διδασκαλισταί διά να γνωρίζουν τα παιδαγωγικά και να περιέρχονται τα διάφορα σχολεία και να κατορθώσωσιν αυτούς τους αμορφώτους διδασκάλους, τους οποίους έχωμεν, να δυνηθώσι διά της υποδειγματικής διδασκαλίας να τους καταστήσωσι τοιούτους, ώστε να εκτελώσιν όσον το δυνατόν ολιγότερον ανελλειπώς το καθήκον των...», και σε άλλη αγόρευση του «...εις πολλά σχολεία θα επήγαν οι κ. επιθεωρηταί και θα είπον ότι εδώ κοπανίζομεν αέραν κοπανιστόν, διότι ο διδάσκαλος, τον οποίον ήλθομεν να επιθεωρήσωμεν όσον και αν τον κοπανίσωμεν δεν είναι δυνατόν να κοπανισθή. Το κατώτερον λοιπόν υλικόν, το οποίον διαθέτωμεν δεν είναι δυστυχώς τοιούτον, ώστε να χρησιμοποιήσωμεν τον θεσμόν των επιθεωρητών. Διά τούτο εξ αρχής ομιλών μετά του κ. Περδικάρη και μετά πολλών των επιθεωρητών, μετά πολλών των οποίων τυγχάνω φίλος και των οποίων την αξίαν τιμώμεν δεόντως, έλεγον πάντοτε ότι δεν έχετε χωράφι επί του οποίου να σπείρετε. Ο αγρός, κύριοι, εκτός ολιγίστων εξαιρέσεων είναι άγονος. Και διά τούτο η Βουλή εάν θέλη να καθιερώση πρακτικώτερον και ιδίως όσον αφορά τους Νομαρχιακούς επιθεωρητάς πρέπει να καθιερώση ότι πρέπει να είναι εκ των διδασκαλιστών... διά να γνωρίζωσι τα παιδαγωγικά και να περιέρχονται τα διάφορα σχολεία και να κατορθώσωσιν αυτούς τους αμορφώτους διδασκάλους, τους οποίους έχωμεν, να δυνηθώσι διά της υποδειγματικής διδασκαλίας να τους καταστήσωσι τοιούτους, ώστε να εκτελώσιν όσο το δυνατόν ολιγότερον ανελλειπώς το καθήκον των ».

Τις ίδιες απόψεις για ανάθεση της επιθεωρήσεως στους διδασκαλιστές εξέφρασαν και οι βουλευτές Εμ. Μοδάτσος για λόγους οικονομίας (να περικοπούν τα πολλά οδοιπορικά των επιθεωρητών) και Μ. Σφακιανάκης για λόγους αποτελεσματικής επιθεώρησης και ουσιαστικής βοήθειας από τους επιθεωρούντες προς τους νέους δασκάλους. Εκφράστηκε η άποψη (Β. Σκουλάς) ότι « δεν πρέπει να αναθέσωμεν εις διδασκαλιστάς έργα ανωτέρας της παιδεύσεώς των, να εξελέγχωσι δηλαδή καθηγητάς ».

Οι τροποποιήσεις επί του πρώτου νόμου

Ο νόμος 391 του 1901 έφερε μικρές τροποποιήσεις στο θέμα των επιθεωρητών. Στο τμήμα Θ' 'περί διοικήσεως και επιθεωρήσεως της Δημοσίας εκπαιδεύσεως'¹³,

13. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος 1^{ον}, αρ, νόμου 391, Νόμος 'Περί Οργανισμού Δημοσίας Εκπαιδεύσεως', Εν Χανίοις 1 Αυγούστου 1901

Κεφ. Α' περί του Γενικού Επιθεωρητού

Ο μισθός του Γενικού Επιθεωρητή μειώθηκε στις 250 δραχμές και η αποζημίωση στις 8 δραχμές ανά ημέρα. Καθήκοντα Γενικού Επιθεωρητού θα εκτελούσε στο εξής ο γραμματέας της Ανωτέρας Διευθύνσεως της Παιδείας.

Παρ' όλο που ο θεσμός του Γενικού Επιθεωρητή επικρίθηκε σφόδρα, τόσο ο ίδιος ο Μιχελιδάκης όσο και ο Οικονόμος δεν δίστασαν να τον επαναφέρουν ενισχύοντάς τον, πιστεύοντας ότι ο ρόλος του έπρεπε να επαναπροσδιοριστεί και να προσαρμοστεί στις τοπικές ανάγκες. Έτσι αποβάλλοντας ξενικά χαρακτηριστικά θα συντελούσε στην επιτυχή έκβασή του.

Σ' αυτό το νόμο, του Π.Π. Οικονόμου, καταργήθηκαν τα Εποπτικά Συμβούλια ως γνωμοδοτικά όργανα και αντικαταστάθηκαν από ένα παντοδύναμο Γενικό Επιθεωρητή ενισχύοντας ακόμη περισσότερο τον συγκεντρωτισμό, τον κεντρικό έλεγχο και την ιεραρχική δομή.

« ...Ο Οικονόμος, ως οπαδός του κεντρικού ελέγχου, υπερασπίζεται την ικανότητα και ακεραιότητα του Γενικού Επιθεωρητή να ξεπερνά κάθε φορά τα όποια συμφέροντα των διαφόρων ομάδων και να προάγει την εθνική ολοκλήρωση. Στην πραγματικότητα όμως, η αλλαγή στο νόμο εξυπηρετούσε καθαρά το πνεύμα του συγκεντρωτισμού στη διοίκηση και την επιθεώρηση της εκπαίδευσης που ακολουθούσε πάντοτε η εκπαιδευτική στρατηγική στην Κρήτη και θεσμοθετούσε τον αυστηρό έλεγχο και την ιεραρχία με οξυγώνια κορυφή της τον Ηγεμόνα και τους συμβούλους του¹⁴...».

Στην αιτιολογική του έκθεση ο Οικονόμος αναφέρει για τις εκχωρούμενες στον επιθεωρητή αρμοδιότητες¹⁵ : « Ως προς την ιδέαν της κατά νομούς αυτοδιοικήσεως των σχολείων διά των νομαρχιακών σχολικών συμβουλίων νομίζομεν ότι επί του παρόντος είναι πρόωρος τοιαύτη μεταβολή απομακρυνομένη πολύ από του κέντρου, εις ό, ως κατέχον επιστημονικώς την ιδέαν της κανονικής λειτουργίας εκάστου σχολείου, πρέπει να παρασχεθή πάσα εξουσία προς σκόπιμον διεύθυνσιν των σχολείων. Διά τούτο ανεθέσαμεν εις τον γενικόν επιθεωρητήν των σχολείων, όστις είναι κυρίως μετά του συμβούλου της Αν. Διευθύνσεως και ο γενικός διεθυντής των σχολείων, τα σπουδαιότατα των καθηκόντων. Αι κυριώτεραι μεταβολαί είτε περί τα πρόσωπα, είτε περί τα πράγματα θα γίνονται τη εισηγήσει αυτού. Και νομίζομεν ότι φιλόπατρις και πεφωτισμένος σύμβουλος της Εκπαιδεύσεως έχων παρά το πλευρόν αυτού ειδικόν εις το έργον του και ανεξάρτητον και αμερόληπτον άνδρα, όστις θα υποδεικνύη εκάστοτε το δέον γενέσθαι, θα πράξη τελειότερα πράγματα εν τη Εκπαιδεύσει ή τα κατά νομούς Εποπτικά Συμβούλια...».

Κεφ. Β' 'περί Νομαρχιακών Επιθεωρητών'

Νομαρχιακός επιθεωρητής διοριζόταν σε κάθε νομό. Στο νομό Σφακίων χρέη επιθεωρητή ασκούσε ο επιθεωρητής του νομού Χανίων. Στο κεφ. Β' 'Περί Νομαρχιακών Επιθεωρητών' Σύμφωνα με το άρθρο 127 'Εν εκάστω νομώ διορίζεται επιθεωρητής των δημοτικών και ελληνικών σχολείων, ού σκοπός είναι κύριος να χειραγωγή τους απειροτέρους των διδασκόντων δι' υποδειγματικής διδασκαλίας και διά της ορθής προς τους μαθητάς συμπεριφοράς εις το μεθοδικώς διδάσκειν και ορθώς ανατρέφειν αυτούς...'

14. Καρράς Κων/νος, 'Ζητήματα πολιτικής της εκπαίδευσης στην Κρήτη στις αρχές του 20^{ου} αιώνα', εκδόσεις Ατραπός, Αθήνα 2007

15. « Η διοργάνωσις της εκπαιδεύσεως εν Κρήτη, Εν Αθήναις εκ του τυπογραφείου των καταστημάτων Ανέστη Κωνσταντινίδου, 1903)

Σύμφωνα με το επόμενο άρθρο : ‘ Η αγαθή προς τον διδάσκαλον υπόληψις των μαθητών και της κοινωνίας είναι μέγα κεφάλαιον και απαραίτητος όρος ευδοκιμήσεως. Και διά τούτο πάσα η συμπεριφορά του επιθεωρητού δεν πρέπει να ελαττώνη, αλλά να αυξάνη την υπόληψιν του διδασκάλου’. Επιθεωρητές σύμφωνα με το άρθρο 129 διορίζονταν διδάκτορες της φιλοσοφίας οι οποίοι είχαν σπουδάσει τα παιδαγωγικά και είχαν τουλάχιστον διετή πείρα ως καθηγητές σε διδασκαλείο ή ιεροδιδασκαλείο. Ελλείψει των παραπάνω είχαν τη δυνατότητα να διοριστούν επιθεωρητές διδάκτορες της φιλολογίας με διετή εμπειρία ως επιθεωρητές ή αριστούχοι των νέων διδασκαλείων με πενταετή εμπειρία. Έδινε δηλαδή ο νόμος σε δασκάλους, όπως συνέβαινε στο ελληνικό κράτος, να γίνουν επιθεωρητές. Ο μισθός τους καθορίστηκε στις 160 δραχμές.

Με άλλα άρθρα οριζόταν ότι επιθεωρούν Δημοτικά, ανώτερα παρθεναγωγεία και Ελληνικά Σχολεία, πλην εκείνων που ήταν συνδεδεμένα με τα ημιγυμνάσια και τα γυμνάσια τα οποία επιθεωρούσε ο Γενικός Επιθεωρητής.

Τα οδοιπορικά των νομαρχιακών επιθεωρητών καθορίστηκαν στις 500 δραχμές ετησίως και καταβάλλονταν σε δύο ισόποσες δόσεις. Είχε δυνατότητα να επιβάλλει στους δασκάλους πρόστιμο μέχρι 10 δρχ και ήταν υποχρεωμένος να επισκεφτεί οπωσδήποτε μια φορά το χρόνο όλα τα σχολεία της δικαιοδοσίας του και να παραμείνει προς επιθεώρηση και υποδειγματική διδασκαλία δύο και τρεις ημέρες. Ο Νομαρχ. Επιθεωρητής τα 2/3 του έτους έπρεπε να βρίσκεται σε επιθεώρηση. Για τη διαμονή του επιθεωρητή στα χωριά μεριμνούσαν οι σχολικές επιτροπείες.

Ο νόμος 485 καταργεί το Γενικό Επιθεωρητή

Με το νόμο 485/28-06-1903 καταργείται ο Γενικός Επιθεωρητής και ενισχύονται οι τέσσερις Νομαρχιακοί επιθεωρητές. Τα καθήκοντα του Γενικού Επιθεωρητή αναλαμβάνει ο επί της Παιδείας Σύμβουλος. Εξακολούθησαν να ισχύουν πολλά από τα προηγούμενα άρθρα του νόμου του 1901. Οι Νομαρχιακοί Επιθεωρητές εξακολουθούσαν να επιθεωρούν Δημοτικά, Ανώτερα Παρθεναγωγεία και Ελληνικά που δεν ήταν συνδεδεμένα με το Γυμνάσιο. Απαλείφθηκαν τα άρθρα 121,122,123,124,125, και 126 περί Γενικού Επιθεωρητού. Ο νέος νόμος υποχρέωνε τους Νομαρχιακούς επιθεωρητές να επισκέπτονται οπωσδήποτε μία φορά το χρόνο κάθε σχολείο και να παραμένουν όπου υπάρχει ανάγκη ακόμη και τρεις μέρες προκειμένου να βοηθήσουν το δάσκαλο στο έργο του.¹⁶

Ο νόμος 691/03-11-1907

Μετά την ψήφιση του φιλελεύθερου Συντάγματος και την εφαρμογή φιλελεύθερου κοινοβουλευτικού συστήματος ψηφίζεται ο με αρ. Νόμος 691/03-11-1907 Περί τροποποιήσεως εις τον υπ’ αριθ. 485 ‘περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως Νόμου’ επανέρχεται και αναβαθμίζεται ο Γενικός Επιθεωρητής Παιδείας ο οποίος θα αποδυνάμωνε όπως αναμενόταν την παντοδυναμία του Συμβούλου της Παιδείας. Ο Γενικός Επιθεωρητής πρέπει να είναι «...διδάκτωρ της φιλοσοφίας ειδικώς ασχοληθείς περί την φιλολογίαν ή Παιδαγωγικήν έχων ευδόκιμον υπηρεσίαν τουλάχιστον επταετή...Προτιμάται...ο την Γερμανικήν ή Γαλλικήν γλώσσαν καλώς επιστάμενος...». Παράλληλα με το άρθρο 131 ορίζονται τα γενικά και ειδικά του καθήκοντα, μεταξύ των οποίων είναι να ‘προπαρασκευάζη πάσαν σχολικήν νομοθεσίαν αποβλέπουσαν εις την βελτίωσιν ή τροποποίησιν του υπάρχοντος Οργανισμού της Παιδείας και να υποβάλλη ταύτην διά του επί της Παιδείας Συμβούλου προς την Βουλήν’ και ‘να επιθεωρή’ τα σχολεία της Μέσης, το Διδασκαλείο και τα γραφεία των Νομαρχιακών Επιθεωρητών. Να δέχεται τα βιβλία που θα μουν στα σχολεία μετά από σύσταση ειδικής επιτροπής υπό την προεδρία του η οποία θα ελέγχει την ποιότητά τους.

16. Άρθρο 136 νόμου 1903 ‘Τροποποιήσεις εν τω Νόμω 391 περί Οργανισμού Δημοσίας Εκπαιδύσεως’

Ο νόμος έδινε την δυνατότητα στο Γενικό Επιθεωρητή να επιβάλλη επανορθωτικές ποινές σε κάθε λειτουργό της παιδείας πλην εκείνων που προβλεπόταν από το πειθαρχικό συμβούλιο. Ακόμη μια σημαντική δύναμη του Γενικού Επιθεωρητή όπως την καθόριζε το εδάφιο ιδ') του άρθρου 132 ήταν εκείνη που έκανε λόγο για την αποδοχή κάθε εισήγησης του Γενικού Επιθεωρητή από το Σύμβουλο της Παιδείας. Ο Γενικός Επιθεωρητής αναβαθμιζόταν και οικονομικά αφού ελάμβανε μηνιαίο μισθό 450 δραχμές, 1000 δρχμ. οδοιπορικά ετησίως και 300 δραχμές για αγορά παιδαγωγικών συγγραμμάτων. Γενικός Επιθεωρητής της παιδείας τοποθετήθηκε ο Αντώνιος Γιάνναρης. Εξακολουθούν όμως στον περιοδικό τύπο της εποχής να δημοσιεύονται αρνητικές κριτικές για την πορεία των εκπαιδευτικών πραγμάτων του νησιού. Στόχος των δημοσιευμάτων η διοίκηση και επιθεώρηση της εκπαίδευσης η οποία θεωρήθηκε ως η αχίλλειος πτέρνα του συστήματος. Πολλές ήταν οι φωνές μέσα από τις στήλες των εκπαιδευτικών περιοδικών που ζητούσαν επιτακτικά μεταρρυθμίσεις εκ βάθρων κάνοντας λόγο για τη σύσταση ενός Ανωτάτου Συμβουλίου Εκπαιδύσεως και τη θέσπιση θέσης Τμηματάρχη ανεξάρτητου από πολιτικές επιρροές¹⁷.

Στο Νομοθέτημα του Αντ. Γιάνναρη 22 Ιουν. 1908, ο συντάκτης επικρίνει τις ατέλειες του προηγούμενου νόμου, κάνοντας λόγο για περιορισμούς και κολοβώσεις στο σχέδιο νόμου, με συγκρούσεις δικαιοδοσιών. Επίσης κατακρίνει την αδυναμία στελέχωσης του γραφείου του και τη μη χορήγηση πιστώσεων για αγορά γραφικής ύλης και για οδοιπορικά :

« 087. Πέρυσιν η Βουλή εψηφίσατο ή μάλλον ανεκαίνισεν τον θεσμόν της Γενικής Επιθεωρήσεως της Παιδείας. Αλλ' ο θεσμός ούτος διά λόγους ευνοήτους, επειδή ανέκαθεν απήρκεσεν πολλοίς τέως ανεπιθεωρήτοις και ανεξελέγκτοις λειτουργοίς της Παιδείας, εμεριμνήθη όπως τη ιδιαίτερα και αοράτω αυτών ενεργεία υποστή τοιαύτας κολοβώσεις και περιορίσεις ώστε το ψηφιστέν σκελετόν, -αρχήθεν αόριστον και ατελές και μικρόφρον όν- εν τη λειτουργία αυτού απέβη αυτόχρημα ονοματώδες, αφ' ού τω Γενικό Επιθεωρητή ούτε υπάλληλος ούτε αρχείον εχορηγήθη. Εκ της ονοματώδους ταύτης καταστάσεως εικότως προέκυψαν το μεν αδυναμία και δέσμευσις και παράλυσις, εν πολλοίς δε και παρανόησις και σύγκρουσις δικαιοδοσιών, εκ δε της στενότητος και ανελευθερίας προήλθεν εξευτελισμός και αδικία, καθ' όσον μάλιστα ο Γενικός Επιθεωρητής ούτε γραφικήν ύλην ούτε οδοιπορικάς δαπάνας έλαβεν, και ο μισθός αυτού ωρίσθη ίσος ή και μικρότερος τινων εκ των υφισταμένων αυτού. Και η αξιοπρέπεια και η δικαιοσύνη νομίζω ότι απαιτούσιν όπως ικανοποιείται ο προϊστάμενος διά μισθού ανωτέρου (κατά 50 δρχμ) του των εαυτού υφισταμένων.-Ταύτας τας ανωμαλίας και αδικίας παρακαλώ την Βουλήν να θεραπεύση ψηφίζομένη άς εν τω νομοσχεδίω μου υποβάλλω σχετικώς διατάξεις, ούτω δε παρέχουσα τω Γενικό Επιθεωρητή την δέουσαν αυτενεργίαν και αξιοπρέπειαν ».

Με τον ίδιο νόμο διορίζονταν Νομαρχιακοί Επιθεωρητές ένας στον κάθε νομό που έπρεπε να είναι διδάκτορες φιλολογίας ή αριστούχοι των νέων διδασκαλείων Ελλάδος ή Κρήτης με επταετή τουλάχιστον εμπειρία. Ο μισθός ήταν 200 δρχ για του διδάκτορες φιλολογίας και 160 για τους αποφοίτους διδασκαλείων. Τα οδοιπορικά 500 δρ ετησίως. Η κατάσταση στην δημοτική εκπαίδευση αποτυπώθηκε σε δύο εκθέσεις της Ανωτέρας Διεύθυνσης της Παιδείας (στις 30/12/1909 και 10/6/1910) οι οποίες εγκρίθηκαν και δημοσιεύτηκαν στο παράρτημα της επίσημης Εφημερίδας της κυβέρνησης. Οι εκθέσεις πρότειναν 'πλείστα σωστικά μέτρα επανορθωτικά μεν παντός, όπερ ουχί καλώς έχει, προληπτικά δε πάσης χειροτερεύσεως' .

17. Δελτίον του Κρητικού Αστέρου, Αριθμ. 2, Εν Χανίοις 30 Απριλίου 1907, σ. 1 και Δελτίον του 'Κρητικού Αστέρου', Εν Χανίοις τη 30 Ιουνίου 1907, αριθμ.4, σσ 13-14

Στο κεφ. Ι΄ αναφερόταν για την επιθεώρηση των σχολείων : « Η επιθεώρησις των δημοτικών σχολείων, ως νυν γίνεται, είναι πλημμελής και ελλατωματική. Κυρίως δ' ειπείν δεν είναι επιθεώρησις. Διέρχεται άπαξ του έτους, αν διέλθη και άπαξ, ο Επιθεωρητής εξ εκάστου σχολείου, λαμβάνει υπό σημείωσιν αριθμούς τινάς και παρέρχεται. Ούτε διδάσκει υποδειγματικώς, ούτε την εν τη κοινωνία πολιτείαν του διδασκάλου εξετάζει, μη έχων επαρκή χρόνον, ούτε παράπονα ακροάται. Ασκεί λοιπόν σκιώδη επιθεώρησιν. Διά να καταστή πραγματική επιθεώρησις ανάγκη να διπλασιασθώσιν οι Επιθεωρηταί. Και διά να ασκώσιν αληθές κύρος και πραγματικήν επιβολήν επί των επιθεωρουμένων ανάγκη ή φιλόλογοι να είναι οι επιθεωρηταί ή διά διαγωνισμού να προσλαμβάνωνται. Τούτο δ' άλλως γίνεται και εν τη λοιπή Ελλάδι μόνον διά διαγωνισμού διοριζομένων των Επιθεωρητών. Και άλλο δ' αγαθόν εκ τούτου προσδοκάται η απαλλαγή εκ της προσηλώσεως εις την πολιτικήν ».

Το Σχέδιο Νόμου του Β. Σκουλά¹⁸ χώριζε την Κρήτη σε εννέα επιθεωρητικές περιφέρειες, καθεμιά από τις οποίες περιλάμβανε δύο ή τρεις επαρχίες. Οι περιφέρειες αυτές ήταν οι παρακάτω : 1) Κισάμου και Σελίνου με έδρα το Καστέλλι 2) Κυδωνίας και Αποκορώνου με έδρα τα Χανιά 3) Σφακίων, Αγίου Βασιλείου και Αμαρίου με έδρα το Σπήλι, 4) Ρεθύμνης και Μυλοποτάμου με έδρα το Ρέθυμνο, 5) Ηρακλείου, Τεμένους και Μαλεβιζίου με έδρα το Ηράκλειο, 6) Πεδιάδος και Βιάννου με έδρα το Καστέλλι 7) Μονοφασίου, Καινουρίου και Πυργιώτισσας με έδρα τους Αγίους Δέκα, 8) Μεραμβέλλου και Λασηθίου με έδρα τη Νεάπολη και 9) Σητείας και Ιεραπέτρας με έδρα τη Σητεία.

Το άρθρο 3 του νόμου, όπως και ο προηγούμενος νόμος καθόριζε ότι επιθεωρητές διορίζονται διδάκτορες της φιλολογίας, με πενταετή τουλάχιστον εμπειρία και παιδαγωγική μόρφωση. Με το άρθρο 4 μπορούσαν να διοριστούν επιθεωρητές αριστοβάθμιοι πτυχιούχοι του Κρητικού και των Ελληνικών Διδασκαλείων έπειτα από διαγωνισμό στα ελληνικά, παιδαγωγικά, διδακτική, ιστορία της παιδαγωγίας, πρακτικές ασκήσεις και εκπαιδευτική νομοθεσία. Ο μισθός των τελευταίων ήταν 150 δρχ και οδοιπορικά 200 δρχ. ετησίως. Τα καθήκοντα σε γενικές γραμμές ήταν παρόμοια με εκείνα των προηγούμενων νόμων. Ένα πρόσθετο καθήκον ήταν οι υποδειγματικές διδασκαλίες και εκπαιδευτικές συζητήσεις σε εκπαιδευτικά κέντρα (συνήθως έδρες των επιθεωρήσεων). «...Συγκαλεί δε άπαξ τουλάχιστον κατά διαμερίσματα συνόδους πολλών ή ολίγων διδασκάλων εν καταλλήλοις κέντροις, ένθα γίνονται υποδειγματικά διδασκαλία και εκπαιδευτικά συζητήσεις επί θεμάτων οριζομένων εκ των προτέρων.»

Με το με αρ. 79 Διάταγμα που υπογράφηκε στις 22 Αυγ. 1912 η επιθεώρηση των Δημοτικών Σχολείων ανατέθηκε στους Διευθυντές των πλήρων Ανώτερων Δημοτικών Σχολείων αντί των 4 Νομαρχιακών επιθεωρητών που την ασκούσαν ως τότε.

18. Αιτιολογική έκθεσις ' των υποβαλλομένων υπό της Ανωτέρας Διεθύνσεως της Παιδείας νομοσχεδίων εις την Εθνοσυνέλευσιν' του Επιτρόπου της Παιδείας Β. Σκουλά κεφ. Ι΄ ' περί επιθεωρητών', Εν Χανίοις 23 Οκτ. 1910

Η προσπάθεια της Εκκλησίας για επανάκτηση του εποπτικού της ρόλου στην Εκπαίδευση και η απόρριψη του νομοσχεδίου της από το Ανώτατο Εκπαιδευτικό Συνέδριο (Ιούλιος 1900)

Η προηγούμενη κατάσταση της ημιαυτονομίας, κατά τη διάρκεια της οποίας την διεύθυνση των σχολείων είχαν οι Τμηματικές Εφορείες και οι Κοινότητες, και εφαρμοζόταν μία πολιτική αποκεντρωτική στον έλεγχο και την εποπτεία των σχολείων, από τη μια θεωρήθηκε αναποτελεσματική και από την άλλη ήταν αδύνατο να εξυπηρετήσει τη νέα τάξη πραγμάτων, με κυρίαρχο φορέα δράσης την Πολιτεία η οποία εφάρμοσε κρατικοκεντρική προσέγγιση στο εκπαιδευτικό σύστημα. Τα τελευταία πέντε έτη πριν την αυτονομία, ρόλο Επιθεωρητή των σχολείων είχαν αναλάβει όσοι Επίσκοποι δεν προήδρευαν στις Τμηματικές Εφορείες. Ο επιθεωρών Επίσκοπος είχε το δικαίωμα να «... επιβλέπει επί της καταστάσεως των σχολείων και της διαγωγής των διδασκόντων και διδασκομένων εν τη περιφερεία της Επισκοπής του και να απευθύνει εις την Τμηματικήν εφορείαν τας παρατηρήσεις και την γνώμην του περί παντός αφορώντος την παιδείαν, η δε Τμηματική Εφορεία είνε υποχρεωμένη να λαμβάνη υπό σπουδαίαν έποψιν την γνώμην του και να απαντά προσηκόντως ».¹⁹ Να υπενθυμίσουμε ότι Πρόεδρος της Τμηματικής Εφορείας ήταν ο Επίσκοπος της έδρας του νομού και ότι η Εκκλησία είχε την ευθύνη λειτουργίας των σχολείων, καθώς και του ελέγχου της εκπαίδευσης και των λειτουργών της μιας και ήταν ο κύριος φορέας χρηματοδότησης αυτής.

Θέλοντας να ξεπεραστούν οι εγγενείς αδυναμίες και αγκυλώσεις του προηγούμενου καθεστώτος, πριν ακόμη ψηφιστεί ο πρώτος εκπαιδευτικός οργανισμός (αριθ. Νόμου 82/2-10-1899) η Πολιτεία ψήφισε στις 10 Ιουλίου του 1899, το με αριθ. 42 Νομοθετικό διάταγμα σύμφωνα με το οποίο, η διοίκηση και η εποπτεία της εκπαίδευσης οργανώθηκαν απολύτως συγκεντρωτικά, έτσι ώστε να παραχθούν καλύτερα αποτελέσματα. Δεν πρέπει να διαλανθάνει της προσοχής μας ότι ο συγκεντρωτισμός αυτός απέρρευε από τον ίδιο το χαρακτήρα του πολιτεύματος, εναρμονιζόταν απόλυτα με αυτόν, και θεωρήθηκε η πλέον ενδεδειγμένη λύση για τις επικρατούσες συνθήκες. Συνθήκες κάθε άλλο παρά ιδανικές. Σε μια χώρα κατεστραμμένη που απόκτησε πρόσφατα την ελευθερία της μετά από αιματηρούς αγώνες, με ένα ιδιόμορφο πολιτειακό καθεστώς, ευρισκόμενη σε ένα μεταβατικό πολιτικό στάδιο με δύο εθνοτικές (θρησκευτικές) κοινότητες που έπρεπε να συμβιώσουν ομαλά, για την ενότητα και την ασφάλεια της Πολιτείας προκειμένου να επιτευχθεί ευκολότερα ο εθνικός στόχος της Ένωσης.

Το νέο πολίτευμα αν και αναγνώριζε τη λαϊκή κυριαρχία και τα δικαιώματα του πολίτη δεν έπαυε να είναι συντηρητικό και αυστηρά συγκεντρωτικό. Η παραπάνω διάρθρωση και δομή της εκπαίδευσης, τη μονοπώληση της οποίας είχε η Πολιτεία, βρήκε αντίθετους το Σύλλογο καθηγητών του Γυμνασίου Ηρακλείου και την Εκκλησία στην οποία ο νέος οργανισμός επεφύλασσε περιορισμένο ρόλο στον ελεγκτικό μηχανισμό της εκπαίδευσης. Με το υπόμνημα και το νομοσχέδιό της η Εκκλησία, δείχνει να επιμένει στην επανάκτηση του ρόλου που κατείχε με την πρότερη κατάσταση, εκείνον της πνευματικής και ηθικής διαπαιδαγώγησης της νέας γενιάς και έρχεται να υπερασπισθεί το 'ιστορικό' της δικαίωμα, να συμμετέχει όπως και κατά το παρελθόν στην εκπαίδευση των νέων της Κρήτης: «...αυτή πάντοτε (εννοεί την εκκλησία) και εν πολέμω και εν ειρήνη πρωτοστατούσα και ηγουμένη, εν χώρα, λέγομεν, οία η ημετέρα, εν η Εκκλησία τοςαύτην εν ταις ημέραις εκείναις ταις χαλεπαίς επεδείξατο μέριμναν περί της διανοητικής μορφώσεως των Χριστιανοπαίδων σπαταλήσασα τον εν αυτή πλούτον υπέρ της διανοίας των εαυτής τέκνων, η Εκκλησία δεν είναι καλόν να θεωρήται νεκρός παράγων των γνώσεων των νέων γενεών ».

19. Ειδικοί νόμοι παρά τοις χριστιανοίς και Οθωμανοίς Κρήτης, Εκδίδονται οι μεν παρά χριστιανοίς υπό Γεωργ. Πλουμίδου, οι δε απρ' Οθωμανοίς υπό Κωνστ. Γ. Φουρναράκη, Εν Χανίοις εκ του Τυπογραφείου της 'Μεσογειού', 1895, σ. 144

Η Εκκλησία είδε στην προγραμματισμένη αυτή συνεδρίαση του Ανωτάτου Συμβουλίου²⁰ την ευκαιρία να διεκδικήσει και να επανακτήσει τις αρμοδιότητες που κατείχε με το προηγούμενο καθεστώς. Όπως όμως αποδείχτηκε η Πολιτεία ήταν αποφασισμένη να υπερασπιστεί με κάθε τρόπο το νέο εκπαιδευτικό καθεστώς, και το αναφαίρετο δικαίωμά της στην εκπαίδευση. Το νέο καθεστώς ήταν βέβαια συγκεντρωτικό, αλλά στην παρούσα κρίσιμη φάση θεωρήθηκε το πλέον κατάλληλο. Σ' αυτό αρμοδιότητα θα είχε η ίδια, γεγονός που απέρριε από το πολίτευμα, με όργανα διοίκησης της Πολιτείας και όχι 'ανεύθυνα σωματεία' όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Ν. Γραμματικάκης για τις προτάσεις της εκκλησίας. Δεν ήταν δυνατόν να λειτουργήσει η Δ/ση της Παιδείας με αποδυναμωμένους επιθεωρητές, με εποπτικά συμβούλια σε κάθε νομό, με '5 υπουργεία' με ανεύθυνα σωματεία, που θα εμπλέκονταν στα πόδια της, αποτελώντας τροχοπέδη στην εκπαιδευτική της πορεία, θεσμοθετούμενα περισσότερο για να δημιουργήσουν, παρά για να λύσουν προβλήματα.

Συμπληρώνοντας τον πρώτο ουσιαστικά χρόνο λειτουργίας της η Πολιτεία διακηρύσσει προς 'πάσαν κατεύθυνσιν' την αποφασιστικότητά της να ασκήσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα σύμφωνα με το συνταγματικό χάρτη στέλνοντας το μήνυμα κυρίως προς την Εκκλησία πως η εποχή που καθόριζε τα εκπαιδευτικά πράγματα του Νησιού έχει περάσει ανεπιστρεπτί.

Το υπόμνημα και το νομοσχέδιο της Ιεράς επαρχιακής συνόδου

Το υπόμνημα με το σχετικό νομοσχέδιο κατατέθηκε στις 26 Ιουλίου και συζητήθηκε την ίδια μέρα και την επομένη (27 Ιουλίου 1900) εποχή κατά την οποία πολιτικοί και εκκλησιαστικοί παράγοντες στην Κρήτη βρισκόταν σε συνεχείς και έντονες διαβουλεύσεις με το Οικουμενικό Πατριαρχείο για τη διευθέτηση σπουδαιών εκκλησιαστικών θεμάτων. Μόλις πριν 2 μήνες από την παραπάνω ημερομηνία είχε αναγνωρισθεί ο Μητροπολίτης Ευμένιος από τον Ηγεμόνα Γεώργιο και τον Υπουργό Δικαιοσύνης Ελ. Βενιζέλο, κλείνοντας το Μητροπολιτικό Ζήτημα στην Κρήτη ενώ ένα μήνα μετά (Αύγουστο του 1900) ο Ελ. Βενιζέλος και ο Μητροπολίτης Κρήτης ως εκπρόσωπος του Πατριαρχείου υπέγραψαν στο Ηράκλειο τη Σύμβαση για τις σχέσεις Πατριαρχείου-Τοπικής Εκκλησίας. Το Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου δημοσιεύτηκε το Διάταγμα : « Περί του Καταστατικού Νόμου της εν Κρήτη Ορθοδόξου Εκκλησίας²¹ ».

20. Το Ανώτατο Εκπαιδευτικό Συνέδριο είχε θεσμοθετηθεί με τον εκπαιδευτικό νόμο του 1899, με αρμοδιότητες τη χάραξη εκπαιδευτική πολιτικής, τροποποιήσεις στους υπάρχοντες εκπ/κούς νόμους κ.ά. εκπ/κά θέματα. Συνεδρίασε στην αίθουσα του Ανωτέρου Παρθεναγωγείου Χανίων από 24-29 Ιουλίου. Το συγκροτούσαν τα παρακάτω μέλη: Νικ. Γιαμαλάκης, Σύμβουλος της Παιδείας, Πρόεδρος, Γεώργ. Πλουμίδης Εφέτης, Γεώργ. Παπαδάκης ιατρός, Ιωάν. Περδικάρης Γενικός Επιθεωρητής εισηγητής του Συνεδρίου, Κ. Χελιουδάκης Νομαρχιακός Επιθεωρητής Χανίων και Σφακίων, Γεώργ. Στεφανάκης Νομαρχ. Επιθεωρ. Ρεθύμνης, Εμμ. Παντελάκης Νομ. Επιθ. Ηρακλείου, Νικ. Γραμματικάκης Νομαρχ. Επιθεωρ. Λασιθίου, Ανδρ. Βουρδουμπάκης Δ/ντής Γυμνασίου Χανίων, Χρ. Ανδρούτσος Γυμνασιάρχης Ηρακλείου, Αρχιμανδρίτης Χρυσανθος Τσεπετάκης Δ/ντής Ιεροδιδασκαλείου Αγ. Τριάδας, Δημ. Νικητάκης Δ/ντής Προγυμνασίου Νεάπολης, Π. Φωτεινός καθηγητής προγυμνασίου Ρεθύμνης, Ελ. Δρανδάκη Δ/ντρια Ανώτ. Χριστιαν. Παρθεν. Χανίων και Ανδρ. Κοκκινάκης Δ/ντής Α' Χριστ. Δημοτ. Σχολείου Ηρακλείου.

21. Ι.Μ. Κονιδάρης, Θεμελιώδεις διατάξεις σχέσεων Κράτους-Εκκλησίας, Βιβλιοθήκη Εκκλησιαστικού Δικαίου, αρ. 1., 1999, σς. 217-219 επίσης Νανάκης Ανδρέας, Εκκλησιαστικά Κρήτης 19^{ος} – 20^{ος} αιώνας, Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη, 1997, σελ. 33, 39, 98, 115, 117

Το υπόμνημα και το νομοσχέδιο²² υπέγραψαν ο Μητροπολίτης Κρήτης Ευμένιος ως Πρόεδρος της Ιεράς Επαρχιακής συνόδου και τα μέλη της επισκοπικοί : Αρκαδίας Νικόδημος, Χερρονήσου Αγαθάγγελος, Ρεθύμνης και Αυλοποτάμου Διονύσιος, Κυδωνίας και Αποκορώνου Νικηφόρος, Ιεράς και Σητείας Αμβρόσιος, Πέτρας Τίτος, και ο Κισάμου και Σελίνου Δωρόθεος. Με το υπόμνημα ασκούσαν κριτική στο 'εισαγόμενον συγκεντρωτικόν σύστημα' και ζητούσαν την έγκαιρη τροποποίηση όλων εκείνων των άρθρων που αφαιρέσαν από την εκκλησία την άμεση εποπτεία των σχολείων και την εκχώρησή της στον Νομαρχιακό Επιθεωρητή, «...ίνα εξευρεθή από κοινού η προσήκουσα τη Εκκλησία Κρήτης θέσις εις την διανοητικήν μόρφωσιν και ηθικοποίησιν της ελευθέρας γενεάς της ελευθέρας φίλης πατρίδος... ».

Σημεία κριτικής του νομοσχεδίου και 'ασυμβίβαστα' σύμφωνα με την Εκκλησία από τα οποία ήθελε άλλα ήθελε να καταργήσει, άλλα να τροποποιήσει αλλά και να καθιερώσει νέα ήταν :

Α. ο ισχύον νόμος , καθιστούσε χαλαρό το διοικητικό χαλινό και συντελούσε στη χαλάρωση του ήθους των μαθητών και στην πειθαρχία διδασκόντων και διδασκομένων: «... το εισαγόμενον συγκεντρωτικόν σύστημα παρουσιάζει κατά την ημετέραν κρίσιν ταύτην την έλλειψιν, ότι καθιστά δυσχερεστέραν την άμεσον επαγρύπνησιν επί της ενασκήσεως των καθηκόντων των εμπειστευμένων την διαπαιδαγώγησιν των νέων, και απομακρύνον απ' αυτόν πάσαν άμεσον συνδρομήν εις το έργον της διοικήσεως απεργάζεται χαλαρόν τον διοικητικόν χαλινόν και συντελεί εις την χαλάρωσιν του ήθους των μαθητών και της επιβαλλομένης πειθαρχίας εν τε τοις μαθηταίς και τοις καθηγηταίς και διδασκάλοις...»

Στην προσπάθειά της η εκκλησία επιστρατεύει συγκριτικά το παράδειγμα της Σουηδίας και της Νορβηγίας « εν χώραις ένθα...το τοσούτον ευδοκίμως ενεργούν εκπαιδευτικόν σύστημα έχη ανατεθειμένην όλην την διοίκησιν αυτού εις την Εκκλησίαν και η Εκκλησία φαίνεται η διδούσα ζώνη και δύναμις εις το θαυμάσιον εκείνο σύστημα, ούτινος θαυμάζεται υπό πάντων εν τω παγκοσμίω εκθέσει των Παρισίων ο τελειότατος κατά πάντα οργανισμός...». Η Εκκλησία για να τεκμηριώσει και να προωθήσει τις δικές της θέσεις στα εκπ/κά πράγματα της Κρήτης, πράττει ότι και η Πολιτεία αλλά και η Κυβέρνηση και οι βουλευτές στη Βουλή. Μελετά τα ευρωπαϊκά εκπ/κά συστήματα και τα επικαλείται για τη βελτίωση της παρεχόμενης στο λαό παιδείας.

Άλλα σημεία προτάσεις του νομοσχεδίου ήταν : Β. Η ανάγκη καθιέρωσης εκκλησιασμού των μαθητών Προγυμνασίων και Γυμνασίων και κατά τους εσπερινούς των μεγάλων Εορτών και Κυριακών, όπως συνέβαινε με τους μαθητές των δημοτικών και Γ. Η κατάργηση του κηρύγματος του Ευαγγελίου στα σχολεία από λαϊκούς και η ανάθεσή του σε καθηγητή των Θρησκευτικών.

Το νομοσχέδιο 'περί εποπτικών συμβουλίων' της Ιεράς Συνόδου

Η εποπτεία των σχολείων της Κρήτης, η οποία ασκούνταν από την Ανώτερη επί της Παιδείας Δ/νσιν, μέσω των Νομαρχιακών Επιθεωρητών στο εξής θα ασκείται από Εποπτικό Συμβούλιο το οποίο θα λειτουργεί σε κάθε νομό αποκεντρώνοντας μ' αυτόν τον τρόπο τη διοίκηση. Το Συμβούλιο θα εδρεύει στην έδρα του νομού, και συγκροτούνταν από τον Επίσκοπο ως Πρόεδρο, το Γυμνασιάρχη, το Δ/ντή του Εφκαφίου όπου υπάρχουν μουσουλμανικά σχολεία, τον Πρόεδρο Πρωτοδικών, όπου υπάρχουν χριστιανικά σχολεία, από ένα επιστήμονα και από ένα '..εκ των ευϋποληπτοτέρων κτηματιών ή ευπόρων'.

22. Κρητική Πολιτεία, 'Το Εκπαιδευτικόν Συνέδριον και αι Επετηρίδες των Γυμνασίων κατά το σχολ. Έτος 1899-1900', εκτυπούμεναι επιμελεία του Γενικού Επιθεωρητού Ιωάννη Περδικάρη, Εν Χανίοις εκ του Κυβερνητικού Τυπογραφείου 1901

Το Συμβούλιο θα επέπτευε όλα τα σχολεία της περιοχής ιδιωτικά και δημόσια. Ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής θα εκτελούσε καθήκοντα γραμματέα του συμβουλίου. Καθήκοντα του Συμβουλίου ήταν η εποπτεία των σχολείων, η έγκριση μεταβολών στον προϋπολογισμό των δαπανών για τη μεταρρύθμιση των σχολείων, η πρόταση για μετάθεση ή απόλυση του Επιθεωρητού, η επιβολή πειθαρχικών ποινών σε δημοδιδασκάλους και καθηγητές, η παρουσία του εποπτικού συμβουλίου στις εξετάσεις των σχολείων, η απαίτηση σύνταξης από τον ιερέα του χωριού και τον πάρεδρο 'περί της τακτικής και ανελλιπούς επιτελέσεως των καθηκόντων των κατά κόμας δημοδιδασκάλων..' και η μέριμνα '...περί της εκτός της σχολής ηθικής διαπαιδαγωγήσεως των παιδων και λαμβάνει πάντα τα μέτρα όσα νομίζει πρόσφορα προς την διατήρησιν του ήθους του παιδός'.

Η συζήτηση και απόρριψη του νομοσχεδίου

Στην αρχή της συζήτησης αφού διαβάστηκε το πρακτικό της συνεδρίασης του Συλλόγου καθηγητών του Γυμνασίου Ηρακλείου κλήθηκε ο Γυμνασιάρχης Χρ. Ανδρούτσος να εκθέσει τους λόγους για τους οποίους προτείνει τη σύσταση εποπτικών συμβουλίων. Ο Ανδρούτσος υποστήριξε ότι λόγοι αποκέντρωσης της διοίκησης επιβάλλουν τη σύσταση των Εποπτικών Συμβουλίων, θεσμό που ισχύει στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, και στα οποία συμμετέχει η εκκλησία και η κοινωνία. Η λειτουργία δε του Εποπτικού συμβουλίου θα προλαμβάνει εσφαλμένες κρίσεις των Επιθεωρητών στο μέλλον.

Παίρνοντας το λόγο αμέσως μετά ο Γ. Πλουμίδης, εφέτης, αντέτεινε στον Ανδρούτσο ότι το πολίτευμα της Πολιτείας δεν έχει την κοινοβουλευτική μορφή που έχει στην Ελλάδα και ότι η υφιστάμενη στο παρελθόν κατάσταση, με τη διεύθυνση των εκπαιδευτικών πραγμάτων από τις κοινότητες και την Εκκλησία ήταν ζηλευτό προνόμιο, αφού υπήρχε ξένη αρχή. Τώρα όμως εξέλειπαν οι λόγοι και ένα πισωγύρισμα στις εφορίες θα επιφέρει με τη δημιουργία λαϊκών στοιχείων στις επιτροπές δυσλειτουργία και πολλαπλά προβλήματα τα οποία απαριθμεί. (επτά στον αριθμό). «...Εν τη Ελλάδι γίνεται σκέψις περί αποκεντρώσεως εις την δημοτικήν εκπαίδευσιν, αλλά τούτο κύριον λόγον έχει τον άκρατον κοινοβουλευτισμόν. Παρ' ημίν το πολίτευμα δεν παρουσιάζει τοιαύτην μορφήν. Εν τω παρελθόντι διηυθύνοντο τα της παιδείας υπό των κοινοτήτων, αλλά τότε η πολιτική αρχή ήτο ξένη και ο επιζητούμενος τότε αποκλεισμός αυτής από των πραγμάτων της παιδείας απετέλει επίζηλον προνομίαν, σήμερον όμως τελείως εξέλιπε τοιούτος λόγος. Ανεξαρτήτως τούτου δεν διαβλέπω », εξακολουθεί ο Πλουμίδης, « επί του παρόντος τουλάχιστον τας ωφελείας άς δύναται να φέρη το προτεινόμενον σύστημα, ή την έκτακτον ανάγκην ήτις επιβάλλει σήμερον τόσον σοβαράν καινοτομίαν εις το διοικητικόν μέρος της παιδείας. Τουναντίον είναι πολύ ενδεχόμενον ότι θα αναπαραγάγη τας παλαιάς εφορείας και εκτρεπόμενον του κατά θεωρίαν σκοπού του θα επιφέρη διά της συμμετοχής ιδίως λαϊκών στοιχείων....(απαριθμεί τα 7 προβλήματα) πάντα ταύτα θα δημιουργήσωσι κατάστασιν λίαν επώδυνον ».

Επιπροσθέτως καταλήγει, ο Πλουμίδης, τα μέλη του Εποπτικού Συμβουλίου όσο καθηρησμένα και αν είναι δεν είναι τα κατάλληλα να κρίνουν τους διδάσκοντες : «...επιστημονικώς δεν είναι εις θέσιν να εκτιμήσωσι την ικανότητα του διδάσκοντος όσον ο εκ της υπηρεσίας γνωρίζων αυτόν και εις τον αυτόν επιστημονικόν κλάδον ανήκων » .

Επίσης ο Πλουμίδης στη συνεδρίαση της επόμενης ημέρας (Πέμπτη 27 Ιουλίου) επιχειρηματολογώντας κατά της σύστασης των Εποπτικών Συμβουλίων χρησιμοποίησε ως επιχείρημα, την πρόταση από την Εθνοσυνέλευση για διοίκηση των εκπαιδευτικών θεμάτων απ' ευθείας από την Κυβέρνηση, γεγονός που εξέφραζε την επιθυμία να μην επανέλθουν στο προσκήνιο σωματεία παρεμφερή προς τις εφορίες, πρόταση που δεν αποκρούστηκε τότε από τα μέλη της Εθνοσυνέλευσης. Επικουρώντας την άποψη του Πλουμίδη για την ύπαρξη Διεύθυνσης η οποία θα διευθύνει τα της παιδείας, ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής Λασιθίου Ν. Γραμματικάκης είπε ότι η Πολιτεία με τα θεσμοθετημένα της όργανα δημιουργεί τώρα τον κλάδο της παιδείας,

έρχεται να βάλει τάξη στην ακαταστασία νοικοκυρεύοντας τα πράγματα, κατακρίνοντας το προηγούμενο καθεστώς των εφοριών αλλά και την πρόταση για εποπτικά συμβούλια – ‘υπουργεία’, όπως τα ονόμασε ανεξάρτητα και ανεύθυνα : «...ισχυρότερος ακόμη λόγος προς διατήρησιν μιας Διευθύνσεως είναι ότι ημείς ευρισκόμεθα εις την δημιουργίαν του κλάδου της παιδείας. Και αιτία τούτου είναι αυτό τούτο το σύστημα των εφορειών, οίτινες ούτε περί μορφώσεως διδασκάλων εφρόντισαν, ούτε περί μεθοδικής διδασκαλίας, ούτε περί ενιαίου προγράμματος, ούτε περί διδακτηρίων. Αυτή όλη η οργάνωσις, θα γίνη υπό μιας Διευθύνσεως και ουχί ιδρυομένων πέντε υπουργείων ανεξαρτήτων και ανευθύνων ». Ακόμη παρατηρεί ότι σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου κρίθηκαν αναγκαία τα εποπτικά συμβούλια αυτά διατήρησαν το κύρος του Επιθεωρητή και τη δυνατότητα του να επιθεωρεί τους δασκάλους και να αναφέρεται κατευθείαν στο Υπουργείο, σε αντίθεση με το άρθρο του νόμου της εκκλησίας που τον υποβιβάζει σε απλό γραμματέα, εξαρτώμενο από το εποπτικό συμβούλιο, καταρρακώνοντας ουσιαστικά το κύρος του : «...κατά το υπό συζήτησιν όμως άρθρον είναι απλούς γραμματεύς εξαρτώμενος αμέσως εκ του εποπτικού Συμβουλίου, το οποίον αποστέλλει αυτόν κατά βούλησιν εδώ ή εκεί. Ποίαν λοιπόν επιβολήν επί των διδασκόντων και διδασκομένων δύναται να έχη τοιούτος υπάλληλος ; »

Στο θέμα που τέθηκε από την εκκλησία στο υπόμνημα, αν δηλ. το σύστημα διοίκησης της εκπ/σης που ίσχυε τότε απωθούσε την εκκλησία από τη συνείδηση των χριστιανοπαίδων και την κάνει να αισθάνεται αποξενωμένη από την ευγνωμοσύνη και το σεβασμό των μαθητών, ο Ι. Περδικάρης ανέφερε ότι ο ισχύον νόμος (άρθρο 228 του Οργανισμού) δίνει τη δυνατότητα στη Μητρόπολη διά των επισκόπων να «...ασκεί υπερτέραν επί των παντός βαθμού Εκπαιδευτηρίων επίβλεψιν ως προς την Θρησκευτικήν διδασκαλίαν και την ηθικήν των μαθητών διαπαιδαγώγησιν καταγγέλουσα εις τον αρμόδιον Σύμβουλον λειτουργούς της Εκπαιδεύσεως, οίτινες υπό την έποψιν ταύτην ήθελον φανή ολιγορούντες των εαυτών καθηκόντων ». Δίνοντας, συνέχισε ο Περδικάρης, ειδικότερα δικαιώματα και καθήκοντα ούτε τον απαιτούμενο χρόνο θα είχαν ούτε τις ειδικές γνώσεις για να φέρουν εις πέρας και να συντελέσουν στην προαγωγή της υπηρεσίας. Αντίθετα η εμπλοκή των επισκόπων στα εποπτικά συμβούλια θα μείωνε το σεβασμό προς αυτούς και κατά συνέπεια και το κύρος τους, λόγω σύγκρουσης εντός του συμβουλίου με άλλα μέλη του εξ’ αιτίας πολιτικών λόγων : «... Αν εδίδοντο ειδικότερα δικαιώματα και καθήκοντα εις τους Θεοφιλεστάτους Επισκόπους ίσως ούτε χρόνον θα ηδύναντο να διαθέσωσιν επαρκή από των άλλων αυτών καθηκόντων, ούτε πάντες θα είχαν τας απαιτουμένας ειδικάς των εκπαιδευτικών πραγμάτων γνώσεις ώστε να συντελώσιν εις προαγωγήν της υπηρεσίας. Ωστε η Εκκλησία έχει την προσήκουσαν θέσιν εν τη δημοσία Εκπαιδεύσει, και ούτε αποξενούνται του σεβασμού των μαθητών, ούτε απωθείται από της συνειδήσεως των Χριστιανοπαίδων. Τουναντίον διά της ιδρύσεως εποπτικών συμβουλίων κινδυνεύει ίσως να μειωθεί ο προς τους Επισκόπους σεβασμός, διότι θα συνεκρούοντο προς άλλα τα μέλη των εποπτικών συμβουλίων ένεκα διαφόρων πολιτικών αποχρώσεων, ως ορθώς παρετήρησεν εν τη προηγουμένη συνεδρία, ο κ. Γ. Πλουμίδης, πολλὰς δε πικρίας θα εδοκίμαζον εκ των τοιούτων αντιθέσεων οι Επίσκοποι, ως το παρελθόν διδάσκει ». Καταλήγοντας ο Περδικάρης ανέφερε ότι αποδίδεται από τον Οργανισμό της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως ο οφειλόμενος στην Εκκλησία σεβασμός, υπερβολικός ίσως, όπως ελέγχθη από κάποιους : «... επεκράτησε πνεύμα θρησκευτικόν ίσως πλέον του δέοντος στον οργανισμό της δημοσίας εκπαιδεύσεως ». Ο Πρόεδρος Ν. Γιαμαλάκης κάλεσε το Συμβούλιο να αποφανθεί αν ο λόγος που προβάλλει η εκκλησία για ίδρυση των εποπτικών συμβουλίων συνηγορεί υπέρ της μεταβολής του υπάρχοντος εκπαιδευτικού συστήματος. Το Συμβούλιο παμψηφεί αποφάσισε ότι ο προβαλλόμενος λόγος για ίδρυση εποπτικών συμβουλίων στερείται υπόστασης.

Πέρα από τους προαναφερόμενους και καταγραφέντες για την απόρριψη του νομοσχεδίου της Εκκλησίας λόγους, αυτό που δεν καταγράφηκε στα πρακτικά και πιθανόν

να μην ειπώθηκε φανερά στις συνεδριάσεις του Συνεδρίου, η αιτία απόρριψης του νομοσχεδίου ήταν ο κίνδυνος εμπλοκής των θρησκευτικών κοινοτήτων στον εκπαιδευτικό χώρο : «... η Εκκλησία, στην προσπάθειά της να βελτιώσει τη θέση της, επανέφερε στη διοίκηση και εποπτεία των σχολείων ένα θρησκευτικό καθεστώς που εξυπηρετήσε την περίοδο της Ημιαυτονομίας (με τη γνωστή έξαρση των θρησκευτικών αντιπαραθέσεων ανάμεσα στις δύο Κοινότητες), αλλά δεν υπηρετούσε τώρα τη δια-θρησκευτική πολιτική της Αρμοστείας και τις διακηρυκτικές υποδείξεις των Μεγάλων Δυνάμεων. Το διακύβευμα, λοιπόν, συνίστατο στο κατά πόσον η Πολιτεία θα επιθυμούσε την είσοδο στο διοικητικό μηχανισμό της εκπαίδευσης όχι μόνον των θρησκευτικών ηγετών της Χριστιανικής Κοινότητας αλλά και της Μουσουλμανικής, καθώς η τροποποίηση του Νόμου θα συμπεριελάμβανε αυτομάτως και τις δύο αυτές 'συσσωματώσεις', στο πλαίσιο της συνταγματικής ισοτιμίας και ισονομίας τους. Διοικητική αναβάθμιση της θέσης του Επισκόπου, συνεπαγόταν αντίστοιχη αναβάθμιση της θέσης του Ιεροδίκη. Έτσι, το 'χάσμα' που χώριζε τις δύο θρησκευτικές Κοινότητες ενδεχομένως να μεταφερόταν στον ευαίσθητο χώρο της εκπαίδευσης, με Επιθεωρητές που εκ των πραγμάτων δεν θα ήταν ουδέτεροι και αντικειμενικοί²³....».

Στην αναφορά του συγκριτικού παραδείγματος Νορβηγίας και Σουηδίας χώρες όπου λειτουργούσε το εποπτικό Συμβούλιο, με τη συμμετοχή της Εκκλησίας και των κοινοτήτων, ο Ι. Περδικάρης ανέφερε ότι η σύγκριση μ' αυτές τις χώρες δεν ήταν συμβατή, αφού σ' αυτές τις χώρες τα σχολεία συντηρούνται από τις κοινότητες, επομένως είναι φυσικό και επόμενο ότι θα έχουν δικαίωμα εκλογής των επιθεωρητών. Στη Νορβηγία και τη Σουηδία ο Επιθεωρητής δεν εξέπιπτε στη θέση του απλού γραμματέα όπως τον ήθελε το νομοσχέδιο της Εκκλησίας. Αντίθετα έχει υψηλή θέση, διαθέτει ειδικές γνώσεις και ακούγεται απ' όλους. Σε μια Πολιτεία όμως που οι δαπάνες καταβάλλονται από την ίδια, είναι πασιφανές ότι θα έχει αυτή και την εποπτεία της Εκπαίδευσης. Άκριτη μεταφορά ενός ξένου συστήματος στην Κρήτη δεν θα ευδοκίμούσε : « Το σύστημα παραλαμβάνεται εκ της Σουηδίας και Νορβηγίας, ως λέγει το υπόμνημα της Ιεράς Συνόδου. Αλλ' εκεί αι Κοινότητες δαπανώσιν προς συντήρησιν των σχολείων και επομένως έχουσι το δικαίωμα να εκλέγωσι και τους επόπτας αυτών. Ενταύθα όμως η Πολιτεία καταβάλλει την δαπάνην πάσαν και επομένως αυτή πρέπει να έχη και την εποπτείαν. Άλλως τε εκεί ο Επιθεωρητής δεν είναι απλούς γραμματεύς του Συμβουλίου· διαβιβάζει μεν τας εκθέσεις του διά του Επισκόπου, άλλ' έχει υψηλήν θέσιν και πάντοτε ακούεται μετά μεγίστης προσοχής ως πρόσωπον κεκτημένον ειδικάς δια την υπηρεσίαν ταύτην γνώσεις ». Ανάφερε ακόμη ότι πολλές φορές, όπως συνέβη στην Πάτρα, μέλη του Εποπτικού Συμβουλίου διαφωνούν με τον Επιθεωρητή, κυρίως για λόγους μη εκπαιδευτικούς με αποτέλεσμα την αδυναμία παραγωγής έργου.

Ο Πρόεδρος του Ανωτάτου Εκπ/κού Συμβουλίου Ν. Γιαμαλάκης ανέφερε για το ίδιο θέμα ότι στις προαναφερόμενες χώρες ο λαός είναι μορφωμένος, με τον πάρεδρο και τον ιερέα να μπορούν να εποπτεύσουν. Στην Κρήτη η κατάσταση είναι εντελώς διαφορετική. Οι σκοποί, τα μέσα και τα πλαίσια των χωρών της Σκανδιναβικής χερσονήσου, το βιοτικό και πνευματικό τους επίπεδο όχι μόνο δεν ταυτιζόταν με την Κρήτη αλλά ήταν εντελώς διαφορετικά. Οι πάρεδροι και οι ιερείς ήταν συχνά αγράμματοι και εντελώς ακατάλληλοι για τα καθήκοντα αυτά. Θα αναγκαζόταν να καταφύγουν στο δάσκαλο για να συντάξει εκείνος την έκθεση επιθεώρησης του σχολείου του από εκείνους, μιας και αυτοί θα ήταν ανάκανοι να το πράξουν ! Ακόμη για την εποπτεία χρειάζεται ειδικευση, 'ειδικοί άνδρες'. Ούτε οι επίσκοποι θα μπορούσαν να ασκήσουν εποπτικό έργο αφού ούτε ειδικευμένοι σ' αυτό είναι, ούτε οι σοβαρές ασχολίες και το έργο τους θα τους το επέτρεπαν.

23. Χουρδάκης Αντ., Πολιτεία υπό αναίρεση', τόμος Γ', εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2010

Συμπληρώνοντας ο Ν. Γραμματικάκης ανέφερε ότι το προτεινόμενο νομοσχέδιο δεν έχει σκοπό και μάλλον ζημιάς θα γίνει πρόξενος, η δε επίσκεψη για επιθεώρηση μελών του εποπτικού συμβουλίου και του επισκόπου, θα επαναφέρει τον πανηγυριώτικο χαρακτήρα με τις παλιές εξετάσεις: « Η τοιαύτη επίσκεψις ουδένα σκοπόν έχει, αλλά μάλλον βλάβης γίνεται πρόξενος. Και διδάσκαλοι και μαθηταί θα ταράσσωνται εκ της παρουσίας τοιούτων επισκεπτών, οίτινες ούτε την υπομονήν ούτε το ενδιαφέρον θα έχωσι να παρακολουθήσωσι το πολυδαίδαλον και λεπτόν έργον του διδασκάλου. Η τοιαύτη επίσκεψις θα ελαμβάνεται όμοιόν τι προς τας παλαιάς εξετάσεις και θα καταλήγη εις πανήγυριν μάλλον ή θετικήν εργασίαν ». Υπερακοντίζοντας και ο επιθεωρητής Ηρακλείου Εμ. Παντελάκης ανέφερε ότι και σήμερα ακόμη που επιθεωρεί μόνον ο Επιθεωρητής, οι κάτοικοι εθισμένοι από το παρελθόν συρρέουν στο σχολείο, παρακωλύοντας την εργασία. Πολλές φορές ο Επιθεωρητής αναγκάζεται να εξευρίσκει τεχνάσματα για να τους απομακρύνει και να μπορέσει έτσι να επιτελέσει σωστά το έργο του, την επιθεώρηση, δίνοντας τις απαραίτητες οδηγίες προς το δάσκαλο.

Αφού διαβάστηκε και το 14^ο άρθρο το νομοσχέδιο απορρίφθηκε ο δε Πρόεδρος παρατήρησε ότι είναι αντισυνταγματικές οι προτάσεις του νομοσχεδίου να δίνει δηλ. σε ένα ανεύθυνο σωματείο πάρα πολλά δικαιώματα και να εκδίδει αποφάσεις ‘ανεκκλήτους’. Μειοψήφισε ο Χρ. Ανδρούτσος επιμένοντας στον αποκεντρωτικό χαρακτήρα του νομοσχεδίου.

Στο θέμα της ερμηνείας του Ευαγγελίου από λαϊκούς, ο Ν. Γιαμαλάκης ανέφερε ότι δεν θεωρεί σωστή την πρόταση της Ιεράς Συνόδου. Την ερμηνεία στο σχολείο από λαϊκούς επέβαλε ο νόμος επειδή πρόκειται για ηθική και όχι δογματική διδασκαλία, ενώ ο Περδικάρης επικαλέστηκε τη γνώμη του Παπαμάρκου ‘...καθ’ ήν εν τοις Σχολείοις η διδασκαλία των ιερών και δη της ερμηνείας του Ευαγγελίου δεν είναι αποκλειστικόν έργον των εξ επαγγέλματος θεολόγων, διότι το Σχολείον δεν επιζητεί θεολογικήν αλλά θρησκευτικήν μόρφωσιν των μαθητών’ προσθέτοντας το καθήκον των δασκάλων να ανταποκριθούν στον παιδαγωγικό και ηθικοπλαστικό ρόλο των: « αλλά και οι λοιποί καθηγητές, ίνα προ των ομμάτων των παρίστανται και των θρησκευτικών και της ηθικής διδάσκαλοι και ουχί ξηράς γνώσεις μόνον μεταδίδοντες...»

Στο θέμα του εκκλησιασμού των μαθητών Προγυμνασίων και Γυμνασίων κατά τους εσπερινούς των μεγάλων εορτών ο Περδικάρης ανέφερε ότι δεν αναγράφηκε στο νόμο όχι γιατί δεν το θεωρεί χρήσιμο αλλά για να μη θεωρηθεί επιβλητικό στους καθηγητές μέτρο. Ο Ν. Γιαμαλάκης πρόσθεσε ότι η παρατήρηση της Εκκλησίας θα ληφθεί υπόψιν της υπηρεσίας.

Και το θέμα ερμηνείας του Ευαγγελίου και εκείνο του εκκλησιασμού των μαθητών «...Συνιστούσαν αναμφισβήτητα προέκταση του ζητήματος της διάκρισης των λειτουργιών και της παρεμβατικής πολιτικής που διεκδικούσε η Εκκλησία στο χώρο της εκπαίδευσης, υπερασπιζόμενη τα σχολικά της προνόμια²⁴...». Αμέσως μετά ο Ν. Γραμματικάκης επισήμανε την άγνοια των επισκόπων του νομού Λασιθίου για την πρόταση του νομοσχεδίου στο θέμα του κηρύγματος από λαϊκούς. Ουδέποτε οι τρεις επίσκοποι του νομού είχαν εκφράσει γνώμη ενάντια στο κήρυγμα από λαϊκούς, μάλιστα ο επίσκοπος Πέτρας Τίτος πραγματοποίησε υποδειγματική διδασκαλία από περικοπή του Ευαγγελίου, με πρακτική ερμηνεία και προέτρεψε του δασκάλους να τον μιμηθούν σ’ αυτό, ο δε Δ. Νικητάκης διευθυντής του Προγυμνασίου πρόσθεσε ότι ο επίσκοπος πολλές φορές ήταν παρών σε ερμηνεία από λαϊκούς στο Προγυμνάσιο Νεάπολης.

24. Χουρδάκης Αντ., Πολιτεία υπό αναίρεση’, τόμος Γ’, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2010

Ακόμη επισημάνθηκε απ' όλους ότι τα προτεινόμενα στο νομοσχέδιο καθήκοντα του Εποπτικού Συμβουλίου φανέρωναν άγνοια από την πλευρά της Εκκλησίας για τις εργασίες του Υπουργείου αλλά και για βασικές συνταγματικές διατάξεις.

Στο Νομοσχέδιο , όπως είπε ο Περδικάρης δεν γινόταν λόγος για εξωτερική εποπτεία, η οποία θα μπορούσε με τα κατάλληλα πρόσωπα, να βοηθήσει το έργο του Επιθεωρητή, αλλά για συγχώνευση των δύο εποπτειών σε ένα εξω-κυβερνητικό όργανο, κάτι που δεν μπορούσε να γίνει δεκτό με βάση τα όσα προηγήθηκαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Περίοδος ύστερης Τουρκοκρατίας

Το πρώτο επίσημο κείμενο το οποίο ρύθμιζε την ίδρυση σχολείων ήταν ο Κανονισμός του 1870. Στο ρυθμιστικό αυτό κείμενο γινόταν λόγος για 18 συνολικά σχολεία στο τμήμα Ηρακλείου Κρήτης, τα οποία θα συντηρούνταν από τις μοναστηριακές προσόδους και θα εποπτεύονταν από την Κεντρική Δημογεροντία Ηρακλείου. Σύμφωνα με τον παραπάνω κανονισμό καθιερώθηκε η αλληλοδιδασκτική μέθοδος και το Δημοτικό Σχολείο απαρτίστηκε από δύο τμήματα ή βαθμίδες : το Προκαταρκτικό και το Αλληλοδιδασκτικό. Η πρώτη βαθμίδα περιείχε τις τρεις πρώτες τάξεις της αναγνώσεως, της γραφής και της αριθμητικής, ενώ η δεύτερη το αλληλοδιδασκτικό, το οποίο υποδιαιρούνταν στο κυρίως Αλληλοδιδασκτικό και στο Συνδιδασκτικό, που ήταν το ανώτερο τμήμα του¹.

Απαραίτητη προϋπόθεση που ο ίδιος κανονισμός έθετε για την ίδρυση σχολείου, ήταν η ύπαρξη κτηρίου οικοδομημένου με δαπάνες των κατοίκων των οικισμών που θα εξυπηρετούνταν απ' αυτό. Σημαντική υπήρξε η συμβολή του επισκόπου Χερρονήσου Τιμοθέου Καστρινογιαννάκη στην ανάπτυξη της εκπαίδευσης στην περιοχή της Πεδιάδος².

Ο 'περί παιδείας νόμος' του 1881 όριζε ως απαραίτητη προϋπόθεση για την ίδρυση σχολείου την ύπαρξη 100 οικογενειών. Ο αριθμός των οικογενειών μειωνόταν στις 80 αν η απόσταση ανάμεσα στα εξυπηρετούμενα από το σχολεία χωριά ήταν μεγάλη. Κατώτατος αριθμός για την ίδρυση σχολείου ήταν οι 30. Το κριτήριο του αριθμού των μαθητών υπερίσχυσε του κριτηρίου των οικογενειών.

Μελετώντας την εγκύκλιο του Γενικού Διοικητή Κρήτης Ι. Φωτιάδη « Περί εκτελέσεως του περί παιδείας νόμου όσον αφορά εις τα χριστιανικά σχολεία » συμπεραίνουμε ότι οι απαιτούμενες από το νόμο προϋποθέσεις δεν είναι καθοριστικές για ίδρυση σχολείου. Προσδιορίζονται οι απαραίτητες προϋποθέσεις που αν υπήρχαν, μπορούσαν οι κοινότητες να ζητήσουν σχολείο χωρίς να δεσμεύεται η διοίκηση για ίδρυση και λειτουργία. Άλλη προϋπόθεση εκτός από τα αριθμητικά δεδομένα (100 οικογένειες και 30 μαθητές) και τους πόρους των εφοριών, ήταν η ύπαρξη οικημάτων (διδασκτηρίου και κατοικίας του δασκάλου), τα οποία σύμφωνα με το άρθρο 3 του νόμου, όφειλαν οι κάτοικοι της κοινότητας να οικοδομήσουν ή να ενοικιάσουν.

1. Παπαδογιαννάκης Νικόλαος, «...και ουχί κολλυβογράμματα », σελ. 20

2. Ο Τιμόθεος Καστρινογιαννάκης υπήρξε Μητροπολίτης Κρήτης (1882-1897) και Επίσκοπος Χερρονήσου από το 1870, έτος που τέθηκαν οι βάσεις του εκπαιδευτικού οικοδομήματος στο τμήμα Ηρακλείου. Γεννήθηκε στο Ηράκλειο το 1841 και ήταν γιος του 'Τσελεπή -Γιωργάκη', πολιτικού παράγοντα της εποχής του. Ήταν επικεφαλής της παράταξης των 'Καραβανάδων' του Μεγάλου Κάστρου. Η μητέρα του ήταν πρωτανισιά του Μητροπολίτη Κρήτης Νικολάου Νικολετάκη (1831-1839). Σπούδασε στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, και παρακολούθησε θεολογικά και φιλολογικά μαθήματα στο Εθνικό Πανεπιστήμιο από το 1863 ως την έναρξη της επανάστασης του 1866 στην Κρήτη. Το 1868 προσλήφθηκε γραμματέας στην Εκκλησία της Ελλάδας. Μετά το τέλος της επανάστασης επιστρέφει στην Κρήτη και χειροτονείται Επίσκοπος Χερσονήσου στις 20-01-1870, παραμένοντας βοηθός του Μητροπολίτη Κρήτης Ευμένιου. Παρέμεινε στη θέση του όταν ανέλαβε Μητροπολίτης ο Σωφρόνιος, όπως και το 1877 που επανήλθε στο θρόνο ο Μελέτιος. Με το θάνατο του Μελετίου το 1882, έτος που συγκλονίζαν την Εκκλησία της Κρήτης τα 'δεσποτικά' ο Τιμόθεος εξελέγη Μητροπολίτης. Μερίδα του κόσμου απαιτούσε, για εντελώς τοπικιστικούς λόγους, να εκλέγονται οι επίσκοποι από το λαό. Κατόρθωσε με τις σαστές μετακινήσεις να λύσει το Επισκοπικό Ζήτημα και να επαναφέρει την ηρεμία στους κόλπους της εκκλησίας. Επί αρχιερατίας του το 1895 αποπερατώθηκε ο ναός του Αγίου Μηνά. Πέθανε το Μάρτιο του 1897, τη στιγμή που αποβιβάζονταν στον Πειραιά ως πρόσφυγας. (βλ. Θ. Τζεδάκη, Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 11 στ. 774-775, επίσης του ίδιου Διονυσίου Καστρινογιαννάκη, Επισκόπου Ρεθύμνης και Αυλοποτάμου. Λόγος επί τη ανακομιδή των λειψάνων του αδελφού αυτού Μητροπολίτου Κρήτης Τιμοθέου, Νέα Χριστιανική Κρήτη, τ. 2, Ρέθυμνο 1898, σ. 187-196. Καψαλάκη Ζαχαρία, 'Με αφορμή ένα έγγραφο του 1874', Επιστημονική Επετηρίδα Επισκοπής Πέτρας & Χερρονήσου', Νεάπολις 2010).

Ένας πρόσθετος όρος ήταν η εξασφάλιση του αναγκαίου για τη λειτουργία του σχολείου εξοπλισμού (θρανίων, πίνακα κ.ά.). Στην ίδια εγκύκλιο ο Φωτιάδης αναφέρει ότι πρέπει να λαμβάνεται πρόνοια « όπως τα σχολεία οικοδομώνται κατά τους επί τούτω ωρισμένους κανόνες και επί τη βάσει ομοιομόρφου σχεδίου. Άλλως δαπανώνται εις μάτην χρήματα μετά πολλών θυσιών και κόπων εισπραττόμενα ».

Μετά το νόμο του 1881 πολλαπλασιάστηκαν οι αιτήσεις για ίδρυση σχολείων. Τα υπάρχοντα στα αρχεία της Δημογεροντίας Ηρακλείου και της Δημογεροντίας Λασιθίου έγγραφα περιγράφουν τις μαραθώνιες και εναγώνιες προσπάθειες που κατέβαλαν οι κάτοικοι των χωριών της περιοχής για την απόκτηση σχολείου. Ο πόθος για μόρφωση των παιδιών τους, οι αντίξοες και επικίνδυνες πολλές φορές συνθήκες μετακίνησης και φοίτησης, τα παράπονα ή η αποδοχή για το δάσκαλο, είναι στοιχεία ενδιαφέροντα όχι μόνο για το μελετητή της εκπαίδευσης αλλά και για κάθε φιλόστορα αφού κάνουν λόγω για τις ιδιαίτερες συνθήκες ζωής που επικρατούσαν τις τελευταίες δεκαετίες της τουρκοκρατίας.

Ο νόμος του 1881 διαιρούσε τα δημοτικά σχολεία σε πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια. Πρωτοβάθμια ήταν τα σχολεία των εδρών των διοικήσεων, των κωμοπόλεων και των κεφαλοχωριών τα οποία είχαν πάνω από 80 μαθητές. Όταν είχαν λιγότερους από 80 λέγονταν δευτεροβάθμια. Όπως τα σχολεία έτσι και οι δάσκαλοι διακρίθηκαν σε πρωτοβάθμιους και δευτεροβάθμιους. Πρωτοβάθμιοι ήταν οι απόφοιτοι της Β΄ τάξεως του Γυμνασίου, ενώ δευτεροβάθμιοι οι απόφοιτοι Ελλ. Σχολείου (Σχολαρχείου). Οι δάσκαλοι και των δύο κατηγοριών έπρεπε να φοιτήσουν επί 6 μήνες κοντά στους διευθυντές των δημοτικών σχολείων των εδρών της διοίκησης για να εκμάθουν τη νέα μέθοδο διδασκαλίας. Ο μισθός των διευθυντών δημοτικών στις έδρες των διοικήσεων ήταν 800 γρόσια, των πρωτοβάθμιων 400 και των δευτεροβάθμιων 300 γρόσια. Σε όσα σχολεία ο αριθμός των μαθητών υπερέβαινε τους 100 διορίζονταν και ένας βοηθός του, απόφοιτος Σχολαρχείου, με μισθό 200 γρόσια.

Πληροφορίες για τα λειτουργούντα σχολεία στην περιοχή το 1881, αντλούμε από την εφημ. του Ηρακλείου 'Μίνως'³: «...Εν δε ταις αποτελούσαις το τμήμα Ηρακλείου Επαρχίας υπάρχουσι τασσαράκοντα οκτώ δημοτικά σχολεία, κατά την εξής αναλογίαν, οίς φοιτώσι δύο χιλιάδες ογδοήκοντα μαθηταί ήτοι,

Εν Πεδιάδι εις τα χωρίαΘραψανόν,...Καστέλλιον, Αμαριανόν, Παναγιάν,...Έμπαρον...

Εν Μονοφατσίω και ρίζω εις τα χωρία Ίνι...Καστελλιανά..και Πατσίδαρον (sic) »

Ο νόμος περί παιδείας του 1889

Ο νόμος 'Περί Παιδείας' που ψηφίστηκε κατά την κ' και κη' σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης των Κρητών κατάργησε τον «περί παιδείας νόμο» του 1881. Σύμφωνα με το νέο νόμο τα χριστιανικά σχολεία της Κρήτης διαιρούνται σε Νηπιαγωγεία, Δημοτικά Σχολεία, Ελληνικά Σχολεία, Γυμνάσια και Παρθεναγωγεία. Σε κάθε έδρα της διοίκησης ιδρύοταν ένα πρότυπο Δημοτικό. Αν ο αριθμός των μαθητών υπερέβαινε τους 80 ο διευθυντής προσλάμβανε ένα βοηθό δάσκαλο, αν υπερέβαινε τους 150 δύο βοηθούς και αν υπερέβαινε τους 200, τρεις βοηθούς. Ο μισθός του διευθυντή ήταν 800 γρόσια και των βοηθών 500 αν ήταν πτυχιούχοι, 300 αν δεν είχαν πτυχίο. Τα σχολεία της υπαίθρου διαιρέθηκαν σε πρωτοβάθμια όταν φοιτούσαν 80 και πλέον μαθητές, δευτεροβάθμια όταν φοιτούσαν 40 και άνω μαθητές και τριτοβάθμια όταν φοιτούσαν κάτω από 40 μαθητές. Οι μισθοί των δασκάλων ήταν αντίστοιχα 300, 250 και 180 γρόσια.

3. Εφημερίς 'Μίνως', έτος Α' Εν Ηρακλείω τη 6 Ιουνίου 1881, Σάββατον, αρ. 25

Απαραίτητες προϋποθέσεις για την ίδρυση σχολείου ήταν η ύπαρξη 20 μαθητών και η ανοικοδόμηση διδακτηρίου και οικήματος για τη διαμονή του δασκάλου.

Σύμφωνα με το άρθρο 9 η δημοτική εκπαίδευση ήταν υποχρεωτική για τα αγόρια ηλικίας 7-11 ετών. Ο νόμος ούτε απαγόρευε αλλά ούτε και υποχρέωνε τους γονείς να στέλνουν τα κορίτσια στο σχολείο. Με το άρθρο 13 καθόριζε ότι στα δημοτικά σχολεία των επαρχιών μπορούσαν να φοιτούν και κορίτσια (δεν το απαγόρευε αν δεν υπερέβαιναν το 10^ο έτος).

Το άρθρο 5 καθόριζε τα σχολεία που ιδρύονταν στην Κρήτη. Στην υπό εξέταση περιοχή ιδρύθηκαν σχολεία στα παρακάτω χωριά :

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

ΕΠΑΡΧΙΑ ΜΟΝΟΦΑΤΣΙΟΥ ΚΑΙ ΡΙΖΟΥ

Δήμος Σχοινιά

Εις Σχοινιά Γ' τάξεως - εις Ίνι Γ' - και εις Καστελλιανά Γ'

Δήμος Αρκαλοχωρίου

Εις Πατσίδες Γ' τάξεως (εννοεί τον Πατσίδαρο)

ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΕΔΙΑΔΟΣ

Δήμος Καστελλίου

Εις Ξυδά Γ' τάξεως - εις Μουχτάρους Γ' - εις Ζωφόρους Γ' - εις Αποστόλους Β' - εις Σμάρι Γ' - εις Καστέλλι Β' - εις Αμαριανό Γ' - και εις Θραψανό Β'.

Δήμος Παναγιάς

Εις Παναγιάν Γ' τάξεως-εις Γεράκι Γ' -και εις Έμπαρον Γ'

ΤΜΗΜΑ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

ΕΠΑΡΧΙΑ ΒΙΑΝΝΟΥ

Δήμος Βιάννου

Εις Επάνω Βιάννον Α' τάξεως- και εις Κάτω Βιάννον Γ'.

Δήμος Αγίου Βασιλείου

Εις Άγιον Βασίλειον Β' τάξεως- εις Αμυρά Γ' - εις Πεύκον Γ' -εις Καλάμι Γ' και εις Συκολόγον Γ'

Δήμος Μουρνιών

Εις Μουρνιές Β' τάξεως – εις Μύθους Γ' - και εις Χριστόν Γ'.

Κρητική Πολιτεία

ΕΙΔΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΩΝ - ΣΧΟΛΕΙΑ - ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Σύμφωνα με το με αρ. νόμου 62 διάταγμα (άρθρο 1) η Δημόσια Δημοτική εκπαίδευση στην Κρήτη διαιρείται σε Κατώτερη ή Δημοτική και σε Μέση ή Γυμνασιακή. Τη Δημοτική Εκπαίδευση σύμφωνα με το άρθρο 2 αποτελούν : 1) Τα Νηπιαγωγεία, 2) Τα Δημοτικά σχολεία, 3) Τα Ανώτερα Δημοτικά ή Ανώτερα Παρθεναγωγεία και 4) Τα γραμματοδιδασκαλεία. Σύμφωνα με το άρθρο 3 τη μέση εκπαίδευση αποτελούν 1) Τα Γυμνάσια 2) Τα προσαρμοσμένα στα Γυμνάσια Διδασκαλεία και 3) Τα Προγυμνάσια

Η ΚΑΤΩΤΕΡΑ Ή ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Νηπιαγωγεία

Τα Νηπιαγωγεία αφήνονταν στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Μπορούσαν να ιδρυθούν από πτυχιούχους νηπιαγωγούς έπειτα από άδεια που χορηγούνταν με ηγεμονικό διάταγμα. Το άρθρο 5 όριζε την ηλικία των προς φοίτηση νηπίων και καθόριζε το σκοπό των

Νηπιαγωγίων : « Εν τοις Νηπιαγωγείοις επιδιώκεται η σωματική και πνευματική ανάπτυξις παιδών, ούπω συμπληρωσάντων το πέμπτον της ηλικίας έτος, διά παιδιών, ασματίων, ασκήσεως του σώματος και των αισθητηρίων, και διά καταλλήλων συνδιαλέξεων ή διηγήσεων, αποκλειομένης πάσης σχολικής διδασκαλίας⁴ ».

Δημοτική εκπαίδευσις Γραμματοδιδασκαλεία

Σύμφωνα με το άρθρ. 17 του Νόμου 82/02-10-1899 στην περίπτωση που οι φοιτώντες μαθητές ήταν ανάμεσα στους 20 και τους 30 ιδρύονταν Γραμματοδιδασκαλείο στο οποίο δίδασκε γραμματοδιδάσκαλος. Η ίδρυσή των Γραμματοδιδασκαλείων θεωρήθηκε αναγκαία προκειμένου να καταπολεμηθεί ο αναλφαβητισμός αφού οι μαθητές των μικρών οικισμών, που ήταν πολλοί και διάσπαρτοι σ' όλη την Κρήτη, δεν θα μπορούσαν να μεταφέρονται στις έδρες των Δημοτικών και να φοιτήσουν. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η συζήτηση στη Βουλή των Κρητών για την παιδεία και η παρομοίωση των Γραμματοδιδασκαλείων από το Μιχελιδάκη με τον αρχαϊκό λύχνου, οποίος δεν φωτίζει βέβαια όπως ο λύχνος του πετρελαίου, διαλύει όμως τα σκοτάδια της αμάθειας και της αγραμματοσύνης : « Έχομεν βεβαίως και γραμματοδιδασκαλεία, αλλά τα γραμματοδιδασκαλεία εκείνα τα παραβάλω με τα χωρία εκείνα εις τα οποία δεν εσυνείθισαν ακόμη την καύσιν του πετρελαίου αλλά συνειθίζουν να καίουν τον αρχαϊκόν λύχνον με το ελαιόλαδον και του οποίου το φως είνε μεν αμυδρόν αλλά διαλύει το σκότος και επιτρέπει εις τους ποιουμένους χρήσιν αυτού να βλέπωσιν επίσης όπως και εκείνοι οι οποίοι θαμβούνται από το πλούσιον φως του λύχνου του πετρελαίου. (Εύγε, εύγε)⁵ ».

Τα διδασκόμενα μαθήματα ήταν : Ανάγνωση και πραγματογνωσία, Γραφή, Αριθμητική, στοιχειώδη Ιερά Ιστορία και Κατήχηση, στοιχεία Ελληνικής Ιστορίας, ιδιαίτερα της επανάστασης του 1821, Γεωγραφία της Ελλάδος και της Ευρωπαϊκής Τουρκίας, Ερμηνεία περικοπών από το Ιερό Ευαγγέλιο και αν υπήρχαν χρονικά περιθώρια πρακτικές γνώσεις γεωργίας. Τα γραμματοδιδασκαλεία δεν εξέδιδαν απολυτήριο αλλά οι μαθητές τους κατατάσσονταν μετά από εξετάσεις σε όποια τάξη του Δημοτικού κρινόταν ικανοί.

Ο αριθμός των γραμματοδιδασκαλείων και των δημοτικών στις πόλεις και τις επαρχίες, το είδος και η έδρα του καθενός, καθοριζόταν με ηγεμονικό διάταγμα.

Στην υπό εξέταση περιοχή ιδρύθηκαν Γραμματοδιδασκαλεία στα χωρία : (περιοχή νότιας Πεδιάδας –ανατολικού Μονοφασίου) Έμπαρο (με το 87-66/7-11-1900 καταργήθηκε το Γραμματοδιδασκαλείο και ιδρύθηκε το ημιημερήσιο Εμπάρου-Μάρθας), Μάρθας, Καστελλανών (78/51/15-09-1900), Σκινιά (78/51/15-09-1900) και Πατισιέρου (προτάθηκε από το Νομαρχιακό Επιθωρητή Ηρακλείου στις 11-12-1899 η προαγωγή του σε Πρωτ. Δημοτικό και την επόμενη χρονιά λειτούργησε ως ημιημερήσιο Πατισιέρου-Αρκαλοχωρίου 78/51/15-09-1900) Παναγιάς (στις 15-9-1900. Προήχθη σε 1/τάξιο με το 21/12/22-02-1901). Στο Δήμο Βιάννου : Κάτω Βιάννου, Μουρνιών, Μύθωνος, Παρσά. Με τον με αριθ. 391/1901 Νόμο 'περί οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως τα Γραμματοδιδασκαλεία , όπως και τα ημιημερήσια σχολεία, καταργήθηκαν.

4. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, αρ. νόμου 82/ 2/10/1899, κεφάλ. Β', άρθρο 5.

5. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας. Τεύχος Δ'. – Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής (περίοδος Β'.Συνεδρία ΙΒ')

Δημοτικά Σχολεία

Την κυρίως Δημοτική εκπαίδευση αποτελούσαν τα τετρατάξια Δημοτικά Σχολεία και τα Ανώτερα Δημοτικά. Με το άρθρο 7 καθοριζόταν ο σκοπός του Δημοτικού Σχολείου που στόχευε να αναπτύξει τις σωματικές και ψυχικές δυνάμεις του μαθητή, να θέσει τις βάσεις θρησκευτικής, ηθικής και εθνικής μόρφωσης και να μεταδώσει σ' αυτούς τις αναγκαίες γνώσεις και δεξιότητες έτσι ώστε να τους καταστήσει χρηστούς και επιτηδίους για τον πρακτικό τους βίο : « Η δημοτική εκπαίδευσις σκοπόν έχει, διά της διδασκαλίας, ασκήσεως και αγωγής αρμονικώς αναπτύσσουσα τας τε σωματικές και τας ψυχικές δυνάμεις, να παρέχη τοις δι' αυτής παιδευομένοις τας βάσεις θρησκευτικής, ηθικής και εθνικής μορφώσεως, και να μεταδίδη αυτοίς τας παντί ανθρώπω αναγκαίας γνώσεις και δεξιότητας, ώστε να καθιστά αυτούς πολίτας χρηστούς και επιτηδείους εις τον πρακτικόν βίον⁶ ».

Τα δημοτικά σχολεία ήταν τετράξια, είχαν δηλαδή 4 τάξεις (Α', Β', Γ' και Δ' τάξη). Το είδος του κάθε σχολείου προσδιοριζόταν από των αριθμών των μαθητών που καθόριζε και τον αριθμό των δασκάλων.

Αν φοιτούσαν μέχρι 80 μαθητές δίδασκε ένας δάσκαλος και το σχολείο ονομαζόταν μονοτάξιο. Αν οι μαθητές ήταν από 80-140 διδάσκονταν από δύο δασκάλους και το σχολείο χαρακτηριζόταν διτάξιο. Από 140 μέχρι και 200 μαθητές δίδασκαν τρεις δάσκαλοι και το σχολείο χαρακτηριζόταν τριτάξιο. Αν φοιτούσαν πάνω από 200 μαθητές δίδασκαν 4 δάσκαλοι και το σχολείο χαρακτηριζόταν τετρατάξιο. Ανώτατος αριθμός μαθητών σε κάθε τάξη ήταν οι 60. Αν υπερέβαιναν τους 60 σχηματίζονταν δύο ισάριθμα τμήματα. Τα μονοτάξια υποδιαιρούνταν σε πρωτοβάθμια αν είχαν 60-80 μαθητές και δευτεροβάθμια αν είχαν 30-60.

Στις τρεις μεγάλες πόλεις (Ηράκλειο, Ρέθυμνο, Χανιά) ιδρύθηκαν Ανώτερα Δημοτικά σχολεία με επτά τάξεις και σχολεία θηλέων επίσης επτατάξια που ονομάστηκαν Ανώτερα Παρθεναγωγεία. Σκοπός των ήταν η παροχή 'ευρύτερας και πρακτικότερας μορφώσεως'. Αν κάποιος μαθητής ή μαθήτρια επιθυμούσε για τον οποιοδήποτε λόγο να σταματήσει στη Δ' τάξη το σχολείο, το Ανώτερο ή το Παρθεναγωγείο του χορηγούσε απολυτήριο. Αν σε καθεμιά από τις τρεις ανώτερες τάξεις του δημοτικού ο αριθμός μαθητών ή μαθητριών υπερέβαινε τους 50 το τμήμα χωριζόταν και διοριζόταν ένας ακόμη δάσκαλος.

Σύμφωνα με το άρθρο 19 μικροί συνοικισμοί που βρισκόταν σε μικρή απόσταση ο ένας από τον άλλο και απείχαν μακριά από τις έδρες ιδρυμένων σχολείων, μπορούσαν να ιδρύσουν ένα κεντρικό σχολείο στην ενδιάμεση των οικισμών απόσταση. Επίσης σε κοντινούς οικισμούς όπου λειτουργούσαν γραμματοδιδασκαλεία μπορούσε να ιδρυθεί 'κοινό σχολείο ανωτέρου είδους' δηλ. Δημοτικό ή αν ήταν Δημοτικό από μονοτάξιο να γίνει πολυτάξιο για να γίνεται καλύτερη η διδασκαλία. Το άρθρο 237 του ίδιου νόμου επέτρεπε την προσωρινή ίδρυση σχολείων σε τέτοιους συνοικισμούς αν δεν υπήρχε σε κεντρικό χωριό σχολείο που θα μπορούσε να στεγάσει τους μαθητές όλων των συνοικισμών. Η Πολιτεία, λειτουργούσα στην κατεύθυνση εξοικονόμησης πόρων, προσπάθησε την επόμενη χρονιά (Ιούνιος 1900) να πείσει τους κατοίκους αυτών των συνοικισμών να ανοικοδομήσουν νέα διδακτήρια, όπου θα λειτουργούσε το Δημοτικό που θα αντικαθιστούσε τα γραμματοδιδασκαλεία, εξοικονομώντας μ' αυτόν τον τρόπο ένα δάσκαλο.

Σε απάντηση του εγγράφου του Γενικού Επιθεωρητή Κρήτης αναφέρει ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής Λασιθίου Ν. Γραμματικάκης στις 17-06-1900 :

6. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, αρ. νόμου 62/2-10-1899

«...Δυστυχώς δ' όμως οι ημέτεροι χωρικοί περί πλείονος ποιούμενοι την ευκολίαν, ην παρέχει η εν τοις χωρίοις αυτών ύπαρξις σχολείων, ή την προτεινομένην βελτίωσιν της εκπαιδύσεως των τέκνων αυτών δυσκόλως πείθονται να καταβάλωσιν εργασίαν κ' χρήματα προς οικοδομήν διδασκαστηρίων έξω του χωρίου αυτών κειμένων. Εάν λοιπόν η Σεβ. Διεύθυνσις δεν εύρη τρόπον να εξαναγκάση αυτούς να κτίσωσι διδασκαστήρια ευρύχωρα εις τα υποδεικνύόμενα μέρη, θα ευρεθώμεν ηναγκασμένοι να διατηρήσωμεν τα αυτά σχολεία κ' κατά το επίον έτος κ' αδυνατούντες να ελαττώσωμεν τον αριθμόν των μονοταξίων σχολείων, προς ά οι ημέτεροι διδάσκαλοι φαίνονται ήκιστα παρασκευασμένοι. Ίνα δε η Σεβ. Διεύθυνσις γνωρίζη ποία σχολεία του Νομού είναι καλόν να συνενωθώσι, σημειούμεθα την περί τούτων γνώμην ημών ώδε :

Εν τη επαρχία Λασηθίου κ' Ιεραπέτρου τα υπάρχοντα σχολεία έχουσιν ορισθή καλώς κ' ουδεμία σύμπτυξις είναι δυνατόν να γίνη εν αυταίς.

Εν δε τη Βιάννω πρέπει να συνενωθώσι 1) τα σχολεία Συκολόγου και Καλαμίου κ' να ανεγερθή κοινόν διδασκαστήριον εις θέσιν Διστέρνι κειμένην μεταξύ των δύο τούτων χωρίων κ' απέχουσιν εκατέρου αυτών ολιγώτερον τετάρτου της ώρας 2) τα του Χριστού και Παρσά να μετακινώσι του Παρσά μαθηταί εις Χριστό μέχρις ού κτισθή εν τω μέσω κοινόν διδασκαστήριον. Να γεφυρωθεί ο μεταξύ υπάρχων χείμαρρος 3) τα των Μύθων και Μουρνιών να προστεθώσιν εις το διδασκαστήριον του τελευταίου τούτου χωρίου δύο ακόμη..»

Από έκθεση του Νομαρχιακού Επιθεωρητή Ηρακλείου Εμ. Παντελάκη τον Ιούλιο του 1900 πληροφορούμαστε ότι το σχολ. έτος 1899-1900 :

« Εν τω νομώ Ηρακλείου ιδρύθησαν 124 Δημοτικά σχολεία αρρένων και θηλέων, εξ' ών 117 Χριστιανικά και 7 Μουσουλμανικά. Εκ των σχολείων τούτων 3 δεν ελειτούργησαν παντάπασιν δι' έλλειψιν διδασκάλων, 1 δ' επί ένα μόνον ελειτούργησε, διότι δεν ευρέθη διδάσκαλος εις αντικατάστασιν του παραιτηθέντος.....Συμφώνως τω 237 άρθρω του Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως ηναγκάσθη κατά το λήξαν σχολικόν έτος να προτείνω την ίδρυσιν 3 προσωρινών σχολείων εν σχολικαίς περιφερείαις ών το διδασκαστήριον δεν ήτο επαρκούς χωριτικότητος. Την κατάργησιν τούτων ως και την σύμπτυξιν άλλων κατωτέρου βαθμού σχολείων εις κεντρικά βαθμού ανωτέρου προτείνω νυν δι' εγγράφου μου τη σεβ. Ανωτέρα Διευθύνσει της εκπαιδύσεως, αρκεί να εξαναγκασθώσιν αι κοινότητες των σχολείων να κτίσωσι κατάλληλα διδασκαστήρια εν τόπω ελλατούντα τας από των χωρίων της ευρυνομένης ούτω σχολικής περιφερείας αποστάσεις, διότι άλλως η σύμπτυξις των σχολείων τούτων δεν θα είναι δυνατή...»

Στην πόλη του Ηρακλείου και τα περίχωρα λειτούργησαν 8 σχολεία. Στην επαρχία Πεδιάδος λειτούργησαν συνολικά 37 σχολεία, στις επαρχίες : Μαλεβιζίου & Τεμένους 24, Καινουρίου και Πυργιωτίσσης 25 και 16 στην επαρχία Μονοφατίου και μέρους Ρίζου. Στην υπό εξέταση περιοχή (νότια Πεδιάδα, ανατολικό Μονοφάτσι) λειτούργησαν 17 σχολεία. Στη νότια Πεδιάδα λειτούργησαν 13 σχολεία. Τριτάξιο στο Θραψανό, Διτάξιο στο Καστέλλι και Μονοτάξια στα χωριά Μουχτάρει, Αποστόλοι, Ασμάρει, Ξειδάς, Αμαριανό, Ιεράκι, Παναγιά, Έμπαρος, Μάρθα, Κασσάνοι. Γραμματοδιδασκαλείο στους Ασκούς. Στο ανατολικό Μονοφάτσι λειτούργησαν 4 σχολεία. Μονοτάξια στα χωριά Ίνι, Σχοινιάς, Καστελλιανά και Γραμματοδιδασκαλείο στον Πατισίδερο.

Στην επαρχία Βιάννου λειτούργουσαν τα σχολεία : Άνω Βιάννου (διτάξιο), και μονοτάξια στα χωριά : Κάτω Βιάννο, Αμηνά, Άγιο Βασίλειο, Πεύκο, Καλάμι, Συκολόγο, Μουρνιές, Χρηστό, Μύθοι και Παρσά.

Το συνολικό πνεύμα εξοικονόμησης πόρων είχε αρνητικές επιπτώσεις στα εκπαιδευτικά πράγματα της Πολιτείας

Με το νόμο 205/8-9-1900 ηγεμονικού διατάγματος επέφερε ορισμένες τροποποιήσεις. Οι σημαντικότερες απ' αυτές ήταν : στον αριθμό των μαθητών ανά δάσκαλο. Ενώ με το 62/1899 διάταγμα οι μαθητές που αντιστοιχούσαν στον ένα δάσκαλο ήταν 80, τώρα ο αριθμός τους ανέβαινε στους 100. Δύο δάσκαλοι από 100-150, τρεις 150-200 και τέσσερις

δάσκαλοι από 200 μέχρι 250 μαθητές. Ο ανώτατος αριθμός σε κάθε τάξη παρέμενε στους 60. Αν εγγράφονταν παραπάνω χωριζόταν σε δυο ισάριθμα τμήματα η τάξη χωρίς να προστίθεται δάσκαλος παρά μόνο αν το απαιτούσε ο συνολικός αριθμός των μαθητών του σχολείου. Τα μονοτάξια δημοτικά υποδιαίρεθηκαν από τις δύο υπάρχουσες κατηγορίες σε τρεις. Πρωτοβάθμια αν είχαν 80-100 μαθητές, δευτεροβάθμια 60-80 και γραμματοδιδασκαλεία όσα είχαν 40-60 μαθητές. Ενώ με το άρθρο 17 του προηγούμενου διατάγματος (62/1899) απαιτούνταν για την ίδρυση γραμματοδιδασκαλείου 20 μαθητές, ο αριθμός αυτός διπλασιαζόταν. Στο άρθρο 30 του (62/1899 διατάγματος) για την υποχρεωτική φοίτηση προστέθηκε διάταξη που απάλλαξε της υποχρεωτικής φοίτησεως τα κορίτσια όταν δεν υπήρχε σχολείο θηλέων. Καθοριζόταν η υποχρέωση των Κοινοτήτων για ανέγερση του διδακτηρίου και παροχής δωρεάν κατοικίας στο δάσκαλο, καθώς και η υποχρέωση για τον εφοδιασμό του σχολείου με τα απαιτούμενα θρανία και διδακτικά όργανα. Για το σχηματισμό Γ΄ ή Δ΄ τάξης έπρεπε να φοιτούν τουλάχιστον 5 μαθητές.

Τα ημιημερήσια σχολεία – Σχολεία της ανάγκης

Το καλοκαίρι του 1900 συζητήθηκε στο Ανώτατο εκπαιδευτικό Συνέδριο στα Χανιά το θέμα της ίδρυσης αυτού του τύπου των σχολείων⁷. Ο Σύμβουλος της Παιδείας και Πρόεδρος του συνεδρίου Νικ. Γιαμαλάκης ζήτησε τη γνώμη των μελών του Συνεδρίου επειδή σκόπευε να φέρει το θέμα στη Βουλή μήπως «...το σύστημα των ημιημερησίων είναι δυσεφάρμοστον προς τα ήθη μας ». Στην εισήγησή του ο Γενικός Επιθεωρητής Ιωάν. Περδικάρης εισηγήθηκε πως η ίδρυση τέτοιου τύπου σχολείων, μιας και λόγω οικονομικών δυσχερειών δεν ήταν δυνατόν να ιδρυθούν παντού σχολεία, θα μείωνε τη μαθητική διαρροή. Η ίδρυση ημιημερησίων σχολείων θα μείωνε τον αριθμό των σχολείων, αφού θα λειτουργούσε ένα σχολείο αντί για δύο σε δύο οικισμούς, μείωση που ήταν στόχος της κυβέρνησης. Επίσης επειδή αρκετοί δάσκαλοι θα αποδεικνυόταν ‘ανίκανοι’ στις εξετάσεις για τη διδασκαλία μαθητών Γ και Δ τάξης θα ήταν δυνατόν να ανατεθεί σ’ αυτούς η διδασκαλία μόνο των Α και Β τάξεων. Προκειμένου οι μαθητές να μείνουν αγράμματοι το συμβούλιο προέκρινε τη λύση του ημιημερησίου για να μαθαίνουν τα παιδιά τουλάχιστον ανάγνωση και γραφή, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα ότι το διδακτικό προσωπικό δεν είναι εκπαιδευμένο για τέτοιου είδους σχολεία τα οποία είναι σχολεία ανάγκης. Ο Γυμνασιάρχης Ηρακλείου Χρήστος Ανδρουτσος τόνισε ότι τα ημιημερήσια είναι σχολεία ανάγκης, η όποια ωφέλειά τους εξαρτάται από την εμπειρία και την ικανότητα του εκπ/κού προσωπικού, και συνεχίζοντας ανέφερε : «...Εις ημάς μεταφυτευόμενα θα είναι διδακτικής μηδαμινής ή αμφιβόλου ωφελείας ελλείψει τοιούτων δοκίμων διδασκάλων, παιδαγωγικώς δε ουδένα υπισχνούνται καρπόν. Διότι οι μαθηταί το ήμισυ της ημέρας περισπώμενοι περί τας βιωτικές ανάγκας ουδέν μορφωτικόν στοιχείον θα αποφέρωσιν εκ των τοιούτων σχολών, ενώ ο κύριος σκοπός της δημοτικής παιδείας είναι να παιδαγωγή τους παίδας ηθικώς και θρησκευτικώς. Λοιπόν μόνον ως υπαγορευόμενα υπό της ανάγκης αποδέχεται ». Τελικά το συνέδριο αποφάνθηκε ότι « αν οικονομικοί λόγοι επιβάλλωσι την κατάργησιν σχολείων, προτιμώτερον να ιδρυθώσιν ημιημερήσια σχολεία ».

Το θεσμό των ημιημερησίων σχολείων πρότεινε ο Σύμβουλος Ν. Γιαμαλάκης το αμέσως επόμενο διάστημα, σημαντική καινοτομία του διατάγματος 205/8-9-1900 σε οικισμούς που απείχαν ο ένας από τον άλλο μία το πολύ ώρα (4-5 χμ). Τα ημιημερήσια σχολεία ήταν ένα θεσμός που είχε εφαρμοστεί με επιτυχία στη Γερμανία και εφαρμοζόταν για πρώτη φορά σε σχολεία του ελλαδικού χώρου.

7. Κρητική Πολιτεία, Το Εκπαιδευτικόν συνέδριον και αι επετηρίδες των Γυμνασίων κατά το σχολικό έτος 1899-1900, εκτυπούμενα επιμελεία του Γενικού Επιθεωρητού Ιωάν. Περδικάρη, Εν Χανίοις εκ του κυβερνητικού τυπογραφείου, 1901

Την ανάγκη ίδρυσης τέτοιων σχολείων επέβαλε η ανεπαρκής χωριτικότητα των διδασκασίων (δεν χωρούσαν τους μαθητές και των δύο οικισμών) και η δυσκολία μετάβασης των μικρών μαθητών από τον ένα οικισμό στον άλλο. Σ' αυτού του τύπου τα σχολεία ο δάσκαλος δίδασκε μέχρι το μεσημέρι στο σχολείο του ενός οικισμού και μετά το μεσημέρι μετέβαινε στο σχολείο του άλλου οικισμού (περπατώντας φυσικά) όπου συνέχιζε τη διδασκαλία του μέχρι το απόγευμα. « Άρθρ.1. Εν κόμαις το πολύ μίαν ώραν απεχούσαις αλλήλων ιδρύονται ημιημερήσια σχολεία εν οίς από πρωίας μεν μέχρι μεσημβρίας ο διδάσκαλος διδάσκει εν τη μία κόμη πάντα τα μαθήματα του δημοτικού σχολείου, μετά μεσημβρίαν δε αυτός μεταβαίνων εις την άλλην κόμην πράττει το αυτό μέχρι εσπέρας⁸.» Ημιημερήσια σχολεία ιδρύθηκαν στην περιοχή στα χωριά : Ίνι – Κασάνους, Μάρθα – Έμπαρος, Πατσιδέρος – Αρκαλοχώρι.

Γνωμοδότηση του Νομαρχιακού Επιθεωρητή Ηρακλείου Ε. Παντελάκη προς το Γενικό Επιθεωρητή Κρήτης στο υποβληθέν αίτημα των κατοίκων Ινίου και Κασάνων για την ίδρυση ημιημερησίου σχολείου.

« Εν Ηρακλείω τη 20 Οκτωβρίου 1900

Προς τον Γενικόν Επιθεωρητήν της Δημοσίας Εκπαιδύσεως

Ευσεβάστως αναφέρω υμίν ότι οι αντιπρόσωποι των Κοινοτήτων Κασάνων Πεδιάδος και Ίνι Μονοφαστίου ενεχείρησάν μοι την έγκλειστον αίτησιν δι ής παρακαλούσιν όπως ιδρυθή ημιημερήσιον σχολείον εν τοις χωρίοις τούτοις επισυνάπτουσι δε δύο καταλόγους, εξ ών δηλούται ότι εις μεν το σχολείον Ίνι θα φοιτώσι 40 μαθηταί, εις δε το των Κασάνων 30. Και είναι μεν αμφίβολον αν υπάρχωσιν εν Ίνι τοσούτοι μαθηταί υπαγόμενοι εις την υποχρεωτικήν φοίτησιν, αναμφίβολον όμως ότι τουλάχιστον 60 θα φοιτώσιν εις τα δύο ταύτα σχολεία, καλά δε διδασκασίονα κέκτηνται αμφοτέρα τα περιών ο λόγος χωρία. Επειδή δε δεν είναι εύκολον εις τους μαθητάς των χωρίων τούτων να μεταβαίνωσιν εις άλλα χωρία, παρακαλώ την σεβαστήν Ανωτέραν Διεύθυνσιν της Εκπαιδύσεως, εάν ο αριθμός των μαθητών τούτων φαίνεται επαρκής προς ίδρυσιν ημιημερησίου σχολείου, όπως ίδρυση τοιούτου εν τοις χωρίοις τούτοις.

Ευπειθέστατος

Ο Ν. Επιθεωρητής Ηρακλείου

Ε. Παντελάκης »

Οικονομικοί λόγοι ανάγκασαν την Πολιτεία να περιστείλει τις δαπάνες για την εκπαίδευση από 406.193,50 δραχμές το σχολ. έτος 1899-1900, σε 331.879,58 το σχολ. έτος 1900-1901 δρχ και να μειώσει τον αριθμό των Χριστιανικών σχολείων από 502 το 1899-1900 σε 337 το σχολ. έτος 1900-1901 και των μαθητών από 33.536 σε 25.854. Η Πολιτεία μπήκε στο δίλημα να κλείσει ακόμη περισσότερα σχολεία ή να θεσπίσει τα ημιημερήσια ένα θεσμό που λειτουργούσε στη Γερμανία με επιτυχία. Ο θεσμός αυτός απέτυχε στην Κρήτη, αφού οι συνθήκες μετάβασης από χωριό σε χωριό ήταν πρωτόγονες και η εκπαίδευση των δασκάλων ελλιπέστατη⁹.

8. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος πρώτον, αρ. νόμου 205/1900, Διάταγμα « Περί τροποποιήσεων εις τον περί διοικήσεως και επιθεωρήσεως των Σχολείων Νόμον και εις τον Οργανισμόν της Δημοσίας Εκπαιδύσεως ».

9. «...Αλλά κατά το δεύτερον έτος, ότε αι περί οικονομικής ευρωστίας της Νήσου ελπίδες επαισθητώσ ηλαττώθησαν, ηλαττώθη και η κατά το πρώτον έτος χορηγηθείσα πίστωσις διά την δημοτικήν εκπαίδευσιν και ούτω κατ' αναπόδραστον ανάγκην ο αριθμός των δημοτικών σχολείων ηλαττώθη εις 334 μόνον. Αντί δε να μένωσι κλειστά τα σχολεία εν τισιν χωρίοις εκρίθη προτιμότερον να λειτουργώσι ταύτα έστω και κατά το ήμισυ μόνον της ημέρας, ώστε εις διδάσκαλος να διδάσκη εν δυσί σχολείοις ου πολύ αλλήλων απέχουσι κατά το ήμισυ μόνον της ημέρας εν εκατέρω. Το είδος τούτο των σχολείων δεν ήτο δυνατόν να ευδοκιμήσιν παρ' ημίν ένθα λείπουσι και μέσα συγκοινωνίας μάλιστα δε αρτία των δημοδιδασκάλων μόρφωσις ήτις ελλατοί σπουδαίως τα κακά των τοιούτου είδους σχολείων. Ήσαν όμως αποτελέσματα ανάγκης.....». Κρητική Πολιτεία, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, Η εν Κρήτη Εκπαίδευσιν, Εν Χανίοις 1904

Η καθιέρωση του θεσμού των ημιημερησίων σχολείων προκάλεσε τα ειρωνικά σχολεία του Αντ. Μιχελιδάκη κατά τη διάρκεια συζήτησης του νομοσχεδίου στη Βουλή¹⁰ :

« Α. Μιχελιδάκης : [...] Αλλ' ελησμόνησα κύριοι να σας είπω περί του σπουδαιότερου νεωτερισμού του Νόμου. Ποίοι είναι, κύριοι ; Τα ημιμερήσια σχολεία ! Φαντασθήτε κύριοι ένα διδάσκαλον εκ των πολλών εκείνων των ασθενεσθάτων και εξ εκείνων μάλιστα οι οποίοι έλαβον ή μηδέν ή έν εις τα ελληνικά, να είναι διδάσκαλος εις δύο ημιμερήσια σχολεία, να είναι υποχρεωμένος από πρωίας μέχρι της μεσημβρίας να διδάσκη ολόκληρον την σειράν των μαθημάτων, και από μεσημβρίας μέχρι εσπέρας να διδάσκη ολόκληρον την σειράν των αυτών μαθημάτων εις το δεύτερον σχολείον, να οδοιπορή καθ' εκάστην, είτε βρέχει είτε χιονίζει επί ημισειάν ώραν ή τρία τέταρτα καθ' εκάστην από το εν σχολείον εις το άλλο.

Εμμ. Λογιάδης. Μίαν και ημισειάν ώραν.

Α. Μιχελιδάκης. Εγώ πάντοτε είμαι μέτριος, κύριε Λογιάδη, εν καιρώ δε χειμώνος να διακινδυνεύη διερχόμενος χειμάρρους πλήθοντας ή υπερκχειλίζοντας ποταμούς ν' απολέση και αυτήν την ζωήν του¹¹. Επί πάσι δε τούτοις αυτός ο δυστυχής ο οποίος έχει 80 ή 100 παιδιά εις το εν σχολείον και 70 ή 80 εις το άλλο έχει να κυτάζη και τα ποινολόγια διά να ευρεθή εν τάξει όταν ο επιθεωρητής εξέλθη να επιθεωρήση αυτά, διότι εκεί περιορίζεται σχεδόν η περισσοτέρα εργασία των Επιθεωρητών. Να αναγράψη λοιπόν ποίας επιπλήξεις έκαμεν εις τους μαθητάς και να αναγράφη καθ' εκάστην τι εδίδαξε. Αμφιβάλλω αν ο ζήλος και ο ενθουσιασμός ενός Πεσταλότσι θα επήρκει εις το Ηράκλειον αυτό αληθώς έργον. Τι δε νομίζετε κύριοι ότι λαμβάνει αυτός ο διδάσκαλος ; τριάκοντα πέντε δραχμάς ! Ιδού πως ανταμείβομεν τους παιδαγωγούς της Πολιτείας, ιδού πως έχομεν αξίωσιν να γίνωσι τέλειοι και οι παίδες οι οποίοι θα παιδευθώσιν εν αυτοίς και ν' ανταποκριθώσι προς τας προσδοκίας και της Πολιτείας μας και του όλου Ελληνισμού.

Ν. Γιαμαλάκης. Ο κ. Εισηγητής εμέμφθη των ημιημερησίων σχολείων. Δεν πιστώ να νομίζη εκείνος ή άλλος τις εξ υμών, ότι εγώ είμαι ενθουσιασμένος με τα ημιμερήσια σχολεία. Εάν τις λάβη τον κόπον ν' αναγνώση εις την εισηγητικήν έκθεσίν μου τι γράφω περί του μέρους τούτου του νόμου θα παρατηρήση ότι τα ημιμερήσια σχολεία

10. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας. Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής (Περίοδος Α'). Συνεδρία ΜΘ'. Εν Χανίοις 13 Ιουλίου 1901

11. Η ρήση του Μιχελιδάκη για κίνδυνο απώλειας της ζωής του δασκάλου, στην προσπάθειά του να μεταβεί χειμάρρους (πλήθοντας ή υπερκχειλίζοντας ποταμούς), δεν είναι καθόλου υπερβολική. Η ανυπαρξία γεφυρών επιδείνωσε το πρόβλημα, το οποίο προσπαθούσε η Πολιτεία να επιλύσει με τη διάθεση πιστώσεων για γεφύρωση χειμάρρων. Στη συνεδρίαση της Βουλής των Κρητών 4 Μαΐου 1903, ο βουλευτής Ηρακλείου Ι. Τυλιαννάκης (οπλιρχηγός στις τελευταίες επαναστάσεις) πρότεινε : «...Α') Προς επισκευήν της δημοσίας οδού Ηρακλείου-Βιάννου και Ιεραπέτρου από θέσεως Κολομόδι μέχρι του χωρίου Εμπάρου. Β') Προς γεφύρωσιν του ποταμού Μπαρίτη του κατά την αυτήν οδόν ευρισκομένου καθόσον κατά τον χειμώνα διακόπτει την διά της οδού ταύτης συγκοινωνίαν και πολλούς μέχρι σήμερα ανθρώπους έχει παρασύρει ». Στην εισήγησή του ο βουλευτής αναφέρει : «Παρακαλώ να γίνη σύστασις δι' αυτήν την γέφυραν καθόσον είναι πολύ χρήσιμος. Ας ερωτηθούν μάλιστα οι ταχυδρόμοι Βιάννου διά να ιδήτε πόσας φορές ηναγκάσθησαν να παραμείνουν εις Βιάννον και πόσας φορές με κίνδυνον ηναγκάσθησαν να διέλθουν δεμένοι τον ποταμόν διά να μην παρασυρθούν ». Τελικά ψηφίστηκε το ποσό των 5.000 δρχ για τη γέφυρα στην Έμπαρο και τα παρακάτω ποσά για γεφύρωση των ποταμών Ινιώτη (3.000), Αναποδάρη 5.000 και Ζωφοριανού 3.000. Η γέφυρα όμως στην Έμπαρο δεν έγινε. Κατασκευάστηκε 35 περίπου χρόνια αργότερα περί το 1937. (Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος 4^{ον}, Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής Περίοδος Β', Συνεδρίασις Α', Δευτέρα 21 Απριλίου 1903 (Προεδρία Α. Γογόνη).

Όπως μας διηγήθηκε ο δάσκαλος Τρουλάκης Γεώργιος, το 1962 στην προσπάθειά του να περάσει τον πλημμυρισμένο χείμαρρο Μπαρίτη ή Καραβαδιανό και να μεταβεί στον Καραβάδω με το άλογο που του διέθεσαν οι Καραβαδιανοί, και παρά τα ενθαρρυντικά τους λόγια για κουράγιο & δύναμη, παρασύρθηκε από το χείμαρρο και οι αγωνιούντες κάτοικοι τον βρήκαν 100 μέτρα κατάντι του χείμαρρου ημιλιπόθυμο.

εθεσπίσθησαν πέρυσιν ως έργον ανάγκης προσωρινής. Δεν θ' ανατρέξω εις άλλας νομοθεσίας διά να σας είπω ότι και εις την Γερμανίαν ευρίσκονται ακόμη διότι εκεί η ποιότης των δημοδιδασκάλων ομολογουμένως είνε τοιαύτη ώστε δύνανται εντός ημισείας ώρας να κάμωσι ότι οι ιδικοί μας κάμουν εντός ωρών.

Εμμ. Αγγελάκης. Έχουσι και σιδηροδρόμους εκεί.

Ν. Γιαμαλάκης. Εκτός των μέσων της συγκοινωνίας. Αλλά θα φέρω το εξής παράδειγμα. Μη υπάρχοντος προσωπικού και μη υπάρχόντων χρημάτων διά να ιδρύσωμεν ιδιαίτερα σχολεία, τι νομίζετε ότι ήτο καλύτερον, όταν έχωμεν δύο χωρία εγγύς αλλήλων κείμενα, των οποίων οι μαθηταί δεν είνε επαρκείς προς ίδρυσιν ιδιαιτέρου σχολείου, διότι ανέρχονται εις τον αριθμόν 35 και 35 – όχι δε 80 και 80, όπως είπεν ο κ. Εισηγητής, διότι δεν είνε αληθές. Ο Νόμος έλεγε ότι 40 μαθηταί χρειάζονται διά να γίνη σχολείον και όπου δεν είνε 40 δεν γίνεται σχολείον – όταν έχωμεν δύο χωρία έχοντα 35 και 35 ή 20 και 20 μαθητάς και απέχοντα ημισείαν ή μιαν ώραν απ' αλλήλων, τι λέγετε, κύριοι βουλευταί ; Να κλείσωμεν αμφοτέρα τα σχολεία ή να στείλωμεν ένα άνθρωπον να διδάσκη έστω και αλφάβητον μόνον τα παιδιά την ημισείαν ημέραν εις το άλλο σχολείον διά να κάμουν τα παιδιά ν' αγαπήσουν το σχολείον, ώστε όταν γίνωσι μεγαλύτερα και δύνανται να διανύωσιν αποστάσεις, να πηγαίνουν εις έν πλησιόχωρον σχολείον και να τελειώσουν το δημοτικό σχολείον ; Εγώ νομίζω ότι με όλον το χιούμορ το οποίον μετεχειρίσθη ο κ. Εισηγητής διά να ψέξη τα ημιημερήσια σχολεία, θα ομολογήση εν τη βάσει της συνειδήσεώς του ότι ως έργον ανάγκης ήτο πολύ επαινετόν. Εύχομαι δε εις την Βουλήν να εύρη πόρους ώστε να συστήσωμεν ιδιαίτερα σχολεία εις όλα τα χωρία και να καταργήσωμεν τη ημιημερήσια, διότι βεβαίως δεν είνε επαρκή. Δεν σηκώνει αυτό συζήτησιν.

Α. Κριάρης. Όταν είνε 20 μαθηταί, είνε εύκολον πράγμα...».

«...Ημισείας ημέρας εργασία εν τοις ημετέροις σχολείοις διά πολλούς λόγους ελάχιστον και ελαχίστους ωφελεί, πολλά δε παράπονα ακούομεν καθ' εκάστην κατά τοιούτων σχολείων » εκφράζει στο με ημερ/νία 10 Δεκ. 1900 έγγραφο του ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής Ηρακλείου Ε. Παντελάκης προς το Γενικό Επιθεωρητή της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως με το οποίο προτείνει να διατηρηθούν τα γραμματοδιδασκαλεία Εμπάρου και Μάρθας και ζητά την άδεια του Γενικού Επιθεωρητή για να μην αναλάβει ο δάσκαλος Γ. Τυλιανάκης το ημιημερήσιο Σχολείο αλλά να παραμείνει σ' εκείνο της Μάρθας και να διατηρηθεί ταυτόχρονα και της Εμπάρου:

«... παρακαλώ όπως μη καταργηθώσι τα εν τοις χωρίοις τούτοις λειτουργούντα νυν γραμματοδιδασκαλεία, ίνα αποφύγομεν τα παράπονα των χωρικών, άτινα καθ' εκάστην ακούομεν κατά τοιούτων σχολείων, εξακολουθήσωσι δ' οι 90 μαθηταί των χωρίων τούτων διδασκόμενοι καθ' όλην την ημέραν, διότι ημισείας ημέρας εργασία εν τοις ημετέροις σχολείοις διά πολλούς λόγους ελάχιστον και ελαχίστους ωφελεί, ως επείσθη προτίμων ημερών επιθεωρήσας το ημιημερήσιον σχολείον Ελαιάς – Ανωπόλεως¹² ».

Στη μέση εκπαίδευση οι μαθητές αυξήθηκαν σε 1.137 και οι δαπάνες των σχολείων σε 114.254 δρχ. Για το κλείσιμο 183 σχολείων επικρίθηκε έντονα ο Σύμβουλος για την αυστηρή οικονομία που εφάρμοσε στην εκπαίδευση ενώ θα μπορούσε να εξοικονομήσει από αλλού χρήματα. Βέβαια σύμφωνα με τις προτάσεις της αντιπολίτευσης για εξοικονόμηση χρημάτων από περικοπή οδοιπορικών των επιθεωρητών, γραφική ύλη, εξέταστρα, διδασκαλικά συνέδρια αγορά γεωγραφικών χαρτών ήταν ανέφικτο να συγκεντρωθεί το ποσό που εξοικονομήθηκε από την παραπάνω μείωση.

12. Το με ημερ/νία 10-12-1900 έγγραφο του Νομαρχιακού Επιθεωρητή Ηρακλείου Ε. Παντελάκη προς τον Γενικό Επιθεωρητή Κρήτης με θέμα 'Πρότασις περί διατηρήσεως των γραμματοδιδασκαλείων Μάρθας και Εμπάρου ».

Ο νόμος 391/1-8-1901 ‘Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως’

Ο νόμος προέβλεπε την ίδρυση Ελληνικών σχολείων και καθόριζε ότι η δημόσια εκπαίδευση στην Κρήτη περιλαμβάνει τα Νηπιαγωγεία, τα Δημοτικά σχολεία, τα Ελληνικά σχολεία, τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία, τα Γυμνάσια, το Διδασκαλείο και το Ιεροδιδασκαλείο. Τα Νηπιαγωγεία αφήνονταν στην ιδιωτική πρωτοβουλία θα λειτουργούσαν όμως υπό την εποπτεία της Πολιτείας. Τα Νηπιαγωγεία « σκοπόν έχουσι διά της εποπτικής κυρίως διδασκαλίας και διά παντοίων απλών γυμνασμάτων να μορφώσωσι το όμμα και την χείρα του μαθητού, να συντελέσωσι δε και διά της διηγηματικής διδασκαλίας και του καταλλήλου σχολικού βίου εις τε την ηθικήν και θρησκευτικήν μόρφωσιν αυτού ». Η ηλικία εγγραφής παιδιών αμφοτέρων των φύλων ήταν από τα 4 έως τα 7 έτη.

Ο νόμος ανέτρεπε τις τροποποιήσεις του 205/8-9-1900 ηγεμονικού διατάγματος που απαιτούσε 40 μαθητές για την ίδρυση γραμματοδιδασκαλείου. Ιδρύονταν παντού όπου υπήρχαν 20 άρρενες μαθητές, που είχαν τη νόμιμη ηλικία, Δημοτικά σχολεία με σκοπό την « ... μόρφωσιν θρησκευτικού και ηθικού χαρακτήρος, ως και προς γενικήν προπαρασκευήν διά τον βίον ». Κατηγοριοποιούσε τα σχολεία σε διηρημένα αν είχαν άνω από 80 μαθητές, σε 2, 3 ή περισσότερες αίθουσες διδασκαλίας με ανάλογο αριθμό δασκάλων και σε αδιαίρετα όταν είχαν μέχρι 80 μαθητές. Κάθε δάσκαλος έπρεπε να αντιστοιχεί σε 80 μαθητές. Παρέμενε σε ισχύ η υποχρέωση των Κοινοτήτων για παροχή διδακτηρίου και δωρεάν κατοικίας στο δάσκαλο (στα αδιαίρετα σχολεία) όπως και η υποχρέωση εφοδιασμού του σχολείου με θρανία και διδακτικά όργανα. Στα σχολεία των αρρένων μπορούσαν να φοιτήσουν και κορίτσια. Σ’ αυτή την περίπτωση έπρεπε να κατασκευαστεί διαφορετική θύρα προς είσοδο και έξοδο των μαθητριών, διαφορετική αυλή για τα διαλείμματα και διαφορετικά αποδυτήρια (βλ. Παρθεναγωγεία). Όταν ο αριθμός μαθητών και μαθητριών υπερέβαινε κατά πολύ τους 80 ιδρύονταν ξεχωριστό σχολείο θηλέων.

Το άρθρο 12 καθόριζε ότι όσα διδακτήρια θα ανεγείρονται στο εξής, θα πρέπει να κτίζονται βάσει σχεδίων που θα πληρούν όλους τους όρους και τους κανόνες της υγιεινής και της παιδαγωγικής και θα εγκρίνονται από την Ανωτέρα Διεύθυνση.

Νόμος 485 ‘Τροποποιήσεις εν τω Νόμω 391 περί Οργανισμού Δημοσίας Εκπαιδεύσεως’ 28 Ιουνίου 1903

Με το νέο νόμο του επί της παιδείας Συμβούλου Α. Βορεάδη τροποποιούνταν ο 391/1901. Σε ότι είχε σχέση με τον αριθμό των μαθητών αδιαίρετα χαρακτηρίζονταν όσα είχαν μέχρι 80 μαθητές. Διαιρεμένα άνω των 80 με δύο δασκάλους αν είχαν 80-150 (διτάξια), τρεις δασκάλους 150-200 μαθητές, και 4 δασκάλους άνω των 200 μαθητών. Όσα από τα αδιαίρετα είχαν 60-80 μαθητές χαρακτηρίζονταν πρωτοβάθμια, όσα είχαν 40-60 δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια όσα είχαν λιγότερους από 40 μαθητές. Μικροί οικισμοί που βρίσκονταν κοντά ο ένας στον άλλο μπορούσαν να ιδρύσουν κοινό σχολείο, σε κάποιον από τους οικισμούς ή στο κέντρο αυτών, κάτι που προέβλεπε και ο προηγούμενος νόμος. Στα Δημοτικά σχολεία αρρένων επιτρεπόταν η φοίτηση θηλέων και αντίστροφα μέχρι την ηλικία των 10 ετών. Θήλεα ηλικίας άνω των 10 ετών απαγορευόταν ρητά να συμφοιτούν με αγόρια. Όπου ο αριθμός των κοριτσιών ξεπερνούσε τα 40 ιδρύονταν σχολείο θηλέων.

Νόμος 601/1905 ‘Περί τροποποίησης και συμπλήρωσης του υπ’ αριθ. 485 νόμου’

Με το άρθρο 1 ο απαιτούμενος αριθμός για ίδρυση σχολείου των αρρένων ανέβαινε στους 30 μαθητές ενώ για ίδρυση σχολείου των θηλέων (παρθεναγωγείου) απαιτούνταν 40 μαθήτριες. Με το άρθρο 2 καθοριζόταν οι έδρες των Ελληνικών σχολείων, ο απαιτούμενος αριθμός ανά τάξη για να λειτουργούν. Με άλλα άρθρα καθοριζόταν οι μισθοί του εκπ/κού

προσωπικού, η καταβολή διδασκτρων κ.ά. Στον τοπικό τύπο επισημαίνεται η ανάγκη παροχής καλύτερης εκπαίδευσης με την κατάργηση των Ελληνικών σχολείων και την ίδρυση Ανώτερων εξατάξιων Δημοτικών¹³.

Ο νέος εκπαιδευτικός νόμος

Το Σεπτέμβριο του 1909 δημοσιεύτηκε ο υπ' αρ. 146 νέος εκπαιδευτικός νόμος, επί Συμβούλου της Παιδείας Ι. Σαουνάτσου ο οποίος στη θέση των καταργηθέντων τον Αύγουστο του 1908 Ελληνικών σχολείων της υπαίθρου εισήγαγε τα Ανώτερα εξατάξια Δημοτικά σχολεία « προς ηθικήν και θρησκευτικήν μόρφωσιν των παιδων και προς διδασκαλίαν των εις τον βίον χρησίμων στοιχειωδών γνώσεων, ευρύτερον και πρακτικότερον ή εν τοις κοινοίς τετρατάξις δημοτικούς σχολείους παρεχομένων¹⁴».

Σύμφωνα με τον παραπάνω νόμο στα κοινά τετρατάξια Δημοτικά σχολεία προστέθηκαν δύο ακόμη τάξεις. Καθορίστηκαν οι έδρες των Ανώτερων Δημοτικών Σχολείων στις τρεις πόλεις της Κρήτης (Ηράκλειο, Ρέθυμνο, Χανιά) στις κωμοπόλεις και στα χωριά τα οποία θα ξεκινούσαν τη λειτουργία τους με πέντες τάξεις. Για να λειτουργήσει η Ε' και η Στ' τάξη απαιτούνταν τουλάχιστον 15 και 12 μαθητές αντίστοιχα. Η φοίτηση ήταν υποχρεωτική και στις ανώτερες τάξεις των Ανωτέρων Δημοτικών Σχολείων. Διευθετήθηκε το προσωπικό των σχολείων (στα μονοτάξια που προάγονται διορίστηκε και ένας πτυχιούχος δάσκαλος). Στα διτάξια με λιγότερο από 100 μαθητές, δεν διορίζεται άλλος δάσκαλος. Αν οι μαθητές είναι άνω των 100 διορίζεται βοηθός. Στα Αν. Δημ. Σχολεία διορίζονται αριστούχοι του Διδασκαλείου. Διευθυντής διορίζεται αριστούχος του Διδασκαλείου με πενταετή τουλάχιστον εμπειρία και ο οποίος έχει υποστεί με επιτυχία τις διευθυντικές εξετάσεις. Ελλείψει διδασκάλων με τα παραπάνω προσόντα η Α. Δ. της Παιδείας μπορούσε να διορίσει άλλους με λιγότερα προσόντα. Οι μαθητές που τελείωναν την Ε' τάξη και επιθυμούσαν να καταταγούν σε Ελληνικά σχολεία (των πόλεων) υπόκεινταν εισιτήριες εξετάσεις. Αν είχαν παρακολουθήσει μαθήματα Ανώτερου σχολείου απαλασσόταν απ' αυτές.

Το με αρ. 103 Νομοθετικόν Διάταγμα : «Περί της Δημοσίας εκπαίδευσως »

Τον Ιούλιο του 1911, σύμφωνα με το με αρ. 103 κανονιστικό νομοθετικό Διάταγμα που αποτελούνταν από 11 άρθρα, (εισηγητής ο επί της Παιδείας Επίτροπος Γ.Κ. Κοκινάκης) η δημόσια εκπαίδευση στην Κρήτη διαιρέθηκε σε δύο εξαετείς κύκλους. Ο κατώτερος περιελάμβανε τη Δημοτική ή Προκαταρκτική εκπαίδευση και ο ανώτερος τη Μέση ή Γυμνασιακή εκπαίδευση. Η μετάβαση από τη Δημοτική στη Γυμνασιακή εκπαίδευση γινόταν με εισιτήριες εξετάσεις. Με το με αρ. 219 Διάταγμα θεσπίστηκαν τριμηνιαίες γραπτές εξετάσεις το δεύτερο δεκαπενθήμερο των μηνών Νοεμβρίου, Φεβρουαρίου και Μαΐου. Η εκπαίδευση για τα αγόρια ξεκινούσε υποχρεωτικά από το 7^ο έτος και διαρκούσε έξι έτη, ενώ για τα κορίτσια από το 6^ο έτος και διαρκούσε υποχρεωτικά 4 έτη.

13. Γυπάκη 'Αι ατέλειαι της δημοτικής παρ' ημίν παιδείας' Νέα Έρευνα, έτος Ζ', Εν Χανίοις τη 11 Απριλίου 1908, αρ. 445, σελ. 2 Βλ. επίσης 'Υπέρ της Δημοτικής Παιδείας', Εκπαιδευτικό Δελτίον του Κρητικού Αστήρος, αρ. 7, Χανιά 1 Μαΐου 1908, σελ 25, Εμ. Γενεράλι «Παρατηρήσεις επί της Δημοτικής Εκπαίδευσως» Εκπαιδευτικόν δελτίον του Κρητικού Αστήρος, αρ. 8, Χανιά 1 Ιουνίου 1908, σελ. σσ. 30-31

14. Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημ. της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, αριθ. 57^{ος}, τεύχος Α', 12/09/1909

Τα Δημοτικά έγιναν με το νόμο αυτό Ανώτερα ή πλήρη με έξι τάξεις και κατώτερα ή μη πλήρη με 4 τάξεις. Ονομάζονταν Αδιαίρετα με ένα μόνο δάσκαλο όταν ο αριθμός των μαθητών ήταν μικρότερος του 80 και διηρημένα ή πολυτάξια όταν ήταν πάνω από 80 μαθητές. Τα Γυμνάσια στα Χανιά, Ρέθυμνο, Ηράκλειο και Νεάπολη έγιναν εξατάξια με τη συγχώνευση σ' αυτά των μέχρι τότε λειτουργούντων στις πόλεις Ελληνικών Σχολείων. Τα λειτουργούντα Ανώτερα Παρθεναγωγεία της Μέσης Εκπαίδευσης διατηρήθηκαν με τρεις τάξεις στα Χανιά, στο Ρέθυμνο και στη Νεάπολη, ενώ στο Ηράκλειο με 5 τάξεις.

Το Διάταγμα περί Σχολικών περιφερειών

Σπουδαίας σημασίας έργο θεωρήθηκε η δημοσίευση του Διατάγματος « περί σχολικών περιφερειών » που ψηφίστηκε τον Ιούλιο του 1911. Σύμφωνα μ' αυτό η Κρήτη διαιρέθηκε σε 356 σχολικές περιφέρειες : (ο νομός Χανίων σε 76, ο νομός Σφακίων σε 36, ο νομός Ρεθύμνης σε 72, ο νομός Ηρακλείου σε 101 και ο νομός Λασιθίου σε 71). Από τη συγχώνευση των σχολείων θα γινόταν πράξη η βελτίωσή τους, αφού θα είχαν περισσότερους μαθητές, θα αποκτούσαν καλύτερους δασκάλους απαλλασσόμενοι από γραμματοδιδασκάλους και προσωρινούς. Στην ύπαιθρο χώρα ορίστηκε παντού συμφοίτηση « ίνα μη μένωσι και τα θήλεα άμοιρα παιδεύσεως ». Η κατάργηση των Παρθεναγωγείων τα οποία διηύθυναν προσωρινές δασκάλες, θα οδηγούσε τα κορίτσια στα Δημοτικά και επομένως στην καλύτερη εκπαίδευσή τους. Καταργήθηκαν τότε στην υπό εξέταση περιοχή τα παρθεναγωγεία Παναγιάς, Εμπάρου, Αγίου Βασιλείου και Αμιρών. Οι σχολικές περιφέρειες σύμφωνα με το άρθρο 2 του διατάγματος ήταν οι παρακάτω :

Στην περιοχή του Καλλικρατικού δήμου Μινώα Πεδιάδος (Αρκαλοχώρι – Θραψανό – Καστέλλι) Επαρχία Πεδιάδος

Δ' ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

IV Επαρχία Πεδιάδος

1) Του Καστελλίου

α') Εν Καστελλίω Ανώτ. Αρρένων περιλαμβάνον τα χωρία Καστέλλι, Πηγαϊδούρι, Διαβαϊδέ, Σκλαβεροχώρι, Καρδουλιανών, Γαλενιανών, Βαρβάρων και Λιαλιανών β') εν τη αυτή περιφέρεια και διά τους αυτούς συνοικισμούς αδιαίρετον παρθεναγωγείον, εις ου την α' τάξιν θα συμφοιτώσιν άρρενα και θήλεα.

2) Του Ξειδά

Εν Ξειδά αδιαίρετον αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον α', β' και γ' τάξιν, τα δε άρρενα από της δ' και εξής θα φοιτώσιν εις Καστέλλι

3) Του Αμαργιανού

Εν Αμαργιανώ διτάξιον αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον τα χωρία Αμαργιανό, Κασταμονίτσα, Μαθιάν και Τοίχος

4) Του Θραψανού

α') Εν Θραψανώ Ανώτ. Αρρένων και β') αδιαίρετον παρθεναγωγείον, εις ό θα συμφοιτώσιν άρρενα και θήλεα α' και β' τάξεως.

5) Των Αποστόλων

Εν Αποστόλοις και εν μέσω των δύο συνοικισμών αδιαίρετον αρρένων και θηλέων.

6) Των Μουκτάρων

Εν Μουκτάρους παρά το δυτικόν άκρον του χωρίου αδιαίρετον αρρένων και θηλέων υπέρ των χωρίων Μουκτάρων και Αγ. Παρασκευής.

7) Των Καρουζανών

Εν Άνω Καρουζανοίς αδιαίρετον αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον υπέρ των Άνω και Κάτω Καρουζανών και Μπιτζαριανών.

8) Των Ασκών

Εν Ασκοίς αδιαίρετον αρρένων και θηλέων.

9) Του Ασμαρίου

Εν Ασμαρίω αδιαίρετον αρρένων και θηλέων

4) Της Παναγιάς,

Εν Παναγιά αδιαίρετον αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον υπέρ των χωρίων Παναγιάς και Φρατί.

5) Των Κασάνων ,

Εν Κασάνοις αδιαίρετον αρρένων και θηλέων.

6) Του Νιπιδητού ,

Εν Νιπηδητώ αδιαίρετον αρρένων και θηλέων

7) Της Εμπάρου

Εν Εμπάρω διτάξιον αρρένων και θηλέων, ου βοηθός θα είναι διδασκάλισσα, περιλαμβάνον τα χωρία Έμπαρον, Θωμαδιανών, Μηλιαράδων, Κατοφύγι και Ξενιάκων.

8) Του Γερακίου

Εν Γεράκι αδιαίρετον αρρένων και θηλέων υπέρ των χωρίων Γερακίου και Αρμάχας

9) Της Μάρθας

Εν Μάρθα αδιαίρετον αρρένων και θηλέων υπέρ των χωρίων Μάρθας και Καραβάδων

.....

V Επαρχία Μονοφατσίου

10) Του Σκινιά

Εν Σκινιά αδιαίρετον αρρένων και θηλέων.

11) Των Καστελλιανών

Εν Καστελλιανοίς αδιαίρετον αρρένων και θηλέων υπέρ των χωρίων Άνω και Κάτω Καστελλιανών, Δεματίου και Φαβριανών

12) Του Μεσοχωρίου

Εν Μεσοχωρίω αδιαίρετον αρρένων και θηλέων

13) Του Δραπετίου

Εν Δραπετίω αδιαίρετον αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον τα χωρία Δραπέτι, Άνω και Κάτω Γαρίπαν και Τουρλωτήν

14) Των Καλυβίων

Εν Καλυβίοις αδιαίρετον αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον τα χωρία Καλύβια και Κακού (ή Νεοχώρι). Μετά την γεφύρωσιν του ποταμού Διακονιάρη συγχωνεύεται το σχολείον τούτο εις το του Δραπετίου.

15) Του Ίνι

Εν Ίνι αδιαίρετον αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον τα χωρία Ίνι, Βακιώτες και Μαχαιράν

16) Του Αρκαλοχωρίου

Εν Αρκαλοχωρίω αδιαίρετον αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον τα χωρία Αρκαλοχώρι και Αλητζανήν

17) Της Βουτουφού (σημερινό Λευκοχώρι)

Εν Βουτουφού αδιαίρετον αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον τα χωρία Βουτουφού, Πουλιές, Μουσουόταν και Πάρτηρα

18) Του Πατσιδέρου

Εν Πατσιδέρω αδιαίρετον αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον τα χωρία Πατσίδερον, Χουμέρι και Πισκοπήν.

19) Του Γάσι

Εν Γάσι αδιαίρετον Μουσουλμανικόν αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον τα χωρία Γάσι , Αλητζανήν, Καλό Χωριό και Πουλιές.

.....
Στην περιοχή του σημερινού δήμου Βιάνου

Επαρχία Βιάνου

Ε΄ ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΗΘΕΙΟΥ

III Επαρχία Βιάννου

1) Της Βιάννου

α΄) Εν Άνω Βιάννω Ανώτερο δημοτικόν Σχολείον αρρένων διά τα χωρία Άνω και Κάτω Βιάννον, Λουτράκι και Πλάκαν. β΄) Εν Άνω Βιάννω αδιαίρετον Παρθεναγωγείον, εις ου την τάξιν θα συμφοιτώσιν άρρενα και θήλεα.

2) Του Χόνδρου

Εν Χόνδρω αδιαίρετον αρρένων και θηλέων

3) Των Αμηνών

Εν Αμηνά διτάξιον αρρένων και θηλέων με βοηθόν πτυχιούχον διδασκάλισσαν διά τα χωρία Αμηνά. Βαχόν και Κεφαλοβρύσι

4) Του Αγίου Βασιλείου

Εν Αγίω Βασιλείω Ανώτερο Δημοτ. Αρρένων και θηλέων με βοηθόν πτυχιούχον διδασκάλισσαν περιλαμβάνον τα χωρία Αγ. Βασίλειον και Κρεβατάν.

5) Του Πεύκου

Εν Πεύκω αδιαίρετον αρρένων και θηλέων περιλαμβάνον τα χωρία Πεύκον και Κάτω Σύμην.

6) Του Συκολόγου –Καλαμίου

Εν τοποθεσία μεταξύ των δύο χωρίων κειμένη ονομαζομένη « Διστέρνι » διτάξιον αρρένων και θηλέων με βοηθόν διδασκάλισσαν. Μέχρις ανεγέρσεως κοινού διδακτηρίου θα λειτουργεί εν Συκολόγω

7) Των Μουρνιών.

Εν Μουρνιές διτάξιον αρρένων και θηλέων με βοηθόν διδασκάλισσαν περιλαμβάνον τα χωρία Μουρνιές, Γδόχια, Μύθους, Ρίζαν και Μύρτον.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Διατάγματος, οι μικροί συνοικισμοί στους οποίους δε γίνεται μνεία εξαιτίας των λίγων κατοίκων τους, υπάγονταν στην εγγύτερη προς αυτούς περιφέρεια.

Το νέο εκπαιδευτικό καθεστώς

Με την εισαγωγή του με αρ. 135 Νομοθετικού Διατάγματος τον Αύγουστο του 1911 από τον επίτροπο της Παιδείας Γ. Κοκκινάκη, έχουμε νέο καθεστώς στα εκπαιδευτικά πράγματα του νησιού.

Τα σπουδαιότερα σημεία του Διατάγματος ήταν τα ακόλουθα : 1) Στα Δημοτικά Σχολεία δεν εγγραφόταν κανείς σε τάξη αν είχε ηλικία μικρότερη απ΄ αυτήν των μαθητών της τάξης στην οποία εγγραφόταν 2) Δάσκαλοι διορίζονταν οι πτυχιούχοι των διδασκαλείων, οι οριστικοί και προσωρινοί και οι οριστικοί υποδιδάσκαλοι, εάν δεν επαρκούσαν οι απόφοιτοι των Γυμνασίων. Οι απόφοιτοι των μονοταξίων έδιναν κατατακτήριες εξετάσεις.

Σε κάθε τάξη παρακολουθούσαν μέχρι 50 μαθητές. Αν ήταν μέχρι 60, οι τάξεις διαιρούνταν. Συμφοιτούσαν αγόρια και κορίτσια, όπου δεν υπήρχαν χωριστά αρρεναγωγεία και Παρθεναγωγεία.

Τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία που λειτουργούσαν μέχρι τότε με 4 τάξεις , αναγνωρίστηκαν ως Παρθεναγωγεία Μέσης εκπαίδευσης με 3 τάξεις. Η γ΄ τάξη ισοδυναμούσε με την α΄ τάξη των Διδασκαλείων. Τα προγράμματα, αναλυτικό & ωρολόγιο, διευθετήθηκαν σύμφωνα με το πρόγραμμα των Διδασκαλείων της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας Αθηνών. Στην γ΄ τάξη, δηλ. στην α΄ του Διδασκαλείου κατατάσσονταν : α) όσες μαθήτριες είχαν

σώμα αρτιμελές και «υγείαν στερεάν» και β) όσες είχαν ηλικία 15-20 ετών. Στο διάταγμα υπήρχαν γενικές διατάξεις για τις εγγραφές, τη διάρκεια του σχολ. έτους, τις απουσίες, εξετάσεις, βαθμολογίες, εορτές, ασθένειες, διακοπές, διορισμό εκπ/κών, επιθεωρήσεως των σχολείων κλπ. Το Διάταγμα προκάλεσε πολλές διαμαρτυρίες στους δασκάλους, ιδιαίτερα το άρθρο 9 (παράγρ. 5) το οποίο έδινε τη δυνατότητα σε φιλόλογους, θεολόγους και φυσικομαθηματικούς να διορίζονται προϊστάμενοι πολυταξίων Δημοτικών Σχολείων.

Τα Ανώτερα Δημοτικά σχολεία και οι απολύσεις εκπαιδευτικών

Με το με αρ. 79 Διάταγμα που υπογράφηκε στις 22 Αυγ. 1912 «περί καθορισμού των Ανωτέρων «πλήρων Δημοτικών Σχολείων» καθορίστηκαν ο αριθμός και οι έδρες των Ανωτέρων Δημοτικών Σχολείων σε 56 συνολικά (ανά 5.000 κάτοικοι, όπου ήταν εφικτό). Στην υπό εξέταση περιοχή Βιάννος - Αρκαλοχώρι ιδρύθηκαν Ανώτερα σχολεία «με τρεις δασκάλους», στο Καστέλλι, στην Έμπαρο και στον Άγιο Βασίλειο Βιάνου και υποβιβάστηκε το «Ανώτερο Δημοτικό Σχολείο Άνω Βιάνου εις διτάξιον». Σύμφωνα με το άρθρο 3 του παραπάνω Διατάγματος «Όπου δεν λειτουργεί ιδιαίτερον Παρθεναγωγείον δύναται να προσλαβάνηται βοηθός του προσωπικού των Ανωτέρων Δημ. Σχολείων διδασκάλισσα αναλαμβάνουσα τας κατωτέρας τάξεις. Ούτε προϊστάμεναι δε, ούτε υφιστάμεναι εν Χριστιανικούς Παρθεναγωγείους κατωτέρας ή μέσης εκπαίδευσεως δύναται να διορίζωνται έγγαμοι ή μνηστευμένοι».

Σε αναφορά του επιτρόπου Παιδείας Μανούσου Κούνδουρου προς την Διοικούσαν Επαναστατικήν Επιτροπήν με ημ/νία 14-09-1912 με θέμα τα Ανώτερα Δημοτικά και σε ότι αφορά την υπό εξέταση περιοχή, αναφέρει τα παρακάτω : «...Εν Βιάννω ομοίως εδύνατο να ορισθή και δεύτερον ανώτερον, διότι οι κάτοικοι της επαρχίας ταύτης είναι 7.480, ήτοι 2.480 υπέρ τον ως βάσιν τεθέντα αριθμόν. Αλλά το μεν επί διετίαν δεν ελειτούργησεν όλως το των Μουρνιών, εις ο εν συνόλω εφοίτων κατά το λήξαν έτος 40 μαθηταί, προσήλθον δε εις εξετάσεις 30 και προήχθησαν 17. Και όμως διετηρείτο προσωπικόν εκ τριών διδασκάλων και επληρώνετο επιμίσηθιον διευθυντού. Το δε και τα άλλα δύο, Άνω Βιάννου και Αγίου Βασιλείου, κακώς ελειτούργησαν ένεκα της ελεινότητος των οικημάτων και της παντελούς γυμνότητος παντός εποπτικού είδους διδασκαλίας και της ακηδίας των κατοίκων. Μάλιστα δε της Άνω Βιάννου το κτίριον ζωγραφείται υπό της εκθέσεως του προϊσταμένου ως κτίριον ετοιμόρροπον, ως έχον πλησίον μύλον, καφενεία και μαγειρεία, κακίστους γείτονας, οι δε κοινοτικοί επίτροποι και κάτοικοι τα μάλιστα περί σχολικών πραγμάτων αφροντιστούντες. Όθεν δικαιοτέρον κρίνομεν να ορισθή το ανώτερον εν τω κέντρω σχεδόν της επαρχίας, ήτοι εν Αγίω Βασιλείω, όπου αι υπάρχουσαι συνθήκαι είναι βοηθητικώτεραι υπέρ της κανονικής λειτουργίας. Διότι και το σύνολον των μαθητών είναι ανώτερον, 134 προς 119 και ο των τάξεων Δ', Ε' και ΣΤ' ωσαύτως, 17 προς 14, 22 προς 17, 11 προς 9...»

Η επιθεώρηση των Δημοτικών Σχολείων ανατέθηκε στους Διευθυντές των πλήρων Ανωτέρων Δημοτικών Σχολείων αντί των 4 Νομαρχιακών επιθεωρητών. Ως διευθυντές των Ανωτέρων σχολείων διορίζονταν οι δάσκαλοι με δεκαετή υπηρεσία πρωτοβάθμιοι πτυχιούχοι Διδασκαλείων ύστερα από επιτυχείς διευθυντικές εξετάσεις, και οι έχοντες διατελέσει Νομαρχιακοί Επιθεωρητές. Ελλείπει όλων των παραπάνω κατηγοριών διορίζονταν πρωτοβάθμιοι τετραετούς τουλάχιστον ευδοκίμου υπηρεσίας και δευτεροβάθμιοι 15ετούς ευδοκίμου υπηρεσίας. Οι ίδιες προϋποθέσεις και κριτήρια ίσχυαν και για τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία. Το προσωπικό των Ανωτέρων Δημοτικών αποτελούνταν τώρα κατά προτίμηση από πρωτοβάθμιους και των δύο φύλων.

ΔΙΔΑΚΤΗΡΙΑ

Σε έκθεση του ο Αντ. Μιχελιδάκης επόπτης των ‘δημοσία δαπάνη συντηρουμένων δημοτικών σχολείων’ της επαρχίας Πεδιάδος έτους 1873 συνιστά να διατηρηθούν τα σχολεία στο Θραψανό, τα Μάλλια και το Μοχό τα οποία έχουν οικοδομημένα οικήματα. Σύμφωνα με τον πίνακα του 1881 το σχολείο του Θραψανού ιδρύθηκε το 1872¹.

Το 1876 με έγγραφό της η Δημογεροντία Ηρακλείου ζήτησε να πληροφορηθεί αν υπάρχουν διδακτήρια οικοδομημένα με δαπάνες των κατοίκων. Από τις 4 απαντήσεις που δόθηκαν πληροφορούμαστε θετικά για τα χωριά Έμπαρος και Θραψανό.

Η κακή κατάσταση των διδακτηρίων της επαρχίας Πεδιάδος και οι παρεμβολές του επισκόπου Διονυσίου αναγκάζει την τμηματική εφορία το 1884 να επιστήσει την προσοχή των τοπικών παραγόντων να έχουν έτοιμα τα διδακτήρια με τα χρειώδη (έδρα, θρανία κ.ά.) διαφορετικά δε θα στείλει δάσκαλο και τους καλεί να αναφέρουν στην Εφορία. Ο επίσκοπος αναλαμβάνει πέρα από το έγγραφο της Εφορίας να ελέγξει ο ίδιος την κατάσταση των σχολείων και πληροφορεί την Εφορία ότι στο δήμο Παναγιάς έχει ανάγκη επισκευής το σχολείο της Εμπάρου, και στο Δήμο Καστελλίου τα σχολεία Αποστόλων και Καστελλίου. Αμέσως μετά της επίσκεψη του Διονυσίου οι κάτοικοι της Εμπάρου επισκευάζουν το διδακτήριο αφού πριν ολοκληρώσει την έρευνά του ο επίσκοπος και υποβάλλει την έκθεσή του πληροφορούν την εφορία ότι το σχολείο επιδιορθώθηκε και ζητούν δάσκαλο. Έγγραφο του δημαρχιακού παρέδρου Αρκαλοχωρίου πληροφορεί την Εφορία ότι το σχολείο του Πατισιέρου δεν έχει ανάγκη από καμμιά επιδιόρθωση².

Κατά καιρούς διατυπώθηκαν αρνητικές κρίσεις για τα σχολεία των χωριών Καστέλλι Πεδιάδος, Σμάρι, (Πολιτάκη 1886), Καστελλιανά (Καριοφύλλη 1883, Αρετάκη 1886), ενώ ευνοϊκές κρίσεις για το Θραψανό και τον Ξιδά (Πολιτάκη 1886), Πατισιέρο (έκθεση Αρετάκη 1886).³

Κρητική Πολιτεία

Διδακτήρια – Σχολικός εξοπλισμός

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ίδρυση σχολείου ήταν η ύπαρξη διδακτηρίου και κατοικίας για το δάσκαλο. Τα παραπάνω κτήρια θα έπρεπε να ανεγερθούν από τις κοινότητες ή να ενοικιασθούν κατάλληλα. Στην τοπική Εφορία έπεφτε και το βάρος της προμήθειας επίπλων και σκευών (θρανία κλπ.) καθώς και εποπτικών οργάνων.

Σε έκθεση του Νομαρχιακού Επιθεωρητή Ηρακλείου Εμ. Παντελάκη το θέρος του 1900 αναφέρεται ότι οι περισσότερες κοινότητες φιλοτιμήθηκαν και επισκεύασαν διδακτήρια, 3 κοινότητες οικοδόμησαν τα διδακτήρια που είχαν καταστραφεί κατά την τελευταία επανάσταση (1897-98), ενώ η καθιέρωση της υποχρεωτικής φοιτήσεως δημιούργησε μείζον πρόβλημα χωριτικότητας στα διδακτήρια του νομού Ηρακλείου. Εποπτικά όργανα και έπιπλα είχαν ελάχιστα και εκείνα άχρηστα και παλιά. Η Πολιτεία άρχισε τον εφοδιασμό μικρού αριθμού (25) σχολείων με έπιπλα και εποπτικά όργανα, ενώ τα θρανία δεν είχαν ακόμη κατασκευαστεί :

«...Αι πλείσται των Κοινοτήτων εφίλοτιμήθησαν να επισκεύασωσι τα διδακτήρια αυτών, ως υπέδειξα αυταίς κατά την προ της ενάρξεως της λειτουργίας των σχολείων περιοδείαν μου, τρεις δ’ ίδιαις δαπάναις οικοδόμησαν τη αρωγή της σεβ. Κυβερνήσεως τα κατά την τελευταίαν επανάστασιν κατεστραφέντα διδακτήρια αυτών. Και δεν είναι μεν πάντα ταύτα τα διδακτήρια, τα τε παλαιά και τα νέα οικοδομημένα κατά τας απαιτήσεις της

1. ΑΔΗ. Έγγραφο της Δημογ. Ηρακλείου με ημερ/νία 6-9-1873

2. ΑΔΗ, 15-8-1884.

3. Γοντικάκη Στέφανου, ‘Η παιδεία στην Κρήτη’

υγιεινής και παιδαγωγικής, μετά το υποχρεωτικόν δε της φοιτήσεως πολλά τούτων είναι προς τον αριθμό των μαθητών ανεπαρκούς χωρητικότητος, αλλά τουλάχιστον προφυλάττουσι τους παίδας από των επηρειών της βροχής και των ηλιακών ακτίνων και δύνανται ευρυνόμενα να χρησιμοποιώνται επί τινα έτι χρόνον ως διδασκλήρια, μέχρις ότου οι κάτοικοι οικονομικώς αναλαβόντες δυνηθώσι να κτίσωσι σχολεία ανταποκρινόμενα προς τας εκπαιδευτικάς ανάγκας των καθ' ημάς χρόνων. Δεν αμφιβάλλω δ' ότι, όταν η σεβ. Κυβέρνησις κανονίση τον τρόπον της διαχειρίσεως των περιουσιών των Κοινοτήτων, θα θεσπίση, όπως μέγα μέρος των εισοδημάτων των περιουσιών τούτων δαπανάται υπέρ των εκπαιδευτικών αναγκών των κοινοτήτων, και δη της σπουδαιότητος αυτών, της ανεγέρσεως καταλλήλων διδασκληρίων.

Έπιπλα και διδασκλήρια όργανα ολίγα έχουσι τα σχολεία ημών και ταύτα κατά το πλείστον άχρηστα και πεπαλαιωμένα. Αλλά η σεβ. Κυβέρνησις ήρξαντο ήδη να εφοδιάζη τα σχολεία ημών διά των αναγκαίων οργάνων και επίπλων και δη εις 25 μεν σχολεία εστάλησαν αναγνωστήρια, αριθμητήρια, μαυροπίνακες, καθίσματα, αναρτητήρια και τράπεζαι, εις 25 δε, μαυροπίνακες, καθίσματα και τράπεζαι. Τα θρανία του ημετέρου Νομού δυστυχώς δεν κατασκευάσθησαν εισέτι, αλλά ελπίζω ότι κατά το προσεχές σχολικόν έτος και τα ημέτερα σχολεία θα εφοδιασθώσι διά των απαιτουμένων θρανίων...»

Από έκθεση της επίσημης Πολιτείας για την εκπαίδευση στην Κρήτη πληροφορούμαστε την οικονομική αδυναμία της Πολιτείας να ανεγείρει διδασκλήρια και να προμηθεύσει στα σχολεία τον απαραίτητο εξοπλισμό. Μοιραία ανατέθηκε στις Κοινοότητες η ανέγερση των διδασκληρίων και η προμήθεια των επίπλων. Επειδή και αυτές αδυνατούσαν να ανεγείρουν διδασκλήρια, διέυρναν τα υπάρχοντα ή προέβαιναν στη μίσθωση κάποιου οικήματος συνήθως ανήλιου και ακατάλληλου⁴:

«... Προς ανέγερσιν διδασκληρίων και εφοδιασμόν διά των αναγκαίων σχολ. σκευών και διδασκλικών οργάνων η αρτισύστατος ημών Πολιτεία δεν ηδύνατο ευθύς να μεριμνήση, διότι η οικονομική κατάσταση αυτής δεν επήρκει εις την πλήρωσιν πασών των αναγκών τούτων. Και διά τούτο η περί ανεγέρσεως διδασκληρίων φροντίς και η προμήθεια των απαραίτητως αναγκαίων σχολικών επίπλων και διδασκλικών οργάνων ανετέθη εις τας Κοινοτήτας, ως συνέβαινε και εις το παρελθόν, αίτινες προς λειτουργίαν μεν των σχολείων μέχρι ανεγέρσεως καταλλήλου διδασκληρίου εμίσθωσαν ιδιωτικάς οικίας και ούτω ευθύς εν τη αρχή ιδρύθησαν σχολεία πανταχού ένθα υπήρχον τουλάχιστον 20 μαθηταί. Ιδρύθησαν δε και ελειτούργησαν καθ' άπασαν την Νήσον 523 δημοτικά σχολεία...»

...Αλλά και η Κυβέρνησις παρέσχε κατά το δυνατόν την εαυτής επικουρίαν και υπό την έποψιν ταύτην. Αρχιτέκτονες του Δημοσίου ή εχορήγησαν σχέδια, όπου αι Κοινοότητες εφιλοτιμούντο να οικοδομήσωσι διδασκλήρια, ή μετέβαινον επιτοπίως όπως δώσωσι τας αναγκαίας οδηγίας, εις ομολογουμένως δ' άπόρους Κοινοτήτας και υλική εχορηγήθη συνδρομή είτε εις χρήματα είτε εις ξυλείαν. Ούτω κατωρθώθη εντός ολίγου να οικοδομηθώσι μεν εκ νέου ικανά διδασκλήρια, ικανά δε να επισκευασθώσιν.

Αλλά και προς προμήθειαν των σχολικών επίπλων και διδασκλικών οργάνων η Κυβέρνησις εσκέφθη να εξασκήση προστατευτικήν τινα παρέμβασιν, διότι πολλαί Κοινοότητες δεν ήσαν εις θέσιν ούτε τα καταλληλότατα διδασκλήρια όργανα να εκλέξωσιν, ούτε τα σχολικά έπιπλα να κατασκευάσωσι συμφώνως προς τα πορίσματα, εις ά έχουσι σήμερα καταλήξει άνδρες ειδικώς εις σχολικά ζητήματα ασχολούμενοι. Ηγοράσθησαν λοιπόν και διενεμήθησαν 50 έδραι, 270 μελανοπίνακες, 204 τράπεζαι, 604 καθίσματα, 22 ερμάρια, 400 γεωγραφικοί χάρται, 100 αριθμητήρια, 100 αναγνωστήρια, 30 αβάκια, 200 αναρτήρια, 20 σειραί γεωμετρικών σχημάτων και 10.445 θρανία. Προς πληρωμήν τούτων ωρίσθη υπό τύπον δικαιώματος εγγραφής μία δραχμή καθ' εκάτερον εξάμηνον δι' έκαστον μαθητήν ...»

4. « Η εν Κρήτη εκπαίδευσις », Κρητική Πολιτεία, Ανωτέτα Διεύθυνσις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης, Εν Χανίοις εκ του τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας, 1904

Τα επιβληθέντα εκπαιδευτικά τέλη για αγορά θρανίων επικρίθηκαν έντονα από την αντιπολίτευση (Α. Μιχελιδάκης) κατά τη διάρκεια συζήτησης στη Βουλή⁵. Επικρίθηκε ως αντισυνταγματικός ο επιβληθείς φόρος : «...επιβληθέντος ίσα ίσα εις το μέρος εκείνο, εις το οποίον δεν έπρεπε να επιβληθή. Ενθυμούμαι, κύριοι, ότε εισεπράττοντο τα παράνομα εκείνα τέλη καθ' εξαμηνίαν από τους πτωχούς και ρακενδύτους αυτούς παίδας των κατεστραμμένων, των πεσόντων εν ταις μάχαις και εισεπράττοντο αμειλίκτως, μετέβαινον εις την Μητρόπολιν και συνήντησα χήραν μητέρα κλαίουσα και οδυρομένην και επαιτούσαν δια να μαζεύση την δραχμήν εκείνη. Τα ίδια πανταχού...». Επικρίθηκε επίσης έντονα η αγορά θρανίων, το μέγεθός των καθώς δεν χωρούσαν στα μικρών διαστάσεων εκπαιδευτήρια (τα οποία είχαν ανοικοδομηθεί προ της υποχρεωτικής φοιτήσεως) όπως και η αγορά αριθμητηρίων και γεωγραφικών χαρτών. Το έργο της κυβέρνησης, η αγορά δηλαδή θρανίων με πόρους από φορολογία, υπερασπίστηκε ο Σύμβουλος επί της Παιδείας Ν. Γιαμαλάκης ο οποίος έκανε λόγο για παλαιά και σεσαθρωμένα θρανία τα οποία καταστράφηκαν κατά τη διάρκεια των τελευταίων Κρητικών επαναστάσεων κατά των Τούρκων (1889, 1895, 1897-98) και από Κρήτες πρόσφυγες που κατέφευγαν στα διδακτήρια. Αλλά και όλα τα θρανία να διασώζονταν πάλι δεν θα ήταν αρκετά αφού η καθιέρωση της υποχρεωτικής φοίτησης υπερδιπλασίασε τον αριθμό των μαθητών. « ...Έχω κύριοι εκθέσεις από τους Επιθεωρητάς οι οποίοι διεκτραγωδούσι διά των μελανοτέρων χρωμάτων την κατάστασιν των σχολείων κατά το πρώτον έτος λόγω της ελλείψεως θρανίων. Εγώ αυτός επήγα εις το Παρθεναγωγείον Βάμου και είδα 60 – 70 κορίτσια να κάθονται εις τα ποδαράκια των επάνω και εμάνθανον γράμματα. Πηγαίνω εις το Δημοτικόν σχολείον. Το ίδιο. Υπήρχον εκεί μερικά από τα παλαιά σεσαθρωμένα θρανία, αλλά τα περισσότερα εκάθηντο εις τα κούτσουρα και τις πέτρες. Αυτή δεν πιστεύω, κύριοι, να νομίζετε ότι είναι κατάστασις σχολείων. Αν το παιδί καθημένον αναπαιτικώς εις το θρανίον δεν πρέπει να κάθεται περισσότερο των τριών ωρών την ημέραν κατά τα πρώτα έτη των σπουδών του όπως αποφαίνονται άνδρες σοφοί και όπως ενομοθέτησεν η Αυστρία εσχάτως, δεν ηξεύρω τι εμπορεί να είπη κανείς, όταν το παιδί αναγκάζεται να κάθεται ανακούρκουβα όπως το λέγομεν εις τον τόπον μας. Το παιδί δεν ημπορεί να γράψη, η σπονδυλική στήλη κυρτούται, τα μάτια στραβώνονται και είναι πολύ καλύτερον να αφήσητε το παιδί να μείνη έστω και αγράμματον αλλά τουλάχιστον αρτιμελής. Είναι πταίσμα λοιπόν της Κυβερνήσεως εάν απεφάσισε να κάμη θρανία ή έπαινος ; Επαναλαμβάνω ότι όσον αφορά το διατί έκαμε θρανία αυτού του είδους και όχι άλλου, αυτό είναι ζήτημα ευθύνης διά το οποίον είμαι πρόθυμος να δώσω λόγον εις την Βουλήν όταν θέλη...»

Ο Αντ. Γιάνναρης στην επιχειρηματολογία του για μετακίνηση του σχολ. έτους τον Ιανουάριο του 1908 φέρει ως επιχείρημα την κακή κατάσταση των διδακτηρίων, σε αντίθεση με την Ευρώπη, τα οποία δεν προσφέρονται για μάθημα το χειμώνα : «...τουναντίον δε παρ' ημίν τα σχολικά καταλύματα εισιν συνήθως τέσσαρες τοίχοι, και ούτοι κακώς εκτισμένοι και χείρον επεστεγασμένοι, άνευ τεχνητής θερμάνσεως, πολλάκις δε και άνευ παραθύρων, άνευ ικανού φωτός-καταλύματα πενιχρά, υγρά, διαρρεόμενα, διαφυσώμενα υπό παγερού ανέμου ».

Η άσκημη κατάσταση των διδακτηρίων βρέθηκε στο επίκεντρο της αρθρογραφίας σε εφημερίδες και εκπαιδευτικά περιοδικά.

5. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας. Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής. Τεύχος Δ' (Περίοδος Α'. Συνεδρία ΜΘ'), Εν Χανίοις 1903

Στο με αρ. 22 φύλλο του περιοδικού ‘Ασπίς’ στο άρθρο με τίτλο ‘Βελτιώσατε την Δημοτικήν εκπαίδευσιν’ αφού περιγράφονται με τα μελανότερα χρώματα τα διδακτήρια 12 έτη μετά τη συγκρότηση της Πολιτείας, ο αρθρογράφος ζητά από την Κυβέρνηση να αναλάβει εκείνη την ανέγερση των διδακτηρίων και την προμήθεια επίπλων και εποπτικών μέσω διδασκαλίας, επιβάλλοντας δίδακτρα σε όλους ανεξαιρέτως τους μαθητές⁶ : «...Η κοινότης, η τοσούτον άλλοτε ενδιαφερομένη υπέρ του σχολείου αυτής, ήδη όλως αδιαφορεί, περί ουδενός σκεπτομένη, ούτε περί διδακτηρίου, ούτε περί σχολικών οργάνων, ούτε περί επίπλων και των τοιούτων. Ως σχολεία τούτου ένεκεν εις πλείστα μέρη χρησιμεύουσιν αι ελεινότεραι οικίαι, αι μάλλον ανήλιοι και ανθυγιειναί, άνευ ξυλίνου πατώματος, με ετοιμόρροπον οροφήν, ούτε τα ύδατα της βροχής του χειμώνος εμποδίζουσιν ούτε τας καυστικές ακτίνας του θέρους, χωρίς θρανία, χωρίς μαυροπίνακας, χωρίς γεωγραφικούς χάρτας, χωρίς ιστορικές εικόνας, χωρίς τίποτε, και τους μαθητάς, με πεφλογισμένην εκ του ψύχους ρίνα και οφθαλμούς και καθημένους επί λίθων !.....καθήκον έχουσιν οι κ. κ. πληρεξούσιοι να φροντίσωσι και περί διδακτηρίων, επίπλων, οργάνων και λοιπών των σχολείων, διότι όπως έχουσι ταύτα σήμερα μάλλον βλάβης παρά ωφελείας πρόξενα γίνονται. Επειδή δε αι κοινότητες ούτε δύνανται ούτε την προθυμίαν έχουσι να πράξωσι τι θα ήτο καλόν αν η Σεβ. Κυβέρνησις ανελάμβανε την οικοδομήν των διδακτηρίων και την προμήθειαν των επίπλων και οργάνων επιβάλλουσα, ως και άλλοτε, δίδακτρα ανάλογα εις πάντας ανεξαιρέτως τους μαθητάς. Εις το μέτρον τούτο της κατά τα πρώτα έτη της αποκαταστάσεως Κυβερνήσεως οφείλομεν τα ολίγα θρανία, τα οποία τώρα έχομεν...»

Οι διδακτηριακές εκθέσεις του φθινοπώρου του 1899

Μικρά και ανήλιαγα κτίρια που είχαν κτιστεί με τις προδιαγραφές που οι κάτοικοι οι ίδιοι έθεταν και τραγική έλλειψη θρανίων, διδακτικών οργάνων και σκευών μαρτυρούν οι εκθέσεις του 1899. Αρκετές εκθέσεις για τα διδακτήρια και τα εποπτικά όργανα είναι γραμμένες από τους δασκάλους των σχολείων και στέλνονται στον Γενικό Επιθεωρητή Κρήτης το φθινόπωρο του 1899. Σ’ αυτές αναγράφονται κυρίως οι διαστάσεις των διδακτηρίων, τα έπιπλα (θρανία κ.ά.) και τα εποπτικά όργανα που υπήρχαν. Μελετώντας τις εκθέσεις των δασκάλων της περιοχής προς την Ανωτέρα Διεύθυνση της Παιδείας το φθινόπωρο του 1899 μπορούμε να πούμε ότι τα γενικά χαρακτηριστικά των κτιρίων ήταν : κτίρια λιθόκτιστα, τα οποία δεν είχαν κτιστεί σύμφωνα με τα σχέδια της Πολιτείας και τους κανόνες της παιδαγωγικής και της υγιεινής. Ήταν κοινοτικά τα περισσότερα, λίγα με ενοίκιο, αρκετά διέθεταν δωμάτιο για το δάσκαλο, ενώ σε όλα τα διδακτήρια υπήρχε τραγική έλλειψη θρανίων και διδακτικών οργάνων. Οι κάτοικοι με ζήλο είχαν ανεγείρει τα διδακτήρια προσδοκώντας από την Πολιτεία να τα εξοπλίσει με διδακτικά μέσα και όργανα. Υπάρχουν επίσης εκθέσεις λειτουργίας του σχολ. έτους 1907-1908 οι οποίες στάλθηκαν στο Γενικό Επιθεωρητή Κρήτης μετά από δική του απαίτηση, και επιθεωρήσεις σχολείων από πρωτοβάθμιους δασκάλους.

Ο προϊστάμενος του Δημοτικού Σχολείου Καστελλίου Πεδιάδος Αντώνιος Χρονάκης αναφέρει στο Νομαρχιακό Επιθεωρητή Δημοσίων σχολείων στο με το με ημερ/νία 8 -11-1899 έγγραφό του ότι το διδακτήριο είναι κοινοτικό, αποτελείται από δύο αίθουσες οι οποίες δεν φωτίζονται σωστά, έχει 12 θρανία και λίγους γεωγραφικούς χάρτες⁷:

6. Περιοδικόν Ασπίς , αρ. φύλλου 22, Εν Χανίοις τη 30 Νοεμβρίου 1910

7. Τη με ημερ/νία 8 Νοεμβρίου 1899 έγγραφο του δασκάλου Καστελλίου Πεδιάδος Αντωνίου Χρονάκη προς το Νομαρχιακό Επιθεωρητή των Δημοτικών Σχολείων Ηρακλείου, ΙΑΚ, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1899

«...η του σχολείου μας διάστασις είνε η εξής : συγκεκριμένου εκ δύο αιθουσών, εξ ών η μία μικρότερα έχουσα πλάτος 4,50 μήκος 5,60, η δ' ετέρα μεγαλύτερα έχουσα πλάτος 4,50 μήκος δε 10. Έπιπλα δε σκευή και διδακτικά όργανα ενυπάρχουσι τα εξής. Ήτοι δώδεκα θρανία, δύο μελανοπίνακες, δύο τράπεζαι και τέσσαρες Γεωγραφικοί χάρται ήτοι δύο ημισφαίρια εις χάρτης των Ελληνικών χωρών υπό Ζαφειροπούλου και εις Γεωγραφικός χάρτης της Κρήτης υπό Ιωάννου Νεράτζη, όστις είναι ελλιπέστατος. Όσον αφορά την κατάστασιν τούτου, αύτη δεν είνε τόσον κατάλληλος μη φωτιζομένου δεόντος του Σχολείου, τυγχάνει δε κτήμα της Κοινότητος Καστελλίου Πεδιάδος ».

Ο δάσκαλος του Δημοτικού Σχολείου Αμαριανού με το με ημερ/νία 16-11-1899 έγγραφό του αναφέρει ότι το διδακτήριο είναι κοινοτικό το οποίο διαχωρίστηκε πρόσφατα σε δυο αίθουσες και οροφή η οποία δεν έχει ακόμη αποπερατωθεί⁸ «...η παρ' ημίν σχολή τυγχάνει κτήμα της κοινότητος διαχωρισθείσα ήδη εις δύο αιθούσας, ων η μεν έχει μήκος 5 ½ μέτρων, η δε 8 του πλάτους 5, έχουσιν μόνον οροφή του 'τσατίν', στερουμένη του 'αχήρ ταβάν', νυν δε θέλουσιν αγορασθή υαλοπίνακες διά τα παράθυρα...» Τα έπιπλα του σχολείου ήταν : « θρανία 10, Γεωγραφικοί χάρται του Βασιλείου της Ελλάδος 2, Μαυροπίναξ 1, τράπεζα 1, καθέκλα 1 ».

Ο διδάσκαλος του δημοτικού σχολείου Μουχτάρων⁹ Πεδιάδος Γεώργιος Κ. Κατζογιαννάκης στο με ημερ/νία 10-11-1899 έγγραφό του αναφέρει : «...γνωρίζω ημίν ότι η εν λόγω σχολή έχει μήκος μεν 13 μέτρων πλάτος δε 3 ½ και είναι κτήματα της κοινότητος του χωρίου έπιπλα δ' έχει θρανία 3 παλαιά, 1 μαυροπίνακα και μίαν τράπεζαν...»

Ο διευθυντής της σχολής Θραψανού Ιωάννης Γενειατάκης σε αναφορά του προς το Νομαρχιακό επιθεωρητή Ηρακλείου αναφέρει τα παρακάτω για τα έπιπλα, διδακτικά όργανα και την κατάσταση του διδακτηρίου¹⁰ :

«...ουδέν σκευός ή διδακτικόν όργανον εύρον εις τα οικήματα της Σχολής ταύτης τα χρησιμεύοντα ως διδακτήρια εκτός 12 θρανίων 2 μαυροπινάκων και των κινητών ψηφίων του αλφαβήτου αλλ' ελλειπών μετά του αβακίου εις το παλαιόν και μεγαλύτερον οίκημα της σχολής ένθα μένει ο βοηθός μου μετά της Αης και Βας τάξεως.

Αμφοτέρα τα οικήματα της σχολής είναι κτήμα της κοινότητος· του ενός οικήματος της Σχολής το μήκος μεν είναι 13 μέτρα πλάτος 4 μέτρα και 70 εκατοστά του μέτρου, του δε ετέρου οικήματος μήκος μεν είναι 7 & 1/2 μέτρα πλάτος δε 4 μέτρα και 30 εκατοστά.

Συμφώνως ταις προφορικαίς υμών οδηγίαις ταις δοθείσας κατά την περιοδείαν υμών επισκευάσθησαν τα οικήματα της Σχολής, πλην εις το μεγαλύτερον οίκημα της Σχολής δεν έγινε το παράθυρον εις την βόρειον πλευράν φρονώ όμως ότι δεν είνε τόσον αναγκαίον έως εις την άνοιξιν τουλάχιστον ».

Ο δάσκαλος του Δημοτικού Σχολείου Πατσιδέρου Σταύρος Καλεντάκης γράφει στις 10 Νοεμ. 1899 προς το Νομαρχιακό επιθεωρητή Ηρακλείου, 'Περί καταστάσεως του διδακτηρίου Πατσιδέρου¹¹:

8. Το με ημερ/νία 16 Νοεμβρίου 1899 έγγραφο του δασκάλου του Δημοτικού Σχολείου Αμαριανού Πεδιάδος Γ. Θ. Φρουδαράκη προς το Νομαρχιακό Επιθεωρητή Δημοτικών Σχολείων Ηρακλείου, ΙΑΚ, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1899

9. Το με ημερ/νία 10 Νοεμβρίου 1899 έγγραφο του δασκάλου του Δημοτικού Σχολείου Μουχτάρων Κατζογιαννάκη.

10. Το με ημερ/νία 9 Νοεμβρίου 1899 έγγραφο του διευθυντή της Σχολής Θραψανού Ιωάννη Γενειατάκη, προς το Νομαρχιακό Επιθεωρητή Ηρακλείου

11. Τη με ημερ/νία 10 Νοεμβρίου 1899 έκθεση του δασκάλου του σχολείου Πατσιδέρου Σταύρου Καλεντάκη προς το Νομαρχιακό Επιθεωρητή Ηρακλείου 'περί καταστάσεως του σχολείου', Ιστορικό Αρχείο Κρήτης, Ανωτέρα Διεύθυνσις Παιδείας και Θρησκευμάτων, φάκελλος του έτους 1899

«... το σχολείον του χωρίου τούτου είναι κτήμα της κοινότητος, κ' ευρίσκεται επί της καταλληλοτέρας θέσεως, προς ανατολάς του χωρίου εντός του περιβόλου της εκκλησίας της γεννήσεως της θεοτόκου. Κέκτηται δε το σχολείον τούτο μικρόν κήπον όστις περιέχει τινά δένδρα 2 κυπαρίσσους 1 ροδακινέαν και 8 ροδάς, έχει δε επισκευασθή νεωστί επειδή κατεκάη κ' 3 φοράν κατά την επανάστασιν του 1896 υπό των τούρκων. Σύγκειται δε εκ μιας θύρας κ' 5 παραθύρων 2 βορείων μετά υαλοπινάκων, 1 νοτίου 1 ανατολικού και 1 δυτικού άνευ υαλοπινάκων. Περιέχει δε κ' τα εξής όργανα 6 θρανία, 1 μαυροπίνακα κ' 1 τράπεζαν γεωγραφικούς δε χάρτας κ' παιδαγωγικά βιβλία δεν περιέχει επειδή κατεκάησαν ταυτοχρόνως πρότερον. Το επίπεδον δε έχει επιστρωθεί διά ξυλείας. Όπερ είνε 5 ½ οργυιάς κατά το μήκος κ' 2 κατά το πλάτος. Το δε ύψος είνε 2 οργυιάς. »

Χωρίς έπιπλα και διδακτικά όργανα είναι και το δημοτικό σχολείο Ινίου. Ήταν κτήμα της Κοινότητος και διέθετε δωμάτιο για το δάσκαλο, όπως αναφέρει σε έκθεσή του προς την 'Σεβαστήν Ανωτέραν Διεύθυνσιν Θρησκευτικών και της Δημοσίας Εκπαιδύσεως', ο δάσκαλος Εμ. Δ. Ραπτάκης στις 17-11-1899¹².

«... το ενταύθα εκπαιδευτήριον είναι κτήμα της Κοινότητος έχον μήκος μεν περί τα δέκα μέτρα, πλάτος δε περί τα τέσσερα μετά ταβλώ..νου πατώματος, πέντε παραθύρων μετά υαλοπλαισίων, μιας θύρας και παρακειμένου δωματίου διά τον διδάσκαλον προορισμένον. Εντός αυτού ουδέν έπιπλον ή όργανον διδακτικόν υπάρχει.»

Ο δάσκαλος του Δημοτικού Σχολείου Εμπάρου Ιωσήφ Κ. Κονδυλάκης αναφέρει στις 17-11-1899 ότι το διδακτήριο είναι κτήμα των κατοίκων των χωριών Εμπάρου, Μηλιαράδων, Ξενιάκου και Κατωφυγίου, με καλή στέγη, παράθυρα με καλά κανάτια αλλά χωρίς τζάμια και ασανίδωτο πάτωμα. Τα μόνα έπιπλα που βρήκε στο σχολείο ήταν ένα τραπέζι δυο μελανοπίνακες και δυο γεωγραφικούς χάρτες¹³.

«...τα μόνα έπιπλα εύρον εν ω Σχολείο διδάσκω τα εξής .

Δύο μελανοπίνακας και δύο Γεωγραφικούς χάρτας, ένα της Κρήτης και έτερον του Βασιλείου της ελλάδος, και μίαν τράπεζαν. Η έκτασις του δωματίου είναι η εξής. Μήκος πόδας 31, Πλάτος πόδας 15, Κατάστασις στέγης καλή. Παράθυρα με καλά κανάτια αλλ' άνευ υέλων, Πάτωμα άνευ σανίδων, είναι δε κτήμα των χωριών Εμπάρου, Ξενιάκου , Κατωφυγίου, Μηλιαράδου και Θωμαδιανού».

Ο δάσκαλος του Δημοτικού σχολείου Καστελλιανών Γ. Πλατζουνάκης αναφέρει στις 25-11-1899 ότι το διδακτήριο είναι κοινοτικό και βρίσκεται σε καλή κατάσταση, βρήκε θρανία για όλους τους μαθητές, όλους τους γεωγραφικούς χάρτες εκτός της Κρήτης, ένα πίνακα μαύρο και ένα τραπέζι¹⁴ «...εν τη σχολή του χωρίου Καστελλιανά εν ή τυγχάνω διδάσκαλος εύρον τα εξής έπιπλα, θρανία δι' όλους τους μαθητάς, όλους τους γεωγραφικούς χάρτας πλην της Κρήτης, πίνακαν μαύρον και εν τραπέζιον. Το δε διδακτήριον οίκημα ευρίσκεται εν καλή καταστάσει και είναι κτήμα της κοινότητος ».

12. Τη με ημερ/νία 17-11-1899 έγγραφο του Εμ. Δ. Ραπτάκη προς Ανωτέρα Διεύθυνση της Παιδείας με θέμα 'Κατάστασις διδακτηρίου Ινίου', ΙΑΚ, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1899

13. Το με ημερ/νία 17-11-1899 έγγραφο του δασκάλου του σχολείου Εμπάρου 'Περί του διδακτηρίου του Σχολείου' ΙΑΚ, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1899

14. Το με ημερ/νία 25-11-1899 έγγραφο του δασκάλου του σχολείου Καστελλιανών Πλατζουνάκη προς το Νομαρχιακό Επιθεωρητή 'Περί καταστάσεως της Δημοτικής Σχολής Καστελλιανών', ΙΑΚ, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1899

Μία οικία ήταν το διδακτήριο του χωριού Σχοινιά με καινούργιο πάτωμα και παράθυρα με τζάμια, αλλά χωρίς θρανία, μελανοπίνακες και διδακτικά όργανα σύμφωνα με την έκθεση του δασκάλου Μιχ. Θεοδοσάκη¹⁵.

« Ευσεβώς υποβάλλω υμίν ότι η δημοτική σχολή εν η διορίσθην διδάσκαλος είναι οικία της Κοινότητος του χωριού Σχοινιά, έχουσα εσωτερικόν μήκος 10 κ' 1/2 μέτρα, πλάτος 4 κ' 1/2 και ύψος 3 κ' 7/10 με πάτωμα καινούργες, παράθυρα 4 με υάλους καλώς διορθωμένα. Όσα δε άλλα σκεύη χρειάζονται δεν υπάρχουν ήτοι μελανοπίνακες, θρανία και λοιπά ! Διδακτικά δε όργανα υπάρχουν μόνον τα κινητά γράμματα του αλφαβηταρίου και εν τεκμήριον του ιερού ευαγγελίου ».

Ο δάσκαλος του Δημοτικού Σχολείου Άνω Βιάννου Εμ. Γ. Χατζιδάκης αναφέρει στις 20 Σεπτ. 1899 ότι το σχολείο της Βιάννου είναι κοινοτικό στερείται επίπλων, σκευών και διδακτικών οργάνων, αναφέρει ότι η μεγάλη αίθουσα είναι ευήλια και ευάερη ενώ οι άλλες τρεις κοντά και απέναντι της μεγάλης είναι πνιγηρά και σκοτεινά δωμάτια αφού στερούνται φωτισμού¹⁶.

«... το διδακτήριον του ενταύθα Δημοτικού σχολείου, όπερ εντελώς άνευ επίπλων, σκευών, και διδακτικών οργάνων υπό την εμήν διεύθυνσιν ανέλαβον ιδρυθέν δαπάνη της ενταύθα κοινότητος Επάνω Βιάννου και κείμενον εν τω κέντρο ακριβώς του χωριού, αποτελείται εκ τεσσάρων αιθουσών, εξών η μία, η και μεγαλυτέρα, ης το μεν πλάτος είναι 4,50, το δε ύψος 4,15 και το μήκος 15 βασιλικά μέτρα, είναι ευάερη και ευήλιον δωμάτιον, καθ' ότι εν όλω έχει 10 παράθυρα πρώτου μεγέθους. Αι δε έτεροι τρεις, τινές πλησίον και απέναντι της μεγάλης αιθούσης κείνται, είναι πνιγηρά και νοσηρά δωμάτια, καθότι του απαιτουμένου διά το σχολείον φωτός στερούνται ».

Κάθιγρο και εν γένει ανθυγιεινό χαρακτηρίζει σε έκθεση της το διδακτήριο του Παρθεναγωγείου Βιάννου η γραμματοδιδασκάλισσα Σοφία Γ. Αγαπάκη στο με ημερ/νία 20-11-1899 έγγραφο της προς τον Επιθεωρητή Λασιθίου. Ήταν οίκημα της Κοινότητος, βρισκόταν στο κέντρο της κωμόπολης, ισόγειο, με ασανίδωτο πάτωμα. Τρία μόνο μικρά θρανία βρήκε στο σχολείο και τίποτε άλλο. Ούτε έπιπλα, σκεύη ή διδακτικά όργανα υπήρχαν¹⁷.

«...Το οίκημα της Κοινότητος το χρησιμεύον ως διδακτήριο των θηλέων ενταύθα, ευρίσκεται εν τω κέντρω της Κωμοπόλεως και έχει έκτασιν μήκους 8 ½ μέτρων και πλάτους 5 ½ είναι ισόγειον ασανίδωτον, κάθυγρον, και εν γένει ανθυγιεινόν. Εν τω διδακτηρίω τούτω μόνον τρία μικρά θρανία εύρον ουδέν δ' άλλο έπιπλον ή σκεύος ή όργανον, ούτε άλλο τι των απολύτως αναγκαίων υπάρχει εν αυτώ. Μόνον προ πέντε ημερών ετοποθετήθησαν ύαλοι επί των τεσσάρων παραθύρων του διδακτηρίου τούτου ».

15. Το με ημερ/νία 25-11-1899 έγγραφο του δασκάλου του σχολείου Σχοινιά Μιχ. Θεοδοσάκη προς τον Επιθεωρητή Ηρακλείου 'Περίληψις έκθεσις καταστάσεως της Δημοτικής Σχολής Σχοινιά', ΙΑΚ, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1899

16. Τη με ημερ/νία 20 Σεπτ. 1899 έγγραφο του δασκάλου του σχολείου Εμ. Χατζιδάκη προς το Νομαρχιακό Επιθεωρητή Λασιθίου με θέμα ' Κατάστασις του διδακτηρίου της Σχολής Βιάννου ', ΙΑΚ, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1899

17. Το με ημερ/νία 20-11-1899 έγγραφο της γραμματοδιδασκάλισσας του Παρθεναγωγείου Βιάννου Σοφίας Αγαπάκη προς τον Νομαρχιακό Επιθεωρητή Λασιθίου, ΙΑΚ, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1899.

Ο δάσκαλος του σχολείου της Κάτω Βιάννου Ιωάν. Αγγουράκης αναφέρει σε έγγραφό του με θέμα 'Περιγραφή του οικήματος εν ώ διδάσκω διδακτικά όργανα και έπιπλα τούτου' στις 22-12-1899 ότι το διδακτήριο βρίσκεται εντός του χωρίου είναι κοινοτικό, με πάτωμα από σανίδες. Τα μόνα έπιπλα και σκεύη που βρήκε ήταν ένα μαυροπίνακα και τρία παλιά θρανία¹⁸.

«... Εύρον ένα μαυροπίνακα, τρία θρανία πεπαλαιωμένα, το δε οίκημα ευρίσκεται εντός του χωρίου, είναι κτήμα της κοινότητος περιέχει τρία παράθυρα μίαν θύραν και πάτωμα εκ σανιδίων, έκτασιν δε έχει 7 οργιάς μήκος και πλάτος 2 κ' 1/2 ».

Ο δάσκαλος του Δημοτικού Σχολείου Αμιρά αναφέρει ότι τα μόνα έπιπλα που βρήκε ήταν 4 θρανία, το κτήριο είναι κοινοτικό με χωμάτινη η οποία δεν επιστρώθηκε με το ανάλογο λεπιδόχωμα και έτσι 'εισέρχεται εν αφθονία το ύδωρ της βροχής', είναι χωρίς τζάμια, οι μαθητές υποφέρουν από το ψύχος του χειμώνα και την υγρασία, στερείται αποχωρητηρίων και οι μαθητές εκτελούν τις σωματικές τους ανάγκες στα παρακείμενα ελαιόφυτα. Παρακαλεί τελειώνοντας τον Επιθεωρητή να διατάξει την κοινότητα να 'επιληφθεί όσον δύναται της θεραπείας των ανωτέρων'.¹⁹

«...εν τω σχολείω τούτω δεν εύρον εκ των απαιτουμένων επίπλων, σκευών και διδακτικών οργάνων ή 4 θρανία και εν τραπέζιον. Το διδακτήριον δε τούτο συνιστάμενον εξ' ενός δωματίου ανήκοντος τη Κοινότητι Αμιρά έχει μήκος 14 περίπου γαλλικών μέτρων, 4 πλάτος και 4 ύψος. Καίτοι δε η Κοινότης αυτή επεμελήθη της σανιδώσεως αυτού, ούχ' ήτον οι μαθηταί δεν προσεφυλάχθησαν, ως έδει, από του ψύχους του χειμώνας και της υγρασίας, τούτο μεν διότι απέσχεν αυτή να επιστρώση το ανάλογον χώμα επί της στέγης του και τοιουτοτρόπως το ύδωρ της βροχής εν αφθονία εισέρχεται εντός αυτού, ούτε των σανιδίων κυρτωθέντων ελλείπει βάρους, τούτο δε διότι δεν εφρόντισε να αγοράση τας αναγκαίας υέλους και θέσει αυτάς εις τους επί τούτω κατασκευασθέντας πίνακας.

Ου μόνον δ' εκ του ψύχους του χειμώνας και της υγρασίας υποφέρουσιν οι μαθηταί, άλλ' εις επίμετρον ίνα εκτελώσι τας σωματικάς αυτών ανάγκας, αναγκάζονται δι' έλλειψιν ουρητηρίου να μεταβαίνωσιν επί τούτω εις τα παρακείμενα τη εκκλησία και του Σχολείου ελαιόφυτα απομακρυνόμενοι ούτω αυτού περί τα εκατόν βήματα.

Ούτων ούτως έχοντων παρακαλώ Υμάς όπως διατάξητε την ειρημένην Κοινότητα και επιληφθή όσον δύναται ταχύτερον της θεραπείας των ανωτέρω, διότι αν και πολλάκις έχω παραστήση αυτή την ανάγκην της επιδιορθώσεως αυτών, ούχ' ήτον και μετά την προς αυτήν κοινοποίησιν του β' εδαφίου του υπ' αρ. Πρωτ. 115/Διεκ.46 υμετέρου εγγράφου εξακολουθεί να αδιαφορή ».

Κοινοτικό ήταν το διδακτήριο του Αγίου Βασιλείου σύμφωνα με έκθεση του δασκάλου Χ. Ε. Τζανάκη με ημερ/νία 12/1/1900. Τα παράθυρα ήταν σε κακή κατάσταση χωρίς τζάμια. Διέθετε δωμάτιο για τη διαμονή του δασκάλου, η οροφή και των δύο οικημάτων ήταν ξύλινη και ασανίδωτα τα πατώματα. Θρανία, διδακτικά όργανα κλπ. δεν υπήρχαν παρά μόνο ένας μαυροπίνακας και ένα τραπέζι²⁰.

18. Το με ημερ/νία 22-12-1899 έγγραφο του δασκάλου του Δημοτικού Σχολείου Κάτω Βιάννου προς τον Νομαρχιακό Επιθεωρητή Λασιθίου, ΙΑΚ, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1899.

19. Αμιρά Το με ημερ/νία 24-11-1899 έγγραφο του διδασκάλου Αμιρά προς το Νομαρχιακό Επιθεωρητή Λασιθίου, ΙΑΚ, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1899.

20. Το με ημερ/νία 12/1/1900 έγγραφο του δασκάλου του σχολείου Αγίου Βασιλείου Χ. Ε. Τζανάκη προς το Νομαρχιακό επιθεωρητή Λασιθίου με 'Αντικείμενον. Περί καταστάσεως Σχολής', ΙΑΚ, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1899.

« Ευσεβάστως υποβάλλω υμίν ότι η Δημοτική Σχολή ης την Διεύθυνσιν ανέλαβον ούσης κτήμα της κοινότητας έχει μήκος μεν 12 κ' 18/100 μέτρα, πλάτος δε 4 κ' 13/100, θύρας δε δύο την μεν προς Β. ύψους 1 60/100, πλάτους 92/100, εξ παράθυρα εκάστου ύψους 1 κ' 16/100 και πλάτους 78/100 μέτρου, άνευ υέλων και ουχί εν καλή καταστάσει ευρισκομένων.

Εκ της προς Ν. θύρας εισερχόμεθα εις το περιούλιον του Σχολείου όπερ έχει μήκος μεν 10 μέτρα, πλάτος δε 4, του οποίου παραπλεύρως κείται εν δωμάτιον επίσης κοινοτικών συνιστάμενον εξ' ενός μικρού παραθύρου και μιας θύρας ύψους 1 κ' 65/100 πλάτους 83/100 μέτρου. Τούτο δε μήκος μεν έχει 5 κ' 73/100, πλάτος δε 3 κ' 45/100. Αμφότερα δε τα δωμάτια συνίστανται εκ γήινων πατωμάτων και οροφών εκ ξυλείας.

Περί διδακτικών δε οργάνων, σκευών και επίπλων γνωρίζω υμίν ότι ουδέν εν αυτή υπάρχει πλην ενός μαυροπίνακος και μιάς τραπέζης ».

Κοινοτικό ήταν και το διδακτήριο του Πεύκου, σύμφωνα με την έκθεση του δασκάλου Α. Μηλιαράκη που στέλνει στις 22-11-1899, το οποίο απαιτεί ασβέστωμα, τζάμια, πίνακες, χάρτες και τα αναγκαία διδακτικά όργανα και θρανία αφού βρήκε μόνο εννέα²¹.

«...κατά την πρώτην μηνός τούτου αναλαβών καθήκοντα διδασκάλου εν τη Σχολή Πεύκου εύρον εν αυτή.

- 9 θρανία
- 2 πίνακας άνευ βαφής
- 1 έδραν
- 1 τραπέζιον.

Η Σχολή δε, είναι κτήμα της Κοινότητος του αυτού χωρίου, απαιτεί δε το οίκημα τούτο ασβέστωμα, υέλους και τα λοιπά αναγκαία έπιπλα και διδακτικά όργανα ».

Ο δάσκαλος του Δημοτικού σχολείου Καλαμίου Ιωάννης Χουλάκης σε έκθεσή του στις 23-11-1899 αναφέρει ότι το διδακτήριο είναι κοινοτικό, η οροφή με σανίδες σε καλή κατάσταση. Τα παράθυρα είναι χωρίς τζάμια. Τα μόνα έπιπλα που βρήκε ήταν ένα τραπέζι και λίγα παλιά θρανία τα οποία δεν χωρούσαν ούτε τους μισούς μαθητές, τα οποία θεωρούσε κακής κατασκευής και άχρηστα, σαν να μην υπάρχουν. Για διδασκαλική έδρα χρησιμοποιούνταν ένας καναπές²².

« Εν τη σχολή του χωρίου Καλάμι τη κοινότητι του χωρίου τούτου ανηκούση, ουδέν όργανον διδακτικών εύρον. Άλλ' ουδέν έπιπλον ή σκεύος, εκτός ενός κώδωνος, μιας τραπέζης και ολίγων θρανίων πεπαλαιωμένων και ουδέ τους ημίσεις των μαθητών χωρούνται. Ένεκα δε όλων ακαταλλήλου της κατασκευής αυτών εις αχρηστίαν περιπιπτόντων όθεν θεωρητέων και τούτων, ως μη υπάρχόντων. Έχομεν λοιπόν ούτω τον σκελετόν της Σχολής μόνον έχοντα μήκος μέτρα Γαλλ. 10,92, πλάτος 4,30, ύψος δε 3,71. Τα παράθυρα άνευ υέλων (τζάμια), το δε πάτωμα δε σανιδωμένον, την οροφήν καλήν (ταβάνι με τάβλαις), την θύραν και τα παράθυρα καλώς κλείοντα (τα ταβλιά μόνον έσωθεν τοποθετημένα), χρησιμεύει δε αντί έδρας διδασκαλικής καναπές, εκ της μιας πλευράς της σχολής μέχρι της ετέρας διήκων και τω νοτίω μετώπω ταύτης προσκευαθλωμένοι (sic), της σχολής διευθυνομένης, από βορρά προς Νότον. Τοιαύτη η κατάστασις της σχολής, ης την διεύθυνσιν ανέλαβον ».

21. Το με αρ. 22-11-1899 έγγραφο του δασκάλου του Δημοτικού Σχολείου Πεύκου Α. Μηλιαράκη προς το Νομαρχιακό Επιθεωρητή Λασηθίου..

22. Το με ημερ/νία 23-11-1899 έγγραφο του διδασκάλου του Δημοτικού Σχολείου Καλαμίου Ιωάννη Ε. Χουλάκη προς τον Επιθεωρητή Λασιθίου ΙΑΚ, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1899.

Το Δημοτικό Σχολείο του Συκολόγου σε έκθεση του δασκάλου Εμ. Δ. Αγγελάκη με ημερ/νία 22-11-1899, ήταν ανώγειο (οντάς) με μικρή είσοδο και στενή πέτρινη σκάλα. Στερούνταν αύλειου χώρου, τζαμιών, με επτά μόνο θρανία, ένα καναπέ, ένα τραπέζι, ένα άχρηστο μαυροπίνακα και ένα κουδούνι²³.

«...Το διδακτήριον, κτήμα της κοινότητος, τυγχάνει ανώγειον μήκους 11 μέτρων, εύρους 4 και ύψους 3,22. Φωτίζεται διά 5 μικρών παραθύρων άνευ υαλοστασίων, η οροφή αυτού επισκευασμένη διά σανίδων στηρίζεται επί τριών κίωνων. στερείται αυλής. εισέρχονται δε και εξέρχονται οι μαθηταί διά στενής διόδου αφού πρώτον αναβώσι μικράν λιθίνην κλίμακα. Έπιπλα δε κ' διδακτικά όργανα εύρον εν αυτώ τα εξής : επτά θρανία, έν ανάκλιτρον (καναπέ), μίαν τράπεζαν, ένα κώδωνα μικρόν κ' ένα μαυροπίνακα, άχρηστον προς λειτουργίαν ».

Το Δημοτικό Σχολείο Μουρνιών σύμφωνα με το με ημερ/νία 22-11-1899 έγγραφο του δασκάλου Ε. Μπλαντζουνάκη προς το Νομαρχιακό Επιθεωρητή Λασηθίου διαθέτει επτά θρανία, δυο μαυροπίνακες και μια έδρα του δασκάλου. Επειδή προφανώς οι μαθητές δεν χωρούσαν στο διδακτήριο, η εφορία του χωριού υποσχέθηκε να γκρεμίσει το μεσότοιχο και να αυξηθεί κατά τέσσερα μέτρα το μήκος του²⁴.

«...Η Δημ. Σχολή Μουρνιών ,ής την διεύθυνσιν ανέλαβον έχει μήκος μεν 11, πλάτος δε 4 κ' 1/2 μέτρα. Η δε εφορεία υπόσχεται να διαρρήξη μεσότοιχον εν αυτής υπάρχοντα κ' τότε το μήκος αυξάνεται τέσσερα μέτρα. Ανήκει εις την κοινότητα Μουρνιών. Είναι επισκευασμένη υαλίνους παραθύρους, εσωτερικώς δε εφοδιασμένη επτά θρανίοις, δύο μαυροπίνακας, μία τραπέζη κ' έδρα του Διδασκάλου ».

Ο γραμματοδιδάσκαλος του χωριού Χρηστού Ιωάννης Καπαράκης αναφέρει στις 20-11-1899 ότι το διδακτήριο επισκευάζεται και έχει παραχωρήσει το δικό του οίκημα για στέγαση των μαθητών. Το παραχωρεί για ένα ακόμη δίμηνο 'χάριν της παιδείας'. Πέρα όμως από το δίμηνο επειδή οι κάτοικοι παραμέλησαν την επισκευή του διδακτηρίου θα απαιτήσει ενοίκιο 30 γρόσια το μήνα. Βρήκε τρία μόνο θρανία από τα οποία τα δυο παλιά κατεστραμμένα και το καινούργιο χωρίς σχέδιο. Ένα μαυροπίνακα ημιτελή και ένα τραπέζι. Το πάτωμα δεν έχει σανιδωθεί εντελώς και υπάρχει σωρός χώματος στην άκρη του διδακτηρίου. Τα παράθυρα είναι χωρίς τζάμια²⁵.

«..... δηλούμεν υμίν ότι εξ' όλων των επίπλων, σκευών και διδακτικών οργάνων των αναγκαιούντων προς διδασκαλίαν ήρα τα εξής μόνον :

α' . 3 τρία θρανία, εξ' ων τα μεν δύο εισί παλαιά κ' όλως κατεστραμμένα. Το δ' έτερον, καινόν μεν ακανονίστου όμως σχεδίου.

β' . ένα μαυροπίνακα ημιτελή κ'

γ' . έν τραπέζιον.

Η έκτασις του Σχολείου είναι η εξής.

23. Το με ημερ/νία 22-11-1899 έγγραφο του δασκάλου του Δημ. Σχολείου Συκολόγου Εμ. Δ. Αγγελάκη, ΙΑΚ Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1899.

24. Το με ημερ/νία 22-11-1899 έγγραφο του δασκάλου Μουρνιών Ε. Μπλαντζουνάκη προς το Νομαρχιακό επιθεωρητή Λασηθίου, ΙΑΚ, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1899.

25. Το με ημερ/νία 20-11-1899 έγγραφο του γραμματοδιδασκάλου του χωριού Χρηστού Ιωάννη Σταύρου Καπαράκη προς την Ανωτέρα Διεύθυνσιν της Δημοσίας Εκπαιδύσεως και των Θρησκευμάτων, ΙΑΚ, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1899.

α'. κατά μήκος 13 γαλ. μέτρ. εξ' ων τα 9 εννέα έχουν ταβανωθεί κατά γης

β'. κατά πλάτος 4 και 7/100 μέτρ.

γ'. κατά ύψος 3 και 10/100 μέτρ.

εις το μη ταβανωμένο μέρος έχει συσσωρευθεί πλέον των 100 κιλών χώματος.

Άνωθεν του μέρους εκείνου όπου θα τοποθετηθεί ακριβώς η έδρα του Διδασκάλου, εισί 4 τέσσαρες τράβαι ετοιμόρροποι.

Τα 3 τρία παράθυρα, τα οποία είναι επί μιας κ' της αυτής πλευράς (της δεξιάς) δεν έχουνσιν επιδιορθωθή με τζάμια. Τοιαύτη η κατάστασησ του Δημοσίου εκπαιδευτηρίου του χωρ. τούτου.

Η δέ του εμού οικήματος υφ' ω ήρξαντο αι εγγραφαί καθώς φανερούται διά της υπ' αρ. 1 κ' ημερ/νία 9 Νοεμβρίου 1899 δηλώσεώς μου, είναι η εξής.

α'. κατά μήκος 5 γαλ. μέτρ.

β'. κατά πλάτος 4 κ' 80/100 γαλ. μέτρ.

γ'. κατά ύψος 2 κ' 1/2 γαλ. μέτρ.

έχει δε κ' δύο θύρας την μεν Νότιον την δε Ανατολικήν.

Παραχώρησα δε τούτο ως τοιούτον επί ένα μήναν άχρις αυ αποπερατωθήσιν αι επιδιορθώσεις του Σχολείου, ούσαι τότε εις ενέργειαν, άνευ ενοικίου. Δυστυχώς όμως παρημελήθη η εργασία αύτη. Το παραχωρώ και έτερον χάριν της παιδείας.

Πέραν όμως των δύο μηνών, εάν χρησιμεύση ως τοιούτον, θα απαιτήσω όπως μοί αποδοθή ενοίκιον 30 τριάκοντα γροσίων καθ' έκαστον μήνα. »

Ο Γραμματοδιδάσκαλος του χωριού Μύθων Γ. Μοσχοβάκης αναφέρει την 1^η Δεκ. 1899 προς το Νομαρχιακό Επιθεωρητή Λασηθίου ότι το διδαστήριο είναι κοινοτικό, βρήκε 4 θρανία σε κακή κατάσταση και χωρίς διδαστικά όργανα ²⁶:

«...δηλώ υμίν ότι το υπό την διεύθυνσίν μου Δημοτικόν Σχολείον κατά μεν το μήκος είναι 6 μέτρα, κατά δε το πλάτος 5 και κατά το ύψος 3 μετ' οροφής σανιδωτής και πατώματος εκ ταράτσας εστρωμένου. Εκ των προς διδασκαλίαν οργάνων ουδέν έχει. Εύρον εν αυτώ τέσσερα θρανία αλλ' εν κακή καταστάση. Το κατάστημα τούτο έχων παράθυρα τέσσερα είναι ίδιον κτήμα της κοινότητος Μύθων.

Σε έγγραφο-έκθεση του γραμματοδιδασκάλου του χωριού Παρσά Γεωργ. Ε. Γιακουμάκη προς το Νομαρχιακό Επιθεωρητή Λασηθίου Νικ. Γραμματικάκη με ημερ/νία 2-12-1899 αναφέρει ότι το διδαστήριο είναι κατάλληλο, ιδιωτική οικία που παραχώρησε αμισθί ο Εμ. Παπαδάκης, στερείται δε από θρανία, έπιπλα και διδαστικά όργανα καθώς είναι 'αρτισύστατον'²⁷.

«...το Γραμματοδιδασκαλείον Παρσά δείται κατασκευή θρανίων, μιας τραπέζης, και ενός μαυροπίνακα, διότι ως αρτισύστατον, ουδέν έπιπλον έχει. Το οίκημα το οποίον ως διδαστήριον χρησιμεύει, κείται ως επί το πλείστον, εις το μέσον του χωριού είναι ιδιωτική οικία Εμμ. Παπαδάκη, άνευ μισθώματος, έχουσα μήκος έξι (6) μέτρων, ύψος τριών (3), εύρος τεσσάρων (4) κατάλληλον ως διδαστήριον.

26. Το με ημερ/νία 1 Δεκ. 1899 έγγραφο του γραμματοδιδασκάλου Μύθων Γεωργίου Μοσχοβάκη προς το Νομαρχιακό Επιθεωρητή Λασηθίου, ΙΑΚ, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1899.

27. Το με ημερ/νία 2-12-1899 έγγραφο του γραμματοδιδασκάλου Παρσά Γεωργίου Ε. Γιακουμάκη προς τον Νομαρχιακόν Επιθεωρητήν Λασηθίου, ΙΑΚ, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1899.

Από πίνακα που συντάχτηκε από τους Νομαρχιακούς Επιθεωρητές με βάση τις παραπάνω εκθέσεις για τα διδακτήρια της περιοχής (τον Ιανουάριο του 1901) πληροφορούμαστε τα παρακάτω :

Αύξ. Αρ.	Είδος Σχολ.	Έδρα Σχολ.	Χωρία Σχολ. περιφ	Δήμος	Απόστ από της έδρας	Κάτοικοι Χωρίων	Κάτοικοι Σχολ. περιφ	Κατάσταση Διδακτηρίου	π
39	Μονοτάξ. Αρρένων	Αποστόλοι	Αποστ.	Καστελ	----	610	610	ανεκτόν	
40	»	Μουχτάρτοι	Μουχτάρτοι	»	----	396	396	κατάλληλον	
41	»	Ζωφόροι	Ζωφόροι Σαμπάς Βόνη	» » Αγ. Παρασκιών	-----	210 172 138	520	Δεν υπάρχει	Τ Μ κ Σ
42	Γραμματοδ.	Ασκοί	Ασκοί	Καστελίου	----	283	183	Δεν υπάρχει	Α χ
43	Διτάξιον Αρρένων	Θραψανών	Θραψανών	»	----	933	933	Ανεκτόν	Ε φ Σ Ε
44	Μονοτάξιον Θηλέων	Θραψανών	Θραψανών	»	---	933	933	Δεν υπάρχει	
45	Μονοτάξιον Αρρένων	Ξειδάς	Ξειδάς	»	---	534	534	Ανεκτόν	
46	Μονοτάξιον Αρρένων	Σμάρι	Σμάρι	»	----	486	486	Ανεκτόν	Α
Είδος Σχολ.	Έδρα Σχολ.	Χωρία Σχολ. περιφ.	Δήμος	Απόσταση Από της Έδρας	Κάτοικοι Χωρίων	Κάτοικοι Σχολ. Περιφέρ.	Κατάσταση Διδακτηρίου	Παρατηρήσεις	
47. 1/τάξιον	Παναγιά	Παναγιά Φρατί	Παναγιάς	-----	596 110	686	Ανεκτόν		
48. 1/τάξιον	Γεράκι	Γεράκι Αρμάχα Αγ. Παρασκή	» » Καστελλίου	20λ	367 106 123	596	Ανεκτόν		
49. 1/τάξιον	Έμπαρος	Έμπαρος Θωμαδιανώ Μηλιαράδω Κατωφύγι Ξενιάκος	Παναγιάς Πεδιάδος	-----	148 65 273 140 239	865	Ανεπαρκές	Ανάγκη να γεφυρωθή ο Μεταξύ Μηλιαράδων και Εμπάρου χειμάρρος ή να ιδρυθή γραμματοδιδασκαλείο εν Μηλιαράδων, ο προτιμότερον Δεν εγεφυρώθη (μεταγεν. Γραφή)	
50. 1/τάξιον	Μάρθα	Μάρθα Καραβάδων	»	20 λ.	243 170	413	κατάλληλον		
51. Γραμματοδιδασκ.	Κασσάνοι	Κασσάνοι	»	-----	238	238	Δεν υπάρχει	Εάν γεφυρωθεί ο μεταξύ Κασσάνων κ'Ινι ποταμός δύναται να κτισθή κοινόν των δύο χωρίων διδακτήριον εν θέσει Αγ. Βαρβάρα	
89. Γραμματοδιδασκ.	Σκινιάς	Σκινιάς	Σκινιά Μονοφατσίου	-----	321	321	Ανεκτόν		
90. 1/τάξιον	Φαβριανά	Φαβριανά Δεμάτι Καστελλιανά	»	15 λεπτά 20 λεπτά	118 252 344	714	Δεν υπάρχει	Το Δεμάτι έχει κατάλληλον διδακτήριον, το των Καστελλιανών χρήζει επισκευής	
91. Γραμματ.	Δραπέτι	Δραπέτι Καλύβια	»	-----	117 199	316	Δεν υπάρχει	Το διδακτήριον θα κτισθή μεταξύ των δύο χωρίων, ανάγκη δε να γεφυρωθεί ο χωρίζων ταύτα ποταμός	
92. Γραμματοδ.	Ίνι	Ίνι Βακιώτες Μαχαιράς	»	20λ 20λ	190 39 64	293	Κατάλληλον	Εάν γεφυρωθή ο μεταξύ Ίνι κ' Κασσάνων ποταμός, δύναται να ιδρυθή	

								κοινόν των δύο τούτων χωρίων σχολείων εν θέσει Αγ. Βαρβάρα
93.Γραμματοδιδ.	Αρκαλοχώρι	Αρκαλοχώρι	Αρκαλοχωρίου Μονοφατσίου	_____	200	200	Δεν υπάρχει	
94.1/τάξιον	Πατισίδερος	Πατισίδερος Αλάγνι	»	-----	205 208	413	Ανεκτόν	Ανάγκη να κτισθή νέον διδακτ. Μεταξύ των δύο χωρίων

Το διάστημα 1900-1901 η κυβέρνηση προμηθεύτηκε 1000 γεωγραφικούς χάρτες αντί 2.000 δραχμών. Οι χάρτες προορίζονταν για τα σχολεία, αλλά και για δημόσιες υπηρεσίες. Η δαπάνη αυτή θεωρήθηκε υπερβολική από την αντιπολίτευση η οποία επέκρινε την κυβέρνηση και την κατηγόρησε για σπατάλη²⁸.

Οι εκθέσεις των Νομαρχιακών Επιθεωρητών Ηρακλείου και Λασιθίου για τα διδακτήρια

Ο Ν. Γραμματικάκης, Νομαρχιακός επιθεωρητής Λασιθίου αναφέρει στο εκπαιδευτικό συνέδριο, τον Ιούλιο του 1900 για την κατάσταση των διδακτηρίων²⁹: « ...Ολίγα τινές εκ των κοινοτήτων του ημετέρου Νομού εξετέλεσαν προθύμως, όσας επισκευάς υπεδείξαμεν αυταίς κατά τον παρελθόντα Αύγουστον. Εν ταις πλείσταις δ' όμως τα υπάρχοντα διδακτήρια είναι ανεπαρκή μετά το υποχρεωτικόν της φοιτήσεως και προσέτι ωκοδομημένα παρά τους κανόνας της υγιεινής. Εις πολλάς δε χρησιμεύουσιν ως διδακτήρια ιδιωτικά οικήματα κακώς φωτιζόμενα και κακώς αεριζόμενα, ανήλια και υγρά. Εά δε τις παραβάλη τον αριθμόν των φοιτώντων εις έκαστον σχολείον μαθητών προς τας διαστάσεις του διδακτηρίου, θα ίδη ότι ελάχιστα είναι τα διδακτήρια τα επαρκούντα εις τον αριθμόν τούτον. Θα ήτο λοιπόν ευχής έργον αν η Σ. Διεύθυνσις εξεύρισκεν τρόπον ώστε να εξαναγκάση τας κοινότητας ίνα ως τάχιστα κτίσωσι διδακτήρια κατάλληλα, αποστείλη δε και επίτηδες μηχανικόν όστις εκ συνεννοήσεως μετά του Επιθεωρητού να μεταβαίνη ευθύς όπου ζητηθή και δίδη τας απαιτουμένας οδηγίας.

Το ζήτημα των προσωρινώς ιδρυομένων σχολείων κατά το άρθρον 237 του Οργανισμού μελετήσας κατά την περιοδείαν μου υπέβαλον τη Σ. Διευθύνσει έγγραφον υπό ημερομηνίαν 17 Ιουνίου ε.έ. δι' ού προέτεινα ίνα ο αριθμός των σχολείων του Νομού ελαττωθεί κατά 13. Ίσως δε να ήναι δυνατόν να γίνωσιν ακόμη δύο ή τρεις συμπτύξεις. Αλλ' ίνα γίνη η ελάττωσις αύτη, πρέπει να εξαναγκασθώσιν αι ενδιαφερόμεναι κοινότητες να κτίσωσιν εγκαίρως διδακτήρια εις μέρη κεντρικά ή να συνεργασθώσιν πάσαι εις εύρυνσιν υπάρχοντος διδακτηρίου. Άλλως θα ευρεθώμεν και πάλιν προ της ανάγκης, ήτις υπηγόρευσε την διάταξιν του άρθρου εκείνου...

... Σημειωτέον δ' όμως ότι συνετέλεσε εις τας ελλείψεις των ημετέρων σχολείων και το ανεπαρκές των διδακτηρίων και η παντελής έλλειψις θρανίων και άλλων οργάνων. Ταύτα είναι προσκόμματα ά αδυνατεί να υπερπηδήση και ο ικανώτατος και προθυμότατος των διδασκάλων...

28 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ', Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής (Περίοδος Α'. Συνεδρία ΜΘ'), Εν Χανίοις 13 Ιουλίου 1901

29. Κρητική Πολιτεία, Το Εκπαιδευτικόν Συνέδριον και αι επετηρίδες των Γυμνασίων κατά το σχολ. έτος 1899-1900, εκτυπούμεναι επιμελεία του Γενικού Επιθεωρητού Ιωάν. Περδικάρη, Εν Χανίοις εκ του κυβερνητικού τυπογραφείου, 1901

... Έπιπλα και διδακτικά όργανα ή ουδόλως υπάρχουν ή τα υπάρχοντα είναι άχρηστα και ουδενός λόγου άξια. Εις τα πλείστα των σχολείων οι μαθηταί εκάθηντο επί του εδάφους ή ηναγκάζοντο να ίστανται όρθιοι. Τα παραδοθέντα μοι ξυλουργικά είδη κατά τα τέλη του έτους, ίνα διανείμω αυτά εις τα σχολεία του Νομού, δεν επήρκεσαν εις τας ανάγκας αυτών, εξαιρουμένων των καθισμάτων, αλλ' είναι ανάγκη να κατασκευασθώσιν ακόμη 70 περίπου τράπεζαι και άλλοι τόσοι μελανοπίνακες. Επειδή δε μοί παρεδόθησαν εν Νεαπόλει, πολλάί των μεμακρυσμένων κοινοτήτων, της Σητείας μάλιστα, δεν ηθέλησαν να παραλάβωσι τα αναλογούντα αυταίς είδη διά το πολυδάπανον και τας άλλας δυσκολίας της μεταφοράς. Διά τούτο θα ήτο καλόν οι εργολάβοι, οι αναλαβόντες την κατασκευήν θρανίων εν Νεαπόλει, να διαταχθώσιν υπό της Σ. Διευθύνσεως να κατασκευάσωσι μέρος αυτών και εις άλλα κέντρα πλην της Νεαπόλεως...»

Ο Εμ. Γ. Παντελάκης Νομαρχιακός Επιθεωρητής Ηρακλείου, παίρνοντας το λόγο αμέσως μετά το Νικ. Γραμματικάκη, αναφέρει (τον Ιούλιο του 1900) τις φιλότιμες προσπάθειες των Κοινοτήτων του νομού να επισκευάσουν τα διδακτήριά τους τα οποία δεν ήταν ανοικοδομημένα σύμφωνα με τους κανόνες της υγιεινής. Τα υπάρχοντα θρανία και διδακτικά όργανα ήταν άχρηστα. Ο Παντελάκης ευελπιστεί στην ανέγερση διδακτηρίων όταν αξιοποιηθούν οι περιουσίες των κοινοτήτων και θεσπιστεί καταβολή ποσού υπέρ της εκπαίδευσης.

Οι ελπίδες του Ν. Επιθεωρητή Ηρακλείου για οικονομική ανάταξη των κατοίκων και διαχείριση των κοινοτικών περιουσιών και την ανέγερση νέων διδακτηρίων αποδείχτηκαν φρούδες. Λίγα χρόνια μετά η κατάσταση περιγράφεται απελπιστική. Από το «Εκπαιδευτικόν Δελτίον του Κρητικού Αστέρος³⁰» και από το άρθρο με τίτλο 'τα σχολικά κτίρια' πληροφορούμαστε : «...Ο Γενικός Επιθεωρητής αναγνούς τας εκθέσεις ταύτας, ιδών την απελπιστικήν θέσιν των εν Κρήτη διδακτηρίων και σκεφθείς ίσως ότι ήτο αδύνατον και ολόκληρος ο προϋπολογισμός της Κρήτης, εάν διετίθετο να επαρκέση εις την επιδιόρθωσιν και ανέγερσιν νέων κτιρίων, ενόμισεν ότι προκειμένου να ζητώμεν αδύνατα, προτιμότερον να θεραπεύσωμεν το κακόν άλλως ήτοι μετακινούντες το σχολικό έτος.

Της καταστάσεως ταύτης των σχολικών κτιρίων αμυδράν ιδέαν παρέχομεν, καταχωρίζοντες ενταύθα αποσπάσματα τινά των κατά νομούς εκθέσεων περί των κτιρίων και περί των προτεινομένων μέτρων.....».

30. «Εκπαιδευτικόν Δελτίον του Κρητικού Αστέρος » αρ. τευχ. 6, Χανιά 31 Μαρτίου 1908

Στη συνέχεια του άρθρου αναφέρει αποσπάσματα από την έκθεση του Νομαρχιακού Επιθεωρητή Ηρακλείου. Ο Ν. Επιθεωρητής Ηρακλείου αφού χαρακτηρίζει ως ωφέλιμο το θεσμό των σχολικών επιτροπειών η σύσταση των οποίων είχε σκοπό την ίδρυση και συντήρηση των διδακτηρίων, την προμήθεια των σχολικών επίπλων και διδακτικών οργάνων γράφει τα εξής : «...Εξετάζοντας όμως εκ των υστέρων τα αποτελέσματα του θεσμού τούτου, ομολογούμεν ότι ούτος απέτυχε καθ' ολοκληρίαν διότι παρ' όλας τας προσπάθειάς και ενεργείας ημών εκτός ολιγίστων εξαιρέσεων, αι σχολικά επιτροπεία ουδέν απολύτως προς βελτίωσιν της κακής των σχολείων καταστάσεως έπραξαν, χρησιμοποιούνται δε έτι και νυν διδακτήρια κατά το πλείστον ηρειπωμένα, ετοιμόρροπα, ασανίδωτα και διαρρέοντα οικήματα και ταύτα εστερημένα, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, όλων των απαραίτητων προς κανονικήν λειτουργίαν του σχολείου εξαρτημάτων, ως και του καταλλήλου χώρου δι' αγροκήπιον...»

Οι εκθέσεις των ετών 1907 και 1909

Ακριβώς δέκα χρόνια από τις πρώτες διδακτηριακές εκθέσεις των δασκάλων έχουμε αναφορές για ορισμένα διδακτήρια των σχολείων της περιοχής Βιάννου, για τα θρανία λοιπά έπιπλα και διδακτικά όργανα στις εκθέσεις των προϊσταμένων δασκάλων των ανωτέρων δημοτικών σχολείων Βιάννου Κ. Πλατάκη³¹ και Αγ. Βασιλείου Χ. Παπαδημητρόπουλου³² που επιθεώρησαν τα σχολεία. Επίσης υπάρχουν εκθέσεις των δασκάλων των Δημοτικών σχολείων Αμηνά και Μάρθας για τη φοίτηση και την πρόοδο των μαθητών (απάντηση στη με ημερ/νία 30-11-1907 εγκύκλιο του Αντ. Γιάνναρη). Υπάρχει ακόμη ένας πίνακας του σχολ. έτους 1907 με τα σχολεία της επαρχίας Βιάννου, το είδος του σχολείου, τους εγγραφέντες μαθητές άρρενες και θήλειες, το ονοματεπώνυμο του δασκάλου, τα προσόντα του, τις αποδοχές του και σύνοψη των προαναφερθέντων στοιχείων. Συσχετίζοντας τα στοιχεία των εκθέσεων του 1899 με εκείνες των ετών 1907 & 1909, μικρές μόνο βελτιώσεις μπορούμε να διακρίνουμε και εκείνες στον τομέα του σχολικού εξοπλισμού (θρανία) και εποπτικά μέσα. Η κατάσταση των διδακτηρίων εξακολουθούσε να είναι άσχημη.

Στην επαρχία Βιάννου το σχολ. έτος 1906-1907 λειτουργούσαν οι παρακάτω τύποι σχολείων :

Αδιαίρετα τριτοβάθμια αρρένων 3 (Καλαμίου, Γδοχίων, Αγ. Βασιλείου με 39, 43 και 82 μαθητές αντίστοιχα)

Αδιαίρετα δευτεροβάθμια αρρένων 3 (Κάτω Βιάννου, Μύθων, Συκολόγου με 47, 47 & 60 μαθητές αντίστοιχα)

Αδιαίρετο Α/θμιο αρρένων 1 (Πεύκου με 63 μαθητές)

Αδιαίρετα Α/θμια θηλέων 2 (Βιάννου και Αμηνά με 44 και 38 μαθήτριες)

Διηρημένα διτάξια αρρένων 3 (Βιάννου, Αμηνά και Μουρνιάν με 98, 86 και 89 μαθητές αντίστοιχα).

Σύνολο σχολείων 12.

31. « Έκθεσις περί της καταστάσεως του Παρθεναγωγείου Βιάννου και των Δημ. Σχολείων Χόνδρου, Κάτω Βιάννου και Πεύκου συμφώνως τη υπ' αριθ. 4089/2747 εγκυκλίω της Σεβ. Ανωτέρας Διευθύνσεως » συνταχθείσα υπό του διευθυντού του Ανωτέρου Δημ. Σχολείου Βιάννου Κ. Πλατάκη προς το Νομαρχιακό Επιθεωρητή Λασιθίου με ημερ/νία 10 Νοεμβρίου 1909, ΙΑΚ, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1909.

32. Έκθεσις επιθεωρήσεως του αρρεναγωγείου και Παρθεναγωγείου Αμηνών, των δημοτικών σχολείων Καλάμι και Συκολόγου γενομένων κατά την 4^{ην} και 5^{ην} Ν/βρίου 1909 υπό του Διευθυντού του Ανωτέρου

δημοτικού σχολείου Αγίου Βασιλείου Βιάννου Χ. Παπαδημητρόπουλου', ΙΑΚ, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, φάκελλος έτους 1909.

Στα παραπάνω σχολεία δίδασκαν 15 διδάσκαλοι με τα εξής προσόντα και αποδοχές :

Πτυχιούχοι πρωτοβάθμιοι αρρένων	1 (Πλατάκης Κων/νος με αποδοχές 120 δρχ.)
» Δευτεροβάθμιοι »	1 (Πάγκαλος Γεώργιος με αποδοχές 110 δρχ.)
» Ιεροδιδασκαλείου »	1 (Νικόλαος Μ. Βερυκοκάκης, 70 δρχ.)
Οριστικοί δι' εξετάσεων	3 (Ιωάν. Γ. Παπαδάκης Αος με 85 δρχ. , Ιωάννης Γρυλλιανάκης Βος με 75 δρχ. και Εμ. Δ . Αγγελάκης με 70 δρχ.)
Μαθηταί Γυμνασίου	2 (Εμ. Κονδυλάκης με 50 δρχ.& Γεώργ. Σωχωράκης με 40 δρχ.)
Προσωρινοί παντός βαθμού	5 (Φιντικάκη Αρτεμισία, προσωρινή Γραμματοδιδασκάλισσα με 40 δρχ. μισθό, Ιωάννης Αγγουράκης προσωρινός δι' εξετάσεων Βος με αποδοχές 40 δρχ. , Εμ. Επιτροπάκης προσωρινός δι' εξετάσεων Γος, με αποδοχές 40 δρχ. Χαράλ. Τζανάκης, προσωρινός Γος με μισθό 40 δρ. Εμ. Σωχωράκης Βος, με μισθό 40 δρχ.)
Υποδιδάσκαλοι αρρένων	1 (Νικ. Στρατάκης Δος με μισθό 40 δρχ.)
Υποδιδάσκαλοι θηλέων	1 (Μαυρομάτη Καλλιόπη, με μισθό 40 δρχ.)

Το σύνολο των μηνιαίων αποδοχών του διδακτικού προσωπικού ήταν 873 δραχμές και των ετήσιων 10.476 δραχμές.

Διδακτήρια και εποπτικά όργανα σύμφωνα με τις εκθέσεις των διδασκάλων της περιοχής προς το Γενικό Επιθεωρητή Αντ. Γιάνναρη (1908 και 1909)

Σε έγγραφο του ο δάσκαλος του Δημοτικού Σχολείου Αμηνά Μιχ. Κ. Φθενάκης με ημερ/νία 4-Ιαν. 1908 αναφέρει ότι το σχολικό οικοδόμημα έχει ανάγκη γενικής επισκευής και είναι ανάγκη να βρεθεί και δεύτερο παιδευτήριο επειδή η εκκλησία που χρησιμοποιείται για τα μαθήματα είναι εντελώς ακατάλληλη για το σκοπό αυτό. Επίσης υπάρχει ανάγκη διδακτικών οργάνων και ανάγκη εξεύρεσης μεγαλύτερου αγροκηπίου για το σχολείο : « ευσεβάστως αναφέρω υμίν ότι η σχολή ης προΐσταμαι δείται διδακτικών τινών οργάνων το δε σχολικόν οικοδόμημα δείται γενικής επισκευής, προς δε τούτοις ανάγκη όπως εξευρεθή δεύτερον παιδευτήριο διά τας δύο τάξεις, επειδή η ως τοιούτον χρησιμοποιουμένη εκκλησία είναι πάντη ακατάλληλος προς τον σκοπόν τούτον, ανάγκη ωσαύτως όπως εξευρεθή και καταλληλότερον και ευρύτερον του υπάρχοντος αγροκηπίου διά το σχολείον ».

Ο δάσκαλος του Δημ. Σχολείου Συκολόγου Ιωάν. Μιχελουγιαννάκης στο με ημερ/νία 2 Φεβρ. 1908 έγγραφό του προς το Γενικό Επιθεωρητή Αντ. Γιάνναρη αναφέρει για την κατάσταση του διδακτηρίου και τα εποπτικά μέσα και έπιπλα :

«...Η κατάσταση του Σχολείου δεν είναι αρκετά καλή, καθ' ότι στερείται Αναγνωστηρίου, Αριθμητηρίου και άλλων πολλών επίπλων ...»

Ο Δ/ντής του Δημοτικού Σχολείου Άνω Βιάννου Κων/νος Πλατάκης, στο με ημερ/νία 31-12-1907 έγγραφό του αναφέρει :

«... Εν τη εν Άνω Βιάννω Δημοτική Σχολή – εν ή επί τετραετίαν συνεργάζομαι μετά διδασκάλου Εμμ. Κονδυλάκη, εφαρμόζων ως εβδομαδιαίον ωρολόγιον πρόγραμμα, το

συνημμένον τω υπό χρονολογίαν 12 Σεπτεμβρίου 1904 αναλυτικώ προγράμματι των Διταξίων Δημ. Σχολείων – ενεγράφησαν εφέτος 108 μαθηταί, εξ' ών τρεις μετενεγράφησαν εις το Δημ. σχολείον Χόνδρου, επειδή οι γονεείς αυτών μετώκησαν εις το ειρημένον χωρίον. ... Εν τέλει δε προκειμένου να ορίσω τίνες αι καθ' όλου ελλείψεις της σχολής, ως και του σχολικού οικοδομήματος, γνωρίζω υμίν ότι πολλάι τοιαύται υπάρχουσι διότι α) το πάτωμα αυτού στερείται σανίδων, πολλοί δε των υαλοπινάκων έχουσι θραυσθή και ως εκ τούτου οι μαθηταί υποφέρουσι πολύ εκ του ψύχους κατά τας ψυχράς του χειμώνος ημέρας. β) τα εν χρήσει θρανία είνε παλαιού συστήματος, οι δε ολίγοι Γεωγραφικοί χάρται πεπαλαιωμένοι και ανεπαρκείς διά την διδασκαλίαν της Γεωγραφίας γ) στερείται αγροκηπίου εν τω οποίω οι μαθηταί θα ησκούντο εφαρμόζοντες πρακτικώς άς εν τω Σχολείω διδάσκονται ούτοι Γεωργικός γνώσεις...»

Σε έγγραφο του δασκάλου της Μάρθας Ε. Κολιακουδάκη με ημερ/νία 10 Μαρτίου 1908 αναφέρει ότι το διδακτήριον « δεν εκπληροί παντάπασι τους όρους της υγιεινής. Η δε Κοινότης είναι πάρα πολύ πενιχρά. Αι ελλείψεις του σχολείου είναι αι εξής : γεωγραφικοί χάρται όλων των ηπειρών και των διαφόρων κρατών, ζωολογικός πίνακας, Αναγνωστήριον και Αριθμητήριον ...»

Έκθεσις περί της καταστάσεως του Παρθεναγωγείου Βιάννου και των Δημ. Σχολείων Χόνδρου, Κάτω Βιάννου και Πεύκου συμφώνως τη υπ' αριθ. 4089/2747 εγκυκλίω της Σεβ. Ανωτέρας Διευθύνσεως » συνταχθείσα υπό του διευθυντού του Ανωτέρου Δημ. Σχολείου Βιάννου Κ. Πλατάκη.

« Εν Βιάννω τη 10 Νοεμβρίου 1909

Προς

Τον Κύριον Νομαρχιακόν επιθεωρητήν

Λασηθίου

Κύριε Επιθεωρητά

Ευσεβάστως υποβάλλω υμίν έκθεσιν περί της καταστάσεως του Παρθεναγωγείου Βιάννου και των Δημ. Σχολείων : Χόνδρου, Κάτω Βιάννου και Πεύκου, συμφώνως τη υπ' αρ. 4089/2747 εγκυκλίω της Σεβ. Ανωτέρας Διευθύνσεως και κατ' εντολήν υμετέραν επιθεώρησα, έχουσαν ως έπεται :

Παρθεναγωγείον Βιάννου

«...Το διδακτήριον αποτελούμενον εκ μιας αιθούσης είναι κοινοτικόν, υπάρχουσι δε εν αυτώ τα εξής σκεύη και έπιπλα ήτοι :

Θρανία 7 παλαιού συστήματος, 2 γεωγραφικοί χάρται πεπαλαιωμένοι και σχεδόν άχρηστοι, εις πίναξ , μία τράπεζα και εν κάθισμα...»

Δημοτικόν Σχολείον Χόνδρου

Το διδακτήριον αποτελούμενον εκ μιάς αιθούσης, είναι κοινοτικόν, ευρίσκονται δ' εν αυτώ τα εξής σχολικά έπιπλα :

Θρανία 4 παλαιού συστήματος, μία τράπεζα, εις πίναξ, 4 γεωγραφικοί χάρται και εν κάθισμα.

Αγροκήπιον υπάρχει κοινοτικόν και αρδεύσιμον παραχωρηθέν εφέτος...»

Δημ. Σχολείον Κάτω Βιάννου

Το διδακτήριον αποτελούμενον εκ μιας αιθούσης είναι κοινοτικόν, ευρίσκονται δ' εν αυτώ τα εξής έπιπλα, ήτοι :

6 θρανία παλαιού συστήματος, μία τράπεζα, εις πίναξ, εν κάθισμα, 2 εικόνες : μία βασιλική και μία θρησκευτική, και 6 γεωγραφικοί χάρτες.

Αγροκήπιον υπάρχει ιδιωτικόν παραχωρηθέν εφέτος...»

Δημ. Σχολείον Πεύκου

«...Το διδακτήριον αποτελούμενον εκ μιάς αιθούσης είναι κοινοτικόν, ευρίσκονται δε εν αυτώ τα εξής σχολικά έπιπλα, ήτοι :

Θρανία 14 νέου συστήματος και 3 παλαιού, 4 γεωγραφικοί χάρται πεπαλαιωμένοι και σχεδόν άχρηστοι, μία τράπεζα, εις πίναξ, εν κάθισμα και μία θρησκευτική εικών.

Αγροκήπιον υπάρχει κοινοτικόν και αρδεύσιμον...»

Ευπειθέστατος

Ο Διευθυντής του Αν. Δημ. Σχολείου

Βιάννου

Κωνστ. Πλατάκης

»

‘ Έκθεσις επιθεωρήσεως του αρρεναγωγείου και Παρθεναγωγείου Αμιρών, των δημοτικών σχολείων Καλάμι και Συκολόγου γενομένων κατά την 4^η και 5^η N/βρίου 1909 υπό του Διευθυντού του Ανωτέρου δημοτικού σχολείου Αγίου Βασιλείου Βιάννου Χ. Παπαδημητρόπουλου’

Προς

Τον κ. Νομαρχιακόν επιθεωρητήν Λασιθίου

Κύριε επιθεωρητά

Συμφώνως προς την υμετέραν εντολήν και προς την υπ’ αριθ. 4089/2947 της 1^{ης} Οκτωβρίου έ.έ. εγκύκλιον της Σεβ. Ανωτέρας Διευθύνσεως της Παιδείας, επιθεώρησα τη 4^η και 5^η N/βρίου έ.έ. το αρρεναγωγείον και παρθεναγωγείον Αμιρών και τα δημοτικά σχολεία Καλάμι και Συκολόγου Βιάννου.

Τα πορίσματα της επιθεωρήσεως ταύτης είναι τα εξής :

Αον Αρρεναγωγείον Αμιρών

«...δ’) Το διδακτήριον είναι κοινοτικόν. Σύγκειται εκ 2 αιθουσών περιέχει τα εξής έπιπλα, σκεύη και όργανα. 18 θρανία νέου συστήματος, 5 θρανία παλαιού συστήματος, αναγνωστήριον, αριθμητήριον, 1 τράπεζαν, και 1 έδραν μετά γραφείου, 1 κιβώτιον περιέχον σώματα στερεομετρίας, 8 χάρτας, 2 εικόνας εξ’ ων μία το κρητικόν πάνθεον και μία του Πρίγκιπος Γεωργίου, 2 μαυροπίνακας, 1 ελληνικήν σημαίαν, βιβλία τινά αποτελούντα την βιβλιοθήκην του σχολείου, τους νόμους και τα διατάγματα περί Παιδείας.

ε’) έχει αγροκήπιον κοινοτικόν...»

Βον Παρθεναγωγείον Αμιρών

«...α’) Ηρχισεν λειτουργούν από 1^η Σ/βρίου [...]

δ’) Το διδακτήριον είναι ιδιωτικόν. Σύγκειται εκ 1 αιθούσης. Περιέχει τα εξής έπιπλα σκεύη και όργανα. 3 θρανία παλαιού συστήματος, 1 τράπεζαν, 1 κάθισμα και 1 μαυροπίνακα, τους νόμους και τα διατάγματα περί παιδείας.

ε’)------...»

Γον Δημοτικόν Σχολείον Καλαμίου

«...α’) ήρχισε λειτουργούν από 1 Σ/βρίου...[...]

...δ’) το διδακτήριον είναι κοινοτικόν. Σύγκειται εκ 1 αιθούσης. Περιέχει τα εξής έπιπλα, σκεύη και όργανα. 20 θρανία νέου συστήματος, 1 τράπεζαν, καθίσματα , αριθμητήριον, αναγνωστήριον, 3 μαυροπίνακας, 4 χάρτας, 2 εικόνας εξ’ ών μία του Ιησού Χριστού και μία του πρίγκιπος Γεωργίου, τους νόμους και τα διατάγματα περί παιδείας.

ε') έχει αγροκήπιον ιδιωτικόν...»

Δον Δημοτικόν σχολείον Συκολόγου

«...α') Ἐρχισε λειτουργούν από 1 Σ/βρίου [...]

...δ') Το διδακτήριον είναι κοινοτικόν. Σύγκειται εκ 1 αιθούσης. Περιέχει τα εξής έπιπλα, σκεύη και όργανα. 16 θρανία νέου συστήματος, 2 καθίσματα, 1 τράπεζαν, 1 μαυροπίνακα, 4 χάρτας, 2 εικόνας, εξ' ών μία της Αγίας Τριάδος και μία του Πρίγκιπος Γεωργίου, 1 ελληνικήν σημαίαν, τους νόμους και τα διατάγματα περί Παιδείας.

ε') έχει αγροκήπιον κοινοτικόν

στ')το προσωπικόν απαρτίζεται εκ του Γεωργίου Τσαγκαράκη τελειοφοίτου του Γυμνασίου έχοντος 1 έτους πείραν...»

Εν Αγίω Βασιλείω τη 6 Ν/βρίου 1909

Ευπειθέστατος

Ο επιθεωρείσας Διευθυντής

Του Ανωτέρου Δημοτικού Σχολείου Αγίου Βασιλείου

Χ. Παπαδημητρόπουλος ».

Οι εκθέσεις του Επιθεωρητή Ηρακλείου Νικ. Μπέμπελη (1908) και Γενικού Επιθεωρητού Εμ. Γενεράλη (1910) για τα διδακτήρια

Στην έκθεση του Νομαρχιακού Επιθεωρητή του σχολικού Νομού Ηρακλείου Νικολάου Μπέμπελη προς την Γενικήν Επιθεώρησιν της Παιδείας αναφέρει ανάμεσα στις σχολικές ατέλειες και τα ακατάλληλα Διδακτήρια³³.

« Τα ακατάλληλα Διδακτήρια

10. Τούτων ελάχιστα μεν εν τη περιφερεία μου δύνανται να θεωρηθώσιν ανεκτά υπό την έποψιν κτιρίου, ουδέν δ' ανεκτά υπό την έποψιν επιπλώσεως, άτε μή έχοντα σχολικά έπιπλα μηδέ διδακτικά όργανα όσα και όπως χρειάζονται. Τουναντίον τα πλείστα είνε πάντη ακατάλληλα να προφυλάξωσι τους τε μαθητάς και διδασκάλους από την επιβλαβή της ατμοσφάιρας επιρροήν...

Ως μέτρα θεραπείας της υπάρχουσας κατάστασης διδακτηρίων και σχολικού εξοπλισμού ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής Ηρακλείου Ν. Μπέμπελης προτείνει :

«... 23.(δ) Η Πολιτεία οφείλει να λάβη πρόνοιαν διά την ανέγερσιν διδακτηρίων, την κατάλληλον επίπλωσιν αυτών και την παροχήν των αναγκαιούντων τη διδασκαλία διδακτικών οργάνων. Ταύτα λέγων βεβαίως δεν εννοώ ότι πρέπει η πτωχή Πολιτεία μας ιδίαις δαπάναις να προβή εις την ανέγερσιν των εξαρτυμάτων αυτών, διότι ταύτα θα απήτουν άνω των 6,000,000 δραχμών, ποσόν δήλον ότι δυσανάλογον προς την οικονομικήν αυτής κατάστασιν, αλλ' ότι οφείλει να εξεύρη κατάλληλον τρόπον δι ού υπό την ιδίαν αυτής φροντίδα και προστασίαν, θα ηδύνατο να θεραπευθή το κακόν. Περί του ζητήματος τούτου απευθυνόμενος άλλοτε προς την Σεβαστήν Ανωτέραν Διεύθυνσιν της Παιδείας ανέφερον ότι προς τον σκοπόν τούτον έδει όπως συσταθώσι σχολικά ταμεία ενεκάστω Δήμω ών πόροι θα ήσαν. (α) εισφοραί των Δήμων και των Μοναστηριακών Επιτροπειών. (β) τα εισπραττόμενα πρόστιμα των απουσιών, και (γ) τα παιδευτικά τέλη.

33. Έκθεσις του Νομαρχιακού Επιθεωρητή του σχολικού Νομού Ηρακλείου Νικολάου Μπέμπελη προς την Γενικήν Επιθεώρησιν της Παιδείας Εν Ηρακλείω τη 15η Μαρτίου 1908, ΙΑΚ Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας.

Εάν δε εις τους πόρους τούτους προστεθή ήμισυ επί τοις % φόρος επί των ήδη φορολογουμένων προϊόντων υπέρ του σχολείου εκείνου εκ της περιφέρειάς του οποίου εισεπράχθη μέχρι της συμπληρώσεως του ποσού το οποίον θα απήτει η ανέγερσις η επίπλωσις και τα διδακτικά όργανα αυτών, θα ηδύνατο η Πολιτεία χωρίς ποσώς να επιβαρύνη εαυτήν εις διάστημα μιας το πολύ πενταετίας, κατά τους προχειρότερους υπολογισμούς, ν' αποκτήση τ' απαιτούμενα διδακτήρια...»

Στο 'Σχεδιάσμα Νόμου Περί Παιδείας' του Αντ. Γιάνναρη και στο κεφ. Περί διδακτηρίων' Ιουν. 1908 επαναλαμβάνονται οι διατάξεις των προηγούμενων νόμων για οικοδόμησι των διδακτηρίων με βάση σχέδια που εκπληρώνουν τους όρους της υγιεινής και της παιδαγωγικής, απαγορεύει τη χρήση ναών και υπογείων ως διδακτηρίων και καθορίζει ρητά την υποχρέωση των κοινοτήτων για ανέγερση διδακτηρίων και εφοδιασμό των θρανίων και 'διδακτικών χρειδιών'. Επίσης υποχρέωση της Κοινότητας ήταν να παραχωρεί αγροκήπιο προς το σχολείο για τη διδασκαλία γεωπονικών μαθημάτων. Η Ανωτέρα Δ/ση της Παιδείας μπορούσε να κλείσει οποιοδήποτε σχολείο δεν εκπληρούσε τους παραπάνω όρους³⁴.

Σε έκθεση του Γενικού Επιθεωρητή Εμ. Γενεράλη προς τον Επίτροπο της Ανωτέρας Διεύθυνσης της Παιδείας περιγράφονται με τα μελανότερα χρώματα τα διδακτήρια της Κρήτης³⁵.

«...Εν τη εξετάσει του Πίνακος θα παρατηρήσητε, Κύριε Επίτροπε, και στήλην των Διδακτηρίων, καθ' ήν επί 662 τοιούτων 467 μεν είναι κοινοτικά, 195 δε υπ' ενοίκιον. Ο αριθμός βεβαίως σιγά περί του ποιού τούτων. Αλλ' εάν ανεγιγνώσκετε τας διαφόρους εκθέσεις των Επιθεωρητών τας εν τοις αρχείοις της Α. Διευθύνσεως αποκειμένας θα εσηματίζετε την πεποίθησιν ότι κατά το ήμισυ τουλάχιστον τα δημοτικά ημών εκπαιδευτήρια δεν είναι σχολεία. Ανήλιοι και σκοτεινά τρώγλαι, κακώς αεριζόμενοι, άνευ αυλής, άνευ αποχωρητηρίου, άνευ παραθυροφύλλων, άνευ πατώματος, κάθυγρα τον χειμώνα, θερμότητα το θέρος, άνευ θρανίων, άνευ πινάκων γεωγραφίας κλπ. άνευ σκευών, αποθήκαι κοινοτήτων, πρώην βουστάσια, κατοικία διδασκάλων κεχωρισμένη της παραδόσεως διά συνδόνος, και εντός επιδεικνύουσα την κλίνην, βρωμερά κατώγεια, χαμηλά ώστε να προσκρούη εις την οροφήν η κεφαλή ολίγον υψηλού διδασκάλου, υγραί εκκλησίαι, οικήματα παρά νεκροταφεία, τοιαύτα είναι τα σχολεία μας. Εν τοιούτοις δε σχολείοις φονεύεται βεβαίως και το σώμα και το πνεύμα του παιδός και θα ήτο πολλώ προτιμότερον ή να γίνεται η διδασκαλία εν υπαίθρω ή να μη γίνεται παντάπασιν. Πως θ' απαιτήση τις ενθουσιασμόν παρά διδασκάλου ζώντος εν τοιούτω σχολείω, διδάσκοντος δηλ. εντός τοιαύτης τρώγλης, ριγούντος, τρέμοντος, κολυμβώντος εν βορβώρω τον χειμώνα και εκτεθειμένου εις βέβαιον θάνατον, πυρακτουμένου δε και αποπνιγομένου το θέρος, στερουμένου καθίσματος, τραπέζης, έδρας, πινάκων, βλέποντος μετά θλίψεως τους μαθητάς επί πετρών καθημένους ή χαμαί οκλαδόν υπό των αυτών και τούτου συναισθημάτων κατεχομένους ; Πιθανώτατον είναι εκείνο, όπερ ισχυρίζονται οι επιθεωρούντες σχολεία ότι μεταξύ των αιτιών, αίπερ συντελούσιν εις την ελλιπή φοίτησιν είναι και το υπό πάσαν έποψιν έλλεινόν των διδακτηρίων. Και δεν ζητείται μέν, ουδέ πρέπει να ζητήται παρ' ημίν να έχωμεν τα ανάκτορα αυτόχρημα, άτινα έχουσιν εν ταις πεπολιτισμέναις χώραις ως εκπαιδευτήρια. Τούτο θα ήτο απλούστατα παράλογον. Αλλ' ανεκτά τινα οικήματα, όχι φονευτήρια πρέπει να επιδιώξωμεν χάριν της τρυφεράς κρητικής νεότητος ή να την αφήσωμεν υπό την άμεσον επίδρασιν της φιλοστόργου φύσεως.

34. Σχεδιάσμα 'Νόμου Περί Παιδείας' του Αντ. Γιάνναρη προς τον Επίτροπο Παιδείας Ν. Φουρφουράκη, Εν Χανίοις 26 Ιουν. 1908

35. Βασιλείον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, τεύχος 2^{ον}, Εν Χανίοις τη 22 Ιουλίου 1910

Προς τούτο υποβάλω υμίν ειδικόν νομοσχέδιον περί ιδρύσεως διδασκαστηρίων, ού η ψήφισις θα δώση την πρώτην ώθησιν να αποκτήσωμεν σχολικά κτίρια του ονόματος άξια ».

Το Μάιο του 1910 το Υπουργείο των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως της Ελλάδας αποστέλλει στην Ανωτέρα Διεύθυνση της Κρητικής Πολιτείας μετά από αίτημα της τελευταίας τα νομοσχέδια που δεν είχαν γίνει ως τότε νόμοι του κράτους. Σύμφωνα με το Σχέδιο νόμου περί διδασκαστηρίων (25 Φεβρ. 1910) των δημοτικών σχολείων, διδασκαστήριο οικοδομείται όπου λειτουργεί επί τριετία σχολείο, ύστερα από μελέτη και επίβλεψη του Αρχιτεκτονικού γραφείου του Υπουργείου Εκκλησιαστικών. Απαραίτητη προϋπόθεση ήταν να διαθέσει ο δήμος το κατάλληλο γήπεδο το οποίο εκλέγει ο Επιθεωρητής Δημοτικών Σχολείων³⁶.

Μέχρι το 1910, είχαν ανεγερθεί στα χωριά της επαρχίας Βιάννου 11 δημόσια διδασκαστήρια, ενώ 4 σχολεία στεγάζονταν σε ιδιωτικά οικήματα³⁷.

Το 1910 στα 20 χωριά της επαρχίας Βιάννου λειτουργούσαν τα παρακάτω 15 Δημοτικά σχολεία :

- 1) Πολυτάξια Ανώτερα Αρρένων : Αγίου Βασιλείου, Άνω Βιάννου και Μουρνιών
- 2) Πολυτάξιο 2/τάξιο Αρρένων : Αμιρών
- 3) Μονοτάξια :
 - Μονοτάξιο Α/θμιο Αρρένων : Πεύκου
 - » Β/θμια Αρρένων : Καλαμίου, Κάτω Βιάννου, Συκολόγου και Χόνδρου
 - » Γ/βάθμια Αρρένων : Γδοχίων και Μύθων
 - » Α/θμιο Θηλέων Άνω Βιάννου και
 - » Β/θμιο Θηλέων Αγίου Βασιλείου και Αμιρών

Σε εννέα χωριά δεν λειτουργούσε σχολείο λόγω έλλειψης του απαιτούμενου αριθμού μαθητών : Βαχός, Κάτω Σύμη, Κεφαλοβρύσι, Κρεββατάς, Λουτράκι, Μύρτος, Παρσάς, Ρίζα και Χριστός.

Σε όλη την Κρήτη λειτουργούσαν το 1910, 637 σχολεία. Από αυτά τα 468 ήταν αρρένων και τα 169 θηλέων. Των αρρένων υποδιαιρούνταν σε πολυτάξια (ανώτερα 93, 4/τάξια 3 και 2/ταξια 20) και σε μονοτάξια. Τα μονοτάξια ήταν : Α/βάθμια 48, Β/θμια 115 και Γ/βάθμια 189.

Τα σχολεία τω θηλέων ήταν 169 . Τα πολυτάξια ήταν 20 (10 4/τάξια, 1 3/τάξιο και 9 2/τάξια) ενώ τα μονοτάξια ήταν 149 (18 Α/βάθμια, 131 Β/βάθμια και τα Γ/βάθμια).

Τα 19 λειτουργούντα μουσουλμανικά σχολεία στην Κρήτη ήταν : 15 αρρένων και 4 θηλέων.

Ο πληθυσμός της επαρχίας Βιάννου το 1900 ήταν 7.181 κάτοικοι

Τα διδασκαστήρια ήταν 15 (11 κοινοτικά και 4 ιδιωτικά) ενώ τα αγροκήπια 11. Απ' αυτά τα 8 ήταν αρδεύσιμα και τα 3 άνυδρα.

36. Έγγραφο με ημερ/νία 7 Μαΐου 1910 του Υπουργείου Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως της Ελλάδας προς την Ανωτέραν Διεύθυνση της Παιδείας της Κρητικής Πολιτείας που υπογράφει ο Υπουργός, βουλευτής εξ' Αιγιαλείας Α.Σ. Παναγιωτόπουλος με το οποίο πληροφορεί τους Κρήτες για την αποστολή των ζητηθέντων νομοσχεδίων.

37. Συνοπτική κατάσταση της εν Κρήτη δημοτικής εκπαιδεύσεως. Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως (του υπ' αριθ. 39 φύλλου του Β' τεύχους της 22 Ιουλίου 1910)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

Υστερη τουρκοκρατία (19^{ος} αιώνας)

Σύμφωνα με έκθεση της Κρητικής Πολιτείας πριν το 1881, έτος ψήφισης του ‘περί παιδείας’ νόμου, ελάχιστοι δάσκαλοι διέθεταν τα απαιτούμενα προσόντα¹: «...Ολίγιστοι των δημοδιδασκάλων εκέκτηντο τα απαιτούμενα προσόντα, ολίγιστοι εξεπλήρουν τα εαυτών καθήκοντα ως έδει ουδενός Νόμου υπάρχοντος... Εις τα πλείστα των σχολείων δεν υπήρχε τάξις ούτε μεθοδική και τελεσφόρος διδασκαλία, ούτε ωρισμένος σκοπός και ενέργεια, ούτε διδάσκαλοι ικανοί και διά να είπωμεν και το δίκαιον αυτών ουδαμού ημείβοντο τακτικώς και αναλόγως προς το επίμοχθον αυτών έργον. Ο νόμος λοιπόν διορθών κατά το ενόν τας ελλείψεις ταύτας και θέλων να καθιερώση ομοίμορφον σύστημα παιδείσεως επέβαλε προσόντα εις τους διδασκάλους, ώρισε δε και αμοιβήν, ήτις αν και δεν ήτο πάλιν επαρκής και ανάλογος προς την δυσχέρειαν του επαγγέλματός των, όμως ήτο πολύ ανωτέρα, τακτικωτέρα και ασφαλεστέρα του προτέρου γλίσχρου μισθού των ».

Μετά το 1889 και την επιβληθείσα στρατοκρατία, οι διοριζόμενοι από την Υψηλή Πύλη διοικητές περιέκοψαν τις χορηγούμενες πιστώσεις και η κατάσταση κατέστη αξιοθρήνητη. Τα σχολεία λειτούργησαν χάρη στην αυταπάρνηση των δασκάλων. «...Η διατήρησις των ολίγων σχολείων οφείλεται μάλιστα εις τας θυσίας των Κοινοτήτων, τας προσόδους των μοναστηριακών κτημάτων και την αυταπάρνησιν των διδασκάλων, οίτινες καίτοι είχαν να λαμβάνωσιν ετών καθυστερουμένους μισθούς εξηκολούθουν αγογγύστως το εκπολιτιστικόν αυτών έργον προς όφελος της σπουδαζούσης νεότητος και της πατρίδος εν γένει.»

Για τα μειωμένα προσόντα των δασκάλων της εποχής κάνει λόγο και ο Γοντικάκης : «... Η πληθώρα των σχολείων και, συνακόλουθα των δασκάλων, επέβαλε ένα διδακτικό προσωπικό όχι και τόσο υψηλής ποιότητας. Δάσκαλοι δεν γίνονταν όσοι είχαν σπουδάσει, αλλά όσοι εστερούντο των αναγκαίων για σπουδές πόρων. Στις περισσότερες από τις διατηρούμενες αιτήσεις τους, οι υποψήφιοι δάσκαλοι δηλώνουν ότι έχουν ενδεικτικό κάποιας τάξεως του Ελληνικού σχολείου και, επειδή δεν διαθέτουν τα αναγκαία χρήματα για ολοκλήρωση των σπουδών τους, παρακαλούν να διοριστούν δάσκαλοι σε οποιοδήποτε χωριό. Αυτό φανερώνει και την κοινωνική προέλευση των δασκάλων : κατά τη μεγάλη τους πλειονότητα από φτωχές οικογένειες. Δεν μπορούμε να γνωρίζομε, ωστόσο, ούτε το επάγγελμα των γονέων τους ούτε την κοινωνική προέλευση και το μορφωτικό επίπεδο των συζύγων τους – στοιχεία αντικειμενικά και απαραίτητα για εκτίμηση της κοινωνικής τους υποστάσεως. Καθώς όμως αξίζει να είναι κανείς ‘πρώτος στο χωριό παρά δεύτερος στη Ρώμη’, οι θέσεις του δασκάλου και του παπά είναι οι περισσότερο εξέχουσες στη μικρή κοινωνία του χωριού. Δεν έλλειψαν βεβαίως - και δηλώθηκαν άλλωστε - οι περιπτώσεις δασκάλων ανάξιων να αποτελέσουν τους πρώτους του χωριού. Κατά τα λοιπά, η απονεμόμενη στα πρόσωπα αυτά τιμή εκφράζεται και με την προσφώνηση των παιδιών τους όχι με το οικογενειακό επώνυμο, αλλά με όνομα παράγωγο του πατρικού επαγγέλματος. Το επώνυμο Δασκαλάκης είναι εξαιρετικά διαδεδομένο στην Κρήτη, όπως και όσα προέρχονται από εκκλησιαστικές θέσεις : Παπαδάκης, Διακάκης, Ψαλτάκης κλπ. Η σύζυγος του δασκάλου ονομάζεται τιμητικά ‘δασκάλισσα’, ενώ και του ίδιου κάποτε λησμονείτε το επώνυμο, αντικαθιστάμενο από την ιδιότητά του. Ο ήρωας της επαναστάσεως του 1770 Ιω. Βλάχος είναι περισσότερο γνωστός ως Δασκαλογιάννης. Όσο για τους δασκάλους που έκαναν εξειδικευμένες σπουδές, τους ελληνοδιδασκάλους και τους καθηγητές του Γυμνασίου, κατείχαν και εξ αντικειμένου υψηλή κοινωνική θέση. Ο Χατζόπουλος, διπλωματούχος Διδασκαλείου, που πέθανε όντας στην υπηρεσία,

1. « Η εν Κρήτη εκπαίδευσις », Κρητική Πολιτεία, Ανωτέτα Διεύθυνσις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης, Εν Χανίοις εκ του τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας, 1904

κηδεύτηκε με δαπάνη της πόλεως. Στον ελληνοδιδάσκαλο Νικ. Παρασυράκη απονέμονται τιμητικές διακρίσεις από το Ελληνικό κράτος και από την Κρητική Πολιτεία. Άλλοι δάσκαλοι του Ελληνικού σχολείου Ηρακλείου και καθηγητές εκλέγονται βουλευτές στη Γενική Συνέλευση και ανήκουν στην ανώτερη κοινωνική τάξη²...»

Σε άρθρο του ο Ν. Παλιεράκης, γυμνασιάρχης, στην εφημερίδα 'Λευκά Όρη' το 1888, εκφράζει την απογοήτευσή του για την κατάσταση στην εκπαίδευση και αναφερόμενος στα γενεσιουργά αίτια των 'κακώς κειμένων' τονίζει ως σοβαρούς λόγους : την αμεριμνησία της αντιπροσωπείας του Νησιού, τον ελλειπή και σαθρό διοργανισμό των σχολείων την έλλειψη αληθινών δασκάλων και την εξάρτηση του δασκάλου από την πολιτική, την έλλειψη Ανωτέρας Δ/σεως της Εκπαίδευσης³ : «.....Αληθές και πανθομολογούμενον είνε ότι η πνευματική μόρφωσις παρ' ημίν χωλαίνει... τα αίτια της παρούσης καχεκτικής καταστάσεως της παιδείας...ένεκα της αμεριμνησίας της αντιπροσωπείας της νήσου και του ελλειπούς και σαθρού διοργανισμού των σχολείων μας ουδέν σχεδόν εγένετο. Εκτός ολιγίστων εξαιρέσεων οφειλομένων εις την ευσυνειδησίαν και ατομικήν ικανότητα διδασκάλων τινών, ανδριάντα κατά το λεγόμενον γαργαλίζομεν, αιθίοπα σμήχομεν, τράγον αμέλγομεν, ύδωρ τω κοσκίνω φέρομεν.

Επληρώθη η νήσος Τμημ. Εφορειών, Επαρχιακών Εφορειών, δημοτικών Εφορειών, αρχών, αρχόντων και αρχοντίσκων, καθηγητών, διδασκάλων και παιδαγωγών, Γυμνασίων, Ελληνικών, και δημοτικών σχολείων, παρθηναγωγείων και νηπιαγωγείων και όμως οι καρποί εισίν ελάχιστοι πρέπει να το ομολογήσωμεν. Τα 9/10 των διά την δημοσίαν εκπαίδευσιν δαπανωμένων χρημάτων δαπανώνται εις μάτην, ρίπτονται εις την θάλασσαν.

Έχομεν τοσαύτας σχολικάς αρχάς και όμως δεν δυνάμεθα ή να ομολογήσωμεν ανερυθριάστως, ότι δεν ειξεύρομεν τι αλωνίζομεν. Έχομεν τοσούτους λειτουργούς της παιδείας και όμως ολιγίστους αληθείς διδασκάλους· έχομεν εκατοντάδας σχολείων και όμως ολίγιστα άξια του ονόματος και του προορισμού των. Επληρώθη η νήσος γραμματισμένων, καλαμαράδων, δοκισησόφων, οηματιών, ευαρίθμους, όμως έχομεν τους αληθείς πεπαιδευμένους.

Και διά τι, όλα ταύτα ; Τα αίτια είνε πολλά· διότι δεν έχομεν μίαν και αδιαίρετον ανωτέραν διεύθυνσιν της δημοσίας εκπαιδευσεως. Διότι έχομεν ως ελληνοδιδασκάλους και δημοδιδασκάλους, ως επί το πολύ μαθητάς απορριφθέντες του Γυμνασίου, κολλυβοδασκάλους, μη δυναμένους να πορισθώσιν άλλως τα προς το ζην. Διότι η ιερά του διδασκάλου θέσις μετεμορφώθη εις ρουσφέτιον της πολιτικής· διότι, διότι...»

Κρητική Πολιτεία

Η μεγάλη έλλειψη διδακτικού προσωπικού ανάγκασε την Πολιτεία, για να μη μείνουν τα σχολεία κλειστά, να προσλάβει δασκάλους με κατώτερα προσόντα, ανεπαρκείς στην πλειονότητά τους. Την ανεπάρκεια αυτή, η Πολιτεία προσπάθησε να θεραπεύσει με πρακτικές ασκήσεις και διδασκαλίες από πτυχιούχους συναδέλφους των και από Επιθεωρητές.

«...Ένεκα της ελλείψεως όμως δημοδιδασκάλων αξίων του ονόματός των προσελήφθησαν εν τη υπηρεσία οι και κατά το παρελθόν υπηρετούντες διότι δεν ήτο δίκαιον να μένωσι κλειστά τα σχολεία, μέχρις ού παρασκευασθώσι κατάλληλοι δημοδιδάσκαλοι. Πλην ολίγων διδασκάλων και διδασκαλισών αποφοίτων των Ελληνικών Διδασκαλείων, πάντες οι άλλοι ήσαν κατά την πρώτην διετίαν μαθηταί Γυμνασίων ή Ελληνικών σχολείων. Το τοιούτον προσωπικόν ήτο βεβαίως ανεπαρκές.

2. Γοντικάκης Στέφανος, 'Η παιδεία στην Κρήτη'

3. Εφημερίδα 'Λευκά Όρη', έτος Γ', Περίοδος Γ', αρ. 1, Εν Χανίοις, τη 19 Δεκεμβρίου 1888

Και την ανεπάρκειαν ταύτην ζητήσασα η Πολιτεία να θεραπεύση κατά το δυνατόν υπέβαλεν αυτούς εις πρακτικάσ ασκήσεις και διδασκαλίαν υπό τε των πτυχιούχων και των Επιθεωρητών γινομένης, δι' ών πολλοί των διδασκάλων εμφορούμενοι ζήλου και αγάπης προς το διδασκαλικόν επάγγελμα και τας ελλείψεις των συναισθανόμενοι εβελτίωσαν εαυτούς και εφιλοτιμήθησαν να δειχθώσι κατά το δυνατόν άξιοι της υψηλής αποστολής, ήν ανέθηκεν αυτοίς η Πολιτεία. Διατάξεις δε του Νόμου ειδικά προστατεύουσι τους ευσυνειδήτους και ικανούς διδασκάλους κατ' αδικών τυχόν επιθέσεων. Επιβαλλόμενον καθήκον εθεωρήθη η προστασία τούτων δι' αναγραφής εν τω Νόμω ωρισμένων περιστάσεων καθ' άς επιτρέπονται πειθαρχικάί ποινάί ή απολύσεις των λειτουργών της εκπαιδεύσεως των κεκτημένων πτυχίον Πανεπιστημίου ή Διδασκαλείου. Διά τούτων περιεφρουρήθησαν οι επιμελώς και ευσυνειδήτως εργαζόμενοι και εξησφαλίσθη αυτοίς μοιनिμότης εν τη υπηρεσία αφ' όσον δια παρεκτροπών δεν ήθελε δικαιολογηθή η απομάκρυνσίς των. Το εκ των διατάξεων τούτων όφελος είναι μέγα διά την καθόλου υπηρεσίαν της εκπαιδεύσεως⁴....»

ΠΡΟΣΟΝΤΑ– ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΔΙΟΡΙΣΜΟΥ – ΜΙΣΘΟΔΟΣΙΑ ΔΑΣΚΑΛΩΝ Ύστερη Τουρκοκρατία

Πριν την ψήφιση του πρώτου περί παιδείας νόμου στην Κρήτη (1881) τα προσόντα που απαιτούνταν για να διορισθεί κάποιος δάσκαλος ήταν μόνο ουσιαστικά και καθόλου τυπικά. Πουθενά δε γίνεται λόγος για κάποιο τίτλο σπουδών που θα ήταν απαραίτητος για το διορισμό. Ο Κανονισμός του 1870, απαιτεί: α) Γνώσεις, β) Διδακτική ικανότητα, γ) Τίμια και ανεπίληπτη διαγωγή. Σύμφωνα με τον ίδιο κανονισμό όσοι επιθυμούσαν να ασκήσουν το επάγγελμα του δασκάλου όφειλαν να υποβάλλουν έγγραφη αίτηση στον Πρόεδρο της Δημογεροντίας, επισυνάπτοντας αποδεικτικά των σπουδών και της διαγωγής τους.

Η τίμια και ανεπίληπτη διαγωγή, το ήθος, που απαιτεί ο κανονισμός του 1870, θεωρείται από την τοπική κοινωνία αυτονόητο προσόν που πρέπει να φέρει ένας δάσκαλος. Η έλλειψή τους θεωρείται απαράδεκτη και είναι αδύνατον για μια κοινωνία να δεχτεί για δάσκαλο άνθρωπο που έχει εκτίσει ποινή φυλάκισης, μέθυσσο και προκλητικό. Έτσι οι κάτοικοι της Βιάννου αρνούνται να δεχτούν ως δάσκαλο το χωριανό τους Χ. Αγαπάκη και αντιδρούν στέλνοντας στη Δημογεροντία επιστολή στην οποία τον κατηγορούν ότι έχει τιμωρηθεί με τρίμηνη φυλάκιση, είναι μέθυσος και προκλητικός, ζητώντας την αντικατάστασή του⁵. Εκτός από το απαραίτητο πιστοποιητικό προϋπηρεσίας ενισχυτικό στοιχείο της υποψηφιότητάς για το διορισμό ήταν και το πιστοποιητικό χρηστής διαγωγής.⁶

Ως μέθυσος, κομματάρχης, υβριστής, απουσιάζων τακτικά από την εργασία του απολύθηκε από το Δημ. Σχολ. Παρτίρων ο Α. Αγγελιδάκης το 1910.⁷

Σαφέστερα και ακριβέστερα δεδομένα για τα προσόντα και τις προϋποθέσεις διορισμού, μας παρέχει ο νόμος 'περί παιδείας' του 1881. Στο κεφ. Α' 'Περί συστάσεως σχολείων, διορισμού και μισθοδοσίας διδασκάλων και καθηγητών' σύμφωνα με το άρθρο 9 οι δημοδιδάσκαλοι, όπως και τα δημοτικά σχολεία διαχωρίζονταν σε πρωτοβάθμιους και δευτεροβάθμιους. Πρωτοβάθμιοι ήσαν όσοι είχαν απολυτήριο δευτέρας τάξεως του Γυμνασίου και δευτεροβάθμιοι όσοι διέθεταν απολυτήριο Ελληνικού Σχολείου (Σχολαρχείου).

4. Κρητική Πολιτεία, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας και της δικαιοσύνης, Η εν Κρήτη εκπαίδευσις, Εν Χανίοις, εκ του τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας, 1904

5. ΑΧΔΛ, έγγραφο με στοιχεία 220/01-10-1893, Απόρριψη του δασκάλου Χ. Αγαπάκη από τους κατοίκους της Βιάννου ως μέθυσσο και προκλητικού, αλλά και για την τρίμηνη φυλάκισή του.

6. ΑΧΔΛ 168/03-02-1892 Πιστοποίηση διαγωγής και προϋπηρεσίας δλου Κονταξάκη Ματθαίου από Βιάννου

7. ΙΑΚ, φάκελος εγγράφων έτους 1910

Τόσο οι πρωτοβάθμιοι όσο και οι δευτεροβάθμιοι έπρεπε να φοιτήσουν για ένα εξάμηνο σε ένα από τα δημοτικά σχολεία της έδρας των διοικήσεων για να διδαχθούν από τους Διευθυντές των σχολείων αυτών τη νέα μέθοδο της διδασκαλίας. Μετά την εκμάθηση χορηγούνταν με πιστοποιητικό η βεβαίωση φοίτησης.

Σύμφωνα με την εγκύκλιο με αρ. 56 'Περί εκτελέσεως του περί παιδείας νόμου όσον αφορά εις τα Χριστιανικά σχολεία' στο κεφ. Γ. 'περί των προσόντων των δασκάλων' '...μεταξύ τούτων σπουδαιότερον καθ' ημάς είνε το απαιτούν την παρά τινι εις τα έδρας των διοικήσεων διευθυντή δημοτικών σχολείων εξάμηνον εξάσκησιν περί την νέαν μέθοδον της διδασκαλίας...'

Ο μισθός για τους πρωτοβάθμιους δασκάλους ήταν 400 γρόσια, για τους δευτεροβάθμιους 300, ενώ για τους Δ/ντές των Δημοτικών Σχολείων που βρίσκονταν στις έδρες των διοικήσεων 800 γρόσια. (άρθρο 10). Σύμφωνα με το άρθρο 11, σε όσα Δημοτικά σχολεία ο αριθμός των μαθητών υπερέβαινε τους 100, διοριζόταν και ένα βοηθός κάτοχος απολυτηρίου Ελληνικού Σχολείου με μισθό 200 γρόσια. Το άρθρο 12 καθόριζε εξετάσεις για την πρόσληψη των δασκάλων, θεσμός που ίσχυε και κατά το παρελθόν.

« Μέχρις ού καταρτισθώσιν ικανοί δημοδιδάσκαλοι έχοντες τα ανωτέρω προσόντα, θέλουσι διορίζεσθαι οι σχετικώς κρείττονες, οίτινες εξεταζόμενοι υπό της εξεταστικής επιτροπής ήθελον δειχθή ικανοί. Οι δε διωρισμένοι ήδη δημοδιδάσκαλοι θέλουσιν υποβληθεί εις εξετάσεις υπό της ανωτέρω επιτροπής, και οι μεν ικανοί θέλουσιν λάβει πτυχίον αναλόγως της ικανότητός των, οι δε ανίκανοι θέλουσιν αποβληθή ».

Στα άρθρα 13 & 14 οριζόταν ότι όσοι δημοδιδάσκαλοι δεν διέθεταν τα οριζόμενα από το νόμο προσόντα, οριζόνταν προσωρινοί μέχρι να παρουσιαστεί εκείνος που τα διέθετε και να τους αντικαταστήσει. Οι χαρακτηριζόμενοι ως προσωρινοί δημοδιδάσκαλοι δεν θα λάμβαναν τους οριζόμενους από το άρθρο 10 μισθούς αλλά λιγότερους, όχι όμως κατώτερους των 200 γροσίων για τους δημοδιδασκάλους και 150 γροσίων για τους βοηθούς.

Ο νόμος περί παιδείας του 1889

Τα σχολεία της επαρχίας διαιρέθηκαν σύμφωνα με το άρθρο 3 του νόμου σε πρωτοβάθμια (80 και πλέον μαθητές) , δευτεροβάθμια (40 και άνω μαθητές) και τριτοβάθμια (κάτω των 40 μαθητών). Η αμοιβή κάθε δασκάλου εξαρτήθηκε από το είδος του σχολείου στο οποίο δίδασκε. Σύμφωνα με το άρθρο 8 'Ο μισθός του εν επαρχιακώ πρωτοβαθμίω σχολείω διδάσκοντος είνε 300 γρόσια κατά μήνα, του εν δευτεροβαθμίω 250, του δ' εν τριτοβαθμίω 180. Οι δε βοηθοί των εν ταις επαρχίαις πρωτοβαθμίω σχολείω λαμβάνουσιν 180 γρόσια κατά μήνα'. Ο μισθός του Δ/ντή στο πρότυπο δημοτικό σχολείο ήταν 800 γρόσια και των βοηθών του 500 αν διέθεταν πτυχίο τρίτης τάξης και 300 αν στερούνταν πτυχίου.

Η μισθοδοσία των δασκάλων από τη Χριστιανική Δημογεροντία

Ένα σημαντικό πρόβλημα που επηρέασε τη λειτουργία των σχολείων κατά την ύστερη τουρκοκρατία ήταν η καθυστέρηση της καταβολής του μισθού των εκπαιδευτικών. Αρμόδια αρχή για την πληρωμή ήταν η Χριστιανική Δημογεροντία. Πυκνά είναι τα έγγραφα του επισκόπου Αρκαδίας για την καταβολή των δεδουλευμένων με αρνητικές επιπτώσεις στην πρόοδο των μαθητών όπως αναφέρει ο επίσκοπος Αρκαδίας Γρηγόριος⁸:

8. ΑΧΔΔ έγγραφο με στοιχεία 124/14-03-1877, 'Ο επίσκοπος Αρκαδίας Γρηγόριος ζητά από τη Δημογεροντία την πληρωμή των καθυστερούμενων διδασκαλικών μισθών'.

«...την καχεκτικώς βαίνουσαν πρόοδον της νεολαίας ως εκ της καθυστέρησης των διδασκαλικών μισθών καθώς την μεμψιμοιρίαν των διδασκάλων και στεναχωρίαν των γονέων περί του πρακτέου »

Στην επαρχία Βιάννου οι Έφοροι των σχολείων Αμηνών και Αγίου Βασιλείου και οι κάτοικοι σε αναφορά τους προς τη Δημογεροντία και γνωρίζοντας την προσφιλή τακτική των ενοικιοφειλετών στην καθυστέρηση των ενοικίων των μονών προτείνουν για την πληρωμή των δασκάλων, τη μέριμνα της Δημογεροντίας να ξεκαθαρίσει τους λογαριασμούς των μονών της περιοχής και να τους στείλει τα χρήματα. Προτείνουν στη Δημογεροντία την εναλλακτική λύση να αναλάβουν οι ίδιοι οι Έφοροι την είσπραξη των ποσών από τους οφειλέτες : «...εάν δε οφείλωσιν οι ενοικιασταί παρακαλούμεν να εγκалέση αυτούς να πληρώσωσι τα όσα καθυστερούνται και κλείσωσιν οι λογαριασμοί των μονυδρίων. Άλλως δε παρακαλούμεν την Σεβαστήν και Έντιμον Δημογεροντίαν, ίνα αποστείλη εις ημάς, ει δυνατόν, γραπτώς τους λογαριασμούς των μονυδρίων και τας μερίδας των ενοικιαστών και ας αναθέση εις ημάς την φροντίδα και ημείς αναδεχόμεθα το βάρος της εισπράξεως⁹...». Οι έφοροι αναφέρθηκαν μάλιστα τον προηγούμενο μήνα στο Διοικητή Λασιθίου παρακαλώντας τον να διατάξει τον επίσκοπο Αρκαδίας να μοιράσει εισπραχθέντα για τα σχολεία χρήματα, τα οποία παρακρατεί¹⁰.

Κρητική Πολιτεία

Η έλλειψη διδακτικού προσωπικού, καλά εκπαιδευμένου, αποτελούσε ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της νεοπαγούς Πολιτείας το οποίο προκαλούσε συζητήσεις και προβληματισμούς στην Κρητική Βουλή και στον περιοδικό τύπο της εποχής.

Σύμφωνα με το αρ. νόμου 82 Διάταγμα 'περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως', κεφ. Ε', 'Περί προσόντων και μισθού των δημοδιδασκάλων', δάσκαλοι διορίζονταν όσοι είχαν πτυχίο Διδασκαλείου και ελλείψει αυτών ως προσωρινοί : 1) οι απόφοιτοι Γυμνασίου, 2) οι απόφοιτοι του Ιεροδιδασκαλείου της Αγίας Τριάδας Χανίων, 3) οι απόφοιτοι της Σχολής Πρέβελη, 4) απόφοιτοι κάποιων τάξεων Γυμνασίου ή Ιεροδιδασκαλείου, 5) όσοι διέθεταν κατώτερα προσόντα οι οποίοι ονομάζονταν και Γραμματοδιδάσκαλοι. Διδασκάλισσες διορίζονταν πτυχιούχες των Διδασκαλείων της Φιλεκπαιδευτικής εταιρείας της Αθήνας ή ομοταγών αναγνωρισμένων Παρθεναγωγείων.

Ανάλογα με τα προσόντα ήταν και οι αποδοχές των δημοδιδασκάλων. Για τους αποφοίτους των Διδασκαλείων ανδρών και γυναικών ο μισθός για μεν τους πρωτοβάθμιους ήταν 140 δρ., για τους δευτεροβάθμιους 120 δρ., και για τους τριτοβάθμιους 100 δρ. Για τους αποφοίτους των παραπάνω κατηγοριών οι μισθοί κυμαίνονταν : 1) για τους αποφοίτους Γυμνασίου 80-90 δρ., ανάλογα με το βαθμό και την εμπειρία τους ως δάσκαλοι 2) για τους αποφοίτους του Ιεροδιδασκαλείου 70 δρχ., 3) για τους αποφοίτους της σχολής Πρέβελη 60 δρ. 4) 50-70 δρ. ήταν ο μισθός για όσους είχαν τελειώσει κάποιες γυμνασιακές τάξεις σε συνδυασμό με την διδασκαλική εμπειρία τους 5) 40 δρ. το μήνα ήταν ο μισθός των γραμματοδιδασκάλων. Όσοι μπορούσαν να διδάξουν εκκλησιαστική μουσική και να ψάλλουν στην εκκλησία είχαν προτεραιότητα μεταξύ ομοιοβάθμων και ελάμβαναν επιμίσθιο 10 δρ. Με το ίδιο ποσό αμοιβόνταν οι διδασκάλισσες που κατείχαν την ειδικότητα των εργοχείρων. Επίσης ανά πενταετία ως είδος χρονοεπιδόματος αυξανόταν ο μισθός των αποφοίτων Διδασκαλείου κατά 10 δρ. χωρίς όμως οι αυξήσεις να υπερβαίνουν το μισό του αρχικού μισθού. Να σημειώσωμ ότι ο μισθός του εργάτη τα πρώτα έτη της Κρητικής Πολιτείας (1899-1903) ήταν μία (1) δραχμή.

9. Αναφορά εφόρων και κατοίκων Αγίου Βασιλείου και Αμηνών προς τη Δημογεροντία για την ανέχεια των μαθητών, την αδυναμία τους να πληρώσουν δίδατρα και την εγκατάλειψη του σχολείου Α.Χ.Δ.Λ. 1^ο/254/03-06-1877

10. ΑΧΔΛ έγγραφο με στοιχεία 196/07-05-1877, ' Το Επαρχείο Ιεράπετρας ζητά από τον επίσκοπο Αρκαδίας να μοιράσει τις επιχορηγήσεις των σχολείων που παρακρατεί'

Όσοι από τους προσωρινούς διδασκάλους και διδασκάλισσες επιθυμούσαν να λάβουν τον τίτλο του οριστικού διδασκάλου, υποβάλλονταν σε εξετάσεις, τις λεπτομέρειες των οποίων ρύθμιζε Ηγεμονικό διάταγμα. Οι επιτυχόντες σ' αυτές τις εξετάσεις ονομάζονταν πρωτοβάθμιοι, δευτεροβάθμιοι και τριτοβάθμιοι με μηνιαίες αποδοχές 120, 100 και 80 δρ. αντίστοιχα.

Οι προσωρινοί δημοδιδάσκαλοι ήταν υποχρεωμένοι να συγκεντρώνονται σε διάφορα μέρη κατά τις καλοκαιρινές ή άλλες διακοπές για πρακτικές διδασκαλίες από τους πτυχιούχους του Διδασκαλείου. Ο τόπος ο χρόνος και άλλες λεπτομέρειες καθοριζόταν από το Νομαρχιακό Επιθεωρητή και εγκρίνονταν από το Σύμβουλο Εκπαίδευσης. Συγκεντρώσεις όλων των δασκάλων πραγματοποιούνταν επίσης σε κάθε επαρχία και σε κατάλληλα μέρη. Οι συγκεντρώσεις οργανώνονταν από τους επιθεωρητές Γεωργίας και Εκπαίδευσης και είχαν σκοπό τη θεωρητική και πρακτική κατάρτιση των δασκάλων σε γεωργικά θέματα.

Οι διευθυντές των 3/ταξίων σχολείων αρρένων ή θηλέων ελάμβαναν επιπλέον του μισθού των, 10 δρ. μηνιαίο επίδομα. Οι δ/ντές 4/ταξίων σχολείων 20 δρ. και οι δ/ντές Ανωτέρων δημοτικών σχολείων και δ/ντριες Ανωτέρων Παρθεναγωγείων 30δρ. Από τους πτυχιούχους του Διδασκαλείου οι πρωτοβάθμιοι διορίζονταν δ/ντές Ανωτέρων δημοτικών ή 4/τάξίων δημοτικών, οι δευτεροβάθμιοι δ/ντές τριταξίων δημ. Σχολείων και οι τριτοβάθμιοι δ/ντές διταξίων ή δάσκαλοι μονοταξίων. Όσοι ανακηρύσσονταν έπειτα από εξετάσεις οριστικοί δάσκαλοι διορίζονταν οι πρωτοβάθμιοι δ/ντές 3/ταξίων, οι δευτεροβάθμιοι δ/ντές διταξίων και οι τριτοβάθμιοι δάσκαλοι μονοταξίων. Στις ανώτερες τάξεις των Ανωτέρων δημοτικών σχολείων διορίζονταν μόνο πτυχιούχοι Διδασκαλείου ή πρωτοβάθμιοι έπειτα από εξετάσεις δάσκαλοι ή τελειόφοιτοι Γυμνασίου. Το ίδιο ίσχυε και για τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία. Η εμπειρία προσμετρούσε μεταξύ ισοβάθμων διδασκάλων. Διδάσκαλοι δικαιούνταν να υπηρετήσουν σε θέση κατώτερη του βαθμού των με δική τους αίτηση και ελάμβαναν μειωμένες αποδοχές κατά 20 δρ. από όσο καθόριζε ο μισθός των. Αν όμως υπηρεσιακοί λόγοι επέβαλαν αυτήν την τοποθέτηση ελάμβαναν ολόκληρο το μισθό του βαθμού των. Το μισθό του βαθμού των ελάμβαναν και όσοι υπηρετούσαν σε θέσεις ανώτερες των προσόντων τους.

Το άρθρο 62 όριζε ότι « Διευθυνταί Ανωτέρων δημοτικών σχολείων δύνανται να διορισθώσι και Διδάκτορες της Φιλολογίας ή προλύται Θεολογίας με μισθόν μηνιαίον 180 δραχ. 180 ». Το άρθρο αυτό προκάλεσε θύελλα διαμαρτυριών από τους δασκάλους. Όσοι επιθυμούσαν να διοριστούν υπέβαλλαν αίτηση στο Νομαρχιακό Επιθεωρητή ή και απ' ευθείας στο Σύμβουλο Εκπαίδευσης. Στην αίτηση επισύναπταν αντίγραφο του πτυχίου ή του αποδεικτικού των σπουδών των και πιστοποιητικό της προϋπηρεσίας των. Ο διορισμός των δασκάλων και του λοιπού προσωπικού των σχολείων γινόταν στην αρχή του σχολ. έτους. Σε διαφορετική περίπτωση ο Σύμβουλος λογοδοτούσε στη Βουλή.

Στις 15 Σεπτ. 1900 ψηφίστηκε ο νόμος 205 'Περί τροποποιήσεων εις τον περί διοικήσεως και επιθεωρήσεως των Σχολείων Νόμον και εις τον Οργανισμόν της Δημοσίας Εκπαιδύσεως' με τον οποίο συγκροτήθηκε η διαρκής εξεταστική των δημοδιδασκάλων πενταμελής επιτροπή. Οι απολαβές αυτών των δασκάλων που είχαν υποστεί τις εξετάσεις (του παρελθόντος Αυγούστου) ήταν ανάλογες με τη βαθμολογία που έλαβαν σ' αυτές τις εξετάσεις : Όλοι ονομάζονταν προσωρινοί, χαρακτηρίζονταν ανάλογα με το βαθμό και ελάμβαναν : πρωτοβάθμιοι όσοι έλαβαν άριστα (10) με μισθό 70 δρ., δευτεροβάθμιοι όσοι έλαβαν 8 ή 9 (πάνυ καλώς) με μισθό 60 δρ., τριτοβάθμιοι όσοι έλαβαν 6 ή 7 (καλώς) και μισθό 50 δρ., και γραμματοδιδάσκαλοι όσοι έλαβαν 5 στις εξετάσεις με μισθό 40 δρ. Παρέμενε η διάταξη για δυνατότητα διορισμού διδακτόρων φιλολογίας ή φυσικών ή προλυτών θεολογίας ως Δ/ντών στα Δημοτικά με μισθό 180 δρχ¹¹.

11. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος Α', αρ. νόμου 205, Εν Χανίοις τη 15 Σεπτ. 1900.

Η έλλειψη διδασκάλων ανάγκασε την Πολιτεία να προβεί σε προσθήκη των παραπάνω τροποποιήσεων το Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου. Σύμφωνα με το άρθρο 1 του ψηφισθέντος νόμου 264, δινόταν οι δυνατότητα στους δασκάλους που είχαν λάβει στα ελληνικά βαθμό κάτω του 5 να προσληφθούν 'εις την υπηρεσίαν οι οπωσδήποτε ανεκτοί οι υπό των επιθεωρητών συνιστάμενοι ως τοιούτοι' για το τρέχον σχολ. έτος. Χαρακτηρίζονταν γραμματοδιδάσκαλοι β' τάξεως, δίδασκαν μόνο στην Α' και Β' τάξη με μισθό 35 δρ. Για να κατοχυρώσουν δικαίωμα παραμονής στην υπηρεσία έπρεπε να υποστούν επιτυχείς εξετάσεις στις διακοπές των Χριστουγέννων από τη διαρκή εξεταστική επιτροπή, διαφορετικά απολύονταν με τη λήξη του διδακτικού έτους¹².

Οι μισθοί των διδασκάλων θεωρήθηκαν και από πολλούς βουλευτές ελάχιστοι (γλίσχροι), όπως φαίνεται από τα αποσπάσματα των συνόδων της Βουλής που παρατίθενται. Πάγιο αίτημα των δημοδιδασκάλων ήταν η οικονομική τους αναβάθμιση. Στο άρθρο του περιοδικού Ασπίδα, έτους 1910 το άρθρο « Τα δίκαια των διδασκάλων» διαβάζουμε το δίκαιο παράπονο ενός εξ' αυτών και την αδυναμία όσων λάμβαναν 38,60 να ζήσουν¹³ :

Η συζήτηση στη Βουλή των Κρητών το 1901 για τους διδασκάλους (προσδοκίες, προσόντα, εκπαίδευση, αμοιβή κ.ά.)

Ο σημαντικός ρόλος του δασκάλου ως δημιουργού του ηθικού και πνευματικού πλούτου της χώρας, 'η έδρα εφ' ής εδράζετα ολόκληρο το οικοδόμημα', αναγνωριζόταν από τη Βουλή των Κρητών. Ο δάσκαλος είναι αυτός που θα διαπλάσει το ήθος και την καρδιά των μαθητών, θα τους δώσει τις γνώσεις, θα τους μορφώσει και θα τους κάνει άριστους βιοπαλαιστές, θα διαπαιδαγωγήσει τη νέα γενιά, τους μελλοντικούς και χρηστούς πολίτες¹⁴. Για τους παραπάνω λόγους η Πολιτεία έπρεπε να μεριμνήσει τόσο για την οικονομική του αναβάθμιση, όσο και για το κύρος του και την κατάρτισή του. Όπως είπε ο Πρόεδρος της Βουλής Αντ. Μιχελιδάκης : «...Πρέπει να τον περιβάλωμεν με την λαμπηδόνα εκείνην η οποία θα καταστήση το έργον του ου μόνον αναγκαίον και απαραίτητον αλλά και αγαπητόν και ενδιαφέρον...». Παραθέτουμε παρακάτω ενδιαφέροντα αποσπάσματα της συνεδρίασης της Βουλής των Κρητών για το ρόλο και της προσδοκίες της Πολιτείας από το δάσκαλο :

«...Πρόεδρος. Ο περί παιδείας νόμος εις α' ανάγνωσιν. Ο κ. Πρόεδρος έχει τον λόγον.

Φωναί. Ο υγειονομικός, ο υγειονομικός.

Ν. Γιαμαλάκης. Εάν συναινέ η κ. Πρόεδρος να αναβληθή...

Α. Μιχελιδάκης. Αυτός θα περάση ασυζητητέ. Δύο, κύριοι βουλευταί, είναι οι πρώτοι εργάται και δημιουργοί του πλούτου της μικράς χώρας μας ο ευτελής αγροφύλαξ και ο ταπεινός δημοδιδάσκαλος, ο μεν του υλικού, ο δε του ηθικού και πνευματικού πλούτου. Οι δύο ούτοι υπάλληλοι οι εις την τελευταίαν βαθμίδα της Ιεραρχίας ανήκοντες είναι η έδρα εφ' ής εδράζετα ολόκληρον το οικοδόμημα. Και περί του αγροφύλακος εφροντίσαμεν, ήδη δε η Πολιτεία πρέπει να φροντίση και περί του δημοδιδασκάλου, να τον προστατεύση, να τον αναπτύξη, να τον φωτίση, να τον καταστήση άξιον των προσδοκιών τας οποίας πάντες απεκδεχόμεθα παρ' αυτού. Πρέπει να τον περιβάλωμεν με την λαμπηδόνα εκείνην η οποία θα καταστήση το έργον του ου μόνον αναγκαίον και απαραίτητον αλλά και αγαπητόν και ενδιαφέρον.

12. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος πρώτον, αρ. νόμου 264, Εν Χανίοις τη 16 Δεκεμβρίου 1900

13. Φιωτάκης Εμ., Περιοδικό 'Ασπίς', Τα δίκαια των διδασκάλων, 1910

14. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας τεύχος Δ'.- Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής (Περίοδος Α'.Συνεδρία ΜΘ'), Εν Χανίοις 14 Ιουλ. 1901, σελ. 1062-1063

Αναλόγως της κοινωνικής μορφώσεως και του πολιτισμού λαού τινος ο δημοδιδάσκαλος ου μόνον συμπληροί την πατρικήν εστίαν, αλλά πολλάκις και την αναπληροί. Παράδειγμα η ημετέρα κοινωνία η οποία ίσταται εις κατώτερον βαθμόν ανατροφής και πολιτισμού. Και διά τούτο ο δημοδιδάσκαλος είναι εκείνος ο οποίος θα διαπλάση πρώτον το ήθος και την καρδίαν και θα εμβάλη εις τον εγκέφαλον του μικρού παιδός τας γνώσεις εκείνας αι οποίαι θα καταστήσωσιν αυτόν βιοπαλαιστήν άριστον. Η ελευθερία η οποία εσχάτως μας επεσκέφθη έχει δύο καλλίστας συνοδούς και συντρόφους, την παιδείαν αφ' ενός, και την κοινωνικήν πρόοδον αφ' ετέρου. Και η μεν παιδεία θα μορφώση το πρώτον ήμισυ των ανθρώπων, το ευγενέστερον, η δε κοινωνική πρόοδος θα σκορπίση τα αγαθά της εις πάσας τας κοινωνικάς τάξεις.

Ευτυχώς η ημετέρα Πολιτεία ευρίσκεται εις όλως εξαιρετικήν θέσιν απέναντι άλλων πολιτειών. Δεν έχομεν ανάγκην να συντηρώμεν στρατόν, διότι αι τέσσαρες Κραταιόταται της Ευρώπης Δυνάμεις μας προφυλάττουσι και από εσωτερικούς και από εξωτερικούς εχθρούς. Δεν έχομεν ανάγκην να συντηρώμεν στόλον, δεν έχομεν να πληρώνομεν τόκους και χρεωλύσια, ουδέ εις το μέλλον θα πράξωμεν τούτο, εάν σωφρονώμεν. Λοιπόν εις δύο πράγματα πρέπει η νεαρά Κρητική Πολιτεία να αφιερώση πάσαν την προσοχήν της, εις το να μορφώση πνευματικώς τον άνθρωπον και εις το να καταστήση αυτόν ευτυχή διά του πλούτου, να τον εξανθρωπίση και να τον πλουτίση. Ο εξανθρωπισμός θα γίνη διά των σχολείων και διά της παιδείας, ο δε πλούτος θα προσπορισθή εις την χώραν αυτήν διά της αναπτύξεως των μέσων της συγκοινωνίας των κατά ξηράν και κατά θάλασσαν, και διά της διαδόσεως και επί επιστημονικών βάσεων στερεώσεως της γεωργίας.

Εις Πολιτείαν λοιπόν αξιούσαν ότι πρέπει να κήδεται και της πνευματικής μορφώσεως και της υλικής ευημερίας ενός λαού, επιβάλλεται η φροντίς ίνα πάντα τα νεαρά δενδρύλλια, τα οποία είναι προορισμένα να κοσμήσωσι τον κήπον αυτής, πάντα να τα περιθάψη και να τα περιποιηθή ούτως, ώστε πάντα να αναπτυχθώσι κανονικώς και πάντα να αποφέρωσι τους προσδοκωμένους παρ' αυτών καρπούς. Διά τούτο και η ημετέρα Πολιτεία επομένη εις τας λαϊκάς αυτής παραδόσεις, εις τον καταστατικόν αυτής χάρτην ώρισε το υποχρεωτικόν της εκπαιδεύσεως, διά της οποίας τα νάματα της παιδείας διαχύνονται και εις τον έσχατον συνοικισμόν, και εις την εσχάτην καλύβην του χωρικού.

Αλλά το συνάλλαγμα τούτο είναι αμφοτεροβαρές ούτως ειπείν και αλληλόχρεον. Διότι εν ώ υποχρεούνται οι Κρήτες πολίται πάντες να στέλλωσι τα τέκνα των εις τα σχολεία, συνυποχρεούται και η Πολιτεία να παρέχη εις αυτούς τα μέσα διά να απολαύωσι του ευεργετήματος τούτου.

Η φιλομάθεια πάντοτε και η τάσις προς υψηλοτέραν πνευματικήν μόρφωσιν υπήρξε το ιδιαίτερον χαρακτηριστικόν του Έλληνος, ουδέ δυνάμεθα ουδέ δικαιούμεθα ημείς σήμερον μεμψιμοιρούντες να καταστείλωμεν ή παρατρέψωμεν την ευγενή αυτήν κλίσιν. Από των αρχαιοτάτων χρόνων και κατά τας ζοφεράς ημέρας του μεσαίωνος ελήφθη φροντίς περί της πνευματικής μορφώσεως των ομογενών μας, ελήφθη φροντίς ίνα αναπτυχθή η διάνοια, ίνα διεισδύση εις τα μυστήρια της φύσεως. Ελήφθη φροντίς νυν, ότε η επιστήμη διά της αυξανόμενης εντάσεως του φωτός της διαλύει τα σκότη και ο ασθενής του ανθρώπου οφθαλμός διεισδύει και εις το ασύλληπτον άτομον και εις τας εσχατίας του απείρου, ελήφθη φροντίς να πολλαπλασιασθώσιν ιδίως αι γνώσεις των φυσικών και μαθηματικών επιστημών.

Και η ημετέρα Πολιτεία δεν μετέβη διά μιάς και εξαπίνης εις την κατάστασιν αυτήν της ελευθερίας εις την οποίαν ευρισκόμεθα σήμερον, αλλ' υπέστη πλείστας δοκιμασίας και θυσίας και μίαν προς μίαν ανέβη τας βαθμίδας της αναπτύξεώς της ίνα φθάση εις αυτό το σημείον της εξελίξεως, εις το οποίον ευρίσκεται σήμερον. Γνωρίζομεν δε κύριοι, ότι δύο είναι τα στάδια, τα οποία διατρέχει η παιδεία εις τους λαούς αναλόγως της κοινωνικής και πολιτικής αυτών μορφώσεως. Το πρώτον στάδιον είναι εκείνο κατά το οποίον τα

γράμματα θεωρούνται ο σκοπός, και εκείνος ο οποίος αποκτά τας δεξιότητες ταύτας θεωρείται πεπαιδευμένος. Δεύτερον δε σημείον, το οποίον είναι και το δυσκολώτερον, είναι εκείνο κατά το οποίον τα γράμματα δεν θεωρούνται πλέον σκοπός, αλλά μέσον, διά του οποίου πλουτίζεται το πνεύμα, εξευγενίζεται η καρδιά, αναπτύσσεται το λογικόν, διεισδύει ο άνθρωπος εις τα μυστήρια της φύσεως, αποκτά τέλος την κοινωνικήν εκείνην μόρφωσιν, η οποία γεννά την κοινωνικήν αλληλεγγύην, η οποία είναι η βάση και το θεμέλιον της ανεξαρτήτου λεγομένης ηθικής....»

Κατά τη διάρκεια της επόμενης συνεδρίασης ο Μιχελιδάκης αναφέρει τις δοκιμασίες που υφίστανται οι δάσκαλοι και τις ταλαιπωρίες με διδασκαλικά συνέδρια, εξετάσεις και χαρακτηρίζει τους δασκάλους απόκληρους, (παρίες) αφού αντί να αυξάνεται ο μισθός τους μειώνεται¹⁵.

Α. Μιχελιδάκης «...Αλλ' ας έλθωμεν και εις τας Παρίας της πολιτείας τους πτωχούς δημοδιδασκάλους. Πόσας βασάνους, πόσας ταλαιπωρίας δεν υπέστησαν οι ταλαίπωροι αυτοί παιδαγωγοί της πολιτείας ! Υπεχρεούντο να μεταβαίνωσι να κάμνωσι διδασκαλικά συνέδρια και να εμφυσάται εις τας κεφαλάς των η σοφία εκείνη. Υπεχρεούντο να κάμνωσι εξετάσεις, υπεχρεούντο να τρέχωσι να κάμνωσιν ασκήσεις, υπεχρεούντο να τρέχωσι εδώ και εκεί. Και ύστερον από όλας αυτάς τας ταλαιπωρίας μίαν πρωΐαν σηκωνόμεθα και βλέπωμεν ότι οι μισθοί των δημοδιδασκάλων κατέρχονται εις 50, εις 40, εις 35 δραχμάς. Βεβαίως ο κ. Σύμβουλος θα είχεν υπόψη την οικονομίαν και τον επαινώ διά τούτο, διότι βεβαίως οι μισθοί πρέπει να είναι σύμμετροι προς τας οικονομικάς δυνάμεις ημών. Αλλά δεν έπρεπε να είναι δυσανάλογοι προς τους μισθούς των άλλων υπαλλήλων, των υπαλλήλων εκείνων, οι οποίοι έχουσιν ολιγώτερα καθήκοντα και ολιγοτέρας ωφελείας παρέχουσιν. Ο κ. Σύμβουλος ώφειλε τότε, διότι τότε έπνεε πνεύμα οικονομίας εις την Κυβέρνησιν, ώφειλε τότε να προστατεύση τον κλάδον του, να προστατεύση τους ασθενείς εκείνους υπαλλήλους, οι οποίοι δεν είχαν κανένα προστάτην παρά μόνον τον κ. Σύμβουλον. Ηλαττώθησαν λοιπόν οι μισθοί των πτωχών δημοδιδασκάλων, απελύθησαν δύο ή τρεις υπάλληλοι από το Τελωνείον και το πνεύμα της οικονομίας εκόπασε και επήλθε γαλήνη και οι δημοδιδάσκαλοι σήμεραν δεν δύνανται ουδέ αυτόν τον επιούσιον άρτον, κύριοι, να κερδίσωσιν.

Γ. Παπαδόπετρος. Εξησκήθησαν εις την πεζοπορίαν διά των ημιημερησίων.

Α. Μιχελιδάκης. Εφρόντισαν μόνον, κύριοι, να μη αφήσωσι ουδέ τον ελάχιστον κόπον των ανωτέρων υπαλλήλων απλήρωτον. Προσεκάλεσαν τους δημοδιδασκάλους, την σωρείαν εκείνων των Παριών, διότι αυτοί είναι Παρίαί οι δυστυχείς, τους προσεκάλεσαν διά να εξετασθώσι, κατέβαλεν έκαστος 10 φράγκα, τα οποία εμοιράσθησαν εις τους κυρίους εξεταστάς, τους μεγάλους, τους παχυμίσθους εξεταστάς, διότι οι δημοδιδάσκαλοι είναι υποχρεωμένοι να καταβάλλωσι πάντα κόπον υπέρ της πολιτείας, οι δε ανώτεροι υπάλληλοι δεν υποχρεούνται.

Αλλ' οία αβεβαιότης εις τον κλάδον αυτόν της παιδείας ! Νόμοι συχνά τροποποιούνται, οι μισθοί συχνάκις μεταβάλλονται, τα έτη τα σχολικά αντί να άρχωνται από τους Σεπτεμβρίου,...άρχωνται τον Νοέμβριον...».

Το θέμα του μισθού των δημοδιδασκάλων απασχόλησε συχνά την Κρητική Πολιτεία η οποία δεν κατόρθωσε να το αντιμετωπίσει με ικανοποιητικό για τους εκπαιδευτικούς τρόπο. Ο Μιχελιδάκης επικρίνει έντονα την Πολιτεία για την απαξίωσή της προς το δάσκαλο, τον οποίο αντιμετωπίζει ως απόκληρο (παρία), ζητώντας του τα πάντα και αμοιβόντάς τον εξευτελικά. Από τους περισσότερους βουλευτές επικρίθηκαν οι αποδοχές των δασκάλων οι οποίες ήταν πολύ χαμηλές σε σύγκριση με άλλους υπαλλήλους λιγότερων προσόντων και τονίστηκε η ανάγκη οικονομικής τους αναβάθμισης. Ο μισθός τους θεωρήθηκε ανάξιος του υψηλού προορισμού των.

15. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας τεύχος Δ'.- Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής (Περίοδος Α΄.Συνεδρία Ν'), Εν Χανίοις 14 Ιουλ. 1901, σελ. 1067

Επικρίθηκαν ακόμη η καταβολή από τους ‘πτωχούς δημοδιδασκάλους’ 10 δρχ. για εξέταστρα, τα οποία ελάμβαναν οι εξεταστές και όχι η Πολιτεία. «...Η σχετική ‘φτώχεια’ του δασκάλου, η οικονομική του ανισότητα σε σχέση με άλλες επαγγελματικές ομάδες, που εδώ παρουσιάζεται ως ‘αποστερημένη μειονότητα’, συγκροτώντας την κατηγορία των απόκληρων (παρίες), σημαίνει αποτίμηση του χάσματος που διαχωρίζει τους όρους ζωής, της ομάδας αυτής από εκείνους που επικρατούσαν στην κρητική κοινωνία. Οι μισθοί των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας διαμορφώθηκαν από την ίδια τη φύση της θέσης της εργασίας τους και τη διαφοροποίησή τους από τον τύπο του κεφαλαίου που συνδέθηκε με τη θέση τους αυτή. Η θεωρία της τμηματοποίησης φαίνεται να προχωρεί και εδώ¹⁶...».

Κατά τη διάρκεια της συζήτησης ‘Περί προσόντων, μισθού και προαγωγής των Δημοδιδασκάλων’ τονίστηκε η ανάγκη μισθολογικής αύξησης ιδίως των πτυχιούχων δασκάλων (Γ. Ανδρεαδάκης), ώστε να φτάσει στις αμοιβές του φιλόλογου που ήταν 200 δρχ. Ο Γ. Κοκκινάκης τόνισε ότι με τις περικοπές οι πτυχιούχοι θα καταφύγουν σε άλλα μέρη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με καλύτερες συνθήκες ζωής και αμοιβή 15-20 εικοσόφραγκα(300-400 δρχ.) αντί των 7 που ελάμβαναν στην Κρήτη. Ο Αρ. Κριάρης πρότεινε την περικοπή των μισθών κατά 10 δρχ. τονίζοντας ότι με τον τρόπο αυτό η Πολιτεία θα εξοικονομήσει 40.000 δρχ.

Στη συνέχεια μίλησε ο βουλευτής Εμ. Πολυχρονίδης ο οποίος τόνισε ότι είναι λάθος ο διαχωρισμός, έπειτα από εξετάσεις των δασκάλων δε Α/βάθμιους, Β/θμιους και Γ/βάθμιους και είναι ανάγκη να αμοιβεται ο κάθε δάσκαλος ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών του ! Ακολούθως τέθηκε σε ψηφοφορία η πρόταση του Α. Κριάρη για μείωση των μισθών κατά 5 δραχμές, η οποία απορρίφθηκε με ψήφους 36 έναντι 25.

Ο νόμος τον οποίο τελικά ψήφισε η Βουλή 391/1-8-1901 δεν επέφερε σημαντικές αλλαγές στα απαιτούμενα προσόντα και στη μισθοδοσία των δασκάλων. Διατηρούνταν όσα είχαν ψηφιστεί με το βασικό νόμο 82/1899. Δινόταν με το άρθρο 32 η δυνατότητα να διορισθούν Νομαρχιακοί Επιθεωρητές, οι πτυχιούχοι των Διδασκαλείων με πενταετή εμπειρία ως Δ/ντές ή 10ετή υπηρεσία ως πρωτοβάθμιοι έπειτα από επιτυχείς εξετάσεις στη συγκροτηθείσα με ίδιο άρθρο 5μελή επιτροπή.

Η συζήτηση στη Βουλή των Κρητών το 1903 για τους δασκάλους

Στη συνεδρίαση τονίστηκε η έλλειψη δασκάλων αλλά και η ελλειπής τους κατάρτιση ενώ ο Αντ. Βορεάδης κάνει μια σημαντική παρατήρηση ως προς την έλλειψή των. Με τη δημιουργία της Κρητικής Πολιτείας δημιουργήθηκαν πολλές θέσεις υπαλλήλων. Η Πολιτεία αμοιβοντας τους διάφορους υπαλλήλους της με μισθούς κατά πολύ ανώτερους των δασκάλων προκάλεσε κύμα φυγής αρκετών απ’ αυτούς οι οποίοι και καλύτερα θα αμοιβονταν και καλύτερες συνθήκες ζωής (στις πόλεις) θα είχαν :¹⁷

« Α. Μιχελιδάκης. Τα δημοτικά μας σχολεία, κύριοι, δεν είναι όλα πρότυπα κανονικά, τακτικά σχολεία με δασκάλους καλούς, διότι δεν ήτο δυνατόν να έχωμεν 466 δασκάλους πρώτης τάξεως και ποιότητας...Αλλά, κύριοι, τα δημοτικά σχολεία παρ’ ημίν και διά το ακατάρτιστον των πλείστων των δασκάλων και διά το ολιγοετές της φοιτήσεως, διότι η φοίτησις περιορίζεται παρ’ ημίν και λόγω οικονομίας και διότι δεν ευρίσκομεν προσωπικόν κατάλληλον, περιορίζεται μόνον εις τετραετή...

16. Καρράς Κων/νος, ‘Ζητήματα πολιτικής της εκπαίδευσης στην Κρήτη στις αρχές του 20^{ου} αιώνα’, εκδόσεις Ατραπός, Αθήνα 2007, σελ. 53

17. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας. Τεύχος Δ’. - Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής. (Περίοδος Β’. Συνεδρία IB’), Εν Χανίοις 5 Μαΐου 1903, σελ. 97-100

Α. Βορεάδης : « ...Αλλά και εάν υποθέσωμεν ότι ήσαν τοιαύτα τα οικονομικά μας, ώστε να επιτρέπωσι την ίδρυσιν δημοτικών σχολείων πανταχού όπου υπάρχουν 20 μαθηταί, δεν θα ήτο και τότε δυνατόν μία τοιαύτη διάταξις του νόμου να εφαρμοσθή δι' έλλειψιν διδασκάλων, απόδειξις δε τούτου το παρελθόν. Κατά την διαρρέυσασαν διετίαν ήμεθα υποχρεωμένοι, όπου υπήρχον 20 μαθηταί να ιδρύωμεν εν δημοτικόν σχολείον, αλλά δεν ηδυνήθημεν να εφαρμόσωμεν τας διατάξεις αυτού του νόμου διότι δεν ευρίσκομεν διδασκάλους πολλούς, δεκάδες δε δημοτικών σχολείων, ιδρυομένων μένουσι μέχρι σήμερον κλειστά.

Α. Κριάρης. Διότι αι εξετάσεις των εξεταστικών επιτροπών ήσαν αυστηρόταται και απερρίφθη σωρεία διδασκάλων οι οποίοι ηδύναντο να κατέχωσι τας θέσεις ταύτας.

Αντ. Βορεάδης (Σύμβουλος). Αι εξετάσεις δεν ήσαν αυστηραί, ήσαν τουναντίον επιεικείς, άγαν επιεικείς. Αλλ' υπάρχει έλλειψις διδασκάλων και θα σας εξηγήσω τον λόγον της μεγάλης ταύτης ελλείψεως. Ενθυμείσθε, κύριοι, ότι προ της ελευθερώσεως της ημετέρας πατρίδος υπήρχε μεγάλη πληθώρα διδασκάλων. Όσοι εχρηματίσατε τμηματικοί έφοροι θα ενθυμείσθε ότι τότε παρουσιάζοντο πολλοί τελειόφοιτοι του Γυμνασίου ή απόφοιτοι της Γης ή Βας τάξεως αυτού παρακαλούντες να διορισθώσι διδάσκαλοι με μισθόν 150-200 γροσίων και τούτων μη εγκαίρως καταβαλλομένων υπό των τμηματικών εφορειών. Σήμερον τα πράγματα έχουνσιν άλλως. Μολονότι οι μισθοί των δημοδιδασκάλων είναι πολύ ανώτεροι των μισθών τους οποίους παρείχον αι τμηματικά εφορεία δεν ευρίσκομεν ευκόλως τοιούτους να διορίσωμεν. Ο λόγος είναι ότι επειδή εδημιουργήθησαν πολλά πολιτικά θέσεις, κατέφυγον εις τα γραφεία τα πολιτικά οι πλείστοι των νεανίσκων τούτων των τελειοφοιτών του Γυμνασίου ή των αποφοιτησάντων από της Γης ή της Βας τάξεως όπου ευρίσκουσιν εργασίαν απονωτέραν και μισθόν καλλίτερον και τοιουτοτρόπως ελάχιστοι είναι εκείνοι οι οποίοι δεν κατώρθωσαν να εύρωσιν άλλην θέσιν. Αυτός είναι ο κυριώτατος λόγος της ελλείψεως των διδασκάλων, κύριοι. Ο λόγος αυτός δεν είναι εύκολο να αρθή, ούτε μετά δύο, ούτε μετά πέντε έτη επομένως δεν θα έχωμεν ούτε μετά πέντε έτη αρκετούς διδασκάλους...

...Οι υπογραμματείς των Νομαρχιών λαμβάνουν 120 δρ. κατά μήνα, οι γραφείς 80, οι γραμματείς των Λιμεναρχείων 100, ο βοηθός του προϊσταμένου γραφείου της στατιστικής 120 οι στοιχειωθέντες του τυπογραφείου 130 και 120 και 100 κλπ. Διατί λοιπόν δεν θα προτιμήση εις νέος αντί να υπάγη να γίνη διδάσκαλος να παίρνη 40-80 δρ, και αν είναι πτυχιούχος να παίρνη περί τις 100 να μην υπάγη και γίνη στοιχειωθέντης ; Λοιπόν σας λέγω ότι κάμνω οικονομίας αλλά φοβούμαι μη προέτρεξα.

Μ. Κούνδουρος. Δαπανηρότερος είναι ο βίος του υπαλλήλου εις την πόλιν παρά του διδασκάλου εις το χωρίον...».

Σε συνέχεια της παραπάνω αγόρευσής του στη Βουλή ο Βορεάδης, Σύμβουλος παιδείας εκθειάζει το ρόλο των δασκάλων με τα παρακάτω λόγια : « ...Δεν είναι δίκαιον να είπωμεν εις τους διδασκάλους, εργάσθητε, εντείνετε τας δυνάμεις υμών όσον δύνασθε, εργάζεσθε και πέραν του μέτρου των δυνάμεων υμών, αν δε αύριον αποκάμητε, αν φθαρήτε ταχέως και καταστήτε άχρηστοι σας αντικαθιστώμεν δι' άλλων. Όχι ! δεν θα δείξη τοιαύτην αστοργίαν η Κρητική Πολιτεία προς τους διδασκάλους, οι οποίοι ως αι καιόμεναι λαμπάδες αναλίσκονται ίνα φωτίσωσι τα τέκνα μας !

Επιφυλάσσομαι δε αύριον να δώσω και άλλας εξηγήσεις.
Πρόεδρος. Λύεται η συνεδρίασις, ώρα 11 ½ π.μ. ».

Η καλύτερη αμοιβή, αλλά και οι καλύτερες συνθήκες διαβίωσης ανάγκαζαν αρκετούς δασκάλους να παραιτούνται αφού εξασφάλιζαν θέση υπαλλήλου στην πόλη. Μια τέτοια περίπτωση έχουμε στο Δημ. Σχολείο Κασσάνων με την παραίτηση του δασκάλου Εμ. Βλαστού το 1900, αφότου διορίστηκε γραμματοκομιστής στο Ηράκλειο.

« Κύριε Επιθεωρητά

Δήλον ποιούμαι Υμίν ότι διορισθείς γραμματοκομιστής εν τω ταχυδρομικώ γραφείω Ηρακλείου, δυνάμει του υπ' αρθ. 191 και χρονολογίαν 5 Μαΐου 1900 διορισμού της Ανωτέρας Διευθύνσεως επί της Συγκοινωνίας και Δημ. Ασφαλείας, παραιτούμαι της θέσεως γραμματοδιδασκάλου και παρακαλώ Υμάς ευσεβάστως όπως γίνει αυτή δεκτή.

Συνιστώ δε αντικαταστάτην μου εάν τον εγκρίνητε τον εκ Κασάνων Πεδιάδος παπά Μιχ. Παπαδάκη.

Ευπειθέστατος ο δηλών
Εμμανουήλ Σ. Βλαστός ».

Συνέχεια της συνεδρίασης της Βουλής 1903 για τους δασκάλους

Κατά τη συνεδρίαση της 11^{ης} Μαΐου 1903 επιχειρήθηκε η ελάττωση του μισθού των δασκάλων ως 'έργον ανάγκης'. Ο Βορεάδης, Σύμβουλος της Παιδείας, πρότεινε την επαναφορά των αποδοχών σύμφωνα με τον προηγούμενο νόμο, ενώ ο Αγγελάκης εισηγήθηκε την αύξηση του μισθού όσων δασκάλων είχαν προϋπηρεσία 15 έτη, πρόταση που έγινε δεκτή. Ο Λαγουδάκης τόνισε το άτοπο να περικόπτονται οι μισθοί των δασκάλων αλλά όχι των καθηγητών, ενώ ο Λογιάδης επισήμανε τον κίνδυνο που ελοχεύει. Οι περικοπές θα απομακρύνουν τους νέους από το διδασκαλικό επάγγελμα το οποίο χαρακτήρισε ευγενές. Ο Λεβέντης, πρότεινε να ψηφιστεί το νομοσχέδιο όπως έχει επειδή 'οι διδάσκαλοι ζώσιν εις τα χωριά όπου ο βίος είναι ολιγώτερος δαπανηρός από τον βίον των πόλεων...'. Ο Δ. Κοκκίνης πρότεινε τη μισθολογική εξίσωση ανδρών-γυναικών (δημοδιδασκάλων πτυχιούχων και δημοδιδασκαλισσών πτυχιούχων), επειδή σε διαφορετική περίπτωση η Πολιτεία έπρεπε να εισάγει διδασκάλισσες από την Ελλάδα με πολύ μεγαλύτερο κόστος¹⁸. Οι αποδοχές τελικά που ψηφίστηκαν ήταν οι παρακάτω για κάθε κατηγορία δασκάλων :

«... Πρόεδρος. Λοιπόν το άρθρον μετά τας τροποποιήσεις έχει ως εξής : « Άρθρον 28. Οι μισθοί των δημοδιδασκάλων έχοντων πτυχίον διδασκαλείου ορίζονται ως εξής : των μεν πρωτοβαθμίων δρχ. 120, των δε δευτεροβαθμίων δρχ. 110, των δε τριτοβαθμίων δρχ. 100. Αλλ' οι έχοντες εκ τούτων υπερδεκαπενταετή διδασκαλικήν υπηρεσίαν εν Κρήτη λαμβάνουσιν οι μεν πρωτοβάθμιοι δρ. 140, οι δε δευτεροβάθμιοι 120 και οι τριτοβάθμιοι δρ. 110.

των δι' εξετάσεων αναγνωριζομένων ως οριστικών : των μεν πρωτοβαθμίων δρχ. 85

των δε δευτεροβαθμίων δρχ. 75, των δε τριτοβαθμίων δρχ. 70

των δε υποδιδασκάλων

των μεν πρωτοβαθμίων δρχ. 60, των δε δευτεροβαθμίων δρχ. 50, των δε τριτοβαθμίων και τεταρτοβαθμίων δρ. 40

Των δε διδασκαλισσών πτυχιούχων των Διδασκαλείων της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής εταιρείας ή των ομοταγών ταύτη ανεγνωρισμένων λοιπών Παρθεναγωγείων.

των μεν πρωτοβαθμίων δρχ. 110, των δε δευτεροβαθμίων δρχ. 100, των δε τριτοβαθμίων δρχ. 90

των δι' εξετάσεων ανεγνωρισμένων ως οριστικών: των μεν πρωτοβαθμίων δρχ. 70, των δε δευτεροβαθμίων δρχ. 60, των δε τριτοβαθμίων δρχ. 55

των υποδιδασκαλισσών Αων και Βων δραχμές 50

» » Γων και Δων δραχμές 40

18. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας. Τεύχος Δ'. - Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής. (Περίοδος Β'. Συνεδρία ΙΖ'), Εν Χανίοις 11 Μαΐου 1903, σελ.162-167

Μετά την ψήφιση του άρθρου 28 για τη μισθοδοσία των δασκάλων έγινε παρέμβαση από το Γ. Παπαμαστοράκη σχετικά με το διορισμό όσων πτυχιούχων διορίζονταν σε θέση κατώτερη του βαθμού τους να λαμβάνουν το μισθό του βαθμού των και όχι της θέση που καταλαμβάνουν. Επίσης τόνισε την ανάγκη να διοριστούν πτυχιούχοι και στα σχολεία των επαρχιών. Η παρέμβαση του Παπαμαστοράκη προκάλεσε τη διαβεβαίωση του Συμβούλου της Παιδείας Α. Βορεάδη ότι θα φρονίση στα μεγαλύτερα χωριά των επαρχιών να διορίσει πτυχιούχους.

ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΗ – ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΔΑΣΚΑΛΩΝ

Η ακτινογραφία των εκπαιδευτικών μέσα από τις γνώμες των επιθεωρητών και της Ανωτέρας Δ/σεως της Παιδείας

Ένα μωσαϊκό αποτελούμενο από 21 ψηφίδες-κατηγορίες εκπαιδευτικών μέσα στους κόλπους των σχολείων της Πολιτείας δημιουργούσε πολύ σοβαρά προβλήματα τόσο στο παρεχόμενο επίπεδο εκπαίδευσης αλλά και στις σχέσεις των ίδιων των εκπ/κών.

Σε έκθεση του Νομαρχιακού Επιθεωρητή Ηρακλείου Εμ. Γ. Παντελάκη κατά τη διάρκεια του Ανωτάτου Εκπαιδευτικού Συνεδρίου το θέρος του έτους 1900 αναφερόμενος στους δασκάλους που υπηρέτησαν κατά το σχολ. έτος 1899-1900 στο νομό Ηρακλείου γράφει¹⁹ : «...Οι πλείστοι των διδασκάλων του Νομού ειργάσθησαν ως είχαν δυνάμεις μετά πολλού ζήλου και προθυμίας ουδαμώς υστερήσαντες των άλλων υπαλλήλων της Πολιτείας. Βεβαίως υπάρχουν και τινες τούτων ανάξιοι του υψηλού αξιώματος του διδασκάλου, αλλά τους τοιούτους αι προσεχείς διδασκαλικά εξετάσεις θ' αναγκάσωσι να παραχωρήσωσι την θέσιν αυτών εις άλλους δυναμένους και βουλομένους να εργασθώσι λυσιτελώς προς μόρφωσιν της νέας γενεάς της ημετέρας πατρίδος...»

Ο Νομαρχιακός επιθεωρητής Λασιθίου Νικ. Γραμματικάκης σημειώνει στο ίδιο συνέδριο για το διδακτικό προσωπικό :

«...Εκ των 132 διδασκάλων και διδασκαλισσών του Νομού 4 είναι πτυχιούχοι του Διδασκαλείου, 30 τελειόφοιτοι του Γυμνασίου, 6 έχουν ακούσει μαθήματα της Δ' τάξεως του Γυμνασίου, 35 έχουν ακούσει μαθήματα τάξεων Γυμνασιακών και 57 είναι γραμματοδιδάσκαλοι. Πλην των πτυχιούχων πάντες οι άλλοι ουδεμίαν είχαν θεωρητικήν μάθησιν της Παιδαγωγικής και Διδακτικής, έδειξαν δ' όμως καθόλου ειπείν ζήλον εις το έργον αυτών. Καθ' όλου ειπείν αι περισσότεραι ελλείψεις παρετηρήθησαν εις τας δύο κατωτέρας τάξεις του σχολείου, διότι οι ημέτεροι διδάσκαλοι σχεδόν πάντες αγνοούντες την αξίαν και τον σκοπόν της πραγματογνωσίας και την μέθοδον της διδασκαλίας αυτής ελάχιστα ησχολήθησαν περί το μάθημα τούτο. Και την πρώτην δ' ανάγνωσιν και την πατριδογραφίαν και άλλα μαθήματα της Α' και Β' τάξεως δεν ηδυνήθησαν πάντες να διδάξωσι συμφώνως προς τους κανόνας της Μεθοδικής. Εδυσχαίρανε δ' έτι μάλλον την εργασίαν αυτών και το γεγονός ότι εφέτος αι τάξεις αύται ήσαν μάλιστα πολυπληθείς και απηρτίζοντο εκ μαθητών διαφόρου ηλικίας και αναπτύξεως. - Οι ημέτεροι διδάσκαλοι προσέκοψαν πολύ εις την διεύθυνσιν μονοταξίων σχολείων εχόντων πλείονας των 50 μαθητών. Διότι δεν έχουν την ικανότητα εκείνην ήτις απαιτείται εις την διεύθυνσιν τοιούτων σχολείων. Δεν δύνανται ιδίως να κάμωσι σκόπιμον χρήσιν των σιωπηλών λεγομένων εργασιών, ώστε και η τάξις να τηρήται εν τη σχολή και πρόοδος να γίνηται διά της εφαρμογής των διδαχθέντων και της μελέτης των διδαχθησομένων.

19. Κρητική Πολιτεία, Το Εκπαιδευτικόν συνέδριον και αι επετηρίδες των Γυμνασίων κατά το σχολικό έτος 1899-1900, εκτυπούμενα επιμελεία του Γενικού Επιθεωρητού Ιωάν.Περδικάρη, Εν Χανίοις εκ του κυβερνητικού τυπογραφείου, 1901 (συνεδρία Ε', Παρασκευή 28 Ιουλίου 1900)

Στη έκθεση της Ανωτέρας Δ/σεως της Παιδείας του έτους 1904 καταγράφεται η αντιμετώπιση του προβλήματος της έλλειψης δασκάλων και της ανεπάρκειάς τους με πρακτικές ασκήσεις και υποδειγματικές διδασκαλίες καθώς και με τη δημιουργία αρχικά Παιδαγωγικών τμημάτων στα Γυμνάσια και αργότερα των Διδασκαλείων του Ηρακλείου και του Ιεροδιδασκαλείου της Αγίας Τριάδας²⁰.

«...Ένεκα της ελλείψεως όμως δημοδιδασκάλων αξίων του ονόματος των προσελήφθησαν εν τη υπηρεσία οι και κατά το παρελθόν υπηρετούντες διότι δεν ήτο δίκαιον να μένωσι κλειστά τα σχολεία, μέχρις ού παρασκευασθώσι κατάλληλοι δημοδιδάσκαλοι. Πλην ολίγων διδασκάλων και διδασκαλισσών αποφοίτων των Ελληνικών Διδασκαλείων, πάντες οι άλλοι ήσαν κατά την πρώτην διετίαν μαθηταί Γυμνασίων ή Ελληνικών σχολείων. Το τοιούτον προσωπικόν ήτο βεβαίως ανεπαρκές, και την ανεπάρκειαν ταύτην ζητήσασα η Πολιτεία να θεραπεύση κατά το δυνατόν υπέβαλεν αυτούς εις πρακτικάς ασκήσεις και διδασκαλίας υπό τε των πτυχιούχων και των Επιθεωρητών γινομένης, δι' ών πολλοί των διδασκάλων εμφορούμενοι ζήλου και αγάπης προς το διδασκαλικόν επάγγελμα και τας ελλείψεις των συναισθανόμενοι εβελτίωσαν εαυτούς και εφιλοτιμήθησαν να δειχθώσι κατά το δυνατόν άξιοι της υψηλής αποστολής, ήν ανέθηκεν αυτοίς η Πολιτεία. Διατάξεις δε του Νόμου ειδικά προστατεύουσι τους ευσυνειδήτους και ικανούς διδασκάλους κατ' αδικών τυχόν επιθέσεων. Επιβαλλόμενον καθήκον εθεωρήθη η προστασία τούτων δι' αναγραφής εν τω Νόμω ωρισμένων περιστάσεων καθ' άς επιτρέπονται πειθαρχικά ποινά ή απολύσεις των λειτουργών της εκπαιδεύσεως των κεκτημένων πτυχίον Πανεπιστημίου ή Διδασκαλείου. Διά τούτων περιεφρουρήθησαν οι επιμελώς και ευσυνειδήτως εργαζόμενοι και εξησφαλίσθη αυτοίς μονιμότης εν τη υπηρεσία εφ' όσον διά παρεκτροπών δεν ήθελε δικαιολογηθή η απομάκρυνσίς των. Το εκ των διατάξεων τούτων όφελος είναι μέγα διά την καθόλου υπηρεσίαν της Εκπαιδεύσεως.

Αλλ' η Κρητική Πολιτεία δεν ηδύνατο να αρκεσθή απλώς εις τα μέτρα ταύτα τα τείνοντα να βελτιώσωσι κατά τι τους υπάρχοντας δημοδιδασκάλους. Επιτακτική ανάγκη επέβαλλε να ληφθή εγκαίρως μέριμνα ώστε το μέλλον να είναι βέλτιον του παρόντος διά παρασκευής διδασκάλων και κατά ποσόν επαρκών και κατά ποιόν αξίων του ονόματος.

Ιδρύθησαν λοιπόν προς τον σκοπόν τούτον δύο Διδασκαλεία ευθύς εν αρχή, ουχί όμως αυτοτελή αλλά διά της προσαρτήσεως εις εκάτερον Γυμνάσιον ενός Παιδαγωγικού Τμήματος και διά λόγους οικονομίας και διά λόγους ταχύτερας παραγωγής δημοδιδασκάλων. Ούτω δε οι μαθηταί των Παιδαγωγικών τμημάτων εδιδάσκοντο υπό των τακτικών Καθηγητών πάντα τα μαθήματα του Γυμνασίου πλην των Λατινικών αντί των οποίων εδιδάσκοντο υπό ειδικών καθηγητών Παιδαγωγικά και τεχνικά μαθήματα. Αλλά μετά διετή των τοιούτων εργασίαν παρετηρήθη ότι ταύτα δυστυχώς δεν ανταπεκρίνοντο εις τον σκοπόν, ός δι' αυτών επεδιώκετο και διά τούτο η Βουλή των Κρητών κατά την πρώτην αυτής σύνοδον κατήργησε τα Παιδαγωγικά Τμήματα τα προσαρτημένα τοις Γυμνασίοις και ίδρυσεν εν Ηρακλείω ίδιον και αυτοτελές Διδασκαλείον συνδισαιτητικόν με διετή φοίτησιν. Είναι φανερόν ότι διά διετούς φοιτήσεως δεν ήτο δυνατόν να καταρτισθώσι τελείως οι τρόφιμοι αυτού, οίτινες εισήρχοντο μετά το πέρας της Βας Γυμνασιακής τάξεως. Την ατέλιαν ταύτην εθεράπευσεν η Βουλή κατά την Βαν αυτής Σύνοδον του 1903, ιδρύσασα Διδασκαλείον συνδισαιτητικόν με τριετή φοίτησιν, όπερ ήδη λειτουργεί εν Ηρακλείω, διεπόμενον υπό των αυτών κανονισμών και προγραμμάτων υφ' ών και τα εν Ελλάδι, αναγνωρισθέν δ' υπό της Ελληνικής Κυβερνήσεως, ως ισοδύναμον προς τα εν Ελλάδι τοιαύτα.

20. Κρητική Πολιτεία, Ανωτέρα Δ/σεις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης, 'Η εν Κρήτη εκπαίδευσις' Εν Χανίοις εκ του τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας, 1904

Η Κρητική Πολιτεία καθορώσα την ανάγκη της μορφώσεως εγγάμων ιερέων ανταποκρινομένων εις τον υψηλόν αυτών εν τη κοινωνία προορισμόν ίδρυσεν εν Αγία Τριάδι Κυδωνίας Ιεροδιδασκαλείον ούτινος οι τρόφιμοι έμελλον να χρησιμοποιούνται και ως δημοδιδάσκαλοι, τουλάχιστον μέχρις ού επιστή ο κανονικός χρόνος της εις ιερείς χειροτονίας αυτών, και διά τούτο διδάσκονται και εκεί Παιδαγωγικά και τεχνικά μαθήματα, ώστε κυρίως ειπείν τρία Διδασκαλεία ελειτούργουν εν Κρήτη κατά την πρώτην από της απελευθερώσεως διετίαν, από δε της δευτέρας διετίας μέχρι σήμερα δύο, το εν Ηρακλείω κυρίως Διδασκαλείον και το εν Αγία Τριάδι Ιεροδιδασκαλείον...»

Ένα από τα πολλά προβλήματα της εκπ/σης ήταν και η ανικανότητα πολλών διδασκάλων και την εξάρτησή τους από την πολιτική, όπως καταγράφεται στη με ημερ/νία 15 Μαρτίου 1908, έκθεση του Νομαρχιακού Επιθεωρητή Ηρακλείου Νικ. Μπέμπελη προς το Γενικό Επιθεωρητή Αντώνιο Γιάνναρη.

«... δ') Η ανικανότης πολλών διδασκάλων

Προς απόδειξιν τούτου νομίζω ότι είναι αρκετόν και μόνον ν' αναφέρω ότι οι υπό των κατά καιρούς επιτροπειών χρισθέντες διδάσκαλοι, οίτινες αποτελούσι τα $\frac{3}{4}$ της όλης φάλαγγος του διδασκαλικού σώματος, απόφοιτοι όντες τάξεών τινων των Ελληνικών Σχολείων, των Ανωτέρων Παρθεναγωγείων και των Γυμνασίων, ενίοτε δε και απόβλητοι λόγω της πνευματικής αυτών νωθρότητος, αγνοούσιν όχι μόνον τα στοιχεία της Παιδαγωγικής αλλά και εκείνα τα μαθήματα άτινα ανετέθη αυτοίς να διδάξωσιν. Και ομολογώ μεν ότι μεταξύ τοιούτων διδασκάλων δυνατόν να υπάρχουν πολλοί εξαιρέσεις, αλλ' αύται δεν αίρουσι τον γενικόν κανόνα.

Σαν μέτρο θεραπείας του κακού προτείνει την μονιμοποίηση των δασκάλων, και την ίδρυση υποδιδασκαλείου το οποίο θα παρήγαγε δασκάλους σε σύντομο χρόνο, αφού ήταν οικονομικά αδύνατο να αντικατασταθούν οι υπάρχοντες από πτυχιούχους με το ρυθμό που αποφοιτούσαν από το ένα Διδασκαλείο :

« ..Να ψηφισθή θεσμός εν τω Νόμω καθιερών και μονιμοποιών την θέσιν των διδασκάλων, διότι εκτός του ότι γίνεται πρόξενος απωλείας πολυτίμου χρόνου, παραλύει τέλεον την συνείδησιν αυτών καθίστησιν αυτούς ηρέμα αλλ' αποτελεσματικώς από σκαπανείς και του Εθνικού μεγαλείου ζηλωτάς, επιδεξιούς εμυζητάς του δημοσίου χρήματος. Εάν δε το κατ' έτος καταστρεπτικόν τούτο έθος, όπερ είναι αποτέλεσμα της πολιτικής επηρείας, εξακολουθήση επί τινα έτι καιρόν, η παιδείσις θα περιέλθη εις θέσιν μάλλον της παρούσης αξιοθρήνητον, διότι κατ' ανάγκην, αποχωρούντων εξ' αυτής των ικανωτέρων διδασκάλων, το δυσκολώτατον των έργων θα ανατεθή εις χείρας εκείνων, οίτινες ετράπησαν εις αυτό ως εις τελευταίον καταφύγιον, διότι φύσει ανίκανοι ή ελλιπείς όντες δεν ηδύναντο να ευδοκιμήσωσιν ουδαμού αλλαγού.

Η Πολιτεία οφείλει να μεριμνήση διά την πνευματικήν των διδασκάλων μόρφωσιν ιδρύουσα υποδιδασκαλείον. Αναφέρομεν ήδη εν τοις πρόσθεν ότι εις την παρατηρουμένην εν τη προόδω της εργασίας κατάστασιν πρωτίστως επέδρασαν προς τοις άλλοις και η ανικανότης των διδασκάλων, διότι ως γνωστόν, όσον και αν υποτεθή πλήρης η εν τοις καθέκαστα οργάνωσις ενός σχολείου, ουδέποτε εξασφαλίζεται η επιτυχία του σκοπού, όν επιδιώκει τούτο εφ' όσον ο διδάσκαλος δεν είναι κάτοχος της τέχνης του. Επειδή δε είναι οικονομικώς αδύνατον ν' αντικατασταθώσιν πάντες οι διδάσκαλοι υπό πτυχιούχων, η Πολιτεία οφείλει διά την μόρφωσιν του διδάσκοντος προσωπικού να ιδρύση σχολείον της ανάγκης οίον πρέπει να εννοηθή το υποδιδασκαλείον...»

Στο Συνταγματίό του ο Αντ. Γιάνναρης το 1908 στο 5^ο κεφ. 'Ελλείψεις Διδασκάλων' επαναλαμβάνει όλα όσα διατύπωσε στην α' του εγκύκλιο (30-11-1907) και με βάση τις εκθέσεις των τεσσάρων Νομαρχιακών Επιθεωρητών αναφέρει ανάμεσα στις άλλες αιτίες της αστοχίας της δημόσιας παιδείας την ατελή προπαιδείση και προετοιμασία των δασκάλων, την απαρχαιωμένη μέθοδο με την οποία διδάσκουν, το γεγονός ότι διδάσκουν χωρίς βιβλία, την ανάγκη να κατανοηθεί ότι η δημόσια παιδεία θεσμοθετήθηκε προς χάριν

των μαθητών και όχι υπέρ ‘σιτίσεως ή συντάξεως διδασκάλων²¹’. Επίσης απαριθμώντας τα ‘κακώς κείμενα’ θίγει την ευθύνη των δ/ντών για το παραπρόγραμμα και τις αλλότριες ενασχολήσεις πολλών δασκάλων ιδιαίτερα της υπαίθρου ‘κραιπαλώντες, εμπορευόμενοι, καπηλεύοντες’ : α) «...η εν πολλοίς ατελής προπαρασκευή ή προπαιδευσις ουκ ολίγων εκ των οργάνων, και η απαρχαιωμένη και μηχανική διδακτική μέθοδος ή ούτοι χρώνται...» β) η κακή νοοτροπία πολλών δασκάλων «...να θέλωσιν να διδάσκωσιν και άνευ διδακτικών βιβλίων...ασυνειδήτως καταβιβάζουσιν εαυτούς από διδασκάλων εις απλούς παιδονόμους, ομοίους τοις αρχαίοις δούλοις παιδαγωγοίς, το δε εμπνέουσιν αδιαφορίαν ει μη εγκληματικήν αποστροφήν προς τα βιβλία, καίπερ εύ ειδότες ότι εν τοις βιβλίοις ευρίσκεται σήμερον τεθησαυρισμένη πάσα χρήσιμος γνώσις, και ότι και αυτοί ούτοι οι νυν ελευθεριάζοντες διδάσκαλοι οφείλουσι ει τινα γινώσκουσιν γράμματα εις τα υπ’ αυτών καταφρονούμενα βιβλία », γ) είναι ανάγκη να γίνει κατανοητό στους πάντες ότι «...η δημοσία παιδεία είνε πολιτειακός θεσμός ιδρυμένος ουχί υπέρ σιτίσεως ή συντάξεως διδασκάλων αλλά πρωτίστως υπέρ των μαθητών, ήγουν υπέρ της παιδευτέας νεότητος...» δ) η στάση των δασκάλων να απορρίπτουν άδικα μαθητές ή να ευνοούν άλλους ή και ολόκληρες τάξεις για να φανούν αρεστοί «... αποδοκιμαστέα ει μη και τιμωρητέα εστίν η παρά τισιν των διδασκάντων εκδηλουμένη τάσις ένθεν μεν του αθρόους αδικείν ή και απορρίπτειν μαθητάς αμοιρούντας της του διδασκάλου ευνοίας, ένθεν δ’ η άλλη τάσις του παρ’ αξίαν ή αδιακρίτως προάγειν ευνοουμένους μαθητάς ή και αθρόας ομάδας ή και τάξεις, ίνα ο διδάσκων ούτω φανή ευδοκιμώτερος εαυτού...» ε) η κακή συνήθεια ορισμένων διευθυντών να μεταβάλουν το σχολικό πρόγραμμα «... η παρά τινων διευθυντών σχολείων γινομένη αυθαίρετος μεταβολή του σχολικού προγράμματος...», στ) στα παραπάνω ο Γιάνναρης προσθέτει ότι ανάμεσα στους 800 διδασκάλους ιδιαίτερα των σχολείων της υπαίθρου ξεχνούν την αποστολή τους «...άλλοι μεν υπερευθυμούσιν ή και κραιπαλώντες άλλοι δε τρέπονται επί ιδίας εργασίας αλλοτρίας του σχολείου οι μεν γεωργούντες οι δε και εμπορευόμενοι τινές δε και καπηλεύοντες...».

Ο Γιάνναρης αναφέρει στα παράπονα των δασκάλων το πάγιο αίτημά τους για την αύξηση των πενιχρών αποδοχών τους «...το σχεδόν στερεότυπο παράπονον περιεστρέφετο εις την γλισχρότητα του διδασκαλικού μισθού ». Την ικανοποίηση του αιτήματος ο Γιάνναρης τη συνέδεσε με τα οικονομικά της Πολιτείας, αίτημα που υπάγεται στη δικαιοδοσία και γενναιοφροσύνη της Βουλής. Άλλα αιτήματα ήταν ο διορισμός των δασκάλων στα χωριά τους, το αμετάθετο των ιερέων-δασκάλων, η αναγνώριση των πρόσθετων εξόδων των δασκάλων που υπηρετούν στις πόλεις η ανάληψη πρόνοιας γι’ αυτούς, η επιθεώρηση των δασκάλων από συναδέλφους τους που διακρίνονταν για την πείρα, την ικανότητά τους στο στοργή και την αφοσίωση στο καθήκον τους .

Στο παράπονο των δασκάλων που έχουν ‘μακράν πείραν’ ο Γιάνναρης αντιτείνει ότι «...η ‘μακρά πείρα’ ως επί το πολύ συνεπάγεται ‘γήρας’, το δε γήρας πολλάκις ή συνεπάγεται ‘ανικανότητα’ και ‘αχρηστία’, ή είνε άδεκτον μεταρρυθμίσεως ...».

Στους διδασκάλους που απαιτούσαν διδασκαλική ή άλλη σχολική θέση λόγω ‘πτωχίας’ φρονεί ότι «...η ‘ικανοποίησις’ της πενίας ανάγεται εις την σφαίραν της ελεημοσύνης της συνδεομένης μετά του πτωχοκομείου ή του απομαχικού ταμείου των συντάξεων ».

Ο Γενικός Επιθ. Κρήτης Εμ. Γενεράλις δύο χρόνια μετά προτείνει τις εξετάσεις για τους μη πτυχιούχους αλλά και μέτρα για τους πτυχιούχους. Προχωρεί μάλιστα παραπέρα και προτείνει ακόμη και απολύσεις εκπ/κών· ‘δοκιμασίας κατά χρονικάς περιόδους και κήρυξις στασιμότητος, είτε δ’ απαλλαγής της υπηρεσίας από τοιούτων υπηρετών’. Ακόμη διερωτάται πως μπορεί να προσφερθεί όμοια πνευματική τροφή στους κρητόπαιδες από τόσο άνισης μόρφωσης και ανάπτυξης λειτουργούς²² :

21. Α.Ν. Γιάνναρη, Εισήγησις και Νομοσχέδιον περί Παιδείας, 22 Ιουνίου 1908

22. Χουρδάκης Αντ. Η παιδεία στην Κρητική Πολιτεία, σελ.640 και 658- 676

«...ουδαμού του κόσμου οι διδάσκαλοι είναι είκοσι και ενός ειδών ανήκοντες εις οκτώ διαφόρους τάξεις ανίσως μεμορφωμένας, ως είναι παρ' ημίν, από του πρωτοβαθμίου διδασκαλιστού μέχρι του απλού γραμματοδιδασκάλου ή του τεταρτοβαθμίου υποδιδασκάλου όντων των τελευταίων πολλάκις άνευ ουδενός προσόντων, ουδέ τα σχολεία χώρας τινός έχουσι τας εν ημίν υποδιαίρέσεις. Και ταύτα παρά την θεμελιώδη αρχήν ότι η παρεχομένη εις τον λαόν πρώτη παιδείυσις ανάγκη, καθ' όλου ειπείν, να είναι η αυτή καθ' άπαντα τα κοινωνικά στρώματα...».

Παρά τη πρναφερομένη κατάσταση συνεχίζει ο Γενεράλις η τωρινή κατάσταση είναι καλύτερη από εκείνη των προηγουμένων ετών. Αιτίες της βελτίωσης των εκπαιδευτικών πραγμάτων είναι : α) η τοποθέτηση πτυχιούχων δασκάλων κοντά στα χωριά τους, β) η συστηματικότερη επιθεώρησή των, γ) οι διδασκαλικές σύνοδοι (συνέδρια) στις οποίες ενισχύθηκαν οι επιμελείς και υπεδείχθη στους αμελείς να ψάξουν για άλλο επάγγελμα «...διότι τα πολιτικά μέσα δεν θα έχωσιν εν τω μέλλοντι ισχύν », δ) η διεξαγωγή των εξετάσεων ε) η ανάθεση επιθεωρήσεως κατωτέρων σχολείων στους δασκάλους που προήχθησαν σε Δ/ντές των Ανωτέρων δημοτικών σχολείων. Αυτή ήταν η φωτεινή πλευρά των δημοτικών σχολείων. Υπήρχε όμως και η σκοτεινή που καταλάμβανε μεγαλύτερη έκταση «...διότι βεβαίως πλείονες είναι οι διδάσκαλοι και αι διδάσκαλοι, οίτινες και των τυπικών προσόντων στερούνται και το σπουδαιότερον, του ιερού ενθουσιασμού υπέρ του έργου αμοιρούσι. Δι' ό ακριβώς είναι επιβλαβείς εις την εκπαίδευσιν...»

Και συνεχίζει ο Γενεράλις για το διδακτικό προσωπικό :

«...Εν τοις σχολείοις τούτοις εργάζονται διδάσκαλοι 933, ών 71 υπηρετούσιν εν τοις μουσουλμανικοίς σχολείοις. Τούτων δε 688 μεν ανήκουσιν εις το άρρεν φύλον, 245 δε εις το έτερον.

Εν τούτοις θα παρατηρήση τις το μωσαϊκόν, ού ανωτέρω εμνημονεύσαμεν και όπερ, αγνώ, αλλά και αμφιβάλλω, αν που της γης υπάρχη. Είκοσι και εν είδη αρρένων διδασκάλων έχομεν (εμφαίνονται μόνον 18 εν τω πίνακι, διότι οι του Ιεροδιδασκαλείου συγχωνεύονται προς τους οριστικούς), ένδεκα δε είδη θηλέων. Εάν δε δεν αποβλέψωμεν εις τον βαθμόν, πάλιν έχομεν 7 μεν τάξεις των διδασκάλων, 5 δε των διδασκαλισσών. Ας κρίνη ήδη πας αν είναι δυνατή η θρυλουμένη ταυτότης, ήτις πρέπει να κρατή εν τοις σχολείοις ως προς την διδασκαλία, εν είναι δηλ. δυνατή η παροχή ομοίας πνευματικής τροφής υπό τόσον ανίσου μορφώσεως και αναπτύξεως λειτουργών της εκπαιδύσεως. Και όμως η προσπάθεια περιορισμού του κακού εκακίσθη και εσυκοφαντήθη ως παρανομία και αντιστράτευσις εις την θέλησιν του τόπου ! Είναι λοιπόν επίμεμπτον να διδάσκεται εις το εξής η Κρητική νεότης μάλλον ή ήτον ομοίως ; Ή διά την συμπάθειαν προς τούτον ή εκείνον τον άνίκανον, αλλά κομματάρχην διδάσκαλον πρέπει να καταστρέφηται το έαρ της Πατρίδος, αφ'ού και μόνου ελπίζεται πλούσιον εθνικόν θέρος ;

Των 688 τούτων διδασκάλων είναι πτυχιούχοι διδασκαλισταί 75 μεν Α/βάθμιοι, 156 δε Β/θμιοι, 21 δε Γ/βάθμιοι. Οριστικοί δε δι' εξετάσεων 2 μεν Α/θμιοι (εις ών την τάξιν καταλέγω και 4 Διευθυντάς μουσουλμανικών σχολείων), 14 Β/θμιοι, 17 Γ/βάθμιοι. Υποδιδάσκαλοι δε 13 μεν Α/θμιοι, 17 δε Β/βάθμιοι, 26 δε Γ/βάθμιοι, 33 δε Δ/βάθμιοι. Προσωρινοί δε 5 μεν Α/βάθμιοι, 11 δε Β/βάθμιοι, 9 δε Γ/βάθμιοι. Γραμματοδιδάσκαλοι δε 28. Γυμνασιακοί δε μαθηταί 230, ών 166 μεν τελειόφοιτοι και επομένως φοιτηταί κατά το πλείστον του Πανεπιστημίου, 12 δε απόφοιτοι της τρίτης τάξεως, 27 της δευτέρας και 28 της πρώτης. (Σημ. Εις τούτους δεν περιέλαβον τους Μουσουλμάνους, οίτινες είναι κατά το πλείστον προσωρινοί δι' εξετάσεων).

Των δε 245 διδασκαλισσών πτυχιούχοι μεν Διδασκαλείων είναι 31 Α/βάθμιοι, 31 Β/βάθμιοι και 3 Γ/βάθμιοι. Οριστικά δε μία Χριστιανή και 4 Μουσουλμανίδες. Υποδιδάσκαλοι δε 1 Α/βάθμιος, 3 Β/βάθμιοι, 2 Γ/βάθμιοι, 6 Δ/βάθμιοι. Γραμματοδιδάσκαλοι δε 6 (ών 2 Μουσουλμανίδες). Απόφοιτοι δε Ανωτέρων

Παρθεναγωγείων 139 μεν τετάρτης τάξεως, 9 δε πέμπτης. Εν ταύταις δεν περιελήφθησαν Μουσουλμανίδες τινές αοριστοτέρων προσόντων.

Τούτο είναι το διδακτικόν προσωπικόν των εν ημίν δημοτικών σχολείων. Εάν δε εξετασθώσι τα προσόντα, θα ιδώμεν ότι αληθείς μεν άρρενας διδασκάλους έχομεν 252 διδασκαλιστάς, 33 οριστικούς, 30 δε υποδιδασκάλους πρώτου και δευτέρου βαθμού, μάλλον ή ήττον ανεκτούς, (διότι οι τρίτου και τετάρτου βαθμού είναι πολλώ ήττονες) εν όλω 315, ήτοι ολιγώτερον του ημίσεως. Τους 166 τελειοφοίτους των Γυμνασίων δεν καταλέγω ενταύθα, δι' ούς προηγουμένως ανέπτυξα λόγους και δι' όσα είπον εν τη πρώτῃ μου εκθέσει. Διδασκαλίσσας δε 65 πτυχιούχους, 5 οριστικάς, 4 υποδιδασκάλους (Α' και Β' βαθμού) και 9 πέμπτης τάξεως ανωτ. Παρθεναγωγείων εν όλω 83, ήτοι μόλις το τρίτον. Έχομεν δηλ. 535 διδασκάλους (373 άρρενας, 162 θήλειες), περί ών δεν δυνάμεθα να είπωμεν ότι είναι ουδέ κατά προσέγγισιν άξιοι του ονόματος, ουδέ του προορισμού. Τουτέστι τα 3/5 ως έγγιστα δεν εκπληρούσι τον προορισμόν του διδασκάλου. Μηδείς δε διΰσχυρισθή ότι επειδή εν τούτοις 5% είναι δόκιμοι διδάσκαλοι, η γενική κρίσις είναι εσφαλμένη. Τούτου δε ούτως έχοντος τα 3/5 της Κρητικής νεότητος διδάσκονται, αν μη κακώς και επιβλαβώς, ως εγώ παραδέχομαι, τουλάχιστον ατελώς, αδοκίμως. Ήτοι 18.894 κρητόπαιδες αμφοτέρων των φύλων διδάσκονται κακώς, ήτοι πιθανώτατα διαστρεβλούνται αι διάνοιαι αυτών, δεν μορφούται η ψυχή και η καρδιά αυτών προσηκόντως, μούνται ίσως εις παν ευτελές, ποταπόν και αγροίκον, παρασκευάζουσι δε την δυστυχίαν και εαυτών και της πατρίδος, ήτις ουδέν έχει να υπολογίξη εις αυτούς. Μηδείς εκλάβη ταύτα τραγικώτερα, διότι ταύτα είναι τ' αποτελέσματα της διαστρόφου διδασκαλίας ούπω ωρίμου ηλικίας παιδίων ...»

Κατάλογος περιλαμβάνων ονομαστικώς τους εν τοις Δημοτικοίς Σχολείοις του Νομού Λασηθείου αμφοτέρων των φύλων εργαζόμενους δασκάλους, τας μισθοδοσίας τούτων, τας τάξεις των Σχολείων, και την ετησίαν δαπάνην δι' αυτά κατ' επαρχίας

Σχολ. έτος 1906-1907

Επαρχία Βιάννου έχει κατά την απογραφήν του 1900 κατοίκους 8.124

Έδρα Σχολείου	Είδος Σχολείου	Μαθηταί Εγγραφέντες Άρρ - θήλειες	Όνομα & επώνυμο Διδασκάλων	Προσόντα Διδασκάλων	Μηνιαία Μισθοδ.	Κρατήσ εις 1 και 2%	Ποσά Καταβ λ.
Βιάννος	Διτηρημένο Διτάξιον	98	Κωνστ. Πλατάκης Εμμαν. Κονδυλάκης	Αος Δημοδιδάσκ. Μαθητής Γυμνασίου	120 50	3,60 1,50	116,40 48,50
Βιάννος	Αδιαίρετ. Παρθ.Αο ν	44	Αρτεμησία Φυντικάκη	προσωρινή γραμματοδιδ.	40	1,20	38,80
Κάτω Βιάννος	Αδιαίρετ. Βον	47	Ιωάννης Αγγουράκης	προσωρινός δι' εξετ. Βος	40	1,20	38,80
Αμηρά	Διτηρημένο Διτάξιον	86	Εμμαν. Δ. Αγγελάκης* Νικόλ. Στρατάκης**	οριστικός δι' εξετ. Γος υποδιδάσκ. αλ. Δος	70 40	2,10 1,20	67,90 38,80
Αμηρά	Αδιαίρετ		Καλλιόπη	υποδιδάσκ	40	1,20	38,80

	ο Παρθ Αον	38	Μαυρομάτη	αλ. Δος				
Αγ.Βασίλειος	Αδιαίρετον Βον	82	Ιωάν. Γ. Παπαδάκης***	οριστικός δι' εξετ. Αος	85	2,55	82,45	
Πεύκος	Αδιαίρετον Αον	63	Νικ. Μ. Βερυκοκάκης* ***	πτυχιούχος ιεροδιδασκ. αλ.	70	2,10	67,90	
Καλάμι	Αδιαίρετον Γον	39	Εμμαν. Επιτροπάκης	προσωριν. δι' εξετ. Γος	40	1,20	38,80	
Συκολόγος	Αδιαίρετον Βον	60	Χαράλαμπος Τζανάκης	Προσωριν. δι' εξετ. Γος	40	1,20	38,80	
Γδόχια	Αδιαίρετον Γον	43	Γεώργιος Σωχωράκης** *** Αης Γυμνασίου	μαθητής Γυμνασίου	40	1,20	38,80	
Μουρ-νιές	Διτηρημένον Διτάξιον	89	Γεώργ. Ε. Πάγκαλος Γεώργ. Γρυλλιανάκης	διδάσκαλος οριστικός διδάσκαλος προσωριν.	110 75	3,30 2,25	106,70 72,75	
Μύθοι	Αδιαίρετον Βον	47	Εμμαν. Σωχωράκης	Προσωριν. Βος	40	1,20	38,80	
							873,00	

* Supra lineam (manus altera scripsit): Γεώργιος Καλυκάκης
 ***correxix : Ιωάννης Γρυλλιανάκης
 *****correxix : Ιωάν. Καπετανάκης

** correxix : Νικόλ. Βερυκοκάκης
 **** correxix : Γεώργ. Καλυκάκης

Παρατηρήσεις

Εν τη επαρχία Βιάννου ευρίσκοντο εν ενεργεία κατά το σχολ. έτος 1906-1907 τα επόμενα είδη σχολείων

Αδιαίρετα τριτοβάθμια αρρένων 3
 » δευτεροβάθμια αρρένων 3
 » πρωτοβάθμια αρρένων 1
 » » θηλέων 2
 Διτηρημένα διτάξια αρρένων 3

 12

Εις ταύτα ειργάζοντο διδάσκαλοι έχοντες τα εξής προσόντα

Πτυχιούχοι πρωτοβάθμ. αρρένων 1
 » δευτεροβάθμ. αρρένων 1
 » πτυχιούχοι ιεροδιδασκ. αρρένων 1
 Οριστικοί δι' εξετάσεων αρρένων 3
 Μαθηταί Γυμνασίου αρρένων 1
 Προσωρινοί παντός βαθμού 4
 Υποδιδάσκαλοι αρρένων 1
 » θηλέων 1

Διδάσκαλοι παντός βαθμού 13
 Λαμβάνοντες κατά μήνα δρχ. 873
 Δι' έν έτος δρ. 10.476

Πίνακας υπηρετούντων το 1910 δασκάλων στα Δημοτικά σχολεία της Επαρχίας Βιάννου

Στα 15 λειτουργούντα σχολεία υπηρετούσαν 21 εκπαιδευτικοί :

Δάσκαλοι	Δασκάλες	ΣΥΝΟΛΟ
Πτυχιούχοι	Α/θμιες Αρσακείου 1	
Α/βάθμιοι 1	Απόφοιτες Ανωτέρων Παρθεναγωγείων (Δ' τάξεως) 3	
Β/θμιοι 2		
Οριστικοί Αθμιοι 1 Προσωρ. Γβάθμιοι 3		
Μαθητές Γυμνασίου		
Δ' τάξεως 5		
Γ' τάξεως 2		
Α' τάξεως 1		
ΣΥΝΟΛΟ αρρένων 17	Σύνολο θηλέων 4	Γενικό Σύνολο 21

Σε όλη την Κρήτη υπηρετούσαν στη Δημοτική εκπαίδευση: 862 εκπ/κοί (Δάσκαλοι και δασκάλες)

Άρρενες

Θήλειες 218

Σύνολο Κρήτης 644

Πτυχιούχοι

Αρσακείου

Α/βάθμιοι 72

Α/βάθμιοι 23

Β/βάθμιοι 150

Β/βάθμιοι 29

Γ/βάθμιοι 21

Γ/βάθμιοι 3

Οριστικοί

Α/βάθμιοι 2

Β/θμιοι 14

Γ/βάθμιοι 17

Υποδιδάσκαλοι

Υποδιδασκάλισσες

Α/βάθμιοι 13

Α/βάθμιες 1

Β/θμιοι 17

Β/θμιες 3

Γ/βάθμιοι 26

Γ/βάθμιες 2

Δ/βάθμιοι 33

Δ/βάθμιες 4

Προσωρινοί

Απόφοιτες Ανώτερων Παρθεναγωγείων

Α/βάθμιοι 5

Δ' τάξεως 139

Β/θμιοι 11

Ε' τάξεως 9

Γ/βάθμιοι 9

Γραμματοδιδασκάλισσαι 4

Γυμνασιακοί μαθηταί

Δ' τάξεως 163

Γ' τάξεως 12

Β' τάξεως 27

Α' τάξεως 28

Γραμματοδιδάσκαλοι 24

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΔΑΣΚΑΛΩΝ – ΤΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Η ανάγκη ύπαρξης διδασκαλείου, για την κατάρτιση των δασκάλων, και κατά την περίοδο της ύστερης τουρκοκρατίας επισημαίνεται από τον Αντ. Μιχελιδάκη σε αγόρευσή του στη Βουλή των Κρητών το θέρος του 1901. Επίσης επισημαίνεται από τον καθηγητή Ν. Παλιεράκη σε αρθρογραφία του στην εφημ. ‘Λευκά Όρη’ στις 2 Ιαν. 1889 : «...Αλλά μη νομίση τις ότι θέλω να αδικήσω τους πτωχούς τούτους λειτουργούς των γραμμάτων. Τι πταίουσιν οι δυστυχείς ούτοι ; Το ότι εισίν αγράμματοι δεν πταίουσιν ούτοι, πταίουσιν αι περιστάσεις υφ’ ας ζώσι και η αντιπροσωπεία της νήσου ήτις ουδέποτε εσκεπάτο σπουδαίως να μορφώση αυτούς διά της ιδρύσεως καταλλήλου εκπαιδευτηρίου...»

Τα παιδαγωγικά τμήματα στα τετρατάξια Γυμνάσια

Σύμφωνα με τον με αρ. 82 νόμο του 1899 ‘Περί Οργανισμού της Δημοσίας εκπαιδύσεως’, κεφ. Ι ‘Περί Διδασκαλείων’ σε καθένα από τα δυο επτατάξια γυμνάσια της Κρήτης προστίθεται παιδαγωγικό τμήμα, το Διδασκαλείο, με σκοπό την θεωρητική και πρακτική παρασκευή δασκάλων για τη δημοτική εκπαίδευση. Οι κατατασσόμενοι στο Διδασκαλείο έπρεπε να είναι υγιείς και αρτιμελείς. Την αρτιμέλεια και την υγεία των υποψηφίων πιστοποιούσε γιατρός του Διδασκαλείου. Τα μαθήματα που διδάσκονταν στα παιδαγωγικά αυτά τμήματα ήταν όλα τα γυμνασιακά μαθήματα εκτός από Λατινικά. Στα διδασκόμενα μαθήματα προστέθηκαν και τα εξής : 1) Παιδαγωγικά μετά πρακτικών ασκήσεων, 2) Γεωπονικά, 3) Εκκλησιαστική μουσική και 4) Χειροτεχνία. Για τη διδασκαλία των πρόσθετων αυτών μαθημάτων διορίζονταν αντίστοιχοι καθηγητές παιδαγωγικών, γεωπονικών, εκκλησιαστικής μουσικής και τεχνικών μαθημάτων. Ο καθηγητής των παιδαγωγικών έπρεπε να είναι διδάκτορας της Φιλοσοφικής σχολής του Πανεπιστημίου με σπουδές στα παιδαγωγικά σε χώρες της δύσης και μισθό 300 δρ. Τα γεωπονικά μαθήματα δίδασκε όποιος διέθετε τα προσόντα επιθεωρητού γεωργίας με επιμίσθιο 100 δρχ. αν ήταν υπάλληλος της Πολιτείας. Αν δεν ήταν υπάλληλος ο μισθός ανερχόταν στις 150 δρχ. Η αντίστοιχη αμοιβή για το δάσκαλο της εκκλησιαστικής μουσικής ήταν 50 και 100 δρχ. Ο μισθός του δασκάλου των τεχνικών μαθημάτων καθοριζόταν με Ηγεμονικό διάταγμα. Σε κάθε έδρα του Διδασκαλείου στα Χανιά και στο Ηράκλειο προσαρμοζόταν ένα Δημοτικό, το οποίο θεωρούνταν πρότυπο και ασκούσαν σ’ αυτό οι σπουδαστές στο διδακτικό και παιδαγωγικό τους έργο.

Η συζήτηση στο Εκπαιδευτικό Συνέδριο για την ίδρυση αυτοτελούς Διδασκαλείου

Την ίδρυση αυτοτελών Διδασκαλείων, ανεξαρτήτων του Γυμνασίου πρότεινε ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής Λασιθίου Νικ. Γραμματικάκης κατά τη διάρκεια του α’ Ανωτάτου Εκπαιδευτικού Συνεδρίου. Την πρότασή του υπερασπίστηκε με πάθος και συνέπεια. Τις αντιρρήσεις τους εξέφρασαν ο Γενικός Επιθεωρητής Ιωάν. Περδικάρης, όχι για την ωφελιμότητά του η οποία ήταν πασιφανής όπως αναγκάστηκε κατά τη διάρκεια της συζήτησης να ομολογήσει, όσο για τις οικονομικές δυσχέρειες που αντιμετώπιζε η κυβέρνηση. Προέταξε επίσης το οξύ πρόβλημα της έδρας του ιδρύματος και την πιθανότητα κατάργησης ενός εκ των δύο Γυμνασίων της νήσου. Αντιρρήσεις εξέφρασε και ο Α. Κοκκινάκης Δ/ντής Α’ Χριστιανικού Δημοτικού σχολείου Ηρακλείου λέγοντας ότι η ίδρυση Διδασκαλείου θα προσέλκυε πολλούς ήδη υπηρετούντες δασκάλους αναγκάζοντας αρκετά σχολεία, σε μια εποχή μεγάλης έλλειψης, να κλείσουν. Ο Χρ. Ανδρούτσος ξεκινώντας από τη μεγίστη ανάγκη δασκάλων που είχε η Πολιτεία υπερασπίστηκε την

ίδρυση αυτοτελούς Διδασκαλείου 'μονότακτου' (με μία τάξη) και υποδιδασκαλείων αφού η λειτουργία παραρτηματικού δεν ανταποκρίνεται στην προετοιμασία δασκάλων επειδή το Γυμνάσιο μάλλον προπαρασκευάζει για το πανεπιστήμιο σε αντίθεση με το Διδασκαλείο που μορφώνει δασκάλους. Ο Περδικάρης απέκρουσε τη γνώμη του Ανδρούτσου λέγοντας ότι «...η εν ενί έτει υπό τοιούτου Διδασκαλείου παρεχομένη Παιδαγωγική τροφή δεν θα είναι δυνατόν εν ούτως ολίγω χρόνω να αφομοιωθή και να αποβή θεραπευτική ». Συνοψίζοντας ο Ι. Περδικάρης, χωρίς να αποκρούσει τις αρετές του αυτοτελούς Διδασκαλείου έθεσε το δίλημα στους συνέδρους να εκφέρουν τη γνώμη τους για το αν το παραρτηματικό Διδασκαλείο (το προσαρμοζόμενο στο Γυμνάσιο) είναι σκοπιμότερο από το μονότακτο (μονοτάξιο). Ο Νικ. Γραμματικάκης εξέφρασε τις αντιρρήσεις του για το παραρτηματικό από την εμπειρία της μέχρι τώρα λειτουργίας του. Τελικά το συνέδριο, χωρίς να παραγνωρίζει τα πλεονεκτήματα του αυτοτελούς Διδασκαλείου, αποδέχτηκε τη γνώμη του Γεν. Επιθεωρητή (Περδικάρη) ότι αν για οικονομικούς λόγους δεν επιτευχθεί η ίδρυση αυτοτελούς Διδασκαλείου, τα παιδαγωγικά τμήματα των Γυμνασίων είναι προτιμότερα από τα μονότακτα Διδασκαλεία²³.

Η συζήτηση στη Βουλή των Κρητών για τα Παιδαγωγικά Τμήματα των Γυμνασίων και την ανάγκη ίδρυσης Διδασκαλείου

Η ποιότητα βέβαια του διδασκαλικού προσωπικού των παιδαγωγικών αυτών τμημάτων δεν ήταν στα επιθυμητά για την Πολιτεία επίπεδα και τα παιδαγωγικά αυτά τμήματα δεν ανταποκρίθηκαν στο σκοπό τους και στις προσδοκίες της Πολιτείας, όπως φαίνεται από την αγόρευση του Αντ. Μιχελιδάκη στη Βουλή. Την έλλειψη αυτοτελούς Διδασκαλείου κατά την τελευταία 20ετία του 19^{ου} αιώνα στην Κρήτη, τόνισε στην αγόρευσή του ο Αντ. Μιχελιδάκης²⁴.

Αγόρευση Αντωνίου Μιχελιδάκη

«...Εν πράγμα, Κύριοι, μόνον έλειπεν εις την πολιτείαν μας κατά την εποχήν εκείνην. (σημ. συγγραφέα, εννοεί 1878-98). Δεν υπήρχεν εργαστήριον, το οποίον να παράγη διδασκάλους τεχνικούς, δεν υπήρχε διδασκαλείον, παρά μόνον οι μαθηταί αποφοιτώντες οι μιν εκ της πρώτης οι δε εκ της δευτέρας, οι δε εκ της τρίτης, οι δε εκ της τετάρτης τάξεως εχρησίμευον ως διδάσκαλοι. Λοιπόν το πρώτον μέλημα, το οποίον επεβάλλετο εις την νεωτέραν πολιτείαν μας, ήτο η ίδρυσις τοιούτου εργαστηρίου. Δυστυχώς το τοιούτο δεν έγινε, αλλ' οι αρμόδιοι ενόμισαν ότι το τοιούτον εργαστήριον ηδύνατο να αναπληρωθή υπό δύο παιδαγωγικών τμημάτων, τα οποία προσηρτήθησαν εις τα δύο Γυμνάσια της Κρήτης.

Ότι Κύριοι, τα τμήματα ταύτα δεν δύνανται ποτε να ευδοκιμήσωσιν, επί τοσούτον ώστε να αναπληρώσωσι την έλλειψιν ειδικού Διδασκαλείου, θα το εννοήσετε εκ της παρομοιώσεως ταύτης. Το Γυμνάσιον είναι ως έν δένδρον μέγα, εις πλάτανος, υπό την σκιάν του οποίου εθέσαμεν εν μικρόν δενδρύλλιον το οποίον καταπνιγόμενον υπό την σκιάν του ουδέποτε θα ευημερήση. Εις τούτο προσετέθη ότι δεν ελήφθη ουδεμία φροντίς διά το παιδαγωγικόν τουλάχιστον τμήμα του Ηρακλείου ίνα διδαχθώσι τα τεχνικά μαθήματα. Διά τούτο τα αποτελέσματα τα οποία μας παρήγαγον τα δύο ταύτα παιδαγωγικά τμήματα, ήσαν ευτελέστατα, διότι αντί δαπάνης δώδεκα χιλιάδων το έτος μόλις δύο διδάσκαλοι εξήλθον από το παιδαγωγικόν τμήμα των Χανίων, τρεις δε άλλοι από το του Ηρακλείου.

23. Κρητική Πολιτεία, Το Εκπαιδευτικόν συνέδριον και αι επετηρίδες των Γυμνασίων κατά το σχολικό έτος 1899-1900, εκτυπούμενα επιμελεία του Γενικού Επιθεωρητού Ιωάν.Περδικάρη, Εν Χανίοις εκ του κυβερνητικού τυπογραφείου, 1901 (Συνεδρία Ε', Παρασκευή 28 Ιουλίου)

24. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας τεύχος Δ'. - Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής (Περίοδος Α'.Συνεδρία ΜΘ'), Εν Χανίοις 14 Ιουλ. 1901, σελ. 1062-1064

Αλλά και ο νόμος δεν εξεπληρώθη όπως έπρεπε, διότι εδώ μεν, εις τα Χανία, όπως ήκουσα, έγιναν ελάχιστα αι παιδαγωγικά ασκήσεις – δηλαδή ίσια-ίσια η σπουδαιότερα διδασκαλία, διότι η θεωρητική διδασκαλία άνευ πειραμάτων είναι μηδέν – εις δε το Ηράκλειον ουδαμώς έγιναν. Αναγράφεται εις τον νόμον ότι οι επιθεωρηταί της γεωργίας υποχρεούνται να διδάσκωσι γεωργικά μαθήματα εις τα τμήματα αυτά τα παιδαγωγικά. Το τοιούτον δεν έγινεν ούτε εν Χανίοις ούτε εν Ηρακλείω. Ίσια-ίσια ήτο η μόνη περίπτωση κατά την οποίαν ηδυνάμεθα να επωφεληθώμεν εκ των γνώσεων των επιθεωρητών τούτων και να αποδείξωμεν το έργον αυτών απαραίτητον. Αλλά δεν είναι η πρώτη φορά κατά την οποίαν δεν δυνάμεθα να επωφεληθώμεν εκ των υπαλλήλων εκείνων τους οποίους αδρότατα μισθοδοτεί η πολιτεία...

... Χαίρω διότι ο κ. Σύμβουλος επί της Παιδείας υιοθέτησε το Διδασκαλείον και δι' εκθέσεώς του ιδίας το εδικαιολόγησε. Το Διδασκαλείον, κύριοι, θα είνε το εργαστήριον, εις το οποίον θα κατασκευάζωμεν δημοδιδασκάλους²⁵.

Ν. Γιαμαλάκης. (Σύμβουλος της Παιδείας). Εγώ το έκαμον.

Α. Μιχελιδάκης. Πολύ καλά. Σας επαινώ δι' αυτό. Το Διδασκαλείον, κύριοι, είναι το πρώτον πράγμα, διότι διά να κάμη τις τσούκαλα πρέπει να κάμη προτύτερα καμίνι. Λοιπόν διά να κάμωμεν σχολεία πρέπει να κάμωμεν διδασκάλους, διά να έχωμεν διδασκάλους πρέπει να έχωμεν Διδασκαλεία. Επέρασεν οι καιρός κατά τον οποίον ο τελειώνων το δημοτικόν σχολείον εγένετο και διδάσκαλος και ηρμήνευεν εκεί τον οκτώηχον. Τώρα υπάρχουν άλλαι πολλάι ανάγκαι, ιδίως διά την θεραπείαν των φυσικών επιστημών, και από του βήματος τούτου της Βουλής συνιστώ εις τον κ. Σύμβουλον της Παιδείας και εις τον ιδιαίτερον αυτού σύμβουλον να επιστήσωσι την προσοχήν των ιδίως εις την ανάπτυξιν των φυσικών επιστημών, διότι την πρόοδον την οποίαν έχει τώρα η Ευρώπη την οφείλει εις αυτάς.

Το Διδασκαλείον, κύριοι, επί του παρόντος έγινε διτάξιον χάριν οικονομίας. Μαθηταί οι οποίοι θα απέλθωσιν από την Β' τάξιν του Γυμνασίου θα μεταβαίνωσιν εις το Διδασκαλείον και εκεί θα υπάρχωσι δύο τάξεις και θα καταρτίζωνται ικανοί.

Χ. Πλουμιδάκης. Ωραία.

Α. Μιχελιδάκης. Αναγκάζομαι, κύριοι, να καταπαύσω τον λόγον και θα σας είπω ολίγα και διά το οικονομικόν ισοζύγιον...»

Τα παραπάνω επιχειρήματα του Μιχελιδάκη για τα παιδαγωγικά τμήματα αντέκρουσε ο Σύμβουλος της Εκπαίδευσης Ν. Γιαμαλάκης αναφέροντας ότι τα παιδαγωγικά τμήματα απέτυχαν όχι γιατί ήταν προσαρμοσμένα στα Γυμνάσια αλλά εξ' αιτίας της ακαταλληλότητας των παιδαγωγών που κλήθηκαν να τα στελεχώσουν²⁶. «...αλλ' επέτυχον; ίσως μοι είπη τις. Βεβαίως όχι. Αλλ' οφείλομεν να ομολογήσωμεν ότι αιτία της αποτυχίας δεν ήτο το ότι απετέλουν μέρος των γυμνασίων. Αιτία ήτο άλλη. Ήτο το ακατάλληλον του προσωπικού, το οποίον ανέλαβε να διδάξη τα παιδαγωγικά...»

Ο Οικονόμος αναφέρει ως αιτία κατάργησης των προσαρμοσμένων Παιδαγωγικών Τμημάτων στα Γυμνάσια το διαφορετικό σκοπό των μαθημάτων. Τα μαθήματα του Γυμνασίου έχουν σκοπό να μορφώσουν επιστήμονες των οποίων το έργο θα είναι η αναζήτηση της αλήθειας, ενώ τα μαθήματα του Διδασκαλείου έχουν σκοπό να εφοδιάσουν το δάσκαλο με γνώσεις και μέθοδο καθιστώντας τον, μ' αυτόν τον τρόπο ικανό να εκπληρώσει την αποστολή του που είναι η μόρφωση των μαθητών :

25. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας τεύχος Δ'. - Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής (Περίοδος Α'. Συνεδρία ΜΘ'), Εν Χανίοις 14 Ιουλ. 1901, σελ. 1069

26. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας τεύχος Δ'. - Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής (Περίοδος Α'. Συνεδρία ΜΘ'), Εν Χανίοις 14 Ιουλ. 1901, σελ. 1070-1071

« ...Τα εγκύκλια μαθήματα εν τω γυμνασίω σκοπούσι να εξεγείρωσι την έφεσιν εις την έρευναν, εν ώ τα μαθήματα τα εγκύκλια του διδασκαλείου σκοπούσι μάλλον να εφοδιάσωσι τον διδάσκαλον εν μεγάλη βεβαίως κλίμακι με τας γνώσεις και την μέθοδον της διδασκαλίας των γνώσεων, άς θα χρειασθή να διδάξη κατόπιν διδάσκαλος γενόμενος, ίνα μορφώση τους μαθητάς. Τα μαθήματα του γυμνασίου μορφούσιν επιστήμονας, ων έργον είναι η ζήτησις της αληθείας, τα μαθήματα του Διδασκαλείου μορφούσι παιδαγωγούς, ων έργον είναι η διά των κατάλληλων μέσων ανατροφή των μαθητών. Τα μαθήματα του γυμνασίου είναι μάλλον θεωρητικά, τα δε μαθήματα του διδασκαλείου μάλλον πρακτικά. Διά τούτο μαρτυρεί πλήρη σύγχυσιν των σκοπών των δύο εκπαιδευτηρίων ο διΐσχυριζόμενος ότι το γυμνάσιον δύναται να παιδεύη δημοδιδασκάλους...». Ο Οικονόμος δηλαδή μας δίνει σαφή εικόνα της εκπαιδευτικής φιλοσοφίας, τις γενικές περί παιδείας αντιλήψεις και τον πρακτικό προσανατολισμό των ιδρυμάτων αυτών. Η αναζήτηση της επιστημονικής αλήθειας δεν συνάδει με το Δημοτικό σχολείο και το δάσκαλο στην Κρήτη των αρχών του 20^{ου} αιώνα, αλλά μόνο με το δευτεροβάθμιο σχολείο και τον επιστήμονα καθηγητή.²⁷

Η ίδρυση αυτοτελούς διευτούς Διδασκαλείου

Η ύπαρξη πολλών διαφορετικών κατηγοριών εκπαιδευτικών μέσα στους κόλπους των σχολείων της Πολιτείας δημιουργούσε πολύ σοβαρά προβλήματα στο παρεχόμενο επίπεδο εκπαίδευσης αλλά και στις σχέσεις των ίδιων των εκπ/κών.

Η ίδρυση του Διδασκαλείου υπήρξε σημαντικό θέμα για την Κρητική Πολιτεία. Κρίθηκε αναγκαία για τη μόρφωση και τη σωστή συγκρότηση των δασκάλων αλλά και για έναν ακόμη λόγο : « ...για να ελέγχεται η κοινωνικοποίηση του δασκάλου ώστε να επιδράσει ο ίδιος καταλυτικά στην ενσωμάτωση των παιδιών στην κοινωνία.[...] Έτσι τυποποιούνταν περισσότερο οι απαιτήσεις σε θέματα πειθαρχίας και ελέγχου των παρεχομένων γνώσεων²⁸ ...»

Το Διδασκαλείο, το εργαστήριο παραγωγής δημοδιδασκάλων όπως αποκλήθηκε, συστάθηκε με το νόμο 391 του 1901²⁹ για τη θεωρητική και πρακτική μόρφωση των δασκάλων με δύο ενιαύσιες τάξεις και ενωμένα με αυτό δύο πρότυπα Δημοτικά σχολεία. « Προς μόρφωσιν διδασκάλων θεωρητικήν και πρακτικήν ιδρύεται εν Ηρακλείω Κρήτης Διδασκαλείον έχον δύο ενιαυσίους τάξεις και δύο μετ' αυτού ηνωμένα πρότυπα δημοτικά σχολεία, ων το έν πρέπει να είναι αδιαίρετον ». Σύμφωνα με αγόρευση του Ν. Γιαμαλάκη ο θεσμός του Διδασκαλείου προτάθηκε από τον ίδιο, μάλιστα είχε σκοπό από τον προηγούμενο χρόνο να το ιδρύσει αλλά το ταξίδι του Πρίγκιπα Γεωργίου στο εξωτερικό και οι οικονομικές δυσκολίες της Πολιτείας τον οδήγησαν στην αναβολή³⁰.

Στο διτάξιο Διδασκαλείο θα φοιτούσαν απόφοιτοι της Β΄ τάξης του Γυμνασίου. Διευθυντής τοποθετήθηκε ο Π.Π. Οικονόμος μέχρι τον Ιανουάριο του 1902, που παραιτήθηκε και ανέλαβε ο Ανδρέας Βουρδουμπάκης.

27. Καρράς Κων/νος, Ζητήματα πολιτικής της εκπαίδευσης στην Κρήτη στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, εκδόσεις Ατραπός, Αθήνα 2007, σελ. 85

28. Καρράς Κων/νος, Ζητήματα πολιτικής της εκπαίδευσης στην Κρήτη στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, εκδόσεις Ατραπός, Αθήνα 2007

29. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος Α΄, αρ. νόμου 391, περί Οργανισμού της Δημοσίας εκπαιδύσεως, εν Χανίοις τη 1 Αυγούστου 1901

30. Εστενογραφημένα πρακτικά, περίοδος Α΄ Συνεδρίασις ΜΘ΄, 13 Ιουλίου 1901, σελ. 1070.

Η έδρα του Διδασκαλείου προκάλεσε αντιπαράθεση και τοπικιστικές έριδες στη Βουλή. Ο βουλευτής Κ. Λαγουδάκης ζήτησε την έδρα στο Ρέθυμνο, ισχυριζόμενος ότι είναι το κέντρο της Κρήτης, και εκεί υπάρχει μόνο ημιγυμνάσιο. Έδρα του ορίστηκε το Ηράκλειο έπειτα από τεκμηριωμένη πρόταση του Προέδρου της Βουλής και εισηγητή του νομοσχεδίου Αντ. Μιχελιδάκη ο οποίος τόνισε ότι το Ηράκλειο είναι το κέντρο της Κρήτης και διέθετε έτοιμο κτίριο στο στρατώνα (μετέπειτα κτήριο της Νομαρχίας στην πλατεία Ελευθερίας) για να στεγαστεί το ίδρυμα και να διαμένουν οι τρόφιμοι : « Ημείς, κύριοι, προτεινόμεν ότι πρέπει το διδασκαλείον να ιδρυθή εν Ηρακλείω. Πρώτον διότι είναι το κέντρον της Κρήτης και είναι εν τω μέσω μεταξύ Λασηθίου και Χανίων. Δεύτερον έχομεν ίδρυμα έτοιμον, έχομεν μίαν πτέρυγαν του στρατώνος εις την οποίαν αμέσως, χωρίς καμμίαν δαπάνην, θα εγκατασταθή το διδασκαλείον, και θα διαμένωσι μέσα οι τρόφιμοι του διδασκαλείου. Δι' αυτούς τους λόγους νομίζω ότι πρέπει να προτιμηθή το Ηράκλειον ως έδρα ». Το θέμα της έδρας τέθηκε σε ψηφοφορία και αποφασίστηκε με ψήφους 37 έναντι 15 ως έδρα το Ηράκλειο.

Με την ψήφιση του νόμου και τον ορισμό της έδρας δεν έλειψαν και τα προβλήματα. Λίγους μήνες μετά οι μαθητές δεν διέμεναν σ' αυτό ως οικόσιτοι εξ' αιτίας της έλλειψης του κατάλληλου οικήματος. Η κυβέρνηση κατηγορήθηκε για αμέλεια και αδιαφορία, και ότι δεν έδειξε το απαιτούμενο ενδιαφέρον αφού οι σπουδαστές περιφέρονταν από Δημοτικό σε Δημοτικό Σχολείο προκαλώντας τη χλεύη των πολιτών όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Τρακάκης: «... Ωστε έβλεπέ τις το οικτρόν θέαμα δια μεγάλων υποσχέσεων και επαγγελιών συναθροισθέντας εξ' όλης της Κρήτης μαθητάς, κυλίοντας τας στρωμάς αυτών και αποσκευάς από του ενός Δημοτικού σχολείου του Ηρακλείου εις το άλλο και προκαλούντας την χλεύην των πολιτών...». Εντύπωση προκαλεί η διαμαρτυρία αυτή του Ρεθύμνιου Αντ. Τρακάκη έξι χρόνια μετά τον ορισμό της έδρας του Διδασκαλείου³¹.

«...Αντί των παιδαγωγικών τμημάτων εν τοις Γυμνασίοις συνιστάτο προς τελειοτέραν (;) μόρφωσιν διδασκάλων Διδασκαλείον με πρόγραμμα θεωρητικών και πρακτικών μαθημάτων επαρκές. Εν τούτοις η αντικατάστασις των θεωρητικών μαθημάτων διά των πρακτικών ως και η κατάργησις της διδασκαλίας μιας τουλάχιστον ξένης γλώσσης απετέλει και αποτελεί ουσιώδες σφάλμα δια τους νομοθετούντας και έλλειψιν διά τους δημοδιδασκάλους. Προς τούτοις δε από της ημέρας της συστάσεως αυτού πολλά τα άστοχα και αποθαρρυντικά παρετηρήθησαν. Πρώτον μεν η αδιαφορία και αμέλεια της Κυβερνήσεως, ήτις αρξαμένου ήδη του σχολικού έτους ουδεμίαν πρόνοιαν είχε λάβει περί εγκαταστάσεως του Διδασκαλείου. Ωστε έβλεπέ τις το οικτρόν θέαμα δια μεγάλων υποσχέσεων και επαγγελιών συναθροισθέντας εξ' όλης της Κρήτης μαθητάς, κυλίοντας τας στρωμάς αυτών και αποσκευάς από του ενός Δημοτικού σχολείου του Ηρακλείου εις το άλλο και προκαλούντας την χλεύην των πολιτών, αφ' ετέρου δε έλλειψιν αιθουσών παραδόσεως και γραφείου της Διευθύνσεως, προσωρινήν δε εγκατάστασιν εις τας κάτωθεν του Γυμνασίου ελεεινάς αιθούσας. Δεινάς διαμάχας των διευθυντών των δύο ανωτέρων εκπαιδευτηρίων διά το ζήτημα της εγκαταστάσεως. Πανταχόθεν χλεύην και περιφρόνησιν προς το μορφωτικόν της νέας γενεάς ίδρυμα. Μετά πολλάς περιπετείας εγκατεστάθη το Διδασκαλείον εις τι διαμέρισμα του παλαιού τουρκικού στρατώνος, οι δε κατά τον κανονισμόν οικότροφοι αυτού οι μέχρι Νοεμβρίου περιφερόμενοι τήδε κακείσε ετοποθετήθησαν εις τινα αχανή αίθουσαν κατά τον αυτόν ίσως τρόπον, όπως οι προ ολίγου απελθόντες νιζάμιδες, εντός περιέχοντος ακαθάρτου, ακαισθητού και ταπεινού, διά να αποκομίσωσι βεβαίως εκείθεν παραστάσεις καλαισθησίας καθαριότητος και μεγαλοφροσύνης ! Παραλείπω τον εν συσσιτίω και τον εν γένει εσωτερικώς των οικοτρόφων βίον. ...»

31. Αντων. Ιακ. Τρακάκης, πρωτοβ. Δημοδιδάσκαλος, Δελτίον του Κρητικού Αστέρου, Εν Χανίοις τη 31 Ιουλίου 1907

Τα διδασκόμενα μαθήματα ήταν: Θρησκευτικά, Ελληνικά αρχαία και νέα, παιδαγωγικά, φιλοσοφικά (ψυχολογία, λογική και ηθική), Ιστορία, Φυσικά επιστήμια (φυσική ιστορία, ορυκτολογία, φυτολογία, ζωολογία, σωματολογία, φυσική, στοιχεία χημείας, κοσμογραφία), Αριθμητική και Γεωμετρία, Μουσική (ωδική, εκκλησιαστική μουσική και οργανική), Καλλιγραφία και Ιχνογραφία, Γυμναστική, Γεωπονικά εργασία και τεχνικά.

Δεκτοί έπειτα από εξετάσεις γίνονταν απόφοιτοι Β΄ τάξης του τετραταξίου Γυμνασίου. Οι κατατασόμενοι έπρεπε να έχουν ηλικία όχι μικρότερη από 16 και όχι μεγαλύτερη των 25 ετών, να είναι υγιείς και αρτιμελείς, και χρηστής διαγωγής.

Το προσωπικό του Διδασκαλείου αποτελούσαν : ο Διευθυντής, διδάκτορας φιλολογίας ο οποίος έπρεπε να έχει σπουδές στα παιδαγωγικά 'εν τη εσπερία', ένας διδάκτορας φιλολογίας, ένας διδάκτορας των φυσικών επιστημών, ένας δάσκαλος των τεχνικών μαθημάτων και ένας δάσκαλος των γεωπονικών μαθημάτων. Ο καθηγητής των Ιερών του Γυμνασίου Ηρακλείου δίδασκε τα ιερά με επιμίσθιο 50 δρχ. Ο μισθός του Δ/ντή ανερχόταν στις 300 δρ.

Το άρθρο 80 ρύθμιζε το θέμα της διαμονής των μαθητών. Σύμφωνα μ' αυτό οι μαθητές διέμεναν στο Διδασκαλείο υπό την άμεσο εποπτεία του διευθυντή ο οποίος διέμενε στον ίδιο χώρο. Για τη συντήρηση του Διδασκαλείου κάθε μαθητής κατέβαλε κάθε μήνα το ποσό των 20 δρ. Όσοι μαθητές κατάγονταν από την πόλη απαλλάσσονταν από την υποχρέωση διαμονής στο Διδασκαλείο και την καταβολή των χρημάτων.

Ο αριθμός των μαθητών κάθε τάξης του Διδασκαλείου δεν έπρεπε να υπερβαίνει τους 40. Το α΄ έτος γράφτηκαν 30 μαθητές και 29 στο β΄. Ανά νομό οι εγγραφέντες μαθητές ήταν³² : Ηρακλείου (18), Λασιθίου (16), Ρεθύμνης (11), Χανίων (11) και Σφακίων (3).

Οι μαθητές απαλλάσσονταν από κάθε δαπάνη για εγγραφή. Τα ενδεικτικά, απολυτήρια και πτυχία εκδίδονταν με χαρτόσημο αξίας μίας δραχμής.

Με το άρθρο 82 διοριζόταν τα απαιτούμενα για το συσσίτιο των σπουδαστών άτομα και τρεις υπηρέτες. Τα άτομα που μεριμνούσαν για το συσσίτιο των μαθητών ήταν ένας επιμελητής-γραμματέας με μισθό 60 δρ. , ένας μάγειρας 50 δρ., ένας υπομάγειρας με 30 δρ. και τρεις υπηρέτες με μισθό 30 δρ. έκαστος. Επίσης διορίστηκε τακτικός ιατρός του Διδασκαλείου, από τους επιστήμονες ιατρούς της πόλης με μισθό 40 δραχμές.³³

Σύμφωνα με τον ίδιο νόμο υπήρξε θερμό ενδιαφέρον για τη μόρφωση των Διδασκαλισσών. Στην έδρα του Διδασκαλείου προστέθηκε μία τάξη, αν υπήρχαν τουλάχιστον 10 μαθήτριες, στο Ανώτερο Παρθεναγωγείο όπου θα διδάσκονταν παιδαγωγικά και άλλα μαθήματα. Συντάχτηκε πρόγραμμα σύμφωνα με το οποίο λειτουργούσε η τάξη αυτή κατά τα πρότυπα ' των εν Ελλάδι Ανώτερων Παρθεναγωγείων και του Διδασκαλείου των θηλέων'.

Στην αιτιολογική του έκθεση για την ίδρυση τάξης στο Διδασκαλείο για τη μόρφωση των γυναικών και Ανώτερο Παρθεναγωγείο το οποίο θα αποτελέσει στο μέλλον τη μαγιά για την αναγκαία σύσταση αυτόνομου Διδασκαλείου θηλέων ο Π.Π. Οικονόμος αναφέρει :

32. Αντ. Χουρδάκης, Νικ. Παπαδογιαννάκης, Νικ. Ανδρεαδάκης, Αλ. Πεδιάδης στο έργο '100 χρόνια από την ίδρυση του Διδασκαλείου στην Κρήτη', Από τα Διδασκαλεία εκπαίδευσης στα Διδασκαλεία μετεκπαίδευσης, έκδοση Πανεπιστημίου Κρήτης Ρέθυμνο 2003

33. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος Α΄, αρ. νόμου 391, περί Οργανισμού της Δημοσίας εκπαιδύσεως, εν Χανίοις τη 1 Αυγούστου 1901

«...Σπουδαίαν δ' ωσαύτως μεταβολήν εισηγείται το νομοσχέδιον και προς την μόρφωσιν των γυναικών διά της ιδρύσεως ανωτέρων παρθεναγωγείων. Αφ' ού ελήφθη πρόνοια να μορφώνται οι άνδρες, όσον είναι δυνατόν τελειότερον διά της ιδρύσεως δημοτικών σχολείων, ελληνικών σχολείων και γυμνασίων, δεν έπρεπε να λησμονήσωμεν ότι εκ παραλλήλου έπρεπε να προνοήσωμεν και περί της μορφώσεως των γυναικών. Και προνοούμεν μεν περί της μορφώσεως αυτών εν τοις δημοτικοίς σχολείοις καθιστώντες και την παιδευσιν των κορασίων υποχρεωτικήν, αλλ' η παιδευσις αύτη δεν είναι επαρκής διά πάσας τας γυναίκας, μάλιστα δε διά τας γυναίκας των πόλεων. Απόδειξις είναι ότι πολλαί εύποροι οικογένειαι προσλαμβάνουσι διά τα κοράσια αυτών κατ' οίκον διδασκάλους, ότι ιδρύονται ιδιωτικά εκπαιδευτήρια, ά παρέχουσιν υψηλοτέραν παιδευσιν αντί αδράς δαπάνης, ότι πολλαί οικογένειαι στέλλουσι τα τέκνα αυτών εις την αλλοδαπήν ή εις σχολεία καθολικών εν μοναστηρίοις προς τελειότεραν παιδευσιν.

Την τοιαύτην ανάγκην έπρεπε να λάβωμεν υπ' όψιν και προς τούτο εξεπονήθη το νομοσχέδιον περί ανωτέρων παρθεναγωγείων. Αλλ' εκτός της ωφελείας της πληρεστερας μορφώσεως των γυναικών της μέσης και ανωτέρας τάξεως, η ίδρυσις ανωτέρων παρθεναγωγείων εν προσεχεί μέλλοντι θα χρησιμεύση και ως ζύμη προς ίδρυσιν και Διδασκαλείου θηλέων, ούτινος την ανάγκην πάντες τώρα αισθανόμεθα...»

Η παιδαγωγική και εθνική αποστολή του Διδασκαλείου μέσα από την αιτιολογική έκθεση και το λόγο των εγκαινίων του πρώτου Διευθυντή

Μοχλούς προς ανύψωσιν και πρόοδο των σχολείων της Κρήτης χαρακτηρίζει ο Π.Π. Οικονόμος την ίδρυση Διδασκαλείου και Ιεροδιδασκαλείου, προτάσσοντας τον εθνικό του σκοπό λέγοντας ότι τα Διδασκαλεία δεν είναι κοσμοπολίτικα καθιδρύματα τα οποία σκοπεύουν να μορφώσουν κοσμοπολίτες δασκάλους, αλλά εθνικά σχολεία προσαρμοζόμενα στις ανάγκες και στις απαιτήσεις της κάθε χώρας : «...Και διά τούτο παρίσταται ανάγκη της ηθικής επικουρίας, του δεσμού του αδαμαντίνου της εθνικής παιδευσεως, ήτις περιλαμβάνει την θρησκείαν, την γλώσσαν, την ιστορίαν, τα ήθη και έθιμα, τους πόθους του Έθνους. Και κατά τούτο αναντιρρήτως πρέπει να ώσι σύμφωνα πάντα τα σχολεία τα Ελληνικά...». Τονίζει την συμβολή τους στη διαμόρφωση και ενδυνάμωση της εθνικής ταυτότητας, στη μόρφωση των δασκάλων με τα εθνικά ιδεώδη οι οποίοι θα αναλάβουν εθνική αποστολή γι' αυτό και η εκπαίδευσή τους θεωρήθηκε εξαιρετικής σημασίας πολιτική πράξη:

«...Άλλως αι διατάξεις του νόμου είναι ούτω γενικαί κατά τας επικρατούσας σήμεραν περί νομοθεσίας θεωρίας, ώστε ο νόμος υφηγείται το πρόπον γενέσθαι γενικώς, χωρίς να αφαιρή την ατομικήν αυτοβουλίαν και αυτενέργειαν. Έπειτα φρονούμεν ότι τα σχολεία του Ελληνισμού πρέπει να είναι ομοιόμορφα, εισηγητής δε πάσης μεταβολής να είναι το ελεύθερον βασίλειον, προς ό πρέπει αείποτε να προσβλέπωσι πάσαι αι ελληνικαί χώραι [...] Οι καλώς μορφωθέντες και κατά τα εγκύκλια μαθήματα και κατά την παιδαγωγικήν παιδευσιν εν τω Διδασκαλείω και Ιεροδιδασκαλείω δημοδιδάσκαλοι θα είναι οι αληθείς σκαπανείς του πολιτισμού και του διαφωτισμού του Κρητικού λαού. Εκ της καταστάσεως των δύο τούτων καθιδρυμάτων εξαρτάται η μέλλουσα τύχη των σχολείων της Κρήτης. Κατά τους διδασκάλους και τα σχολεία. Τα δύο ταύτα εκπαιδευτήρια είναι οι δύο μοχλοί προς ανύψωσιν και πρόοδον των σχολείων της μεγαλονήσου...»

Αιτιολογική έκθεσις του εκπαιδευτικού νόμου³⁴

Π. Η διοργάνωσις του Διδασκαλείου

34. Οικονόμος Π.Π. 'Η διοργάνωσις της εκπαίδευσεως εν Κρήτη υπό Π. Π. Οικονόμου' πρώην Γενικού Επιθεωρητού Κρήτης, Εν Αθήναις εκ του τυπογραφείου των καταστημάτων Ανέστη Κωνσταντινίδου, 1903

Στην αιτιολογική έκθεση του Οικονόμου διακρίνονται οι στόχοι του γενικότερου πνεύματος που επικρατούσε στην Κρήτη και τον διακαή πόθο για ένωση με την Ελλάδα. «...Από του έτους 1871 καταγίνομαι μελετών τα συστήματα της ανατροφής του ανθρώπου και εφαρμόζων ωρισμένον σύστημα ανατροφής και εντός της Ελλάδος και εκτός αυτής, εσχημάτισα δε την πεποίθησιν ότι μεγάλα κατορθοί μόνον η μετά λόγου ανατροφή η στηριζόμενη επί των αρχών της φυσιολογίας, της ψυχολογίας και της ηθικής. Η φύσις υπακούσει μόνον εις τον υπακούοντα εις αυτήν. Διά τούτο η ίδρυσις ιδίου επιστημονικού Διδασκαλείου εν Κρήτη, όπερ η βουλή της χώρας ομοθύμως απεδέχθη και εψήφισε, πρέπει να θεωρηθή ως αφετηρία μεγάλης πνευματικής επιδόσεως του ευφυούς Κρητικού λαού, όν η θεία πρόνοια αμείβουσα τον ηρωισμόν αυτού και την προς την εθνικήν ιδέαν αφοσίωσιν απήλλαξεν εν ταις ημέραις ημών της δουλείας εμπιστευθείσα την ελευθερίαν αυτού εις τας χείρας βλαστού της Ελληνικής δυναστείας, ίνα όσον ούπω αποδοθή εις τας αγκάλας της φιλοστόργου αυτού μητρός, της Ελλάδος. Μεγάλως εκτιμών την ανατροφήν, ήτις ευλαβείται τας παραδόσεις, τον εθνικόν βίον, την ιστορίαν και τα ιδεώδη του λαού, διετύπωσα σύστημα εκπαιδεύσεως και εν Κρήτη εθνικόν, ανάλογον προς το ένδοξον παρελθόν του Ελληνικού έθνους και προς την μεγάλην ιδέαν ήτις πρέπει να εμπυχώνη τα στήθη πάντων των Ελλήνων. Οι παίδες των Κρητών δεν θα αναγιγνώσκωσι πλέον ανούσια μωρολογήματα, ά συντελούσιν εις τον εκφυλισμόν των λαών, αλλά θα τρέφονται με αδρά νοήματα, ά άφθονα φύονται εν τω ευθαλεί κήπω του αρχαίου και νεωτέρου Ελληνικού κόσμου. Δεν θα έχωσι τους οφθαλμούς κεκλεισμένους προς την περιβάλλουσαν αυτούς φύσιν, ήν θα διδαχθώσι να γνωρίσωσι και αγαπήσωσι και χρησιμοποιήσωσι. Και αυτή η περί της πίστεως αυτών διδασκαλία δεν θα είναι νεκρόν γράμμα φονεύον, αλλά πνεύμα ζωογονούν. Τούτων και μυρίων άλλων θα γίνη πρόξενον εν Κρήτη το Διδασκαλείον, όπερ είναι το ευγενές φυτώριον της ορθής του κρητικού λαού ανατροφής. Το Διδασκαλείον, εάν εξακολουθήση λειτουργούν κατά τον δοθέντα εις αυτό οργανισμόν, θα αποβή ως το κατ' εξοχήν εκπαιδευτήριον της νήσου. Και ως τοιούτον εύχομαι να αναγνωρισθή και εκτιμηθή και υπό των μεγάλων και υπό των μικρών...»

Με βάση τα παραπάνω νομοθέτης και ελεγκτικοί μηχανισμοί της Πολιτείας που συνέπιπταν σε μεγάλο βαθμό στο πρόσωπο του Οικονόμου, μιας και ήταν Γενικός Επιθεωρητής, ανέμεναν από το Διδασκαλείο και το διδακτικό προσωπικό που θα αποφοιτούσε απ' αυτό, να ανταποκριθεί στον εθνικό του ρόλο, στην εθνική του αποστολή, στην ένωση με τη μητέρα πατρίδα. Κυρίαρχη άλλωστε σε παγκόσμιο επίπεδο ήταν η ιδέα πως μοναδική πηγή πολιτικής και κρατικής εξουσίας ήταν η κάθε ανεξάρτητη εθνική και πολιτισμική κοινότητα και όχι οι πολυεθνικές αυτοκρατορικές οι οποίες άρχισαν ήδη να αποσυντίθενται και να διαλύονται στα εξ' ών ων συνετέθησαν διά της βίας. Εξ' άλλου δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι ο 19^{ος} και οι αρχές του 20^{ου} αιώνα χαρακτηρίζονται από την έξαρση των εθνικών κινημάτων και στη διαμόρφωση των εθνικών ταυτοτήτων, των εθνικών κρατών.

Το τριετές Διδασκαλείο

Με το νόμο 485/1903 'Περί Οργανισμού της Δημοσίας εκπαιδεύσεως' για την τελειότερη κατάρτιση των δασκάλων προστέθηκε μία ακόμη τάξη και τα Διδασκαλεία έγιναν τριετή, σύμφωνα με τους κανονισμούς και τα προγράμματα των αντίστοιχων τμημάτων στην Ελλάδα, από την οποία αναγνωρίστηκαν, ενώ στο Ιεροδιδασκαλείο η φοίτηση ορίστηκε τετραετής. Το ιστορικό τους μας δίδει ο Σύμβουλος της Παιδείας Αντ. Βορεάδης σε αόρευση του στη Βουλή³⁵ :

35. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας. Τεύχος Δ'. - Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής. Περίοδος Β'. Συνεδρία IB', Εν Χανίοις 1903, σελ. 102

«...Το Διδασκαλείον του Ηρακλείου, ως ανήγγειλεν ο αξιότιμος προλαλήσας, ηυξήθη κατά μίαν τάξιν, ούτω δε κατηρτίσθη κατά πάντα ως τα εν Ελλάδι Διδασκαλεία. Η Ελληνική Κυβέρνησις ευηρεστήθη να αναγνωρίση τούτο ισοβάθμιον με τα εν Ελλάδι Διδασκαλεία. Συνέπεια της αναγνωρίσεως ταύτης θα είναι ότι τα πτυχία του ημετέρου Διδασκαλείου θα έχωσι την αυτήν ισχύν, την αυτήν αξίαν με τα πτυχία των εν Ελλάδι νέων Διδασκαλείων. Η προκάτοχος Κυβέρνησις είχεν ακολουθήσει έτερον σύστημα, αντί αυτοτελούς Διδασκαλείου είχεν ιδρύσει τα παιδαγωγικά λεγόμενα τμήματα εν τοις Γυμνασίοις, τα δε παιδαγωγικά ταύτα τμήματα εξήτησε να τα αναγνωρίση η Ελληνική Κυβέρνησις ισοβάθμια με τα εν Ελλάδι Διδασκαλεία. Αλλ' η Ελληνική Κυβέρνησις τα μεν Γυμνάσια της Κρήτης ανεγνώρισεν ισοβάθμια με τα Ελληνικά Γυμνάσια, ανέβαλε δε να αναγνωρίση και τα παιδαγωγικά τμήματα των Γυμνασίων μας ως ισοβάθμια με τα Διδασκαλεία τα Ελληνικά. Μόνον δε αφού ιδρύθη εν Ηρακλείω αυτοτελές Διδασκαλείον και η Ελληνική Κυβέρνησις επείσθη ότι τούτο λειτουργεί ως και τα εν Ελλάδι, μόνον τότε ανεγνώρισε το Διδασκαλείον τούτο.»

Η ολική ετήσια δαπάνη για τη λειτουργία του Διδασκαλείου βάση του ειδικού προϋπολογισμού των εξόδων του έτους 1903-04 ανερχόταν σε 20.000 (ποσό που αναλύονταν σε 12.000 για το διδακτικό και υπηρετικό προσωπικό και 8.000 για αντιμισθία τεχνικών μαθημάτων και επιμίσθια).

Το αναλυτικό πρόγραμμα του τριετούς Διδασκαλείου διαμορφώθηκε ως εξής³⁶ :

- πρώτη τάξη : Θρησκευτικά, Ελληνικά, Μαθηματικά, Πειραματική Φυσική, Φυσιογραφία, Γεωγραφικά, Ιστορία, Γεωπονική, Εκκλησιαστική Μουσική, Ιχνογραφία και Καλλιγραφία, Ωδική, Γυμναστική.

- Δευτέρα τάξη : Θρησκευτικά, Ελληνικά, Φιλοσοφικά και Παιδαγωγικά, Μαθηματικά, Φυσική Πειραματική, Φυσιογραφία, Γεωπονική, Ιστορία, Εκκλησιαστική Μουσική, Ιχνογραφία και Καλλιγραφία, Ωδική, Τετράχορδο και Γυμναστική.

- Τρίτη τάξη : Θρησκευτικά, Ελληνικά, Παιδαγωγικά, Φυσική Πειραματική, Υγιεινή, Γεωπονική και Ζωοτεχνία, Εκκλησιαστική Μουσική, Ιχνογραφία και Καλλιγραφία, Ωδική, Τετράχορδο και Γυμναστική.

Το ωρολόγιο πρόγραμμα πήρε την παρακάτω μορφή :

36. Κρητική Πολιτεία, Ανωτέρα Δ/σις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης, Αναλυτικόν πρόγραμμα των Ελληνικών Σχολείων, Γυμνασίων, Ανωτέρων Παρθεναγωγείων, Διδασκαλείου και Ιεροδιδασκαλείου, Εν Χανίοις, εκ του τυπογραφείου της Κυβερνήσεως, 1903, σελ. 39

ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ του Διδασκαλείου Ωρες διδασκαλίας εβδομαδιαίως

Μαθήματα	Α΄ τάξη	Β΄ τάξη	Γ΄ τάξη
Θρησκευτικά	3	2	2
Ελληνική γλώσσα	12	9	8
Μαθηματικά	2	4	-
Πειραματική Φυσική και Χημεία	2	2	2
Φυσιογραφία	2	2	-
Γεωγραφία	3	-	-
Ιστορία	3	2	-
Γεωπονική	3	3	2
Φιλοσοφικά και Παιδαγωγικά	-	6	5
Διδακτικά ασκήσεις και έλεγχος διδασκαλιών	-	-	11
Υγιεινή	-	-	2
Εκκλησιαστική μουσική	2	3	3
Ιχνογραφία και Καλλιγραφία	2	2	2
Ωδική	2	3	3
Τετράχορδον	2	2	2
Γυμναστική	2	2	2

Στην Γ΄ τάξη του Διδασκαλείου δινόταν βάρος στην πρακτική εξάσκηση των μελλόντων δημοδιδασκάλων πάνω στη διδακτική πράξη με 11 ώρες κάθε εβδομάδα.

Το έτος 1907 κλήθηκαν στα Χανιά από τη Ανώτερη Διεύθυνση της Παιδείας, οι δύο Γυμνασιάρχες της Κρήτης, ο Δ/ντής του Ημιγυμνασίου για να συντάξουν με εκπαιδευτικούς παράγοντες των Χανίων το νέο εκπαιδευτικό νομοσχέδιο το οποίο θα υπέβαλαν στην Κρητική Βουλή για έγκριση. Στις εισηγήσεις τους πρότειναν την κατάργηση του Διδασκαλείου και την ίδρυση Υποδιδασκαλείου. Την ίδια πρόταση υπέβαλε και ο Αντ. Γιάνναρης, Γενικός Επιθεωρητής Κρήτης στο νομοσχέδιό του το 1908.

Το έτος 1910 ο Γενικός Επιθεωρητής της Παιδείας Εμ. Γενεράλις στη με ημερ/νία 22 Ιουλ. έκθεσή του προς το Σύμβουλο διατύπωνε την άποψή του για ίδρυση Υποδιδασκαλείου και Διδασκαλείου Θηλέων με έδρα το Ρέθυμνο. Τη λειτουργία Υποδιδασκαλείου στα 4 κέντρα-πόλεις της Κρήτης την πρότεινε επειδή, όπως διαπιστώνουμε από άλλες εκθέσεις του η άποψή του για το διδακτικό προσωπικό ήταν άσκημη. Η Κρήτη χρειαζόταν κατηρτισμένο προσωπικό, μια ανάγκη που το Διδασκαλείο αργούσε να ικανοποιήσει (αφού παρήγαγε 40 δασκάλους το χρόνο, ενώ με τη λειτουργία του Υποδιδασκαλείου θα είχαμε 160) «...Υπέρ της βελτιώσεως του διδακτικού προσωπικού προνοεί και έτερον νομοσχέδιον, όπερ υποβάλλω ευσεβάστως ημίν, ατροποποίητον σχεδόν, αφ' ότου μετά των κ.κ. Ν. Παλιεράκι και Ιω. Κονταράκι το πρώτον το 1907 εξεπονήσαμεν, το δεύτερον δε μετά του κ. Παπασσωτηρίου και του κ. Παλιεράκι αύθις, περί ιδρύσεως Υποδιδασκαλείου μέλλοντος να λειτουργήση επί μίαν τετραετίαν εν τέσσαρσι της νήσου κέντροις...» .

Τον Οκτώβριο του 1910 ο επί της παιδείας Σύμβουλος Βασίλειος Σκουλάς εισήγαγε στη Βουλή για συζήτηση περί τα 20 νομοσχέδια. Ανάμεσά τους το 'Περί Υποδιδασκαλείου' τετραετούς φοίτησης και 'Περί Διδασκαλείου Θηλέων'. Επίσης λάμβανε πρόνοια για την ίδρυση Διδασκαλείου Μέσης Εκπαίδευσης στα πρότυπα του προσφάτου ιδρυθέντος στην Αθήνα Διδασκαλείου Μέσης Εκπ/σης. «...παρακολουθούντες τα μαθήματα του Διδασκαλείου θα προσκτήσονται την παιδευτικήν τέχνην, ήτις διά συστηματικής εμπράκτου επιστημονικής καθοδηγήσεως αποβαίνει ευχερής. Απαλλάσσονται

δ' ούτως οι διά των πειραμάτων ουχί αζημίωv προς τους μαθητεύοντας χωρούντες σήμεραν εις το έργον του επικινδύνου πειραματισμού ». Στο εξής κανείς δεν θα διοριζόταν εάν δεν ήταν απόφοιτος του ιδρύματος.

Τον Αύγουστο του 1911, ο Επίτροπος της Παιδείας Γ.Κ. Κοκκινάκης εισήγαγε νέο καθεστώς στην εκπαίδευση των μελλουσών διδασκαλισσών. Τα μέχρι τότε τετρατάξια Ανώτερα Παρθεναγωγεία αναγνωρίστηκαν ως Παρθεναγωγεία Μέσης Εκπαίδευσης με τρεις τάξεις. Η γ' τάξη ισοδυναμούσε με την α' τάξη των Διδασκαλείων. Το αναλυτικό και ωρολόγιο πρόγραμμα καταρτίστηκε σύμφωνα με το πρόγραμμα των Διδασκαλείων της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας. Στην τρίτη τάξη, δηλ. στην πρώτη του Διδασκαλείου, κατατάσσονταν : 1) όσες μαθήτριες είχαν σώμα αρτιμελές και υγιήν στερεάν και 2) εκείνες που είχαν ηλικία 15-20 ετών³⁷.

Η λειτουργία του Διδασκαλείου συνέβαλε στη σωστή κατάρτιση των δασκάλων και στη άνοδο του επιπέδου τους. Στην έκθεση του, ο Γενικός Επιθεωρητής Κρήτης Εμ. Γενεράλις προς το Επίτροπο (Σύμβουλο) της Παιδείας αναφέρει³⁸:

«...Και τα σχολεία πληθύνθησαν, αλλά και το διδακτικόν προσωπικόν εβελτιώθη επαισθητώς. Εν ώ δηλ. κατά το 1899-1900 είχομεν εν όλη τη Νήσω 58 μόνον πτυχιούχους αμφοτέρων των φύλων, έχομεν σήμεραν 323. Κατά σειράν δε των ετών το πτυχιούχον προσωπικόν έχει ως εξής : 1900-1, διδ. πτυχ. 53, 1901-2, 67, 1902-3. 105, 1903-4, 126, 1904-5, 141, 1905-6, 151, 1906-7, 167, 1907-8, 206, 1908-9, 286, 1909-10, 317 (μετά των επιθεωρητών και των εργαζομένων εν τοις Γυμνασίοις 323). Και εν ώ τω 1900-1 είχομεν 351 σχολεία, τότε δε εβελτιώθη το προσωπικόν διά τας τότε εξετάσεις, αίτινες παρώτρυναν προς εργασίαν, έχομεν σήμεραν 656. Κατά την κατιούσαν δε σειράν των ετών από του 1899 μέχρι του 1910 τα σχολεία είναι 523, 351, 394, 466, 566, 563, 480, 587, 585, 657, 656. Ας μη μνημονευθή ότι έχομεν 33 καλώς συγκεκριημένους οριστικούς δι' εξετάσεων δημοδιδασκάλους και 166 αποφοίτους Γυμνασίων, οίτινες, εάν συνήνουν προς τας γνώσεις θέλησιν και ζήλον προς το έργον, θα παρείχον ανεκτίμητον υπηρεσίαν εις την εκπαίδευσιν. Ώστε εν γένει το διδακτικόν προσωπικόν λόγω μορφώσεως είναι ασυγκρίτως υπέρτερον του των παρελθόντων ετών...»

Σύμφωνα με την άποψη του Καρρά Κων/νου άλλος ένας λόγος ίδρυσης του Διδασκαλείου ήταν ο έλεγχος της κοινωνικοποίησης του δασκάλου, ώστε ο ίδιος να επιδράσει θετικά στην κοινωνική ενσωμάτωση των μαθητών³⁹.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Μια αξιόλογη καινοτομία στα εκπαιδευτικά πράγματα της Κρήτης θεωρήθηκαν τα διδασκαλικά συνέδρια που καθιερώθηκαν με το νόμο 42/10 Ιουλ. 1899 και είχαν κύριο στόχο την επιμόρφωση των δασκάλων, η συμμετοχή των οποίων σ' αυτά ήταν υποχρεωτική⁴⁰. Ήταν μια οργανωμένη εκπαιδευτική δραστηριότητα εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, συνεδριακού τύπου στα οποία συζητούνταν μεθοδολογικά και παιδαγωγικά ζητήματα που καθορίζονταν εκ των προτέρων από τους Επιθεωρητές στους οποίους είχε ανατεθεί και η ευθύνη διοργάνωσής τους. Αυτού του είδους η επιμόρφωση θεωρήθηκε

37. Βασιλείον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, τ. Α', αρ. 59, 26/08/1911

38. Βασιλείον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, τεύχος Βον, Εν Χανίοις τη 22 Ιουλίου 1910.

39. Καρράς Κωνσταντίνος, Ζητήματα πολιτικής της εκπαίδευσης στην Κρήτη στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, εκδόσεις Ατραπός, Αθήνα 2007

απαραίτητη αφού η κατάρτιση της συντριπτικής πλειοψηφίας των δασκάλων ήταν ελλειπέστατη. Στόχος των συνεδρίων ήταν η μετάδοση πρακτικών γνώσεων με την διενέργεια υποδειγματικών διδασκαλιών, η ενημέρωσή τους σε επιμέρους ζητήματα του διδακτικού τους έργου καθώς και η ανάπτυξη της επαγγελματικής ικανότητας των δασκάλων. Επίσης μέσα απ' αυτά τα συνέδρια η Πολιτεία στόχευε εκτός από τη μετάδοση κοινών τρόπων εργασίας, στην μετάδοση μέσω των δασκάλων όμοιων και κοινών εθνικών χαρακτηριστικών στους μέλλοντες πολίτες της νεοπαγούς Πολιτείας. Είχαν δηλαδή εκτός από παιδαγωγική-διδασκική και εθνική αποστολή. Η διάρκεια τους ήταν πενήνήμερη, πραγματοποιούνταν κατά τη διάρκεια των εορτών Χριστουγέννων ή Πάσχα και ήταν χωριστά για τους δασκάλους και χωριστά για τις δασκάλες. Τα πρακτικά των συνεδρίων στέλνονταν στο Εποπτικό Συμβούλιο (Σύμβουλο Εκπαίδευσης και Νομαρχιακούς Επιθεωρητές) το οποίο τα λάμβανε υπόψη του μαζί με τις εκθέσεις των Επιθεωρητών για τη σύνταξη εκπαιδευτικών νομοσχεδίων και κανονιστικών διαταγμάτων.

Το άρθρο 17 του ίδιου νόμου (42) προέβλεπε τη σύγκληση ενός άλλου τύπου συνεδρίου του ανωτάτου εκπαιδευτικού συνεδρίου τις διακοπές του θέρους το οποίο συγκαλείται με Ηγεμονικό Διάταγμα ύστερα από πρόταση του Συμβούλου της Παιδείας και συμμετείχαν σ' αυτό ο Γενικός Επιθεωρητής, οι Νομαρχιακοί Επιθεωρητές, Διευθυντές Γυμνασίων, ένας Δ/ντής Δημοτικού απόφοιτος Διδασκαλείου, μία Διευθύντρια Παρθεναγωγείου, ένας επίσκοπος, ένας ιατρός και ένας νομομαθής. Το συνέδριο εξέταζε τα προρίσματα των διδασκαλικών συνεδρίων, τις εκθέσεις των Επιθεωρητών και γνωμοδοτούσε για τη λήψη βελτιωτικών μέτρων στο Σύμβουλο της Εκπαίδευσης. Το πρώτο εκπαιδευτικό συνέδριο πραγματοποιήθηκε στη μεγάλη αίθουσα του Ανωτέρου Παρθεναγωγείου στα Χανιά από τις 24-29 Ιουλίου 1900. Κατά τη διάρκεια του συνεδρίου απορρίφθηκε νομοσχέδιο της εκκλησίας της Κρήτης (Ιεράς Συνόδου Κρήτης) σύμφωνα με το οποίο αποκεντρωνόταν η εκπαίδευση κατά νομούς με τη σύσταση εποπτικών συμβουλίων σε κάθε νομό για τη διοίκηση και την επιθεώρηση των σχολείων και αναβαθμιζόταν ο ρόλος της Εκκλησίας στη χάραξη της εκπαιδευτικής πολιτικής. Η απόρριψη του νομοσχεδίου επιβεβαίωσε για μια ακόμη φορά τη απόφαση των εκπροσώπων της Κρητικής Πολιτείας για την εγκοσμιοποίησή της. Στη συνέχεια συζητήθηκαν διατάξεις του προηγούμενου εκπαιδευτικού νόμου που έχρηζαν τροποποίησης και παιδαγωγικά και διδακτικά ζητήματα⁴¹.

«... Και τα δύο αυτά συνέδρια ανήκαν στα παραδοσιακού τύπου συνέδρια όπου οι σύνεδροι συναθροίζοταν σε μια μεγάλη αίθουσα σχολείου και ήταν μεγάλος ο αριθμός τους. Ο πρόεδρος του συνεδρίου έδινε το σκοπό του συνεδρίου και ακολουθούσαν οι εισηγητές πτυχιούχοι δάσκαλοι, οι αυθεντίες, που ανέλυαν τα διάφορα θέματα. Οι παρεμβάσεις γινόταν συνήθως από λίγα άτομα, ενώ οι υπόλοιποι παρακολουθούσαν⁴²...»

Στα πλαίσια των διδασκαλικών συνεδρίων οργανώθηκαν υποδειγματικές διδασκαλίες με βάση τα γνωστά τυπικά ή ειδολογικά στάδια/βαθμίδες⁴³

40. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, αρ. Νόμου 42, Διάταγμα 'Περί Διοικήσεως και Επιθεωρήσεως της Δημοσίας Εκπαιδευσεως'.

41. Περδικάρη Ιωάννη, Το εκπαιδευτικόν συνέδριον και αι επετηρίδες των Γυμνασίων κατά το σχολικόν έτος 1899-1900, Εν Χανίοις, εκ του κυβερνητικού τυπογραφείου, 1901

42. Τριανταφύλλου, 1992, Συνέδριο εκπαιδευτικό, Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό σελ.4557 α-β

43. Κανάκης Ι., 1995, σελ. 257-260

Στα πλαίσια πραγματοποίησης των εκπαιδευτικών συνεδρίων, οι Νομαρχιακοί Επιθεωρητές οργάνωναν υποδειγματικές διδασκαλίες με βάση τα γνωστά τυπικά ή ειδολογικά στάδια /βαθμίδες. Δεν έλειψαν όμως οι φωνές, κυρίως στην Κρητική Βουλή, για την ανάγκη πρακτικής καθοδήγησης του διδασκάλου για να μπορέσει να ανταποκριθεί στη δύσκολη αποστολή του⁴⁴.

Τα θέματα των Διδασκαλικών συνεδρίων

Μελετώντας τα θέματα των διδασκαλικών συνεδρίων παρατηρούμε ότι τα θέματα επιλέγονται από δασκάλους και επιθεωρητές. Είναι ζητήματα – ερωτήματα παιδαγωγικά και διδακτικά που τους απασχολούν, πρακτικής δηλαδή φύσεως, και ζητούν απαντήσεις : Διδακτήρια ανταποκρινόμενα στους κανόνες υγιεινής και παιδαγωγικής, σχέσεις σχολείου-οικογένειας και τρόποι με τους οποίους ο δάσκαλος θα εγείρει το ενδιαφέρον των πολιτών προς το σχολείο, η αξία της πειθαρχίας, σωματικές ποινές, η αξία των διδασκομένων μαθημάτων, η πρακτική χρησιμότητα στο βίο των γνώσεων που προσφέρει το σχολείο κ.ά.
« Θέματα συζητητέα εν τω διδασκαλικώ συνεδρίω του Νομού Λασηθίου

- 1) Πώς είναι δυνατόν εν βραχυτάτω χρόνω να οικοδομηθώσι διδακτήρια ανταποκρινόμενα εις τας απαιτήσεις της υγιεινής και της παιδαγωγικής ;
- 2) Πώς είναι δυνατόν εν ολίγω χρόνω να μορφωθώσι διδασκάλισσαι εν τω ημετέρω νομώ αντάξια της αποστολής αυτών ;
- 3) Πώς είναι δυνατόν οι μη εν Διδασκαλείω μορφωθέντες διδάσκαλοι να διδάσκωσι προσηκόντως την Γυμναστικήν και τα άλλα τινά μαθήματα τα εν τω Νόμω αναγραφόμενα ;
- 4) Ποία η σχέση μεταξύ σχολείου και οικογενείας και πώς είναι δυνατόν να εξεγείρη ο διδάσκαλος, το διαφέρον των πολιτών προς το σχολείον ;
- 5) Ποία τις η αξία της πειθαρχίας εν τοις Σχολείοις κ' τινι τρόπω ο διδάσκαλος εθίζει τους μαθητάς εις αυτήν ;
- 6) Δυνάμεθα ημείς εν Κρήτη να αποκλείσωμεν τας σωματικές ποινάς εκ των Σχολείων ή εν εναντία περιπτώσει εις ποίας κυρίως περιστάσεις επιτρέπεται η χρήσις του παιδαγωγικού τούτου μέσου ;
- 7) Ποία τις είναι η αξία εκάστου των εν τω Δημοτικώ Σχολείω διδασκομένων μαθημάτων και πόσας ώρας καθ' εβδομάδα πρέπει να διδάσκη έκαστον τούτον εις τα διάφορα είδη των Σχολείων ;
- 8) Πώς τα γεωργικά μαθήματα θα διδάσκωνται εν τω Δημοτικώ Σχολείω ;
- 9) Εάν παρ' ημίν οι εξοχικοί περίπατοι γενόμενοι ούτω συχνά, ως ορίζει ο Νόμος, αποβαίνουσιν επωφελείς υπό έποψιν διδακτικήν και υγιεινήν ;
- 10) Ποία τις η ωφέλεια των κατ' οίκον εργασιών των μαθητών και εν τινι μέτρω πρέπει να ορίζωνται αύται ;
- 11) Πότε αι διά της διδασκαλίας μεταδιδόμεναι εις τους μαθητάς γνώσεις αποβαίνουσι χρήσιμοι εις τον μετέπειτα βίον ;
- 12) Τίνων μέσων δυνάμεθα να κάμωμεν χρήσιν όπως καταστήσωμεν τους μαθητάς φιλομαθείς ;
- 13) Πώς είναι δυνατόν οι υπερβαίνοντες το 7^{ον} έτος της ηλικίας παίδες να μανθάνωσιν Ανάγνωσιν Γραφήν και τας τέσσαρας πράξεις των Ακεραίων εν τάχει, ως ορίζει ο Νόμος ;
- 14) Πώς πρέπει να διδάσκηται η εκκλησιαστική μουσική εν τοις δημοτικοίς Σχολείοις ;

Εν Νεαπόλει τη 14^η Μαρτίου 1900

Ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής

N. Γραμματικάκης »

44. Χουρδάκης Αντ., 'Η παιδεία στην Κρήτη'

Το διδασκαλικό συνέδριο πραγματοποιήθηκε στη Νεάπολη 12-15 Απρ. 1900. Το πρόγραμμα του συνεδρίου περιλάμβανε υποδειγματικές διδασκαλίες και συζήτηση πάνω στα προαναφερόμενα προβλήματα της εκπαίδευσης. Πραγματοποιήθηκαν οι παρακάτω υποδειγματικές διδασκαλίες : Θρησκευτικών Β΄ τάξης από το Νικ. Πολυχρονίδη, πραγματογνωσίας στην Α΄ τάξη από τον Ιωάννη Πετράκη, Ωδικής και Γυμναστικής από το Νικ. Μπέμπελη και Πατριδογραφία στη Β΄ τάξη από τον Ιωάννη Πετράκη⁴⁵.

Το έγγραφο Γραμματικάκη για το διδασκαλικό συνέδριο του 1900 στη Νεάπολη

« Ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής
Των Δημοτικών Σχολείων Λασηθίου

προς τον κύριον Γενικόν επιθεωρητήν
Εκπαιδεύσεως

Ευσεβάστως αναφέρω υμίν ότι το διδασκαλικόν συνέδριον το οριζόμενον υπό των αρθρ. 8 & 14 του περί διοικήσεως και επιθεωρήσεως Νόμου, εγένετο εν Νεαπόλει από της 12 μέχρι της 15 Απριλίου. Εν αυτώ δε συνεζητήθησαν τα εν τη συνημμένη ώδε εγκυκλίω ημών προς τους διδασκάλους τέσσαρα θέματα και έγιναν πέντε υποδειγματικά διδασκαλία κατά την σειράν ην ορίζει το συνημμένον τη παρούση πρόγραμμα των εργασιών ημών.

Οι διδάσκαλοι προσήλθον εις το συνέδριον μετ' αξιοπαίνου προθυμίας, εξαιρουμένων μόνον ένδεκα ων τα ονόματα στέλλω υμίν εν ιδιαιτέρω καταλόγω συνημμένως ώδε, τας δε διδασκαλίσσας δεν έκρινα καλόν να συγκαλέσω εις συνέδριον, διότι κατά την γνώμην μου ουδεμία αυτών ηδύνατο να διευθύνη τοιούτο σωματείω.

Η έναρξις των εργασιών εκηρύχθη εν ονόματι της Α. Β. Υψ. του Ηγεμόνος Γεωργίου, αφ' ού πρώτον εψάλη αγιασμός υπό του θεοφιλεστάτου Αγ. Πέτρας και απαγγέλθη λόγος, εν ώ κατεδείχθη η σημασία και ο σκοπός του συνεδρίου.

Αι συζητήσεις και των θεμάτων και των υποδειγματικών διδασκαλιών (διότι επετρέπει η κρίσις των υποδειγματικών διδασκαλιών) διεξήχθησαν μετά πολλής τάξεως και ευπρεπείας ως επί το πλείστον υπό των πτυχιούχων διδασκάλων, των προσωρινώς διορισμένων σπανίως λαμβανόντων τον λόγον. Παρέστησαν δε κατά τας συνεδρίας και πολλοί των εν τέλει και των ιδιωτών μετά ζωηρού διαφέροντος παρακολουθώντες τα παιδαγωγικά και μεθοδικά ζητήματα άτινα ανεπτύχθησαν εν τω συνεδρίω.

Η δε λήξις των εργασιών εγένετο διά λόγου παραιναιτικού προς τους διδασκάλους και διά ζητωκραυγάσεως όλου του συνεδρίου Υπέρ της Α.Β. υψηλότητος.

Κατά την ημετέραν γνώμην το συνέδριον επέτυχεν το σκοπόν αυτού διότι πολλά κεφάλαια της παιδαγωγικής και διδακτικής συναφή προς τα προταθέντα θέματα ανεπτύχθησαν εν αυτώ και υποδειγματικά διδασκαλία εγένοντο και το σπουδαιότατον εξηγήθη το διαφέρον των διδασκάλων προς μελέτας παιδαγωγικάς και η επιθυμία των να συνέρχωνται και του λοιπού και να συζητώσιν από κοινού ζητήματα σχολικά.

Ευπειθέστατος

Ο Νομ. επιθεωρητής

Ν. Γραμματικάκης »

Το διδασκαλικό συνέδριο στο Ηράκλειο

Τα θέματα που συζητήθηκαν στο διδασκαλικό συνέδριο του Ηρακλείου, το οποίο έγινε 12-15 Απριλίου ήταν οι επαναλήψεις των μαθημάτων, η συμβολή του σχολείου στις γεωργικές εργασίες και οι σχολικές βιβλιοθήκες⁴⁶.

45. Το με αριθ. πρωτ. 468/διεκπ. 127 εγγράφου του Νομαρχιακού Επιθεωρητή Λασιθίου Ν. Γραμματικάκη προς το Γενικό Επιθεωρητή της Εκπαίδευσης.

46. Ι.Α.Κ. φάκελλος εγγράφων έτους 1900

Η Πολιτεία προσπάθησε να συνδέσει το σχολείο με τη γεωργία και τη γεωργική βιομηχανία, παρέχοντας τις απαραίτητες για το μετέπειτα βίο τους πρακτικές γνώσεις. Εξάλλου η Κρήτη, πλούσιο νησί, το οποίο παρέμενε γεωργικό, θα έτρεφε τον πληθυσμό και θα έδινε ζωή στους μέλλοντες κατοίκους του, γι' αυτό βλέπουμε να συζητείται ως 2^ο θέμα στο συνέδριο. Μάλιστα το συνέδριο αποφάσισε, επειδή πολλοί γεωργοί στερούνταν τη βοήθεια των παιδιών τους κατά την περίοδο της συγκομιδής ελαιών και δημητριακών και επειδή πολλοί μαθητές δεν προσέρχονται στο σχολείο λόγω απασχόλησής των από τους γονείς τους με αποτέλεσμα να διαταράσσεται η ομαλή λειτουργία του, τα σχολεία να κλείνουν για 12 μέρες το χρόνο μετά από συνεννόηση του δασκάλου με τους προκρίτους. Ο δάσκαλος θα αναλάμβανε και την υποχρέωση να γνωστοποιεί στο Νομαρχιακό Επιθεωρητή το διάστημα κατά το οποίο το σχολείο θα παρέμενε κλειστό.

Τα διδασκαλικά συνέδρια λειοωρήθηκαν από την αντιπολίτευση στη Βουλή και θεωρήθηκαν περιττή πολυτέλεια. Εκείνο που είχε ανάγκη ο δάσκαλος ήταν η πρακτική καθοδήγηση η οποία θα τον βοηθούσε στο δύσκολο έργο του⁴⁷.

«Α. Μιχελιδάκης. ...Έχομεν όμως να αναγράψωμεν, Κύριοι, ένα επίσης σπουδαίον νεωτερισμόν. Εκάμαμεν, Κύριοι, διδασκαλικά συνέδρια ! – αυτό δα μας έλειπε, (ιλαρότης) – εις τα οποία συνεζητούντο υψηλά παιδαγωγικά ζητήματα ! Έχω υπόψη μου εν τεύχος του παιδαγωγικού συνεδρίου. Σας ομολογώ, Κύριοι, χωρίς να φανώ ότι ασεβώ προς τα πρόσωπα εκείνα, τα οποία είναι άλλως αξιότιμα, τα οποία απετέλουν το παιδαγωγικόν αυτό συνέδριον, ότι αναγνούς αυτό ουδέ κατά τρίχα έκαμα βαρύτερας τας γνώσεις μου. Ανεκάλυψα μάλιστα και τον εξής μαργαρίτην. Εις Κύριος εκ των παρακαθημένων εν τω παιδαγωγικώ εκείνω συνεδρίω προτείνει τι νομίζετε ; Εις έκαστον ανώτερον δημοτικόν σχολείον να κάμωμεν και ένα γεωργικόν σταθμόν ! (γέλωτες). Αλλά φευ, Κύριοι, τότε. Τώρα που έχομεν πέντε σταθμούς δαπανώμεν 300 χιλιάδας δραχμών, τότε με είκοσιν ακόμη σταθμούς ουχί μόνον θα δαπανώμεν ολόκληρον τον προϋπολογισμόν μας, αλλά και θα δανειζόμεθα και χρήματα διά να επαρκέσωμεν εις την ιδέαν αυτού του αξιοτίμου Κυρίου.

Εμμ. Μουντάκης. Ίσως ήθελε να είπη αγροκήπια.

Α. Μιχελιδάκης. Γεωργικούς σταθμούς. Σας παραπέμπω να αναγνώσητε. Είναι, Κύριοι, το εξής περίεργον. Όταν τις λιμώττη και έχη ανάγκην τροφής και πολλής και ουσιαστικής, ημείς του παρέχομεν λεπτεπίλεπτα εδέσματα και ορεκτικά, εν ώ έχομεν ανάγκην τροφής ουσιαστικής ασχολούμεθα όλως ατέχνως διά να παρασκευάσωμεν περίτεχνα καρκεύματα, τα οποία μόνον λάρυγγα καλοσυνειθισμένον ημπορούν να γαργαλίσουν.

Ν. Γιαμαλάκης. (Σύμβουλος της Εκπαιδεύσεως). Αυτό είναι αληθές...»

Ο θεσμός των διδασκαλικών συνεδρίων θεσμοθετήθηκε σε μια εποχή κατά την οποία οι παιδαγωγοί προσπαθούν να επιλύσουν τα θέματα της εκπαίδευσης με βάση τα πορίσματα των επιστημών, στην εποχή μετάβασης από το παλαιό στο νέο σχολείο, από τη αυθεντία του δασκάλου και τη δασκαλοκεντρική διδασκαλία στην ψυχολογική προσέγγιση, την αυτενέργεια του μαθητή και τη μαθητοκεντρική διδασκαλία, την εποχή που καταδεικνύει την ανάγκη μόρφωσης του μαθητή και όχι συσώρευσης ξηρών γνώσεων:

« Είναι η εποχή που οι παιδαγωγοί του τέλους του 19^{ου} αιώνα και των αρχών του 20^{ου} προσπαθούν να διευθετήσουν τα θέματα της εκπαίδευσης με βάση τα πορίσματα των συγγενών επιστημών : της βιολογίας, της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας και της φιλοσοφίας. Είμαστε στο μεταίχμιο μεταξύ 'παλαιού' και 'νέου σχολείου', των υποστηρικτών της αυθεντίας του εκπαιδευτικού, του παιδαγωγού – πατέρα που πρέπει να προσφέρει γνώσεις στον μαθητή και να τον διαπλάσει σε ηθική προσωπικότητα, και του νέου παιδαγωγού που προσπαθεί να απαλλαγεί από την 'κατάχρηση των παραδεδομένων συνθημάτων' κατά Spranger, και να διαπλάσσει ανθρώπους και όχι δοχεία γνώσεων ('νοεΐν και κρίνειν'). 47. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας τεύχος Δ'.- Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής. Περίοδος Α'. Συνεδρία ΜΘ', Εν Χανίοις 14 Ιουλ. 1901, σελ. 1062-1063

Είναι η εποχή που οι ψυχολόγοι στρέφουν την προσοχή τους προς το άτομο κατά την προσαρμογή του στο περιβάλλον. Η εποχή που αρχίζει να αναγνωρίζει την παιδική ηλικία και να τοποθετεί σιγά-σιγά την 'αυτενέργεια' στο κέντρο της παιδευτικής ζωής. Μια εποχή που μιλά για υγιεινή διαβίωση των μαθητών μέσα στο σχολείο για τις καθημερινές σωματικές ασκήσεις, τις καθημερινές εργασίες στον σχολικό κήπο, τον αγρό και στο σχολικό μουσείο, την καλλιέργεια του ηθικού, θρησκευτικού και πατριωτικού φρονήματος, όπως πρωινή προσευχή, εορτές και περιπάτους στην ύπαιθρο και σε ιστορικούς τόπους, αλλά και για την αποφυγή ποινών ή αμοιβών, που αποτελούν έμμεσους εξωτερικούς καταναγκασμούς⁴⁸».

Η διοργάνωση διδασκαλικών συνεδρίων συνεχίστηκε σε όλη τη διάρκεια της Κρητικής Πολιτείας. Το 1903 ψηφίζεται ο νόμος 485/1903 ο οποίος διαχωρίζει τα ανώτερα διδασκαλικά συνέδρια από τις λεγόμενες ασκήσεις των δημοδιδασκάλων, θεωρητικές και πρακτικές, τις οποίες αναλαμβάνει ο επιθεωρητής κατά τις ημέρες των διακοπών, με βοηθούς του, έναν ή δύο πτυχιούχους δασκάλους.

Στο τμήμα ΙΒ' 'Περί ασκήσεως των δημοδιδασκάλων' ξεχωρίζει το άρθρ. 133

« Άρθρ. 133. Έκαστος επιθεωρητής, όσους διδασκάλους εύρη κατά την επιθεώρησιν των σχολείων έχοντας ανάγκην διδασκαλίας της μεθόδου ή της ύλης των μαθημάτων ή της σχολικής τάξεως έχει το δικαίωμα να καλέση τούτους κατά τας διακοπάς των μαθημάτων επί 15 το πολύ ημέρας εις μέρος, ένθα λειτουργεί καλόν δημοτικόν σχολείον και ενταύθα διδάσκει αυτούς και θεωρητικώς και πρακτικώς τα μαθήματα, ων έχουσιν ούτοι ανάγκην, προσλαμβάνων εν ανάγκη και ένα ή και δύο διδασκάλους πτυχιούχους των νέων Διδασκαλείων ως βοηθούς, οίτινες λαμβάνουσι δύο δραχμάς την ημέραν ως αποζημίωσιν από το Δημόσιον ».

Τα παραπάνω (ακριβώς όπως είναι διατυπωμένα, υιοθετούντα από τον Αντ. Γιάνναρη και συμπεριλαμβάνονται στο Συνταγμάτιόν του 'Εισήγησις και Νομοσχέδιον περί παιδείας', Ιουνίου 22, 1908 , κεφάλ. 8^{ον} 'Ασκήσεις δημοδιδασκάλων').

Στον με αρ. 146 εκπαιδευτικό νόμο που δημοσιεύτηκε στις 12 Σεπτεμβρίου 1909 και στο άρθρο 21) καθορίζονταν ότι οι δημοδιδάσκαλοι θα υποβάλλονται στις διακοπές « ...εις θεωρητικές και πρακτικές ασκήσεις ». Την επιμόρφωση και άσκηση των δασκάλων αναλαμβάνουν καθηγητές 'ειδικώς σπουδάσαντες εν Ευρώπη τα παιδαγωγικά'. Επικουρούν τους καθηγητές οι επιθεωρητές και οι δοκιμότεροι των δασκάλων⁴⁹.

«... Άρθρ. 21. Οι παντός βαθμού δημοδιδάσκαλοι υποβάλλονται κατά τας διακοπάς εις θεωρητικές άμα και πρακτικές ασκήσεις, τας ασκήσεις ταύτας αναλαμβάνουσιν καθηγηταί ειδικώς σπουδάσαντες εν Ευρώπη τα παιδαγωγικά, και έξωθεν της Κρήτης εν ανάγκη προσκαλούμενοι προσλαμβάνοντες δε βοηθούς τους Επιθεωρητάς και τους δοκιμωτέρους των δημοδιδασκάλων.

Αι ασκήσεις αύται επί 15-20 ημέρας διαρκούσαι, γίνονται ανά πάσαν διετίαν εναλλάξ ούτως ώστε κατά μεν το έν έτος να γίνονται εν Χανίοις και εν Ρεθύμνη κατά δε το άλλο εν Ηρακλείω και Αγ. Νικολάω.

Αι τοιαύται ασκήσεις συνίστανται 1) Εις θεωρητικήν διδασκαλίαν υπό ειδικών ανδρών, 2) εις πρακτικές ασκήσεις εν δημοτικοίς σχολείοις, 3) εις παιδαγωγικάς συζητήσεις, η περί ών προκήρυξις και τα θέματα γνωρίζονται τοις δημοδιδασκάλοις από το Πάσχα, 4) εις έκδοσιν υπό της Πολιτείας οδηγιών προς τους δημοδιδασκάλους και διά την παιδονομίαν και διά την διδασκαλίαν των διαφόρων μαθημάτων, 5) ίδρυσιν βιβλιοθηκών εν ταις πρωτευούσαις των Νομών προς χρήσιν των δημοδιδασκάλων...»

48. Χουρδάκης Αντ. «Πολιτεία υπό αναίρεση»

49. Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, τεύχος Α', αριθ. Διατάγμ. 146, Εν Χανίοις τη 5 Σεπτ. 1909, Ο Προεδρεύων Ν. Ζουρίδης, Τα μέλη Ι. Σαουνάτσος, Ν. Καψάλης

Σταθμό στην ιστορία της εκπαίδευσης στην Κρήτη αποτέλεσε η διοργάνωση εκπ/κών συνεδρίων, ιδιαίτερα την περίοδο Ιαν-Φεβρ. 1910 σε κεντρικό και περιφερειακό επίπεδο. Πραγματοποιήθηκαν υπό την ευθύνη του Νομαρχιακού Επιθεωρητή στο Ηράκλειο, την Πόμπια και το Καστέλλι. Στον εναρκτήριο λόγο του εκπροσώπου του Γενικού επιθεωρητή Κρήτης, Γυμνασιάρχη Νικ. Παλιεράκι προς τους πτυχιούχους διδασκάλους οι οποίοι θα αναλάμβαναν τις υποδειγματικές διδασκαλίες διαφαίνεται η ανάγκη ανανέωσης των μεθόδων διδασκαλίας, ώστε ο μαθητής να καταστεί ικανός να ανταποκριθεί στην καθημερινή πραγματικότητα καθώς και η ανάγκη σύζευξης της εθνικής και της παιδαγωγικής αποστολής του σχολείου.

Στόχοι των συνεδρίων ήταν :

- Υποκίνηση του ζήλου για μόρφωση. Να αναμειχθεί : « η αρτιωτέρα των νεωτέρων μόρφωσις μετά της μακροτέρας πείρας των αρχαιοτέρων »
- Προώθηση της γνώμης των ειδικών και όχι των δοξασιών των από της κόπης επί το βήμα χειροτονηθέντων δασκάλων.
- Απόκτηση πρακτικών γνώσεων, καθώς και ανάπτυξη της επαγγελματικής ικανότητας των εκπαιδευτικών.
- Προώθηση της ιδέας για τη μετάδοση των κοινών εθνικών (θρησκευτικών) χαρακτηριστικών στους μαθητές σε συνδυασμό με την προσπάθεια εμφύτευσης στον εκπαιδευτικό της αναπαράστασης του επαγγέλματός του για τον εθνικό προορισμό του και αποσαφήνιση των προσδοκιών που είχε η Πολιτεία γι' αυτούς.
- Ενίσχυση της αυτοαντίληψής τους : ενδόμυχος ικανοποίησις, πνεύμα αδελφότητας, « ο διδάσκαλος δεν θα συλλογίζεται πλέον μόνον εαυτόν...και ημείς αυτοί θέλετε αντλή νέας δυνάμεις εις επιτέλεσιν του υψηλού έργου σας και το κύρος και το αξίωμα υμών...θέλει εξυψωθή ».

Οι επιθεωρητές στους οποίους είχε εκχωρηθεί το δικαίωμα σύγκλισης των διδασκαλικών συνεδρίων «...ως διοικητικοί προϊστάμενοι των δασκάλων διασφάλιζαν μαζί με τον κρατικό έλεγχο και τον έλεγχο του περιεχομένου της παρεχόμενης επιμόρφωσης. Έτσι η επιμόρφωση σχεδιάζοταν με βάση την εκπαιδευτική πολιτική του κράτους⁵⁰...».

«...Μέσα από τα συνέδρια και γενικότερα από όλη την εκπαιδευτική πραγματικότητα της εποχής δύο πρότυπα ιδεολογικού και πνευματικού προσανατολισμού αναθέτονταν στο δάσκαλο : του προάγγελου του μεγαλοϊδεατισμού, της εθνικής ιδέας, της μεγάλης πατρίδας, και του θρησκευτικού καθοδηγητή⁵¹...».

«...Άλλωστε ολόκληρος ο 19^{ος} αιώνας ήταν ο αιώνας της αφύπνισης της εθνικής ιδέας και της καλλιέργειας της εθνικής ταυτότητας. Σε ότι αφορά την ηθική αγωγή στρέφονταν προς τη θρησκεία και την κοινωνία για να αναζητήσουν ένα κώδικα ηθικής πάνω στον οποίο θα βάσιζαν την αγωγή του μαθητή. Αυτός ο κώδικας ουσιαστικά περιείχε το σεβασμό στην αυθεντία του σχολείου με το σκεπτικό ότι αυτό αποτελούσε το πεδίο πάνω στο οποίο θα βλάσταινε ο σεβασμός για την κοινωνία και τους κανόνες της. Οι προδρομικές μελέτες για την ηθική ανάπτυξη εμφανίστηκαν στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, υπό την επιρροή της θεωρίας του Δαρβίνου, με πολιτισμικά, ανθρωπολογικά χαρακτηριστικά και την εξελικτική και γενετική κατεύθυνση⁵²...»

50. Χουρδάκης Αντώνης, Πολιτεία υπό αναίρεση.

51. Πυργιωτάκης Ι., 1989, Διδασκαλικό επάγγελμα Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό , 3, σελ. 1510β

52. Παπούλια-Τζελέπη, 1990 Ηθικότητας ανάπτυξη Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό,4, σελ. 2263 α

Για τους διδασκάλους που δεν έτυχαν ‘ειδικής μορφώσεως’ οι οποίοι αγνοούσαν το σκοπό και τα όρια διδασκαλίας του κάθε μαθήματος και επειδή ήταν ακατόρθωτο να γίνουν υποδειγματικές διδασκαλίες παντού, εκδόθηκαν από την Πολιτεία, σύντομες οδηγίες από ειδικούς επιστήμονες, όχι μόνον για την νεοθεσμοθετηθείσα Ε΄ τάξη των Ανώτερων Δημοτικών Σχολείων αλλά για όλες τις τάξεις⁵³.

Το Διδασκαλικό συνέδριο στο Καστέλλι Πεδιάδος

Το επαρχιακό διδασκαλικό συνέδριο πραγματοποιήθηκε στο Καστέλλι στις 22 και 23 Ιανουαρίου 1910. Στις εργασίες του προσκλήθηκαν 57 δάσκαλοι από τους οποίους δεν προσήλθε περίπου το 1/5 περίπου απ’ αυτούς.

Πρακτικά του εν Καστελλίω συγκροτηθέντος επαρχιακού συνεδρίου των διδασκάλων κατά την 22 και 23 Ιανουαρίου 1910.

Συνεδρία Α. – 22 Ιανουαρίου 9 π.μ.

Εν τη αιθούση του Α. Δημ. Σχολείου Καστελλίου σήμερα τη 22 Ιανουαρίου 1910 ο Γενικός Επιθεωρητής της Παιδείας διά καταλλήλου εναρκτηρίου λόγου εκήρυξεν την έναρξιν των εργασιών της εν Καστελλίω συγκροτηθείσης επαρχιακής συνόδου των διδασκάλων ει ην εκλήθησαν οι διδάσκαλοι των δήμων Καστελλίου, Παναγιάς, Λαγκάδος και Σχοινιά. Μεθ’ ό αναρρηθέντος του προεδρείου ανεγνώσθη ο κατάλογος, ευρέθησαν δε πάντες παρόντες πλην των : Χρονάκης, Σ. Τσαντιράκη, Μαρίας Γεμιτζάκη, Αργυράκη, Εμμ. Παπαδάκη, Ποντικάλη, Καραγιαννάκη, Μπαμιεδάκη, Παπαδάκη (δ. Αλαγνίου) και Ψαρουδάκη.

Είτα συμφώνως τω προδιαγραφέντι επισήμω προγράμματι των εργασιών της συνόδου υπό του Νομ. Επιθεωρητού εδίδαξεν 10-11, ο Εμμ. Κανιαδάκης πρώτην ανάγνωσιν τον δίφθογγον ει. Μετά τούτον δε, 11-12, ο Ιωάννης Γενειατάκης Φυσικήν περί μαγνητών, και ελύθη η συνεδρίασις ως επαναληφθησομένη μετά μεσημβρίαν.

Συνεδρία Β΄. – 22 Ιανουαρίου 1910 2 μ.μ.

Αναγιγνώσκεται ο κατάλογος και ευρίσκονται απουσιάζοντες οι : Χρονάκης, Σ. Τσαντιράκη, Μαρία Γεμιτζάκη, Δημ. Αργυράκης, Εμμ. Παπαδάκης, Ποντικάλης, Καραγιαννάκης, Μπαμιεδάκης, Παπαδάκης (δ. Αλαγνίου) και Ψαρουδάκης.

Είτα αναγιγνώσκονται τα πρακτικά της πρωΐας και καλείται όπως διδάξη, 2-3, και λεκτικές ασκήσεις περί κατοικιών του ανθρώπου ο Εμμανουήλ Σαμπαθιανάκης, μεθ’ όν, ο Ευάγγελος Φραγκιαδάκης εδίδαξεν Γεωγραφίαν εν τη Δη τάξει περί του Νομού Αττικής. Είτα δε, διδάξαντος, 4-5, Ελληνικά του Διεθντού του Α. Δημ. Σχολείου Παναγιάς Φραγκίσκου Τζουανάκη, ελύθη η συνεδρία, όπως επαναληφθή την επομένην.

Συνεδρία Γ΄. – 23 Ιανουαρίου 8 π.μ.

Μετά την ανάγνωσιν του καταλόγου καθ’ ήν πάντες ήσαν παρόντες πλην των : Κατσουλάκη, Φραγκιαδάκη Σ., Βασιλάκη, Χρονάκη, Φραγκιαδάκη Α., Στυλιανής Τσαντιράκη, Μαρίας Γεμιτζάκη, Αργυράκη, Μπαριτάκη, Παπαδάκη Εμμ., Ποντικάλη, Καραγιαννάκη και Ψαρουδάκη, ανεγνώσθησαν τα πρακτικά των προηγουμένων συνεδριάσεων κατόπιν δε εκλήθη ίνα διδάξη, 8-9, Ελληνικά, ποίημα («Τα πουλάκια») ο Διευθυντής του Α. Δημ. Σχολείου Μαλλίων Κωνστ. Τριανταφυλλίδης. Είτα, 9-10, ο Δημ. Καπετανάκης εδίδαξε Γραμματικήν περί των ουρανοφωλήκτων της Γ΄ κλίσεως εν τη Δ΄ τάξει. Μεθ’ όν, 10-11, δίδαξεν ο Εμμ. Αποστολάκης πατριδογραφίαν περί του Δήμου Καστελλίου και εν γένει περί της εννοίας του Δήμου. Μετά τούτου, 11-12, ο Β. Βασιλάκης εδίδαξεν ωδικήν εν ταις Γ΄, Δ΄ και Ε΄ τάξεσιν, είτα δε ελύθη η συνεδρίασις ίνα επαναληφθή μετά μεσημβρίαν.

53. Κρητική Πολιτεία, Ανωτέρα Δ/νσις της Παιδείας, Οδηγίαι, Εν Χανίοις τη 28 Οκτωβρίου 1909

Συνεδρία Δ΄. – 23 Ιανουαρίου 2 μ.μ.

Αναγνωσθέντος του καταλόγου εσημειώθησαν απόντες οι : Αναγιγνώσκεται ο κατάλογος και ευρίσκονται απουσιάζοντες οι : Χρονάκης, Σ. Τσαντιράκη, Μαρία Γεμιτζάκη, Δημ. Αργυράκης, Εμμ. Παπαδάκης, Μπαριτάκης, Ποντικάλης, Καραγιαννάκης, και Ψαρουδάκης.

Έπειτα αναγνώσκονται τα πρακτικά της πρωΐας και καλείται να διδάξη, 2-3, ο Εμμ. Βλαστός εκ της Φυτολογίας το περί εσπεριδοειδών. Μεθ' όν η Διευθύντρια του Παρθεναγωγείου Καστελλίου Αριάδνη Καγιαμπάκη εδίδαξεν απαγγελίαν επί των ποιημάτων : «Μονόλογος» και «Ξενιτεία». Έπειτα ο Γενικός Επιθεωρητής διά ενθουσιώδους λόγου του εκήρυξεν την λήξιν των εργασιών της συνόδου, ο δε Γ. Γραμματεύς κ. Κωνστ. Ανδρουλάκης καταλλήλως προσφωνών ευχαρίστησεν και απειχαιρέτισεν εκ μέρους και των συναδέλφων του αμφοτέρους τους κ.κ. Επιθεωρητάς, Γενικόν και Νομαρχιακόν, οίτινες εις κόπους εν μέσω χειμῶνος υποβαλλόμενοι, ετίμησαν το συνέδριον διά της παρουσίας αυτών.

Εν Καστελλίω τη 23 Ιανουαρίου 1910

Ο Πρόεδρος
Ν. ΜΠΕΜΠΕΛΗΣ

Ο Γενικός Γραμματεύς
ΚΩΝΣΤ. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ

ΟΙ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΑΣΚΑΛΩΝ

Ο θεσμός της εξέτασης των δασκάλων υπήρχε από την ύστερη τουρκοκρατία. Σύμφωνα με τον κανονισμό των σχολείων, όσοι επιθυμούσαν να διοριστούν δάσκαλοι κατέθεταν τα αποδεικτικά στοιχεία των προσόντων τους και προσέρχονταν να εξεταστούν από αρμόδια επιτροπή για να καταταγούν σε τάξεις ανάλογα με τα προσόντα τους. Στην εξεταστική επιτροπή συμμετείχαν οπωσδήποτε ο επίσκοπος και άλλα μέλη από τον εκκλησιαστικό χώρο και ευυπόληπτα μέλη της κοινωνίας⁵⁴.

Το σημαντικό πρόβλημα της κατάρτισης των δασκάλων και της κάθαρσης μέσω των εξετάσεων απασχόλησε εξ αρχής την Πολιτεία. Με τη συγκρότησή της προκήρυξε Διδασκαλικές εξετάσεις προφορικές και γραπτές στα παρακάτω μαθήματα : Θρησκευτικά, Ελληνικά, Παιδαγωγικά, Μαθηματικά, Ελληνική Ιστορία, Φυσική, Φυσική Ιστορία, Γεωγραφία, Πρακτικές εξετάσεις, Καλλιγραφία και Έκθεση Ιδεών. Τα αποτελέσματα των πρώτων εξετάσεων που διεξήχθησαν τον Αύγουστο του έτους 1900 στο Ηράκλειο και τα Χανιά ήταν αποκαρδιωτικά. Από τους 435 δασκάλους και διδασκάλισσες που συμμετείχαν στις εξετάσεις, 37 μόνο ανακηρύχθηκαν οριστικοί δημοδιδάσκαλοι (3 δευτεροβάθμιοι και 33 τριτοβάθμιοι), ενώ 203 προσωρινοί (60 α΄ τάξεως, 82 β΄ τάξεως, 61 γ΄ τάξεως), 42 Γραμματοδιδάσκαλοι, 10 μη συμπληρώσαντες τις εξετάσεις τους και 143 αποτυχόντες. Για τους αποτυχόντες αναφέρει χαρακτηριστικά η Εξεταστική των Δημοδιδασκάλων Επιτροπεία⁵⁵ : «...140 ενδεώς λίαν έχοντες εν τοις Ελληνικοίς, 2 εξετασθέντες εις άλλα τινά πλην των Ελληνικών, 1 διά το γήρας και την οφθαλμίαν μη δυνηθείς να γράψη ». Όσοι από τους ήδη υπηρετούντες δημοδιδασκάλους δεν λάμβαναν

54. Α.Χ.Δ.Α. έγγραφο με στοιχεία 2/432/27-08-1873. Εξέταση καταλληλότητας Γ. Καραγιαννάκη ως διδλου α΄, β΄ τάξεως Ελληνοδιδασκάλου Σχολής Βιάννου. Την εξεταστική επιτροπή αποτελούσαν οι : Επίσκοπος Πέτρας, Επίσκοπος Αρκαδίας, Ελληνοδιδάσκαλος Σεραφείμ Φωκάς και ο «...πανοσιολογιώτατος Αρχιμανδρίτης κ. Αμβρόσιος, τελειοδιδάκτος του Πανεπιστημίου Αθηνών, παρεπιδημών ενταύθα...»

55. Πρόεδρος της Επιτροπείας ήταν ο Γενικός Επιθεωρητής Κρήτης Ιωάννης Περδικάρης και μέλη οι Αρχιμ. Χρυσανθος Τσεπετάκης Δ/ντής του Ιεροδιδασκαλείου Αγίας Τριάδας, Νικόλαος Γραμματικάκης Νομαρχιακός Επιθεωρητής Λασιθίου, Ελένη Δρανδάκη, Δ. Βασιλειάδης, Φιλία Δρακοπούλου και Κ. Γ. Παπαδάκης.

τουλάχιστον ‘σχεδόν καλώς’ απολύονταν από την υπηρεσία⁵⁶. Η έλλειψη δασκάλων όμως ανάγκαζε την Πολιτεία να τους επαναδιορίζει.

Η επιτροπή παρείχε το δικαίωμα στους αποτυχόντες να λάβουν μέρος στις εξετάσεις του επόμενου έτους, μαζί με τους προσωρινούς αλλά και όσους από τους οριστικούς επιθυμούσαν βελτίωση του βαθμού και συνεπώς του μισθού τους. Απαραίτητη προϋπόθεση όμως ήταν η εξέταση σε όλα τα μαθήματα και όχι σ’ εκείνα που είχαν αποτύχει⁵⁷.

Στο άρθρο 45 του νομοσχεδίου οριζόταν σαφέστατα ότι κανείς διδάσκαλος ο οποίος δεν είναι πτυχιούχος δεν μπορεί να διορισθεί αν δεν υποβληθεί σε εξετάσεις. Με βάση τον 391/1-08-1901 Οργανισμό, στο άρθρο 27 η εξέταση των μη πτυχιούχων δημοδιδασκάλων κρίνεται αναγκαιότητα. « Εν τοις δημοτικοίς σχολείοις διορίζονται δημοδιδάσκαλοι και υποδιδάσκαλοι, επί τη βάσει πτυχίου, όπερ έλαβον ή εν εξετάσεσι των διδασκαλείων της Ελλάδος ή της Κρήτης ή εν εξετάσεσεν ενώπιον επιτροπείας αποτελουμένης εκ του γενικού επιθεωρητού ή του διευθυντού του διδασκαλείου, εξ’ ενός γυμνασιάρχου, εξ ενός καθηγητού διδάκτορος των φυσικών επιστημών, εξ’ ενός πτυχιούχου θεολόγου και εξ’ ενός διδασκάλου των τεχνικών μαθημάτων, και εκ μιας διευθυντριάς παρθεναγωγείου, εάν εξετάζηται διδασκάλισσα⁵⁸...».

Στις 4-6 Σεπτεμβρίου 1900, πραγματοποιήθηκαν οι εξετάσεις για την πρόσληψη των δημοδιδασκάλων. Από την επαρχία Βιάννου πέτυχαν οι παρακάτω⁵⁹ :

α) Οριστικοί διδάσκαλοι :

- 1) Εμμ. Δ. Αγγελάκης, ολικός βαθμός 8, τριτοβάθμιος διδάσκαλος
- 2) Εμ. Δ. Ραφτάκης, ολικός βαθμός 8, τριτοβάθμιος διδάσκαλος

β) Προσωρινοί διδάσκαλοι :

- 1) Εμμ. Μ. Φραντζικινάκης, βαθμ. Ελληνικών 9, ολικός βαθμ. 7, Διδ/λος Α΄ τάξεως
- 2) Ιωάν. Χουλιάκης, βαθμ. Ελληνικών 8, ολικός βαθμός 7, Διδ/λος Α΄ τάξεως
- 3) Νικ. Ρολάκης, βαθμ. Ελληνικών 5, ολικός βαθμός 6, Διδ/λος Α΄ τάξεως
- 4) Εμμ. Σ. Σωχωράκης, βαθμ. Ελληνικών 8, ολικός βαθμός 6, Διδ/λος Α΄ τάξεως
- 5) Ιωάν. Νικ. Αγγουράκης, βαθμ. Ελληνικών 5, ολικός βαθμός 5, Διδ/λος Α΄ τάξεως
- 6) Εμμ. Νικ. Επιτροπάκης, βαθμός Ελληνικών 7, ολικός βαθμός 4, Διδάσκαλος Α΄ τάξεως
- 7) Χαράλαμπος Τζανάκης βαθμός Ελληνικών 5, ολικός βαθμός 5, Διδάσκαλος Α΄ τάξεως
- 8) Ιωάν. Σ. Καπαράκης, βαθμ. Ελληνικών 4, ολικός βαθμός 5, Γραμματοδιδάσκαλος
- 9) Γεώργ. Μπλατζουνάκης, βαθμός Ελληνικών 4, ολικός βαθμός 5, Γραμματοδιδάσκαλος.

56. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, αριθ. 38, τεύχος Β΄, Εν Χανίοις 09/09/1900, το με αριθ. 74 Ηγεμονικό Διάταγμα.

57. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, αριθ. 60, τεύχος Γ΄, Εν Χανίοις 27/09/1900) και Παπαδογιαννάκης Νικόλαος, «...και ουχί κολλυβογράμματα...». Η διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση επί Κρητικής Πολιτείας, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2002, σελ. 37

58. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος πρώτον, Αρ. Νόμου 391 ‘Περί Οργανισμού Δημοσίας Εκπαιδύσεως’, Εν Χανίοις τη 1 Αυγούστου 1901

59. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, 60/27-09-1900, τεύχος Γ΄

Η συζήτηση στη Βουλή για την ανάγκη εξετάσεων δασκάλων

Κατά τη διάρκεια της συζήτησης του σχετικού νομοσχεδίου στην Βουλή των Κρητών υποστηρίχθηκε η άποψη να υποβάλλονται όλοι οι δάσκαλοι σε εξετάσεις διότι σύμφωνα με τον Α. Κριάρη «...το έργο του δημοδιδασκάλου δεν είναι ευχερές. Απαιτείται ειδικωτάτη τέχνη. Διά τούτο πρέπει να υποβάλλονται εις εξετάσεις όλοι. Απεδείχθη εκ του παρελθόντος ότι πολλοί τελειόφοιτοι και πολλοί φοιτηταί δεν ήσαν ικανοί ούτε διά τρίτης τάξεως δημοδιδάσκαλοι να διορισθώσι, διότι κατά τας εξετάσεις ούτε ορθογραφίαν εγνώριζον ούτε τα απαιτούμενα...». Ο Δημήτριος Παπαμαστοράκης υποστήριξε την άποψη να μην υποβάλλονται σε εξετάσεις όσοι διέθεταν απολυτήριο Γυμνασίου, αφού οι ανάγκες σε εκπαιδευτικό προσωπικό ήταν τεράστιες και υπήρχε πρόβλημα στελέχωσης των σχολείων : « Κύριε Πρόεδρε ! Εις τας μεταβατικές διατάξεις έχει τεθή ότι μαθηταί που ήκουσαν μαθήματα γυμνασίου και έχουσι και απολυτήριον να διορίζονται ανεξετάστως, διότι άνευ τούτου δεν θα έχωμεν προσωπικόν. Λοιπόν εις τας μεταβατικές διατάξεις ημπορεί να γίνη η συζήτησις που έγινε τώρα...». Ο Β. Σκουλάς τόνισε το ιδιαίτερο και κοπιαστικό έργο του δασκάλου αναφέροντας από ιδίαν πείραν ότι είναι διαφορετικό να έχεις γνώσεις και διαφορετικό να μπορείς να διδάξεις : «...Το να ηξεύρη τις γράμματα είναι διάφορον του να είναι διδάσκαλος, διότι είναι το διδασκαλικόν έργον πολύ ιδιαίτερον και πολλοί εχρηματίσατε ίσως και ηξεύρετε πόσον είναι κοπιώδες. Εγώ εις τα 1889, τελειόφοιτος και μεταξύ των πρώτων, διωρίσθην διδάσκαλος εις τα Ανώγεια και δεν έκαμνα πέντε παράδων λογαριασμόν, διότι δεν ήμην εις θέσιν να τους μάθω τους αριθμούς, και έβλεπον ανθρώπους, οι οποίοι δεν ήξευρον γράμματα, ότι εδίδασκον καλλίτερα, και παιδαγωγικότερα από εμέ, ο οποίος είχον άριστα...».

Στη συνέχεια της συζήτησης αποφασίστηκε να κανονιστούν με ηγεμονικό διάταγμα τα εξεταζόμενα μαθήματα και ο τρόπος των εξετάσεων. Επίσης η Βουλή ψήφισε την κατάργηση των εξετάστρων που ήταν 5 δραχμές⁶⁰.

Σύμφωνα με το Σύμβουλο της Παιδείας Ν. Γιαμαλάκη κατόπιν των εξετάσεων κρίθηκαν ως οριστικοί 34 δάσκαλοι. Οι προσωρινοί μετά από εξετάσεις : 53 πρώτης τάξεως (έλαβαν γενικό βαθμό καλώς), 83 δευτέρας τάξεως (έλαβαν γεν. βαθμό έξι) και 58 τρίτης τάξεως (έλαβαν γεν. βαθμό 5).

Το διάταγμα περί εξέτασεως των δημοδιδασκάλων

Τον Ιανουάριο του 1910 ψηφίστηκε το διάταγμα με αρ. 252 « περί εξέτασεως των δημοδιδασκάλων ». Σ' αυτό γινόταν λόγος για τους ακατάλληλους εκπαιδευτικούς, επιζήμιους στην εκπαίδευση και τονιζόταν η ανάγκη απομάκρυνσής τους απ' αυτήν.

Με βάση το παραπάνω διάταγμα, έπρεπε να υποστούν εξετάσεις όσοι δάσκαλοι επιθυμούσαν εκ νέου διορισμό. Καθοριζόταν ότι οι εξετάσεις θα διεξαχθούν τον Ιούλιο στα Χανιά, το Ρέθυμνο, το Ηράκλειο και τη Νεάπολη. Οι συμμετέχοντες θα πρέπει να ήταν δάσκαλοι. Καθοριζόταν ακόμη η εξεταστέα ύλη και ο τρόπος εξετάσεων (θεωρητικές, γραπτές και προφορικές), και πρακτικές ασκήσεις. Οι επιτυχόντες στις εξετάσεις κατατάσσονταν ανάλογα με την επίδοσή τους σε Πρωτοβάθμιους (άριστα), δευτεροβάθμιους (πάνυ καλώς) και τριτοβάθμιους (καλώς). Οι δυο πρώτες κατηγορίες ήταν οριστικοί αλλά δεν θα διοριζόταν Διευθυντές ανώτερων ή Πολυτάξιων Δημοτικών Σχολείων. Το παραπάνω διάταγμα προκάλεσε αντιδράσεις στον πολιτικό και εκπαιδευτικό κόσμο.

60. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ΄.- Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής . Περίοδος Α΄. Συνεδρία Ν΄, Εν Χανίοις 14 Ιουλίου 1901, σελ.1131-1132

ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΕΣ ΠΟΙΝΕΣ

Σε όσους λειτουργούς της εκπαίδευσης παρέβαιναν τα οριζόμενα στο νόμο καθήκοντα, επιβάλλονταν ανάλογα με την περίπτωση οι παρακάτω πειθαρχικές ποινές : α) επιτίμηση, β) πρόστιμο, γ) κράτηση αναλόγου μέρους του μισθού για όσους απουσίαζαν μία ή περισσότερες μέρες χωρίς έγγραφη άδεια, δ) προσωρινή απόλυση και ε) οριστική απόλυση.

Από τις παραπάνω ποινές την επιτίμηση και πρόστιμο 3-20 δρχ στους δημοδιδασκάλους επέβαλε ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής, την λόγω απουσιών κράτηση μισθού και πρόστιμο 20-50 δραχμών ο Σύμβουλος της Εκπαίδευσης ύστερα από πρόταση του Επιθεωρητού. Η προσωρινή απόλυση 10 ημερών μέχρι 3 μηνών με στέρηση μισθού επιβαλλόταν σε διδασκάλους και καθηγητές με Ηγεμονικό Διάταγμα.

Επιβολή προστίμου 10 δρχ. δηλ. ποσό που αντιστοιχούσε στο $\frac{1}{4}$ του μισθού του, επιβλήθηκε στο διδάσκαλο Πατισιδέρου Σταύρο Καλεντάκη από το Νομαρχιακό Επιθεωρητή Ηρακλείου Εμμ. Παντελάκη επειδή αν και έλαβε άδεια δύο ημερών στις 7 Δεκεμβρίου του 1899 εκείνος έκανε χρήση της άδειας μετά από 4 μήνες, δεν παρουσιάστηκε ως όφειλε στο γραφείο του Επιθεωρητή αλλά βλέποντας πολίτη στο Ηράκλειο για να ζητήσει έγγραφη άδεια για τον διδάσκαλο αδελφό του, του είπε : « να μείνη και μια και δυο μέρες και ποιος θα τονε ρωτήσει ! » δηλ. ποιος θα τον αναζητήσει⁶¹ !!!

Οριστική απόλυση επιβαλλόταν στους δασκάλους και στους καθηγητές όταν :

- Α) Όταν παραπεμφθούν με οριστικό βούλευμα για κακούργημα.
- Β) Όταν εκδοθεί εναντίον τους ένταλμα σύλληψης και φυγοδικήσουν.
- Γ) Όταν καταδικαστούν τελεσίδικα σε εγκληματική ποινή ή για πλημμελήματα των άρθρων 22, 456, 461 και 462 του Ποινικού Νόμου .
- Δ) Όταν διοριστεί, μετατεθεί ή προαχθεί και δεν αναλάβει τα καθήκοντά του εντός 20 το πολύ ημερών από την κοινοποίηση του διορισμού, της προαγωγής ή της μετάθεσης.
- Ε) Όταν επί 20 ημέρες απέχει από τα καθήκοντά του, και
- Στ) Όταν τιμωρηθεί για τρίτη φορά με πρόστιμο άνω των 20 δρ. ή δύο φορές με προσωρινή απόλυση.

Όλες οι παραπάνω ποινές επιβάλλονταν, αφού ο κατηγορούμενος καλούνταν σε απολογία, την οποία ο κατηγορούμενος όφειλε να υποβάλλει στον αρμόδιο Επιθεωρητή εντός 10 ημερών από την κοινοποίηση της προς απολογία διαταγής.

Η κράτηση μισθού λόγω απουσιών και η οριστική απόλυση των περιπτώσεων α, β και γ και στ του άρθρου 136 επιβάλλονταν χωρίς απολογία του κατηγορουμένου. Αμέσως μετά την επιβολή της ποινής οι Νομαρχιακοί Επιθεωρητές ανέφεραν αυτή στο Γενικό Επιθεωρητή και η ποινή αναγράφονταν στο Μητρώο των υπαλλήλων της Εκπαίδευσης που φυλασσόταν στο Γραφείο της Ανωτέρας Δ/νσης. Η ποινή της οριστικής απόλυσης επιβαλλόταν με Ηγεμονικό Διάταγμα το οποίο περιείχε και τους λόγους της απόλυσης. Περίπτωση οριστικής απόλυσης διδασκάλου είχαμε στο Δημοτικό Σχολείο Παρτίρων το Μάιο του 1910. Με εισήγησή του ο Γενικός Επιθεωρητής Εμ. Γενεράλης προτείνει στο Σύμβουλο της Παιδείας, την απόλυση του διδασκάλου Αγγελιδάκη, επειδή τα καταγγελλόμενα σε βάρος του από ορισμένους κατοίκων των Παρτίρων αποδείχτηκαν ύστερα από ανακρίσεις αληθή⁶² :

61. ΙΑΚ, φάκελλος εγγράφων έτους 1900, αρ. πρωτ. 1346/Διεκπ. 526-18-04-1900, ελήφθη από τον Γενικό Επιθεωρητή 22-04-1900 με αριθ. Πρωτ. 411

62. Το με ημερ/νία 10/05/1910 διαβιβαστικό όλων των εγγράφων που αφορούσαν του Γενικού επιθεωρητή Κρήτης Εμ. Γενεράλη προς τον Επίτροπο (Σύμβουλο) της Παιδείας με θέμα την απόλυση του δασκάλου των Παρτίρων Αγγελιδάκη.

«...Ἄνθρωπος βωμολογῶν ὡς οὗτος, υβρίζων καὶ αἰσχρολογῶν, μεθύων διαρκῶς, ἀπουσιάζων ἐκ τοῦ σχολείου, ἀναμειγνύμενος δ' ἀσυστόλως εἰς τὰς κομματικὰς διαφορὰς τῶν κατοίκων, ὅπερ οὐδ' ἀρνείται, γενόμενος ἥρως διαπληκτισμῶν παρά ; μικρὸν καταληταύτων πλ...; εἰνους βεβαίως δὲν ἔχει θέσιν ἐν τῇ σεμνῇ χορείᾳ τῶν διδασκάλων.

Ἴνα δὲ μὴ μείνῃ τὸ σχολεῖον ἀνεὺ διδασκάλου δύναται ν' ἀποσπασθῆ διὰ τὸ ὑπολειπόμενον διάστημα τοῦ σχολικοῦ ἔτους ἐκ τῶν τριῶν ἐν Χάρακα διδασκάλων ὁ Ἀντῶν. Βελεγράκης ».

ΤΟ ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Τὸ Πειθαρχικὸ Συμβούλιον τῶν Λειτουργῶν τῆς ἐκπαίδευσης θεσμοθετήθηκε μετὰ τὸν νόμον 391/1901⁶³. Σύμφωνα μετὰ τὸ ἀρθρον 141 « Χάριν τῆς ἀκριβοδικαίου ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης ἰδρύεται ἐν Χανίοις πειθαρχικὸν συμβούλιον τῶν λειτουργῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως ». Πρόεδρος τοῦ συμβουλίου σύμφωνα μετὰ τὸ ἀρθρον 142 ἦταν ὁ ἐπίσκοπος Χανίων καὶ μέλη : ὁ πρόεδρος τῶν ἐφετῶν, ὁ γενικὸς ἐπιθεωρητὴς, ὁ γυμνασιάρχης Χανίων, καὶ ἓνας ἐπιστήμονας ἰατρός. Ἀποστολὴ τοῦ πειθαρχικοῦ συμβουλίου ἦταν νὰ ἀποφαίνεται ἐπὶ τῶν κατηγοριῶν τῶν λειτουργῶν τῆς ἐκπαίδευσης, οἱ ὁποῖες συνεπάγονταν βαριεὲς ποινὲς ὅπως : προσωρινὴ παύση ἢ ὀριστικὴ ἀπόλυση, μετάθεσις χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τοῦ παραβάτη. Ἀκόμα δικάζει καὶ τὴν ποινὴν τοῦ προστίμου τὰ ὁποῖα ἐπιβάλλονταν ἀπὸ τοὺς Νομαρχιακοὺς Ἐπιθεωρητὰς ἢ τὸ Γενικὸν Ἐπιθεωρητὴν. Ἐπίσης μποροῦσε τὰ ἀκυρώσει πρόστιμα ποὺ ἐπιβλήθησαν ἀπὸ τοὺς παραπάνω ἐπιθεωρητὰς ἀνὰ εἶχαν ἐπιβληθεῖ ἀδίκως. Γενὰ νὰ ἀποφασίσῃ σωστὰ τὸ πειθαρχικὸν συμβούλιον ἔπρεπε νὰ ἔχῃ πλήρη στοιχεῖα καὶ σαφὴ εἰκόνα τῆς ὑπόθεσις ποὺ θα ἔκρινε. Γενὰ τὸ λόγον αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει γραπτὴ καταγγελία ἀπὸ τὸν προϊστάμενον τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ καθὼς καὶ γραπτὴ ἀπολογία ἀπὸ τὸν κατηγορούμενον. Τὸ συμβούλιον εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καλέσῃ τὸν κατηγορούμενον νὰ ἀνακριθεῖ αὐτοπροσώπως ἐνώπιον τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου. Οἱ ἀποφάσεις τοῦ συμβουλίου ἦταν ὀριστικὲς καὶ ὑποβάλλονταν στὸν Σύμβουλον τῆς Ἐκπαίδευσης γενὰ ἐκτέλεσι.

Τροποποιήσεις ἐπέφερε ὁ νόμος 485/1903 ποὺ ὑπογράφει ὁ Σύμβουλος Α. Βορεάδης.⁶⁴

Τὸ Συμβούλιον καθίσταται μετὰ τὸν νέον νόμον τετραμελὲς ἀφοῦ δὲν συμμετέχει σὲ αὐτὸ ὁ Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς ὁ ὁποῖος καταργεῖται, καὶ ὁ ἐπίσκοπος τῆς θέσις τοῦ ὁποῖου καταλαμβάνει καθηγητὴς φιλολόγος ἀπὸ τὸ γυμνάσιον Ἡρακλείου ἢ Χανίων ὁ ὁποῖος ἀναλαμβάνει χρέη γραμματέα τοῦ συμβουλίου. Πρόεδρος ὀρίζεται ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐφετείου Κρήτις ἀναπληρούμενος ἀπὸ τὸν Γεν. Εἰσαγγελέαν σὲ περίπτωσι κωλύματος.

Σὲ πρωτοσέλιδο τοῦ περιόδ. « Δελτίον τοῦ Κρητικοῦ Ἀστέρος » (ἡμερ/νία 30 Ἰουνίου 1907) μετὰ τίτλον « Ἡ Διοίκησις καὶ Ἐπιθεώρησις τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως », στηλιτεύει τὸ θεσμὸν τοῦ πειθαρχικοῦ συμβουλίου ἀναφέροντας ὅτι ἐγκαταλείφθηκε σὲ τὴν τύχην τοῦ καὶ οὐδέποτε λειτούργησε.

«...Τὰ πολυποίκιλα τὰτα καθήκοντα τοῦ ἐπὶ τῆς Παιδείας Συμβουλίου ἔχοντες ὑπόψην οἱ νομοθέται ἔταξαν διὰ νόμον παρ' αὐτῶν διὰ μὲν τὴν Δικαιοσύνην τὸ Συμβούλιον Δικαιοσύνης, διὰ δὲ τὴν Παιδείαν τὸ Πειθαρχικὸν Συμβούλιον τῆς Ἐκπαιδεύσεως χάριν τῆς ἀκριβοδικαίου ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης καὶ δύο Γεν. Γραμματεῖς ἓνα δι' ἑκάτερον κλάδον.

63. Ἐπίσημος Ἐφημερὶς τῆς Κρητικῆς Πολιτείας, τεύχος Α', Νόμος περὶ Ὀργανισμοῦ Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, Ἐν Χανίοις τῆ 1^η Ἀυγούστου 1901, κεφ. Β' τμήμα ΙΑ', ἀρθρα 141-148

64. Ἐπίσημος Ἐφημερὶς τῆς Κρητικῆς Πολιτείας, τεύχος Α', Νόμος « Τροποποιήσεις ἐν τῷ Νόμῳ 391 περὶ Ὀργανισμοῦ Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, Ἐν Χανίοις τῆ 28 Ἰουνίου 1903, κεφ. Β' τμήμα ΙΑ'.

Και το μεν Συμβούλιον της Δικαιοσύνης διοργανωθέν ως έδει από της διοργανώσεως των δικαστηρίων ανύψωσε την θέσιν των δικαστικών λειτουργών παρά τη κοινωνία και ενέπνευσε τον ζήλον προς την εργασίαν και την πεποίθησιν περί ανταμοιβής και μονιμότητος, το Πειθαρχικόν όμως Συμβούλιον της Εκπαιδεύσεως εγκαταλειφθέν εις την τύχην του ουδέποτε ελειτούργησε και ουδέ καν περί κανονισμού των εργασιών αυτού εύρον καιρόν να ασχοληθώσιν οι κατά καιρούς Σύμβουλοι και οι λειτουργοί της Εκπαιδεύσεως και δη της κατωτάτης εκπαιδεύσεως, οι τόσον υψηλήν αποστολήν έχοντες περά τω Κρητικώ λαώ, περιπεσόντες εις πολλά σφάλματα περιήλθον εις την εσχάτην μοίραν των υπαλλήλων της Κρητικής Πολιτείας ». Στη συνέχεια αναφέρει την ανάγκη ριζικών μεταρρυθμίσεων στην παιδεία αφού έχει περιέλθει σε άσκημη θέση. Ως τέτοια ριζική μεταρρύθμιση προτείνει το διαχωρισμό της Διεύθυνσις της παιδείας από εκείνην της Δικαιοσύνης και τη σύσταση Ανωτάτου Συμβουλίου της Εκπαίδευσης το οποίο θα έχει την απόλυτη δικαιοδοσία επί των εκπαιδευτικών πραγμάτων και τη δημιουργία θέσης Τμηματάρχου της εκπαίδευσης αντί του Γραμματέως, ο οποίοςς Γεν. Γραμματέας της Παιδείας μέχρι τότε ασκούσε και χρέη Γεν. Επιθεωρητή και εξυπηρετούσε τις θελήσεις του Συμβούλου της Παιδείας, « ...ο δε Τμηματάρχης ανώτερος πάσης κομματικής χροιάς να φροντίξη περί πάσης εκπαιδευτικής εργασίας, την οποίαν κατά καιρούς να προτείνη εις τον επί της Παιδείας Σύμβουλον .

Η σύστασις και λειτουργία του Ανωτάτου τούτου Συμβουλίου και η δημιουργία της θέσεως του Τμηματάρχου εν τη Διευθύνσει της Παιδείας κρίνεται αναγκαιοτάτη, τοσούτον μάλλον καθ' όσον οι μεν επί της Παιδείας καλούμενοι Σύμβουλοι νομικοί και ιατροί θα έχωσιν ειδικόν των εκπαιδευτικών σύμβουλον, οι δε λειτουργοί της Εκπαιδεύσεως γνωρίζοντες ότι τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια άτινα θα υποβάλλωνται εις τας Βουλάς, θα είνε πόρισμα πολυχρονίου πείρας και μελέτης, θα έχωσι πεποίθησιν εις αυτά εν τη εφαρμογή ώστε να μη νομοθετώμεν κατά τον τελευταίως ψηφισθέντα νόμον περί Παιδείας απλώς τας θελήσεις του επί της Παιδείας Συμβούλου, όστις εάν τύχη μάλιστα να μην είναι ειδικός, ως συμβαίνει πλειστάκις, ευρίσκειται εν αγνοία του πάντοτε εις αντίφασιν προς πολλά σχολικά ζητήματα, ων τας συνεπείας μόνον ο διατελέσας εν υπηρεσία λειτουργός της εκπαιδεύσεως δύναται να προΐδη...».

Την επιεική κρίση του Πειθαρχικού Συμβουλίου στους εκπ/κούς στηλιτεύει ο Αντ. Γιάνναρης τονίζοντας ότι η επιείκεια αποβαίνει επί διδασκαλικών παραπτωμάτων ολέθρια επειδή ο ανάξιος δάσκαλος αμαρτάνει προς ολόκληρη την κοινότητα διαφθείροντας και αποτυφλώνοντας τους μαθητές, τους μέλλοντες πολίτες: «...και νομίζεται μεν το πειθαρχικόν συμβούλιον χαλινός και τιμωρός παντός βαρέος διδασκαλικού παραπτώματος, αλλ' ατυχώς το ανώτατον τούτο δικαστήριον ελέγχεται εφαρμόζον την εν τω ποινικώ νόμω καθιερωμένην αρχήν της επιεικειάς επί πάσης αμφιβολίας και της ελαχίστης, απαλλάτον τον κατηγορούμενον 'λόγω αμφιβολιών'. Αλλ' εάν η αθωωτική απόφασις συγχωρήται επί κοινών εγκλημάτων εν οίς ο κατηγορούμενος έβλαπεν ένα ή δύο ανθρώπους, επί διδασκαλικών παραπτωμάτων η επιείκεια είνε ολέθριος, διότι ο ανάξιος ή κακοήθης διδάσκαλος αμαρτάνει προς ολόκληρον κοινότητα, αποτυφλών ή διαφθείρων ολόκληρον φάλαγγα μαθητών, των μελλόντων πολιτών. Ούτω δυστυχώς εχόντων των πραγμάτων, η μονιμοποίησις των διδασκάλων φαίνεται μοι, το γε νυν έχον, εγγείρημα ασύνετον ή τουλάχιστον πρόωρον, άλλως τε και αφ'ού και άλλαι υπηρεσίαι στερούνται μονιμότητος ».

Τον ισχυρισμό κάποιων ότι οι έντιμοι και φιλότιμοι δημοδιδάσκαλοι οι οποίοι στερούνται μονιμότητος υπόκεινται στον κίνδυνο της διαφθοράς, αντικρούει με την άποψη ότι οι αληθινά έντιμοι δεν διαφθείρονται. Στην περίπτωση που μονιμοποιούνταν θα οργιάζαν άφοβα και ατιμώρητα, όπως συνέβη και με άλλους υπαλλήλους της υπηρεσίας, « επιστώθη δε και εκ των πέρυσιν αμειφθέντων διδασκάλων οίτινες ούτ' ευγνωμοσύνης ούτε φιλοτιμίας τρανά πραδείγματα παρέσχον » προτείνοντας στη συνέχεια «...όπως τηρηθή υπέρ των εντίμων χαρακτήρων ο θεσμός του πειθαρχικού συμβουλίου, αλλά παρέχω και

τελικήν τινά διέξοδον εις την Κυβέρνησιν διότι φρονώ ότι ευκολώτερον έσται να εξευρεθί ή μορφωθί εις χρηστός Κυβερνήτης ή να ηθικοποιηθί ολόκληρος φάλαγξ διεφθαρμένων και ανευθύνων ατόμων ». Προτείνει, τέλος, τα πειθαρχικά συμβούλια ως τετραμελή με αλλαγή της σύνθεσης του Π.Σ. εντάσσοντας ως μέλος το Γενικό Επιθεωρητή θεσμό που επανίσχυσε και τον επίσκοπο ως αναπληρωτή του προέδρου χρέη του οποίου ασκεί ο Εισαγγελέας του νομού στον οποίο δίνει δικαίωμα διπλής ψήφου σε περίπτωση ισοψηφίας και μέλη δύο ανώτατους δημοδιδασκάλους.

ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ –ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΣ

Ύστερη Τουρκοκρατία

Οι δύο σπουδαιότεροι λόγοι οι οποίοι συσπείρωναν τους δασκάλους στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους και ιδιαίτερα των μισθών τους ήταν η ανεξέλεγκτη εξουσία της Τμηματικής Εφορείας και η αντικειμενική της αδυναμία να καταβάλλει έγκαιρα τις αποδοχές τους, αδυναμία που οφειλόταν στην έλλειψη πόρων. Συλλογικές αντιδράσεις καταγράφονται για πρώτη φορά το Μάιο του 1877 όταν η απειλή απεργίας των δασκάλων, ανάγκασε το Μητροπολίτη Σωφρόνιο, Πρόεδρο της Εφορείας της χριστιανικής κοινότητας, να ζητήσει επείγοντως από το Γενικό Διοικητή Κρήτης Σαμήχ μέρος των χρημάτων που το Δημόσιο όφειλε στο ταμείο της Εφορείας⁶⁴. Ο Διοικητής ανταποκρίθηκε στην έκκληση και η απεργία ματαιώθηκε⁶⁵.

Στο τμήμα Λασιθίου λίγους μήνες αργότερα, η οικονομική ανέχεια αναγκάζει τους Εφόρους της Αλληλοδιδασκτικής σχολής Βιάννου να ζητήσουν από τη Δημογεροντία την πληρωμή του δασκάλου από τα ενοίκια των μονυδρίων της επαρχίας. Η Δημογεροντία απαντά με τη συνηθισμένη πρακτική, πως δεν υπάρχουν μετρητά και διατάσσει τους εκμισθωτές να καταβάλλουν χίλια γρόσια στους Εφόρους για τις ανάγκες της Σχολής : «...Μη υπάρχόντων εν τω Μοναστηριακώ Ταμείω μετρητών εδόθη η δέουσα διαταγή προς τους εκμισθωτάς των Μονυδρίων της επαρχίας Σας, την οποίαν Σας εγκλείομεν ανοικτή ώδε και δι ής προσκαλούνται οι εκμισθωταί ούτοι να φροντίσωσιν άνευ αναβολής να εξοικονομήσωσι και μετρήσωσι προς υμάς επ' αποδείξει Γρόσια χίλια προς εξοικονόμησιν των αναγκών της υφ' υμάς Σχολής⁶⁶...».

Στις αρχές του σχολ. έτους 1878-79 έγινε απεργία δίμηνης διάρκειας στην Ελληνική Σχολή του Ηρακλείου και στο Ημιγυμνάσιο. Στο τέλος του 1879 η Εφορεία, προκειμένου να καλυφθούν τα δημιουργηθέντα στη διδακτέα ύλη κενά, παράτεινε τα μαθήματα για ένα μήνα⁶⁷. Το καλοκαίρι του έτους 1884, με την ευκαιρία παρακολούθησης σεμιναρίου της νέας μεθόδου, οι δάσκαλοι (πόλης και επαρχίας) βρίσκουν την ευκαιρία για συντονισμό και δράση διεκδικώντας⁶⁸ και επιτυγχάνοντας αυξημένες αποδοχές. Τρία χρόνια αργότερα οι εργασίες νέου σεμιναρίου δίνουν την ευκαιρία στους δασκάλους να συντονιστούν και να επαναλάβουν κοινό αίτημα, συλλογικότερο και πιεστικότερο. Ζητούν την καταβολή των δεδουλευμένων τους, κάνοντας σαφές πως σε αντίθετη περίπτωση αδυνατούσαν να παραμείνουν στο Ηράκλειο⁶⁹. Το αίτημα, όπως μας πληροφορεί ο Γοντικάκης, φαίνεται πως ικανοποιήθηκε, αφού οι δάσκαλοι δεν αποχώρησαν, επανερχόμενοι όμως σε νέα συλλογικότερη διεκδίκηση συμμετέχοντας αυτή τη φορά όλοι οι δάσκαλοι του τμήματος Ηρακλείου.

64. ΑΔΗ, έγγραφο με την ένδειξη 146/18-5-1877.

65. ΑΔΗ, έγγραφο με την ένδειξη 305/29-5-1877.

66. ΑΧ.Δ.Α.. έγγραφο με τα στοιχεία 3/007/16-01-1878, ' Στο Μοναστηριακό Ταμείο δεν υπάρχουν μετρητά, δόθηκε διαταγή στους ενοικιαστές να σας καταβάλλουν 1000 γρόσια '.

67. ΑΔΗ, έγγραφο με την ένδειξη 107/16-6-1877

68. Σημ. ΑΔΗ έγγραφο της 25-8-1884, αριθ. καταχ.: 25

69. ΑΔΗ, έγγραφο με την ένδειξη 146/4-8-1887, χωρίς αριθμό καταχωρήσεως

Διεκδικούν όχι μόνο αύξηση των αποδοχών τους αλλά και βελτίωση των κακώς κειμένων⁷⁰ (σχολικό εξοπλισμό, εποπτικά μέσα κ.ά.). Το αίτημα ωστόσο δεν ικανοποιήθηκε ίσως όμως απέτρεψε σχεδιαζόμενη μείωση, αφού το σχολ. έτος που ξεκινούσε μειώθηκαν οι μισθοί των Σχολάρχων και των Ελληνοδιδασκάλων. Οι οχλήσεις των δασκάλων που δεν αμείβονταν συνεχίστηκαν και το επόμενο διάστημα. Στα τέλη Νοεμβρίου του επόμενου έτους 1888 η Εφορία απευθύνεται στη Διοίκηση για άμμεση πληρωμή των οφειλών του Δημοσίου προς τα σχολεία, τονίζοντας την κρισιμότητα της κατάστασης εκλιπαρώντας την γιατί οι δάσκαλοι 'εσχάτως ηπέιλησαν και απεργίαν'.⁷¹ Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Γοντικάκης είναι η πρώτη φορά που συναντάται στα έγγραφα η λέξη απεργία : «...Ως τότε, το ίδιο δηλώνονταν πιο εύσχημα και οπωσδήποτε ως αδυναμία εξακολούθησεως της εργασίας, χωρίς την προϋπόθεση συντηρήσεως του εργαζομένου. Η αποφυγή των προσχημάτων και η απερίφραστη απειλή απεργίας, είναι άλλο ένα βήμα προς το συνδικαλισμό. Φαίνεται από τα παραπάνω μια πορεία που ξεκινά από ατομικές αντιδράσεις κάποιων ριψοκίνδυνων για να περάσει από στενά ομαδικές σε γενικότερα συλλογικές κινητοποιήσεις και από παρακλήσεις σε απαιτητικές διεκδικήσεις. Δεν μας διαφεύγει βέβαια το γεγονός ότι οι διεκδικήσεις αυτές δεν ήταν ποτέ αυτονομημένες. Σχετίζονταν πάντα με την πρόθεση για περισσότερη και ουσιαδέστερη εργασία προσφοράς στην Παιδεία⁷⁴ ».

Απεργία δασκάλων σημειώνει σε αναφορά του ο Δήμαρχος Ιεράπετρας στις 2/2/1889 : « Πάντα τα σχολεία του δήμου μας αργούσι και δη αυτή η Ελληνική Σχολή παρέλυσε υποχωρίσαντος του βοηθού. Τούτο συμβαίνει προ 15 ημερών σχεδόν οι άνθρωποι πάντες ευρίσκονται εις στενοχωρίαν περί τούτου⁷⁵ ».

Το 1889 (21/6) η Χριστιανική Δημογεροντία Λασιθίου κάλεσε τους νέους Εφόρους για να τους ενημερώσει στο 'σοβαρό θέμα' της εφαρμογής του 'Περί παιδείας Νόμου' που είχε πρόσφατα (τέλη Μαΐου) ψηφιστεί και εγκριθεί από τη Γενική Συνέλευση (δημοσιεύτηκε στο με αρ. 1039/7 Ιουν. 1889 φύλλο της εφημ. 'Κρήτη'). Ένα άλλο πολύ σημαντικό θέμα ήταν οι απολύσεις 97 ! διδασκάλων λόγω οικονομικής ανέχειας. Στην επαρχία Βιάννου σύμφωνα με το νόμο του 1889 διορίστηκε Τμηματικός έφορος ο Ι.Ε. Χατζάκης με αναπληρωτή το Σπυρίδωνα Αγαπάκη⁷⁶.

Μία από τις χειρότερες περιόδους της οθωμανικής κατοχής στην Κρήτη ήταν τα έτη 1890-95. Ήταν μια μεταεπαναστατική περίοδος, ισχύοντος στρατιωτικού νόμου στο Νησί, επικρατεί πολιτικός αναβρασμός, αναβιώνουν παλιά πάθη και μίσση με πράξεις αντεκδίκησης ακόμη και φόνους ανάμεσα στα δύο στοιχεία. Σε μια τέτοια κατάσταση λίγα ήταν τα σχολεία που διατηρήθηκαν στο νησί και εκείνα με πολλές ελλείψεις. Η Κρητική Βουλή συνέταξε προϋπολογισμό, αλλά άφησε χωρίς πιστώσεις τα σχολεία. Άμεση συνέπεια του οικονομικού μαρασμού και δυσπραγίας υπήρξε η απεργία των δασκάλων και η διακοπή των μαθημάτων, σπάνιο για την εποχή φαινόμενο.

Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει η εφημερίδα των Χανίων 'Μεσόγειος'⁷⁷ : «... Συνεπεία της ελλείψεως χρημάτων, ής ένεκα οι διδάσκαλοι από μηνών ήδη δεν έλαβον μισθόν και επειδή ουδέ κατά τας ημέρας ταύτας εδόθησαν, ως και ανωτέρω

70. ΑΔΗ, έγγραφο της 13-9-1887, χωρίς αριθμό καταχωρήσεως.

71. Σημ. ΑΔΗ, έγγραφο με την ένδειξη : 528/451/24-11-1888.

74. Γοντικάκης Στέφανος, 'Η Παιδεία στην Κρήτη (1878-1889)' έκδοση Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης, Ηράκλειο 1992.

75. Πατεράκης Γεώργιος, 'Η Παιδεία στην Κρήτη', Α.Χ.Δ.Α. 035/02-02-1889, 'Αναφορά του Παρέδρου Ιεράπετρας στη Χ.Τ.Δ.Α.' « Πάντα τα σχολεία αργούσι και η Ελληνική Σχολή παρέλυσε »

75. Πατεράκης Γεώργιος, 'Η Παιδεία στην Κρήτη', Α.Χ.Δ.Α. 035/02-02-1889, 'Αναφορά του Παρέδρου Ιεράπετρας στη Χ.Τ.Δ.Α.' « Πάντα τα σχολεία αργούσι και η Ελληνική Σχολή παρέλυσε »

76. Πατεράκης Γεώργιος, 'Η Παιδεία στην Κρήτη'

77. Μεσόγειος, Εν Χανίοις τη 18 Δεκεμβρίου 1893, αριθ. 105 και 1 Ιανουαρίου, αριθ. 107. Η είδηση αναδημοσιεύεται και στην εφημ. 'Ηράκλειον', Έτος Α', Εν Ηρακλείω τη 6 Ιανουαρίου 1894, Αριθ. 22

τους πλείστους εξ αυτών χρήματα, προέβησαν πάντες εκ συμφώνου εις την διακοπήν των παραδόσεων. Ούτω από της παρελθούσης Πέμπτης πάσαι αι σχολαί της ημετέρας πόλεως, το Γυμνάσιον, η Ελληνική σχολή, η Πρότυπος Δημοτική Σχολή και το Παρθεναγωγείον διέκοψαν τα μαθήματα, αρνηθέντων των εν αυταίς διδασκόντων να διδάσκωσιν πλέον επί πιστώσι...».

Το προαναφερόμενο διάστημα (1890-95), συγκεκριμένα το 1893 εκδηλώθηκε απεργία καθηγητών και δασκάλων στο τμήμα Λασιθίου λόγω μη καταβολής δεδουλευμένων. Το επόμενο έτος οι ελληνοδιδάσκαλοι της επαρχίας Βιάννου θέτουν στη Χριστιανική Τμηματική Εφορία Λασιθίου το πρόβλημα της τακτικής μισθοδοσίας, δηλώνοντας να «...πληρωθώσιν μισθοί τινες, άλλως θέλομεν παραιτηθεί της ως ειρήται, θέσεώς μας μη δυνάμενοι πλέον να διδάσκομεν υπό τοιούτους όρους⁷⁸...».

Κατά την επανάσταση του 1896 παραιτούνται οι δάσκαλοι και ελληνοδιδάσκαλοι της επαρχίας Βιάννου επειδή μένουν επί μήνες απλήρωτοι⁷⁹. Η Χριστιανική Τμηματική Εφορεία απαντά στον έφορο να ενημερώσει τους δασκάλους πως πασχίζει για τη μισθοδοσία τους⁸⁰. Με έγγραφο της 03/07/1896 η Εφορεία ενημερώνει τον Τμηματικό Έφορο Βιάννου για την κατανομή των εισπραχθέντων από δικαιώματα εγγραφών, ενδεικτικών και απολυτηρίων πόρων⁸¹. Με έγγραφο της 03/07/1896 η Εφορεία ενημερώνει τον Τμηματικό Έφορο Βιάννου για την κατανομή των εισπραχθέντων από δικαιώματα εγγραφών, ενδεικτικών και απολυτηρίων πόρων (Σημ. α/03-07-1896 Κοινοποίηση κατανομής εισπρατομένων τελών εγγραφών, ενδεικτικών κλπ.). Η κατάσταση των χωριών ήταν τραγική και οι κάτοικοι αδυνατούν να συνεισφέρουν υπέρ της παιδείας. Ο Έφορος της Βιάννου αναφέρει στις 06-10-1896 ότι τα χωριά αρνούνται να συνδράμουν στην ενίσχυση της παιδείας⁸².

Κρητική Πολιτεία

Η πρώτη Κρητική Βουλή ψήφισε το 1903 νόμο που υποχρέωνε τις μοναστηριακές επιτροπές των διαφόρων νομών να πληρώνουν τους καθυστερούμενους ('της προκατόχου κυβέρνησης') μισθούς των δασκάλων. Παρουσιάστηκαν δάσκαλοι με δικαστικές αποφάσεις που ζητούσαν εκτός από τους μισθούς των, τους νόμιμους τόκους και τα δικαστικά έξοδα. Ο βουλευτής Δ. Κοκκίνης έφερε πρόταση η οποία να ψηφιστηκε, να λαμβάνουν οι δάσκαλοι μόνο τους μισθούς χωρίς προσαυξήσεις και δικαστικά έξοδα⁸³.

Τη ανύψωση της θέσης του δασκάλου με την καλύτερη εκπαίδευση και κατάρτισή και μονιμοποίησή του, την οικονομική του αναβάθμιση, τη βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης στους Κρητόπαιδες διεκδίκησε ο Παγκρήτιος Δημοδιδασκαλικός Σύλλογος ο οποίος ιδρύθηκε το 1902 και οι Σύλλογοι Διδασκάλων νομού Ηρακλείου και νομού Λασιθίου οι οποίοι ιδρύθηκαν λίγα χρόνια αργότερα.

78. Α.Χ.Δ.Λ. έγγραφο με ημερ/νία 05-04-1894, 'Παράπονα των ελληνοδλων Βιάννου, απειλή υποβολής παραίτησής τους' και Πατεράκη Γεωργίου 'Η παιδεία στην Κρήτη σύμφωνα με το αρχείο της Δημογεροντίας Λασιθίου', διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα 2003

79. Α.Χ.Δ.Λ 1^ο/061/16-04-1896, 'Αναφορά Εφόρου Βιάννου, ότι παραιτούνται δάσκαλοι και ελληνοδιδάσκαλοι επειδή μένουν απλήρωτοι'.

80. Α.Χ.Δ.Λ 2/61/16-04-1896 έγγραφο της Χριστιν. Δημογ. 'Να ενημερώσετε τους διδασκάλους πως πασχίζουμε για τη μισθοδοσία τους'.

81. α/03-07-1896, Κοινοποίηση κατανομής εισπρατομένων τελών εγγραφών, ενδεικτικών κλπ.

82. Α.Χ.Δ.Λ 020/06-101896, 'Αναφορά Εφόρου Βιάννου για άρνηση συνδρομής των χωριών του στην ενίσχυση της παιδείας.

83. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής των Κρητών, εν Χανίοις τη 4 Μαΐου 1903

Ο Παγκρήτιος Διδασκαλικός Σύλλογος

Ο Σύλλογος ιδρύθηκε το 1902 και είχε έδρα τα Χανιά. Στα πρώτα χρόνια λειτουργίας του, όργανο του συλλόγου αποτέλεσε το περιοδικό 'Δημοτική Εκπαίδευσις', το οποίο εξέδιδε στην Αθήνα ο τ. Νομαρχ/κός Επιθεωρητής Σπ. Δουκάκης. Το περιοδικό ήταν όργανο της 'Εταιρείας Ελλήνων Διδασκάλων' και από τον Οκτώβρη του 1904 φιλοξένησε τον Παγκρήτιο Δημοδιδασκαλικό Σύλλογο εξαιτίας της οικονομικής του αδυναμίας του να εκδώσει δικό του περιοδικό. Ανασυστήθηκε το 1909 και από τον Ιανουάριο του 1910 εξέδιδε το 15νθήμερο περιοδικό 'Ασπίς' με σημαντικές παρεμβάσεις στα εκπαιδευτικά δρώμενα, αλλά και αγώνες για την αναβάθμιση του Κρητός δασκάλου (βλ. περιοδικά).

Η ίδρυση του Συλλόγου Διδασκάλων νομού Ηρακλείου ' ο Προμηθεύς '

Με το με αρ. 71 Διάταγμα εγκρίθηκε το καταστατικό του Συλλόγου των Διδασκάλων του νομού Ηρακλείου (Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας 1906).

Σύμφωνα με το άρθρο 1 του προαναφερομένου εγκριθέντος καταστατικού, το οποίο υπέγραψαν στις 30 Απριλίου 1906 οι δάσκαλοι του νομού Ηρακλείου, σκοπός του σωματείου είναι « ... η πνευματική ανάπτυξις, η ηθική υποστήριξις των εαυτού μελών και η προς τελειότεραν εξάσκησιν του έργου αυτών συνδρομή ».

Για να πετύχει τον παραπάνω σκοπό ο Σύλλογος καθόρισε μια σειρά από φιλόδοξες ενέργειες όπως : α) τη σύσταση, από ιδίους πόρους, βιβλιοθήκης και σχολικού μουσείου, β) την έκδοση παιδαγωγικού περιοδικού, γ) την παροχή στα μέλη του παιδαγωγικών, γεωργικών και άλλων συγγραμάτων προς αρωγή του έργου των, δ) την παροχή βιβλίων σε εντελώς άπορους αλλά διακρινόμενους για το ήθος και την επιμέλειά τους μαθητές, ε) την προμήθεια διδακτικών σκευών και οργάνων για τον εφοδιασμό των σχολείων, στ) τη διοργάνωση εκδρομών, με έξοδα των μελών, την περίοδο του καλοκαιριού στην Κρήτη ή και αλλού για να προβούν σε γεωγραφικές και ιστορικές μελέτες.

Πόροι του Συλλόγου ήταν η συνδρομή των μελών, η οποία καθορίστηκε σε 6 δρ. ετησίως καταβαλλόμενη σε τρεις δόσεις. Μέλη του οι διδάσκαλοι του νομού ανεξαρτήτως βαθμού ή φύλου, είτε βρισκόμενοι στην υπηρεσία είτε εκτός αυτής.

Το διοικητικό Συμβούλιο, το οποίο εκλέγονταν κάθε διετία το μήνα Αύγουστο (με παρόντα το 1/3 των μελών) αποτελούνταν από 5 μέλη. Τον Πρόεδρο, το Γενικό Γραμματέα, τον Ειδικό Γραμματέα, τον Κοσμήτορα της βιβλιοθήκης και του μουσείου και τον Ταμία. Έδρα του Συλλόγου ήταν το Ηράκλειο.

Η ίδρυση του Διδασκαλικού Συλλόγου Ηρακλείου χαιρετίστηκε με ιδιαίτερη χαρά από την εφημερίδα του Ηρακλείου ' ΙΔΗ':

« Μετά χαράς αγγέλωμεν την ίδρυσιν εν τη ημετ. Πόλει, διδασκαλικού Συλλόγου του Νομού Ηρακλείου. Η επιτυχής εκλογή του διοικητικού Συμβουλίου εγγυάται τελείως την ευδοκίμησιν του πολλά τα αγαθά υπισχνουμένου σωματείου τούτου. Πρόεδρος του Συλλόγου ανεδείχθη παμψηφεί ο κ. Ν. Μπέμπελης Νομαρχ. Επιθεωρητής των δημ. Σχολείων Ηρακλείου ανήρ γνώριμος των παιδαγωγικών πραγμάτων δραστήριος και φιλοπονότατος, ακαταπονήτως εργαζόμενος υπέρ της ανορθώσεως και προόδου της παρ' ημίν Δημοτικής Εκπαιδεύσεως. Και των άλλων δε μελών του Διοικητικού Συμβουλίου η εκλογή δεν υπήρξεν ολιγότερον επιτυχής. Ο κ. Ανδρ. Κοκκινάκης, ο αρχαιότερος των δημοδιδασκάλων της Κρήτης, ο μεταρρυθμιστής των Δημ. Σχολείων του νομού μας επί τη βάσει των νέων αρχών, εξελέγη Γενικός Γραμματεύς, ειδικός Γραμματεύς ο κ. Μιχ. Παπαδάκης δημοδιδάσκαλος εν τω πρωτύπω, οι δε κ.κ. Ι. Τσαγκαράκης και ο Φιοράκης, ο μεν Ταμίας, ο δε Έφορος της Βιβλιοθήκης. Προς τούτοις, ως εν τω καταστατικώ ωρίσθη, ανετέθη η διαχείρησις και εξέλεγκσις των του Συλλόγου εις τετραμελή Επιτροπήν αποτελουμένην εκ των κ.κ. Ιω. Ζωγραφάκη, Γενειατάκη, Φραγκιαδάκη και Νικολετάκη.

Η πράξις αυτή των κ.κ. διδασκάλων του Νομού μας τιμά αυτούς μεγάλως τοσούτω μάλλον καθ' όσον αποδεικνύουσι οποία ιερά ιδεώδη διαπνέουσι τους στήριχτους τούτους εργάτας της κοινωνικής προόδου και του μεγαλείου της πατρίδος.

Συνενωθέντες και δύναμιν ισχυράν ούτω αποτελούντες οι κ. κ. δημοδιδάσκαλοι, θα επιτύχωσιν, ως επιθυμούμεν να καθορισθή και εις τους περιφρονημένους τούτους, ως μη ώφειλε, δημοσίους λειτουργούς, η προσήκουσα αυτοίς θέσις εν τω οργανισμώ της Πολιτείας. Μετά σωφροσύνης δε εργαζόμενοι και κατά τα πρότυπα του εν Ευρώπη βίου την δημοτ. Εκπαίδευσιν ανακαινιζόμενοι και εαυτούς και την πατρίδα μεγάλως θα ωφελήσωσιν.

Χαιρετίζοντες την επ' αισίοις οιωνοίς ίδρυσιν του εν λόγω Συλλόγου ευχόμεθα ολοψύχως πλήρη και τελείαν την επιτυχίαν του επιδιωκομένου σκοπού ».

Το 1910 πραγματοποιήθηκαν οι αρχαιρεσίες στο Σύλλογο των Δημοδιδασκάλων του νομού Λασιθίου. Η είδηση δημοσιεύτηκε στο περιοδικό 'Ασπίς', το οποίο εξέφρασε την ευχή να συμπτηχθούν οι δύο Σύλλογοι Σητείας και Λασηθίου σε έναν, για να επιτευχθούν ευκολότερα οι επιδιωκόμενοι σκοποι⁸⁴.

« Τη 20^η παρελθόντος, γενομένων των αρχαιρεσιών του Δημοδ. Συλλόγου του Νομού Λασηθίου, εξελέγησαν παμψηφεί ο κ. Γ. Θ. Χατζιδάκης, Νομαρχιακός Επιθεωρητής, Πρόεδρος, ο κ. Ι. Δ. Χατζηδάκης, Διευθυντής του Ανωτ. Δημοτ. Σχολείου Νεαπόλεως, Αντιπρόεδρος, ο κ. Εμμ. Δ. Πεδιωτίδης, δημ/λος εν τω αυτώ Σχολείω, Γραμματέυς και οι κ.κ. Εμμ. Σωκρ. Βελονάκης, Διευθ. Του Ανωτ. Δημ. Χουμεργιάκου, Αντώνιος Σφακιανάκης Διευθ. Αγίου Γεωργίου Λασηθείου, Κωνστ. Πλατάκης, Διευθ. του Ανωτ. Δημοτ. Σχολείου Βιάννου, Νικ. Βερυκοκάκης, Διευθυντής του Αν. Δ. Σχολείου Αμυρά Βιάννου και Αντώνιος Μελισσειδής Διευθ. του Ανωτ. Δημοτ. Σχολ. Ανατολής Ιεραπέτρου, Σύμβουλοι.

Ο κ. Γ. Χ. Μαραγκάκης διδάσκαλος της Γυμναστικής και της Ωδικής εν τω Γυμνασίω Νεαπόλεως συμφώνως τη εκφρασθείση υπό της ολομελείας ευχή διορησθήσεται υπό του Συμβουλίου Ταμίας του Συλλόγου.

Μικρόν προ της ιδρύσεως του Συλλόγου τούτου, ως γνωστόν, οι εν Σητεία συνάδελφοι, θεωρήσαντες δύσκολον την σύμπτηξιν Νομαρχιακού Συλλόγου, προέβησαν εις την ίδρυσιν Επαρχιακού τοιούτου, ούτινος ωσαύτως τυγχάνει Πρόεδρος ο κ. Γ. Θ. Χατζιδάκης διαδεχθείς τον κ. Νικ. Πολυχρονίδην τέως Νομ. Επιθεωρητήν.

Κοινή ευχή πάντων των συναδέλφων του Νομού σήμερα είναι η συγχώνευσις των εν τω Νομώ λειτουργούντων ήδη δύο διδασκαλικών Συλλόγων εις ένα τοιούτον όστις, διαθέτων τα ηθικά και υλικά μέσα αμφοτέρων, θα δυνηθή ασφαλώς να επιδιώξη μετ' επιτυχίας τον υπ' αμφοτέρων επιδιωκόμενον σκοπόν, όπερ δυσκολώτατον, όταν ούτος επιδιωχθή υφ' εκατέρου κεχωρισμένως και δι' άλλους μεν λόγους αλλ' ίδια δι' έλλειψιν υλικών μέσων.

Την πραγματοποίησιν της ευχής ταύτης εξαρτώσι νυν από τον Γ. Θ. Χατζιδάκην οι εν παντελεί αγνοία του ψηφίσαντες αυτόν Πρόεδρον του εν λόγω Συλλόγου ελπίζοντες συγχρόνως ότι διά της μεμαρτυρημένης φιλοπονίας και δραστηριότητός του, συνεπικουρούντος και του κύρους της θέσεώς του, θα κατορθώση ούτος ευχερώς να γίνωσι μέλη του Συλλόγου πάντες οι εν τω Νομώ υπηρετούντες διδασκαλοι αμφοτέρων των φύλων υποβαλλόμενοι προθυμότατα εις πάσαν θυσίαν τείνουσαν εις την επιτυχίαν του σκοπού αυτού ».

Ο Σύνδεσμος Λειτουργών Μέσης Εκπαιδεύσεως Κρήτης

Με το με αριθ. 50 Διάταγμα εγκρίθηκε από τον Αρμοστή Γεώργιο στις 3 Απριλίου 1906 το

84. Περιοδικό 'Ασπίς' 1910

καταστατικό του Συνδέσμου Λειτουργών Μέσης Εκπαιδευσεως Κρήτης, έχοντας ως σκοπό : « την εν τω μέτρω των εαυτού δυνάμεων και εντός των υπό των Νόμων της Πολιτείας διαγεγραμμένων ορίων, μελέτην και προαγωγήν των της Εκπαιδευσεως καθόλου και της θέσεως των Λειτουργών αυτής. Έδρα του Συνδέσμου ορίζεται η πρωτεύουσα ».

Το διοικητικό συμβούλιο ήταν επταμελές, είχε διετή θητεία και εκλεγόταν από τα τακτικά μέλη με μυστική ψηφοφορία σε γενική σύνοδο που λάμβανε χώρα σε μια από τις πόλεις της Κρήτης εκ περιτροπής κατά τη διάρκεια των διακοπών του Πάσχα. Τακτικά μέλη μπορούσαν να εγγραφούν οι πτυχιούχοι της Φιλοσοφικής ή Φυσικομαθηματικής Σχολής του Πανεπιστημίου, των Θεολογικών Σχολών, της Γαλλικής γλώσσας και οι πτυχιούχοι των τεχνικών μαθημάτων. Με τα άρθρα 10-16 καθορίζονταν τα καθήκοντα ενός εκάστου των μελών, με τα άρθρα 18-30 θέματα των γενικών συνόδων (συνελεύσεων) του Συνδέσμου, με τα άρθρα 31-32 'έκτακτοι συνεδρίασι και σύνοδοι' και τέλος τα άρθρα 33-37 αφορούσαν γενικές διατάξεις για τις έκτακτες συνεδριάσεις και συνελεύσεις του Συνδέσμου⁸⁵.

Η ΕΞΑΡΤΗΣΗ ΤΩΝ ΔΑΣΚΑΛΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ - ΜΟΝΙΜΟΤΗΤΑ – ΜΕΤΑΘΕΣΕΙΣ - ΑΠΟΛΥΣΕΙΣ

Μετά την επανάσταση του 1878, υπογράφηκε η Σύμβαση της Χαλέπας που δημιουργούσε καθεστώς ημιαντόνομης επαρχίας με ιδιαίτερα προνόμια. Ανάμεσα στα άλλα προέβλεπε τη δημιουργία Γενικής Συνέλευσης απαρτιζομένη από 80 μέλη (49 χριστιανούς και 31 μουσουλμάνους). Δύο μεγάλα κόμματα δημιουργήθηκαν, οι Καραβανάδες, εκπρόσωποι της συντηρητικής μερίδας και οι Ξυπόλητοι, εκπρόσωποι των προοδευτικών και φιλελεύθερων τάσεων της εποχής. Οι εκλογές για την ανάδειξη πληρεξουσίων (αντιπροσώπων) στη Συνέλευση θα γίνουν η αιτία κομματικού φανατισμού, διαίρεσης και φατριασμών με αρνητικότερες επιπτώσεις στην εσωτερική γαλήνη και στην ανάπτυξη του Νησιού. Το μικρόβιο της πολιτικής επέδραμε και στην εκπαίδευση.

Ο κομματισμός στην εκπαίδευση προκαλούσε προβλήματα και η Χ.Τ.Ε.Λ. θέλοντας να προλάβει ανάμιξη των εκπαιδευτικών στις κομματικές διαμάχες, απαγόρευσε αρχές Φεβρουαρίου 1887 την ανάμειξη των διδασκάλων και καθηγητών στις κομματικές διενέξεις, επικαλούμενη τα άρθρα 28,29,30,31 του 'περί Παιδείας Νόμου'⁸⁶. Με έγγραφό της «...απαγορεύει εις τους καθηγητάς και διδασκάλους να αναμειγνύονται εις τας μεταξύ των συμπολιτών αυτών εκλογικάς διαδικασίας και μάχας, πας δε ο αναμειγνύομενος θα απολύεται της θέσεώς του. Ουδείς των καθηγητών και διδασκάλων να απομακρύνεται της έδρας του άνευ της αδείας της προϊσταμένης αρχής ήτοι εν μεν ταις έδραις των επαρχιών της Επαρχ. Εφορείας εν δε τοις Δήμοις των δημάρχων, ο δε παραβάτης θα τιμωρείται δι αναλόγου χρηματικής ποινής κρατουμένης εκ της μισθοδοσίας του...».

Οι προειδοποιήσεις και απαγορεύσεις δεν στάθηκαν ικανές να σταματήσουν τους εκπαιδευτικούς δασκάλους και ελληνοδιδασκάλους των σχολείων της Βιάννου, οι οποίοι αναμείχθηκαν στις εκλογές για την ανάδειξη πληρεξουσίων (βουλευτών). Έτσι μετά φαίνεται από καταγγελίες για ανάμειξη η Χ.Τ.Ε.Λ. έρχεται να επιπλήξει όλους τους εκπαιδευτικού που αναμίχθηκαν στις εκλογές.⁸⁷ Οι κομματικές αντιπαραθέσεις θα

85. Ανωτέρα Διεύθυνσις των Εσωτερικών, Διάταγμα περί εγκρίσεως καταστατικού του Συνδέσμου των Λειτουργών της Μέσης Εκπαιδευσεως Κρήτης, Εν Χανίοις, εκ του Τυπογραφείου της Κυβερνήσεως, 1906

86 Α.Χ.Δ.Λ. 02/02/1887 (05) Απόφαση Α.Χ.Δ.Λ. απαγόρευσης της ανάμειξης δλων και καθηγητών στα εκλογικά ή απομάκρυνσης από την έδρα τους

87. Α.Χ.Δ.Λ. 033/19-04-1887 Επίπληξη δλων που αναμίχθηκαν στα κομματικά των εκλογών Βιάννου και Α.Χ.Δ.Λ. 034/19-04-1887 Επίπληξη ελληνοδλων Βιάννου για ανάμειξη στις βουλευτικές εκλογές.

εισχωρήσουν και στην εκπαίδευση όπως μας πληροφορούν έγγραφα της Δημογεροντίας Λασιθίου. Από τις πρώτες κιόλας μέρες του 1888 καταγγέλεται από ορισμένους κατοίκους του Συκολόγου ο δάσκαλος του Μ. Πλουμίδης ότι αμελεί τα καθήκοντά του, δικολαβεί και είναι μέγας κομματάρχης⁸⁸. Ο δήμαρχος πολιτικά αντίθετος ως φαίνεται με το δάσκαλο, πεισμώνει σε τέτοιο βαθμό ώστε αρνείται να θεωρήσει την έκθεση με στοιχεία του σχολείου του. Ο Πλουμίδης αναγκάζεται να προσφύγει στον Επίσκοπο Αρκαδίας ο οποίος την προωθεί στη Δημογεροντία. Στο έγγραφο του επισκόπου το οποίο συνοδεύει την έκθεση εκφράζεται η απορία του επισκόπου για τη στάση του δημάρχου αφού οι κάτοικοι αποδέχονται το έργο του δασκάλου⁸⁹. Η αποδοχή του Μ. Πλουμίδη ως δασκάλου φαίνεται από ένα ακόμη έγγραφο-αναφορά των κατοίκων του Αγίου Βασιλείου προς τη Δημογεροντία Λασιθίου, με το οποίο εκφράζουν την προτίμησή τους στο Μ. Πλουμίδη αντί του Γραμματικάκη⁹⁰.

Οι πολιτικές αντιπαλότητες και οι αναμίξεις των διδασκόντων στις κομματικές αντιπαλότητες προκάλεσαν την οργή του Έλληνα Γενικού Προξένου στα Χανιά που απειλεί με την άρση αναγνώρισης των Γυμνασίων Ηρακλείου και Νεάπολης αν οι προϊστάμενοι και διδάσκοντες συνεχίσουν να αναμιγνύονται στην πολιτική⁹¹ : « ...η Ελληνική Κυβέρνησις θέλει περιέλθει εις την ανάγκην ν' άρη μετά πολλής αυτής λύπης την αναγνώρισιν των εν Ηρακλείω και Νεαπόλει Μεραμβέλλου Γυμνασίων, εάν οι προϊστάμενοι ή άλλοι εκ των εν αυτοίς διδασκόντων εξακολουθήσωσιν επί προφανή της σπουδαζούσης νεότητος βλάβη πολιτευόμενοι ».

Την ολέθρια επίδραση της πολιτικής στην Κρήτη και ιδιαίτερα στην εκπαίδευση καταγγέλει με αρθρογραφία του στη εφημερίδα Κήρυκα το 1889 ο Ελευθέριος Βενιζέλος⁹². Ο δημοδιδάσκαλος της εποχής χαρακτηρίζεται ως «... όργανον πολύτιμον προς εξυπηρέτησιν της πολιτικής των πατρώνων του...» από τον καθηγητή Ν. Παλιεράκη το έτος 1889⁹³ :

« Εν τω δημοσιεύματι της σήμερον σκοπούμεν να εξετάσωμεν τον δημοδιδάσκαλον και το δημοτικόν σχολείον εν Κρήτη.

Τι εστί δημοδιδάσκαλος εν Κρήτη ; Δύσκολον, αληθώς, δυσκολώτατον να ορισθή. Δημοδιδάσκαλος εν Κρήτη σημαίνει, ως επί το πολύ, άνθρωπον ανίκανον προς παν άλλο έργο, αλλά συγχρόνως και οηματίαν, δοκησίσοφον, και όργανον πολύτιμον προς εξυπηρέτησιν της πολιτικής των πατρώνων του. Ιδού εν ολίγαις λέξεσι τις εστί δημοδιδάσκαλος εν Κρήτη...Αλλά μη εκ των ενόντων τουλάχιστον εκλέγωμεν τους σχετικώς ικανωτέρους εν τω ιερώ του διδασκάλου επαγγέλματι ; Ουδαμώς. Αρκεί να ή τις φίλος του ισχύοντος πολιτευτού, ολίγον δραστήριος κατά τας βουλευτικάς εκλογάς, ολίγον επιτήδειος, να αναγινώσκη το Ψαλτήριον και το Σταυρέ βοήθει μοι και ιδού αυτόν χειροτονούμενον δημοδιδάσκαλον α' τάξεως....

Ολιγότερα λοιπόν σχολεία, κύριοι· ολιγότερα, αλλά σχολεία. Διεύθυνσις κεντρική και στιβαρά εποπτεία άγρυπνος, μόρφωσις των δημοδιδασκάλων, πολλά προσόντα, μισθός

88. Α.Χ.Δ.Λ. 3β/03-01-1888, Κατηγορίες κατοίκων του χωρίου Συκολόγου κατά του δλου Μ. Πλουμίδη ότι παραμελεί τα καθήκοντά του, είναι δικολάβος και μέγας κομματάρχης

89. ΑΧΔΛ 07/10-01-1888, Σε άρνηση του Δημάρχου Βιάννου να θεωρήσει κατάσταση στοιχείων του Σχολείου Συκολόγου, τη διαβιβάζει ο επίσκοπος Αρκαδίας

90. ΑΧΔΛ 150/22-09-1888

91. Α.Χ.Δ.Λ. έγγραφο με τα στοιχεία α2/252/017/24-06-1889, 'Απειλές του Γεν. Προξένου της Ελλάδος στα Χανιά για άρση αναγνώρισης Γυμνασίων Ηρακλείου και Νεάπολης, αν συνεχίσουν οι καθηγητές πολιτευόμενοι'

92. Εφημερίδα 'Κήρυκας' 1889, αρθρογραφία Ελευθερίου Βενιζέλου

93. Εφημ. 'Λευκά Όρη', έτος Γ', περίοδος Γ', αριθ. 3, Εν Χανίοις τη 2 Ιανουαρίου 1889

επαρκής, μέθοδος υγιής και απομάκρυνσις της πολιτικής από τα σχολεία. Ιδού αι βάσεις εφ' ών οφείλομεν να εργασθώμεν εάν θέλωμεν να μορφώσωμεν την εκτροχιασθείσαν ημών κοινωνίαν ».

Οι τοπικές κοινωνίες σε αρκετές περιπτώσεις προτιμούν συντοπίτη τους δάσκαλο. Το 1892 η απαίτηση των κατοίκων της Βιάννου για διορισμό του συντοπίτη τους ελληνοδιδασκάλου αντί του διορισθέντος από τη Δημογεροντία Κ. Χαμηλού θα φέρει σε ευθεία αντιπαράθεση κοινωνία και δημάρχους της Βιάννου με τη δημογεροντία. Οι κάτοικοι δεν στρέφονται κατά του νέου ελληνοδ/λου του οποίου την κατάρτιση δεν γνωρίζουν αλλά κατά της δημογεροντίας η οποία κρατεί αδιάλλακτη στάση επιμένοντας να εφαρμοσθεί η απόφασή της για ανάληψη υπηρεσίας από το Χαμηλό, και επικαλείται τη βοήθεια της διοίκησης Λασιθίου για να επιβληθεί ο νόμος.

Μετά την άκαμπτη στάση της δημογεροντίας, οι δήμαρχοι των τριών δήμων της επαρχίας Βιάννου (Ανω Βιάννου, Αγίου Βασιλείου και Μουρνιών) συσπειρωμένοι ζητούν την άδεια ίδρυσης ιδιωτικού σχολείου. Η Χριστιανική Δημογεροντία Λασιθίου αντιδρά με αποφασιστικότητα στον τοπικιστικό οίστρο των δημάρχων. Τους κατηγορεί για ιδιοτέλεια, αρνούμενη να τους χορηγήσει την άδεια δηλώνοντάς τους πως δεν πρόκειται να αναγνωρίσει τους δασκάλους που προσλαμβάνουν οι δήμαρχοι για τα σχολεία τους. Σειρά εγγράφων στο Αρχείο Δημογεροντίας Λασιθίου μας πληροφορούν σχετικά⁹⁴.

Στις αρχές του 1894 (3 Ιαν.) καταγγέλεται ο δάσκαλος της Βιάννου Παπαματθαϊάκης Ν. ότι διορισμένος δεν διδάσκει αλλά δικηγορεί προκλητικά κομπάζοντας γι' αυτό⁹⁵.

ΜΕΤΑΘΕΣΕΙΣ – ΑΠΟΛΥΣΕΙΣ

Σύμφωνα με το Στ. Γοντικάκη τα σχολ. Έτη 1885-89, το ένα τρίτο των διδασκαλικών θέσεων καλυπτόταν κάθε χρόνο με μεταθέσεις. Οι υπόλοιπες θέσεις (2/3) με διορισμούς νέων και παραμονή των υπηρετούντων δασκάλων στην ίδια θέση. Ενώ το ποσοστό των μεταθέσεων παρέμενε σταθερό, το ποσοστό όσων διατηρούν τη θέση τους παρουσιάζει προοδευτική αύξηση, με ανάλογη μείωση του ποσοστού των νέων διορισμών, οι οποίοι, όπως είναι ευνόητο, αντιστοιχούν σε απολύσεις ή παραιτήσεις. Τα παραπάνω σημαίνουν ότι οι δάσκαλοι βελτιώνονται ή προσαρμόζονται στις απαιτήσεις των καιρών, με αποτέλεσμα όλο και λιγότεροι να απομακρύνονται από την υπηρεσία, όλο και λιγότεροι να απομακρύνονται με ή χωρίς τη θέλησή τους από το σχολείο που τοποθετήθηκαν. Συνήθως η απομάκρυνση από τον τόπο υπηρεσίας (απόλυση, μετάθεση ή παραίτηση) οφείλεται είτε στην ανικανότητα του δασκάλου είτε στη δυσαρμονία στις σχέσεις του με χωριανούς. Η

94. ΑΧΔΛ α/018/03-09-1892. Αναφορά του Ελληνοδιδασκάλου Βιάννου Κ. Χαμηλού ότι δεν γίνεται αποδεκτός από τους δημάρχους της περιοχής.

Α.Χ.Δ.Λ. 08/019/04-09-1892 Η γραμματεία αναφέρει στον πρόεδρο της ΑΧΔΛ το γεγονός της Βιάννου Α.Χ.Δ.Λ. 09/023/04-09-1892 Η Α.Χ.Δ.Λ απευθύνεται στη Διοίκηση Λασιθίου για να επιβάλλει το νόμο εγκαθιστώντας Ελληνοδιδάσκαλο Βιάννου το Χαμηλό Κ..

Α.Χ.Δ.Λ. 014/027/12-09-1892 Διαβίβαση αλληλογραφίας Βιάννου στη Διοίκηση Λασιθίου για δικογραφία.

Α.Χ.Δ.Λ. 015/029/14-09-1892, 'Διαβίβαση στο Δημόσιο κατήγορο Μεραμπέλλου αναφοράς πληροφοριών'.

Α.Χ.Δ.Λ. 021/11-09-1892, 'Ο Έφορος Ιεράπετρας αναφέρει τα γεγονότα της Βιάννου θεωρώντας τα προσβολή για τη ΧΤΕΛ και ζητά να ληφθούν μέτρα.

Α.Χ.Δ.Λ. 016/037/24-09-1892, 'Η Χ.Τ.Ε.Λ αναφέρει ότι είναι αποκλειστικό της δικαίωμα η έγκριση ή όχι, της σύστασης ιδιωτικών σχολείων'.

Α.Χ.Δ.Λ. β016/037/24-09-1892, 'Δεν εγκρίνεται το Ιδιωτικό σχολείο που ζητούν οι δήμαρχοι οι οποία ενεργούν παράνομα και με ιδιοτέλεια.'

95. Α.Χ.Δ.Λ. 049/03-01-1894, 'Καταγγελία του σχολάρχη Βιάννου για δικηγορία δλου Ν. Παπαματθαϊάκη

δυσαρμονία αυτή άλλες φορές το δάσκαλο σε αίτηση για μετάθεση ή παραίτηση και άλλες φορές το χωριό σε άσκηση πίεσης για απομάκρυνση του δασκάλου.

Για τα διάφορα αίτια της προαναφερθείσης δυσαρμονίας αρκετά έγγραφα του ΑΔΗ και τους ΙΑΚ μας πληροφορούν σχετικά :

Οι κάτοικοι του Καστελλίου Πεδιάδος κατηγορούν για ανικανότητα και αδιαφορία το Γεώργιο Μαυραντωνάκη : ‘Κέκτηται ολίγα γράμματα και μικράν ηθικήν’, προσωποληπτεί, χαρτοπαίζει, αδιαφορεί για το σχολείο⁹⁶.

Κάποτε όμως οι όροι αντιστρέφονται και ο δάσκαλος από κατηγορούμενος γίνεται κατήγορος. Ο Γρ. Κουρής δηλώνει ότι δεν παρουσιάστηκε στο Ίνι, όπου τοποθετήθηκε, γιατί οι κάτοικοι είναι αφιλόξενοι και αδιάφοροι και, όταν τον προηγούμενο χρόνο αρρώστησε, δε βρέθηκε κανείς να του δώσει « ουδέν ποτήριον ύδατος⁹⁷ ».

Δεν ήταν σπάνιο το φαινόμενο το χωριό να αρνείται να δεχτεί ένα δάσκαλο, χωρίς συγκεκριμένο λόγο, αλλά επειδή θέλει να διατηρήσει στη θέση του τον προηγούμενο ή να πετύχει το διορισμό συγχωριανού ή να ζητά να παραμείνει ο δάσκαλος στο χωριό τους γιατί βλέπουν αποτελέσματα και είναι ευχαριστημένοι, σε αντίθεση με τον προηγούμενο , «... ο οποίος βεβαίως θα δώσει καρπούς εις τους διδασκομένους πλείονας των δυνάμεών των, ο δε περυσινός όχι...» παρακαλώντας την Ανωτέρα Δ/ση να παραμείνει ο δάσκαλος στον Άγιο Βασίλειο Βιάννου⁹⁸ :

« Επειδή εφέτος ευνοήθημεν υπό της Σεβ. Διευθύνσεως κ’ μας απέστειλεν διδάσκαλον όντα τύπος και υπογραμμός των διδασκάλων καθ’ όλα εν γένει, ο οποίος βεβαίως θα δώσει καρπούς εις τους διδασκομένους πλείονας των δυνάμεών των, ο δε περυσινός όχι. Επειδή μετά λύπης μας πληροφορούμεθα ότι ο διδάσκαλος ούτος μέλλει να μετατεθή εν Ανατολή και Ημετέρα Σχολή θα ζημιωθή και ουδέποτε εν τω Ημετέρω χωρίω θα τύχη ανάπτυξης εις τους διδασκομένους, ευχαριστημένοι με τον διορισμό του πρωτόπαπα δυσαρεστημένοι με το Τζανάκη.

Διά ταύτα

Ευσεβάστως παρακαλούμεν την Σεβαστήν Ανωτέρα Διεύθυνσιν εις δυνατόν ανασταλή ο διορισμός του τοιούτου διδασκάλου και μείνει εις την προτεραίαν του θέσιν και αεί θα παρέχωμεν τας ευγνωμοσύνας μας εις όντινα θα λάβη υπ’ όψιν του την παράκλησίν μας ταύτην.

Εν Αγίω Βασιλείω τη 25^η Οκτωβρίου 1900

Ευπειθέστατοι οι κάτοικοι

(ακολουθούν οι υπογραφές 45 ! γονέων)

Δυστυχώς για τους γονείς η Ανωτέρα Δ/ση όχι μόνο δεν εισάκουσε τις εκκλήσεις των γονέων για παραμονή του δασκάλου, (ο πρωτόπαπας πήρε μετάθεση) αλλά όπως φαίνεται από το Μαθητολόγιο επανήλθε ο περυσινός δάσκαλος Χ. Τζανάκης, από τον οποίον οι κάτοικοι ήταν δυσαρεστημένοι.

Πολλοί ακόμη ζητούν μετάθεση, χωρίς να υπάρχει καμιά δυσαρμονία με τους κατοίκους, για λόγους υγείας ή κλίματος, όπως ο Χρονίδης (ή Χρονάκης) στο Γεράκι⁹⁹ ή συνηθέστερα για λόγους οικογενειακούς, για να βρεθούν κοντά στο σπίτι τους και την παρουσία τους, όπως ο δάσκαλος Εμ. Μουρτζάκης ή Μουρτζίδης¹⁰⁰,

96. ΑΔΗ έγγραφο χωρίς αριθμό καταχώρησης, της 29-3-1886.

97. ΑΔΗ έγγραφο της 27-11-1886, αρ. καταχ. : 306

98. Έγγραφο με ημερ/νία 25 Οκτωβρίου 1900 των κατοίκων των χωριών Αγίου Βασιλείου & Κρεββατά Βιάννου για την παραμονή του δασκάλου στο σχολείο τους

99. ΑΔΗ 20-8-1886 χωρίς αριθ. καταχώρησης

100. Τη με ημερ/νία 18/9/1908 αίτηση του Εμ. Ζ. Μουρτζίδη τέως δασκάλου Βουτουφούς προς το Σύμβουλο της Παιδείας για επαναδιορισμό του « εις το άρτι ανασυσταθέν Δημοτικόν σχολείον του Νιπηδητού ή εις το Δημοτικόν Σχολείον Γερακίου, καθώς σας συνέστησε ο κ.κ. Πρόεδρος της Βουλής, επειδή λόγω ελλείψει μαθητών επαύθη το εν Βουτουφού Μονοφάτσιον μονοτάξιον Δημοτικόν σχ. εις όν ήμην διδάσκαλος ».

Εμμ. Δροσατάκης¹⁰¹, ή του Ιωάννη Χετζάκη από Ξενιάκο¹⁰².

Κρητική Πολιτεία

Ο νόμος 82/1899 στο κεφ. ΙΓ' 'Περί μεταθέσεων' προέβλεπε τη μετάθεση των δασκάλων στις επόμενες περιπτώσεις και πάντα μετά τη λήξη του σχολικού έτους, εκτός αν έκτακτοι και σοβαροί λόγοι επέβαλλαν αμέσως τη μετάθεση: α) Σε περίπτωση αμοιβαίας μετάθεσης ομοιοβάθμων δασκάλων και αφού εγκριθεί από τον αρμόδιο Επιθεωρητή β) αν είναι ανάγκη λόγω νοσήματος με ένορκη βεβαίωση από ιατρό γ) Αν για λόγους υπηρεσίας κριθεί επιβλαβής η περαιτέρω διαμονή κάποιου δασκάλου στον τόπο υπηρεσίας του δ) Αν εκπαιδευτικές ανάγκες επιβάλλουν τη μετάθεση και ε) αν προαχθή ο διδάσκαλος σε ανώτερη θέση. Όπως γίνεται φανερό στις γ' και δ' περιπτώσεις δινόταν η δυνατότητα στον Επιθεωρητή ή στο Σύμβουλο της Εκπαίδευσης να μεταθέτουν κατά το δοκούν.

Η συζήτηση στη Βουλή των Κρητών για τις μεταθέσεις των δασκάλων (1903)

Οι μεταθέσεις των δασκάλων επί Κρητικής Πολιτείας ήταν συχνότατο φαινόμενο. Την ανάγκη μονιμοποίησης των δασκάλων και την εκχώρηση δικαιώματος μετάθεσης μόνο στο Πειθαρχικό Συμβούλιο και όχι στο Σύμβουλο της Παιδείας πρότεινε ο βουλευτής Χ. Πωλογεώργης για να αποφύγει η Πολιτεία αυτό που παρατηρείται στο Βασίλειο της Ελλάδας. Να μετακινούνται δηλαδή από το ένα μέρος στο άλλο, μεσούντος του διδακτικού έτους, οι δάσκαλοι χωρίς καμμιά δικαιολογία.¹⁰³

« Χ. Πωλογεώργης. ...Νομίζω ότι η Βουλή έχει καθήκον να θέσει τοιαύτας διατάξεις εν τω νόμω, διά των εισαγομένων τροποποιήσεων και του τηρουμένου κειμένου του παλαιού νόμου αι οποίαι θα εξασφαλίζωσι την ανεξαρτησίαν των διδασκάλων. Δεν είμαι, κύριοι, οπαδός των εγκωμίων και του λιβανωτού μηδέ θα υποστηρίξω να θέσωμεν νόμους χάριν των προσώπων και ουχί χάριν της Πολιτείας και φρονώ ότι καθήκον πάσης αντιπροσωπείας είναι πρωτίστως να φροντίζη όπως καταστήση τους υπαλλήλους της πατρίδας της ανεξαρτήτους, διότι ούτως ούτοι θα εκτελώσι καλλίτερα και τελειότερον το καθήκον των... Η Βουλή οφείλει να το καταστήση ανεξάρτητον, οφείλει να τηρήση την μονιμότητα των προσώπων εκείνων των καλουμένων να υπηρετήσωσι την παιδείαν της πατρίδος μας οφείλει να τηρήση εις την δικαιοδοσίαν του πειθαρχικού συμβουλίου την μετάθεσιν των διδασκάλων και οφείλει να την τηρήση διότι θα παραστή άλλως προ του θεάματος της γείτονος χώρας όπου οι διδάσκαλοι καθ' έκαστον έτος άνευ ουδεμιάς δικαιολογίας μετατοπίζονται από του ενός μέρους του Βασιλείου μέχρι του άλλου. Τι γίνεται δε εις τους δυστυχείς εκείνους διδασκάλους και κατά το μέσον του σχολικού έτους το παρατηρείτε εις την εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

101. Επίσης αίτηση του διδασκάλου Εμμανουήλ Ν. Δροσατάκη (12-09-1908) κατοίκου Μηλιαράδου προς το Σύμβουλο της Εκπαίδευσης για διορισμό « Κεκτημένος τα υπό του Νόμου οριζόμενα προσόντα ως δείκνυται εκ του επισυναπτόμενου ενδεικτικού μου, αιτούμαι όπως διορισθώ διδάσκαλος εις τι χωρίον της επαρχίας μου και ει δυνατόν εις Μάρθαν ».

102. Αίτηση του διδασκάλου Ιωάννη Χετζάκη κατοίκου Ξενιάκου για διορισμό (13-09-1908) «..Επειδή κέκτημαι τα υπό του νόμου οριζόμενα προσόντα διδασκάλου άτε αναγνωρισθείς υποδιδάσκαλος δι' εξετάσεων άς υπέστην ενώπιον της εν Ηρακλείω εξεταστικής επιτροπής εν έτει 1903, και επειδή εχημάτισα έκτοτε διδάσκαλος εις Μάρθα Πεδιάδος μέχρι τέλους Οκτωβρίου 1907 αιτούμαι όπως η Σεβαστή Ανωτ. Διεύθυνσις ευαρεστούμενη με αναδιορίση ως τοιούτον και ει δυνατόν εν τη αυτή θέσει...»

103. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ'. - Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής. Περίοδος Β'. Συνεδρία ΙΔ', Εν Χανίοις 8 Μαΐου 1903, σελ. 125

Ότε είχαν την τιμήν να είμαι μέλος της δεκαεξαμελούς επιτροπής ήτις συνέταξε το σύνταγμα μας, ήλθε το ζήτημα της μεταθέσεως των δικαστών, διότι η Α. Ψ. ο Πρίγκιπς παρεκάλεσε να αφήσωμεν ελεύθερον το δικαίωμα τούτο εις την εκτελεστικήν εξουσίαν. Εν τούτοις ομοφώνως παρεδέχθημεν ότι τούτο θα ήτο πολύ επικίνδυνον διά την ανεξαρτησίαν του δικαστού και διά τούτο η μετάθεσις αφέθη εις την δικαιοδοσίαν του Συμβουλίου της Δικαιοσύνης. Τούτ' αυτό πρέπει να πράξητε και υμείς.

Γ. Δασκαλογιάννης. Υπάρχει εν τω οργανισμώ των δικαστηρίων διάταξις ότι δεν δύναται να υπηρετήση εν τω νομώ εκ του οποίου κατάγεται.

Χ. Παυλογεώργης. Τούτ' αυτό πρέπει να τεθή και σήμερα, κ. βουλευταί, εν τω νόμω περί παιδείας εάν θέλητε να έχητε ανεξαρτήτους διδασκάλους εν τη πολιτεία ημών. Δεν αγνοείτε βεβαίως ότι οι διδάσκαλοι είναι οι δεύτεροι πατέρες των τέκνων ημών. Μη θελήσητε λοιπόν να τους κάμητε έρμαιον της πολιτικής και των κομμάτων. Καταστήσατε τον διδάσκαλον ανεξάρτητον και να ήσθε βέβαιοι ότι ούτος θα εκπληρώση το καθήκον του καλλίτερον και επωφελέστερον. Υπήρξαν τινες οι οποίοι υπεστήριξαν ότι ίσως υπάρχουν και παρ' ημίν Σύμβουλοι, οι οποίοι δεν αγαπώσι τα κόμματα εγώ όμως σας βεβαιώ οδηγούμενος εκ των πραγμάτων το εναντίον, ότι πάντες ηγάπησαν τα κόμματα...

... Πρέπει λοιπόν να προσέξηται όπως μη ψηφίσητε νόμους τοιούτους οι οποίοι δίδουν το δικαίωμα εις τον Σύμβουλον της Παιδείας να συγκεντρώση εις χείρας του όλον το προσωπικόν της παιδείας και να το καταστήση έρμαιον των εκάστοτε ορέξεών του. Εάν ψηφισθώσιν αι εισαγόμεναι τροποποιήσεις όπως εισάγονται όλον το προσωπικόν των διαφόρων εκπαιδευτηρίων δεν έχει ουδεμίαν εγγύησιν ότι θα τηρηθή εν τη θέσει του....

Εις βουλευτής ...Εις την τοιαύτην λοιπόν οργάνωσιν δύναται να έχη μέρος, αλλ' αφού οργανωθή πρέπει να υπάρχη εγγύησις δι' εκείνους οι οποίοι θα διορισθούν ότι δεν δύναται ο α ή ο β διοριζόμενος Σύμβουλος πιεζόμενος ποικιλοτρόπως να τους μεταθέτη. Τον διδάσκαλον αν δεν κάμη δουλειά να δύναται να τον παύη, να τον μεταθέτη όμως όχι.

Οι μεταθέσεις των δημοδιδασκάλων ήταν συχνό φαινόμενο και υπήρξαν πολλές φωνές διαμαρτυρίας αλλά και πάγιο αίτημα του δημοδιδασκαλικού κόσμου, εκτός από τη μονιμοποίηση να υπάρξει και το αμετάθετο. Συχνή είναι η αρθρογραφία που συναντούμε στον τύπο της εποχής για τα παραπάνω αιτήματα.

Στο άρθρο του στην εφημερίδα του Ηρακλείου « Η ΊΔΗ» ο Γ. Παπασωτηρίου Δ/ντής του Διδασκαλείου επικρίνει την απειλή μετάθεσης ή απόλυσης η οποία αποτελεί τροχοπέδη στη σωστή επιτέλεση του καθήκοντος από τον εκπαιδευτικό¹⁰⁴ : «...Τοιαύτα μέτρα πρέπει να ληφθώσι διά την βελτίωσιν των υπαρχόντων δημοδιδασκάλων, να δοθώσι δε, ως γράφει και ο συντάκτης του εν τη 'Ιδη' άρθρου, εις τα δημοτικά σχολεία και τ' αναγκαία διδακτικά όργανα, να χορηγηθή δε προσθέτω εγώ, και αγροκήπιον τι εκάστω διδασκάλω διά να καλλιεργή αυτό, αφού εξασφαλισθή επί τριετίαν τουλάχιστον από παύσεως και μεταθέσεως. Διότι μετάθεσις επικρεμαμένη διηνεκώς υπέρ την κεφαλήν του διδασκάλου ή απόλυσις απογοητεύει αυτόν και φυσικά δεν φροντίζει ούτος να γίνεται οσημέραι τελειότερος και εις την κοινωνίαν χρησιμώτερος...».

Το έτος 1908 ο 'Ειδικός', κατακρίνει σε αρθρογραφία του, στο εκπαιδευτικό δελτίο του Κρητικού Αστέρου¹⁰⁵ το φαινόμενο παρουσίας των δασκάλων στα πολιτικά γραφεία των βουλευτών προκειμένου να αποφύγουν τη μετάθεση.

« Αθρόαι αγγέλονται και πάλιν αι μεταβολαί εν τοις σχολείοις της κατωτάτης Εκπαιδεύσεως, εν αντιθέσει προς τα προστατευτικά μέτρα τα λαμβανόμενα εν Ελλάδι χάριν της μονιμότητος και αξιοπρεπούς θέσεως των δημοδιδασκάλων. Οι διδάσκαλοι γνωρίζοντες την κατ' έτος πλέον γιγνομένην αναστάτωσιν ταύτην εν τω κλάδω των και την προσγιγνομένην αδικίαν βαρέως φέροντες οι πλείστοι καθ' όλον μεν το έτος θύουσι τη

104. Εφημ. 'Η Ίδη' (Σεπτ.1907)« Εκ των μελετωμένων Εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων », Γ. Παπασωτηρίου

105. Εκπαιδευτικόν Δελτίον του Κρητικού Αστέρου, Όργανον εξυπηρετήσεως της εν Κρήτη παιδείας, 'Αι Διδασκαλικά μεταβολαί', αρ. 12 , Χανιά, 1 Σ)βρίου 1908

συναλλαγή, ίνα διατηρηθώσιν εν τη υπηρεσία, το δε θέρος αντί πάσης άλλης αναψυχής και προπαρασκευής, την οποίαν ώφειλον να κάμωσι προς τελειότεραν διδασκαλίαν εν τω μέλλοντι, ως γίνεται εν Αθήναις, ευρίσκονται μεν εν ταις πρωτευούσαις των νομών εκλιπαρούσι δε τους πολιτευομένους ίνα διατηρηθώσιν εν τη αυτή θέσει ή να διορισθώσι, εάν ευρίσκονται εκτός υπηρεσίας ως παυθέντες ή νεωστί εξελθόντες του Διδασκαλείου.

Οι υπό τοιαύτας συνθήκας γιγνόμενοι διορισμοί εις πάντα μεν κλάδον χαλαρούσι την υπηρεσίαν και μαραίνουσι τον ζήλον των υπαλλήλων, πολλώ μάλλον εις τον διδασκαλικόν.

Η Κρητική Πολιτεία ιδρύουσα το εν Ηρακλείω Διδασκαλείον διέβλεπεν ότι είχε ανάγκην διδασκάλων, καλώς κατηρτισμένων εις ούς να αναθέση την διαπαιδαγώγησιν της Κρητικής νεολαίας. Οι καταταχθέντες εν αυτώ, διαπνεόμενοι υπό ενθέου ζήλου και αγάπης προς το διδασκαλικόν επάγγελμα, εγκατέλιπον τας τάξεις του Γυμνασίου, ελπίζοντες ότι ούτω πράττοντες εξασφαλίζουσι μεν τον άρτον της οικογενείας των το πρώτον, ένεκα της ικανοποιητικής μισθοδοσίας, ήτις εν αρχή της συστάσεως της Πολιτείας είχε ψηφισθή και εκπληρούσι την επιθυμίαν, ήν είχαν να υπηρετήσωσι την πατρίδα των, έχουσαν ανάγκην διδασκάλων πεπαιδευμένων.

Τα πράγματα όμως από της ιδρύσεως του Διδασκαλείου μέχρι σήμερα μετεβλήθησαν ! Η μισθοδοσία εις εκάστην συνεργομένην Βουλήν ελαττούται και η προτίμησις των νέων διδασκαλιστών εν τη υπηρεσία δεν γίνεται αναλόγως των προσόντων εκάστου και της πείρας, την οποίαν η υπηρεσία βεβαίωι ότι απέκτησεν. Λαμβάνονται υπόψη όχι τα άριστα του πτυχίου και η καλή διαγωγή του διδασκάλου αλλά αι συστάσεις των πολιτευομένων.

Και προκειμένου μεν να ενεργήση τις εφάπαξ ίνα διορισθή και να μένη εν τη αυτή θέσει τουλάχιστον επί δεκάδα ετών, το πράγμα υποφέρεται. Παρ' ημίν όμως συμβαίνει και τούτου χείρον. Κατά τον μήνα Αύγουστον εκάστου σχολικού έτους πρέπει να επέλθη μετακινήσις πάντων υπό το πρόσχημα της τοποθετήσεως 10 ή 20 νέων διδασκαλιστών ή της τιμωρίας 2-3 υποπεσόντων εις σφάλματα ή μάλλον εις την δυσμένειαν των βουλευτών της επαρχίας, εν ή υπηρετούσι. Τοιουτοτρόπως διά του διορισμού και της τιμωρίας των ολίγων τούτων τιμωρούνται πάντες, υποχρεούμενοι από του Σεπτεμβρίου μέχρι του Δεκεμβρίου να ευρίσκονται έτοιμοι εις πρώτην διαταγήν της Ανωτ. Διευθύνσεως να μεταβώσιν από το Σαμώνιον ακρωτήριο εις το Κώρυκον και τανάπαλιν και να διελθώσι τα Λευκά Όρη και πολλάκις και τον Ψηλορείτην. Τα αποτελέσματα της τοιαύτης θέσεως των διδασκάλων είναι ευνόητα. Ο μαρασμός και η αποθάρρυνσις καταλαμβάνει πάντας και η οικονομική ανέχεια, ήτις επακολουθεί τας μεγάλας ταύτας και συχνάς μετακινήσεις, ώστε εις εκάστην Βουλήν να προβάλλωσι το ζήτημα της αυξήσεως της μισθοδοσίας, να φαίνωνται δε παραμελούντες την ανατεθείσαν αυτοίς διαπαιδαγώγησιν της νεότητος, ήτις ούτως εξέρχεται των σχολείων αστοιχείωτος και ουδεμίαν αγάπην αισθανομένη προς τα γράμματα.

Εάν λοιπόν η Πολιτεία ποθή την ανάπτυξιν και πρόοδον της εν Κρήτη Παιδείας, και εάν θέλη να καταλάβη πρωτεύουσαν θέσιν μεταξύ των πεολιτισμένων χωρών, οφείλει κατά τον Ιούλιον Σίμωνα να δημιουργήση καλά σχολεία και εάν σήμερα δεν έχη την θέσιν ταύτην, θα την αποκτήση εν τω μέλλοντι. Τα καλά δε σχολεία δημιουργούνται διά των άριστων διδασκάλων, τους οποίους, εάν Πολιτεία τις προστατεύη και αμοίβη, δύναται να αποκτήση. Ας μη πλανώνται δε τινες νομίζοντες ότι πταίει το σύστημα και ότι εάν μεταβληθή, θα έχωμεν ευάρεστα αποτελέσματα. Και το άριστον παιδαγωγικόν σύστημα, εάν ψηφισθή, δύναται να ναυαγήση, εάν μη τύχη διδασκάλων ικανών και ποθούντων την ευδοκίμησιν αυτού...».

Στο με αρ. φύλλου 22/30-11-1910 φύλλο του περιοδικού 'Ασπίς' και στο άρθρο 'Βελτιώσατε την Δημοτικήν εκπαίδευσιν' ο αρθρογράφος με τα αρχικά Σ.Ξ. παρουσιάζει ανάγλυφα τη μετέωρη πολιτική κατάσταση, η οποία είναι κατάσταση αναμονής της Ένωσης με την Ελλάδα. Η μετέωρη πολιτική κατάσταση που κυριαρχεί σε όλες τις συζητήσεις και της εκδηλώσεις των Κρητών ανεξάρτητα από μορφωτικό και οικονομικό

επίπεδο, απασχολεί αποκλειστικά το λαό και αναφέρεται ως μία από τις σπουδαιότερες αιτίες αδυναμίας του σχολείου να εκπληρώσει το σκοπό του, μαζί με «... την είσοδον της συναλλαγής εις τα σχολεία, της οποίας ένεκεν ο διδάσκαλος έχει καταστήσει έρμαιον και του τελευταίου κομματαρχίσκου...», καλώντας τους πληρεξούσιους να προσφέρουν την μεγίστη υπηρεσία στην πατρίδα, καθιερώνοντας το αμετάθετο των δασκάλων και κλείνοντας τη θύρα του σχολείου στην πολιτική οπότε θα σταματήσει η υπάρχουσα παθογένεια με τις μεταθέσεις, απολύσεις και διορισμούς, παθογένεια που ξεσπά στην πρόοδο των αθών μαθητών : «... Διά τούτο έχουσι την ιεράν υποχρέωσιν οι κ.κ. Πληρεξούσιοι, αν θέλωσι να προσφέρωσιν εις την πατρίδα αυτών την μεγίστην των υπηρεσιών, να κλείσωσι πρώτον καλώς την θύραν του σχολείου εις την πολιτικήν, οπότε θα παύση το κακόν, όπερ μέχρι τούδε γίνεται, των μεταθέσεων, απολύσεων και διορισμών, άτινα ξεσπών εις τας κεφαλάς προ πάντων των αθών παιδών. Τούτο ευκολώτατα θέλει επιτευχθή αν επαναφέρωσι το σχετικώς αμετάθετον των διδασκάλων, το οποίον και άλλοτε ίσχυε και το οποίον αποτελεί το πρώτον άρθρον του περί Παιδείας Νόμου πάντων των πεπολιτισμένων κρατών...».

Στην αντιπολιτευόμενη εφημερίδα του Ηρακλείου « Η Ίδη » δημοσιεύτηκαν άρθρα για κομματικές παρεμβάσεις του Επιτρόπου της Παιδείας (εκ Ρεθύμνου, έτος 1908). Σε άρθρο με τίτλο « Ο Κ. ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ » επικρίνει τις χωρίς κανένα λόγο πραγματοποιηθείσες μεταθέσεις πολλών εκπαιδευτικών :

« ...Εν τούτοις ουδείς δύναται να αρνηθή ότι ο κ. εκ της Παιδείας Επίτροπος είναι εκ των ρεκτών και νεωτεριστών Συμβούλων εκείνων, ών ουδείς τα υπουργικά της Κρήτης βάθρα επί δεκαετίαν ολόκληρον κατέστη δυνατόν να ανέλθη. Πώς, θα είπη τις ίσως. Απαντώμεν ευθύς κατωτέρω. Εις τελείαν αναστάτωσιν έχει φέρει τον διδασκαλικόν κλάδον ο κ. Επί της Παιδείας Επίτροπος ιδίως εις τον Νομόν του, τον Νομόν Ρεθύμνης, δι' όν αμέσωςενδιαφέρεται (!!) και κατά δεύτερον λόγον τον Νομόν Λασηθίου εις τον οποίον φαίνεται ότι εβάλθηκε να προικοδοτήση κανένα φίλον του βουλευτήν. Όσον και διά τον Νομόν μας, και εκείνον δεν τον άφηκε παραπονεμένον, 50 μεταθέσεις ενήργησε πάλιν εσχάτως άνευ λόγου, διά να μη φωνάζουν δε όλοι οι ενδιαφερόμενοι συγχρόνως, δεν έπαυσεν εισέτι τους υπεραρίθμους διδασκάλους επιφυλαχθείς να πράξη τούτο βραδύτερον. Και όλα αυτά χωρίς να μην το παίρνη καλά καλά μυρωδιά κανείς άλλος. Ούτε εις επιθεωρητάς στέλλονται οι διορισμοί ούτε.... Δημοσιεύονται. Αλλά τότε λοιπόν το σκοπόν έχει το Παράρτημα της Επισήμου Εφημερίδος κ. Επίτροπε ; Να δημοσιεύση τας προκηρύξεις ; Αν αυτός και μόνος είναι ο σκοπός του, τότε να καταργηθή, και ημείς αναλαμβάνομεν την δημοσίευσιν αυτών δωρεάν ».

Η ίδια εφημερίδα «Η Ίδη » σε άλλο δημοσίευμα καταγγέλει το σύμβουλο για κομματικές παρεμβάσεις, στο διορισμό, στις μετακινήσεις και στις υπεραριθμίες των εκπαιδευτικών :

«... Καθ' άς έχομεν πληροφορίας, εν τω νομώ μας, ως και εν άλλοις νομοίς της νήσου διδάσκαλοι μη θεωρούμενοι κομματικοί φίλοι του υπεβιβάσθησαν, εις την θέσιν δ' αυτών διωρίσθησαν άλλοι φίλοι του κόμματος. Εις τινα σχολεία διωρίσθη προσωπικόν υπεράριθμον επί μόνω τω σκοπώ, ίνα βραδύτερον απολυθώσι μεν ως υπεράριθμοι οι μη φίλοι, παραμείνωσι δε εν τη υπηρεσία οι αρεστοί τω κ. Επιτρόπω, και άλλαι δε μετακινήσεις και μεταβολαί εν τω κλάδω της Παιδείας εγένοντο ουχί εκ λόγων υπηρεσιακών, αλλ' εξ υπολογισμών κομματικών. Αναγκάζομεθα λοιπόν ένεκα των συμβαινόντων τούτων ατόπων να υπομνήσωμεν εις τον κ. Επίτροπον ότι δεν είναι νυν καιρός προς εκμετάλλευσιν της υψηλής θέσεως, εις ήν ανεβιβάσθη, χάριν κομματικών βλέψεων και ότι η καλύτερα υπηρεσία, την οποίαν θα παρείχεν εις τον Τόπον, είναι να αφήση ήσυχον την υπηρεσίαν της Παιδείας, εφ' όσον η Νήσος διέρχεται την παρούσαν κρίσιν ».

Στο με αρ. φύλ. 24/30-12-1910 της εφημερίδος Άσπίς' στο άρθρο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΑ ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΤΡΩΤΑ ΑΥΤΩΝ ΣΗΜΕΙΑ', που υπογράφει ο Νικ.

Πιμπλής αναφέρει : «...Άξια επικρίσεως σημεία εις τα υποβληθέντα νομοσχέδια παρατηρεί τις κατά πρώτιστον λόγον, ίνα μη περί τα δευτερεύοντα ασχοληθώμεν τα εξής :

- 1) ότι δεν προετάθη μέτρον τι προς επαύξησιν της μισθοδοσίας των διδασκάλων αναλόγως των ετών της υπηρεσίας.
- 2) Ότι δεν προετάθη το επί τινα έτη αμετάθετον των διδασκάλων, ίναί ούτω η εκπαίδευσις απαλλαγή της πολιτικής συναλλαγής της τα πάντα φθειρούσης...»

Στη με ημερ/νία 10-06-1910 επιστολή του Γενικού Επιθεωρητή Κρήτης Εμ. Γενεράλη προς τον Επίτροπο της Παιδείας τονίζει έντονα την ανάγκη ελευθέρωσης της εκπαίδευσης από την πολιτική¹⁰⁶: «...Είναι λοιπόν η δαπάνη μεγάλη, διότι, οφείλω δε να ομιλήσω μετά παρρησίας, ως τα πολλά η αύξησις του αριθμού των σχολείων και του προσωπικού δεν γίνεται εκ ζήλου προς τον πολλαπλασιασμόν και την ευρυτέραν διάδοσιν της παιδείας, ουδ' υπαγορεύεται υπό της απολύτου ανάγκης πάντοτε, αλλά...ζητήσατε την πολιτικήν. Το σχολείον ιδρύεται διά να εξοικονομηθή έν πρόσωπον. Και το προσωπικόν αυξάνεται διά να πληρωθή υπόσχεσις δοθείσα εις πρόσωπον διά πολιτικάς εκδουλεύσεις. Διά τούτο κηρύττω και θα κηρύττω πάντοτε ότι η εκπαίδευσις ημών, ίνα αρθή εις την προσήκουσαν θέσιν, ανάγκη να ελευθερωθή της Πολιτικής. Εάν δεν απαλλάξωμεν την παιδείαν κατά πάντα και απολύτως εκ της επεμβάσεως των ξένων προς αυτήν στοιχείων, διότι ομολογητέον ότι το πλείστον των εν ημίν πολιτευομένων ερασιτεχνικώς, ούτως ειπείν, δύνανται να δισχυρισθή (sic) τις ότι παρακολουθούσι πάσαν εκπαιδευτικήν κίνησιν, εάν μη χειραφετήσωμεν, λέγω, την παιδείαν, παν μέτρον οπωσδήποτε λαμβανόμενον υπέρ αυτής, μεταρρυθμίσεως, κανονισμοί, νόμοι, διατάγματα, εγκύκλιοι είναι προωρισμένα εις πλήρες ναυάγιον. Εν Ελλάδι διά του Νόμου ΒΤΜΘ' του 1895 και των έκτοτε ψηφισθέντων σχεδόν απηλευθερώθη. Πώς δε είναι δυνατόν το αγαθόν τούτο να γίνη και παρ' ημίν θα είπομεν παρακατιόντες.

Ως μέτρο θεραπείας προτείνει τροποποιήσεις στα υποβαλλόμενα νομοσχέδια και τη λήψη διοικητικών μέτρων τα οποία «...είναι αναγκαιότατα προλαμβάνοντα πολλά άτοπα γινόμενα συγκρατούντα δε την ιεραρχίαν εν τη υπηρεσία, ήτις ικανώς έχει χαλαρωθή διά της υβριστικής στάσεώς τινων των κατωτέρων προς τους ανωτέρους, ήτις ολεθρίως επί του συνόλου επιδρά διά της ενισχύσεως της αυθάδους θρασύτητος...». Σαν πρωταρχικό και αναγκαιότατο μέτρο θεωρεί την απαγόρευση της ανάμιξης του προσωπικού των σχολείων στις πολιτικές διαμάχες : «... Πρώτιστα λοιπόν πάντων θεωρώ αναγκαίαν την απαγόρευσιν της αναμείξεως παντός του προσωπικού των σχολείων εις τας πολιτικάς διαμάχας. Το κακόν τούτο είναι φοβερά λύμη των σχολείων ημών, ών πολλοί διδάσκαλοι ανυπότακτοι και αυθάδεις ύβρισαν προφορικώς ή εγγράφως προϊσταμένους και όμως διά πολιτικήν προστασίαν δεν ετιμωρήθησαν. Τούτο θα εκλίπη, εάν και αι υπηρεσίαι των Νομαρχιακών Επιθεωρήσεων εξυγιανθώσι, πεισθώσι δ' οι λειτουργοί της εκπαιδεύσεως ότι, εάν εκπληρώσι το εαυτών καθήκον συμφώνως τω υψηλώ του διδασκάλου προορισμώ και τοις κειμένοις νόμοις ουδέν μορμολύκειον είναι ικανόν να εκφοβήση αυτούς, επ' ίσης δ' όμως και ουδεμία δύναμις είναι ικανή να σώση αυτούς αμελούντας του καθήκοντος και παραβαίνοντας τους σχολικούς νόμους, προσκρούοντας δε διά διαγωγής εν πολλοίς επιληψίμου εις την ηθικήν των κοινωνιών, ών ορίζονται μορφωταί και παιδαγωγοί. Τούτου του αγαθού θα γευθώμεν ορισμένως, εάν απαγορευθή η ανάμειξις εις τας πολιτικάς διαμάχας εις πάντας από του επιθεωρητού μέχρι του γραμματοδιδασκάλου. Κυριολεκτικώς ωργιάσαν τινες κατά τας αρτίως ενεργηθείσας εκλογάς. Και όμως εις μόνον υπηρέτης δημοτικού σχολείου ετιμωρήθη. Ουδέ κατήγγειλαν οι επιθεωρηταί τους αναμειχθέντας, ίσως εκ φόβου ότι δεν θα τιμωρηθώσιν, ή ότι θα επισεισθή και κατ' αυτών απειλή καταγγελίας. Αι παρεκτροπαί δ' αύται προξενούσι διπλούν εις την παιδευομένην νεότητα κακόν, όπερ και εν τη απολυθείση προ των εκλογών εγκυκλίω εκομίσαμεν. Το μεν δηλ. στερούσιν αυτήν διδασκαλίαν, ής θα απέλαυεν, εν ώ ο διδάσκαλος διατρίβει εις τα πολιτικά, το δε φθείρουσι τον χαρακτήρα αυτής εθιζομένης εξ απαλής ηλικίας να μη

σέβηται απαγορευτικές διατάξεις, νόμους και προτροπές, όταν βλέπη τον διδάσκαλον ακινδύνως παραβαίνοντα ταύτα, περί ου έχει την ιδέαν ότι είναι το πρότυπον του ορθού και αγαθού. Δεν μνημονεύω εκείνου όπερ ανέφερεν η απαγορευτική εγκύκλιος ότι ο μαθητής ενορά εν τω διδασκάλω ή εχθρόν, αν συμβαίη να αντιφρονή προς τον πατέρα αυτού-παρ' εχθρού δε νομιζομένου διδασκάλου δεν δύναται να διδαχθή-ή κομματικών σύντροφον, προς όν παύεται η οφειλομένη σχέσις, διότι ο μαθητής νομίζει ότι δικαιούται να πράττη ότι δήποτε, να προσφέρηται οπωσδήποτε άνευ φόβου τιμωρίας. Εν εκατέρα δε περιπτώσει δεν έχει πλέον θέσιν ο διδάσκαλος εν τω σχολείω και απέναντι ούτως εκλαβανόντων αυτόν μαθητών...».

Συνοπτικός πίνακας της κατάστασης στη Δημοτική Εκπαίδευση στην Κρήτη (1899-1910)

Σχολικά Έτη	Σχολεία			Πτυχιούχοι			Μαθηταί			Δαπάναι
	Χριστ.	Μουσ.	Σύν.	Άνδρ.	Γυν.	Σύν.	Χριστ.	Μουσ.	Σύν.	Δαπάν
1899-1900	502	21	523	20	38	58	33.536	2.308	35.844	406.193,50
1900-1901	337	14	351	25	28	53	25.854	2.031	27.885	331.879,58
1901-1902	380	14	394	27	40	67	27.062	1.831	28.893	349.569,76
1902-1903	446	20	466	55	50	105	29.863	1.973	31.836	465.314,62
1903-1904	544	22	566	84	42	126	29.340	2.241	31.581	462.415,10
1904-1905			563	95	46	141			30.150	499.722,08
1905-1906			480	111	40	151			26.541	416.602,79
1906-1907	569	18	587	130	37	167	30.199	1.957	32.156	504.805,62
1907-1908			585	165	41	206			30.634	567.976,45
1908-1909			657	238	48	286			35.092	705.502,74
1909-1910	637	19	656	252	65	317	38.642	1.917	40.559	805.749,00

Το 1910 εργάζονταν 688 διδάσκαλοι και 245 διδασκάλισσες (933 συνολικά). Από τους 688 δασκάλους οι 75 ήταν πτυχιούχοι πρωτοβάθμιοι διδασκαλιστές, οι 156 δευτεροβάθμιοι και οι 21 τριτοβάθμιοι. Από τους 252 συνολικά πτυχιούχους οι περισσότεροι δεν ήταν οριστικοί¹⁰⁷.

106. Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, τεύχος Β', Εν Χανίοις τη 22 Ιουλ. 1910

107. Πηγές: Κρητική Πολιτεία, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης, Η εν Κρήτη εκπαίδευσις, Εν Χανίοις εκ του Τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας, 1904, σελ. 33· Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Γ', υπ. Αρ. 19 φύλλο, 22 Μαρτίου 1908· Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως, Τεύχος Β', υπ. Αρ. 39 φύλλο, 22 Ιουλίου 1910, Χουρδάκης Αντ. Πολιτεία υπό αναίρεση, τόμος Γ' σελ. 36

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄ ΜΑΘΗΜΑΤΑ - ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ – ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Τουρκοκρατία

Σύμφωνα με τον Κανονισμό του 1870, τα μαθήματα τα οποία διδάσκονταν σε κάθε Δημοτικό σχολείο ήταν¹ : « Ιερά Κατήχησις, Ιερά Ιστορία, Χριστιανική διδασκαλία και αι αναγκαίαι χριστιανικαί προσευχαί, Ανάγνωσις άπταιστος και εις τα κείμενα ελλήνων συγγραφέων, Γραφή, Αριθμητική άπαν το πρακτικόν μέρος, εξαιρουμένων των δεκαδικών κλασμάτων, Σύντομος μικρά Γεωγραφία, Σύντομος Ιστορία και εκ της Ελληνικής Γραμματικής το τυπικόν μόνον μετά των αναγκαιοτέρων κανόνων, διαγραφομένων των ασυναιρέτων και αττικών τύπων ». Ο ίδιος κανονισμός απαγόρευσε την εισαγωγή βιβλίων στα σχολεία ως διδακτικών τα οποία δεν είχαν επιθεωρηθεί από τη διοίκηση και δεν είχαν εγκριθεί από τη Δημογεροντία του Τμήματος Ηρακλείου.

Τη διακίνηση των διδακτικών βιβλίων είχε αναλάβει η Κεντρική Εφορία του κάθε τμήματος, εν είδη κεντρικού βιβλιοπωλείου, εφοδιάζοντας τα σχολεία της περιφέρειάς της από τα αποθέματα που διατηρούσε στο κατάστημά της. Η Τμημ. Εφορ. Λασιθίου είχε ορίσει επιτετραμένο στις πωλήσεις τον υπογραμματέα της Δημογεροντίας Δημ. Πεδιωτίδη. Διαμοίραζε τα ίδια βιβλία σ' όλα τα σχολεία του τμήματος προσπαθώντας να επιβάλλει το 'ομοιόμορφο' στην παροχή των προσφερομένων γνώσεων, όπως επεδίωκε και ο εκπαιδευτικός νόμος του 1881.

Για να ξεπεραστούν τα προβλήματα που υπήρχαν στο τελωνείο με την εισαγωγή των βιβλίων από την Ελλάδα ενεργούσε συνήθως ο Μητροπολίτης Κρήτης, οποίος τα προωθούσε και στο τμήμα Λασιθίου². Η θεώρηση του καταλόγου των βιβλίων της περιόδου από τη Δημογεροντία Λασιθίου δείχνει ότι τα ίδια περίπου βιβλία χρησιμοποιήθηκαν για πολλά χρόνια³.

Μια αναφορά των κατοίκων του χωριού Αμιρά, το 1871, μας δίνει πληροφορίες για τα βιβλία που διδάσκονταν εκείνα τα χρόνια στα σχολεία της περιοχής. Με την αναφορά τους ζητούν τη συνδρομή της Δημογεροντίας στη Σχολή τους και την αποστολή : «...προς δε και βιβλία αρκετά, οίον αλφαβητάρια, Αριθμητικάς του Δραϊνάκη, χριστιανικά εγχειρίδια, περιλήψεις ιερού ευαγγελίου και των Πράξεων των Αγίων Αποστόλων, ιεράς ιστορίας και κατατηγήσεις, Θείους Νόμους, σοφίας απανθίσματα, Γραμματικάς του Περίδου, και βιβλιάρια Ιχνογραφίας, και Γεωγραφίας επιτόμους, και φυσικής και άλλα χρήσιμα...». Στην επιστολή τους διαβεβαιώνουν τη Δημογεροντία ότι θα πληρώσουν την αξία των βιβλίων μελλοντικά επειδή μεταξύ των μαθητών της σχολής τους υπάρχουν πολλά ορφανά και φτωγά παιδιά⁴.

Το 1879 στην επιστολή της Δημογεροντίας Λασιθίου προς το Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Αθηνών 'Η Αναγέννησις', ο κατάλογος των εν χρήσει βιβλίων είναι ο παρακάτω⁵ : Κατάλογος των εν χρήσει παρά τοις εκπαιδευτικοίς Καταστήμασι του Τμήματος Λασιθίου Κρήτης διδακτικών βιβλίων:
Ελληνικής Χριστομαθείας Σακελλαρίου Α΄, Β΄ και Γ΄ τόμος. Ελληνική Γραμματική Βερναδάκη. Στοιχειώδης Αριθμητική Λάκωνος. Γεωγραφία Σακελλαρίου. Γεωμετρία

1. Γοντικάκης Στέφ. 'Η παιδεία στην Κρήτη' σελ. 96

2. Α.Χ.Δ.Λ. έγγραφο 2/762/29-11-1875, 'Ο επιτετραμένος πώλησης ζητά αξία βιβλίων αποστολής Βιάννου' και Πατεράκη Γεωργίου 'Η παιδεία στην Κρήτη σύμφωνα με το αρχείο της Δημογεροντίας Λασιθίου', διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα 2003 ;

3. Α.Χ.Δ.Λ. έγγραφο 2/366/15-09-1882 Ο βιβλιοπώλης της Χριστιανικής Δημογεροντίας ενημερώνει τον επίσκοπο Αρκαδίας Νικηφόρο για το λογαριασμό κίνησης των διδακτικών βιβλίων της επαρχίας του.

4. Α.Χ.Δ.Λ. έγγραφο 424/13-10-1871, Οι κάτοικοι του χωριού Αμιρά , ζητούν σχολικά βιβλία

5. Πατεράκη Άννα: Συνοπτική Έκθεσις (1879) της Χριστιανικής Δημογεροντίας Λασιθίου προς τον Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Αθηνών 'Η Αναγέννησις', Επιστημονική Επετηρίδα Ίεράς Μητροπόλεως Πέτρας & Χερρονήσου, τόμος Α΄, Νεάπολις 2010.

στοιχειώδης Λεγείδρου. Ελληνική Ιστορία Κείτλη. Ιερά Ιστορία Βερναδάκη μεγάλη. Κατήχησις Βερναδάκη. Συντακτικόν επίτομον Χριστοδούλου. Κατάλογος ανωμάτων Σακελλαρίου. Γαλλ. Αλφαβητάρια Σ.Β.Δ. Γαλλικά Γραμματικά Καρασούτα, Γεροστάθης Γραμματικά Α.Ω. (Κανέλου) ή και Βλαστού. Χριστόφορος Μελά.

Γεωγραφία Δραϊκή, Αριθμητική ιδίου Α΄ και Β΄ Τμήμα. Πέτρος. Εγκόλπια νέων. Ελληνική ιστορία Αντωνιάδου. Ηθικοί Κάμποι. Φυσική. Σοφίας απάνθισμα. Ιεραί Κατηχήσεις Βερναδάκη μικραί. Ιεραί ιστορίαι Βερναδάκη μικραί. Ιεραί Κατηχήσεις Κοραή. Ιεραί Ιστορίαι Κοραή. Προσευχητάρια. Προπαιδεΐαι. Καλλιγραφίαι.

Προς δε υπάρχει ανάγκη αποστολής γεωγραφικών πινάκων γεωγραφίας, αναγνώσεως και αριθμητικής ως και σχεδίων χειροτεχνημάτων διά τα Παρθεναγωγεία ».

Τα επόμενα χρόνια (1888-89) τα οριζόμενα για τα σχολεία διδακτικά βιβλία όπως πληροφορεί ο Ανδρ. Κοκκινάκης την Τμηματική Εφορία Ηρακλείου ήταν τα παρακάτω :

« Διά την Α΄ τάξιν αλφαβητάριον και αναγνωσματάριον Μ. Βρατσάνου και Α. Κοκκινάκη.

Διά την Β΄ τάξιν ο Έλλην Ροβινσών βλ. Σκορδέλη και ο Ελικών, ήτοι εκλογή ποιημάτων υπό Α. Κοκκινάκη.

Διά την Γ΄ τάξιν Ιερά Ιστορία (Π.Δ.) Σπ. Μωραΐτου, Οδύσσεια Μ. Βρατσάνου, και Φυσική Ιστορία βλ. Σκορδέλη (αύτη μόνον διά την ενθάδε δημοτικήν Σχολήν).

Διά την Δ΄ τάξιν Ιερά Ιστορία (Κ.Δ.) Σπ. Μωραΐτου, Αναγνώσματα εκ του Ηροδότου υπό Χ. Πουλίου, Γραμματική Π.Π. Οικονόμου και Ελληνική Ιστορία Μ. Βρατσάνου ».

Η Τμηματική Εφορία στη συνέχεια, έδωσε εντολή στους δασκάλους να εισαγάγουν τα βιβλία αυτά στα σχολεία τους.⁶

Το 1892 η Τμηματική Εφορεία Λασιθίου εισάγει από την Αλεξάνδρεια το δίτομο βιβλίο Αριθμητικής του Στυλ. Παπαδάκη (έπειτα από συστατ. Επιστολή του καθηγητή Ηρακλείου Στυλ. Γεωργίου) στην τιμή των 7 γρ. ο κάθε τόμος σε 500 αντίτυπα με τον όρο να αποπληρωθούν στο συγγραφέα μετά από 6 μήνες, ενώ καταβάλλονται προσπάθειες για να περάσουν αδασολόγητα από το Τελωνείο του Ηρακλείου⁷. Η Εφορεία Λασιθίου το διάστημα αυτό προσπάθησε να επιβάλλει ελεγχόμενη και ομοιόμορφη κατάσταση στην παρεχόμενη εκπαίδευση. Αυτό συμπεραίνουμε από εγκύκλιο που στέλνει (26/8/1892) στους σχολάρχες τους επισυνάπτει επικυρωμένο πίνακα των διδακτικών βιβλίων που έπρεπε να χρησιμοποιήσουν στα σχολεία το σχολ. έτος που σε λίγο θα άρχιζε. Αποστέλει επίσης πρόγραμμα μαθημάτων με την προτροπή στους δασκάλους «...όπως τηρήσετε την κατά γράμμαν εφαρμογήν αυτού⁸ ».

Κρητική Πολιτεία Στο Δημοτικό

Σύμφωνα με το με αρ. 82 διάταγμα 'Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως' του 1899 τα μαθήματα που διδάσκονταν στο Δημοτικό ήταν : Θρησκευτικά, Νέα Ελληνική Γλώσσα, Πρακτική Αριθμητική, Στοιχειώδης Γεωμετρία, Ιστορία Εθνική και Ιστορία της Κρήτης, τα σπουδαιότερα από την παγκόσμια Ιστορία, Γεωγραφία της Κρήτης, της Ελλάδος, της Ευρωπαϊκής και Ασιατικής Τουρκίας, της Ευρώπης γενικά και τα σπουδαιότερα από τις άλλες ηπείρους, στοιχειωδώς τα Καθήκοντα και τα Δικαιώματα του Συνταγματικού Πολίτου, Φυσική Ιστορία, Φυσική και Χημεία, Καλλιγραφία, Ιχνογραφία, Ωδική, Εκκλησιαστική Μουσική, Γυμναστική. Στα Σχολεία των αρρένων διδάσκονταν

6. Γοντικάκης Στέφ. 'Η παιδεία στην Κρήτη' 1878-1889, σελ. 100

7. ΑΧ.Δ.Α. 1α/145/ΠΡΚ/28-06-1892

8. Πατεράκη Γεωργίου και ΑΧ.Δ.Α. 04/10/26-08-1892 Διαβιβαστικό καταλόγου εγκεκριμένων διδακτικών βιβλίων για τα σχολεία και 06/015/26-08-1892 Αποστολή Προγράμματος μαθημάτων και προτροπή για την πιστή εφαρμογή του'

πρακτικές γνώσεις κηπουρικής, Δεντροκομίας, Μελισσοκομίας και γενικά της γεωργίας και των γεωργικών βιομηχανιών, σύμφωνα με τις ανάγκες των σχολικών περιφερειών και στα Ανώτερα Δημοτικά και η Χειροτεχνία, ενώ στα σχολεία των θηλέων Ανθοκομία, Σηροτροφία, Εργόχειρα, (Ραπτική, Κοπτική, Πλεκτική, Ποικιλτική), Μαγειρική, Οικιακή Οικονομία και Οικιακή Παιδαγωγική και στα Ανώτερα Παρθεναγωγεία η Γαλλική γλώσσα.

Στον Οργανισμό της Δημοσίας εκπαιδεύσεως εισήχθησαν ως διδακτέα μαθήματα αλλά και τα αναλυτικά προγράμματα που ίσχυαν στην Ελλάδα με μικρές διαφοροποιήσεις. Με το με αρ. 10 Ηγεμονικό Διάταγμα, το οποίο αποτελούνταν από 16 άρθρα και δημοσιεύτηκε στις 7-3-1900, από το Νικ. Γιαμαλάκη Σύμβουλο της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως, η προκήρυξη του διαγωνισμού σύνταξης (συγγραφής) διδακτικών βιβλίων για τα Δημοτικά σχολεία, στα μαθήματα Ιστορία και Γεωγραφία της Κρήτης, και Καθήκοντα του Συνταγματικού Πολίτου. Ο ορισμός συγκεκριμένων βιβλίων σήμαινε κρατικό έλεγχο στην εκπαίδευση και θεωρήθηκε απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία ενιαίας εκπαιδευτικής πολιτικής. Η πολιτική αυτή εκφράστηκε με τη συγγραφή ύστερα από προκήρυξη διαγωνισμού ομοιόμορφων σχολικών βιβλίων και την απαγόρευση της εισαγωγής των μη εγκεκριμένων στα σχολεία.⁹

Στον παραπάνω διαγωνισμό συγγραφής διδακτικών βιβλίων έλαβε μέρος και ο Βιαννίτης λογοτέχνης Ιωάννης Κονδυλάκης με τη συγγραφή του βιβλίου της Ιστορίας της Κρήτης¹⁰.

Η τυποκλοπία που προέβλεπε το τελευταίο (13) άρθρο του παραπάνω ηγεμονικού διατάγματος αποτέλεσε μάλιστα αφού φαίνεται πως κυκλοφορούσε στο εμπόριο μεγάλος αριθμός κλεψίτυπων βιβλίων, με την Πολιτεία να μη μπορεί να την ελέγξει. Κατά καιρούς ο επί της Δημοσίας εκπαιδεύσεως Σύμβουλος επιστούσε την προσοχή Νομαρχιακών επιθεωρητών και δασκάλων για την αποφυγή χρήσης μη εγκεκριμένων βιβλίων, χρήση που επισύρει ποινές για όσους δασκάλους λόγω φιλοκερδίας συνεργάζονται με βιβλιοπώλες και χρησιμοποιούν μη εγκεκριμένα βιβλία. Τονίζεται η ζημία που επιφέρει η χρήση τέτοιων βιβλίων στους μαθητές, «...διασπά την ομοιόμορφη λειτουργία των Σχολείων την τόσο ωφέλιμη κριθείσαν και υπό των αναλυτικών προγραμμάτων διά τούτο ακριβώς καθιερώθησαν¹¹ ...» Η κλεψιτυπία όπως φαίνεται από τον τοπικό τύπο και έγγραφα της εποχής, συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια.

Η χρήση διαφόρων βιβλίων αμφιβόλου αξίας και χρησιμότητας ανάγκασε το Νομαρχιακό επιθεωρητή Λασιθίου Νικ. Γραμματικάκη να στείλει επιστολή στο Γενικό Επιθεωρητή της Παιδείας, προκειμένου εκείνος να εκδώσει εγκύκλιο για τα βοηθητικά βιβλία που έπρεπε να

9. Χουρδάκης Αντ., Πολιτεία υπό αναίρεση, τόμος Γ', σελ. 852

10. Στη με ημερ/νία 11 Σεπτ. 1900 επιστολή του στο Σύμβουλο της Παιδείας, γράφει από την Αθήνα τα παρακάτω :

« Κύριε Σύμβουλε

Υποβάλλω εις την Υμετέραν έγκρισιν 'Ιστορίαν και Γεωγραφίαν της Κρήτης' άς έγγραφα διά τα κρατικά δημοτικά σχολεία.

Το ιστορικό μέρος του βιβλίου φθάνει μέχρι των μέσων χρόνων, αλλ' έχω έτοιμο και το δεύτερον μέρος αυτού, όπερ περιλαμβάνει τους μέσους και νεωτέρους χρόνους μέχρι σήμερα. Επειδή όμως δε μου μένει χρόνος προς εκτύπωσιν και αυτού έγκαιρον, έκρινα δε ότι αρκεί διά το αρξάμενον σχολικό έτος το πρώτον μέρος, αποστέλλω Υμίν μόνον τούτο, επιφυλαττόμενος να υποβάλλω και τα δύο μέρη εις τον διαγωνισμόν του προσεχούς έτους. Σας παρακαλώ δε να ευαρεστηθήτε και διατάξητε να εξετασθή εάν δύναται να χρησιμεύση διά τον σκοπόν δι' όν προορίζεται.

Διατελώ

Ευπειθέστατος

Εν Αθήναις, 11 Σεπτεμβρίου 1900

Ι. Δ. Κονδυλάκης »

11. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Έτος 1900, αρ. 8, τεύχος Πρώτον, Εν Χανίοις τη 7 Μαρτίου 1900, υπ. Αριθμ. 10 Διάταγμα, σσ. 3-4 και Χουρδάκης Αντώνης, Η Παιδεία στην Κρητική Πολιτεία, σελ. 100-102

χρησιμοποιούν¹² : « Ευσεβάστως υποβάλλω υμίν ότι υπάρχει ανάγκη να γίνει σύστασις εις τους δημοδιδασκάλους ίνα προμηθευθώσι τα βιβλία εκείνα, άτινα κατά την γνώμην του εποπτικού Συμβουλίου μέλλουσι να βοηθήσωσιν αυτούς εις μάλλον αποτελεσματικήν επιτέλεσιν του έργου αυτών. Επειδή δε ημείς δεν έχομεν καιρόν να γράψωμεν περί τούτου προς πάντας εν γένει τους διδασκάλους, θα ήτο καλόν να εκδώση η Σ. Διεύθυνσις εγκύκλιον, δι' ής να συνιστά εις πάντας τους διδασκάλους την προμήθειαν των εν λόγω βιβλίων ».

Το 1907 ο Σύμβουλος της Παιδείας Χ. Σκυλιανάκης αποστέλει εγκύκλιο προς τους Νομαρχιακούς Επιθεωρητές Δημοτικών σχολείων με σκοπό την πάταξη της κλεψιτυπίας¹³. Στην εγκύκλιο του αφού αναφέρει ότι πρόκειται για κλοπή πνευματικής εργασίας ανθρώπων που εργάζονται για την εκπαίδευση, τα βιβλία αυτά θα είναι ανακριβή και ως προς την ύλη και ως προς την ποιότητα των εικόνων, άρα επιζήμια για τη σπουδάζουσα νεολαία : «... Ανεξαρτήτως της κλοπής ταύτης της πνευματικής εργασίας ανθρώπων μοχθούντων υπέρ της εκπαιδύσεως, ήτις και αξιοκατάκριτος και αξιοποινος είναι, πανταχού δε του κόσμου καταδιώκεται ως κοινόν έγκλημα, δεν δύναται τα κλεψιτυπούμενα βιβλία να είναι και ακριβή μηδέ σύμφωνα κατά πάντα προς τα γνήσια, διότι είτε κατά τας εικόνας θα είναι ελλιπή, είτε κατά το ποσόν της διδακτικής ύλης ατελή. Επομένως και διά τούτο γίνονται βλάβης πολλής πρόξενα εις την σπουδάζουσαν νεολέαν...». Τελειώνοντας καλεί τους Επιθεωρητές να καταδιώξουν αυστηρά τους διδασκάλους που θα δέχονται τέτοια βιβλία τιμωρώντας τους παραδειγματικά, αλλά και τους πολίτες που θέτουν σε κυκλοφορία κλεψίτυπα βιβλία για να διωχθούν ποινικά.

Η πληθώρα των εγκριθέντων βιβλίων και η αδυναμία αγοράς τους από πολλούς γονείς αγροτικών περιοχών, θίγονται σε άρθρο του δημοδιδασκάλου Αντ. Παπαδάκη στην εφημερ. « Η Ίδη» 27 Σεπτ. 1908 με τίτλο 'Η ΝΕΑ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ'. Θίγονται το θέμα της πληθώρας των εγκριθέντων διδακτικών βιβλίων, η κερδοσκοπία των πωλητών-βιβλιοπωλών, κυρίως όμως την αδυναμία αγοράς τους από τους γονείς. Τέλος προτείνει την κατάργηση όλων των βιβλίων (εκτός ενός αναγνωστικού) χαρακτηρίζοντάς τα άχρηστα ! Τα καταργούμενα βιβλία θα τα αναπλήρωνε η σωστή διδασκαλία : «... Αλλ' ας αφήσωμεν νυν την ολεθριάν επίδρασιν, επί του πνεύματος του μαθητού, της πληθύος των διδακτικών βιβλίων και ας έλθωμεν εις άλλο πρακτικώτερον και εξ ίσου σπουδαίον εις το της προμηθείας τούτων εις τους πτωχούς μαθητάς των αγροτικών σχολείων. Δεν είναι, ίσως, εις πάντας γνωστή η θέσις της παρ' ημίν γεωργικής τάξεως, ήτις δυστυχώς, ού μόνον κακοδαιμονεί αλλά και κατά το πλείστον πένεται. Δεν είναι γνωστή η οικτρά κατάστασις των χωρικών μας, εις όσους δεν παρηκολούθησαν ταύτην εκ του πλησίον και δεν έζησαν μετ' αυτών και ως εκ τούτου δεν αντελήφθησαν την αληθή θέσιν αυτών, αλλ' απλώς εκ πρώτης όψεως εσχημάτισαν επιπολαιάν τινά ιδέαν. Εν τούτοις εξ ιδίας αντιλήψεως ως επί πολλά έτη μετ' αυτών συζήσας, ομολογώ ότι οι περισσότεροι των χωρικών μας ίνα μη είπω οι πλείστοι, μόλις και μετά δυσκολίας μεγάλης κατορθούσι να πορίζωνται τον ξηρόν άρτον αυτών. Πώς λοιπόν είναι δυνατόν εις πτωχός πατήρ πολυμελούς οικογενείας να εξοικονομήση 8-10 δραχ. διά τα βιβλία του τέκνου του ή των τέκνων του όταν έχη 2-3 διά το σχολείον ως πολλάκις συμβαίνει ; Δι' ό δεν προφθάνω καθ' εκάστην ν' ακούω πολλά εκ μέρους των γονέων παράπονα κατά τας αρχάς εκάστου σχολικού έτους. Τα δίκαια δε ταύτα παράπονα επιτείνονται από έτους εις έτος, ως εκ της ολοσχερούς σχεδόν αφορίας των τελευταίων ετών τούτων και της εκ ταύτης οικονομικής δυσπραγίας του τόπου. Ιδίως δε επετάθησαν κατά το τρέχον σχολικόν έτος επί τοσούτον

12. Ι.Α.Κ. Φάκελλος εγγράφων έτους 1899, αρ. πρωτ. 204/δεικπ.81 με ημερ/νία 18/11/1899

13. Η με αριθ. πρωτ.3307 και αριθ. διεκπ. 1775 εγκύκλιος του 'Επί της Παιδείας Συμβούλου' Χ. Σκυλιανάκη, προς τους Νομαρχιακούς επιθεωρητές των Δημοτικών σχολείων. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Εν Χανίοις τη 13 Νοεμβρίου 1907

ώστε μοι εδήλωσαν πολλοί γονεείς ωρισμένως ότι δεν θα στείλωσι !! τα παιδιά των εις το σχολείον μη δυνάμενοι να προμηθευθώσιν εις ταύτα τα...βιβλία! Και έχουσιν βεβαίως πληρέστατον δίκαιον, ούτω σκεπτόμενοι, ως εκ της οικονομικής ασφυξίας εις ήν είναι βυθισμένοι. Δεν είναι δε μόνον η πληθύς των βιβλίων, ήτις καθιστά αυτά δυσσαπόκτητα εις τον πτωχόν λαόν, αλλά και η απληστία η κερδοσκοπία των πωλούντων αυτά, ήτις φθάνει ενίοτε μέχρις απιστεύτου βαθμού, αφού άλλως είναι τελείως ελεύθεροι να κανονίζη έκαστος τούτων κατά βούλησιν την τιμήν τούτων μη λαμβανομένου ουδενός περιορισμού, ουδεμιάς Κυβερνητικής μερίμνης ως αλλαχού, ίνα ορίζηται διά νόμου η λογική τιμή έκαστου διδακτικού βιβλίου....».

Σε άρθρο της με τίτλο 'Τα διδακτικά βιβλία και η φάμπρικα των βιβλιοκαπήλων', η εφημερίδα του Ηρακλείου « Η ΙΔΗ » στηλιτεύει τη φάμπρικα των βιβλιοκαπήλων και τον ορισμό από τη Βουλή με νομοθετική πράξη ως διδακτικά βιβλία, τα βιβλία συγκεκριμένου εκδότη¹⁴.

«...Μεταξύ των διατάξεων του οργανισμού της δημοσίας εκπαιδεύσεως θα είνε έγκλημα εάν δεν τεθή διάταξις απελευθερούσα το πνεύμα των μαθητών από την αποβλακωτικήν δουλείαν των πολλών βιβλίων.

Είνε καιρός ν' ανακύψη η διεύθυνσις της Παιδείας από την νάρκην εις ήν από καιρού έχουν υποβάλει αυτήν οι διάφοροι βιβλιοκάπηλοι οίτινες κατ' αντίστροφον λόγον της προόδου της επιχειρήσεώς των συντελούν εις την στασιμότητα και χρεωκοπίαν του πνεύματος των ατυχών μαθητών και εις την βαλαντιοτομίαν των πτωχών γονέων αυτών.

Ας προσανατολισθώμεν επί τέλους προς την αληθή παιδαγωγίαν, καθ' ήν ο διδάσκων δια του προφορικού λόγου οδηγεί τον μαθητήν εις τον κήπον των ωφελίμων γνώσεων, εμπνέει αυτόν εις τον έρωτα του καλού και του ηθικού διά του ιδίου πυρός και του ιδίου ενθουσιασμού, όν αντλεί εκ της αφοσιώσεώς του προς το υψηλόν έργον του και εξοικειώνει αυτόν εις το να παρακολουθή την ανάγνωσιν ή γραφή και η σαφής έκθεσις των ιδεών του.

Το άτοπον, ίνα μη είπωμεν το πρωτοφανές, να ορίζη η Βουλή διά νομοθετικής πράξεως ως διδακτικά βιβλία τα τοιαύτα ωρισμένου εκδότου, βεβαίως δεν επιτρέπεται να επαναληφθή. Διότι, πλην του ότι η Βουλή δεν κέκτηται τα στοιχεία πλήρη της κρίσεως επί του περιεχομένου των βιβλίων, δι' ήν ενέργειαν καλούνται επιτροπαί απαρτιζόμεναι εξ ειδικών ανδρών, επιβάλλεται εις τους γονεείς υποχρεωτική φορολογία πρόσθετος και αποκλείεται η συγγραφή έργων του αυτού θέματος παρ' άλλων συγγραφέων δυναμένων να επεξεργασθώσι πληρέστερον έργον ...».

Στην ίδια εφημερίδα, επικρίνεται η υψηλή τιμή των βιβλίων αλλά και η πληθώρα αυτών, με αποτέλεσμα «...το τοιούτον εκσπά μόνον εις βάρος του βαλαντίου των πτωχών γονέων...»

: « **ΤΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ**

Πολλά εξακολουθούν να ψυθυρίζονται εις βάρος της Επιτροπής ήτις ενέκρινε τα διδακτικά βιβλία του αρξαμένου σχολικού έτους. Εν προηγουμένω ημών φύλλω τον λόγον εφέραμεν κυρίως επί της τιμής και της πληθώρας των εισαχθέντων βιβλίων, εν τούτοις φαίνεται τούτο δεν είναι το σπουδαιότερον εις την υπόθεσιν αυτήν.

Βιβλία, ως είπομεν ήδη ενεκρίθησαν και πολλά τον αριθμόν και εις τιμάς εκτάκτως υψηλάς, διά μόνον τον λόγον ίσως όπως η Επιτροπή φανή αρεστή εις τους συγγραφείς αυτών, και εν τη εγκρίσει αυτών λέγεται ότι έλαβον χώραν και άλλα τινά άτοπα. Θα ήτο ευτύχημα ένα τα λεγόμενα δεν είχαν αξίαν ανωτέραν των αδεσπότην διαδόσεων, αλλ' η προς την Ανωτέραν Διεύθυνσιν της Παιδείας διαβιβασθείσα αίτησις των Βιβλιοπωλών Ηρακλείου, δι ής ούτοι παραπονούνται διά την ορισθείσαν τιμήν μιας ιδίως αριθμητικής (sic) δημοτικών σχολείων εις 45 λεπτά. Καθ' όν χρόνον έκαστον αντίτυπον αυτής δεν

14. « Η ΙΔΗ», Έτος Α', εν Ηρακλείω τη 13 Σεπτεμβρίου 1907, αρ. 38

στοιχίζει περισσότερο των 7 λεπτών, διά της αιτήσεως λέγομεν ταύτης τα θρυλούμενα δεν δύνανται να θεωρηθώσιν ως απλά διαδόσεις.

Διά της εγκρίσεως πολλών βιβλίων οι διδάσκαλοι σήμερον είναι ηναγκασμένοι να ορίζωσι δύο βιβλία δι' έν μάθημα όπως αποφύγωσι και ούτοι να ψυχράνωσι τους κ. συγγραφείς είναι δε ευνόητον ότι το τοιούτον εκσπά μόνον εις βάρος του βαλαντίου των πτωχών γονέων.

Εάν το δίκαιον και το συμφέρον των πολλών, το οποίον είθισται να λαμβάνηται εις πάσαν ευνομουμένην Πολιτείαν υπ' όψιν και το οποίον επί του προκειμένου είναι εκ διαμέτρου αντίθετον προς την τοιαύτην έγκρισιν των διδακτικών βιβλίων, νομίζεται ότι και εις την παρούσαν περίστασιν πρέπει να ληφθή υπ' όψιν, ο κ. Επίτροπος εις γνώσιν του οποίου περιήλθον ήδη ταύτα, έχει καθήκον να εξετάση την υπόθεσιν ».

Η συζήτηση στη Βουλή και τα μαθήματα κατά το σχολ. έτος 1901-1902

Τα μαθήματα με το νέο εκπαιδευτικό Οργανισμό παρέμεναν τα ίδια στο Δημοτικό με μικρές αλλαγές : Ο όρος 'ελληνική ιστορία' αντικατέστησε την 'εθνική ιστορία', η Φυσική και η Χημεία ενοποιήθηκαν στη Φυσική Ιστορία σε ένα μάθημα, καταργήθηκε η διδασκαλία των 'Καθηκόντων και Δικαιωμάτων του Συνταγματικού Πολίτου', ενώ τα Τεχνικά Μαθήματα συμπυκνώνονται υπό τον τίτλο 'Γεωπονικαί Εργασίαι και Τεχνικαί'.

Στη συζήτηση επί της προτάσεως για ίδρυση επτατάξιων Δημοτικών σχολείων (με επτά δασκάλους) σε κάθε επαρχία ο Αντ. Μιχελιδάκης επισημαίνει της σπουδαιότητα των μαθημάτων Φυσικής, Χημείας και Μαθηματικών αναφέροντας το συγκριτικό παράδειγμα των Ευρωπαίων με τις ανακαλύψεις τους, απόρροια της μελέτης και προόδου της Φυσικής, της Χημείας και των Μαθηματικών, και επισημαίνει την έλλειψη κατάλληλων δασκάλων στα υπάρχοντα σχολεία, πολύ δε περισσότερο σε επτατάξια σχολεία που θα είναι σχολεία με υψηλότερες απαιτήσεις, αλλά και την έλλειψη χρημάτων για συντήρηση σχολείων με επτά δασκάλους¹⁵.

Α. Μιχελιδάκης. «..Τώρα έρχομαι εις τα ημέτερα. Δυνάμεθα ημείς τα επταετή ταύτα σχολεία να τα μεταφυτεύσωμεν εις το ημέτερον γλίσχρον έδαφος ; Δεν δυνάμεθα. Διά ποίον λόγον; Πρώτον διότι δεν έχομεν διδασκάλους ικανούς, οι οποίοι να διδάξωσιν εις αυτά τα επτατάξια ή επταετή.

Μ. Σφακιανάκης. Επτατάξια.

Α. Μιχελιδάκης. Είνε επτατάξια, είνε και επταετή. Εις την Ευρώπην, Κύριοι, ευρίσκονται εις το ανώτατον στάδιον της μορφώσεως και της εκπαιδεύσεως, και εν τοις τοιούτοις σχολείοις μανθάνουσι μεν την γλώσσαν, αλλ' ιδίως ασχολούνται περί την εκμάθησιν των φυσικών επιστημών και των μαθηματικών, και διά τούτο ημείς μετά θαυμασμού καθ' εκάστην αναγιγνώσκομεν τας ανακαλύψεις εκείνας τα σπουδαίας, αι οποία συμβαίνουσιν εις αυτά τα μέρη. Αυτόν το σκοπόν έχουσι τα σχολεία αυτά εν Ευρώπη. Πού θα ευρίσκομεν ημείς, Κύριοι, διδασκάλους, οι οποίοι να διδάξωσι χημείαν, να διδάξωσι φυσικήν ιστορίαν, να διδάξωσι φυσικήν και τα παραρτήματα της φυσικής ιστορίας – ζωολογίαν, ορυκτολογίαν,- τα οποία ομολογουμένως Κύριοι, είνε τα μόνα μαθήματα, τα οποία διαπλάττουσι τους νέους, διότι διά της ασχολίας εις τας επιστήμας τας φυσικάς το πνεύμα του νέου γυμνάζεται δια να παρατηρή και αναπτύσεται παρ' αυτό το παρατηρητικόν -. Όταν αποκτήσει το παρατηρητικόν – και τούτο, Κύριοι, είνε το σπουδαίον πλεονέκτημα, όταν εις νέος αποκτήση το παρατηρητικόν. Όταν αποκτήσει το παρατηρητικόν τότε έχει τα δύο δέκατα της όλης παιδείας - πού θα ευρίσκομεν ημείς

15. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής. Περίοδος Α'. Συνεδρία ΜΘ', Εν Χανίοις 13 Ιουλίου 1901.

τοιούτους διδασκάλους, Κύριοι, αφ' ού εκ των τετρακοσίων σχεδόν διδασκάλων τους οποίους έχομεν εδώ εις την Κρήτην μόλις πενήκοντα ή εξήκοντα είνε εις θέσιν να εκπληρώσωσι τα καθήκοντα τα οποία ανατίθενται εις αυτούς εν τοις σχολείοις τα οποία τώρα έχομεν και ουχί εν τοις επταταξίοις εις τα οποία αι απαιτήσεις και των γονέων και της Πολιτείας θα ήσαν πολύ ανώτεροι ; Αλλά και επί τη υποθέσει ότι θα ευρίσκομεν διδασκάλους τοιούτους, πού έχομεν τα μέσα διά να συντηρώμεν εις εκάστην επαρχίαν επτά διδασκάλους ; ...».

Στην διάρκεια της ίδιας συνεδρίασης ο Μιχελιδάκης αφού επικρίνει την επιβολή διδασκάλων 15 δραχμών μηνιαίως στις ανώτερες τάξεις των Γυμνασίων αναφέρει την επιβολή βιβλίων αμφιβόλου ωφελείας αναφέροντας χαρακτηριστικά το βιβλίο 'Ανθρωπος' στο μάθημα του Συνταγματικού Πολίτη. «...Η παιδεία, κύριοι, πρέπει να προοδεύση και να πληθυνθή. Εγώ δεν φοβούμαι το φως, κύριοι. Πρέπει να φωτισθή η Πατρίς μας και να ίσταται εις την περιωπήν εις την οποίαν ίστανται λαοί ανώτεροι ημών....Αλλά δεν ήρκεσαν αι βλέλλαι αυταί μόνον διά να εκμυζήσωσι το αίμα το υπολειφθέν εις τον καταστραφέντα Κρητικόν λαόν. Επενοήθη και έτερόν τι. Επεβλήθησαν κύριοι εις τα δημοτικά σχολεία βιβλία αμφιβόλου προελεύσεως, έτι δε μάλλον αμφιβόλου ωφελείας. Επεβλήθησαν, κύριοι ως ανάγνωσμα εις τα δημοτικά σχολεία τα καθήκοντα του Συνταγματικού πολίτου. Φαντασθήτε ένα παιδί, του οποίου ο εγκέφαλος δεν είναι εις θέσιν να οικειοποιηθεί τας συγκεκριμένας ιδέας να μανθάνη θεωρίας περί των καθηκόντων του Συνταγματικού Πολίτου.

Χ. Πλουμιδάκης. Ενώ ήσαν αντισυνταγματικοί, ήθελον να κάμουν τον λαόν Συνταγματικόν.

Γ. Παπαδόπετρος. Συνταγματικότερον εαυτών.

Α. Μιχελιδάκης. Επεβλήθη ο 'Ανθρωπος' [...]

Του φίλου μου του Αντωνιάδου του ποιητού, τον οποίον λίαν εκτιμώ, η 'Κρητηΐς' ετέθη ως ανάγνωσμα εις τα Ελληνικά Σχολεία εις την α' τάξιν.

Α. Κριάρης. Και εις τα Γυμνάσια.

Α. Μιχελιδάκης. Έν επικόν ποίημα επήγαν να θέσουν εις χείρας παιδων εννέα ετών...».

Με αφορμή τις διαφοροποιήσεις αυτές στα μαθήματα που πρότεινε η Επιτροπή Παιδείας, ο Ν. Γιαμαλάκης, Επίτροπος Παιδείας, αγωνίζεται στο βήμα της Βουλής 14 Ιουλ. 1901, αναπτύσσοντας επιχειρήματα, να πείσει την ανάγκη για αναλυτική διδασκαλία τόσο των γεωργικών όσο και των Τεχνικών μαθημάτων, καθώς και την επανεισαγωγή του μαθήματος του 'Συνταγματικού Πολίτου'¹⁶.

« Άρθρον 15. (αναγιγνώσκεται)

Ν. Γιαμαλάκης. Δεν θα ενδιατρίψω εις πολλές περικοπάς του ιδικού μου νομοσχεδίου, αλλά νομίζω ότι μερικά, τα οποία έχουσι παραλειφθή πρέπει να προστεθώσι. Τοιούτο είναι το 7 εδάφιον του άρθρου 24 του νομοσχεδίου μου γ') « στοιχειωδώς τα καθήκοντα και

16. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής (Περίοδος Α', Συνεδρίασις Ν'), 14 Ιουλίου 1901, σελ. 1126.

δικαιώματα του συνταγματικού πολίτου». Το ιε', το οποίο λέγει « εν τοις σχολείοις των αρρένων πρακτικά γνώσεις κηπουρικής, δένδροκομίας, μελισσοκομίας και εν γένει της γεωργίας και των γεωργικών βιομηχανιών κατά τας διαφόρους ανάγκας των σχολικών περιφερειών, εν δε ταις ανωτέραις τάξεσι των ανωτέρων δημοτικών και χειροτεχνία ». Και το ις', « εν τοις σχολείοις των θηλέων ανθοκομία, σηροτροφεία, εργόχειρα, ήτοι ραπτική, κοπτική, πλεκτική, ποικιλτική, μαγειρική, οικιακή οικονομία και οικιακή παιδαγωγική, και εν ταις τρισίν ανωτέραις τάξεσι των ανωτέρων παρθεναγωγείων η γαλλική γλώσσα.

Έρχομαι να αναπτύξω έκαστον εξ αυτών των εδαφίων...»

Έπειτα τέθηκε η αξίωση του βουλευτή Ρεθύμνης Β. Σκουλά να γίνει υποχρεωτικό το μάθημα της Γυμναστικής και η συζήτηση στη Βουλή συνεχίστηκε με τα αγροκήπια (βλ. γεωργία – αγροκήπια).

Τα αναγνωστικά και διδακτικά βιβλία των δημοτικών σχολείων που ίσχυσαν κατά το σχολ. έτος 1901-1902 ύστερα από πρόταση των Νομαρχιακών Επιθεωρητών (Κ. Χελιουδάκη, Ν. Γραμματικάκη, Εμ. Παντελάκη και Γ. Στεφανάκη) και έγκριση από το Γενικό Επιθεωρητή Π. Οικονόμο ήταν τα παρακάτω : « 1) Αλφαβητάριον Α. Κοκκινάκη (α' τάξη), 2) Αρχαί Πολιτισμού Π.Π. Οικονόμου, ή Αναγνωσματάριον Χ. Παπαμάρκου (β' τάξη), 3) Οδύσσεια Π. Οικονόμου (γ' τάξη), 4) Δηγήματα καθ' Ηρόδοτον Π. Οικονόμου ή Αναγνωσματάριον Χ. Παπαμάρκου (δ' τάξη), 5) Ιερά Ιστορία Π. Διαθήκης Α. Κοκκινάκη (γ' τάξη), 6) Ιερά Ιστορία Κ. Διαθήκης Ι. Μοσχάκη (δ' τάξη), 7) Αριθμητική Π. Οικονόμου (β', γ', δ', τεύχη – β', γ', δ', τάξεις), 8) Επίτομος Γεωμετρία Κ. Παπαδάκη (δ' τάξη), 9) Ιστορία Αρχαίας Ελλάδος Βλ. Σκορδέλη και Α. Κουρτίδου (γ' τάξη), 10) Ιστορία Νέας Ελλάδος Βλ. Σκορδέλη και Α. Κουρτίδου (δ' τάξη), 11) Γεωγραφία Δ. Ολυμπίου (γ' και δ' τάξεις), 12) Φυσική Ιστορία Ν. Γερμανού (γ' και δ' τάξεις), 13) Καλλιγραφία Μέγ. Φραγκούλη, 14) Ιχνογραφία Μέγ. Φραγκούλη ».

Η διδασκαλία όλων των μαθημάτων έπρεπε να γίνεται με εποπτικό τρόπο.

Μαθήματα και διδακτικά βιβλία σύμφωνα με το νόμο 485 του 1903

Κατά τη διάρκεια συζήτησης του νομοσχεδίου στη βουλή ο Χαράλ. Πωλογεώργης πρότεινε τον καθορισμό των διδακτικών βιβλίων από τους Νομαρχιακούς Επιθεωρητές, ενώ ο Ι. Βογιατζάκης επέκρινε τη συναλλαγή συγγραφέων και εκδοτών, οι οποίοι γνώριζαν δύο μήνες πριν ποια βιβλία θα κυκλοφορήσουν και τα εκτύπωναν κερδοσκοπώντας. Πρότεινε τέλος ως απαραίτητη, την έγκριση από τους Νομαρχιακούς Επιθεωρητές των διδασκόμενων στο Δημοτικό βιβλίων και από τους Συλλόγους των καθηγητών των διδασκόμενων στο Γυμνάσιο βιβλίων¹⁷.

Χ. Πωλογεώργης «...Το άρθρον 184 ορίζει τον τρόπον κατά τον οποίον θα εγκρίνωνται τα εκπαιδευτικά βιβλία τα οποία θα εισάγωνται εις τα εκπαιδευτήρια της νήσου, ορίζει δε ότι τα βιβλία αυτά θα εγκρίνωνται από μίαν επιτροπήν, την οποίαν εκάστοτε θα διορίζει ο Σύμβουλος επί της Παιδείας. Νομίζω ο Νόμος δέον να περιβάλη διά μιας εγγυήσεως την εισαγωγήν των βιβλίων τούτων, τούτο δε θα επιτευχθή εάν καθορισθή ότι τα μεν βιβλία των δημοτικών σχολείων θα καθορίζονται υπό των Συμβούλων, των Νομαρχιακών Επιθεωρητών. Είναι δε ούτοι υπάλληλοι της Πολιτείας γνωρίζοντες καλλίτερον τας ανάγκας των σχολείων επισκεπτόμενοι πολλάκις τα σχολεία και παρατηρούντες ποία βιβλία επέτυχον και ποία δεν επέτυχον και ως εκ τούτου νομίζω ότι είναι αρμοδιώτερος προς τούτου...». Για τα βιβλία Μέσης εκπαίδευσης πρότεινε να εγκρίνωνται από τους Συλλόγους καθηγητών των Γυμνασίων.

17. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής. Τεύχος Δ'.- (Περίοδος Β' - Συνεδρία ΙΔ')

«...Ι. Βογιατζάκης

Όσον αφορά τα διδακτικά βιβλία έχουμε πικρόν μάθημα εκ του παρελθόντος, ότι εγένοντο βιβλία και επωλήθησαν μάλιστα παρ' ενός συμπατριώτου ημών εν Αθήναις ευρισκομένου. Επομένως εις το τοιούτον δέον να επιστήση την προσοχήν της η Βουλή να μη αφήση να επαναληφθή το άτοπον τούτο, διότι πέρυσι πριν ή εγκριθή ότι θα εισαχθή εν βιβλίον εις το σχολείον εγνώριζαν ποίον θα εισήγετο πρόσωπά τινα προ δύο μηνών και εκείνα τα πρόσωπα ήρχοντο εις συνεννοήσεις με τους συγγραφείς των βιβλίων εκείνων τους επώλουν το προνόμιό των ούτοι και κατόπιν παρ' αυτών εξετυπώοντο και επωλείτο και ενώ τους εκόστιζε δέκα λεπτά το επώλουν 70. Λοιπόν δεν πρέπει να αφεθή εις τον Σύμβουλον η έγκρισις των διδακτικών βιβλίων αλλά να αφεθή εις επιτροπήν ως ορίζει ο παλαιός νόμος, τα διδακτικά βιβλία να τα εγκρίνη ο νομαρχιακός επιθεωρητής εις τα δημοτικά Σχολεία εις δε την μέσην εκπαίδευσιν να τα ορίζουν εις τους διαφόρους νομούς οι σύλλογοι των καθηγητών, αφού δε ορισθούν να γείνει μνεία της προτάσεως του κ. Κοκκίνη και της του κ. Λογιάδου ότι πρέπει διά πενταετίαν τα βιβλία τα οποία θα εισαχθώσι να μη δύνανται να μεταβληθώσιν.

Πολλοί. Μάλιστα, μάλιστα.

Μ. Σφακιανάκης. Και να είνε πάντοτε εκ των εν Ελλάδι εγκεκριμένων.

Ι. Βογιατζάκης. Βεβαίως. Αυτά είχαν να είπω εν γενικαίς γραμμαίς ίνα επιστήσω την προσοχήν της Βουλής, όταν δε έλθη η κατ' άρθρον συζήτησις επιφυλλάσσομαι να δώσω εξηγήσεις όσας δυνηθώ...».

Σύμφωνα με το νόμο 485 'Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως, άρθρον 15' .Μαθήματα διδακτέα εν τω δημοτικώ σχολείω είναι :

- 1) Θρησκευτικά. 2) Νέα Ελληνική γλώσσα μετ' αναγνώσεως και γραφής. 3) Πρακτική αριθμητική. 4) Στοιχειώδης Γεωμετρία. 5) Ιστορία και μάλιστα η Ελληνική, εκτενέστερον δε της Κρήτης. 6) Γεωγραφία εκτενέστερον μεν της Κρήτης και εκ των άλλων Ελληνικών χωρών, συντομώτερον δε της Ευρώπης και των άλλων Ηπείρων. 7) Φυσική Ιστορία. 8) Ιχνογραφία και Καλλιγραφία. 9) Ωδική. 10) Γυμναστική. 11) Γεωπονικά εργασία, διά τα θήλαα δε και χειροτεχνήματα.

Σύμφωνα με το επόμενο άρθρο (16) όλα τα παραπάνω μαθήματα ήταν υποχρεωτικά εκτός της Γυμναστικής και Ωδικής. Από τη Γυμναστική απαλλάσσονταν όσοι μαθητές είχαν πιστοποίηση γιατρού ότι βλάπτεται η υγεία τους, ενώ από τα Θρησκευτικά οι ετερόδοξοι και οι ετερόθρησκοι μαθητές.

Σε κάθε δημοτικό σχολείο σύμφωνα με το άρθρο 17 παραχωρείται υποχρεωτικά από την κοινότητα αγρός ή κτήμα στο οποίο οι μαθητές ασκούσαν σε γεωργικές εργασίες. Στην περίπτωση που η κοινότητα δεν εκπλήρωνε αυτή την υποχρέωση, 'άνευ αποχρώσεως αιτιολογίας' ο Σύμβουλος της Παιδείας είχε τη δυνατότητα να καταργήσει το σχολείο. Αυτό στην πράξη όμως ουδέποτε εφαρμόστηκε. Όσοι από τους δασκάλους κάθε νομού παρουσίαζαν τα καλύτερα αγροκήπια έπειτα από τη γνώμη του γεωπόνου του νομού και πρόταση του Επιθεωρητού η Αν. Δ/ση της Παιδείας απένειμε ηθικά βραβεία. Προβλεπόταν ακόμη η ποινή του προστίμου ίσου με το 1/10 του μισθού του δασκάλου εκείνου που θα παραμελούσε το μάθημα των γεωπονικών εργασιών ή δεν το δίδασκε καθόλου.

Με τον ίδιο νόμο (485) ρυθμίστηκαν το Αναλυτικό και Ωρολόγιο Πρόγραμμα των Δημοτικών Σχολείων και εισήχθησαν από την Ελλάδα έπειτα από πρόταση των Νομαρχιακών Επιθεωρητών (Ν. Μπέμπελη, Ν. Πολυχρονίδη, Ν. Πιμπλάκη και Α. Κοκκινάκη) στα χριστιανικά δημοτικά σχολεία τα παρακάτω εγκεκριμένα διδακτικά εγχειρίδια :

Για την Α' τάξη: Αλφαβητάριον Α. Κοκκινάκι (Αο και Βο Μέρος) για τη Β' τάξη: Αναγνωσματάριον Ι. Κοφινιώτου ή Μ. Βρατσάνου, 2) Αριθμητικά ασκήσεις Θ. Αποστολοπούλου, 3) Ιχνογραφία Μ. Φραγκούλη ή Ι. Φραντζεσκάκι', για τη Γ' τάξη: 1)

Οδύσσεια Π. Οικονόμου, 2) Ιερά Ιστορία Π. Διαθήκης Α. Κοκκινάκι, 3) Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδος Γ. Τσαγκρή, 4) Αριθμητικά ασκήσεις Θ. Αποστολοπούλου, 5) Ζωολογία Σ. Μηλιαράκι, 6) Ιχνογραφία Μ. Φραγκούλη (τεύχος Β'), 7) Καλλιγραφία Ι. Φραντζεσκάκι, για την Δ' τάξη: Αναγνωσματάριον Μ. Σακελλαροπούλου, 2) Ιερά Ιστορία Κ. Διαθήκης Ιγ. Μοσχάκι, 3) Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος Γ. Τσαγκρή, 4) Γεωγραφία Γ. και Ν. Μεταξά, 5) Φυτολογία Σπ. Μηλιαράκι, 6) Αριθμητικά ασκήσεις Κ.Γ. Παπαδάκι, 7) Πρακτική Γεωμετρία Κ.Γ. Παπαδάκι (για τα διηρημένα σχολεία), 8) Κατήχησις Ευαγ. Κοφινιώτου (για τα διηρημένα σχολεία), 9) Ιχνογραφία (τεύχ. Γ') Ι. Φραντζεσκάκι και 10) Καλλιγραφία Μ. Φραγκούλη'.

Σχολ. Έτος 1909-10

Τα διδακτικά βιβλία (αναγνωστικά και διδακτικά) που εγκρίθηκαν από τον τότε Επίτροπο Παιδείας Ι. Σαουνάτσο για τα δημοτικά σχολεία και για το σχολ. έτος 1909-1910 ήταν τα εξής:¹⁸

Για την Α' τάξη Αλφαβητάριον Α. Κοκκινάκι α' και β' τεύχος, για τη Β' τάξη Αναγνωσματάριον Α. Κουρτίδου. Για τη Γ' τάξη Αναγνωσματάριον Βουτετάκι (το Ελληνόπουλο), Ιερά Ιστορία Π. Διαθήκης Ιγνατίου Μοσχάκι, Γραμματική Ε. Γενεράλι, Ελληνική Ιστορία Αρχαίας Ελλάδος Α. Κουρτίδου, Αριθμητική Αθ. Κυριακού, Καλλιγραφία Θεοτοκάτου, Ιχνογραφία Μ. Φραγκούλη. Για τη Δ' τάξη Αναγνωσματάριον Βουτετάκη (το Ελληνόπουλο), Γραμματική Ε. Γενεράλι, Ιερά Ιστορία Κ. Διαθήκης Δ. Κολοκοτσά, Αριθμητική Αθ. Κυριακού, Ελληνική Ιστορία Ν. Ελλάδος Μακρυναίου, Γεωγραφία Α. Μακρυναίου, Γεωγραφία Σπ. Μηλιαράκι, Καλλιγραφία Σπ. Θεοτοκάτου, Ιχνογραφία Μ. Φραγκούλη. Επίσης εγκρίθηκαν ως βοηθητικά βιβλία για τη διδασκαλία της καθαρεύουσας της νέας ελληνικής γλώσσας στην τρίτη τάξη το 'Αναγνωσματάριον Μακρυναίου' και στην Τετάρτη το 'Αναγνωσματάριον Χ. Παπαμάρκου'. Για τη διδασκαλία της Γεωγραφίας της Κρήτης στην Τρίτη τάξη εισήχθη ένα εκ των βιβλίων Γεωγραφία της Κρήτης Γενεράλι, Κριάρη, Λελεδάκι, Λανδράκι. Για τη διδασκαλία της τοπικής (Κρητικής) ιστορίας εισήχθη ένα από τα βιβλία Ιστορία της Κρήτης του γνωστού Βιαννίτη λογοτέχνη Ιωάννη Κονδυλάκι και Ιστορία της Κρήτης του Βαλάκι.

Ο Αντ. Γιάνναρης στο Συνταγμάτιον του (το οποίο δεν ίσχυσε τελικά) στο κεφ. 2^{ον} α' Σχολικά βιβλία (213-5) συστήνει τη χρήση ενός και μόνο βιβλίου για κάθε μάθημα κάθε τάξης των ισόβαθμων σχολείων της Νήσου, ως όπλο κατά της βιβλιοκαπηλείας, επειδή το έθιμο της ποικιλίας σχολικών βιβλίων παρουσίαζε ορισμένες ανωμαλίες. Ένα άλλο επιχείρημα υπέρ του ενός βιβλίου ήταν, όπως ανέφερε, η μετοίκηση πολλών μαθητών το χειμώνα ή το καλοκαίρι για λόγους υγείας (χειμαδιά) είτε για τη συγκομιδή των ελαιών, αποσύροντας τα παιδιά τους από το ένα σχολείο όπου διδάσκονται για μερικούς μήνες από άλλο δάσκαλο με άλλη μέθοδο και άλλο βιβλίο. Για να μην αναγκάζονται λοιπόν οι γονείς να προβαίνουν σε πρόσθετη δαπάνη αγοράς διαφορετικών βιβλίων και για να μην επέρχεται σύγχυση στους μαθητές εισάγεται ένα μόνο βιβλίο για κάθε μάθημα.

Στη με αρ. πρωτ. 1/Διεκπ. 1 εγκύκλιο του ο Αντ. Γιάνναρης προς 'άπασας τας υφισταμένας Αρχάς της παιδείας' μόλις ανέλαβε τα καθήκοντα του (30-11-1907) επικρίνει την κακή συνήθεια των δασκάλων να διδάσκουν χωρίς διδακτικά βιβλία και να 'καταβιβάζουσιν εαυτούς από διδασκάλων εις απλούς παιδοκόμους, ομοίως τοις αρχαίοις δούλοις ...'.

«...4. Πολλάκις πάλιν ένιοι των διδασκάλων εις τούτο δοξοσοφίας προβαίνουσιν, ώστε, υπείκοντες ίσως και τη ίδια αυτών ορέξει και ανέσει, να θέλωσι να διδάσκωσι και

18. ΙΑΚ, Αρχείον Ανωτέρας Διευθύνσεως Παιδείας και Θρησκευμάτων, φάκελος εγγράφων του έτους 1909

άνευ διδακτικών βιβλίων, και ταύτα παρά τας ρητάς διατάξεις του νόμου και παρά τα πανταχού του προηγμένου κόσμου καθιερωμένα. Αλλ' οι ούτω ποιούντες το μεν ασυνειδήτως καταβιβάζουσιν εαυτούς από διδασκάλων εις απλούς παιδοκόμους, ομοίους τοις αρχαίοις δούλοις παιδαγωγούς, το δε εμπνέουσιν αδιαφορίαν ει μη εγκληματικήν αποστροφήν προς τα βιβλία, καίπερ εν ειδότες ότι εν τοις βιβλίοις ευρίσκεται σήμερον τεθησαυρισμένη πάσα χρήσιμος γνώσις, και ότι και αυτοί ούτοι οι ελευθεριάζοντες διδάσκαλοι οφείλουσιν ει τινα γινώσκουσι γράμματα εις τα υπ' αυτών καταφρονούμενα διδακτικά βιβλία...».

Απαντώντας στην παραπάνω εγκύκλιο του Γενικού Επιθεωρητή Κρήτης ο Νικ. Μπέμπελης στις 15-3-1908, αναφέρει στις σχολικές ατέλειες που αποτέλεσαν τροχοπέδη στην πρόοδο των μαθητών, αναφέρονται ανάμεσα στις άλλες αιτίες (ελλειπής φοίτηση, πενία και αβελτηρία γονέων, έλλειψη παρθεναγωγείων, ακατάλληλα διδακτήρια, ανικανότητα εκπαιδευτικού προσωπικού, καθυστερημένη έναρξη του σχολικού έτους σε πολλά σχολεία) και τα κακά διδακτικά βιβλία¹⁹. Τα βιβλία που διδάσκονταν στο Δημοτικό σχολείο αν και έφεραν ' τύπον υψηλής εγκρίσεως, πόρω απείχαν του σκοπού των'. Οι συγγραφείς αγνούσαν τελείως σύμφωνα με το Μπέμπελη και τα πράγματα και τη γλώσσα στην οποία ανέπτυσσαν τα πράγματα. Σε όλα τα βιβλία απουσίαζε η λογοτεχνική ορθοέπεια, η σαφήνεια και η περιεκτικότητα. Σχεδόν όλα τα βιβλία, καταλήγει συμπυκνώνοντας τις απόψεις του για τα διδακτικά βιβλία, ο Μπέμπελης : « είνε ακαλαίσθητα συρράμματα ανουσίων διηγήσεων, ή αναμάσησις περιγραφών ουδόλως εκπληρουσών τον σκοπόν ός επιδιώκεται. Είνε δε και τα δημοτικά βιβλία τετυπωμένα επί χάρτου συνήθως κακίστης ποιότητος και διά τύπου ελεεινού...».

Συγκεκριμένα αναφέρει αναλυτικά για το βιβλίο κάθε μαθήματος :

« ...11. Ότι πλείστα παρ' ημίν διδακτικά βιβλία πόρρω απέχουσι του σκοπού των, ομολογείται παρά πάντων εκείνων οίτινες δεν λαμβάνουσιν υπόψη ότι ενδεχόμενον είνε να προσκρούση η ομολογία των εις την φιλοτιμίαν ενίων συγγραφέων, συνήθως εξελεγχομένων ότι τελείως αγνοούσι και τα πράγματα και την γλώσσαν εν ή ζητούσι να αναπτύξωσι τα πράγματα. Διότι εν πάσιν ελλείπει η λογοτεχνική ορθοέπεια και σαφήνεια και περιεκτικότης. Αι δ' ελλείψεις αύται παρατηρούνται ιδιαιτέρως.-

12. (α) Εν τη Γραμματική, διότι εν ώ εν αυτή ιδέαι τινές αναπτύσσονται υπερμέτρως, άλλαι μένουσιν ατροφικαί, πολλάι δε και παραλείπονται, ιδίως δ' εκείναι τας οποίας η παρ' ημών λαλουμένη και γραφομένη γλώσσα δεν παρέλαβεν εκ της αρχαίας, εκ δε τούτου πολλάκις συμβαίνει ανεξήγητός τις σύγχυσις μεταξύ επιστημονικής και πρακτικής Γραμματικής.

13. (β) Εν τη Ιστορία, διότι εν αυτή κυριαρχεί η μονομερής εξιστόρησις του πολεμικού βίου, παραγκωνίζεται δε σχεδόν τέλεον η απεικόνισις του πνευματικού βίου του εξιστορουμένου λαού. Πλην τούτου και ενταύθα το λεκτικόν είνε αφιλόκαλον και ακατάλληλον. Ενίοτε μάλιστα εν τη διηγήσει παρεντίθενται, και δη ως εν παρέργω, τοιαύται λέξεις και φράσεις διά την ανάλυσιν των οποίων δεν αρκεί πολλάκις ολόκληρος η ώρα του μαθήματος.

14. (γ) Εν τη Γεωγραφία, ιδίως της Γης τάξεως, προς ταις ανακριβείαις και τοις διανοήτοις γεωγραφικοίς όροις παρατηρείται ξηρά και αποπνικτική ονοματογραφία, ουδέις δε λόγος γίνεται ούτε περί του βίου των κατοίκων, ούτε περί των προϊόντων, ούτε περί των τοπίων και λοιπών ιδιοτήτων της φύσεως, δι' ών να εξεγείρηται των παιδων το ενδιαφέρον προς το καλόν και η αγάπη προς την πάτριον γην.

15. (δ) Εν τοις αναγνωστικοίς βιβλίοις πλην δυσκολωτάτων τινών περιγραφών φυσιογνωστικών αντικειμένων ουδεμία άλλη γνώσις υγιεινής, γεωργίας, κτηνοτροφίας,

19. Η με ημερ/νία 15-3-1908 έκθεση του Νομαρχιακού Επιθεωρητή Ηρακλείου Νικ. Μπέμπελη προς το Γενικό Επιθεωρητή Κρήτης Αντ. Γιάνναρη

ναυτιλίας, βιομηχανίας, συγκοινωνίας υπάρχει, ουδέ υπάρχει μεία της ιστορίας των έργων τέχνης, των επαγγελμάτων και των ομοίων τούτοις, εν ώ των τοιούτων γνώσεων πρωτίστως έπρεπε τα παιδιά να μη μένωσιν άγευστα, και μάλιστα αφού το δημοτικόν σχολείον, προς τω μορφωτικώ του χαρακτήρος σκοπώ, προτίθεται να μεταδώση εις τους μαθητάς και τα αναγκαία διά τον βίον στοιχεία πρακτικών γνώσεων.

16 (ε) Εν τη Φυσική Ιστορία τη Ιερά Ιστορία και τοις Μαθηματικοίς δύναται πας τις να παρατηρήση μείζονας έτι ελλείψεις. Εν ολίγοις δε πάντα σχεδόν τα διδακτικά βιβλία, παρ' όν φέρουσιν τύπον υψηλής εγκρίσεως, είνε ακαλαίσθητα συρράμματα ανουσιών διηγήσεων, ή αναμάσησις περιγραφών ουδόλως εκπληρουσών τον σκοπόν ός επιδιώκεται. Είνε δε και τα δημοτικά βιβλία τετυπωμένα επί χάρτου συνήθως κακίστης ποιότητος και διά τύπου ελεεινού...».

Το καλοκαίρι του 1910 (20 Ιουν. 1910) ο Παγκρήτιος Δημοδιδασκαλικός Σύλλογος με υπόμνημά του προς τη Εκτελεστική Επιτροπή της Γενικής Συνέλευσης των Κρητών, αναφέρει τις παρατηρήσεις με αιτιολογημένες και επεξηγηματικές σημειώσεις του στα άρθρα εκείνα του εκπαιδευτικού νόμου που έχρειζαν τροποποιήσεων και δημοσιεύτηκαν το Νοέμβρη του ίδιου χρόνου στο περιοδικό 'Ασπίδα'²⁰ :

« Άρθρον 11

Προκηρύσσεται διαγωνισμός προς συγγραφήν βιβλίων διά τους διδασκάλους περιεχόντων εν λεπτομερεία την διδασκομένην εις τα Ανώτερα δημοτικά σχολεία ύλην, εφ' όσον δεν υπάρχουν οι ταύτα κατάλληλα εκδεδομένα ».

Άρθρον 12

« Προκηρύσσεται διαγωνισμός προς συγγραφήν αναγνωστικών βιβλίων της πέμπτης και της έκτης τάξεως των Ανωτέρων δημοτικών σχολείων συμφώνων κατά την γλώσσαν και το περιεχόμενον προς τας ανάγκας και την διανοητικήν ανάπτυξιν των μαθητών των τάξεων τούτων κατά τα εν τοις αναλυτικοίς προγράμμασιν ωρισμένα ».

Άρθρον 13

« Η γλώσσα και το περιεχόμενον των αναγνωστικών βιβλίων εκάστης των εξ τάξεων των δημοτικών σχολείων έσται ανάλογος προς την γλωσσικήν την διανοητικήν και την ηθικήν κατάστασιν των μαθητών, απλουστάτη μεν κατ' αμφοτέρα, ως μητρική διάλεκτος εν τη πρώτη τάξει, βαθμηδόν δε συνθετωτέρα εις εκάστην των επομένων τάξεων, ούτως ώστε η μετάβασις από του ενός εις το άλλο αναγνωστικόν βιβλίον να γίνηται ομαλώς, βαθμιαίως και ανεπαισθήτως, του αναγνωστικού βιβλίου της έκτης τάξεως αποτελούντος την ανωτάτην βαθμίδα της νεοελληνικής διαλέκτου ».

Άρθρον 14

« Να συνταχθώσιν υπό αρμοδίας επιτροπείας αναλυτικά προγράμματα ομοιόμορφα έχοντα την αυτήν αφετηρίαν και το αυτό τέρμα και ακολουθούντα την αυτήν πορείαν εν τη συστηματοποίησει της ύλης, ίνα εκλίπη η κρατούσα νυν εκ της διαφοράς τούτων απ' αλλήλων αταξία. Η ύλη των προγραμμάτων θα κατατέμνηται εις εξ ανάλογα προς τας τάξεις τμήματα και θα περικόπηται εις τα διάφορα σχολεία αναλόγως του αριθμού των διδασκάλων, τιθεμένης ως βάσεως προς σύνταξιν πάντων του αναλυτικού προγράμματος σχολείου έχοντος έξ τάξεις και έξ διδασκάλους ».

Σημ. ι'. Επί των άρθρων 11,12,13 και 14. Ο κυκεών των προγραμμάτων, των διδακτικών βιβλίων, η έλλειψις αλληλουχίας και συνοχής εν αυτοίς και η κατά το δοκούν εκάστω συγγραφέι, γραμματοκαπήλω και καινών δαιμονίων θαυμαστή, χρήσις γλώσσης ουδένα ψυχολογικόν, γλωσσικόν και παιδαγωγικόν νόμον ακολουθούσης, άμα δε και η δύναμις την οποίαν παρά τον καλόν διδάσκαλον ασκεί το καλόν βιβλίον, είνε πράγματα τόσον γνωστά, εμφανή και ευνόητα, ώστε καθίσταται περιττή πάσα ανάπτυξις των προτάσεων τούτων.

20. Έκτακτον παράρτημα του υπ' αρ. 21 φύλλου της 'Ασπίδος', Εν Χανίοις τη 19 Νοεμβρίου 1910.

Οι προτάσεις του Παγκρήτιου Δημοδιδασκαλικού Συλλόγου στα παραπάνω άρθρα, όχι μόνο δεν λήφθηκαν υπόψη της εκτελεστικής επιτροπής αλλά περικόπηκαν εντελώς, αφού λίγους μήνες μετά από το ίδιο περιοδικό ο Σύλλογος εκφράζει την απογοήτευσή του.

Η 'Ασπίδα' στο κύριο άρθρο της το έτος 1910 με τίτλο 'Τα Εκπαιδευτικά Νομοσχέδια - Παραλειπόμενα και τρωτά σημεία αυτών', επισημαίνει τις τροποποιήσεις και περιτομές του αρχικού νομοσχεδίου το οποίο βρισκόταν πολύ κοντά στις θέσεις του διδασκαλικού κόσμου²¹. Τα νομοσχέδια παρασκεύασε ο Εμ. Γενεράλις Γενικός Επιθεωρητής της Παιδείας και υποβλήθηκαν από τον Σύμβουλο της Παιδείας Εμ. Αγγελάκη :

« Άξια επικρίσεως σημεία εις τα υποβληθέντα νομοσχέδια παρατηρεί τις κατά πρώτιστον λόγον, ίνα μη περί τα δευτερεύοντα ασχοληθώμεν τα εξής :

1)...6) ότι ουδεμία ελήφθη πρόνοια προς συγγραφή βιβλίων των τε διδασκάλων και των μαθητών, απαραίτητων, κατά το κρατούν παρ' ημίν σύστημα, περιεχόντων δε την καθοριζομένην εις το αναλυτικόν πρόγραμμα διδακτέαν ύλην μεθοδικώς και σαφώς διατεταγμένην...»

Η γλώσσα των διδακτικών βιβλίων

Ένα πολύ σημαντικό πρόβλημα το οποίο δυσχέραινε καιρία την κατανόηση και αφομοίωση της γνώσης αποτελώντας τροχοπέδη, στη μάθηση, ήταν η σχεδόν αρχαϊζουσα γλώσσα των διδακτικών βιβλίων. Οι συγγραφείς των βιβλίων, ακόμη και των αναγνωστικών, όπως μαθαίνουμε από τον εκπαιδευτικό τύπο της εποχής μάλλον επίδειξη καλής χρήσης της καθαρεύουσας έκαναν μετατρέποντας τα ευνόητα σε δυσνόητα, ενώ για την επεξήγηση της πληθώρας των αγνώστων λέξεων απαιτούνταν ολόκληρη η ώρα του μαθήματος. Παραθέτουμε παρακάτω άρθρο από το περιοδικό 'Ασπίς' έτους 1910, στο οποίο στηλιτεύεται η manía αυτή των συγγραφέων να γράφουν σε αρχαϊζουσα φαινόμενο που καταντά, παθογένεια²²:

« Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Είναι, αληθινά, ανεξήγητος η manía των συγγραφέων των σημερινών διδ. βιβλίων, να γράφουν εις γλώσσαν σχεδόν αρχαϊζουσαν ως αν επρόκειτο να δείξουν ότι δύναται να χειρίζονται ταύτην ευχερώς, και την επίδειξιν ταύτην περιμένουν, φαίνεται, να κάμουν διά των διδακτικών βιβλίων, τα οποία βέβαια δεν τους επέσε κανείς να συγγράψουν. Έτσι λοιπόν κατωρθώνουν, αν όχι άλλο, να καταστήσουν τα ευκολώτατα πράγματα δυσνόητα προ των οφθαλμών των δυστυχών μικρών, οι οποίοι όταν μετά την διδασκαλίαν θελήσωσιν ιδιαιτέρως να εργασθώσι βοηθούμενοι από τα βιβλία των – σας βεβαιώ ότι τρίβουν τα μάθια των έκπληκτοι και διερωτώσιν εαυτούς μήπως είναι άλλο το διδαχθέν και άλλο το εις το βιβλίον των υποδειχθέν διά την κατ' ιδίαν μελέτην...

Δεν κάμνω λόγον διά τα Αναγνωσματάρια όσον διά τας Ιστορίας, τας Γεωγραφίας, Φυτολογίας, Ζωολογίας κλπ. πού ξέρετε δα, ποσάκις η διδασκαλία των μαθημάτων τούτων, δεν διακόπτεται μεταβαλλομένη εις Ελληνικόν μάθημα ερμηνείας των τόσων και τόσων αγνώστων όρων και λέξεων, ως να μη υπήρχε μέσον καλλιτέρας χρησιμοποίησεως του τόσον άλλως τε πολυτίμου χρόνου διά την κατανόησιν και εφαρμογήν των εκ των μαθημάτων τούτων πρακτικών γνώσεων αλλά πρέπει να ελαττούμεν και τον ελάχιστον άλλως τε χρόνον των μαθημάτων τούτων διά να τον προσθέτωμεν εις τον 10ωρον και πλέον καθ' εβδομάδα τοιούτον των Ελληνικών ».

21. Ασπίς, έτος Α' αρ. 24, Εν Χανίοις τη 30 Δεκεμβρίου 1910

22. Περιοδικό 'Ασπίς', 'Η γλώσσα των διδακτικών βιβλίων'

Τη χρήση της αρχαϊζουσας κατέκρινε και ο Ελ. Βενιζέλος στη Βουλή των Κρητών το 1899 όταν κατά τη συζήτηση για το Σύνταγμα οι μουσουλμάνοι βουλευτές ζήτησαν να αναγνωρισθεί ως δεύτερη επίσημη γλώσσα η τουρκική, (με τη δικαιολογία ότι δεν κατανοούσαν την αρχαϊζουσα ελληνική των νόμων, διαταγμάτων και γενικότερα των δημοσίων εγγράφων), προτείνοντας τη σύνταξη των νόμων και διαταγμάτων σε απλούστερη γλώσσα, κατανοητή από τον αγράμματο λαό. Απευθυνόμενος στους μουσουλμάνους βουλευτές λέει χαρακτηριστικά : « Αυτό είναι το ελάττωμα του λογιοτατισμού. Θα σας είπω δε τι θα είπη λογιοτατισμός. Γράφομεν με έναν τρόπο, ώστε να μην εννοούν τα γραφόμενά μας ουδέ οι ιδικοί μας αγράμματοι. Γράφομεν ελληνικούςρες. Εάν δεν τα καταλαμβάνετε σεις, δεν τα καταλαμβάνουσι καλύτερα ουδέ οι ιδικοί μας. Δυνάμεθα δε να λάβωμεν πρόνοιαν δι' αυτό το πράγμα φροντίζοντες όπως οι νόμοι και τα διατάγματα, συντάσσωνται εις γλώσσαν απλουστέραν, την οποίαν να κατανοεί ο λαός²³ ...»

Ο πρόεδρος του Παγκρητίου Δημοδιδασκαλικού Συλλόγου και βασικός αρθρογράφος του περιοδικού 'Ασπίς' Ν. Πιμπλής έθιξε την ανάγκη 'αποσκορακίσως της γλώσσας', προκρίνοντας τη μέση οδό, αποφεύγοντας τις ακρότητες αττικιστών και μαλλιαρών. Την πρότασή του για διδασκαλία της μητρικής διαλέκτου στις μικρότερες τάξεις του δημοτικού και τη σταδιακή εισαγωγή της καθαρεύουσας στις μεγαλύτερες ενστερνίτηκε ο Ελ. Βενιζέλος, με τη λύση που έδωσε στο γλωσσικό πρόβλημα το 1917.

«...Είναι και εις τυφλούς προφανές ότι το εν τω οίκω και τη κοινωνία άνευ κεκτημένων γλωσσικών υλικών θα αποτελέση την βάση της πορείας και της συστηματικής εργασίας του σχολείου και ότι η περιφρόνησις του υλικού τούτου προφανώς αποτελεί άμετρον αφροσύνην.

Έτι μάλλον προφανές είναι ότι οδός άγουσα ευθέως και ομαλώς, φυσικώς και αβιάστως προς την εκμάθησιν της γλώσσης είναι η προσφέρουσα λέξεις και φράσεις αναλόγους προς την αντίληψιν, την κρίσιν, την φαντασίαν, τα συναισθήματα και τας ανάγκας των ανθρώπων, άτινα πάντα εισίν ανόμοια από ηλικίας προς ηλικίαν και από κοινωνίας εις κοινωνίαν²⁴...».

Για το αναγνωστικό της Α' τάξης προτείνει τη γλώσσα με την οποία ανατρέφεται το παιδί, τη δημοτική γλώσσα τονίζοντας ότι τα στοιχεία που πρέπει να χαρακτηρίζουν το βιβλίο είναι η απλότητα, η σαφήνεια και η ευληπτότητα λέξεων και φράσεων :

«...διά λόγους όλως ψυχολογικούς και καθαρώς παιδαγωγικούς, φρονούμεν ότι η πρώτη ανάγνωσις πρέπει να διδάσκεται διά λέξεων και φράσεων γνωστών εις τους παίδας και ότι γλώσσα του αναγνωστικού βιβλίου της πρώτης τάξεως πρέπει να είναι αυτή αύτη η εν τω οίκω και τη κοινωνία παρ' οίς ανατρέφεται ο παις ομιλουμένη...».

Αφού οι μαθητές καταστούν ικανοί να διαβάζουν άπταιστα και με ευχέρεια τότε μόνο θα αρχίσει η παρεμβολή νέων λέξεων και φράσεων :

« Τα αναγνωστικά βιβλία των λοιπών τάξεων
 Η παρεμβολή αύτη άρχεται γιγνομένη από του αναγνωστικού βιβλίου της β' τάξεως ουχί εν αφθονία αλλά κατά δόσεις μικράς και μετά πολλής επιμελείας...
 ...Εν τη δευτέρα τάξει επικρατεί μεν και πάλιν η μητρική διάλεκτος, εισάγονται δε βαθμηδόν τα εν τω αναλυτικώ προγράμματι καθοριζόμενοι γραμματικοί και συντακτικοί τύποι συν αυτούς δ' εγκατασπείρονται λέξεις εκ των μάλλον ευχρήστων εν τω καθ' ημέραν βίω, ουχί δ' όμως τόσαι τον αριθμόν, ώστε να καταπονώσι τον μαθητήν και να κατατρίβωσιν υπέρ το δέον τον χρόνον του διδασκάλου, δυναμένου να χρησιμοποιή τούτον επωφελέστερον.

23. Σ. Ι. Στεφάνου (επιμ.), Ελευθερίου Βενιζέλου πολιτικά υποθήκαι, τ. Β', Αθήναι 1969, σ. 363.

24. Πιμπλής Νικόλαος, Περιοδικό 'Ασπίς', τεύχος 33, 'Το γλωσσικό μας ζήτημα – Το αναγνωστικό βιβλίο'

Εν τη τρίτη τάξει επικρατεί και πάλιν η μητρική διάλεκτος, εισάγονται δ' όμως ου μόνον τύποι και συντάξεις, όσους και όσας ορίζει το αναλυτικόν πρόγραμμα προς διδασκαλίαν εν τη τάξει ταύτη αλλά και λέξεις νέαι, επίσης εκ των ευχρηστοτέρων εν τω βίω κατ' αναλογίαν δε πλείονες η εν τη Δευτέρα τάξει.

Εν τη τετάρτη τάξει το τυπικόν και η φρασεολογία εναλλάσσονται ισομερώς και μετά προσοχής μεταξύ της μητρικής διαλέκτου και της καθαρευούσης εις ύφον ομαλόν, απλούν και απέριττον εισαγωγμένου βαθμιαίως του εν τω προγράμματι οριζομένου μέρους του τυπικού της γραμματικής της τάξεως ταύτης.

Εν τη πέμπτη τάξει επικρατεί μεν πλέον η καθαρεύουσα, δεν γίνεται όμως η μετάβασις αποτόμως, ουδ' αποσκορακίζεται η μητρική και εν γένει η δημώδης ίδια εκ των ποιημάτων, τα οποία εις πάντα τ' αναγνωστικά βιβλία θα περιλαμβάνωνται, αι δε νέαι λέξεις παρεμβάλλονται εν αφθονωτέρα δόσει.

Εν τη έκτη τάξει, εξαιρέσει των δημωδών ποιημάτων, η ύλη πάσα θα έχη τον τύπον, την σύνταξιν και το ύφος της καθαρευούσης άνευ αρχαϊσμών, στρυφνών δε, δυσνοήτων και εξεζητημένων φράσεων. Ως συμπλήρωμα δε της γλωσσικής διδασκαλίας έρχεται εν τη τάξει ταύτη η ανάγνωσις περικοπών εκ του ευαγγελίου την γλώσσαν του οποίου εν τινι βαθμώ οφείλουσιν οι διδάσκαλοι να καταστήσωσιν ικανούς τους μαθητάς να κατανοώσι.

Ούτω καθ' ημάς συστηματοποιουμένης της γλώσσης των αναγνωστικών βιβλίων των δημοτικών σχολείων ου μόνον ελπίζομεν ότι αίρεται το ζήτημα της διγλωσσίας, αλλά και την πεποίθησιν έχομεν ότι ταχύτερον και ακοπώτερον και εν βαθμώ μείζονα θα καταστή νοητός και χρησιμοποιήσιμος καθ' όλον τον Ελληνισμόν, εκλαϊκευόμενος ο μόνος δυνατός γλωσσικός τύπος προς συνεννόησιν των απανταχού βιούντων Ελλήνων και ίδιας κατά τόπους διαλέκτους ομιλούντων. Των ιδιωμάτων τούτων η μεν γενίκευσις καθίσταται αδύνατος, η δε σαλατοποίησις, προς δημιουργίαν ζωντανής γλώσσης, ουδέ του γελοίου ουδέ του ανοήτου απέχει, ως μαρτυρούσιν αφ' ενός μεν τα κατά τον γλωσσικόν τούτον κυκεώνα γεγραμμένα βιβλία, αφ' ετέρου δε αι διαμαρτυρίαί και η εν γένει στάσις του Ελληνικού λαού κατά των τοιαύτα επιχειρούντων, ούς ουχί μόνον ως διαφθορείς της εθνικής γλώσσης, αλλά και ως σκότια όργανα εχθρών του έθνους, επιβουλευομένων την οντότητά του, δεν αποκνεί να εκλαμβάνη και διακηρύττη εν τω υπερβάλλοντι αυτού ζήλω προς διάσωσιν των ιδανικών της φυλής, ων εν δικαίως θεωρεί και την πάτριαν γλώσσαν, δι' ης εξωτερικεύθησαν αι ύψισται ιδέαι και ενέργειαι του ανθρωπίνου πνεύματος, ού το κορυφωμα και το θαύμα εσαεί διατελεί το δαιμόνιον των προγόνων ημών πνεύμα, το Ελληνικόν, το αθάνατον²⁵...».

Τα διδασκόμενα βιβλία στα σχολεία της περιοχής

Δ. Σ. Αμηνά 24-01-1908

«... Τάξις Α΄

Αλφαβητάριον Αον μέρος υπό Χ. Παπαμάρκου, Αλφαβητάριον Βον μέρος υπό Α. Ψύλα.

Τάξις Β΄

Αναγνωσματάριον υπό Α. Ψύλλα, πρώτα μαθήματα γεωργίας υπό Ν. Παπαδάκη, ο ευτυχής γεωργός υπό Δ. Βουτετάκη.

Τάξις Γ΄

Αναγνωσματάριον υπό Χ. Παπαμάρκου, Ιερά ιστορία (Π. Διαθήκης) Ευάγ. Κοφινιώτου, ελληνική ιστορία αρχαίας ελλάδος Νικ. Γιαννοπούλου, Αριθμητική Κ. Παπαδάκη, Καλλιγραφία Σπ. Θεοτοκάτου, Ιχνογραφία Μ. Φραγκούλη, Ζωολογία Σπ. Μηλιαράκη, Συνταγματικός έλλην Δ. Βουτετάκη, ευτυχής γεωργός Δ. Βουτετάκη, Πρώτα μαθήματα γεωργίας Ν. Παπαδάκη, Γεωγραφία Κρήτης Α. Κριάρη, Γραμματική Αντ. Ν. Γιάνναρη

Τάξις Δ΄

Αναγνωσματάριον υπό Χ. Παπαμάρκου, Ιερά ιστορία (Π. Διαθήκης) Ευάγ. Κοφινιώτου, ελληνική ιστορία αρχαίας ελλάδος Νικ. Γιαννοπούλου, Αριθμητική Γ. Φέξη, Γεωμετρία Κ. Παπαδάκη, Φυτολογία Σπ. Μηλιαράκη, Γεωγραφία Ν. Μεταξά, Καλλιγραφία Σπ. Θεοδοκάτου, Ιχθυογραφία Μ. Φραγκούλη, Ζωολογία Σπ. Μηλιαράκη, Συνταγματικός έλλην Δ. Βουτετάκη, ευτυχής γεωργός Δ. Βουτετάκη, Πρώτα μαθήματα γεωργίας Ν. Παπαδάκη, Γεωγραφία Κρήτης Α. Κριάρη, Γραμματική Αντ. Ν. Γιάνναρη

Ευπειθέστατος
Ο Προϊστάμενος
Μ. Φθενάκης

(Σημ. Ο κατάλογος των κατά το παρελθόν έτος εν χρήσει διδακτικών βιβλίων δεν υπάρχει εν τω σχολείω)...»

Δημοτικό Σχολείο **Βιάννου** 31-12-1907 (προϊστάμενος Κ. Πλατάκης)

Κατάλογος των κατά το σχολικόν έτος 1906-1907 εν χρήσει διδακτικών βιβλίων.
Τάξις Α΄

1) Αλφαβητάριον Κοκκινάκι αον και βον μέρος.

Τάξις Β΄

- 1) Αναγνωσματάριον Μ. Βρατσάνου
- 2) Αριθμητική Θ. Αποστολοπούλου

Τάξις Γ΄

- 1) Οδύσσεια Π. Οικονόμου
- 2) Συνταγματικός Έλλην Βουτετάκη Αον μέρος
- 3) Ιερά Ιστορία Π. Διαθήκης Α. Κοκκινάκι
- 4) Έλλην. Ιστορία Αρχαίας Ελλάδος Γ. Τσαγκρή
- 5) Αριθμητική Αποστολοπούλου
- 6) Καλλιγραφία και Ιχθυογραφία Φραγκούλη

Τάξις Δ΄

- 1) Αναγνωσματάριον Παπαμάρκου
- 2) Συνταγματικός έλλην Βουτετάκη Βον μέρος
- 3) Γραμματική Γενεράλη
- 4) Ιερά Ιστορία Καινής Διαθήκης Μοσχάκι
- 5) Ελληνική Ιστορία Ν. Ελλάδος Τσαγκρή
- 6) Αριθμητική Αποστολοπούλου
- 7) Γεωμετρία Παπαδάκη
- 8) Καλλιγραφία Φραγκούλη
- 9) Ιχθυογραφία Φρατζεσκάκη
- 10) Γεωγραφία διά την Γ΄ και Δ΄ τάξιν Μεταξά
- 11) Φυσική Ιστορία διά την Γ΄ και Δ΄ τάξιν Ν. Γερμανού
- 12) Τα πρώτα μαθήματα της Γεωργίας διά την Γ΄ και Δ΄ τάξιν Ν. Παπαδάκι.

-Τα εν χρήσει κατά το παρόν σχολικόν έτος διδακτικά βιβλία είνε τα εξής.

Τάξις Α΄

Αλφαβητάριον Α΄ και Β΄ μέρος υπό Χ. Παπαμάρκου

Τάξις Β΄

Αναγνωσματάριον Κουρτίδου

Τάξις Γ΄

- 1) Αναγνωσματοάριον Παπαμάρκου
- 2) Ιερά Ιστορία Π. Δ. Ευάγ. Κοφινιώτου
- 3) Ελλην. Ιστορία Αρχαίας Ελλάδος Γκινοπούλου
- 4) Αριθμητική Παπαδάκι
- 5) Καλλιγραφία Θεοτοκάτου και Ιχνογραφία Φραγκούλη τεύχ. Α΄

Τάξις Δ΄

- 1) Αναγνωσματοάριον Παπαμάρκου, Γραμματική Γενεράλη
- 2) Ιερά Ιστορία Κ. Δ. Μεσχωρά
- 3) Ελληνική Ιστορία Ν. Ελλάδος Γκινοπούλου
- 4) Αριθμητική Φέξη
- 5) Καλλιγραφία Θεοτοκάτου και Ιχνογραφία Φραγκούλη
- 6) Φυσική Ιστορία διά την Γ΄ και Δ΄ τάξιν Σπ. Μηλιαράκη
- 7) Γεωγραφία διά την Γ΄ και Δ΄ Μεταξά
- 8) Διά την Γ΄ και Δ΄ Γεωγραφία Κρήτης Λελεδάκη και Ιστορία Κρήτης Βαλάκη
- 9) Τα πρώτα Μαθήματα της Γεωργίας διά την Γ΄ και Δ΄ Ν. Παπαδάκη

Ο προϊστάμενος Κωνστ. Πλατάκης »

Βιβλιοθήκες

Οι βιβλιοθήκες θεωρήθηκαν ως πρόσφορο μέσον για την εκπαίδευση του λαού και την πρόοδο των Κρητών. Τα λαϊκά στρώματα έπρεπε να εξοικειωθούν με τα βιβλία αντλώντας απ' αυτά γνώσεις γεωργικές και εγκυκλοπαιδικές. Ήταν ένα πρόσφορο μέσο για τη διανοητική και ηθική διάπλαση των χωρικών καθιστώντας τους ηθικότερους και νομιμόφρονες, αρωγούς του σχολείου και αποστόλους προόδου και ελευθερίας.

Στο διδασκαλικό συνέδριο στο Ηράκλειο για τις βιβλιοθήκες, το 1900, συζητήθηκε το θέμα ίδρυσης των σχολικών βιβλιοθηκών. Ο Πρόεδρος του Συνεδρίου Νομαρχιακός Επιθεωρητής Εμ. Παντελάκης «... ανέπτυξε τα καλά, ών παρά τοις πεπολιτισμένους λαοίς και μάλιστα τοις αγροτικοίς πληθυσμοίς εγένοντο πρόξενοι αι σχολικά βιβλιοθήκαι και τα δημόσια αναγνωστήρια και είπεν ότι διά των σχολικών βιβλιοθηκών είναι δυνατόν και παρ' ημίν ο διδάσκαλος να επιδράση σπουδαίως αμέσως μεν εις τε την διανοητικήν και ηθικήν μόρφωσιν των χωρικών και εις την αύξησιν και βελτίωσιν των γεωργικών αυτών εργασιών, εμμέσως δε και εις την κανονικωτέραν λειτουργίαν του σχολείου, εάν μεταδίδη εις τους χωρικούς γνώσεις θρησκευτικάς, ιστορικάς, γεωγραφικάς, γεωργικάς κ.τ.λ. διότι ούτως και προθυμοτέρους αρωγούς θα έχη αυτούς εις τας ανάγκας του σχολείου και ηθικωτέρους και φιλονομωτέρους θα καθιστά αυτούς και ούτως αληθείς αποστόλους προόδου και ελευθερίας γινομένους θα συντελέση τα μέγιστα εις την διάπλασιν της κοινωνίας εν η δρα, σύμβουλος αγαθός αυτής καθιστάμενος²⁶...».

Τέθηκε το ερώτημα της εξεύρεσης των αναγκαίων για την προμήθεια των βιβλίων και τη συντήρηση των βιβλιοθηκών πόρων και αποφασίστηκε να ιδρυθούν σχολικές βιβλιοθήκες το επόμενο σχολικό έτος αν η κυβέρνηση εύρισκε τον τρόπο να υποχρεώσει την κάθε κοινότητα να χορηγεί το ποσό των 10 δρ. κατ' έτος για την αγορά των πρώτων βιβλίων. Εκφράστηκε η άποψη ότι οι περισσότερες κοινότητες θα συνεπικουρήσουν σ' αυτό το έργο θεωρώντας το ποσό των 10 δρ. « ευτελές μέσον υπέρ τοσούτον μεγάλου σκοπού ». Τα χωριά στα οποία θα ιδρύονταν βιβλιοθήκες θα καθορίζονταν από το Νομαρχιακό Επιθεωρητή, όπως και οι υπεύθυνοι λειτουργίας των βιβλιοθηκών. Τα βιβλία

26. Ι.Α.Κ. Αρχείο της Παιδείας Φάκελος 1900, Το με αρ. πρωτ. 445/4-5-1900 έγγραφο του Νομαρχιακού Επιθεωρητή Ηρακλείου Εμ. Παντελάκη προς το Γενικό Επιθεωρητή Κρήτης με θέμα ' Περίληψις των πρακτικών του Α΄ διδασκαλικού συνεδρίου του Νομού Ηρακλείου ' (12-15 Απρ. 1900)

που θα αποτελούσαν τον πυρήνα των βιβλιοθηκών θα ήταν η Παλαιά και η Καινή Διαθήκη, ένα γεωργικό περιοδικό, τα εκδοθέντα από τη Ζάπειο Επιτροπή βιβλία και τα βιβλία του Συλλόγου προς διάδοσιν ωφέλιμων βιβλίων. Τέλος εκφράστηκε η γνώμη από το συνέδριο ότι είναι ανάγκη να συνταχθεί ξεχωριστός κανονισμός για τις σχολικές βιβλιοθήκες.

Βιβλία από τις εκδόσεις του Συλλόγου προς διάδοσιν ωφέλιμων βιβλίων συναντήσαμε σε αρκετά σχολεία της περιοχής²⁷.

Ο δάσκαλος καλούσε την Κυριακή ή τις γιορτές τους κατοίκους των χωριών και τους διάβαζε ότι έκρινε ότι θα τους ωφελήσει περισσότερο. «...τη περιστάσει και κατάλληλον, εάν δ' οι χωρικοί εκφράσωσι την ευχήν τα αναγνώσματα ταύτα να γίνονται και άπαξ ή δις της εβδομάδος καθ' εσπέραν, ο διδάσκαλος οφείλει προθύμως να πραγματοποιή την επιθυμίαν των χωρικών²⁸...»

Ένα ζωντανό κύτταρο ενός οργανισμού-Πολιτείας υγιούς που θα βοηθούσε αποφασιστικά στη βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου, στην πολιτιστική ανάπτυξη και την πρόοδο του έθνους θεωρήθηκε από αρκετούς, η βιβλιοθήκη :

«...Καθώς προχωρεί ο 20^{ος} αιώνας η Πολιτεία συνειδητοποιεί τη σημασία της βιβλιοθήκης για την εκπαίδευση του λαού και την πρόοδο του έθνους. Η σχολική βιβλιοθήκη εξέφραζε πολύ περισσότερα πράγματα από ένα απλό χώρο αποθήκευσης βιβλίων. Θεωρούνταν ταμειυτήριο εθνικής μορφωτικής και πολιτιστικής κληρονομιάς και ταυτόχρονα ένας χώρος εξοικείωσης με το βιβλίο των λαϊκών στρωμάτων. Στο χώρο της βιβλιοθήκης, ο μαθητής και ο πολίτης, ανακαλύπτει ανάγκες και δεξιότητες και μάθαινε. Αλλά και οι εκπαιδευτικοί, μπορούσαν να αναβαθμίσουν το μορφωτικό και μεθοδολογικό τους δυναμικό και κατά συνέπεια το εκπαιδευτικό τους έργο. Με το σκεπτικό ότι η γνώση ήταν από τα λίγα πράγματα που διαιρούνταν για να πολλαπλασιαστεί και με γνώμονα την καλή συνεργασία, η σχολική βιβλιοθήκη ήταν ένα ζωντανό κύτταρο σε οποιαδήποτε μακροχρόνια στρατηγική βελτίωσης του μορφωτικού επιπέδου, εκπαίδευσης, παροχής πληροφόρησης, κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης²⁹ ...».

27. Ο Σύλλογος ιδρύθηκε το 1898 με πρόεδρο το Δημήτριο Βικέλα, αντ/δρο το Δημ. Αιγινήτη, γραμματέα γραμματεύντα το Γεώργ. Δροσίνη και ταμία το Παντ. Ψύχα και είχε μεγάλη προσφορά στην έκδοση και πορομήθεια σχολικών βιβλιοθηκών σ' όλη την Ελλάδα με πραγματικά ωφέλιμα βιβλία.

28. Χουρδάκης Αντώνης, Διδασκαλικά συνέδρια

29. Κοκκίνη, 1970, Φέσσα, 1989, σ. 975

ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Σημαίνοντα ρόλο για την επίτευξη των σκοπών της εκπαίδευσης στην οποία η Πολιτεία έδωσε πρώτη στη σημασία, έπαιξαν τα αναλυτικά προγράμματα. Ευθύς, με τη σύσταση της Πολιτείας εκπονήθηκαν αναλυτικά προγράμματα τα οποία διακρίνονταν για την καινοτομία τους, τις υγιείς αντιλήψεις και την προοδευτικότητά τους. Σύμφωνα με τα αναλυτικά προγράμματα εισήχθησαν νέα διδακτικά αντικείμενα όπως : καθήκοντα και δικαιώματα του Συνταγματικού πολίτη, διδασκαλία νεωτέρων γλωσσών, διδασκαλία τοπικής Ιστορίας και Γεωγραφίας, υγιεινή αλλά και μαθήματα γεωργίας τα οποία πρόσφεραν πρακτικές γνώσεις χρήσιμες στο μετέπειτα βίο των μαθητών μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον τους στην ενασχόληση και στην καλλιέργεια της γης. Αρκετά από τα νεωτερικά αυτά στοιχεία των Αναλυτικών προγραμμάτων της Πολιτείας θα εισαχθούν πολύ αργότερα στο Ελληνικό Βασίλειο.

Τα αναλυτικά προγράμματα μέσω όλων των μαθημάτων υπηρέτησαν το γενικότερο-διττό σκοπό του Δημοτικού σχολείου της Πολιτείας από τη μια να φανεί χρήσιμο δίνοντας πρακτικές γνώσεις στο μαθητή, και από την άλλη να διαπλάσει και να μορφώσει, να αποβεί 'σχολείον παιδαγωγικόν' και 'εργαστήριον ανθρωπισμού'. Ήταν προϊόν των αναγκών της Κρήτης αλλά και των ευρωπαϊκών εθνοτικών και παιδαγωγικών αντιλήψεων για την οικοδόμηση του έθνους – κράτους, της Ερβαρτιανής και Νεοερβαρτιανής θεωρίας για την πατριωτική και ηθικοθρησκευτική αγωγή του μαθητή αλλά και την ιδιαίτερη πραγματικότητα στο Νησί που στόχευε στην πραγμάτωση του εθνικού πόθου για Ένωση με την Ελλάδα. Τα αναλυτικά προγράμματα ανταποκρίνονταν στις ανάγκες για ομοιόμορφη λειτουργία, προκειμένου να επιτευχθεί ένα είδος πολιτειακού ελέγχου της εκπαίδευσης.

Ενδιαφέρουσες είναι οι παρακάτω απόψεις που παρατίθενται παρακάτω :

«...Μελετώντας τα αναλυτικά προγράμματα της Κρητικής Πολιτείας διαπιστώνουμε τις δημοκρατικές και σύγχρονες αντιλήψεις των συντακτών τους, τη φιλεκπαιδευτική τους πολιτική και τη σπουδαιότητα που έδωσαν στην υπόθεση της παιδείας. Σε αρκετά σε πολλά κεφάλαια διακρίνονται οι προοδευτικές τάσεις, οι σωστές εκπαιδευτικές θεωρίες, οι υγιείς αντιλήψεις και οι καινοτομίες που επιχείρησαν με την εφαρμογή των...Πρότυπα σχολεία, εν εις την έδραν εκάστης Επιθεωρήσεως, Αγωγή του πολίτου, Υγιεινή, Τεχνικά, Γεωργικά και Βιοτεχνικά μαθήματα, Σιωπηραί εργασίαι, επαλληλία της ύλης, διδασκαλία των συμμιγών αριθμών εις την ΣΤ΄ τάξιν και όχι εις την Δ΄, σύλλογοι γονέων, βιβλιοθήκαι, σκοπός, όρια και τρόπος διδασκαλίας εκάστου μαθήματος [...] είναι σημεία, τα οποία εξάιρονται και διατάσσονται υπό των Προγραμμάτων της Κρητικής Πολιτείας (1899-1913), κοσμούν τας σελίδας των και κινούν τον θαυμασμόν των εκπαιδευτικών της εποχής μας¹...».

«...Η Κρήτη της εποχής εκείνης είναι η επαρχία των μεγάλων πειραματισμών, τα πορίσματα των οποίων, έτοιμα πλέον, μεταφυτεύονται, μετά πάροδο ολίγων ετών εις την λοιπήν Ελλάδα. Ο τύπος του εξαταξίου δημοτικού σχολείου, ο πλουτισμός του προγράμματος με την αφθονίαν του υλικού της υγιεινής, των πρακτικών και γεωργικών γνώσεων, η εισαγωγή του μαθήματος 'αγωγή του πολίτου' με το πλήρες αναλυτικόν του πρόγραμμα, διά να περιορισθώμεν εις ολίγα μόνον επίκαιρα σημεία του όλου εκπαιδευτικού συστήματος, αποτελούν τρανήν απόδειξιν της μεγάλης σημασίας την οποίαν απέδιδε η Κρητική Πολιτεία εις την δύναμιν της Παιδείας²...»

1. Κασσιμάτης Παναγιώτης, 'Ιστορική επισκόπησις της εν Κρήτη εκπαίδευσεως- Ιστορία των σχολείων της Κρήτης', Αθήναι 1953

2. Γεώργ. Ζομπανάκης, Εκπαιδευτικός Σύμβουλος, εισαγωγή στο βιβλίο του Κασσιμάτη

«...Συγκριτικά με τα προγράμματα του Ελεύθερου Ελληνικού Κράτους, τα αναλυτικά προγράμματα της Κρητικής Πολιτείας καινοτομούν στον χώρο της εκπαίδευσης, όχι μόνο στην προσφορά μίας ποιοτικά καλύτερης Παιδείας (μαθήματα όπως : Καθήκοντα και Δικαιώματα του ανθρώπου και του Πολίτη, διδασκαλία Νεωτέρων Γλωσσών, διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας), αλλά και στην προσφορά μιας Εκπαίδευσης η οποία θα έστρεφε το ενδιαφέρον προς τη συστηματική Γεωργία, με την κατάλληλη προετοιμασία μέσω της παροχής πρακτικών γνώσεων. Στην Κρήτη περισσότερο παρά στην Ελλάδα η δημιουργία των Αγροκηπίων και η ενασχόληση των μαθητών με θέματα γεωργικά – μέσω πρακτικής εξασκήσεως – στοχεύει πολύ ενωρίς να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την επίτευξη των παραπάνω στόχων³ ...».

«...Οι Κρήτες φαίνεται να πρωτοπορούν όχι μόνο με την εισαγωγή της ‘επιτοπίου ιστορίας’ αλλά και να επιχειρούν να αποστασιοποιηθούν από παλαιότερες αντιλήψεις της ιστορικής σπουδής, στις οποίες η βιογραφική μέθοδος, η γενεαλογία, η εξιστόρηση των πολεμικών κυρίως γεγονότων και η στείρα απομνημόνευση της ιστορίας κυριαρχούσαν.

Οι νέες επιστημονικές και παιδαγωγικές κατευθύνσεις στο χώρο της γεωγραφίας που αναδεικνύονται στην Ευρώπη, ιδιαίτερα στο τέλος του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, και η έμφαση που δίδεται στην πολιτιστική διάσταση της ιστορίας και στη γνώση της ιδιαίτερης πατρίδας πριν από τη γνώση των άλλων χωρών, στο χώρο της γεωγραφίας, επηρεασμένες από την Ερβάρτιανή και Νεοερβάρτιανή θεωρία και πράξη, σε συνδυασμό με την βιοματική μέθοδο διδασκαλίας, δείχνουν το ανήσυχο και ερευνητικό πνεύμα των Κρητών και την προσπάθειά τους να ανταποκριθούν στις τότε ευρωπαϊκές προκλήσεις, παρά τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν κατά τη συγκρότηση της αρτισυστάτου Πολιτείας τους⁴ ».

Φαίνεται πως στα χρόνια που ακολούθησαν παρουσιάστηκαν αρκετά προβλήματα. Αρκετά από τα αναλυτικά προγράμματα των μαθημάτων. Ήταν ανομοιομορφα, επικρατούσε αταξία, υπήρχε έλλειψη αλληλουχίας και συνοχής της ύλης. Επιπλέον σύνηθες φαινόμενο ανασχετικό για την προσφορά της παρεχόμενης γνώσης και πρόοδο των μαθητών, ήταν η χρησιμοποίηση από τους συγγραφείς καθαρεύουσας γλώσσας χωρίς να ακολουθούν κανένα ψυχολογικό, γλωσσικό ή παιδαγωγικό νόμο.

Σύμφωνα με το υπόμνημα του Παγκρητίου Διδακταλικού Συλλόγου το οποίο εγκρίθηκε από την παγκρήτια συνέλευση της 20 Ιουν. 1910 και δημοσιεύτηκε στο περιοδικό ‘Ασπίδα’ στις 19 Νοεμβρίου 1910 (αρ.πρωτοκ. 98/29) ανάμεσα στα άλλα αιτήματα ήταν εκείνο της προκήρυξης του διαγωνισμού συγγραφής αναγνωστικών βιβλίων (άρθρα 11,12,) της γλώσσας των αναγνωστικών (άρθρο 13) της σύνταξης ομοιομόρφων Αναλυτικών προγραμμάτων⁵.

«.....

Άρθρον 14

« Να συνταχθώσιν υπό αρμοδίας επιτροπείας αναλυτικά προγράμματα ομοιομορφα έχοντα την αυτήν αφετηρίαν και το αυτό τέρμα και ακολουθούντα την αυτήν πορείαν εν τη συστηματοποίησει της ύλης, ίνα εκλίπη η κρατούσα νυν εκ της διαφοράς τούτων απ’ αλλήλων αταξία. Η ύλη των προγραμμάτων θα κατατέμνηται εις εξ ανάλογα προς τας τάξεις τμήματα και θα περικόπηται εις τα διάφορα σχολεία αναλόγως του αριθμού των διδασκάλων, τιθεμένης ως βάσεως προς σύνταξιν πάντων του αναλυτικού προγράμματος σχολείου έχοντος έξ τάξεις και έξ διδασκάλους ».

3. Παπαδογιαννάκης Νικ. «...και ουχί κολλυββογράμματα » σελ. 110

4. Χουρδάκη Αντωνίου, ‘ Ιστορία και Γεωγραφία διά την εν σχολείοις σπουδάζουσα κρητικήν νεότητα’. Η περίπτωση ενός εγχειριδίου Ιστορίας της Κρήτης του 1900, στο περιοδικό Κρητολογικά Γράμματα, περιοδική έκδοση ιστορικής λαογραφικής εταιρείας Ρεθύμνης, τ. 14, Ρέθυμνο 1998

5. Έκτακτον παράστημα του υπ’ αρ. 21 φύλλου της Ασπίδος, οργάνου του Παγκρητίου Δημοδιδασκαλικού Συλλόγου, Εν Χανίοις τη 19 Νοεμβρίου 1910

Σημ. ι'. Επί των άρθρων 11, 12,13 και 14. Ο κυκεών των προγραμμάτων, των διδακτικών βιβλίων, η έλλειψις αλληλουχίας και συνοχής εν αυτοίς και η κατά το δοκούν εκάστω συγγραφεί, γραμματοκαπήλω και καινών δαιμονίων θαυμαστή, χρήσις γλώσσης ουδένα ψυχολογικόν, γλωσσικόν και παιδαγωγικόν νόμον ακολουθούσης, άμα δε και η δύναμις την οποίαν παρά τον καλόν διδάσκαλον ασκεί το καλόν βιβλίον, είναι πράγματα τόσον γνωστά, εμφανή και ευνόητα, ώστε καθίσταται περιττή πάσα ανάπτυξις των προτάσεων τούτων ».

Τα παραπάνω άρθρα φαίνεται πως περικόπηκαν αφού λίγους μήνες μετά από το ίδιο περιοδικό ο Σύλλογος εκφράζει την απογοήτευσή του⁶.

Σε άρθρο του με τίτλο ' ΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΑ ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΤΡΩΤΑ ΑΥΤΩΝ ΣΗΜΕΙΑ' στο περιοδικό 'Άσπις' στις 30 Δεκ. 1910 ο Πρόεδρος του Παγκρήτιου Διδακταλικού Συλλόγου Νικ. Πιμπλής αναφερόμενος στις κυριότερες παραλείψεις των νομοσχεδίων που κατετέθησαν από τον Επίτροπο της Παιδείας Εμ. Αγγελάκη επισημαίνει «...Άξια επικρίσεως σημεία εις τα υποβληθέντα νομοσχέδια παρατηρεί τις κατά πρώτιστον λόγον, ίνα μη περί τα δυετερύοντα ασχοληθώμεν, τα εξής...6) ουδεμία ελήφθη πρόνοια προς συγγραφήν βιβλίων των τε διδασκάλων και των μαθητών, απαιτήτων, κατά το κρατούν παρ' ημίν σύστημα, περιεχόντων δε την καθοριζομένην εις το αναλυτικόν πρόγραμμα διδακτέαν ύλην μεθοδικώς και σαφώς διατεταγμένην...»

Αναλυτικά προγράμματα για την Ελληνική γλώσσα

Το Α.Π. του 1900 για τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος προχωρεί από την πρώτη ανάγνωση και γραφή στην πρώτη τάξη «Ανάλυσις των λέξεων εις τα συστατικά αυτών και τούτων είτα σύνθεσις των αρχικώς δεδομένων λέξεων ή και άλλων ομοίων ταύταις. Ανάγνωσις άπταιστος και λογική απλών προτάσεων και λόγου συνεχούς », στην δευτέρα τάξη απρόσκοπη ανάγνωση και κατανόηση του περιεχομένου του κειμένου, η οποία ελέγχεται με τις καταλλήλως υποβαλλόμενες ερωτήσεις του δασκάλου : « Το άπταιστος και λογικώς αναγιγνώσκειν. Ερμηνεία του περιεχομένου των αναγιγνωσκομένων και δι' ερωτήσεων και αποκρίσεων ανάλυσις και ορθή κατανόησις αυτού ». Στην Τρίτη τάξη αυξάνονται οι απαιτήσεις και ζητείται : « άπταιστος, λογική και ηθική ανάγνωσις », ως και ερμηνεία λέξεων με υψηλότερο βαθμό δυσκολίας. Ο μαθητής καλείται να ερμηνεύσει λέξεις σύνθετες ή παράγωγες και άλλες που εκφράζουν έννοιες αφηρημένες, προσέτι δε να αποδώσει και το περιεχόμενο του κειμένου : « Ερμηνεία των λέξεων, ιδίως των αφηρημένων ουσιαστικών και των συνθέτων και παραγώγων. Απηκριβωμένη ανάλυσις του περιεχομένου των αναγιγνωσκομένων ». Στην Τετάρτη τάξη οι απαιτήσεις γίνονται ακόμη μεγαλύτερες : « Άπταιστον, λογικήν και ηθικήν ανάγνωσιν και απηκριβωμένην ανάλυσιν του περιεχομένου των αναγιγνωσκομένων », που συνδυάζεται με την παραγωγή λόγου με αυξημένο βαθμό δυσκολίας. Αυτή η αναγνωστική ικανότητα οδηγεί στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου, η οποία ξεκινά με απλές λεκτικές ασκήσεις στις μικρότερες τάξεις και ολοκληρώνεται με τη σύνθεση (έκθεση) στις μεγαλύτερες, ειδικά στην Τετάρτη τάξη, με 'συγγραφικάς ασκήσεις, περιγραφάς, επιστολάς'». Οι σκοποί του γλωσσικού μαθήματος υπηρετούνται από τη Γραμματική και την πραγματογνωσία δηλαδή με λεκτικές ασκήσεις για τις έννοιες των πραγμάτων.

« ...Το Αναλυτικό Πρόγραμμα του Δημοτικού σχολείου της Κρητικής Πολιτείας, του 1899, γενικώς, σε σχέση προς το αντιστοίχως ισχύον του Ελληνικού Βασιλείου, παρουσιάζει στοιχεία μιας περισσότερο προοδευτικής κατευθύνσεως, τα οποία μόνον πολύ αργότερα θα υιοθετηθούν και θα εισαχθούν στο δεύτερο[...] Το Α.Π. υπηρετεί μέσω όλων

6. « ΑΣΠΙΣ, περιοδικόν παιδαγωγικόν δεκαπενθήμερον, όργανον του Παγκρητίου Δημοδιδασκαλικού Συλλόγου, αρ. φύλ. 24, έτος Α', Εν Χανίοις τη 30 Δεκεμβρίου 1910

των μαθημάτων τον γενικότερο σκοπό του Δημοτικού σχολείου της Πολιτείας, να αποβεί όχι απλό γραμματοδιδασκαλείο αλλά ‘παιδαγωγικόν σχολείον’ και ‘εργαστήριον ανθρωπισμού’⁷ ...».

Τα κείμενα των Αλφαβηταρίων τα οποία εκδίδονται στο ελεύθερο ελληνικό κράτος είναι, κατά πλείστον, ‘κατασκευασμένα’ με προορισμό να εκπληρώσουν την διδασκαλία των αναλόγων γραμμάτων, διφθόγγων και συμπλεγμάτων, ελάχιστα δε είναι εκείνα που προέρχονται από την έντεχνη και δημοτική λογοτεχνία (αινίγματα και ολιγόστιχα ποιήματα). Στα αναγνωσματάρια η επιλογή γίνεται από κείμενα της καθαρεύουσας. Για την ποίηση επιλέγονται κείμενα σε γλώσσα δημοτική ή καθαρεύουσα από ποιητές αναγνωρισμένους. Η επιλογή εκτείνεται σε κείμενα με θρησκευτικό, πατριωτικό και ηθικοπλαστικό περιεχόμενο. Όλα τα βιβλία (αλφαβητάρια και αναγνωσματάρια) ελέγχονται από την Βασιλική Τυπογραφία ως προς το περιεχόμενο και βασική προϋπόθεση τίθεται για το καθένα : « να μην εμπεριέχει διδασκαλία ή γνώμας επιβλαβείς διά την θρησκείαν ή την ηθικήν και πνευματικήν του ανθρώπου ανάπτυξιν και εκπαίδευσιν⁸ ».

Στην Αυτόνομη Κρητική Πολιτεία χρησιμοποιούνται Αλφαβητάρια και Αναγνωσματάρια τα οποία εισάγονται από το ελεύθερο ελληνικό κράτος, παρατηρείται, όμως, ήδη από το 1900 μεγάλη δραστηριότητα για την συγγραφή διδακτικών βιβλίων στην Κρήτη και από Κρήτες συγγραφείς, μέσω της προκηρύξεως διαγωνισμών ή διαδικασίες εγκρίσεως των εισαγόμενων από επιτροπές.

Η πορεία για την κατάκτηση της γραφόμενης γλώσσας (της καθαρεύουσας) ακολουθεί την πορεία μιας βαθμιαίας μετάβασης από την μητρική και οικεία γλώσσα σ’ εκείνη του γραπτού λόγου. Στο σημείο αυτό, είναι χαρακτηριστικά όσα διατυπώνονται στο Διδακταλικό Συνέδριο των νομών Χανίων και Σφακίων ως στόχοι της διδασκαλίας του γλωσσικού μαθήματος και ιδιαιτέρως του εμπλουτισμού του λεξιλογίου των μαθητών στο σχολείο, προκειμένου αυτός να κατορθώσει την (δύσκολη) μετάβαση από τον προφορικό (μητρικό) λόγο στον γραπτό (της καθαρεύουσας) : « Ο μαθητής πρέπει να εκφράζει τα διανοήματά του εις ήν γλώσσαν γνωρίζει, ο δε διδάσκαλος συν τω χρόνω προβαίνει διορθώνων το λεκτικόν του μαθητού επί τη βάσει της γραφομένης γλώσσης ».

Το έτος 1902 διαμορφώνεται και εφαρμόζεται νέο Α.Π., το οποίο ουσιαστικώς δεν διαφέρει από το πρώτο του 1900. Προστίθενται σ’ αυτό μόνο λεπτομέρειες κατά τον καθορισμό της ύλης εκάστου μαθήματος και η διδασκαλία των ποιημάτων δεν καθορίζεται με ορισμένα από το Α.Π., όπως στο του 1900, αλλά αφήνονται να διδαχθούν τα περιλαμβανόμενα στα εγκεκριμένως κυκλοφορούντα Αναγνωσματάρια, τα οποία επιλέγουν οι διδάσκοντες. Όσον αφορά στην διδασκαλία της Γραμματικής, η μέθοδος η οποία ακολουθείται είναι στενά συνδεδεμένη με το διδακτικό βιβλίο. Από το έτος αυτό και εξής οι νομοθετικές αλλαγές που πραγματοποιούνται στο χώρο της Πρωτοβάθμιας Εκπαιδεύσεως επιφέρουν και μικρές μεταβολές στο Α.Π. οι οποίες είναι περισσότερο συνδεδεμένες με την κατανομή της ύλης παρά με ουσιαστικές αλλαγές στο περιεχόμενο. Η ένωση της Μεγαλονήσου με την Ελλάδα το 1913 θέτει τέλος στην διαφοροποίηση του περιεχομένου των Α.Π. με την εναρμόνισή τους στα αντίστοιχα Ελληνικά⁹ ».

7. Παπαδογιαννάκη Νικ. «...και ουχί κολυβογράμματα σελ. 38, 39 και 110 »

8. Βόλτης Τ., Αναγνωστικά δύο αιώνων στο Δημοτικό Σχολείο, 150 χρόνια εκπαιδευτικής πορείας, εκδ. Συμπρωτάκης, Αθήνα 1997, σελ. 38. Για τα αναγνωστικά και τα αλφαβητάρια βλ. Άννα Φραγκουδάκη, Τα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού σχολείου, Ιδεολογικός πειθαναγκασμός και Παιδαγωγική βία, εκ. Θεμέλιο, Αθήνα 1979.

9. Παπαδογιαννάκης Νικ. «...και ουχί κολυβογράμματα » σελ. 38-44

Η μελέτη δύο σχολικών Αλφαβηταρίων

Ο Νικ. Παπαδογιαννάκης μελέτησε δύο Αλφαβητάρια που χρησιμοποιούσαν τα περισσότερα σχολεία της Κρήτης και της υπό εξέταση περιοχής, την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας. Η πρωτοτυπία της μελέτης εντοπίζεται στην προσέγγιση του θέματος με καθαρά γλωσσικά κριτήρια. Ο συγγραφέας δεν παραλείπει να συνεξετάσει τον τρόπο παρουσίασης του διδακτικού υλικού στα μάτια του μαθητή, καθώς επίσης και το λεξιλόγιο των βιβλίων σε σχέση με τη μορφή της διδασκόμενης γλώσσας τη συγκεκριμένη εποχή και τις αναφορές σε αξίες, σε πρότυπα και σε ευρύτερη γνώση. Η γλώσσα των Αλφαβηταρίων είναι ο τύπος της καθαρεύουσας με τα πιασμένα που είχε γνωρίσει την τελευταία 20ετία του 19^{ου} αιώνα, προς την αρχαϊζουσα, και τις προσπάθειες, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, να απλουστευθεί. Και τα δύο Αλφαβητάρια αναζητούν μια προσέγγιση της δημοτικής γλώσσας με τη χρήση του ανάλογου λεξιλογίου.

Το Αλφαβητάριο του Μιλτιάδη Βρατσάνου

Το Αλφαβητάριο του Βρατσάνου είναι διαστάσεων 0,21 X 0,15 μ., αποτελείται από 40 σελίδες και χωρίζεται σε τρία μέρη (βαθμίδες). Η εικονογράφηση του βιβλίου είναι φτωχή, περιοριζόμενη να εικονίσει τα αντικείμενα στα οποία αναφέρεται η πρότυπη λέξη.

Στο πρώτο μέρος διδάσκεται ο μηχανισμός της ανάγνωσης και της γραφής των γραμμάτων της αλφαβήτου. Στο δεύτερο μέρος διδάσκονται οι δίφθογγοι με τις αντίστοιχες πρότυπες λέξεις. Στο τρίτο μέρος διδάσκονται τα φωνητικά συμπλέγματα και τα διπλά σύμφωνα. Στο τέλος του τρίτου μέρους παρατίθενται τα κεφαλαία γράμματα της αλφαβήτου με ανάλογες πρότυπες λέξεις που δεν συνδιδάσκονται με τα μικρά γράμματα. Μετά ακολουθούν ασκήσεις για την εμπέδωσή τους. Τελευταία ακολουθεί η βαθμίδα της ‘λογικής αναγνώσεως’, όπως ορίζει το Αναλυτικό Πρόγραμμα.

Το Αλφαβητάριο του Ανδρέα Κοκκινάκη

Το Αλφαβητάριο του Ανδρέα Κοκκινάκη, αποτελείται από 48 σελίδες διαστάσεων 0,22 X 0,15 μ. και διακρίνεται σε τρία μέρη (βαθμίδες).

Στο πρώτο μέρος διδάσκονται κατά σειρά δυσκολίας, ως προς τη γραφή τα 24 μικρά γράμματα της αλφαβήτου με 22 υποδειγματικές ασκήσεις. Στη συνέχεια η διδασκαλία της προφοράς των αλλοφώνων (κ,γ,χ). Στο δεύτερο μέρος διδάσκονται οι δίφθογγοι και στο τέλος του 2^{ου} μέρους τα κεφαλαία γράμματα κατά σειρά δυσκολίας γραφής τους και σε συσχετισμό και συνεμφάνιση με τα μικρά και με συνοδεία προτύπων λέξεων. Ακολουθεί η διδασκαλία των γραμμάτων με τη σειρά που βρίσκονται στην αλφάβητο και με συνοδεία προτύπων λέξεων. Και στις δυο περιπτώσεις (διδασκαλία κατά σειρά δυσκολίας γραφής τους και αλφαβητική σειρά) η επιλογή των προτύπων λέξεων ισορροπεί ανάμεσα σε ονόματα με χριστιανική (50%) και αρχαία ελληνική καταγωγή (50%). Έπεται η διδασκαλία των σημείων στίξης και των συμφωνικών συμπλεγμάτων.

Για τη διδασκαλία της πρώτης ανάγνωσης χρησιμοποιείται η αναλυτικοσυνθετική μέθοδος. Η διδασκαλία του νέου γράμματος πορεύεται από την ανάλυση προς τη σύνθεση. Από την πρότυπη λέξη προς τις συλλαβές και τα γράμματα και από κεί αντίστροφα προς ολόκληρη τη λέξη. Αφού διδαχθεί η ανάλυση και η σύνθεση, πραγματοποιούνται όλοι οι δυνατοί συνδυασμοί με τα γράμματα που έχουν διδαχθεί και προσφέρονται και άλλες λέξεις για τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου, επέκταση στην ονομαστική φράση και χρήση του άρθρου στην ονομαστική και αιτιατική πτώση. Μετά τη διδασκαλία 3-4 γραμμάτων ακολουθεί επαναληπτικό μάθημα για να εμπεδωθούν οι λέξεις που διδάχτηκαν.

Η διδασκαλία της μορφολογίας και της δομής

« Στο Αλφαβητάριον του Μιλτ. Βρατσάνου, ταυτοχρόνως με την διδασκαλία των γραμμάτων, των διφθόγγων και των συμπλεγμάτων προωθείται, ήδη από τα πρώτα μαθήματα, ο μηχανισμός κατακτήσεως της γλώσσας και, χωρίς βέβαια να χρησιμοποιείται μια μεταγλώσσα, εφόσον στην τάξη αυτή δεν διδάσκεται γραμματική, προσφέρεται η λειτουργική διάσταση της λέξης σε υπερλεξικό σύνολο[...] Από το Αλφαβητάριο του Κοκκινάκη απουσιάζουν κείμενα, όμοια προς εκείνα του Αλφαβηταρίου του Μιλτ. Βρατσάνου. Το βιβλίο περιορίζεται απλώς να προσφέρει στους μαθητές μόνον τον μηχανισμό της αναγνώσεως ».

Το Λεξιλόγιο των Αλφαβηταρίων

« Πέραν της μεθόδου που χρησιμοποιείται σε κάθε Αλφαβητάριο για την Πρώτη Ανάγνωση και Γραφή, βασικό μέλημα είναι η προσφορά ενός λεξιλογίου του οποίου ο μαθητής θα δύναται να κάνει χρήση στον γραπτό λόγο. Αυτό φαίνεται, όπως και παραπάνω αναφέρθηκε, στα Αλφαβητάρια του τέλους του 19^{ου} αι. που συντάσσονται πάντοτε κάτω από τη σκιά της καθαρεύουσας. Παρατηρείται, όμως, ότι στο Αλφαβητάριο του Βρατσάνου, ως και στο αντίστοιχο του Ανδρ. Κοκκινάκη, καταβάλλεται μια προσπάθεια για την εξεύρεση μιας αρμονικής αντιπροσωπεύσεως λογίων και λαϊκών λέξεων. Τα ποσοστά τα οποία έδωσε η λεπτομερής καταγραφή των λέξεων στο μεν Αλφαβητάριο του Βρατσάνου, επί συνόλου 988 λέξεων οι λόγιες είναι 558, ήτοι 56,23%, οι λαϊκές 181, ήτοι 18,14% και οι κοινές 249, ήτοι 25,62%, στο δε αντίστοιχο βιβλίο του Α. Κοκκινάκη επί συνόλου 1.148 λέξεων οι 777 είναι λόγιες, ήτοι 67,68%, οι 137 λαϊκές, ήτοι 11,93% και 234 κοινές, ήτοι 20,38% μας επιτρέπουν να παρατηρήσουμε ότι στην πραγματικότητα η αναλογία μεταξύ λογίων και λαϊκών λέξεων είναι στο μεν Αλφαβητάριο του Βρατσάνου 56,23% προς 43,77%, στο δε του Κοκκινάκη με μια αισθητή διαφορά υπέρ του λογίου στοιχείου κατά 11,45 ποσοστιαίες μονάδες, ήτοι 67,68% προς 32,31% [...] τα Αλφαβητάρια εντάσσονται μέσα στη γενικότερη προσπάθεια για την παγίωση μιας σχολικής γλώσσας που θα είχε χαρακτηριστικά πλησιέστερα προς την αρχαία με παραχωρήσεις σε ένα μεγάλο βαθμό προς την λαϊκή γλώσσα ».

Ο Παπαδογιαννάκης αποτύπωσε επίσης τον τρόπο προσέγγισης και γνώσης του κόσμου, του φάσματος αξιών και προτύπων μέσω του λεξιλογίου των δύο αλφαβηταρίων, η οποία έδωσε τα παρακάτω αποτελέσματα :

Αλφαβητάριο Μιλτιάδη Βρατσάνου	Λήμματα	ποσοστό
α. άνθρωπος (σωματικά & ψυχικά χαρακτηριστικά) :	60	10,33%
β. αξίες (μέσω αφημερημένων εννοιών) :	3	0,50%
γ. βίος (υλικός και πνευματικός) :	89	14,88%
δ. γεωγραφία (γεωγραφικοί όροι, τόποι κλπ.) :	33	5,51%
ε. εργασία, επαγγέλματα :	31	5,18%
στ. θρησκεία (θρησκευτικός βίος, λατρεία, εορτές) :	35	5,85%
ζ. ιστορία-μυθολογία (πατρίδα, αγώνες, εορτές) :	51	8,52%
η. κοινότητα – κοινωνία :	26	4,34%
θ. οίκος – οικογένεια :	18	3,01%
ι. σχολείο (σχολικό κτήριο, ζωή, μαθήματα) :	29	4,84%
ια. φύση (περιβάλλον, ζώα, πουλιά, φυτά, άψυχα κτλ) :	196	32,77%
ιβ. χρόνος (εποχές, εναλλαγές χρόνου κτλ) :	26	4,34%
Αλφαβητάριο Ανδρέα Κοκκινάκη	Λήμματα	ποσοστό
α. άνθρωπος (σωματικά & ψυχικά χαρακτηριστικά) :	119	12,92%
β. αξίες (μέσω αφημερημένων εννοιών) :	54	5,42%
γ. βίος (υλικός και πνευματικός) :	230	24,97%
δ. γεωγραφία (γεωγραφικοί όροι, τόποι κλπ.) :	56	6,08%

ε. εργασία , επαγγέλματα :	58	6,29 %
στ. θρησκεία (θρησκευτικός βίος, λατρεία, εορτές) :	60	6,51 %
ζ. ιστορία-μυθολογία (πατρίδα, αγώνες, εορτές) :	29	3,14%
η. κοινότητα – κοινωνία :	21	2,28%
θ. οίκος – οικογένεια :	37	4,01%
ι. σχολείο (σχολικό κτήριο, ζωή, μαθήματα) :	26	2,82%
ια. φύση (περιβάλλον, ζώα, πουλιά, φυτά, άψυχα κτλ) :	278	30,18 %
ιβ. Χρόνος (εποχές, εναλλαγές χρόνου κτλ) :	37	4,01 % »

Και τα δύο Αλφαβητάρια δίνουν προτεραιότητα στη φύση 32,77% ο Βρατσάνος, 30,18% ο Κοκκινάκης, ακολουθεί ο βίος 14,88% ο Βρατσάνος και 24,97% ο Κοκκινάκης, και τρίτος ο άνθρωπος 10,33% ο Βρατσάνος και 12,92% ο Κοκκινάκης. Όπως προαναφέραμε τα Αναλυτικά Προγράμματα και οι στόχοι της Πολιτείας ήταν να προσανατολίσουν και να στρέψουν τους μαθητές στο γεωργικό βίο, βίο που θα ακολουθούσαν μελλοντικά. Γι' αυτό το λόγο τα αλφαβητάρια δίνουν προτεραιότητα σε περιεχόμενα τέτοια που θα τους ωθούσαν στη συγκεκριμένη επαγγελματική ενασχόληση. Εξάλλου, επισημαίνει ο Ν. Παπαδογιαννάκης « το λεξιλόγιο και η θεματική των κειμένων ταυτίζονταν προς τις παραστάσεις και τα βιώματα τα οποία είχαν από το άμεσο περιβάλλον τους οι περισσότεροι μαθητές ».

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα της μελέτης των δύο Αλφαβηταρίων ο Παπαδογιαννάκης παρατηρεί ότι : « α. η μορφή της γλώσσας των βιβλίων τείνει προς μία συμβιβαστική ισορροπία μεταξύ καθαρεύουσας και λαϊκής, όχι μόνο στο λεξιλόγιο αλλά και στη μορφολογία λιγότερο του Ονόματος και περισσότερο του Ρήματος, β. το περιεχόμενο είναι πλησίον των βιωμάτων του μαθητή, γ. το γνωστικό περιεχόμενο και οι προβαλλόμενες αξίες αναζητούν μία ισορροπία μεταξύ ανθρωπιστικής παιδείας και πρακτικού βίου και δ.ως προς την μέθοδο διδασκαλίας εφαρμόζεται η ανάλυση και η σύνθεση με πορεία βάσει των ερβαρτιανών σταδίων διδασκαλίας¹⁰ ».

Βιβλιοκριτικές των αλφαβηταρίων από τις εφημερίδες της εποχής

Ο μετέπειτα Γενικός Επιθεωρητής Π.Π. Οικονόμος σε επιστολή του προς το συγγραφέα η οποία δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα που εξέδιδε ο Π. Οικονόμος στην Αθήνα 'Εκπαιδεύσεις' 30 Μαρτίου 1894 και αναδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα 'Ηράκλειον' χαρακτηρίζει το αλφαβητάριο του Ανδρ. Κοκκινάκη 'ως το τελειότερο και ευχρηστότερο πάντων των αλφαβηταρίων'. Συγκεκριμένα αναφέρει : « Ευρίσκω αυτό τελειότερο και επιστημονικότερο πολλών αλφαβηταρίων μεγαλοσχημών ανδρών. Εγώ δεν αποκρύπτω, ότι μεγάλως ευχαριστήθην εκ της αναγνώσεως του αλφαβηταρίου σου, διότι παρετήρησα, ότι έχεις ωρισμένας αρχάς και ταύτας, ακόλουθος εις εαυτόν πάντοτε, απ' αρχής μέχρι τέλους ηκολούθησας του βιβλίου, και δεν διστάζω να ανακηρύξω το αλφαβητάριον σου ως το τελειότερο και ευχρηστότερο πάντων των αλφαβηταρίων, ά ακολουθούσι την μέθοδον ταύτην. Καλλίστη δε είναι και η εκτύπωσις του έργου και σε συγχαίρω διά την επιμέλειαν και διά την επιτυχή εκτέλεσιν ». « Εις την κρίσιν του ειδικού ανδρός », προσθέτει η εφημερίδα 'Ηράκλειον', « ουδέν ημείς έχομεν να προσθέσωμεν, αλλ' απλώς εκφράζομεν τα συγχαρητήριά μας τω συμπολίτη διδασκάλω διά την εκτίμησιν, ης τυγχάνει υπό των ειδημόνων το έργον του τούτο ».

Το αλφαβητάριον τούτο είναι εγκεκριμένον και εισηγμένον υποχρεωτικώς εις πάντα τα δημοτικά σχολεία του τμήματος Ηρακλείου υπό της Τμηματ. Εφορείας τμήματος

10. Παπαδογιαννάκης Νικ. «...και ουχί κολλυβογράμματα » σελ. 88

τούτου, ουδεμία δ' αμφιβολία, ότι θα εισαχθή και εις τα δημοτ. Σχολεία των άλλων τμημάτων της Κρήτης, διότι, αφ' ού είνε το τελειότατον πάντων των άλλων, δεν βλέπομεν διά ποίον λόγον δεν πρέπει να προτιμηθή αυτών. Εύλογον και δίκαιον είνε να τυγχάνωσι πάσης υποστηρίξεως οι μοχθούντες προς μόρφωσιν των τέκνων μας ».

Η ίδια εφημερίδα στη βιβλιοκρισία της για το Μέγα Αλφαβητάριον του Μιλτ. Βρατσάνου :

«...Το αλφαβητάριον τούτο είνε συντεταγμένον κατά την αναλυτικοσυνθετικήν μέθοδον, εις την ορθήν χρήσιν της οποίας καθοδηγούνται οι άπειροι διδάσκαλοι διά των πολλών και σαφών οδηγιών των σημειουμένων εν τω προλόγω του βιβλίου και υφ' εκάστην πινακίδα. Του αλφαβηταρίου τούτου εκδιδόμενου εν Αθήναις μετά πολλής φιλοκαλίας υπό των αδελφών Βλαστών εξαντλείται ήδη η εβδομή έκδοσις¹¹ ».

Η μελέτη περίπτωσης ενός Αναγνωσματορίου της Κρητικής Πολιτείας

Στο αναγνωσμάτιο του Σταυρακάκι Ιωάννη υπάρχουν λεκτικές διατυπώσεις που « αναλαμβάνουν, ασφαλώς πέραν της κατακτήσεως της γλώσσας, την ευρύτερη παιδευτική αποστολή, η οποία, ξεκινώντας από τον χώρο του σχολείου με τα αναλυτικά προγράμματα, διαμορφώνει μία γενικότερη ποιτική για συγκράτηση του πληθυσμού στη Νήσο από το μέγα μεταναστευτικό ρεύμα των αρχών του 20^{ου} αι. και προσπάθεια της αρτισύστατης Πολιτείας να αναπτύξει το δυναμικό του ενεργού πληθυσμού της και να αξιοποιήσει τον δυνάμει υπάρχοντα φυσικό πλούτο, προς όφελος του γενικότερου συνόλου. Από το αρχαικό υλικό και τα Πρακτικά της Βουλής της Κρήτης γνωρίζουμε ότι ήδη από τα πρώτα έτη της συστάσεως της Πολιτείας, πολλές ήταν οι ξένες εταιρείες οι οποίες εξεδήλωσαν το ενδιαφέρον τους, και μάλιστα ποικιλοτρόπως πειστικά, για εγκατάστασή τους στην Νήσο και εκμετάλλευση των φυσικών της πόρων¹²...»

Τα διδακτικά βιβλία Ιστορίας και Γεωγραφίας

Η εισαγωγή και διδασκαλία των μαθημάτων της Ιστορίας και της Γεωγραφίας στα σχολεία της Κρήτης, αλλά και γενικότερα τα αναλυτικά προγράμματα, η εκπαιδευτική κατάσταση στο νησί όπως και ο κοινωνικός και πολιτειακός ρόλος του σχολείου επηρεάστηκαν από τους παρακάτω τρεις παράγοντες : α. από τις επικρατούσες κατά το 19^ο αιώνα στην Ευρώπη αντιλήψεις σύμφωνα με τις οποίες η διδασκαλία της ιστορίας και της γεωγραφίας συμβάλλει στην οικοδόμηση του έθνους-κράτους, β. από την ανάπτυξη της Ερβαρτιανής και Νεοερβαρτιανής παιδαγωγικής θεωρίας και πράξης¹³ σύμφωνα με τις οποίες επιδιώκεται η πατριωτική και ηθικοθρησκευτική αγωγή του μαθητή και γ. από τις ιστορικές συνθήκες κάτω από τις οποίες διεκδικήθηκε η αυτονομία και η ανεξαρτησία της Κρήτης σε συνδυασμό με την επίτευξη του εθνικού πόθου για ένωση του νησιού με την ελεύθερη Ελλάδα¹⁴.

Με την ψήφιση του νόμου 82/2-10-1899 (άρθρο 21, αρ. φύλλου 86) εισάγεται επίσημα η Ιστορία και η Γεωγραφία. Σύμφωνα με το κεφ. Γ' άρθρο 21 'Περί διδακτέων μαθημάτων « Μαθήματα διδακτέα εν τω Δημοτικώ σχολείω είναι τάδε :ε') Ιστορία

11. Ηράκλειον, Έτος Α', Εν Ηρακλείω τη 2 Ιουνίου 1894, αριθ. 43

12. Παπαδογιαννάκης Νικ. «...και ουχί κολλυβογράμματα » σελ. 110

13. Κανάκη Ιωάννη 144, 156

14. Χουρδάκη Αντ. Ιστορία και Γεωγραφία , 'διά την εν σχολείοις σπουδάζουσα κρητικήν νεότητα', Η περίπτωση ενός εγχειριδίου Ιστορίας της Κρήτης του 1900.

Εθνική και εκτενέστερον της Κρήτης, εκ δε της Παγκοσμίου τα σπουδαιότατα. στ') Γεωγραφία της Κρήτης, της Ελλάδος, της Ευρωπ. και Ασιατικής Τουρκίας, της Ευρώπης εν γένει, και εκ των άλλων Ηπείρων τα σπουδαιότατα...». Το 1900 καθορίστηκε με λεπτομέρεια η διδακτέα ύλη των παραπάνω μαθημάτων με τη δημοσίευση στα Χανιά του Αναλυτικού Προγράμματος των Δημοτικών Σχολείων. Ήταν προγράμματα που ικανοποιούσαν το αίτημα για ομοιόμορφη λειτουργία προκειμένου να επιτευχθεί ένα είδος πολιτειακού ελέγχου της εκπαίδευσης. Τα ομοιόμορφα προγράμματα ακολούθησε η προκήρυξη διαγωνισμού για τη συγγραφή ομοιόμορφων σχολικών εγχειριδίων και τη ρητή απαγόρευση των μη εγκεκριμένων στα σχολεία. Με το με αρ.10 Ηγεμονικό Διάταγμα που υπογράφει ο Σύμβουλος της Παιδείας Ν. Γιαμαλάκης, στις 7-3-1900, καθορίζεται το πλαίσιο της προκήρυξης για την ιστορία, τη γεωγραφία της Κρήτης και τα καθήκοντα του συνταγματικού πολίτη : «...Κηρύσσεται διαγωνισμός προς σύνταξιν των εξής διδακτικών βιβλίων διά τα δημοτικά σχολεία α'. Γεωγραφία της Κρήτης εκ 3-4 τυπογραφικών φύλλων μάλιστα μεν Φυσικής αλλά και Πολιτικής, μετά συντόμων ιστορικών και αρχαιολογικών σημειώσεων. β'. Ιστορίας της Κρήτης εκ 3-4 τυπογραφικών φύλλων κεφαλαιωδώς περιεχούσας τα σπουδαιότερα σημεία από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς. γ'. Εγχειρίδιον καθηκόντων του ανθρώπου προς εαυτόν, προς την κοινωνίαν, προς τον Θεόν και λεπτομερέστερον προς την Πολιτείαν, εκ 5 περίπου τυπογραφικών φύλλων¹⁵...».

Σε εγκύκλιο του Συμβούλου Ν. Γιαμαλάκη, στις 17 Οκτ. 1900, προς τους Νομαρχιακούς Επιθεωρητές, Διευθυντές και διδασκάλους επισυνάπτει πίνακα των

15. « Έχοντες υπ' όψιν τα άρθρα 226 και 243 του Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως προτάσει του Ημετέρου επί της Δημοσίας Εκπαιδύσεως και των Θρησκευμάτων Συμβούλου. Αποφασίζομεν και διατάσσομεν.

Άρθρο 1. Κηρύσσεται διαγωνισμός προς σύνταξιν των εξής διδακτικών βιβλίων διά τα δημοτικά σχολεία α') Γεωγραφίας της Κρήτης εκ 3 περίπου τυπογραφικών φύλλων μάλιστα μεν Φυσικής, αλλά και Πολιτικής, μετά συντόμων ιστορικών και αρχαιολογικών σημειώσεων β') Ιστορία της Κρήτης εκ 3-4 τυπογραφικών φύλλων κεφαλαιωδώς περιεχούσας τα σπουδαιότερα σημεία από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς. γ') Εγχειρίδιον καθηκόντων του ανθρώπου προς εαυτόν, προς την κοινωνίαν, προς τον Θεόν και λεπτομερέστερον προς την Πολιτείαν, εκ 5 περίπου τυπογραφικών φύλλων.

Άρθρ. 2. Του διαγωνισμού τούτου δύνανται να μετάσχουσι και αλλοδαποί. Έκαστος δε των διαγωνισθησομένων οφείλει να υποβάλη τη Ανωτέρα Διευθύνσει της Εκπαιδύσεως μέχρι 31 (;) Ιουνίου 1900 τρία μεν αντίτυπα του έργου αυτού, εάν είναι έντυπα, έν δε αντίγραφον, εάν είναι χειρόγραφον. Πάντοτε δε πρέπει να είναι γνωστόν το όνομα του συγγραφέως.

Άρθρ.3. Τα εν χειρογράφω υποβαλλόμενα πρέπει να είναι καθαρώς και ευαναγνώστως γεγραμμένα, εν ημικλάστω, άνευ διορθώσεων ή προσθηκών...

Άρθρ. 4. Οι υποβάλλοντες εις τον διαγωνισμόν βιβλία συνάπτουσιν απόδειξιν ότι κατέβαλον εις το δημόσιον Ταμείον προς αμοιβήν των κριτών ποσόν χρημάτων...

Άρθρ. 5. Προς κρίσιν των βιβλίων τούτων σχηματίζονται δύο τριμελείς επιτροπείαι, η μεν προς κρίσιν της Ιστορίας και Γεωγραφίας, η δε προς κρίσιν του περί καθηκόντων εγχειριδίου... ουδείς δύναται να γίνη κριτής έχων υποβεβλημένον βιβλίον προς κρίσιν...

Άρθρ. 6. Αι Επιτροπείαι των κριτών διορίζονται δι' Ηγεμονικού Διατάγματος...

Άρθρ.8. Αι κρίσεις των Επιτροπειών πρέπει να είναι σαφείς και λεπτομερώς ητιολογημένα... δημοσιεύονται δε εν τη Επισήμω Εφημερίδι της Κρητικής Πολιτείας..

Άρθρ. 9 Εκ των υποβληθέντων βιβλίων έν μόνον εξ εξάστου είδους θέλει εγκριθή. Αν δε μηδέν κριθή υπό των Επιτροπειών άξιον εισαγωγής, θέλει αναβληθεί ο διαγωνισμός εις το επόμενον έτος.

Άρθρ. 10 Τα εγκριθέντα βιβλία... εισάγονται εις τα δημοτικά Σχολεία της Κρήτης επί μίαν τριετίαν αρχομένην από 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1900 καθ' ήν γίνεται αποκλειστική των βιβλίων τούτων χρήσις εν πάσι τοις Δημοτικοίς Σχολείοις...

Άρθρ. 13. Μετά την εκτύπωσιν υποβάλλονται υπό του συγγραφέως τη Ανωτέρα Διευθύνσει της Εκπαιδύσεως εκάστου βιβλίου 10 αντίτυπα, εξ' ών, σφραγιζομένων εν τη αρχή εκάστου τυπογραφικού φύλλου, εν μεν δίδεται εκάστω Νομαρχιακώ Επιθεωρητή τα δε λοιπά φυλάττονται εν τω Γραφείω της Ανωτέρας Διευθύνσεως προς έλεγchon των κυκλοφορούντων αν είναι ομοίως και επί του αυτού χάρτου εκτυπωμένα, και προς έλεγchon των εκ τυποκλοπίας τυχόν προερχομένων...

Εν Χαλέπα της 18 Φεβρουαρίου 1900 »

εγκριθέντων βιβλίων και καθορίζει την τιμή πώλησης καθενός απ' αυτά. Στην ίδια εγκύκλιο επισημαίνεται η ανάγκη συγγραφής κατάλληλων διδακτικών βιβλίων Ιστορίας και Γεωγραφίας αφού από τις δύο υποβληθείσες στο διαγωνισμό Γεωγραφίες των Ε. Γενεράλη και Ι. Λανδράκη καμιά δεν ανταποκρινόταν στις απαιτήσεις του ηγεμονικού διατάγματος. Εκπρόθεσμα υποβλήθηκαν από τον Παύλο Βαλάκη χειρόγραφο η Ιστορία της Κρήτης και από το γνωστό Βιαννίτη λογοτέχνη Ιωάννη Κονδυλάκη έντυπος Ιστορία και Γεωγραφία της Κρήτης, τις οποίες δεν μπορούσε να παραπέμψει σε κρίση. Ο Σύμβουλος όμως δίδει την άδεια στους δασκάλους μέχρι να εγκριθούν τα κατάλληλα βιβλία να χρησιμοποιούν στα σχολεία τους όποιο από τα παραπάνω κρίνουν κατάλληλο για τις ανάγκες των μαθητών τους. Με βάση τη Νεοεβραϊκή παιδαγωγική αρχή, όσα βιβλία δεν καλλιεργούσαν ηθικά, θρησκευτικά, πολιτειακά, γλωσσικά, και καλαισθητικά τους μαθητές απορρίπτονταν.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι λόγοι για τους οποίους δεν κρίθηκαν κατάλληλα τα υποβληθέντα στο διαγωνισμό εγχειρίδια Γεωγραφίας των Γενεράλη και Λανδράκη. Σύμφωνα με την έκθεση της τριμελούς Επιτροπής που την αποτελούσαν οι Νομαρχιακοί επιθεωρητές Λασιθίου Ν. Γραμματικάκης και Ηρακλείου Εμ. Παντελάκης και ο γυμνασιάρχης Ανδρέας Βουρδουμπάκης ήταν ότι δεν πληρούσαν τους όρους τους διατάγματος, σύμφωνα με το οποίο η Γεωγραφία της Κρήτης πρέπει να είναι εκτός από φυσικής, πολιτική και ταυτόχρονα ιστορική και να εγείρει στους μαθητές συναισθήματα πατριωτισμού, να μην είναι υπερφορτωμένη με περιττές λεπτομέρειες και να χρησιμοποιεί σωστά τη γλώσσα¹⁶.

Επειδή το άρθρο 15 του Νόμου 'Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως' του 1903 απαιτούσε εκτενέστερη διδασκαλία της Ιστορίας και της Γεωγραφίας της Κρήτης ο Σύμβουλος της Παιδείας Αντ. Βορεάδης με εγκυκλιό του συνιστά στους Νομαρχιακούς Επιθεωρητές, τις Διευθύντριες των Ανωτέρων Παρθεναγωγείων και τους δασκάλους αμφοτέρων των φύλων, αφού δεν υπήρχαν κατάλληλα βιβλία από την Ελλάδα, να μεταχειρίζεται ο καθένας ένα από τα παρακάτω βιβλία που θα έκρινε καταλληλότερο και '...μάλλον ευπρόσιτο εις τους μαθητάς του'. Τα βιβλία αυτά ήταν « αι Γεωγραφίαι των Γενεράλη, Κριάρη, Λανδράκη, η Ιστορία Βαλάκη, και η εν βιβλιαρίω εκδομένη Ιστορία και Γεωγραφία της Κρήτης υπό Ιωάννου Κονδυλάκη » η οποία ήταν η μόνη που συνιστούσε το Υπουργείο Παιδείας της Ελλάδος με τη με αριθ. 16/350 εγκύκλιο του Υπουργού Σ. Στάη προς τους Γυμνασιάρχες, Σχολάρχες και Διευθυντές των Δημοτικών Σχολείων¹⁷.

16. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Έτος Α', αριθ. 55, τεύχος τρίτον, Εν Χανίοις τη 9 Σεπτ. 1900, σσ. 2-5, Έκθεσις δια του υπ' αριθ. 57 της 12 Ιουλίου 1900 Ηγεμονικού Διατάγματος ορισθείσης Επιτροπείας προς χρήσιν των γεωγραφιών της Κρήτης των υποβληθεισών εις τον προκυρηχθέντα διαγωνισμόν διδακτικών βιβλίων: « ...το εγχειρίδιον του Λανδράκη δεν πληροί τους όρους του υπ' αρ. 10 της 18 Φεβρ. 1900 Ηγεμονικού Διατάγματος... Διότι εκ των 108 σελίδων του χειρογράφου 9 μόνον αναφέρονται εις την φυσικήν Γεωγραφίαν... Η γλώσσα του βιβλίου δεν είναι πανταχού ορθή ουδ' η έκφρασις κατά πάντα λογική. Αι ιστορικά σημειώσεις ψυχρώς διατυπούμεναι δεν θερμαίνουσι την καρδίαν των μαθητών και δεν εξεγείρουσι το διαφέρον αυτών προς τας ηρωικάς πράξεις των προγόνων των... ο δε Γενεράλης ...δεν κατορθοί να παράσχη σαφή και ενιαίαν παράστασιν της Νήσου από φυσικήν έποψιν... Αι εγκατεσπαρμέναι ιστορικά σημειώσεις και εν τω εγχειρίδιω τούτω είναι ψυχραί... »

17. « Συνιστώμεν υμίν την νεωστή εκ δευτέρου εκδοθείσαν Ιστορίαν και Γεωγραφίαν της Κρήτης υπό Ιωάννου Κονδυλάκη, πιστώσ και μετ' ακριβείας περιγράφοντος την χωρογραφίαν και τας περιπετείας της Μεγάλης Ελληνικής ταύτης Νήσου. Το βιβλίον τούτο φαίνεται ημίν άξιον της υμετέρας προσοχής και μελέτης ου μόνον διά την εν αυτώ ύλην, αλλά και διά την μέθοδον και την σαφήνειαν και την οικονομίαν αυτού καθ' όλου. Ο συγγραφεύς εκ των ευπαιδευτών τέκνων της ηρωικής ταύτης Νήσου, εξεπόνθησε μετά φιλοτιμίας έργον χρήσιμον, διδακτικόν και ευπρόσιτον. Εν Αθήναις τη 6 Σεπτεμβρίου 1901. » Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Έτος Β', αριθ. 54, τευχ. Δεύτερον, Εν Χανίοις τη 5 Οκτωβρίου 1901, σελ. 216.

Με Εγκύκλιο του επί της Παιδείας και Δικαιοσύνης Συμβούλου Αντ. Βορεάδη η οποία δημοσιεύτηκε στις 30 Αυγ. 1903, τα εγχειρίδια τα οποία δεν είχαν εγκριθεί προηγουμένως, με τη νέα εγκύκλιο εγκρίνονται, αφού οι συγγραφείς προβούν στις διορθώσεις που προτείνουν οι κριτές. Σύμφωνα με την παραπάνω εγκύκλιο εισάγονται για τη διδασκαλία και την ιστορία της Κρήτης :

- 1) Γεωγραφία Κρήτης Εμμ. Γενεράλη
- 2) Ιστορία και Γεωγραφία Κρήτης Ι. Κονδυλάκη
- 3) Γεωγραφία Κρήτης Αρ. Κριάρη
- 4) Ιστορία Κρήτης Παύλου Βαλάκη

Το 1902 επέρχονται ορισμένες τροποποιήσεις στο πρόγραμμα και οι ώρες της Ιστορίας και της Γεωγραφίας μειώνονται σε μία ώρα κάθε εβδομάδα. Η ελάττωση αυτή προήλθε από την προσπάθεια της Πολιτείας να συνδέσει τις γνώσεις του σχολείου με τη γεωργική παραγωγή, την εκμάθηση της πατρώας γλώσσας και την κάλυψη ωρών διδασκαλίας των τεχνικών μαθημάτων, όταν δεν υπήρχε ειδικός δάσκαλος.¹⁸

Το 1903, δημοσιεύονται στην Επίσημο Εφημερίδα τα Αναλυτικά προγράμματα για τα σχολεία της Κρήτης και σε ότι αφορά τη διδασκαλία της Ιστορίας και της Γεωγραφίας είναι ακριβώς τα ίδια με τα ισχύοντα στην Ελλάδα. Είναι τα γνωστά προγράμματα που συνέταξε ο Υπουργός της κυβέρνησης Θεοτόκη Αθ. Ευταξίας το 1897. Τα προγράμματα αυτά ανέτρεπαν τις μέχρι τότε θεωρίες για «κατά περίοδον και τάξιν» διάταξη και διδασκαλία της Ιστορίας¹⁹. Προέκυψε όμως μια ουσιαστική διαφοροποίηση με την προσθήκη της διδασκαλίας της τοπικής Ιστορίας και Γεωγραφίας της Κρήτης. Τη ανάγκη διδασκαλίας των παραπάνω μαθημάτων τονίζει ο Π. Οικονόμου στην ομιλία του στα εγκαίνια του Διδασκαλείου.

«...Αλλ' αν συμφωνώσι κατά τα γενικά, υπάρχουσιν όμως και ιδιοφυΐαι, άς δεν επιτρέπεται ακρίτως να εξαλείψωμεν ή να καταφρονήσωμεν. Ο κρητικός λαός έχει αναντιρρήτως πολλά προτερήματα, δεν στερείται όμως και ελαττωμάτων, και η ορθή παιδείσις πρέπει αείποτε να στοχάζεται αμοιτέρων τούτων. Η ιδιοφυΐα του Κρητικού λαού, οία εμφανίζεται εν τοις εθίμοις, εν τοις ήθεσι, εν τη λιτότητι του βίου, εν τη εκτιμήσει των πολεμικών αρετών, εν τοις άσμασι, εν τω χορώ και εν πλήθει άλλων ιδιοφυϊών του δημοσίου και ιδιωτικού βίου, δεν πρέπει να αποξεσθή, αλλά να εξευγενισθή. Η ιστορία της Κρήτης προκύψασα εκ του κορμού της μεγάλης Ελληνικής ιστορίας, αποτελεί ίδιον κλάδον και είναι ανάγκη οι Κρήτες να γινώσκωσιν αυτήν ακριβέστερον, ίνα εξ αρχής διδαχθώσι να αγαπώσι και τιμώσι περισσότερο τον ενδόξον προμάχον των δικαίων του Κρητικού λαού και ευγνωμονώσι αυτοίς ειλικρινέστερον. Η ιστορία συνδέει παρελθόν και παρόν και εμπνέει εις τους λαούς την ευγενή των μεγάλων νεκρών προαιρέσιν. Διά τούτο η επιτόπιος ιστορία κτάται μέγα διαφέρον και δεν πρέπει να παροράται. Τοιαύτην εργασίαν καθαρώς Κρητικήν, ήτις άμα είναι και Ελληνική, διότι η ιστορία πάσης Ελληνικής χώρας, είναι ιστορία άμα και Ελληνική, πρέπει να καλλιεργήση το Διδασκαλείον, όπερ είναι οιονεί η κοινή μήτηρ των δημοτικών σχολείων της Κρήτης. Εκ του Διδασκαλείου θα παραλαμβάνωσιν οι μαθηταί αυτού οι μέλλοντες να γίνωσι διδάσκαλοι το άσβεστον πύρ, ως παρελάμβανον πάλαι τούτο οι άποικοι των Αθηνών, σύμβολον της συγγενείας και προαιρέσεως της μητροπόλεως. Κατά τούτο το Κρητικόν Διδασκαλείον θα είναι και εν τη διδασκαλία της ιστορίας ελληνικόν μεν διδασκαλείον, θα διατηρή όμως συγχρόνως και τινά ιδιοφυϊαν, ενθυμούμενον ότι λειτουργεί εν τη χώρα, ήτις έχει να επιδείξη και ιδίαν ένδοξον ιστορίαν. [...]

18. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Έτος Δ', τεύχος Γ', αριθ. 67, Εν Χανίοις τη 6 Σεπτ. 1902, σελ. 205.

19. Σύμφωνα μ' αυτές η αρχαιότερη ιστορία ως απλούστερη και ευπεπτότερη από τα παιδιά διδάσκεται στις μικρότερες τάξεις, ενώ στις μεγαλύτερες τάξεις οι νεότερες φάσεις της ιστορίας επειδή θεωρούνται πολυπλοκότερες και απαιτούν περισσότερη ωριμότητα.

Αλλά και η χλωρίς του τόπου, η γεωλογική σύσταση της χώρας, τα ζώα, το κλίμα, το έδαφος, οι ανάγκες των ανθρώπων, θα εφεκλύσωσιν ιδιαίτερος την προσοχήν των διδασκόντων, οίτινες διά μεθοδικούς και πρακτικούς λόγους θα διατρίψωσι πλείονα χρόνον επί των ζητημάτων τούτων, τα οποία έχουσι καθαρώς Κρητικόν χαρακτήρα²⁰...».

Ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής Νικ. Μπέμπελης στη με ημερ/νία 15-03-1908 έκθεσή του προς το Γενικό Επιθεωρητή Κρήτης Αντ. Γιάνναρη για την κατάσταση της εκπαίδευσης στο διαμέρισμα του νομού Ηρακλείου αναφέρει τα παρακάτω του για τα διδακτικά βιβλία της Ιστορίας και της Γεωγραφίας :

«...13. (β) Εν τη Ιστορία, διότι εν αυτή κυριαρχεί η μονομερής εξιστόρησις του πολεμικού βίου, παραγκωνίζεται δε σχεδόν τέλεον η απεικόνισις του πνευματικού βίου του εξιστορουμένου λαού. Πλην τούτου και ενταύθα το λεκτικόν είνε αφιλόκαλον και ακατάλληλον. Ενίοτε μάλιστα εν τη διηγήσει παρεντίθενται, και δη ως εν παρέργω, τοιαύται λέξεις και φράσεις διά την ανάλυσιν των οποίων δεν αρκεί πολλάκις ολόκληρος η ώρα του μαθήματος.

14. (γ) Εν τη Γεωγραφία, ιδίως της Γης τάξεως, προς τας ανακριβείαις και τοις διανοήτοις γεωγραφικοίς όροις παρατηρείται ξηρά και αποπνικτική ονοματογραφία, ουδείς δε λόγος γίνεται ούτε περί του βίου των κατοίκων, ούτε περί των προϊόντων, ούτε περί των τοπειών και λοιπών ιδιοτήτων της φύσεως, δι' ών να εξεγείρηται των παιδών το ενδιαφέρον προς το καλόν και η αγάπη προς την πάτριον γην²¹...».

Σημαντική υπήρξε η προσπάθεια της Πολιτείας να εφοδιάσει τα σχολεία με διδακτικά σκεύη, εποπτικά όργανα και γεωγραφικούς χάρτες. Σύμφωνα με την έκθεση της Κρητικής Πολιτείας (1904) 'Ηγοράσθησαν και διενεμήθησαν 400 γεωγραφικοί χάρται²²'.

Γεωγραφία Κρήτης Νουχάκη

Ένα παράδειγμα στενής σύνδεσης της Γεωγραφίας με την Ιστορία αποτελεί το βιβλίο Γεωγραφίας με τίτλο 'Χωρογραφία Κρήτης' της Ιωάν. Νουχάκη, το οποίο εγκρίθηκε με Ηγεμονικό διάταγμα το 1903 για τις Ε' & ΣΤ' τάξεις των μουσουλμανικών σχολείων. Αποτελείτο από 304 σελίδες διαστάσεων 13Χ21 εκατοστών.²³

Το βιβλίο του Νουχάκη εγκρίθηκε για διδασκαλία στα σχολεία της Κρήτης. Το αφιερώνει ο συγγραφέας στον Πρίγκιπα Γεώργιο με την παρακάτω αφιέρωση : « τη Αυτού βασιλική Υψηλότητι, τω πρίγκιπι ΓΕΩΡΓΙΩ της Ελλάδος Υπάτω Αρμοστή της ηρωικωτάτης μεγαλονήσου Κρήτης μετά βαθυτάτου σεβασμού ανατίθεται υπό του εκπονήσαντος η Κρητική Χωρογραφία. Στον πρόλογό του ο συγγραφέας αναφέρει : «Το έργον τούτο ήδη παραδίδωμι πλήρες εις το Πανελλήνιον, καταλληλότατον εις πάντας, και απαραίτητον εφόδιον, διότι εν αυτώ εμφανίζεται ου μόνον η αρχαιοτάτη ονομασία εκάστου τόπου και η διά μέσου των αιώνων εξέλιξις της ονομασίας ταύτης, αλλά και η σημερινή,

20. Π.Π. Οικονόμου, Η διοργάνωσις της Εκπαιδύσεως εν Κρήτη, Εν Αθήναις, εκ του τυπογραφείου των καταστημάτων Ανέστη Κωνσταντινίδου, 1903, σσ. 20-21

21. Ιστορικό Αρχείο Κρήτης, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας της Κρητικής Πολιτείας, Φάκελος εγγράφων έτους 1908, Εισηγητική Έκθεση και το Νομοσχέδιο περί Παιδείας ' Έκθεσις Ν. Μπέμπελη, Νομαρχιακού Επιθεωρητού Ηρακλείου, Προς την Σεβαστήν Γενικήν Επιθεώρησιν της Παιδείας, Εν Ηρακλείω τη 15 Μαρτίου 1908 '

22. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος Α', αρ. φύλλου 86, αρ. νόμου 82 Διάταγμα « Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως», άρθρο 21, κεφ. Γ' περί διδακτέων μαθημάτων, Εν Χανίοις τη 2 Οκτωβρίου 1899

23. Κρητική Χωρογραφία (Γεωγραφία, Ιστορία, Στατιστική πληθυσμού, αποστάσεων κλπ.), υπό Ιωάννου Νουχάκη, λοχαγού του πεζικού της Ελλάδος, Εν Αθήναις παρά τω εκδότη Σπ. Κουσουλίνω, τυπογραφείον-βιβλιοπωλείον, παρά τω ναώ των αγίων Θεοδώρων, 1903

είτα δε περιληπτικώς, η ιστορία, η περιγραφή τα και σπουδαία εν αυτή οικοδομήματα καθώς και τα πλησίον διαδραματισθέντα έκτακτα γεγονότα μέχρι της απελευθερώσεως αυτής από του Τουρκικού ζυγού.

Μετά τα ανωτέρω παρατίθεται πίναξ εμφανίων τα ονόματα των πόλεων, κωμοπόλεων, χωρίων, Μονών κλπ. Τας αποστάσεις εις ώρας πεζοπόρων από της έδρας του Νομού, του Δήμου και του Ειρηνοδικείου και τους κατοίκους επί τη βάσει της τελευταίας απογραφής ». Μετά την περιγραφή της Κρήτης και τις πληροφορίες (γεωγραφικές) διοικητικές και εκκλησιαστικές ακολουθεί σύντομη ιστορική επισκόπηση του νησιού. Στη συνέχεια ακολουθούν τα κυρίως κεφάλαια του βιβλίου περιλαμβάνει τα εξής κεφάλαια : 1) Περί ορέων, ο κατακόρυφος διαμελισμός του νησιού (βουνά, μικρά και μεγάλα της Κρήτης) σελ. 20-25 2) πεδιάδες, κοιλάδες, οροπέδια κλπ. σελ.26-41 3) Ποταμοί, ρύακες, χείμαρροι, πηγές σελ.41-49 4) ακρωτήρια, κόλποι και όρμοι (οριζόντιος διαμελισμός σελ. 50-57) 5) Νομοί επαρχίες, Δήμοι, πόλεις (διοικητική διαίρεση). Αποτελεί τον κύριο όγκο, το μακροσκελέστερο κεφάλαιο του βιβλίου. Δίνονται ιστορικές πληροφορίες (από την αρχαία εποχή ως τις μέρες μας) και πληθυσμιακές πληροφορίες των μεγαλύτερων οικισμών, τις υπηρεσίες που εδρεύουν σ' αυτούς, τα παραγόμενα προϊόντα των. Μια σημαντική καινοτομία του βιβλίου είναι η ύπαρξη πινάκων για κάθε δήμο της Κρήτης, με την επικεφαλίδα 'οδοιπορικά' οι αποστάσεις (σε ώρες και λεπτά από πεζοπόρο) κάθε οικισμού από την έδρα του Νομού, της επαρχίας και του Δήμου, (σελίδες 57-274). Στο τελευταίο μέρος του βιβλίου υπάρχει ευρετήριο ονομάτων (νήσων, ορέων, πεδιάδων, κοιλάδων, λεκανοπεδίων οροπεδίων, ποταμών), γεωγραφικών όρων, πόλεων, χωριών, οικισμών και την σελίδα που υπάρχει το καθένα. Στο τέλος παρατίθεται παράρτημα, απαραίτητο συμπλήρωμα κατά το συγγραφέα με τις τροποποιήσεις διοικητικές, δικαστικές κ.ά. που επέφερε ο νόμος του 1903.

Η διδασκαλία του μαθήματος της Πολιτικής Αγωγής (Καθήκοντα και δικαιώματα του Συνταγματικού Πολίτη)

Σύμφωνα με το αρ. Νόμου 82/1899 Διάταγμα Κεφ. Γ' άρθρ. 21 ανάμεσα στα διδακτέα μαθήματα του Δημοτικού Σχολείου όριζε και : «...ζ) στοιχειωδώς τα καθήκοντα και δικαιώματα του συνταγματικού πολίτου²⁴ .

Με το Αναλυτικό πρόγραμμα των Δημοτικών σχολείων που ψηφίστηκε 2,5 μήνες αργότερα (17 Δεκ. 1899) και δημοσιεύτηκε στην Επίσημο Εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας το 1900 καθιερώθηκε για πρώτη φορά ως γνωστικό αντικείμενο για την Γ και Δ τάξη κάθε κατηγορίας σχολείου²⁵.

Με τη συγκρότηση της Πολιτείας και τη εισαγωγή του μαθήματος των 'καθηκόντων και δικαιωμάτων του Συνταγματικού πολίτου' σε όλα τα σχολεία της Νήσου, γίνονται ευδιάκριτοι οι στόχοι και οι προτεραιότητες της Πολιτείας, για τη διαμόρφωση νομοταγών πολιτών με συνταγματική και εθνική συνείδηση. «...Ο επαναστατικός λαός της Κρήτης, μετά από 8 περίπου αιώνες συνεχόμενης δουλείας, είχε μάθει να ζει στην παρανομία και στην αταξία, με στόχο τη φθορά και την αποδυνάμωση του κατακτητή. Η εξουσία είχε συνδυασθεί στη συνείδησή του με το ξένο μ' αυτόν στοιχείο και το βαρύ ζυγό της σκλαβιάς. Έτσι η Ελευθερία και ο συνδυασμός της με τη συνταγματική νομιμότητα, τη δημοκρατία και την αυτονομία, αποτελούσε μια δύσκολη υπόθεση για τον κρητικό λαό, που εκτός των άλλων έπρεπε να επιδεικνύει διαρκώς καλή διαγωγή προς τις μεγάλες εγγυήτριες δυνάμεις, караδοκώντας ταυτόχρονα την πολυπόθητη ημέρα της ενώσεως με την άλλη Ελλάδα.

24. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, αρ. Νόμου 82, Διάταγμα περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως, κεφ. Γ', άρθρο 21, Εν Χανίοις τη 2 Οκτωβρίου 1899.

25. Αναλυτικόν Πρόγραμμα των Δημοτικών Σχολείων, Εν Χανίοις εκ του Τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας, σσ. 103

Ο νομοταγής πολίτης, επομένως, φαίνεται να είναι ο ζητούμενος βασικός παράγοντας για τη θεμελίωση και οικοδόμηση των οραμάτων της. Και το σχολείο αποτελούσε στην παρούσα φάση μια σημαντική ελπίδα για την καλλιέργεια της εθνικής και συνταγματικής συνείδησης και την εν γένει ανύψωση του μορφωτικού αλλά και του πολιτικοκοινωνικού και ηθικού επιπέδου του λαού. Είναι, άλλωστε, σαφής ο ρόλος του σχολείου, αφού, σύμφωνα με το Σύνταγμα της Κρητικής Πολιτείας, αφ' ενός 'η δημοτική εκπαίδευσις είναι υποχρεωτική και παρέχεται δωρεάν', εφ' ετέρου έχει ως στόχο της 'τα χρηστά ήθη, την δημοσίαν τάξιν και το σέβας εις τους νόμους της πολιτείας'.

Με την εισαγωγή του μαθήματος, επίσης, διακρίνεται η τάση αστικοποίησης και φιλελευθεροποίησης της Νήσου και ιδιαίτερα της πολιτικοκοινωνικής και διοικητικής σύμπλευσής της με την Ελλάδα, ενόψει μάλιστα της ενδεχόμενης ενώσεως²⁶ ».

Όπως φαίνεται από την επιχειρηματολογία του Συμβούλου της Παιδείας Νικ. Γιαμαλάκη κατά τη διάρκεια της συζήτησης στη Βουλή των Κρητών για την ανάγκη διατήρησης του μαθήματος « των καθηκόντων και δικαιωμάτων του συνταγματικού πολίτου » σκοπός της εισαγωγής του μαθήματος στο δημοτικό σχολείο ήταν η διαμόρφωση σωστών πολιτών. Πολιτών οι οποίοι θα γνώριζαν τις υποχρεώσεις των και θα έκαναν ως μελλοντικοί πολίτες καλή χρήση όλων των δικαιωμάτων που απέρρεαν από το Σύνταγμα και ιδιαίτερα της ψήφου 'εκ της οποίας εξαρτάται η ευημερία ή κακοδαιμονία του τόπου'. Το βάρος λοιπόν, σύμφωνα με το Σύμβουλο της Παιδείας, είναι η διαμόρφωση συνταγματικής συνείδησης στους αυριανούς πολίτες, οι οποίοι θα είναι ευαισθητοποιημένοι στις πολιτικές τους επιλογές με κριτήριο την ευημερία του τόπου. Το αντίθετο, η άγνοια δηλαδή, θα φέρει την κακοδαιμονία. Αληθινά πρωτοποριακές αντιλήψεις φωτισμένων ανθρώπων της αρτισύστατης Πολιτείας.

Την 1^η Αυγ.1901 δημοσιεύεται ο με αρ. 391 Νόμος 'Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως'. Σύμφωνα με το νόμο αυτό τα μαθήματα του δημοτικού σχολείου παραμένουν τα ίδια με μικρές αλλαγές. Ανάμεσα σ' αυτές συμπεριλαμβάνεται η κατάργηση της διδασκαλίας του μαθήματος « Καθήκοντα και Δικαιώματα του Συνταγματικού Πολίτου ».

Με τον 485/1903 προτάθηκε η διδασκαλία του βιβλίου του Δημητρίου Σ. Βουτετάκη «περί Συνταγματικού Πολίτου» το οποίο διδάχτηκε σε πολλά σχολεία της περιοχής²⁷.

Η συζήτηση στη Βουλή των Κρητών για το μάθημα και το βιβλίο του συνταγματικού πολίτη

Η κυκλοφορία του βιβλίου προκάλεσε τα αρνητικά σχόλια και την απαξίωση τόσο για το περιεχόμενό του, για τη διδασκαλία του στους μικρούς μαθητές αλλά και για την τιμή του²⁸.

Μιχελιδάκης Αντ. «...Αλλά δεν ήρκεσαν αι βλέλλαι αυτάί μόνον διά να εκμυζήσωσι το αίμα το υπολειφθέν εις τον καταστραφέντα Κρητικόν λαόν. Επενοήθη και έτερόν τι. Επεβλήθησαν κύριοι εις τα δημοτικά σχολεία βιβλία αμφιβόλου προελεύσεως, έτι δε μάλλον αμφιβόλου ωφελείας. Επεβλήθησαν, κύριοι ως ανάγνωσμα εις τα δημοτικά σχολεία τα καθήκοντα του Συνταγματικού πολίτου. Φανταστήτε ένα παιδί, του οποίου ο εγκέφαλος δεν είναι εις θέσιν να οικειοποιηθεί τας συγκεκριμένας ιδέας να μανθάνη θεωρίας περί των καθηκόντων του Συνταγματικού πολίτου.

26. Ηρακλής Ρεράκης, 'Η Αγωγή του Πολίτου' στα σχολεία της Κρητικής Πολιτείας'

27. Δημητρίου Σ. Βουτετάκη, 'Ο Συνταγματικός Έλλην ήτοι τα Καθήκοντα του Ανθρώπου προς εαυτόν, προς τον θεόν και προς την κοινωνίαν' και τα καθήκοντα και δικαιώματα του Συνταγματικού Πολίτου', Εν Αθήναις εκ του τυπογραφείου των καταστημάτων Μιχαήλ Ι. Σαλίβερου, 1904

28. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής (Περίοδος Α', Συνεδρίασις Ν'), 14 Ιουλίου 1901, σελ. 1126.

Χ. Πλουμιδάκης. Ενώ ήσαν αντισυνταγματικοί, ήθελον να κάμουν τον λαόν Συνταγματικόν.

Γ. Παπαδόπετρος. Συνταγματικότερον εαυτών.

Α. Μιχελιδάκης. Επεβλήθη ο 'Ανθρωπος'. Τι είναι ο 'Ανθρωπος'; Μίαν πρωίαν πηγαίνω εις το σπίτι όπου έχω τον ανεψιόν μου, τον υιόν του ιατρού κ. Ιερωνυμάκη και μοι λέγει. Δόσε μου 30 λεπτά διά να πάρω τον 'Ανθρωπον'. Του έδωκα τα λεπτά και επήρε τον 'Ανθρωπον'. Παρατηρώ διά να ίδω ποίος έκαμε το βιβλίον αυτό και δεν βλέπω κανένα. Καπηλικώς μόνον ο εκδότης επλήρωσε 50 ή 100 δραχμάς εις τινα άπειρον μεταφραστήν και μας παρασκεύασεν αυτό το βιβλίον. Είχον την περιέργειαν να το αναγνώσω, και είδον ότι ήτο ανάξιο λόγου. Αλλ' ύστερον ερωτήσας τον ανεψιόν μου έμαθον ότι δεν το επέβαλον ως ανάγνωσμα, αλλά τούτο έγινε διά να φύγουν τα 30 λεπτά από τα θυλάκια των κατεστραμμένων γονέων και να μεταβούν εις τα θυλάκια του εκδότη.

Του φίλου μου του Αντωνιάδου του ποιητού, τον οποίον λίαν εκτιμώ, η 'Κρητηΐς' ετέθη ως ανάγνωσμα εις τα Ελληνικά Σχολεία εις την α' τάξιν.

Α. Κριάρης. Και εις τα Γυμνάσια.

Α. Μιχελιδάκης. Έν επικόν ποίημα επήγαν να θέσουν εις χείρας παιδων εννέα ετών...»

Με αφορμή τις διαφοροποιήσεις αυτές στα μαθήματα που πρότεινε η Επιτροπή Παιδείας, ο Ν. Γιαμαλάκης, Επίτροπος Παιδείας, αγωνίζεται στο βήμα της Βουλής 14 Ιουλ. 1901, αναπτύσσοντας επιχειρήματα, να πείσει την ανάγκη για αναλυτική διδασκαλία τόσο των γεωργικών όσο και των Τεχνικών μαθημάτων, καθώς και την επανεισαγωγή του μαθήματος του 'Συνταγματικού Πολίτου'.

« Άρθρον 15. (αναγιγνώσκεται)

Ν. Γιαμαλάκης. Δεν θα ενδιατρίψω εις πολλές περικοπάς του ιδικού μου νομοσχεδίου, αλλά νομίζω ότι μερικά, τα οποία έχουσι παραλειφθή πρέπει να προστεθώσι. Τοιούτο είναι το 7 εδάφιον του άρθρου 24 του νομοσχεδίου μου γ') 'στοιχειωδώς τα καθήκοντα και δικαιώματα του συνταγματικού πολίτου'. Το ιε', το οποίο λέγει 'εν τοις σχολείοις των αρρένων πρακτικά γνώσεις κηπουρικής, δενδροκομίας, μελισσοκομίας και εν γένει της γεωργίας και των γεωργικών βιομηχανιών κατά τας διαφόρους ανάγκας των σχολικών περιφερειών, εν δε ταις ανωτέραις τάξεσι των ανωτέρων δημοτικών και χειροτεχνία'. Και το ις', « εν τοις σχολείοις των θηλέων ανθοκομεία, σηροτροφεία, εργόχειρα, ήτοι ραπτική, κοπτική, πλεκτική, ποικιλτική, μεγειρική, οικιακή οικονομία και οικιακή παιδαγωγική, και εν ταις τρισίν ανωτέραις τάξεσι των ανωτέρων παρθεναγωγείων η γαλλική γλώσσα'.

Έρχομαι να αναπτύξω έκαστον εξ αυτών των εδαφίων. Γνωρίζετε, κ. βουλευταί, ότι αφ' ότου ηλευθερώθημεν και απεκτήσαμεν σύνταγμα, εις τους μαθητάς, δηλαδή εις τους μέλλοντας πολίτας πρέπει να διδάσκωνται τα δικαιώματα και τα καθήκοντα του συνταγματικού πολίτου, διότι άλλως δεν θα δύνανται να κάμωσι χρήσιν καλήν των δικαιωμάτων, των οποίων απολαύουσιν εκ του Συντάγματος, της ελευθέρας ψήφου και καθεξής. Δεν έχω βεβαίως την αξίωσιν διά της διδασκαλίας αυτής να καταστήσωμεν τους μικρούς μαθητάς σοφούς περί το Συνταγματικόν Δίκαιον, όπως κάποιος είπε χθες, τοιαύτην αξίωσιν βεβαίως δεν έχω, αλλ' όπως νομίζομεν ότι τα θρησκευτικά πρέπει να διδάσκωνται από της πρώτης τάξεως του δημοτικού σχολείου, χωρίς βεβαίως να έχωμεν αξίωσιν να κάμωμεν θεολόγους τους μαθητάς, ούτω νομίζω ότι και τα δικαιώματα και καθήκοντα του συνταγματικού πολίτου πρέπει να διδάσκωνται από τότε, διότι οίαν επίδρασιν έχει το εν διά την ηθικήν εις την θρησκείαν, την αυτήν επίδρασιν έχει και το έτερον διά την χρήσιν της ψήφου, εκ της οποίας εξαρτάται η ευημερία ή κακοδαιμονία του τόπου. Νομίζω λοιπόν ότι το εδάφιον αυτό πρέπει να μείνη. Ίσως μοί είπωσι. Πώς διδάσκωνται αυτά τα μαθήματα σήμερα; Την ερώτησιν αυτήν, κύριοι βουλευταί, ημπορεί να την αποτεινή κανείς δι' όλα τα μαθήματα, διότι οι διδάσκαλοί μας δυστυχώς δεν είναι ακόμη εις την περιωπήν εκείνην, ώστε η διδασκαλία των να είναι σκόπιμος. Δεν είναι τούτο όμως λόγος όπως αφαιρέσωμεν το μάθημα. Διότι υπάρχουσι διδάσκαλοι αρκετά έμπειροι, υπάρχουσι και βιβλία, εις τα

οποία εις ευσυνείδητος και άξιος της αποστολής του διδάσκαλος, του οποίου καθήκον είναι να διαπλάσσει πολίτας χρηστούς, θ' ανατρέξει βεβαίως διά να αρυσθή γνώσεις, τας οποίας θα μεταδώσει εις τους μαθητάς. Νομίζω λοιπόν ότι πρέπει να τεθή το εδάφιον αυτό.

Α. Μιχελιδάκης. Δεν συμφωνώ, κ. Σύμβουλε, με την γνώμην σας, και το εδήλωσα χθες εις την εισήγησίν μου, ότι δεν είναι ωφέλιμος και αναγκαία η διδασκαλία συνταγματικών θεωριών εις μικρούς παίδα.

Χ. Πλουμιδάκης. Εις το πανεπιστήμιον διδάσκονται αυτά.

Α. Μιχελιδάκης. Εις τους οποίους θα είμεθα πολύ ευχαριστημένοι αν δυνηθώμεν να εμβάλλωμεν γνώσεις απολύτως συγκεκριμένας. Αυταί αι γνώσεις είναι πολύ αφηρημένοι και νομίζω ότι ημπορούμεν να περάσωμεν από αυτόν τον νεωτερισμόν.

Ν. Γιαμαλάκης. Γνώμη σας.

Α. Μιχελιδάκης. Εάν εφρόνουν ότι είναι δυνατόν να εισαχθή αυτό το μάθημα, θα επρότεινον, και μοί φαίνεται περίεργον πως διέλαθε την προσοχήν σας, το άριστον βιβλίον του κ. Λυκούδη.

Ν. Γιαμαλάκης. Δεν ήτο βγαλμένο, κ. Μιχελιδάκη.

Α. Μιχελιδάκης. Αντί του βιβλίου, το οποίον έχετε εν χρήσει και το οποίον δεν είναι παρά μία φυλλάδα από εκείνας, αι οποίαι δημιουργούνται εις 24 ώρας.

Ν. Γιαμαλάκης. Δίδω μίαν πληροφορίαν εις τον κ. Εισηγητήν ότι του Λυκούδη το βιβλίον δεν είχε εκδοθή.

Α. Μιχελιδάκης. Αν δεν ήτο εκδεδομένον έχετε δίκαιον.

Ν. Γιαμαλάκης. Θα σας είπω εγώ. Πέρυσι συνήντησα τον κ. Λυκούδη και του είπον ότι ηθέλωμεν εισαγάγει αυτό το μάθημα. Κατά περίεργον, μοι είπε, σύμπτωσιν και εγώ θα γράψω τοιούτο βιβλίον. Του είπον σας παρακαλώ να μου το στείλετε εγκαίρως δια να το εισαγάγωμεν. Μοι είπεν ότι δεν είναι δυνατόν να εισαχθή εις τα ιδικά σας σχολεία, διότι εγώ κτυπώ μερικάς κακίας, τας οποίας έχομεν ημείς εδώ. Αυτά μοι είπεν ο κ. Λυκούδης. Εγώ βεβαίως δεν ήξευρον τι ήθελε γράψει. Το βιβλίον δε ήλθε κατόπιν πολλών μηνών. Όσον αφορά την επίκρισιν, την οποίαν ο κ. Εισηγητής έκαμεν του βιβλίου, το οποίον είναι εν χρήσει, του λέγω τούτο, ότι διεξήχθη διαγωνισμός, εις τον διαγωνισμόν υπεβλήθησαν τρία βιβλία, η επιτροπή ενέκρινεν αυτό. Βεβαίως δε το ενέκρινε, διότι το εύρισκε το άριστον και το τέλιον εις το είδος του. Κάθε άλλο, αλλά δεν υπήρχεν άλλο. Εύχομαι δε εις τους σοφωτέρους να κάμουν καλύτερον να εισαχθή αυτό.

Α. Μιχελιδάκης. Εγώ κ. Σύμβουλε, το αποκρούω κατ' αρχήν και επιμένω εις την αρχήν αυτήν. Ότι δεν πρέπει να βαρύνωμεν του νέους παίδα με τοιαύτα αναγνώσματα, τα οποία θα ήνε πάντη ανωφελή ου μην αλλά και βλαβερά, διά την ηλικίαν αυτών...»

Τελικά η Βουλή δέχτηκε το άρθρο με την αρχική του μορφή.

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα για τη διδασκαλία του μαθήματος

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα τα περιεχόμενα διδασκαλίας του μαθήματος ήταν τα παρακάτω :

« Ο Οργανισμός της πολιτείας συνοπτικός, η κοινότης, ο δήμος, ο δήμαρχος και το δημοτ. Συμβούλιον, η επαρχία, ο έπαρχος, νομός, ο νομάρχης και το νομαρχ. Συμβούλιον. Η πολιτεία, το σύνταγμα ο Ηγεμών, η νομοθετική εξουσία, η εκτελεστική και η δικαστική ».

Περιεχόμενα, επίσης του δεύτερου μέρους είναι : « ο πολίτης τα καθήκοντα και δικαιώματα αυτού: Η υποχρεωτική φοίτησις εις το σχολείον, η στρατιωτική υπηρεσία, οι φόροι, η καθολική ψηφοφορία ».

Δύο μήνες μετά τη δημοσίευση των αναλυτικών προγραμμάτων, στις 18 Φεβρ. 1900 πραγματοποιήθηκε η προκήρυξη του διαγωνισμού²⁹ η οποία έδινε καταληκτική ημερομηνία για την υποβολή των βιβλίων στις 30 Ιουν. του ίδιου έτους. Στις 12 Ιουλίου έγινε ο διορισμός των μελών της Επιτροπής η οποία συνεδρίασε και εξέδωσε απόφαση.³⁰ Στο διαγωνισμό έλαβαν μέρος οι : Δ. Βουτετάκης και Δ. Παπαρηγορίου. Ο Βουτετάκης με ένα τόμο που έφερε τον τίτλο : « Εγχειρίδιον περί των καθηκόντων του ανθρώπου προς εαυτόν, προς τον Θεόν, προς την Κοινωνίαν και προς την Πολιτείαν » και είχε 158 σελίδες, ενώ ο Παπαρηγορίου με δυο τόμους που έφεραν τους παρακάτω τίτλους : α. « Ο άνθρωπος, ήτοι καθήκοντα και δικαιώματα του ανθρώπου. Προς χρήσιν των μαθητών της Γ' τάξεως των δημοτικών σχολείων » με 75 σελ. και β. « Ο Πολίτης, ήτοι καθήκοντα και δικαιώματα του πολίτου. Προς χρήσιν των μαθητών της Δ' τάξεως των δημοτικών σχολείων » με 85 σελίδες.

Η Επιτροπή κρίσης απέρριψε το βιβλίο του Βουτετάκη και ενέκρινε του Παπαρηγορίου αναπτύσσοντας με σαφήνεια και λεπτομέρεια τους λόγους : Οι λόγοι απόρριψης του Βουτετάκη ήταν οι ακόλουθοι : α. Έλλειψη κεφαλαίων και παραγράφων (« οδός μακροτάτη άνευ σταθμών ») β. Χρήση λέξεων και συντάξεων χυδαίων (« ντρέτος, χατήρι, ρεμπελιό, κάνει καθένας του κεφαλιού του »), γ. Ύπαρξη περιττολογιών και ταυτολογιών, δ. Παράλειψη χρήσιμων και αναγκαίων («περί έθνους, οικογενείας, κοινωνίας, διοικητικής οργάνωσης ») ε. Ενίσχυση δεισιδαιμονίας και υπόλθαψη μίσους (« η χείρ του επιόρκου σαπίσα δια το αμάρτημα πυορροεί, μίσος κατά των πλουσίων και των κακών »), στ. Μεταπήδηση από του ενός θέματος στο άλλο.

Οι λόγοι έγκρισης του βιβλίου του Παπαρηγορίου ήταν οι παρακάτω : α. Καθαρότητα και ομαλότητα της γλώσσας, β. πληρότητα και αρτιότητα περιεχομένου, γ. Μεθοδικότητα (« Το σπουδαιότερον συστατικόν παντός βιβλίου εις χρήσιν μαθητών συντεταγμένον. Αναφέρει ακόμη η επιτροπή ως μειονέκτημα του βιβλίου τον « ενιαχού ψυχρό της αφηγήσεως τρόπο ».)

Τελικό πόρισμα της Επιτροπής : « ...Η επιτροπεία μη επιθυμούσα επί μακρότερον χρόνον να δεσμεύσει τους βουλομένους να παράγωσι τελειότερόν τι προτείνει όπως, επανορθουμένων των επομένων πλημμελημάτων, εισαχθεί τούτο εις τα παρ' ημίν δημοτικά σχολεία επί μίαν διετίαν³¹ ».

Ο Σύμβουλος της Παιδείας ενέκρινε την πρόταση της Επιτροπής και με τη με αρ. 3867 εγκύκλιό του προς Νομαρχιακούς Επιθεωρητές, Διευθυντές και διδασκάλους που δημοσιεύτηκε στην Επίσημο Εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας στις 17 Οκτωβρίου 1900 γνωστοποιεί την έγκριση του εγχειριδίου του Παπαρηγορίου « Περί καθηκόντων και δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτου », ορίζει να διδάσκεται διηρημένο, ο μεν « Άνθρωπος » στην Γ' τάξη ενώ ο « Πολίτης » στη Δ' τάξη, και γ. παραγγέλει να αναγραφεί στα προγράμματα και να αρχίσει η διδασκαλία του από το πρώτο εξάμηνο.

29. ΙΑΚ, Κρητ. Πολιτεία, Φάκελοι ετών 1899 & 1900

30. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Έκθεση της Επιτροπείας, 15 Σεπτ. 1900, αρ. 57, τεύχος 3^ο, σελ. 5-6.

31. Πραγματικά ο Βουτετάκης ασχολήθηκε επιμελέστερα και κατόρθωσε την έγκριση του βιβλίου του, τρία χρόνια αργότερα, με τίτλο « Ο Συνταγματικός Έλληνας » για τη Γ και Δ τάξη των δημοτικών σχολείων. Βλ. Δημητρίου Σ. Βουτετάκη, 'Ο Συνταγματικός Έλληνας ήτοι τα Καθήκοντα του Ανθρώπου προς εαυτόν, προς τον Θεόν και προς την κοινωνίαν' και τα καθήκοντα και δικαιώματα του Συνταγματικού Πολίτου', Εν Αθήναις εκ του τυπογραφείου των καταστημάτων Μιχαήλ Ι. Σαλίβερου, 1904

Με τα δύο βιβλία του μαθήματος « του Συνταγματικού Πολίτη » ασχολήθηκε επισταμένως και μελέτησε σε βάθος ο Ηρακλής Ρεράκης, Σχολικός Σύμβουλος Β/θμιας Εκπ/σης καταλήγοντας στις παρακάτω παρατηρήσεις³²:

« 1. Το απορριφθέν σύγγραμμα του Βουτετάκη ανταποκρίνεται μόνον μερικώς στις αρχές του Αναλ. Προγράμ. του Υπουργείου Παιδείας. Παρά τη θετική εντύπωση που προσδίδει σ' αυτό η διαλογική του μορφή δεν ανταποκρίνεται, επίσης, και ως προς τα περιεχόμενα και ως προς τη μεθοδικότητα και τη διάταξη της ύλης στην παιδική ψυχολογία και αντιληπτικότητα. Δεν καλλιεργεί, ακόμη, τον ελεύθερο και συνειδητοποιημένο πολιτικοκοινωνικά άνθρωπο, που διακατέχεται, όπως ισχυρίζεται ο συγγρ., από αγάπη και σεβασμό προς τον πλησίον, το Θεό και την πολιτεία, αλλά ένα άτομο, που ενεργεί από νομική υποχρέωση ή ορθολογικό καθήκον και λειτουργεί με συμφεροντολογικούς υπολογισμούς και προπαντός κάτω από το φόβο και την απειλή της θείας εκδίκησης και τιμωρίας.

Η παρουσίαση των θεμάτων του, εξάλλου, δε χαρακτηρίζεται από εκείνην την ποιοτική απόχρωση και την ευαισθησία που απαιτείται να υπάρχει σ' ένα παιδικό διδακτικό βιβλίο.

Παραδειγματικές αστοχίες και αποπίες του παραπάνω βιβλίου είναι οι εξής :

α. Ο δάσκαλος παρουσιάζεται να εξευτελίζει και να ταπεινώνει δημοσίως στην τάξη και με εντελώς αντιπαιδαγωγικό τρόπο κάποιους μαθητές του για τυχόν ελαττώματα ή λάθη τους [...]

β. Η υπόθεση του βιβλίου είναι πλεγμένη με επεισόδια παρμένα από το άμεσο περιβάλλον των μαθητών. Αυτό θα ήταν προτέρημα του βιβλίου, αν δεν υπήρχαν οι αναφορές του δασκάλου σε γνωστά άτομα, τα οποία μάλιστα ο δάσκαλος επαινεί, κατηγορεί, υποστηρίζει, προβάλλει και απορρίπτει, εκφράζοντας έτσι συμπάθειες ή αντιπάθειες και διατρέχοντας τον κίνδυνο να γίνει το σχολείο κέντρο σκανδαλωδών διενέξεων και αντιπαραθέσεων των κατοίκων της περιοχής. [...]

γ. Ο Θεός παρουσιάζεται μ' έναν εντελώς αντιχριστιανικό τρόπο, ως τιμωρός και εκδικητής του κακού ανθρώπου και όχι ως ελεήμων, φιλόανθρωπος και θεραπευτής του ! [...]

δ. Προσβάλλεται, επαινείται και τιμάται, ως πρότυπο νομιμοφροσύνης και πατριωτισμού, κάποιος μαθητής, διότι εκτός των άλλων καταδίδει το φυγόδικο και κρυπτόμενο στην περιοχή εξάδελφό του στην αστυνομία, η οποία και τον συλλαμβάνει. [...]

ε. Διαστρεβλώνεται το νόημα αξιών και αρετών, όπως χαρακτηριστικά με την ελεημοσύνη, που είτε προβάλλεται ως βοήθεια που επιστρέφεται [...] είτε ως πρόληψη της εγκληματικότητας και της θείας τιμωρίας [...].

2. Το εγκριθέν βιβλίο του Παπαγρηγορίου έχει αρκετά πλεονεκτήματα, διότι προβάλλονται με λιτότητα, μεθοδικότητα, παραστατικότητα και αντικειμενικότητα όλες οι θεματικές του ενότητες, που ανταποκρίνονται μάλιστα εύστοχα στο Α.Π. Δειγματικά παραθέτουμε λίγες περιπτώσεις, που δείχνουν ταυτόχρονα το διαφορετικό πνεύμα που κυριαρχεί στο σύγγραμμα του Παπαγρηγορίου καθώς και τους λόγους της υπεροχής του έναντι εκείνου του Βουτετάκη.

α. Μια από τις αρετές που πρέπει να αναπτύσσουν οι συμμαθητές, 'διότι είναι αδελφοί και οφείλουσι να αγαπάσι και να βοηθώσι αλλήλους', αποτελεί για το συγγρ. το 'μη καταγγέλετε αλλήλους'. [...]

β. Στα 'καθήκοντα προς τους άλλους' συμπεριλαμβάνει και τη φιλανθρωπία. [...]

γ. Καλλιεργεί ένα υγιή πατριωτισμό και ένα ορθό οικουμενικό πνεύμα και όχι έναν επικίνδυνο φυλετισμόν, που καταλήγει σε σωβινισμό και φονταμενταλισμό. [...]

Ωστόσο υπάρχουν και αρκετά μειονεκτήματα, μερικά από τα οποία είναι τα εξής :

32. Ρεράκη Ηρακλή, 'Η Αγωγή του Πολίτου' στα σχολεία της Κρητικής Πολιτείας, στο περιοδικό Κρητολογικά Γράμματα, περιοδική έκδοση ιστορικής λαογραφικής εταιρείας Ρεθύμνης, τ. 14, Ρέθυμνο 1999

α. Η διαλογική μορφή με την οποία είναι γραμμένο το βιβλίο έχει μόνο φαινομενικά θετικό χαρακτήρα. Δεν περιέχει, δηλαδή, τα ουσιαστικά χαρακτηριστικά του δημιουργικού διαλόγου, αφού σχεδόν πάντα ρωτά ο μαθητής το δάσκαλο ή τον πατέρα του και ο ερωτούμενος απαντά, συμβουλεύει, καθοδηγεί. Έτσι το βιβλίο αποκτά χαρακτήρα δασκαλοκεντρικό με εμφανή απουσία της έκφρασης, της αυτενέργειας, της κριτικής σκέψης και της δημιουργικότητας του παιδιού.

β. Όπως στο απορριφθέν βιβλίο του Βουτετάκη έτσι και εδώ διατυπώνεται, με διαφορετικό βέβαια τρόπο, μια παρερμηνευμένη για το Θεό αντίληψη, διαφορετική, πάντως, από την επικρατούσα στον ορθόδοξο χριστιανικό λαό της Κρήτης [...] Θεωρούμε ότι η εκ του Γάλλου Καθηγητού επίδραση που έχει ο συγγραφέας (μεταφραστής), ως προς το θέμα της θρησκευτικότητας, φαίνεται ότι εγγίζει στο οριακό επίπεδο της αντιγραφής της εγκλωβισμένης στο δυτ. Διαφωτισμό δυτικής θρησκευτικότητας [...] Ένα κράμα, λοιπόν, Ευσεβισμού και Ορθολογισμού παρατηρείται στα σχετικά με το Θεό κεφάλαια του βιβλίου [...] Η φύση και η ηθική συνείδηση αποτελούν τον άξονα της θρησκευτικής ζωής που προτείνει ο συγγραφέας [...]

γ. Καλλιεργείται, με σαφώς χαμηλότερους τόνους από εκείνους του βιβλίου του Βουτετάκη, μια έστω και μετριοπαθής αντίληψη της νομικής δεοντολογίας, με έμφαση στην πειθαρχία, στην ηθική καθηκοντολογία, και στις νομικές υποχρεώσεις του πολίτη, με σαφή πάντως υποτίμηση και περιθωριοποίηση των δικαιωμάτων του ».

Την απαξίωση του Αντ. Μιχελιδάκη σε αγόρευσή του στη Βουλή των Κρητών, όπως προαναφέραμε, εισπράτει 'ο Άνθρωπος' το εγκριθέν για την Γ' δημοτικού βιβλίο του Παπαγρηγορίου³³.

Με τον 485/1903 προτάθηκε, αφού ο συγγραφέας έκανε τις απαραίτητες διορθώσεις, η διδασκαλία του βιβλίου του Δημητρίου Σ. Βουτετάκη « περί Συνταγματικού Πολίτου » το οποίο διδάχτηκε σε πολλά σχολεία της περιοχής.

Σύμφωνα με τα αναλυτικά προγράμματα του 1909, στην Ε και Στ τάξη των Ανωτέρων Δημοτικών Σχολείων διδάσκονται στο μάθημα 'πολιτικά' :

«... Ζ'. ΠΟΛΙΤΙΚΑ (αγωγή του πολίτου)

Τάξις Ε' και ΣΤ'.

Καθήκοντα και δικαιώματα του πολίτου. Ανάγνωσις, ερμηνεία και απομνημόνευσις των κυριωτάτων άρθρων του ελληνικού συντάγματος. Ανάγνωσις εκ του βιβλίου του Συλλόγου των ωφελίμων βιβλίων υπ' αρ. 8 'Καθήκοντα του πολίτου'.....»

Οι αδιάλειπτες προσπάθειες της Κρητικής Πολιτείας για στροφή του μαθητικού πληθυσμού προς τη γεωργία – Τα σχολικά αγροκήπια

Με τον εκπαιδευτικό νόμο 1899 η Κρητική Πολιτεία συνέδεσε το σχολείο με τη γεωργία και τη γεωργική βιομηχανία, προσπαθώντας να προσδώσει πρακτικές γνώσεις στους μικρούς μαθητές τα 9/10 των οποίων θα ασκούσαν το επάγγελμα του γεωργού. Η προσπάθεια συνεχίστηκε καθ' όλη τη διάρκεια της Κρητικής Πολιτείας και απέβλεπε στο να καταπολεμηθεί η μονομέρεια του σχολείου προς τις θεωρητικές γνώσεις που συνήθως κατέληγε στην επιδίωξη κατάληψης θέσης δημοσίου υπαλλήλου. Με τον με αρ. 82 νόμο Διάταγμα 'Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως' στα διδακτέα μαθήματα του δημοτικού σχολείου συμπεριλαμβάνονταν και τα γεωργικά μαθήματα : « ...ιε' Εν τοις σχολείοις των αρρένων πρακτικά γνώσεις κηπουρικής, δένδροκομίας, μελισσοκομίας και εν γένει της γεωργίας και των γεωργικών βιομηχανιών, κατά τας διαφόρους ανάγκας των σχολικών περιφερειών.

33. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής (Περίοδος Α', Συνεδρίασις Ν'), 14 Ιουλίου 1901, σελ. 1126.

Με τον 391 νόμο του 1901, 11^ο στη σειρά μάθημα ήταν ‘γεωπονικάί εργασίαι και τεχνικάί’. Το μάθημα διατηρήθηκε και με το νόμο του 1903 ‘Τροποποιήσεις εν τω Νόμω 391 περί Οργανισμού Δημοσίας Εκπαιδύσεως’ και στο νόμο του 1905 ως υποχρεωτικό.

Ο σχεδιασμός της Πολιτείας, για σύνδεση της εκπαίδευσης με τη γεωργική παραγωγή, στηρίχτηκε στην έκθεση του διευθυντή του Γεωργικού σταθμού Αθηνών Αριστείδη Μουράτογλου ο οποίος κλήθηκε για το σκοπό αυτό από το Σύμβουλο Οικονομικών Κ. Φούμη τον Αύγουστο του 1899. Ο Μουράτογλου περιήλθε το νησί, συνέταξε και παρέδωσε στις 14 Αυγ. 1899, εκτενή έκθεση που αποτέλεσε τη βάση της γεωργικής οργάνωσης στην Κρήτη τα επόμενα χρόνια. Όπως χαρακτηριστικά σημείωνε στην εισαγωγή της έκθεσής του : « Η ευημερία της Κρήτης, αναντιρρήτως, εξαρτάται από την γεωργίαν, την μόνην της νήσου πραγματικήν πηγήν παραγωγής πλούτου και μόνον διά της όσον το δυνατόν τελειότερας αναπτύξεως αυτής δύναται μετά παρέλευσιν χρόνου να επέλθη και η ανάπτυξις βιομηχανιών τινών, δι’ άς ένεκα των ειδικών περιστάσεων, υφ’ άς η Κρήτη ευρίσκεται είναι αύτη πρόσφορος ». Στο κεφ. περί γεωργικής εκπαίδευσως σημείωνε ότι «Το άριστον μέσον της προαγωγής της γεωργίας χώρας τινός είναι η συστηματική εκπαίδευσις ».

Η διδασκαλία των γεωργικών μαθημάτων και η παροχή πρακτικών γνώσεων εντασσόταν σ’ ένα ευρύτερο πλαίσιο γεωργικής εκπαίδευσης (δημιουργήθηκαν γεωργικοί σταθμοί, εκπαιδευόνταν δάσκαλοι) το οποίο υποστηρίχτηκε από τις Διευθύνσεις της Παιδείας και των Οικονομικών. Η πρόοδος της γεωργίας, μοναδική παραγωγή πλούτου για το νησί ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για την πρόοδο και την ευημερία του. Έπρεπε λοιπόν η Πολιτεία να ενδιαφερθεί πρωταρχικά για τη μόρφωση του γεωργού μέσα από το δημοτικό σχολείο, αφού η οικονομική κατάσταση δεν επέτρεπε την ίδρυση γεωργικών σχολών.

Ο Μουράτογλου αφού τόνιζε, στη συνέχεια της έκθεσής του, ότι οι σχολές που απαιτούνται για τη μέση και ανώτερη επιστημονική εκπαίδευση δεν είναι δυνατόν, για οικονομικούς λόγους, να ιδρυθούν τόνιζε χαρακτηριστικά : « Η κατωτέρα γεωργική εκπαίδευσις, σκοπόν έχει να μορφώσει τους υιούς των μικρών γεωργών και τους γεωργικούς εργάτας εν γένει εις τρόπον, ώστε να δύνανται να εννοώσι στοιχειωδώς τα γεωργικά και οικονομικά φαινόμενα, τα λαμβάνοντα χώραν εν τη μικρά των εκμεταλλεύσει, να χειρίζονται επιδεξίως τα νεώτερα μηχανήματα, να εκτελώσι επιτηδείως πάσαν γεωργικήν εργασίαν, να δύνανται να κάμνωσιν ορθήν χρήσιν των λιπασμάτων, να εννοώσι καλώς τας διδομένας αυτοίς οδηγίας και να αποκτήσωσι μίαν τινά λελογισμένην πρωτοβουλίαν προς λύσιν των εκτάκτως παρουσιαζομένων μη συνήθως φαινομένων. Εν ενί λόγω ο σκοπός της γεωργικής δημοτικής εκπαίδευσως είναι η επαγγελματική μόρφωσις και η ανάπτυξις των μικρών ιδιοκτητών, των ιδίαις χερσί κατεργαζομένων τα μικρά αυτών κτήματα, και των γεωργικών εν γένει εργατών [...] Εις την τοιαύτην δε μόρφωσιν του γεωργικού εργατού μεγάλως συντελεί η εν τω δημοτικώ Σχολείω προηγουμένη εκπαίδευσις και το εν γένει περιβάλλον, εν ώ ανατρέφεται και ζη ο εργάτης.

Δυστυχώς εν Κρήτη, μη υπάρχουσής ανεπτυγμένης γεωργίας, όχι ολίγας δυσκολίας θέλει απαντήσει η τελεία μόρφωσις της δημοτικής γεωργικής εκπαίδευσως[...]

Κατ’ ανάγκην η διάχυσις των στοιχειωδών γεωργικών γνώσεων θέλει γίνει εμμέσως διά του Δημοτικού Σχολείου, της εκκλησίας και του μοναστηρίου, διά της μορφώσεως προτύπως αγροικιών καλλιεργουμένων προς όφελος και ζημίαν ουχί της Πολιτείας αλλ’ ιδιώτου, λαμβάνοντα εν ανάγκη επιχορήγησιν τινα εκ μέρους της Πολιτείας, διά των γεωργικών σταθμών, διά της δημοσιεύσεως καταλλήλων και επικαίρων στοιχειωδών γεωργικών μελετών και διά παντός μέσου, όπερ η Πολιτεία δύναται να διαθέση...

...Επίσης επιφυλασσόμεθα να υποβάλωμεν ιδίαν έκθεσιν, εν συνεργασία μετά του αρμοδίου υπαλλήλου της επί της παιδείας Ανωτέρας Διευθύνσεως, περί διδασκαλίας των

σχετικών τη γεωργία μαθημάτων, εν τε τοις δημοτικοίς σχολείοις και τοις διδασκαλίοις³⁴..
»

Η συζήτηση στη Βουλή των Κρητών για τη σύνταξη του εκπαιδευτικού νόμου και τη διδασκαλία των γεωργικών μαθημάτων (1901)

Την 1^η Αυγ.1901 δημοσιεύεται ο με αρ. 391 Νόμος 'Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως'. Σύμφωνα με το νόμο αυτό τα μαθήματα του δημοτικού σχολείου παραμένουν τα ίδια με μικρές αλλαγές. Ανάμεσα σ' αυτές τις αλλαγές συμπεριλαμβάνεται η συρρίκνωση υπό τον τίτλο «Γεωπονικά εργασία και Τεχνικά». Με αφορμή την κατάργηση του μαθήματος του συνταγματικού πολίτη και την υποβάθμιση των Γεωργικών και Τεχνικών μαθημάτων ο Νικόλαος Γιαμαλάκης μιλώντας στη Βουλή των Κρητών στη διάρκεια της συζήτησης τεκμηριώνει την ανάγκη επανεισαγωγής του μαθήματος «συνταγματικός πολίτης» και την αναλυτική διδασκαλία των τεχνικών και γεωργικών μαθημάτων σε αρρυναγωγεία και παρθυναγωγεία.

«...Ν. Γιαμαλάκης. Δεν θα ενδιατρίψω εις πολλές περικοπές του προγράμματος του ιδικού μου νομοσχεδίου, αλλά νομίζω ότι μερικά, τα οποία έχουσι παραλειφθή πρέπει να προστεθώσι. Τοιούτο είναι το εδάφιο ιε' το οποίον λέγει 'εν τοις σχολείοις των αρρένων πρακτικά γνώσεις κηπουρικής, δενδροκομίας, μελισσοκομίας και εν γένει της γεωργίας και των γεωργικών βιομηχανιών κατά τας διαφόρους ανάγκας των σχολικών περιφερειών, εν δε ταις ανωτέραις τάξεσι των ανωτέρων δημοτικών και χειροτεχνία'... Νομίζω ότι πρέπει να τεθή το εδάφιο ιε' το οποίο σας ανέγνωσα. Τοιαύτη διάταξις δεν υπάρχει εις τον νόμον αυτόν, δεν διαφεύγει δε κανενός κυρίου βουλευτού την προσοχήν ότι είναι σπουδαιότατον. Έχω δε να αναγγείλω εις την Βουλήν το ευχάριστον αποτέλεσμα ότι πέρυσιν εκαλλιεργήθησαν 150 αγροκήπια λίαν ευδοκίμως. Βεβαίως δεν είναι αρκετά, διότι πρέπει κάθε σχολείο να έχη το ιδικόν του, αλλ' ουδέ οι διδάσκαλοι ήσαν ικανοί, ουδέ αι κοινότητες εφάνησαν πρόθυμοι να δώσωσι τοιαύτα αγροκήπια³⁵... Διά δε τα σχολεία των θηλέων είπον. 'Ανθοκομεία, σηροτροφεία, εργόχειρα κτλ.'. Και αυτό πρέπει να υπάρχη. Τώρα είναι αληθές ότι εις τα ανώτερα παρθυναγωγεία ο συντάκτης του υπό συζήτησιν νομοσχεδίου έχει τα μαθήματα αυτά, νομίζω όμως ότι επειδή τα ανώτερα παρθυναγωγεία θα είναι μόνον 4 καθ' όλην την Νήσον, τα δε σχολεία των θηλέων θα είναι πολύ περισσότερα, δεν πρέπει να λείψωσι τα μαθήματα αυτά. Διότι τα θήλεα, τα οποία δεν θα λάβωσιν ανώτεραν εκπαίδευσιν, αλλά θα υπάγουν από το σχολείον εις το σπήτι των, πρέπει να συγκομίσωσι μερικάς γενικάς γνώσεις ή τουλάχιστον την αγάπην προς αυτάς τας εργασίας... ».

(Γίνεται δεκτόν το άρθρο 15 έχον ούτω) :

Μαθήματα διδασκτέα εν τω Δημοτικώ Σχολείω είναι :

1).....11^{ov}) Γεωπονικά εργασία και τεχνικά, διά τα θήλεα δε και χειροτεχνήματα

Β. Σκουλάς. Υποχρεωτικώς να τεθή εδώ κ. Εισηγητά.

34. « Εκθεσις προς την Ανωτέραν Διεύθυνσιν των Οικονομικών, περί των ληπτέων μέτρων διά την εν Κρήτη γεωργίαν και περί της ανάγκης ιδρύσεως γεωργικού τμήματος παρά τη Ανωτέρα Διευθύνσει των Οικονομικών », Εν Χαλέπα της 14 Αυγούστου 1899, Ο Διευθυντής του εν Αθήναις Γεωργικού σταθμού, ευρισκόμενος επί αποστολή εν Κρήτη, Αριστείδης Μουράτογλου.

Επίσης Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Έτος Α', Εν Χανίοις, τη 8 Σεπτ. 1899, αριθμ. 6, σελ. 7. Η έκθεση αναδημοσιεύτηκε με το άρθρο 'Η ευημερία της Κρήτης εξαρτάται από την πρόοδο της γεωργίας' στην εφημερίδα 'Πατρίς' του Ηρακλείου στο ειδικό ένθετο που εκδόθηκε με αφορμή τα 94 χρόνια από την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. Επιμέλεια έκδοσης, Αλέκος Ανδρικάκης, Ηράκλειο 30 Νοεμβρίου 2007, επίσης Χουρδάκη Αντώνη «Η Παιδεία στην Κρητική Πολιτεία'.

35. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής των Κρητών, περίοδος Α' συνεδρίασις Ν', 14 Ιουλίου 1901

Γ. Βαρούχας. Δεν είναι υποχρεωτικόν μέχρι τούδε.
 Β. Σκουλάς. Έξω εις τας επαρχίας δεν εγένοντο πουθενά αγροκήπια.
 Πρόεδρος. Πολύ ορθή η παρατήρησις.
 Β. Σκουλάς. Άλλως θα μείνη χάρτης άγραφος.
 Μ. Σακλαμπανάκης. Τις θα υποχρεώση την κοινότητα να παραχωρήση ;
 Πρόεδρος. Η Ανωτέρα Διεύθυνσις.
 Π. Κοτζαμπασάκης. Τίνι τρόπω ;
 Γ. Αθανασιάδης. Αφού δεν λέγομεν προαιρετικώς, είναι υποχρεωτική η παραχώρησις.
 Ν. Γιαμαλάκης. Προ του πάμε εις το γ' κεφάλαιον παρακαλώ τον λόγον.
 Χ. Καλοειδάς. Θα βάλωμεν την λέξιν 'επιθεωρητού' ;
 Πρόεδρος. Θα μβη υπό επιφύλαξιν.
 (Γίνεται δεκτόν το άρθρον 17 μετά της προσθήκης της λέξεως 'υποχρεωτικώς' έχον ούτω) :
 Άρθρον 17. Εκάστω Δημοτικώ σχολείω προσαρτάται κήπος, αγρός ή κτήμα, υπό της Κοινότητος υποχρεωτικώς παραχωρούμενον, εν ώ οι μαθηταί ασκούνται υπό την οδηγίαν του διδασκάλου εις Γεωργικάς εργασίας.
 Όσοι δε των διδασκάλων ήθελον παρουσιάσει τα καλλίτερα αγροκήπια εν εκάστω Νομώ, η Α.Δ. της Εκπαιδύσεως, τη προτάσει του επιθεωρητού, ακούοντος του εν τω Νομώ Γεωπόνου, απονέμει αυτοίς ηθικά και υλικά βραβεία [...]
 Α. Μιχελιδάκης...Αναγράφεται εις τον νόμον ότι οι επιθεωρηταί της γεωργίας υποχρεούνται να διδάσκωσι γεωργικά μαθήματα εις τα τμήματα αυτά τα παιδαγωγικά. Το τοιούτον δεν έγινε ούτε εν Χανίοις ούτε εν Ηρακλείω. Ίσια-ίσια ήτο η μόνη περίπτωσις κατά την οποίαν ηδυνάμεθα να επωφεληθώμεν εκ των γνώσεων των επιθεωρητών τούτων και να αποδείξωμεν το έργον αυτών απαραίτητον. Αλλά δεν είναι η πρώτη φορά κατά την οποίαν δεν δυνάμεθα να επωφεληθώμεν εκ των υπαλλήλων εκείνων τους οποίους αδρότατα μισθοδοτεί η πολιτεία. Οι επιθεωρηταί, Κύριοι, της γεωργίας είναι αναγκαιότατοι κατά τούτο καθ' όσον δύνανται να χρησιμεύσωσιν ως διδάσκαλοι των αγροτικών πληθυσμών. Εις ουδενός τον νουν επήλθεν ότι πρώτιστον καθήκον των επιθεωρητών αυτών των γεωργικών είναι να προσκαλώσι τους χωρικούς καθ' ωρισμένας ημέρας της εβδομάδος, κατά τας εορτασίμους ημέρας, π.χ. κατά τας οποίας να διδάσκωσι τους χωρικούς τα στοιχεία, ούτως ειπείν, της γεωργικής προόδου, ήτοι την διαλογήν των σπόρων – το οποίον κυρίως είναι το σπουδαιότερον διά τον γεωργόν – την παρασκευήν των λιπασμάτων και την χρήσιν ιδίως των νεοτέρων αρότρων. Λοιπόν ούτε τούτο εγένετο³⁶. Ο νέος νόμος καλώς ποιών διατάσσει ίνα εις έκαστον σχολείον αγροτικόν προσαρτηθή κήπος, ίνα οι μαθηταί ασκούνται εις τας γεωργικάς εργασίας. Σωτηρία αληθώς η διάταξις αύτη, διότι την χειροτεχνίαν, η οποία θεωρείται νυν ως παιδευτικόν μέσον σπουδαίον, αντικαθιστά η γεωργία, διότι διά τοιούτου μέσου εις τους νεαρούς μαθητάς των δημοτικών σχολείων, οι οποίοι είναι πάντες υιοί αγροτών, θα εμβάλληται ούτως αγάπη και κλίσις προς την μεθοδικήν άσκησιν του μέλλοντος επαγγέλματός των. Δυστυχώς ούτε τούτο εγένετο, διότι καθόσον γνωρίζω εις πλείστα σχολεία του Ηρακλείου δεν ιδρύθησαν τοιαύτα αγροκήπια...».

Η συζήτηση συνεχίστηκε παρακάτω και αφού έγινε λόγος για το θεσμό των επιθεωρητών λειοδότηθηκε η πρόταση που υποβλήθηκε σε κάποιο παιδαγωγικό συνέδριο να ιδρυθεί ένας γεωργικός σταθμός (μάλλον θα εννοούσαν αγροκήπια) σε κάθε ανώτερο δημοτικό σχολείο.

36. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής, Περίοδος Α'. Συνεδρία ΜΘ', Εν Χανίοις 14 Ιουλίου 1901

Ο Σύμβουλος της Εκπαίδευσης Ν. Γιαμαλάκης, στη συνέχεια απέρριψε τους ισχυρισμούς και τις μομφές του Μιχελιδάκη για τη διδασκαλία γεωπονικών μαθημάτων στα παιδαγωγικά τμήματα των Γυμνασίων.

Ν. Γιαμαλάκης. Ο κ. εισηγητής (εννοεί τον Α. Μιχελιδάκη) εμέμφθη πλην άλλων το ότι δεν εδιδάσκομεν τα γεωπονικά εις τα παιδαγωγικά τμήματα, αλλά του απαντώ ότι προσωπικόν δεν είχομεν, διότι οι επιθεωρηταί της γεωργίας, τους οποίους είχομεν αγγαρεύση διά του νόμου να διδάσκωσι δυστυχώς δεν ηυκαίρουν. Οι επιθεωρηταί ήσαν απησχολημένοι εις άλλην εργασίαν, εις την σύστασιν των αγροκηπίων. Δεν θέλω αναμίξει εις τον λόγον μου την συζήτησιν αν επέτυχον οι επιθεωρηταί της γεωργίας ή δεν επέτυχον και αν έκαμον τον σκοπόν των ή δεν τον έκαμον, όπως είπεν ο κ. εισηγητής, διότι αυτό διαφεύγει την αρμοδιότητά μου, και την παρούσαν συζήτησιν. Το γεγονός όμως είναι τούτο, ότι οι επιθεωρηταί δεν ηδύναντο να διδάξωσι τα γεωπονικά.

Κ. Λαγουδάκης. Και οι βοηθοί των ;

Ν. Γιαμαλάκης. Δεν έχουν βοηθούς. Οι βοηθοί είναι εις τα αγροκήπια.

Κ. Λαγουδάκης. Έχουν, έχουν.

Ν. Γιαμαλάκης. Είναι εις τα αγροκήπια, κύριε. Δεν είναι βοηθοί αυτοί. Είναι επιμεληταί αλλ' είναι εις τα αγροκήπια. Δεν κάθηνται εδώ εις το γραφείον.

Κ. Λαγουδάκης. Εις τους γεωργικούς σταθμούς.

Πολλοί. Αι διακοπαί να παύσουν.

Ν. Γιαμαλάκης. Εμέμφθη επίσης ο κ. εισηγητής και του ότι ανέγραψα μεν μίαν ωραίαν διάταξιν περί αγροκηπίων αλλά δεν την εφήρμοσα. Τούτο δεν είναι αληθές διότι κατά το παρελθόν έτος είχομεν 140 αγροκήπια. Βεβαίως δεν είχομεν τριακόσια είκοσιν όσα είναι και τα σχολεία. Αλλά νομίζετε ότι είναι ολίγα τα 140 καταρτισθέντα αμέσως με την εφαρμογή του νόμου ; ή νομίζετε ότι πταίει η Ανωτέρα Διεύθυνσις, διότι οι διορισθέντες δημοδιδάσκαλοι δεν ήσαν ικανοί, ή αι κοινότητες δεν είχαν αγροκήπια να δώσωσιν ή δεν υπήρχε νερό ή άλλο τίποτε ; Είναι λογικόν να μέμφηταί τις της Κυβερνήσεως διότι εις δημοδιδάσκαλος δεν είξευρε τίποτε από αυτά τα πράγματα και δεν έκαμεν αγροκήπιον ; Νομίζετε ότι αυτοχειροτονούνται οι διδάσκαλοι ; Εγώ ήμην υποχρεωμένος να μεταχειρισθώ το προσωπικόν το οποίον εύρον. Θα ιδήτε δε παρακάτω, εάν ο Θεός δώση και ομιλήσω περισσοτέραν ώραν, ποία μέσα μετεχειρίσθην διά να δυνηθώ όχι μόνον να βελτιώσω το προσωπικόν αλλά και να το καθαρίσω, διότι μεταξύ των επτακοσίων διδασκάλων τους οποίους είχομεν πέρυσιν, ήσαν και πολλοί οι οποίοι όχι δημοδιδάσκαλοι, αλλά δεν είξεύρω τι δεν έκαμνον. Δεν θέλω να τους αδικήσω.

Α. Κριάρης. Δεν εξεκαθαρίσθησαν όμως. Πάλιν έμειναν σκάρτα.

Κ. Φούμης. (Σύμβουλος επί των Οικονομικών). Και πάλιν όμως κατηγορείται η Κυβέρνησις ότι ηλάττωσε τα σχολεία...».

Ο νέος νόμος προσάρμοσε αγροκήπια στα δημοτικά σχολεία. Από την παρακάτω έκθεση της Κρητικής Πολιτείας διαφαίνονται οι προσπάθειές της για την απόκτηση γεωργικών γνώσεων και δεξιοτήτων με την εισαγωγή γεωργικών εργασιών στα σχολεία, εργασίες που αντικατέστησαν το μάθημα της χειροτεχνίας. Η έλλειψη κατάρτισης των δασκάλων αποτέλεσε τροχοπέδη στην προσπάθεια αυτή. Επιπρόσθετα, ένας ακόμη λόγος που δεν συνέδραμε το σκοπό της Πολιτείας για τον πρακτικό και γεωργικό προσανατολισμό της εκπαίδευσης ήταν η εμφάνιση της μέσης αστικής τάξης και η ροπή της προς τον κλασικισμό και τις θεωρητικές σπουδές: « Επιπλέον η εμφάνιση της μέσης αστικής τάξεως, της οποίας προσδιοριστικό στοιχείο δεν ήταν μόνο η οικονομική της κατάσταση αλλά και η ψυχολογική και πνευματική της ροπή προς τον κλασικισμό και τη θεωρητική κυρίως παιδεία, αφενός μεν οδήγησε στην εξασφάλιση των ατομικών της δικαιωμάτων και στην επιβολή της εννόμου τάξεως, αφετέρου όμως επέδρασε καταλυτικά στη διαμόρφωση κατευθύνσεων στην εκπαίδευση που δεν ευνόησαν πάντοτε τον πρακτικό

και γεωργικό προσανατολισμό του σχολείου στην Κρήτη³⁷...».

Τις προτεραιότητες της Πολιτείας για παροχή πρακτικής μόρφωσης στα κρητικόπουλα μέσω των γεωργικών μαθημάτων χρήσιμης για το βίο τους αφού τα 9/10 των μαθητών θα ακολουθούσαν το επάγγελμα του γεωργού μας δίνει η παρακάτω έκθεση. Επίσης μας πληροφορεί για τη λειτουργία 270 αγροκηπίων και της προσφοράς αυτών στην καλλιέργεια φυτωρίων και διανομή δενδρυλλίων στους γεωργούς³⁸ : «...Καίτοι το δημοτικόν σχολείον έχει και πρέπει να έχει γενικής μορφώσεως χαρακτήρα παρέχον τας παντί ανθρώπω αναγκαίας γνώσεις, όμως η Κρητική Πολιτεία έκρινεν αναγκαίον και εν αυτή τη στοιχειώδει εκπαιδεύσει να δοθή διεύθυνσίς τις εις πρακτικότεραν διά τον βίον μόρφωσιν. Τοιούτον δ' έχει σκοπόν η υποχρέωσις του να εργάζωνται οι μαθηταί εν αγροκηπίοις εις τα σχολεία προσηρτημένοι. Βεβαίως οι ημέτεροι διδάσκαλοι δεν είναι προς τοιαύτας εργασίας, θεωρητικώς τουλάχιστον, παρασκευασμένοι, ώστε να ελπίζωμεν ότι διά των σχολείων θα μεταδοθώσιν εις τους κατοίκους νέοι τρόποι καλλιεργίας τελειότεροι των νυν εν χρήσει. Αλλά και απλώς εάν κατορθωθή δι' επασχολήσεως εις γεωργικάς εργασίας να εμπνευσθή εις την μικράν γενεάν της Πατρίδος αγάπη προς τα τοιούτου είδους εργασίας και επιθυμία να επιδοθώσιν εις τοιαύτας βραδύτερον και να τελειοποιηθώσιν ευκαιρίας δοθείσης, θα είναι ικανόν το κέρδος. Διότι η Κρήτη είναι χώρα κατ' εξοχήν γεωργική και δεν έπρεπε η Πολιτεία να αδιαφορήση προς έργον όπερ μέλλουσι να ασκήσωσι τα 9/10 των εις τα σχολεία φοιτώντων. Τωόντι δε μετά τόσης αγάπης επεδόθησαν εις τας εργασίας ταύτας και μαθηταί και διδάσκαλοι ώστε σήμερον ευρισκόμεθα εις την ευχάριστον θέσιν να αναγγείλωμεν ότι καλλιεργούνται 270 περίπου αγροκήπια, μετά σχετικής επιτυχίας, τινά δε τούτων είναι πρώτης τάξεως αγροκήπια και χιλιάδες δέντρων διανέμονται εις τους χωρικούς δωρεάν εκ των αυτοίς φυτωρίων.»...

Σε επιστολή του προς το Γενικό Επιθεωρητή της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως, ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής Λασιθίου Νικ. Γραμματικάκης τον Ιούνιο του 1900 του γνωστοποιεί το περιεχόμενο της επιστολής του προς τον επιθεωρητήν της Γεωργίας γνωρίζοντάς του ότι '...πανταχού σχεδόν έγινεν έναρξις των γεωργικών μαθημάτων μετά πολλού του διαφέροντος και των διδασκάλων και των μαθητών...' και τον παρακαλεί για την αποστολή νέων ειδών σπόρου για την καλλιέργεια των αγροκηπίων, μιας και ο αποσταλείς μορεόσπορος δεν είχε επιτυχία : « Ευσεβάστως αναφέρω υμίν ότι δι' εγγράφου μου προς τον κ. επιθεωρητήν της Γεωργίας αγγέλω αυτώ ότι ο σταλείς εις τα σχολεία μορεόσπορος δεν εφύτρωσε, συγχρόνως δε καθιστώ αυτώ γνωστόν ότι πανταχού σχεδόν έγινεν έναρξις των γεωργικών μαθημάτων μετά πολλού του διαφέροντος και των διδασκάλων και των μαθητών και παρακαλώ να αποστέλλη νέα είδη σπόρων προς καλλιέργειαν εν τοις αγροκηπίοις των σχολείων ».

37. Αντώνης Χουρδάκης, Η παιδεία στην Κρήτη.

38. Κρητική Πολιτεία, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης, Η εν Κρήτη Εκπαίδευσις, Εν Χανίοις εκ του τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας, 20 Μαρτίου 1904

Ο Νομαρχιακός επιθεωρητής Λασιθίου Ν. Γραμματικάκης, κάνοντας λόγο στο εκπαιδευτικό συνέδριο τον Ιούλιο του 1900 για τα αγροκήπια, επαναλαμβάνει το ζήλο διδασκάλων και μαθητών προς τις γεωργικές εργασίες στα αγροκήπια των σχολείων αλλά και την ανάγκη οδηγιών για τον τρόπο εκτέλεσης των εργασιών και νέα είδη σπόρων για καλλιέργεια : « Πάσαι σχεδόν αι κοινότητες εφίλοτιμήθησαν να παραχωρήσωσιν αγροκήπια εις τα σχολεία αυτών. Διδάσκαλοι δε και μαθηταί ήρχισαν να ασχολώνται εις γεωργικάς εργασίας μετά πολλού ζήλου. Αν δε το γεωργικόν τμήμα εξέδιδε διά το επίον έτος οδηγίας λεπτομερείς περί του τρόπου των εργασιών και έπεμπε νέα είδη προς καλλιέργειαν, αι εργασίαι αύται θα εγίνοντο πολύ σκοπιμώτερον ...».

Στη συνέχεια ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής Ηρακλείου (Εμμ. Γ. Παντελάκης) αναφέρει για τη γεωργία και τα αγροκήπια στο ίδιο συνέδριο³⁹ :

« ... Αι το πρώτον νυν εισαχθείσαι εις τα σχολεία ημών γεωργικάί εργασίαι έτυχον και εν τω ημετέρω Νομώ της προσηκούσης αγάπης και θεραπείας υπό τε μαθητών κ' διδασκάλων. Τα πλείστα των σχολείων έχουσι νυν αγροκήπια, εν οίς εκαλλιεργήθησαν ποικίλα φυτά και άνθη κ' εσπάρησαν οι υπό του Γεωργικού Τμήματος της Ανωτέρας Διευθύνσεως των Οικονομικών αποσταλέντες ημών σπόροι μορέας, χαμαίροπος του υψηλού και ψευδακακίας της Φοβενείας. Επειδή δε τα αγροκήπια των σχολείων δύνανται να ελκύσουν των χωρικών και να χρησιμεύσωσιν ως μικροί γεωργικοί σταθμοί, εάν η εν αυτοίς καλλιέργια της γης τελείται μετά μείζονος ή υπό των χωρικών επιμελείας και κατά τα πορίσματα της γεωργικής επιστήμης παρακάλεσα τον κ. επιθεωρητήν της γεωργίας Ηρακλείου κ' Λασιθίου να συγγράψη εγχειρίδιόν τι πρακτικών οδηγιών περί γεωργίας, όπερ να έχωσι προ οφθαλμών οι διδάσκαλοι κατά την διδασκαλίαν των γεωργικών μαθημάτων. Το Γεωργικόν τμήμα απέστειλεν ημίν ωσαύτως και 7 κυτία βαμβακοσπόρου, όστις διανεμηθείς εις 40 σχολεία και εκτραφείς υπό μαθητών κ' διδασκάλων παρήγαγεν 52 οκάδας βαμβακίων, άτινα επωλήθησαν και τα χρήματα υπό τινων μεν διδασκάλων διενεμήθησαν εις τους μαθητάς εκ παρεννοήσεως εγκυκλίου τινός του κ. Διευθυντού του Γεωργικού Τμήματος, υπ' άλλων δ' απεστάλησαν εις το γραφείον μου ίνα δι' αυτών αγορασθώσι κατάλληλα βιβλία και διανεμηθώσιν εις τους μείζονα επιμέλεια κ' επίδοσιν επιδειξάντας μαθητάς εις την εκτροφήν του βαμβακοσπόρου....».

Ο κ. Προεδρεύων του συνεδρίου παρατηρεί ότι προκειμένου περί των εκ σηροτροφίας προσόδων σκοπιμώτερον θα ήτο άν αύται διετίθεντο προς ίδρυσιν βιβλιοθήκης.

Α. Κοκκινάκης. Νομίζει ότι θα ήτο καλύτερον να διατίθεται το ήμισυ προς βράβευσιν των μαθητών, ίνα η προθυμία αυτών αυξάνηται, το δε έτερον ήμισυ προς ίδρυσιν βιβλιοθήκης. Το συνέδριον δέχεται την γνώμην του κ. Κοκκινάκη....».

Η προσπάθεια της Κρητικής Πολιτείας να στρέψει δια μέσου της εκπαίδευσης ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού προς τη γεωργία, και την παραγωγή ήταν αδιάλειπτη. Σε εγκύκλιο της Ανωτέρας Δ/νσεως της Παιδείας και της Δικαιοσύνης προς τους ελληνινοδιδασκάλους και δημοδιδασκάλους, με ημερ/νία 7 Ιουλ. 1905 αναφέρεται στον ορισμό του μαθήματος 'γεωπονικά' ως υποχρεωτικό « διότι κατενοήθη υπό του νομοθετικού σώματος η μεγίστη σπουδαιότης της γεωργίας και της πρακτικής εν ταύτη μορφώσεως των μαθητών των σχολείων ». Στη συνέχεια συστήνει το βιβλίο του γεωπόνου Νικολάου Παπαδάκη 'Τα πρώτα μαθήματα της γεωργίας', το οποίο συνέταξε σύμφωνα με το πρακτικότερο και παιδαγωγικότερο σκοπό των νεωτέρων προγραμμάτων της Γαλλίας, ως ωφελιμώτατο και χρησιμώτατο βοήθημα για δασκάλους και μαθητές.

39. Κρητική Πολιτεία, Το Εκπαιδευτικόν Συνέδριον και αι επετηρίδες των Γυμνασίων κατά το σχολ. έτος 1899-1900, εκτυπούμεναι επιμέλεια του Γενικού Επιθεωρητού Ιωάν. Περδικάρη, Εν Χανίοις εκ του κυβερνητικού τυπογραφείου, 1901

Ήταν γραμμένο σε απλή και σαφή γλώσσα με πολλές εικόνες⁴⁰. Το βιβλίο του γεωπόνου Νικ. Παπαδάκη διδασκόταν στα Δημοτικά σχολεία Αμηνών και Άνω Βιάννου όπως φαίνεται σε έκθεση των δασκάλων των σχολείων 'περί της καθ' όλον καταστάσεως' των σχολείων και τα διδακτικά βιβλία που βρισκόταν σε χρήση⁴¹.

Σε άρθρο του με τίτλο «Σχολεία, γεωργία και τέχναι» ο Γ.Χ. Ελευθεριάδης στην εφημερίδα «Υψηλά Λευκά Όρη» στις 18-8-1906 παρουσιάζει τους λόγους που επέβαλλαν τη διδασκαλία του μαθήματος στα σχολεία της Κρήτης αναφέροντας λόγους υγείας, λόγους ηθικούς και λόγους ωφελείας και καταλήγει : « Αλλά και πλην της ιδιωτελούς ταύτης ωφελείας, αι γεωργικαί και τεχνικαί εργασίαι, ωφελούσι και από γενικωτέρας απόψεως. Των νέων από της παιδικής των ηλικίας τρεπόμενων και τερπόμενων εις τον πρακτικόν βίον, πολεμείται ούτω η μονομερής των σχολείων ημών τάσις προς το θεωρητικόν στάδιον, το οποίον συνήθως καταλήγει εις το να επιδιώκωμεν όλοι να γίνωμεν δημόσιοι υπάλληλοι υποδουλούντες την ελευθερίαν μας και δεσμεύοντες και παραλύοντες την ζωτικότητά μας άνευ ουδεμιάς ηθικής ή υλικής ωφελείας. Ενώ ηδυνάμεθα να ζώμεν και αξιοπρεπέστερον και ευδαιμονέστερον, ασκούντες τέχνην τινά, ή καλλιεργούντες την ανεκμετάλλευτον γην μας, ότε και καλύτερον βίον θα διάγωμεν, και την ανεξαρτησίαν ημών διατηρούμεν αλώβητον⁴²».

Ο Αντ. Γιάνναρης στην έκθεσή του «Περί της καταστάσεως της εν Κρήτη Γεωργίας και Εμπορίας» εκφράζει την απογοήτευσή του για το έντονο φαινόμενο της θεσιθηρίας στην Κρητική Πολιτεία, από εγγραμμάτους και αγραμμάτους. Οι περισσότεροι από τους 45.000 εγγραμμάτους επιδίωκαν θέση στο Δημόσιο ενώ οι αγράμματοι επιδιώκουν και αυτοί θέση είτε ως χωροφύλακες είτε ως τελονοφύλακες είτε ως δημοτικοί κλητήρες και άλλοι υπαλληλίσκοι ή μικροί μισθαρχίδαι... Στη συνέχεια τονίζει την ανάγκη να θεραπεύσει η Πολιτεία το κακό στρέφοντας τους ανθρώπους αυτούς στους τομείς οι οποίοι θα μπορούσαν να ζήσουν το λαό, τη γεωργία, το εμπόριο, τη κτηνοτροφία και τη βιομηχανία ενώ ερμηνεύει την επικρατούσα νοοτροπία από την παρατεταμένη πολιτική αστάθεια και αβεβαιότητα⁴³ : « Η Πολιτεία δύναται να θεραπεύση το κακόν μετοχεύουσα τον ρουν των βιοστερών και άλλων θεσιθηρών ανθρώπων εις άλλας βιωφελείς οδούς, τουτέστιν εμψυχούσα μεν την γεωργίαν και την εξ' αυτής αποτρεφομένην εμπορίαν, υποβοηθούσα δε και την κτηνοτροφίαν και την βιομηχανίαν... Η πολιτική αβεβαιότης περί του τι τέξεται η επιούσα, - αβεβαιότης ήτις από μακρού χρόνου κρατεί μετέωρον τον Κρητικόν λαόν και ήτις αποτελεί το αιώνιον και κύριον ζήτημα της ημέρας και παραλύει πάσαν εργασίαν - επηρέασε εικότως και αυτόν τον χαρακτήραν του λαού, κατέστησε δε τους πολλούς απροθύμους προς πάσαν άλλην ασχολίαν ή την πολιτικήν συζήτησιν και την ταύτην συναφή αργίαν και θεσιθηρίαν ».

40. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, εγκύκλιος της Ανωτέρας Δ/σεως της Παιδείας και Δικαιοσύνης, αρ. πρωτ. 1103, αρ. διεκπ. 522, Εν Χανίοις της 7 Ιουλίου 1905, ο Σύμβουλος Δ. Ξανθουδίδης.

41. Τη με ημερ/νία 31-12-1907 έκθεση του προϊσταμένου της δημοτικής σχολής Άνω Βιάννου Κ. Πλατάκη προς το Γενικό Επιθεωρητή της Παιδείας στην οποία επισυνάπτεται κατάλογος των κατά τα σχολ. Έτη 1906-07 και 1907-08 διδακτικά βιβλία. Επίσης το με ημερ/νία 24 Ιαν. 1908 έγγραφο του προϊσταμένου του δημοτικού σχολείου Αμηνά Βιάννου προς το Γενικό Επιθεωρητή της Παιδείας σχετικό με το ίδιο θέμα.

42. Γ.Χ. Ελευθεριάδης άρθρο με τίτλο «Σχολεία, γεωργία και τέχναι» στην εφημερίδα «Υψηλά Λευκά Όρη» στις 18-8-1906, έτος Β', περίοδος Β', αρ. 36, 18 Αυγ. 1906, σσ. 1-3

43. Αντ. Γιάνναρης «Περί της καταστάσεως της εν Κρήτη Γεωργίας και Εμπορίας». Σύντομος και πρακτική μελέτη», Εν Χανίοις 1906, σσ. 7-8 και σσ. 46-47

Στο 'Εισηγήσεις και Νομοσχέδιον περί Παιδείας' (22 Ιουνίου 1908) του Αντ. Γιάνναρη στο κεφ. 'Μεταρρυθμίσεις εν τοις δημοτικαίς σχολαίς' αναφέρει ότι καταρτίζεται το πρόγραμμα για τα δημοτικά σχολεία με αρκετές αλλαγές 'μάλιστα εν τω νεωτερικώ τμήμα των δημοδιδασκαλείων. Διότι ενταύθα προσετέθη δαψείλιά (αφθονία) τις πρακτικών μαθημάτων, ιδία Γεωπονικών και άλλων, και ταύτα ουχί εξωτικών αλλ' ημεδαπών, αναφερομένων εις το έδαφος και το κλίμα και τας ανάγκας της Κρήτης'. Στα μαθήματα του δημοτικού σχολείου 8^ο στη σειρά είναι η Γεωργική βιομηχανία (Μελισσοκομία, Σηροτροφία, Γαλακτοκομία, μετά Τυροποιίας,- Οινοποιία, Ελαιουργία, Σαπωνοποιία). Στο 14^ο κεφάλαιο οριζόταν « ...282. Όπου υπάρχει γεωργικός σταθμός καλούνται εκείσε υπό του οικείου επιθεωρητού πρώτα μεν οι διευθυνταί των επταταξίων δημοδιδασκαλείων της περιφέρειας, είτα δε και οι αμέσως μετά τον διευθυντήν διδάσκαλοι αλληλοδιαδόχως, όπως επί 15 συνεχείς ημέρας διδάχθωσιν υπό του εκεί σταθμάρχου ή επιθεωρητού της γεωργίας μαθήματα και ασκήσεις πρακτικής γεωπονίας, μάλιστα δε τοιαύτα οία αναφέρονται εις την σποράν και καλλιεργείαν χρησίμων φυτών και δέντρων και εις την παρασκευήν φυτωρίων. ..284 Οι δημοδιδάσκαλοι οι μεν συμμορφούμενοι προς τα ανωτέρω λαμβάνουσιν ως οδοιπορικά δρ. 20 εφ' άπαξ, οι δε μη απενεγκόντες ενδεικτικόν αποχρώσης φοιτήσεως τιμωρούνται διά κρατήσεως μισθού ενός μηνός'.

Στα σχολεία που επιθεώρησε ο Μιχαήλ Γενεράλης στο Ρέθυμνο αναφέρει ότι « η καλλιέργεια των σχολικών αγροκηπίων έχει παραμεληθεί και η λειτουργία αυτών και ο σκοπός έχουν ναυαγήσει ». Στη συνέχεια προβαίνει σε μια πολύ καίρια παρατήρηση, ότι η ανεξάντλητη ποικιλία του εδάφους της Κρήτης και των κλιματολογικών συνθηκών των διαφόρων χωριών της Κρήτης επιβάλλει και την καλλιέργεια φυτών διαφορετικών από τόπο σε τόπο και ζητά τη συμμετοχή της Γεωργικής υπηρεσίας η οποία θα καθορίση αφού συννενοηθεί με τα κατάλληλα στο κάθε χωριό πρόσωπα (δασκάλους, σχολική επιτροπή και πεπειραμένους γεωργούς) τα είδη των φυτών που ευδοκιμούν στον κάθε τόπο. Η καλλιέργεια λαχάνων και κολοκυθιών που καλλιεργούνταν στα περισσότερα αγροκήπια της Κρήτης δεν κινούσε κανένα ενδιαφέρον, ούτε ωφελούσε τους μαθητές και τους κατοίκους της υπαίθρου.

Οι προσπάθειες της Κρητικής Πολιτείας να στρέψει τη νεολαία της Κρήτης στην καλλιέργεια της γης και να ανακόψει το μεταναστευτικό ρεύμα προς την Αμερική, συνεχίστηκαν και τα επόμενα χρόνια όπως φαίνεται από τους στόχους των αναλυτικών προγραμμάτων και τις οδηγίες του Συμβούλου της Παιδείας Ι. Σαουνάτσου προς τους διδασκάλους της Κρήτης, τον Οκτώβρη του 1909⁴⁴.

« ... Η ευημερία πάσης χώρας ευρισκομένης υπό τας συνθήκας, υπό τας οποίας ευρίσκεται η Κρήτη, εξαρτάται εκ της προόδου της γεωργίας, της τροφού ταύτης των πάντων, της μητρός των τεχνών και επιστημών, υπό τας ποικίλας αυτής μορφάς. Της Κρήτης δε ειδικώτερον, της οποίας και το έδαφος είναι γονιμώτατον και όλαι αι κλιματολογικαί συνθήκαι συντελεστικώταται εις την καλλιέργειαν και ανάπτυξιν παντός κλάδου της γεωργίας, η πρόοδος θα επέλθη ασφαλέστερον και ταχύτερον, εάν η γεωργία αναπτυχθή. Πρώτος δε όρος της επιτυχίας είναι αναμφιβόλως το δημοτικόν σχολείον. Τούτο θα εμβάλη εις την απαλήν νεότητα την αγάπην προς την γεωργίαν κηρύττον καταλλήλως τα αγαθά ταύτης υπό έποψιν υγείας, πλούτου, ευημερίας. Το σχολείον θα παρουσιάση εις τον παιδα τον πρωτογενή γεωργόν προσπαθούντα κατά μίμησιν της φύσεως να κάμνη την γην να βλαστάνη και καρποφορή όπου η αυτόματος παραγωγή δεν επαρκεί. Αλλά και θα δείξει την δύναμιν, την οποίαν ασκεί η σημερινή προωδευμένη γεωργία, εξαναγκάζουσα την γην διά της επιστημονικής καλλιεργείας να μεταβάλληται από αγόνου εις γόνιμον, από πρωΐμου εις όψιμον, να παράγη και τρέφη νέα φυτά και δένδρα τέως άγνωστα, να παρέχη τας πρώτας ύλας της βιομηχανίας και να τρέφη την επιστημονικήν ζωοτεχνίαν.

(ο παίς) ... Θα παύση να περιφρονή το χωρίον του και τους γεωργούς γονείς και συγγενείς του. Θα προσκολληθή εις την γενέτειραν κώμην, θα επιθυμήση και θα επιζητήση να ίδη εν τη πατρίδι του αγροκήπια και θερμοκήπια, βουστάσια, μελισσοκομεία, κτηνοτροφεία, τυροκομεία, ορνιθοτροφεία, ουδέ θα ονειρεύηται μετανάστευσιν επί υλική και ηθική καταστροφή της Πατρίδος, διά να κερδήση ολίγα δολλάρια, αντί του μεγάλου πλούτου, όν θα παράσχη η ημετέρα γη εις αυτόν δεξιώς καλλιεργουμένη και κατά τα σημερινά πορίσματα των θετικών επιστημών, της χημείας και της φυσικής. Υπό την έποψιν λοιπόν ταύτην ο σκοπός της διδασκαλίας γεωργικών μαθημάτων εν τοις δημοτικίς σχολείοις είναι υψηλός...».

Στη με ημ/νία 10 Ιουνίου 1910 έκθεση του Γενικού Επιθεωρητή Κρήτης Εμ. Γενεράλη προς την Ανωτέρα Διεύθυνση της Παιδείας στηλιτεύει την παραμέληση των υπαρχόντων αγροκηπίων, πολλά από τα οποία είναι άνυδρα και το θέρος ξηραίνονται τελείως ενώ θα έπρεπε να είναι «... τα γεωργικά τρόπον τινά των αγροτών παιδευτήρια, αφ' ων να προκύψη ο έρως προς βελτίωσιν του τρόπου της καλλιεργείας⁴⁵...».

«... Περί των αγροκηπίων προκειμένου νομίζω ότι λίαν ορθώς διευθυντής Ανωτ. Δημοτ. Σχολείου λέγει ότι με ότι έχομεν σχετικώς προς ταύτα γελειοποιείται μόνον ο θεσμός. Επί 656 δηλ. σχολείων έχομεν 289 αγροκήπια, ων τα 165 άνυδρα, τα δε 124 αρδεύσιμα. Υπό το όνομα δ' όμως αγροκήπια πρέπει να νοήσετε και απλήν γης λωρίδα εν είδει στενομάκρου πρασιάς, οίαι είναι τα πλείστα αγροκήπια, άτινα κατά το θέρος ξηραίνονται τελείως. Και όμως τα αγροκήπια έπρεπε να είναι τα γεωργικά τρόπον τινά των αγροτών παιδευτήρια, αφ' ων να προκύψη ο έρως προς βελτίωσιν του τρόπου της καλλιεργείας. Μέχρι τούδε ή μικρόν τι ή ουδέν επετεύχθη εκ τούτων. Είναι δε ζήτημα, αν δέκα καθ' άπασαν την Νήσον αγροκήπια σχολείων λειτουργώσι πληρούντα τον σκοπόν του νομοθέτου. Αλλά περί τούτου ανάγκη να υποβληθή έκθεσις ειδική καταρτιζομένη εκ των υπό πολλών επιθεωρούντων σχολεία προταθέντων, ίνα διά συνεργασίας της επισήμου Γεωργικής υπηρεσίας μετά των σχολείων κανονισθώσι πρακτικώς και επωφελώς τα των αγροκηπίων, ώστε να μανθάνη όντως ο τρόφιμος του δημοτικού σχολείου ωφέλιμόν τι τη γεωργία καθ' όλους αυτής τους κλάδους, όπερ να δύναται να χρησιμοποιήση κατόπιν εν τοις κήποις και τοις αγροίς και καθ' όλου εν τη γεωργική οικονομία της εαυτού οικογενείας...».

Στην ίδια έκθεση η επ. Βιάννου έχει 11 αγροκήπια από τα οποία τα 8 είναι αρδεύσιμα και τα 3 άνυδρα. Η επ. Πεδιάδος 26 από τα οποία 9 αρδεύσιμα και 13 άνυδρα, και η επ. Μονοφατσίου 15, από τα οποία 6 αρδεύσιμα και 9 άνυδρα.

Στο Σχέδιο Νόμου του Βασιλ. Σκουλά 'Περί εγροκηπίων' (1911, άρθρον μόνον) η ύπαρξη αγροκηπίου θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση για τη λειτουργία του σχολείου ως Ανωτέρου⁴⁶. 'Εφ' όσον Κοινότης τις δεν παρέχει υπέρ της διδασκαλίας των γεωργικών μαθημάτων το κατάλληλον Αγροκήπιον, δεν δύναται να λειτουργήση εν ταύτη Ανώτερον Δημοτικόν Σχολείον'.

44. Κρητική Πολιτεία, Ανωτέρα Δ/νσις Παιδείας, 'Οδηγία προς διδασκάλους, άς λαμβάνομεν εκ δοκίμων προγραμμάτων και παρ' ειδικών επιστημόνων...', Εν Χανίοις τη 28 Οκτωβρίου 1909

45. Βασιλείον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, τεύχος 2^{ον}, Εν Χανίοις τη 22 Ιουλίου 1910

46. Το σχέδιο νόμου κατατέθηκε από τον Επίτροπο της Παιδείας Βασιλ. Σκουλά την 1 Νοεμβρίου 1911. Δεν έγινε όμως νόμος της Πολιτείας.

Οι απόψεις των δασκάλων για τα αγροκήπια μέσα από την αρθρογραφία τους στον τοπικό τύπο.

Ενδιαφέρουσες είναι οι απόψεις των ίδιων των δασκάλων για τα αγροκήπια, καθώς και οι επισημάνσεις τους για τα 'κακώς κείμενα' και οι προτάσεις τους για τη βελτίωση της κατάστασης, όπως τις σταχυολογήσαμε από τον τοπικό τύπο και τα εκπαιδευτικά περιοδικά της εποχής.

Σε άρθρο του στο περιοδικό 'Ασπίς' ο δάσκαλος του Δημ. Σχολ. Ανωγείων Γ. Δαφέρμος αφού παρομοιάζει με ίππο νωθρό το λαό που έχει ανάγκη κεντρίσματος για να εξεγερθεί, λαός ο οποίος αντιμετωπίζει τα πάντα μοιρολατρικά, τονίζει ότι ο τόπος δεν αναμένει τίποτε από την ιδιωτική πρωτοβουλία, αφού επικρατεί η αδιαφορία και ο ατομισμός στα περισσότερα χωριά και συνεχίζει τονίζοντας την ανάγκη αύξησης των ωρών διδασκαλίας γεωργικών μαθημάτων στο ωρολόγιο πρόγραμμα⁴⁷. Επισημαίνει ακόμη τη ματαίωση των ονείρων που έπλαθε στο Διδασκαλείο για τη δημιουργία ανθώνων και φυτωρίων, την ανάγκη καλλιέργειας μωρεών στα φυτώρια την κατάθεση της ιδέας για τη δημιουργία ταμείου από την πώληση των προϊόντων, για αγορά εργαλείων και λιπασμάτων προκειμένου να σταματήσει η επαιτεία προς τις σχολικές επιτροπές, και καταλήγει με το συμπέρασμα της χρησιμότητας των αγροκηπίων και την ανάγκη δημιουργίας αυτών από τις Κοινότητες και την Πολιτεία.⁴⁸ «...Αλλ' εγώ είχον ιδιοτρόπους ιδέας έτι περί αγροκηπίου. Ότι δηλ. θα εξεμεταλλευόμην τα προϊόντα τούτου υπέρ του σχολείου, και ότι ούτω θα επρομηθεύομην λιπάσματα, γεωργικά εργαλεία εύωνα και τέλος θα εσχημάτιζον εν αποθεματικόν, διά το ταμείο του σχολείου εξ ού πολλά θα επρομηθεύετο έπιπλα παραιτούμενον της προς τους ενοριακούς επιτρόπους επαιτείας. Εννοείται ότι και κόπος μείζων απαιτείται και αφιλοκέρδεια περί την διαχείρισιν, αλλά τα τοιαύτα δεν πτοούσιν άνθρωπον εντεταλμένον την διαπαιδαγωγήσιν του λαού.

Το συμπέρασμα πάντων τούτων είναι ότι τα αγροκήπια είσιν απαραίτητα και οι ιθύνοντες δέον να σκεφθώσιν ανυπερθέτως προς εξεύρεσιν τούτων. Ημίν δε τοις διδασκάλοις απόκειται να υποστηρίζωμεν την ιδέαν ταύτην ».

Ο δάσκαλος Ι. Βαλλεργάκης σε άρθρο του στο επόμενο φύλλο του ίδιου περιοδικού,⁴⁸ αφού τονίζει την αδιαφορία των κοινοτήτων για τα αγροκήπια αλλά και την ατελή καλλιέργεια των υπαρχόντων, αναφέρει ως εμπόδια για την σωστή φροντίδα και ανασχόληση με τα αγροκήπια την πληθώρα της ύλης του αναλυτικού προγράμματος, την αδυναμία δετών και 10ετών μαθητών να οργώσουν, την έλλειψη χημικών λιπασμάτων από τη χρήση των οποίων θα φαινόταν η ωφέλεια αυτών, τη δυσκολία συντήρησης του αγροκηπίου την περίοδο των θερινών διακοπών, την αδιαφορία των επιθεωρητών. Όλα τα παραπάνω ήταν οι αιτίες που τα αγροκήπια δεν έφεραν τους προσδοκόμενους καρπούς. Προτείνει λοιπόν τα χρήματα που διατίθενται στα αγροκήπια των πόλεων να διατεθούν στα σχολεία. Με τα χρήματα αυτά οι δάσκαλοι θα αγοράζουν τα λιπάσματα και τα αναγκαία για την καλλιέργεια του κήπου εργαλεία. Προτείνει ακόμη να ανατεθεί η επιθεώρηση των αγροκηπίων στους γεωπόνους. Μ' αυτό τον τρόπο τα σχολεία θα έχουν ένα σημαντικό έσοδο από την πώληση των προϊόντων και οι γεωργοί θα ωφεληθούν αφού θα βλέπουν στην πράξη την υπεροχή νέων μεθόδων και λιπασμάτων έναντι των παλαιών.

Προκειμένου η Πολιτεία να δώσει υλικά κίνητρα στους δασκάλους να συστήσουν αγροκήπια, στο άρθρο 31 του νομοθ. Διατάγμ. 135/1911 θεσπίστηκαν κίνητρα που συμπεριλάμβαναν έπαινο σε όσους δασκάλους παρουσίαζαν τα καλύτερα αγροκήπια από τον επίτροπο της Παιδείας, δημοσιευμένο με ημερήσια διαταγή στην Επίσημο Εφημερίδα της Κυβέρνησης και βραβείο μέχρι 15 δραχμές⁴⁹.

47. 'Ασπίς', Γ. Δαφέρμος, 'Τα σχολικά αγροκήπια', αρ. φύλ. 24, Εν Χανίους 30 Δεκ. 1910

48. Βαλλεργάκης Ι., 'Ασπίς' αρ. φύλλου 25, Εν Χανίους Ιανουάριος 1911

49. Βασιλείον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, τεύχος πρώτον, αρ. διατάγματος 135, Εν Χανίους τη 26 Αυγούστου 1911

«...Άρθρον 31. Όσοι των δημοδιδασκάλων ήθελον παρουσιάσει τα καλύτερα αγροκήπια μετά γνωμοδότησιν του αρμοδίου της γεωργικής υπηρεσίας υπαλλήλου αξιούνται επαίνου υπό του Επιτρόπου της Παιδείας, δημοσιευμένου δι' ημερησίας διαταγής εν τη Επισήμω Εφημερίδι, και βραβείου μέχρις 15 δραχμών...».

Η προσπάθεια της Πολιτείας να στρέψει το μαθητικό πληθυσμό προς τα πρακτικά επαγγέλματα και τη γεωργία ως φαίνεται δεν είχε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Πολλοί νέοι στρεφόταν προς την κλασική (θεωρητική) μόρφωση και στην κατάληψη θέσης στο δημόσιο, αφού οι πόρτες προς τη βιομηχανία και το εμπόριο παρέμεναν κλειστές: Στο άρθρο του, ο Αντ. Τρακάκης, πρωτοβάθμιος δημοδιδάσκαλος, αναφέρει σχετικά⁵⁰ :

«...Αίτια της εναντίον του πνεύματος του οργανισμού τροπής της εκπαιδ. νεολαίας Σοφώς το πνεύμα του πρώτου οργανισμού επεδίωκε την προς τας πρακτικές επιστήμας και τέχνας ως και την γεωργίαν τροπήν της εκπαιδευομένης νεότητος, ήτις όμως παρ' όλα τα παρεμβαλλόμενα προσκόμματα και τας παρεχομένας εν τη στοιχειώδει εκπαιδεύσει πρακτικές γνώσεις εστράπη προς τας ελευθερίους επιστήμας και την εν τοις Γυμνασίοις κλασικήν μόρφωσιν, διότι διέβλεπεν ανοικτά τότε στάδια εν τε τη νομική επιστήμη και ταις διαφόροις της Πολιτείας υπηρεσίας, αίτινες είχαν έλλειψιν προσωπικού με τα απαιτούμενα προσόντα, ενώ τουναντίον διά πρακτικά στάδια ουδέν έβλεπον το ενθαρρυντικόν, αφ' ού ουδεμία θύρα ηνοιόγετο ούτε εν τη βιομηχανία ούτε εν τω εμπορίω...».

Το άρθρο του βουλευτή και Επιτρόπου Κ. Φούμη για στροφή στην πρακτική εκπαίδευση

Τις ίδιες περίπου (ταυτόσημες) απόψεις με το Α. Γιάνναρη για την ανάγκη στροφής της εκπαίδευσης προς τη γεωργία, τη γεωργική και κτηνοτροφική βιομηχανία και τα πρακτικά επαγγέλματα εκφράζει και ο βουλευτής και Σύμβουλος Οικονομικών Κ. Φούμης.

Ο Κ. Φούμης στις 19 Οκτωβρίου 1910 προβληματισμένος ανήσυχος και απελπισμένος για την κατάσταση στο δημόσιο τομέα, τη θεσιθηρία, την επιδίωξη στις θεωρητικές και ανώτατες σπουδές, δημοσίευσε στον Κήρυκα άρθρο (Το ίδιο άρθρο αναδημοσιεύτηκε στο περιοδ. 'Ασπίς') με τίτλο « Τι το πρακτέον; ». Ο διαπρεπής πολιτικός πρότεινε στροφή στην πρακτική εκπαίδευση με τη μετατροπή του Γυμνασίου Ηρακλείου σε Εμπορική σχολή και την προσθήκη εμπορικών μαθημάτων και ξένων γλωσσών στο Γυμνάσιο Χανίων μέχρι να γίνη πράξη η λειτουργία πρακτικού Γυμνασίου, την επανίδρυση Ιεροδιδασκαλείου ως υποδιδασκαλείου και φυτωρίου ιερών, και την ίδρυση Διδασκαλείου θηλέων⁵¹.

«...Εν δε τη Κρήτη, χώρα πρωτίστως γεωργική ; Αριθμούμεν εκατοντάδας δικηγόρων, καθηγητών, ιατρών, χιλιάδας πολιτευομένων, θεσιθηρών, τέσσαρα κλασικά Γυμνάσια με εγγεγραμμένους πέρυσι 1.153 μαθητάς, εκκαμινεύοντα δε κατ' έτος 120-150 δυστυχείς ημιμαθείς βιοπαλαιστάς, εκλιπαρούντας θέσιν πεντηκοντάδραχμου υπαλλήλου (έστω και κλητήρος ή τελονοφύλακος ή δεσμοφύλακος !) ή τεσσαρακοντάδραχμου υποδιδασκάλου.

Είχομεν, έως πέρυσι, 51 Ελληνικά Σχολεία με εγγεγραμμένους 1.691 μαθητάς, προοριζομένους διά τα 4 κλασικά Γυμνάσια, όπως ακολουθήσωσι την οικτράν τύχην των προηγηθέντων συναδέλφων! Ο πληθυσμός ημών, ο ευχυμώτερος, εκπατρίζεται διά την Αμερικήν, και η πλουσία την φύσιν χώρα μένει ανεκμετάλλευτος, διότι δεν έχομεν ουδέν πρακτικόν Γυμνάσιον, ουδεμίαν Εμπορικήν Σχολήν, ουδεμίαν ανεπτυγμένην γεωργικήν βιομηχανίαν εξ εκείνων, αίτινες θα μετέβαλλον την οικονομικήν όψιν του τόπου, και θα συνεκράτουν τον πληθυσμόν, οίαι η ελαιουργία, οινοποιΐα, τυροκομία, σηροτροφία, καπνοκαλλιέργεια, ζωοτεχνία, τεχνική κτηνοτροφία, ορνιθοτροφία και παραγωγή ωών,

50. Επισκόπησις της εν Κρήτη εκπαιδεύσεως από του έτους 1899-1907, εκπαιδευτικόν δελτίον του Κρητικού Αστέρου, αρ. φύλ. 5, Εν Χανίοις 31 Ιουλίου 1907

51. Κ. Φούμης 'Περί της εν Κρήτη Παιδείας' εφημ. Κήρυκας , αναδημοσίευση, περιοδικό Ασπίς.

ιχθυοτροφία κλπ. κλπ...Δεν έχομεν ιθαγενείς εμπόρους επιστημονικώς μεμορφωμένους, ένεκα του οποίου το εισαγωγικόν και εξαγωγικόν εμπόριον έχει συγκεντρωθή φυσικώ τω λόγω, εις χείρας, ως επί τω πολύ, ξένων, πολλώ κρείσσον, ημών ωπλισμένων διά την διεξαγωγήν του περί υπάρξεως αγώνος...».

Στη συνέχεια ο Κ. Φούμης προτείνει τη λήψη μέτρων για τη βελτίωση της κατάστασης, την ανακοπή του μεταναστευτικού κύματος, τη θωράκιση των κατοίκων με εφόδια και την αύξηση των ελπίδων όλων εκείνων των μεταναστών που αφήνουν στη θεά τύχη την ευόδωση των σχεδίων τους. : «...Όσον αφορά εις τα 4 κλασικά Γυμνάσια, εκ τούτων το έτερον των τμημάτων του Γυμνασίου Ηρακλείου είναι ανάγκη να μετατραπή εις Εμπορικήν Σχολήν, εις το Γυμνάσιο δε των Χανίων να προστεθώσιν εμπορικά τινα μαθήματα, και η διδασκαλία ξένων γλωσσών, οίαι Αγγλική, Ιταλική, Τουρκική, και Αραβική, μέχρις ού κατορθωθή η σύστασις αρτίου πρακτικού Γυμνασίου κατά το μάλλον αρμοζόμενον διά τας ανάγκας της χώρας ημών υπόδειγμα άλλων τοιούτων Ευρωπαϊκών πρακτικών Γυμνασίων. Ας έχωμεν υπόψη ότι τοιουτοτρόπως οι μαθηταί των Γυμνασίων και εις άλλα πρακτικά επαγγέλματα θα ετρέποντο.

Η τοιαύτη κατεύθυνσις προς τα πρακτικά επαγγέλματα ου μόνον θα ανέπτυσε τας πλουτοπαραγωγικάς δυνάμεις της Χώρας, αλλά και εις τους ακατασχέτως ρέποντας προς μετανάστευσιν εις Αμερικην ή αποικισμόν εν Αιγύπτω ή αλλαχού, θα παρείσχε τα απαραίτητα αναγκαία εφόδια, και θα ηύξανε τας ελπίδας της επιτυχίας των παρακεκινδυνευμένων νυν και εις την Θεάν μόνον τύχην αφιεμένων σχεδίων των.

Ας παύση δε πλέον το αιωνίως επαναλαμβανόμενον επιχείρημα, ότι πρακτικά σχολεία δεν δυνάμεθα να καταρτίσωμεν ελλείπει καταλλήλου προσωπικού. Τοιαύτα σχολεία δύνανται να καταρτισθώσι διά του υπάρχοντος ή εξευρεθησομένου υλικού, έστω και αν ατελώς κατ' αρχάς λειτουργήσωσι. Το τέλειον θα επιτευχθή συν τω χρόνω. 'Θαρσείν χρηταχ' αύριον έσται άμεινον'.

Εκπαιδευτικά περιοδικά

Τρία αξιόλογα εκπαιδευτικά περιοδικά κυκλοφόρησαν την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας. Ο 'Κρητικός Αστéρας' (1906-1914) του φιλολόγου Γεωργίου Λελεδάκη, η 'Ασπίς' (1910-12), του Παγκρητίου Δημοδιδασκαλικού Συλλόγου και η 'Πρόοδος' (1901-1902) του καθηγητή Γ. Παπαδάκη. Πρόσφεραν σημαντικές υπηρεσίες στην εκπαίδευση ενημερώνοντας τους εκπαιδευτικούς λειτουργούς, δίνοντάς τους βήμα να εκφράσουν τις απόψεις τους και τις δυσκολίες που συναντούσαν στο δύσκολο έργο τους αλλά και κάνοντας παρεμβάσεις με σοβαρές και τεκμηριωμένες προτάσεις στο νομοθετικό έργο της Πολιτείας. Ο Παναγιώτης Κασσιμάτης στο έργο του 'Ιστορική επισκόπηση της εν Κρήτη εκπαίδευσως' αναφέρει για τα περιοδικά 'Ασπίς' και 'Κρητικός Αστéρας': « ..Αμφότερα με προοδευτικές αρχάς, με πλούσιον επιτελείον και στιβαράν διοίκησιν, εσκόρπιζαν μέχρι και του τελευταίου κρητικού χωρίου, τας νέας περί της Παιδαγωγικής Επιστήμης ιδέας, δίδοντα οδηγίας δι' επαγωγόν και ψυχολογικώς ορθήν διδασκαλίαν και μούντα τους αμοίρους παιδαγωγικών γνώσεων διδασκάλους εις τας συγχρόνους μεθόδους διδασκαλίας, αποτόκους των επιτευγμάτων και της μακράς πείρας Ευρωπαϊών και άλλων ξένων παιδαγωγών ».

Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΑΣΤΗΡ

Περιοδικό εκπαιδευτικό, επιστημονικό, φιλολογικό και κοινωνικό εκδιδόμενο ανά δεκαπενθήμερο στα Χανιά. Προσάρτισε στις σελίδες του το « Εκπαιδευτικόν δελτίον » του Κρητικού Αστéρος το οποίο περιείχε αποκλειστικά εκπαιδευτικά θέματα.

Άρχισε να εκδίδεται το έτος 1906 και εξακολούθησε την έκδοσή του μέχρι και το 1914. Διευθυντής του ήταν ο καθηγητής Γ. Λελεδάκης και συνεργάτες οι : Ι. Καλιτσουνάκης, καθηγητής πανεπιστημίου, Εμ. Γενεράλης γυμνασιάρχης, οι αρχιμανδρίτες (μετέπειτα επίσκοποι Χανίων) Αγαθάγγελος Νινολάκης και Αγαθάγγελος Ξηρουχάκης, οι καθηγητές Ανδρ. Κνιθάκης και Χαράλ. Χαραλαμπίδης, οι δασκάλοι Κων. Λαγουμιτζάκης και Ι. Σταυρακάκης κ.ά.

Η αρθρογραφία του ασχολήθηκε με παιδαγωγικά θέματα όπως : τα σχολικά κτίρια, η επίδραση της οικογένειας στην ανατροφή των παιδιών, η ηθική αποστολή του σχολείου, τα 'άνωμαλα παιδιά', τα σχολεία των τυφλών, η γυμναστική των σχολείων, η ηθική αποστολή του σχολείου, η γυναικεία μόρφωση, η υποδειγματική διδασκαλία ορισμένων μαθημάτων, η εκπαιδευτική κίνηση στην Ευρώπη, το εκπαιδευτικό καθεστώς στην Ελλάδα, Οι παιδονόμοι, Η Πολιτεία, η εκκλησία και οι μεταρρυθμίσεις, Η ένωση της Κρήτης και τα σχολεία, περί ποινών, κλπ. Επίσης για το θεσμό των γεωργικών συνεταιρισμών, περί του αεροπλάνου, περί του σχολικού αθλητισμού και περί ποδοσφαίρου ('παιγνίου το πρώτον εμφανιζομένου και διά το οποίον δίδονται οι αναγκαίαι οδηγίαι και οι ισχύοντες κανονισμοί'), περί εξωσχολικής και εσωσχολικής σκοποβολής κ.ά. Ο Παναγ. Κασσιμάτης τονίζει για το Δ/ντή του περιοδικού : « Ακάματος εργάτης του σχολείου και δεξιός χειριστής του καλάμου ο αείμνηστος Διευθυντής του περιοδικού, με την βοήθειαν των εκλεκτών συνεργατών του, έδιδεν επί οκτώ ολόκληρα έτη άφθονον την πνευματικήν τροφήν εις τους λειτουργούς της Εκπαίδευσως εν Κρήτη και δυνάμεθα, χωρίς φόβον, να τον θεωρήσωμεν ως ένα των πρωτοπόρων αγωνιστών της Παιδείας, τον αγωνισθέντα τον αγώνα τον καλόν εκ της επικαίρου θέσεώς του ».

Η ΑΣΠΙΣ

Η 'ΑΣΠΙΣ' ήταν όργανο το Παγκρητίου Δημοδιδασκαλικού Συλλόγου από τον οποίο εκδιδόταν ανά δεκαπενθήμερο από τον Ιανουάριο του 1910. Η Διευθύνουσα το περιοδικό επιτροπή αποτελούνταν από τους διδασκάλους Νικόλαο Πιμπλή, Χ. Λουκάκη, Νικ.

Γύπαρη, Νικ. Λουλουδάκη, Χ. Γυπάκη, Σ. Μανωλαράκη κ.ά. Ιθύνων νους, βασικός αρθρογράφος και ψυχή του περιοδικού υπήρξε ο Νικόλαος Πιμπλής,¹ Πρόεδρος του Δημοδιδασκαλικού Συλλόγου Κρήτης, άνθρωπος με ευρεία παιδεία και παιδαγωγική κατάρτιση, μετέπειτα Επιθεωρητής με αξιόλογο συγγραφικό έργο.

Το πρόγραμμα του περιοδικού ήταν η προάσπιση των συμφερόντων του κλάδου, η ανύψωση οικονομική, μορφωτική και κοινωνική του διδασκάλου, η ανάπτυξη ευγενούς άμιλλας, η επικοινωνία με την ξένη εκπαιδευτική κίνηση. Στην ‘Ασπίδα, δημοσίευσαν εργασίες τους, άρθρα και κριτικές, σοφοί άνδρες της εποχής γνωστοί και διακεκριμένοι παιδαγωγοί όπως οι καθηγητές Δ. Γεωργακάκης, Γ. Χατζηδάκης, Γ. Μυστριώτης, ο παιδαγωγός Π.Π. Οικονόμος, και ο Κ. Καλεμικιέρης, Δ/ντής της Εμπορικής σχολής Χανίων. Όπως εύστοχα αναφέρει ο Π. Κασιμάτης : « ...Εις το περιοδικόν συνηγωνίζοντο και διεκρίνοντο η ευφυΐα, η φιλοπονία, η ιδεολογία, η πρακτικότητα και πάσαι ‘συλλήβδην’ αι δυνάμεις του πνεύματος ‘εν ευγενεί αμίλλη’. Εις τας γραμμάς του δε ήτο εγκατεσπαρμένη η υπερεκχειλίζουσα την ψυχήν του φιλοπάτριδος διδασκάλου αισθηματικότητα, ο πόνος προς την πάσχουσαν Πατρίδα, ο ενθουσιασμός διά την ευτυχίαν αυτής, τα όνειρα διά το μέλλον της, όπερ εποθείτο μέγα και ένδοξον ‘εφάμιλλον προς το παρελθόν αυτής το φωτεινόν και υπέροχον’.

Η ύλη περιλάμβανε διάφορα παιδαγωγικά θέματα όπως : Σύγχρονες διδασκαλίες των μαθημάτων, το Νέον εκπαιδευτικόν σύστημα, Επί των τεκταινομένων κατά της λαϊκής εκπαίδευσως, Η γλώσσα των διδακτικών βιβλίων, Το γλωσσικό μας ζήτημα, Αι πρακτικάί γνώσεις εν τοις ημετέροις σχολείοις, Το γλωσσικό μας ζήτημα-το αναγνωστικόν βιβλίον, Τα ανώτερα δημοτικά σχολεία, Βελτιώσατε την Δημοτικήν Εκπαίδευσιν, Η συνεκπαίδευσιν, Τα σχολικά αγροκήπια, Τα καταργηθέντα Ελληνικά σχολεία, Ο νόμος 485 και αι απουσίαι των μαθητών, κρούεται ο κώδων του κινδύνου, Αι Σχολικάί Επιτροπείαι, Η σχολική σκηνή, Αι μεγάλαι σχολικάί περιφέρειαι και τα ανώτερα Δημοτικά Σχολεία, Περί σωματικών αληθόνων κ.ά. Τους αρθρογράφους του περιοδικού απασχόλησαν επίσης τα εκπαιδευτικά δρώμενα στην ευρωπαϊκή ήπειρο κυρίως στη Γερμανία και τη Γαλλία, η σύγκρισή τους με τα εκπαιδευτικά πράγματα της Κρήτης και η προβολή των ως προτύπων μίμησης. Επίσης δημοσίευσε υπομνήματα-παρεμβάσεις προς τον επίτροπο παιδείας με τα οποία κατέθετε τις προτάσεις τους για τα υπό κατάθεση νομοσχέδια, όπως το υπόμνημα του Παγκρητίου Δημοδιδασκαλικού Συλλόγου στα σημεία που ο ισχύον εκπ/κός νόμος έχριζε μεταρρυθμίσεων (1911), καθώς και στα παραλειπόμενα και τρωτά σημεία των εκπαιδευτικών νομοσχεδίων. Το γλωσσικό ζήτημα απασχόλησε επίσης τις σελίδες του περιοδικού, το οποίο ακολούθησε στο φλέγον αυτό θέμα τη μέση οδό τονίζοντας μέσω του συνεργάτη του Π. Βαβουλέ ότι οι συγγραφείς ‘δέον να ακολουθούν την μέση οδόν μεταξύ ‘χυδαΐσμού και αττικισμού’. Ο πρόεδρος του Παγκρητίου Δημοδιδασκαλικού Συλλόγου και βασικός αρθρογράφος του περιοδικού Ν. Πιμπλής έθιξε την ανάγκη ‘αποσκορακίσως της γλώσσας’, προκρίνοντας επίσης τη μέση οδό, αποφεύγοντας τις ακρότητες αττικιστών και μαλλιαρών. Την πρότασή του για διδασκαλία της μητρικής διαλέκτου στις μικρότερες τάξεις του δημοτικού και τη σταδιακή εισαγωγή της καθαρεύουσας στις μεγαλύτερες ενστερνίτηκε ο Ελ. Βενιζέλος, με τη λύση που έδωσε το 1917.

1.Ο Νικόλαος Πιμπλής γεννήθηκε στα εννιά χωριά Κισσάμου το 1871, όπου έμαθε τα πρώτα του γράμματα. Αγωνιστής των απελευθερωτικών πολέμων της Κρήτης. Απόφοιτος του Διδασκαλείου Αθηνών, από τους πρώτους Κρήτες δασκάλους. Ενθουσιώδης και ιδεολόγος, ένθερμος θιασιώτης του Ελ. Βενιζέλου, υπηρέτησε την εκπαίδευση από τη θέση του δασκάλου, του Δ/ντή σχολείων και του Επιθεωρητή. Μεγάλη η συμβολή του στην κατάρτιση των αναλυτικών προγραμμάτων της Κρητικής Πολιτείας. Η προσφορά του στην εκπαίδευση και στο δάσκαλο συνεχίστηκε και από τη θέση του Πρόεδρου του Παγκρητίου Δημοδιδασκαλικού Συλλόγου και του υπεύθυνου έκδοσης κ’ βασικού αρθρογράφου του περιοδικού ‘Ασπίς’. Πολυγραφότατος, με πλούσιο ιστορικό και λαογραφικό έργο. Άριστος οικογενειάρχης είχε την ατυχία να χάσει τον υπολοχαγό γιο του Μανώλη και το γαμβρό του (Αβρονιδάκη). Ορειβάτης, πεζοπόρος, ισχυρής κράσης οργανισμός, δεν ασθένησε σχεδόν ποτέ. Απεβίωσε το 1963 και τάφηκε στα Χανιά.

Ο λόγος του περιοδικού υπήρξε επιχειρηματολογικός, τεκμηριωμένος, δυναμικός και διεκδικητικός. Ο συγκριτικός λόγος της ‘Ασπίδος’ ήταν επίκαιρος, παραδειγματικός και αποδεικτικός, κυρίως όμως όπως αναφέρει η Καλογιαννάκη² : «.. έχουμε να κάνουμε με ένα συγκριτικό λόγο που συχνά έχει το χαρακτήρα του νομιμοποιητικού επιχειρήματος ή αντεπιχειρήματος (επιβεβαιώνει ή δεν επιβεβαιώνει, δικαιολογεί ή δεν δικαιολογεί εκπαιδευτικές καταστάσεις και δρώμενα)...».

Το περιοδικό αγωνίστηκε σε συνδικαλιστικά θέματα για την ανύψωση του διδασκάλου, την άνοδο της παρεχόμενης εκπαίδευσης και την βελτίωση του σχολείου, ενώ σημαντικές ήταν οι παρεμβάσεις του με ουσιαστικές και τεκμηριωμένες προτάσεις στο νομοθετικό έργο των κυβερνήσεων.

Εκδόθηκε μέχρι το 1912, υπό τη διεύθυνση στα τελευταία τεύχη του δικηγόρου Α. Ν. Μπράκη, έτος που διεκόπη η έκδοσή του για άγνωστους λόγους.

‘Η ΠΡΟΟΔΟΣ’

Το ‘Πρόοδος’ ήταν παιδαγωγικό και εκπαιδευτικό περιοδικό εκδιδόμενο στα Χανιά, την 1^η και 15 κάθε μήνα από το Μάρτιο του 1901 ως το Φεβρουάριο του 1902. Υπεύθυνος σύνταξης του περιοδικού, Διευθυντής και ψυχή του υπήρξε ο καθηγητής Γ. Παπαδάκης. Κυρίαρχη αποστολή του περιοδικού σύμφωνα με δημοσίευση του συντάκτη στο πρώτο τεύχος και ήταν η ανύψωση του διδασκαλικού έργου : «...εις τούτο το έργον της ανυψώσεως και χειραγωγίας του δημοδιδασκάλου θέλει να συνεισφέρει και η ‘Πρόοδος’ τας ασθενείς υπηρεσίας της...ενώ όμως τούτο θα έχη ως κύριον έργον η ‘Πρόοδος’, ουδαμώς θα παραβλέπη τα ζητήματα τα αφορώντα εις την Γυμνασιακήν εκπαίδευσιν.

Τα θέματα του περιοδικού το έτος της λειτουργίας του αφορούσαν στους Δημοδιδασκάλους, στη Δημοτική Εκπαίδευση, στη Διδασκαλία μαθημάτων, στους μαθητές, στην ίδρυση διαφόρων τύπων σχολείων και σε διάφορα θέματα ποικίλης ύλης. Πηγές άντλησης υπήρξαν οι επίσημες αποφάσεις (Συμβούλων Παιδείας, κ.ά.), νόμοι, διατάγματα, κανονισμοί, αποφάσεις Διδασκαλικών Συλλόγων, αποφάσεις επιτροπών, αποφάσεις διδασκαλικών συνεδρίων, ψηφίσματα δημοτικών συμβουλίων, παιδαγωγικά συνέδρια, άρθρα ξένων εφημερίδων και επιστολές εκπαιδευτικών (Καλογιαννάκη Πέλλα όπ.άνωτ.)

2. Καλογιαννάκη Πέλλα, Συγκριτικές Παιδαγωγικές Προσεγγίσεις στις Αρχές του 20^{ου} Αιώνα. Η περίπτωση των Εκπαιδευτικών Περιοδικών στην Κρήτη, στο έργο Μπουζάκης Σήφης, Επίκαιρα Θέματα Ιστορίας Εκπαίδευσης, Πρακτικά 1^{ου} Επιστημονικού Συνεδρίου Ιστορίας Εκπαίδευσης, Πάτρα, 28-30 Σεπτεμβρίου 2000, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2002, σελ. 295

Εξετάσεις για την προαγωγή και απόλυση των μαθητών

Τουρκοκρατία

Την περίοδο της ύστερης τουρκοκρατίας η οργάνωση εξετάσεων με τη λήξη του σχολικού έτους αποτελούσε φροντίδα της Τμηματικής Εφορείας. Η Εφορεία όριζε την ημερομηνία διεξαγωγής των εξετάσεων και τους εκπροσώπους της στα σχολεία¹. Συνήθως συμμετείχαν ο τοπικός επίσκοπος, ο έπαρχος και ο τμηματικός έφορος ή κάποιο άλλο μορφωμένο άτομο. Πληροφορίες για τις εξετάσεις στην Ελληνική Σχολή Βιάννου (σχολαρχείο Βιάννου) το έτος 1881, παίρνουμε από επιστολή του επισκόπου Αρκαδίας Νικηφόρου προς τη Δημογεροντία².

)

« Θεοφιλέστατε και αξιότιμοι κύριοι
 + Αι εξετάσεις της ενταύθα Ελληνικής Σχολής, καθ' ά εγράψατε, εγένοντο. Αμφότεραι αι τάξεις απετελούντο υπό είκοσι και δύο μαθητών, εξ' ών την μεν πρώτην συνεκρότουν δέκα, δώδεκα δε την δευτέραν. Αι εξετάσεις αυτών διήρκησαν δύο ημέρας την Κυριακήν και την Δευτέραν, συνεξεταζόντων του κυρίου Επαρχου και του κατά τύχην ενταύθα τυχόντος γυναικαδέλφου του Εμμανουήλ Ειρηναίου, τελειοφοίτου της εν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης του Γένους Σχολής. Εν γένει το αποτέλεσμα των εξετάσεων ήτο ευχάριστον, απαντώντων ευστόχως απάντων σχεδόν και μεθ' ετοιμότητος τοιαύτης, ώστε και προς τους μαθητάς, κριθέντας προβιβασίμους και μάλιστα προς τον όντως φιλοπονώτατον επομένως δε και αξιέπαινον Διδάσκαλον εξεφράσθησαν παρά πάντων ευχαριστίες και έπαινος και περί τούτου μεν τοιαύτα.

Επιστείλας δ' υμίν από της 17^{ης} παρελθόντος μηνός³, περί ης πολλάκις υμίν έγγραφα υποθέσεως ουδ' απαντήσεως έτυχον.

Εν Βιάννω τη 2^α Αυγούστου 1881

+ ο Αρκαδίας Νικηφόρος »

Κρητική Πολιτεία

Το άρθρο 167 του νόμου 391⁴ καθόριζε γραπτές εξετάσεις στο τέλος του α' εξαμήνου (κατά την εβδομάδα της Τυροφάγου) όπως και στο τέλος του β' εξαμήνου κατά το β' 15^ονθήμερο του Ιουνίου εξετάσεις προαγωγικές και απολυτήριες. Με βάση το άρθρο 67 ο Σύμβουλος επί της παιδείας Α. Βορεάδης σύνταξε το με αρ. 8 διάταγμα 'Περί χειμερινών εξετάσεων εν τοις παντός βαθμού Εκπαιδευτηρίοις', το οποίο υπογράφηκε στις 28 Ιανουαρίου 1902. Σύμφωνα μ' αυτό οι χειμερινές

1. Α.Χ.Δ.Λ. έγγραφο 303/15-07-1874, 'Οι Έφοροι Βιάννου ζητούν εξεταστή για τις εξετάσεις (Σεραφεΐμ Φωκάς).

2. Α.Χ.Δ.Λ. έγγραφο με ημερ/νία 02-08-1881, 'Έκθεση του Επισκόπου Αρκαδίας Νικηφόρου προς τη Χ.Δ.Λ. για τη διεξαγωγή και τα αποτελέσματα εξετάσεων της Ελληνικής Σχολής Βιάννου'.

Επίσης Α.Χ.Δ.Λ 21-07-1871 Έκθεση για τις εξετάσεις του Αρχιμ. Νικηφόρου Ζαχαριάδη και, Α.Χ.Δ.Λ. έγγραφο 115/15-06-1889, 'Εποπτεία εξετάσεων Σχολαρχείου Βιάννου στον επίσκοπο Αρκαδίας Νικόδημο.

3. Ο Νικηφόρος αναφέρεται στην επιστολή που έστειλε στις 18-06-1881 με την οποία ζητά από την Τμηματική εφορία χρήματα για τη λειτουργία των σχολείων της επαρχίας του και την πληρωμή των δασκάλων, ζητώντας 5.000 γρόσια. Το ένταλμα της πληρωμής του παραπάνω ποσού υπογράφηκε την επομένη της έκθεσης.

4. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος πρώτον, αρ. Νόμου 391, 'Περί οργανισμού Δημοσίας Εκπαιδευσεως', Εν Χανίοις τη 1^η Αυγούστου 1901

εξετάσεις ήταν μόνο γραπτές. Από τις γραπτές εξετάσεις απαλλάσσονταν οι τρεις κατώτερες τάξεις των Δημοτικών Σχολείων. Στην Δ΄ τάξη των Δημοτικών Σχολείων αρρένων και θηλέων, διεξάγονταν χειμερινές εξετάσεις στα ελληνικά, τα μαθηματικά και τα θρησκευτικά. Στα ελληνικά οι μαθητές της Δ΄ τάξης ήταν υποχρεωμένοι να γράψουν καθ' υπαγόρευση 10-12 σειρές κείμενο νεοελληνικής το οποίο προερχόταν από το αναγνωστικό τους βιβλίο και ήταν αδιάκτο. Ακόμη να 'λύσωσι ζητημάτια εις το διδαχθέν κατά την Α΄ εξαμηνίαν μέρος της Γραμματικής αναφερόμενα'. Στα Μαθηματικά έλυναν το ένα από τα δύο προβλήματα που δίδονταν (σε διδαγμένη ύλη), ενώ στα Θρησκευτικά έπρεπε να αναπτύξουν το ένα από τα δύο ζητήματα. Στα Ελληνικά Σχολεία, Ανώτερα Παρθεναγωγεία, Ιεροδιδασκαλείο και Διδασκαλείο και στις τρεις κατώτερες τάξεις των Γυμνασίων οι χειμερινές εξετάσεις γίνονταν σε όλα τα διδαχθέντα μαθήματα πλην της Γυμναστικής και των Τεχνικών.

Στις 20 Μαΐου 1902 ο επί της Δημοσίας εκπαίδευσεως και Θρησκευμάτων Σύμβουλος δημοσίευσε το με αρ. 41 Διάταγμα « Περί των απολυτηρίων επί προβιβασμό και συμπληρωματικών εξετάσεων εν τοις παντός βαθμού δημοσίοις και ιδιωτικοίς εκπαιδευτηρίοις ».

Τον Ιούνιο του 1909 ο επί της Παιδείας Σύμβουλος έστειλε εγκύκλιο, με μικρές συμπληρώσεις πάνω στο παραπάνω Διάταγμα, στα Δημοτικά Σχολεία και στα Παρθεναγωγεία με την οποία έδινε οδηγίες προς τους εκπαιδευτικούς για τη διεξαγωγή των εξετάσεων.

Σύμφωνα με την εγκύκλιο-υπόμνηση του Διατάγματος 44/1902 « οι επί προβιβασμό και απολυτήριες εξετάσεις σε όλα τα Δημοτικά Σχολεία γίνονταν το δεύτερο δεκαπενθήμερο του Ιουνίου, ενώ οι συμπληρωματικές εξετάσεις γίνονταν στις αρχές του επόμενου σχολικού έτους⁵. Οι μαθητές της πρώτης και της δευτέρας τάξης του Δημοτικού εξετάζονταν προφορικά, μόνο στην Ανάγνωση, στα Θρησκευτικά και την Αριθμητική. Οι μαθητές της τρίτης τάξης εξετάζονταν γραπτά στα Θρησκευτικά, Ελληνικά και Μαθηματικά, και προφορικά στα Ελληνικά, Μαθηματικά και σε ένα από τα άλλα μαθήματα. Κατά τη γραπτή εξέταση των ελληνικών υπαγορεύονταν στους μαθητές 6-8 σειρές κείμενο από διδαγμένο κεφάλαιο του αναγνωστικού των βιβλίου και έλυναν και προβλήματα γραμματικής που είχαν διδαχτεί. Στα Μαθηματικά έλυναν το ένα από τα δύο προβλήματα και στα Θρησκευτικά ανέπτυσαν το ένα από τα δυο ζητήματα. Στα διηρημένα σχολεία κάθε τάξη εξεταζόταν ιδιαίτερα στη γυμναστική και στην ωδική, ενώ στα αδιαίρετα συνεξετάζονταν η Α με τη Β και η Γ με την Δ. Οι εξετάσεις στη Γυμναστική γίνονταν κατά την τελευταία Κυριακή του Μαΐου δημοσία (παρουσία τοπικών αρχών και γονέων των μαθητών). Στη Γυμναστική, Ωδική και Καλλιγραφία ο βαθμός που λάμβαναν οι μαθητές συνδυαζόταν με το βαθμό στο Α΄ και το Β΄ εξάμηνο και διαιρούσαν διά 3, έτσι εξαγόταν ο μέσος όρος.

Οι απολυτήριες εξετάσεις ήταν γραπτές και προφορικές και γίνονταν μετά το τέλος των εξετάσεων 'επί προβιβασμό'. Σύμφωνα με το άρθρο 2 του Διατάγματος 41/20-05-1902 : «...Συνίστανται δε αι μεν γραπταί α΄) εις ορθογραφικόν γύμνασμα 8-10 σειρών διδόμενον εξ αδιάκτου νεοελληνικού κειμένου, προσιτού τοις μαθηταίς, τούτο δε χρησιμεύει και ως δείγμα γραφής β΄) εις την λύσιν 3-4 ζητημάτων αναφερομένων εις το δεδιδασκόμενον μέρος της γραμματικής γ΄) εις την λύσιν ενός προβλήματος εκ δύο διδομένων και αναφερομένων εις το δεδιδασκόμενον μέρος των μαθηματικών δ΄) εις έκθεσιν ζητήματος τινος εκ των εν τη Τετάρτη τάξει διδαχθέντων μερών της ιεράς, της ελληνικής, ή της φυσικής ιστορίας.

5. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτεία, έτος Δ΄, τεύχος 1^{ον}, αρ. Διατάγμ. 41 'Περί των απολυτηρίων επί προβιβασμό και συμπληρωματικών εξετάσεων εν τοις παντός βαθμού δημοσίοις και ιδιωτικοίς εκπαιδευτηρίοις').

Αι δε προφορικά γίνονται εις πάντα τα διδασκόμενα μαθήματα. Εν τη γυμναστική και ωδική, εξετάζονται ιδία ή συνεξετάζονται μετά της τρίτης τάξεως, αν εγένετο συνδιδασκαλία.

Εν τη ιχνογραφία και καλλιγραφία δεν γίνονται εξετάσεις, αλλ' ο γενικός βαθμός των ειρημάνων μαθημάτων εξάγεται εκ των δύο βαθμών των εξαμήνων. Το αυτό δε γίνεται και διά τα λοιπά μαθήματα, εν οίς δεν γίνονται εξετάσεις.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 : « Κατά τας απολυτηρίους εξετάσεις των δημοτικών σχολείων καταβάλλεται μεγίστη προσοχή, όπως μη απολύονται μαθηταί αγνούντες να αναγιγνώσκωσιν απταίστως εκ του νεοελληνικού κειμένου, ως και το τυπικόν της γραμματικής της νέας ελληνικής γλώσσης ».

Οι εξεταζόμενοι διαγωνίζονταν στην ορθογραφία, στη γραμματική, στην αριθμητική και στην έκθεση θεμάτων από την ιερά, την ελληνική ή τη φυσική ιστορία. Οι προφορικές εξετάσεις γίνονταν σε όλα τα διδαγμένα μαθήματα. Στην ιχνογραφία και την καλλιγραφία δεν γίνονταν εξετάσεις, αλλά ο γενικός βαθμός εξαγόταν από το βαθμό του καταλόγου. Το ίδιο γινόταν και με όσα μαθήματα δεν εξετάζονταν. Συνιστούσαν ιδιαίτερη προσοχή στις απολυτήριες εξετάσεις των Δημοτικών Σχολείων « όπως μη απολύονται μαθηταί αγνούντες να αναγιγνώσκωσιν απταίστως εκ του νεοελληνικού κειμένου, ως και το τυπικόν της γραμματικής της νέας ελληνικής γλώσσης ». Υπεύθυνοι των εξετάσεων στα σχολεία όπου δίδασκαν γραμματοδιδάσκαλοι ή προσωρινοί δημοδιδάσκαλοι, ορίζονταν από τους νομαρχιακούς επιθεωρητές πτυχιούχοι διδασκαλιστές των πόλεων και των επαρχιών καθώς και οριστικοί δάσκαλοι κατόπιν εξέτασεως. Μετά το τέλος των εξετάσεων ο προϊστάμενος ή ο δάσκαλος του σχολείου συμπλήρωνε και απέστειλε στο Νομαρχιακό επιθεωρητή κατάλογο με τα ονόματα των απολυθέντων και απορριφθέντων μαθητών, το βαθμό, την ηλικία, τη διαγωγή, τον τόπο καταγωγής κλπ. Επίσης σύντασε κατάλογο με τους προαχθέντες μαθητές και τους υποχρεωμένους για συμπληρωματική εξέταση το Σεπτέμβριο. Με ανάλογο τρόπο γίνονταν οι εξετάσεις και στα Παρθεναγωγεία.

Η εξέταση της γυμναστικής γινόταν σε κατάλληλο χώρο, όπως και η έκθεση των εργοχείρων. Τα μαθήματα της τρίτης και της τετάρτης τάξης διακόπτονταν επί τριημέρου για να γίνει κατ' οίκον επανάληψη και προετοιμασία γι' αυτές. Οι εξετάσεις διεξαγόταν με απόλυτη αυστηρότητα. Μαθητής οποιός συλλαμβανόταν να αντιγράψει « βαθμολογείται διά του βαθμού (0) κακώς, και ελλατούται η διαγωγή του εν τω γενικώ ελέγχω ». Μαθητής που δεν βαθμολογούνταν στις εξετάσεις με έξι στα ελληνικά και πέντε στα υπόλοιπα μαθήματα απορρίπτονταν και επαναλάμβανε την τάξη.

Οι εξετάσεις στα Ελληνικά σχολεία Προαγωγικές εξετάσεις

Οι προαγωγικές εξετάσεις του Ιουνίου ήταν γραπτές και προφορικές. Γραπτά εξετάζονταν όλοι οι μαθητές σε όλα τα διδαχθέντα μαθήματα και προφορικά αφού χωριζόταν σε τμήματα. Έξι ημέρες πριν από τις εξετάσεις στα Ελληνικά σχολεία διακοπτόταν τα μαθήματα για να κάνουν επαναλήψεις οι μαθητές και να προετοιμαστούν για τις εξετάσεις.

Στα Ελληνικά οι μαθητές της Α' τάξης στη γραπτή εξέταση έγραφαν καθ' υπαγόρευση : 10-12 σειρές διδαχθέν αρχαίο κείμενο και το μετέφραζαν στη νεοελληνική. Επίσης έλυναν ζητήματα Γραμματικής. Οι μαθητές της Β' τάξης έγραφαν καθ' υπαγόρευση 10-12 σειρές διδαγμένο αρχαίο κείμενο και αρχαίες φράσεις αδίδακτες. Κείμενο και φράσεις 'αμφότερα

δε ματαφέρουσιν ούτοι εις το καθαρεύον νεώτερον ιδίωμα'. Επίσης έλυναν, όπως και οι μαθητές της Α' τάξης, ζητήματα Γραμματικής.

Επίσης 'οι διδάσκοντες τα ελληνικά εν ταις ειρημέναις τάξεσιν αφηγούνται ιστορήματι, όπερ αναπτύσσουν οι μαθηταί εν γλώσση καθαρευούση'.

Στα Ιταλικά και στα Γαλλικά στις Α και Β τάξεις υπαγορευόταν στους μαθητές ιταλικές ή γαλλικές διδαγμένες φράσεις και οι μαθητές υποχρεούντο να τις μεταφράσουν στα Ελληνικά. Ακόμη υπαγορευόταν στη Β' τάξη μικρές ελληνικές φράσεις αδιδακτες και οι μαθητές τις μετέφραζαν στη γαλλική ή την ιταλική γλώσσα.

Σε όλα τα υπόλοιπα μαθήματα δίδονταν δύο ζητήματα και οι μαθητές έπρεπε να απαντήσουν (αναπτύξουν) το ένα.

Απολυτήριες εξετάσεις

Οι απολυτήριες εξετάσεις ήταν προφορικές και γραπτές.

Γραπτές

Οι γραπτές γίνονταν σε όλα τα διδασκόμενα στην Γ' τάξη μαθήματα. Ο προϊστάμενος του Ελληνικού Σχολείου τραβούσε κλήρο από μια κληρωτίδα που είχε 50 ζητήματα (για τα ελληνικά, μαθηματικά και ιστορία) και 30 για τα λοιπά μαθήματα.

Στα Ελληνικά υπαγορευόταν 8-10 σειρές αδιδάκτου αρχαίου κειμένου και 12-15 σειρές διδαγμένου και οι μαθητές τα μετέφεραν (μετάφραζαν) εις 'το καθαρεύον νεώτερον ιδίωμα'. 'Προς τούτοις οι μαθηταί εκθέτουσι γραπτώς ιστορήμα, όπερ ο Διευθυντής ή ο Προϊστάμενος του εκπαιδευτηρίου αφηγείται και μεταφέρουσι φράσεις τινάς εκ της νέας γλώσσης εις την αρχαίαν'.

Στα Γαλλικά και Ιταλικά υπαγορευόταν 8-10 σειρές διδαγμένο κείμενο και μεταφραζόταν στα Ελληνικά. Δίδονταν ακόμη ελληνικές φράσεις τις οποίες οι μαθητές μετέφραζαν στη γαλλική ή την ιταλική γλώσσα.

Στα Μαθηματικά δινόταν δύο προβλήματα από την Αριθμητική και ένα από τη Γεωμετρία. Οι μαθητές έπρεπε να επιλέξουν και να λύσουν τα δύο από τα τρία προβλήματα. Στα υπόλοιπα μαθήματα δινόταν δύο ζητήματα και οι μαθητές απαντούσαν στο ένα.

«...άρθρον 108 Αι γραπταί εξετάσεις διεξάγονται μετ' απολύτου αυστηρότητος, επιτηρεί δε ταύτας ο εξετάζων μετά τινος άλλου καθηγητού ή και δύο, αν οι εξεταζόμενοι μαθηταί υπερβαίνωσι τους 50. Εν τοις ελληνικοίς σχολείοις των επαρχιών εκάστη τάξις εξετάζεται εν ιδιαίτερα ημέρα, όπως παρευρίσκονται οι διδάσκοντες εις τας εξετάσεις εκάστης τάξεως. Πάντες οι επιτηρούντες είναι υπεύθυνοι διά την κανονικήν διεξαγωγήν των γραπτών εξετάσεων, και παραμένουσι προς έγκυρον τούτων διεξαγωγήν από της ενάρξεως της εξετάσεως έκαστον μαθήματος, μέχρις ού παραδοθώσι τα γραπτά υπό πάντων των εξεταζομένων. Ο προϊστάμενος έκαστου σχολείου έχει την γενικήν εποπτείαν επί των γραπτών και προφορικών εξετάσεων.

Άρθρον 109. Μαθητής φωραθείς αντιγράφων εκ βιβλίου ή σημειώσεων, ή εκ γραπτών συνεξεταζομένου μαθητού, βαθμολογείται εν ώ αντέγραφε μαθήματι διά του βαθμού κακώς, δεν συνεχίζει την εξέτασιν εν τω μαθήματι τούτω και χαρακτηρίζεται προσηκόντως η διαγωγή αυτού εν τω γενικώ ελέγχω ...

Άρθρ. 112. Μαθητής έχων 40 απουσίας εν τοις ελληνικοίς, ή 25 εν ενί των άλλων μαθημάτων, ή 150 εν άπασι τοις μαθήμασι αποκλείεται των κατά Ιούνιον εξετάσεων και υποχρεούται να επαναλάβη τα μαθήματα της τάξεως αυτής...». Μόνον αν οι απουσίες προερχόταν από ασθένεια και ο βαθμός των δύο εξαμηνιών ήταν τουλάχιστον 6 και έπειτα από απόφαση του Συλλόγου Διδασκόντων έδινε συμπληρωματικές εξετάσεις στις αρχές του επόμενου σχολικού έτους. Επίσης επαναλάμβαναν την τάξη (δεν έδιναν συμπληρωματικές εξετάσεις) όσοι μαθητές δεν προσερχόταν στις εξετάσεις του Ιουνίου.

Ενδιαφέρον έχει το άρθρο 118 το οποίο όριζε, σε αντίθεση με ότι ίσχυε τις τελευταίες δεκαετίες της τουρκοκρατίας, ότι οι προφορικές εξετάσεις σε όλα τα δημόσια

εκπαιδευτήρια θεωρούνταν συνέχεια της ημερησίας εργασίας και για το λόγο αυτό ούτε προσκλήσεις γίνονται ούτε πανηγυρικοί λόγοι εκφωνούνται. Οι γονείς όμως των μαθητών και κάθε πολίτης μπορούσε να παρίσταται στις εξετάσεις !

Στα χριστιανικά σχολεία πριν από τη διεξαγωγή των γραπτών εξετάσεων συγκεντρώνονταν οι μαθητές και το διδακτικό προσωπικό του σχολείου και τελούνταν από ιερέα αγιασμός.

Προφορικές

Στις προφορικές εξετάσεις οι μαθητές εξετάζονταν διαιρούμενοι κατόπιν κλήρωσης που γινόταν λίγο πριν τις εξετάσεις, σε τόσα τμήματα, όσα και τα διδαχθέντα μαθήματα και ο καθηγητής εξέταζε κάθε τμήμα σε ένα μόνο μάθημα. Το μάθημα στο οποίο εξεταζόταν κάθε τμήμα επιλεγόταν από κλήρωση. Μόνο στις απολυτήριες εξετάσεις σε κάθε είδος εκπαιδευτηρίου οι μαθητές εξεταζόταν σε όλα τα μαθήματα. (άρθρο 31).

Μετά το τέλος των απολυτηρίων εξετάσεων οι προϊστάμενοι ή Δ/ντές των Ελληνικών Σχολείων έστελναν στο Γυμνασιάρχη της έδρας του νομού πίνακα των απολυθέντων ή απορριφθέντων μαθητών με τα ονοματεπώνυμά τους και άλλα στοιχεία και δεύτερο πίνακα με τους ονοματεπώνυμα των προαγομένων από τάξη σε τάξη μαθητών, των απορριφθέντων, των υποχρεωθέντων σε συμπληρωματικές εξετάσεις και των αποφοιτησάντων.

Τρόπος βαθμολογίας

Οι βαθμοί που χαρακτήριζαν την πρόοδο των μαθητών σε όλα τα εκπαιδευτήρια του νησιού ήταν από 0 μέχρι 10. Από 0 -1 δήλωναν 'κάκιστα', 2-3 'κακώς', ο βαθμός 4 'μετρίως', ο βαθμός 5 'σχεδόν καλώς', ο 6 και ο 7 'καλώς', ο 8 και ο 9 'πάνυ καλώς' και ο 10 το 'άριστα'. Ο βαθμός που έπρεπε να πάρει κάποιος μαθητής για να προαχθεί ήταν το 6.

Αν κάποιος μαθητής είχε ολικό βαθμό 6 αλλά σε κάποια μαθήματα κατώτερο του 6 ήταν υποχρεωμένος σε συμπληρωματικές εξετάσεις το Σεπτέμβριο. Αν ο ολικός βαθμός του μαθητή στις εξετάσεις του Ιουνίου ήταν κάτω του 6 απορριπτόταν.

Ο μέσος όρος της συνολικής βαθμολογίας σε όσε τάξεις των δημοτικών γινόταν εξετάσεις αλλά και στα σχολαρχεία (Ελληνικά) έβγαινε με τον παρακάτω τρόπο : Ο βαθμός των ημερησίων ελέγχων του α' εξαμήνου και ο βαθμός των χειμερινών εξετάσεων προστίθενται και διαιρούνται διά 2 και αποτελούσαν το βαθμό της α' εξαμηνίας. Από τους ημερήσιους ελέγχους του β' εξαμήνου έβγαινε ο βαθμός της β' εξαμηνίας (μόνο προφορικός). Για να υπολογιστεί ο μέσος βαθμός προστίθενται τρεις παράγοντες. Βαθμός α' εξαμηνίας, βαθμός β' εξαμηνίας και βαθμός γραπτών εξετάσεων και διαιρούνταν διά 3. Ο γενικός βαθμός προόδου έβγαινε προσθέτοντας το μ.ο. βαθμολογίας όλων των μαθημάτων και διαιρούμενος διά του αριθμού αυτών. Ο γενικός βαθμός αναγραφόταν 'ολογράφως και αριθμητικώς' στο βιβλίο γενικού ελέγχου στα ενδεικτικά ή στα απολυτήρια των μαθητών.

Στην Α' και Β' τάξη των δημοτικών ο μ.ο. έβγαινε από την πρόσθεση των δύο εξαμήνων διαιρούμενος διά του 2.

Καθήκοντα - παιδονομικά μέσα. Αμοιβές – Ποινές

Περίοδος Τουρκοκρατίας

Για να παρακινείται ο μαθητής στην τήρηση των καθηκόντων του, στη μελέτη και στην πρόοδο, χρησιμοποιήθηκε ευρέως η αμοιβή και η ποινή. Κάθε σχεδόν πράξη του μαθητή έπρεπε να αμοιφθεί ή να τιμωρηθεί. Τόσο ο έπαινος, όσο και η τιμωρία έπρεπε να είναι ορατά από την κοινωνία, κάτι που επιτεύχθηκε με το σύστημα των ευσήμων και των ποινικών παρασήμων, που ο μαθητής όφειλε να αναρτά στο στήθος του. Τα εύσημα με τα οποία αμοιβόνταν οι πρώτοι στο μάθημα και οι βραβευόμενοι ήταν έντυπα τετράγωνα από χαρτόνι, λίγο μεγαλύτερα από το δίδραχμο. Στη μέση αναγραφόταν η αξία καθενός : εύσημα 5, 10, 25, 50, 90 δινόταν και στους αριστεύσαντες κατά τις μηνιαίες εξετάσεις. Με εύσημα εξαργύωναν ‘κακίας & ραβδισμούς’ και αγόραζαν γραφική ύλη ή βιβλία. Στις ποινές ανήκαν: η επιβολή γραφής και ανάγνωσης στις ώρες ανάπαυσης, η κράτηση στο σχολείο μετά το τέλος των μαθημάτων, η ορθοστασία, το γονάτισμα σε χαλίκια ή κουκούτσια ελιάς και η σωματική κάκωση (ξυλοδαρμός). Αναφορές και για βασανιστήρια (φάλαγγα) συναντούμε στον ‘Πατούχα’ ήρωα του Βιαννίτη Ιωάννη Κονδυλάκη¹. Ο Μανώλης ‘Πατούχας’ ορίζει το σχολείο ως το σπίτι εκείνο, όπου πηγαίνουν κάθε μέρα τα παιδιά και τα δέρνει ένας καλόγερος. Ο ίδιος ο Πατούχας είχε υποστεί το μαρτύριο του φάλαγγα, επειδή αδυνατούσε να μάθει την αλφαβήτα. Τη συχνότητα επιβολής του βασανιστηρίου του φάλαγγα κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, φανερώνει το παρακάτω ποιημάτιο, με το οποίο οι μαθητές των κοινών σχολείων ξεκινούσαν την άσκηση στη γραφή. ‘ Άρξον χείρ μου αγαθή, γράψον γράμματα καλά - μη δαρθής και μαλωθής και στο φάλαγγα βαλθής’.

Στο ΤΑΗ (βλ. Γοντικάκη) δεν προκύπτει χρήση του φάλαγγα ως σωματική ποινή². Ο ξυλοδαρμός ήταν όμως καθιερωμένη τιμωρία. Σύμφωνα με τον Αντ. Αρετάκη δάσκαλο στο Καστέλλι Πεδιάδος, ‘καθίσταται όλως ανέφικτος ο σκοπός του σχολείου’ με την παρακώλυση της επιβολής ποινών, με ολέθρια αποτελέσματα. Στην έκθεσή του αφού κατηγορεί τους κατοίκους του Καστελλίου Πεδιάδος ότι ‘σμικροτάτην τρέφουσιν φιλομουσίαν’ καταγγέλει³ : « τινές δε τούτων εις τοσούτον θρασύτητος και μωρότητος έφθασαν, ώστε εις περιστάσεις τιμωρίας των παιδών των υπό του διδασκάλου προέβησαν όχι μόνον εις δεινοτάτας κατ’ αυτού ύβρεις και μάλιστα προσωπικάς, αλλ’ ενίοτε και εις απειλάς. Η τοιαύτη αυτών ασύνετος πράξις καθίστησιν, ως βέβαιον, τον διδάσκαλον όλως αδρανή εις την εκτέλεσιν του καθήκοντός του, καθόσον καταλείπει, ως γνωστόν, τους παίδας αυτών έρμαιον της αμελείας και αταξίας των. Η οπωσδήποτε λοιπόν διόρθωσις του καινοφανούς τούτου κακού και κατεπείγουσα και αναπόφευκτος θεωρείται, όπως μη λάβη διά του χρόνου μείζονα διάστασιν, διά τε απεριορίστου εξουσίας του διδασκάλου και διά τιμωρίας εν υποτροπή των τοιούτων αγενών γονέων ».

Ο Ν. Καζαντζάκης στο έργο του ‘αναφορά στο Γκρέκο’ αναφερόμενος στην πρώτη του ημέρα στο σχολείο τονίζει την προτροπή του πατέρα του προς το δάσκαλο, ίδια με εκείνη του Σαϊτονικολή για τον Πατούχα, ‘Το κρέας δικό σου δάσκαλε, τα κόκκαλα δικά μου’. Στο ίδιο του έργο, περιγράφοντας την κατάσταση στο δημοτικό σχολείο Ηρακλείου με δάσκαλο τον Ανδρέα Κοκκινάκη, αναφέρει τους ξυλοδαρμούς των μαθητών από το βάνανσο δάσκαλο και ευλογεί την άγια βέργα του δασκάλου, επειδή τους έμαθε ότι « ο πόνος είναι ο πιο μεγάλος οδηγός στον ανήφορο που φέρνει από το ζώο στον άνθρωπο⁴ ».

1. Ο φάλλαγγας ‘ήτο εις κοντός με σπάγον εντός του οποίου εδέοντο οι πόδες των μαθητών γυμνοί και ερραπίζοντο υπό το πέλμα’

2. Γοντικάκης Στέφανος, ‘Η παιδεία στην Κρήτη’ 1878-1889

3. Α.Δ.Η., φάκελος του 1881. Έκθεση της 8-9-1881, χωρίς αριθμό καταχωρήσεως.

4. Καζαντζάκης Νίκος, ‘Αναφορά στο Γκρέκο’, βλ. παράρτημα

Σωματικές ποινές

Εικόνα του μαθητή τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας σε σύγκριση με τον ευρωπαϊκό μαθητή, την απομνημόνευση ξηρών ακατανοήτων κανόνων και αποσπασμάτων της Παλαιάς Διαθήκης και τον τρόπο αντιμετώπισής του από τους δασκάλους με τους συνεχείς ξυλοδαρμούς, μας δίνει ο Ν. Παλιεράκης καθηγητής, σε αρθρογραφία του στην εφημ. 'Λευκά Όρη' το 1889⁵ : « ...Εξετάσωμεν ήδη ένα μαθητήν τελείου Ευρωπαϊκού δημοτικού σχολείου. Θα ερυθριάσωμεν, μα την πίστην μου, διά τας γνώσεις του. Γνωρίζει τόσα περί γεωργίας, φυσικής, κηπουρικής, δενδροκομίας, γεωγραφίας και ιστορίας όσα δεν γνωρίζουσι πολλοί των παρ' ημίν επιστημόνων. Αί, λοιπόν ζητείς και παρ' ημών τοιαύτας προόδους και αγνοείς ότι η πρόοδος αύτη είνε απόρροια της κοινωνικής και πολιτειακής ευημερίας, χρόνου πολλού και εργασίας μεγάλης ; Ναι το γνωρίζω καλώς. Αλλ' εγώ εννοώ να θέσωμεν τας βάσεις σήμερον και τα αποτελέσματα έρχονται κατόπιν αφ' εαυτών.

Εξετάσωμεν αφ' ετέρου μαθητήν του παρ' ημίν δημοτικού σχολείου. Περιδεής εκ των ξυλοκοπημάτων, ών πολλάκις έλαβε πείραν, άγριος ως αίξ, μεμωλωπισμένος ως κατάδικος, με την κεφαλήν προς τα κάτω νεύουσα και εσταυρομένας τας χείρας ψιτακίζει ασυναρτήτους τινάς γραμματικούς κανόνας και τεμάχια της παλαιάς διαθήκης, άτινα από μνήμης (sic) έμαθε ελέω της ράβδου· και εάν ερωτήσεις αυτόν τι σημαίνουσι ταύτα παιδί μου ; μένει κεκηνός· ως εάν ερωτάς αυτόν περί της Αραβικής φιλολογίας. Τοιούτον παραλαμβάνει τον μαθητήν ο Ελληνοδιδάσκαλος όπως παραδώση μετ' ού πολύ εις το Γυμνάσιον. Και όμως είναι πολλάκις ευφύεστατον παιδίον, νους έξοχος, όστις θα ηδύνατο υπό καλλιτέρους οiwονούς αποβή μέγας ανήρ...».

Η αντιμετώπιση των σωματικών ποινών επί Κρητικής Πολιτείας

Το θέμα των σωματικών ποινών συζητήθηκε στην Ε' συνεδρία του εκπ/κού συνεδρίου, αναφέροντας ότι το θέμα συζητήθηκε και στο διδασκαλικό συνέδριο των Χανίων το έτος 1900 απ' όπου προέρχεται και το παρακάτω απόσπασμα :⁶

« Εν ΧΑΝΙΟΙΣ μεν συνεζητήθησαν τα εξής θέματα :

Α'. Θέμα. Πώς κατορθούταν η τήρησις της πειθαρχίας εν τω σχολείω αποκλειομένης πάσης σωματικής ποινής αμβλυνούσης το συναίσθημα της φιλοτιμίας του μαθητού ;

Το συνέδριον συνεφώνησεν επί των εξής :

Η πειθαρχία επιβάλλεται εν τω σχολείω. 1) Όταν ο διδάσκαλος πατρικώς προς τους μαθητάς φερόμενος και μετά ζήλου διδάσκων ελκύση την αγάπην και τον σεβασμόν αυτών. 2) Όταν ο διδάσκαλος επιβληθή τοις μαθηταίς δι' αυθεντίας ήν εμπνέει η υπέροχος πνευματική και ηθική αυτού ανάπτυξις. 3) Όταν αυτός είναι τύπος και υπογραμμός τάξεως και ακριβείας εν τη εκτελέσει των καθηκόντων του. 4) Όταν επιτάσση μεν δίκαια και δυνατά, ανενδότως δ' επιδιώκη την εκτέλεσιν των διαταγών του. 5) Όταν η διδασκαλία του δεν είναι ούτε ανωτέρα της διανοητικής καταστάσεως των παιδων ώστε να καταπονή αυτούς, ούτε κατωτέρα ώστε να προκαλή ανίαν, διότι εν αμφοτέραις ταις περιπτώσεσι δι' έλλειψιν ενδιαφέροντος τρέπονται εις αταξίας. 6) Όταν πάντοτε προσέρχεται εις το σχολείον παρεσκευασμένος, από της έδρας δε περιφέρει πάντοτε επιτακτικόν το βλέμμα προς όλην την τάξιν. 7) Όταν, αναγκασθείς μεθ' όλα τα ανωτέρω, να επιβάλλη ποινάς, κρατή μετ' άκρας αμεροληψίας την πλάστιγγα της δικαιοσύνης ακάμπτως μεν εφαρμόζων τας σχολικάς διατάξεις, αλλά και μετά προφανούς λύπης διότι ευρέθη εις τοιαύτην ανάγκην.

5. Εφημερίς 'Λευκά Όρη', έτος Γ, περίοδος Γ', αριθ. 3, Εν Χανίοις, τη 2 Ιανουαρίου 1889

6. Το εκπαιδευτικόν συνέδριον και αι επετηρίδες των Γυμνασίων κατά το σχολ. έτος 1899-1900 εκτυπούμεναι επιμελεία του Γενικού Επιθεωρητού Κρήτης Ιωάννη Περδικάρη, Εν Χανίοις εκ του Κυβερνητικού τυπογραφείου 1901

Τα περί επί του αυτού θέματος είπε και το Συνέδριον των διδασκαλισσών, χωριστά συνεδριάζον, μετά της προσθήκης ότι 'μόνον εν στιγμή αυθαδειας και θρασύτητος εκτάκτου θέλει ευρεθή ίσως εις την ανάγκην ο διδάσκαλος να ποιήσηται χρήσιν ελαφρού ραπίσματος'.....».

Κατά τη διάρκεια του Ανωτάτου Εκπαιδευτικού Συνεδρίου (Ζ' συνεδρία, Σάβ. 29 Ιουλίου 1900), που πραγματοποιήθηκε στα Χανιά στη μεγάλη αίθουσα του Παρθεναγωγείου από τις 24-29 Ιουλίου, υπό την προεδρία του Συμβούλου της Εκπαίδευσης Νικολάου Γιαμαλάκη, ο Γυμνασιάρχης Ηρακλείου πρότεινε την απόλεια του άρθρου 188 το οποίο απαγόρευε τις σωματικές ποινές. Η πρόταση όμως του Γυμνασιάρχη απορρίφθηκε από το Συνέδριο. Από τα πρακτικά του συνεδρίου σταχυολογούμε :

«...Χρ. Ανδρούτσος Γυμνασιάρχης Ηρακλείου. Προτείνει να απαλειφθή το 188 άρθρον του Νόμου το απαγορεύον τας σωματικάς ποινάς. Καίτοι λέγει πνευματικώς αι σωματικάί ποινάί είναι σημείον αντιλεγόμενον εν τούτοις και αυτός μετά πολλών παιδαγωγών φρονεί ότι εν εκτάκταις περιστάσεσιν η σωματική ποινή ου μόνον αναγκαία αλλά και ωφέλιμος είναι ως συνέχουσα και συγκρατούσα τας άλλως ατιθάσους και αδαμάστους φύσεις. Η ένστασις ότι ο τιμωρών σωματικώς θα είναι ή αδιάφορος ή ωργισμένος ώπερ παιδαγωγικώς ασύστατον είναι αβάσιμος, διότι πλην τούτων υπάρχει και τρίτη άψογος κατάστασις η της ηθικής αγανακτήσεως εις ήν κατ' ανάγκην συχνότατα περιέρχεται ο παιδαγωγός. Εάν δε εν τοις πεπολιτισμένοις τόποις δεν δύνανται να ελλείπωσιν αι σωματικάί ποινάί παρ' ημίν όπου ο μαθητής κατ' οίκον διά τοιούτων μέσων συνέχεται η μετρία και λελογισμένη χρήσις της ποινής είναι τι ενδεδειγμένον, δεν πρέπει δε χάριν των καταχρήσεων να άρωμεν σπεύδοντες πάσαν αυτών χρήσιν. Αλλά και δύο άλλοι σπουδαίοι λόγοι άγουσιν αυτόν εις το να ζητήση την απόλειψιν του άρθρου τούτου, ένθεν μεν αι νομικάί σχέσεις εις άς εισέρχεται ο μαθητής προς τον διδάσκαλον, δικαιούμενος να καταγγέλλη τον παιδαγωγόν του και να εκτραχύνηται κατ' αυτού ως παραβάντος τον Νόμον και συγκατάργησις της ορθοστασίας ως σωματικής ποινής καίτοι η ποινή αύτη είναι προχειροτάτη και απαραίτητος.

Πρόεδρος (Ν. Γιαμαλάκης). Και αν δεν αναγράφηται εν τω Νόμω η απαγόρευσις των σωματικών ποινών, ο μαθητής έχει το δικαίωμα να καταγγείλη τον ποιησάμενον χρήσιν τοιούτων ποινών διδάσκαλον. Ανάγκη να λέγηται ρητώς εν τω Νόμω ότι δεν απαγορεύονται αι σωματικάί ποινάί ίνα μη καταγγέληται ο διδάσκαλος ; Εις διδασκάλους ανεπτυγμένους βεβαίως δύναται τις να επιτρέψη την χρήσιν σωματικών ποινών αλλ' η τοιαύτη παραχώρησις εις τους ημετέρους μάλιστα τους προσωρινώς διωρισμένους διδασκάλους επί του παρόντος τουλάχιστον θα ήτο επιβλαβής.

Χρ. Ανδρούτσος. Υπάρχουσιν εν τούτοις περιστάσεις καθ' άς είναι ανάγκη να επιβάλλονται ποινάί.

Το συνέδριον απορρίπτει την πρότασιν του κ. Ανδρούτσου... ».

Ο ξυλοδαρμός ως παιδονομικό μέσο ήταν στην ημερήσια διάταξη των σχολείων, παρά τις ρητές απαγορεύσεις της Πολιτείας και των Επιθεωρητών. Μια εικόνα του τρόπου που αντιμετώπιζαν οι δάσκαλοι τα παιδιά και της χρήσης του ξυλοδαρμού ως μέσου συνετισμού από τους δασκάλους δίνουν οι παρακάτω περιπτώσεις. Η πρώτη αφορά επιβολή προστίμου 10 δρχ. (το ¼ του μισθού του) από το Νομαρχιακό Επιθεωρητή Ηρακλείου Εμ. Παντελάκη στο δάσκαλο που υπηρητούσε στο Κανλί Καστέλλι (Προφήτη Ηλία) Ν. Τσαφαντάκη διότι αν και πολλές φορές και μάλιστα γραπτά τον συμβούλεψε ο Επιθεωρητής 'να σταματήσει την βάρβαρον ταύτην παιδονομικήν μέθοδον αυτός εξηκολούθει' : «...διότι ο μεν πρώτος, εικα τετράκις προφορικώς και άπαν δι' επισήμου εγγράφου παρήγγειλ' αυτώ να παύσηται ποιούμενος χρήσιν της ράβδου κατά των ατακτούντων μαθητών, εξηκολούθει και μετά ταύτα την βάρβαρον ταύτην παιδονομικήν μέθοδον και εις τοιούτον μάλιστα βαθμόν, ώστε τρεις γονείς ελθόντες εις το γραφείον μου

.....σχολείου τα τέκνα των ανηλεώς υπό του διδασκάλου τούτου τιμωρούμενα, άλλοι δε πάλιν με παρεκάλεσαν να ενεργήσω, ώστε να φύγη εκ του χωρίου των ο 'άγιος' ούτος διδάσκαλος, ως αποκαλείται υπό των κατοίκων⁷ ...».

Η δεύτερη περίπτωση δίνει η παρακάτω επιστολή – καταγγελία ενός πατέρα προς το Σύμβουλο της Ανωτέρας Διεύθυνσης της Παιδείας για την ελεεινή κακοποίηση του 9/χρονου παιδιού του. Η περίπτωση καταγγελιών για ξυλοδαρμούς δεν ήταν συνηθισμένη, αν δεν υπερέβαινε κάποια όρια. Μια τέτοια περίπτωση υπέρβασης ορίων από πλευράς των δασκάλων είναι και η παρακάτω : Ο Γεώργιος Ροσμαρής κάτοικος Σπηλιάς Κισσάμου καταγγέλει στις 14 Μαΐου 1903, στο Σύμβουλο της Παιδείας, τη δασκάλα Ασπασία Αναστασίου για τον ανηλεή ξυλοδαρμό του εννιάχρονου γιου του.

« Ευσεβάστως αναφέρω υμίν ότι, η καταγελομένη κατά την 12αν οδεύοντος μηνός άφησε τον υιόν μου νηστεία εμμανουήλ ηλικίας 9 ετών άνευ δεδικοιολογημένης αιτίας, ως διδασκάλισσα δεν επανήλθεν εγκαίρως ν' απολύση τον υιόν μου όστις είχε μεταβή νηστεικός εις το Σχολείον ώστε η πείνα ηνάγκασε το παιδί ν' απέλθη του Σχολείου και να υπάγη εις το σπίτι να φάγη, μ.μ. δε αφού μετέβη εις το Σχολείον η διδασκάλισσα και επληροφορήθη ότι ο υιός μου είχε μεταβή εις την οικίαν μου και έφαγε, εκηριεύθη εξ απεριορίστου θυμού και διατάσση αμέσως 4 μαθητάς να μεταβώσιν εις το μέρος ένθα ήτο ο υιός να τον συλλάβωσιν και να τον παρουσιάσωσιν ενώπιόν της. Το παιδί μόλις είδε τους μαθητάς εφοβήθη και ετράπη εις φυγήν καταδιωκόμενος δε και μετά 2 σχεδόν ωρών καταδίωξιν τον συνέλαβον και της τον παρουσίασαν, η διδασκάλισσα ούσα έτι έμπλεος θυμού αρπάζει το παιδί δέρων αυτό ανηλεώς εκ των αιμαγών δε του παιδός συνεκίθησαν (sic) και αι μαθήτριάι και έκλαιον, δεν αρκέστη εις ταύτην την τιμωρίαν αλλά μετ' ολίγα λεπτά της ώρας αρπάζει αύθις το παιδί το ρίπτει χαμέ και εκτύπα υπό των πελμών των ποδών της ανηλεώς. Εν τέλει δε κατέστη το παιδί σχεδόν αναίσθητον και ούτω το αφήκε, αι σάρκες όλου του σώματος εμελανώθησαν, επί τέλους ηναγκάστη να το αποσύρω από το Σχολείον.

Ταύτα πάντα καθιστώ γνωστά προς την ανωτέραν διεύθυνσιν προς ενέργειαν των δεόντων προς δε καθιστώ γνωστόν ότι η διδασκάλισσα είναι νευρική ; ιδιότροπος και ως αυτώ έχουσιν οι κάτοικοι παράπονα αλλά ως εκ του βραχέος σχολικού διαστήματος δεν λέγουσιν τίποτα ».

Συζήτηση στη Βουλή των Κρητών για τις τιμωρίες και τις σωματικές ποινές

Κατά τη διάρκεια της συζήτησης στη Βουλή των Κρητών, το 1901, ακούστηκαν φωνές υπέρ της χρησιμοποίησης του ξυλοδαρμού ως μέσω συνετισμού των μαθητών και επιβολής της πειθαρχίας από το δάσκαλο, αλλά και επειδή οι μαθητές της Κρήτης δεν είναι η αριστοκρατία των Παρισίων ή των Αθηνών, είναι συνηθισμένοι στο ξύλο και μόνο με αυτό σωφρονίζονται ! (Γ. Κοκκινάκης). Η Βουλή δεν δέχτηκε την άποψη του Κοκκινάκη και ψήφισε ηθικής φύσεως ποινές και όχι σωματικές στερήσεις ή αλγηδόνες. Επίσης ψήφισε την αποβολή του μαθητή και σε περίπτωση υποτροπής αλλαγή περιβάλλοντος και φοίτηση σε άλλο σχολείο. Αν υποτροπιάσει ο μαθητής μπορεί να αποφανθεί η Ανωτέρα Δ/ση⁸.

«...Γ. Κοκκινάκης. Κύριε αναγνώστα, ήθελον να λάβω μίαν πληροφορίαν. Αλλά ποίος θα μοι την δώση ; Ο κ. Εισηγητής λείπει.

Πρόεδρος. Ειπέτε την.

7. ΙΑΚ, φάκελλος εγγράφων έτους 1900, αρ. πρωτ. 1346/Διεκπ. 526-18-04-1900, ελήφθη από τον Γενικό Επιθεωρητή 22-04-1900 με αριθ. Πρωτ. 411

8. Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας. Τεύχος Δ'.- Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής (Περίοδος Α'. Συνεδρίας ΝΑ'), 15 Ιουλίου 1901.

Γ. Κοκκινάκης. Το άρθρον 175, κ. Πρόεδρε, προβλέπει περί της πειθαρχίας των μαθητών, μεταξύ δε άλλων λέγει ότι δεν πρέπει να επιβάλλονται ποιναι εξευτελίζουσαι τον μαθητήν. Ερωτώ. Το ξύλον επιτρέπεται ή απαγορεύεται ; (γέλωτες).

Α. Κριάρης. Είναι το καλύτερον μέσον.

Γ. Κοκκινάκης. Αυτό νομίζω ότι πρέπει να εξηγηθή, διότι είναι σκοτεινόν. Δεν αναφέρεται εν τω άρθρω. Ο διδάσκαλος, ο οποίος εφαρμόζει τον νόμον αυτόν, πρέπει να γνωρίζη αν τω επιτρέπεται να δείρη ένα μαθητήν.

Εμ. Παπαδερός. Δεν επιτρέπεται το ξύλον.

Πρόεδρος. Η ιδική σας αντίληψις ποία είναι; Νομίζετε ότι είναι εξευτελιστική ποινή ;

Γ. Κοκκινάκης. Εις την ιδικήν μου αντίληψιν είναι ότι σαν να λέγη ότι επιτρέπεται το ξύλον.

Πρόεδρος. Όταν το άρθρον αποκλείη τας εξευτελιστικάς ποινάς.....

Χ. Πωλογεώργης. Τα καθ' έκαστα των ποινών θα τα ανακοινώση το Ηγεμ. Διάταγμα.

Γ. Κοκκινάκης. Αλλά νομίζω ότι εις το άρθρον αυτό πρέπει να διευκρινήζηται, αν επιτρέπεται ή όχι το ξύλον.

Χ. Πωλογεώργης. Κατά το άρθρον αυτό και επιτρέπεται και δεν επιτρέπεται.

Εμμ. Ασσαριώτης. Δεν επιτρέπεται καθ' ολοκληρίαν, αφού λέγει ότι απαγορεύονται αι εξευτελιστικάί ποιναιί.

Α. Κριάρης. Απαγορεύεται το ξύλον.

Γ. Κοκκινάκης. Λοιπόν, κ. Πρόεδρε, αφού η γνώμη των κυρίων συναδέλφων είναι ότι το ξύλον δεν επιτρέπεται, νομίζω ότι πρέπει να επιτραπή το ξύλον, να γίνεται χρήσις του ξύλου κατά τας περιστάσεις.

Χ. Πλουμιδάκης. Όχι απολύτως. Αυτό είναι αναχρονισμός πολύ.

Γ. Κοκκινάκης. Μη λησμονείτε ότι τα παιδιά τα ιδικά μας δεν είναι συνειθισμένα εις το να μη τρώγουν ξύλον και ότι μόνον διά του ξύλου σωφρονίζονται. Δεν είμαι οπαδός της παλαιάς παιδαγωγικής. Αλλά σας βεβαιώ ότι αυτή είναι μία από εκείνας τας αρχάς της παλαιάς παιδαγωγικής, αι οποίαι ποτέ δεν αποθνήσκουσι. Πρέπει να επιτρέπεται το ξύλον, διότι ο διδάσκαλος δεν δύναται να επιβληθή εις τους μαθητάς διαφορετικά. Μη λησμονήτε ότι δεν θα διδάσκονται παίδες της Παρισινής Αριστοκρατίας, ούτε του άστεως των Αθηνών. Και εις την Αγγλίαν ακόμη επιτρέπεται το ξύλον.

Γ. Ανδρεαδάκης. Εκεί είναι ο νόμος του Λύντζ. (Γίνεται δεκτόν το άρθρον 175 ως ανεγνώσθη έχον ως ούτω) :

Άρθρ. 175. Όπου είναι ανάγκη προς διατήρησιν της πειθαρχίας προς σωφρονισμόν του ατακτούντος μαθητού και προς παραδειγματισμόν των άλλων γίνεται χρήσις ποινών αναλόγων προς το αμάρτημα, σκοπόν δε άμεσον έχουσών την διόρθωσιν του αμαρτήσαντος. Ποιναιί εξευτελίζουσαι τον μαθητήν ή παραβλάπτουσαι την υγείαν αυτού, είναι απηγορευμένα. Αι ποιναιί πρέπει να ήναι όσον το δυνατόν ηθικής φύσεως ουχί στερήσεις σωματικάί ή αλγηδόνες αλλά μέσα διεγείροντα και αναπτύσσοντα την φιλοτιμίαν. Όπου όμως και μετά την χρήσιν πάντων των μέτρων ο μαθητής δεικνύεται αδιόρθωτος, η δε περαιτέρω διαμονή αυτού εν τω σχολείω ένεκα μάλιστα παραπτωμάτων, προσβαλλόντων τα ήθη, καθίσταται επικίνδυνος εις το σχολείον τότε κοινή αποφάσει του συμβουλίου των καθηγητών ή διδασκάλων αποβάλλεται εκ του σχολείου. Εν διαφωνία και ενός των διδασκόντων αποφαινεται η Α. Δ. της Εκπαιδεύσεως.

Ο το πρώτον αποβληθείς μαθητής δύναται να φοιτήση εις άλλον σχολείον. Αποβληθείς δε και δευτέραν φοράν απόλλυσι το δικαίωμα της φοιτήσεως εις τα σχολεία επί έν έτος.

Μετά παρέλευσιν του έτους δύναται η Α. Διεύθυνσις της Εκπαιδεύσεως, επί τη βάσει αναφοράς του μαθητού, να επιτρέψη την φοιτήσιν υπό δοκιμασίαν εις δημόσιον εκπαιδευτήριον. Αν δε αποβληθή και τρίτην φοράν, τότε αποκλείεται διά παντός πάντων των δημοσίων εκπαιδευτηρίων, σημειούται δε επί του πιστοποιητικού αυτού ποσάκις

απεβλήθη και ο λόγος της αποβολής. Τα καθέκαστα των ποινών ορισθήσονται δι' Ηγεμονικού Διατάγματος...»

Το παραπάνω άρθρο (175) διατηρήθηκε αυτολεξεί και στο νόμο του 1903⁹ (άρθρο 153).

Παρά τις σαφείς απαγορευτικές διατάξεις του περί παιδείας νόμου και τις επιβαλλόμενες στους δασκάλους ποινές που βέβαια ποτέ δεν ίσχυσαν, το ξύλο ήταν ως παιδονομικό μέσο στην ημερήσια διάταξη. Με την παραμικρή παρεκτροπή ο δάσκαλος χρησιμοποιούσε τον ξυλοδαρμό (συνήθως με τη βίτσα). Στον περιοδικό τύπο της εποχής (βλ. περιοδικό 'Ασπίδα') επικρίθηκε η κακή αυτή συνήθεια πολλών δασκάλων. Σύμφωνα με τον αρθρογράφο της 'Ασπίδος' ο οποίος υπογράφει με τα αρχικά Χ.Λ. καλεί το περιοδικό να συμβάλλει στη αποκάλυψη 'παιδαγωγικών κακιών' που οι δάσκαλοι θα πρέπει να εξοβελίσουν. Μια τέτοια κακία και απαίσια πληγή θεωρεί το ξύλο, το οποίο βρίσκεται στα σχολεία της λαϊκής εκπαίδευσης σε ημερήσια διάταξη. Μέσα από το άρθρο του με τεκμηριωμένο παιδαγωγικό λόγο, επικαλείται όχι μόνο τη σοφία αρχαίων παιδαγωγών και φιλοσόφων αλλά και νεωτέρων, του ευρωπαϊκού διαφωτισμού, του Κοραή, καθώς και τα πορίσματα της παιδαγωγικής και της ψυχολογίας. Το ξύλο δείχνει δάσκαλο ανίκανο και αδαή. Είναι ανάγκη ο δάσκαλος να μελετήσει και να καταρτισθεί αφού το παράδειγμα του δασκάλου είναι «... η ακλόνητος και ασάλευτος δρυς, εφ' ής ως κισσός περιελίσσεται η τρυφερά ψυχή του παιδός¹⁰...» :

«... Είναι δυστυχώς αναντίρρητον, ότι η σπουδαιότερα καθ' ημάς εκ των κακιών τούτων, το ξύλον, ευρίσκεται εν τισι των παρ' ημίν σχολείων της Λαϊκής Εκπαιδύσεως εις την ημερησίαν διάταξιν και ότι ούτε αι αποκηρύξασαι τούτο επανειλημμένως παιδαγωγικάί θεωρίαι, ούτε αι ωρισμένως και σαφώς απαγορεύσουσαι αυστηραί του περί παιδείας νόμου σχετικάί διατάξεις, ούτε αι κατά καιρούς επιβληθείσαι εις τους παραβάτας των διατάξεων τούτων ποιναί ίσχυσαν, όπως τερματίσωσιν ή τουλάχιστον ανατρέψωσι το ολέθριον έργον της απαισίας ταύτης πληγής και αληθούς φαγεδαίνης απομυζώσης πάσαν ικμάδα τρυφερότητος και θαλπωρής από του σχολείου και αναιρούσης αυτήν ταύτην την υπόστασιν της αγωγής του παιδός...

[...] Αλλά δεν είναι λοιπόν ορθόν ότι 'η έξις είναι Δευτέρα φύσις' και επομένως ότι ο παις, όταν, και διά της μάστιγος έστω, την έξιν του καλού αποκτήση, τούτο και θα εξακολουθή να πράττη καθ' έξιν τουλάχιστον ;

Πλάνη δυστυχώς οικτρά ! Έξεις κατά τύπους μόνον αποκτώμεναι, και τοιαύται είναι αι διά των σωματικών αλγηδόνων επιβαλλόμεναι, άμα τη πρώτη πνοή των αντιξώων ανέμων είναι προωρισμέναι εις παταγώδη κατάπτωσιν, άτε επί σεσαθρωμένων βάσεων της βίας και της αυθαιρεσίας θεμελιούμεναι. Όταν ο παις, επί παραδείγματι, συνηθίση να αποστρέφηται την κλοπήν, ουχί δι' ούς λόγους οφείλει να αποτροπιάζηται ταύτην, αλλά διότι έτσι το θέλει το ξύλον, δεν γνωρίζομεν αληθώς διά τίνα λόγον θα εξακολουθή σεβόμενος την παρουσίαν του άλλου, όταν ο κίνδυνος του ξυλοκοπήματος παύση επικρεμάμενος, και διατί, όταν η ηλικία το επιτρέψη και αι περιστάσεις προς τούτο συντελέσωσι, δεν θέλει πεποιθότως υπολαμβάνει το κλέπτειν και αρπάζειν κρείττον του πένεσθαι και δυστυχείν.

[...] Το δυσχερές έργον της αγωγής, κατ' εξοχήν επί μόνης της εμβριθούς και ενδεδεγούς μελέτης των ψυχολογικών νόμων ερειδόμενον, απαιτεί να εσδύσωμεν βαθύτατα εις την ψυχήν του παιδός και να δεσπόσωμεν και κυριαρχήσωμεν ταύτης τελείως, όπως θέσωμεν εδραίας και ασφαλείας τας βάσεις της ψυχικής αυτού διαπλάσεως. Αλλ' επειδή η βαθεία και επισταμένη των ψυχολογικών νόμων μελέτη και έρευνα, διά μεν τους πολλούς είναι έργον δυσχερές, διά τον διδάσκαλον όμως δεν επιτρέπεται να είναι

9. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Α', Νόμος 'Τροποποιήσεις εν τω Νόμω 391 περί Οργανισμού Δημοσίας Εκπαιδύσεως, Εν Χανίοις τη 28 Ιουνίου 1903.

τοιούτον, έχομεν ύψιστον και υπέρ πάντα άλλον επιβεβλημένον καθήκον, ούτε κατά κεραίαν να παρεκλίνωμεν τούτων, και διά τούτο σφάλμα ασύγγνωστον διαπράττομεν, όταν προσφεύγωμεν εις μέτρα, άτινα την μεν ανθρωπίνην φύσιν εξευτελίζουν και εξαγριούσι, τον δε διδάσκαλον τείνουσι ν' αποδείξωσι προφανώς πάντη ανίκανον και αδαή εις το έργον του.

Σχολείον μη στηριζόμενον, το μεν επί του ενθέου και ιερού ζήλου του διδάσκοντος προς το έργον του, το δε επί του πλήρους και τελείου αυτού από τε θεωρητικής και προ παντός πρακτικής απόψεως καταρτισμού, είναι μοιραίως υποχρεωμένον μετ' ευμενείας προς την ράβδον να αποβλέπη, διά να σώζη τουλάχιστον τα προσχήματα της εν παντί τάξεως αφ' ενός, της κατά το δυνατόν επιμελείας των μαθητών αφ' ετέρου. [...]

‘Όπου παύει ο παιδαγωγικός νους και η παιδαγωγική επιτηδειότης εκεί άρχονται οι θόρυβοι και αι ταραχαί αι επιτιμήσεις και αι τιμωρίαι' λέγει τις των νεωτέρων παιδαγωγών. Ουχί λοιπόν οι αικισμοί και αι πληγαί, ουχί ο φόβος και ο τρόμος, αλλ' ο παιδαγωγικός νους και η παιδαγωγική επιτηδειότης είναι αι κλείδες του μεγάλους της αγωγής προβλήματος.

Ας έχωμεν όθεν εν νω ότι το του διδασκάλου παράδειγμα είναι η ακλόνητος και ασάλευτος δρυς, εφ' ής ως κισσός περιελίσσεται η τρυφερά ψυχή του παιδός.[...]

Ας αναλογιζόμεθα διαρκώς ότι το σχολείον δεν είναι ο τόπος της βασάνου και της κακώσεως, διότι ο παιδευόμενος είναι άνθρωπος εν τη επιδεκτικωτέρα διαπλάσεως σωματική και ψυχική καταστάσει και ως τοιούτος επομένως δέον να παιδευήται 'παρεκτός τότε μόνον ίσως όταν παιδευήται από απαίδευτον διδάσκαλον, εάν και τότε παρά τον μαθητήν αξιώτερος μαστιγώσεως δεν ήτο αυτός ο διδάσκαλος' ως λέγει ο Κοραής. Συνελόντι δ' ειπείν, άς έχωμεν αεννάως υπ' όψιν ότι το ζήτημα της παιδικής παρεκτροπής και μαθητικής αμελείας δεν λύεται διά της θεραπείας των αποτελεσμάτων, αλλά διά της καταπολεμήσεως των αιτίων, άτινα πολύ πιθανόν και εν αυτό τούτω τω διδάσκοντι να ευρίσκονται ... ».

Οι σωματικές ποινές προκαλούσαν τη φυγή των μαθητών από τα σχολεία τα οποία ο Πρόεδρος του Διδασκαλικού Συλλόγου Κρητών και μετέπειτα Επιθεωρητής Νικόλαος Πιμπλής, χαρακτηρίζει σε μεταγενέστερο άρθρο του 'στρεβλωτήρια νου, σώματος και ψυχής' :

«...Εννοείται ότι διά την εκμάθησιν του αλφαβήτου και του συλλαβισμού παρήρχετο ολόκληρον έτος αγωνίας και τρόμου, διότι η μόνη παιδαγωγική μέθοδος ήτο η διδασκαλική ράβδος, η νηστεία, το γονάτισμα και ο φάλαγγας, είδος χειροπεδών βασανιστικών των ποδών...

Όσα παιδιά είχαν την δυνατότητα, απεμακρύνοντο διά παντός από τα τέθιοια στρεβλωτήρια νου, σώματος και ψυχής, προτιμώντα την αγραμματοσύνην, υφίσταντο δε την πολυετή αυτήν βάσανον μόνον όσοι προωρίζοντο διά θρησκευτικά αξιώματα, ή εξηναγκάζοντο από τους γονείς των να μάθουν, όπως όπως γράμματα, έστω και με τον βασανιστικόν και εκνευριστικόν αυτόν τρόπον.

Υπό τας συνθήκας αυτές ελάχιστοι ήσαν οι στοιχειωδώς εγγράμματοι άνδρες, αι δε γυναίκες ήσαν τελείως αγράμματοι...».

10. 'Ασπίς', Περί σωματικών αλγηδόνων, Χ.Λ. Φεβρουάριος 1910

11. Πιμπλή Νικόλαου, Ιστορία της εκπ/σεως εν Κρήτη, Κρητική Εστία, αριθ. τ. 117-118, Μάρτης-Απρίλης 1962, χρόνος ΙΔ', σελ. 313-314

Μαθητικές διευκολύνσεις - Υποτροφίες Ύστερη Τουρκοκρατία

Οι υποτροφίες και οι μαθητικές διευκολύνσεις για τους άπορους & επιμελείς μαθητές δεν ήταν άγνωστες κατά την ύστερη τουρκοκρατία. Οι Τμηματικές Εφορίες παρείχαν κατά καιρούς διευκολύνσεις σε άπορους ή επιμελείς μαθητές προκειμένου να συνεχίσουν τις σπουδές τους.

Με υποτροφία που βάρυνε αποκλειστικά το ταμείο της Εφορίας Ηρακλείου στάλθηκε ο Ανδρ. Κοκκινάκης (μετέπειτα Δ/ντής του Δημ. Σχολ. Ηρακλείου), στην Αθήνα για να μνηθεί στη νέα μέθοδο διδασκαλίας. Με υποτροφία που εγκρίθηκε όμως από την Δημογεροντία Ηρακλείου το 1879, αλλά με δαπάνες της μονής Αγκαράθου (100 γρόσια το μήνα), σπούδασε ο Λεωνίδας Ζωγραφίδης στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης¹.

Εκτός από τις υποτροφίες οι Τμηματικές Εφορίες παρείχαν κατά καιρούς κάποιες διευκολύνσεις σε άπορους μαθητές, όπως απαλλαγή από δίδακτρα ή εκπαιδευτικά τέλη και χορήγηση δωρεά βιβλίων. Σε κάποια φάση η δωρεάν βιβλίων φαίνεται πως καταργήθηκε (για να επανισχύσει αργότερα). Μια χαρακτηριστική περίπτωση κατάργησης του ευεργετήματος παροχής βιβλίων είναι η απόρριψη της αίτησης του Βιαννίτη μαθητή της Α΄ Γυμνασιακής τάξεως Ηρακλείου, Γεωργίου Παπαμαστοράκη. Η αίτηση διακρίνεται για την καλλιγραφία της αλλά και για το υψηλό γλωσσικό και εκφραστικό της επίπεδο, και την οποία παραθέτουμε παρακάτω² :

« Προς την Αυτού Σεβασμιότητα
Τον Άγιον Κρήτης Κύριον Κύρ. Μελέτιον
Και προς την περί αυτόν Σεβαστήν και
Έντιμον Εφορίαν.

Σεβασμιώτατε !
Έντιμα Μέλη !

Ο ευσεβάστως υποφαινόμενος Γεώργιος Παπαμαστοράκης εκ του χωρίου Βιάννου της Επαρχίας Αρκαδίας πατρός ορφανός, διακούσας τα εν τη πρώτη γυμνασιακή τάξει διδασκόμενα μαθήματα και εξετασθείς δημοσία εκρίθην άξιος της δευτέρας γυμνασιακής τάξεως. Επειδή δε ο μακαρίτης πατήρ μου έπεσε μαχόμενος κατά των εχθρών εις το πεδίο της μάχης και άφησε την τάλαινα μητέρα μου μετά έξ ορφανών, όθεν μη έχων μέσα παρακαλώ την σεβαστήν και έντιμον Εφορίαν όπως ευαρεστούμενη μοι χορηγήση τα απαιτούμενα βιβλία προς εκπλήρωσιν της καταφλεγούσης την καρδίαν μου επιθυμίας και πόθου μου.

Εύελπις ών ότι εισακουσθήσεται η δέησίς μου διατελώ
Ταπεινότατος και ευπεθέστατος δούλος σας.

(Υπογραφή)

Εν Ηρακλείω τη 22 Σεπτεμβρίου 1880 »

Η απόφαση γραμμένη ιδιοχείρως από τον Μητροπολίτη Μελέτιο : « Απερρίφθη η του αναφερομένου αίτησις περί αγοράς βιβλίων διά του ταμείου της Εφορείας, ως αντικειμένης τω, όπερ έσχεν αύτη, γενικό μέτρω ένεκα ελλείψεως επαρκών πόρων, όπως παρέχωνται δωρεάν βιβλία οιωδήτινι ».

1. Ο Λεωνίδας Ζωγραφίδης είχε διατελέσει δάσκαλος στην Ι. Μονή Ανωπόλεως. Αφού αποπεράτωσε τις σπουδές του (1885) υπέβαλε αίτηση διορισμού στο Ελληνικό Σχολείο της Μονής Χριστού (κοντά στην Επισκοπή Πεδιάδος). Η αίτηση έγινε αποδεκτή. Ο Λ. Ζωγραφίδης αναδείχτηκε αργότερα επίσκοπος Πέτρας (1889-1922). Συμμετείχε ενεργά στην επανάσταση του 1897-98. Μητροπολίτης Κρήτης (1922-1933). (Βλ.Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας, ‘ Ο από Πέτρας Μητροπολίτης Κρήτης Τίτος Β΄ ο Ζωγραφίδης και η εποχή του, Επισκοπή Πεδιάδος, 26 Σεπτεμβρίου 2009, Έκδοση Δήμου Επισκοπής 2010)

2. ΑΔΗ, φάκελος έτους 1880, αριθ. Πρωτ. 31, Γοντικάκης Στεφ., ‘Η παιδεία στην Κρήτη 1878-1889’ σελ. 183, Σπανουδάκη Στέλ. σελ. 174

Η αντιμετώπιση του Μητροπολίτη Μελετίου ήταν ανάληψη και άθλια. Δεν εμπόδισε όμως το φιλομαθή νέο να συνεχίσει τις σπουδές του να φοιτήσει στη Νομική να γίνει επιτυχημένος δικηγόρος, βουλευτής της Κρητικής Πολιτείας (1903-1912), και ο Πρόεδρος της Κυβέρνησης (Πρωθυπουργός) που υπέγραψε το ψήφισμα της Ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα το 1908.

Κρητική Πολιτεία

Σε αρκετές περιπτώσεις η Βουλή ψήφισε σχέδια νόμου για τη χορήγηση υποτροφιών σε άπορους νέους (Δασκαλογιάννη Τσελεπή, Σμπώκο Γεώργιο, Καλοκαιρινό Λέοντα, Νικόλαο Τυλιαννάκη) που επιθυμούσαν να συνεχίσουν εκτός Κρήτης τις σπουδές τους σε επιστήμες χρήσιμες για την πρόοδο και την ευημερία του νησιού και των οποίων η οικογένεια προσέφερε πολύτιμες υπηρεσίες στην πατρίδα κατά τους απελευθερωτικούς αγώνες. Αυτοί είναι και οι λόγοι που επικαλείται ο Σύμβουλος επί της Παιδείας Ν. Γιαμαλάκης για να τεκμηριώσει την πρότασή του στη Βουλή των Κρητών³ : «..Διά τας προς την πατρίδα εκδουλεύσεις των προγόνων του ο Σμπώκος και ο Δασκαλογιάννης. Νομίζω, ότι διά τον Δασκαλογιάννην πρώτην φορά αμείβει η Πολιτεία ένα άνθρωπον, διότι είναι ελάχιστος φόρος ευγνωμοσύνης εις την μνήμην του μεγάλου πατριώτου, ο δε Γ. Σμπώκος επίσης ανήκει εις ιστορικήν οικογένειαν πολλά μοχθήσασαν υπέρ της πατρίδος, ο δε Καλοκαιρινός ανήκει εις οικογένειαν σκληρώς δοκιμασθείσαν κατά τας σφαγάς του Ηρακλείου, αι οποίαι τόσον συντέλεσαν εις την δημιουργίαν του νυν καθεστώτος, καθ' άς εσφάγη πλην των άλλων μελών της οικογενείας και ο πρωτότοκος αδελφός αυτού Ανδρέας προστάτης και στήριγμα του τε υποτρόφου και ολοκλήρου της οικογενείας ».

Η ανάγκη σπουδών στις θετικές επιστήμες και σε πρακτικότερους κλάδους (Γεωργία, Μηχανική κ.ά) για την παραγωγή επιστημόνων που είχε ανάγκη η Πολιτεία, και η αποτροπή προς τους νέους να σπουδάσουν νομικά και ιατρική ειδικότητες με πληθώρα επιστημόνων τους οποίους χαρακτηρίζουν 'δυστυχείς', προκύπτουν από από τη χαρακτηριστική συζήτηση στη Βουλή τον Ιούλιο του 1901 για την έγκριση υποτροφιών. Από τη συζήτηση διαφαίνεται η αγωνία των βουλευτών και η ανάγκη στροφής στους θετικές επιστήμες ή στη Γεωργία που θα απέδιδαν απτά αποτελέσματα μιας και η Πολιτεία είχε μεγάλη έλλειψη θετικών επιστημόνων και κατηρτισμένων στελεχών. Σύμφωνα με το Σύμβουλο Ν. Γιαμαλάκη η σπουδή στα Νομικά και την Ιατρική θα τους έκανε δυστυχείς λόγω της πληθώρας επιστημόνων αυτών των ειδικοτήτων : «...Εγώ βεβαίως δεν είμαι της γνώμης, ότι η Κυβέρνησις πρέπει να δίδη υποτροφίας διά να σπουδάζωσι νέοι νομικά και ιατρικήν και να γίνουν δυστυχείς...» :

Η συζήτηση στη Βουλή των Κρητών για τις υποτροφίες

Γ. Αθανασιάδης. Το περί παιδείας, κ. Πρόεδρε

Γ. Πανηγυράκης. Λοιπόν εις β' ανάγνωσιν το νομοσχέδιον περί χορηγίας υποτροφίας εις τον Γεώργιον Ι. Σμπώκον.

Κ. Λαγουδάκης. Τι σπουδάζει ;

Γ. Πανηγυράκης. Νομικά

Γ. Φούμης. Δικηγόρους λοιπόν θα κάμωμεν ;

Β. Σκουλάς. Άπορος είναι.

Γ. Φούμης. Εγώ δηλώ ότι δεν είμαι σύμφωνος εις την πρότασιν αυτήν. Εάν επρόκειτο να σπουδάση μίαν επιστήμην χρήσιμον, θα το ενόουν.

3. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος Δ'. Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής Περίοδος Α'. Συνεδρία ΜΘ', Εν Χανίοις 14 Ιουλίου 1901, σελ. 999

Β. Σκουλάς. Επί επιστροφή είναι, κ. Φούμη.

Ν. Κεφαλογιάννης. Είναι εγγεγραμμένος. Άγει το δεύτερον έτος.

Β. Σκουλάς. Είναι εξ ηρωϊκής οικογενείας. Πτωχό παιδί.

Γ. Φούμης. Εγώ πολεμώ αυτό το πράγμα χάριν της αρχής.

Κ. Φούμης. Διατί να μη σταλή να σπουδάση την μηχανικήν, την Γεωργίαν, ή καμμίαν άλλην επιστήμη⁴ ;

Εμ. Μουντάκης. Τότε δεν φτάνουν 100 δραχμαί.

Γ. Φούμης . Και να διπλασιάσωμεν τότε το ποσόν.

Γ. Αθανασιάδης. Ημείς ψηφίζομεν αυτό τελευταίον και παρακαλούμεν την Κυβέρνησιν να μη υποβάλη άλλο νομοσχέδιο περί υποτροφίας.

Γ. Φούμης. Δεν το υπέβαλε η Κυβέρνησις.

Β. Σκουλάς. Η Κυβέρνησις το υιοθέτησε.

Ν. Γιαμαλάκης. (Σύμβουλος επί της Εκπαιδεύσεως). Εγώ βεβαίως δεν είμαι της γνώμης, ότι η Κυβέρνησις πρέπει να δίδη υποτροφίας διά να σπουδάζωσι νέοι νομικά και ιατρικήν και να γίνουν δυστυχείς. Εάν εισήγαγον το νομοσχέδιον τούτο, αφορμή είναι τούτο. Ότι οι ίδιοι οι αιτούντες εξήγησαν ο μεν Δασκαλογιάννης να τελειώση τας σπουδάς του εις την Ιατρικήν, της οποίας είναι τριετής, ο δε Σμπώκος την νομικήν, εις την οποίαν είναι διετής. Τα παιδιά δεν εξήτησαν άλλο. Εγώ αποβλέπων εις τας οικογενείας των αιτούντων και εις τας θυσίας, τας οποίας αι οικογένειαι αυτών προσέφερον εις τον τόπον, ενόμισα ότι δεν χάνει τίποτε το Δημόσιον εάν έλθη αρωγόν εις αυτούς μέχρις αποπερατώσεως των σπουδών των. Να μη νομίση λοιπόν η Βουλή, ότι εγώ θέλω να υποθάλψω την σπουδήν της Νομικής και της Ιατρικής.

Γ. Πανηγυράκης. Λοιπόν άρθρον πρώτον.

Πρόεδρος. Υπάρχει αντίρρησις επειδή είναι προσωπικόν το ζήτημα ;

Πολλοί. Όχι , όχι.

(Αναγιγνώσκεται κατ' άρθρον και γίνεται δεκτόν το νομοσχέδιον εις β' ανάγνωσιν έχον ούτω).

Σχέδιον Νόμου

Περί χορηγίας υποτροφίας εις Γ.Δ. Σμπώκον

Άρθρον 1. Χορηγείται εις τον Γεώργιον Δ. Σμπώκον υποτροφία αρχομένη από 1 Σεπτεμβρίου 1901 εκ δραχμών εκατόν (100) μηνιαίως μέχρι αποπερατώσεως των σπουδών αυτού εν τη Νομική Σχολή του Εθνικού Πανεπιστημίου.

Άρθρον 2. Η υποτροφία δεν δύναται να παραταθή πέραν των τεσσάρων ετών.

Άρθρον 3. Ο Γ. Δ. Σμπώκος υποχρεούται να παράσχη αξιόχρεων διά συμβολαιογραφικού εγγράφου εγγύησιν ότι μετά το πέρας των σπουδών του θα αποδώση εις την Πολιτείαν τα διά την υποτροφίαν δαπανηθησόμενα είτε εκ των κερδών του είτε εκ των μισθών του αν προσληφθή ως υπάλληλος της Πολιτείας.

Αναγιγνώσκεται είτε κατ' άρθρον εις β' συζήτησιν νομοσχέδιον περί κυρώσεως του υπ' αριθ. 310 Νόμου περί χορηγίας υποτροφίας εις τον Λέοντα Καλοκαιρινόν έχον ούτω :

Άρθρον μόνον 'Χορηγείται εις τον Λέοντα Καλοκαιρινόν σπουδάζοντα την μηχανικήν εν Λωζάνη υποτροφία δραχ. 250 μηνιαίως υπό την εγγύησιν των γονέων του αρχομένη από 1^{ης} Μαρτίου 1901'.

6. Να επισημανθεί ότι ο Γ. Φούμης ήταν πιστός οπαδός της στροφής του εντόπιου πληθυσμού προς τα πρακτικά επαγγέλματα. Τη βαθιά του πεποίθησι και την αγωνία του για την ανάγκη στροφής προς τα πρακτικά επαγγέλματα και τη γεωργία, την ανάγκη ίδρυσης πρακτικού Γυμνασίου και την ανακοπή του μεταναστευτικού κύματος προς την Αίγυπτο και την Αμερική εκφράζει με αρθρογραφία του στον τύπο της εποχής.

- Π. Σπανδαγάκης. Μέχρι 250 δραχμών, κ. Πρόεδρε. Ας ερωτηθή η Βουλή.
 Γ. Στεφανίδης . Ευρίσκεται εις την Ελβετίαν, κ. Σπανδαγάκη. Δεν είναι εις τας Αθήνας.
 Β. Σκουλάς. Εγώ νομίζω, ότι δεν είναι αρκεταί.
 Μ. Σφακιανάκης. Η επιστήμη αυτή είναι χρησιμωτάτη διά την Κρήτην.

(Γίνεται δεκτόν το νομοσχέδιον ως ανεγνώσθη).

(Αναγιγνώσκεται εΐτα κατ' άρθρον και γίνεται δεκτόν όπως έχει το νομοσχέδιον περί κυρώσεως του υπ' αριθ. 310 νόμου περί υποτροφίας του Τσελεπή Δασκαλογιάννη εις β' ανάγνωσιν έχον ούτω) :

Άρθρον 1. Χορηγούμεν εις τον Τσελεπήν Ν. Δασκαλογιάννην υποτροφίαν δραχ. 100 κατά μήνα υπό αξιόχρεων εγγύησιν αρχομένην από της 1^{ης} Μαρτίου 1901 προς τελειοποίησιν των σπουδών του ως φοιτητού της Ιατρικής.

Άρθρον 2. Ο Τσελεπής Δασκαλογιάννης υποχρεούται να παράσχη αξιόχρεων εγγύησιν διά συμβολαιογραφικού εγγράφου, ότι μετά το πέρας των σπουδών του θ' αποδώσῃ εις την Πολιτείαν τα διά την υποτροφίαν δαπανηθησόμενα, είτε εκ των κερδών του, είτε εκ των μισθών του εάν προσληφθή ως υπάλληλος της Πολιτείας.⁵

Πρόταση του σπουδές των Κρητών στην παιδαγωγική επιστήμη σε ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, υπέβαλε στην Πολιτεία ο Π.Π. Οικονόμος την περίοδο που υπηρέτησε ως Γενικός Επιθεωρητής⁶ : «...Συμβουλευώ αείποτε το δέον γενέσθαι και ο μόνος μου πόθος είναι να επικρατήσωσι και παρ' ημίν υγιείς αρχαί, μάλιστα δε εν τη διδασκαλία των νέων. Αυτός ο λόγος με έκαμε να συντάξω ως γενικός διευθυντής της εκπαιδεύσεως εν Κρήτη και το νομοσχέδιον περί αποστολής εις την Γερμανίαν υποτρόφων προς σπουδήν της παιδαγωγικής...».

5. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος Δ'. Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής . Περίοδος Α'. Συνεδρία ΜΘ', Εν Χανίοις 14 Ιουλίου 1901, σελ. 1062

6. Παιδαγωγικό περιοδικό Μέση Εκπαίδευσις, έτος Α', 30 Μαρτίου 1906, αριθ. 21, σελ. 323 και στο Χουρδάκης Αντ. Η παιδεία στην Κρητική Πολιτεία

Χρόνος λειτουργίας των σχολείων – Εορτολόγιο

Στο κεφ. ΙΖ' 'Σχολικόν έτος και διακοπαί', του νόμου 82/1899 'Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως' ορίζεται το σχολικό έτος και οι ημέρες των διακοπών. Σύμφωνα με το πρώτο άρθρο (162) το σχολικό έτος ξεκινούσε στις 20 Αυγούστου και τέλειωνε στις 30 Ιουνίου. Χωριζόταν σε δύο εξάμηνα, στο χειμερινό και στο θερινό. Το χειμερινό ξεκινούσε στις 20 Αυγούστου και τέλειωνε την Τετάρτη της Τυροφάγου, ενώ το θερινό ξεκινούσε την Καθαρή Τρίτη και τέλειωνε στις 30 Ιουνίου. Σύμφωνα με το 2^ο άρθρο (163) η διδασκαλία των μαθημάτων ξεκινούσε οπωσδήποτε στις 5 Σεπτεμβρίου¹. Κατά την έναρξη τελούνταν αγιασμός και ο προϊστάμενος του εκπαιδευτηρίου απηύθυνε τις αναγκαίες προς τους μαθητές παραινέσεις και οδηγίες. Το άρθρο 164 καθόριζε τη διάρκεια των θερινών διακοπών των δασκάλων οι οποίες ξεκινούσαν την 1^η Ιουλίου και έληγαν την 20^η Αυγούστου. Το διδακτικό έτος διαρκούσε από τις 5 Σεπτεμβρίου ως τις 20 Ιουνίου. Επίσης τα μαθήματα διακόπτονταν κατά τη διάρκεια του διδακτικού έτους τις εξής ημερομηνίες : 1) τις Κυριακές, 2) από την Πέμπτη της Τυροφάγου μέχρι της Καθαράς Τρίτης, 3) από της Μεγάλης Τετάρτης μέχρι της Δευτέρας του Θωμά, 4) την εορτή της Αναλήψεως, 5) τη Δευτέρα της Πεντηκοστής, 6) στις εορτές του Τιμίου Σταυρού (14 Σεπτεμβρίου), Αγίου Δημητρίου (26 Οκτωβρίου), Εισοδίων της Θεοτόκου (21 Νοεμβρίου), Αγίου Νικολάου (6 Δεκεμβρίου), στις διακοπές των Χριστουγέννων (24 Δεκεμβρίου μέχρι και 7 Ιανουαρίου), των τριών Ιεραρχών (30 Ιανουαρίου), την εορτή της εθνικής παλιγεννεσίας (25 Μαρτίου), Αγίου Γεωργίου (23 Απριλίου) και Κων/νου & Ελένης (21 Μαΐου), 7) στην τοπική εορτή κάθε χωριού.

Τις ημέρες λειτουργίας γίνονταν 15 διαλείμματα μετά από δίωρη διδασκαλία και 10λεπτα μετά από διδασκαλία μιας ώρας. Κατά τη διάρκεια των διαλειμμάτων οι μαθητές επιτηρούνταν, από κάθε δάσκαλο διαδοχικά. (άρθρο 165).

Ο χρόνος των θερινών διακοπών μπορούσε να μεταβληθεί κατά τόπους ύστερα από πρόταση του αρμόδιου Επιθεωρητή, σύμφωνα με τις αγροτικές ασχολίες των κατοίκων (άρθρο 166).

Πριν την έναρξη κάθε εξαμήνου συντάσσεται από το Σύλλογο δασκάλων πρόγραμμα ωρολόγιο των διδακτέων μαθημάτων το οποίο αναρτάται στο σχολείο αφού επικυρωθεί από τον αρμόδιο Επιθεωρητή (άρθρο 167).

Στο 'Σχεδιάγραμμα νόμου Περί Παιδείας, τμήμα 9^ο, κεφ. ένατο (Σχολικά Αργία) του Αντ. Γιάνναρη που κατατέθηκε 22 Ιουνίου 1908, ο νομοθέτης προσπάθησε να περιορίσει τον αριθμό των διακοπών και των αργιών. Για την κατάρτισή του έλαβε υπ' όψιν του τη γνώμη των Νομαρχιακών Επιθεωρητών. Ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής Ηρακλείου αναφέρει προς το Γενικό Επιθεωρητή Αντ. Γιάνναρη ότι στην περιοχή δικαιοδοσίας του, το ¼ των εργασίμων ημερών του έτους καταναλίσκεται στη μετακίνηση του προσωπικού. Ακόμη αρνητικές επιπτώσεις είχε το ισχύον εορτολογικό διάταγμα το οποίο καθιέρωνε πάνω από 170 ημέρες του σχολικού έτους ως σχολικές αργίες² :

1. Πρακτικά αυτό στάθηκε αδύνατον. Η έναρξη των μαθημάτων στην υπό εξέταση περιοχή όπως διαπιστώνουμε από τις ημερομηνίες εγγραφής των μαθητών στα Μαθητολόγια των σχολείων ξεκινούσε πολύ αργότερα, κυρίως λόγω μετακίνησης του διδακτικού προσωπικού αλλά και αμέλειας των γονέων να εγγράψουν τα παιδιά τους.

2. Στη με ημερ/νία 15 Μαρτίου 1908 έκθεση του Νομαρχιακού Επιθεωρητή Ηρακλείου Νικ. Μπέμπελη και στο κεφάλαιο 'Σχολικά ατέλεια - άλλα ατέλεια...γ') Η έναρξης της εργασίας πολύ αργότερον της νομίμου προθεσμίας' αναφέρει : « 17. Της σοβαράς ταύτης ελλείψεως αίτιον είνε η κατ' έτος αδικαιολόγητος μετατόπισις του προσωπικού των σχολείων κατά το από του Σεπτεμβρίου μέχρι του Νοεμβρίου έστι δ' ότε και του Δεκεμβρίου μηνός διάστημα, καθ' ό τα σχολεία έδει ομαλώς να εργάζονται. Απλή επισκόπησις του πίνακος Β' πείθει με ασφαλώς ότι το ¼ των εργασίμων ημερών του σχολικού έτους καταναλίσκεται ανωφελώς εις την μετακίνησιν του προσωπικού των σχολείων της περιφέρειάς μου. Κακίστην δ' έχει την επίδρασιν επίσης και το ισχύον εορτολογικόν Διάταγμα, άτε καθιερούν και τούτο πλέον των 170 ημερών δι' όλου του σχολικού έτους εις σχολικάς αργίας ».

Σύμφωνα με την πρόταση του Αντ. Γιάνναρη τα αστικά σχολεία είχαν παύσεις από 15 Ιουλίου έως 31 Αυγούστου, δηλ. 48 ημέρες, ενώ τα επαρχιακά από 10 Νοεμβρίου μέχρι 31 Ιανουαρίου δηλ. 83 ημέρες. Διακοπές τα χριστιανικά σχολεία είχαν:

A. Από 23 Δεκεμβρίου μέχρι και 7 Ιανουαρίου ημέρες 16

B. Από τη Μεγάλη Πέμπτη μέχρι την Τετάρτη της Διακαινησίμου ημέρες 8

Συνολικά δηλαδή 24 ημέρες

Εορτές ημερήσιες

Κάθε Κυριακή (ημέρες 35), 30 Ιανουαρίου (Τριών Ιεραρχών), 25 Μαρτίου (Ευαγγελισμού), 15 Αυγούστου, Σάββατο της Τυροφάγου, 'τη ονομαστηρίω εορτή του βασιλέως των Ελλήνων', 'ημέρα εν ή η επιχώριος εκκλησία άγει δημοτελή πανήγυριν', εν όλω 41 ημέρες.

Περιορίζει δηλ. τις αργίες από 179 που ίσχυαν σε 136 εξοικονομώντας (179-136=43) 43 ημέρες.

Στις 4 Δεκ. 1908 ο Πρόεδρος Αντ. Μιχελιδάκης και τα μέλη της Εκτελεστικής Επιτροπής (Ελ. Βενιζέλος, Ε. Λογιάδης, Χ. Παυλογεώργης, Μ. Πετυχάκης), έχοντας υπόψη τους το ψήφισμα της Βουλής των Κρητών (Εισαγωγή διατάξεων από το Ελληνικό Βασίλειο) εισήγαγαν το με ημερ/νία 28-11-1907 διάταγμα το οποίο κανόνιζε τις αργίες για τα σχολεία της Μέσης και της Δημοτικής Εκπαίδευσης ως ακολούθως :

« Πλην των Κυριακών η διδασκαλία των μαθημάτων κατά το σχολικόν έτος εν τοις Εκπαιδευτηρίοις της Μέσης Εκπαιδύσεως διακόπτεται και κατά τας επομένας εορτάς. 1) του Αγίου Δημητρίου, 2) του Αγίου Νικολάου, 3) από της 24^{ης} Δεκεμβρίου μέχρις της 7^{ης} Ιανουαρίου συμπεριλαμβανομένης, 4) των Τριών Ιεραρχών, 5) από του Σαββάτου της Τυροφάγου μέχρι της Καθαράς Δευτέρας συμπεριλαμβανομένης, 6) της 25^{ης} Μαρτίου, 7) από της Μεγάλης Πέμπτης μέχρι της Κυριακής του Θωμά, 8) του Αγίου Γεωργίου, 9) των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, 10) της Αναλήψεως, 11) την Δευτέραν της Πεντηκοστής. Έτι δε άπαξ του έτους και κατά την εορτήν του πολιούχου της έδρας του σχολείου, εάν τοιαύτη εορτή κατά τα τοπικά έθιμα εορτάζεται ».

Άρθρο 2. Το Διάταγμα τούτο ισχύει και διά τας εν τοις δημοτικούς σχολείοις διακοπάς ».

Μετά το από 30 Σεπτ. 1908 ψήφισμα της Βουλής των Κρητών και το από 14 Φεβρουαρίου ψήφισμα της Συνέλευσης και το άρθρο 10 του με αρ. 103 της 25 Ιουνίου για την εισαγωγή νομοθετικών διατάξεων από το Βασίλειο της Ελλάδος επανακαθορίστηκαν το 1911 με το διάταγμα 135 και με τα άρθρα 33 & 34 η διάρκεια του σχολικού έτους που ίσχυαν στην Ελλάδα και οι αργίες που ίσχυαν³.

« Κεφάλαιον 2^{ον} περί Δημοτικών Σχολείων...άρθρον 33. Το σχολικόν έτος εν τοις δημοτικούς σχολείοις άρχεται τη 1^η Σεπτεμβρίου και λήγει τη 1 Ιουλίου. Αι εξετάσεις διεξάγονται από της 20 Ιουνίου μέχρι της 1 Ιουλίου, εκτός των εχόντων χειμερινάς διακοπάς σχολείων. Αι εγγραφαί ενεργούνται από της 1 μέχρι 10 Σεπτεμβρίου συμπεριλαμβανομένης, τα δε μαθήματα άρχονται από της 11 Σεπτεμβρίου τακτικώς, μετά την τελετήν της εορτής της σημαίας τη ημέρα εκείνη, και σημειούνται αι απουσίαι των μήπω εγγεγραμμένων, δικαιουμένων νε εγγραφώσι μέχρι της 20, επιβαρυνομένων δε διά των απουσιών. Την 20 εγγράφονται υπό του διδασκάλου οι υπόχρεοι εις φοίτησιν, εισπράτεται δε διά της χωροφυλακής το δικαίωμα της εγγραφής παρά των μη υπαγομένων εις υποχρεωτικήν φοίτησιν γινομένων των νομίμων διατυπώσεων. Εν τη πρώτη τάξει του δημοτικού σχολείου γίνονται εγγραφαί και κατά τον Μάρτιον από 1 μέχρι 10.

Κατά την εγγραφήν προσάγεται πιστοποιητικόν ληξιαρχικής πράξεως δηλούσης ότι ο μεν εγγραφόμενος εισήλθεν εις το 7^{ον} έτος της ηλικίας, η δε εγγραφομένη εις το 6^{ον}.

3. Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, τεύχος πρώτον, αρ. διατάγματος 135, Εν Χανίοις τη 26 Αυγούστου 1911

Άρθρον 34. Τα δημοτικά σχολεία αργούσιν :

- 1) Από της 1 Ιουλίου μέχρι της 31 Αυγούστου
- 2) Από της Πέμπτης της Μεγάλης εβδομάδος μέχρι της Τρίτης της Διακαινησίμου.
- 3) Κατά τας Κυριακάς και τας εξής εορτάς. α') 8 και 14 Σεπτεμβρίου, β') 26 Οκτωβρίου, γ') 8 και 21 Νοεμβρίου, δ') 6, 24, 25, 26 και 31 Δεκεμβρίου, ε') 1, 5, 6, 7 και 30 Ιανουαρίου, στ') 25 Μαρτίου, ζ') 23 Απριλίου, η') 21 και 29 Μαΐου, θ') τω Σαββάτω της Τυροφάγου και τη Δευτέρα της εβδομάδος της Τεσσαρακοστής, ι') τη Παρασκευή της Διακαινησίμου, ια') τη Πέμπτη της Αναλήψεως, ιβ') τη Δευτέρα της Πεντηκοστής, ιγ') κατά μίαν εν εκάστω σχολείω τοπικήν εορτήν του κατ' εξοχήν πολιούχου αγίου ».

Με το άρθρο 35 καθορίζοταν οι ώρες διδασκαλίας και συνδιδασκαλίας ανά τάξη. Για την πρώτη τάξη καθορίζοταν οι 20 ώρες εβδομαδιαίως, για τη Δευτέρα τάξη οι 24 ώρες, για τις Γ' και Δ' 30 και για τις Ε' και Στ' οι 36. Στα σχολεία που λειτουργούσαν μόνο η πρώτη και δεύτερη τάξη εκτός των προαναφερομένων ωρών προστίθενται και 'παιδιαί' για τρεις τουλάχιστον ώρες εβδομαδιαίως.

Φοίτηση Ύστερη Τουρκοκρατία

Ένας σοβαρός λόγος ο οποίος παρεμπόδιζε την προόδο των μαθητών και είχε σαν συνέπεια τη σχολική αποτυχία, τόσο κατά την περίοδο της ύστερης τουρκοκρατίας όσο και τα χρόνια της Κρητικής Πολιτείας, ήταν η ελλειπής φοίτηση που οφειλόταν σε διάφορες αιτίες, σημαντικότερες από τις οποίες ήταν : Οι αντίξοες συνθήκες μετακίνησης των μαθητών που ήταν αναγκασμένοι να διαβαίνουν επικίνδυνους χειμάρρους για να μεταβούν στην έδρα του σχολείου, οι επιδημικές ασθένειες, η απασχόληση των μαθητών στην ελαιοσυλλογή και σε άλλες γεωργικές ή οικιακές εργασίες, η νοοτροπία πολλών γονέων, τα εκπαιδευτικά τέλη, η δαπάνη αγοράς διδακτικών βιβλίων κ. ά.

Τα δίδακτρα ήταν ένας σοβαρός λόγος που εγκατάλειψης του σχολείου, αφού η καταβολή τους ήταν αδύνατη από τους άπορους μαθητές οι οποίοι ήταν πολλοί στην περιοχή της Βιάννου. Από αναφορά κατοίκων και Εφόρων των χωριών Αγίου Βασιλείου και Αμιρών μαθαίνουμε ότι πολλοί μαθητές εγκαταλείπουν το σχολείο εξ' αιτίας της αδυναμίας τους να καταβάλουν τα δίδακτρα¹: «...πολλοί των μαθητών εισίν άποροι δεν δύνανται να πληρώσωσι δίδακτρα, και παύουσι της σχολής διά την απορίαν των ...».

Στο Αρχείο της Δημογεροντίας Λασιθίου υπάρχει ένα ενδιαφέρον έγγραφο ενός πατριού ανήλικου ορφανού από την περιοχή της Βάννου με το οποίο ζητά από τη Δημογεροντία την έκπτωση κάποιου ποσού από τα χρεωστούμενα δίδακτρα, διαφορετικά θα αθετούσε την υποχρέωση για εκπαίδευση του ορφανού. Η Δημογεροντία δείχνοντας την ευαισθησία της διατάσσει τον επιστάτη σε περίπτωση πραγματοποίησης της απειλής από τον πατριό να ενημερώσει το δάσκαλο για να επέμβει ο ίδιος και να τον διώξει δικαστικά².

Μια σημαντική καινοτομία διάταξη του με αρ. 82/1899 Νόμου 'Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως' ήταν η καθιέρωση της υποχρεωτικής φοίτησης για αγόρια και κορίτσια, προκειμένου να καταπολεμηθεί ο αναλφαβητισμός. Σύμφωνα με την απογραφή του 1900 , επί 303.543 κατοίκων, οι αναλφάβητοι κάτοικοι της νήσου ήταν 218.344 – από τους οποίους 130.000 ήταν γυναίκες και 88.000 άνδρες. Από τα 523 σχολεία δεν λειτουργούσαν τα 134 εξ' αιτίας της έλλειψης δασκάλων και στοιχειώδους υλικοτεχνικής υποδομής. Η καθιέρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και για τα δύο φύλα αύξησε 10-11% το ποσοστό φοίτησης των μαθητών στα σχολεία, όταν στο ελεύθερο Ελληνικό Βασίλειο ήταν μόνο 6%. Τον πρώτο μετά την απελευθέρωση χρόνο το ποσοστό των μαθητών στο δημοτικό σχολείο έφτασε το 11% (35.077) μαθητές, ποσοστό που πλησίαζε εκείνο των προηγμένων χωρών της δυτικής Ευρώπης³.

«...Μετά την απελευθέρωσιν όμως της Πατρίδος μας η επιθυμία της πλήρους και τελείας των Νόμων εφαρμογή και η εκδηλωθείσα ακατάσχετος του Κρητικού λαού φιλομάθεια κατέστησεν ευκολοτέραν την εφαρμογήν της διατάξεως ταύτης εις τρόπον ώστε κατά το πρώτον από της ελευθερίας έτος οι μαθηταί των δημοτικών σχολείων ανήλθον εις 35.077 ήτοι εις 11% περίπου επί του όλου πληθυσμού της νήσου, όπερ, ίνα εννοήσει τις ποίαν σημασίαν έχει αρκεί να λάβη υπ' όψιν ότι εν Γαλλία φοιτώσι 14%, εν Αγγλία 15%, εν Αυστρία 13%, εν Βελγίω 11%, εν Δανιμαρκία 12%, εν Ελλάδι 6%, εν Ιταλία 8%, εν Πορτογαλλία 4%, εν Βοσνία 2%, εν Ρωσία 1%, . Μόνον εν Νορβηγία, Σουηδία και Γερμανία ανέρχονται εις 16-17% » .

1. Αναφορά εφόρων και κατοίκων Αγίου Βασιλείου και Αμιρών προς τη Δημογεροντία για την ανέχεια των μαθητών , την αδυναμία τους να πληρώσουν δίδακτρα και την εγκατάλειψη του σχολείου Α.Χ.Δ.Λ. 1^ο/254/03-06-1877.

2. Α.Χ.Δ.Λ. έγγραφο με τα στοιχεία 922/756/10-10-1879.

3. Κρητική Πολιτεία, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης, 'Η εν Κρήτη εκπαίδευσις ' Εν Χανίοις εκ του τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας , 1904

Βέβαια στην πράξη δεν φοιτούσαν τόσοι μαθητές. Από επισταμένη μελέτη στα Μαθητολόγια και στα Βιβλία Γενικού Ελέγχου των σχολείων της υπό εξέταση περιοχής διαπιστώνουμε την υψηλή μαθητική διαρροή. Σύμφωνα με το Γιάνναρη (αρ. εγκ. 88/δικεπ.44, 10-01-1908) « εκ των 28.450 αγροδιαίτων μαθητών αμφίβολον είνε εάν φοιτώσιν τακτικώς οι 15.000...».

Στο κεφ. Δ' 'περί υποχρεωτικής φοιτήσεως' (άρθρα 29-40) καθοριζόταν η ηλικία η διάρκεια φοίτησης, ποιοι μαθητές εξαιρούνταν της υποχρεωτικής φοιτήσεως, σε ποιες περιπτώσεις οι απουσίες είναι δικαιολογημένες, και σε ποιες ενέργειες έπρεπε να προβεί δάσκαλος και Νομαρχιακός Επιθεωρητής σε περίπτωση αφοιτησίας των μαθητών.

Στα σχολεία αρρένων εγγράφονταν και τα θήλεα αν δεν υπήρχε σχολείο θηλέων. Η φοίτηση ήταν υποχρεωτική από 6-9 ετών. Μέχρι το τέλος Αυγούστου κάθε έτους, ο Δήμαρχος, ο ιερέας και ο ειδικός Πάρεδρος του χωριού έπρεπε να συντάξουν κατάλογο των μαθητών που συμπλήρωναν μέχρι τέλος Αυγούστου τα πέντε έτη. Οι κατάλογοι παραδίδονταν στο δάσκαλο πριν από την 1^η Σεπτεμβρίου.

Στο με ημερ/νία, 27 Μαρτίου 1900, έγγραφο του βοηθού επιθεωρητού Λασιθίου Ι.Δ. Χατζηδάκη, προς το Γενικό Επιθεωρητή με θέμα 'Ζητούνται οδηγία περί του πρακτέου ως προς τους μη προσαγαγόντας ακόμη τα τέκνα των, καίτοι υπόχρεοι, εις τα σχολεία γονείς' με το οποίο ζητούνται οδηγίες για τους γονείς που δεν μερίμνησαν για την εγγραφή και φοίτηση των παιδιών τους στο σχολείο, αναφέρεται η προσπάθεια πολλών γονέων να απαλλάξουν τα παιδιά τους από την υποχρεωτική φοίτηση προσκομίζοντας ψευδή πιστοποιητικά από προκρίτους, ιερείς ακόμη και από τον ειδικό πάρεδρο. Ο βοηθός επιθεωρητού αναφέρει την υποδιαίρεση της Α' τάξης σε μικρότερα τμήματα, ανάλογα με την προσέλευση του κάθε μαθητή με αποτέλεσμα η Α' τάξη να είναι υποδιαιρεμένη σε πολλά τμήματα. Τονίζει ότι αν εξαναγκαστούν οι γονείς να φέρουν τα παιδιά τους στο σχολείο, αρχές Απριλίου, το κακό θα αυξηθεί, θα αποβεί εις βάρος των εγκαίρως προσελθόντων μαθητών, ενώ το όφελος για τους εγγραφέντες θα είναι ελάχιστο : « Μετά το μικρόν διάστημα, καθ' ό αναπλήρω τον Νομαρχιακόν επιθεωρητήν περιοδεύοντα, διδάσκαλοι τινές και διδασκάλισσαι του ημετέρου Νομού έστειλαν καταγγελίας κατά γονέων μη προσαγαγόντων ακόμη τα τέκνα των καίτοι υπόχρεοι εις τα Σχολεία. Εννοείται ότι πάντα τούτα είναι εντελώς αναλόγητα, σημειωτέον δε ότι των πλείστων τούτων οι γονείς προσπαθώσι ν' απαλλάξωσι τα τέκνα των της υποχρεωτικής φοιτήσεως προσάγοντες πιστοποιητικά υπογεγραμμένα υπό του ιερέως κ' των προκρίτων, ενίοτε και υπό του ειδικού παρέδρου των χωρίων των, δι' ών άλλων μεν η ηλικία πιστοποιείται κατωτέρα της νομίμου, άλλων δε υπερβαίνουσα την νόμιμον.

Εις όλα τα σχολεία, τα οποία ο ίδιος κατ' αυτάς κατ' εντολήν του κ. επιθεωρητού επιθεώρησα, μεταξύ των πολλών άλλων, παρετήρησα και το εξής άτοπον. Πάντες οι διδάσκαλοι των ειρημένων σχολείων έχουσιν υποδιηρημένην την Α' τάξιν εις πολυάριθμα τμήματα και εις μεν το Αον το Βον και το Γον τμήμα έχουσι κατατάξιν τους εγκαίρως προσελθόντας μαθητάς της Α' τάξεως, ληφθείσης υπ' όψιν της μικράς μεταξύ αυτών παρατηρηθείσης διαφοράς γνώσεων, εις δε τα λοιπά τμήματα, τα οποία είναι τόσα περίπου κατά τον αριθμόν, όσοι είναι και οι λοιποί μαθηταί της Α' τάξεως, ηναγκάσθησαν να κατατάσωσι τους κατά καιρούς προσερχομένους μαθητάς αυτών. Ευνόητον ότι αι τοιαύται υποδιαίρεσεις παρακωλύουσι σπουδαίως την πρόοδον του Σχολείου, χωρίς να ωφελώσι εκείνους χάριν των οποίων γίνονται.

'Ηδη εάν ζητήσωμεν να υποχρεώσωμεν τους καταγγελλομένους σήμερα γονείς να προσαγάγομεν εις τα σχολεία τα τέκνα των κατά το κρατούν ενταύθα σύστημα, θα κατορθώσωμεν μεν τούτο, εννοείται μετά πάροδον ενός τουλάχιστον μηνός, θα συντελέσωμεν όμως εις το να αυξήση το κακόν, το οποίον ανωτέρω αναφέρομεν και το οποίον φρονούμεν ότι η γενικόν, προς μεγάλην μεν βλάβην των εγκαίρως προσελθόντων μαθητών, δι' αναξίαν δε λόγου ωφέλειαν των τοσούτων παρακαίρως προσερχομένων. Παρακαλώ λοιπόν να μας διαβιβάσητε ως τάχιστα την επί του προκειμένου γνώμην υμών διά τα περαιτέρω ».

Ο δάσκαλος προχωρούσε στην εγγραφή των μαθητών μέχρι τις 15 Σεπτεμβρίου, το γνωστοποιούσε στους γονείς των μαθητών και συνέτασε κατάλογο 'των ουδαμώς ή

ελλιπώς φοιτώντων μαθητών' κάθε εβδομάδα τον οποίο έστελνε στο Νομαρχιακό Επιθεωρητή. Ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής όριζε τα πρόστιμα τα οποία κοινοποιούσε στον έπαρχο. Ο έπαρχος εισέπρατε αυτά διοικητικά με προσωπική κράτηση των γονέων μέχρι 2 μηνών ή με εκποίηση κινητής περιουσίας του γονέα.

Η διάρκεια της φοίτησης ήταν τετραετής. Η φοίτηση μπορούσε να παραταθεί για ένα ακόμη χρόνο σε μαθητές 'ανεπαρκώς παιδευθέντες εις τα σπουδαιότατα των μαθημάτων'. Τα μαθήματα αυτά ήταν τα Θρησκευτικά, η Ανάγνωση και η Γραφή και τα Μαθηματικά.

Από την υποχρεωτική φοίτηση απαλλάσσονταν οι μαθητές που φοιτούσαν σε ιδιωτικά σχολεία, εκείνοι που διδάσκονταν τα 'νεομισμένα μαθήματα' από δασκάλους αναγνωρισμένους από την Πολιτεία, 'παιδιά ηλίθια, κωφάλαλα ή τυφλά', και οι μαθητές η κατοικία των οποίων απέιχε από την έδρα του σχολείου πάνω από μισή ώρα σύμφωνα με την εκτίμηση του επιθεωρητή.

Στην περίπτωση ασθενικών ή διανοητικά καθυστερημένων μαθητών μπορούσε να επιτραπεί η φοίτηση σε μελλοντικό χρόνο, αφού προσκομιστεί ιατρική βεβαίωση και εγκριθεί από τον Επιθεωρητή.

Δικαιολογημένες θεωρούνταν οι απουσίες των μαθητών που ασθενούσαν, όταν στην οικογένεια αυτών 'επιδημεί κολλητική ασθένεια' και όταν οι μαθητές πάσχουν από 'υπό εκζεμάτων, ελκών ή οφθαλμίας και των ομοειδών τούτοις νοσημάτων'. Σ' αυτήν την περίπτωση ο δάσκαλος απομάκρυνε τους μαθητές μέχρι εξυγίανσεως. Για τις αδικαιολόγητες απουσίες ο δάσκαλος καλούσε στο σχολείο τους γονείς ή τους κηδεμόνες των μαθητών και τους διάβαζε για υπενθύμιση τα σχετικά για την υποχρεωτική φοίτηση άρθρα του νόμου. Όταν οι αδικαιολόγητες απουσίες επαναλαμβάνονταν, επιβαλλόταν πρόστιμο από 10 λεπτά μέχρι μια δραχμή για κάθε ημέρα απουσίας. Στην περίπτωση που ο δάσκαλος παρέλειπε να καταγγείλει τους γονείς των απουσιαζόντων μαθητών στον Επιθεωρητή καταδικαζόταν ο ίδιος στην καταβολή του αναλογούντος στους γονείς προστίμου.

Σ' ένα έγγραφο του Γεωργίου Λιανουδάκη, Δ/ντή Αγίου Βασιλείου & επιθεωρητή των σχολείων της επαρχίας Βιάννου, προς τους διδασκάλους της επαρχίας του με ημ/νία 22/11/1912 αναφέρει ότι θα επιβληθούν κυρώσεις τόσο στις ενοριακές επιτροπές (έκδοση πλαστών πιστοποιητικών) όσο και στους γονείς των μη φοιτούντων μαθητών (μη εφαρμογή του νόμου για υποχρεωτική φοίτηση) καθώς και κατάργηση των σχολείων λόγω του μειωμένου αριθμού των φοιτώντων μαθητών :

« Καθώς πληροφορούμεθα εις τινα των Σχολείων η φοίτησις δεν είναι τακτική υπάρχουσι δε και μαθηταί οίτινες ουδόλως μέχρι τούδε εφοίτησαν. Παραγγέλομεν όπως καταστήσητε γνωστόν εις τας ενοριακάς επιτροπείας και τους κατοίκους των χωρίων, ότι θα εφαρμόσωμεν επί των απειθύντων τας σχετικές διατάξεις του περί υποχρεωτικής φοιτήσεως Νόμου, και εν τέλει θα ευρεθώμεν εις την ανάγκην να προτείνωμεν τη Σεβαστή Γενική Διοικήσει την κατάργησιν των Σχολείων εις τα χωρία εκείνα, εις τα οποία παρατηρείται η περί την φοίτησιν δυστροπία.

Ο Επιθεωρών Διευθυντής αγίου Βασιλείου

Γ. Λιανουδάκης »

Τα εκπαιδευτικά τέλη, τροχοπέδη στη φοίτηση

Κατά τη διάρκεια τη συζήτησης στο Ανώτατο Εκπαιδευτικό Συνέδριο συζητήθηκε το πρόβλημα της υποχρεωτικής φοιτήσεως. Τέσσερις θεωρήθηκαν οι σπουδαιότεροι λόγοι που εμπόδιζαν την υποχρεωτική φοίτηση⁴ : ο πρώτος η ανυπαρξία κατάλληλων διδακτηρίων και εποπτικών μέσων διδασκαλίας «...δεν υπάρχουσι σχολεία κατάλληλα, ότι δεν υπάρχουσιν όργανα διδακτικά και τ' άλλα απαιτούμενα ως πάντες γνωρίζομεν, ουδ' ήτο δυνατόν να αποκτήσωμεν πάντα τόσον ταχέως, ευρισκόμενοι

4. Κρητική Πολιτεία Το Εκπαιδευτικόν συνέδριον και αι επετηρίδες των Γυμνασίων κατά το σχολικό έτος 1899-1900, εκτυπούμενα επιμελεία του Γενικού Επιθεωρητού Ιωάν.Περδικάρη, Εν Χανίοις εκ του κυβερνητικού τυπογραφείου, 1901 (συνεδρία Ζ', Σάββατον 29 Ιουλίου 1900)

έτι εν τη αρχή του ελευθέρου ημών βίου, τούτο όμως είναι μέγα πρόσκομμα εις την υποχρεωτικήν φοίτησιν...» (Περδικάρης Ι.) Δεύτερος λόγος ήταν η ακατάλληλότητα των δασκάλων «... έτερον κώλυμα σπουδαιότατον επίσης είναι και το ακατάλληλον των δασκάλων. Και επειδή δεν υπάρχει προσωπικόν προς ίδρυσιν πολλών σχολείων, καλύτερον να περιορισθή ο αριθμός, να αποβλέψωμεν μάλλον εις το ποιόν ή εις το ποσόν. Θεωρώ ωφέλιμον την σημερινήν εργασίαν της Κυβερνήσεως, την αφορώσαν εις την εξέτασιν των δασκάλων και φρονώ ότι αν τα δύο ταύτα θεραπευθώσι, ολίγιστα πρόστιμα θα επιβάλλωνται διά την μη φοίτησιν των μαθητών. Οι κάτοικοι θα φανώσι πρόθυμοι » (Ν. Γραμματικάκης). Τρίτος λόγος ήταν η γενικευμένη στο νησί φτώχεια. «...Τρίτη δυσχέρεια περί την εφαρμογήν της υποχρεωτικής φοιτήσεως είναι η ένδεια του Λαού. Τα παιδιά είναι γυμνά, ελεεινά, άθλια, υπό τοιούτους όρους είναι δύσκολος η φοίτησις...» (Κ. Χελιουδάκης). Σαν τέταρτος λόγος μη φοιτήσεως αναφέρθηκε η ύπαρξη των εκπαιδευτικών τελών δυσβάστακτων για τη συντριπτική πλειοψηφία των γονέων. «...προτείνει να εκφραστή προς την κυβέρνησιν ευχή υπό του Συνεδρίου μάλιστα μεν να καταργηθώσι τα τέλη εν τη δημοτική εκπαιδεύσει, ει δε μη να περιορισθώσι τουλάχιστον εις μίαν μόνην εγγραφήν καθ' όλον το έτος και εις τα τέλη των απολυτηρίων. Τα τέλη παρακωλύουσι την εφαρμογήν της υποχρεωτικής φοιτήσεως, διότι επικρατεί πανταχού μεγίστη ανέχεια και φαίνεται ως εκ του γεγονότος ότι ελάχισται είναι αι κοινότητες αίτινες κατέβαλλον τα τέλη της δευτέρας εξαμηνίας, ων τα πλείστα θα εισπραχθώσιν αναγκαστικώς » (Ν. Γραμματικάκης). Με την πρόταση του Γραμματικάκη για την κατάργηση διαφώνησαν οι Χελιουδάκης και Τσεπετάκης οι οποίοι πρότειναν τη μείωσή των και μάλιστα ο Τσεπετάκης πρότεινε να πληρώνει μόνο μία εγγραφή ο γονέας που έχει πάνω από δύο παιδιά στο Σχολείο και να απαλλαχτούν οι άποροι. Σαν άποροι θα αναγνωρισθούν όσοι είναι ήδη γραμμένοι στους καταλόγους των Δημαρχείων. Ο Α. Κοκκινάκης πρότεινε να απαλλαχτούν τα τέλη για τις δύο πρώτες τάξεις και να ισχύσουν κανονικά για τις υπόλοιπες.

Ανακεφαλαιώνοντας ο Πρόεδρος (Ν. Γιαμαλάκης) για τους λόγους που εμποδίζουν την υποχρεωτική φοίτηση ανέφερε ότι : « ...Ως προς τους δασκάλους ομολογεί ότι δεν είναι ευχαριστημένος εκ του καθεστώτος, αλλά πέρυσι δεν υπήρξε χρόνος προς εξέλεξις αυτών και διωρίσθησαν προσωρινώς. Εφέτος διά των εξετάσεων θα εξελεγχθώσιν εκείνοι οίτινες δύναται συν τω χρόνω να γίνωσι καλύτεροι.

Ως προς τα διδακτήρια γνωρίζει ότι δεν είναι ουδαμώς κατάλληλα ώστε να υποχρεεί τις τους μαθητάς να στιβάζωνται εκεί. Αλλ' ουδ' η Κυβέρνησις ουδ' αι Κοινότητες ηδύναντο να θεραπεύσωσι το κακόν τούτο τόσο ταχέως. Ελπίζει όμως ότι εντός δύο ετών το πολύ δια των μοναστηριακών και εννοριακών κτημάτων και άλλων εισφορών θα ιδρυθώσι διδακτήρια.

Ως προς τα δικαιώματα των εγγραφών και ενδεικτικών παρατηρεί ότι η πενία του λαού είναι πρόσκομμα ουχί μικρόν. Αλλ' η πενία αύτη είναι λόγος κοινωνικός όν η Κυβέρνησις δεν δύναται ατυχώς να άρη. Βεβαίως δυσκολεύονται εις την καταβολήν των εκπαιδευτικών τελών, αλλά εάν μείνωσι πτωχοί και αγράμματοι επιδεινούται έτι μάλλον η οικονομική θέσις των, τουλάχιστον αν μάθωσι γράμματα υπάρχει ελπίς ότι θα βελτιωθή και η οικονομική των κατάστασις. Εις επικουρίαν δε του λαού θα έλθη η φιλανθρωπία και αυτή η Κυβέρνησις διά παροχής εργασίας εις δημόσια έργα και ούτω κατά το ενόν θα θεραπευθή το πρόσκομμα τούτο.[...] και εξακολουθών τον λόγον του λέγει ότι ως προς τα τέλη συμφωνεί εις την ελάττωσιν αυτών και τιαύτην πρότασιν θα υποβάλη εις το Συμβούλιον, αλλ' ουχί εις την κατάργησιν...».

Το Συμβούλιο δέχτηκε την πρόταση του Προέδρου για τα τέλη, να καταβάλλουν δηλ. οι μαθητές μία δραχμή στην αρχή του σχολ. έτους για εγγραφή και μία στο τέλος για ενδεικτικό ή απολυτήριο.

Τα εκπαιδευτικά τέλη , τα οποία θεσπίστηκαν για να εφοδιαστούν τα σχολεία με έπιπλα (θρανία κλπ. καθώς και διδακτικά όργανα) αποτελούσαν φραγμό στην φοίτηση και πρόοδο για μεγάλο μέρος του μαθητικού πληθυσμού⁵. Τα τέλη για την εγγραφή των μαθητών στα

γραμματοδιδασκαλεία, Δημοτικά, Ανώτερα Δημοτικά και Ανώτερα Παρθεναγωγεία ήταν 1 δρ. κάθε εξάμηνο, στις τρεις ανώτερες τάξεις του Γυμνασίου και στο προγυμνάσιο 3 δρ. το εξάμηνο ενώ στις τρεις ανώτερες τάξεις του Γυμνασίου και στο Παιδαγωγικό τμήμα 5 δρ. το εξάμηνο « επικολλώνται δε τα χαρτόσημα ταύτα εν τω Μαθητολογίω απέναντι του ονόματος του εγγραφομένου σφραγιζόμενα τη σφραγίδι του σχολείου ». Όσοι μαθητές μεταγγράφονταν κατά τη διάρκεια του σχολ. έτους κατέβαλαν 2 δρ. οι του δημοτικού και 5 στα Γυμνάσια, Προγυμνάσια και Διδασκαλεία. Για το ενδεικτικό ή αποδεικτικό των γραμματοδιδασκαλείων και Δημοτικών Σχολείων οι μαθητές κατέβαλαν χαρτόσημο 2 δρ. ενώ για απολυτήριο 5. Οι μαθητές των κατωτέρων τάξεων του Γυμνασίου και του Προγυμνασίου για το ενδεικτικό ή το αποδεικτικό τους χαρτόσημο 5 δρ. Οι μαθητές των ανωτέρων τάξεων των Γυμνασίων και του παιδαγωγικού τμήματος 10 δρ. για ενδεικτικά ή αποδεικτικά και 20 δρ. για απολυτήριο Γυμνασίου ! Οι μαθητές της Δ' και Ε' τάξης του φιλολογικού τμήματος του Γυμνασίου κατέβαλαν μηνιαία δίδακτρα 10 δρ., ενώ των τάξεων ΣΤ' και Ζ' 15 δρ. μηνιαίως. Όποιος μαθητής καθυστερούσε την καταβολή των διδάκτρων αποβάλλονταν μέχρι να πληρώσει τα οφειλόμενα ! Μια σημαντική παράμετρος ήταν η απαλλαγή κάποιων μαθητών σύμφωνα με το άρθρο 161. « Απαλλάσσονται των διδάκτρων πάντες οι μαθηταί οι ακολουθούντες το παιδαγωγικό τμήμα. Απαλλάσσονται επίσης και εκ των μαθητών του φιλολογικού τμήματος οι ομολογουμένως άποροι, αλλά ταυτοχρόνως και ευφυείς και επιμελείς μαθηταί, αν ο Σύλλογος των καθηγητών ήθελε συστήσει αυτούς ως τοιούτους εις την Ανωτέραν Διεύθυνσιν της Εκπαιδύσεως ».

Η συζήτηση στη Βουλή των Κρητών για τα εκπαιδευτικά τέλη

Τα εκπαιδευτικά τέλη (δίδακτρα) επικρίθηκαν και από τη Βουλή των Κρητών. Ο Αντ. Μιχελιδάκης με αφορμή τα δίδακτρα κατηγόρησε την κυβέρνηση ότι διακατέχεται από πνεύμα 'απηνούς και απανθρώπου αργυρολογίας'. Στη συνέχεια χαρακτήρισε τα εκπαιδευτικά τέλη ως αφαιμάξη 'βδέλλαι', ενάντια σε ένα λαό που δεν του είχε απομείνει τίποτε από τις καταστροφικές επαναστάσεις, βδέλλες ερχόμενες 'δια να εκμυζήσωσι το αίμα το υπολειφθέν εις τον καταστραφέντα κρητικόν λαόν'⁵.

Αντ. Μιχελιδάκης : «...Εις το Δημοτικόν σχολείον, κύριοι, μετέβαινεν ο μαθητής, πλήρωνε την μίαν εξαμηνίαν μίαν δραχμήν, πλήρωνεν την άλλην, άλλην μίαν δραχμήν, πλήρωνε δικαιώματα προβιβασμού, πλήρωνε δικαιώματα απολυτηρίου, πλήρωνε πιστοποιητικά, τόσα και τόσα τέλη, τα οποία επροξένουν τόσην στενοχωρίαν εις τους γονείς των μαθητών ώστε έβλεπον ουχί μετά χαράς αλλά μετά φρίκης την εποχήν ταύτην της ελευθερίας. Τα τέλη δε ταύτα κύριοι εις τι έπρεπε να χρησιμεύσωσι κατά τον Νόμον ; Έπρεπε να χρησιμεύσωσιν εις την προμήθειαν διδακτικών οργάνων και τα λοιπά.

Σας λέγω λοιπόν ότι εις το Γυμνάσιον του Ηρακλείου όπου μετέβαινον συχνά, διότι είχαν ένα υιόν εις την πρώτην τάξιν του Ελληνικού, το οποίον ήτο εφωδιασμένον προ της καταστροφής του 1897 διά λαμπράς συλλογής φυσικών οργάνων δειγμάτων ορυκτολογίας και χημείας, τα οποία επρομηθεύθημεν δι' εράνου, τον οποίον ημείς οι πολίται του Ηρακλείου συνελέξαμεν, εκ 1500 φράγκων· είχε λαμπρούς γεωγραφικούς πίνακας και πάντα τα αναγκαία εφόδια δια των οποίων η διδασκαλία εγένετο πραγματική·

5. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, αρ. νόμου 82, Διάταγμα περί οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως, Εν Χανίοις τη 2 Οκτωβρίου 1899, κεφ.ΙΣΤ' 'περί εκπαιδευτικών τελών'

6. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ', Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής (Περίοδος Α'. Συνεδρία ΜΘ'), Εν Χανίοις 13 Ιουλίου 1901

το γυμνάσιον τούτο σήμερον κατά την αναδιοργάνωσιν της παιδείας ουδέ γεωγραφικούς πίνακας δεν έχει. Ωστε και κατά τούτο ο Νόμος δεν εξεπληρώθη, διότι τα τέλη ήσαν προωρισμένα να επαρκέσωσιν εις τας απολύτους ταύτας ανάγκας. Άς έλθωμεν κύριοι και εις τα δίδακτρα. Το ίδιον πνεύμα της αργυρολογίας της απηνούς και της απανθρώπου επεκράτησε και περί την επιβολήν των διδασκτρων. Επέβαλον κύριοι δίδακτρα και εις τας ανωτέρας τάξεις των γυμνασίων 15 δραχμάς. Δέκα πέντε δραχμαί είναι 80 γρόσια.

Χ. Πλουμιδάκης. Κατά μήνα.

Β. Σκουλάς. Όχι δά !

Α. Μιχελιδάκης. Δεν το ηξεύρετε αυτό κύριε Σκουλά ; Κύριοι σας ερωτώ να μοι είπτε εν ειλικρινεία οι πλείστοι εξ ημών οι οποίοι εσπουδάσαμεν και εμάθομεν γράμματα και έχομεν τώρα την τιμήν να προβουλευόμεθα υπέρ των συμφερόντων της Πολιτείας – ερωτώ και τον κύριον Σύμβουλον· εάν ο πατήρ του ο μακαρίτης, ο οποίος ήτο και φίλος μου, και εκ των καλών αγωνιστών της Κρήτης, επλήρωνε 15 δραχμάς δι' έκαστον υιόν του κατά μήνα, θα ήτο εις θέσιν ο κ. Σύμβουλος της Εκπαιδύσεως να παρίσταται εδώ ως Κυβερνήτης της Κρήτης, ο έτερος αδελφός του ιατρός εις το Ηράκλειον και ο έτερος αδελφός του δικαστής εις την Νεάπολιν ; Οι πλείστοι εξ υμών, κύριοι, εάν επλήρωνον 15 δραχμάς κατά μήνα, διότι εγώ δεν έτυχε να διδαχθώ τα γράμματά εις το Γυμνάσιον του Ηρακλείου αλλ' εις το Γυμνάσιον των Αθηνών.

Ν. Γιαμαλάκης. Και εγώ.

Α. Μιχελιδάκης. Δεν θα ηδυνάμεθα να έχομεν τώρα τόσους νέους επιστήμονας, τόσους νέους μορφωμένους, τόσους διδασκάλους, οι οποίοι να μας παρέχωσι την μεγάλην ευχαρίστησιν να λέγωμεν ότι έχομεν το αναγκαίον προσωπικόν και δεν έχομεν ανάγκην να προσλαμβάνωμεν εκ του εξωτερικού.

Χ. Πωλογεώργης. Δυνάμεθα να κάμωμεν και εξαγωγήν.

Α. Μιχελιδάκης. Αυτή είναι η πρόοδος, κύριε Πωλογεώργη.

Η παιδεία, κύριοι, πρέπει να προοδεύση και να πληθυνθή. Εγώ δεν φοβούμαι το φως, κύριοι. Πρέπει να φωτισθή η Πατρίς μας και να ίσταται εις την περιωπήν εις την οποίαν ίστανται λαοί ανώτεροι ημών.

Γ. Παπαδόπετρος. Ως προς την ερώτησίν σας, σας απαντώ ότι εσπουδάσαμεν με 20 φράγκα κατά μήνα δι' όλας μας τας δαπάνας.

Α. Μιχελιδάκης. Κύριε Παπαδόπετρε, επικαλούμαι την μαρτυρίαν σας, εάν τότε σας επεβάλλετο να πληρώνετε 15 φράγκα κατά μήνα δίδακτρα, θα εμανθάνετε γράμματα ;

Γ. Παπαδόπετρος. Όχι.

Α. Μιχελιδάκης. Αλλά δεν ήρκεσαν αι βδέλλαι αυταί μόνον διά να εκμυζήσωσι το αίμα το υπολειφθέν εις τον καταστραφέντα Κρητικόν λαόν. Επενοήθη και έτερον τι. Επεβλήθησαν κύριοι εις τα δημοτικά σχολεία βιβλία αμφιβόλου προελεύσεως, έτι δε μάλλον αμφιβόλου ωφελείας .[....] »

Ο νόμος 391 του 1901 για την υποχρεωτική φοίτηση

Κατά τη διάρκεια συζήτησης στη Βουλή των Κρητών⁷ για την ψήφιση του νόμου 391 στο κεφάλ. περί υποχρεωτικής φοιτήσεως' ο βουλευτής Γ. Βαρούχας πρότεινε την πρόβλεψη ποινής στους δασκάλους εκείνους οι οποίοι χωρίς να εξακριβώνουν την αιτία της απουσίας καταγγέλλουν τους μαθητές ως απουσιάζοντες με συνέπεια να τιμωρούνται άδικα οι γονείς. Σε άλλο σημείο της συζήτησης πρότεινε την επιβολή ποινών για Δήμαρχοι-ιερέα και Πάρεδρο όταν δεν καταρτίζουν καταλόγους των 'υπαγόντων εις την υποχρεωτική φοίτηση μαθητών'

7. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής, τεύχος Δ' περίοδος Α'. Συνεδρία Ν', Εν Χανίοις 14 Ιουλίου 1901

ή παραλείπουν να εγγράψουν στον κατάλογο κάποιους μαθητές των οποίων οι γονείς δεν επιθυμούν να φοιτήσουν στο σχολείο. Για το λόγο αυτό να προστεθεί στο άρθρο η διάταξη : « εις τους καταρτίζοντας τους τιούτους καταλόγους επιβάλλεται πρόστιμον 1-5 δραχμ. Εάν παρέλειψαν να εγγράψωσι παίδας υπαγομένους εις υποχρεωτικήν φοίτησιν », πρόταση που έγινε δεκτή.

Ο Μιχ. Σφακιανάκης πρότεινε αντί για την υπάρχουσα διδαδικασία καταγγελία δασκάλου-γνωστοποίηση στον Επιθεωρητή-επιβολή προστίμου στους γονείς-γνωστοποίηση και επίδοση στον ταμία για είσπραξη η οποία ήταν εξαιρετικά χρονοβόρα, να επιβάλλει ο Δήμαρχος το πρόστιμο και να το εισπράτει ο ταμίας. Η πρότασή του δεν έγινε δεκτή διότι δεν υπήρχαν οι εγγυήσεις ότι ο Δήμαρχος θα επέβαλλε πρόστιμα στους ψηφοφόρους του. Τουλάχιστον η υπάρχουσα διαδικασία μπορεί να ήταν χρονοβόρα δεν ήταν όμως διαβλητή.

Στον νόμο 391/1901 αποφασίστηκε επίσης μετά από πρόταση του Νικ. Γιαμαλάκη τα πρόστιμα που επιβάλλονταν στους γονείς λόγω αδικαιολογήτων απουσιών να διατίθενται για αγορά διδακτικών οργάνων για το σχολείο φοίτησης του μαθητή. Αποφασίστηκαν επίσης αλλαγές στην ηλικία των μαθητών. Στην Α΄ τάξη εγγράφονταν όσα παιδιά συμπλήρωναν τα 6 χρόνια.

Επιβλήθηκε πρόστιμο στους γονείς από 10-50 λεπτά (μία δραχμή με το νόμο του 1899) για κάθε μέρα απουσίας. Τα υπόλοιπα άρθρα του προηγούμενου νόμου δεν άλλαξαν. Προστέθηκε το άρθρο 26 η διάταξη για επιβολή προστίμου από τον ειρηνοδίκη 5-50 δραχμές για οποιονδήποτε ο οποίος θα παρέμβαινε αυθαίρετα στη διδασκαλία ή στην πειθαρχία του σχολείου εκτός από τις εντεταλμένες σχολικές αρχές.

Οι εκθέσεις των Νομαρχιακών Επιθεωρητών Λασιθίου και Ηρακλείου για τη φοίτηση, τα εκπαιδευτικά τέλη κ.ά., στο εκπαιδευτικό συνέδριο.

Ο Επιθεωρητής Λασιθίου Ν. Γραμματικάκης παρατηρεί μεγάλη μαθητική διαρροή των κοριτσιών, λόγω νοοτροπίας 'διότι δεν κατενοήθη δυστυχώς πανταχού η σημασία της εκπαίδευσως', λόγω ασυνταξίας πινάκων, πενίας γονέων, ανεπαρκών διδακτηρίων και αδυναμία καταβολής των εκπαιδευτικών τελών λόγω πενίας των αγροτικών πληθυσμών: «...Οι υπό των Δημάρχων του Νομού καταρτισθέντες κατάλογοι των υποχρέων εις φοίτησιν εις ολίγας σχολικάς περιφέρειάς συνετάχθησαν μετ' ακριβείας. Ιδίως ως προς τα θήλεα παρατηρεί τις μεγάλην δυσαναλογίαν εν συγκρίσει προς τον αριθμόν των αρρένων, διότι δεν κατενοήθη δυστυχώς πανταχού η σημασία της εκπαίδευσως του γυναικείου φύλου. Η διά προστίμων εξανάγκασις των μη βουλομένων να φοιτήσωσι δεν εξετελέσθη μετά της προσηκούσης αυστηρότητος, το μεν διότι ημείς είμεθα απόντες εις τας επαρχίας κατά τον πρώτον μήνα μετά την έναρξιν των μαθημάτων, το δε διότι οι υπό των διδασκάλων πεμπόμενοι πίνακες των απουσιών ήσαν πολλάκις κακώς συντεταγμένοι, το δε και διά την βραδύτητα περί την είσπραξιν των επιβληθέντων προστίμων εκ μέρους των αρμοδίων αρχών. Εν τούτοις οφείλει τις να ομολογήση ότι πανταχού σχεδόν αι κονότητες έπεμψαν μετά προθυμίας τα τέκνα αυτών εις τα ιδρυθέντα υπό της Σχολικής Διευθύνσεως σχολεία, όπερ αποδεικνύει την προς την πρόοδον και τον πολιτισμόν ροπήν των Κρητών. Εις τα σχολεία του ημετέρου Νομού εφοίτων κατά το παρελθόν έτος 6.402 μαθηταί. Εκ τούτων 1701 εν Σητεία, 630 εν Λασηθείω, 920 εν Βιάννω, 1035 εν Ιεραπέτρω και 2.117 εν Μιραμβέλλω.

8. Κρητική Πολιτεία, Το Εκπαιδευτικόν Συνέδριον και αι επετηρίδες των Γυμνασίων κατά το σχολ. έτος 1899-1900, εκτυπούμεναι επιμελεία του Γενικού Επιθεωρητού Ιωάν. Περδικάρη, Εν Χανίοις εκ του κυβερνητικού τυπογραφείου, 1901

Εις την Σ. Διεύθυνσιν θα υποβάλω πίνακα δηλούντα πόσα εκπαιδευτικά τέλη της β' εξαμηνίας καθυστερούσι μη καταβληθέντα εις τους διδασκάλους. Αιτία της καθυστερήσεως ταύτης είναι μεν και η πενία η μαστίζουσα εφέτος τον γεωργικόν πληθυσμόν συνετέλεσαν δ' όμως εις αυτήν και η βραδύτης της εισπράξεως των προστίμων, περί ής είπον προηγουμένως και η αναστολή η χορηγηθείσα υπό της Σ. Διευθύνσεως ήν πολλοί εξήγησαν ως εντελήν κατάργησιν. Συνετέλεσε δε προσέτι και το γεγονός ότι διαρκούντος του σχολικού έτους ούτε έπιπλα ούτε διδακτικά όργανα εστάλησαν εις τα σχολεία. Αν εστέλλοντο τοιαύτα, δεν θα είχωμεν βεβαίως τόσα καθυστερούμενα...».

Ο Εμμ. Γ. Παντελάκις, Νομαρχιακός επιθεωρητής Ηρακλείου παίρνοντας το λόγο αμέσως μετά ανέφερε την αδυναμία της Πολιτείας να εφαρμόσει την υποχρεωτική φοίτηση, αφού τα υπάρχοντα διδακτήρια ήταν μικρά και δεν μπορούσαν να χωρέσουν ούτε τους οικιοθελώς και 'αυθορμήτως προσελθόντας'. Επιπροσθέτως οι συντασόμενοι κατάλογοι από τους Δημάρχους ήταν ανακριβείς, ενώ τόνισε την ικανοποίησή του αφού φοιτά το 1/10 του πληθυσμού της Κρήτης. Ακόμη τόνισε την αδυναμία εισπραξης των εκπ/κών τελών λόγω πενίας των κατοίκων προτείνοντας την ελάττωσή των :

«...Εις άπαντα τα σχολεία του Νομού εφοίτησαν υπέρ τους 9.000 μαθητάς αμφοτέρων των φύλων, ει και δεν ήτο δυνατόν να εφαρμοσθή αυστηρώς η υποχρεωτική φοίτησις, διότι τινά μεν των διδακτηρίων δεν ηδύναντο να περιλάβωσι μηδέ τους αυθορμήτως προσελθόντας μαθητάς, οι πλείστοι δε των Δημάρχων δεν συνέταξαν τους καταλόγους των εις την υποχρεωτικήν φοίτησιν υπαγομένων παιδών μετά της απαιτουμένης ακριβείας. Εάν δ' όμως λάβωμεν υπ' όψιν τον αριθμόν των κατοίκων του Νομού ανελθόντα κατά την τελευταίαν απογραφήν εις 90 χιλιάδας, βλέπομεν ότι το δέκατον του πληθυσμού φοιτά εις τα δημοτικά σχολεία, όπερ ικανώς αποδεικνύει την φιλομάθειαν του κρητικού λαού.

Η εισπραξις των εκπαιδευτικών τελών ουκ ολίγα πράγματα παρέσχεν εις εμέ και τους διδασκάλους. Ει και κατενόησαν οι κάτοικοι ότι τα εκ των εγγραφών εισπραττόμενα (ποσά δεν αποδίδονται) εις τα δημόσια ταμεία ως πόρος της Πολιτείας, αλλ' αποκλειστικώς διατίθενται προς πλουτισμόν των σχολείων διά των απαιτουμένων σκευών και οργάνων, όμως η εν τοις πλείστοις χωρίοις πιέζουσα τους κατοίκους πενία καθίστα δυσκολωτάτην την πληρωμήν του άλλως ευτελούς ποσού της μιας δραχμής καθ' εκάτερον εξάμηνον. Και κατορθώθη μεν επί τέλους μετά πολλών μόχθων να εισπραχθή το τέλος της εγγραφής του α' εξαμήνου, αλλά το του β' εξαμήνου εν εξ' έξ μόνον σχολείοις κατεβλήθη υφ' απάντων των μαθητών, πάντων δε των λοιπών σχολείων οι διδάσκαλοι ηναγκάσθησαν ν' αποστείλωσιν εις το γραφείον ημών μακροσκελείς καταλόγους γονέων ή κηδεμόνων καθυστερούντων το τέλος τούτο, ό νυν εισπράττεται υπό των διοικητικών αρχών, προς άς παρεπέμφθησαν οι κατάλογοι ούτοι. Και απήλλαξε μεν η σεβ. Κυβέρνησις των εκπαιδευτικών τούτων τελών τους άπόρους μαθητάς των κατά τας τελευταίας ανωμαλίας παντελώς καταστραφέντων ή μεγάλας υποστάντων ζημίας χωρίων, αλλά διά του μέτρου τούτου υπελείφθησαν πολλοί μετά δυσκολίας δυνάμενοι να πληρώσωσι τα εκπαιδευτικά τέλη. Διά ταύτα φρονώ ότι η ελάττωσις των τελών τούτων ου μόνον θα καταστήση ευκολωτέραν την εφαρμογήν της υποχρεωτικής φοιτήσεως, αλλά και θ' απαλλάξη τους διδασκάλους πολλής εργασίας αλλοτρίας προς το κύριον έργον αυτών...».

Ο νόμος 485 του 1903 (« Τροποποιήσεις εν τω Νόμω 391 περί Οργανισμού Δημοσίας Εκπαιδύσεως »)

Όλα τα άρθρα του νόμου 391/1901 διατηρήθηκαν και στον 485 του 1903. Ο νόμος όριζε το υποχρεωτικόν της φοιτήσεως για όσα παιδιά συμπλήρωναν τα 6 έτη στις 31 Αυγούστου του έτους πρώτης εγγραφής.

**Ο Νόμος του Αντ. Γιάνναρη για την πάταξη της αφοιτησίας
(το συνταγμάτιον που δεν εφαρμόστηκε)**

Ο ένθερμος ζήλος των Κρητών για την εκπαίδευση των τέκνων τους είχε με τον καιρό εξανεμισθεί. Τα εκπαιδευτικά τέλη αν και όχι ιδιαίτερα υψηλά (μία δραχμή την εξαμηνία) ήταν δυσβάστακτα για έναν πληθυσμό ο οποίος μόλις έβγαινε από τις στάχτες των καταστροφικών επαναστάσεων. Υπήρχε ακόμη η μάστιγα της βιβλιοκαπηλείας, αιτίες που καθιστούσαν τη δωρεάν εκπαίδευση δώρο άδωρον⁹.

Πολλοί από τους μαθητές που εγγράφονταν στο σχολείο δεν προσέρχονταν καθόλου, ενώ αρκετοί διέκοπταν τη φοίτηση. «...η δε πείρα διδάσκει ότι πολλοί των μαθητών σπεύδουσιν μεν να εγγραφώσιν, ολίγω δ' ύστερον αποβάλλουσιν τον αρχήθεν ζήλον και ή ατάκτως φοιτώσιν εις το σχολείον ή και αποφοιτώσιν διά παντός...». Πολλοί απέδιδαν την 'σχολική ακαταστασία και παραλυσία' στο διδακτικό προσωπικό. Ο Γιάνναρης σωστά εντόπισε το πρόβλημα στην άτακτη φοίτηση των μαθητών η οποία είχε προσλάβει μεγάλες διαστάσεις αφού όπως πληροφορήθηκε από απαντητικά έγγραφα της με ημερ/νία 30-11-1907 εγκυκλίου του για τη γενικότερη κατάσταση κάθε σχολείου, το διδακτήριο, τους φοιτώντες μαθητές, την πρόοδό τους, τις ελπίδες προβιβασμού τους κλπ. συμπέρανε ότι από τους 28.450 μαθητές των αγροτικών σχολείων (Μ.Ο. των ετών 1900-1906), είναι ζήτημα αν φοιτούσαν οι 15.000. Στη με αρ. πρωτ. 88/διεκπ. 44 εγκύκλιό του με θέμα 'Περί μετακινήσεως του σχολικού έτους των αγροτικών σχολείων' προς τους Νομαρχιακούς επιθεωρητές και το εκπαιδευτικό προσωπικό που απέστειλε στις 10 Ιανουαρίου 1908 «...το κακόν της ωμολογημένης σχολικής ακαταστασίας και παραλύσεως δεν έγκειται τόσον εν τη διδασκαλία όσον εν τη εις τα σχολεία ατάκτω φοιτήσει των μαθητών. Και της ατάκτου ταύτης φοιτήσεως την εύθυναν υπέχουσιν ουχί οι ταλαίπωροι δημοδιδάσκαλοι ουδ' αυτοί οι γονείς, αλλά το σύστημα...». Αφού αναφέρει στη συνέχεια τη δαπάνη ανά μαθητή (18 δρχ) η οποία αυξάνεται στις 36 αφού πολλοί δεν φοιτούν (535.000 : 15.000 μαθητές), ότι οι δάσκαλοι εγγράφουν μαθητές για να δικαιολογήσουν την ίδρυση ή τη συντήρηση σχολείου, αλλά στη συνέχεια το συμφέρον του δασκάλου είναι να συγκρατήσει το μαθητικό πληθυσμό, άρα δεν είναι αυτός υπεύθυνος για τη μαθητική διαρροή. Για δε τις ποινές ούτε είναι δίκαιο, ούτε ωφέλησε και είναι άδικο να κατηγορούνται για αφιλομουσία οι Κρήτες «...διότι γνωστότατον τυγχάνει όν ότι οι Κρήτες παρά πάντα τάλλα ημών σφάλματα, σπανίως ελεγχόμεθα και αφιλομαθείς όντες ή προς τα γράμματα αναισθητούντες ». Στη συνέχεια εντοπίζει το πρόβλημα της αφοιτησίας στο σύστημα του σχολικού έτους (Σεπτ.-Ιούλ.) και ζητά από Επιθεωρητές και διδακτικό προσωπικό να καταθέσουν την άποψή τους για τη μετακίνηση πριν εισάγει τη διάταξη της μετακίνησης στο Νομοσχέδιο που ετοιμάζε.

«...Η άτακτος άρα εις τα σχολεία φοίτησις των αγροδιαίτων παιδων ζητητέα αλλαχού. Και εξ' ίδιας αντιλήψεως και εκ πλείστων άλλων αρμοδίων πληροφοριών κατέληξα εις το συμπέρασμα ότι το κακόν της ελλειπούς φοιτήσεως παρατηρείται μάλιστα κατά την χειμερινήν τρίμηνον (από Νοεμβρίου μέχρις Ιανουαρίου), ό εστίν κατ' εκείνους ακριβώς τους μήνας εν οίς οι αγροδιαίτοι πληθυσμοί εισίν σφόδρ' απησχολημένοι, είτε

9. Τρακάκης Αντ., 'Εκπαιδευτικόν Δελτίον του Κρητικού Αστέρος', εκδιδόμενον κατά μήνα, αρ. 4, Εν Χανίοις τη 30 Ιουνίου 1907, 'Επισκόπησις της εν Κρήτη Εκπαιδεύσεως από του έτους 1899-1907' : 'Η υποχρεωτική φοίτησις' «...Μιμουμένη τας πεπολιτισμένας Πολιτείας και η ημετέρα εξ' αρχής, διά του εκπαιδευτικού οργανισμού απεσκόπησεν όπως η στοιχειώδης εκπαίδευσις γίνη κτήμα του λαού δι' ό και διά σχετικής Διατάξεως υπερέου τα τέκνα του λαού πάντα όπως φοιτήσωσιν εις τα Δημοτικά σχολεία, υπισχνουμένη δωρεάν την εν αυταίς εκπαίδευσιν και ανατροφήν. Ατυχώς όμως και εις το ζήτημα τούτο δεν επενεμήθη η δέουσα προσοχή και μέριμνα, διότι δεν ήτο τώντι δωρεάν η εκπαίδευσις αύτη. Η επιβολή χαρτοσήμου εγγραφής, ανανεώσεως εξαμηνίας, επί των ενδεικτικών και απολυτηρίων, και το καταθλιπτικώτερον η αναγκαστική εισαγωγή της βιβλιοκαπηλίας καθίστα ου μόνον το δώρον τούτο άδωρον αλλά και απεχθές καθ' ήν εποχήν πάντες σχεδόν οι κάτοικοι μετά μεγάλου κόπου περισυνέλεγον τα λείψανα των καταστροφών και επήρκουν εις τας απολύτους αυτών ανάγκας...»

γεωργούντες ειτ' ελαιολογούντες. Ουδέ χρίζει άλλης εξηγήσεως ότι η συλλογή και συγκομιδή των ελαιών, η πρωτίστη και ζωτικωτάτη οικονομική πηγή της Νήσου, απασχολεί τα μάλιστα και τους μαθητευομένους παίδας εκατέρου φύλου, ούτω δ' ελέγχεται και η πρωτίστη αιτία της ελλειπούς φοιτήσεως.

Άλλα αίτια της εν τω χειμῶνι ατάκτου φοιτήσεως ή μάλλον αφοιτησίας των αγροδιαίτων μαθητών εισίν τα ψύχη και αι βροχαί και αι χιόνες, εν ταυτώ δ' η αθλιωτάτη κατάστασις των σχολικών καταλυμάτων εν οίς οι πενιχρώς ενδεδυμένοι και γυμνόποδες μαθηταί το μεν καταστάζονται και βρέχονται το δε ταρταρίζουσιν, ούτω δ' αδυνατούσιν να γράφωσιν ή μελετώσιν εκ του ψύχους ή εκ της πείνης ή και εξ' αμφοτέρων. Τούτοις τοις παθήμασιν προσθετέον τους φόβους των μητέρων αίτινες εν εκάστη παγερά ή χιονώδει ή βροχερά πρωϊά κόπτονται μη τα τεκνία αυτών κρυολογήσωσιν ή και κινδυνεύσωσιν εκ των χειμάρρων και των άλλων ανωμαλιών δι' ὧν πολλάκις χωρίζονται δύο ή και πλείονες συνοικισμοί ή γειτινώσαι κώμαι εξ' ὧν αποτελείται δεδομένη τις σχολική περιφέρεια¹⁰.

Διά τους ανωτέρω και άλλους έτι λόγους (εν οίς καταλεκτέον και την βραχύτητα και το ατερπές και δυσθυμικόν φως των χειμερινῶν ημερών) δεν δυνάμεθα ευλόγως να επιρρίπτωμεν ούτε επί τους διδασκάλους ούτε επί τους γονεῖς των μικρῶν μαθητῶν την εϋθυναν της ατάκτου αυτών φοιτήσεως ή αφοιτησίας, αλλ'επί το σύστημα του σχολικού έτους (από Σεπτ.-Ιουλ.) ὅπερ αταλαιπώρως μετεφυτεύσαμεν από των βορείων Ευρωπαϊκῶν κλιμάτων εις τον ημέτερον ευκραή και αίθριον αέρα, αμνημονούντες τας φανεράς κλιματικάς και τοπικάς αντιθέσεις των δύο γεωγραφικῶν ζωνών..».

Στη συνέχεια ο Γιάνναρης αναλύει το κλίμα στην Ευρώπη και στην Κρήτη και τις ασχολίες των κατοίκων εκατέρωθεν. Έπειτα προτείνει τη θεραπεία του κακού με τη μετακίνηση του σχολ. έτους έτσι ώστε να ξεκινά το Φεβρουάριο και να λήγει τον Οκτώβριο. Με τον τρόπο αυτό, το διάστημα που οι μαθητές απουσιάζουν από το σχολείο λόγω των κακῶν καιρικῶν συνθηκῶν αλλά και της ελαιοσυλλογῆς, θα συμπίπτει με αυτό των μεγάλων διακοπῶν. Στο αντεπιχείρημα ὅτι Ιούλιο και Αύγουστο οι υψηλές θερμοκρασίες θα αποτελούσαν εμπόδιο στη διδασκαλία ο Γιάνναρης πρότεινε να γίνονται τα μαθήματα τις πρώτες ὥρες της ημέρας (6 ή 7 – 10 πμ) και (3-7 μμ).

Καθιερώνοντας αυτό το σύστημα (Φεβρ.-Οκτ.), η φοίτηση των μαθητῶν των αγροτικῶν σχολείων θα γίνει τακτικότερη και πυκνότερη και απαρίθμησε 8 λόγους με τους οποίους εξηγούσε την αναγκαιότητα της μετακίνησης.

Οι απόψεις των δασκάλων και των δημάρχων της περιοχῆς Αρκαλοχωρίου-Βιάννου για τη μετακίνηση του διδακτικού έτους

Παραθέτουμε στη συνέχεια τις απαντήσεις που ο Γενικός Επιθεωρητής Αντ. Γιάνναρης, έλαβε από το διδακτικό προσωπικό και τους δημάρχους της περιοχῆς επειδή επιπρόσθετα μας δίδουν πληροφορίες για τη ζωή, τις ασχολίες των κατοίκων αλλά και για τη φοβερή νόσο που μάστιζε την περιοχή, την ελονοσία, την οποία επικαλούνται δημάρχοι και δάσκαλοι για τη μη μετακίνηση του σχολ. έτους :

10. Οι χειμάρροι ήταν μια από τις σημαντικότερες αιτίες που παρακώλυαν τη μετάβαση των μαθητῶν από οικισμό σε οικισμό σε ολόκληρη την Κρήτη. Ειδικότερα στην υπό εξέταση περιοχή Αρκαλοχωρίου - Βιάννου οι παρακάτω χειμάρροι παρεμπόδιζαν την ασφαλή διέλευση των μαθητῶν : ο Αναποδάρης από Καλύβια προς Δραπέτι και από Δεμάτι προς Σκινιά, ο παραπόταμος του Αναποδάρη Αυλιώτης από Ίνι – Κασσάνους και από Αυλή – Παναγιά, ο έτερος παραπόταμος (Ε) Μπαρίτης από Καραβάδω προς Μάρθα και από Μηλιαράδω προς Έμπαρο. Επίσης στην περιοχή της Βιάννου οι χειμάρροι : Γεροπόταμος από Χόνδρο προς Κάτω Βιάννο, Βράσκος, Καρυδιώτης, Μυρταράς και Νεγκόφτης που βρίσκονται στην Άνω Βιάννο δυσχαίφραναν την πρόσβαση των μαθητῶν των γύρω οικισμῶν σ' αυτήν. Στην περιοχή του Αγίου Βασιλείου Βιάννου οι: Κρυγιός ποταμός ο οποίος πηγάζει από το Κεφαλοβρύσι και Πλατύακος που διαρρέουν τις κοιλάδες του και σχηματίζουν νοτιότερα τον ποταμό Δρακῶνα ο οποίος εκβάλλει στο φαράγγι της Άρβης. Ανατολικότερα ο Βολιάρης παρεμπόδιζε την μετακίνηση των μαθητῶν από την Κάτω Σύμη. Ο Μπλαβοπόταμος ή Μπλαβάρης ο οποίος πηγάζει από τα ρυάκια της Σύμης τα οποία ενώνονται στην άκρη της Κ. Σύμης διαρρέει την κοιλάδα του Καλαμίου δυτικά από το χωριό Καλάμι και εκβάλλει στον ὄρμο Φαφλάγκο, την κοιλάδα του οποίου διαχωρίζει, δυτικά της Ψαρῆς Φοράδας.

Ο σοβαρότερος λόγος που επικαλέστηκαν οι διδάσκαλοι των σχολείων Θραψανού και Σκινιά και οι δήμαρχοι των δήμων Αρκαλοχωρίου και Σκινιά για τη μη μετακίνηση του διδακτικού έτους ήταν ο φόβος της ελονοσίας που μαστίριζε την περιοχή Καστελλίου –Σκινιά –Αρκαλοχωρίου, ότι δηλαδή με τη φοίτηση των μαθητών το καλοκαίρι στα σχολεία, η νόσος θα μεταδιδόταν ραγδαία με κίνδυνο ακόμη και για τη ζωή των μαθητών.

Ο δάσκαλος του Δημοτικού σχολείου Αρκαλοχωρίου Ιωάννης Κυπράκης με το με αρ.πρωτ.9/διεκπ.6 και ημερ/νία 12 Μαρτίου 1908 έγγραφό του προς το Νομαρχιακό Επιθεωρητή Ηρακλείου, συμφωνεί με τη μετακίνηση αναφέροντας :

« Ευσεβάστως απαντών εις την υπ’ αριθμόν πρωτ. 88/Διεκπ. 44 και χρονολογίαν 10 Ιανουαρίου 1908 εγκύκλιον του κυρίου Γενικού Επιθεωρητού της Παιδείας καθιστώ Υμίν γνωστόν, ότι κατά την εμήν γνώμην είναι προτιμητέαι αι μεγάλαι διακοπαί Νοεμβρίου και Ιανουαρίου ή αι νυν τοιαύται Ιουλίου-Αυγούστου ».

Ο Δήμαρχος Αρκαλοχωρίου Εμ. Φλουράκης στη με ημερ/νία 7 Απρ.1908 επιστολή του προς τη Νομαρχία Ηρακλείου επικαλείται για τη μη μετακίνηση τη μάλιστα της ελονοσίας , «...εν τω ημετέρω Δήμω δεν στερούμεθα της ελονοσίας, ήτις θα παραλύη την φοίτησιν των παιδων εν τοις σχολείοις κατά την εποχήν του θέρους, οπότε αναπτύσσεται αύτη εις τινα χωρία της καθ’ ημάς περιφερείας...».

Ο Δήμαρχος Σκινιά Εμ. Χανιαλάκης στο με ημερ/νία 5 Απρ. 1908 έγγραφό του προς τη Νομαρχία Ηρακλείου επικαλείται την ελονοσία ως λόγο για τη μη μετακίνηση :

« Συμμορφούμενος προς την υπ’ αριθ. 1290/740 της 28 Μαρτίου 1908 υμετέραν εγκύκλιον γνωρίζομεν Υμίν ευσεβάστως ότι πλείστοι των κατοίκων των διαφόρων χωρίων του ημετέρου Δήμου εξετάσας περί της μετακινήσεως των μαθημάτων των μεγάλων διακοπών του σχολικού έτους ήτοι να άρχονται τον χειμώνα και να λήγωσι το φθινόπωρο ή να μένωσι με το νυν υπάρχον σύστημα.

Απαντες έχωσιν γνώμην ότι καλλύτερον είναι το υπάρχον σύστημα καθ’ ότι εν τω ημετέρω Δήμω υπάρχουσι ελλογενείς πυρετοί και ένεκα του συνωστισμού των μαθητών θα γίνονται πολλά κρούσματα πιθανόν και θάνατοι ».

Ο Δήμαρχος Βιάννου Κ. Φουρναράκης στο με ημερ/νία 31 Μαρτίου 1908 έγγραφό του προς τη Νομαρχία Λασιθίου, εκφράζει την άποψη των κατοίκων ‘αι μεγάλαι σχολικαί εορταί (διακοπαί) μείνωσιν όπως έχουσιν’.

« Συμμορφούμενος τω υπ’ αριθ. 1686/613 και χρονολογίαν 24 λήγοντος μηνός υμετέρω εγγράφω υποβάλλω Υμίν ευσεβάστως ότι καθώς ηδυνήθην να πληροφορηθώ το φρόνημα των κατοίκων του καθ’ ημάς Δήμου είναι ίνα, αι μεγάλαι σχολικαί εορταί (διακοπαί) μείνωσιν όπως νυν έχουσιν ».

Οι δάσκαλοι του Δημοτικού Σχολείου Θραψανού Σ. Κ. Γενειατάκης και Δ.Ε.Τσαγκαράκης στο με ημερ/νία 20 Μαρτίου 1908 έγγραφό τους προς το Γενικό Επιθεωρητή της Παιδείας, αφού υπογραμμίζουν ότι οι απουσίες των μαθητών θα μειωθούν με τη μετακίνηση λόγω καιρικών συνθηκών και ελαιομαζώματος, ισχυρίζονται ότι υπάρχουν και άλλες εργασίες στην ανατολική Κρήτη, οι οποίες δεν υπάρχουν το χειμώνα κατά τις οποίες οι μαθητές απασχολούνται από τους γονείς των αναφέροντας, τη μεταφορά των σταχών κατά το θερισμό, το αλώνισμα των δημητριακών, τον τρυγητό, τη βοσκή των ‘αρωτήρων’. Τονίζουν ότι εξ’ αιτίας της ελονοσίας η οποία μαστίριζε ορισμένες επαρχίες κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού «... τα Σχολεία των εν λόγω επαρχιών θα μεταβληθώσιν εις Νοσοκομεία και εντευκτήρια ελονοσούντων ...» και προτείνουν να μείνει ‘ως έχει’ το σχολικό έτος.

«... Η μόνη γνώμη η αντίθετος προς τας ανωτέρω και άλλας πολλών άλλων ιατρών γνώμας είνε η κάτωθι ήν καταχωρίζομεν διά τα περίεργα επιχειρήματα του Ασκληπιάδου (ειρωνία) του εκφέροντος αυτήν. ‘Δεν είμαι εξ’ ολοκλήρου σύμφωνος προς τας υμετέρας

δικαιολογίας. Διότι πρώτον μεν αποτελεί περίεργον φαινόμενον το διπλούν του συστήματος εν τόσω σμικρώ κράτει, [Η παρατήρησις αὕτη δεν εἶναι ἰατρική], δεύτερον ὅσον μεν ἀφορᾷ ὅτι μαθηταὶ ἐκτιθέμενοι εἰς τὸν ἥλιον εὐρίσκονται ἐν κινδύνῳ νὰ ἀσθενήσωσιν, δεν ἔχει καμμίαν ἀξίαν, διότι...δεν εἶνε διόλου ὑπὸ ἰατρικὴν ἐποψιν ἐπικίνδυνον, τούτο μάλιστα τὸ ἠλιόλευτρον [;] εἶνε ὑπὸ υγιεινὴν ἐποψιν ἀρίστον ». Γ.Δ. Κατζουράκης, ἰατρός (ἐν Καστελλίῳ Πεδιάδος).

Ἀφοῦ ὁ Γιάνναρης ἐπεξεργάστηκε τὶς ἀπαντήσεις κατέληξε στὸ σχέδιον νόμου ποῦ κατέθεσε στὸ Σύμβουλον τῆς Παιδείας, τὸ ὁποῖο ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴ τῆς Παιδείας ὑπὸ τὸ Σύμβουλον Ν. Φαρφουράκι καὶ στάλθηκε στὸ τυπογραφεῖο τῆς κυβέρνησης. Στὸ σχέδιον νόμου πρόσθεσε στοὺς 8 ὑπὲρ τῆς μετακίνησης λόγους ἄλλους 6 (τοὺς με ἀρ. 2,7,8,9,10,13,14 λόγους).¹¹

Μετὰ τὴν τεκμηρίωση ἀπὸ Ἐπιθεωρητὲς καὶ δασκάλους οἱ λόγοι τῆς μετακίνησης συνοψίζονται ὅπως παρακάτω :

- « 1. Ὁ χειμὼν, ἡγουν οἱ χιονῶδεις ἢ βροχεροὶ καὶ ψυχροὶ καιροὶ καὶ τὰ ἐξ' αὐτῶν κρυολογήματα καὶ ἄλλα κακὰ, ἀτινα προυκάλεσαν τὸν τελευταῖον ἐξαιρετικὸν νόμον περὶ ορεινῶν σχολείων (691, τελευτ. ἐδάφ.), δεν υφίστανται πλέον, οὐδ' ὑπόκεινται οὔτε οἱ διδάσκαλοι οὔτε οἱ μαθηταὶ εἰς τὸν κίνδυνον ρευματικῶν καὶ ἄλλων παθήσεων.
2. Ὁ ἰματισμὸς τῶν μαθητῶν ἐν καιρῷ θέρους εἶνε ἐλαφρότερος καὶ ευωνότερος.
3. Ἡ συγκομιδὴ τῶν ἐλαιῶν -ὁ κύριος λόγος τῆς ἀτάκτου φοιτήσεως- ἔχει ἤδη ἐκλίπη.
4. Αἱ ἄλλαι γεωργικαὶ ἐργασίαι ἔχουν μετριασθῆ.
5. Τα σχολικὰ οικήματα ἢ διδακτήρια, ἀτινα τοῦ χειμῶνος εἰσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκατοίκητα καταλύματα, ἐν καιρῷ τοῦ θέρους καθίστανται ἀνεκτότατα.
6. Αἱ ἡμέραι ἐν καιρῷ τοῦ θέρους εἰσὶν μακρότεραι καὶ φωτεινότεραι καὶ φαιδρότεραι, οὔτε δε καὶ οἱ μαθηταὶ γεινιώντων ἢ καὶ ἀφεστώτων χωρίων δύνανται ευκολότερον καὶ ἀκινδυνότερον νὰ προσέρχονται εἰς τὰ κεντρικώτερα σχολεῖα τῆς οἰκείας περιφερείας.
7. Ἐν καιρῷ θέρους οἱ μαθηταὶ καὶ θὰ προσέρχονται εἰς τὸ σχολεῖον τὴν τεταγμένην πρωινήν ὥραν, ἐν ᾧ σήμερον διὰ τὸ ψύχος καὶ τὸ σκότος τὴν μεν πρωίαν προσέρχονται μίαν πολλὰκις ὥραν μετὰ τὴν κεκανονισμένην, σχολάζουσιν δε μίαν ὥραν ἐνωρίτερον χάριν τῶν συμμαθητῶν τῶν ἀφεστώτων συνοικισμῶν.
8. Ἡ διδασκαλία, μάλιστα ἡ πραγματογνωσία (040) θὰ γίνηται ὀπτικώτερον.
9. Τα καλλιεργούμενα σχολικὰ ἀγροκήπια δεν θὰ ξηραίνονται, ὡς νυν ἐν τῷ θέρει συμβαίνει, ἡ δε ἐπιμέλεια τῶν σπορείων καὶ ἡ φύτευσις καὶ ὁ ἐγκεντρισμὸς δένδρυλλίων, καὶ τὰ ἄλλα γεωργικὰ μαθήματα θὰ γίνονται ἀποτελεσματικότερον.
10. Μακρὰς οὔσης τῆς θερινῆς ἡμέρας, οἱ μαθηταὶ θὰ δύνονται νὰ ἐγείρονται ἐκάστης πρωίας ἀνευ λύχνου καὶ ἀνευ πυρός, ἀνευ παρενοχλήσεως τῆς εαυτῶν οἰκογενείας.
11. Αἱ τρίμηνοι τοῦ χειμῶνος σχολικαὶ παύσεις (ἀπὸ Νοεμβρίου ἕως Ἰανουαρίου) θὰ δύνονται νὰ χρησιμοποιῶνται καὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ ὑπὸ τῶν φιλογεώργων διδασκάλων. Ἀσχολουμένων δε τοσοῦτων μαθητῶν (15.000-20.000) καὶ διδασκάλων (600 περίπου) εἰς ἀγροτικὰς καὶ ἄλλας ἐργασίας, προάγονται τὰ γεωργικὰ καὶ ἄλλα τοῦ τόπου συμφέροντα.
12. Αἱ πολλαὶ τοῦ χειμῶνος θρησκευτικαὶ εορταί, αἱ μετὰξὺ Νοεμβρίου καὶ Ἰανουαρίου, ἐξουδετεροῦνται, ἀτε συμπίπτουσαι εἰς τὰς μακρὰς χειμερινὰς παύσεις.
13. Αἶρεται ἡ ἀνωμαλία ἡ προκύπτουσα ἐκ τῆς μετεγγραφῆς ἀπὸ σχολεῖου εἰς σχολεῖον, ἡτις συμβαίνει μάλιστα ἐν καιρῷ χειμῶνος. Ὡς γνωστὸν, πολλαὶ

11. Εἰσήγησις καὶ Νομοσχέδιον Περὶ παιδείας, Ἀντ. Γιάνναρη, 22 Ἰουνίου 1908.

οικογένειαι του χειμῶνος μεταναστεύουσιν είτε χάριν κλιματικών λόγων είτε χάριν συμφέροντος (οἶον χάριν συλλογῆς ελαιῶν, κτλ.) εἰς ἄλλας σχολικὰς περιφερείας ἢ και ἐπαρχίας, μετὰ δε μῆνας τινὰς ἐπανέροχται οἴκαδε.

Τῶν τοιούτων οικογενειῶν τα τέκνα μετεγγράφονται εἰς νέα σχολεῖα ἔχοντα ἄλλους διδασκάλους και πολλὰκις ἄλλα βιβλία, οὕτω δ' ἐπέρχεται ἀνωμαλία παρακωλύουσα την πρόοδον των οὕτω δις ἢ και τρις μετεγγραφομένων μαθητῶν.

Να σημειωθεῖ ὅτι στην ὑπὸ ἐξέταση περιοχή, (Νότια Πεδιάδα και ἀνατολικό Μονοφάτσι), διαχειμάζαν πολλές οικογένειες με τους μικροὺς μαθητὲς των ἀπὸ το Οροπέδιο Λασιθίου οἱ ὁποῖοι μετεγγράφονταν στα χωριά της Πεδιάδας.

14. Πλείστα (περὶ τα 75) περιττὰ μικρὰ σχολεῖα δύνανται ευχερῶς να συγχωνευθῶσιν εἰς ἄλλα κεντρικότερα, οὕτω δε προκύπτει μεγάλη οικονομία. (044, ὅρα κατωτέρω οικονομικὸν μέρος).

044. Ἀλλά και υγιεινοὶ λόγοι υπαγορεύουν την ἐν τῷ θέρει διδασκαλίαν, διότι ἐν οἷς πεδινοῖς, χωρίοις ἐνσκήπτουσιν κατὰ το θέρους ἐλογενεῖς πυρετοί, οἱ παῖδες περιοριζόμενοι ὑπὸ την σκιάν του σχολείου και διαιτώμενοι ομαλότερον, ὑπόκεινται εἰς ἐλάσσονα ἢ νυν κίνδυνον νόσου, καθ' ἃ κηρύττουσιν σχεδὸν πάντες οἱ ἐπιστήμονες ἰατροί.

Στη συνέχεια παραθέτει τις θετικὲς στην πρότασή του γνώμες και μία ἐνάντια (Κατζουράκη ἀπὸ Καστέλλι Πεδιάδος).

Τελικὰ ὅμως το συνταγμάτιον του Ἀντ. Γιάνναρη δεν ἐφαρμόστηκε.

Στα ἐπιχειρήματα του Ἀντ. Γιάνναρη για τη μετακίνηση του διδασκτικὸ ἔτους, ἀντέδρασαν και αρκετοὶ δάσκαλοι.

Στην ἐφημερίδα του Ἡρακλείου 'Ἴδη' δημοσιεύτηκε το 1908, σχολιασμὸς ἐπιστολῆς ἀνώνυμου δασκάλου με την ὑπογραφή 'εἰς δημοδιδάσκαλος'. Ἡ ἐφημερίδα σχολιάζει την γνώμη του δασκάλου ὁ ὁποῖος ἀμφισβητεῖ την ἀποψη του Γιάνναρη για φοίτηση μόνον 15.000, μαθητῶν ἀπὸ τους 28.450 ἐγγεγραμμένους. Ἐπίσης ἀντικρούει την ἀποψη του Γεν. Ἐπιθεωρητῆ ὅτι για την ἀτακτη φοίτηση των μαθητῶν εὐθύνονται οἱ ἀγροτικὲς ἐργασίες και ἰδιαιτέρα ἡ συλλογή των ελαιῶν ἀναφέροντας ὅτι στις ἐργασίες του χειμῶνα δεν μετέχουν οἱ μαθητὲς, ἐπειδὴ δεν εἶναι ικανοὶ να σκάπτουν ἀμπέλια, να κλαδεύουν κλήματα ἢ να ὀργώνουν ἀγρούς με τα βόδια. Ἀντίθετα τα παιδιά παρέχουν σπουδαῖες υπηρεσίες στους γονεῖς τους ἀπὸ το Μάρτη μέχρι και τους θερινούς μῆνες βόσκοντας χοίρους, πρόβατα και ἄλλα ζῶα και κατὰ τους καλοκαιρινούς μῆνες συμμετέχοντας σε κηπουρικὲς ἐργασίες, ἀλώνισμα, τρυγητό, ἀποξήρανση της σταφίδας». Σε σχέση με τη μετακίνηση ἰσχυρίζεται ὅτι ὑπάρχει σοβαρὸς λόγος υγείας των μαθητῶν (ἐλονοσία), ὁ δάσκαλος θα πρέπει να ξεκουραστεῖ ἀλλὰ προκύπτουν και αρκετὰ ἄλλα ζητήματα σε περίπτωση μετεγγραφῆς μαθητῶν, ἀλλὰ και μετάθεσης δασκάλων, ἀπὸ σχολεῖα της πόλης σε σχολεῖα της υπαίθρου :

« ...Δ. Δεν ἐξετάζω το ζήτημα της μετακινήσεως του σχολικὸ ἔτους ἐν σχέσει προς την υγείαν των μαθητῶν, διότι ἀριστα περὶ τούτου ἔγραψεν ἡ Ἴδη.

Ε. Δεν νομίζεται ὅτι δικαιούται ὁ ἐπὶ δέκα μῆνας ἐργασθεῖς κοπιωδεστάτην και ἐξαντλητικὴν ἐργασίαν δημοδιδάσκαλος να ἀναπαυθῆ ὀλίγον καθ' ἡν ὥραν του ἔτους εἶναι ἀναγκαιότερα ἡ ἀπὸ πνευματικῆς ἐργασίας ἀποχή, να ἐπισκεφθῆ τους μακρὰν συνήθως κατοικούντας γονεῖς του, να ρίψη κανένα βλέμμα εἰς τα πατρικά του κτήματα, να κάμη χρήσιν ἰαματικῶν λουτρῶν ἢ να ἐπιχειρήσῃ τινὰ των ἐν τοῖς καταστατικαῖς των διδασκαλικῶν συλλόγων ἀναφερομένων 'γεωγραφικῶν ἐκδρομῶν ἀνά την Νήσον' ; Ἀν αἱ διακοπαὶ των μαθημάτων γίνονται τον χειμῶνα ὁ δύσμοιρος διδάσκαλος θα περνά τας ὥρας του κουτσοπίνων εἰς το καπηλεῖον ἢ θα θεραπεύῃ την ποδάγραν θερμαίνων τους πόδας εἰς την ἐστίαν.

Στ'. Και περιπλοκάς ὄχι ὀλίγας θα φέρῃ κατ' ἀνάγκην ἡ προτεινομένη μεταρρύθμισις. Και 1^{ον} ἢ δεν θα γίνουν διακοπαὶ μετὰ το πρώτον ἔτος του νέου συστήματος ἢ θα γείνωσι

διπλαί. 2^{ov} Εάν παρουσιασθή ανάγκη να μετατεθώσιν εναλλάξ διδάσκαλος πόλεως και διδάσκαλος χωρίου, εις τούτων θα έχη διακοπάς τεσσάρων μηνών ο δ' άλλος ουδέ μιας εβδομάδος. 3^{ov} Εάν μαθητής κατοικών εν πόλει προαχθή από της τρίτης π.χ. τάξεως τον Ιούνιον και μετοικήσῃ εις χωρίον, τίνος τάξεως μαθήματα θ' ακούσῃ τον Σεπτέμβριον ; 4^{ov} Εάν μαθητής χωρικού σχολείου θέλη να καταταχθή εις την κατωτάτην τάξιν Ελληνικού σχολείου, τι θα γείνη; ή θα υποστή εν των χωρίω απολυτήριον δοκιμασίαν ολίγον προ του Νοεμβρίου και θα καταταχθή εις το Ελληνικόν τον επόμενον Σεπτέμβριον ή θα υποστή απολυτήριον δοκιμασίαν τον Ιούνιον, θα έχη διακοπάς Ιούλιον και Αύγουστον και θα καταταχθή εις το Ελληνικόν τον Σεπτέμβριον. Αλλά τότε ακούει μαθήματα της τετάρτης τάξεως επί 4 ½ μήνας μόνον. Είναι αρκετός ο χρόνος αυτός ;

Εις δημοδιδάσκαλος ».

Στην με ημερ/νία 15 Μαρτίου 1908 έκθεση του Νικ. Μπέμπελη, Νομαρχιακού Επιθεωρητή Ηρακλείου, προς το Γενικό Επιθεωρητή Κρήτης Αντ. Γιάνναρη, αναφέρεται ότι δεν τηρήθηκε 'ο περί φοιτήσεως θεσμός' και δεν εισπράτονταν τα επιβληθέντα πρόστιμα από τους δημοτικούς υπαλλήλους έπειτα από εντολή των δημάρχων λόγω πολιτικού κόστους όπως αφήνει να εννοηθεί ο Μπέμπελης, προτείνοντας στα μέτρα θεραπείας την είσπραξή τους από τους σταθμάρχες της χωροφυλακής :

«...21. Να συμπληρωθή ο περί υποχρεωτικής φοιτήσεως θεσμός. Ο ισχύων νόμος ορίζει ότι τα πρόστιμα των απουσιών εισπράττονται υπό των δημοτικών εισπρακτόρων εντός διμήνου το πολύ προθεσμίας από της παραλαβής των σχετικών πινάκων. Αλλ' η διάταξις αυτή ουδένα σχεδόν παρήγαγε καρπόν, (ως ήδη ανωτέρω εξηγήσαμεν, 5), διότι από του σχολικού έτους 1904-1905 και εντεύθεν, ει και υπεβλήθησαν πρόστιμα αντιπροσωπεύοντα ποσόν 7.812,14, μόλις εισεπράχθησαν μέχρι σήμερα 676,95, αίτινες ανήκουσιν ως επί το πλείστον εις πρόστιμα προ του σχολικού έτους 1904-5 επιβληθέντα. Οι λόγοι της τοιαύτης ραθυμίας των δημοτικών οργάνων είνε ευνόητοι, διό και φρονώ ότι προς το συμφέρον της δημοτικής παιδείσεως η είσπραξις των προστίμων δέον να ανατεθή εις τους κατά τόπους σταθμάρχας της χωροφυλακής. Την γνώμην ταύτην δύναται πληρέστατα να δικαιολογήσῃ και η γενική παρατήρησις ότι η στρατιωτική αστυνομία εβελτίωσεν εν πολλοίς την διοίκησιν. Όταν δε γεννηθή παρά τοις απλοϊκής αλλ' αβελτέροις γονεύσιν η πεποίθησις ότι οι τον θεσμόν της υποχρεωτικής φοιτήσεως παραβαίνοντες όντως καταδιώκονται υπό της αστυνομίας ήν φοβούνται υπέρ πάσαν άλλην αρχήν, ο αριθμός των ατάκτως ή ουδόλως φοιτώντων εις τα σχολεία παντελώς θα εκλίπη ...».

Στο περιοδικό 'Ασπίς' το 1910 προτάθηκε από τον αρθρογράφο Σ.Ξ., να συμπληρώνει ο διδάσκαλος κατάλογο με όλα τα ονόματα των μαθητών και και δίπλα να καταγράφει τις ημέρες του μήνα και τις απουσίες του καθενός¹². Ο κατάλογος θα αποστέλλεται στον Νομαρχιακό Επιθεωρητή, ο οποίος θα συντάσει τους πίνακες του προστίμου και θα τους αποστέλλει κατ' ευθείαν στους σταθμάρχες της χωροφυλακής. Κάθε δάσκαλος θα αναγκαστεί, επειδή θα φοβάται την αιφνίδια επίσκεψη του Επιθεωρητή να μη χαρίζεται στους απουσιάζοντας μαθητές. Με τον τρόπο αυτό, προστίθεται γραφική εργασία στους προϊσταμένους των σχολείων, το μόνο τρωτόν της πρότασης, αλλά ο δάσκαλος δεν θα βλέπει τους γονείς των μαθητών να τον θεωρούν 'ως τον ασπονδότερον αυτών εχθρών'. Τα παράπονα θα στρέφονται κατά των Νομαρχιακών Επιθεωρητών, θα βρίσκονται όμως οι Νομαρχ. Επιθεωρητές στην ευχάριστη θέση 'να προσφέρωσι τοσαύτην υπηρεσίαν εις την πατρίδα αυτών, όσον ουδείς άλλος'.

12. Περιοδικό 'Ασπίς', αρ. φύλλων 8 & 9

Στο με αρ. 22 άρθρο του περιοδικού Ασπίς 'Βελτιώσατε την Δημοτικήν Εκπαίδευσιν' ο Σ. Ξ. (ίδιος με το προηγ. Άρθρο των 8 και 9 φύλλων Ασπίδος) αναφέρει την οφειλή των πληρεξουσίων για την αυστηρή τήρηση του νόμου της υποχρεωτικής φοίτησης και την καταγγελία των απουσιάζοντων μαθητών από τους Νομαρχιακούς Επιθεωρητές, οι οποίοι θα αποστέλλουν τους πίνακες των προστίμων στους σταθμάρχες της χωροφυλακής και όχι στους βοηθούς των ειρηνοδικών όπως γινόταν μέχρι τότε, τρόπος εντελώς αναποτελεσματικός.

«... Δεύτερον οφείλουσιν οι κ. κ. πληρεξούσιοι να απαιτήσωσι την αυστηράν εφαρμογήν του περί υποχρεωτικής φοιτήσεως Νόμου, διότι είναι όλως αδύνατον και εις τον άριστον διδάσκαλον να επιτύχη τι όταν οι μαθηταί δεν φοιτώσι τακτικώς. Τούτο θέλει επιτευχθή, αν τους απουσιάζοντας καταγγέλωσιν οι κ.κ. Νομαρχιακοί Επιθεωρηταί καθ' όν τρόπον υπεδείκνυον άλλοτε διά της φύλης «Ασπίδος» (αρθ. 9) και δεύτερον αν οι πίνακες προστίμου στέλλωνται απ' ευθείας εις τους κ. κ. Σταθμάρχας της Χωροφυλακής, οι οποίοι να υποχρεώνται να εισπράττωσι τα πρόστιμα εντός οκτώ ημερών, διότι άλλως ο διά του προστίμου επιδιωκόμενος σκοπός δεν επιτυγχάνεται.

Η εις τους άλλοτε επόπτας της αγροφυλακής και νυν βοηθούς των Ειρηνοδικών αποστολή των πινάκων ουδένα άλλον, μοι φαίνεται, σκοπόν εκπληροί ειμή την βραδύτητα της εισπράξεως...»

Η έκθεση του Γενικού Επιθεωρητού της Παιδείας Εμ. Γενεράλη προς την Ανωτέρα Διεύθυνση της Παιδείας, μας δίδει ακριβή αριθμητικά στοιχεία για τους εγγραφέντες μαθητές, τη φοίτησή τους ανά φύλο και θρήσκευμα. Μεγάλη διαφορά παρατηρήθηκε μεταξύ εγγραφέντων και φοιτώντων μαθητών : Επί των αρρένων η διαφορά ήταν 16% και επί των θηλέων 20%. Σε ορισμένες επαρχίες το ποσοστό ανέβαινε 20% για τα αγόρια και 42% για τα κορίτσια, ενώ στο Ελληνικό Βασίλειο ήταν 7% και 10% αντίστοιχα¹³.

«...Οι δε μαθηταί των μεν χριστιανών είναι εγγεγραμμένοι μεν 27.878, φοιτώντες δε 22.934. Των δε μουσουλμάνων 1.420 εγγεγραμμένοι και 1.192 φοιτώντες. Αι δε μαθήτριά των μεν χριστιανών είναι εγγεγραμμένα μεν 10.764, φοιτώσαι δε 8.557. Των δε Μουσουλμάνων 497 μεν εγγεγραμμένα, 451 δε φοιτώσαι. Εν συνόλω λοιπόν εξ αμφοτέρων των φύλων εγγεγραμμένοι μεν 1.917, φοιτώντες δε 1.643. Και εν όλω αμφοτέρων των θρησκευμάτων 40.559 εγγεγραμμένοι, 33.134 δε φοιτώντες. Είναι δηλαδή η φοίτησις επί των 100 κατοίκων ως προς τα άρρενα μεν 8,66% ως προς τα θήλεα δε 3,17% (Μουσουλμάνων δε άρρενα μεν 3,86% θήλεα 1,44%). Σημειωτέον δε ότι κατά την πρώτην οργάνωσιν είχαν ανέλθει η φοίτησις εις 11%, είναι δε και εν Ελλάδι νυν 5,89% επί των αρρένων και 2,42% επί των θηλέων. Κατά τινα δε στατιστικήν, ήν ευρίσκει ο βουλόμενος εν τη 'Υγιεινή του Σχολείου' υπό Βλάμου εν σελ. 15, η φοίτησις εν ξέναις χώραις έχει ώδε : εν Γερμανία 17%, εν Ελβετία 15% (9% θήλεα), εν Σουηδία και Νορβηγία 15% (θηλ. 8%), εν Βορείω Αμερική 14%, εν Ισπανία 10,7%, εν Μεγάλη Βρετανία 8,9%, εν Ιταλία 8,9%, εν Ιαπωνία 7%, εν Πορτογαλλία 2%, εν Ρουμανία 2,2%, εν Ρωσία 1,6%.

Η διαφορά δε μεταξύ εγγραφής και φοιτήσεως των χριστιανών (Σημ. Επί τούτων είναι αι παρατηρήσεις, άτε πολυπληθεστέρων, εφ' όσον δεν γίνεται ρητώς μνεία) είναι καταπληκτική, διότι οι απουσιάζοντες επί των αρρένων μεν ανέρχονται εις 16% επί των θηλέων δε εις 20%. Ανέρχεται δε ο αριθμός των απόντων εν τισιν επαρχίαις επί μεν των αρρένων μέχρι των 20%, επί δε των θηλέων μέχρι 42%. Εν ώ εν προχείρω εξετάσει της τελευταίας επετηρίδος της Ελλάδος ευρίσκομεν εν τοις δημοτικοίς της Αργολίδος εν παραδείγματι 9% απόντας άρρενας, 10% απόντα κοράσια. Καθ' όλου δε εν τοις σχολείοις του Κράτους 7% απόντας επί των αρρένων και 10% επί των θηλέων. Δεν έχω δυστυχώς πρόχειρον στατιστικήν ξένων διά να ίδω τας εκεί σχέσεις, αλλά δεν πιστεύω να ανέρχωνται οι απόντες εκ των υποχρέων εις φοίτησιν και εγγεγραμμένων εις τοσούτον αριθμόν, αν κρίνωμεν εκ των άλλων σχολικών παρ' αυτοίς σχέσεων και δε εκ του αριθμού των παρ' αυτοίς αγγραμμάτων και των φοιτώντων. Η μεγάλη δ' αύτη διαφορά θα ήτο πολλώ μείζων, αν οι αριθμοί, ούς έχομεν, προσήγγιζον, ως ερρήθη, την αλήθειαν...»

13. Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, τεύχος 2^{ον}, Εν Χανίοις 22 Ιουλίου 1910.

Τα στοιχεία φοίτησης στα σχολεία της περιοχής μέσα από τις διδασκαλικές εκθέσεις του 1908

Μέσα από τις εκθέσεις σχολείων της περιοχής Βιάννου διαπιστώνουμε υψηλή μαθητική διαρροή, ιδιαίτερα στα θήλεα. Η διαρροή αυτή οφείλεται, σύμφωνα με εκθέσεις διδασκάλων, στη νοοτροπία των γονέων, ενώ για αγόρια και κορίτσια στις επιδημικές ασθένειες, στους χειμάρρους, στην ελαιοσυλλογή, στην πενία και αβελτηρία των γονέων. Στις δύο πρώτες εκθέσεις (Αμηρά και Συκολόγου) οι δάσκαλοι δεν παραλείπουν να θίξουν έμμεσα τους συναδέλφους του που εργάζονταν το προηγούμενο σχολ. έτος στο σχολείο αναφέροντας χαρακτηριστικά του Αμηρά ότι ο δάσκαλος 'ησχολείτο με μονομερή μόρφωσιν', του δε Συκολόγου για 'μη επιμελή εργασία'.

«Εν Αμηρά τη 24^{ην} Ιανουαρίου 1908

Προς

Τον Σεβ. Κύριον Γενικόν Επιθεωρητήν
Της Παιδείας

Κύριε Επιθεωρητά

Ευσεβάστως αναφέρω υμίν τάδε :

1. Κατά το οδεύον ήδη σχολικόν έτος ενεγράφησαν εν τω ημετέρω Σχολείω εν όλω μαθηταί ογδοήκοντα και έξι (86), εκ τούτων δε οι 82 φοιτώσι τακτικώς, οι δε υπολειπόμενοι 4 εγκαταλείπουσιν έστιν ότε τα μαθητικά βάθρα το μεν εξ' ανάγκης το δε και εκ δυστροπίας των γονέων.
2. Εκ των 86 μαθητών περί τους πενήκοντα (50) φαίνονται ήδη προβιβάσιμοι οι δε περυσινοί αυτών διδάσκαλοι εις μονομερή μόρφωσιν ησχολούντο.
3. Εκ των 86 μαθητών οι 36 δεν παρέχουσι βεβαίους ελπίδας προβιβάσεως, υστερούσιν δε ιδίως εις τα τεχνικά και εις τα φυσιογνωστικά μαθήματα, οι δε περυσινοί αυτών διδάσκαλοι ήσαν ο Εμμαν. Αγγελάκης προϊστάμενος και Νικόλαος Στρατάκης βοηθός ».

Στο με ημερ/νία 2 Φεβρ. 1908 έγγραφό του ο δάσκαλος του Δημοτικού Σχολείου Συκολόγου Βιάννου Ιωάννης Μιχελογιαννάκης προς το Γενικό Επιθεωρητή της Παιδείας αναφέρει :

Ευσεβάστως απαντώντες εις την υπ' αριθ. ¼ Υμετέραν εγκύκλιον αναφέρω Υμίν τα εξής : Του ούτινος προϊσταμαι Δημοτικού Σχολείου οι εγγεγραμμένοι μαθηταί και μαθήτριά είναι 38, εξ ών 20 μόνον φοιτώσι τακτικώς, οι δε λοιποί ατάκτως, ένεκα της συλλογής των ελαιών.

Η πρόοδος των μαθητών έως τώρα είναι πολύ μικρά καθ' ότι επί δύο μήνας το Σχολείον ήτο κεκλεισμένον, μόλις δε είναι 25 ημέραι αφ' ότου ανέλαβον καθήκοντα επομένως μου είναι αδύνατον να αποφανθώ περί της προαγωγής αυτών. Παρέχουσι δ' όμως ελπίδας προβιβάσεως τα 2/3 των τακτικώς φοιτώντων, των λοιπών υστερούντων ομοίως εις τα ελληνικά, διά την ελλειπήν αυτών φοίτησιν κατά το προηγούμενον έτος και διά της μη επιμελούς εργασίας του προκατόχου μου κ. Χαραλάμπου Τζανάκη καθώς επληροφορήθην παρά των χωριανών.

« Έκθεσις
Περί της καθ' όλου καταστάσεως
Της Δημοτικής Σχολής Άνω Βιάννου
Αριθ. Πρωτ. 6/Διεκπ. 4

Προς
τον Κύριον Γενικόν Επιθεωρητήν

Κύριε Γενικέ Επιθεωρητά

Συμμορφούμενος τη υπ' αριθ. 1/1 και χρονολογίαν 30 Νοεμβρίου 1907 υμετέρα εγκυκλίω ευσεβάστως υποβάλλω υμίν έκθεσιν περί της καθ' όλου καταστάσεως της υπ' εμέ Σχολής, έχουσαν ως έπεται :

Εν τη εν Άνω Βιάννω Δημοτική Σχολή – εν ή επί τετραετίαν συνεργάζομαι μετά διδασκάλου Εμμ. Κονδυλάκη, εφαρμόζων ως εβδομαδιαίον ωρολόγιον πρόγραμμα, το συνημμένον τω υπό χρονολογίαν 12 Σεπτεμβρίου 1904 αναλυτικώ προγράμματι των Διταξίων Δημ. Σχολείων – ενεγράφησαν εφέτος 108 μαθηταί, εξ' ών τρεις μετενεγράφησαν εις το Δημ. σχολείον Χόνδρου, επειδή οι γονείς αυτών μετώκησαν εις το ειρημένον χωρίον. Εκ δε των λοιπών 105, εννέα μεν ουδόλως προσήλθον, 84 δε φοιτώσι τακτικώτατα και 12 ατάκτως, καθ' όσον εξ μεν τούτων έχουσιν ήδη 10-20 απουσίας, τρεις 20-30, δύο 30-40 και εις 50. Η άτακτος φοίτησις των μαθητών τούτων δέον να αποδοθή εις τους πένητας γονείς αυτών οίτινες, καταγινόμενοι κατά την εποχήν ταύτην εις την σποράν των δημητριακών και την συλλογήν του ελαιοκάρπου, και ως εκ τούτου έχοντες απόλυτον ανάγκην των τέκνων των, απασχολούν αυτά εις τας εργασίας των. Εκ των γονέων δε των εννέα μαθητών των ουδόλως προσελθόντων, άλλοι μεν προφασίζονται ότι δεν έχουσι τα μέσα όπως διατρέφωσι και αποστέλλωσι τα τέκνα των εις το Σχολείον, άλλοι δε δυστροπούσι να συμμορφωθώσι τω Νόμω, καίτοι κατηγγέλθησαν και νομίμως ετιμωρήθησαν.

Προκειμένου ήδη να ομιλήσω περί της προόδου των μαθητών αναφέρω υμίν ότι εξαιρέσει τεσσάρων εκ των δύο ανωτέρων τάξεων, και οκτώ εκ των κατωτέρων, οίτινες δι' ούς λόγους ανωτέρω ανέφερα πολλάκις απουσιάζοντες, υστερούσι των συμμαθητών των, οι λοιποί φαίνονται προβιβάσιμοι.

Όσον αφορά δε διά τα διδακτικά βιβλία τα εν χρήσει κατά το παρελθόν και το παρόν σχολικόν έτος, ταύτα εν συνημμένω τη παρούση καταλόγω εμφαίνονται ».

Ο δάσκαλος του Δημοτικού Σχολείου Μάρθας Ε. Κολιακουδάκης στο με ημερ/νία 10 Μαρτίου 1908 έγγραφό του προς το Γενικό Επιθεωρητή Αντ. Γιάνναρη αναφέρει για τη φοίτηση των μαθητών :

«...Βον . Ενεγράφησαν εφέτος 32 μαθηταί οίτινες δεν φοιτώσι τακτικώς ένεκα της βροχής του εν τω μεταξύ ευρισκομένου ποταμού, και ένεκα ασθενείας κολλητικής ιλαράς λεγομένης (κατζίβερη) ήτις ανεφάνη αρχάς Απριλίου και εξακολουθεί μέχρι τούδε. Ένεκα λοιπόν των τοιούτων συμβαινόντων ενταύθα μόνον 3 εκ της Δ' τάξεως, 3 εκ της Γ' και 2 εκ της Β' φαίνονται από τούδε προβιβάσιμοι. Αλλά και εις τους άλλους υπάρχει ελπίς καθόσον ο χρόνος προβαίνει.

Ως αναφοράν τον τόπον ενταύθα μαστίζει εσχάτη πενία ».

Έκθεσις περί της καταστάσεως του ΠαρθENAγωγείου Βιάννου και των Δημ. Σχολείων Χόνδρου, Κάτω Βιάννου και Πεύκου συμφώνως τη υπ' αριθ. 4089/2747 εγκυκλίω της Σεβ. Ανωτέρας Διευθύνσεως » συνταχθείσα υπό του διευθυντού του Ανωτέρου Δημ. Σχολείου Βιάννου Κ. Πλατάκη.

« Εν Βιάννω τη 10 Νοεμβρίου 1909

Προς

Τον Κύριον Νομαρχιακόν επιθεωρητήν
Λασηθίου

Κύριε Επιθεωρητά

Ευσεβάστως υποβάλλω υμίν έκθεσιν περί της καταστάσεως του ΠαρθENAγωγείου Βιάννου και των Δημ. Σχολείων : Χόνδρου, Κάτω Βιάννου και Πεύκου, συμφώνως τη υπ' αρ. 4089/2747 εγκυκλίω της Σεβ. Ανωτέρας Διευθύνσεως και κατ' εντολήν υμετέραν επιθεώρησα, έχουσαν ως έπεται :

ΠαρθENAγωγείον Βιάννου

«...Εις το Μαθητολόγιον ευρέθησαν εγγεγραμμένα μαθήτρια εν συνόλω 47. Εκ τούτων φοιτώσι αι 45 ήτοι : 35 εις την Α', 5 εις την Β', 4 εις την Γ' και 1 εις την Δ'.

Κατά τας πληροφορίας δε της διδασκαλίσσης υπάρχουσιν εισέτι 20, υπαγόμεναι και αυτά εις την υποχρεωτικήν φοίτησιν, τας οποίας συμφώνως τω Νόμω κατήγγειλεν, αλλά δεν έχει εγγράψει μέχρι σήμερον εν τω Μαθητολογίω...»

Δημοτικόν Σχολείον Χόνδρου

«...Εις το Μαθητολόγιον ευρέθησαν εγγεγραμμένοι εν συνόλω μαθηταί 41, υπαγόμενοι πάντες εις την υποχρεωτικήν φοίτησιν. Εκ τούτων 27 φοιτώσιν εις την Α', 6 εις την Β' 5 εις την Γ' και 3 εις την Δ'.

Εν τω ειρημένω Σχολείω διδάσκει ο Χαραλ. Τζανάκις υποδιδάσκαλος Γ', από της 15 Σ/βρίου κανονικώς και συμφώνως τω αναλυτικώ και ωρολογίω προγράμματι των αδιαιρέτων δημ. Σχολείων ...».

Δημοτικόν Σχολείον Κάτω Βιάννου

«...Εις το Μαθητολόγιον ενεγράφησαν εν συνόλω μαθηταί 35 υπαγόμενοι πάντες εις την υποχρεωτικήν φοίτησιν. Εκ τούτων φοιτώσι οι 24, ήτοι 12 εις την Α', 4 εις την Β', 3 εις την Γ' και 5 εις την Δ'. Εν τω ειρημένω Σχολείω διδάσκει από 1^{ης} Οκτωβρίου κανονικώς ο Ιωάννης Αγγουράκης, υποδιδάσκαλος Γ', και συμφώνως τω αναλυτικώ και ωρολογίω προγράμματι των αδιαιρέτων δημ. Σχολείων...».

Δημοτικόν Σχολείον Πεύκου

«...Εις το Μαθητολόγιον ενεγράφησαν εν συνόλω 77 μαθηταί υπαγόμενοι εις την υποχρεωτικήν φοίτησιν. Εκ τούτων φοιτώσιν 65 ήτοι : 33 εις την Α', 9 εις την Β', 15 εις την Γ', και 8 εις την Δ'. Εκτός των αρρένων ενεγράφησαν και θήλεα το όλον 42 άτινα ουδόλως προσήλθον.

Εν τω ειρημένω σχολείω διδάσκει ο Αριστομένης Μηλιαράκης, πτυχιούχος Βος, από της 15 Σ/βρίου κανονικώς και συμφώνως τω αναλυτικώ και ωρολογίω προγράμματι των αδιαιρέτων δημ. Σχολείων...»

Ευπειθέστατος

Ο Διευθυντής του Αν. Δημ. Σχολείου Βιάννου

Κωνστ. Πλατάκης

»

« Έκθεσις επιθεωρήσεως του αρρεναγωγείου και Παρθεναγωγείου Αμιρών, των δημοτικών σχολείων Καλάμι και Συκολόγου γενομένων κατά την 4^{ην} και 5^{ην} Ν/βρίου 1909 υπό του Διευθυντού του Ανωτέρου δημοτικού σχολείου Αγίου Βασιλείου Βιάννου Χ. Παπαδημητρόπουλου

Προς

Τον κ. Νομαρχιακόν επιθεωρητήν Λασιθίου

Κύριε επιθεωρητά

Συμφώνως προς την υμετέραν εντολήν και προς την υπ' αριθ. 4089/2947 της 1^{ης} Οκτωβρίου έ.έ. εγκύκλιον της Σεβ. Ανωτέρας Διευθύνσεως της Παιδείας, επιθεώρησα τη 4^η και 5^η Ν/βρίου έ.έ. το αρρεναγωγείον και παρθεναγωγείον Αμιρών και τα δημοτικά σχολεία Καλάμι και Συκολόγου Βιάννου.

Τα πορίσματα της επιθεωρήσεως ταύτης είναι τα εξής :

«...**Αον Αρρεναγωγείον Αμιρών**

α) Ήρχισε λειτουργούν από 1 Σ/βρίου

β) φοιτώντες μαθηταί κατά τάξεις

A' B' Γ' Δ'
31 12 15 14 το όλον 72

γ') υπόχρεοι εις φοίτησιν.....83

...στ') το προσωπικόν απαρτίζεται α') εκ του Νικολάου Βερυκοκάκη πτυχιούχου δημοδιδασκάλου Β/θμίου έχοντος 4ετών πείραν και β') εκ του Εμμανουήλ Αγγελάκη οριστικού διδασκάλου Γ/θμίου έχοντος 16 ετών πείραν.

ζ') Η διδασκαλία γίνεται κανονικώς ».

Βον ΠαρθENAγωΓΕΙΟΝ ΑΜΙΡΩΝ

α') Ήρχισεν λειτουργούν από 1^η Σ/βρίου

β') Φοιτώσαι μαθήτριαι

A' B' Γ' Δ'
26 11 7 11 το όλον 55

γ') υπόχρεοι εις φοίτησιν.....72

....στ') Το προσωπικόν απαρτίζεται εκ της Μαρίας Ανδρεαδάκη αποφοίτου του ανωτέρου ΠαρθENAγωΓΕΙΟΥ, εχούσης 3 ετών πείραν.

ζ') Η διδασκαλία γίνεται κανονικώς. ...»

Γον Δημοτικόν Σχολείον Καλαμίου

α') ήρχισε λειτουργούν από 1 Σ/βρίου

β') φοιτώντες μαθηταί

A' B' Γ' Δ'
9 4 7 7 το όλον 27

γ') υπόχρεοι εις φοίτησιν..... 29

...στ') το προσωπικόν απαρτίζεται εκ του Εμμανουήλ Επιτροπάκη (ιερέως) προσωρινού διδασκάλου Γ/θμίου έχοντος 11 ετών πείραν.

ζ') Η διδασκαλία γίνεται κανονικώς.»

Δον Δημοτικόν σχολείον Συκολόγου

α') Ήρχισε λειτουργούν από 1 Σ/βρίου

β') φοιτώντες μαθηταί

A' B' Γ' Δ'
14 9 4 4 το όλον 31

γ') υπόχρεοι εις φοίτησιν40

...στ') το προσωπικόν απαρτίζεται εκ του Γεωργίου Τσαγκαράκη τελειοφοίτου του Γυμνασίου έχοντος 1 έτους πείραν.

ζ') Η διδασκαλία γίνεται κανονικώς

Εν Αγίω Βασιλείω τη 6 Ν/βρίου 1909

Ευπειθέστατος

Ο επιθεωρείσας Διευθυντής

Του Ανωτέρου Δημοτικού Σχολείου Αγίου Βασιλείου

Χ. Παπαδημητρόπουλος ».

Οι μαθητές που γράφτηκαν και φοίτησαν στα Δημοτικά σχολεία της επαρχίας Βιάννου ήταν :

Εγγραφέντες :	Φοίτησαν
Άρρενες 778	655
Θήλεις 221	188
Σύνολο 999	843

Ε'τάξεως Ανωτέρων σχολείων 62

Απουσιάζοντες επί τοις 100 Άρρενες 15,81 (σε επίπεδο Κρήτης 14,15)
 » » Θήλεις 14,93 (» » 20,50)

Φοιτώντες επί 100 κατοίκων Άρρενες 9,12 (8,66 επίπεδο Κρήτης)
 » » » » Θήλεις 2,61 (2,17 » »)

Σε όλη την Κρήτη το σύνολο εγγεγραμμένων μαθητών ήταν 38.648 (27.878 άρρενες και 10.764 θήλεις). Το σύνολο των φοιτώντων μαθητών ήταν : 32.291 (22.934 άρρενες και 8.557 θήλεις). Οι ετήσιες δαπάνες σε μισθούς δασκάλων στην επαρχία Βιάννου ήταν 18.320 (15.200 δρ. για διδασκάλους και 3.120 για διδασκάλισσες). Σε επίπεδο χριστιανικού πληθυσμού Κρήτης τα αντίστοιχα ποσά ήταν 744.660 (575.600 για διδασκάλους και 169.060 για διδασκάλισσες).

Κατ' εγγεγραμμένο μαθητή 19,53 (Μ.Ο. Κρήτης 20,64) και για κάθε εγγεγραμμένη μαθήτρια 14,11 (Μ.Ο. Κρήτης 15,70). Για κάθε φοιτώντα μαθητή στην επαρχία Βιάννου ήταν 23,35 (Μ.Ο. Κρήτης 25,09) για κάθε φοιτώσα μαθήτρια 16,59 (Μ.Ο. Κρήτης 19,76). Για κάθε κάτοικο 2,55 στην επ. Βιάννου 2,76 Μ.Ο Κρήτης.

Σχολικές Επιτροπές

Με τον με αρ. 391/1901 Νόμο 'Περί οργανισμού Δημοσίας Εκπαιδύσεως που εισηγήθηκε ο επί της Δημοσίας εκπαιδύσεως και Θρησκευμάτων Σύμβουλος Α. Βορεάδης εισήχθη ο θεσμός των Σχολικών Επιτροπειών¹. Με το πρώτο άρθρο 137 ορίζεται ότι « Εν εκάστη πόλει ή κόμη συνιστάται σχολική επιτροπεία αποτελουμένη από τον ιερέα ή εκ των ιερέων τον μάλλον ευπαιδευτον, από τον δήμαρχον ή τον ειδικόν πάρεδρον, από τον διδάσκαλον ή αν είναι πολλοί από τον ανώτερον τούτων, υποδεικνυόμενον υπό του Ν. επιθεωρητού και από δύο γονείς μαθητών τους μάλλον εγγραμμάτους και διαφερομένους διά την πρόοδον του σχολείου. Στο άρθρο 138 γίνεται λόγος για τη σχολική επιτροπή στις πόλεις. Στο επόμενο άρθρο καθορίζονται τα καθήκοντα της σχολικής επιτροπείας στην οποία ως φαίνεται η Κρητική Πολιτεία ελλείπει πόρων, μετατόπιζε σ' εκείνες τα βάρη για συντήρηση, καθαριότητα του διδακτηρίου, αγορά θρανίων και διδακτικών οργάνων, γραφική ύλη, χορήγηση βιβλίων στους άπορους μαθητές. Επίσης της ανέθετε ελεγκτικό ρόλο αφού καθήκον της ήταν 'Να επιβλέπη εις την τακτικήν εργασίαν του σχολείου και εις την καλήν διαγωγήν του διδασκάλου αναφέρουσα τούτο ευθύς εις τον επιθεωρητήν ' και να 'ειδοποιή τον επιθεωρητήν περί ασθενείας ή απουσίας του διδασκάλου'. Το αξίωμα των επιτρόπων του σχολείου, οριζόταν στο τελευταίο άρθρο (140), είναι τιμητικό και οι επιτροπικοί διορίζονταν από το Σύμβουλο της Εκπαίδευσης έπειτα από πρόταση του Νομαρχιακού Επιθεωρητή.

Μέλη των Σχολικών Επιτροπειών διορίστηκαν στην υπό εξέταση περιοχή οι παρακάτω²:

Β'. ΕΝ ΤΗ ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΕΔΙΑΔΟΣ

42. **Ασμαρίου** κιος ειδικός Πάρεδρος, Ν. Καστιγάκις διδάσκαλος, Εμμ. Παπαδοκωστάκις και Εμμ. Ευφαντάρης
43. **Μουχτάρων**. Μ. Σταυρακάκις ιερέυς, Ν. Μιζεράκις ειδικός πάρεδρος, Μ. Επιτροπάκις διδάσκαλος, Εμμ. Χαριτάκις και Αρ. Καλογεράκις
44. **Καστελλίου**. Ι. Καμπάνης ιερέυς, Α. Γιαγαλάκις Δήμαρχος, Εμ. Δ. Ραπτάκις διδάσκαλος, Π. Γαλανάκις και Χ. Χαλκιαδάκις
45. **Ξειδά**. Γ. Σπαθάκις ιερέυς, Γ. Παπαδάκις ειδικός πάρεδρος, Εμμ. Σπετσάκις διδάσκαλος, Δ.Γ. Κορνελάκις και Ν. Ζ. Ταμπακάκις
46. **Κασταμονίτσας**. Χ. Μανουσάκις ιερέυς, Ν. Παπαδοκωστάκις ειδικός πάρεδρος, Ν. Παπαδάκις διδάσκαλος, Γ.Ν. Φραγκιαδάκις και Δαυίδ Δηλαβεράκις.
47. **Μάρθας**. Ε. Μηλιαράς ιερέυς, Δ. Καμπανός ειδικός πάρεδρος, Μ. Γ. Κανάκις διδάσκαλος, Ι.Ε. Μανουσάκις και Ξ. Δ. Γαλανάκις
48. **Γερακίου**. Ζ. Μακράκις ιερέυς, Δ. Παπαδαντωνάκις ειδικός Πάρεδρος, Γ. Τυλιανάκις διδάσκαλος, Ε. Σπυριδάκις και Κ.Μ. Παπουτσάκις
- 49 **Εμπάρου**. Ι. Χουζουράκις ιερέυς, Κ. Κατζιλάκις ειδικός Πάρεδρος, Ι.Κ. Κονδυλάκις διδάσκαλος, Ε. Μηλιαράς και Ι. Μουλαδάκις
50. **Παναγιάς**. Κ. Παπαδάκις ιερέυς, Π. Τυλλιανάκις Δήμαρχος, Γ. Μακράκις διδάσκαλος Ν. Παπαδάκις και Ε. Αποστολάκις

ΕΝ ΤΗ ΕΠΑΡΧΙΑ ΜΟΝΟΦΑΤΣΙΟΥ

53. **Σκινιά** . Ι. Ζαμπετάκις ιερέυς, Εμμ. Χανιαλάκις Δήμαρχος, Μ. Θεοδοσάκις διδάσκαλος, Δ. Γαλανάκις και Αδάμ Μικελάκις
56. **Καστελλιανών**. Α. Σκορδυλάκις ιερέυς, Μ. Κουτεντάκις ειδικός Πάρεδρος, Ι. Μ. Κουτεντάκις διδάσκαλος, Μ. Καραγιαννάκις και Γ. Φροσυνάκις

1.Επίσημος Εφημερίς Κρητικής Πολιτείας τεύχος 1^{ον} αρ. Νόμου 391. 'Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως', έτος Β', τμήμα Ι', Εν Χανίοις τη 1^η Αυγούστου 1901

2. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, έτος 1901

Γ'. ΕΝ ΤΗ ΕΠΑΡΧΙΑ ΒΙΑΝΝΟΥ

25. **Κάτω Βιάννου.** Χαρίδ. Χαλκιαδάκης ιερέυς, Δημ. Δουλγεράκης ειδικός πάρεδρος, Ιωάν. Αγγουράκης διδάσκαλος, Νικ. Παπαδάκης και Εμ.Μ. Παπαδάκης.

26. **Ανω Βιάννου.** Γεώργ. Ραπτάκης ιερέυς, Ανδρ.Μανουσάκης Δήμαρχος, Γεώργ. Ρολάκης διδάσκαλος, Εμμ. Κονδυλάκης και Γεώργ. Τακτικάκης.

27. **Αμυρά.** Νικ. Στρατάκης ιερέυς, Κωνστ. Κονδυλάκης ειδικός Πάρεδρος, Εμμ. Δ. Αγγελάκης διδάσκαλος, Χατζ. Εμμ. Κοντάκης και Μύρων Μ. Βερυκοκάκης.

28. **Αγ. Βασιλείου.** Ιωάν. Τζανάκης ιερέυς, Αριστ. Ινιωτάκης Δήμαρχος, Χαρ. Τζανάκης διδάσκαλος, Χαρ. Ε. Συμβουλάκης και Εμ. Ψαράκης.

29. **Καλαμίου.** Γρηγ. Μαυράκης ιερέυς, Νικ. Κονταξάκης ειδικός Πάρεδρος, Χαρ. Αγαπάκης διδάσκαλος, Νικ. Αρχοντουλάκης και Ι. Κασωτάκης.

30. **Πεύκου.** Χαρίδ. Μηλιαράκης ιερέυς, Εμμ. Παπαδημητρόπουλος ειδικός Πάρεδρος, Ιωάν. Χουλάκης διδάσκαλος, Ιωάν. Μηλιαράς και Δ.Ε. Παπαδημητρόπουλος.

31. **Συκολόγου.** Μιχ. Κοσμάκης ιερέυς, Ιωάν. Μιχαλογιαννάκης ειδικός Πάρεδρος, Εμμ. Σωχωράκης διδάσκαλος, Ιωάν. Στιβακτάκης και Γεώργ. Μπελιμπασάκης ».

Με τις τροποποιήσεις του 1903 καταργήθηκαν τα άρθρα 137 και 138 που καθόριζαν τη σύσταση της Σχολικής Επιτροπής³. Στο εξής τα μέλη των ενοριακών επιτροπών κάθε χωριού ή πόλης έπαιρναν τη θέση των μελών της Σχολικής επιτροπής και καταργήθηκε το άρθρο 140 για το διορισμό τους. Ο νόμος καθόριζε τα ίδια ακριβώς καθήκοντα με το νόμο του 1901. Σύμφωνα με το νόμο του Α. Γιάνναρη (1908) 'Καθήκοντα της Σχολικής επιτροπείας είναι⁴:

« 1) Να φροντίζει περί της καλής και υγιούς καταστάσεως του οικείου σχολείου, 2) να εξευρίσκει πόρους προς κατασκευήν βάθρων (θρανίων) και αγοράν άλλων διδακτικών οργάνων, 3) να συντρέχει τον διδάσκαλον εις την τακτικήν φοίτησιν των μαθητών, 4) να επαγρυπνεί εις την τακτικήν εργασίαν του σχολείου και εις την καλήν διαγωγήν του διδασκάλου, αναφέρουσα και εγγράφως εις τον Νομαρχιακόν Επιθεωρητήν τα κατά τον διδάσκαλον 5) Να πληροφορή τον Νομαρχιακόν Επιθεωρητήν περί ασθενείας ή απουσίας του διδασκάλου, 6) Να παρέχη εις τους όντως απόρους μαθητές δωρεάν τα βιβλία και την γραφικήν ύλην προς δε και την δαπάνην των ενδεικτικών και απολυτηρίων αυτών, 7) Να χορηγή τας δαπάνας της καθαριότητος του σχολείου, όπου δεν έχει διορισθή ειδικός προς τούτο υπηρέτης.

Η Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας απέστειλε στις σχολικές επιτροπείες έντυπα παρουσίας των δασκάλων, το Δεκέμβρη του 1908, τα οποία έπρεπε να συμπληρώσουν και να στέλνουν στο τέλος κάθε μήνα στο Νομαρχιακό Επιθεωρητή, καθώς και τριμηνιαίους πίνακες απουσιών των δασκάλων που θα έστελναν στην Ανωτέρα Δ/νη⁵. 'Διά του τρόπου τούτου ελπίζομεν κ. Ενοριακοί Επίτροποι ότι θα κατορθωθή, ίνα και οι ολίγοι εκείνοι διδάσκαλοι οίτινες δεν κατενόησαν εισέτι την μεγάλην ζημίαν, ην επιφέρουσιν εις τους παίδας της εαυτών πατρίδος διά των απουσιών των, συνετισθώσι και επιδοθώσιν μετά μείζονος ζήλου εις το Ιερόν έργον όπερ ανέθηκεν αυτοίς η Πατρίς...».

3. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, έτος Β' τεύχος 1^{ον}, Νόμος 'Τροποποιήσεις εν των Νόμω 391 περί Οργανισμού Δημοσίας Εκπαιδεύσεως, Εν Χανίοις της 28 Ιουνίου 1903

4. Αντ. Γιάνναρη, 'Εισήγησις και Νομοσχέδιον περί παιδείας', 22 Ιουνίου 1908

5. Εγκύκλιος με αριθ. πρωτ. 4866, διεκπ. 2916 και ημερ/νία 7-12-1908 της Ανωτέρας Δ/σεως της Παιδείας προς τας Ενοριακάς Επιτροπείας της Νήσου, την οποία υπογράφει ο επί της παιδείας επίτροπος Μ.Ε. Πετυχάκης. Βασιλείον της Ελλάδος. Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, τεύχος 2^{ον}, Εν Χανίοις τη 13 Δεκεμβρίου 1908, αρ. 19^{ος}.

Η αποστολή του εντύπου παρουσιών των δασκάλων και οι εξουσίες που εκχωρούσε η Πολιτεία στα μέλη της σχολικής επιτροπής φαίνεται πως ξεχύλησαν το ποτήρι της αγανάκτησης από πολλούς δασκάλους. Δέκα χρόνια μετά την αντικατάσταση των σχολικών επιτροπών από τις ενοριακές επιτροπές, επισημαίνουν οι δάσκαλοι σε αρθρογραφία της εποχής, ότι η αντικατάσταση ήταν αποτυχημένη αφού το δήμαρχο, το διδάσκαλο και τους μάλλον εγγραμμάτους γονείς των μαθητών αντικατέστηκαν αδιάφοροι και αγράμματοι συγχωριανοί τους (ως μέλη των ενοριακών επιτροπών).

Σε αρθρογραφία της εποχής⁶ στηλιτεύεται ο ρόλος των σχολικών επιτροπών, επισημαίνεται η ζημιογόνος ταύτιση ενοριακών και σχολικών επιτροπών και η αδιαφορία των επιτρόπων. « Ο θεσμός των σχολικών επιτροπειών ηστόχησεν επιβλαβέστατα και είναι ανάγκη όπως οι αρμόδιοι σκεφτώσι διά καταλλήλου νομοθετήματος να διορθώσωσι το κακόν » αναφέρουν χαρακτηριστικά. Επίτροποι αγράμματοι, αδιάφοροι και τελικά ζημιογόνοι για το σκοπό του σχολείου. Εξασκούν όλα τους τα δικαιώματα με υπέρμετρο ζήλο αλλά καμιά υποχρέωσή τους. Μάλιστα οι δημοδιδάσκαλοι θεωρούν εξευτελισμό του δασκάλου να ελέγχεται από αδιάφορους χωρικούς και να εξαρτάται η μισθοδοσία του από την διάθεση των επιτρόπων να υπογράψουν ή όχι το παρουσιολόγιο, προκειμένου να πληρωθεί. Προτείνουν δε τη συμμετοχή των πραγματικά εγγραμμάτων και οπωσδήποτε του δασκάλου στην σχολική επιτροπή και εξέγερση του διδασκαλικού κόσμου για την κατάργηση του εξευτελιστικού μέτρου του παρουσιολογίου.

Στην έκθεση (1908) του Νομαρχιακού Επιθεωρητή Ηρακλείου Ν. Μπέμπελη προς το Γενικό Επιθεωρητή Κρήτης αναφέρεται ότι τα καθήκοντα των σχολικών επιτροπειών ανατέθηκαν σε επιτροπείες ασυμπαθώς διακείμενες προς τα σχολεία και αν επιθυμεί η Πολιτεία να αποκτήσει εκπαιδευτήρια ανάλογα με τις ανάγκες της εκπαίδευσης θα πρέπει αντί για απειλές προς τους ενοριακούς επιτρόπους να διαθέσει χρήματα⁷ : « ..24. (ε) Ο ισχύων περί σχολικών επιτροπειών θεσμός κατ' εμέ απέδειξε τούτο τουλάχιστον ότι, εφ' όσον τα καθήκοντα ταύτα είνε ανατεθειμένα εις επιτροπείας όλως ασυμπαθώς προς τα σχολεία διακείμενας κατά το πλείστον, άλλ' όπερ και σπουδαιότερον, ουδέν εχούσας αντίκρυσμα της απαιτουμένης δαπάνης, ουδέποτε η Πολιτεία, μεθ' όσας και οίας αν μεταχειρισθή απειλάς, θα δυνηθή να αποκτήσει εκπαιδευτήρια ανάλογα μεν αφ' ενός προς τας σημερινάς ανάγκας ημών, ανταποκρινόμενα δ' αφ' ετέρου προς τους υπό της επιστήμης και της συγχρόνου σχολικής προόδου παραδεδειγμένους τύπους και κανόνας...».

6. Σφακιανάκη Αντωνίου διδασκάλου, 'Αι Σχολικάι Επιτροπείαι' άρθρο στο περιοδικό Ασπίδα αρ, φύλλου 31, σελ. 4-5, Εν Χανίους 30 Απρ. 1911 και 'Μέτρον Άστοχον' περ. Ασπίδα, Σ.Α., Μάρτιος 1911

7. Έκθεση με ημερ/νία 15 Μαρτίου 1908 του Νομαρχιακού Επιθεωρητή Ηρακλείου Ν. Μπέμπελη

Η εκπαίδευση των κοριτσιών Παρθεναγωγεία των Δήμων Αρκαλοχωρίου και Βιάννου

Η εκπαίδευση των κοριτσιών διεκδικήθηκε από ορισμένους φωτισμένους ανθρώπους της εποχής και ήδη από το 1872 υπάρχει ένα ενδιαφέρον έγγραφο των Δημογερόντων & Προκρίτων της Νεάπολης προς τον επίσκοπο και τη Δημογεροντία Λασιθίου για την ίδρυση Παρθεναγωγείου στο τμήμα Λασιθίου. Είναι άκρως ενδιαφέρουσες οι απόψεις των Δημογερόντων στο έγγραφο αυτό, στο οποίο εξαιρείται ο σπουδαίος ρόλος της γυναίκας στην ανατροφή των παιδιών και στην πρόοδο της κοινωνίας. Τονίζουν ότι η ευημερία και η ευτυχία κάθε τόπου εξαρτάται από τη διανοητική και ηθική μόρφωση, όχι μόνο των ανδρών αλλά και των γυναικών. Προχωρούν ακόμη παραπέρα θεωρώντας τις γυναίκες καταλληλότερες για να ενσταλάξουν ως αυριανές μητέρες αξίες στις καρδιές και διάνοιες των μαθητών (αγάπη και αφοσίωση στη πατρίδα και τη θρησκεία, υποταγή και σεβασμό στους γονείς και στους άρχοντες, αγάπη προς τον πλησίον και αποστροφή σε κάθε κακία)¹:

« ...πανθομολογούμενον υπάρχει ότι η ευημερία και ευτυχία παντός τόπου είναι πάντοτε ανάλογος της τε διανοητικής και ηθικής μορφώσεως των κατοίκων αυτού. Αλλά τις δεν γινώσκει ότι τα αγαθά αυτά ταύτα προσκτώνται ου μόνον του ενός αλλ' αμφοτέρων των φύλλων των τε αρρένων και θηλέων ; Διά τούτο παντού μετ' ακαμάτου πόθου και διά παντός τρόπου επιδιώκεται η ίδρυσις ου μόνον σχολείων δια τους άρρενας αλλά και παρθεναγωγείων διά τας θήλεις, διότι ουδείς ο αρνούμενος σήμεραν ότι η αληθής ευτυχία του ανθρώπου κατά μέγα μέρος, ίνα μη είπωμεν όλως, εξαρτάται εκ του γυναικειού φύλου. Αι γυναίκες είναι το μόνον κατάλληλον όργανον δι' ου δύνανται να ενσταλαχθώσι και διά παντός να μείνωσι εν τη καρδία και τη διανοία των παιδιών, ου μόνον η αγάπη και η αφοσίωσις προς τε την θρησκείαν και την πατρίδα, η υποταγή και το σέβας προς τους γονείς και τους άρχοντας και η αγάπη προς τον πλησίον αλλά και η αποστροφή προς άσαν κακίαν. Ταύτα και ημείς αναλογιζόμενοι, κύριοι Δημογέροντες, και επιθυμούντες, ίνα και εν τη ημετέρα κοινωνία μορφοθώσι μητέρες άξιαι του ονόματος τούτου, παρακαλούμεν ευσεβάστως, όπως ληφθή η δέουσα πρόνοια περί ιδρύσεως ενταύθα Παρθεναγωγείου υφ' υμών. Καίτοι δε είμεθα βέβαιοι ότι εισακούσαντες την παράκλησιν ημών μετά προθυμίας θέλετε ζητήσει και εξεύρει πρόσωπα ικανά, ουχ' ήττον όμως ως τοιαύτα κατά την γνώμην ημών, συνιστώμεν υμίν την του κ. Κ.Σφακιανάκη θυγατέρα την κ. Αικατερίνην μαθήτριαν της Αρσακίου Σχολής, της Σχολής δηλονότι εκείνης, εξ ης εξήλθον και εξέρχονται άπασαι της ανατολής αι διδασκάλισσαι του ημετέρου έθνους. Ως βοηθόν δε ταύτης την ορφανήν Αθηνάν της από ενταύθα Καλής Χλαπουτοπούλας...».

Ο 'περί Παιδείας νόμος' του 1881 όριζε ρητά την ίδρυση Παρθεναγωγείων στις έδρες των διοικήσεων τα οποία θα συντηρούνταν από τις μοναστηριακές προσόδους, τους φόρους επί των επιτηδευμάτων και των οικοδομών και τα χρήματα από δικαιώματα εγγραφών, ενδεικτικών και απολυτηρίων τα οποία θα όριζαν οι εφορείες των διοικήσεων. Εκούσιες συνεισφορές των κατοίκων θα συνεπικουρούσαν το έργο των εφορειών. Υπήρχε επίσης η δυνατότητα για σύσταση παρθεναγωγείων σε κωμοπόλεις και χωριά συντηρούμενα από παρόμοιους πόρους. Οι δασκάλες των παρθεναγωγείων των πόλεων έπρεπε να διαθέτουν πτυχίο, ενώ οι δασκάλες των κωμοπόλεων και των χωρίων να είναι απόφοιτες παρθεναγωγείου της πόλης. Με το άρθρο 49 υποχρέωνε τους ελληνοδιδασκάλους και καθηγητές να διδάσκουν στα παρθεναγωγεία των πόλεων. Τα παρθεναγωγεία των πόλεων (στα οποία λειτουργούσαν Δημοτικό και Ελληνικό τμήμα) εποπτεύονταν από τις Τμηματικές Εφορείες, ενώ της υπαίθρου από τις δημοτικές και

1. Αρχείο Δημογεροντίας Λασιθίου, φάκελος εγγράφων έτους 1872

επαρχιακές εφορείες. Στις εφορείες δινόταν η δυνατότητα να ορίσουν το μισθό των διδασκαλισσών, ο οποίος δεν έπρεπε να είναι κάτω από 250 γρόσια. Τα παρθεναγωγεία σε ότι αφορούσε πληρωμές μισθών εποπτεία κ.ά. διέπονταν από τους κανόνες των δημοτικών και ελληνικών σχολείων. Σε εγκύκλιο εκτελέσεως του 'περί παιδείας' νόμου με ημερ/νία 9/10/1881 που υπογράφει ο Γενικός Διοικητής της Κρήτης Ιωάννης Φωτιάδης αναφέρει μεταξύ άλλων² :

«...Η μόρφωση της κοινωνίας εξαρτάται κατά μέγα μέρος εκ της μορφώσεως καλών μητέρων. Διά τούτο δεν πρέπει ποσώς να παροραθή η φροντίς περί συστάσεως όσον οίον τε πλειοτέρων και καλώς κατηρτισμένων Παρθεναγωγείων, εφ' όσον οι υπό του νόμου προς τούτο ωρισμένοι πόροι επιτρέπουσιν. Επειδή όμως δεν είναι επαρκείς ούτοι, ανάγκη όπως αναπληρωθεί η έλλειψις αύτη διά της γενναιοδωρίας και φιλομουσίας των δημοτών. Αι Τμηματικά Εφορεία καθήκον έχουσιν απαραίτητον να υποκαύσωσι τον ζήλον τούτον και διά της ενεργητικότητός των ανταποκριθώσιν εις τας περί συστάσεως παρθεναγωγείων απολύτους της πατρίδος αυτών ανάγκας...».

Ο νόμος 'περί παιδείας' του 1889 επικύρωνε τα παραπάνω και όριζε ως σκοπό των παρθεναγωγείων την πρακτική και ηθική μόρφωση των κορασίων. Οι πτυχιούχες διδασκάλισσες ελάμβαναν μισθό 600 γρόσια ενώ οι πρωτοβάθμιες και δευτεροβάθμιες 500 και οι τριτοβάθμιες 300 γρόσια.

Στη Βιάννο ιδρύθηκε το πρώτο Παρθεναγωγείο της περιοχής. Οι Βιαννίτες το καλοκαίρι του 1894 ζητούν επίμονα την αναγνώριση, από την Τμηματική Εφορία, του παρθεναγωγείου που λειτούργησε κατά το παρελθόν έτος ως ιδιοσυντήρητο στη Βιάννο, επιχειρηματολογώντας ότι αφού λειτουργούν παρθεναγωγεία σε όλες τις πρωτεύουσες των επαρχιών γιατί η Βιάννος να αποτελεί εξαίρεση, αφού μάλιστα πρόκειται να φοιτήσουν σ' αυτό πάνω από 40 κορίτσια ; Το αίτημα των κατοίκων υπερασπίζεται ο επίσκοπος Αρκαδίας αναφέροντας³: «...ν' αναγνωρισθή υπό της Τμηματικής Εφορίας το Παρθεναγωγείον, όπερ κατά το παρελθόν ήδη έτος ήτο ιδιοσυντήρητον και δικαιωματικώς πρέπει να ληφθή υπ' όψιν της Σεβ. Τμημ. Εφορίας διότι εις απάσας τας πρωτεύουσας εκάστης επαρχίας υπάρχει Παρθεναγωγείον ανεγνωρισμένον διατί η Βιάννος ν' αποτελή εξαίρεσιν, εν ώ αριθμεί άνω των τεσσαράκοντα κορασίων δυναμένων να φοιτώσιν εις αυτό...».

Το Παρθεναγωγείο πιθανότατα αναγνωρίστηκε και λειτούργησε τα επόμενα έτη αφού το 1898-99 λειτουργούσε όπως φαίνεται από το Μαθητολόγιο του Παρθεναγωγείου Βιάννου οι 4 μαθήτριες της Β' τάξης του σχολ. έτους 1899-1900 προέρχονται από το παρθεναγωγείο Βιάννου όπως φαίνεται από τη στήλη του Μαθητολογίου 'σχολείον εξ' ου προέρχεται'.

Κρητική Πολιτεία

Με την ψήφιση του νόμου 82/1899 'Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως', στο Γ' κεφάλαιο καθοριζόταν τα διδασκόμενα μαθήματα. Στα παρθεναγωγεία διδάσκονταν εκτός από τα μαθήματα του Δημοτικού σχολείου και Ανθοκομία, Σηροτροφία, Εργόχειρα, (Ραπτική, Κοπτική, Πλεκτική, Ποικιλτική δηλ. κεντητική), Μαγειρική, Οικιακή Οικονομία και Οικιακή Παιδαγωγική και στα Ανώτερα Παρθεναγωγεία η Γαλλική γλώσσα.

2. 'ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ Περί εκτελέσεως του περί παιδείας νόμου όσον αφορά εις τα χριστιανικά Σχολεία', Εν Χανίοις τη 9^η 8/βρίου 1881

3. ΑΧΔΔ, το έγγραφο με τα στοιχεία 2^α/102/2407/1894 Κάτοικοι της Βιάννου, για αναγνώριση του ιδιοσυντήρητου Παρθεναγωγείου τους και ΑΧΔΔ, το έγγραφο με τα στοιχεία 2^β /102/24-07-1894 κάτοικοι της Βιάννου, για διορισμό χωριανής τους παρθεναγωγού Σοφίας Αγαπάκη.

Το 1900 στο εκπαιδευτικό συνέδριο, ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής Λασιθίου Ν. Γραμματικάκης, ζητά το διορισμό πτυχιούχων διδασκαλισσών, αφού η έλλειψη τυπικών προσόντων αλλά και γνώσεων 'δεν αντικαθίσταται από τον ζήλον το οποίον αι διδασκάλισσαι του νομού Λασιθίου επεδείξαν', και αναφέρει για τη λειτουργία των Παρθεναγωγείων στο Νομό Λασιθίου τα παρακάτω : «...Εν τω ημετέρω Νομό ελειτούργουν 17 παρθεναγωγεία διευθυνόμενα υπό διδασκαλισσών, ών τινές μεν έχουσιν απολυτήριον Ελλην. Σχολείου, πολλάί δε ουδέ ταύτα τα προσόντα κέκτηνται. Και είναι μεν αληθές ότι πάσαι σχεδόν επεδείξαντο ζήλον και αφοσίωσιν εις το έργον αυτών. Αλλ' η έλλειψις γνώσεων δεν αντικαθίστανται βεβαίως υπό μόνου του ζήλου. Ίνα δοθή λοιπόν ώθησις εις την γυναικείαν εκπαίδευσιν, θα ήτο καλόν να διορίση η Σ. Διεύθυνσις πτυχιούχους διδασκάλισσας εις τα μεγαλύτερα κέντρα του Νομού, ιδρύση δε και Ανώτερον Παρθεναγωγείον, ούτινος αι απόφοιτοι να χρησιμοποιώνται ως διδασκάλισσαι εις τας κοινότητας...».

Φαίνεται πως το 1900 δόθηκε η ελευθερία στους γονείς να μην γράψουν τα κορίτσια στο σχολεία. Αμέσως εκείνοι τα απέσυραν ! ενδεικτικό της νοοτροπίας της εποχής. Μόνο ο φόβος του προστίμου έστελνε τα θήλεα στα σχολεία. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω έγγραφο του Νομαρχιακού Επιθεωρητή των Δημοτικών Σχολείων Ηρακλείου Ε. Παντελάκη προς τον Γενικό Επιθεωρητή Δημοσίας Εκπαιδύσεως με ημερ/νία 22 Νοεμβρ. 1900 (Στο ίδιο έγγραφο που παρελήφθη από το Γενικό επιθεωρητή στις 27-11-1900 αναγράφη ο Γενικός Επιθεωρητής 'Να καταργηθή') « Ευσεβάστως αναφέρω υμίν ότι εις το γραμματοδιδασκαλείο Σκινιά Μονοφατσίου εγγραφέντες φοιτώσι 22 μόνον μαθηταί, δεν υπάρχουσι δε άλλοι άρρενες υπαγόμενοι εις την υποχρεωτικήν φοίτησιν, ως εβεβαίωσαν τον διδάσκαλον ο ειδικός πάρεδρος, ο ιερεύς και οι πρόκριτοι, ότε ούτος κατά παραγγελίαν μου εγνώρισεν αυτοίς ότι σχολείον έχον ολιγωτέρους των 40 μαθητών καταργείται. Κατά το παρελθόν σχολικόν έτος εις το σχολείον τούτο εφοίτουν 25 μεν μαθηταί, 15 δε μαθήτριάι, τα θήλεα δ' όμως εφέτος δεν ενέγραψαν οι γονείς μαθόντες ότι απαλλάσσονται ταύτα της υποχρεωτικής φοιτήσεως. Όθεν παρακαλώ, όπως η σεβαστή Ανωτέρα Διεύθυνσις της Εκπαιδύσεως καταργήση μεν το γραμματοδιδασκαλείον τούτο των 22 μαθητών, μεταθέση δε τον διδάσκαλον εις τι των αργούντων σχολείων του νομού ». Από το Μαθητολόγιο του σχολείου διαπιστώνουμε ότι από την ημερ/νία αποστολής του εγγράφου (27-11-1900) μέχρι και 19 Δεκεμβρίου εγγράφησαν άλλοι 9 μαθητές φτάνοντας τους 31 και έτσι το σχολείο λειτούργησε κανονικά.

Με το νόμο 391 « Περί Οργανισμού της Δημοσίας εκπαιδύσεως » του 1901 ιδρύθηκαν ανάλογα προς τα Ελληνικά Σχολεία, τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία στα Χανιά, στο Ρέθυμνο, στο Ηράκλειο και στη Νεάπολη. Στα Ανώτερα Παρθεναγωγεία θα φοιτούσαν όσα κορίτσια αποφοιτούσαν από τα ήδη υπάρχοντα Δημοτικά Σχολεία θηλέων (Παρθεναγωγεία) τα οποία διατηρήθηκαν στις επαρχίες. Τα ανώτερα Παρθεναγωγεία ήταν τετρατάξια και ιδρύονταν : « προς πληρεστέραν μόρφωσιν θρησκευτικήν και ηθικήν ως και προς τελειότεραν προπαρασκευήν διά τον βίον διά γνώσεων και δεξιοτήτων εξυπηρετουσών τον προορισμόν της γυναικός ...».

Στη συζήτηση στη Βουλή των Κρητών 'Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως' έγινε δεκτό χωρίς έκφραση διαφορετικής άποψης από κανένα βουλευτή το άρθρο 13 το οποίο καθόριζε εκτός από διαφορετικά αφοδευτήρια, διαφορεική πόρτα εισόδου και εξόδου αγοριών κοριτσιών και διαφορετικό χώρο αύλησης ! « Εις τα σχολεία των αρρένων φοιτώσι και τα θήλεα, όπου δε τούτο συμβαίνει πρέπει να υπάρχη ίδια θύρα προς είσοδον και έξοδον των μαθητριών, ίδια αυλή διά τα διαλείμματα και ίδια αφοδευτήρια. Όπου όμως ο αριθμός των μαθητών αμφοτέρων των φύλων υπερβαίνει κατά πολύ τους 80, τότε ιδρύεται ίδιον σχολείον θηλέων⁴ ».

4. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής. Τεύχος Δ' - Περίοδος Α'. Συνεδρία Ν', Εν Χανίοις 14 Ιουλίου 1901

Δεν έλειπαν βέβαια οι φωνές υπέρ της συνεκπαίδευσης αγοριών και κοριτσιών όπως διαπιστώνουμε από αρθρογραφία της εποχής. Μια άδικη, σε βάρος των κοριτσιών διάταξη, οποία προσπάθησε με αγόρευσή του να ανατρέψει ο βουλευτής και Σύμβουλος επί της παιδείας Ν. Γιαμαλάκης ήταν το άρθρο 6 του Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως το οποίο όριζε απαραίτητη προϋπόθεση για την ίδρυση σχολείου αρρένων την ύπαρξη 20 αγοριών που είχαν τη νόμιμη ηλικία φοίτησης. Ο Γιαμαλάκης μετά από επίμονη και τεκμηριωμένη αγόρευση τόνισε ότι μπορεί να υπάρξουν προς φοίτηση 19 αγόρια και 19 κορίτσια⁵. Δεν θα ιδρυθεί σχολείο με 38 μαθητές ; και εφόσον το άρθρο 13 ορίζει τη συμφοίτηση αλλά και το σύνταγμα της Κρήτης που όριζε το υποχρεωτικόν της φοίτησης πού θα φοιτούσαν τα κορίτσια ; και πρότεινε την ίδρυση σχολείου όπου οι μαθητές & μαθήτριες ενός ή περισσότερων οικισμών που αποτελούν μια σχολική περιφέρεια είναι 40.

«...Ν. Γιαμαλάκης. Εις το άρθρον όμως παρατηρώ και τι άλλο. Παρατηρώ ότι υπάρχει και μία αντισυνταγματική διάταξις. Διότι τι λέγει το νομοσχέδιον ; Λέγει ότι όπου υπάρχουν είκοσι μαθηταί τουλάχιστον άρρηνες ιδρύονται σχολεία. Και περί των θηλέων, αν αγαπάτε, κύριοι ; ή δεν είναι τα θήλεα Κρήτες ; Τι λέγει το σύνταγμα ; Κάμνει διακρίσεις ; Το σύνταγμα λέγει ότι είναι υποχρεωτική εις αμφοτέρα τα φύλα. Διατί μόνον είκοσιν άρρηνες ; Και αν υπάρχουν 19 άρρηνες και 19 θήλεις και αποτελώσιν αριθμόν 38, να μη γίνηται σχολείον ; Εν τούτοις το Σύνταγμα λέγει ότι υποχρεούνται και τα θήλεα εις φοίτησιν, αλλά προς τούτο χρειάζεται σχολείον. Το άρθρον λοιπόν είναι αντισυνταγματικόν. Νομίζω ότι αντί του άρθρου αυτού πρέπει να ψηφίσωμεν το άρθρον το ιδικόν μου ».

Ο νόμος 485 του 1903 στο άρθρο 13 προέβλεπε ότι «.....Όπου ο αριθμός των θηλέων υπερβαίνει τα 40 ιδρύεται ίδιον σχολείον θηλέων ». Έκανε δηλαδή διάκριση εις βάρος των κοριτσιών αφού ο απαραίτητος αριθμός ίδρυσης σχολείου για τα αγόρια ήταν 30 και όχι 40 μαθητές. Το άρθρο 13 του κεφ. Α' τμήματος Β' όριζε τη συμφοίτηση αγοριών και κοριτσιών. Όμως μόνο όταν τα θήλεα ήταν μέχρι 10 ετών, πάνω από 10 την απαγόρευε : 'Θήλεα ηλικίας άνω των 10 ετών δεν επιτρέπεται να συμφοιτώσι μετ' αρρένων'. Με τον ίδιο νόμο ιδρύθηκαν παρθεναγωγεία στα χωριά Έμπαρο και Παναγιά έπειτα από πρόταση του βουλευτή Ι. Τυλλιανάκη καθώς και στον Άγιο Βασίλειο Βιάννου, ύστερα από πρόταση του βουλευτή Εμ.Στ. Γαληνού⁶.

Ο νόμος 601/3-9-1905 'Περί τροποποιήσεως του υπ' αρ. 485 νόμου' εξακολουθούσε να θεσπίζει ως κατώτατο αριθμό για τη ίδρυση σχολείου θηλέων τις 40 μαθήτριες.

Η Κρητική Πολιτεία έδινε μεγάλη σημασία στην εκπαίδευση των κοριτσιών. Τασσόταν υπέρ μιας διαφοροποιημένης εκπαίδευσης η οποία θα παρήγαγε διδασκάλισσες για να μορφώσουν τα θήλεα στους αγροτικούς πληθυσμούς αλλά και τη 'μητέρα οικοδέσποινα'. Χωρίς την εκπαίδευση των γυναικών, τόνιζε προς τους βουλευτές, ο Πρόεδρος της Βουλής Αντ. Μιχελιδάκης, 'Ματαιοπονούμε κύριοι'. Στην εισήγησή του για τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία ο Αντ. Μιχελιδάκης εξείροντας το ρόλο των έλεγε⁷ : «...Λοιπόν τα Παρθεναγωγεία μας... γίνονται ο πυρήν μελλόντων διδασκαλείων διδασκαλισσών. Από αυτά θα εξέλθωσιν αι διδασκάλισσαι διά να μορφώσωμεν και το θήλυ γένος εις τους αγροτικούς πληθυσμούς και να επέλθει η ισορροπία εκείνη, διότι άνευ της εκπαιδύσεως της γυναικός, κύριοι , ματαιοπονούμεν ».

Το θέρος του 1903 ο επί της Παιδείας Σύμβουλος Αντ. Βορεάδης, διαπιστώνοντας την έλλειψη διδασκαλισσών και επιθυμώντας την παραγωγή διδασκαλισσών για τα Παρθεναγωγεία, εισήγαγε προς ψήφιση στην σύνοδο της Βουλής πρόταση, σύμφωνα με την οποία προστίθενται μία ακόμη τάξη στο 4/τάξιο Ανώτερο παρθεναγωγείο Ηρακλείου και γινόταν έτσι 5/τάξιο. Η πρόταση ψηφίστηκε από τη Βουλή μαζί με τις άλλες τροποποιήσεις του Οργανισμού Εκπαιδύσεως. Η λειτουργία της τάξης άρχισε από το σχολ. έτος 1903-04 σύμφωνα με πρόγραμμα το οποίο συντάχθηκε από το Σύμβουλο της

5. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής. Τεύχος Δ'- Περίοδος Α'. Συνεδρία Ν', Εν Χανίοις 14 Ιουλίου 1901, 6. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής των Κρητών, Χανιά 6 Μαΐου 1903

7. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής τεύχος Δ', περίοδος Α'. Συνεδρία ΜΘ', Εν Χανίοις 14 Ιουλίου 1901

Παιδείας βάσει των προγραμμάτων των Παρθεναγωγείων που λειτουργούσαν στην ελεύθερη Ελλάδα και στο Διδασκαλείο θηλέων⁸.

Η προσθήκη 5^{ης} παιδαγωγικής τάξης στο ανώτερο παρθεναγωγείο Ηρακλείου, θεσπίστηκε για να καλυφτεί η ανάγκη παραγωγής διδασκαλισσών, που η Κρητική Πολιτεία είχε μεγίστη ανάγκη. Πολλές διδασκάλισσες Κρήσσαι προτιμούσαν τις πόλεις και τα μεγάλα χωριά και δεν μετέβαιναν στα παρθεναγωγεία των απομακρυσμένων χωριών με αποτέλεσμα οι θέσεις να μένουν κενές και η πολιτεία αναγκαζόταν να τις καλύψει με δασκάλες από την υπόλοιπη Ελλάδα με μισθό 120 δραχμές ! Η προσθήκη της παιδαγωγικής τάξης στο Ανώτερο Παρθεναγωγείο Ηρακλείου έγινε επειδή μπορούσαν να αξιοποιηθούν οι καθηγητές των παιδαγωγικών και τεχνικών μαθημάτων του υπάρχοντος Διδασκαλείου⁹. Σταχυολογούμε απόσπασμα από την αγόρευση του προέδρου της Βουλής Αντ. Μιχελιδάκη¹⁰ :

«...Ετέραν μεταβολήν εις τον νόμον αναγκαίαν επίσης εκάμομεν, την ίδρυσιν των ανωτέρων παρθεναγωγείων. Πανταχού, κύριοι, όπου φροντίζουσι περί της εκπαίδευσως η μόρφωσις και παιδαγωγήσις των θηλέων, είναι σχεδόν εις το αυτό επίπεδον με την παιδευσιν των αρρένων. Αφού λοιπόν έχομεν Ελληνικά σχολεία και Γυμνάσια διά τους άρρενας έπρεπε να φροντίσωμεν ν' αναπτύσσωνται σχετικώς και τα θήλεα, και συνεστήσαμεν τέσσερα ανώτερα παρθεναγωγεία εις τα οποία φοιτώσι 249 μαθήτριαι εις δε το παρθεναγωγείον Ηρακλείου ως και πρότερον είπον υμίν θα προστεθή μία ανωτέρα τάξις, εις την οποίαν, επειδή εκεί είναι η έδρα του διδασκαλείου και είναι οι καθηγηταί οι οποίοι διδάσκουσι την παιδαγωγήν, θα μεταβαίνωσιν αι νεάνιδες εκείναι αι οποίαι προτίθενται να εξασκήσωσι το διδασκαλικόν επάγγελμα...».

« Το φλέγον θέμα της μόρφωσης των κοριτσιών αποτελεί για τον Μιχελιδάκη σημαντικό ζήτημα για την εκπαίδευση στην Κρητική Πολιτεία. Για το λόγο αυτό θέτει ζητήματα εξαιρετικά ενδιαφέροντα για το σχεδιασμό της πολιτικής της εκπαίδευσης στο επίπεδο των παρθεναγωγείων : εκπαίδευση και για τα δύο φύλα, άνοδος του επιπέδου σπουδών, (αποφυγή μετάβασης των εύπορων κοριτσιών στο εξωτερικό για σπουδές) και στελέχωση των σχολείων με μελλοντικές εκπαιδευτικούς κατάλληλα μορφωμένες. Είναι γεγονός πάντως ότι στην Κρήτη ο βαθμός προσπέλασης των κοριτσιών στο σχολείο δεν ήταν κάτι αυτονόητο ούτε εύκολο και συνδεόταν όπως σε όλες τις παραδοσιακές κοινωνίες, με τη διαφοροποίηση της θέσης τους σε σχέση με τα αγόρια τόσο μέσα στην οικογένεια όσο και στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο. Παρ' όλα αυτά, επί Κρητικής Πολιτείας η εκπαιδευτική πολιτική προσπάθησε να δώσει έναν άλλο χαρακτήρα και μια άλλη μορφή στην τυπική τους εκπαίδευση, θεωρώντας ότι τα ωφελήματα που προέκυπταν τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα θα ήταν πολλά και σημαντικά. Οι προτάσεις του Μιχελιδάκη πάντως θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως μια καίρια παρέμβαση στο ζήτημα της γυναικείας παιδείας στην Κρήτη. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι άρθηκε η βασική τάση που επικρατούσε όσον αφορά τη στοχοθεσία της Πολιτείας, η οποία πάντοτε τασσόταν υπέρ μιας διαφοροποιημένης γυναικείας εκπαίδευσης με κατεύθυνση τη «μητέρα-οικοδέσποινα» και αναγνώριζε σε αυτήν ως κύρια επιδίωξή της στον εργασιακό χώρο κυρίως το διδασκαλικό επάγγελμα¹¹».

8. Κρητική Πολιτεία, Ανωτέρα Δ/σεις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης, Η εν Κρήτη Εκπαίδευσις, Εν Χανίοις εκ του τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας, 1904, σελ. 27

9. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής. Τεύχος Δ'. Περίοδος Β. Συνεδρία IB', Εν Χανίοις 5 Μαρτίου 1903

10. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής, τεύχος Δ' - (περίοδος Β'. Συνεδρία IB'), Εν Χανίοις 5 Μαρτίου 1903

11. Καρράς Κων/νος, Ζητήματα πολιτικής της εκπαίδευσης στην Κρήτη στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, εκδ. Ατραπός, Αθήνα 2007

Επικρίθηκε όμως έντονα η καταβολή διδασκτρων στα Ελληνικά Σχολεία και τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία αφού απέκλειε απ' αυτά μεγάλο μέρος του πληθυσμού που βρισκόταν σε δυσχερή οικονομική κατάσταση και αδυνατούσε να καταβάλει δίδακτρα¹².

Στο σχεδιασμό νόμου που υπέβαλε ο Αντ. Γιάνναρης στην 'επί της παιδείας επιτροπή' η οποία το ενέκρινε, αίρονταν η αδικία εις βάρος των κοριτσιών αφού οριζόταν ο απαραίτητος αριθμός για την ίδρυση σχολείου 30 μαθήτριες ή μαθητές. Αν φοιτούσαν περισσότεροι μαθητές από μαθήτριες το σχολείο ονομαζόταν αρρεναγείο αν το αντίθετο παρθεναγωγείο. Τα παρθεναγωγεία όπως και τα δημοτικά αρρεναγωγεία διαιρούνταν σε γραμματοδιδασκαλεία και δημοδιδασκαλεία και ήταν τετρατάξια. Τα γραμματοδιδασκαλεία διαιρούνταν σε μικροτάξια όταν είχαν 30-50 μαθήτριες και μία δασκάλα και μεγαλοτάξια όταν είχαν 51-80 μαθήτριες και μία δασκάλα. Τα δημοδιδασκαλεία ή κοινά τετρατάξια παρθεναγωγεία διαιρούνταν σε τριτοβάθμια ή μικροπληθή (71-140 μαθήτριες) με δύο δασκάλες, δευτεροβάθμια ή μετριοπληθή (141-190) μαθήτριες με 3 δασκάλες και πρωτοβάθμια ή μεγαλοπληθή με 191-240 μαθήτριες με 4 δασκάλες. Τα διδασκόμενα μαθήματα ήταν εκείνα του Δημοτικού σχολείου προσθέτοντας τα Χειροτεχνήματα (ραπτική, κοπτική, ποικιλτική δηλ. κέντημα, πλεκτική) στα παρθεναγωγεία. Εξακολουθούσε να απαγορεύει τη συμφοίτηση για κορίτσια άνω των 10 ετών.

Μετονόμαζε τα συγχωνευόμενα στα Γυμνάσια Ανώτερα Παρθεναγωγεία σε Γυμνασιακά Παρθεναγωγεία ή Λύκεια Παρθεναγωγεία. Σ' αυτά γινόταν δεκτές μαθήτριες έπειτα από επιτυχείς εισιτηρίου εξετάσεις όσες είχαν απολυτήριο ανώτερου (εξατάξιου) δημοτικού σχολείου. Πρόσθετε Πέμπτη παιδευτική τάξη με σκοπό «..να παρασκευάζη μελλούσας δασκαλίσσας. Αι εκ του τοιούτου πενταταξίου παιδευτηρίου εξερχόμεναι μέλλουσαι δασκαλίσσαι έσονται και ολιγαριθμότεροι των νυν υπερπλεοναζουσών και ευμαθέστεραι και ωριμότεραι την ηλικίαν, δυνάμενοι ούτω και να προστατεύωσιν εαυτάς ασφαλέστερον ή αι νυν παιδίσκαι ». Απαραίτητη προϋπόθεση για να λειτουργήσει η Πέμπτη παιδευτική ή παιδαγωγική τάξη ήταν η εγγραφή και φοίτηση 10 τουλάχιστον μαθητριών. Τα διδασκόμενα μαθήματα ήταν : Θρησκευτικά (2 ώρες), Αρχαία Ελληνική γλώσσα & Νεώτερη Ελληνική γλώσσα (12 Α-Δ, 9 στην παιδαγωγική), Γαλλικά (2 Α, Β, παιδαγωγική, 3 Γ-Δ), Μαθηματικά (2-3), Ιστορία (2-3) (μάλιστα εθνική, μετά της Κρητικής εκτενεστέρας, έτι δε παγκόσμιος), Γεωγραφία (μετά πατρογραφίας εκτενεστέρας, 2 ώρες), Φυσιογραφία (2 ώρες), Γραφή (1 ώρα), Ιχνογραφία (1 ώρα Γ-Δ, 2 στην παιδαγωγική τάξη) Οικιακή παιδαγωγική (2 στη Γ, 3 στη Δ, 5 στην παιδαγωγική) και Οικολογία (ήγουν Οικιακή Οικονομία μετά μαγειρικής, 2 ώρες), Ωδική και Γυμναστική (2 ώρες) και Χειροτεχνήματα (4 ώρες Α και Β, 3 στη Γ, 2 στη Δ, 4 στην παιδαγωγική τάξη). Οι ώρες διδασκαλίας καθοριζόταν σε 5-6 ημερησίως με 33 (για Α και Β) τάξεις και 36 για τις Γ-Δ και παιδαγωγική τάξη. Οι απόφοιτες της παιδαγωγικής τάξης μπορούσαν να διοριστούν δασκάλες με μισθό 50-60 δρχ.

Στη με ημερ/νία 15/3/1908 έκθεση του Νομαρχιακού Επιθεωρητή Ηρακλείου Νικολάου Μπέμπελη προς το Γενικό Επιθεωρητή Αντ. Γιάνναρη αναφέρει ότι το σχολ. έτος 1906-1907 λειτουργούσαν στο νομό Ηρακλείου 120 Δημοτικά σχολεία με φοιτώντες μαθητές 5.845 μαθητές έναντι 6.459 εγγεγραμμένων και 30 παρθεναγωγεία με 2.482 φοιτώσες μαθήτριες έναντι 2.848 εγγεγραμμένων. Από τους παραπάνω αριθμούς έβγαине το συμπέρασμα ότι η Κρητική Πολιτεία υστερούσε ως προς τη διάδοση της δημοτικής εκπαίδευσης των θηλέων αφού στο σύνολο του πληθυσμού του νομού Ηρακλείου που ήταν 90.000 αναλογούσαν 8.327 μαθητές δηλ. 10 % , άρρενες 16,5 ενώ θήλειες 6. Την εις βάρος των

12. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής. Τεύχος Δ'(Περίοδος Α'. Συνεδρία ΝΑ'), Εν Χανίοις 15 Ιουλίου 1901

κοριτσιών διαφορά εντοπίζει παρακάτω ο Μπέμπελης την έλλειψη σχολείων θηλέων η οποία ‘...βεβαιότατα εξημίωσεν παντός άλλου περισσότερο την δημοτικήν ημών παιδείυσιν’. Στα μέτρα θεραπείας προτείνει για την ανόρθωσι της δημοτικής παιδείουσεως : Τη μείωση του απαραίτητου για την ίδρυση ΠαρθENAγωγείων μαθητριών από 40 σε 30 θεωρώντας ότι η εγγράμματη γυναίκα ως μητέρα και νοικοκυρά θα συντελέσει σε σημαντικό βαθμό στην πρόοδο της ελληνικής κοινωνίας, καθιστώντας ‘ευπρόσωπον’ την Κρήτη μεταξύ των Ευρωπαϊκών κρατών¹³:

« Να περιοριστεί ο αριθμός των θηλέων όστις κατά τον ισχύοντα νόμον δικαιολογεί την ίδρυσιν ΠαρθENAγωγείων, από 40 εις 30, ότε ο αριθμός των μαθητριών δεν θα υστερή τόσον μεγάλως του αριθμού των μαθητών. Το ζήτημα της μεταξύ αρρένων και θηλέων παρατηρουμένης ανισότητος ως προς την παιδείυσιν ήν καθηροί ο υπάρχων νόμος νομίζω ότι πρέπει να απασχολήση τους αρμοδίους πολύ. Διότι αν και η γυνή δεν ήρχισεν ακόμη παρ’ ημίν να ανταγωνίζηται προς τον άνδρα εις στάδια καθαρώς βιοποριστικά, ως θα ηδύνατό τις να δικαιολογήση την τοιαύτην ανισότητα, θα συντελέση πολύ εις την προαγωγήν της Ελληνικής κοινωνίας ως μήτηρ και οικοκυρά όταν αύτη τύχη επιμελεστέρας μορφώσεως ...» και συνεχίζει παρακάτω « είμαι πεπεισμένος ότι αν ο αριθμός των μαθητριών περιορισθή ο δικαιολογών την ίδρυσιν των παρθENAγωγείων εις 30, οπότε θ’ αυξηθώσι ταύτα, κατ’ ακολουθίαν δε και ο αριθμός των μαθητριών, λειτουργήση δε καλώς και ο θεσμός της υποχρεωτικής φοιτήσεως, η θέσις ημών ως προς την διάδοσιν της δημοτικής παιδείουσεως θα είνε ευπρόσωπος μεταξύ των κρατών της Ευρώπης εκείνων εν οίς ουδείς απομένει απαίδευτος ...».

Στο σχέδιο νόμου του επιτρόπου της Παιδείας Β. Σκουλά (27 Οκτ. 1910) ιδρύεται διδασκαλείο θηλέων στο Ρέθυμνο προσθέτοντας άλλες τρεις τάξεις στις 4 λειτουργούσες του Ανώτερου ΠαρθENAγωγείου. Θα λειτουργούσε σύμφωνα με τα μαθήματα, το πρόγραμμα και τον κανονισμό του Αρσακείου.

Με το με αρ. 238/30-12-1911 διάταγμα ιδρύθηκε πρακτική σχολή θηλέων πενταετούς διάρκειας στο ίδρυμα ‘Ζωοδόχος Πηγή’ της επισκοπής Κισσάμου και Σελίνου. Στη σχολή αυτή θα μπορούσαν να φοιτήσουν τελειόφοιτες των τετραταξίων παρθENAγωγείων. Σαν βάση λειτουργίας της σχολής ήταν το πρόγραμμα των δημοτικών και Γυμνασιακών παρθENAγωγείων, το οποίο «..τροποποιείται δε και συμπληρούται διά πρακτικών και οικοκυρικών μαθημάτων οικείων τω γυναικείω φύλω, συμφώνων δε προς τας εθνικάς παραδόσεις και τον προορισμόν της γυναικός, και διά παιδαγωγικών, ίνα αι απόφοιτοι μετά δοκιμασίαν, ην θα κανονίζη η Αν. Διεύθυνσις της Παιδείας, δύνανται να διορίζονται διδ/λοι εν τοις δημοτικοίς της Νήσου σχολείοις...».

Η νοοτροπία της εποχής η οποία θεωρούσε τα θήλεα παιδιά ενός κατώτερου Θεού αποτυπώθηκε στη νομοθεσία για τις 40 μαθήτριες αντί 30, τη συμφοίτηση με την κατασκευή ξεχωριστής θύρας για την έξοδο των κοριτσιών. Εκφράστηκε επίσης αρκετές φορές σε αγορεύσεις στη Βουλή¹⁴ : με τη ρήση του Αρ. Κριάρη ότι ‘είναι πολύ ογρήγορα να θελήσωμεν να αναπτύξωμεν αμφοτέρα τα φύλα εν τη πατρίδι μας’ ή του βουλευτή Γ. Αθανασιάδη ότι από τα θήλεα ‘δεν πρέπει οι γονείς να περιμένουν μεγάλας ωφελείας’. Παραθέτουμε χαρακτηριστικό απόσπασμα από τη συζήτηση στη Βουλή :

13. ‘ Έκθεσις Ν. Μπέμπελη, Νομαρχιακού Επιθεωρητού Ηρακλείου προς την Σεβαστήν Γενικήν Επιθεώρησιν της Παιδείας’ Εν Ηρακλείω τη 15^η Μαρτίου 1908

14. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής .τεύχος Δ’. - (περίοδος Α’, Συνεδρία ΝΑ’), Εν Χανίοις 15 Ιουλίου 1901.

«... Γ. Αθανασιάδης. Διά του άρθρου αυτού επιβάλλονται δίδακτρα εις τα Γυμνάσια και εις τα παρθεναγωγεία, δεν επιβάλλονται δε δίδακτρα εις τα Ελληνικά σχολεία. Ως είδομεν παραπάνω, τα ανώτερα παρθεναγωγεία ισοδυναμούσι με ελληνικά σχολεία. Είναι εις όλους γνωστόν ότι από τα κοράσια δεν περιμένουν οι γονείς μεγάλας ωφελείας. Λοιπόν εάν είναι δίκαιον να πληρώνονται δίδακτρα διά τα κοράσια εις τα παρθεναγωγεία, τα οποία ισοδυναμούσι με τα ελληνικά σχολεία, τότε δίκαιον ήτο να πληρώνωνται δίδακτρα και εις τα ελληνικά σχολεία. Αν δεν είναι δίκαιον να πληρώνωνται εις τα ελληνικά σχολεία των αρρένων δίδακτρα, τότε δεν είναι δίκαιον να πληρώνονται και τα ανώτερα παρθεναγωγεία...»

Α. Κριάρης ...δεν θέλω να εξηγηθώ περισσότερο περί του ζητήματος τούτου διότι φρονώ ότι δεν χρειάζονται περισσότερα γράμματα διά τας δεσποινίδας των όσων διδάσκονται μέχρι της Γ' τάξεως εκτός εάν θέλη τις να γίνη διδάσκαλος.

Κ. Λαγουδάκης. Μας χρειάζονται διδασκάλισσαι βέβαια.

Α. Κριάρης. Δεν έχομεν ανάγκην να διορίσωμεν εις όλα τα χωρία διδασκαλίσσας, αλλά μόνον εις τας πόλεις, τας κωμοπόλεις και τα μεγάλα χωρία. Είναι πολύ ογρήγορα να θελήσωμεν να αναπτύξωμεν αμφοτέρα τα φύλα εν τη πατρίδι μας, ευχάριστον μεν και λίαν προοδευτικόν αλλ' είναι και πολύ ογρήγορα διά τον τόπον μας έτι και δεν θέλω να εξηγηθώ περισσότερο.

Γ. Δασκαλογιάννης. Διά ποίον λόγον το φύλον, το οποίον είναι ίσον με τον αριθμόν προς τους άρρενας να το καταβιβάζετε τόσο ; Αι μητέρες αι οποίαι εγέννησαν τους ήρωας αγωνιστάς δεν υστερούν των αρρένων...».¹⁵

Τις απόψεις του επιθεωρητή Νικ. Μπέμπελη για τη μόρφωση των κοριτσιών, του βουλευτή Γ. Δασκαλογιάννη και άλλων φιλοπρόοδων ανθρώπων, όχι μόνο δεν συμμερίζονταν κάποιες διδασκάλισσες παρθεναγωγείων, αλλά ήταν αρνητικές στην αντίληψη για τις δυνατότητές τους όπως φαίνεται από τις εκθέσεις τους προς το Γενικό Επιθεωρητή. Η αρνητική αυτή αντίληψη των διδασκαλισών επηρέαζε καίρια την απόδοση και την πορεία των μαθητριών. Διαβάζουμε χαρακτηριστικά στην με ημερ/νία 10/3/1908, έκθεση λειτουργίας του Παρθεναγωγείου Αγίου Βασιλείου για τη φοίτηση των μαθητριών προς τον Γενικό Επιθεωρητή Κρήτης, όσα γράφει η δασκάλα, πτυχιούχος Ανώτερου Παρθεναγωγείου, Μαρία Ανδρεαδάκη : « Εις το Μαθητολόγιον του Δημοτικού Παρθεναγωγείου του οποίου την διεύθυνσιν ανέλαβον ενεγράφησαν εξήκοντα 60 μαθήτριά, εξ' ων τριάκοντα οκτώ 38 φοιτώσι τακτικώς, εννέα ατάκτως, και 13 δεν προσήλθον καθ' ολοκληρίαν. Κυρία αιτία της ατάκτου φοιτήσεως των άνω είναι η συγκομιδή των ελαίων του κυριωτέρου προϊόντος των μερών τούτων. Εκ των φοιτώντων 38, φαίνονται προβιάσιμοι 28, δεν παρεχούσι βεβαίους ελπίδας προαγωγής 17 υστερούσαι κυρίως εις τα ελληνικά και μαθηματικά ένεκα πνευματικής αδυναμίας. ». Το γεγονός ότι χαρακτηρίζονται οι περισσότερες από το 1/3 των φοιτώντων μαθητριών (17 από τις 47 φοιτώσες μαθήτριες) με πνευματική αδυναμία καταδεικνύει εκτός από την υπερβολική και λαθεμένη κρίση της δασκάλας και το θέμα των προσδοκιών του περιβάλλοντος, της δασκάλας στην προκειμένη περίπτωση, στην επίδοση και στη νοητική ανάπτυξη των μαθητριών. Επαναφέρει το μύθο του βασιλιά Πυγμαλίωνα ο οποίος ερωτεύτηκε το άγαλμα που ο ίδιος δημιούργησε, και το φαινόμενο των προσδοκιών και το ρόλο τους στη σχολική επίδοση των μαθητών. Είναι το φαινόμενο Pygmalion effects in the classroom¹⁶. Σύμφωνα μ' αυτό τα άτομα τείνουν να εκτελούν ανάλογα με τις προσδοκίες αυτών που τα καθοδηγούν. Η αναγνώριση αυξάνει το αίσθημα θετικής προσωπικής αξίας και έτσι τα άτομα με τη σειρά τους αποδίδουν και συμπεριφέρονται καλύτερα.

15. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής. Τεύχος Δ' - (Περίοδος Β' . Συνεδρία ΙΔ'), Εν Χανίοις 7 Μαΐου 1903

Αντίθετα οι μειωμένες προσδοκίες, η απόρριψη, μειώνουν το αίσθημα της προσωπικής αξίας και οδηγούν τα άτομα σε μειωμένη προσπάθεια, μειωμένη απόδοση και τελικά στην αποτυχία. Αλήθεια που θα οδηγούνταν οι μαθήτριες της Ανδρεαδάκη όταν η δασκάλα τους τρέφει τέτοια εκτίμηση για τις ίδιες ;

Αναντίλεκτα η Κρητική Πολιτεία κατέβαλε κάθε δυνατή προσπάθεια για το ανέβασμα του μορφωτικού επιπέδου των κρητικόπουλων, αγοριών και κοριτσιών. Βέβαια τα παρθεναγωγεία ήταν αρκετά λιγότερα από τα αρρεναγωγεία, κι αυτά μόνο στα μεγαλύτερα χωριά, γεγονός που είχε αρνητικές επιπτώσεις στη μάθηση των κοριτσιών. Αυτό το έλλειμα η Κρητική Πολιτεία προσπάθησε να το διορθώσει με τη κατάργηση των παρθεναγωγείων και τη συμφοίτηση αγοριών και κοριτσιών τον Ιούλιο του 1911. Άλλο ένα μεγάλο πρόβλημα ήταν η αφοιτησία. Η αφοιτησία υπήρξε ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα λειτουργίας των σχολείων και οφειλόταν στην ανάγκη για εργατικά χέρια, στην αρνητική στάση πολλών γονέων, στις επιδημικές ασθένειες, αλλά και στην ανυπαρξία οδικού δικτύου και μέσων μεταφοράς. Δρόμοι δεν υπήρχαν παρά μόνο μονοπάτια. Πολλές φορές μέσα σε αντίξοες καιρικές συνθήκες οι μικροί μαθητές & μαθήτριες έπρεπε να περπατούν αρκετές ώρες ρακένδυτοι και ξυπόλητοι μέσα σε βροχή ή κρύο για να μεταβούν στο σχολείο. Ακόμη να περάσουν επικίνδυνους χειμάρους οι οποίοι δεν είχαν γεφύρια. Η φοίτηση των κοριτσιών υστερούσε σε σχέση με των αγοριών. Δεν είχε εξαλειφθεί ακόμη η νοοτροπία που ήθελε τα κορίτσια μέσα στο σπίτι γιατί τα γράμματα δεν τους χρειαζόταν, τα θεωρούσαν περιττή πολυτέλεια, αλλά και γιατί πίστευαν πως τα κορίτσια δεν ήταν ικανά να μάθουν γράμματα.

Μελετώντας τα Αρχεία των Δημοτικών Σχολείων θηλέων (Παρθεναγωγείων) και τα βιβλία (Μαθητολόγια, γενικούς ελέγχους, βιβλία πιστοποιητικών σπουδής), εντυπωσιαστήκαμε από τα μεγάλα ποσοστά σχολικής αποτυχίας των κοριτσιών στην υπό εξέταση περιοχή.

Οι λόγοι της μεγάλης σχολικής αποτυχίας θα πρέπει να αναζητηθούν στην αφοιτησία, στην ύπαρξη μεγάλου αριθμού μαθητριών μέσα στη σχολική αίθουσα, στις άθλιες συνθήκες στέγασης και φοίτησης, στην έλλειψη εποπτικών μέσων διδασκαλίας, στην ανυπαρξία βιβλίων, στην μικρή μόρφωση του διδακτικού προσωπικού, στην αδυναμία των γονέων να τους παράσχουν βοήθεια στο σπίτι, στις άθλιες συνθήκες διαβίωσης, κυρίως όμως όπως προείπαμε στην νοοτροπία και στις προσδοκίες του περιβάλλοντος και ιδιαίτερα των διδασκαλισσών.

16. Το φαινόμενο Pygmalion effects in the classroom έγινε γνωστό από τον καθηγητή R. Rosenthal και το συνεργάτη του L. Jacobson. Σκοπός τους ήταν να αποδείξουν με την εκτέλεση ενός πειράματος, ότι η πραγματικότητα, μπορεί να επηρεαστεί από τις προσδοκίες των άλλων και το αποτέλεσμα δικαίωσε πανηγυρικά τους δύο ερευνητές. Το 1968 επισκέφτηκαν ένα σχολείο μιας υποβαθμισμένης περιοχής του Σικάγου και εφάρμοσαν σε 18 τάξεις ένα μη λεκτικό τεστ νοημοσύνης, το οποίο οι ίδιοι ονόμασαν 'The Harvard Test of Inflected Acquisition'. Είπαν επίτηδες στους δασκάλους ότι το τεστ θα έδειχνε ποια απ' αυτά τα παιδιά ποια ήταν εξαιρετικά προικισμένα από άποψη νοημοσύνης, θα έδειχνε δηλαδή τις μελλοντικές ιδιοφυείες. Με εντελώς τυχαίο τρόπο επέλεξαν το 20% των μαθητών των 18 τάξεων, για να τα 'χρίσουν' ως εξαιρετικά ευφυή και τόνισαν στους δασκάλους τους πως τα συγκεκριμένα παιδιά θα 'άνθιζαν' μέσα στους επόμενους 8 μήνες που η σχολική χρονιά θα τελείωνε. Αυτό τάχα πρόέβλεψε το τεστ. Στην πραγματικότητα βέβαια η διαφορά των 'προικισμένων' παιδιών από τα φυσιολογικά υπήρχε μόνο στο μυαλό των δασκάλων τους. Και ώ του θαύματος. Μετά από 8 μήνες που η σχολική χρονιά ολοκληρώθηκε, τα με τυχαίο τρόπο επιλεγθέντα παιδιά εξετάστηκαν με το ίδιο τεστ που είχε χρησιμοποιηθεί αρχικά και βρέθηκε να έχουν κάνει σημαντικότερη πρόοδο. Γεγονός που εξηγούσε το ρόλο των προσδοκιών του περιβάλλοντος, των δασκάλων στην περίπτωση μας, στη νοητική ανάπτυξη των παιδιών. Οι ερευνητές ονόμασαν αυτό το φαινόμενο Pygmalion effects in the classroom, δανειζόμενοι το μύθο του βασιλιά της Κύπρου Πυγμαλίωνα ο οποίος ερωτεύτηκε το άγαλμα της κοπέλας που ο ίδιος δημιούργησε. Το τεστ επαναλήφθηκε μετά από δύο χρόνια και τα παιδιά αυτά εξακολουθούσαν να έχουν το προβάδισμα, απέναντι στα παιδιά της ομάδας ελέγχου για τα οποία δεν είχε γίνει καμμία πρόβλεψη σχετικά με τη νοητική τους εξέλιξη.

Σημαίνονταν ρόλο (αρνητικό βέβαια) έπαιξε και η προαναφερθείσα νοοτροπία της εποχής και οι χαμηλές προσδοκίες που οι ίδιες οι δασκάλες των παρθεναγωγείων έτρεφαν για τις μαθήτριές τους . Μια νοοτροπία που όσο κι αν η νεοσύστατη Πολιτεία προσπάθησε να εκριζώσει καθιερώνοντας την υποχρεωτική για τα δύο φύλα εκπαίδευση, δεν τα κατάφερε πάντα.

Παρά την προαναφερθείσα σχολική αποτυχία ο ρόλος όμως των παρθεναγωγείων κρίνεται αναμφίβολα θετικός. Την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας λειτούργησαν για πρώτη φορά παρθεναγωγεία στην περιοχή και πολλά κορίτσια φοίτησαν στο σχολείο με τη λειτουργία των χωριστών αυτών σχολείων. Κορίτσια που δεν φοιτούσαν καθόλου στα δημοτικά αφού η συμφοίτηση με τα αγόρια ήταν πρόβλημα λόγω νοοτροπίας, τώρα με την ίδρυση των παρθεναγωγείων πήγαιναν πρόθυμα σ' ένα σχολείο προορισμένο για κορίτσια. Έμαθαν ανάγνωση, γραφή, να λογαριάζουν, να φτιάχνουν εργόχειρα κλπ. Τα ποσοστά των αγραμμάτων γυναικών μειώθηκαν. Μάλιστα όπως φαίνεται από τα Μαθητολόγια της περιοχής¹⁷, αν περνούσαν απρόσκοπτα το σκόπελο της Α΄τάξης (στην οποία υπήρχε μεγάλη αποτυχία) προχωρούσαν ακώλυτα στις επόμενες. Αρκετά κορίτσια προχώρησαν στα γράμματα, και οι περισσότερες βοηθήθηκαν να ανταποκριθούν καλύτερα στο ρόλο της μάνας και της νοικοκυράς ενώ αρκετές μορφώθηκαν. Η αρχή είχε γίνει και η συνέχεια προμηνυόταν ασφαλώς καλύτερη¹⁸.

17. Παρθεναγωγεία λειτούργησαν στα χωριά : Έμπαρο, Παναγιά, Άνω Βιάννο, Αμιρά και Άγιο Βασίλειο.

18. Μακράκη Μανόλη, 'Η εκπαίδευση των θηλέων στους δήμους Αρκαλοχωρίου και Βιάννου κατά την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας', Ι΄ Διεθνές Κρητολογικό Συνέδριο, Χανιά, Οκτώβριος 2006

Ο θεσμός του Σχολαρχείου από την τουρκοκρατούμενη στην αυτόνομη Κρήτη

Κατά την ύστερη τουρκοκρατία η δευτεροβάθμια εκπαίδευση έλαβε συγκεκριμένη μορφή και περιεχόμενο και παρεχόταν σε σχολεία δύο διαφορετικών βαθμίδων τα οποία τόσο στην ελεύθερη Ελλάδα όσο και στην Κρήτη ακολουθούσαν τα ίδια αναλυτικά προγράμματα και έφεραν την ίδια ονομασία. Αυτά ήταν : το « Ελληνικόν Σχολείον » ή « Σχολαρχείον » και το « Γυμνάσιον ».

Ελληνικά Σχολεία λειτουργούσαν στην ελεύθερη Ελλάδα από το 1833 το πρώτο, ενώ το 1835 ιδρύθηκαν άλλα 10. Με βασιλικό διάταγμα το έτος 1836 θεσμοθετήθηκαν επίσημα τα προαναφερόμενα σχολεία. Με το ίδιο διάταγμα οργανώθηκε η Β/θμια εκπαίδευση στην Ελλάδα σύμφωνα με τα βαυαρικά πρότυπα. Πρωταρχικός σκοπός ήταν η προπαρασκευή για το Γυμνάσιο, ταυτόχρονα όμως η εκπαίδευση στο Ελληνικό Σχολείο έπρεπε να είναι αυθύπαρκτη (αυτόνομη) για όσα παιδιά ενδιαφερόταν να ενταχθούν στην κοινωνία με παραπάνω γνώσεις από του Δημοτικού ή δε ήθελαν να ακολουθήσουν γυμνασιακές σπουδές.

Στην Κρήτη αναφέρεται η ύπαρξη Ελληνικού Σχολείου στο Ρέθυμνο το 1802 και στο Ηράκλειο το 1808. Το Ελληνικό Σχολείο είχε τρεις τάξεις, σε πολλές όμως περιπτώσεις ανάλογα με τον αριθμό μαθητών και δασκάλων λειτουργούσε με δύο ή με μία¹.

Ελληνικά σχολεία ιδρύθηκαν το 1871 στη διοίκηση Ηρακλείου μόνο στην πόλη του Ηρακλείου ενώ στη διοίκηση Λασιθίου στη Νεάπολη, Σητεία, Ιεράπετρα και Άνω Βιάννο. Με την ψήφιση του νόμου 'περί παιδείας' το 1881, ιδρύθηκαν άλλα τέσσερα : δύο στην επαρχία Πεδιάδος, και από ένα στις επαρχίες α. Κανιουργίου & Πυργιωτίσσης και β. Μαλεβιζίου & Τεμένους. Ίδρυση Ελληνικού σχολείου είχε ζητήσει και η επαρχία Μονοφατσίου αλλά το αίτημα απορρίφθηκε. Ικανοποιήθηκε με την ψήφιση του νόμου του 1889 με την ίδρυση Ελληνικού σχολείου στο Χάρακα.

Δεύτερη και τελευταία βαθμίδα της μέσης εκπαίδευσης αποτελούσε το Γυμνάσιο. Όπως και τα Ελληνικά Σχολεία λειτουργούσαν από την περίοδο της Αντιβασιλείας θεσμοθετήθηκαν επίσημα με διάταγμα το βασιλικό διάταγμα του 1836 και οργανώθηκαν πάνω στα γερμανικά πρότυπα. Το τετραετές Γυμνάσιο διατηρήθηκε ως το 1929, έτος που μετατράπηκε σε εξαετές και κάλυπτε όλο τον κύκλο της Β/θμιας εκπ/σης καταργουμένων των Ελληνικών Σχολείων.

Το πρώτο πλήρες Γυμνάσιο στην Κρήτη ιδρύθηκε το 1881 με την ψήφιση του «περί παιδείας» νόμου και είχε έδρα το Ηράκλειο όπου λειτουργούσε ως τότε με δύο γυμνασιακές τάξεις και ονομαζόταν Ημιγυμνάσιο. Με την προσθήκη μιας τάξης σε καθένα από τα επόμενα δύο χρόνια λειτούργησε ως πλήρες από το σχολ. έτος 1883-84.²

ΝΟΜΟΣ περί παιδείας (1889)

Στο κεφάλαιο Γ' (Περί Ελληνικών Σχολείων) του παραπάνω νόμου, άρθρα 27-36, καθοριζόταν η ίδρυση των Ελληνικών σχολείων, οι έδρες των, το εκπαιδευτικό προσωπικό και τα απαιτούμενα προσόντα που αυτό έπρεπε να διαθέτει.

1.Περιοδικό Χρυσάλλις , τεύχος 4, (1866), σελ. 211 βιογραφία Πρακτικίδη διευθυντή Ελληνικού Σχολείου Ρεθύμνης (1802-1808) και Ηρακλείου (1808-1818)

2. Γοντικάκης Στέφανος, «Η παιδεία στην Κρήτη» 1878-1889, έκδοση Βικελαία βιβλιοθήκη 1992

Σύμφωνα με το άρθρο 27 « Εν ταις έδραις των Διοικήσεων ιδρύεται εν Ελληνικόν σχολείον πλήρες με τρεις τάξεις και τρεις διδασκάλους. Εν δε ταις επαρχίαις ιδρύονται Ελληνικά Σχολεία με τρεις τάξεις, αλλά με δύο διδασκάλους ».

Σύμφωνα με τα επόμενα δύο άρθρα ανά δύο επαρχίες ορίστηκε ένα Ελληνικό Σχολείο. Στις επαρχίες Μονοφατσίου και Ρίζου ιδρύθηκε ένα Ελληνικό Σχολείο με έδρα την Επάνω Βιάννο, ενώ για την επαρχία Πεδιάδος ιδρύθηκε Ελληνικό σχολείο στο Αβδού. Στα άρθρα 30-34 καθοριζόταν τα προσόντα και οι αμοιβές του διδακτικού προσωπικού που ονομάστηκαν ελληνοδιδάσκαλοι (διδάσκαλοι Ελληνικού σχολείου). Ο Σχολάρχης, διευθυντής του Σχολείου έπρεπε να έχει πτυχίο γ' τάξεως Ελληνοδιδασκάλου ή πενταετή ευδόκιμη υπηρεσία ως ελληνοδιδάσκαλος, ή να έχει παρακολουθήσει επί τρία έτη μαθήματα της φιλοσοφικής σχολής του πανεπιστημίου. Όταν είχε τα προσόντα αυτά έπαιρνε μηνιαίο μισθό 900 γρόσια, αν δεν τα διέθετε 700. Ο διδάσκαλος της Β' τάξης έπρεπε να είναι πτυχιούχος ελληνοδιδάσκαλος β' τάξεως ή με πενταετή ευδόκιμη υπηρεσία ως ελληνοδιδάσκαλος ή να έχει παρακολουθήσει μαθήματα φιλοσοφικής στο πανεπιστήμιο για ένα έτος. Αν διέθετε τα παραπάνω προσόντα λάμβανε μισθό 700 γρόσια αν όχι 600. Ο ελληνοδιδάσκαλος της Α' τάξης έπρεπε να διαθέτει απολυτήριο Γυμνασίου με βαθμό « τουλάχιστον καλώς ». Ο μισθός του ήταν 600 γρόσια. Στα δύο τελευταία άρθρα (35-36) γινόταν λόγος για προτίμηση του ελληνοδιδασκάλου με ανώτερα προσόντα στην περίπτωση κατάληψης θέσης από δύο ή περισσότερους εκπαιδευτικούς. Όταν δεν υπήρχε προσωπικό με τα προαναφερόμενα προσόντα διορίζονταν προσωρινοί ελληνοδιδάσκαλοι που διέθεταν απολυτήριο Γυμνασίου οι οποίοι αντικαθιστούνταν όταν παρουσιαζόταν εκπ/κοί με ανώτερα προσόντα.

Ο θεσμός των Σχολαρχείων στην αυτόνομη Κρήτη

Τα Ελληνικά σχολεία, σχολικά ιδρύματα μεταξύ Δημοτικών και Γυμνασίων, επανιδρύθηκαν στην Κρητική Πολιτεία το 1901 με εισήγηση του Συμβούλου (Υπουργού) της Δημοσίας Εκπαιδύσεως Αντ. Βορεάδη, με το νόμο με αρ. 391 « Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως ». Ανάλογα προς τα Ελληνικά Σχολεία ιδρύθηκαν τα Ανώτερα Παρθεναγωγεία.³

Στην αιτιολογική έκθεση ο συντάκτης του εκπαιδευτικού νόμου ο Π.Π. Οικονόμος αναφέρει για τους λόγους που υπαγόρευσαν το νέο αυτό θεσμό . Μέσα από το λόγους που αναφέρει και τα επιχειρήματα που χρησιμοποιεί φαίνεται καθαρά ο στόχος που δεν ήταν άλλος από την άμεση διασύνδεση της παρεχόμενης εκπαίδευσης με την κοινωνική διαστρωμάτωση και την ταξική δομή :

«...Νέος εντελώς θεσμός εν τω παρόντι οργανισμώ αναφαίνεται η επί νέων βάσεων ίδρυσις των σχολείων των μεταξύ γυμνασίων και δημοτικών σχολείων, ά εκαλέσαμεν διά του συνήθους αυτών ονόματος των Ελληνικών σχολείων. Τα σχολεία ταύτα επικρίνονται και κατακρίνονται και πρότερον και νυν και διά τούτο νομίζομεν ότι είναι ανάγκη να δικαιολογήσωμεν πλατύτερον την ίδρυσιν αυτών.

Τα σχολεία ταύτα, ά υπάρχουσι πανταχού του κόσμου, φέροντα διάφορα ονόματα, δεν εδημιούργησεν ούτε η αυθαιρεσία ούτε η αμάθεια, αλλ' η ανάγκη της χώρας και η επιστήμη η παιδαγωγική. Και η μεν ανάγκη της χώρας μόνον ου φωνήν αφήσι ότι δια των σχολείων των δημοτικών, τα οποία δίδουσι την ελαχίστην παιδευσιν, και διά των γυμνασίων, τα οποία δίδουσι την μεγίστην, δεν θεραπεύονται πάσαι αι ανάγκαι των ανθρώπων.

3. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας. Β', αρ. 50, τεύχος Α', 01/08/1901

Μεταξύ του μεγίστου και ελαχίστου υπάρχει μεγάλη απόσταση, ήτις πρέπει να πληρωθή δια της δημιουργίας νέου είδους σχολείων.

Πάντες οι κοινωνιολόγοι παραδέχονται ότι πάσα κοινωνία ανθρώπων απαρτίζεται εκ τριών τάξεων, εκ της πρώτης των εργατικών ανθρώπων, οίτινες είναι χειρώνακτες, γεωργοί, τεχνίται, μεταπράται, αμαξηλάται, λεμβούχοι, κτίσται, και λοιποί τοιούτοι· εκ της μεσαίας τάξεως, ήτις ασκεί και αυτή πρακτικά επαγγέλματα, αλλ' οδηγείται εις ταύτα υπό της σκέψεως, υπό τινος θεωρητικής παιδείεως, οίοι είναι οι έμποροι, οι μικροί εργοστασιάρχαι, οι βιομήχανοι, οι κτηματῖαι και άλλοι τοιούτοι· και εκ της ανωτάτης τάξεως, ήτις ασκεί έργον επιστημονικόν και είναι η κυβερνώσα τάξις.

Όσον κι αν φαντασθώμεν τας τάξεις ταύτας εις πρωτογενείς κοινωνίας μη χωριζομένας απ' αλλήλων, εν τούτοις οι άνθρωποι κατά λόγον της ευφυΐας αυτών και των ευνοϊκών όρων εργάζονται να υψωθώσιν εκ της πρώτης εις την δευτέραν και εκ ταύτης εις την τρίτην τάξιν. Και ο ευγενής ούτος αγών των ευφυεστέρων ανθρώπων να υψωθώσιν εις ανωτέραν τάξιν εκείνης, εν η εγεννήθησαν και να γίνωσι και εις εαυτούς και εις τους άλλους χρησιμώτεροι, δεν πρέπει υπό της Πολιτείας, ής σκοπός είναι η προστασία των ατομικών και κοινωνικών δυνάμεων, να καταπολεμήται διά της άρσεως των μέσων της προόδου, αλλά τουναντίον να προστατεύηται. Εάν η Βουλή η Κρητική δεν εμερίμνα περί ιδρύσεως σχολείων της μέσης τάξεως, δικαίως θα εκαλείτο οπισθοδρομική βουλή και θα ήτο αξία πάσης κατακρίσεως. Ημείς δεν αρνούμεθα ότι τετραετής δημοτική εκπαίδευσις είναι η ελάχιστη παιδείσις, ήν δύναται να παράσχη τις εις τον λαόν. Και διά τούτο σαφώς το νομοσχέδιον της Βουλής λέγει ότι 'ως κατώτατον όριον της εν τοις δημοτικοίς σχολείοις παιδείσεως ορίζεται τετραετής κύκλος μαθημάτων' αφήνον να υπονοηθή ότι και δύνανται και πρέπει και εν και δύο και πλείονα ακόμη έτη παιδείσεως εν τοις δημοτικοίς σχολείοις να προστεθώσιν. Αλλά τούτο βελτιοί την παιδείσιν της κατωτέρας τάξεως της κοινωνίας, εφοδιάζον αυτήν διά των αναγκαίων γνώσεων και δεξιοτήτων προς άσκησιν τελειότεραν του έργου αυτών και μεταδίδον αυτή αφθονώτερον ανθρωπισμόν, αλλ' ουδέν κοινόν έχει προς τα σχολεία της μέσης τάξεως, ά αποβλέπωσιν εις άλλας ωρισμένας ανάγκας και έχουσιν άλλον ωρισμένον σκοπόν να εκπληρώσωσι. Τα τοιαύτα είναι απλά σήμερα και πάγκοινα, και ουδαμώς χρήζουσι μακρηγορίας.

Τα ελληνικά σχολεία, εάν λειτουργήσωσι κανονικώς, ως το νομοσχέδιον της βουλής ζητεί να κατορθώση, θα γίνωσιν αφορμή δικαία ευλογιών της Κρητικής Βουλής, ήτις εδημιούργησε τα μέσα ταύτα σχολεία τα κοινώς καλούμενα Ελληνικά. Διατείνονται πολλοί ότι τοιαύτα σχολεία εν τω παρελθόντι δεν ελειτούργησαν κανονικώς. Έστω ! Αλλ' η κατάχρησις αίρει την χρήσιν ; Abusus non tollit usum. Ίνα πεισθή δε πας τις ότι τα ελληνικά σχολεία συνιστά και η επιστήμη αρκούμεθα αναφέροντες ενός την ρήσιν, του επιφανεστάτου, των παιδαγωγικών K.V. Stoy.

'Το μέσον σχολείον (δηλ. Το Ελληνικόν) έχει προφανώς διά τον πνευματικόν βίον του έθνους μεγίστην σημασίαν και άμεσον και έμμεσον. Και άμέσως μεν επιδρά εις την μέσιν τάξιν της κοινωνίας, εμμέσως δε, διότι...δίδει πρακτικώτεραν τροπήν εις τα πνεύματα και ανακουφίζει τα ανώτερα σχολεία από της πληθώρας. Έπειτα χρησιμεύει και ως προπαιδευτικόν σχολείον διά τα Διδασκαλεία. Διά τούτο πας, όστις ήθελε πραγματευθή μετ' απαθείας το ζήτημα του διοργανισμού των ελληνικών σχολείων προς φωτισμόν της κοινωνίας κατά το πνεύμα της ορθής ανατροφής και ήθελε προσαρμόσει ταύτα προς τας κοινωνικάς ανάγκας, θα εξετέλει μέγα έργον'.

Το νομοσχέδιον περί Ελληνικών σχολείων ιδρύσει τα μέσα ταύτα σχολεία, περί ών η επιστήμη λέγει ότι έχουσι σημασία μεγίστην (eminente Bedeutung) εις τον βίον του έθνους. Ιδρύει δε ταύτα αυτοτελή, έχοντα την διδασκαλίαν της νέας και αρχαίας γλώσσης, την άφθονον διδασκαλίαν των μαθηματικών, την διδασκαλίαν μιας ξένης γλώσσης, της Γαλλικής, την διδασκαλίαν των τεχνικών μαθημάτων και προσαρμόζει ταύτα προς τας κοινωνικάς ανάγκας. Η ιδέα της συστάσεως μέσων σχολείων είναι επιστημονική,

υπηγόρευσε δε την σύστασιν τούτων και η ανάγκη της χώρας, ήτις εξεδηλώθη πανταχού ζωηρότατα. Απόκειται δε εις την υπηρεσίαν της Α. Διευθύνσεως της Εκπαιδεύσεως να διοργανώση ταύτα ούτως, ώστε να φανή τάχιστα η ευεργετική αυτών δύναμις εις την πρόοδον του τόπου...».

Ο Νόμος 391 'Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως' για τα Ελληνικά σχολεία

Στο τρίτο τμήμα του παραπάνω νόμου που περιελάμβανε τα άρθρα 34-46 και συγκεκριμένα στο πρώτο άρθρο καθοριζόταν ο σκοπός αυτών των εκπαιδευτηρίων : « Προς πληρεστέραν μόρφωσιν των μαθητών ανθρωπιστικήν τε και πρακτικήν της υπό της δημοσίας εκπαιδεύσεως παρεχομένης ιδρύονται ανώτερα των δημοτικών σχολείων, καλούμενα ελληνικά σχολεία, έχοντα τρεις ανιούσας ενιαυσίους τάξεις ».

Ελληνικά σχολεία ιδρύθηκαν στις πόλεις Χανιά, Ρέθυμνο, Ηράκλειο και σε 18 κωμοπόλεις της Κρήτης. Ανάμεσα σ' αυτές ήταν η Επάνω Βιάννος και το Καστέλι Πεδιάδος. Στο ίδιο άρθρο (35) γινόταν η πρόβλεψη για ίδρυση Ελληνικού σχολείου όπου υπήρχαν τουλάχιστον 25 μαθητές για την πρώτη τάξη. Αν υπήρχαν άλλοι 20 μαθητές για τη 2^η τάξη διοριζόταν ένας ακόμη ελληνοδιδάσκαλος.

Τα μαθήματα που διδάσκονταν ήταν τα παρακάτω : « Ιερά, Ελληνικά (γλώσσα αρχαία τε και νέα), Γαλλική γλώσσα, Φυσικαί επιστήμαι, Αριθμητική και Γεωμετρία, Γεωγραφία, Ιστορία, Ιχνογραφία και Καλλιγραφία, Γυμναστική, Μουσική, Τεχνικά Εργασία και Γεωπονικά.

Στην Α' τάξη του Ελληνικού σχολείου κατατάσσονταν μετά από επιτυχείς εξετάσεις απόφοιτοι τετρατάξιου Δημοτικού Σχολείου ενώ στις άλλες τάξεις όσοι μετά από εξετάσεις αποδείκνυαν ότι κατείχαν τις γνώσεις των προηγούμενων τάξεων. Στα ολιγοπληθή σχολεία υπήρχε δυνατότητα συνδιδασκαλίας των τάξεων. Ο αριθμός των μαθητών σε κάθε τάξη καθοριζόταν σε 50. Αν ο αριθμός ήταν πολύ ανώτερος ώστε να αποβαίνει δύσκολη η συνδιδασκαλία τότε γινόταν χωρισμός των τάξεων ή της τάξης και διοριζόταν το απαραίτητο προσωπικό.

Το προσωπικό των Ελληνικών σχολείων αποτελούνταν από δύο διδάκτορες ή προλύτες της φιλολογίας και από ένα διδάκτορα ή προλύτη των φυσικών ή των μαθηματικών. Και οι δύο έφεραν τον τίτλο του καθηγητή ενώ ο προϊστάμενος τον τίτλο του διευθυντή. Αν δεν υπήρχαν εκπαιδευτικοί με τα παραπάνω προσόντα μπορούσαν προσωρινά να διοριστούν ελληνοδιδάσκαλοι όσοι διέθεταν πτυχίο ελληνοδιδασκάλου (άρθρο 38). Σύμφωνα με το ίδιο άρθρο (37) υπήρχε η δυνατότητα να προσληφθούν ειδικοί διδάσκαλοι για τα τεχνικά μαθήματα με μισθό ή επιμίσθιο. Επίσης αναγνωρίζοντας η Βουλή των Κρητών την προσφορά των ελληνοδιδασκάλων έδινε τη δυνατότητα στους ελληνοδιδασκάλους που δεν είχαν πτυχίο αλλά είχαν 25ετή υπηρεσία σε ελληνικά σχολεία των πόλεων να διοριστούν άνευ εξετάσεων στα Ελληνικά Σχολεία με μισθό 180 δραχμές. Όσοι διέθεταν απόδειξη φοίτησης στο πανεπιστήμιο ή απολυτήριο γυμνασίου μπορούσαν να διδάξουν στα Ελληνικά σχολεία αφού περνούσαν με επιτυχία εξετάσεις από 6μελή επιτροπή. Οι παραπάνω εκπαιδευτικοί απαγορευόταν να διδάξουν σε σχολεία των πόλεων, ούτε προάγονταν σε διευθυντές οι οποίοι έπρεπε να διαθέτουν πτυχίο φιλολογίας. Επίσης όταν παρουσιαζόταν έλλειψη φιλόλογων, πτυχιούχοι της θεολογικής σχολής μπορούσαν να διοριστούν ως καθηγητές στα Ελληνικά Σχολεία.

Οι μισθοί του προσωπικού των Ελληνικών σχολείων ήταν 200 δρχ. για το διευθυντή, 180 για τους πτυχιούχους καθηγητές, 140 δρχ για τους ελληνοδιδασκάλους Γ' τάξεως, 120 δρχ για τους ελληνοδιδασκάλους Β' τάξεως και 100 δρχ. για τους ελληνοδιδασκάλους που δίδασκαν στην Α' τάξη. Για να διοριστεί κάποιος διευθυντής Ελληνικού σχολείου, εκτός από το πτυχίο φιλολογικής σχολής έπρεπε να έχει διετή τουλάχιστον υπηρεσία ως καθηγητής σε

Ελληνικό σχολείο και « ανεπίληπτον διαγωγήν ». Το 1903 διορίστηκε καθηγητής στο Ελληνικό Σχολείο της Βιάννου με μισθό 200 δρχ ο καθηγητής Γεώργιος Λουλουδάκης⁴. Στο σχολείο υπηρέτησε ως τον Ιανουάριο του 1905 που μετατέθηκε για το Ανώτερο Παρθεναγωγείο Νεαπόλεως.

Ο ελάχιστος αριθμός των ωρών διδασκαλίας κάθε ελληνοδιδασκάλου ήταν 28 ώρες εβδομαδιαίως. Όταν παρουσιαζόταν ανάγκη, σύμφωνα με το ίδιο άρθρο οι ελληνοδιδάσκαλοι ήταν υποχρεωμένοι να αναπληρώσουν κάθε έλλειψη για να μη μείνει ανεφάρμοστο σε κάποια μαθήματα το πρόγραμμα.

Διάταγμα ‘Περί των απολυτηρίων επί προβιβασμό και συμπληρωματικών εξετάσεων εν τοις παντός βαθμού δημοσίοις και ιδιωτικοίς εκπαιδευτηρίοις ’

Οι εξετάσεις για προβιβασμό και απόλυση διεξάγονταν το τελευταίο δεκαπενθήμερο του Ιουνίου όπως φαίνεται από το παρακάτω Διάταγμα⁵ :

« ΗΜΕΙΣ ΠΡΙΓΚΙΨ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΥΠΑΤΟΣ ΑΡΜΟΣΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗ
Έχοντες υπ’ όψιν τα άρθρα 167, 173, 174, 118, 186 και 76 του νόμου 391, προτάσει του επί της Παιδείας και Δικαιοσύνης Ημετέρου Συμβούλου,

Αποφασίζομεν και διατάσσομεν

Άρθρον μοναδικόν

Εν πάσι τοις δημοσίοις και ιδιωτικοίς εκπαιδευτηρίοις αι μεν επί προβιβασμό και απολύσει εξετάσεις γίνονται εντός του τελευταίου δεκαπενθημέρου του Ιουνίου, αι δε συμπληρωματικά κατά τας αρχάς του επιόντος σχολικού έτους, κανονίζονται δε τα κατ’ αυτάς ως έπεται....

Εξετάσεις επί προβιβασμό εν τοις Ελληνικοίς Σχολείοις

Τα άρθρα με αρ. 13-17 καθόριζαν τις εξετάσεις για προαγωγή στα Ελληνικά Σχολεία, ενώ τα άρθρα 18-20 τις απολυτήριες εξετάσεις.

4. Το με αρ. πρωτ. 2622/διεκπ. 1428 και ημερ/νία 15 Σεπτεμβρίου 1903 διοριστήριο που υπογράφει ο Σύμβουλος της Παιδείας Α. Βορεάδης. Επίσης το με αρ. πρωτ. 138/διεκπ. 61 και ημερ/νία 19 Ιανουαρίου 1905 έγγραφο μεταθέσεως που υπογράφει ο Σύμβουλος της Παιδείας Δ. Ξανθοουδίδης.

5. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Έτος Δ΄, τεύχος πρώτον, αρ. Διατάγμ. 41, Εν Χανίοις τη 20 Μαΐου 1902

Η συζήτηση στη Βουλή για τα Σχολαρχεία

Δυο χρόνια μετά την θέσπιση των Ελληνικών σχολείων ο Ν. Γιαμαλάκης εισηγήθηκε στη Βουλή των Κρητών την κατάργησή τους και την αντικατάστασή με εξατάξια Δημοτικά σχολεία⁶.

Ν. Γιαμαλάκης . «...Εάν λοιπόν, κύριοι βουλευταί, νομίζετε ότι πρέπει οι χωρικοί όλοι να γίνωσιν επιστήμονες, τότε βεβαίως τα Ελληνικά σχολεία είναι αναγκαία. Εγώ δεν αντιλαμβάνομαι του πράγματος ούτως. Εγώ νομίζω ότι εις τους χωρικούς μας πρέπει να δοθή εν μέτρον παιδείσεως να τους κάμη επιτηδείους να κάμουν τη δουλειά του πατρός των καλύτερα. Σας δίδω της εξής πληροφορίαν. Εκ των δέκα μαθητών μόνον εις πηγαίνει εις το Ελληνικόν ή το Γυμνάσιον οι δε λοιποί μένουσιν εις τα χωριά των. Τι νομίζετε λοιπόν ότι είναι το ορθόν ; Να θυσιάσωμεν τους εννέα χάριν του ενός ; ή τουναντίον τον ένα χάριν των εννέα; Ψηφίζοντες τα άρθρα όπως εγώ τα υπέβαλον, περί των ανωτέρων δημοτικών σχολείων ευεργετείτε την τάξιν των γεωργών, εις τους οποίους δίδετε εν μέτρον παιδείσεως διά να κάμουν τη δουλειά των. Ψηφίζοντες τα άρθρα αυτά, τα οποία ιδρύουσι τα Ελληνικά σχολεία, αναγκάζετε τα παιδιά αυτά να καταναλώσωσι κάμποσον χρόνον ματαίως εν τω σχολείω μανθάνοντα περισσότερα Ελληνικά, τα οποία εάν μεν υπάγουν εις το Γυμνάσιον τα ωφελούν, εάν θα μένωσι –και όπως θα μένωσι – τα 9/10 εις το χωριό, είναι χρόνος μάταιος ».

Η πρόταση Γιαμαλάκη συνάντησε τη σφοδρή αντίδραση πολλών βουλευτών που αντέτειναν ότι επέτυχε ο θεσμός και ότι η κατάργηση πλήττει τη λαϊκή εκπαίδευση. Μετά απ'αυτή την αντίδραση η Βουλή προχώρησε σε βελτιώσεις του υπάρχοντος νόμου (391).

Η ευνοϊκή αντιμετώπιση των Ελληνικών σχολείων των πόλεων σε ότι αφορούσε το εκπαιδευτικό προσωπικό, τον αριθμό των μαθητών στα Σχολαρχεία της επαρχίας και τις επιπτώσεις αυτών στην κατάρτιση των μαθητών προκάλεσε έντονες συζητήσεις και αντιδράσεις για δύο μέτρα και δύο σταθμά. Ο Βιαννίτης βουλευτής Γ. Παπαμαστοράκης στηλίτευσε το διορισμό δύο μόνο ελληνοδιδασκάλων στα Ελληνικά Σχολεία των επαρχιών, αντί για τρεις, γεγονός που θα επέφερε την ατελή κατάρτιση των αποφοίτων τους και εν τέλει το διαχωρισμό των Κρητών σε πολίτες (κατοίκους των πόλεων) και επαρχιώτες. Μεταφέρουμε χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεδριάσεις της Βουλής των Κρητών⁷ :

«...Γ. Παπαμαστοράκης. Επιστών την προσοχήν της Βουλής εις την διατύπωσιν των άρθρων 37 και 38. Κατά τας προτεινομένας τροποποιήσεις των άρθρων τούτων οι Κρήτες διακρίνονται εις πολίτας και επαρχιώτας. Και τους μεν πολίτας περιβάλλουσι δι' όλης της στοργής και της ευνοίας των, τους δ' επαρχιώτας διά των περισσευμάτων των υπέρ των πολιτών διαθέσεων των. Διά τους πολίτας θέλουσι τέλεια Ελληνικά σχολεία και τελεία να παρέχεται η παιδείσις εις τους εις αυτά φοιτώντας, διά δε τους επαρχιώτας αρκετά θεωρούσιν ατελή Ελληνικά σχολεία και αδιαφορούσι περί του εάν η εις αυτά διδασκαλία θα διεξάγεται ατελώς. Αρκετόν θεωρούσιν το να λέγεται ότι και εις τας Επαρχίας λειτουργούσιν Ελληνικά σχολεία.

Πρόεδρος (Μιχελιδάκης). Όχι κύριε Παπαμαστοράκη, δεν γίνεται τοιαύτη διάκρισις. Εν Κρήτη όλοι είμεθα εν, όλοι είμεθα χωρικοί, δεν υπάρχουν αστοί και μη αστοί.

6. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής των Κρητών (συζήτηση για τροποποίηση των άρθρων του νόμου 391), τεύχος Δ', περίοδος Α', συνεδρία Ν, 14 Ιουλίου 1903

7. Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής (Περίοδος Β. Συνεδρία ΙΗ') Εν Χανίοις τη 12^η /5/1903

Γ. Παπαμαστοράκης. Τα άρθρα 37 και 38 βροντοφωνούσι το εναντίον. Το άρθρον 37 λέγει 'το προσωπικόν των εν ταις πόλεσιν Ελληνικών σχολείων αποτελείται εξ' ενός Διευθυντού διδάκτορος ή προλύτου του φιλολογικού τμήματος της φιλοσοφικής σχολής και διετή τουλάχιστον υπηρεσίαν έχοντος εν Ελληνικώ σχολείω και εξ ενός διδάκτορος ή προλύτου του φιλολογικού τμήματος της φιλοσοφικής Σχολής. Τα Γαλλικά, Φυσικά, Μαθηματικά, Ιερά και Γυμναστικήν διδάσκουσιν οι εν τοις γυμνασίοις ειδικοί καθηγηταί των μαθημάτων τούτων'. Τουτέστι διά τα Ελληνικά σχολεία των πόλεων απαιτούνται δύο διδάκτορες της φιλολογίας και ειδικοί καθηγηταί διά τα Γαλλικά, τα Φυσικά, τα Μαθηματικά, τα Ιερά και την Γυμναστικήν. Κατά ταύτα θα διδάσκουσιν εν αυτοίς επτά καθηγηταί. Ίδωμεν τι ορίζετε διά τα Ελληνικά σχολεία των επαρχιών. Το άρθρον 38 λέγει. 'Το προσωπικόν των εν ταις Επαρχίαις Ελληνικών σχολείων αποτελείται εξ' ενός διευθυντού διδάκτορος ή προλύτου της φιλολογίας και ενός Ελληνοδιδασκάλου εκ των δι' εξετάσεων αναγνωριζομένων τοιούτων. Εν ελλείψει δύνανται προσωρινώς να διορισθώσιν ως διεθνταί και Ελληνοδιδάσκαλοι.

Οι δι' εξετάσεων αναγνωριζόμενοι Ελληνοδιδάσκαλοι ουδέποτε διορίζονται εν τοις Ελληνικοίς Σχολείοις των πόλεων'. Διά του άρθρου τούτου ορίζεται ότι εις τα Ελληνικά σχολεία των επαρχιών δύο μόνον διορίζονται διδάσκαλοι και οι δύο δε ούτοι δύνανται να είναι εκ των δι' εξετάσεων αναγνωριζομένων ως Ελληνοδιδασκάλων. Αυτοί οι δύο εκτός των των Ελληνικών θα διδάσκωσι και τα Γαλλικά και τα Φυσικά και τα Μαθηματικά και τα Θρησκευτικά. Δια τους επαρχιώτας οι δύο ούτοι είναι πλέον ή αρκετοί, αλλ' εντελώς ακατάλληλοι διά τους πολίτας. Διά τους πολίτας απαιτούνται καθηγηταί ειδικοί. Διά τούτων διακρίνονται ή όχι οι Κρήτες εις πολίτας και επαρχιώτας ; Διά τούτων δεν επιζητείται ώστε εν μεν ταις πόλεσι να λειτουργώσι πλήρη και τέλεια Ελληνικά σχολεία εν δε ταις επαρχίαις κατ' όνομα να συσταθώσι τοιαύτα. Ποίος δύνεται να το αμφισβητήσει ; Εάν διά δύο διδασκάλων ήτο δυνατή η λειτουργία πλήρους Ελληνικού σχολείου, ουδείς φθόνος ότι εις τας πόλεις διορίζονται πλείονες. Αλλά τούτο είναι απολύτως αδύνατον.

Πρόεδρος. Εις τα σχολεία των πόλεων ο αριθμός των μαθητών είναι μέγας και πολλάκις μεταβαίνουν ίνα σπουδάσωσιν εκεί και οι παίδες ευπόρων χωρικών. Μη νομίζετε ότι η επιτροπή ηθέλησε να κάμη διάκρισιν μεταξύ των κατοίκων πόλεων και κατοίκων επαρχιών.

Γ. Παπαμαστοράκης. Κατά το άρθρον 44 άμα ο αριθμός των μαθητών υπερβή τους 60 εις τάξιν τινα, η τάξις εκείνη διαιρείται και ανάλογον προστίθεται προσωπικόν. Ωστε η συσσώρευσις των μαθητών η οποία ηδύνατο εις τας πόλεις να συμβή αποφεύγεται. Εις τα περισσότερα Ελληνικά σχολεία των επαρχιών εκάστη τάξις θα έχη περί τους 60 μαθητάς και εις τινα πλείονας. Θα έχομεν επομένως τάξεις Ελληνικών σχολείων των επαρχιών έχούσας μαθητάς ίσους κατ' αριθμόν προς τους μαθητάς των αντιστοίχων τάξεων των Ελληνικών σχολείων των πόλεων αλλ' ουχί και τους αυτούς διδασκάλους κατά τε τον αριθμόν και την ικανότητα και τούτο συνεπεία της καθιερουμένης κατά τα προειρημένα διακρίσεως. Είναι απολύτως αδύνατον να λειτουργήση κανονικώς Ελληνικόν σχολείον με δύο μόνον διδασκάλους. Απαιτούνται τρεις. Κατά το πρόγραμμα των εν αυτοίς διδασκομένων μαθημάτων απαιτείται εκατοντάωρος διδασκαλία καθ' εβδομάδα. Δύνεται να επιτευχθή τούτο διά δύο διδασκάλων ; Κατ' ανάγκην επομένως το πρόγραμμα των διδασκομένων μαθημάτων εις τα Ελληνικά σχολεία των επαρχιών πρέπει να είναι διάφορον του προγράμματος των Ελ. Σχολείων των πόλεων. Κατ' ανάγκην θα είναι ατελής η διδασκαλία εις τα πρώτα.

Α. Βορεάδης. Ομολογώ ότι δεν δύνανται να γίνηται τελεία διδασκαλία με δύο διδασκάλους. Αλλά εφ' όσον το Δημόσιον δεν δύνανται να διατηρή τέλεια Ελληνικά

σχολεία και εν ταις επαρχίαις ως και εν ταις πόλεσι, δέον να περιορισθώμεν εις τους δύο διδασκάλους διότι άλλως θα βαρύνωμεν πάρα πολύν τον προϋπολογισμόν. Θεωρώ περιττήν πάσαν περί τούτου συζήτησιν.

Γ. Παπαμαστοράκης. Η διδασκαλία ή πρέπει να είναι πλήρης ή πρέπει να λείπη. Η ατελής βλάπτει. Οι μαθηταί οίτινες θα εξέρχονται των Ελλ. Σχολείων των επαρχιών θα είναι ατελέστερον κατηρτισμένοι των μαθητών των εξερχομένων των Ελλην. Σχολείων των πόλεων. Θα έχωσι κακά θεμέλια, επομένως θα χωλαίνωσι και εις το Γυμνάσιον. Ένεκα τούτων προτείνω όπως τα άρθρα 37 και 38 μείνουν ως έχουσιν εις το εν ισχύι οργανισμόν της Παιδείας, απαλειφομένης της τελευταίας παραγράφου του άρθρου 38. Διότι όταν δεν θα είναι καλώς κατηρτισμένοι και κατόπιν μεταβαίνουν εις το Γυμνάσιον δεν θα δύνανται να παρακολουθώσι τα μαθήματα και δεν θα κάμουν τίποτε.

Α. Βορεάδης (Σύμβουλος). Μα είπομεν ότι τα Ελληνικά Σχολεία δεν τα θεωρούμεν ως θεραπεινίδας των Γυμνασίων και ότι τα διατηρούμεν προς συμπλήρωσιν της δημοτικής εκπαιδεύσεως.

Γ. Φούμης. Τότε δεν θα είναι καλύτερον να επανέλθωμεν εις τα ανώτερα Δημοτικά Σχολεία ;

Πρόεδρος. Όταν θα βγάλωμεν καλούς δημοδιδασκάλους. Κύριε Παπαμαστοράκη επιμένετε ;

Γ. Παπαμαστοράκης. Μάλιστα. Να ερωτηθή η Βουλή εάν πρέπει να είναι δύο ή τρεις διδάσκαλοι.

Πρόεδρος. Ο κ. Παπαμαστοράκης επιμένει. Όσοι παραδέχονται την πρότασίν του όπως διορίζονται εις τα Ελληνικά σχολεία των Επαρχιών τρεις Ελληνοδιδάσκαλοι παρακαλώ να εγερθώσι (εγείρονται πολλοί. Το αποτέλεσμα αμφίβολον).

Πρόεδρος. Η πρότασις απερρίφθη.

Πολλοί. Όχι δεν απερρίφθη.

Έτεροι. Απερίφθη.

Λ. Λιονάκης. Δι ονομαστικής κλήσεως.

Πρόεδρος. Εγώ σας επαναλαμβάνω ότι δαπανώμεν 800.000 και αν κάμωμεν τα άλλα Δημοτικά σχολεία θα μας χρειάζονται ακόμη περισσότερα περί το 1.000.000 δραχμών.

Γ. Δασκαλογιάννης. Πώς είναι δυνατόν να συστηθούν Σχολεία εις τας Επαρχίας με τρεις διδασκάλους τα οποία έχουν 25 μαθητάς; Εις τας πόλεις υπάρχουν περισσότεροι διδάσκαλοι αλλά υπάρχουν και περισσότεροι μαθηταί. Εάν θελήσωμεν να κάμωμεν τούτο θα ναυαγήσωμεν.

Πρόεδρος. Λοιπόν όσοι θέλουν 3 θα λέγουν 3, όσοι θέλουν 2 θα λέγουν 2. (Ενταύθα ενεργείται ψηφοφορία δι' ονομαστικής κλήσεως).

Πολλοί. Κύριε Παπαμαστοράκη αποσύρατε την πρότασίν σας.

Γ. Παπαμαστοράκης. Δεν την αποσύρω.

Πολλοί. Να την αποσύρητε, σας παρακαλούμεν.

Γ. Παπαμαστοράκης. Την αποσύρω.

Τροποποιήσεις του νόμου 391 (28 Ιουνίου 1903)

Ουσιαστικές τροποποιήσεις του παραπάνω νόμου που ίσχυε επί 2 έτη δεν υπήρξαν. Στο άρθρο 38 για το εκπαιδευτικό προσωπικό καθοριζόταν η υποχρέωση του διευθυντή του Δημοτικού Σχολείου της κομόπολης να διδάξει το μάθημα της γυμναστικής στα Ελληνικά σχολεία των επαρχιών με επιμίσθιο 20 δρχ. το μήνα. Τα προσόντα και οι αμοιβές του διδακτικού προσωπικού δεν τροποποιούνταν. Ο απαιτούμενος αριθμός των 50 μαθητών για τη διαίρεση της τάξης αυξανόταν σε 60. Αν οι μαθητές του Ελληνικού Σχολείου ήταν τόσοι πολλοί που δεν μπορούσε να ιδρυθεί τάξη, ιδρυόταν με ηγεμονικό διάταγμα και δεύτερο Ελληνικό Σχολείο. Σε όσα

Ελληνικά Σχολεία εγγράφονταν πάνω από 100 μαθητές διοριζόταν και τρίτος ελληνοδιδάσκαλος. Ο ελάχιστος αριθμός των ωρών διδασκαλίας των ελληνοδιδασκάλων των πόλεων αυξανόταν από 28 σε 30 την εβδομάδα. Ο διευθυντής δίδασκε 26 ώρες. Παρέμενε σε ισχύ η υποχρέωση των ελληνοδιδασκάλων των Ελληνικών σχολείων των επαρχιών να διδάσκουν όλα τα μαθήματα με τον διευθυντή να διδάσκει 4 ώρες λιγότερο.

Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων στη Βουλή των Κρητών ο βουλευτής Ιπποκράτης Παπαδημητρόπουλος πρότεινε την ίδρυση Ελληνικού Σχολείου στην επαρχία Μονοφατσίου με το επιχείρημα της παραμέλησης της παιδείας επί τουρκοκρατίας αφού κατοικούσαν κυρίως από μουσουλμάνους επειδή ήταν πεδινή και εύφορη επαρχία⁸ :

Ιπ. Παπαδημητρόπουλος. « Γνωρίζετε πάντες ότι η επαρχία Μονοφατσίου ήτο εκ των επαρχιών εκείνων ή μάλλον η μόνη η οποία εν τω παρελθόντι ετυραννοκρατείτο περισσότερο πάσης άλλης επαρχίας. Ένεκα της καταστάσεως εκείνης η παιδεία εν τη επαρχία εκείνη παρημελήθη περισσότερο από πάσαν άλλην. Σήμερον μετά την αποκατάστασιν των πραγμάτων ηλπίζομεν ότι θα συμμετείχε της πνευματικής τροφής η οποία παρετέθη εις τας άλλας επαρχίας. Αλλ' ενώ προ δύο ετών συνεστήθησαν ελληνικά σχολεία εις όλας τας άλλας, εν τη επαρχία εκείνη παρημελήθη η σύστασις τοιούτου καιτοι έχει τον απαιτούμενον αριθμόν μαθητών προς σύστασιν ελληνικού σχολείου. Νομίζω ότι είναι αμάρτημα δι' αυτούς τους ανθρώπους οι οποίοι προέβαλον τα λάσια αυτών στήθη εις τας σφαίρας και τας λόγχας του εχθρού να παραμελήται ούτω πως η ηρωική αυτών επαρχία. Παρακαλώ λοιπόν την Βουλήν εξ' ονόματος του λαού εκείνου όπως μη διστάση να ψηφίση την σύστασιν ελληνικού σχολείου εν Μονοφατσίω το οποίον αριθμεί υπέρ τους 80 μαθητάς, αναγκάζονται δε οι κάτοικοι ένεκα ελλείψεως ελληνικού σχολείου να στέλλωσι τα τέκνα των εις διαφόρους άλλας επαρχίας ».

Ελληνικό Σχολείο στην επαρχία Μονοφατσίου δεν ιδρύθηκε. Τελικά μετά από ψηφοφορία η Βουλή απάλειψε το άρθρο 35 που έδινε τη δυνατότητα τροποποιήσεων και έμενε σε ισχύ το άρθρο 35 προσθέτοντας στο τρίτο του εδάφιο μετά τη φράση του νόμου « δι' Ηγεμονικού διατάγματος » τις λέξεις « Και όπου αλλαχού υπάρχουνσι 25 μαθηταί ».

Οι έδρες των Ελληνικών σχολείων αποφασίστηκαν μετά από ψηφοφορία της Βουλής. Όπου υπήρξε ένσταση ή πρόταση για αλλαγή της έδρας του σχολείου γινόταν ονομαστική ψηφοφορία. (περίπτωση Κακοδικίου - Κανδάνου, όπου αποφασίστηκε με ψήφους 24 έναντι 18 η ίδρυσι Ελληνικού Σχολείου στο Κακοδίκι). Όταν έφτασε η σειρά να ορισθή η έδρα του Ελληνικού σχολείου της επαρχίας Πεδιάδος το Αβδού, υπέβαλε πρόταση ο βουλευτής Γ. Μαυραντωνάκης « όπως ορισθή ως έδρα του Ελληνικού σχολείου το χωρίον Καστέλλι Πεδιάδος ». Τα επιχειρήματα υπέρ του Αβδού ήταν ότι έχει οίκημα και είναι κοντά με το Οροπέδιο Λασιθίου, και έτσι δύναται η δυνατότητα στους μαθητές από το Οροπέδιο να φοιτήσουν στο Αβδού.

3. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής. (Περίοδος Β', συνεδρία ΙΖ'). Εν Χανίοις τη 11 Μαΐου 1903

Ο Ιπποκράτης Παπαδημητρόπουλος γεννήθηκε στον Πεύκο της Βιάννου το έτος 1866, αποφοίτησε από το Δημ. Σχ. Πεύκου, το Σχολαρχείο Βιάννου και φοίτησε στο Γυμνάσιο Νεαπόλεως, όπου τον συναντούμε το 1882 σε ηλικία 16 ετών να φοιτά στην Α' τάξη, και το έτος 1884-85 σε ηλικία 17 ετών να φοιτά στην Γ' τάξη. Αποφοίτησε από το Γυμνάσιο Ηρακλείου το έτος 1886 και γράφτηκε στην ιατρική σχολή του πανεπιστημίου Αθηνών. Ήταν γιος του Εμ. Παπαδημητρόπουλου πρακτικού γιατρού και οπλαρχηγού στις επαναστάσεις των ετών 1866 και 1878 της επαρχίας Ρίζου, πληρεξούσιου και βουλευτή. Ο ίδιος έλαβε μέρος στην τελευταία απελευθερωτική επανάσταση, ως γιατρός και πληρεξούσιος της επ. Βιάννου. Βουλευτής της Κρητικής Πολιτείας από το 1901 μέχρι το 1913, το Γενάρη του 1912 στάλθηκε ως αντιπρόσωπος της Πολιτείας, « ίνα μετέχη των εργασιών της Ελλην. Βουλής, δι ου μέτρου εκδηλούται η αμετάτρεπτος απόφασις της Επαναστατικής των Κρητών Συνελεύσεως, ίνα η επί τοσούτον ήδη χρόνον αναβληθείσα υπόσχεσις των προστατιδών Μεγ. Δυνάμεων πραγματοποιηθή...». Παντρεύτηκε στο Σκινιά Μονοφατσίου, όπου και εγκαταστάθηκε

την κόρη του κτηματία & προεστού Ματθαίου Γαλανάκη (Γαλανοχατζή) Κυριακή και απόκτησαν 5 παιδιά, ανάμεσα σ' αυτά και ένα γιο τον Εμμανουήλ, γιατρό και βουλευτή του ελλην. Κοινοβουλίου.

Οι φωνές υπέρ του Καστελλίου τόνιζαν ότι είναι πρωτεύουσα της επαρχίας και εξυπηρετούνται 4 δήμοι, ενώ αν οριζόταν η έδρα στο Αβδού αποκοπτόταν η επικοινωνία το χειμώνα. Ως επιβαρυντικό στοιχείο για το Αβδού αναφέρθηκε η ύπερξη ελογενών πυρετών (σε Αβδού & Ποταμιές). Κάποιοι άλλοι πρότειναν να παραμείνει στο Αβδού και να ιδρυθεί νέο στο Καστέλλι. Τελικά το θέμα μπήκε σε ψηφοφορία. Ψήφισαν 50 : 40 υπέρ του Καστελλίου Πεδιάδος, 4 υπέρ του Αβδού, 6 αρνήθηκαν ψήφο. Με την παραπάνω διαδικασία ορίστηκε έδρα του Ελληνικού Σχολείου Πεδιάδος το Καστέλλι⁹.

Η κατάργηση των Ελληνικών Σχολείων

Τα Ελληνικά σχολεία, τα οποία εξυπηρετούσαν τις ανάγκες μιας διαστρωμένης (εκ τριών τάξεων βλ. Οικονόμου) κοινωνίας κατηγορήθηκαν για ημιμάθεια για στροφή στον κλασικισμό (οι μαθητές διδάσκονταν πολλές ώρες αρχαία ελληνικά), και για καλλιέργεια θεσιθηρικής νοοτροπίας, απομακρύνοντας τους μαθητές από την πλούσια κρητική γη της οποίας τα 2/3 ήταν ακαλλιέργητα. Αρκετές ήταν οι φωνές για την κατάργησή τους. Ένας από τους πολέμιους των Ελληνικών σχολείων υπήρξε και ο Ελ. Βενιζέλος¹⁰ : «...Τα Ελληνικά Σχολεία εις τας επαρχίας, μακράν του να συντελώσι εις την ευτυχίαν του αγροτικού πληθυσμού, συντελούσι μόνο εις το να παραλαμβάνουσι ένα μέγαν αριθμόν εκ των τέκνων των επαρχιωτών διά να το ρίπτωσι εις την απώλειαν... [οι παίδες ούτοι] αφαιρούμενοι από το πατρικόν έργον, απομακρυνόμενοι από την πρακτικήν εκπαίδευσιν, την οποίαν δεν δύναται να δώσει το ελληνικόν σχολείον, σύρονται εις την κατωφέρειαν της ημιμαθείας και εις το άκρον αυτής, τους περιμένει συνήθως η θεσιθηρία...».

Τα Ελληνικά Σχολεία καταργήθηκαν με το διάταγμα 110 της 3^{ης} /8/1909 « Περί καταργήσεως των Ελληνικών σχολείων » έπειτα από εισήγηση του επί της παιδείας Συμβούλου Ι. Σαουνάτσου¹¹. Τη θέση τους πήραν τα 80 Ανώτερα Δημοτικά σχολεία.

Σε έκθεσή του προς το Γενικό Επιθεωρητή της Παιδείας Αντ. Γιάνναρη με ημ/νία 15 Μαρτ. 1908, ο νομαρχιακός επιθεωρητής Ηρακλείου Ν. Μπέμπελης αναφέρει την αποτυχία των Ελληνικών σχολείων :

«...30. Τα ημέτερα Ελληνικά σχολεία, άτινα και αν υποτεθή ότι ελειτούργουν καλώς, λίαν εσφαλμένως θεωρούνται παρά πολλών ότι παρέχουσιν αρτίαν την δημοτικήν παιδευσιν του λαού. Δίotti εκ των μαθητών οίτινες κατ' έτος απολύονται εκ των δημοτικών σχολείων, μόνον 8% εγγράφονται και φοιτώσιν εις τα σχολεία της μέσης ή ανωτέρας παιδείας. Οι λοιποί μένουσι πάντες με την στοιχείωσιν της ανεπαρκούς αναπτύξεως ην έλαβεν εν τω δημοτικώ σχολείω...». Την ίδια άποψη με τον παραπάνω επιθεωρητή εκφράζει και ο Πρόεδρος του Παγκρητίου Δημοδιδασκαλικού Συλλόγου Κρήτης Ν. Πιμπλής στο άρθρο του με τίτλο 'Τα Ανώτερα Δημοτικά Σχολεία' στο περιοδικό 'Ασπίδα' υπερασπιζόμενος το νέο θεσμό των Ανωτέρων Δημοτικών σχολείων.

9. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ'. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής (περίοδος Α'. Συνεδρία Ν') 14 Ιουλίου 1903.

10. Επίσημα πρακτικά της Β' Συντακτικής Συνελεύσεως των Κρητών, Εν Χανίοις, Εκ του Τυπογραφείου της Κυβερνήσεως, 1907, σσ. 555 κ. εξ. και Χουρδάκης Αντ. Πολιτεία υπό αναίρεση, τόμος Γ', σελ. 450

11. Η κατάργηση έγινε έπειτα από ψήφισμα της Βουλής των Κρητών, άρθρο 2 του νόμου 604 της 30 Σεπτ. 1908 και εκθέσεις λειτουργών της παιδείας περί Ελληνικών σχολείων. Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, αρ. 45^{ος}, τ. Α', 03/08/1909

Τα Ελληνικά σχολεία τόνιζε εξυπηρετούσαν λίγους και έβλαπταν πολλούς. Δεν γίνεται λόγος για τους εύπορους οι οποίοι σε κάθε περίπτωση θα κάνουν τα πάντα για να μορφωθούν τα τέκνα τους, όσο μακριά κι αν βρίσκεται το σχολείο. Η πλειοψηφία όμως των μαθητών, πένητες οι περισσότεροι, θα συνεχίσουν τις σπουδές τους μόνο όταν υπάρχει ανώτερο σχολείο κοντά. Αν όχι θα τις διακόψουν. Επειδή λοιπόν τα Ελληνικά σχολεία ήταν ελάχιστα (20 σε όλη την Κρήτη ενώ τα νεοιδρυθέντα Ανώτερα Δημοτικά 80) και απείχαν από τα περισσότερα χωριά άλλα 2, άλλα 3, 4 ή 5 ,6,7 ώρες αυτό δρούσε αποτρεπτικά μιας και η μεγάλη πλειοψηφία των κατοίκων δεν είχε τα χρήματα (200-300 δραχμές ετησίως) για τη διαμονή και τα άλλα έξοδά τους, συναισθανόμενοι ταυτόχρονα τους μύριους κινδύνους για το παιδιά τους μακριά από το πατρικό περιβάλλον. Τα Ελληνικά σχολεία ήταν ωφέλιμα για τους κατοίκους της έδρας του Ελληνικού και τους κατοίκους των κοντινών στην έδρα συνοικισμών, όπως επίσης και για τους μικροεπιχειρηματίες της κόμης για τους οποίους η ύπαρξη του σχολείου και η διαμονή αρκετών μαθητών από μακρινά χωριά ήταν μια προσοδοφόρος οικονομική πηγή. Στους τελευταίους απέδιδε τη λυσαλέα επίθεση κατά των Ανωτέρων Δημοτικών σχολείων¹².

Ένας άλλος λόγος για τον οποίον επικρίθηκαν τα Ελληνικά σχολεία ήταν η αρχαιομανία των. Σ' αυτά διδάσκονταν 12 ώρες την εβδομάδα ελληνικά οι περισσότερες ώρες ήταν αφιερωμένες στην αρχαία γλώσσα.

Σύμφωνα με το αρ. 146 διάταγμα της 5^{ης} Σεπτ. 1909 ιδρύθηκαν Ανώτερα Δημοτικά Σχολεία προς αντικατάσταση των καταργουμένων Ελληνικών. Ανώτερα Δημοτικά Σχολεία τα οποία για το τρέχον σχολ. έτος 1909-10 θα είχαν μόνο την Ε' τάξη ιδρύθηκαν στην περιοχή στα παρακάτω χωριά : « ιβ') Εν τη επαρχία Πεδιάδος ..εν Θραψανώ, εν Παναγιά...ιδ') εν τη επαρχία Μονοφατσίου ...εν Σκινιά ιζ') εν τη επαρχία Βιάννου 1) Εν Βιάννω, 2) εν Αγίω Βασιλείω, 3) εν Μουρνιαίς

Το Ελληνικόν Σχολείον (Σχολαρχείο) της Βιάννου

Το Ελληνικό Σχολείο ήταν το πρώτο σχολείο μέσης εκπαίδευσης και ιδρύθηκε το 1871 από τη Δημογεροντία του τμήματος Λασιθίου. Αρχικά λειτούργησε με δύο τάξεις (Α' και Β') ενώ τα επόμενα χρόνια προστέθηκε και η Γ' τάξη. Λειτούργησε μέχρι το 1909, έτος που καταργήθηκαν τα Ελληνικά σχολεία. Τις δαπάνες του κάλυπτε η Δημογεροντία Λασιθίου από έσοδα που εισέπρατε από τα μονύδρια της Παναγίας της Κεραλιμενιώτισσας του Καλαμίου και της Αγίας Μονής της Άνω Βιάννου¹³. Την πρώτη δεκαετία (1871-1881) λειτούργησε με ένα μόνο καθηγητή, τον εκάστοτε διευθυντή του Δημοτικού σχολείου.

Από την αγόρευση του Γεωργίου Παπαμαστοράκη στη Βουλή των Κρητών και την έντονη διαμάχη του με το συνεπαρχιώτη του βουλευτή Ιπποκράτη Παπαδημητρόπουλο για τη μεταφορά του ειρηνοδικείου Βιάννου από την Άνω Βιάννο στον Πεύκο αντλούμε πολύτιμες πληροφορίες για τη λειτουργία Ελληνικού Σχολείου στη Βιάννο πριν την επανάσταση του 1866. Το γεγονός αυτό χρησιμοποιεί ως επιχείρημα για την παραμονή του ειρηνοδικείου στην Άνω Βιάννο¹⁴.

12. Ν. Β. Πιμπλής «Τα Ανώτερα Δημοτικά Σχολεία » περιοδ. 'Ασπίς ', έτος πρώτον , αρ. 7, Εν Χανίοις τη 15^η Απριλίου 1910

13. Α.Δ.Λ. Έκθεσις Δημογεροντίας έτους 1876

14. Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής, τεύχος Δ', περίοδος Β'. Συνεδρία ΛΘ', Χανιά 6 Ιουνίου 1903

Γ. Παπαμαστοράκης «.....Η Βιάννος υπήρξε πάντοτε η έδρα των Αρχών της όλης ομωνύμου επαρχίας και ένεκα τούτου και οικοδομάς καταλλήλους έχει και διά τας Αρχάς και διά τους υπαλλήλους και διά τους εις τας Αρχάς προσερχομένους. Εις την Βιάννον εδρεύει Ελληνικόν σχολείον από του έτους 1863. Μη σας εκπλήσει το έτος 1863. Από τότε είχαν κληθή εις την Βιάννον διδάσκαλοι εξ Ελλάδος. Διατί δεν εζητήθη και των εκπαιδευτηρίων η εις Πεύκον μετάθεσις ; Διότι βεβαίως συναισθάνονται οι υποστηρικταί του Πεύκου ότι θα έκλειον ελλείψει μαθητών, καθόσον θα ήτο αδύνατον να προσέλθωσιν εις Πεύκον μαθηταί εν ώ εις Βιάννον προσέρχονται ένεκα των προς ζην ευκολιών τας οποίας εκεί ευρίσκουσιν όχι μόνον εκ της επαρχίας Βιάννου αλλά και εκ των ομόρων επαρχιών Πεδιάδος και Μονοφατσίου...».

Από άρθρο του Χρηστάκι στο περιοδικό Μύσων πληροφορούμαστε την ίδρυση του πρώτου λαϊκού σχολείου στην επαρχία Βιάννου το έτος 1843 από τον Ματθαίο ή Αναγνώστη Βερυκοκάκη¹⁵: « ..Το σχολείον τούτο ελειτούργει συντηρούμενον διά συνεισφορών των κατοίκων της επαρχίας εις είδος και εις χρήμα μέχρι του έτους 1867 ως τετρατάξιον δημοτικόν. Το έτος τούτο προσετέθησαν αυτώ δύο τάξεις Ελληνικού και εξηκολούθησε λειτουργούν διά του αυτού τρόπου ως το 1871, τότε, ιδρυθέντος υπό της Δημογεροντίας του τμήματος Λασιθίου Ελληνικού σχολείου εν Άνω Βιάννω, το σχολείο Αμιρών εξηκολούθη λειτουργούν μόνον ως τετρατάξιον δημοτικόν.

Ούτω από του έτους 1871 και εφεξής, ελειτούργησεν εν Άνω Βιάννω Ελληνικόν σχολείον προσετεθείσης εν τω μεταξύ και της τρίτης τάξεως. Συνετηρείτο δε δαπάναις της Δημογεροντίας του τμήματος Λασιθίου μέχρι του έτους 1899, ότε ανέλαβεν την συντήρησιν όλων των σχολείων της Κρήτης η αρτισύστατος τότε Κρητική Πολιτεία.

Πρώτος όστις εδίδαξεν εις το Ελληνικόν σχολείον Άνω Βιάννου είναι εις ονόματι Νικόδημος από του έτους 1871-1873, όστις ήτο και διευθυντής του δημοτικού σχολείου Άνω Βιάννου. Μετά τούτον εδίδαξαν κατά την μάλλον ακριβή χρονολογίαν, είτε ως σχολάρχει, είτε ως βοηθοί οι κάτωθι :

Γ. Καραγιάννης 1873-1874, Παπά Ιωάννης 1874-1875, Νικίας 1875-1876, Ξενοφών Τζερνιάς 1876-1877, Ιωάνν. Μηλιαράκης 1879-1881.

Οι ανωτέρω ως διευθυνταί του δημοτικού σχολείου εδίδασκον μαθήματα και εις το Ελληνικόν σχολείον.

15. Χρηστάκι Γ. 'Η Μέση εκπαίδευσις εν Βιάννω', περιοδ. Μύσων, τόμος Β', τεύχος 3^ο έτος 1933, σελ. 230-234. Ο Γ. Χρηστάκις στηρίχτηκε στη βοήθεια του καθηγητή του Γυμνασίου Βιάννου Γ. Λουλάκη και των : Εμ. Δ. Αγγελάκη από το Βαχό Δ/ντή Δημοτικού Σχολείου Αμιρών και Ιωάν. Π.Σ. Βερυκοκάκη « εξ' Αμιρών, όστις, λόγω της ευρείας εγκυκλοπαιδικής μορφώσεως, της προβεβηκυίας ηλικίας και της σοβαρότητος του χαρακτήρος του, τυγχάνει κατά πάντα αξιόπιστος ».

Το έτος 1881 συνεπληρώθη το διδακτικόν προσωπικόν του Ελληνικού σχολείου. Ο κατωτέρω δε πίναξ δεικνύει το σχολικό έτος, καθ' ό υπηρέτησεν έκαστος των διδασκάντων εις τούτο και υπό ποίαν ιδιότητα¹⁶.

Σχολικό έτος	Σχολάρχης	Βοηθοί
1881 – 1882	Γ. Πάγκαλος	Ι. Μηλιαράκης, Β. Πλαντζουνάς
1882 – 1883	Γ. Μητσακάκις	» » » »
1883 – 1884	» »	Χ. Ηγουμενίδης
1884 – 1885	Λεων. Γαλανάκις	Εμ. Κονδυλάκης, Χ. Ηγουμενίδης
1885 – 1886	Γ. Μητσακάκις	» » Ε. Φραντζικινάκις
1886 – 1887	Ι. Μαρκόπουλος	» » Ι. Κονταξάκις
1887 – 1888	Ε. Φραντζικινάκις	» » » »
1888 – 1889	» »	Χ. Ηγουμενίδης, » »
1889 – 1890	Ν. Χαμηλός	» » , Δ. Παπαδημητρόπουλος
1890 – 1891	» »	» » » »
1891 – 1892	» »	» » » »
1893 – 1894	Γ. Κατσαράκις	» » » »
1895-1896	Ε. Φραντζικινάκις	
1901-1902	Αρ. Παπαϊωάννου	Ι. Παπαϊωάννου
1902 -1903	Αρ. Παπαϊωάννου	Ι. Παπαϊωάννου
1903 -1904	Γεώργιος Λουλουδάκης (σύμφωνα με διοριστήριον)	» » Ε. Τζαβλάκις Πλατάκης Κ.
1904 -1905	Γεώργιος Λουλουδάκις μετατέθηκε κατά τη διάρκεια του έτους και ανέλαβε ο Κ.Κ. Κοσμίδης	Λεωνίδας Κόμης, » » Πλατάκης Κ.(υπογράφει τίτλο σπουδών ο Ν. Σακελαρίδης)
1905 -1906	Τζαβλάκης Ε.	Γεώργ. Σακελλαρίδης, Λεων. Κόμης
1906-1907	Τζαβλάκης Ε.	» » , Λεων. Κόμης
1907-1908	Ι. Ζουράρης	Ζαχαριάδης , »
1908-1909	Ι. Ζουράρης	» »

Από το Α.Χ.Δ.Α. πληροφορούμαστε (έγγραφο με τα στοιχεία ΠΡΚ/02/10-09-1885) το διορισμό Σχολάρχων και Ελληνοδιδασκάλων στη Βιάννου του Ιωάννη Μαρκόπουλου Σχολάρχη και ελληνοδιδασκάλου α΄ τάξης με μισθό 400 γρόσια και Ελληνοδιδασκάλου β΄ τάξης Κονδυλάκη Εμμανουήλ με μισθό 500 γρόσια.

Το Ελληνικό σχολείο Βιάννου ή Σχολαρχείο λειτούργησε από το 1901 έως το 1909. Σ' αυτό φοιτούσαν μαθητές απ' όλη την επαρχία Βιάννου, το Δήμο Παναγιάς και όλο το ανατολικό Μονοφάτσι. Στεγάστηκε σε κτίριο με τρεις αίθουσες βόρεια του παλαιού Διδακτηρίου του Δημοτικού Σχολείου στο κέντρο της Βιάννου¹⁷.

16 Σύμφωνα με πιστοποιητικό που υπογράφει ο Δ. Παπαμαστοράκης και φέρει ημερ/νία 10-11-1899 , ο Δ. Παπαμαστοράκης υπογράφει ως Σχολάρχης Βιάννου του σχολ. έτους 1893-94.

17. Καδιανάκη Εμ. Διδασκάλου, Βιβλίον Ιστορίας Δημοτικού Σχολείου Άνω Βιάννου

Το έτος 1921 ιδρύθηκε το Ημιγυμνάσιο Βιάννου με δύο πρώτες γυμνασιακές τάξεις, « με τον όρο, όπως η οικεία κοινότητα παραχωρήσει διδακτήριον και χορηγήσει τα αναγκασιούτα σκεύη και έπιπλα και διδακτικά όργανα¹⁸. Στεγάστηκε σε διάφορα ιδιωτικά σπίτια της Άνω Βιάννου εντελώς ακατάλληλα για την κάλυψη διδακτικών αναγκών. Λειτούργησε τα τρία πρώτα χρόνια με δύο μόνο τάξεις, το 1924-25 προστέθηκε η Γ΄ τάξη, το 1925-26 η Δ΄ και το σχολ. έτος 1929-30 η Ε΄. Από το 1930-31 προήχθη σε πλήρες εξατάξιο Γυμνάσιο, μετά από επίμονες προσπάθειες της τοπικής κοινωνίας. Από το 1931 στεγάστηκε στο διδακτήριο που φιλοξενείται ως σήμερα ανατολικά της Πλάκας στη θέση Νταέρηδες, σε οικοπέδο – εγκαταλειμμένο τουρκικό νεκροταφείο. Το 1966-67 προστέθηκε η νέα πτέτυγα¹⁹.

Το Σχολαρχείο Βιάννου μέσα από τις εκθέσεις λειτουργίας του σχολ. έτους 1907-1908

Σαφή εικόνα της εκπαίδευσης μας δίνουν δύο εκθέσεις του σχολάρχη του Ελληνικού Σχολείου Ι. Ζουράρη προς το Γενικό Επιθεωρητή Κρήτης. Η άτακτος φοίτηση λόγω απασχόλησης των μαθητών στη συλλογή του ελαιοκάρπου, η ιλαρά, το δριμύ ψύχος καθώς και η έλλειψη βιβλίων είναι οι σημαντικότερες αιτίες που το 1/3 από τους 60 μαθητές, υστερούν στη μάθηση.

« Έκθεσις της καθ' όλον καταστάσεως της εν Άνω Βιάννω Ελληνικής Σχολής»

Εν Άνω Βιάννω τη 28 Δεκεμβρίου 1907

Προς

Τον Γενικόν Επιθεωρητήν Παιδείας

Κύριε Γενικές Επιθεωρητά

Εν τη Ελληνική Σχολή Άνω Βιάννου ης προΐσταμαι κατά το παρόν Σχολικόν έτος 1907-1908 ενεγράφησαν εν συνόλω μαθηταί 60 εξ ων 22 ενεγράφησαν εν τη πρώτη τάξει, 19 εν τη Δευτέρα και ισάριθμοι εν τη Τρίτη. Και τακτικώς μεν φοιτώσιν οι πλείστοι αυτών, ατάκτως δ' ελάχιστοι καθ' όσον εκ των 60 μαθητών 32 έχουσιν ολιγωτέρας των 10 απουσιών, 14 από 10-20, 8 από 20-30, δύο από 30-40 και 4 από 40-55. Και άλλοι μεν τούτων απουσιάζουσιν ένεκα ασθενείας άλλοι δ' ένεκα διαφόρων άλλων λόγων ων σπουδαιότεροι είναι οι εξής δύο. 1) εργασία των γονέων αυτών οίτινες πένητες όντες και μη δυνάμενοι να μεταχειρισθώσι προς εκτέλεσιν αυτής εργάτας επί μισθώ απασχολούσι προς τούτο τους εαυτών παίδας και 2) ψύχος δριμύ, καθ' όλην την επαρχίαν ως εκ των πολλών υδάτων υπάρχον, όπερ, οι πλείστοι των μαθητών, επειδή κατά το πλείστον είναι ανυπόδητοι και άνευ επανωφορίου, μη δυνάμενοι να υποφέρωσιν αναγκάζονται εκόντες και άκοντες να απουσιάζωσιν. Εκτός όμως των τριών ανωτέρω λόγων υπάρχει και τέταρτος ου ένεκα τέσσαρες των μαθητών ηναγκάσθησαν να απόσχωσιν επί τριήμερον των μαθημάτων και ο λόγος ούτος είναι η ποινή της αποβολής ην υπέστησαν άτε ανάρμοστον εις μαθητήν προς τους εαυτών διδασκάλους επιδειξάμενοι διαγωγήν.

18. Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, Εν Αθήναις τη 22 Σεπτεμβρίου 1921, τεύχος 1, αρ. φύλ. 176 « Περί ιδρύσεως εν Άνω Βιάννω Κρήτης πρώτης και δευτέρας τάξεως εξαταξίου Γυμνασίου, Κωνσταντίνος Βασιλεύς των Ελλήνων »

19. Παπαδάκη Γεωργίου : «Βιάννος – Διαχρονική πορεία από τα βάθη των αιώνων μέχρι σήμερα », εκδόσεις Σμυρνωτάκη, Αθήνα 2002

Προκειμένου νυν να ομιλήσω περί της προόδου των μαθητών αναφέρω τα εξής : Εκ των 19 οίτινες, ως άνω είρηται φοιτώσιν εν τη Τρίτη τάξει μόνον 6 φαίνονται ήδη προβιβάσιμοι, 3 υστερούσιν εις 1 μάθημα, 1 εις δύο και 3 εις 3 οι δε λοιποί 6 εις πλείονα των τριών. Καλύτερα οπωσδήποτε φαίνεται η πρόοδος των μαθητών της Β΄ τάξεως καθ' όσον εκ των 19, δεκατέσσαρες προβιβάζονται ήδη εις πάντα τα μαθήματα έτι δε καλύτερα η των της Α΄ εν η εκτός 5 οίτινες υστερούσιν εις εν ή δύο το πολύ μαθήματα πάντες οι λοιποί προάγονται. Το μάθημα δε εις ο, σχεδόν πάντες οι μη παρέχοντες βεβαίους ελπίδας προβιβάσεως, υστερούσιν είναι τα Ελληνικά εν τε Τρίτη και Δευτέρα τάξει. Μαθητής της Γ΄ τάξεως, ότε το πρώτον αφικόμην ενταύθα, γράψαι καθ' υπαγόρευσίν μου απλουστάτην τινά επί του μαυροπίνακος φράσιν ήν επρόκειτο να μεταφέρει εις το αρχαίον ιδίωμα ίστατο ενεός απορών τι να πράξη. Ερωτηθείς δε κατόπιν τι σημαίνει να μεταφέρει τις φράσιν τινά εκ του νέου εις το αρχαίον ιδίωμα εδήλωσεν άγνοια καθ' όσον κατά το παρελθόν έτος, ως μοι επεβεβαίωνεν αυτός τε και οι λοιποί συμμαθηταί, ουδέποτε παρουσιάσθη ευκαιρία να μάθη τούτο. Εκ τούτου δε συνεπέρανα ότι οι κατά το παρελθόν έτος ελληνοδιδάσκαλοι ηρκούντο μόνον εις την υπό των μαθητών ξηράν απομνημόνευσιν των κανόνων της τε γραμματικής και του συντακτικού μηδόλως εφαρμοζομένων τούτων επί παραδειγμάτων εξεγκεκριμένου βιβλίου ή μη λαμβανομένων. Και κατά το παρόν δε σχολικό έτος ουδέν τοιούτο είχε ορισθή ου ένεκα ηναγκάσθη να ορίσω τα γυμνάσματα Παπανδρέου. Επειδή όμως ο χρόνος είχε παρέλθη εν Ηρακλείω δ' επεκράτει παντελής έλλειψις τούτων περιήλθον εις την ανάγκην να υπαγορεύω εις αυτούς καθ' εκάστην τα εις το εξεταστέον μέρος του συντακτικού και της γραμματικής αναφερόμενα παραδείγματα των ως άνω είρηται, γυμνασμάτων αποτέλεσμα της οποίας μεθόδου είναι η οσημέραν παρατηρουμένη σημαντική βελτιώσις των μαθητών. Έτερον μάθημα εις ο τα μέγιστα υστερούσιν οι της Γ΄ τάξεως μαθηταί είναι τα Γαλλικά.

« Έκθεσις περί της προόδου και φοιτήσεως των μαθητών του Ελληνικού Σχολείου Άνω Βιάννου »

Κρητική Πολιτεία
Ελληνική Σχολή Βιάννου
Αρ. πρωτ. 14/διεκπ 5

Εν Άνω Βιάννω τη 20^η Μαρτίου 1908

προς

Τον κ. Γενικόν Επιθεωρητήν της Παιδείας

Κύριε Γενικέ Επιθεωρητά

Ευσεβάστως διαβιβάζω υμίν συμφώνως τη υπ' αρθ. Πρωτ. 1/διεκπ. 1 υμετέρα εγκυκλίω την δευτέραν έκθεσιν περί της καθόλον καταστάσεως της υπ' εμέ Σχολής. Εν τη παρούση έκθεσει θα παραλείψω να απαντήσω υμίν εις τα υποστοιχεία Α και Γ και εις τα υπ' αριθ. 4 του στοιχείου Β μέρη της υμετέρας εγκυκλίου επειδή περί τούτων ανέφερα υμίν εν τη πρώτη έκθεσει ην έστειλα προς υμάς κατά τον μήνα Δεκέμβριον, πάσα δ' όθεν επανάληψις τούτων θέλει είσθε άσκοπος μεν, ανόητος δε περιττολογία την αγανάκτησιν μόνον του αναγνώστου διεγείρουσα. Τούτου ένεκεν θα προσπαθήσω μετά πάσης της δυνατής σαφηνείας και ακριβείας να απαντήσω υμίν εις δύο μόνον σημεία της υμετέρας εγκυκλίου 1) εις το της φοιτήσεως και 2) εις το της προόδου. Και προκειμένου μεν περί της φοιτήσεως μετά λύπης μου αναγγείλω υμίν ότι οι πλείστοι των μαθητών φοιτώσιν ατάκτως καθ' ότι εκ των 60 μαθητών 15 έχουσιν από 1-10 απουσίας, έτεροι τοσούτοι από 10-20, 11 από 20-30, 5 από 30-40, 3

από 40-50, 5 από 50-60, 3 από 60-70, 1 από 70-80 και 2 από 80-100. Η άτακτος δ' αύτη αυτών φοίτησις οφείλεται εις τους λόγους ούς και εν τη ετέρα προς υμάς εκθέσει ανέφερα δηλ. 1) εις την των γονέων αυτών εργασίαν οίτινες πένητες όντες και μη δυνάμενοι να προσλαμβάνωσιν εις τας διαφόρους αυτών γεωργικάς εργασίας και δη εις την συλλογήν του ελαιοκάρπου εργάτας επί μισθώ απασχολούσι προς τούτο τους εαυτών παίδας και 2) εις το δριμύ ψύχος όπερ οι πλείστοι των μαθητών, ως όντες ανυπόδητοι και ημίγυμνοι, μη δυνάμενοι να υποφέρωσιν εκόντες και άκοντες απέχουσι των μαθημάτων.

Η άτακτος δ' όμως αυτών φοίτησις δεν οφείλεται μόνον εις τους δύο τούτους λόγους αλλά και εις έτερον πολλώ σπουδαιότερον των άλλων και ο λόγος ούτος είναι η νόσος ιλαρά. Η δεινή αύτη νόσος κατά τας τελευταίας ημέρας του μηνός Ιανουαρίου τα πρώτα κρούσματα επί των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου σημειώσασα προσέβαλεν είτα και τους του ελληνικού τα μέγιστα την κανονικήν λειτουργίαν τούτου χαλαρώσασα. Επί ένα και πλέον μήνα διαρκέσασα αύτη εκώλυσε πολλούς των μαθητών να προσέλθωσιν εις τας εξετάσεις υποβληθέντων εις ταύτας άμα τη αναρρώσει κατά τας πρώτας της τεσσαρακοστής ημέρας.

Προκειμένου δε περί της προόδου γνωρίζω υμίν ότι 15 υστερούσιν εις τα ελληνικά και ισάριθμοι εις τα Γαλλικά, 13 εις τα Μαθηματικά, 11 εις τα Φυσικά, 8 εις την ιστορίαν, 4 εις την γεωγραφίαν, 2 εις τα θρησκευτικά, ισάριθμοι εις τα τεχνικά και εις τα γεωργικά. Σημειωτέον όμως ότι ο υστερών επί παραδείγματι εις τα ελληνικά είναι δυνατόν να υστερή και εις τα Γαλλικά ή εις τα Φυσικά... δι' ό και ο ολικός αριθμός των υστερούντων εις πάντα τα μαθήματα ανέρχεται μόνον εις 21. Οι σπουδαιότεροι δε λόγοι δι' ους οι πλείστοι αν μη πάντες υστερούσιν είναι δύο, η έλλειψις βιβλίων και η άτακτος φοίτησις. Οι γονείς των περισσοτέρων μαθητών ενταύθα, ως και πανταχού σχεδόν, είναι πένητες μόλις κερδίζοντες τον επιούσιον άρτον επομένως παρ' όλην την καλήν διάθεσιν δεν είναι εις θέσιν να αγοράσωσι τα αναγκαιούντα τοις παισί βιβλία οίτινες ούτω στερούνται τούτων καθ' όλον το σχολικό έτος. Οι μαθητές ατάκτως φοιτώντες και μη ακούοντες την διδασκαλίαν των διδασκάλων δεν δύνανται να εννοήσωσι το μάθημα ως εκ τούτου δε μεταβαίνοντες εις την αίθουσαν της παραδόσεως και εξεταζόμενοι αποτυγχάνουσι οικτρότατα.

Εν Άνω Βιάννω τη 20 Μαρτίου 1908

Ευπειθέστατος

Ο Διευθυντής του Ελληνικού Σχολείου

Ι. Ζουράρης

»

Γυμνάσια

Ο θεσμός του Γυμνασίου από την τουρκοκρατία στην Κρητική Πολιτεία

Γυμνάσια Νεαπόλεως και Ηρακλείου.

Δεύτερη βαθμίδα της μέσης εκπαίδευσης ήταν το Γυμνάσιο, σχολείο που πήρε τη μορφή σχολείου τετραετούς φοίτησης μετά τη Σύμβαση της Χαλέπας (1878). Οργανώθηκε όπως και το Ελληνικό σχολείο στα γερμανικά πρότυπα με διάταγμα του 1836, ενώ λειτουργούσαν Γυμνάσια και πριν απ' αυτή τη χρονολογία. Το τετραετές γυμνάσιο διατηρήθηκε ως το 1929, έτος που έγινε εξαετές και κάλυψε όλο τον κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με την κατάργηση των Ελληνικών σχολείων.

Μέχρι το 1883-84 δεν υπήρχε στην Κρήτη πλήρες τετρατάξιο Γυμνάσιο. Λειτουργούσαν γυμνασιακές τάξεις σε Ηράκλειο, Χανιά και Ρέθυμνο οι οποίες άλλοτε ήταν ενσωματωμένες στο Ελληνικό σχολείο ως ανώτερες τάξεις του, και άλλοτε ως αυτοτελή σχολεία τα Ημιγυμνάσια. Οι προσπάθειες για την ίδρυση αυτοτελούς Γυμνασίου στο Ηράκλειο ξεκίνησαν το 1872 και ολοκληρώθηκαν το 1881 με την ψήφιση του 'περί παιδείας' νόμου ο οποίος όριζε την ίδρυση ενός πλήρες Γυμνασίου στην Κρήτη, το οποίο ονομάστηκε 'Κρητικόν Γυμνάσιον'. Η έδρα του Γυμνασίου έπειτα από απόφαση των χριστιανών πληρεξουσίων στη Γενική Συνέλευση ορίστηκε στο Ηράκλειο όπου λειτουργούσαν δύο γυμνασιακές τάξεις. Το επόμενο έτος 1882-83 προστέθηκε η Γ' γυμνασιακή τάξη και το 1883-84 η Δ' γυμνασιακή τάξη, και έτσι λειτουργούσε ως πλήρες από το έτος αυτό. Το Γυμνάσιο του Ηρακλείου αναγνωρίστηκε από τη Σύγκλητο του Πανεπιστημίου Αθηνών « ως κατηρτισμένον κατά τα εν Ελλάδι κεκανονισμένα » δίνοντας στους αποφοίτους του Γυμνασίου το δικαίωμα εγγραφής στο Πανεπιστήμιο¹.

Το 1884 ιδρύθηκε από τη Δημογεροντία Λασιθίου Γυμνάσιο στη Νεάπολη (το δεύτερο στην Κρήτη) και ακολούθησε η ίδρυση πλήρες Γυμνασίου στα Χανιά το 1886 και Ημιγυμνασίου στο Ρέθυμνο από τις Τμηματικές Εφορείες. Το Γυμνάσιο του Ηρακλείου διατηρούνταν με δαπάνες του δημοσίου, ενώ της Νεάπολης με δαπάνες του Μοναστηριακού ταμείου. Το Γυμνάσιο Χανίων και το Ημιγυμνάσιο Ρεθύμνης διατηρούνταν από τις Τμηματικές Εφορείες των αντίστοιχων τμημάτων. Η διεύθυνση των Γυμνασίων ανατέθηκε στις Τμηματικές Εφορείες, οι οποίες συνεργάζονταν με τις Επαρχιακές και Δημοτικές Εφορείες.

Ο Νόμος του 1889

Με το νόμο του 1889 διατηρήθηκαν τα υπάρχοντα πλήρη Γυμνάσια στα Χανιά, το Ηράκλειο και τη Νεάπολη όπως και το ημιτελές του Ρεθύμνου. Το άρθρο 38 του νόμου περί παιδείας του 1889 καθόριζε ότι τόσο τα γυμνάσια όσο και τα ημιτελή ως αναγνωρισμένα από το Πανεπιστήμιο των Αθηνών «...οφείλουσι να συμμορφώνται κατά γράμμα προς τα εν Ελλάδι περί Γυμνασίων διατεταγμένα και εκάστοτε διατασσόμενα, καθ' όσον αφορά τα διδακτέα μαθήματα, τας ώρας της διδασκαλίας και τον εσωτερικόν κανονισμόν² ». Αρμόδιες αρχές για την επίβλεψη και εφαρμογή του παραπάνω άρθρου ήταν οι Τμηματικές εφορείες. Σε κάθε Γυμνάσιο διορίζονταν 7 καθηγητές, 4 των κλασικών γλωσσών, της ιστορίας και της φιλοσοφίας, ένας των μαθηματικών και των φυσικών, ένας των ιερών και ένας της γαλλικής γλώσσας. Οι καθηγητές των κλασσικών γλωσσών και των μαθηματικών έπρεπε να είναι απόφοιτοι της φιλοσοφικής σχολής του παν/μίου, ο δε καθηγητής των ιερών πτυχιούχος του Ελληνικού Παν/μίου ή της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης.

1. Γοντικάκης Στέφανος, Η παιδεία στην Κρήτη, σελ. 49

2. Εφημερίδα Κρήτη 1039/7-06-1889, Νόμος περί καταργήσεως του περί παιδείας Νόμου των Χριστιανικών σχολείων

Γυμνασιάρχης διοριζόταν ο εμπειρότερος των καθηγητών. Ο καθηγητής των Ιερών είχε την πρόσθετη υποχρέωση 'να κηρύττει τον θεϊόν λόγον εν τη πόλει ένθε είναι το Γυμνάσιον'. Ο μισθός του Γυμνασιάρχου καθορίστηκε στα 1700 γρόσια, των κλασσικών γλωσσών και του μαθηματικού 1400 ενώ του καθηγητή της Γαλλικής και των Ιερών στα 900 γρόσια.

Κρητική Πολιτεία

Ο νόμος 82/1899 καθόριζε το σκοπό του Γυμνασίου, τους κύκλους των μαθημάτων, τα διδακτέα μαθήματα καθώς και τα προσόντα και τους μισθούς των καθηγητών³.

Στο 2^ο μέρος 'Περί μέσης ή Γυμνασιακής Εκπαιδύσεως' και στο κεφ. ΣΤ' 'Περί του Γυμνασίου' στο αρθρ. 67 οριζόταν ο σκοπός ο οποίος ήταν η παροχή υψηλότερης και αρτιότερης γενικής μόρφωσης στους μαθητές και η προετοιμασία για το πανεπιστήμιο :

« Σκοπός του Γυμνασίου είναι, διά της σπουδής μάλιστα μεν των εκκρίτων γλωσσών της αρχαιότητας και της ιστορίας, είτα δε και των μαθηματικών και φυσικών μαθημάτων, να παρέχει τοις εν αυτώ παιδευομένοις υψηλότεραν και αρτιωτέραν γενικήν μόρφωσιν της εν τω Δημοτικώ σχολείω παρεχομένης, και να προπαρασκευάζη αυτούς προς την εν τω Πανεπιστημίω σπουδήν των επιστημών ». Μετά τη συγχώνευση των Ελληνικών Σχολείων με τα τετρατάξια Γυμνάσια, το Γυμνάσιο αποτελούνταν από επτά τάξεις (πρώτη μέχρι εβδόμη) και περιελάμβανε δύο κύκλους μαθημάτων τον κατώτερο και τον ανώτερο. Ο κατώτερος, που αποτελούσαν το Προγυμνάσιο, διδάσκονταν στις τρεις κατώτερες τάξεις σκοπό είχε την προπαρασκευή των μαθητών για τον ανώτερο τον οποίον αποτελούσαν οι τέσσερις ανώτερες (από την Τετάρτη μέχρι την εβδόμη). Ο αριθμός των μαθητών σε κάθε τάξη στις κατώτερες τάξεις (Προγυμνάσιο) δεν έπρεπε να υπερβαίνει τους 50 ενώ στις ανώτερες τους 40. Γυμνάσια ιδρύθηκαν στο Ηράκλειο και τα Χανιά (ήδη λειτουργούσαν), ενώ Προγυμνάσια στο Ρέθυμνο και τη Νεάπολη.

Το κεφ. Ζ' καθόριζε τα διδακτέα στο Γυμνάσιο μαθήματα τα οποία διαιρούνταν σε 'Επιστημονικά' και 'Τεχνικά'. Τα πρώτα ήταν 1) Θρησκευτικά, 2) Αρχαία και Νέα Ελληνική γλώσσα, 3) Λατινική γλώσσα, 4) Γαλλική γλώσσα, 5) Παγκόσμιος ιστορία, 6) Μαθηματικά και Κοσμογραφία, 7) Γεωγραφία, 8) Φυσική Ιστορία, 9) Φυσική, 10) Χημεία, 11) Ψυχολογία και Λογική, 12) Καθήκοντα του Συνταγματικού πολίτη. Στα Τεχνικά μαθήματα συμπεριλαμβάνονταν η 1) Ιχνογραφία, 2) Καλλιγραφία, 3) Γυμναστική και 4) Ωδική. Τα επόμενα άρθρα καθόριζαν διδακτικές επισκέψεις και τον υποχρεωτικό εκκλησιασμό των μαθητών κάθε Κυριακή : 'Κατά πάσαν δε Κυριακήν ή επίσημον εορτήν οι μαθηταί οφείλουσι να εκκλησιάζωνται τακτικώς εν ωρισμένη εκκλησία επιτηρούμενοι υπό τινος των καθηγητών εναλλάξ'. Όλα τα μαθήματα ήταν υποχρεωτικά εκτός από το μάθημα των Θρησκευτικών για τους ετερόθρησκους και ετερόδοξους και της Γυμναστικής και των εκδρομών για τους μαθητές '...ων η υγεία βλάπτεται εκ των σωματικών ασκήσεων κατά πιστοποίησιν ιατρού προς τούτο καλουμένου υπό του Διευθυντού εις το Εκπαιδευτήριον'.

Τα αναλυτικά προγράμματα βάσει των οποίων λειτουργούσαν τα γυμνάσια ήταν αντιγραφή εκείνων της ελεύθερης Ελλάδας, η Πολιτεία όμως πρόσθεσε στην Δ' τάξη τα καθήκοντα και τα δικαιώματα του Συνταγματικού πολίτη, μάθημα που υπήρχε και στο Δημοτικό. Τη δεύτερη διετία (1901-03) ο Γενικός Επιθεωρητής προέβη σύμφωνα με την αρμοδιότητα που του παρείχε ο νόμος σε ορισμένες τροποποιήσεις : «...εισήγαγε την διδασκαλίαν της Γαλλικής από της Αης τάξεως των Ελληνικών σχολείων ηύξησε τας ώρας των φυσικών και ιερών και επήνεγκεν μικράς μεταβολάς εν τη διδακτέα ύλη εν τοις Γυμνασίοις, απήλειψε δε τα Λατινικά εκ της Γης τάξεως του Ελληνικού σχολείου.

3. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, έτος Β', Διάταγμα 'Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως, Εν Χανίοις τη 2 Οκτ. 1899

Εκ των μεταβολών τούτων μόνον η τελευταία εξακολουθεί παραμένουσα και εν τοις νέοις αναλυτικούς προγράμμασι κατά το τρέχον σχολικόν έτος συνταχθείσιν επί τη βάσει των τροποποιήσεω του Νόμου⁴ ».

Το επόμενο κεφ. (Η') καθόριζε τα απαιτούμενα προσόντα και τις αποδοχές των καθηγητών. Το προσωπικό του Γυμνασίου αποτελούσαν ο Γυμνασιάρχης ο οποίος έπρεπε να είναι διδάκτορας του φιλολογικού τμήματος της φιλοσοφικής με τετραετή προϋπηρεσία και 11 – 12 καθηγητές. Οι καθηγητές έπρεπε να είναι 4 Ελληνιστές, ένας Μαθηματικός, ένας Φυσικών, ένας Γαλλικής γλώσσας, ένας Θρησκευτικών, ένας Γυμναστής και ένας ή δύο για τα υπόλοιπα μαθήματα.

Το προσωπικό του Προγυμνασίου αποτελούσαν ο Διευθυντής και δύο Ελληνιστές. Αντί για το δεύτερο Ελληνιστή μπορούσε να διοριστεί καθηγητής Μαθηματικών ή Φυσικών ή προλύτης Θεολογίας. Το μάθημα της Γυμναστικής και τα υπόλοιπα τεχνικά μαθήματα δίδασκε στο Προγυμνάσιο ένας από τους καθηγητές με επιμίσθιο 25 δρχ. μηνιαίως.

Για τους απόφοιτους των Ανωτέρων εξατάξιων Δημοτικών σχολείων οι οποίοι επιθυμούσαν να καταταχθούν στο Γυμνάσιο, προσαρτίσθηκε στο Γυμνάσιο μια Προπαρασκευαστική τάξη, στην οποία διδάσκονταν επί ένα έτος τα απαιτούμενα μαθήματα για να μπορέσουν να συμβαδίσουν με τους μαθητές του Γυμνασίου, κατατασσόμενοι στην Δ' τάξη του Γυμνασίου μετά την επιτυχή αποφοίτηση από την προπαρασκευαστικής τάξη για τη σύσταση της οποίας έπρεπε να υπάρχουν τουλάχιστον 15 μαθητές.

Οι καθηγητές έπρεπε να είναι απόφοιτοι πανεπιστημίου, της γυμναστικής απόφοιτος γυμναστικής σχολής ενώ της Ιχνογραφίας, Καλλιγραφίας και Ωδικής οι πτυχιούχοι Πολυτεχνείου ή Ιχνογραφικής Σχολής ή Ωδείου. Ο καθηγητής των Θρησκευτικών προτεινόταν από την Ιερά Σύνοδο της Κρήτης και έπρεπε να είναι απόφοιτος Θεολογικής Σχολής του Παν/μίου ή της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης. Οι νεοδιοριζόμενοι Ελληνιστές δεν μπορούσαν να διδάξουν στις ανώτερες γυμνασιακές τάξεις. Αποκτούσαν αυτό το δικαίωμα μετά την προαγωγή τους σε καθηγητές, αφού αποκτούσαν τριετή ευδόκιμη υπηρεσία στο Προγυμνάσιο ή στις τρεις κατώτερες τάξεις του Γυμνασίου. Οι ώρες διδασκαλίας των καθηγητών καθορίστηκαν σε 24 εβδομαδιαίως, του Διευθυντή Προγυμνασίου σε 18-20, και του Γυμνασιάρχη σε 12-15 ο οποίος δίδασκε τα Ελληνικά στην εβδόμη τάξη και σε περίπτωση ανάγκης τα φιλοσοφικά μαθήματα στην 6^η και 7^η τάξη.

Οι απολαβές των καθηγητών ποίκιλαν ανάλογα με τη βαθμίδα διδασκαλίας και το διδασκόμενο μάθημα. Στις τρεις κατώτερες τάξεις του Γυμνασίου και στην προπαρασκευαστική τάξη οι διδάσκοντες τα Ελληνικά ελάμβαναν 200 δρχ. μηνιαίως ενώ στις ανώτερες τάξεις οι διδάσκοντες Ελληνικά, Μαθηματικά και τα Φυσικά μαθήματα 250 δραχ. Ο καθηγητής των Θρησκευτικών και της Γαλλικής γλώσσας 200 δραχ., ενώ ο Γυμνασιάρχης 320. Όσοι δίδασκαν στο Προγυμνάσιο λάμβαναν 200 δρχ. ενώ ο διευθυντής λάμβανε και το διευθυντικό επίδομα που καθορίστηκε στις 20 δραχ. Ο Γυμναστής ο οποίος δίδασκε μόνο στο Γυμνάσιο λάμβανε 100 δραχ. ενώ ο μισθός των καθηγητών των τεχνικών μαθημάτων καθοριζόταν ανάλογα με τις ανάγκες της υπηρεσίας και δεν μπορούσε να υπερβεί τις 100 δραχ. μηνιαίως. Η αύξηση για κάθε καθηγητή λόγω χρόνου υπηρεσίας καθορίστηκε στις 20 δραχ. ανά κάθε πενταετία μέχρι να συμπληρωθούν τρεις πενταετίες. Μετά τη συμπλήρωση των τριών πενταετιών δεν χορηγούνταν άλλη αύξηση.

4. Κρητική Πολιτεία, Ανωτέρα Δ/σεις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης, Η εν Κρήτη Εκπαίδευσις, Εν Χανίοις εκ του τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας, 1904, σελ. 27

Στο κεφ. Θ' καθορίζονταν τα περί συνεδριάσεων των καθηγητών· τακτική συνεδρίαση καθορίστηκε η τελευταία Κυριακή κάθε μήνα, ενώ έκτακτη μπορούσε να συγκαλέσει ο Γυμνασιάρχης όποτε έκρινε αυτό αναγκαίο. Καθοριζόταν επίσης σύμφωνα με το άρθρ. 106 ότι ο Γυμνασιάρχης ήταν ο αντιπρόσωπος (εξωτερικός) του εκπαιδευτηρίου στις αρχές, στο κοινό, στους γονείς και κηδεμόνες των μαθητών, έχοντας ταυτόχρονα και την υποχρέωση εσωτερικώς «...οφείλει να συγκρατή και διευθύνη αυτό, ώστε και παρά τοις διδασκάλοις και παρά τοις μαθηταίς να επικρατή κοινόν τι πνεύμα εξ αυτού απορρέον ».

Στο κεφ. ΙΑ' καθορίζονταν τα δικαιώματα και τα καθήκοντα των λειτουργών της μέσης εκπαίδευσης.

Την αναγκαιότητα λειτουργίας Ημιγυμνασίων και Γυμνασίων στα οποία φοιτούσαν παιδιά της μεσαίας τάξης, τάξης με μεγάλη προσφορά στον αγώνα για ελευθερία, τονίζει ο Αντ. Μιχελιδάκης σε αγόρευσή του στην Κρητική Βουλή. Η ύπαρξη Γυμνασίου θεωρήθηκε απαραίτητη προϋπόθεση για τη διατήρηση της ταυτότητας των Κρητών. Η διατήρηση της ατομικότητας και της ιδιαίτερης ταυτότητας των Κρητών σύμφωνα με το Μιχελιδάκη είναι 'εκ των ών ουκ άνευ' προκειμένου να μην απορροφηθούν κατά την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, όπως χαρακτηριστικά τόνισε⁵ :

«...Λοιπόν, κύριοι. Τα γυμνάσια πρέπει να υπάρχουν. Έχομεν ακόμη ανάγκην αυτών επί δέκα και είκοσιν έτη. Ημείς δε οι οποίοι από ημέρας εις ημέραν αναμένομεν την Ένωσιν μετά της Ελλάδος, πρέπει να ευρεθώμεν παρεσκευασμένοι δια να μη απορροφηθώμεν αλλά να διατηρήσωμεν την ατομικότητά μας, θα την διατηρήσωμεν δε αν έχωμεν ανθρώπους ειδικούς προς πάντα. Διά αυτόν τον λόγον πρέπει να υπάρχωσι γυμνάσια. Διά τούτο ημείς εις το πρόγραμμα εις τον νεώτερον νόμον αυτόν τον οποίον εκάμομεν, ιδρύομεν δύο ημιγυμνάσια εις το Ρέθυμνον, εις τμήμα, το οποίον κατοικείται σχεδόν από 60 χιλιάδες, και εις το Λασιθί, το οποίον επίσης από τόσους κατοικείται. Τούτο το εκάμομεν, κύριοι, δι' αυτόν τον λόγον, και δι' άλλον επίσης σπουδαίον λόγον, ότι οι παίδες, οι οποίοι φοιτώσιν εις τα γυμνάσια είναι κυρίως οι παίδες της μεσαίας εκείνης τάξεως των Κρητών συμπολιτών μας, οι οποίοι συνετέλεσαν τα μέγιστα υπέρ του νυν καθεστώτος και οι οποίοι έπαθον εκ της τελευταίας επαναστάσεως και δεν είναι τώρα εις θέσιν να μεταφέρωσι τα παιδιά των εις τα κέντρα, εις τα οποία εκτός της δαπάνης την οποίαν θα πληρώσωσι και την οποίαν αδυνατούσι να καταβάλωσιν, είναι εκτεθειμένα και εις τόσους ηθικούς κινδύνους, των οποίων παράδειγμα μας έδωκαν τα εσχάτως συμβάντα εν Ηρακλείω...».

4. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ', Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής (Περίοδος Α'. Συνεδρία ΜΘ'), Εν Χανίοις 13 Ιουλίου 1901

Οι παιδονόμοι Τουρκοκρατία

Ο θεσμός των παιδονόμων ίσχυε και κατά τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας στην Κρήτη. Στην Ελληνική σχολή Βιάννου υπηρετούσε παιδονόμος ο οποίος αμελούσε παντελώς τα καθήκοντά του, επισκεπτόταν το σχολείο μια φορά την εβδομάδα για το θεαθήναι, σε αντίθεση με τα οιοπωλεία τα οποία δεν παρέλειπε να επισκέπτεται καθημερινά. Σε έγγραφο του Α.Δ.Λ. έτους 1893, ο παιδονόμος της Ελληνικής Σχολής Βιάννου, αναφέρεται από τον ελληνοδιδάσκαλο της Σχολής ότι αμελεί παντελώς τα καθήκοντά του¹. Παραλείπει δηλαδή την «...κατά τας ημέρας της παραδόσεως των μαθημάτων εν τη Σχολή κατεπέιγουσαν παρουσίαν του και την μεγίστην ανάγκην να διατηρή, όσον οίον τε την τάξιν και ησυχίαν της ρηθείσης Σχολής...ή εις τας ιδιωτικάς του εργασίας διατελεί μέχρι τούδε ή και εάν έλθη άπαξ της εβδομάδος προς το θεαθήναι, έρχεται κυρίως προς επίσκεψιν κατά σειράν των οιοπωλείων εμφανιζόμενος ως εκ του περισσού και έως την αυλήν της Σχολής και μας ερωτά πως περάσαμεν αυτήν την εβδομάδα ».

Κρητική Πολιτεία

Στο κεφ. ΙΕ' 'Περί επιστατών και υπηρετών', άρθρα 146-153, προέβλεπε το διορισμό σε κάθε Γυμνάσιο, ενός επιστάτη (α' τάξεως) με μηνιαίο μισθό 60 δραχ. και ενός υπηρετή με μισθό 30 δραχ. και σε κάθε προγυμνάσιο ενός επιστάτη με μισθό 50 δραχ. Αν οι μαθητές του Γυμνασίου υπερέβαιναν τους 200 διοριζόταν ένας ακόμη επιστάτης (β' τάξεως) με μισθό 50 δραχ. Στο άρθρο 148 προβλεπόταν ο διορισμός επιστάτη σε κάθε ανώτερο σχολείο ή τετρατάξιο δημοτικό αρρένων με μισθό 50 δραχ. και σε κάθε ανώτερο παρθεναγωγείο ή τετρατάξιο σχολείο θηλέων μία επιστάτρια ή ένας επιστάτης με μισθό 40 δραχ. Επίσης μπορούσε να διορισθή και δεύτερος επιστάτης και σε δημοτικά σχολεία αρρένων και θηλέων αν οι μαθητές ξεπερνούσαν τους 200. Ο διορισμός σε όλα τα εκπαιδευτήρια γινόταν από το Σύμβουλο της Παιδείας έπειτα από πρόταση του Δ/ντή του σχολείου. Ο Σύμβουλος είχε δικαίωμα να τους απολύσει σε περίπτωση παρεκτροπής τους. Οι δ/ντές των σχολείων καθόριζαν τα καθήκοντα των επιστατών και είχαν δικαίωμα να επιβάλλουν πρόστιμο μέχρι 10 δραχμές και να προτείνουν στο Σύμβουλο την απόλυσή τους αν ήταν υπότροποι. Οι επιστάτες α' τάξεως έπρεπε να έχουν ηλικία 30-60 ετών, να είναι εγγράμματοι και 'να έχωσι ανεπίληπτον παρελθόν'.

Στο άρθρο 153 καθοριζόταν ότι οι επιστάτες των Προγυμνασίων, των Γυμνασίων, αλλά και των δημοτικών σχολείων αναλάμβαναν την επιτήρηση των μαθητών, και μεριμνούσαν για τον έλεγχο της συμπεριφοράς και της διαγωγής τους εντός αλλά και εκτός σχολείου². Είχαν την υποχρέωση να καταγγέλουν στους διευθυντές των σχολείων όσους μαθητές παρεκτρέπονταν. Το παραπάνω άρθρο όπως φάνηκε τον επόμενο χρόνο (1900) δεν ήταν αρκετό για τον απόλυτο έλεγχο της ηθικής συμπεριφοράς των μαθητών και για το λόγο αυτό κρίθηκε απαραίτητη η συμπλήρωσή του με σύνταξη ιδιαίτερου κανονισμού ο οποίος προέβλεπε διορισμό παιδονόμων «...επειδή εις τας πόλεις και τας κωμοπόλεις συνέρχονται μαθηταί από διάφορα μακρινά μέρη κατοικούντες εις χάνια ή δωμάτια ιδιαίτερα. Ουδεμία επίβλεψις εξασκείται επί της διαγωγής των και έχομεν δυστυχώς παραδείγματα μεγάλης διαφθοράς...».

1. Α.Χ.Δ.Λ. 083/ 26/01/1893, καταγγελία παιδονόμου Βιάννου για παράλειψη καθήκοντος.

2. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, αρ. νόμου 82, Διάταγμα 'Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως', Κεφ. ΙΕ', 'Περί επιστατών και υπηρετών' Εν Χανίοις τη 2 Οκτωβρίου 1899

Στη Βουλή των Κρητών επικρίθηκε από βουλευτές, ως μη αναγκαίος, ο διορισμός παιδονόμου στη Νεάπολη και μάλιστα προεκλογικά, αφού η Πολιτεία έπρεπε να δώσει προτεραιότητα στην ορθολογικότερη διάθεση του δημόσιου χρήματος με το διορισμό δημοδιδασκάλων. Ο Ν. Γιαμαλάκης υπερασπίστηκε την αναγκαιότητα διορισμού παιδονόμων και απαντώντας στο βουλευτή Σφακίων Γ. Παπαδόπετρο που κατηγόρησε το Σύμβουλο ότι δεν διόρισε δασκάλους στην επαρχία του, ανέφερε την παντελή έλλειψη διδασκάλων, τόσο στην Κρήτη όσο και στην ελεύθερη Ελλάδα. Υπήρχαν μόνο διδασκάλισσες³.

Στο άρθρο 163 του νόμου 485/1903 'Περί Οργανισμού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως, τμήμα ΙΕ' 'Γενικά διατάξεις' απαλείφεται ο όρος 'επιστάτης' και 'παιδονόμος' και γίνεται λόγος για υπηρέτη ο οποίος διορίζεται « Χάριν της καθαριότητος των Σχολείων και της άλλης υπηρεσίας αυτών διορίζεται διά διαταγής του Συμβούλου επί της Παιδείας εν τοις Γυμνασίοις και Ημιγυμνασίοις εις υπηρέτης με μισθόν δραχ. 40 κατά μήνα. Εν δε τοις Ελληνικοίς Σχολείοις, τοις έχουσι πλείονας των 60 μαθητών, εν τοις Ανωτέροις Παρθεναγωγείοις και εν τοις δημοτικίοις Σχολείοις αμφοτέρων των φύλων τοις έχουσι πλείονας των 100 μαθητών εις υπηρέτης ή μία υπηρέτρια με μισθόν 30-40 δρ. κατά μήνα.

Όταν εν τινι δημοτικώ Σχολείω ο αριθμός των μαθητών υπερβαίνει τους 300 τότε διορίζεται και δεύτερος υπηρέτης. Το αυτό συμβαίνει και εν τοις Ελληνικοίς Σχολείοις όταν ο αριθμός των μαθητών υπερβαίνει τους 300 ή όταν διά το πλήθος αυτών ιδρύεται και β' Ελληνικόν Σχολείον ότε διορίζεται ιδιαίτερος τούτου υπηρέτης ».

Το παραπάνω έρθρο τροποποιήθηκε με το νόμο 601/1905 . Το άρθρο προέβλεπε το διορισμό υπηρετών στα Ελληνικά σχολεία των πόλεων, στα Ημιγυμνάσια, Γυμνάσια και στο Διδασκαλείο με μισθό 40 δραχ., ενώ αύξησε τον προαπαιτούμενο για το διορισμό υπηρέτη αριθμό μαθητών στα Ελληνικά σχολεία των επαρχιών από 60 σε 100 μαθητές⁴.

Σύμφωνα με το με αρ. 73 Διάταγμα του 1909 που υπογράφουν τα μέλη της εκτελεστικής επιτροπής (Μιχελιδάκης Πρόεδρος, μέλη Πετυχάκης Μ., Βενιζέλος Ελ. και Πωλογώργης Χ.) ύστερα από κάποιες παρεκτροπές μαθητών του Γυμνασίου Χανίων και τις έγγραφες καταγγελίες του Γυμνασιάρχη προτάθηκε από τον επίτροπο της Παιδείας η λήψη αυστηρότερων μέτρων, τα οποία υιοθέτησε η εκτελεστική Επιτροπή⁵. Σύμφωνα με το άρθρ. 2, οι παιδονόμοι επέβλεπαν την εκτός σχολείου συμπεριφορά των μαθητών όλων των εκπαιδευτηρίων των πόλεων όχι μόνο κατά τις εργάσιμες ημέρες αλλά και κατά τις θερινές διακοπές. Το άρθρο 5 τους έδινε το δικαίωμα εισόδου στα δωμάτια των μαθητών οποιαδήποτε ώρα ημέρας και νύχτας : « Δύνανται εν πάση στιγμή της τε ημέρας και νυκτός να εισέρχονται εις τα δωμάτια των μη παρ' οικογενείας διαμενοντων μαθητών ίνα εξελέγχωσι τα κατ' αυτούς. Τους δε γονείς ή κηδεμόνας, οίτινες έχουσι εν ταις εαυτών κατοικίαις τους υπ' αυτών κηδεμονευομένους ειδοποιούσι περί παντός ατόπου, όπερ ήθελον παρατηρήσει κατά την εκτός του σχολείου διαγωγή τούτων ». Είχαν επίσης τη δυνατότητα να εισέρχονται οποιαδήποτε ώρα ημέρας και νύχτας σε θέατρα, ωδικά καφενεία και ξενοδοχεία που υποπεύονταν ότι διατριβούν μαθητές. Τηρούσαν τετράδιο με τα στοιχεία κάθε μαθητή και σε περίπτωση απουσίας από το σχολείο τον αναζητούσαν το βράδυ στο σπίτι του.

3. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ', Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής (Περίοδος Α', Συνεδρίασις Θ'), Εν Χανίοις 28 Μαΐου 1901.

4. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος πρώτον, αριθ. Νόμου 601, 'Περί Τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του υπ' αριθ. 485 νόμου, Εν Χανίοις τη 3 Σεπτεμβρίου 1905.

5. Βασιλείον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, τεύχος 1^ο, Εν Χανίοις τη 15 Απριλίου 1909 –Αριθ. 17^οc

Καθήκον των παιδονόμων ήταν ακόμη «...να περιέρχονται, κατά το θέρος και τας θερινάς διακοπάς, τας ακτάς και πάντα τα μέρη εις ά φοιτώσι μαθηταί επιτηρούσιν αυτούς και απαγορεύουσι τοις μικροίς μαθηταίς τοις μη συνοδευομένοις υπό των γονέων ή των κηδεμόνων να λούωνται εις μέρη επικίνδυνα ». Ακόμη να μεταβαίνουν στις εκκλησίες κατά τις γιορτές και τα πανηγύρια φροντίζοντας την κόσμια διαγωγή των μαθητών. Επίσης την εβδομάδα των παθών «...να μεταβαίνουσι καθ' εκάστην εσπέραν εις τον καθεδρικόν ναόν εκάστης πόλεως επιτηρούντες και σωφρονίζοντες τους θορυβούντας ή παρεκτρεπομένους των μαθητών ». Κατά την άσκηση των καθηκόντων τους οι παιδονόμοι είχαν αρωγούς τους χωροφύλακες οι οποίοι τους ενίσχυναν στο έλεγχο υπόπτων μερών και σε κάθε άλλη υπόθεση που υποδεικνυόταν σ' αυτούς. Τέλος, οι ίδιοι οι παιδονόμοι, μπορούσαν να τιμωρηθούν ή και να απολυθούν από το Σύμβουλο της Παιδείας για παραπτώματά τους.

Το 1900 (19 Μαρτ.) διορίστηκε επιστάτης του Ανώτερου Δημοτ. Σχολ. Βιάννου ο Αντ. Κόμης. Υπηρέτης στο Δημ. Σχολ. Βιάννου διορίστηκε με το με αρ. 36/1 Οκτ. 1903 ηγεμονικό διάταγμα ο Γεώργιος Αγαπάκης με μηνιαίο μισθό 40 δραχ. Με το με αριθ. 75/24-12-1903 Διάταγμα διορίστηκε ο Εμμ. Στ. Λουλάκης ή Σταυρακόπουλος υπηρέτης του Δημοτικού Σχολείου Αμιρών Βιάννου με μηνιαίο μισθό 30 δραχ. Με το 119/6-7-1905 Ηγεμονικό διάταγμα που υπογράφει ο Σύμβουλος της Παιδείας Δ. Ξανθουδίδης, απολύθηκαν 'ελλείψει πιστώσεων' πολλοί υπηρέτες. Ανάμεσα σ' αυτούς και ο Χαρ. Στειωτάκις υπηρέτης του 'εν Επάνω Βιάννω Ελληνικού Σχολείου'.

ΜΕΡΟΣ Β΄

Δημοτικά Σχολεία των Δήμων Αρκαλοχωρίου και Βιάννου Κατά την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας

Δημοτικά Σχολεία του Δήμου Αρκαλοχωρίου

1. Δημοτικό Σχολείο Αρκαλοχωρίου

Οι προσπάθειες των κατοίκων του Αρκαλοχωρίου για ίδρυση σχολείου στο Αρκαλοχώρι ξεκινούν από το έτος 1887, όταν οι κάτοικοι απευθύνονται στη Δημογεροντία και ζητούν την ίδρυση σχολείου¹.

Κατά την κρητική επανάσταση του 1889 για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού, πυρπολήθηκε από τους Οθωμανούς το χωριό Πατσίδερος και το σχολείο αυτού το οποίο βρισκόταν στην ανατολική πλευρά του στον περίβολο του ναού της γεννήσεως της Θεοτόκου. Στο σχολείο αυτό το μοναδικό στην περιοχή του τ. Δήμου Αρκαλοχωρίου, που απήχε περί τα 2,5 χμ (30 λεπτά για ένα μέσο ενήλικα πεζοπόρο) φοιτούσαν οι μαθητές των γύρω χωριών και οι περισσότεροι από το Αρκαλοχώρι. Επειδή το κατεστραμμένο σχολείο δεν ήταν δυνατόν να λειτουργήσει, το επόμενο σχολ. έτος 1889-90 η εφορεία Ηρακλείου μετέφερε προσωρινά την έδρα του σχολείου στο Αρκαλοχώρι όπου είχαν διασωθεί κάποια οικήματα (με την συμβολή των Οθωμανών κατοίκων του Αρκαλοχωρίου) και μέχρι να επισκευαστεί το σχολείο του Πατσιδέρου. Το σχολ. έτος 1889-90 ξεκίνησε στις 24 Ιανουαρίου 1890 με το διορισμό του δασκάλου Κ. Μπαριτάκη.

Το σχολείο στεγάστηκε και λειτούργησε στο Αρκαλοχώρι τα σχολικά έτη 1889-90, 1890-91 και 1891-92. Το σχολ. έτος 1889-90 στεγάστηκε στο νεόδμητο ναό της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος (ο παλιός μονόκλιτος ναός, μικρότερος του σημερινού), ενώ τα σχολ. έτη 1890-91 & 1891-92 σε κάποιο σπίτι ακατάλληλο για τους σκοπούς της εκπαίδευσης. Τα τρία παραπάνω σχολικά έτη δάσκαλος του σχολείου υπηρέτησε ο Κωνσταντίνος Μπαριτάκης².

Το καλοκαίρι του 1892 είχαν αποκατασταθεί οι ζημιές στο σχολείο του Πατσιδέρου και ο δάσκαλος Κων/νος Μπαριτάκης πήρε εντολή να μεταφέρει την έδρα του σχολείου από το Αρκαλοχώρι στον Πατσίδερο. Έτσι οι μαθητές από το Αρκαλοχώρι έπρεπε να μεταβούν στον Πατσίδερο. Κατά την επανάσταση του 1896-97 καταστράφηκε για τρίτη φορά το σχολείο του Πατσιδέρου. Μετά την ίδρυση της Κρητικής Πολιτείας οι κάτοικοι του Αρκαλοχωρίου ζήτησαν την ίδρυση σχολείου στο Αρκαλοχώρι. Το αίτημα όχι μόνο δεν έγινε δεκτό αλλά και το σχολείο του Πατσιδέρου έγινε ημιημερήσιο. Αυτό σήμαινε ότι ο δάσκαλος του σχολείου Εμμανουήλ Τσαντηράκης (και Σταύρος Καλεντάκης στη συνέχεια) έπρεπε να διδάσκει το πρωί στον Πατσίδερο να τελειώνει το μεσημέρι το μάθημα και να αναχωρεί για το Αρκαλοχώρι να συνεχίσει εκεί τα μαθήματα.

1. Αρχείο Δημογεροντίας Λασιθίου, αριθ. εγγράφου 10-504/2.4/22-10-1887

2. ΑΔΗ, 12^α-011/012/2.4/24-01-1890

Στις αρχές του 1900 αποφασίστηκε η ίδρυση σχολείου στο Αρκαλοχώρι ύστερα από παρέμβαση του Εμμανουήλ Λογιάδη δικηγόρου και πολιτευτή, προσωπικού φίλου του δασκάλου Κων/νου Μπαριτάκη γραμματέα στον τότε Δήμο Αρκαλοχωρίου. Το πρώτο έτος λειτουργίας του ιδρύθηκε ως ημιημερήσιο Αρκαλοχωρίου – Πατσιδέρου. Με το ευχάριστο άγγελμα της ίδρυσης του σχολείου, οι κάτοικοι με σύμπνοια, επιμονή και εργατικότητα πρόσφεραν προσωπική εργασία για την ανέγερσή του. Σημαντικότερη υπήρξε η συμβολή του ενοριακού συμβουλίου αφού οι πάσης φύσεως τεχνίτες πληρωνόταν από το ταμείο της εκκλησίας.

Οι μεταβολές του σχολείου κατά τη διάρκεια της Κρητικής Πολιτείας ήταν οι ακόλουθες : Ιδρύθηκε ως ημιημ. Πατσιδέρου – Αρκαλοχωρίου 78/51/15-9-1900, ως αδιαίρετο 103/67/3-9-1901, ως Γ/θμιο αδιαίρετο 41/42/28-7-1903. Καταργήθηκε 112/48/4-9-1905. Ιδρύθηκε ως Γ/θμιο 314/68/24-11-1906. Προήχθη σε Β/θμιο 40/24/26-3-1911. Ιδρύθηκε αδιαίρετο μεικτό 102/51/30-7-1911.

Το 1915 ονομάστηκε μεικτό πλήρες 1/τάξιο (257/25-7-1915). Προήχθη σε 2/τάξιο μεικτό 181/27-9-1921. Προήχθη σε 3/τάξιο 355/8-10-1926.

Το διδακτήριο

Το πρώτο διδακτήριο κτίστηκε το έτος 1900 εντός του περιβόλου του ναού της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, σε οικόπεδο που ανήκε σε Οθωμανούς και καταλήφθηκε αυθαίρετα από του χριστιανούς.

Η τότε ενοριακή επιτροπή ανέλαβε την ανέγερση του διδακτηρίου. Την αποτελούσαν οι : ιερέας Γεώργιος Ζωγραφάκης ως Πρόεδρος και μέλη οι : Νικόλαος Νταναλάκης, Νικόλαος Μαθιανάκης, Εμμανουήλ Αποστολάκης, Κων/νος Χρονάκης και Ανδρέας Βογιατζάκης. Το διδακτήριο αποτελούνταν από ένα ισόγειο δωμάτιο επιφάνειας 90 τ.μ. με δύο θύρες και 9 παράθυρα, με ξύλινη στέγη και κεραμίδια γαλλικού τύπου. « Το σχέδιον του διδ/ρίου συνετάχθη υπό ειδικών τεχνιτών ». Το κόστος του έργου ήταν 2.000 χρυσές δραχμές. Από το ποσό αυτό τις 1500 δραχμές δαπάνησε η ενορία. Οι 500 αναλογούσαν στα 200 ημερομίσθια προσωπικής εργασίας.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι ο Ελ. Βενιζέλος ως προσωρινός Σύμβουλος Παιδείας ζήτησε να δοθεί από το Δημόσιο η απαιτούμενη ξυλεία σε χωριά που είχαν καταστραφεί τα σχολεία τους εξ' αιτίας της επανάστασης των ετών 1896-98. Ανάμεσα στα χωριά ήταν και το σχολείο « του χωρίου Αρκαλοχωρίου του Ομωνύμου Δήμου της επαρχίας Μέρους Ρίζου³ ».

Το κτίριο αυτό φιλοξένησε τους μαθητές του Αρκαλοχωρίου και των γειτονικών οικισμών μέχρι το 1941 που βομβαρδίστηκε από τα γερμανικά αεροπλάνα. Το διδακτήριο καταστράφηκε και έγινε πλατεία της εκκλησίας. Στις 30 Μαΐου του 1941 το Αρκαλοχώρι βομβαρδίστηκε ανηλεώς από τα γερμανικά αεροπλάνα τα οποία έριψαν περί τις 160 βόμβες οι οποίες προξένησαν μεγάλες καταστροφές σε πολλά κτήρια του οικισμού. Το διδακτήριο τότε κατέστη ερείπιο και οι μαθητές φιλοξενήθηκαν άλλοτε στο ναό της Μεταμορφώσεως και άλλοτε σε οικήματα μέχρι το 1952, έτος που αποπερατώθηκε το νέο σχολείο σε οικόπεδο που αγόρασε αντί 2.000 δραχμών η Κοινότητα νότια του τότε οικισμού με ενέργειες του Κοινοτάρχη Εμμ. Γ. Καρυωτάκη. Στο ίδιο οικόπεδο στη νότια πλευρά του ανηγέρθη το νέο 12/θέσιο 1^ο Δημ. Σχολείο Αρκαλοχωρίου τη δεκαετία του 1990.

3. Οι δημοσιεύσεις των διακηρύξεων : Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, 14/7/1900 φ. 34 και 21/7/1900 φύλ. 35.

Από τους βομβαρδισμούς τραυματίστηκε ο δάσκαλος Κωστής Μπαριτάκης και πέθανε λίγες μέρες αργότερα από το τραύμα του (ήταν το μοναδικό θύμα των βομβαρδισμών από το Αρκαλοχώρι).

Το Δημοτικό σχολείο Αρκαλοχωρίου μέσα από το Μαθητολόγιο και το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής.

Σχολικό έτος 1900-1901 (πρώτο έτος λειτουργίας του σχολείου)

Το μαθητολόγιο ξεκινά από το σχολ. έτος 1900-1901. Σύμφωνα με το μαθητολόγιο κατά το έτος 1900-01 εγγράφησαν 31 συνολικά μαθητές & μαθήτριες. (21 αγόρια και 10 κορίτσια). Οι μαθητές προέρχονται από το Αρκαλοχώρι ενώ ένας (Ζαχ. Γιαμαλάκης) από τη Μουσουτά. Είναι η πρώτη χρονιά που λειτουργεί το Δημοτικό σχολείο Αρκαλοχωρίου αφού στη στήλη « σχολείον εξ' ου προέρχεται » μας πληροφορεί ότι οι 2 μαθητές της Δ' τάξης και οι 7 της Γ' φοιτούσαν στο Δημοτικό σχολείο Πατσιδέρου. Στη Β' τάξη δεν φοιτούσε κανείς μαθητής, ενώ στην Α' τάξη φοιτούν 22 μαθητές, ηλικίας 4-11 ετών ήσαν δηλ. γεννηθέντες τα έτη 1889-1896. Εντύπωση προκαλεί η περίπτωση τριών μαθητών (Ιωάν. Μαχαιριανάκη, Ευαγγ. Φανιουδάκη και Κων/νου Καρυωτάκη) που εγγράφονται στην Α' τάξη σε ηλικία 4 ετών. Οι εγγραφές άρχισαν 11 Οκτ. και τέλειωσαν 16 Οκτ. (2 μαθητές εγγράφησαν 24/10 & 1/11).

Στο επάγγελμα των γονέων κυριαρχεί ο γεωργός (15 γονείς καταγράφονται γεωργοί), ένας (Εμμ. Αποστολάκης) είναι σαγματοποιός, ένας (Νικ. Χαραλαμπάκης) πεταλωτής, δύο ξενοδόχοι (Μιχαήλ Φανιουδάκης, Στυλιανός Χρηστάκης), ένας υφασματοπόλης (Εμμ. Καρυωτάκης) και ένας (Κων/νος Μπαριτάκης) γραμματέας του Δήμου Αρκαλοχωρίου.

Τα επώνυμα των γονέων των μαθητών κατά το α' έτος λειτουργίας του σχολείου ήταν : σε παρένθεση ο αριθμός των μαθητών ο πατέρας των οποίων φέρει το επώνυμο. Αποστολάκης (2), Γιαμαλάκης (1), Καρυωτάκης (1), Λαμπράκης (1), Λαμπρομιχαλάκης (2), Λυραράκης (1), Μαθιανάκης (3), Μαχαιριανάκης (2), Μπαριτάκης (1), Νηπιθιανάκης (2), Παπαδάκης (2), Σφακιανάκης (2), Φανιουδάκης (1), Φλουράκης (1), Χαραλαμπάκης (3), Χρηστάκης (3), Χρονίδης (1), Χαλκιαδάκης (3).

Το 1901-02 και 1902-03 το σχολείον ήταν κλειστό. Τόσο στο μαθητολόγιο όσο και στο Β.Π.Σ. δεν υπάρχουν ούτε εγγραφέντες μαθητές ούτε αποτελέσματα προόδου.

Σχολ. έτος 1903-04

Κατά το σχολ. έτος 1903-04 το σχολείο λειτούργησε με 26 μαθητές και μαθήτριες με δάσκαλο το Χριστόφορο Ρασιδάκη από τα Πεζά. Από τους 26 μαθητές οι 2 είναι στη Β' τάξη, ενώ οι υπόλοιποι 24 στην Α' τάξη. Οι μαθητές προέρχονται κυρίως από το Αρκαλοχώρι (21) και οι υπόλοιποι από Αλητζανή (1), Γάσι (2), Μουσουτά (2). Εντύπωση προκαλεί η ημερομηνία εγγραφής των μαθητών. Όλοι οι μαθητές έχουν εγγραφεί από 23-29 Απριλίου !!!

Το σχολικό έτος 1903-04, σύμφωνα με το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής του σχολείου το οποίο άρχεται από το έτος αυτό, προήχθησαν 5 συνολικά μαθητές : Για την ιστορία τους αναφέρουμε. Ήταν από την Γ' τάξη ο Γεώργιος Ν. Μαθιανάκης 11 ετών και ο Αδαμάντιος Αρ. Κριτωτάκης 9 ετών από το Σφενδύλι που κατοικούσε προσωρινά στην Αλητζανή και καταγόταν από τους Ποτάμους. Και οι δυο αυτοί μαθητές πήραν άριστα δέκα (10). Από τη Δευτέρα τάξη προήχθησαν 3 μαθητές : Ο Κων/νος Ν. Χαραλαμπάκης 9 ετών, η Ειρήνη Ε. Μαχαιριανάκη 10 ετών και η Ειρήνη Δ. Χαλκιαδάκη 12 ετών. Και οι τρεις με βαθμό «πάνυ καλώς» οχτώ (8). Όλοι οι παραπάνω μαθητές πλην του Κριτωτάκη ήταν κάτοικοι Αρκαλοχωρίου.

Δήμαρχος το 1903-04 φαίνεται ο Εμμ. Καρυωτάκης υφασματοπόλης (το 1900-01).

Το 1904-05 ο ίδιος δάσκαλος έκανε τις εγγραφές και μετά παρέμεινε όλο το έτος κλειστό. Εγγράφησαν 27 αγόρια και ένα κορίτσι. Οι τρεις μαθητές της Δ' τάξης προέρχονται από το Δημ. Σχολ. Πατσιδέρου. Στη Γ' τάξη εγγράφησαν 2 μαθητές, στη Β'

ένας και οι 21 στην Α΄ τάξη. Ημερ/νία εγγραφής 2-14 Σεπτ. Οι μαθητές προέρχονται από το Αρκαλοχώρι (21), την Αλητζανή (3) και τη Μουσουτά (2).

Κλειστό παρέμεινε και το επόμενο έτος 1905-06 (καταργήθηκε).

Το 1906-07 το σχολείο λειτούργησε με 31 μαθητές, με δάσκαλο το Σπυρίδωνα Ποντικάλη από το Κεφαλοβρύσι Βιάννου, κάτοικο Νεοχωρίου Μονοφατσίου. Από τους 31 μαθητές τα 5 ήταν κορίτσια. Στην Δ΄ τάξη δεν εγγράφεται κανείς μαθητής. Οι 6 μαθητές της Γ΄ τάξης προέρχονται από το Δημ. Σχολ. Πατσιδέρου, επειδή δε λειτούργησε του Αρκαλοχωρίου. Οι μαθητές προέρχονται από το Αρκαλοχώρι (22), από την Αλητζανή (5) και 4 από το Γάσι (οι δύο Οθωμανοί, είναι ο Μουχτάρ Μουσαδάκης τ. Μουσταφά (γεν.1892) στην Γ΄ τάξη και ο Μουσάς Μουσαδάκης του Χασάν (γεννηθείς το 1896) στη Α΄ τάξη.

Σύμφωνα με το βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής αποφοίτησαν 11 μαθητές. Οι 5 μαθητές από την Γ΄ τάξη με βαθμό: (2 με οκτώ, δύο με επτά, ένας με έξι) και από την Α΄ τάξη 6 μαθητές με βαθμό (τρεις με 10, ένας με εννιά, δύο με έξι). Δήμαρχος υπηρετεί ο Εμμανουήλ Φλουράκης.

Το έτος 1907-08 το σχολείο λειτούργησε με 64 μαθητές από τους οποίους 8 κορίτσια με δάσκαλο τον Ιωάννη Κυπράκη από το Ασήμι Μονοφατσίου. Εγγράφονται στις τάξεις : Δ΄ 5 μαθητές, ένας μαθητής στη Γ΄ τάξη, στη Β΄ 7 μαθητές και οι υπόλοιποι 51 μαθητές στην Α΄ τάξη. Από τους 51 μαθητές οι 11 ήταν διετεείς. Χρόνος εγγραφής των μαθητών από 15-23 Νοεμβρίου (των 61 μαθητών), δύο εγγράφησαν 1 Σεπτ. και ένας 17/3/1908. Από τους 64 μαθητές αποφοίτησαν συνολικά 17. Από την Δ΄ τάξη 4 μαθητές (2 με 6, ένας με 7 και ένας με 8), από τη Β΄ τάξη 5 μαθητές (2 με 10, δύο με 9 ένας με επτά) και από την Α΄ τάξη 8 μαθητές με βαθμό : 3 με 10, 3 με 6, ένας με 9, και ένας με 7. Οι 35 μαθητές προέρχονται από Αρκαλοχώρι (απ' αυτούς οι 6 είναι Οθωμανοί), από την Αλητζανή 12 (οι 3 Οθωμανοί), και από το Γάσι 14 μαθητές (13 Οθωμανοί, ένας χρ.ορθ.) και ένας χρ.ορθ. από το Χουμέρι. Συνολικά φοιτούν 42 χριστιανοί και 22 οθωμανοί, γεννηθέντες μεταξύ των ετών 1894-1900.

Το επάγγελμα των γονέων που διαμένουν στα χωριά Αλητζανή, Γάσι, Χουμέρι, είναι όλων γεωργοί ενώ από το Αρκαλοχώρι οι γεωργοί είναι 21. Οι 2 ασκούν το επάγγελμα του ξενοδόχου (μάλλον εστιατορες, είναι οι Μιχαήλ Φανιουδάκης και Στυλιανός Χρηστάκης), ένας ξυλουργός (Θεοχάρης Τερζάκης), ένας έμπορος υφασματοπώλης (Εμμανουήλ Καρυωτάκης), ένας υποδηματοποιός (Ιωάννης Φραγκάκης), ένας σαγματοποιός (Εμμ. Αποστολάκης) και ένας καφεπώλης (Νικ. Μαθιανάκης).

Δήμαρχος υπηρετεί ο Εμμ. Φλουράκης.

Τα επώνυμα των γονέων των μαθητών από το Αρκαλοχώρι είναι τα παρακάτω :

Σε παρένθεση ο αριθμός των μαθητών ο πατέρας των οποίων έφερε το επώνυμο. Αποστολάκης (1), Ζαχαράκης (1), Κανακουσάκης (1), Καραντινάκης (1), Καριωτάκης (3) , Κορναράκης (1 από Γεράκι), Λυραράκης (2), Μαθιανάκης (1), Μαχαιριανάκης (2) , Μεχμενταλάκης (3 Οθωμανοί), Παπαδάκης (3), Τερζάκης (4), Τσελεπάκης (3), Φανιουδάκης (3), Φλουράκης (2), Χαραλαμπάκης (1), Χρηστάκης (2).

Από την Αλητζανή: Κατσουλάκης (2), Κοκολάκης (2), Κριτσωτάκης (1), Μουλαδάκης (1), Μουσαδάκης (1), Περακάκης (2), Σταυρακάκης (1), Χλαμπανάκης (1).

Από το Γάσι: Κατσουλάκης (1) οι παρακάτω Οθωμανοί : Αυλιωτάκης (2), Αχμετάκης (2), Γιακουπάκης (1), Ισμαϊλάκης (1), Μουσαδάκης (5), Σαντικάκης (1), Ισαδάκης (1)

Από Χουμέρι: (Σφυραδάκης)

Το σχολ. έτος 1908-09 το σχολείο λειτούργησε με 35 μαθητές (7 θήλεα) με δάσκαλο τον Εμμανουήλ Δροσατάκη από το Μηλλιαράδω Πεδιάδος. Στην Δ΄ τάξη δεν φοιτούσε κανείς μαθητής, στη Γ΄ τάξη 5 μαθητές, στη Β΄ τάξη 11 μαθητές, στην Α΄ 20 μαθητές (οι 5 διετεείς). Προήχθησαν 14 μαθητές (ανάμεσά τους και δύο κορίτσια). Από την Γ΄ τάξη 4 μαθητές (2

με 6, ένας με 7, ένας με 8), από τη Β' τάξη 6 μαθητές (2 με 8, δύο με επτά, ένας με 6 ένας με 9) και από την Α' τάξη 4 μαθητές (ένας με 6, δύο με 7, ένας με 8).

Οι 26 μαθητές προέρχονται από το Αρκαλοχώρι , 7 από την Αλητζανή και ένας από το Γάσι (Δημ. Κατσουλάκης). Δεν φοιτά κανείς Οθωμανός. Οι εγγραφές πραγματοποιήθηκαν 11 Σεπτ. για τους 19 μαθητές και 17-19 Νοεμβρ. για τους 11, ενώ 6 εγγράφονται αρχές Δεκεμβρίου.

Το σχολ. έτος 1909-10 λειτούργησε με 47 μαθητές (7 θήλεα) με τον ίδιο δάσκαλο. Οι μαθητές εγγράφονται από 1-3 Σεπτ. στις τάξεις : Δ (4), στη Γ' 6, στη Β' (6 οι δύο διετείς) , και στην Α' 31 μαθητές. Από τους 31 μαθητές της Α' τάξης ήταν διετείς οι 16. Προήχθησαν 14 μαθητές. Από την Α' τάξη 5 μαθητές (2 μαθ. με 9, 2 μαθ. με 8 , ένας με 7) ανάμεσά τους και ο μετέπειτα δάσκαλος Εμ. Κουνενάκης από την Αλητζανή. Από τη Β' τάξη προήχθησαν 3 μαθητές (ένα με 9 και δύο με 8). Από την Γ' τάξη 4 μαθητές (ένας με 9, δύο με 8, ένας με 7) και από τη Δ' τάξη πήραν απολυτήριο δύο μαθητές (ο ένας με 9 και ο άλλος με 8). Οι μαθητές προέρχονται από Αρκαλοχώρι (33), Αλητζανή (13), Γάσι (1) και είναι ηλικίας 6-12 ετών (γεννηθέντες 1897-1903). Δήμαρχος ο Εμμ. Φλουράκης.

Το σχολ. έτος 1910-11 λειτούργησε με 50 μαθητές (τα 4 θήλεα) με δάσκαλο τον Μιχαήλ Αποστολάκη από το Αρκαλοχώρι. Εγγράφονται από 1-5 Σεπτ. στις τάξεις: Δ' (7), Γ' (6 ο ένας διετής), Β' (6 ο ένας διετής), και Α' τάξη 31 από τους οποίους οι 19 επαναλάμβαναν την τάξη. Προήχθησαν 19 μαθητές. Από την Δ' τάξη 3 μαθητές (ένας με 9, δύο με 8) από τη Γ' τάξη 3 μαθητές (ένας με 6, ένας με 7 και ένας με 8) από τη Β' τάξη (δύο με 6, δύο με 7) και από την Α' τάξη 9 μαθητές (δύο με 8, τρεις με 7) τέσσερις με 6). Ανάμεσα στους 19 προαχθέντες και ένα κορίτσι. Η Ευαγγελία Ε. Αποστολάκη της Γ' τάξης ετών 10, κόρη σαγματοποιού με βαθμό « πάνυ καλώς οχτώ ».

Οι μαθητές προέρχονται από Αρκαλοχώρι (35), Αλητζανή (14) και Γάσι (1) και είναι ηλικίας 7-13 ετών (γεννηθέντες των ετών 1897-1903). Δήμαρχος ο Εμμ. Φλουράκης.

Το σχολ.έτος 1911-12 ο ίδιος δάσκαλος ενήργησε τις εγγραφές (καθ' όλη τη διάρκεια του Σεπτεμβρίου), αλλά επιστρατεύτηκε και σκοτώθηκε πολεμώντας γενναία στη μάχη του Λαχανά. Στη θέση του διορίστηκε ο Γεώργιος Μακράκης από την Πλώρα Καινουρίου που υπηρέτησε μέχρι το τέλος του έτους. Εγγράφησαν 43 συνολικά μαθητές από τους οποίους τα 6 θήλεα αναλυτικά : στην Δ' (4 μαθητές ο ένας διετής), στη Γ' (6 ο ένας διετής), στη Β' (9 ο ένας διετής) και στην Α' τάξη 20 από τους οποίους 16 διετείς !!! Προήχθησαν 17 μαθητές. Από τη Δ' τάξη 4 μαθητές (και οι 4 με βαθμό 6) από την Γ' τάξη 4 (ένας με 5 και τρεις με 6) , από τη Β' τάξη 5 μαθητές (ένας με 6 και οι υπόλοιποι με 7), από την Α' τάξη 3 μαθητές και οι τρεις με βαθμό 6. Οι βαθμολογίες στην Γ & Δ' τάξη είναι στρογγυλοποιημένες γιατί είχαμε κλασματικούς αριθμούς με τριακοστά πέμπτα για την Δ' τάξη και τεσσαρακοστά δεύτερα για την Γ' τάξη. Η διαγωγή 10 μαθητών είναι κοσμία με (βαθμό ! 7) και κοσμιωτάτη (με βαθμό 8 των έντε μαθητών & 9 των δύο μαθητών).

Κατά το σχολ. έτος 1912-13 το σχολείο έμεινε κλειστό λόγω επιστρατεύσεως. Είχαν εγγραφεί από 1-17 Σεπτ. 36 μαθητές. Αναλυτικά : στη Δ' τάξη 4 μαθητές (οι 2 διετείς), στη Γ' τάξη 8 μαθητές (ο ένας διετής), στη Β' τάξη 4 μαθητές οι 2 διετείς και στην Α' τάξη 19 μαθητές (οι 15!! διετείς). Οι μαθητές είναι γεννηθέντες των ετών 1901-1905. Προέρχονται από το Αρκαλοχώρι (26), την Αλητζανή (7) και τα Ρουσοχώρια (2 τα αδέρφια Σταύρος και Κων/νος Βλαστός του Ιωάννη οι οποίοι μετεγγράφησαν από το Δ.Σ. Γερακίου).

Το σχολ. έτος 1913-14 το σχολείο λειτούργησε κανονικά με 55 μαθητές (11 θήλεα) και με δάσκαλο τον Ανδρέα Καλαϊτζάκη από την Κασταμονίτσα Πεδιάδος. Εγγράφονται στις τάξεις : Δ' 6 μαθητές (οι 2 διετείς), στη Γ' 10 (ο ένας διετής), στη Β' 9 (οι 5 διετείς) και στην Α' τάξη 30 μαθητές (δεν αναγράφεται στο μαθητολόγιο πόσοι ήταν διετείς). Προήχθησαν 27 μαθητές . Από την Δ' τάξη 5 μαθητές (ένας με 6 και οι τέσσερις με 8), από τη Γ' τάξη 4 μαθητές (τρεις με 6, ένας με 7), από τη Β' τάξη 7 μαθητές (τέσσερις με 6,

δύο με 7 και ένας με 10) και από την Α΄ τάξη 11 μαθητές (τέσερις με 6, έξι με βαθμό 7, και ένας με 10).

Οι μαθητές είναι ηλικίας 7-14 ετών (γεννηθέντες των ετών 1899-1906 .Τα παιδιά του Ρεθυμνιώτη γιατρού Γεωργίου Γεωργουλάκη Ευαγγελία (1902), Ελευθερία (1903) , Παρασκευή (1905) και Νικόλαος (1907) γεννήθηκαν στο Ρέθυμνο και μετεγγράφησαν από το Δημ. Σχολ. Παναγιάς, ενώ ο Εμμ. Ι. Κατσουλάκης από το Δ. Σ. Λιμ.. Χερσονήσου.

Οι 39 μαθητές προέρχονται από Αρκαλοχώρι, οι 13 από Αλητζανή, οι 2 από Ρουσοχώρια και ο ένας από Γάσι (Σαντίκ Ομέρ Σαντικάκης στην Α΄τάξη, γιος κτηματία). Είναι ηλικίας 6-13 ετών (γεννηθέντες 1900-1907).

Το επάγγελμα όλων των γονέων από την Αλητζανή είναι γεωργοί πλην του Δ. Χρονάκη (κτίστης) . Τα επαγγέλματα των γονέων από το Αρκαλοχώρι είναι : ιατρός 1 (ο Γεώργιος Γεωργουλάκης), ξυλουργός 1 (ο Θεοχάρης Τερζάκης). Άλλα έτη τον συναντούμε « τέκτονα »), υποδηματοποιοί 2 (Κων/νος Στεφανάκης και Ιωάννης Φραγκάκης). Γεωργοί δηλώνουν οι υπόλοιποι 13 γονείς (Βεληβασάκης Γεώργ., Ζωγραφάκης Γεώργ. , Κανακουσάκης Ζαχαρίας, Καριωτάκης Δημήτρ., Κοζυράκης Βασίλ., Κορναράκης Κων/νος , Λαμπράκης Εμμ., Λυραράκης Γεώργ., Μαχαιριανάκης Εμμ., Νηπιθιανάκης Εμμ. , Φλουράκης Γεώργιος, Φλουράκης Εμμ. και Χρονάκης Εμμ.).

Ο ίδιος δάσκαλος (Ανδρέας Καλαϊτζάκης) παρέμεινε και τα επόμενα έτη: 1914-15 μαθητές 56, 1915-16 μαθ. 72 , 1916-17 μαθ. 68, 1917-18 μαθ. 68, 1918-19 μαθ. 85, 1919-20 μαθ.90 , 1920-21 μαθ. 118.

Λόγω αυξήσεως των μαθητών το σχολείο προήχθη σε διτάξιο το 1922 και λειτούργησε με 112 μαθητές με δασκάλους το Δημήτρη Καπετανάκη από το Μοχό και τη δασκάλα Σαντέτ Σερνταράκη Οθωμανίδα από το Ηράκλειο. Επειδή δεν υπήρχε δεύτερη αίθουσα η υπάρχουσα αίθουσα χωρίστηκε σε δυο μέρη αρχικά με σανίδες. Για λόγους ηχομόνωσης (ακουγόταν οι φωνές δασκάλου και μαθητών) δεν μπορούσε να γίνει μάθημα χωρίστηκε έπειτα με τούβλα. Οι δύο νέες αίθουσες είχαν επιφάνεια 44 τ.μ. (Η εφαπτόμενη του δρόμου ανατολικά είχε επιφάνεια 45 τμ.).

Το Δημοτικό Σχολείο Αγίας Σεμνής ιδρύθηκε ως 1/τάξιο 361/16-9-1937

Το Δημοτικό Σχολείο Αλιτζανής ιδρύθηκε ως 1/τάξιο 349/6-10-1931.

Το Δημοτικό Σχολείο Γασιού ιδρύθηκε ως 1/τάξιο 349/6-10-1931.

Το Δημοτικό Σχολείο Μουσούτας ιδρύθηκε ως κοινόν 250/18-11-1919

2. Δημοτικό Σχολείο Βουτουφούς (Λευκοχωρίου)

Το Δημοτικό Σχολείο Βουτουφούς ιδρύθηκε ως Γ/θμιο αδιαίρετο 71/45/2-10-1904. Καταργήθηκε 122/48/4-9-1905. Ιδρύθηκε ως Γ/θμιο 145/59/29-10-1905. Ιδρύθηκε ως αδιαίρετο μεικτό 102/51/30-7-1911. Ονομάστηκε μεικτό κοινόν 257/25-7-1915

Το Δημοτικό Σχολείο Βουτουφούς μέσα από το Μαθητολόγιο

Το Μαθητολόγιο ξεκινά από το σχολ. έτος 1906-07. Δεν σώζονται όλες οι σελίδες, σώζεται μόνο η τελευταία (2^η) στην οποία διαβάζουμε τον αρ. των μαθητών (32) στις τάξεις Α(14), Β (11), Γ (5), Δ(2).

Σχολικό έτος 1907-08

Το σχολ. έτος 1907-08 εγγράφονται 51 μαθητές και 6 μαθήτριες. Οι μαθητές προέρχονται από πέντε διαφορετικούς οικισμούς (σε παρένθεση ο αριθμός των). Από Βουτουφού (19), Μουσούτα (16), Αγία Σεμνή (9), Πουλιές (7), Πάρτιρα (3). Οι μαθητές της Μουσούτας έχουν γεννηθεί στη Μουσούτα (8), στο Λιλιανό (5), στο Βαρβάρο (2) και στο Νιπηδητό (1). Από τις Πουλιές φαίνονται εγγεγραμμένοι 7 μαθητές, οι 3 μουσουλμάνοι. Από τα Πάρτιρα εγγράφησαν 3 μαθητές.

Από τους 9 μαθητές της Αγίας Σεμνής κανείς δεν γεννήθηκε στην Αγία Σεμνή. Ένας μαθητής (Ματθαίος Φραγκιαδάκης, έτος γεννήσεως 1896) γεννήθηκε στο Αμαριανό Πεδιάδος, και 8 μαθητές γεννήθηκαν στο Οροπέδιο Λασιθίου. Για την ιστορία τους αναφέρουμε (σε παρένθεση το έτος γεννήσεώς τους) : Νικόλαος Κατσουλάκης (1898), Νικόλαος Σφακιανάκης (1898), Μιχαήλ Κατσουλάκης (1900), Γεώργιος Σφακιανάκης(1897), Μιχαήλ Κατσουλάκης (1896), Νικόλαος Κατσουλάκης (1898), και Νικόλαος Σφακιανάκης (1897). Να σημειώσουμε ότι η Αγία Σεμνή, χωριό εύφορο κτισμένο στη νότια πλευρά εύφορης πεδιάδας (κάμπου Αρκαλοχωρίου), κατοικούνταν αποκλειστικά από Τουρκοκρήτες. Το 1881 κατοικούνταν από 19 οικογένειες μουσουλμανικές και είχε 84 κατοίκους (38 άνδρες και 46 γυναίκες).

Δάσκαλος το έτος αυτό (1906-07) στο Δ.Σ. Βουτουφούς ήταν ο Εμμανουήλ Ζ. Μουρτζίδης (Μουρτζάκης) από το Νιπηδητό.

Σχολ. έτος 1908-09

Το σχολ. έτος 1908-09 εγγράφονται 34 μαθητές στις τάξεις : (20), Β (5), Γ (4), Δ(5). Από τους 34 τα αγόρια είναι 33. Το μοναδικό κορίτσι είναι η Λαμπρινή Μαραγκάκη από Βουτουφού. Οι μαθητές προέρχονται τα χωριά Βουτουφού (18), Μουσούτα (5), Αγία Σεμνή (3) και Πουλιές (8). Από τους 8 εγγραφέντες μαθητές με καταγωγή από Πουλιές είναι 5 μουσουλμάνοι στην Α΄ τάξη, γεννηθέντες το 1902, οι οποίοι δεν προσήλθαν για φοίτηση.

Σχολ. έτος 1909-10

Το σχολ. αυτό έτος εγγράφησαν 31 μαθητές στις τάξεις : Α (17), Β(8), Γ(3), Δ (3). Ανάμεσά τους μία μόνο μαθήτρια, η Ειρήνη Κιοστεράκη από τη Βουτουφού. Από τους 17 μαθητές της Α΄ τάξης 5 'ουδόλως εφοίτησαν', 6 μαθητές 'δεν προσήλθαν εις εξετάσεις' και οι υπόλοιποι 6 απορρίπτονται.

Σύμφωνα με πίνακα του Νομαρχιακού επιθεωρητή Ηρακλείου το σχ. έτος 1909-10 το σχολείο της Βουτουφούς λειτουργούσε ως Γ/βάθμιο αρρεναγωγείο. Οι εγγεγραμμένοι μαθητές ήσαν 26. Φαινομενικός αριθμός 26, εκπιπέτος αριθμός μαθητών 1, πραγματικός αριθμός μαθητών 25. Φοιτούσαν στις τάξεις : Α 17, Β 3, Γ 3, Δ 3.

Από τους 17 μαθητές της Α΄ τάξης προήχθησαν 5, ενώ απορρίφθησαν 12.

Από τους 3 μαθητές της Β΄ τάξης προήχθησαν όλοι, όπως και οι μαθητές της Γ΄ τάξης. Από τους 3 μαθητές της Δ΄ τάξης προήχθησαν 2, απορρίφθηκε ένας.

Η προέλευση των μαθητών είναι από Βουτουφού (14), Μουσούτα (7), Αγία Σεμνή (3), Πουλιές Επάνω (2), Πουλιές Κάτω (6). Οι 4 μουσουλμάνοι (3 από Κάτω και 1 από Επάνω Πουλιές) « ουδόλως εφοίτησαν ». Δάσκαλος υπηρετεί ο Λεωνίδας Χατζιδάκης.

Σχολ. έτος 1910-11

Το σχολ. έτος 1910-11 εγγράφονται 35 μαθητές ανάμεσά τους και 3 θήλεα (Βασιλική Αντ. Κιοστεράκη, Ειρήνη Γεωργ. Κιοστεράκη, Αναστασία Σεμερτζάκη). Οι τάξεις στις οποίες φοιτούν οι μαθητές είναι : Α (24), Β(5), Γ(3), Δ (3).

Σε 4 μαθητές της Α΄ τάξης υπάρχει η παρατήρηση « προάγεται εις το Β΄ τμήμα ». Ο δάσκαλος είχε χωρίσει σε δυο τμήματα τους μαθητές ανάλογα με την πρόοδό τους ή το χρόνο προσέλευσης προς εγγραφή.

Οι εγγραφέντες μωαμεθανοί μαθητές από τις Πουλιές ‘ουδόλως εφοίτησαν’, επίσης 3 μαθητές από τη Μουσούτα ‘ουδόλως εφοίτησαν’, 7 απορρίφθηκαν, ένας ‘δεν προσήλθεν εις εξετάσεις’.

Η προέλευση των μαθητών είναι από τους οικισμούς Βουτουφού (18 μαθητές με επώνυμα, Φιλιππάκης, Μαραγκάκης, Κιοστεράκης, Παπαδάκης, Σμυρνιατάκης, Σεμερτζάκης, Κυνηγάκης), Μουσούτα (8 με επώνυμα Μαραγκάκης, Γιαμαλάκης, Πετρουγάκης), οι δύο από την Αγία Σεμνή και οι 6 από τις Πουλιές (4 μουσουλμάνοι, οι δύο με επώνυμο Πρασανάκης από Καστέλλι όπου γεννήθηκαν).

Δάσκαλος υπηρετεί ο Ν. Ψαρουδάκης

Σχολ. έτος 1911-12

Το σχολικό έτος 1911-12 εγγράφονται 38 μαθητές (30 αγόρια, 8 θήλεα), στις τάξεις : Α (27), Β (3), Γ(5), Δ (3). Από τους 27 μαθητές της Α΄ τάξης οι 16 επαναλάμβαναν την τάξη ενώ οι 11 ‘εγγράφονται διά πρώτην φοράν’.

Η προέλευση των μαθητών είναι από Βουτουφού (21), Μουσούτα (10), Πουλιές (4), Αγία Σεμνή (2).

Σχολ. έτος 1912-13

Το σχολ.έτος 1912-13 εγγράφονται 42 μαθητές και μαθήτριες. Από τους 42, 15 είναι κορίτσια με την ένδειξη ‘το πρώτον φοιτάν’.

Στη Δ τάξη εγγράφονται 4 μαθητές, στη Γ 6 μαθητές στη Β 4 μαθητές στην Α΄ 28 μαθητές με την ένδειξην όλοι ‘το πρώτον φοιτά’. Οι μαθητές προέρχονται από τους οικισμούς Βουτουφού (26), Μουσούτα (10), Επάνω Πουλιά (4), Βιτσιλιά (1), Αγία Σεμνή (1) .

Στις παρατηρήσεις του Μαθητολογίου αναγράφεται : « Κατά το έτος 1912-13 δεν ελειτούργησεν το σχολείον Βουτουφού’

Ο Διδάσκων Μαθθ. Παπαν....;

Σχολ. έτος 1913-14

Το σχολ. έτος 1913-14 εγγράφονται 42 μαθητές (ανάμεσά τους και 13 μαθήτριες). Στην Α΄ τάξη εγγράφονται 33 μαθητές, στη Β΄ (3), στη Γ΄ (2) και στη Δ΄ (3). Από τους 27 μαθητές της Α΄ τάξης οι 16 επαναλάμβαναν την τάξη ενώ οι 11 εγγράφονται για πρώτη φορά.

Η προέλευση των μαθητών είναι από τους οικισμούς : Βουτουφού (26), Μουσούτα (10), Επάνω Πουλιά (3), Βιτσιλιά (1), Αγία Σεμνή (2). Μέχρι το 1923 φοιτούσαν οι μουσουλμάνοι μαθητές από την Κάτω Πουλιά Ιβραήμ Μασλυμάκης του Χαλήλ (1911), Αράπης Χουσεϊνάκης (1911), Χουσεϊν Τζαφεράκης (1911). Έμεναν στην ίδια τάξη, πιθανότατα δεν φοίτησαν.

Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου ιδρύθηκαν δύο σχολεία σε γειτονικούς με τη Βουτουφού οικισμούς. Τις Πουλιές και το Καλό Χωριό. Το 1/τάξιο Δημοτικό Σχολείο Πουλιών ιδρύθηκε 265/15-12-1928. Το Δημοτικό σχολείο Καλού Χωριού ιδρύθηκε ως 1/τάξιο με το διάταγμα 382/19-10-1938.

3. Δημοτικό Σχολείο Δεματίου

Κατά την ύστερη τουρκοκρατία, όπως μας πληροφορούν πολλά έγγραφα του ΑΔΗ, οι μαθητές από το Δεμάτι φοιτούσαν στο Δ.Σ. Καστελλιανών αν και βρισκόταν μακρύτερα του Σκινιά στο οποίο για να φτάσουν έπρεπε να διαβούν τον Αναποδάρη ποταμό.

Το Δ.Σ. Δεματίου ιδρύθηκε ως αδιαίρετο 103/67/3-9-1901 και ως Γ/θμιο αδιαίρετο 41/42/28-7-1903. Από έγγραφο του Ιανουαρίου του 1903 που υπογράφουν οι πρόκριτοι Δεματίου και απευθύνονται στο Σύμβουλο της Παιδείας μαθαίνουμε ότι οι κάτοικοι έκτισαν διδακτήριο το 1899 με την ελπίδα να τους στείλει δάσκαλο η Πολιτεία, προσδοκία που εκπληρώθηκε για ένα μόνο έτος. Επί τρία έτη το σχολείο ήταν παρέμενε κλειστό. Με το έγγραφο ζητούν την τοποθέτηση του δασκάλου Μιχαήλ Καπετανάκη από την Άνω Βιάννο.

«...Μετά ζήλου και προθυμίας ανεγείρομεν Σχολείον εις το χωρίον μας προ τεσσάρων ετών και μόνον εν έτος είχωμεν Διδάσκαλον. Ελλείψη του Διδασκάλου μέχρι τούδε μένι κλειστόν.

Πληροφορούμεθα ότι ο εκ Βιάνου Μιχαήλ Καπετανάκης ευ; (δυσανάγνωστη λέξη) Αίτησιν όπως διορισθή Διδάσκαλος εις το χωρίον μας .

Διά ταύτα

Γνωρίζοντας την ικανότητά του καθόσον και επί του παρελθόντος υπηρέτησε της επαρχίας δημοδιδάσκαλος συνεχώς επί 8 έτη. Έχων δε και πείραν εκκλησιαστικής μουσικής .

Αιτούμεθα

Όπως διορίζεται τούτον Διδάσκαλον εις την σχολήν του χωρίου μας

Εν Δεμάτι Μονοφατίου

Τη 17^{ην} Ιανουαρίου 1903

Ευπηθέστατοι

Οι Αιτούντες

Παπά εμμανουήλ, Εμμανουήλ Καρακωσταντάκης, Δημήτριος Τσανάκης, Γιώργιος Μαυρογιαννάκης, Νικόλαος Δημητρουλάκης , Νικόλαος Τσαγκαράκης, Πέτρος Περβολαράκης, Μιχαήλ Φτυλάκης, Γεώργιος Παναγιωτάκης....»

Το διδακτήριο είχε κτιστεί βόρεια και πολύ κοντά της εκκλησίας του Τιμίου Σταυρού στο κέντρο του χωριού, ήταν διαστάσεων περίπου 15Χ4 με στέγη από κεραμίδια και σανιδωμένο πάτωμα. Υπήρχε και λειτουργούσε ως διδακτήριο μέχρι τη δεκαετία του 1960 οπότε διαρρυθμίστηκε επί εποχής του Δασκάλου Νεραντζάκη. Σήμερα η μακρόστενη αίθουσα έχει ανακαινιστεί και φιλοξενεί τον Πολιτιστικό Σύλλογο Δεματίου (Πληροφ. Στυλιανάκης Μιχάλης, δάσκαλος – π. Σχολ. Σύμβουλος).

Το σχολ. έτος 1909-10 σύμφωνα με την έκθεση του Νομαρχιακού επιθεωρητή Ηρακλείου Ευθ. Φουστάνη λειτουργούσε ως Γ' β'θμιο αρρεναγωγείο. Ήσαν εγγεγραμμένοι 33 μαθητές. Στην Α τάξη 18 , στη Β 8 στη Γ 5 και στη Δ 2.

Στις παρατηρήσεις διαβάζουμε. Φαινομενικός αριθμός μαθητών 33, εκπαιτώμενος αριθμός μαθητών 3 (μάλλον οι μαθητές που διέκοψαν τη φοίτηση), πραγματικός αριθμός μαθητών 30.

Από τους 18 μαθητές της Α' τάξης προήχθησαν 3, απορρίφθηκαν 14 ενώ ένας φαίνεται 'αποφοιτήσας', (μάλλον διέκοψε τη φοίτηση). Από τους 8 μαθητές της Β τάξης προήχθησαν 6, απορρίφθηκε ένας, ενώ ένας φαίνεται 'αποφοιτήσας'. Από τη Γ τάξη προήχθησαν 2, απορρίφθηκαν 2, ενώ ένας φαίνεται 'αποφοιτήσας'. Από τους 2 μαθητές της Δ' τάξης πήραν απολυτήριο και οι 2.

Τα έτη που δεν λειτουργήσε σχολείο στο Δεμάτι, οι μαθητές φοιτούσαν στο Δημοτικό Σχολείο Κάτω Καστελλιανών. Το 1900-1901 ένας μαθητής (ο Ζαχ. Καρακωνσταντάκης), το 1901-1902 τρεις μαθητές, το 1903-04 επτά μαθητές, ενώ κάποιοι μαθητές από το Δεμάτι φοιτούσαν και το 1912-13.

4. Δημοτικό Σχολείο Δραπέτιου

Το Δημοτικό Σχολείο Δραπέτιου ιδρύθηκε ως αδιαίρετο 103/67/3-9-1901. Σαν Γ/θμιο αδιαίρετο 41/42/28-7-1903. Καταργήθηκε 122/48/4-9-1905. Ιδρύθηκε σαν Γ/μιο 315/70/2-12-1906, σαν αδιαίρετο μεικτό 102/51/30-7-1911. Ονομάστηκε μεικτό κοινό 257/25-1915.

Από τα βιβλία του Αρχείου του Δημοτικού σχολείου για την περίοδο που εξετάζουμε διασώθηκε μόνο το Βιβλίο Ελέγχου το οποίο άρχεται από το σχολ. έτος 1902-3.

Κατά το πρώτο έτος λειτουργίας του σχολείου 1902-3 φαίνονται εγγεγραμμένοι 48 μαθητές. Εντύπωση προκαλεί η ηλικία των μαθητών που είναι από 4 ετών (Γ. Αναπολιωτάκης, Δ. Ασκιανάκης) μέχρι 22 ετών (Μιχ. Ζαχαράκης, Γ. Φερετζάκης) και μάλιστα στην Α΄ τάξη. Στην Α΄ τάξη φοιτούν 39 μαθητές, στη Β΄ 5 μαθητές, στη Γ΄ 3 και στην Δ΄ ένας μαθητής. Η διαγωγή όλων των μαθητών ήταν κοσμία. Προήχθησαν από την Α΄ τάξη 17 μαθητές (6 μαθητές με άριστα δέκα (10), ένας με εννιά (9), τρεις με οχτώ (8), τρεις με επτά (7), και 4 με πέντε (5). Οι μαθητές προέρχονται από τα χωριά : Δραπέτι (21) μαθητές, Καλύβια 16 μαθητές, Πάρτιρα 9 μαθητές, και από ένας μαθητής από τα χωριά Γαρίπα και Γωνιές.

Το σχολικό έτος 1903-04 φοιτούν 29 μαθητές ανάμεσά τους και τέσσερις μαθήτριες (η Μαρία Σπεγουλάκη, η Ζωή Σκουλατάκη, η Καλλιόπη Χριστινάκη και η Μαρία Ανωπολιωτάκη) όλες από το Δραπέτι. Φοιτούν 20 μαθητές στην Α΄ τάξη, 5 μαθητές στη Β΄ και 4 στη Γ΄ τάξη. Από τους μαθητές της Α΄τάξης προήχθησαν 7 (τρεις με βαθμό 8 και 4 με βαθμό 6), από τη Β τάξη προήχθησαν και οι 5 μαθητές οι δύο με βαθμό 9 και οι τρεις με βαθμό 6). Από τους 4 μαθητές της τρίτης τάξης προήχθη ο ένας μαθητής. Ο 18χρονος Γεώργιος Λ. Ασκιανάκης με βαθμό καλώς (6). Οι μαθητές προέρχονται από Γαρίπα (6) από Τουρλωτή (3) και οι υπόλοιποι από το Δραπέτι. Σε 7 μαθητές δίπλα από το όνομά τους υπάρχει η ένδειξη ‘απεφοίτησεν’ (διέκοψαν τη φοίτηση). Όλων η διαγωγή ήταν κοσμιωτάτη. Δάσκαλος είναι ο Γεώργιος Πλαντζουνάκης από την Άνω Βιάννο.

Το επόμενο σχολ. έτος 1904-5 εγγράφονται στο Βιβλίο Ελέγχου 20 μαθητές. 11 μαθητές στην Α΄ τάξη, 7 μαθητές στη Β΄ τάξη και 2 μαθητές στη Γ΄ τάξη. Από τα 20 παιδιά δύο είναι μαθήτριες. Δυο μαθητές προέρχονται από τη Γαρίπα, ένας από την Τουρλωτή και οι υπόλοιποι από το Δραπέτι. Είναι γεννηθέντες από 1892 ο μεγαλύτερος (δηλ 12 χρονών) ως το 1898 ο μικρότερος (δηλ. 7 ετών). Από τους 20 μαθητές προήχθησαν οι 12 : από την Α΄ τάξη τρεις μαθητές (ο ένας με βαθμό καλώς 7 και οι δύο με βαθμό καλώς 6). Από τη Β΄ τάξη προήχθησαν και οι 7 μαθητές (οι 2 με βαθμό 6, άλλοι 2 με βαθμό 7 και τρεις μαθητές με βαθμό 8). Από την Γ΄ τάξη προήχθησαν και οι δύο μαθητές (ο ένας με άριστα 10 και ο άλλος με λίαν καλώς 9). Δάσκαλος είναι ο Γεώργιος Πλαντζουνάκης.

Το σχολ. έτος 1905-6 δεν υπάρχουν αποτελέσματα.

Το σχολ. έτος 1906-7 φοιτούν 24 μαθητές : 2 από Γαρίπα, ένας από Τουρλωτή, ένας από Μεσοχωριό και οι υπόλοιποι από Δραπέτι . Φοιτούν στην Α΄τάξη 15 μαθητές, στη Β τρεις μαθητές και στη Γ τάξη 6 μαθητές. Από τους 6 μαθητές της Γ΄ τάξης προήχθησαν οι τρεις (δύο με 6, ένας με 8). Από τη Β΄ τάξη προήχθη ένας μαθητής (με βαθμό 6), ενώ από την Α΄ τάξη προήχθησαν 4 μαθητές (οι τρεις με βαθμό 6 και ο ένας με 5). Δάσκαλος είναι ο Γεώργιος Πλαντζουνάκης.

Το σχολ. έτος 1907-8 φοιτούν 24 μαθητές. Προέρχονται οι 5 από το χωριό Γαρίπα και οι υπόλοιποι από το Δραπέτι. Φοιτούν στην Α΄ τάξη 11 μαθητές, στη Β΄ 4 μαθητές

στη Γ΄ 4 μαθητές και στη Δ΄ τάξη 5 μαθητές. Η ηλικία των μαθητών είναι από 8 μέχρι 16 ετών. Από τους 11 μαθητές της Α΄ τάξης προήχθησαν οι 2 (ο ένας με 6, ο άλλος με 8). Από τους 4 μαθητές της Β΄ τάξης προήχθησαν οι 3 (2 με 6, ένας με βαθμό 7). Από τους 4 μαθητές της Β τάξης προήχθησαν οι 3 (δύο με 6, ένας με 7 ο 4^{ος} δεν προσήλθεν). Από τους 5 μαθητές της Δ΄ τάξης οι τρεις δεν προσήλθαν στις εξετάσεις ενώ προήχθησαν οι δύο (και οι δύο με βαθμό 7). Δάσκαλος υπηρετεί ο Εμμανουήλ Μανουσάκης ‘πρωθιερέυς’ από το Δραπέτι .

Το σχολ. έτος 1909-10 είναι εγγεγραμμένοι 34 μαθητές. Φοιτά μία μόνο μαθήτρια η Ελένη Χριστινάκη στην Α΄ τάξη, η οποία απορρίφτηκε. (Οι 17 προέρχονται από το Δραπέτι, οι 15 από τη Γαρίπα και από ένας από το Μεσοχωριό και Κακοί (ο Καλλέργης Ιδομενέας). Στη Δ΄ τάξη του σχολείου φοιτούσαν 4 μαθητές, στην Γ΄ τάξη 6 μαθητές, στη Β κανείς μαθητής και στην Α΄ τάξη 24 μαθητές. Από τους τέσσερις μαθητές της Δ΄ τάξης προήχθησαν οι 3 (οι δύο με βαθμό επτά και ο τρίτος με 6. Ο τέταρτος μάλλον δεν φοίτησε αφού δεν υπάρχει στο βιβλίο ελέγχου βαθμολογία σε καμιά τριμηνία). Από τους 6 μαθητές της Γ΄ τάξης προήχθησαν οι τρεις με βαθμό ‘έξι 6’. (Οι υπόλοιποι τρεις πιθανότατα δεν φοίτησαν δεν υπάρχει βαθμολογία σε καμιά τριμηνία). Από τους 24 μαθητές της Α΄ τάξης προήχθησαν 6 (οι πέντε μαθητές με βαθμό 5 και ο ένας με 6) και οι υπόλοιποι απορρίφθηκαν. Τρεις μαθητές δεν φοίτησαν καθόλου ενώ ένας φοίτησε ένα μόνο τρίμηνο. Η διαγωγή για 6 μαθητές είναι κοσμιωτάτη και για τους υπόλοιπους κοσμία. Δάσκαλος υπηρετεί ο Εμ. Μανουσάκης.

Στις παρατηρήσεις του βιβλίου ελέγχου του σχολ. έτους 1909-10, αναγράφεται ότι « αι εξετάσεις Β΄ τριμηνίας κατηργήθησαν διά διατάγματος ».

Το σχολ. έτος 1910-11 είναι εγγεγραμμένοι 32 μαθητές. Προέρχονται 16 από το Δραπέτι, 13 από τη Γαρίπα και 3 από την Τουρλωτή. Στην Δ΄ τάξη εγγράφονται 4 μαθητές, στην Γ΄ τάξη 3 μαθητές, στη Β΄ 5 και στην Α΄ 20 μαθητές. Από τους 4 μαθητές της Δ΄ τάξης προήχθησαν οι 2 (με βαθμό 7 και 8). Από τους 3 μαθητές της Γ΄ τάξης προήχθησαν και οι τρεις (ένας με βαθμό 7, ένας με 6 και ένας με 5). Από τους 5 μαθητές της Β΄ τάξης προήχθησαν και οι 5 (2 μαθητές με βαθμό 8, ένας με 7 και δύο με 6). Από τους 20 μαθητές της Α΄ τάξης προήχθησαν οι 6 (δύο με βαθμό 7 και 4 με βαθμό 6). Η διαγωγή των μαθητών Δ & Γ΄ τάξεων είναι κοσμιωτάτη ενώ των υπολοίπων κοσμία και των 14 μαθητών της Α΄ τάξης που απορρίφθηκαν « ουχί πάντοτε κοσμία ». Το σχολ. αυτό έτος δεν φοιτά κανένα κορίτσι στο σχολείο. Δάσκαλος είναι ο Εμ. Μανουσάκης.

Το σχολ. έτος 1911-12 είναι εγγεγραμμένοι 35 μαθητές. Στην Δ΄ τάξη κανείς μαθητής, στη Γ΄ τάξη 7 μαθητές, στη Β΄ τάξη 6 μαθητές και στην Α΄ τάξη 22 μαθητές. 14 μαθητές προέρχονται από το Δραπέτι, 15 από τη Γαρίπα, 4 από την Τουρλωτή και ένας από το Μεσοχωριό. Για πρώτη φορά το έτος αυτό παρατηρούμε στο βιβλίο ελέγχου βαθμολογία με κλασματικούς αριθμούς. Για την Τρίτη τάξη τεσσαρακοστά πρώτα ενώ για τις Β & Γ τριακοστά πέμπτα). Από τους 7 μαθητές της Γ΄ τάξης ο ένας δεν φοίτησε . Όσοι φοίτησαν προήχθησαν όλοι. Η βαθμολογία τους : Τρεις με 6, δυό με 7, ένας με 9 (στρογγυλοποιημένη). Από τους 6 μαθητές της Β΄ τάξης προήχθησαν 5 (τρεις με βαθμό 8 και 2 με 6) ενώ ένας απορρίφθηκε. Από τους 22 μαθητές της Α΄ τάξης προήχθησαν 10. Οι 9 με βαθμό 6 και ο ένας με επτά.

Η διαγωγή ποικίλει από κοσμιωτάτη για τους μαθητές της Γ΄ τάξης ενώ των υπολοίπων κοσμία και « ουχί πάντοτε κοσμία » ιδιαίτερα στους μαθητές της Α΄ τάξης. Δάσκαλος ο Ε. Μανουσάκης. Καμμία μαθήτρια δεν υπάρχει εγγεγραμμένη και αυτό το σχολ. έτος.

Το σχολ. έτος 1912-13 είναι εγγεγραμμένοι 34 μαθητές καμμία μαθήτρια. Προέρχονται από τους οικισμούς : Γαρίπα 17 μαθητές, Δραπέτι 16 μαθητές και Μεσοχωριό ένας μαθητής. Από τους 5 μαθητές της Δ΄ τάξης ένας δεν φοίτησε, άλλος

ένας φοίτησε αλλά απορρίφθηκε ενώ προήχθησαν 3 μαθητές (οι 2 με 8 και ο άλλος με 6). Από τους 5 μαθητές της Γ΄ τάξης οι 2 δεν φοίτησαν, ένας φοίτησε και απορρίφθηκε ενώ 2 προήχθησαν με βαθμό άριστα εννέα (9). Από τους 4 μαθητές της Β΄ τάξης προήχθησαν οι τρεις (δύο με βαθμό 8 και ένας με 6) ενώ ένας απορρίφθηκε. Από τους 20 μαθητές της Α΄ τάξης προήχθησαν (λείπει το μισό της Β σελίδας), 10 μαθητές (7 μαθητές με 6 ένας με 5, ένας με 8 και ένας με 9). Η ηλικία των μαθητών της Α΄ τάξης είναι από 8 –11 ετών (διετείς, τριετείς κλπ.).

Το σχολ. έτος 1913-14 είναι εγγεγραμμένοι 37 μαθητές. Οι μαθητές προέρχονται από Δραπέτι 19, από Γαρίπα 15, από Τουρλωτή 2 και από Αγία Φωθιά ένας. Φοιτούν στις τάξεις Δ΄ 4, στην Γ΄ 6, στην Β΄ 5 και στην Α΄ 22 μαθητές. Από τους 37 μαθητές προήχθησαν οι 27 ενώ οι 10 απορρίφθηκαν (τρεις μαθητές με 9, δύο με 8, 12 μαθ. με βαθμό 7, 8 μαθητές με 6 και 2 μαθ. με 5).

Ο μεγάλος αριθμός μαθητών στην Α΄ τάξη εξηγείται από το γεγονός πως υπήρχαν πολλοί μαθητές που επαναλάμβαναν την τάξη για 2^η αλλά και για 3^η χρονιά. Ένα συμπέρασμα που εξάγεται μελετώντας το Βιβλίο Ελέγχου είναι πως αν ο μαθητής διάβαινε το κατώφλι της Α΄ τάξης προχωρούσε σχετικά εύκολα τις υπόλοιπες. Η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών που απορριπτόταν στην Α΄ τάξη εγκατέλειπε τη φοίτηση.

Όλα αυτά τα χρόνια από το 1907-08 μέχρι το 1940-41 δάσκαλος υπηρετεί ο Εμμ. Ι. Μανουσάκης πρωθιερέυς. Τη δεκαετία του 1970 ο γιος του, Μανουσάκης Δημήτριος. Μέχρι το 1919 στο Δημ. Σχολ. Δραπετίου φοιτούσαν οι μαθητές από το γειτονικό χωριό Γαρίπα. Από το έτος αυτό φοιτούσαν στο χωριό τους. (Το Δημοτικό Σχολείο Γαρίπας ιδρύθηκε σαν κοινό 250/18-11-1919). Το Δημοτικό σχολείο Δραπετίου λειτούργησε ως το 1988 έτος που καταργήθηκε και οι 6 μαθητές του σχολείου μεταγγράφηκαν στο Δ.Σ. Γαρίπας. Οι καιροί αντέστρεψαν ότι συνέβαινε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Ήρθε δηλαδή η σειρά των μαθητών από το Δραπέτι να φοιτήσουν στο σχολείο της Γαρίπας, το οποίο λειτούργησε για λίγα χρόνια ακόμη και καταργήθηκε τη δεκαετία του 1990.

5. Δημοτικό Σχολείο Ινίου

Το Δημοτικό Σχολείο Ινίου είναι ένα από τα πρώτα σχολεία που ιδρύθηκαν στην περιοχή (ιδρύθηκε το 1879). Τη δεκαετία του 1880 αναφέρεται δάσκαλος ο Κ. Μπαριτάκης. Το σχολ. έτος 1899-1900 υπηρετεί δάσκαλος ο Εμ. Δ. Ραπτάκης με 60 χρυσές δραχμές. Στις 21/1/1900 βρίσκουμε δάσκαλο τον Εμ. Μ. Σπετσάκη, απόφοιτο Α΄ γυμνασίου με 18 ετήν πείραν.

Επί Κρητικής Πολιτείας ιδρύθηκε σαν 1/τάξιο με το 11/87/7-10-1899. Ιδρύθηκε ημιημερήσιο Ίνι-Κασάνων 47/20/26-3-1901. Ιδρύθηκε αδιαίρετο 103/67/3-9-1901. Ιδρύθηκε Γ/θμιο αδιαίρετο 41/42/28-7-1903. Ιδρύθηκε αδιαίρετο μεικτό 102/51/30-7-1911. Ονομάστηκε μεικτό πλήρες 1/ξιο 257/257-1915.

Το διδακτήριο βρισκόταν στο βορειοδυτικό αύλειο χώρο της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου στην ανατολικότερη πλευρά του τότε οικισμού και διέθετε δωμάτιο για τη διαμονή του δασκάλου. Μετά την ανέγερση του νέου διδακτηρίου Ινίου τη δεκαετία του 1930 φιλοξένησε για μερικές δεκαετίες τα γραφεία της Κοινότητας Ινίου. Κατεδαφίστηκε το 1971 και παραχωρήθηκε δωρεάν στην ενορία Ινίου η οποία ανήγειρε στη θέση του σχολείου το υπάρχον πνευματικό κέντρο.

Στις 19 Οκτ. 1900 οι πρόκριτοι των χωριών Ίνι και Κασάνων υποβάλουν αίτημα προς το Γενικό Επιθεωρητή Δημοσίας Εκπαιδύσεως για τη δημιουργία ημιημερησίου σχολείου στα χωριά τους. Παραθέτουν κατάλογο με 40 μαθητές οι οποίοι θα φοιτούν στο υπό ίδρυση σχολείο και υπογράφουν : Ο ειδικός Πάρεδρος Ινίου Γεώργιος

Φανδινάκης, ο ιερέυς παπά Ιωάννης Σπυριδάκης, ο Δημοτικός Σύμβουλος Αντώνιος Βαρδάκης και οι πρόκριτοι: Γεώργιος Βαριτάκης, Πέτρος Μαθιουδάκης, Νικόλαος Σπυριδάκης, Σταύρος Καινουργιάκης, Γεώργιος Μαρκάκης και Κυριάκος Βογιατζάκης.

Το Δημοτικό Σχολείο Ινίου μέσα από το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής

Το πρώτο έτος λειτουργίας του σχολείου 1899-1900 αποφοίτησαν 12 μαθητές . Οι 8 απ' αυτούς αποφοίτησαν από την Α΄ τάξη με βαθμό προόδου : 'καλώς' 6 μαθητές , 1 με πάνυ καλώς και 1 με άριστα ήταν ηλικίας 9-13 ετών. Τα ονόματά τους : Γ. Βογιατζάκης, Κ. Μαθιουδάκης, Δ. Μπαριτάκης, Στ. Σκουλατάκης, Εμ. Μαθιουδάκης ,Εμ. Μαρκάκης, Δ. Φαρσαράκης, Εμ. Σπυριδάκης. Όλοι καταγόταν από το Ίνι εκτός του Στ. Σκουλατάκη από Μαχαιρά και το Δ. Φαρσαράκη από Μάρθα. Από τη Β τάξη αποφοίτησαν 2 μαθητές. Ο Αντ. Ταμιωλάκης από τους Κασσάνους με βαθμό πάνυ καλώς και ο Εμ. Ζωράκης επίσης από τους Κασσάνους με βαθμό καλώς (Η ηλικία τους 11 και 12 ετών αντίστοιχα). Από την Γ τάξη αποφοίτησαν 2 μαθητές, οι Ι. Μπαριτάκης και ο Εμ. Παπαδάκης και οι δύο 13 ετών με βαθμό και οι δύο 'πάνυ καλώς' και καταγωγή από το Ίνι. Όλων των μαθητών η διαγωγή ήταν κοσμία.

Το Σχολ. έτος 1900-1901 αποφοίτησαν 12 μαθητές. Οι 11 καταγόταν από το Ίνι ενώ η Ειρήνη Συμιανάκη, μοναδική μαθήτρια που έλαβε τίτλο από την Α΄ τάξη καταγόταν από τη Μαχαιρά. Από τη Β΄ τάξη έλαβαν τίτλο οι 6 μαθητές, ενώ από την Γ΄ τάξη 5 μαθητές ηλικίας 11-16 ετών. Η διαγωγή όλων των μαθητών ήταν κοσμία, ενώ ο βαθμός προόδου 'πάνυ καλώς' (4 μαθητές), 'καλώς' 8 μαθητές.

Το σχολ. έτος 1902-03 αποφοίτησαν 23 μαθητές. Οι 13 καταγόταν από το Ίνι, οι 4 από τους Κασσάνους, οι 3 από τη Μαχαιρά (Αντ. Μαθιανάκης, Αναστασία Κυριακάκη και ο τουρκοκρητικός Ιβραΐμ Ισουφαλάκης), ένας από τις Λίμνες Μεραμβέλου (Στρατής Βαρδαβάς) και 2 από το Γεράκι (Σταύρος και Δημήτριος Μαντιδάκης). Οι μαθητές ήταν ηλικίας 8 – 14 ετών. Από την Α΄ τάξη αποφοίτησαν 10 μαθητές (2 λίαν καλώς , 8 καλώς), από τη Β΄ τάξη 7 μαθητές και από τη Δ΄ τάξη 6 μαθητές (3 λίαν καλώς 3 καλώς). Από τη Β τάξη (2 λίαν καλώς 4 καλώς). Η διαγωγή των 6 μαθητών ήταν κοσμία, ενώ των 20 κοσμιωτάτη.

Το σχολ. έτος 1903 -04 αποφοίτησαν 21 μαθητές. Καταγόταν από το Ίνι (13) ,από τη Μαχαιρά (7) , και από τη Μάρθα 1 μαθητής (Κ. Καμπανάκης 7 ετών). Η ηλικία των υπολοίπων μαθητών ήταν 9-16 ετών. Όλων των γονέων το επάγγελμα ήταν γεωργός εκτός του Γεωργίου Ρασιδάκη που ήταν 'μεταπράτης'. Από την Α΄τάξη αποφοίτησαν 4 μαθητές (ανάμεσά τους 2 μαθήτριες, οι μοναδικές του σχολείου, Ροδάνθη Συμιανάκη και Ελένη Συμιανάκη από τη Μαχαιρά) όλοι με βαθμό καλώς και διαγωγή κοσμιωτάτη. Οι μαθήτριες αυτές όπως και η Ειρήνη Συμιανάκη που έλαβε τίτλο το 1901-02 ήταν οι μοναδικές μαθήτριες που έλαβαν τίτλο από το 1899 έως το 1914 από το Δημοτικό Σχολείο Ινίου. Από τη Β΄ τάξη αποφοίτησαν 8 μαθητές, οι 6 'καλώς' και οι 2 με 'άριστα' (Δ. Μαντιδάκης και Στ. Μαντιδάκης από τη Μαχαιρά). Από τη Γ΄ τάξη αποφοίτησαν 5 μαθητές (4 καλώς , ένας πάνυ καλώς ο Εμ. Φαρσαράκης). Από την Δ΄ τάξη απολύθηκαν 4 μαθητές (οι 3 με καλώς, ο ένας πάνυ καλώς). Η διαγωγή όλων των μαθητών ήταν κοσμιωτάτη, πλην δύο που ήταν 'ουχί πάντοτε κοσμία'.

Το σχολ. έτος 1904-05 αποφοίτησαν 8 μαθητές. Οι 7 καταγόταν από το Ίνι, ενώ ένας (Χαράλαμπος Χουλάκης) από την Αγία Παρασκευή Πεδιάδος. Η ηλικία των μαθητών ήταν 8-14 ετών. Από την Α΄ τάξη προήχθησαν 3 μαθητές (και οι 3 με βαθμό προόδου καλώς 6), από τη Β΄ τάξη ένας μαθητής (καλώς 6), από τη Γ΄τάξη 2 μαθητές, ο ένας με 6 ο άλλος με 7), ενώ πήραν απολυτήριο 2 μαθητές. Ο Γεώργιος Ν. Ρασιδάκης ('καλώς' 6) και ο Εμ. Φαρσαράκης ('πάνυ καλώς' 8). Η διαγωγή 5 μαθητών ήταν κοσμία και των 3 κοσμιωτάτη. Ημερομηνία εκδόσεως των πιστοποιητικών 26/6/1905.

Το σχολ. έτος 1905-06 αποφοίτησαν 8 μαθητές. Οι 3 καταγόταν από τη Μαχαιρά και οι 5 από το Ίνι. Δάσκαλος ο Μ. Πλαντζουνάκης. Από την Α΄ τάξη 2 μαθητές (βαθμός προόδου 6 και 7), από τη Β΄ τάξη 2 μαθητές (βαθμός 6 και 7), από τη Γ΄ τάξη 2 μαθητές (βαθμός 6 και οι 2) και από τη Δ΄ τάξη πήραν απολυτήριο 2 μαθητές (Εμ. Κριτσωτάκης και Κ. Σπυριδάκης) με βαθμό 6 και οι δύο. Η διαγωγή των 7 μαθητών ήταν κοσμιωτάτη ενώ του ενός κοσμία.

Το σχολ. έτος 1906-07 αποφοίτησαν 18 μαθητές ηλικίας 9-14 ετών, καμμία μαθήτρια. Οι 13 καταγόταν από το Ίνι, οι 3 από τη Μαχαιρά και ο ένας (Γιλατάκης Ι.) από το Μοναστηράκι. Από την Α΄ τάξη αποφοίτησαν 9 μαθητές ηλικίας 9-12 ετών με βαθμό προόδου καλώς 6. Από τη Β΄ τάξη προήχθησαν 5 μαθητές οι 4 καλώς 6 ο ένας καλώς επτά. Από τη Γ΄ τάξη 2 μαθητές με βαθμό προόδου καλώς 6 και οι δύο. Έλαβαν απολυτήριο 2 μαθητές (Ι. Φαρσαράκης, Ι. Χαλκιαδάκης) με βαθμό προόδου καλώς 7 και έξι αντίστοιχα. Ημερομηνία απόδοσης των τίτλων 24^η-6-1907. Η διαγωγή των μαθητών ήταν κοσμιωτάτη (15), κοσμία (2), 'ουχί πάντοτε κοσμία' ένας μαθητής.

Το σχολ. έτος 1907-08 προήχθησαν 15 μαθητές. Όλοι κατάγονταν από το Ίνι εκτός του Δ. Χαλαμπαλάκη που καταγόταν από τις Βακιώτες. Η ηλικία τους ήταν 8 – 11 ετών. Δάσκαλός τους ήταν ο Ευστάθιος Κηπαράκης ιερέας από τα Καστελλιανά. Από την Α΄ τάξη προήχθησαν 3 μαθητές (βαθμός προόδου καλώς 6). Από τη Β΄ τάξη 8 μαθητές (βαθμός προόδου καλώς 6). Από τη Γ΄ τάξη 4 μαθητές, όλοι με βαθμό προόδου καλώς 6. Η διαγωγή όλων των μαθητών ήταν κοσμιωτάτη. Ημερομηνία εκδόσεως των τίτλων 22^α Ιουνίου 1908.

Το σχολ. έτος 1908-09 προήχθησαν 19 μαθητές. Οι 14 μαθητές κατάγονταν από το Ίνι, 4 από Μαχαιρά και ένας από Βακιώτες. Όλοι προήχθησαν με βαθμό προόδου 'καλώς έξι'. Από την Α΄ τάξη 3 μαθητές, από τη Β΄ 5 μαθητές, από τη Γ΄ τάξη 7 μαθητές. Έλαβαν απολυτήριο 4 μαθητές (Ν. Συμνιανάκης, Ν. Φαρσαράκης, Γ. Μαθιουδάκης, Χ. Χουλάκης). Η ηλικία τους ήταν 10-12 ετών. Η διαγωγή των 18 μαθητών ήταν κοσμιωτάτη, ενώ ενός κοσμία. Δάσκαλός τους ήταν ο Ευστάθιος Κυπαράκης.

Το σχολ. έτος 1909-10 το σχολείο λειτουργούσε ως Γ/βάθμιο αρρεναγωγείο. Ήταν εγγεγραμμένοι σύμφωνα με έκθεση του Νομαρχιακού επιθεωρητή Ηρακλείου 38 μαθητές. Στην Α΄ τάξη 23 μαθητές, στη Β τρεις μαθητές, από 7 μαθητές στη Γ μαθητές και στη Δ τάξη. Από τους 38 μαθητές αποφοίτησαν 19 μαθητές. Οι 13 κατάγονταν από το Ίνι, οι 5 από τη Μαχαιρά και ένας από τις Βακιώτες. Η ηλικία τους ήταν 8-13 ετών. Δάσκαλός τους ήταν ο Τσαπάκης Ηρακλής. Όλοι προήχθησαν με βαθμό καλώς. Οι 13 προήχθησαν με βαθμό 6 και οι έξι μαθητές με βαθμό 7. Από την Α΄ τάξη προήχθησαν 11 μαθητές, από τη Β΄ ένας μαθητής, από τη Γ΄ 3 μαθητές. Έλαβαν απολυτήριο 4 μαθητές (Κ. Κριτσωτάκης, Ν. Σπυριδάκης, Γ. Ρολάκης, Εμ. Σηφάκης). Δύο απορρίφθησαν ενώ ένας έμεινε μετεξεταστέος. Η διαγωγή όλων των μαθητών ήταν κοσμιωτάτη.

Το σχολ. έτος 1910-11 προήχθησαν 23 μαθητές. Οι 15 κατάγονταν από το Ίνι, οι 7 από τη Μαχαιρά και ένας από τις Βακιώτες. Δάσκαλος ο Ιωάννης Μπαριτάκης. Ηλικία των μαθητών 9-13 ετών. Βαθμός προόδου 21 'καλώς έξι', ένας με καλώς 7 και 2 'πάνυ καλώς 8'. Στο επάγγελμα των γονέων κυριαρχεί ο γεωργός (21), ένας υποδηματοποιός (ο Γ. Καλαϊτζάκης από τη Μαχαιρά) και ένας σιδηρουργός (ο Α. Χρονάκης από τη Μαχαιρά). Από την Α΄ τάξη προήχθησαν 5 μαθητές, από τη Β΄ τάξη 11 μαθητές, από τη Γ΄ ένας μαθητής. Έλαβαν απολυτήριο 6 μαθητές.

Το σχολ. έτος 1911-12 προήχθησαν 16 μαθητές. Οι 10 κατάγονταν από το Ίνι, οι 6 από τη Μαχαιρά και ένας (Κ. Ρολάκης) από τις Βακιώτες. Από την Α΄ τάξη προήχθησαν 8 μαθητές, από τη Β΄ τάξη 2 και από τη Γ΄ 6 μαθητές. Το επάγγελμα όλων των γονέων ήταν γεωργός, πλην του Γ. Χαλεπάκη πατέρα του μαθητή Εμ. Χαλεπάκη που

δηλώνεται 'βαφείς'. Δάσκαλος είναι ο Ιωάννης Μπαριτάκης. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο βαθμός προόδου που είναι κλασματικός (για πρώτη και τελευταία χρονιά). Για τις Α' και Β' τάξεις το κλάσμα έχει παρονομαστή 26, για τη Γ' παρονομαστή 44. Η διαγωγή των μαθητών είναι κοσμιωτάτη (8-10) και ενός κοσμία (7).

Το σχολ. έτος 1912-13 το σχολείο δε λειτούργησε. Όπως διαβάζουμε στο βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής 'το σχολείον κατά το σχολικόν έτος 1912-13 έμεινε κλειστόν λόγω της επιστρατεύσεως'.

Το σχολ. έτος 1913-14 προήχθησαν 14 μαθητές. Οι 8 κατάγονται από το Ίνι, οι 5 από τη Μαχαιρά και ένας από τις Βακιώτες. Η ηλικία τους είναι 10-14 ετών. Ο βαθμός πρόδου ήταν 'καλώς 7' (μαθητές 9), 'καλώς 6' (μαθητές 4) και 'πάνυ καλώς 8' ένας μαθητής (ο Εμ Κανδεράκης από τη Μαχαιρά). Προήχθησαν από την Α' τάξη 4 μαθητές, από τη Β 7 μαθητές και από τη Γ' τάξη 3 μαθητές. Δεν απολύθηκε κανείς μαθητής. Το επάγγελμα όλων των γονέων είναι γεωργός. Δάσκαλος ο Ι. Μπαριτάκης. Διαγωγή των μαθητών κοσμιωτάτη (13) και ενός κοσμία. Ημερομηνία απόδοσης των τίτλων 25 Ιουνίου 1914.

Σύμφωνα με το βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής, τα επόμενα έτη υπηρετούν ως δάσκαλοι οι Ιωάννης Μπαριτάκης 1914-15 μέχρι το 1940-41 πλην των ετών που υπηρέτησαν οι: 1915-16 παπά Εμ. Μηλιός, Στυλιανός παπά Οικονόμος 1920-21, Κυπαράκης Ευστάθιος 1921-22, 1929-30 Ε. Τζανάκης, 1935-36, Παπαζαχαριάκη 1941-42, Κ. Παπαδάκης 1944-45. Ο Κ. Παπαδάκης φαίνεται να υπηρετεί και τις δεκαετίες 1940 και 1950.

Ο αριθμός των φοιτούντων μαθητών αυξήθηκε τα επόμενα χρόνια¹ για να φτάσει τους 72 το 1960-61.

Από το 1925 δεν φοιτούν μαθητές από τη Μαχαιρά γιατί ιδρύθηκε σχολείο στο χωριό τους. Το Δημοτικό Σχολείο **Μαχαιράς** ιδρύθηκε σαν 1/τάξιο μεικτό 147/2-7-1924. Φοιτούν μόνο από Βακιώτες, Ίνι, Λαγούτα και Μοναστηράκι.

Από το 1928-29 το σχολείο εξατάξιο (με έξι τάξεις). Τη δεκαετία του 1990 τα μονοθέσια Δημοτικά σχολεία Ινίου και Μαχαιράς συνενώθηκαν για να δημιουργήσουν το Διθέσιο Δημοτικό Σχολείο Ινίου, το οποίο στεγάστηκε στο κτίριο του Δ.Σ. Μαχαιράς. Το σχολείο λειτούργησε ως μονοθέσιο τα τελευταία χρόνια, για να καταργηθεί το έτος 2011. Έκτοτε οι μαθητές από τη Μαχαιρά και το Ίνι φοιτούν στο 2^ο 12/θέσιο Δημ. Σχολ. Αρκαλοχωρίου.

1. Αριθμός αποφοιτούντων μαθητών 1914-15 (21), 1915-16 (12), 1916-17 (29), 1917-18 ('έμεινε πάλιν το σχολείον κλειστόν λόγω του πολέμου'), 1918-19 (20), 1919-20 (32), 1920-21 (37), 1921-22 (38), 1922-23 (26), 1923-24 (37), 1924-25 (21), 1925-26 (27), 1926-27 (38), 1927-28 (42), 1928-29 (41), 1929-30 (32), 1930-31 (49), 1931-32 (67), 1932-33 (53), 1933-34 (54), 1934-35 (59), 1935-36 (64), 1936-37 (57), 1937-38 (61), 1938-39 (72), 1939-40 (76), 1940-41 (12). Τα σχολ. έτη 1942-43 και 1943-44 δεν αναγράφονται αποτελέσματα. Το 1944-45 (70), 1945-46 (77), 1946-47 (63), 1947-48 (62), 1948-49 (61), 1949-50 (49), 1950-51 (50), 1951-52 (59), 1952-53 (58), 1953-54 (57), 1954-55 (50), 1955-56 (43), 1956-57 (63), 1957-58 (63), 1958-59 (66), 1959-60 (61), 1960-61 (72)

6. Δημοτικό Σχολείο Κασσάνων

Το Δημοτικό Σχολείο Κασσάνων ιδρύθηκε ως 1/τάξιο 11/87/7-10-1899, ως ημιημ. Ίνι-Κασσάνων 47/20/28-1-1901 ως αδιαίρετο 103/67/3-9-1901, ως Γ/βάθμιο αδιαίρετο 41/42/28-7-1903. Καταργήθηκε 122/48/4-9-1905. Ιδρύθηκε: ως Γ/βάθμιο 142/59/29-9-1905 και ως αδιαίρετο μεικτό 102/51/30-7-1911.

Το διδακτήριο βρισκόταν στη σημερινή πλατεία και κατεδαφίστηκε τη δεκαετία του 1980 για να κτιστεί κοινοτικό κατάστημα.

Σύμφωνα με σημείωση που υπάρχει στην εσωτερική σελίδα του εξωφύλλου του Μαθητολογίου υπάρχουν οι παρακάτω πληροφορίες για το κτίριο του Δημοτικού Σχολείου:

- « 1) Το Σχολείον ήρχισε λειτουργούν το έτος 1900
- 2) Το διδακτήριον εκτίσθη το έτος 1903
- 3) Ο ναός έδωσε δρχμ. Χρυσές 1500
- 4) Οι κάτοικοι συνεισέφερον 300 ημερομίσθια δωρεάν
- 5) Κράτος και κοινότης ουδέν χρηματικόν ποσόν έδωκε »

Το Δημοτικό Σχολείο Κασσάνων μέσα από το Μαθητολόγιο και το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής

Το σχολ. έτος 1899-1900 οι εγγραφές πραγματοποιήθηκαν στις 2 & 3 Μαρτίου του 1900. Στο σχολείο φοίτησαν 32 μαθητές. Τα 8 ήταν κορίτσια και τα 24 αγόρια. Οι 27 στην Α' τάξη και οι 5 στη Β' τάξη. Όλοι προερχόταν από τους Κασσάνους εκτός από το μουσουλμάνο Δεμίρ Αριφάκη τ. Μεμέτ που προερχόταν από το γειτονικό χωριό Αυλή (γεννηθείς το 1888). Πριν από την ίδρυση του Δ.Σ. Κασσάνων 5 μαθητές φοιτούσαν το προηγούμενο σχολ. έτος στο Δ.Σ. Παναγιάς. Όλοι οι γονείς των μαθητών δήλωσαν 'άγνοια γραμμάτων' εκτός από τον Παύλο Χανιωτάκη, πατέρα της Καλλιόπης Χανιωτάκη. Σύμφωνα με το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής προήχθησαν μόνο οι 5 μαθητές της Β' τάξης (Νικ. Δ. Ξανθάκης, Εμ. Ζ. Ζωράκης, Αντ. Ταμιωλάκης, Εμ. Παπά Ευαρέστου και Δεμίρ Αριφάκης). Αξιοσημείωτη είναι η ηλικία των μαθητών της Β' τάξης που προήχθησαν : 16 ετών ο Ξανθάκης, 12 ετών ο Ζωράκης, 11 ετών ο Ταμιωλάκης, 13 ετών ο Εμ. Παπά Ευαρέστου και 12 ετών ο Δεμίρ Αριφάκης.

Τα επώνυμα των μαθητών στο πρώτο έτος λειτουργίας του σχολείου ήταν : Αριφάκης (1), Βαχουθιανός (3), Ζωράκης (1), Καλαϊτζάκης (2), Κριθινάκης (2), Μεσανάκης (1), Ξανθάκης (7), Παπαδάκης (2), Ρεθεμιοτάκης (1), Ρηγάκης (2), Τσιρόγαλος (2), Χανιωτάκης (3), Χαραλαμπίδης (1). Επίσης αναγράφονται τα δύο παιδιά του Ευαρέστου Ταμιωλάκη (Παπά Τζιρίτη) χωρίς το επώνυμό τους.

Δάσκαλος είχε διοριστεί ο Γ. Μακράκης, απόφοιτος Α' τάξης του γυμνασίου και ενός έτους πείρα, με μισθό 40 δραχμές. Ο Γ. Μακράκης διορίστηκε στο Δημ. Σχολ. Κασσάνων αλλά δεν αποδέκτηκε το διορισμό του.

Το σχολ. έτος 1900-1901 εγγράφονται 37 μαθητές. Εγγράφονται στις 9,10 και 12 Απριλίου. Σύμφωνα με το Β.Π.Σ. προήχθησαν 5 μαθητές από τη Β τάξη και ένας από τη Γ. Τα σχολικά έτη 1901-02 και 1902-03 δεν υπάρχουν εγγραφές.

Το σχολ. έτος 1903-1904 εγγράφονται 45 μαθητές (3 στη Β', 5 στη Γ' και οι υπόλοιποι 37 στην Α' τάξη). Ημερομηνία εγγραφής η 3^η Οκτωβρίου 1903. Είναι γεννηθέντες μεταξύ των ετών 1890-97. Σύμφωνα με το Β.Π.Σ. προήχθησαν 13 μαθητές (9 της Β' τάξης και 4 της Γ' τάξης).

Το σχολ. έτος 1904-5 εγγράφησαν 34 μαθητές (6 στη Β', 6 στη Δ' και 22 στην Α' τάξη). Ημερομηνία εγγραφής η 3^η Σεπτ. 1904. Σύμφωνα με το Β.Π.Σ. προήχθησαν 9

μαθητές που ανήκαν οι 6 στη Β΄ τάξη και οι 3 στην Γ΄τάξη. Ανάμεσά τους και δυο μαθήτριες : Η Χριστίνα Καλαϊτζάκη και η Σοφιώ Κριθινάκη. Τα επώνυμα των φοιτώντων μαθητών είναι τα ακόλουθα : Βαχουθιανάκης (4), Δερμιτζάκης (2), Καλαϊτζάκης (1), Καργιωτάκης (1), Κατσουλάκης (1), Κριθινάκης (2), Μαρκάκης (3), Μεσανάκης (2), Μιχελάκης (1), Ξανθάκης (5), Παπαδάκης (1), Ταμιωλάκης (2), Τσιρογαλάκης (2), Χανιωτάκης (4), Χαραλαμπάκης (3).

Το σχολ. έτος 1905-06 εγγράφονται 35 μαθητές στις τάξεις : Α (23), Β (2), Γ (3) και Δ (3). Ημερομηνία εγγραφής η 2^α/9/1905. Διδάσκαλος ο Εμμανουήλ Λουχουνάκης. Σύμφωνα με το Β.Π.Σ. προήχθησαν 20 μαθητές (8 της Α΄ τάξης, 2 της Β΄, 6 της Γ΄ και 4 της Δ΄ τάξης).

Το σχολ. έτος 1906-07 εγγράφησαν 27 μαθητές. Δάσκαλος είναι ο Δ. Αργυράκης. Σύμφωνα με το Β.Π.Σ. προήχθησαν 18 μαθητές: 8 της Α, 5 της Β, 1 της Γ και 2 της Δ τάξης. Σε 2 μαθητές δεν αναγράφεται τάξη.

Το σχολικό έτος 1907-1908 εγγράφησαν 37 μαθητές στις τάξεις Α (22), Β (5), Γ (4) και Δ (3). Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 14 μαθητές (4 της Α, 5 της Β, 3 της Γ και 2 της Δ τάξης). Διδάσκαλος είναι ο Γεώργιος Κρητσωτάκης από το γειτονικό χωριό Καραβάδος, ο οποίος μόλις είχε αποφοιτήσει από το 4/τάξιο Δημοτικό Σχολείο Μάρθας.

Το σχολ. έτος 1908-09 εγγράφονται 45 μαθητές (32 στην Α΄, 4 στη Β, 5 στη Γ, και 3 στη Δ). Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 14 μαθητές (7 της Α, 4 της Β, 4 της Γ και 3 της Δ). Διδάσκαλος ο Κοντός.

Το σχολ. έτος 1909-10 εγγράφησαν 39 μαθητές στις τάξεις: (Α 24, 6 στη Β, 5 στη Γ και 4 στη Δ). Φαινομενικός αριθμός 39, εκπιπτέος αριθμός 6, πραγματικός αριθμός 33 μαθητές). Οι εγγραφές έγιναν τμηματικά 2 Σεπτ. εγγράφησαν 20 μαθητές, 27-30 Νοεμβρίου εγγράφησαν 11 μαθητές και 1 Δεκ. εγγράφησαν 7 μαθητές. Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 20 μαθητές (7 της Α, 6 της Β, 3 της Γ και 4 της Δ τάξης). Δάσκαλος είναι ο Ιωάννης Μπαριτάκης από το γειτονικό χωριό Ίνι.

Το σχολ. έτος 1910-11 εγγράφησαν 40 μαθητές στις τάξεις : Α 20, Β 6, Γ 6 και Δ 6. Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν όλοι οι μαθητές των Γ και Δ τάξεων, 4 μαθητές από τη Β τάξη και 7 από την Α τάξη. Δάσκαλος ο Ε. Ταμιωλάκης.

Το σχολ. έτος 1911-12 εγγράφησαν 37 μαθητές στις τάξεις: 20 στην Α, 7 στη Β, 5 στη Γ και 5 στη Δ τάξη. Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 13 μαθητές: 2 της Α, 3 της Β τάξης, 3 της Γ τάξης και 5 της Δ τάξης. Η βαθμολογία έχει καταχωρηθεί με κλασματικούς αριθμούς. Διδάσκαλος είναι ο Ευάγγ. Γ. Χατζάκης.

Το σχολ. έτος 1912-13 εγγράφησαν 27 μαθητές (15 στην Α, 4 στη Β, 4 στη Γ και 3 στη Δ). Προήχθησαν σύμφωνα με το ΒΠΣ 12 μαθητές (5 της Α, 2 της Β, 2 της Γ και 3 της Δ). Δάσκαλος ο Ευάγγ. Γ. Χατζάκης.

Το σχολ. έτος 1913-14 εγγράφησαν 25 μαθητές στις τάξεις: Α 11, Β 8, Γ 4 και Δ 2 μαθητές. Προήχθησαν 20 μαθητές (7 της Α, 8 της Β, 3 της Γ και 2 της Δ τάξης). Δάσκαλος ο Παπαδόκωστας. Δίπλα από το όνομά του σημειώνεται με μολύβι Κασταμονίτσα Πεδιάδος (πιθανότατα το χωριό καταγωγής του).

Ο αριθμός των μαθητών το επόμενο σχολ. έτος ανέβηκε κατακόρυφα στους 45 μαθητές. Στο Δ.Σ. Κασσάνων φοιτούσαν και οι λίγοι μαθητές από τη γειτονική Αυλή, οικισμό που κατοικούνταν από Τουρκοκρήτες, ο οποίος αποικίστηκε από εντόπιους τα επόμενα χρόνια. Η εγκατάσταση προσφυγικών οικογενειών το 1923 είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των μαθητών και την ίδρυση σχολείου στην Αυλή (ιδρύθηκε ως 1/τάξιο 235/22-8-1923).

Το σχολείο των Κασσάνων καταργήθηκε το 1986 λόγω έλλειψης μαθητών. Έκτοτε οι ελάχιστοι μαθητές των Κασσάνων φοιτούσαν στο Δ.Σ. Αυλής μέχρι το 2011 έτος κατά το οποίο καταργήθηκε το σχολείο της Αυλής και οι μαθητές του μεταφέρθηκαν στο 2^ο 12/θέσιο Δημ. Σχολείο Αρκαλοχωρίου.

7. Δημοτικό Σχολείο Καστελλιανών

Ένα από τα παλαιότερα σχολεία στην περιοχή του ανατολικού Μονοφατσίου είναι το Δημοτικό Σχολείο Κάτω Καστελλιανών, το οποίο λειτούργησε από το έτος 1873.

Παραθέτουμε στη συνέχεια ιστορικά στοιχεία για την ίδρυση του σχολείου, όπως τα αντλήσαμε από το τετράδιο ιστορίας του σχολείου, που συνέταξε ο δάσκαλος Θωμάς Μακράκης.

Ιστορική έκθεσις

Του Μονοτάξιου Δημοτικού Σχολείου Κάτω Καστελλιανών συνταχθείσαν υπό του διδασκάλου Θωμά Μακράκη.

« Το Μονοτάξιον Δημοτικόν Σχολείον Κάτω Καστελλιανών είναι εκ των αρχαιοτέρων της επαρχίας Μονοφατσίου. Ιδρύθη κατά το έτος 1873 ως μονοτάξιον επί τουρκοκρατίας, ιδρυτής του υπήρξε ο τότε σύμβουλος ή υποέπαρχος αείμνηστος Εμ. Παπαμαστοράκης¹ εγγράμματος και κάτοικος του χωρίου Κάτω Καστελλιανών, συνεργαζόμενος δια την διοίκησιν της επαρχίας Μονοφατσίου μετά του τότε τούρκου επάρχου (Μουεζίνη) του οποίου την εύνοιαν είχεν αποσπάσει. Τα ανωτέρω εξιστορήθησαν και ομολογήθησαν υπό του αειμνήστου διδασκάλου Ιωάννη Μιχ. Κουτεντάκη και του επιζώντος Στυλιανού Οικονόμου ιερέως συνταξιούχου.

Εις το Δημοτικόν Σχολείον τούτο εφοίτησαν μαθηταί πολλών χωρίων της επαρχίας Μονοφατσίου ως λ.χ. Εθιάς, Πρινιά, Αχεντριά, Μεσωχωρίου, Χάρακος, Σχοινιά, Ινίου, Γαρίπας, Δεμάτι, Δραπετίου ώστε όλοι οι εγγράμματοι της εποχής αυτής εγαλουχήθησαν εις το σχολείον Κάτω Καστελλιανών, υπό σοφών διδασκάλων και πιστών εις τα ανώτερα ιδανικά πίστεως και ελευθερίας.

Εις το εν λόγω σχολείον εδίδαξαν οι δημοδιδάσκαλοι : ο Δημήτριος Κριθινίδης, ο Ιωάννης Παπαούλης εξ Ηρακλείου, ο Εμ. Νικολουδάκης εκ Κράσι Πεδιάδος, ο Κων/νος Μπαριτάκης εξ Αρκαλοχωρίου, ο Ευστρ. Κηπαράκης ιερέυς εκ Κάτω Καστελλιανών, ο Αντώνιος Παπαδάκης εκ Κάτω Καστελλιανών, ο Αντώνιος Τρουλάκης εξ Άνω Καστελλιανών, ο Εμ. Μαθιουδάκης εκ Χάρακος, ο Δημήτριος Χανιαλάκης εκ Σχοινιά, ο Ιωάννης Μιχ. Κουτεντάκης εκ Κάτω Καστελλιανών και ο νυν υπηρετών Θωμάς Μιχ. Μακράκης εκ Κάτω Καστελλιανών.

Δυστυχώς εις το Αρχείον του σχολείου δεν διατηρούνται στοιχεία τα οποία να αναφέρουν την χρονολογίαν και υπηρεσίας των πρώτων διδασκάντων μέχρι της υπηρεσίας του Ιωάννου Μιχ. Κουτεντάκη, όστις ανέλαβεν υπηρεσίαν το έτος 1906 και υπηρέτησεν έως το έτος 1910. Ούτος μετατεθείς αντικατεστάθη υπό του Αντωνίου Τρουλάκη όστις εδίδαξεν επί εν έτος. Κατόπιν επανήλθεν επί εν έτος ο Ιωάννης Κουτεντάκης και πάλιν αντικατέστησεν ούτον ο εκ Χάρακος Εμμαν. Μαθιουδάκης τούτον μετά δύο έτη αντικατέστησεν ο Ιωάννης Κουτεντάκης (αι συχναί μεταβολαί εγένοντο διά κομματικούς λόγους).

1. « Ο Εμμανουήλ Παπαμαστοράκης αδελφός του οπλαρχηγού Γιάννη Παπαμαστοράκη που σκοτώθηκε στη μάχη της Ιεράπετρας στα 1878 ήταν Έπαρχος Μονοφατσίου με έδρα το Χάρακα. Εκείνη ακριβώς την εποχή ο προπάππος μου Μιχάλης Παπαμαστοράκης αδελφός του Επάρχου, παντρεύτηκε στα Κάτω Καστελλιανά, στα μέσα του 19^{ου} αι. και έτσι για πρώτη φορά εμφανίζεται στο νοτιοανατολικό Μονοφάτσι η οικογένεια των Παπαμαστοράκηδων. Ο Έπαρχος Μανώλης Παπαμαστοράκης δεν έκαμε οικογένεια » από το βιβλίο του Μανώλη Παπαμαστοράκη 'Γεώργιος Ι. Παπαμαστοράκης' Ο πρωθυπουργός και αρχιτέκτονας της Ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα, εκδόσεις Σμυρνωτάκη, έτος 2010

Από το 1921 έως το έτος 1938 κατά συνέχειαν υπηρέτησεν ο Ιωάννης Μιχ. Κουτεντάκης ήτοι έτη 17. Τούτον αποστρατευθέντα αντικατέστησεν ο νυν υπηρετών Θωμάς Μιχ. Μακράκης, όστις υπηρετεί από το έτος 1939 μετατεθείς εκ Δεματίου αμέσως μετά την αποχώρησιν του Ιωάννου Κουτεντάκη.

Ιστορία του Διδακτηρίου Κάτω Καστελλιανών

«...Κατά το έτος 1873 όποτε ιδρύθη το δημοτικόν σχολείον Κάτω Καστελλιανών, ως αναφέρομεν εις το πρώτον μέρος του βιβλίου σελίδα 29, διδακτήριον δεν υπήρχεν δημόσιον, όποτε εστεγάσθη το σχολείον εις ένα ανώγειον (οντάς) ευρισκόμενον εις το κέντρον του χωρίου, ανήκον εις την οικογένειαν Παξιμαδάκιδων. Το οίκημα ούτο δεν ήτο κατάλληλον διά το μικρόν χώρον και τα ανεπαρκή κουφώματα και διά τον λόγον αυτόν οι κάτοικοι του χωρίου έκτισαν καταλληλότερον σχετικώς, εις άλλην θέσιν και τούτο με μικράς διαστάσεις, μικρά παράθυρα και στέγην εκ χώματος. Το πρώτον οίκημα ο οντάς, αφιερώθη ως ξενών < Μουσαφίρ οντάς>. Μετά παρέλευσιν πολλών ετών επισκευάσθη τη ενεργεία του αιμνήστου διδασκάλου Ιωάννου Κουτεντάκη ήτοι αντικατεστάθη η στέγη εκ κεραμιδιών και εμεγάλωσαν τα παράθυρα. <μετά παρέλευσιν 35 ετών το διδακτήριον έκαμεν ρωγμάς εκ καθιζήσεως του εδάφους και κατέστη ακατάλληλον και επικίνδυνον. Κατά το έτος 1938-39 εθεμελιώθη το νέον διδακτήριον και εκτίσθη η τοιχοποιΐα υπό του εργολάβου Ιωάννου Κοτζάμπαση εκ Σπήλι Ρεθύμνου, με σχέδιον του Υπουργείου κ' εις τύπον Μονοταξίου. Το γήπεδον αφιερώθη υπό της Μαρίας Εμ. Σηφάκη εις ην το χωρίον οφείλει μεγάλην ευγνωμοσύνην...».

Κρητική Πολιτεία

Το Δημοτικό Σχολείο Κάτω Καστελλιανών ιδρύθηκε σαν 1/τάξιο με το 11/87/71—1899, σαν γραμματοδιδασκαλείο με το 78/51/15-9-1900, σαν αδιαίρετο με το 103/67/3-9-1901, σαν Γ/θμιο με το 41/42/28-7-1903. Καταργήθηκε με το 122/48/4-9-1905. Ιδρύθηκε σαν 1/τάξιο μεικτό 147/18-4-1929

Το Δημοτικό Σχολείο Άνω Καστελλιανών ιδρύθηκε σαν αδιαίρετο μεικτό 102/51/30-7-1911. Ονομάστηκε πλήρες 1/τάξιο 257/25-7-1915

Το Δημοτικό Σχολείο Κάτω Καστελλιανών μέσα από το Μαθητολόγιο, το Βιβλίο Ελέγχου και το βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής

Σχολικό Έτος 1899-1900

Σύμφωνα με το Μαθητολόγιο του Σχολείου γράφτηκαν 52 μαθητές στις τάξεις Α (48), Β (3), Γ (1). Όλοι οι μαθητές κατάγονταν από τα Καστελλιανά πλην των : Γ. Μανουσάκη (Φαβριανά) και Ι. Αθανασάκη (Καλύβια).

Σύμφωνα με το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής από τους παραπάνω 52 μαθητές προήχθησαν 16. Οι 13 με χαρακτηρισμό 'καλώς' και οι 3 με βαθμό 'πάνυ καλώς'.

Σχολικό έτος 1900-1901

Οι εγγραφέντες μαθητές ήταν 42 , στις τάξεις Α (29), Β (8) και Γ (5). Στη Δ τάξη, όπως και κατά το προηγούμενο σχολ. έτος, δεν φοιτούσε κανείς μαθητής. Οι μαθητές κατάγονταν από τα Καστελλιανά, πλην των Ζαχ. Καρακωνσταντάκη από το Δεμάτι και 7 μαθητών από τα Φαβριανά.

Από τους παραπάνω 42 μαθητές σύμφωνα με το Β.Π.Σ. προήχθησαν 17 μαθητές, από τις τάξεις Α, Β και Γ. Από την Α τάξη προήχθησαν 4 μαθητές. Από τη Β' τάξη προήχθησαν 8 μαθητές (οι 6 με βαθμό 'καλώς' και οι 2 με βαθμό 'πάνυ καλώς'). Από την Γ' τάξη προήχθησαν 5 μαθητές. Οι 4 με βαθμό 'καλώς' και ο ένας με βαθμό 'πάνυ καλώς'.

Σχολικό έτος 1901-1902

Οι εγγραφέντες μαθητές είναι 45. Φοιτούν στις τάξεις Α (24), Β (7), Γ (7) και Δ (7). Τόπος καταγωγής των μαθητών είναι τα χωριά : Καστελλιανά (33), Φαβριανά (6), Δεμάτι (3), Καλύβια (1), Πύργος (1) & Εθιά (1).

Σύμφωνα με το Β.Π.Σ. προήχθησαν 27 μαθητές. Από τους 24 μαθητές της Α΄ τάξης προήχθησαν μόνο οι 2 ! με βαθμό ‘καλώς’. Από τη Β΄ τάξη προήχθησαν 10 μαθητές. Οι 3 με βαθμό ‘πάνυ καλώς’ και οι 7 με βαθμό ‘καλώς’. Από τη Γ΄ τάξη προήχθησαν 8 μαθητές. Οι 2 με βαθμό ‘πάνυ καλώς’ και οι 6 με βαθμό ‘καλώς’. Από την Δ΄ τάξη αποφοίτησαν 7 μαθητές. Οι 2 με βαθμό ‘πάνυ καλώς’ και οι 5 με βαθμό ‘καλώς’.

Σχολικό έτος 1902-1903

Εγγράφησαν 38 μαθητές. Απ’ αυτούς προήχθησαν οι 25. Αποφοίτησαν από τη Δ΄ τάξη 7 μαθητές. Οι 2 με βαθμό ‘πάνυ καλώς’ και οι 5 ‘καλώς’. Από την Γ΄ τάξη προήχθησαν 13 μαθητές. Οι 4 μαθητές με βαθμό ‘πάνυ καλώς’ και οι 9 με ‘καλώς. Από τη Β΄ τάξη ένας μαθητής και από την Α τάξη 4 μαθητές με βαθμό ‘καλώς’.

Σχολικό έτος 1903-1904

Εγγράφησαν 39 μαθητές. Η καταγωγή των μαθητών είναι από τα χωριά : Καστελλιανά (27), Άγιος Απόστολος (1), Καλύβια (1), Φαβριανά (3), Δεμάτι (7). Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 15 μαθητές. Οι μαθητές ανήκαν στις τάξεις Δ (3) αποφοιτήσαντες με χαρακτηρισμό ένας ‘πάνυ καλώς’ και δύο μαθητές ‘καλώς’. Από τη Γ΄ τάξη προήχθησαν 2 μαθητές. Ένας με χαρακτηρισμό ‘πάνυ καλώς’ και ένας ‘καλώς’. Από τη Β΄ τάξη προήχθησαν 4 μαθητές, ένας ‘πάνυ καλώς’, τρεις ‘καλώς’. Από την Α΄ τάξη προήχθησαν 6 μαθητές, ένας ‘πάνυ καλώς’ και 5 ‘καλώς’.

Σχολ. έτος 1904-1905

Οι εγγραφέντες μαθητές είναι 33, στις τάξεις : Α (22), Β (3), Γ (3) και Δ (4). Οι 29 κατάγονται από τα Καστελλιανά και οι 4 από τα Φαβριανά. Οι προαχθέντες μαθητές είναι 16. Από τη Δ΄ τάξη αποφοίτησαν 4 μαθητές, δύο με χαρακτηρισμό ‘πάνυ καλώς’ και δύο με χαρακτηρισμό ‘καλώς’. Από τη Γ΄ τάξη 3 μαθητές με χαρακτηρισμό ‘καλώς’. Επίσης 3 μαθητές από τη Β τάξη, ο ένας ‘πάνυ καλώς’ και οι 3 ‘καλώς’. Από την Α΄ τάξη προήχθησαν 6 μαθητές. Ο ένας με χαρακτηρισμό ‘πάνυ καλώς’ και οι 3 ‘καλώς’.

Σχολ. έτος 1905-1906

Εγγράφησαν 34 μαθητές στις τάξεις Γ (6), Β (4) και Α (24) μαθητές. Δάσκαλος υπηρετούσε ο Κουτεντάκης Ιωάννης. Τόπος καταγωγής των μαθητών τα χωριά Καστελλιανά (26), Φιλίπποι (3), Φαβριανά (5). Από τους παραπάνω 34 μαθητές, σύμφωνα με το ΒΠΣ, προήχθησαν 10 μαθητές. Από τη Γ΄ τάξη ένας με βαθμό 7, από τη Β΄ τάξη τρεις (ο ένας με βαθμό 7 και οι δύο με βαθμό 6). Από τους 24 μαθητές της Α΄ τάξης προήχθησαν οι 6. Ο ένας με βαθμό 7 και οι πέντε με βαθμό 6.

Σχολ. έτος 1906-1907

Εγγράφησαν 24 μαθητές στις τάξεις Α (15), Β (7) και Γ (2). Από τους 24 μαθητές προήχθησαν οι 11. Από την Α΄ τάξη 4 μαθητές (οι 2 με βαθμό επτά και οι δύο με βαθμό έξι), από τη Β΄ τάξη 5 μαθητές , όλοι με βαθμό έξι και από τη Γ τάξη προήχθησαν και οι δύο μαθητές με βαθμό έξι. Δάσκαλος ήταν ο Ι. Κουτεντάκης.

Σχολ. έτος 1907-1908

Εγγράφησαν 28 μαθητές στις τάξεις : Α (14), Β (5), Γ (6) και Δ (3). Η προέλευση των μαθητών ήταν από τα χωριά Φαβριανά (4), Φιλίπποι (2) και Καστελλιανά (22) μαθητές. Από τους παραπάνω 28 μαθητές προήχθησαν 15. Από την Α τάξη προήχθησαν 4 μαθητές, όλοι με βαθμό ‘καλώς’. Από τη Β΄ τάξη προήχθησαν 4 μαθητές ένας με βαθμό ‘καλώς 7’ και τρεις με βαθμό ‘καλώς 6’. Από τη Γ τάξη προήχθησαν 4 μαθητές με βαθμό ‘καλώς 6’. Από τη Δ τάξη αποφοίτησαν και οι τρεις μαθητές , όλοι με βαθμό ‘καλώς έξι’. Δάσκαλος υπηρετεί ο Ι. Κουτεντάκης.

Σχολ. έτος 1908-1909

Εγγράφησαν 38 μαθητές, στις τάξεις Α (24), Β (4), Γ (5) και Δ (5). Προέλευση των μαθητών τα γειτονικά χωριά Φαβριανά (3), Φιλίπποι (3) και Καστελλιανά (32). Στο ΒΠΣ έχουμε προαχθέντες 4 μαθητές. Δύο από την Α΄ τάξη με βαθμό ‘καλώς 7’, ένα από τη Β΄ τάξη με βαθμό έξι και έναν με αποδεικτικό από τη Β΄ τάξη χωρίς βαθμολογία. Δάσκαλος υπηρετεί ο Ηρακλής Ευστρ. Τσαπάκης.

Σχολ. έτος 1909-1910

Σύμφωνα με το Μαθητολόγιο εγγράφησαν 40 μαθητές, στις τάξεις : Α (25), Β (7), Γ (5) και Δ (3). Καταγωγή των μαθητών από Φαβριανά (4), Φιλίπποι (2) και Καστελλιανά (34). Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 21 μαθητές. Από την Α΄τάξη επτά με βαθμό ‘καλώς 6’ οι έξι μαθητές και ο ένας ‘καλώς 7’. Από τη Β΄ τάξη προήχθησαν 6 μαθητές, δύο με βαθμό ‘καλώς 7’ και 4 με βαθμό ‘καλώς 6’. Από τη Γ΄τάξη προήχθησαν και οι 5 μαθητές, με βαθμό οι δύο ‘καλώς 7’ και οι τρεις ‘καλώς 6’. Από τη Δ΄ τάξη αποφοίτησαν και οι τρεις μαθητές. Οι δύο με βαθμό ‘καλώς 7’ και ο ένας με βαθμό ‘καλώς 6’. Δάσκαλος υπηρετεί ο Ευστράτιος Καπαράκης ιερέυς.

Σχολ. έτος 1910-1911

Σύμφωνα με το Μαθητολόγιο εγγράφησαν 39 μαθητές. Στην Α΄τάξη 23 μαθητές, στη Β 5, στη Γ 4 και στη Δ΄τάξη 7 μαθητές. Η προέλευση των μαθητών ήταν από τα χωριά Φαβριανά (2), Φιλίπποι (2), Καστελλιανά (34). Προήχθησαν σύμφωνα με το ΒΠΣ 16 μαθητές. Από την Α΄τάξη 4 μαθητές όλοι με χαρακτηρισμό ‘καλώς’. Από τη Β΄ τάξη 2 μαθητές και οι δύο ‘καλώς’. Από τη Γ΄ τάξη 3 μαθητές όλοι ‘καλώς’. Από τη Δ΄ τάξη αποφοίτησαν και οι 7 μαθητές οι 4 με χαρακτηρισμό ‘πάνυ καλώς’, οι δύο ‘καλώς’ και ο ένας ‘σχεδόν καλώς’. Δάσκαλος υπηρετεί ο Μιχ. Θεοδοσιάκης από το Σκινιά.

Σχολ. έτος 1911-1912

Σύμφωνα με το Μαθητολόγιο εγγράφησαν 46 μαθητές στις τάξεις : Α (34), Β (3), Γ (6) και Δ (3). Καταγωγή των μαθητών από τα χωριά : Καστελλιανά (42), Φαβριανά (3), Φιλίπποι (1) και Εθιά (1). Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 11 μαθητές. Από την Α τάξη 5 μαθητές με βαθμολογία 5 και 21/23 , 5 & 11/23, 5 & 14/23, 6 & 17/23, 5 & 11/23. Από τη Β΄ τάξη προήχθησαν 2 μαθητές με βαθμολογία 7 & 17/23 και 6 & 5/23. Από τη Γ΄ τάξη προήχθησαν 3 μαθητές με βαθμολογία 5 & 28/41, 5 & 26/41 και 6. Από τη Δ΄ τάξη αποφοίτησε ένας μαθητής με βαθμολογία 6 & 35/41. Δάσκαλος ο Αντώνιος Τρουλάκης.

Σχολικό έτος 1912-1913

Εγγράφησαν σύμφωνα με το Μαθητολόγιο 64 μαθητές στις τάξεις : Α (49), Β (6), Γ (4) και Δ (5). Προέλευση των μαθητών από τα χωριά Κάτω Καστελλιανά, Άνω Καστελλιανά (15), Φιλίππους, Δεμάτι και Φαβριανά. Στο ΒΠΣ δεν υπάρχουν αποτελέσματα το σχολικό αυτό έτος. Πιθανόν το σχολείο να μη λειτούργησε λόγω επιστρατεύσεως (πόλεμος 1912-13).

Σχολ. έτος 1913-1914

Εγγράφησαν 46 μαθητές σύμφωνα με το Μαθητολόγιο, στις τρεις τάξεις Α, Β και Γ. Στην Α΄ τάξη (36) , στη Β (7) και στη Γ (3). Προέλευση των μαθητών τα χωριά Άνω Καστελλιανά, Κάτω Καστελλιανά, Καλύβια και Φαβριανά. Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 16 μαθητές. Από την Α΄ τάξη 7 (ένας με βαθμό 7 και οι 6 με βαθμό 6), από τη Β΄ τάξη 6 μαθητές (3 με βαθμό 7 και 3 με βαθμό 6) και από τη Γ τάξη προήχθησαν 3 μαθητές όλοι με βαθμό έξι.

8. Δημοτικό Σχολείο Νηπιδητού

Το Δημοτικό Σχολείο Νηπιδητού ιδρύθηκε ως Γ/βάθμιο αδιαίρετο 41/42/28-7-1903 και ως αδιαίρετο μεικτό 102/51/30-7-1911.

Τα προηγούμενα από το 1903 σχολ. έτη βρίσκουμε στο Μαθητολόγιο Δ.Σ. Παναγιάς μαθητές από το Νηπιδητό να φοιτούν στο Δημ. Σχολείο Παναγιάς : το έτος 1900-1901 4 μαθητές, το έτος 1901-1902 (4 μαθητές) και το έτος 1902-1903, 15 μαθητές. Το έτος 1903-04 δεν συναντούμε μαθητές από το Νηπιδητό στο Δημ. Σχολ. Παναγιάς.

Το μοναδικό από τα βιβλία των Αρχείων του σχολείου που σώζεται είναι το Μαθητολόγιο, και αυτό εντελώς τυχαία. Όπως μας πληροφορεί ιδιόχειρη σημείωση του δασκάλου με ημερομηνία 14 Νοεμβρίου 1923 « ανευρέθη εντός σωρού χόρτων ». Το βιβλίο ξεκινά από το σχολ. έτος 1904-05, έτος κατά το οποίο φοιτούν 40 παιδιά, 33 μαθητές και μαθήτριες (7). Σχεδόν όλοι προέρχονται από το Νηπιδητό (36), ενώ 2 από το Γεράκι και από ένας από τα χωριά Καστέλλι και Μαχαιρά. Είναι γεννηθέντες των ετών 1890-1898. Στην Α' τάξη φοιτούν 34 μαθητές, στη Β κανένας μαθητής, στην Γ' 3 μαθητές και στην Δ' επίσης 3 μαθητές. Το επάγγελμα όλων σχεδόν των γονέων είναι γεωργοί ενώ υπάρχει και από ένας ποιμήν (Γ. Σπυριδάκης), Σαγματοποιός (Ν. Αποστολάκης) και πηλοπλάστης (Γ. Αποστολάκης). Η συχνότητα των επωνύμων των μαθητών από το Νηπιδητό στο πρώτο έτος λειτουργίας του σχολείου είναι : (σε παρένθεση ο αριθμός των μαθητών) Αλεξιάκης (1), Αποστολάκης (8), Δαγκωνάκης (1), Ζερβάκης (1), Καλογεράκης (3), Μηλιαργιαννάκης (3), Μουρτζάκης (5), Παπαδάκης (4), Σπυριδάκης (5), Φραγκάκης (3), Ψυλλάκης (1). Συναντούμε ακόμη τα επώνυμα Κουρλετάκης (2, από Γεράκι), Σαριδάκης (1 από Καστέλλι), Συμιανάκης (1 από Μαχαιρά).

Το επόμενο σχολ. έτος 1905-06 είναι εγγεγραμμένοι 27 μαθητές ανάμεσά τους και 5 μαθήτριες. Είναι γεννηθέντες των ετών 1892-98. Στην Α' τάξη φοιτούν 16 μαθητές (από τους οποίους οι 5 διετεείς), στη Β' 8 μαθητές, στη Γ' τάξη ένας μαθητής και στη Δ' τάξη 2 μαθητές. Όλοι πέρχονται από το Νηπιδητό ενώ ένας ο Νικ. Συμιανάκης από τη Μαχαιρά μετεγράφηκε κατά τη διάρκεια της χρονιάς στο πλησιέστερο προς το χωριό του σχολείο του Ινίου.

Το σχολ. έτος 1906-07 εγγράφονται 30 παιδιά ανάμεσά τους και 8 μαθήτριες. Φοιτούν στις Τάξεις Α' 17 μαθητές (από τους οποίους οι 6 διετεείς δηλ. επαναλαμβάνουν την τάξη), στη Β' 7 μαθητές, στη Γ' 6 μαθητές, ενώ στη Δ' τάξη δεν φοιτά κανείς μαθητής. Όλοι προέρχονται από το Νηπιδητό και είναι γεννηθέντες των ετών 1894-1900. Η πλειοψηφία του επαγγέλματος των γονέων είναι γεωργοί 17 γεωργοί, 5 ποιμένες, ένας δήμαρχος (Νικ. Καλογεράκης), ένας σιδηρουργός (Γεώργ. Παπαδάκης) και ένας βαφέας (Απόστολος Δαγκωνάκης).

Το σχολ. έτος 1907-08 εγγράφονται 26 μαθητές, ανάμεσά τους 2 μόνο μαθήτριες. Όλοι προέρχονται από το Νηπιδητό πλην του Νικ. Συμιανάκη που επέστρεψε από το Δ.Σ. Ινίου και φοιτά στη Δ' τάξη. Είναι γεννηθέντες των ετών 1896-1902. Είναι εγγεγραμμένοι στις τάξεις Α' 12 μαθητές (οι 6 επαναλαμβάνουν την τάξη), στη Β' 7 μαθητές (ο ένας διετεής), στη Γ' 2 μαθητές (και οι δυο διετεείς) και στη Δ' 4 (κανείς διετεής).

Το επόμενο σχολ. έτος 1908-09 είναι εγγεγραμμένοι 39 παιδιά ανάμεσά τους και 10 μαθήτριες. Όλοι προέρχονται από το Νηπιδητό πλην ενός (Ζαχαρία Σπυριδάκη από την Αυλή έτος γεν. 1902). Είναι γεννηθέντες των ετών 1895-1902. Στην Α' τάξη εγγράφονται 24 μαθητές κ' μαθήτριες, στη Β' τάξη 6, στη Γ' τάξη 7 μαθητές,

και στη Δ' τάξη 2 μαθητές (και οι δυο διετεείς). Το επάγγελμα των γονέων των μαθητών είναι γεωργοί και ποιμένες.

Το σχολ. έτος 1909-10 είναι εγγεγραμμένα 44 παιδιά ανάμεσά τους και 8 μαθήτριες. Προέρχονται οι 36 από το Νιπηδητό, οι 4 από την Αυλή, και από ένας από τα χωριά: Κατωφύγι, Μαχαιρά και Γεράκι. Από τους 4 μαθητές που προέρχονται από την Αυλή οι 3 είναι Οθωμανοί και φοιτούν στην Α' τάξη γεννηθ. 1901 και 1902 (Μουσταφάς Καντάκης, Τζεμαλής Αριφάκης Μεχμέτ Αλή Ισμαϊλάκης). Στην Α' τάξη εγγράφονται 22 μαθητές από τους οποίους οι 19 επαναλαμβάνουν την τάξη !!! , στη Β' τάξη 4 μαθητές (ο ένας διετής) στη Γ' τάξη 6 μαθητές και στη Δ' τάξη 8 μαθητές (ο ένας διετής).

Το σχολ. έτος 1910-11 είναι εγγεγραμμένοι 35 μαθητές και καμμία μαθήτρια. Προέρχονται οι 31 από το Νιπηδητό και οι 4 από την Αυλή (αποφοίτ. ο Ζαχ. Σπυριδάκης και εγγράφεται ο Μεχμέτ Σαραλάκης). Είναι εγγεγραμμένοι στις τάξεις: Α' 21 μαθητές από τους οποίους οι 15 !! (διετεείς). Στη Β τάξη είναι εγγεγραμμένοι 5 (οι τρεις Οθωμανοί από την Αυλή προήχθησαν και οι τρεις). Στη Γ' τάξη 2 μαθητές και στη Δ' τάξη 7 μαθητές (οι 3 διετεείς και ο ένας τριετής).

Το σχολ. έτος 1911-12 εγγράφονται 24 μαθητές, καμμιά μαθήτρια ανάμεσά τους. Οι 22 προέρχονται από το Νιπηδητό και από ένας από τα χωριά Αυλή (Ζαχ. Σπυριδάκης) & Κατωφύγι (Κοσμάς Βιανιτάκης). Φοιτούν στις τάξεις : Α' 16 μαθητές, Β' 4 μαθητές, Γ' 4 μαθητές. Στη Δ' τάξη δεν εγγράφεται κανείς μαθητής.

Το σχολ. έτος 1912-13 είναι εγγεγραμμένοι 26 μαθητές και καμμία μαθήτρια. Όλοι σχεδόν προέρχονται από το Νιπηδητό, ένας (Ιωάννης Καλυβάκης από την Ανατολή Ιεράπετρας) και ένας (Κοσμάς Βιανιτάκης) από το Κατωφύγι. Εγγράφονται στις τάξεις Α' 13 μαθητές, στη Β' τάξη 7 μαθητές, στη Γ' τάξη 4 μαθητές και στη Δ' τάξη 2 μαθητές.

Το σχολ. έτος 1913-14 εγγράφονται 39 μαθητές ανάμεσά τους και 7 κορίτσια στην Α' τάξη. Όλοι οι μαθητές & μαθήτριες προέρχονται από το Νιπηδητό. Στην Α' τάξη εγγράφονται 20 μαθητές, στη Β' τάξη 8 μαθητές, στη Γ' τάξη 7 μαθητές και στη Δ' τάξη 4 μαθητές. Για πρώτη φορά υπογράφει ο δάσκαλος το Μαθητολόγιο και είναι ο Ε. Ταμιωλάκης.

Το Δημοτικό Σχολείο Ρουσοχωριών οικισμού δυτικά του Νιπηδητού που απέχει περί τα 3 χμ ιδρύθηκε ως 1/τάξιο μεικτό 147/2-7-1924, αμέσως μετά την εγκατάσταση των προσφυγικών από τη Μικρά Ασία οικογενειών. Όπως προαναφέραμε τα Ρουσοχώρια κατοικούνταν από Τουρκοκρήτες.

9. Δημοτικό Σχολείο Παναγιάς

Το Δημοτικό σχολείο Παναγιάς ιδρύθηκε το φθινόπωρο του 1870, αφού σ' αυτό μεταφέρθηκε η έδρα του Θρασανού που έκλεισε¹. Λειτουργήσε ως αλληλοδιδασκτικό εξυπηρετώντας αρχικά τα χωριά : Παναγιά, Γεράκι, Μαθιά, Νηπιδιτό, Ρουσοχώρια και Έμπαρος². Δάσκαλος διορίστηκε ο Παύλος Τυλιανάκης γιος του οπλαρχηγού Πεδιάδος Νικολάου Τυλιανάκη ή Παπίτσα αγωνιστής και εκείνος των επαναστάσεων 1878, 1889 και 1896-98. Ο μισθός του ήταν 250 γρόσια³. Τα μαθήματα άρχισαν στις 16 Νοεμβρίου όπως μας πληροφορεί επιστολή των Εφόρων της σχολής Παναγιάς προς τη Δημογεροντία Ηρακλείου, με την οποία την ευχαριστούν για τη λειτουργία της σχολής⁴.

Κρητική Πολιτεία - Οργανικότητα

Ιδρύθηκε ως 1/τάξιο 11/87/1899, ως γραμματοδιδασκαλείο 78/51/15-9-1900. Προήχθη σε 1/τάξιο 21/12/22-2-1901. Ιδρύθηκε ως : αδιαίρετο 103/67/3-9-1901, ως Α/θμιο αδιαίρετο αρρένων και Β/θμιο αδιαίρετο παρθεναγωγείο 41/42/28-7-1903, ως ανώτερο 146/57/12-9-1909. Καταργήθηκε το θηλέων 11/37/5-7-1910. Ιδρύθηκε σαν αδιαίρετο μεικτό 102/51/30-7-1911. Προήχθη σε ανώτερο 162/69/20-9-1911. Υποβιβάστηκε σε 2/τάξιο 79/66/14-9-1912. Διαιρέθηκε σε 1/τάξιο αρρένων και 1/τάξιο θηλέων 158/25-8-1916. Συγχωνεύτηκε το αρρένων και θηλέων σε μεικτό 362/14-9-1926.

Το διδακτήριο στο οποίο στεγάστηκε το σχολείο τα χρόνια της Κρητικής Πολιτείας βρισκόταν στο κέντρο του χωριού και είχε οικοδομηθεί με δαπάνες των ακτοίκων και της τοπικής εκκλησίας.

Στο 'Βιβλίον ακινήτου και κινητής περιουσίας του Δημοτικού Σχολείου' διαβάζουμε : « 1915. Το σχολικόν γήπεδον εφ' ού είναι ιδρυμένον το διδακτήριον, επί τουρκικής κυριαρχίας ήτο οθωμανικόν νεκροταφείον, και κατά την απελευθέρωσιν της Κρήτης οι χριστιανοί της Παναγιάς απηγόρευσαν εις τους ομοχωρίους των Τούρκους να θάπτουν εν αυτώ τους νεκρούς των. Κατά το 1915 η ενοριακή επιτροπή Παναγιάς ηγόρασε το εν λόγω νεκροταφείον παρά του εφκαφείου Ηρακλείου αντί 4.000 χρυσών δραχ. και κατά το έτος 1924 εθεμελιώθη εν αυτώ το νυν σχολείον, όπερ παρεδώθη δωρεάν εις το σχολικόν ταμείον το 1920, άνευ επισήμου τίτλου. Μεταγραφή εις το υποθηκοφυλακείον δεν εγένετο. Ουδεμίαν ετησίαν πρόσοδον παρέχει ». Αποτελούνταν από τρεις αίθουσες. Θεμελιώθηκε το 1924 και αποπερατώθηκε το 1928.

Το οικόπεδο όπου ανεγέρθηκε υπάρχον σήμερα σχολείο δωρήθηκε στη σχολική Εφορία του Σχολείου από το εκκλησιαστικό Συμβούλιο το 1953.

-
2. ΑΔΗ, ΚΑ 2 –ΑΑ 40 -330: επιστολή της Δημογεροντίας Ηρακλείου (αρ. πρωτ. 1360, αρ. διεκπ. 794, προς τον Επίσκοπο Χερρονήσου Τιμόθεο, Ηράκλειο 28-10-1870)
 3. ΑΔΗ, ΚΑ 2 – ΑΑ 40 -329/28-10-1870: Επιστολή της Δημογεροντίας Ηρακλείου (αρ. πρωτ. 1360, αρ. διεκπ. 794), προς τους Δημογέροντες των χωριών Παναγιά, Γεράκι, Μαθιά, Νηπιδιτό, Ρουσοχώρια και Έμπαρος, Ηράκλειο 28-10-1870)
 4. ΑΔΗ ΚΑ 2 –ΑΑ 40- 327 : Αίτηση του Παύλου Ν. Τυλιαννάκη, για διορισμό του στη Σχολή Παναγιάς, (Ηράκλειο, 27 Οκτωβρίου 1870) και 2 ΑΔΗ ΚΑ 2 –ΑΑ 40 -328/ 28-10-1870 επιστολή της Δημογεροντίας Ηρακλείου, προς το δάσκαλο Παύλο Ν. Τυλιαννάκη).
 5. ΑΔΗ , ΚΑ 2 –ΑΑ 41- 351 : Επιστολή των Εφόρων της Σχολής Παναγιάς (παπά Γεωργίου, Νικολάου Τυλιαννάκη, Αναγνώστη Πετσάκη, παπά Δημητρίου Μακρή, Χατζή....., Σταυριανού Συγγελάκη, Γεωργίου Χανιωτάκη) προς τη Δημογεροντία Ηρακλείου , με την οποία την ευχαριστούν για την ίδρυση και λειτουργία του σχολείου).

Έπιπλα και σκεύη

Το έτος 1880 (10 Οκτωβρ.) Οκτώ πολύεδρα θρανία παλαιού τύπου άτινα εδωρήθησαν εις το σχολείον υπό της ενοριακής επιτροπής Παναγιάς.

Την 1^η Σεπτ. 1900. Έδωρήθησαν δεκαπέντε δίδρα θρανία νέου τύπου υπό της Κρητικής Πολιτείας’.

10 Σεπτ. 1910. Δωρήθηκαν στο σχολικό ταμείο τρεις μελανοπίνακες και δύο τράπεζες και μία βιβλιοθήκη από την ενοριακή επιτροπή Παναγιάς. Το 1899 διορίστηκε δάσκαλος ο Ιωάννης Πιτυκάκης με μισθό 70 χρυσές δραχμές . Ο δάσκαλος αυτός όπως διαπιστώσαμε από το Ιστορικό Αρχείο Κρήτης ‘ησθένησεν σοβαρώς και επέστρεψεν τον διορισμόν του την 2^α /11/1899 επανελθών εις τον οίκον του’

Από τον πίνακα του Νομαρχιακού επιθεωρητή Ηρακλείου Ευθ. Φουστανάκη πληροφορούμαστε ότι το σχολ. έτος 1909-10 ήταν εγγεγραμμένοι 69 μαθητές (2 εκπιπτεοί, πραγματικός αριθμός 67). Στην Α΄ τάξη ήταν εγγεγραμμένοι 25 μαθητές , στη Β΄ 10 ,στη Γ 8,στη Δ 12 και στη Ε 14.

Από τους 25 μαθητές 16 προήχθησαν , 8 απορρίφθησαν και ένας αποφοίτησε (μάλλον διέκοψε τη φοίτηση). Από τη Β και τη Γ τάξη προήχθησαν όλοι οι μαθητές. Από τη Δ τάξη 9 προήχθησαν, 1 απορρίφθηκε και 2 αποφοίτησαν (μάλλον διέκοψαν τη φοίτηση). Από την Ε τάξη 13 προήχθησαν και 1 αποφοίτησε.

Το Δημοτικό Σχολείο Παναγιάς μέσα από το Μαθητολόγιο και το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου

Σχολ. έτος 1899-1900

Το έτος αυτό εγγράφονται στο σχολείο 55 μαθητές ηλικίας 6-12 ετών και 2 μαθήτριες (Η Φωτεινή Μιχ. Στρατάκη ετών 9 στην Α τάξη και η Καλή Εμ. Δαγαλάκη ετών 10 από το χωριό Φρατί). Φρατί εγγράφεται το Αφρατί γειτονικό στην Παναγιά χωριό. Οι μαθητές εγγράφονται στις τάξεις Α 23 μαθητές, στη Β τάξη 16 μαθητές, στη Γ΄ τάξη δεν εγγράφεται κανείς και στην Δ΄ τάξη 4 μαθητές. Χρόνος εγγραφής των μαθητών το διάστημα 7-21 Δεκεμβρίου (Δύο μαθητές από Κασσάνους γράφτηκαν 20/1/1900, 4 από Παναγιά 1 Μαρτίου και ένας από Παναγιά 3 Απρ. 1900). Οι μαθητές προέρχονται από Φρατί (9), Κασσάνους (2) και οι υπόλοιποι από Παναγιά.

Τα επώνυμα των γονέων

Από Παναγιά : Αλεξιάκης (1), Αποστολάκης (3), Βιδάκης (1), Δρακάκης (1), Κανακούσης (2), Κανακουσάκης (1), Καρναμούρης (1), Καρυδάκης (1), Κολάκης (1), Κριθινάκης (2), Κριθινίδης (1) Λουλούδης (1), Μανουσάκης (1), Μελισσουργός (1), Ντεκμεντάκης (1), Παπαδάκης (4), Παπά Κωνσταντίνου (1), Παπά Χαριλάου (1), Πλατανάκης (2), Σκουλουδάκης (1), Σκουλούδης (1), Σπυριδάκης (3), Στρατάκης (4), Ταμιωλάκης (2), Ταμπακάκης (1), Τσισμενάκης (1), Τσιτσάκης (2), Φανουράκης (1), Φραγκιαδάκης (3), Χιονάκης (1)

Από Φρατί: Γαρεφαλάκης (1), Δαγαλάκης (2 Ιωάννης και Καλή αδέρφια), Κανδηλάκης (1), Καντζηλάκης (2), Κουναλάκης (2), Μπανασάκης (1)

Από Κασσάνους

Ζωράκης (1), Ταμιωλάκης (1)

Τα επαγγέλματα των γονέων

Όλοι γεωργοί πλην των : Παπά Χαριλάου (ιερέυς), Κριθινίδης Εμ. (Δήμαρχος), Εμ. Τσιτσάκης (αγροφύλαξ), Νικόλαος Παπαδάκης (καφετζής), Κων/νος Στρατάκης (κεραμεύς), Εμ. Ταμιωλάκης από Κασσάνους (βαφεύς).

Σχολικό έτος 1900-1901

Το Σχολείο λειτουργεί ως Γραμματοδιδασκαλείο. Εγγράφτηκαν 75 μαθητές στις τάξεις : Α (50), Β (10), Γ (15), Δ (0) μαθητές. Είναι όλοι άρρενες προερχόμενοι από τα χωριά : Έμπαρο (1), Κασσάνους (13), Νιτηδητό (4), Φρατί (6). Διέμεναν στα χωριά τους. Οι 8 από τους 13 μαθητές εγγράφηκαν 8 και 19 Ιανουαρίου 1901 και διέκοψαν τη φοίτηση στις 16 Απριλίου. Αρκετοί μαθητές από τους Κασσάνους προέρχονταν από το Δημοτικό Σχολείο Ινίου.

Τα επαγγέλματα των γονέων των μαθητών. Όλοι γεωργοί πλην των : Νικολάου Κανακουσάκη (πανδοχεύς), Νικόλαος Παπαδάκης (Δημοτικός Γραμματεύς), Παπαχαριλάου (ιερέυς), Εμ. Παπαδάκης (δημ. Υπάλληλος), Κων/νος Στρατάκης (πηλοπλάστης), Ματθαίος Περάκης (ξυλουργός από Νιτηδητό), Εμ. Κριθινάκης (δικ. Κλητήρ), Μιχαήλ Παπαδάκης (αγροφύλαξ), Κανάκης Μιχ. (διδάσκαλος), Ευάρεστος Παπαδάκης (‘ιερέυς’ ο Παπά Τζιρίτης).

Σχολ. έτος 1901-1902

Εγγράφονται 66 μαθητές (καμμία μαθήτρια) ηλικίας 6-12 ετών στις τάξεις : Α (20), Β (22), Γ (15), Δ (9). Χρόνος εγγραφής 23 Αυγ.-13 Σεπτ. 1901. Οι μαθητές προέρχονται από Κασσάνους (9), Νιτηδητό (4), Φρατί (3) και οι υπόλοιποι από Παναγιά. Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου που ξεκινά το έτος αυτό, από τους 66 μαθητές οι 10 ‘δεν προσήλθαν εις εξετάσεις’ και απερρίφθησαν, ένας (Γεώργ. Ε. Κριθινάκης γεν. 1895) απεβίωσεν και άλλοι 10 απερρίφθησαν.

Σχολ. έτος 1902-1903

Εγγράφονται στις τάξεις Α-Δ΄ 74 μαθητές, καμμία μαθήτρια ηλικίας 6-14 ετών. Εγγράφονται στις τάξεις : Α (32), Β (11), Γ (15), Δ (16) μαθητές. Οι μαθητές προέρχονται από τα χωριά Κασσάνοι (3), Καραβάδω (1 ο Κουμαντάκης Κων/νος τ. Εμ. στη Δ΄ τάξη γεν. το 1890), Φρατί (6) και Νιτηδητό 15 μαθητές. Το έτος εκείνο πιθανόν δεν λειτούργησε σχολείο στο Νιτηδητό. Οι μαθητές πηγαioέρχονταν από το Νιτηδητό και φοιτούσαν στις τάξεις : Α (2), Β(1), Γ (4), Δ (8) μαθητές.

Σύμφωνα με το βιβλίο Γενικού Ελέγχου είναι εγγεγραμμένοι 72 μαθητές. Από τους παραπάνω μαθητές απερρίφθησαν 13, άλλοι 3 απερρίφθησαν επειδή ‘δεν προσήλθαν εις εξετάσεις’, 4 κρίθηκαν επανεξεταστέοι οι 2 απ’ αυτούς προήχθησαν στις εξετάσεις του Σεπτεμβρίου και ένας (ο Ιωάννης Παπαδάκης από Κασσάνους γεν. 1889) απεβίωσεν.

Σχολ. έτος 1903-1904

Εγγράφονται 62 μαθητές καμμία μαθήτρια, στις τάξεις : Α (28), Β (7), Γ (8) και Δ (19) μαθητές. Η προέλευση των μαθητών είναι από Παναγιά (48), 11 από το γειτονικό χωριό Αφρατί (στο Μαθητολόγιο άγνωστο γιατί γράφεται Φρατί), ένας από το Ψυχρό Οροπεδίου Λασιθίου (μετόχι τους η Παναγιά), ένας από την Πρίνα Μεραμβέλλου (ο Πρινωτάκης Γεώργιος τ. Εμ, επάγγελμα πατέρα ‘καθεγλοποιός’, διαμονή Πρίνα) και ένας από την Κάρπαθο (ο Κομνηνός Λεμβάκης).

Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου, από τους παραπάνω μαθητές 12 είτε δεν φοίτησαν καθόλου, είτε διέκοψαν τη φοίτηση. Από τους υπόλοιπους 50, προήχθησαν 44 απερρίφθησαν 6.

Σχολ. έτος 1904-1905

Εγγράφονται 63 μαθητές στις τάξεις Α' - Δ' ηλικίας 8-13 ετών, στις τάξεις : Α (33), Β (9), Γ (7) και Δ 14 μαθητές. Οι εγγραφές πραγματοποιήθηκαν από 7 Οκτ – 13 Οκτ. Από το Αφρατί κατάγονται 7 μαθητές και από την Παναγιά 56, μεταξύ αυτών και ο Σαλής Αζιζάκης του Ασάν Οθωμανός γεν. το 1899 στην Παναγιά.

Σύμφωνα με το Βιβλίο Γεν. Ελέγχου, από τους 63 μαθητές προήχθησαν 40 και απερρίφθησαν για διάφορους λόγους οι 23 (9 διέκοψαν τη φοίτηση, 1 μετεγγραφή, 2 δεν προσήλθαν στις εξετάσεις, 2 επανεξετάστηκαν στην ελληνική και απερρίφθησαν και 9 'απερρίφθησαν εξ' αρχής').

Σχολ. έτος 1905-1906

Εγγράφονται συνολικά 63 μαθητές (μόνο αγόρια), οι 7 από Αφρατί και οι 2 από Κάρπαθο (Κομνηνός και Σωτήριος Λεμβάκης τ. Μιχαήλ, επάγγελμα πατέρα κτίστης). Οι εγγραφές έγιναν 19-23 Σεπτεμβρίου και οι μαθητές εγγράφηκαν στις τάξεις : Α (28), Β(16), Γ (9) και Δ (10) μαθητές.

Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου, εγγράφησαν 56 μαθητές. Στην Α' τάξη 32. Από τους 32, οι 16 απερρίφθησαν και οι 16 προήχθησαν. Ένας μαθητής με 'πάνυ καλώς 8' (ο Νικολ. Κατσαράκης) και οι λοιποί με βαθμό 'καλώς 6'. Από τους 12 μαθητές της Β' τάξης προήχθησαν οι 5. Οι 2 'πάνυ καλώς 9', οι 2 'πάνυ καλώς 8' και οι 3 'καλώς 7'. Από τους 8 μαθητές της Γ' τάξης οι 2 'δεν προσήλθαν εις εξετάσεις', και οι 6 προήχθησαν. Οι 2 με 'άριστα 10' (Ιωάν. Αποστολάκης, Νικ. Παπαδάκης), οι 2 (Ιωάν. Μηναδάκης, Εμ. Δαγαλάκης) 'πάνυ καλώς 9', ένας 'καλώς 7' και ένας 'καλώς 6'. Από τους 10 μαθητές της Δ' τάξης απερρίφθησαν 6, προήχθησαν 4. Οι 2 (Ιωάν. Παπαχαριλάου, Γεώργ. Σπυριδάκης) με 'άριστα 10' , ένας (Εμ. Ν. Φραγκιαδάκης) 'πάνυ καλώς 9' και ένας (Μιχ. Κατζιλάκης) 'καλώς 7'.

Σχολ. έτος 1906-1907

Από τις 21 Σεπτ. μέχρι τις 30 Οκτ. εγγράφονται 62 μαθητές καμμία μαθήτρια στις τάξεις Α(22), Β(19), Γ(11) και Δ (8) μαθητές. Σε 2 μαθητές δεν αναγράφεται τάξη. Οι 52 μαθητές κατάγονται από Παναγιά και οι 10 από Αφρατί. Από τους 62 μαθητές οι 4 διέκοψαν τη φοίτηση, 5 δεν προσήλθαν στις εξετάσεις, 16 απερρίφθησαν και 35 προήχθησαν (σε 2 μαθητές δεν υπάρχει ένδειξη).

Σχολ. έτος 1907-1908

Εγγράφονται 62 μαθητές στις παρακάτω τάξεις : Στην Α' τάξη 27 μαθητές (από τους οποίους οι 14 διετείς ! και οι 13 αρχάριοι) στη Β 9 μαθητές, στη Γ 15 και στη Δ 11 μαθητές. Οι 13 μαθητές κατάγονται από το Αφρατί όπου και διαμένουν πηγαينوερχόμενοι καθημερινά και οι 49 από την Παναγιά. Ανάμεσα στους 49 και οι Οθωμανοί Σαλής Αζιζάκης τ. Ασάν (1899) και Ασάν Αζιζάκης τ. Ταχίρ (1900). Όλοι οι μαθητές έχουν δαμαλιστεί το έτος 1907 (για την αντιμετώπιση της νόσου ευλογιάς). Οι εγγραφές πραγματοποιήθηκαν από 3 Σεπτ.- 12 Οκτ.

Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου από τους παραπάνω μαθητές προήχθησαν : Από τους 27 μαθητές της Α' τάξης οι 9 'δεν προσήλθαν εις εξετάσεις', 4 'δεν εφοίτησαν', 7 απερρίφθησαν ενώ οι λοιποί 7 προήχθησαν. Από τους 7 προαχθέντες, ένας (Ορέστης Ν. Κουναλάκης από Αφρατί) με 'άριστα 10', οι 4

(Γεώργ. Καρυδάκης, Σαλής Αζιζάκης, Αντών. Κανακουσάκης, Ιωάν. Κ. Κριθινάκης) με ‘πάνυ καλώς 9’ και οι 2 (Εμ. Ν. Βιδάκης, Γεώργ. Φραγκιαδάκης) ‘πάνυ καλώς 8’.

Από τους 9 μαθητές της Β΄ τάξης, οι 2 ‘δεν προσήλθαν εις εξετάσεις’, ένας ‘απεφοίτησεν ως παρήλιξ’ και 6 προήχθησαν. Ένας (Εμ. Ν. Κουναλάκης από Αφρατί) με ‘άριστα 10’, 2 ‘πάνυ καλώς 8’, 2 ‘καλώς 7’ και ένας ‘καλώς 6’. Από τους 15 μαθητές της Γ΄ τάξης, οι 2 απεφοίτησαν (διέκοψαν τη φοίτηση) ως παρήλικες (12 ετών), 3 ‘δεν προσήλθαν εις εξετάσεις’, άλλοι 3 μετεξεταστέοι εις Ελληνικά και Μαθηματικά αλλά προήχθησαν το Σεπτέμβριο, ενώ 7 προήχθησαν. Οι 2 (Δημήτρ. Κ. Κατσαράκης, Νικ. Χ. Κατσαράκης) ‘πάνυ καλώς 9’, οι 2 ‘πάνυ καλώς 8’, οι 2 ‘καλώς 7’ και ένας ‘καλώς 6’. Από τους 11 μαθητές της Δ΄ τάξης, οι 2 ‘δεν προσήλθαν εις εξετάσεις’ ο ένας ούτε στις συμπληρωματικές, οι υπόλοιποι 9 προήχθησαν. Ένας (Αθαν. Παπαχαριλάου) με ‘άριστα 10’, ένας (Κων/νος Γ. Παπαδάκης) ‘πάνυ καλώς 9’, 2 ‘πάνυ καλώς 8’, 4 μαθητές ‘καλώς 7’ και ένας ‘καλώς 6’.

Στα επαγγέλματα των γονέων, σύμφωνα με το Βιβλίο Μητρώου και Προόδου, κυριαρχεί ο γεωργός πλην των : Βιδάκη Γεωργίου (κτίστης), Δερμιτζάκης Κων/νος (ποιμήν), Κατσαράκης Γεώργιος (χαλκεύς), Κριθινίδης Εμ. (κτηματίας), Μανουσάκης Σταύρος (πετροκόπος), Πουμπάκης Δημήτριος (ποιμήν), Παπαχαριλάου Χαρίλαος (ιερέυς), Τσισμενάκης Νικόλαος (ποιμήν), Φανουράκης Ιωάννης (ξυλουργός).

Τα επώνυμα των μαθητών ήταν :

Από Παναγιά (σε παρένθεση ο αριθμός των μαθητών που φέρει το επώνυμο)

Αζιζάκης (2), Αλεξάκης (2), Αποστολάκης (2), Βιδάκης (2), Δερμιτζάκης (2), Κατσαράκης (4), Κατζηλάκης (1), Κανακουσάκης (4), Καρυδάκης (2), Λουλούδης (1), Κριθινάκης (3), Κριθινίδης (1), Μηλιαράκης (1), Μελισσουργάκης (2), Μανουσάκης (1), Νταμπακάκης (1), Πρινωτάκης (1), Πλατανάκης (2), Παπαδάκης (2), Πουμπάκης (1), Παπαχαριλάου (1), Σκουλουδάκης (1), Σπυριδάκης (2), Στρατάκης (2), Τσισμενάκης (1), Φανουράκης (2), Φραγκιαδάκης (4).

Από Αφρατί

Δαγαλάκης (1), Κανακουσάκης (1), Κατζηλάκης (3), Κουναλάκης (4), Μπανασάκης (1), Παπαχατζάκης (1), Φραγκιαδάκης (1)

Σχολ. έτος 1908-1909

Εγγράφονται 77 μαθητές στις τάξεις : Α (41 μαθητές, οι 12 διετεείς και οι 29 ‘αρχάριοι’). Στη Β (9), στη Γ (15) και στη Δ (12) μαθητές. Προέλευση των μαθητών το Αφρατί (15), ο Νιπηδητός 5 μαθητές, ένας στη Β και 4 στη Γ τάξη) και η Παναγιά (57). Όλων των γονέων το επάγγελμα είναι γεωργός πλην των Ιωάννη Φανουράκη (τέκτων), Γεώργιος Μακράκης (διδάσκαλος) και Χαρίλαος Παπαχαριλάου (ιερέυς). Φοιτούν και οι Οθωμανοί (αδέλφια) Σαλής Αζιζάκης τ. Ασάν (1900) και Χουσεϊν Αζιζάκης του Ασάν (1902). Δάσκαλος είναι ο Ιωάννης Χ. Μανουσάκης.

Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου είναι εγγεγραμμένοι 72 μαθητές. Από τους 41 μαθητές της Α΄τάξης απερρίφθησαν οι 30 ! και 10 προήχθησαν (σε ένα όνομα δεν αναγράφεται καμμιά ένδειξη). Από τους 10 μαθητές, οι 2 (Γεώργ. Δαγαλάκης, Νικ. Φραγκιαδάκης) με ‘άριστα 10’, ένας (Μιλτ. Καντζιλάκης) ‘πάνυ καλώς 9’, 2 ‘πάνυ καλώς 8’ και 5 ‘καλώς 7’. Από τους 9 μαθητές της Β΄ τάξης προήχθησαν όλοι ! Οι 4 (Γεώργ. Φραγκιαδάκης, Ορέστης Κουναλάκης, Καρυδάκης Γεώργ. και Σαλής Αζιζάκης) με ‘άριστα 10’ , οι 2 ‘πάνυ καλώς 9’ και 3 ‘πάνυ καλώς 8’. Από τους 11 μαθητές της Γ΄τάξης ο ένας ‘δεν εφοίτησεν’, οι υπόλοιποι 10

προήχθησαν. Οι 2 (Δημ. Αποστολάκης, Εμ. Κουναλάκης) με ‘πάνυ καλώς 9’, 3 ‘πάνυ καλώς 8’, ένας ‘καλώς 7’ και 4 μαθητ. ‘καλώς 6’. Από τους 12 μαθητές της Δ΄ τάξης, ένας δεν εφοίτησεν, 2 απερρίφθησαν και 8 απελύθησαν. Οι 3 (Αθαν. Παπαχαριλάου, Νικ. Μελισσουργάκης, Κων/νος Παπαδάκης) με ‘άριστα 10’, οι 5 με ‘πάνυ καλώς 9’ και ο ένας ‘καλώς 7’.

Σχολ. έτος 1909-1910

Το έτος αυτό προστίθεται η Ε΄ τάξη και το σχολείο χαρακτηρίζεται ‘Ανώτερον’. Εγγράφονται 70 μαθητές από τους οποίους οι 12 στην Ε΄ τάξη. Οι μαθητές προέρχονται από τα χωριά Αφρατί (12), Αρμάχα (2), Γεράκι (1), Κασσάνοι (2). Οι εγγραφές έγιναν στις 25-9-1909. Οι 70 μαθητές εγγράφονται στις τάξεις : Α (25. Απ’ αυτούς, 12 διετεείς, 3 τριετεείς και 10 ‘αρχάριοι’), Β (10), Γ (9), Δ (11) και Ε (14). Στην Ε΄ τάξη ήρθαν και φοίτησαν 3 μαθητές από το Δημ. Σχολείο Γερακίου. Οι 2 κατάγονται από την Αρμάχα (Αντων. Παπουτσάκης και Γεώργιος Κυριακάκης) και ο τρίτος (Εμ. Παπαδάκης) από το Γεράκι.

Σύμφωνα με το Βιβλίο Γεν. Ελέγχου, από τους 25 μαθητές της Α΄ τάξης, 16 προήχθησαν, 4 απερρίφθησαν, ένας μεταγγράφηκε στο Ίνι, ενώ από τους λοιπούς 4, 3 δεν εφοίτησαν και ένας ‘δεν προσήλθεν εις εξετάσεις’. Από τους 16 προαχθέντες οι 3 (Ασάν Ταχήρ Αζιζάκης, Κων/νος Μελισσουργάκης, Κων/νος Νικ. Πρινιωτάκης) με ‘άριστα 10’, 5 μαθητές ‘λίαν καλώς 9’, 5 μαθητές ‘πάνυ καλώς 8’ και 3 μαθητές ‘καλώς 7’. Από τους 10 μαθητές της Β΄ τάξης προήχθησαν όλοι ! Οι 5 από Αφρατί (Μιλτ.Γ. Μπανασάκης, Γεώργ. Κ. Δαγαλάκης, Ιωάν. Χ. Παπαχατζάκης, Γεώργ. Ι. Φανουράκης, Νικ. Γ. Φραγκιαδάκης) με ‘άριστα 10’, ενώ οι λοιποί 5 με ‘πάνυ καλώς 8’. Από τους 9 μαθητές της Γ΄ τάξης ένας ‘ουδόλως εφοίτησεν’ ενώ οι υπόλοιποι 8 προήχθησαν. Οι 2 (Γεώργ. Ζαχ. Καρυδάκης, Σαχής Ασάν Αζιζάκης) με ‘άριστα 10’, 3 ‘πάνυ καλώς 8’ , 2 ‘καλώς 7’ και ένας ‘καλώς 6’. Από τους 12 μαθητές της Δ΄ τάξης προήχθησαν 9 απερρίφθησαν 3 (ένας ουδόλως προσήλθεν, ο 2^{ος} δεν προσήλθεν εις εξετάσεις , και ο 3^{ος} απερρίφθη λόγω ελλειπούς φοίτησης). Από τους 9 προαχθέντες ένας (Ιωάν. Σταύρου Μανουσάκης) ‘λίαν καλώς 9’, 5 ‘λίαν καλώς 8’ και 3 ‘καλώς 7’. Από τους 14 μαθητές της Ε΄ τάξης ένας ‘απεσύρθη την β΄ εξαμηνίαν’, ένας ‘δεν προσήλθεν εις εξετάσεις’, ενώ οι υπόλοιποι 12 που φοίτησαν ‘απελύθησαν άπαντες’. Οι 2 (Αθαν. Παπαχαριλάου, Νικ. Μελισσουργάκης) με ‘άριστα 10’, ένας (Κων/νος Παπαδάκης) με ‘λίαν καλώς 9 & ½ ’, 3 μαθητές (Νικ. Εμ. Αποστολάκης, Ηρακλής Κ. Φανουράκης, Αντών. Εμ. Παπουτσάκης) με βαθμό ‘λίαν καλώς 9’, ένας ‘πάνυ καλώς 8’ και 2 ‘καλώς 7’.

Τα επαγγέλματα των γονέων

Οι περισσότεροι είναι γεωργοί πλην των : Βιδάκη Γεωργίου (κτίστης), Δερμιτζάκης Κων/νος (σφαγεύς), Κανακουσάκης Γεώργιος (ποιμίν), Κανακουσάκης Κων/νος (ποιμίν), Κατσαδάκης Γεώργιος (βαφεύς), Κριθινάκης Εμ. (μυλωθρός), Παπαδάκης Νικόλαος (έμπορος), Παπαχαριλάου Χαρίλαος (ιερεύς), Πουμπάκης Δημήτριος (ποιμίν), Τσισμενάκης Εμ. (ποιμίν), Φραγκιαδάκης Νικόλαος (αγροφύλαξ), Φραγκιαδάκης Νικόλαος (μεταπράτης), Φανουράκης Ιωάννης (τέκτων). Στους παραπάνω υπάρχει και ο πατέρας του μαθητή Κων/νου Πρινιωτάκη, Νικόλαος υποδηματοποιός που διαμένει στο Κάιρο της Αιγύπτου, τόπο στον οποίο γεννήθηκε και ο γιος του Κων/νος. Επίσης Κουναλάκης Νικ. (βαφεύς, Αφρατί), Παπουτσάκης Εμ. (υποδηματοποιός, Αρμάχα).

Σχολ. έτος 1910-1911

‘Εξατάξιον Δημοτικόν Σχολείον Παναγιάς’. Εγγράφονται 111 μαθητές και μαθήτριες . Το έτος αυτό δεν λειτούργησε το Παρθεναγωγείο της Παναγιάς και οι μαθήτριες μεταεγγράφησαν στο Δημοτικό Σχολείο. Φοιτούσαν 17 μαθήτριες στις τάξεις : Α (12), Β(2), Γ (1) και Δ (2). Οι 7 είναι διετείς και προέρχονται από το Παρθεναγωγείο Παναγιάς.

Συνολικά μαθητές και μαθήτριες εγγράφονται στις τάξεις : Α (37 ,οι 25 ‘αρχάριοι’ και οι 12 ‘διετείς’), Β (18), Γ (11), Δ (12), Ε (15), ΣΤ (14).

Οι μαθητές στις 4 πρώτες τάξεις προέρχονται από Παναγιά (60), Αφρατί (15) και Πάρτιρα (μία η Θεοδώρα Κατριάδακη).

Οι μαθητές που εγγράφονται και φοιτούν στην Ε΄τάξη προέρχονται εκτός από την Παναγιά (8 μαθητές) και το Αφρατί (2 μαθητές) από τα γειτονικά χωριά Κασσάνους (4) και Νιπηδητό (3) μαθητές. Έχουν ηλικία 10-14 ετών (γεννηθέντες τα έτη 1896-1900.

Οι 14 μαθητές που εγγράφονται και φοιτούν στην Στ΄ τάξη προέρχονται από τα χωριά Αρμάχα (2), Αφρατί (1), Γεράκι (1) και Παναγιά (10).

Φοιτούν ακόμη οι Οθωμανοί Χουσεΐν Ασάν Αζιζάκης (1904) στην Α΄ τάξη και Ασάν Ταχίρ Αζιζάκης (1902) στη Β΄ τάξη.

Χρόνος εγγραφής των μαθητών 1 Σεπτ.- 17 Σεπτ. ορισμένοι 7 Οκτ. , μία μαθήτρια Δεκέμβριο. Έτος γέννησης των μαθητών 1896 (Ε΄-Στ) -1904 (Α΄τάξη). Χρόνος δαμαλισμού όλων των μαθητών το 1908.

Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου από τους παραπάνω 111 μαθητές στην Α΄ τάξη εγγράφησαν 38 μαθητές και μαθήτριες (καταργείται το Παρθεναγωγείο Παναγιάς). Προήχθησαν 17, απερρίφθησαν 11, ενώ 10 μαθητές διέκοψαν τη φοίτηση (σε δύο υπάρχει η ένδειξη ‘ανήλικος ων’ ενώ ήταν 6 και 7 ετών).

Από τους 18 μαθητές της Β΄ τάξης ένας απεκλείσθη λόγω απουσιών, προήχθησαν 14 μαθητές. Ένας (Σταύρος Νικ. Πλατανάκης) με ‘άριστα 10’, 5 μαθητές (Ζαχ. Κανακουσάκης, Ζαχ. Νικ. Παπαδάκης, Ασάν Ταχίρ Αζιζάκης, Κων/νος Εμ. Κανακουσάκης, Νικ. Εμ. Στρατάκης) με ‘λίαν καλώς 9’, 5 μαθ. με ‘πάνυ καλώς 8’, 2 με ‘καλώς7’ και ένας ‘καλώς 6’.

Από τους 10 μαθητές της Γ΄τάξης προήχθησαν οι 4. Ένας διέκοψε τη φοίτηση, ένας διέκοψε ασθενείσας, 2 ‘απεκλείσθησαν λόγω ελλειπούς μορφώσεως’, 2 απορρίπτονται. Οι προαχθέντες έλαβαν : ένας (Νικόλαος Γ. Μαυροματάκης) ‘άριστα 10’, 2 ‘καλώς 7’ και 2 ‘καλώς 6’.

Από τους 12 μαθητές της Δ΄ τάξης απερρίφθησαν 6 για διάφορους λόγους (ένας δεν εφοίτησεν, 2 μαθήτριες διέκοψαν τη φοίτηση, 3 απεκλείσθησαν λόγω ελλειπούς παιδείας), προήχθησαν 6 . Ένας (Γεώργ. Ζαχ. Καρυδάκης) με ‘άριστα 10’ , 3 ‘πάνυ καλώς 8’ και 2 ‘καλώς 7’.

Από τους 19 μαθητές της Ε΄ τάξης προήχθησαν οι 6 (ένας ‘πάνυ καλώς 8’ και 5 ‘καλώς 7’, 2 επανεξετασθέντες εις Ελληνικά και Μαθηματικά, ενώ άλλοι 11 απερρίφθησαν. Οι 5 διότι δεν εφοίτησαν (4 από Κασσάνους και ένας από Παναγιά) και ‘κατηγγέλησαν’. Ένας δεν εφοίτησεν ‘διά βεβαιωμένην χρονίαν ασθένειαν’, 2 διέκοψαν τη φοίτηση, 3 ‘απεκλείσθησαν λόγω ελλειπούς παιδείας’.

Από τους 12 μαθητές της Στ' τάξης ένας δεν εφοίτησεν, 2 δεν προσήλθαν εις απολυτηρίους εξετάσεις ενώ οι λοιποί 9 προήχθησαν. Με βαθμό 'άριστα 10' δύο μαθητές (Ευστ. Νικ. Καρυδάκης, Εμ. Παπουτσάκης), 2 μαθητές (Νικ. Μελισσουργάκης, Αθαν. Παπαχαριλάου) 'λίαν καλώς 9', 3 μαθητές 'λίαν καλώς 8' και 2 μαθητές 'καλώς 7'. Οι 'απολυτήριοι εξετάσεις εγένοντο εις Θραψανόν Πεδιάδος'.

Επαγγέλματα γονέων. Οι περισσότεροι γεωργοί, υπάρχουν ακόμη οι παρακάτω:

Παναγιά

Δασκαλάκης Γεώργιος (αγγειοπλάστης), Δερμιτζάκης Κων/νος (σφαγεύς), Επιτροπάκης Εμ. (υποδηματοποιός), Γεώργιος Κατσαράκης (σιδηρουργός), Κανακουσάκης Γεώργιος (ποιμίν), Κανακουσάκης Κων/νος (ποιμίν), Κανακουσάκης Νικόλαος (ξενοδόχος), Κατσαδάκης Γεώργιος (βαφεύς), Κατσαράκης Νικόλαος (αγροφύλαξ), Εμ. Κριθινάκης (μυλωθρός), Λουλούδης Γεώργιος (αγγειοπλάστης), Λουλούδης Γεώργιος (υποδηματοποιός), Παπαδάκης Νικόλαος πατέρας του Ζαχαρία (1903) έμπορος (είναι ο γνωστός Οπλαρχηγός της επανάστασης των ετών 1897-98), Παπαχαριλάου Χαρίλαος (ιερέυς), Πουμπάκης Δημήτριος (ποιμίν), Πρινωτάκης Νικόλαος (υποδηματοποιός, διαμονή Κάιρο), Σκουλουδάκης Πέτρος (σφαγέας), Τσισμενάκης Νικόλαος (ποιμίν), Φανουράκης Ιωάννης (ξυλουργός), Φανουράκης Ιωάννης (τέκτων), Φραγκιαδάκης Νικόλαος (αγωγιάτης).

Από Αρμάχα Παπουτσάκης Εμ. (υποδηματοποιός), από Αφρατί Νικ. Κουναλάκης (βαφεύς) και Αποστολάκης Νικόλαος από Νιπηδητό (σαγματοποιός)

Σχολ. έτος 1911-12

Το σχολείο το έτος αυτό λειτουργεί ως 'Ανώτερον' με 6 τάξεις και 158 μαθητές (106 αγόρια και 52 κορίτσια). Οι μαθητές φοιτούν στις τάξεις: Α 70 μαθητές, απ' αυτούς 48 'αρχάριοι' ενώ 22 επαναλαμβάνουν την τάξη 'διετείς'. Στη Β' τάξη εγγράφονται 19 μαθητές, στη Γ 24, στη Δ 10, στην Ε 24 από τους οποίους οι 8 είναι διετείς και στην ΣΤ τάξη 7 μαθητές. Αρκετά κορίτσια 8 και 9 ετών εγγράφονται για πρώτη φορά! Οι μαθητές είναι γεννηθέντες των ετών 1897-1904 και προέρχονται από τα χωριά: Αφρατί (20 μαθητές από Α - Στ τάξη), Νιπηδητό 3 μαθητές στην Ε και Στ τάξεις, Κασσάνους 6 μαθητές (όλοι στην Ε' τάξη), Γεράκι ένας μαθητής (Σαμωνάκης Στυλιανός, 1897 στην Ε' τάξη), Πάρτιρα Θεοδώρα Τιμ. Κατριάδακη, Αρμάχα (1, Τρευλάκης Μιχάλης), Έμπαρος 1 (Γεώργ. Χουζουράκης, Στ τάξη), Αυλή (Τζεμαλής Τεμίρ Αριφάκης, 1900 στην Γ' τάξη). Επίσης φοιτούν οι Οθωμανοί από Παναγιά: Ασάν Ταχέρ Αζιζάκης (1901 στην Γ τάξη), και τα αδέρφια Σαλής Ασάν Αζιζάκης (1898 Ε' τάξη) και Χουσεϊν Ασάν Αζιζάκης (1904 διετής στην Α' τάξη). Χρόνος δαμαλισμού όλων των μαθητών τα έτη 1907 και 1908. Οι εγγραφές πραγματοποιήθηκαν από 16-20 Σεπτ. 1911 ενώ 7 μαθητών τον Οκτώβρη του ίδιου έτους. Διευθυντής του Σχολείου ο Ι. Χ. Μανουσάκης.

Στο βιβλίο Γενικού Ελέγχου φαίνονται εγγεγραμμένοι 135 μαθητές (απόκλιση κυρίως στον αριθμό των μαθητών της Α' τάξης όπου υπάρχουν 51 μαθητές και μαθήτριες, Β (19), Γ (23), Δ (9), Ε (25) και Στ (7). Από τους 51 μαθητές της Α' τάξης προήχθησαν 17, απερρίφθησαν 7 ενώ από τους υπόλοιπους 27 μαθητές 15 'ουδόλως εφοίτησαν' (τα 14 κορίτσια), 4 εγγράφησαν το 3^ο τρίμηνο, 1 μετεγγράφη εις Δ.Σ. Ψυχρού, ένας δεν εφοίτησε λόγω ασθένειας και 6 διέκοψαν τη φοίτηση το β' τρίμηνο. Από τους 17 προαχθέντες οι 4 (Λεωνίδα Ν. Βιδάκης, Μαρία Μηνάδακη, Μαρία

Παπαδημητράκη, Εμ. Χρονάκης) με 'άριστα 10', ένας μαθητής 'πάνυ καλώς 9', 4 μαθητές 'πάνυ καλώς 8', 6 μαθητές 'καλώς 7' και 2 μαθητές 'καλώς 6'.

Από τους 19 μαθητές της Β' τάξης προήχθησαν 13, 2 απερρίφθησαν, 3 'ουδόλως εφοίτησαν', 1 απεφοίτησεν τη 11/11/1911 'άνευ λόγου'. Από τους προαχθέντες ένας μαθητής (Γεώργ. Κριθινάκης) έλαβε 'άριστα 10', μία (Ελευθερία Γεωργουλάκη) 'πάνυ καλώς 9', 3 μαθητές 'πάνυ καλώς 8', 5 μαθητές 'καλώς 7' και 3 μαθητές 'καλώς 6'.

Από τους 23 μαθητές κ' μαθήτριες της Γ' τάξης 14 προήχθησαν ορισμένοι άνευ εξετάσεων και άλλοι μετά από εξετάσεις, 4 απεκλείσθησαν χωρίς να αναφέρεται η αιτία, 2 απερρίφθησαν, μία 'ουδόλως εφοίτησεν', ένας διέκοψε τη φοίτηση. Υψηλότερη βαθμολογία (8 & 32/39) συγκέντρωσε ο μωαμεθανός Ασάν Ταχίρ Αζιζάκης.

Από τους 9 μαθητές της Δ' τάξης , οι 5 'ουδόλως εφοίτησαν' (οι 3 από Αφρατί), ένας 'απερρίφθη ένεκα ασθενείας' και 3 προήχθησαν ύστερα από εξετάσεις. Υψηλότερη βαθμολογία συγκέντρωσε ο Νικ. Μαυρομάτης 'πάνυ καλώς 8 & 45/47 ' ο οποίος 'προήχθη άνευ εξετάσεων'.

Από τους 25 μαθητές της Ε' τάξης (αρκετοί προσέρχονταν από άλλα χωριά), οι 11 'ουδόλως εφοίτησαν', 2 διέκοψαν τη φοίτηση το β' τρίμηνο 'άνευ λόγου', 3 απερρίφθησαν και προήχθησαν 9. Οι 7 μετ' εξετάσεων και οι 2 'άνευ εξετάσεων'. Υψηλότερη βαθμολογία ο Ορέστης Κουναλάκης 7 & 47/55 'προήχθη άνευ εξετάσεων' όπως επίσης προήχθη άνευ εξετάσεων ο Σαλής Αζιζάκης 7 & 13/ 50.

Από τους 7 μαθητές της Στ' τάξης οι 4 'ουδόλως εφοίτησαν', σε έναν δεν υπάρχει καμμία ένδειξη ενώ οι 2 αποφοίτησαν, με το μαθητή Κων/νο Παπαδογιαννάκη να συγκεντρώνει την υψηλότερη βαθμολογία 'πάνυ καλώς 9 & 8/63'

Σχολ. έτος 1912-13

Το σχολείο λειτουργεί με 6 τάξεις 154 μαθητές. Δάσκαλος και προϊστάμενος του σχολείου υπηρετεί ο Ιωάννης Χαριδήμου Μανουσάκης από την Κασταμονίτσα, παντρεμένος στην Παναγιά. Τα αγόρια είναι 109 και τα κορίτσια 45. Εγγράφονται στις τάξεις : Α 61 μαθητές και μαθήτριες (55 αρχάριοι γεννηθέντες 1906 και 1905 και 6 'διετείς'), στη Β 24, στη Γ 21, στη Δ 15, στην Ε 20 (οι 15 ! διετείς) και στην Στ' τάξη 7 μαθητές. Είναι γεννημένοι τα έτη 1898-1906, εγγράφονται από 1 -20 Σεπτ. και προέρχονται από τα χωριά : Αφρατί (20 σε όλες τις τάξεις, οι 5 μεταγγράφησαν στο Δ. Σ. Εμπάρου), Κασσάνοι 7 (6 στην Ε και 1 στη Στ), Νιπηδητός 2 στη Στ τάξη, Γεράκι 2 στην Ε' τάξη, Αρμάχα 1 στην Ε, Αυλή 1 ο Τζεμαλής Αριφάκης διετής στη Γ.

Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου εγγράφονται 136 μαθητές και μαθήτριες. Στην Α' τάξη 55. Απ' αυτούς δεν εφοίτησαν 22 (οι 18 μαθήτριες !), σε άλλους 4 μαθητές υπάρχει η ένδειξη 'δεν εφοίτησεν ων ανήλιξ' ενώ είναι 6 ετών. 3 απερρίφθησαν και 26 προήχθησαν. Από τους προαχθέντες με 'άριστα 10' 3 μαθητές (Νικόλαος Γ. Κατσαράκης ορφανός, Φιλίτσα Γ. Σκουλουδάκη, Ελένη Μ. Παπαδάκη), 'πάνυ καλώς 9' 5 μαθητές (Αναστασία Μ. Ξεζωνάκη, Νικ. Ε. Λουλουδής, Αντών. Κ. Αλεξιάκης, Ειρήνη Ε. Συναδινάκη, Πηνελόπη Ζ. Καρυδάκη), 'πάνυ καλώς 8' έλαβαν 8 μαθητές, 'καλώς 7' 4 μαθητές, 'καλώς 6' 6 μαθητές.

Από τους 25 μαθητές της Β' τάξης 13 προήχθησαν, 4 απερρίφθησαν, 2 από Αφρατί 'ενεγράφησαν εν τη δημοτική σχολή Εμπάρου', 4 δεν εφοίτησαν, ένας 'διέκοψε την φοίτηση το γ' τρίμηνο' και ένας (Ιωάννης Ν. Κριθινάκης ετών 8)

απέθανεν. Από τους προαχθέντες 'άριστα 10' έλαβαν 3 μαθητές (Μαρία Μηναδάκη , Εμ. Γ. Στρατάκης, Λεωνίδα Ν. Βιδάκης), 'πάνυ καλώς 9' ένας μαθητής (Ιωάν. Γ. Δασκαλάκης), 'πάνυ καλώς 8' 5 μαθητές, 'καλώς 7' ένας και 'καλώς 6' 3 μαθητές.

Από τους 22 μαθητές της Γ' τάξης προήχθησαν 12, απερρίφθησαν 3, 2 δεν εφοίτησαν, ένας διέκοψε τη φοίτηση το γ' τρίμηνο και 4 μαθητές από Αφρατί 'ενεγγράφησαν εν τη δημοτική σχολή Εμπάρου'. Από τους 12 προαχθέντες μαθητές έλαβαν : 'πάνυ καλώς 9' 2 μαθητές (Γεώργ. Ε. Κριθινάκης, Νικ. Κ. Αλεξιάκης), 'πάνυ καλώς 8' 3 μαθητές, και 'καλώς 7', 7 μαθητές.

Από τους 17 μαθητές της Δ' τάξης οι 6 δεν εφοίτησαν, οι υπόλοιποι 11 προήχθησαν. Ο ένας (Ασάν Ταχήρ Αζιζιάκης) 'πάνυ καλώς 8' και οι υπόλοιποι μαθητές έλαβαν 'καλώς 7'.

Στην Ε' τάξη εγγράφονται 17 μαθητές. Προήχθησαν 4, ένας (από Αφρατί) ενεγράφη εν τη δημοτική σχολή Εμπάρου, 2 διέκοψαν τη φοίτηση το 3^ο τρίμηνο (ο ένας από Κασσάνους) και 10 δεν εφοίτησαν καθόλου. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ήταν ηλικίας 12 -15 ετών οι 10 μαθητές που διέκοψαν τη φοίτηση, οι 4 κατάγονταν από Κασσάνους, 1 από Αρμάχα, 1 από Γεράκι και 4 από Παναγιά. Από τους 4 προαχθέντες, 2 μαθητές (Νικ. Μαυρομάτης 11 ετών από Παναγιά και Ματθ. Γ. Κορναράκης από Γεράκι 13 ετών) έλαβαν 'άριστα 10', 'πάνυ καλώς 8' 2 μαθητές (Ιωάν. Γ. Αδαμάκης από Κασσάνους 10 ετών και Εμ. Γ. Κανακουσάκης από Παναγιά 14 ετών).

Επώνυμα των μαθητών

Παναγιά : Αζιζιάκης (6), Αλεξιάκης (4), Αποστολάκης (4), Βιδάκης (4), Γεναράκης (2), Δασκαλάκης (2), Δερμιτζιάκης (1), Κανακουσάκης (11), Καρυδάκης (4), Κατσαδάκης (3), Κατσαράκης (10), Κατζιλιάκης (2), Κρασσανάκης (1), Κριθινάκης (8), Λουλούδης (5), Μακράκης (1), Μανουσάκης (1), Μαυρομάτης (1), Μηναδάκης (1), Μελισσοουργάκης (1), Μηλιαράκης (3), Νικολαΐδης (1), Ξεζωνάκης (1), Παπαδάκης (2), Παπαδημητράκης (2), Πετρίδης (1), Πλατανάκης (2), Πουμπάκης (2), Πρινιωτάκης (1), Σκουλουδάκης (10), Σπυριδάκης (1), Στρατάκης (11), Συναδάκης (2), Τσισμενάκης (2), Φανουράκης (4), Φραγκιαδάκης (4), Χρονάκης (1)

Αυλή : Αριφάκης (1)

Αφρατί : Δαγαλάκης (2), Ζαρωνάκης (1), Κανακουσάκης (2), Καντζιλιάκης (3), Κουναλάκης (7), Παπαχατζιάκης (2), Φραγκιαδάκης (3)

Γεράκι : Κορναράκης (1), Σαμωνάκης (1)

Αρμάχα : Τρευλάκης (1)

Κασσάνοι : Αδαμάκης (1), Δερμιτζιάκης (2), Μαρκάκης (2), Μιχαλάκης (1), Τσιρογαλάκης (1)

Νιπηδητός : Αποστολάκης (1), Παπαδάκης (1)

Τα επόμενα έτη ο αριθμός των μαθητών ήταν : 1913-14 μαθητές 113, 1914-15 μαθ. 123, 1915-16 μαθ. 127, 1916-17 μαθ. 134, 1917-18 , μαθ. 90 . Οι φοιτώντες μαθητές προέρχονται από Αφρατί και Παναγιά. Μαθητές από το γειτονικό χωριό Αφρατί φοιτούσαν στο Δ.Σ. Παναγιάς μέχρι το Δεκέμβρη του 1922, έκτοτε στο χωριό τους όπου ιδρύθηκε σχολείο.(Το Δ.Σ. Αφρατίου ιδρύθηκε ως 1/τάξιο 271/15-12-1922).

Το Παρθεναγωγείο Παναγιάς

Το παρθεναγωγείο ιδρύθηκε ως Β/θμιο αδιαίρετο παρθεναγωγείο 41/42/1903 και καταργήθηκε το 1910 με τη με αρ. 111/37/5-7-1910 απόφαση .

Από το μαθητολόγιο του Δημοτικού σχολείου Παναγιάς παίρνουμε την πληροφορία ότι το σχολ. έτος 1899-1900 ήταν εγγεγραμμένοι 55 μαθητές και δύο μόνο μαθήτριες ! Είναι η Φωτεινή Μιχ. Στρατάκη ετών 9 στην Α΄ τάξη και η Καλή Εμ. Δαγαλάκη ετών 10 από το Φρατί. Χρόνος εγγραφής όλων των μαθητών είναι η 7^η Δεκ. 1899. Την επόμενη χρονιά 1900-01 εγγράφονται 75 μαθητές . Δεν υπάρχει καμμία μαθήτρια. Επίσης καμμία μαθήτρια τα σχολ. έτος 1901-02, 1902-03 όπως και τα έτη που ακολουθούν μέχρι το 1910 που το Σχολείο γίνεται εξατάξιο.

Το σχολ. έτος 1909-10 ήταν εγγεγραμμένες 36 μαθήτριες (εκπιπτός αριθμός 7, πραγματικός αριθμός 29 μαθήτριες). Στην Α΄ τάξη 13, στη Β 10, στη Γ 6 στη Δ 7 μαθήτριες. Από τις 13 μαθήτριες της Α τάξης προήχθησαν 5 απορρίφθηκαν 6 και ‘απεφοίτησαν ’ 2. Από τις 10 μαθήτριες της Β τάξης προήχθησαν 5, απορρίφθηκαν 2, ‘απεφοίτησαν ’ 3. από τις 6 μαθήτριες της Γ τάξης, 4 προήχθησαν, 1 απορρίφθηκε ενώ 1 ‘απεφοίτησε. Από τις 7 μαθήτριες της Δ τάξης, προήχθησαν 6 , απεφοίτησε μία.

Το σχολ. έτος 1910-11 είναι εγγεγραμμένοι 110 μαθητές απ’ αυτούς οι 17 είναι μαθήτριες στις τάξεις Α΄ (12), στη Β (2), στη Γ (1) και στη Δ΄ (2). Οι 7 είναι διτείες και προέρχονται από το Παρθεναγωγείο Παναγιάς. Από τις 17 μαθήτριες προήχθησαν οι 8 οι υπόλοιπες είτε δεν φοίτησαν είτε δεν προσήλθαν στις εξετάσεις είτε απορρίφθηκαν. Έχουν ηλικία 6-11 ετών (Είναι γεννηθείσες των ετών 1899-1904). Η ύπαρξη μόνο 17 μαθητριών το έτος αυτό σε ένα μεικτό σχολείο, όταν το προηγούμενο έτος φοιτούσαν στο παρθεναγωγείο Παναγιάς 29 μαθήτριες καταδεικνύει τη νοοτροπία των γονέων οι οποίοι ως φαίνεται ήταν εναντίον της συμφοίτησης αγοριών-κοριτσιών.

Το σχολ. έτος 1911-12 από τις 41 μαθήτριες του σχολείου προήχθησαν οι 11 και απορρίφθηκε μία. Δεν φοίτησαν καθόλου 22 μαθήτριες, ενώ 4 εγκατέλειψαν τη φοίτηση στο Β΄ τρίμηνο.

Το σχολ. έτος 1912-13 είναι εγγεγραμμένες 45 μαθήτριες. Απ’ αυτές δεν εφοίτησαν 22 μαθήτριες (οι 5 απ’ αυτές από το γειτονικό χωριό Αφρατί), ενώ 4 απορρίφθηκαν. Προήχθησαν 18 μαθήτριες. 2 με «καλώς έξι», 5 μαθήτριες με «καλώς επτά», 5 με « πάνυ καλώς οκτώ », 3 μαθ.με βαθμό «πάνυ καλώς εννέα» και 3 μαθ. με βαθμό « Άριστα δέκα ».

Το σχολ. έτος 1913-14 είναι εγγεγραμμένες στο Διτάξιο Δημοτικό Σχολείο Παναγιά 40 μαθήτριες. Είναι γεννηθείσες των ετών 1903-09. Στην Α΄ τάξη εγγεγραμμένες 16 μαθήτριες, στη Β΄ 12 μαθήτριες, στη Γ΄ τάξη 5 μαθήτριες, στη Δ τάξη μία και στην Ε΄ τάξη μία. Από τις 17 μαθήτριες της Α τάξης προήχθησαν οι 8, ενώ οι υπόλοιπες δεν φοίτησαν για διάφορους λόγους. Από τις 12 μαθήτριες της Β΄ τάξης προήχθησαν οι 11, από τη Γ΄ τάξη προήχθη μία απορρίφθηκαν 4, ενώ από τη Δ΄τάξη προήχθη η μία ενώ η μαθήτρια της Β΄ τάξης δεν εφοίτησε.

10. Δημοτικό Σχολείο Παρτίρων

Αμέσως μετά τη φυγή των Τουρκοκρητικών από τα Πάρτιρα το 1898, άρχισαν να καταφτάνουν οι πρώτοι χριστιανοί οικιστές, τα παιδιά των οποίων φοιτούσαν στα κοντινά Δημοτικά σχολεία. Το σχολ. έτος 1902-1903 φοιτούσαν στο Δ.Σ. Δραπετίου 9 μαθητές από τα Πάρτιρα. Να σημειωθεί ότι το έτος αυτό τα Πάρτιρα είχαν 90 κατοίκους και με τους γειτονικούς οικισμούς της Κοινότητας 160. Η ίδρυση σχολείου θεωρήθηκε απαραίτητη.

Το Δημοτικό Σχολείο Παρτίρων ιδρύθηκε σαν αδιαίρετο Β/θμιο με το 42/54/9-4-1903. Υποβιβάστηκε σε Γ/θμιο αδιαίρετο 18/15/3-3-1904. Καταργήθηκε 122/48/4-9-1905. Ιδρύθηκε σαν Γ/θμιο 314/68/24-11-1906, σαν μεικτό 188/76/11-10-1911. Ονομάστηκε κοινό μεικτό 257/25-7-1915.

Το Διδακτήριο

Το 1903, έτος ίδρυσης του σχολείου, δεν υπήρχε διδακτήριο και οι μαθητές φιλοξενήθηκαν αρχικά στο ναό του Αγίου Παντελεήμονα και αργότερα σε ιδιωτικές οικίες με ενοίκιο που εκμίσθωναν οι γονείς των μαθητών. Οι κατοικίες αυτές ήταν ανώγεια ακατάλληλα όμως για τον επιδιωκόμενο σκοπό. Αυτά ήταν : η οικία του Εμμ. Τζιράκη (κρεοπωλείο του Κ. Πετειναράκη τη δεκαετία του 1980), η οικία του Εμμ. Κ. Φαρσαράκη κατεδαφιστέο σήμερα, η οικία του Ιωάννη Ε. Βογιατζάκη (οικία του Αλέξη Καριωτάκη τη δεκαετία του 1980) και η οικία του Νικολάου Βεργιάκη¹.

Το 1911, οι χριστιανοί κάτοικοι ξεπέρασαν τα εμπόδια που έθεταν οι Τουρκοκρητικοί και έκτισαν το πρώτο διδακτήριο σε οικόπεδο που καταλήφθηκε από το δάσκαλο Κωνσταντίνο Πασχαλίδη το έτος 1905 και που διεκδικούσαν οι Τουρκοκρήτες Παρτιριανοί. Κτίστηκε με προσωπική εργασία και δαπάνες των χριστιανών κατοίκων.

Το διδακτήριο ήταν ένα λιθόκτιστο ορθογώνιο δωμάτιο χωρίς επιχρίσματα διαστάσεων 13 μ. μήκος και 5,5 μ. πλάτος. Εσωτερικά είχε χωριστεί σε αίθουσα διδασκαλίας εσωτερικού μήκους 8,5μ και πλάτους 4,5 μ. και σε δωμάτιο δασκάλου με μήκος 4,5 μ. και πλάτος 3,20 μ. Από τη νότια πλευρά ήταν η είσοδος και των δύο χώρων. Διέθετε 6 παράθυρα χωρίς τζάμια μέχρι το 1927 τα οποία έκλειναν με παραθυρόφυλλα. Το δάπεδο του διδακτηρίου ήταν χωμάτινο με ανώμαλη επιφάνεια και τα περισσότερα θρανία δεν ήταν σταθερά. Βοηθητικοί χώροι και αποδυτήρια δεν υπήρχαν. Ο αύλειος χώρος ήταν κατηφορικός με λίγα δέντρα, που πρόσφεραν ίσκιο στους μαθητές τους καλοκαιρινούς μήνες, και μικρό κήπο.

Το διδακτήριο αυτό φιλοξένησε τους μαθητές των Παρτίρων και των γειτονικών οικισμών μέχρι το 1957 που αποπερατώθηκε το νέο διδακτήριο (κόστους 38.000 δραχμών). Με την αποπεράτωση του νέου διδακτηρίου κατεδαφίστηκε το παλιό.

Εποπτικά μέσα

Ελλείπει θρανίων και άλλων καθισμάτων οι μαθητές έφερναν από τα σπίτια τους μικρά ξύλινα καθίσματα (παγκάκια) για να κάθονται. Το 1908 κατασκευάστηκαν πάγκοι μήκους 2 μ. τους οποίους χρησιμοποιούσαν για θρανία. Το 1928 κατασκευάστηκαν 10 τρίεδρα θρανία και κάθονταν ορισμένοι μαθητές, ενώ οι υπόλοιποι στους πάγκους. Το 1932 κατασκευάστηκαν άλλα 10 τρίεδρα θρανία και εγκατέλειψαν τους πάγκους.

1. Ιωάννη Ν. Φαρσαράκη, Τα Πάρτιρα Ηρακλείου μέσα στην ιστορία της Κρήτης

Το Δημοτικό Σχολείο Παρτίρων μέσα από τα βιβλία του σχολείου (Μαθητολόγιο)

Πριν την ίδρυση του Δημοτικού σχολείου Παρτίρων οι μαθητές φοιτούσαν στο Δημοτικό σχολείο Δραπετίου. Από το Μαθητολόγιο του Σχολείου βλέπουμε να φοιτούν σ' αυτό το σχολ. έτος 1902-03 οι παρακάτω μαθητές από τα Πάρτιρα :

Σχολικό έτος 1902-1903				
α/α	τάξη	ονοματεπώνυμο μαθητή	έτος γεννήσεως ετών	
24	B	Νικόλαος Φαρσαράκης	1894	9
25	A	Ιωάννης Καρατζάκης	1894	9
26	Γ	Εμμανουήλ Κατριάδακης	1892	11
27	Γ	Γεώργιος Καριωτάκης	1893	10
28	B	Κων/νος Κανάκης	1893	10
40	Γ	Μιχαήλ Φαρσαράκης	1891	12
43	A	Νικόλαος Κατριάδακης	1894	9
46	B	Εμμανουήλ Δασκαλάκης	1891	12
47	A	Δημήτριος Δασκαλάκης	1892	11

Η διαμονή του πατέρα των δύο τελευταίων μαθητών ήταν το χωριό Κράσι Πεδιάδος. Το μοναδικό βιβλίο που σώζεται είναι το Βιβλίο Ελέγχου το οποίο ξεκινά το σχολ. έτος 1904-5

Βιβλίο Γενικού Ελέγχου

Το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου του Δημοτικού σχολείου Παρτίρων ξεκινά το σχ. έτος 1904-05. Δάσκαλος του σχολείου το έτος αυτό υπηρετεί ο Κων/νος Πασχαλίδης. Στο σχολείο είναι εγγεγραμμένοι 11 μαθητές. Η πρόοδος τους δεν φαίνεται καλή. Από τους 11 μαθητές : ο ένας « εφοίτησεν μόνο 8 ημέρας », ένας « απεφοίτησεν τον Απρίλιον », δύο « δεν προσήλθαν εις εξετάσεις », δύο πήραν βαθμολογία με μηδέν (0) 'κάκιστα', τρεις μαθητές πήραν βαθμολογία «κακώς ένα » (1), ένας μαθητής πήρε βαθμολογία « κακώς δύο », και ένας μαθητής «μετρίως τέσσερα (1) ». Η διαγωγή είναι σε όλους κοσμία.

Για το 1905-06 δεν υπάρχουν στοιχεία στο βιβλίο Γενικού Ελέγχου.

Το σχολ. έτος 1906-07 φοιτούν στο σχολείο 25 μαθητές ανάμεσά τους και μια μαθήτρια από τα Πάρτιρα. Απ' αυτούς οι 2 προέρχονται από το Χαλασό και άλλοι 2 από το Μηλλιαρίσι. Από τους υπόλοιπους 21 που μένουν στα Πάρτιρα μόνο οι δύο έχουν γεννηθεί εκεί. Είναι ο Εμμ. Ν. Βεργιάκης γεννηθείς το 1900 στα Πάρτιρα και ο Νικ. Εμ. Τζηφάκης γεννηθείς στα Πάρτιρα το 1897, επάγγελμα πατρός οινοπώλης. Οι μαθητές αυτοί είχαν γεννηθεί στο Οροπέδιο Λασιθίου, στο Μοχό, στην Ιεράπετρα και ένας στην Παναγιά Πεδιάδος και ήρθαν μετά τη φυγή των Τούρκων το 1898 και εγκατασταθεί στα Πάρτιρα.

Αναλυτικά :

Όνοματεπώνυμο μαθητή	πατρώνυμο	έτος γεννήσεως	τόπος γεννήσεως
Ιωάννης Ανυφαντάκης	Γεώργιος	1895	Τζερμιάδω Λασιθίου
Ιωάννης Μπαμεδάκης		1898	Φαρσάρω Λασιθίου
Μιχαήλ Μανιουδάκης	Στυλιανός	1897	Μέσα Λασιθί
Κωνσταντίνος Βεργιάκης	Νικόλαος	1897	Μαρμακέτο Λασιθίου
Ζαχαρίας Ανυφαντάκης	Νικόλαος	1897	Τζερμιάδω Λασιθίου
Ιωάννης Φαρσαράκης	Μιχαήλ	1898	Φαρσάρω Λασιθίου
Ζαχαρίας Παπαδάκης	Εμμανουήλ	1898	Φαρσάρω Λασιθίου
Νικόλαος Φαρσαράκης	Εμμανουήλ	1894	Φαρσάρω Λασιθίου
Ιωάννης Κοκκινάκης	Ξενοφώντας	1899	Φαρσάρω Λασιθίου
Μιχαήλ Κανάκης	Εμμανουήλ	1897	Παναγιά Πεδιάδος

Κλειώ Κανάκη	Μιχαήλ	1899	Παναγιά Πεδιάδος
Κων/νος Κατροτζανάκης	Ιωάννης	1897	Ιεράπετρα
Γεώργιος Κατροτζανάκης	Ιωάννης	1900	Ιεράπετρα
Νικόλαος Κατριάδης	Μύρωνας	1895	Μοχός Πεδιάδος
Εμμανουήλ Χανιωτάκης	Γεώργιος	1895	Μοχός »
Ιωάννης Βαποράκης	Μιχαήλ	1898	Μοχός »

Η πρόοδος των μαθητών είναι πολύ ικανοποιητική. Οκτώ (8) μαθητές βαθμολογήθηκαν με «άριστα δέκα (10)», έξι (6) μαθητές βαθμολογήθηκαν με «πάνυ καλώς εννέα 9 », ένας μαθητής με «πάνυ καλώς οχτώ », τρεις μαθητές με « καλώς επτά (7) » και επτά μαθητές με « σχεδόν καλώς πέντε (5) ». Η διαγωγή 5 μαθητών ήταν κοσμία, ενός «ουχί πάντοτε κοσμία » και των υπολοίπων 19 μαθητών «κοσμιωτάτη».

Το επόμενο σχολ. έτος 1907-8 φοιτούσαν 30 μαθητές ανάμεσά τους και μία μαθήτρια η Κλειώ Κανάκη κόρη του διδασκάλου Κανάκη Μιχαήλ. Φοιτούσαν στις τάξεις Δ (4), Γ (7), Β(9) και Α (10). Προέρχονται 24 από Πάρτιρα, ένας από Γωνιαίς Πεδιάδος, 2 από Μηλιαρίσι, 2 από Χαλασό και ένας από Νίσπιτα. Δάσκαλος είναι ο Αντώνης Τρουλάκης από τα Καστελλιανά.

(Το σχολ. έτος 1907-08 επαναλαμβάνεται στις επόμενες σελίδες του βιβλίου με τα παρακάτω στοιχεία) : Αριθμός μαθητών 30 φοιτούν στις τάξεις ; Δ (5), Γ (8), Β (9), Α (9). 25 μαθητές κατάγονται από τα Πάρτιρα , 2 από Χαλασό , 3 από Μηλιαρήσι. Δάσκαλος είναι ο Αντώνιος Τρουλάκης. Από τους 30 μαθητές προήχθησαν οι 17 με βαθμολογία «καλώς επτά » και « καλώς έξι ». Δύο μαθητές «δεν προσήλθαν ουδόλως », ένας «φοιτά εν Γωνιαίς » και ένας « απεφοίτησεν ή απεβίωσεν » 9 Μαρτίου 1908.

Το σχολ. έτος 1908-09 δάσκαλος είναι ο Άγγελος Αγγελιδάκης. Φαίνονται εγγεγραμμένοι 39 μαθητές ανάμεσά τους και 2 μαθήτριες. Δύο απ' αυτούς κατάγονται από το Τεφέλι, ένας από το Χαλασό και οι υπόλοιποι από τα Πάρτιρα. Φοιτούν στις τάξεις Δ 5 μαθητές, Γ 12 μαθητές και Α 22 μαθητές. Από τους 39 μαθητές προήχθησαν οι 17. Με βαθμό 8 προήχθησαν 5 μαθητές, με βαθμό 7 προήχθησαν 6 μαθητές με βαθμό 6 προήχθησαν 4 μαθητές και με βαθμό 5 προήχθησαν 2 μαθητές.

Το σχολ. έτος 1909-10 έχουμε τον ίδιο δάσκαλο (Αγγελιδάκης), φοιτούν 40 μαθητές ανάμεσά τους και 8 μαθήτριες στις τάξεις Δ (9) , Β (7) και Α (21) μαθητές. Από τα Πάρτιρα κατάγονται 30 μαθητές και από τους γειτονικούς οικισμούς οι υπόλοιποι 10. : 3 από το Μηλιαρίσι, 2 από το Χαλασό, 2 από το Πυράθι 1 από το Μοχό, 1 από Αρκαλοχώρι και 1 από Κράσι.

Το σχολ. έτος 1910-11 εγγράφονται 38 μαθητές ανάμεσά τους και 6 μουσουλμάνοι που όμως δεν εφοίτησαν. Από του 6 μουσουλμάνους που εγγράφησαν γεννηθέντες όλοι το 1903, οι 4 προέρχονται από Πάρτιρα, ένας από Χαλασό και ένας από Πισκοπή. Φοιτούν στις τάξεις Δ (8) μαθητές, Γ (6) μαθητές, Β (5) μαθητές και Α (18) μαθητές. Τρεις μένουν στο Χαλασό, 1 στο Πυράθι, 1 στο Τεφέλι και οι υπόλοιποι 33 στα Πάρτιρα. Από τους παραπάνω 38 μαθητές : 14 δεν εφοίτησαν, 11 απορρίφθησαν και 9 προήχθησαν. Από τους 9 που προήχθησαν 4 με βαθμό « σχεδόν καλώς 5 », 4 μαθητές με «σχ. καλώς 6 » και 1 μαθητής με « καλώς επτά ». Δάσκαλος είναι ο Σφακιανάκης Γεώργιος.

Το σχολ. έτος 1911-12 φοιτούν 25 παιδιά ανάμεσά τους και 10 μαθήτριες. Στις τάξεις Δ (3), στη Γ(6), στη Β (2) και στην Α (14) μαθητές. Οι 4 προέρχονται από το Χαλασό, οι 2 από το Πυράθι, οι 2 από το Τεφέλι και οι υπόλοιποι 17 από τα Πάρτιρα. Από τους 25 μαθητές 14 προήχθησαν και 11 απορρίφθησαν.

Το σχολ. έτος 1912-13 εγγράφονται 53 παιδιά από τα οποία 20 κορίτσια. Από τα 53 παιδιά 7 προέρχονται από τη Βουτουφού, 4 από το Χαλασό, και από ένα μαθητή έχουν οι οικισμοί Μηλιαρίσι, Βιτσιλιά, Τεφέλι και Αγία Σεμνή. Φοιτούν στις τάξεις Δ (8) μαθητές, Γ (4), Β (2) και 39 μαθητές στην Α τάξη. Από τους 53 μαθητές προάγονται

μόνο οι 13 ! (Δύο με 'άριστα 10', τρεις 'λίαν καλώς 9', ένας με 8, και έξι μαθητές με βαθμό 'καλώς 7'). Οι υπόλοιποι « ουδόλως εφοίτησαν » ή « εφοίτησαν ελλειπέστατα ».

Το σχολ. έτος 1913-14 εγγράφονται 38 μαθητές απ' αυτούς 18 κορίτσια. Εγγράφονται στις τάξεις Δ (3), Γ (3), Β (6) και Α 26 μαθητές. Προέρχονται 31 από τα Πάρτιρα, οι 3 από το Χαλασό και από ένας από τα χωριά Πυράθι, Μηλιαρίσι, Βιτσιλιά, Τζερμιάδω. Από αυτούς τους 38 προήχθησαν οι 9 μαθητές: 2 μαθητές με 'άριστα 10', 2 με 'άριστα 9', ένας με 'καλώς επτά' και 4 με 'έξι'. Οι υπόλοιποι απορρίφθηκαν με την αιτιολογία ότι « ουδόλως εφοίτησαν ».

Το Δημοτικό Σχολείο Παρτίρων σταμάτησε τη λειτουργία του τη δεκαετία του 1990 λόγω έλλειψης μαθητών. Έκτοτε οι ελάχιστοι μαθητές από τα Πάρτιρα, φοιτούν στο 2^ο Δημ. Σχολ. Αρκαλοχωρίου.

Το Δημοτικό σχολείο Μπαδιά, γειτονικό στα Πάρτιρα οικισμό, όπου εγκαταστάθηκαν οικογένειες από τη Μ. Ασία τα έτη 1923-24, ιδρύθηκε ως 1/τάξιο μεικτό 355/8-10-1926.

11. Δημοτικό Σχολείο Πατσιδέρου

Το σχολείο του Πατσιδέρου κτίστηκε στην ανατολική πλευρά του χωριού στον περίβολο του ναού της γεννήσεως της Θεοτόκου και άρχισε να λειτουργεί από το 1875. Στο σχολείο αυτό φοιτούσαν οι μαθητές των γειτονικών οικισμών μιας και ήταν το μοναδικό σχολείο στην γύρω περιοχή. Το διδακτήριο πυρπολήθηκε από τους Οθωμανούς κατά τις επαναστάσεις του 1878 και του 1889. Μετά την πυρπόληση του 1889 και μέχρι να γίνουν οι αναγκαίες επισκευές, το σχολείο λειτούργησε στο Αρκαλοχώρι (1889-1892). Μεταφέρθηκε εκ νέου η έδρα του στον Πατσιδέρο αλλά πυρπολήθηκε εκ νέου από τους Οθωμανούς στην επανάσταση του 1897.

Επί Κρητικής Πολιτείας ιδρύθηκε ως γραμματοδιδασκαλείο 11/87/1899, ως ημιημερήσιο Πατσιδέρου – Αρκαλοχωρίου 78/51/1900, ως αδιαίρετο 102/67/3-9-1901, ως Γ/θμιο 41/42/28-7-1903. Καταργήθηκε 122/48/4-9-1905. Ιδρύθηκε ως Γ/θμιο 138/58/12-10-1905 και ως αδιαίρετο μεικτό 102/51/30-7-1911. Ονομάστηκε κοινό μεικτό 257/25-7-1915.

Σύμφωνα με έκθεση του Νομαρχιακού επιθεωρητή Ηρακλείου Ευθ. Φουστανάκη το σχολ. έτος 1909-10 οι εγγεγραμμένοι μαθητές του Δημοτικού σχολείου Πατσιδέρου ήσαν 26.

Στην Α΄ τάξη 16 μαθητές, στη Β΄ 3, στη Γ΄ 2 και στη Δ΄ 5 μαθητές.

Από τους 16 μαθητές της Α τάξης προήχθησαν 2 απορρίφθησαν 14.

Από τους 3 μαθητές της Β τάξης προήχθησαν όλοι.

Από τους 2 μαθητές της Γ τάξης προήχθησαν όλοι.

Από τους 5 μαθητές της Δ τάξης πήραν απολυτήριο και οι 5 μαθητές.

Δυστυχώς παρά τις επανειλημμένες προσπάθειές μας δεν εντοπίστηκαν τα βιβλία του σχολείου (Μαθητολόγια, ΒΠΣ, Βιβλία Ελέγχου).

12. Δημοτικό Σχολείο Σκινιά

Το διδακτήριο

Το Δημοτικό Σχολείο Σκινιά λειτούργησε για πρώτη φορά το έτος 1881. Τα δύο πρώτα έτη το σχολείο φιλοξενήθηκε σε ιδιωτικές οικίες, ενώ το 1883 οι κάτοικοι ανήγειραν σχολείο με δικές τους δαπάνες. Κτίστηκε νοτιοδυτικά και λίγα μόλις μέτρα από το ναό του Αγίου Αντωνίου, το έτος 1883. Δίπλα στο διδακτήριο έκτισαν ένα δωμάτιο για τη διαμονή του δασκάλου. Το 1931 με την αύξηση του μαθητικού πληθυσμού το κτίριο δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στις υπάρχουσες ανάγκες και κτίστηκε νέο διδακτήριο το οποίο φιλοξενεί τους μαθητές μέχρι σήμερα. Το παλιό διδακτήριο κατεδαφίστηκε, και στη θέση του η Κοινότητα ανήγειρε το Κοινοτικό κατάστημα (σημερινά γραφεία του Δημοτικού Διαμερίσματος Σκινιά).

Το σχολείο λειτούργησε ανελλιπώς από το 1881 μέχρι το 1898.

Στο Δημοτικό Σχολείο Σκινιά δίδαξαν τα έτη 1881-89 οι παρακάτω δάσκαλοι : Παπαδάκης Δημήτριος (1881-82), Δεληγιαννάκης Δημήτριος (1882-83), Σπετσάκης Εμ. τ. Νικ. (1883-84), Καπετανάκης Μιχαήλ (1884-85, 1885-86 & 1887-88), Κατζιλιάκης Κων/νος και Παυλάκης Μιχαήλ (1888-89).

Οι μεταβολές του Δημοτικού Σχολείου Σκινιά επί Κρητικής Πολιτείας ήταν οι παρακάτω : ιδρύθηκε σαν μονοτάξιο με το 11/87/7-10-1899, σαν γραμματοδιδασκαλείο 78/51/15-9-1900. Καταργήθηκε το γραμματοδιδασκαλείο 89/73/23-12-1900. Ιδρύθηκε αδιαίρετο 103/67/3-9-1901. Ιδρύθηκε Γ/θμιο 41/42/28-7-1903. Καταργήθηκε 112/48/4-9-1905. Ιδρύθηκε Γ/θμιο 138/58/12-10-1905. Προήχθη εις Β/θμιο 547/15/29-3-1908. Ιδρύθηκε ως ανώτερο 146/57/12-9-1909. Ιδρύθηκε αδιαίρετο μεικτό 102/51/30-7-1911.

Ονομάστηκε μεικτό κοινό 257/25-7-1915. Προήχθη σε 1/τάξιο 245/22-10-1920. Προήχθη σε 2/τάξιο μεικτό 181/27-9-1921.

Στεγαζόταν στο σημερινό γραφείο του Δημοτικού Διαμερίσματος (πρώην Γραφεία Κοινότητας Σκινιά). Το Σχολείο κατεδαφίστηκε τη δεκαετία του 1950 και κτίστηκαν τα γραφεία.

Το Δημοτικό Σχολείο Σκινιά μέσα από το Αρχείο του (βιβλία Μαθητολογίου και Γενικού Ελέγχου)

Σχολ. έτος 1899-1900

Το μαθητολόγιο ξεκινά από το σχολ. έτος 1899-1900. Το έτος αυτό φοίτησαν 40 μαθητές. Δύο μαθητές στην Δ' τάξη (Γεώργιος Ν. Προεστάκης και Γεώργ. Αθ. Σηφάκης), ένας στη Β' (Γεώργιος Μ. Καρακατσανάκης) και οι υπόλοιποι 37 στην Α' τάξη. Εγγράφησαν 25 αγόρια και 15 κορίτσια ηλικίας 6-11 ετών. Το σχολείο λειτουργούσε και τα προηγούμενα χρόνια αφού στην ένδειξη 'σχολείο εξ ου προέρχεται' αναφέρεται Σχοινιά.

Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου, από τον προαναφερόμενο αριθμό μαθητών (40), προήχθησαν 13 και απερρίφθησαν 27. Από τους 27 απορριφθέντες οι 8 απερρίφθησαν 'ένεκα ασθενείας'. Από τους 13 προαχθέντες μαθητές προήχθησαν με βαθμό 'λίαν καλώς (3)' μαθητές 6 (Οι τρεις ήταν μαθήτριες οι οποίες δεν ξαναφοίτησαν). Με βαθμό καλώς (2) μαθητές 7.

Τα επώνυμα των μαθητών κατά το α' έτος λειτουργίας του σχολείου ήταν τα παρακάτω (στην παρένθεση η συχνότητα) : Γαλανάκης (1), Βριτζολάκης (5) , Γαλανοκοντάκης (1), Ζαμπουλάκης (4), Ζερβάκης (1), Θεοδοσάκης (1), Καλαϊτζάκης (1), Καρτσάκης (1), Κατακατσανάκης (1), Κεφαλάκης (1), Ματθιανάκης (1), Μικελάκης (2), Πανακάκης (2), Πατσιδεριανάκης (1), Πετράκης (3), Προεστάκης (1), Ρεφεράκης (2), Σηφάκης (2), Συμισάκης (1) (ορθό

Συμισακάκης) , Στεφανάκης (1), Σφακιανάκης (2), Τσαγκαράκης (2), Χαλαμπαλάκης (1), Χανιαλάκης (2).

Το επάγγελμα των γονέων όλοι αναγράφονται γεωργοί πλην των : Αδ. Μικελάκη κλητήρ, Ν. Ζαμπουλάκη αγροφύλαξ, Ν. Πατσιδεριανάκης τέκτων, Χαραλάμπου Σφακιανάκη χωροφύλαξ.

Σχολ. έτος 1900-1901

Στην ένδειξη σχολείον αναγράφεται 'Γραμματοδιδασκαλείον Σκινιά Μονοφατσίου'. Το σχολικό αυτό έτος εγγράφησαν 31 μαθητές ηλικίας 7-12 ετών (όλοι αγόρια). Οι εγγραφές διήρκησαν από 27 Οκτωβρίου μέχρι 19 Δεκεμβρίου. Το επάγγελμα όλων των γονέων είναι 'γεωργός'. Προήχθησαν 17 μαθητές, οι 4 με βαθμό 'λίαν καλώς' και οι 13 με βαθμό 'καλώς'.

Σχολ. έτος 1901-1902

Στην ένδειξη 'σχολείον' αναγράφεται 'Δημοτική Σχολή Σχοινιά'. Ενεγράφησαν 31 μαθητές ηλικίας 7-13 ετών. Δίπλα στο ονοματεπώνυμο 19 μαθητών αναγράφεται 'έμεινε εν τη ιδία'. Από τους 31 μαθητές, οι 6 διέκοψαν τη φοίτηση προήχθησαν 13 μαθητές απερρίφθησαν 11 μαθητές.

Σχολ. έτος 1902-1903

Εγγράφησαν σύμφωνα με το μαθητολόγιο 31 μαθητές (25 αγόρια και 6 κορίτσια) ηλικίας 9-14 ετών. Οι μαθητές φοιτούσαν στις τάξεις Α (11 μαθητές), Β' τάξη 8 μαθητές, Γ' τάξη 5 μαθητές και Δ' τάξη 7 μαθητές.

Σύμφωνα με το βιβλίο Γενικού Ελέγχου, από την Δ' τάξη προήχθησαν 5 μαθητές (οι 2 με 'πάνυ καλώς 8' και οι 3 με 'καλώς 6'. Από τη Γ' τάξη προήχθησαν 4 μαθητές (ένας 'καλώς 7', 3 καλώς 6). Από τη Β' τάξη προήχθησαν 6 μαθητές (4 με 'καλώς 7' , τρεις με 'καλώς 6'. Από τους 11 μαθητές της Α' τάξης προήχθησαν 3 μαθητές. (2 με βαθμό 'καλώς 7' ,ένας με βαθμό 'καλώς 6').

Σχολ. έτος 1904-1905

Εγγράφησαν 25 μαθητές όλοι άρρενες. Στην Α' τάξη 8, στη Β' τάξη 2, στην Γ' τάξη 6 και στη Δ' τάξη 8 μαθητές. Από τους 25 μαθητές, οι τρεις προέρχονται από τη Λαγούτα (Εμ. Γαλανάκης, Εμ. Πλουμίδης, Ιωάν. Βριτζολάκης), η οποία κατοικούνταν αποκλειστικά από Τουρκοκρήτες. Μετά τη φυγή τους άρχισε ο εποικισμός της από κατοίκους των γειτονικών οικισμών.

Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου προήχθησαν 14 μαθητές. Από τη Δ' τάξη 7 μαθητές, 1 'σχεδόν καλώς 5', 1 'σχ. καλώς 6', 1 'καλώς 7' και ένας Εμμανουήλ Αδ. Μικελάκης 'λίαν καλώς 8'. Από τη Γ' τάξη προήχθησαν και οι 6 μαθητές. Οι 2 'σχεδόν καλώς 5', 2 'καλώς 6' και 2 'καλώς 7'. Από τους δύο μαθητές της Β' τάξης ο ένας προήχθη και ο άλλος απερρίφθη. Οι 8 μαθητές της Α' τάξης απερρίφθησαν όλοι. Στο επάγγελμα των γονέων όλοι είναι γεωργοί πλην των : Δήμαρχος ο Δημήτριος Γαλανάκης, ιατρός ο Ιπποκράτης Παπαδημητρόπουλος, καφεπώλης ο Κων/νος Βριτζολάκης, οινοπώλης ο Ιωσήφ Ρεπεράκης.

Σχολ. έτος 1905 – 1906

Εγγράφονται 32 μαθητές ηλικίας 6-12 ετών. Στην Α' τάξη 18 μαθητές, στη Β' τάξη 1 μαθητής, στη Γ' τάξη 5 μαθητές, στη Δ' τάξη 8 μαθητές. Από τους 32 οι 4 προέρχονται από το γειτονικό χωριό Λαγούτα (Εμ. Κ. Γαλανάκης, Ιωάν. Εμ. Βριτζολάκης, Ιωάν. Εμ Μηλάκης και Εμ. Γ. Πλουμίδης).

Στη στήλη 'επάγγελμα γονέα' όλοι καταγράφονται ως γεωργοί πλην των Κων/νου Βριτζολάκη καφεπώλης, Ιωσήφ Σηφάκης (πατέρας του μαθητή Μιχαήλ) καφεπώλης , Ιπποκράτης Παπαδημητρόπουλος ιατρός.

Σχολ. έτος 1906-1907

Εγγράφησαν 24 μαθητές. Στην Α' τάξη 13 μαθητές, στη Β' 4, στη Γ' 3 και στη Δ' 3 μαθητές .

Από τους 13 μαθητές της Α΄ τάξης προήχθησαν μόνο οι 2 με βαθμό ‘πάνυ καλώς 8’ (είναι οι Δημήτριος Γ. Χαλαμπαλάκης και Εμ. Α. Γαλανάκης). Από τους 4 μαθητές της Β΄ τάξης προήχθησαν όλοι (οι 2 με ‘πάνυ καλώς 8’ και οι 2 με ‘καλώς 6’). Από τους 3 μαθητές της Γ΄ τάξης προήχθησαν και οι τρεις. (Ένας με ‘σχ. καλώς 5’, ένας με ‘καλώς 6’ και ένας με ‘καλώς 7’). Από τους 3 μαθητές της Δ΄ τάξης ο ένας ‘δεν προσήλθεν εις εξετάσεις’, οι δύο (Ανδρέας Δ. Γαλανάκης, Γεώργιος Ν. Χανιαλάκης), προήχθησαν με βαθμό ‘πάνυ καλώς 8’.

Στο επάγγελμα των γονέων κυριαρχεί εκείνο του γεωργού. Υπάρχουν ακόμη του ιατρού (Ιπποκράτης Παπαδημητρόπουλος), του Δημάρχου (Εμμανουήλ Χανιαλάκης), του ξυλουργού (Γεώργιος Χαλαμπαλάκης), και του Δημοτικού εισπράκτορος (Κων/νος Μαρκατάτος).

Σχολ. έτος 1907-1908

Εγγράφησαν 41 μαθητές ηλικίας 6-13 ετών. Από τους παραπάνω μαθητές, 26 εγγράφησαν στην Α΄ τάξη, 5 στη Β΄, 4 στη Γ΄ και 6 στη Δ΄ τάξη. Από τους 26 μαθητές της Α΄ τάξης προήχθησαν μόνο οι τρεις !!! μαθητές. Από τους 5 της Β΄ τάξης προήχθησαν οι τρεις (2 με βαθμό ‘καλώς 6’, ένας με βαθμό ‘πάνυ καλώς 8’). Από τους 4 μαθητές της Γ΄ τάξης προήχθησαν οι τρεις (ένας με βαθμό ‘καλώς 7’, ένας με βαθμό ‘πάνυ καλώς 8’ και ένας Χαρίλαος Παπαδημητρόπουλος με βαθμό ‘πάνυ καλώς 9’ (ο τέταρτος μαθητής έμεινε μεταξιστατός στα Ελληνικά και στα Μαθηματικά). Από τους 6 μαθητές της Δ΄ τάξης αποφοίτησαν οι 3 (οι 2 με ‘πάνυ καλώς 8’ και ο τρίτος (Ανδρέας Γαλανάκης) με ‘άριστα 9’.

Όλοι οι παραπάνω μαθητές κατάγονταν από το Σκινιά, πλην των Εμ. Γ. Πλουμίδα κάτοικος Λαγούτας γεννηθείς εις Συκολόγον και των παρακάτω μαθητών κατοίκων Λαγούτας οι οποίοι γεννήθηκαν στο Λασιθί. Τα αδέρφια Ιωάννης & Γεώργιος Εμ. Μηλάκη, Αντώνιος Καλυκάκης, Θεμιστοκλής Γαλανάκης. Οι μαθητές αυτοί κατάγονταν από το χωριό Αβρακόντε Λασιθίου και χρησιμοποιούσαν τη Λαγούτα ως τόπο διαμονής τους χειμερινούς μήνες (χειμαδιά).

Σχολ. έτος 1908-1909

Εγγράφησαν 40 μαθητές. Στις τάξεις Α, Β, Γ και Δ. Στην Α΄ τάξη 26 μαθητές, στη Β΄ 4 μαθητές, στη Γ 4 μαθητές και στη Δ΄ 6 μαθητές.

Από τους 40 μαθητές προήχθησαν 15, απερίφθησαν 25. Από την Α΄ τάξη από τους 26, προήχθησαν 8 μαθητές. Οι 2 με βαθμό ‘καλώς 7’ οι 6 με βαθμό ‘καλώς 6’. Από τους 4 μαθητές της Β΄ τάξης προήχθησαν οι 3 (και οι τρεις με βαθμό ‘καλώς 7’). Από τους 4 μαθητές της Γ΄ τάξης προήχθησαν οι δύο (ένας με βαθμό ‘σχ. καλώς 6’ και ένας με βαθμό ‘πάνυ καλώς 8’). Από τους 4 μαθητές της Δ΄ τάξης αποφοίτησαν οι 4 (δύο με βαθμό ‘καλώς 7’ και δύο Εμ. Δ. Γαλανάκης, Χαρίλαος Παπαδημητρόπουλος) με βαθμό ‘άριστα εννέα’. Δάσκαλος υπηρετεί ο Μιχαήλ Π. Θεοδοσάκης

Σχολ. έτος 1909-1910

Το σχολ. αυτό έτος προστίθεται η Ε΄ τάξη και το σχολείο χαρακτηρίζεται ανώτερο ‘Ανωτέρα Δημοτική σχολή Σκινιά’. Συνολικά εγγράφησαν 56 μαθητές.

Στην Ε΄ τάξη εγγράφησαν 19 μαθητές. Από τους 19 μαθητές οι 14 προέρχονται από τα γειτονικά χωριά (Καλύβια, Καστελλιανά, Ίνι, Δεμάτι). Οι 5 απ’ αυτούς δεν φοίτησαν προφανώς λόγω απόστασης και των δύσκολων συνθηκών μετάβασής τους, αφού οι μαθητές από Δεμάτι, Καλύβια και Καστελλιανά έπρεπε να διαβούν τον ποταμό Αναποδάρη, ενώ οι μαθητές του Ινίου έπρεπε να διαβούν τον παραπόταμο του Αυλιώτη.

Σχετικά με την πρόοδο αυτών των μαθητών, προήχθησαν και οι 14 που φοίτησαν. 3 μαθητές αποφοίτησαν με βαθμό ‘καλώς 6’, 4 μαθητές με βαθμό ‘καλώς 7’, 3 μαθητές με βαθμό ‘πάνυ καλώς 8’, τρεις μαθητές (Ανδρέας Δ. Γαλανάκης, Εμ. Δ. Γαλανάκης, Χαρίλαος Παπαδημητρόπουλος) με βαθμό ‘πάνυ καλώς 9’ ενώ ένας

μαθητής ο Νικόλαος Γ. Συμιανάκης από τη Μαχαιρά αποφοίτησε με βαθμό ‘άριστα 10’.

Από τους 5 μαθητές της Γ΄ τάξης προήχθησαν όλοι. (Οι δύο με βαθμό ‘πάνυ καλώς 8’, οι τρεις με βαθμό ‘καλώς 7’).

Από τους 5 μαθητές της Β΄ τάξης προήχθησαν όλοι (‘ο ένας μετεγγάφη εις Θρασανόν’). Δύο μαθητές με βαθμό ‘καλώς 7’, δύο με βαθμό ‘πάνυ καλώς 8’ και ένας (ο Ιωάννης Εμ. Προεστάκης) με βαθμό άριστα.

Από τους 19 μαθητές της Α΄ τάξης προήχθησαν μόνο οι 6 μαθητές. (οι 4 με βαθμό ‘καλώς 7’, ένας με ‘πάνυ καλώς 8’ και ένας (Γεώργιος Ιπ. Παπαδημητρόπουλος) με ‘άριστα 10’. Δάσκαλος ήταν ο Ε.Ν. Βλαστός.

Σύμφωνα με έκθεση του Επιθεωρητή που βρίσκεται στο ΙΑΚ, το σχολ. έτος 1909-10 λειτουργούσε ως εξατάξιο. Φαινομενικός αριθμός 55, εκπιπέτος αριθμός 9, πραγματικός αριθμός 46. Στην Α τάξη ήταν εγγεγραμμένοι 20 μαθητές, στη Β 8, στη Γ 5, στη Δ 4 και στην Ε 18.

Από τους 20 μαθητές της Α τάξης προήχθησαν 6, απορρίφθηκαν 11, ‘αποφοίτησαν’ 2, ‘μη φοιτήσαντες’ ένας μαθητής. Από τις τάξεις Β, Γ και Δ προήχθησαν όλοι οι μαθητές. Από την Ε τάξη προήχθησαν 12. Οι 6 μαθητές δεν φοίτησαν καθόλου ‘μη φοιτήσαντες’.

Σχολ. έτος 1910-1911

Το σχολ. αυτό έτος το σχολείο λειτουργεί ως ανώτερο ‘Ανωτέρα Δημοτική Σχολή Σχοινιά’. Εγγράφησαν σύμφωνα με το μαθητολόγιο 55 μαθητές. Στο Βιβλίο Γενικού Ελέγχου φέρονται εγγεγραμμένοι 43 μαθητές (μόνο όσοι φοίτησαν). Στην Α΄ τάξη εγγράφησαν 18 μαθητές, στη Β 6, στη Γ΄ 9, στη Δ΄ 6 στην Ε΄ 13 και στην ΣΤ΄ 2 μαθητές. Δάσκαλος του σχολείου είναι ο Γ. Σεμερτζάκης.

Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου απορρίφθηκαν λόγω ‘ελλειπούς φοίτησης’ 11 μαθητές.

Από τους 14 μαθητές της Α΄ τάξης προήχθησαν οι 6 μαθητές (δύο με βαθμό σχ. καλώς 6’, τρεις με βαθμό ‘καλώς 7’ και ένας με ‘πάνυ καλώς 8’). Από τους 6 μαθητές της Ε΄ τάξης προήχθησαν οι 5 (ένας με ‘σχ. καλώς 5’, δύο με ‘σχ. καλώς 6’ και δύο με ‘καλώς 7’). Από τους 9 μαθητές της Γ΄ τάξης προήχθησαν οι 6 (οι πέντε με βαθμό ‘σχ. καλώς 6’ και ένας με ‘καλώς 7’). Ανάμεσα στους προαχθέντες μαθητές του σχολείου ήταν και η μοναδική μαθήτρια Κυριακή Δ. Γαλανάκη. Από τους τρεις μαθητές της Δ΄ τάξης προήχθη μόνο ο ένας με βαθμό ‘σχ. καλώς 5’.

Από τους 13 εγγεγραμμένους στην Ε΄ τάξη μαθητές οι 4 προέρχονται από το Σκινιά και οι 9 από γειτονικά χωριά. Ίνι (4), Δεμάτι (2), Καστελλιανά (1), Φαβριανά (1), Δραπέτι (1). Στο Βιβλίο Γενικού Ελέγχου φαίνονται εγγεγραμμένοι 11 μαθητές στην Ε΄ τάξη. Από τους 11, οι 5 διέκοψαν τη φοίτηση. Κατάγονταν από τα χωριά (Λαγούτα, Δεμάτι, Μαχαιρά, Καστελλιανά, Δραπέτι). Οι υπόλοιποι 6 που φοίτησαν προήχθησαν όλοι. (δύο με βαθμό ‘σχ. καλώς 5’, δύο με βαθμό ‘σχ. καλώς 6’, ένας με ‘καλώς 7’ και ένας με ‘πάνυ καλώς 8’).

Στην Στ΄ τάξη εγγράφησαν δύο μαθητές ο Νικόλαος Ιωάν. Φαρσαράκης από το Ίνι και ο Γεώργιος Νικ. Ζαμπουλάκης από το Σκινιά. Επειδή όμως δεν συμπληρώθηκε ο απαιτούμενος αριθμός μαθητών η Στ΄ τάξη δεν λειτούργησε και οι μαθητές δεν φοίτησαν ‘δεν προσήλθον λόγω μη ιδρυθείσης τάξεως, ελλείψει μαθητών’ διαβάζουμε στις παρατηρήσεις του Μαθητολογίου.

Σχολ. έτος 1911-12

Το σχολ. έτος 1911-12 το σχολείο λειτουργεί με 4 μόνο τάξεις. ‘Δημοτικόν σχολείον Σχοινιά Μονοφατσίου’. Στο μαθητολόγιο φαίνονται γραμμένοι 48 μαθητές. Οι 24 μαθητές φοιτούν στην Α΄ τάξη, οι 8 στη Β΄, οι 7 στη Γ΄ και οι 9 στη Δ΄ τάξη. Από τους 48 μαθητές οι 42 προέρχονται από το Σκινιά, οι τέσσερις (Εμ. Γ. Πλουμίδης,

Εμ. Μ. Φραγκιαδάκης, Ευσταθ. Εμ. Μπριτζολάκης και Γεώργιος Εμ. Μπριτζολάκης) από τη Λαγούτα και οι δύο (τα αδέρφια Γεώργιος και Ηλίας Τσικαλουδάκης) από το Θραψανό.

Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου από τους 24 αρχικά εγγραφέντες μαθητές της Α΄ τάξης οι 8 'δεν προσήλθον εις εγγραφήν' και είναι άπαντες θήλεις (Παρασκευή Ε. Προεστάκη, Μαρία Μ. Προεστάκη, Μαρία Χαλαμπαλάκη, Μαρία Α. Γαλανάκη, Ροδάνθη Ε. Ζερβάκη, Αριστέα Κ. Χανιαλάκη, Κλεάνθη Α. Σφακιανάκη). Από τους 16 μαθητές που παρουσιάστηκαν με την έναρξη του διδακτικού έτους, οι 4 διέκοψαν τη φοίτηση τον Οκτώβριο και οι δύο διέκοψαν τη φοίτηση το Φεβρουάριο. Από τους υπόλοιπους 10, απορρίφθηκαν οι 4 προήχθησαν οι 6 (τρεις μαθητές με βαθμό 'καλώς 7', ένας με βαθμό 'σχ. καλώς 6' και δύο με 'σχ.καλώς 5').

Από τους 8 μαθητές της Β΄ τάξης ένας διέκοψε τη φοίτηση 4 Απριλίου ένας απερρίφθη ενώ 6 προήχθησαν (4 με βαθμό 'καλώς 6' και 2 με βαθμό 'καλώς 7').

Από τους 7 μαθητές της Γ΄τάξης προήχθησαν οι 6 (5 με βαθμό 'καλώς 6' και ένας με βαθμό 'καλώς 7').

Από τους 9 μαθητές της Δ΄ τάξης ηλικίας 11-14 ετών ! προήχθησαν οι 7. Από τους υπόλοιπους 2 ο ένας δεν προσήλθεν προς εγγραφήν και ο άλλος 'απεφοίτησεν 20 Φεβρουαρίου'. Από τους 7 προαχθέντες μαθητές, οι δύο προήχθησαν με βαθμό 'καλώς 6' και οι πέντε με βαθμό 'καλώς 7'.

Στη στήλη 'επάγγελμα γονέα' η πλειοψηφία είναι γεωργοί πλήν των : Γεωργίου Καρτσάκη (υποδηματοποιός), Νικολάου Χαλαμπαλάκη (τέκτωνος), Ιπποκράτη Παπαδημητρόπουλου (ιατρός), Νικολάου Ρεφεράκη (αγροφύλακος) και Εμμανουήλ Ζερβάκη (αγροφύλακος). Δάσκαλος είναι ο Μιχαήλ Π. Θεοδοσάκης

Σχολ. έτος 1912-13

Το σχολ. έτος 1912-13 εγγράφησαν 39 μαθητές. 19 μαθητές στην Α΄τάξη, 8 στη Β΄ 6 στη Γ΄και 6 στη Δ΄τάξη . Δάσκαλος είναι ο Μιχαήλ Θεοδοσάκης.

Από τους 19 μαθητές της Α΄ τάξης δεν προήχθη κανείς κυρίως λόγω αφοιτησίας. Οι 13 'δεν προσήλθαν' ανάμεσα στους 13 και τα 7 κορίτσια του προηγούμενου σχολ. έτους, τρεις διέκοψαν τη φοίτηση τους μήνες Δεκέμβριο-Ιανουάριο-Φεβρουάριο και οι δύο που φοίτησαν απερρίφθησαν.

Από τους 7 μαθητές της Β΄ τάξης ο ένας 'δεν προσήλθεν' οι δύο απερρίφθησαν και οι 4 προήχθησαν (όλοι με βαθμό 'σχ. καλώς 6').

Από τους 6 μαθητές της Γ΄ τάξης ο ένας 'δεν προσήλθεν', ο άλλος απερρίφθη ενώ οι 4 προήχθησαν όλοι με βαθμό 'καλώς 6'.

Από τους 6 μαθητές της Δ΄ τάξης οι δύο 'δεν προσήλθον', οι 4 οι οποίοι φοίτησαν προήχθησαν όλοι με βαθμό 'καλώς 6'.

Σχολικό έτος 1913-14

Το σχολ. έτος 1913-14 εγγράφησαν 44 μαθητές με δάσκαλο το Μιχαήλ Θεοδοσάκη. Στην Α΄ τάξη 28 μαθητές , στη Β΄ τάξη 3, στη Γ΄ τάξη 6 και στη Δ΄ τάξη 6 μαθητές. Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου από τους 28 μαθητές της Α΄ τάξης δεν προήχθη κανένας !!!! Οι 15 'ουδόλως προσήλθον', οι 4 διέκοψαν τη φοίτηση, οι υπόλοιποι 9 έλαβαν βαθμό 2-4 και απερρίφθησαν.

Από τους 4 μαθητές της Β΄ τάξης δεν προήχθη κανένας. Οι 2 'ουδόλως προσήλθον' οι άλλοι δύο 'δεν προσήλθον εις εξετάσεις'.

Από τους 6 μαθητές της Γ΄ τάξης προήχθησαν οι 3 (δύο με βαθμό 'σχ. καλώς 6' ένας με βαθμό 'καλώς 7'), δύο μαθητές 'ουδόλως προσήλθον' ενώ ο έκτος με καταγωγή από το Δεμάτι (Αντ. Τζανάκης) μετώκοισεν .

Από τους 6 μαθητές της Δ΄ τάξης ο ένας 'ουδόλως προσήλθεν', οι υπόλοιποι 5 προήχθησαν (4 με βαθμό 'καλώς 6' ,ένας με βαθμό 'καλώς 7').

Στο Δημοτικό σχολείο Σκινιά φοιτούσαν οι μαθητές από τη γειτονική Λαγούτα. Το χωριό άδειασε εντελώς με τη φυγή των Τουρκοκρατικών, μάλιστα το έτος 1900 είχε 6 κατοίκους και αποικίστηκε με οικογένειες από το γειτονικό οικισμό Καραβάδω, άλλα γειτονικά χωριά και το Οροπέδιο Λασιθίου. Το Δημοτικό Σχολείο Λαγούτας ιδρύθηκε σαν 1/τάξιο μεικτό με το 147/18-4-1929 και λειτούργησε μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980.

Ο αριθμός των μαθητών του Δημοτικού σχολείου Σκινιά μειώθηκε από 98 μαθητές το 1928-29 σε 82 το 1929-30 λόγω ίδρυσης το 1929 Δημοτικού Σχολείου στη Λαγούτα και οι μαθητές με καταγωγή από Λαγούτα και Βακιώτες φοιτούσαν σ' αυτό.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΒΙΑΝΝΟΥ

1. Δημοτικό Σχολείο Αγίου Βασιλείου

Δημοτικό Σχολείο στον Άγιο Βασίλειο λειτουργούσε πριν από την επανάσταση του 1866 όπως μας πληροφορεί επιστολή του Ευάγγελου Φουρναράκη προς τον Εμμανουήλ Βυβιλάκη με ημερ/νία 16 Μαρτίου 1862 : « ..έδωσα τους πίνακας της αριθμητικής επ' ονόματί σας εις Αγκάραθον τα δε βιβλία απέστειλα εις άγιον Βασίλειον χωρίον της επαρχίας Ρεζώ εκεί σκοπεύω να αποστείλω και τους πίνακας της αναγνώσεως αν έχωσιν ανάγκην διότι έγγραφα και δεν μοι έγγραψαν

σε ασπάζομαι

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΦΟΥΡΝΑΡΑΚΗΣ ».

Το 1881 με το με ημερ/νία Α.Χ.Δ.Λ. α/29-10-1881 έγγραφό τους, κάτοικοι του Αγίου Βασιλείου εκφράζουν τα παράπονά τους προς τη Δημογεροντία « για το μη διορισμό δασκάλου ».

Το Διδακτήριο

Το σχολείο τα χρόνια της Κρητικής Πολιτείας στεγάστηκε σε ενοριακό κτίριο που βρισκόταν στο κέντρο του χωριού και στη κατοικία του Γεωργίου Μανδαλάκη. Κατά το 1913 μεταφέρθηκε στο κτίριο που υπάρχει σήμερα. Το κτίριο αυτό είχε κτισθεί το 1907 με δαπάνες των κατοίκων των χωριών του τέως δήμου Αγίου Βασιλείου. Χρησιμοποιούνταν ως Δημαρχείο του τότε Δήμου Αγίου Βασιλείου. Με την κατάργηση των Δήμων το 1913 χρησιμοποιήθηκε ως σχολείο. Το 1928 έγιναν κτηριακές επισκευές με πρωτοβουλία του δ/ντή του σχολείου Γεωργίου Χατζάκη, ο οποίος αξιοποίησε κτήμα της ενορίας και το μετέτρεψε σε σχολικό κήπο, αφού το περιέφραξε, το δεντροφύτευσε και το καλλιέργησε.

Οργανικότητα-Μεταβολές επί Κρητικής Πολιτείας

Το Δημοτικό σχολείο Αγίου Βασιλείου ιδρύθηκε ως 1/τάξιο 11/87/7-10-1899, 78/51/15-9-1900, ως αδιαίρετο 103/67/3-9-1901, ως Β/θμιο αδιαίρετο 41/42/28-7-1903, ως Β/θμιο Παρθεναγωγείο 71/45/2-10-1904. Προήχθη εις Α/θμιο το αρρεναγωγείο 273/47/7-9-1906. Ιδρύθηκε ως Β/θμιο θηλέων 396/47/28-9-1907. Προήχθη το αρρεναγωγείο σε διηρημένο 2/τάξιο 390/44/19-9-1907. Υποβιβάστηκε το 2/τάξιο αρρεναγωγείο σε Α/θμιο 140/57/12-9-1909. Ιδρύθηκε ανώτερο 146/57/12-9-1909. Προήχθη το ανώτερο σε 6/τάξιο 155/54/12-10-1910. Ιδρύθηκε ως ανώτερο μεικτό 102/51/30-7-1911. Ιδρύθηκε ανώτερο 79/66/14-9-1912. Υποβιβάστηκε σε 3/τάξιο 148/11-8-1916.

Το Δημοτικό Σχολείο Αγίου Βασιλείου μέσα από το Αρχείο του (Μαθητολόγιο-Βιβλίο Γενικού Ελέγχου-Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής)

Μαθητολόγιο

Σχολ. Έτος 1899-1900

Το σχολ. Έτος 1899-1900 εγγράφησαν 73 μαθητές και μαθήτριες. Απ' αυτούς 54 ήταν άρρενες και 19 θήλεις στις τάξεις : Α 56 μαθητές, στη Β 13 και στη Γ 4 μαθητές. Στη Δ τάξη δε γράφηκε κανένας μαθητής. Η ηλικία τους κυμαινόταν από 4 μέχρι 14 ετών ! (γεννηθέντες των ετών 1885-1895). Οι 64 μαθητές προερχόταν από τον Άγιο Βασίλειο και οι 9 από τον Κρεββατά. Η ημερομηνία εγγραφής ήταν από 10-12-1899 έως 16-12-1899 και 18-1-1900.

Βιβλίο Γενικού Ελέγχου

Σύμφωνα με το βιβλίο Ελέγχου οι 4 μαθητές της Γ' τάξης (Γεώργ. Εμ. Χατζάκης, Μερκούριος Γαληνός, Ιωάν. Κ. Κεφαλάκης, Ιωάν.Κ. Μανταλάκης) ηλικίας 10, 12, 13, 14 ετών αντίστοιχα έλαβαν Γενικό βαθμό 'πάνυ καλώς (3)' οι δύο πρώτοι, 'καλώς

2' ο τρίτος και 'ενδεώς (1)' ο τέταρτος. Διαγωγή κοσμιωτάτη οι δύο πρώτοι, κοσμία οι άλλοι δύο.

Από τους 12 μαθητές της Β' τάξης ηλικίας 7-12 ετών, ο Εμ. Γ. Ζωάκης 15 ετών ! έλαβαν : 'πάνυ καλώς' (3) ένας μαθητής, 'καλώς' (2) εννέα μαθητές, 'ενδεώς' (1) δύο μαθητές. Η διαγωγή κοσμιωτάτη (6 μαθητές), κοσμία (4), 'ουχί πάντοτε κοσμία' 2 μαθητές.

Οι μαθητές της Α' τάξης έχουν χωριστεί σε τρία τμήματα ανάλογα με την ημερομηνία προσέλευσής τους στο σχολείο και συνεπώς με το μαθησιακό τους επίπεδο. Στο πρώτο τμήμα φοιτούσαν 15 μαθητές ηλικίας 6-10 ετών (πλην του Ιωάννη Εμ. Βαρδάκη που είναι 14 ετών, γεν. 1886). Ένας μαθητής (ο Εμ. Μ. Ζουμάκης) έλαβε 'πάνυ καλώς (3)', 10 μαθητές 'καλώς (2)' και τρεις μαθητές 'ενδεώς (1)'. Στο 2^ο τμήμα της Α' τάξης φοιτούν 23 μαθητές ηλικίας 6-10 ετών, πλην του Νικ. Ι. Ζουμάκη που είναι 13 ετών. Τρεις μαθητές έλαβαν «πάνυ καλώς 5». Είναι οι : Γεώργιος Χ. Συμβουλάκης, Γεώργιος Ε. Ζουμάκης και Εμ. Κ. Κεφαλάκης, Μαρία Ε. Τζανάκη, Αικ. Χρ. Μιχαλοδημητράκη, 9 μαθητές έλαβαν 'καλώς (2)' και 9 μαθητές 'ενδεώς 1'. Στο τρίτο τμήμα της Α' τάξης φοίτησαν 19 μαθητές ηλικίας 5-7 ετών. (Η Ολυμπιάδα Μ. Πολυχρονίδου 8 ετών έλαβε 'καλώς 2'). Οι υπόλοιποι 18 μαθητές έλαβαν 'ενδεώς 1' και απερρίφθησαν.

Σχολικό Έτος 1900-1901

Ο αριθμός των φοιτώντων μαθητών είναι 62. Τα 55 είναι αγόρια και τα 7 θήλα. Ημερομηνία εγγραφής από 16 Οκτωβρίου, καθ' όλη τη διάρκεια του Νοεμβρίου μέχρι και τον Ιανουάριο. Δάσκαλος είναι ο Χαράλαμπος Τζανάκης. Οι μαθητές φοιτούν στις τάξεις Α (37), Β (15) και Γ (9). Στο όνομα της μαθήτριας Ανδριάνης Διαμαντουλάκη δεν αναγράφεται τάξη. Οι 12 μαθητές προέρχονται από τον Κρεββατά και οι 50 από τον Άγιο Βασίλειο.

Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου το έτος αυτό στην Γ' τάξη του σχολείου είναι εγγεγραμμένοι 8 μαθητές. Ένας, ο 15χρονος Ιωάν. Μανταλάκης διέκοψε τη φοίτηση « απεφοίτησεν » και δεν βαθμολογήθηκε. Από τους 7 μαθητές έλαβαν : 2 'πάνυ καλώς (3)', 4 μαθητές 'καλώς (2)', και ένας μαθητής 'ενδεώς 1'.

Από τους 16 μαθητές της Β' τάξης, ηλικίας 7-11 ετών έλαβαν : 'Άριστα (4)' μαθητές δύο (Χρυσουλάκης Γεώργιος και Νοδαράκης Εμμανουήλ). 'Πάνυ καλώς (3)' πέντε μαθητές, 'καλώς (2)' τέσσερις μαθητές, 'ενδεώς (1)' πέντε μαθητές οι οποίοι και απερρίφθησαν.

Από τους 36 μαθητές της Α' τάξης, οι 16 φοιτούν στο Αον τμήμα ηλικίας 5-10 ετών. Έλαβαν 9 μαθητές 'πάνυ καλώς 3', 'καλώς 2' ένας μαθητής, ενδεώς (1) μαθητές 6. 20 μαθητές φοιτούν στο Βον τμήμα ηλικίας 5-9 ετών. Από τους 20 μαθητές, ένας (ο Ζαχαράκης Εμ. 7 ετών « απέθανεν », ένας εφοίτησεν εις Αμυρά, ένας 'διεγράφη δυνάμει πιστοποιητικού ιατρού' και 2 « δεν προσήλθον εις εξετάσεις ». Από τους υπόλοιπους 15 ένας (Δημήτριος Κεφαλάκης) έλαβε 'πάνυ καλώς 3', 6 μαθητές 'καλώς 2' και 8 μαθητές 'ενδεώς 1'.

Τα δύο σχολικά έτη 1899-1900 και 1900-1901 υπάρχουν τέσσερις χαρακτηρισμοί για τη βαθμολογία. Άριστα (4), 'Πάνυ καλώς 3', 'καλώς 2' προαγωγικοί χαρακτηρισμοί. Ο τέταρτος χαρακτηρισμός 'ενδεώς 1' είναι απορριπτικός.

Σχολικό Έτος 1901-1902

Το σχολ. Έτος 1901-02 φοιτούν 69 μαθητές. Οι 50 είναι άρρενες και τα 19 θήλα. Φοιτούν στις τάξεις Α (41), Β (14), Γ (12) και Δ (2). Οι 8 μαθητές προέρχονται από

τον Κρεββατά και οι 61 από τον Άγιο Βασίλειο. Οι εγγραφές έγιναν από 27-08-1901 έως 16-09-1901. Εδίδαξε ο Χαράλαμπος Τζανάκης.

Βιβλίο Γενικού Ελέγχου

Από το σχολ. αυτό έτος υπάρχουν οι εξής χαρακτηρισμοί : Άριστα 10, 'πάνυ ή πολύ καλώς 9', 'πάνυ ή πολύ καλώς 8', 'καλώς 7', καλώς 6', 'μετρίως 5', 'μετρίως 4, μετρίως 3, 'κακώς 2'.

Από τους 6 μαθητές της Δ' τάξης, ηλικίας 9-14 ετών όλοι κρίθηκαν άξιοι απολύσεως με βαθμό 'πάνυ καλώς 9', δύο μαθητές 'πάνυ καλώς 8' και 2 μαθητές 'πάνυ καλώς 7'.

Από τους 10 μαθητές της Γ' τάξης ηλικίας 8-12 ετών προήχθησαν 8 μαθητές, απορρίφθησαν 2. Οι προαχθέντες έλαβαν: 'πάνυ καλώς 9' μαθητές 3, 'πάνυ καλώς 8' μαθητές 3, 'καλώς 7' μαθητές 2 και οι 2 απορριφθέντες μαθητές μετρίως 5.

Από τους 12 μαθητές της Β' τάξης ηλικίας 8-12 ετών προήχθησαν οι 11 μαθητές, απερρίφθη ο ένας. Οι προαχθέντες έλαβαν : 3 μαθητές 'πάνυ καλώς 9', 2 μαθ. 'πάνυ καλώς 8' 6 μαθητές καλώς 7, ο απορριφθείς 'μετρίως 4'.

Οι 34 μαθητές της Α' τάξης χωρίστηκαν ανάλογα με το επίπεδο τους σε 2 τμήματα. Στο Αον φοίτησαν 16 μαθητές ηλικίας 7-11 ετών. Προήχθησαν 14 μαθητές, απορρίφθησαν 2. Έλαβαν 'πάνυ καλώς 9', 3 μαθητές, 'πάνυ καλώς 8', 4 μαθητές, 'καλώς 7' 6 μαθητές. Οι απορριφθέντες 'σχ. καλώς 5' ο ένας, ο άλλος 'μετρίως 3' με 35 απουσίες.

Στο Βον τμήμα της Α' τάξης φοίτησαν 18 μαθητές & μαθήτριες (8 μαθητές, 10 μαθήτριες), ηλικίας 6-8 ετών. Όλοι απορρίφθησαν. 'Μετρίως 4 και 3' 13 μαθητές, 'κακώς' 5 μαθητές.

Σχολικό Έτος 1902-03

Το σχολ. έτος 1902-03 εγγράφονται 85 μαθητές (50 άρρενες και 35 θήλεα) στις τάξεις : Α (48), Β (15), Γ (12), Δ (10). 35 μαθητές είναι διετεείς !! Η προέλευση των μαθητών είναι από τον Άγιο Βασίλειο, από το Καλάμι (2) και από το Κεφαλοβρύσι (3).

Στο Βιβλίο Γενικού Ελέγχου φαίνονται γραμμένοι 73 μαθητές ηλικίας 7-12 ετών. (ο δάσκαλος δεν έκανε τον κόπο να τους χωρίσει σε τάξεις !). Προήχθησαν 51 μαθητές απορρίφθησαν 22. Από τους προαχθέντες έλαβον : 'Άριστα 10' μαθητές 18, 'πάνυ καλώς 9' μαθητές 2, 'πάνυ καλώς 8' μαθητές 16, 'καλώς 7' μαθητές 4, 'καλώς 6' μαθητές 11. Εδίδαξεν ο Εμ. Χουλάκης

Το επάγγελμα των γονέων. Οι περισσότεροι γεωργοί πλην των γονέων των μαθητών : Ιωάννη Χρήστου Μιχαλοδημητράκη (κτίστης), Μαρίας Μιχαήλ Πετσάκη (ξυλουργός), Μαρिγώς Μιχαήλ Χατζάκη (εμποροκτηματίας), Σοφίας Εμμανουήλ Ψαράκη (ζωγράφος), Ιωάννη Εμ. Πετσάκη (κτίστης), Ευπραξίας Στυλιανού Βαρδάκη (κτηματίας), Αικατερίνης και Νικολάου Μύρωνος Καλλέργη (ξυλουργός), Εμμανουήλ Κων/νου Κεφαλάκη (χαλκέος), Μιχαήλ & Γεωργίου Ιωάννη Χουλάκη (διδασκάλου του Σχολείου, από Καλάμι), Ανδριάνης Ιωάννη Φραγκιαδουλάκη (μεταπράτης), Σοφία Ιωάννη Ιερέως (ιερέυς), Παναγιώτη Κ. Παξιμάδης (χαλκεύς), Μίνως Στυλιανού Πολένης (έμπορος), Μαρία Αγγελή Στεφανάκη (ξυλουργός), Εμμανουήλ Ματθαίου Βραχνάκης (σιδηρουργός στο Κεφαλοβρύσι), Ιωάννη Χαράλαμπου Τζανάκης (Άγιος Βασίλειος).

Σχολικό έτος 1903-04

Το σχολ. έτος 1903-04 εγγράφονται 70 μαθητές (άρρενες 43 και 27 θήλεα), στις τάξεις Α (31), Β (13), Γ(16) και Δ (10). Ημερομηνία εγγραφής από 2-8 έως 16 & 17

Σεπτεμβρίου. Το έτος γεννήσεώς τους είναι από 1891-1896. Όλοι προέρχονται από τον Άγιο Βασίλειο εκτός τους Μιχαήλ & Γεώργιο Ιωάννη Χουλάκη από το Καλάμι, Εμ.Γ. Ποντικάλη, Εμ. Μ. Βραχνάκη και Εμ. Στ. Κονδυλάκη από το Κεφαλοβρύσι και Νικόλαο & Ιωσήφ Ιωάννη Καρακωνσταντάκη και Ιωάννη Στυλ. Ζωάκη από τον Κρεββατά.

Στο Βιβλίο Γενικού Ελέγχου φαίνονται εγγεγραμμένοι 70 μαθητές ηλικίας 7-12 ετών (Δεν είναι ταξινομημένοι σε τάξεις). Προάγονται 31, απορρίπτονται 39 μαθητές. Οι προαχθέντες έλαβαν : 'πάνυ καλώς 8' 10 μαθητές, 'καλώς 7' 11 μαθητές, 'καλώς 6' 10 μαθητές. Οι απορριφθέντες φοιτούσαν στις μικρές κυρίως τάξεις. Ανάμεσα στους προαχθέντες είναι και 5 μαθήτριες : Η Σοφία Ψαράκη κόρη του ζωγράφου Εμ. Ψαράκη, η Σοφία Παπαϊωάννου κόρη ιερέως και οι : Όλγα Τζανάκη, Ζωή Χρυσουλάκη, Μαρία Γεωργάκη κόρες γεωργών.

Σχολ. Έτος 1904-1905

Οι εγγραφέντες μαθητές διπλασιάζονται περίπου σε σχέση με το προηγούμενο έτος, ανερχόμενοι στους 136. Απ' αυτούς οι 79 είναι αγόρια και 57 τα κορίτσια. Τα κορίτσια εγγράφονται στο Μαθητολόγιο στη σειρά από 15-17/9 σχεδόν όλα (48) στην Α τάξη, 5 στη Β και 4 στη Γ. Συνολικά εγγράφονται στις τάξεις Α (102), στη Β (14), στη Γ(8) και στη Δ (12) μαθητές. Είναι γεννηθέντες των ετών 1892-1899. Οι 6 κατάγονται από τον Κρεββατά και οι λοιποί από τον Άγιο Βασίλειο. Σε 10 μαθητές και μαθήτριες υπάρχει η ένδειξη « μη πληρώσας το χαρτόσημο ».

Σύμφωνα με το Βιβλίο Ελέγχου φαίνονται εγγεγραμμένοι 78 μαθητές. Δάσκαλος ο Ιωάννης Γαλανάκης. Από αύξοντα αριθμό 47 -78 δεν υπάρχει βαθμολογία (μάλλον δεν φοίτησαν καθόλου) στους υπόλοιπους 46 μαθητές είχαμε τα αποτελέσματα: Στις παρατηρήσεις έχουμε : 8 μαθητές κρίθηκαν επανεξεταστέοι εις ελληνικά και μαθηματικά, ένας 'έμεινε εις όλα μετεξετασθέος', ένας 'ως επανεξετασθείς εις τα ελληνικά εκρίθη προβιβασθέος', ένας 'απεφοίτησεν προ των εξετάσεων'. Οι υπόλοιποι έλαβαν : Άριστα (10) τέσσερις μαθητές (Ζωή Χρυσουλάκη (1894), Ιωάννης Γεωργακάκης (1897), Γεώργιος Μπαρμπαγαδάκης (1898), Εμ. Κονσολάκης (1897)). 'Άριστα 9 ½' έλαβαν τρεις μαθητές (Γεώργιος Μιχαλοδημητράκης, Γεώργ. Χαραλ. Συμβουλάκης, Εμ. Γ. Παπαδογιαννάκης). 'Πάνυ καλώς 8' έλαβαν 5 μαθητές, 'πάνυ καλώς 7 και ½' έλαβε ένας μαθητής, 'καλώς 6' έλαβαν 15 μαθητές, 'καλώς 5 ½' έλαβαν 9 μαθητές, 'σχεδόν καλώς 5' έλαβαν 4 μαθητές. Τα διδασκόμενα μαθήματα ήταν : Ελληνικά, Μαθηματικά, Θρησκευτικά, Φυσικά, Ιστορία, Γεωγραφία, Τεχνικά.

Σχολ. Έτος 1905-1906

Εγγράφησαν 119 μαθητές και μαθήτριες. Αγόρια 67, κορίτσια 52. Τα κορίτσια εγγράφονται μετά τα αγόρια στις τάξεις Α (38), Β(6) και Γ (8). Τα αγόρια στις τάξεις Α(35), Β (6), Γ (13) και Δ (13). Τα 17 παιδιά προέρχονται από τον Κρεββατά και τα υπόλοιπα από Άγιο Βασίλειο. Σε 6 μαθητές υπάρχει η ένδειξη «ουδόλως εφοίτησεν» και σε 4 «φοιτά εις Αμύρα». Εδίδαξεν ο Ιωάννης Γαλανάκης. Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου, εγγράφονται 119 μαθητές. Εδίδαξεν ο Χαραλ. Τζανάκης.

Από τους 9 μαθητές της Δ' τάξης τρεις διέκοψαν τη φοίτηση (ένδειξη 'απεφοίτησεν'). Οι λοιποί 6 πήραν απολυτήριο. Ο ένας Νικ. Μ. Στεφανάκης 'πάνυ καλώς 9', τρεις μαθητές 'πάνυ καλώς 8' και 2 μαθητές 'καλώς 6'.

Από τους 18 μαθητές της Γ' τάξης σε πέντε θήλεα υπάρχει η ένδειξη 'ουδόλως προσήλθεν'. Από τους υπόλοιπους 13 προβιβάζονται 11, απορρίπτονται 2. Από τους

προβιβασθέντες ένας 'άριστα (10)' ο Νικ. Ε. Ζωάκης, ένας 'πάνυ καλώς 9' ο Ιωάν. Χ. Τζανάκης, τρεις 'πάνυ καλώς 8', ένας 'καλώς 7', πέντε 'καλώς 6'.

Από τους 12 μαθητές της Β τάξης σε 7 υπάρχει η ένδειξη 'ουδόλως προσήλθεν', οι 5 απ' αυτούς κορίτσια, το ένα αγόρι από τον Κρεββατά. Τρεις 'πάνυ καλώς 8', ένας 'καλώς 7', ένας 'καλώς 6'.

Από τους 80 μαθητές της Α' τάξης, μία διέκοψε τη φοίτηση, μία μετώκοισε ενώ σε 47 παιδιά υπάρχει η ένδειξη 'ουδόλως προσήλθεν'. Οι 32 από τα 47 παιδιά, είναι θήλεα ! Από τα 29 παιδιά που φοίτησαν 15 προήχθησαν, 14 απερρίφθησαν. Με χαρακτηρισμό : 'πάνυ καλώς 9' 2 μαθητές (Χαρίλ. Μ. Καλλέργης, Γεώργ. Ε. Βασιλάκης), 'πάνυ καλώς 8' μαθητές 13. 'Μετρίως 4' 14 μαθητές. Απ' αυτούς τους 14 μαθητές οι 8 είχαν απουσίες από 25-65, ενώ ένας (ο Σπυρ. Στεφανάκης) 150 !

Σχολ. Έτος 1906-1907

Εγγράφονται 89 μαθητές από τους οποίους 81 άρρενες και 8 θήλεα. Είναι γεννηθέντες των ετών 1894-1899. Στην Α τάξη 48 μαθητές, στη Β 18, στη Γ 8 και στη Δ 15 μαθητές. Σε 12 μαθητές έχουμε την ένδειξη « διετής ». Οι 15 προέρχονται από τον Κρεββατά, οι λοιποί από τον Άγιο Βασίλειο.

Στο Βιβλίο Γενικού Ελέγχου, φαίνονται εγγεγραμμένοι 89 μαθητές .

Στη Δ' τάξη 15 μαθητές ηλικίας 10-14 ετών ανάμεσά τους 2 μαθήτριες οι : Σοφία Ι. Παπαϊωάννου (επάγγ. πατέρα ιερέως) και Ανδριάνη Ι. Φραγκιαδούλη (παντοπώλης). Από τους 15 αυτούς μαθητές : ένας (Ιωάν. Χ. Τζανάκης) μετεγγράφη εις Συκολόγον, ένας μετεγγράφη εις Αμιρά (Ιωάν. Ν. Αγγελάκης), 8 απελύθησαν (3 'καλώς 7', ένας 'καλώς 6') 4 επανεξετασθέντες εις ελληνικά (ο ένας και στα Μαθηματικά) απερρίφθησαν, ένας απερρίφθη χωρίς να επανεξετασθεί.

Στην Γ' τάξη φοιτούσαν 9 μαθητές ηλικίας 9-14 ετών. Απ' αυτούς 6 προβιβάζονται (2 'καλώς 7', 4 'καλώς 6') και 3 απορρίπτονται.

Διδασκόμενα μαθήματα σε Γ και Δ τάξη : Θρησκευτικά, Ελληνικά, Μαθηματικά, Φυσικά, Ιστορία, Γεωγραφία, Γυμναστική, Καλλιγραφία, Ιχνογραφία, Ωδική.

Στη Β' τάξη είναι εγγεγραμμένοι 18 μαθητές. Οι 2 διέκοψαν τη φοίτηση. Από τους υπόλοιπους 16, προβιβάζονται 10, απορρίπτονται 6 μαθητές. Οι προβιβασθέντες έλαβαν : 'Πάνυ καλώς 8' ένας μαθητής, 'καλώς 7' 5 μαθητές, 'καλώς 6' 2 μαθητές, 'σχ. καλώς 5' 2 μαθητές. Από τους απορριφθέντες 'μετρίως 4' οι 5 μαθητές, 'μετρίως 3' ένας μαθητής.

Από τους 47 μαθητές της Α τάξης, 8 διέκοψαν τη φοίτηση (ένδειξη 'απεφοίτησεν')

Προβιβάζονται 11 μαθητές, απορρίπτονται 27. Από τους προβιβασθέντες, ένας μαθητής με 'άριστα 10' (Γεώργ.Ι. Πάγκαλος, γιος του διδασκάλου), ένας μαθητής 'πάνυ καλώς 9', ένας μαθητής 'πάνυ καλώς 8', ένας μαθητής 'καλώς 7' και 'καλώς 6' επτά μαθητές. Ο βαθμός 'σχ. καλώς 5' απορρίπτει το μαθητή.

Σχολ. Έτος 1907-1908

Το σχολικό έτος 1907-1908 εγγράφονται 76 μαθητές, όλοι άρρενες αφού την ίδια σχολική χρονιά λειτουργεί το Παρθεναγωγείο Αγίου Βασιλείου. Εγγράφονται στις τάξεις Α(35), Β (18), Γ (13), Δ (9). Στο ονοματεπώνυμο ενός μαθητή δεν αναγράφεται τάξη. Διετείς είναι 12 στις τάξεις : Β (4), Γ(3) και Δ(5) και τριετείς 2 στη Β τάξη. Οι 11 μαθητές προέρχονται από τον Κρεββατά, ένας από Συκολόγο (Τζανάκης Γεώργιος τ. Χαραλ.) και δύο από τον οικισμό Άγιο Νικόλαο τα αδέρφια Γεώργιος και Χρόνης Βασιλάκης γιοί του Εμμανουήλ Βασιλάκη τελωνοφύλακα.

Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου είναι εγγεγραμμένοι 75 μαθητές.

Στην Δ' τάξη 10 μαθητές. Απ' αυτούς 2 διέκοψαν τη φοίτηση (ένδειξη απεφοίτησεν), 3 απελύθησαν (ο ένας αφού επανεξετάσθηκε εις ελληνικά και μαθηματικά), τρεις 'δεν προσήλθον καθ' ολοκληρίαν εις εξετάσεις' ενώ ένας μαθητής απεκλείσθη των εξετάσεων.

Στην Γ' τάξη είναι 13 μαθητές ηλικίας 10-12 ετών (μόνο ο Γεώργ. Κ. Μαυροματάκης είναι 15 ετών). Οι 11 μαθητές προήχθησαν (ο ένας έπειτα από επανεξέταση εις Ελληνικά) ενώ 2 'επανεξετασθέντες εις Ελληνικά και Μαθηματικά απερρίφθησαν'. Από τους προαχθέντες έλαβον 7 μαθητές 'καλώς 6' και 4 μαθητές 'σχεδόν καλώς 5'.

Στη Β' τάξη εγγράφονται 17 μαθητές. Ένας (Νικ. Κ. Τρευλάκης, γεννηθ. 1898) απέθανεν. 13 προήχθησαν, ένας (Γεώργ. Χ. Τζανάκης, γιο του διδασκάλου) μετεγγράφη εις Κάτω Βιάννο διέμενε στο Συκολόγο, 2 απερρίφθησαν, ο ένας δεν προσήλθεν (Νικ. Χρ. Αγγελάκης από Κρεββατά), ένας (Ζαχαρίας Μ. Ζαχαράκης) διέκοψε τη φοίτηση 'απεφοίτησεν'. Από τους 13 προαχθέντες έλαβον ένας (Γεώργ. Ι. Πάγκαλος) 'λίαν καλώς 8', 5 μαθητές 'καλώς 7' και 7 μαθητές 'καλώς 6'.

Από τους 35 μαθητές της Α' τάξης ηλικίας 8-9 ετών ένας δεν προσήλθεν, ένας διέκοψε τη φοίτηση. Από τους 33 μαθητές προήχθησαν 11 απερρίφθησαν 22. Από τους προαχθέντες (2 μαθητές 'λίαν καλώς 8', 5 μαθητές 'καλώς 7' και 4 μαθητές 'καλώς 6').

Τα διδασκόμενα μαθήματα σε Α' και Β' τάξη ήσαν 5 : Θρησκευτικά, Ελληνικά, Μαθηματικά, Πραγματογνωσία, Τεχνικά.

Σχολικό Έτος 1908-1909

Το σχολ. έτος 1908-1909 εγγράφονται 90 μαθητές (όλοι άρρενες). Εγγράφονται στις τάξεις Α (42), Β (14), Γ(19) και Δ (15). Οι μαθητές που επαναλαμβάνουν την τάξη είναι : Από την Α' 27 από τη Β ένας, από τη Γ δύο και από τη Δ ένας. Είναι γεννηθέντες των ετών 1893-1902. Οι 10 μαθητές προέρχονται από τον Κρεββατά και οι υπόλοιποι από τον Άγιο Βασίλειο.

Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου, στην Δ' τάξη εγγράφονται 16 μαθητές. 3 μαθητές διέκοψαν τη φοίτηση ('απεφοίτησαν'), 10 απολύθηκαν και 3 απερρίφθησαν. Οι προαχθέντες έλαβον : 'πάνυ καλώς 8' δύο μαθητές, 'καλώς 7' 6 μαθητές, 'καλώς 6', δύο μαθητές.

Στη Γ' τάξη είναι εγγεγραμμένοι 17 μαθητές ηλικίας 10-14 ετών. Ένας 'απεφοίτησεν ευθύς εκ της Α τριμηνίας', 2 απερρίφθησαν, 14 προήχθησαν. Από τους προαχθέντες έλαβον : 'Άριστα 10' ένας μαθητής (Γεώργιος Πάγκαλος γιος του διδασκάλου), 'πάνυ καλώς 9' ένας (Ιωάννης Παπαϊωάννου), 'πάνυ καλώς 8' δύο μαθητές, 'πάνυ καλώς 7' τρεις μαθητές, 'καλώς 6' 7 μαθητές.

Στη Β' τάξη εγγράφονται 13 μαθητές ηλικίας 9-12 ετών. Ένας διέκοψε τη φοίτηση, 2 απερρίφθησαν, 10 προήχθησαν. Από τους προαχθέντες ένας μαθητής (Σταύρος Ε. Παπαμαθαίου) έλαβε 'άριστα 10', δύο μαθητές (Χαράλ. Στ. Βαρδάκης, Πέτρος Μ. Καλλέργης) έλαβαν 'πάνυ καλώς 9', τρεις μαθητές 'πάνυ καλώς 8', 4 μαθητές 'καλώς 6'.

Στην Α' τάξη φαίνονται εγγεγραμμένοι 41 μαθητές ηλικίας 7-10 ετών. Ένας (ο Νικόλαος Μιχαλοδημητράκης ορφανός, από τον Κρεββατά) απεφοίτησεν. 28 μαθητές απορρίπτονται και 12 προάγονται. Από τους προαχθέντες μαθητές 2 (Εμ. Ι. Πετράκης, Κων/νος Ε. Τρευλάκης), έλαβαν 'πάνυ καλώς 9', ένας μαθητής 'πάνυ καλώς 8', 4 μαθητές 'καλώς 7' και 5 μαθητές 'καλώς 6'.

Εντύπωση προξενεί το γεγονός της εξέτασης των μαθητών της Α΄ και Β΄ τάξης στα μαθήματα : Θρησκευτικά, Ελληνικά, Μαθηματικά, Φυσική Ιστορία, Πραγματογνωσία, Πατριδογνωσία, Ωδική, Γυμναστική, Καλλιγραφία, Ιχνογραφία, Γεωργικές Εργασίες.

Σχολικό έτος 1909-1910

Το σχολ. αυτό έτος το σχολείο λειτουργεί ως 'Ανώτερον' και προστίθεται η Ε΄ τάξη. Οι εγγραφέντες μαθητές είναι 138 όλοι άρρενες. Εγγράφονται στις τάξεις Α (46, οι 18 διετεείς, 28 πρωτοετείς), στη Β (15, οι 2 διετεείς), στη Γ (14, οι δύο διετεείς), στη Δ (22 οι 3 διετεείς) και στη Ε 35 μαθητές ηλικίας 11-15 ετών (γεννηθέντες μεταξύ 1894-1898).

Η προέλευση των μαθητών της Ε τάξης είναι από τα παρακάτω σχολεία :

Αγίου Βασιλείου 10 (8 από Αγ. Βασίλειο και 2 από Κρεββατά), Αμιρά 14 (10 από Αμιρά, 2 από Κρεββατά και 2 από Κεφαλοβρύσι), 6 από Πεύκο (4 από Πεύκο και 2 από Κ. Σύμη) και 4 από το Δ.Σ. Καλαμίου (και οι 4 από τον οικισμό Καλάμι).

Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου εγγράφονται 135 μαθητές στις τάξεις Α-Ε΄.

Στην Α΄ τάξη εγγράφονται 45 μαθητές ηλικίας 6-10 ετών. Ένας απεφοίτησεν, ένας 'επανεξετασθείς εις ελληνικά απερρίφθη'. Από τους 43 μαθητές 11 προάγονται, 32 απορρίπτονται. Από τους προαχθέντες έλαβον : 'άριστα 10' δύο μαθητές (Ματθαίος Λουλάκης, Εμ. Πυροβολάκης), 'πάνυ καλώς 9' 5 μαθητές (Μιχ. Παπαϊωάννου, Ιωάν. Κεφαλάκης, Κων/νος Βαρδάκης, Μιχ. Βαρδάκης, Γεώργ. Ζωάκης), 'καλώς 8' ένας μαθητής, 'καλώς 6' τρεις μαθητές. Από τους απορριφθέντες έλαβον ('μετρίως 4' 10 μαθητές, 'μετρίως 3' 2 μαθητές, 'μετριώτατα 1' τρεις μαθητές, 'κακώς 0' 13 μαθητές).

Διδασκόμενα μαθήματα στην Α΄ τάξη ήταν : Θρησκευτικά, Ελληνικά, Μαθηματικά, Πραγματογνωσία, Πατριδογνωσία, Γυμναστική, Ωδική.

Στη Β΄ τάξη ήταν γραμμένοι 15 μαθητές ηλικίας 9-11 ετών. Απορρίπτονται 2 προάγονται 13. Έλαβον : 'Πάνυ καλώς 9' ένας μαθητής (Τρευλάκης Κων/νος), τρεις μαθητές 'πάνυ καλώς 8', δύο μαθητές 'καλώς 7' και επτά μαθητές 'καλώς 6'. Διδασκόμενα μαθήματα : Θρησκευτικά, Ελληνικά, Μαθηματικά, Ιστορία, Φυσική Ιστορία, Γυμναστική, Ωδική.

Στη Γ΄ τάξη εγγράφονται 14 μαθητές ηλικίας 10-13 ετών. Ένας απεφοίτησε από τον Οκτώβριο, 2 απορρίπτονται, ένας 'επανεξετασθείς εις ελληνικά και μαθηματικά προήχθη', 10 προήχθησαν : 'Άριστα 10' ένας μαθητής (Σταύρος Παπαματθαίου), τρεις μαθητές 'πάνυ καλώς 8', δύο μαθητές 'καλώς 7' και 4 μαθητές 'καλώς 6'.

Στη Δ΄ τάξη εγγράφονται 22 μαθητές ηλικίας 9-14 ετών. Δύο διέκοψαν τη φοίτηση 'απεφοίτησαν από τον Μάρτιον', ένας 'ουδόλως προσήλθεν', 2 απερρίφθησαν, 12 προάγονται ενώ άλλοι 6 προάγονται αφού επανεξετάσθησαν (άλλοι 'εις ελληνικά', άλλοι 'εις μαθηματικά', ένας και στα δύο). Οι προαχθέντες έλαβαν : 'Άριστα 10' ένας μαθητής (Ιωάν. Δ. Βαρδάκης), 4 μαθητές 'πάνυ καλώς 8', 5 μαθητές 'καλώς 7', 6 μαθητές 'καλώς 6' και ένας μαθητής 'σχ. καλώς 5'. Τα διδασκόμενα μαθήματα σε Γ΄ και Δ΄ τάξη ήταν : Θρησκευτικά, Ελληνικά, Μαθηματικά, Ιστορία, Φυσική Ιστορία, Φυσική Πειραματική, Γεωγραφία, Γυμναστική, Ωδική, Καλλιγραφία, Γεωργικά (μόνο στη Δ΄ τάξη).

Στην Ε΄ τάξη εγγράφονται 39 μαθητές ηλικίας 10-15 ετών. Τρεις μαθητές 'ουδόλως προσήλθον', δύο διέκοψαν τη φοίτηση 'απεφοίτησαν από τον Νοέμβριον', 7 μαθητές (3 από Αμιρά και 4 από Καλάμι ηλικίας 12-15 ετών) απηλλάγησαν της υποχρεωτικής φοιτήσεως. Από τους λοιπούς 27 μαθητές δύο απορρίπτονται, 16 προάγονται και

άλλοι 9 προάγονται αφού επανεξετάστησαν εις Μαθηματικά, Ελληνικά, Γεωγραφία και δύο μαθητές μόνο στην Καλλιγραφία ! Από τους προαχθέντες έλαβαν : ‘Άριστα 10’ ένας μαθητής (Απόστολος Π.Ν. Τσαγκατάκης γεν. 1897) , ‘πάνυ καλώς 9’ 5 μαθητές, ‘πάνυ καλώς 8’ οκτώ μαθητές, ‘καλώς 7’ εννέα μαθητές , ‘καλώς 6’ δύο μαθητές.

Τα διδασκόμενα στην Ε΄ τάξη μαθήματα ήταν 14 ! (Θρησκευτικά, Ελληνικά, Μαθηματικά, Ιστορία, Φυσική Ιστορία, Φυσική Πειραματική, Χημεία, Γεωγραφία, Καθήκοντα, Γυμναστική, Ωδική, Καλλιγραφία, Ιχνογραφία, Γεωργικά και Συνταγματικός Πολίτης)

Σχολικό Έτος 1910-1911

Το σχολικό έτος 1910-1911 το σχολείο Αγίου Βασιλείου λειτουργεί ως ‘Ανώτερον’ με 6 τάξεις . Εγγράφονται 149 μαθητές όλοι άρρενες, στις τάξεις Α 36 μαθητές, (31 διετείς και 5 πρωτοετείς !!!), Β (13), Γ (20), Δ (17), Ε (40) και ΣΤ 21 μαθητές. Οι μαθητές της Ε΄ τάξης προέρχονται από : Άγιο Βασίλειο (16), Κρεββατά (4), Κεφαλοβρύσι (3), Πεύκο (6), Αμιρά (5), Κάτω Σύμη (3) και Βαχό (1). Οι 21 μαθητές της ΣΤ τάξης προέρχονται από Άγιο Βασίλειο (2), Κεφαλοβρύσι (5), Αμιρά (6), Πεύκο (3), Κ. Σύμη (2), Κρεββατά (2), Συκολόγο (1).

Διδάσκουν οι : Π. Λουλάκη , Χριστόφ, Παπαϊωάννου,.....(δυσανάγνωστο όνομα)
Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου εγγράφονται 128 μαθητές. Πιθανότατα είναι οι φοιτώντες μαθητές.

Στην Στ τάξη εγγράφονται 20 μαθητές. 5 ‘ουδόλως προσήλθον’ (2 από Κεφαλοβρύσι και 3 από Αμιρά) ηλικίας 12-16 ετών, ένας διέκοψε τη φοίτηση, 14 μαθητές απολύονται με βαθμό : ‘πάνυ καλώς 9’ μαθητές 4, ‘πάνυ καλώς 8’ μαθητές 5, ‘πάνυ καλώς 7’ μαθητές 5.

Στην Ε΄ τάξη εγγράφονται 28 μαθητές ηλικίας 12-15 ετών. 5 μαθητές ‘ουδόλως προσήλθον’, 2 διέκοψαν τη φοίτηση, ένας απορρίπτεται, 20 προάγονται. Από τους προαχθέντες έλαβον : ‘πάνυ καλώς 9’ δύο μαθητές (Γεώργ. Ν. Λασιθιωτάκης, Γεώργ.Ι. Πάγκαλος) , ‘πάνυ καλώς 8’ 7 μαθητές, ‘πάνυ καλώς 7’ 4 μαθητές , ‘καλώς 6’ 7 μαθητές. Ανάμεσα στα 11 διδασκόμενα μαθήματα είναι και Υγιεινή, Πολιτικά, Γεωργικά.

Στη Δ΄ τάξη εγγράφονται 13 μαθητές ηλικίας 12-15 ετών. Δύο μαθητές ‘ουδόλως εφοίτησαν’, ένας ‘απεφοίτησεν’, οι υπόλοιποι 10 προήχθησαν όλοι. Με ‘άριστα 10’ ένας μαθητής (Χαραλ. Βαρδάκης), με βαθμό ‘πάνυ καλώς 9’ δύο μαθητές (Εμ. Μ. Καλλέργης, Σταύρος Παπαματθαίου), ‘πάνυ καλώς 8’ τέσσερις μαθητές, ‘καλώς 7’ ένας μαθητής, ‘καλώς 6’ δύο μαθητές.

Στη Γ΄ τάξη εγγράφονται 16 μαθητές ηλικίας 9-13 ετών. Προάγονται όλοι ! Με βαθμό ‘άριστα 10’ ένας μαθητής (Γεώργ. Εμ. Βαρδάκης), με βαθμό ‘πάνυ καλώς 9’ δύο μαθητές (ο Κων/νος Μ. Ποντικάλης από το Κεφαλοβρύσι και ο Ιωάν. Μ. Ζωάκης από τον Κρεββατά), με βαθμό ‘πάνυ καλώς 8’ επτά μαθητές, με βαθμό ‘καλώς 7’ τέσσερις μαθητές, με βαθμό ‘καλώς 6’ δύο μαθητές.

Στη Β΄ τάξη εγγράφονται 11 μαθητές ηλικίας 9-12 ετών. Προάγονται όλοι ! Με ‘άριστα 10’ δύο μαθητές (Μιχ. Εμ. Παπαϊωάννου, Κων/νος Εμ. Κουρατάκης) με ‘πάνυ καλώς 9’ , ένας μαθητής (ο Γεώργ. Στυλ. Ζωάκης), με βαθμό ‘πάνυ καλώς 8’ 5 μαθητές, με βαθμό ‘καλώς 7’ τρεις μαθητές.

Στην Α΄ τάξη είναι γραμμένοι 38 μαθητές ηλικίας 7-11 ετών. Ένας διέκοψε τη φοίτηση ‘απεφοίτησεν’, 27 απορρίπτονται (οι περισσότεροι με βαθμό μετριώτατα 1-4), 10 προάγονται. Από τους προαχθέντες πήραν : ‘Άριστα 10’ ένας μαθητής (Ιωάν.

Εμ. Ψαράκης γιος ζωγράφου), 'πάνυ καλώς 9' πέντε μαθητές, 'πάνυ καλώς 8' τρεις μαθητές, 'καλώς 7' ένας μαθητής.

Σχολικό Έτος 1911-1912

Το σχολ. Έτος 1911-1912 εγγράφονται 166 μαθητές και μαθήτριες (καταργείται το παρθεναγωγείο). Τα 117 είναι αγόρια και τα 49 κορίτσια. Εγγράφονται στις τάξεις : Α (46), Β (16), Γ (18), Δ (21), Ε (28) και Στ (20). Στις 4 πρώτες τάξεις οι 9 μαθητές προέρχονται από τον Κρεββατά και οι υπόλοιποι από Άγιο Βασίλειο.

Οι 28 μαθητές της Ε τάξης προέρχονται από τα χωριά : Άγιο Βασίλειο (10), Αμιρά (7), Πεύκο (7), Γδόχια (1), Συκολόγο (1), Έμπαρο (1) και Κεφαλοβρύσι (3). Οι 20 μαθητές της Στ τάξης προέρχονται από : Άγιο Βασίλειο (12), Αμιρά (3), Κρεββατά (3) και Κεφαλοβρύσι (2).

Η βαθμολογία είναι κλασματική με παρονομαστή 40 π.χ. 7 & 32/40

Σύμφωνα με το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου εγγράφονται 164 μαθητές.

Στη ΣΤ τάξη εγγράφονται 20 μαθητές ηλικίας 12-16 ετών. Απ' αυτούς : 4 'ουδαμώς εφοίτησαν', 5 'απεφοίτησαν' από Οκτωβρ-Δεκέμβριο. Οι υπόλοιποι 11 προήχθησαν με μεικτούς βαθμούς. (6 & 27/40 , 7& 36/40 , 7&2/40 , 7&23/40, 7&18/40, 6&10/40, 8&4/40, 9& 3/40 (ο Ιωάν. Παπαϊωάννου) ,8, 7 & 32/40).

Τα μαθήματα είναι : Ελληνικά, Μαθηματικά, Θρησκευτικά, Ιστορία, Γεωγραφία, Φυσικά, Πολιτικά, Υγιεινή, Τεχνικά .

Στην Ε' τάξη εγγράφονται 33 μαθητές ηλικίας 11-15 ετών. Απ' αυτούς 9 'ουδαμώς εφοίτησαν', 2 διέκοψαν τη φοίτηση Δεκέμβρη και Ιανουάριο, 22 προήχθησαν με κλασματικούς αριθμούς (τεσσαρακοστά). Μεγαλύτερο βαθμό συγκέντρωσε ο Βαρδάκης Ιωάννης τ. Δ. από Κεφαλοβρύσι (9 και 14/40).

Στη Δ' τάξη εγγράφονται 21 μαθητές 10-12 ετών. Ο ένας 'ουδαμώς εφοίτησεν', δύο διέκοψαν τη φοίτηση (ο ένας τον Απρίλη, ο άλλος το Μάιο), ενώ 17 προήχθησαν, με παρονομαστή του κλάσματος 34. Μεγαλύτερο βαθμό συγκέντρωσαν οι : Τρευλάκης Κων/νος τ. Εμ. και Χατζάκης Άγγελος τ. Ιωάννη (7 & 21/34).

Στην Γ' τάξη εγγράφονται 19 μαθητές. Ένας 'ουδαμώς εφοίτησεν', ένας 'απερρίφθη', 17 προήχθησαν, οι 2 με άριστα (Μιχαήλ Παπαϊωάννου 9 & 26/34, Κουρουτάκης Κων/νος τ. Εμ. 9 & 23/34).

Στη Β' τάξη εγγράφησαν 16 μαθητές 8-12 ετών. Απ' αυτούς 4 'ουδαμώς εφοίτησαν', ένας 'απεφοίτησεν από του Δεκεμβρίου', 2 απερρίφθησαν και 9 προήχθησαν. Μεγαλύτερη βαθμολογία συγκέντρωσε ο Ιωάννης Ψαράκης τ. Εμ. (10) και ο Πολένης Εμ. (9 και 3/25).

Στην Α' τάξη εγγράφονται 55 μαθητές ηλικίας 6-13 ετών. Φοιτούν και κορίτσια. Από τους 55, 9 ουδαμώς εφοίτησαν, 13 προήχθησαν 31 απερρίφθησαν. Μεγαλύτερη βαθμολογία (άριστα) συγκέντρωσαν οι μαθητές : (Νοδαράκης Νικόλαος τ. Α. (9 και 17/25) 'διαμονή πατρός εξωτερικόν Αμερικίν, έτος γεν. 1903', Πετσάκης Ευάγγελος τ. Εμ. 9 και 16/25 και Παπαϊωάννου Χριστόφορος 9 και 13/25. Διευθυντής είναι ο Χαράλαμπος Παπαδημητρόπουλος, δάσκαλος ο Ανδρ. Χοχλιαδάκης.

Σχολικό Έτος 1912-1913

Και το έτος αυτό το σχολείο λειτουργεί ως Ανώτερο με 6 τάξεις. Οι εγγραφέντες είναι 138. Απ' αυτούς τα 104 είναι αγόρια και τα 34 κορίτσια. Οι εγγραφές πραγματοποιούνται από 3-10 Σεπτεμβρίου. Οι μαθητές είναι γεννηθέντες των ετών 1899-1906 πλην του Εμ. Κουφάκη από Συκολόγο (1897). Εγγράφονται στις τάξεις Α

45, (οι 17 διετείς), Β (14), Γ (10), Δ (16), Ε (26) και Στ (18). Οι μαθητές προέρχονται από Άγιο Βασίλειο και από : Έμπορο (Κλέαρχος Παπαδάκης), Συκολόγο (Εμ. Κουφάκης), Κεφαλοβρύσι (Ιωάννης Λουλάκης), Βαχός (Πολύμνια Ανδρέα Μανουσάκη), Γδόχια (Εμ. Ι. Πηγιάκης), Αμιρά 5 (Ιωάννης Ν. Χρηστάκης, Νικόλαος Μ. Βασιλικάκης, Χαράλ. Δ. Παντουβάκης, Εμ. Γ. Παντουβάκης και Αντ. Μπαριτάκης) και Πεύκο (Γεώργ. Στ. Μαστρογαμβράκης, Γεώργ. Εμ. Παπαδημητρόπουλος, Εμ Χαριδ. Παπαδημητρόπουλος, Κων/νος Βασιλ. Κτιστάκης, Χαριδ. Γ. Πατιτάκης και Ηλίας Ι. Στεφανάκης)

Σύμφωνα με το βιβλίο Γενικού Ελέγχου εγγράφονται 136 μαθητές στις 6 τάξεις.

Στην Α΄ τάξη 46 μαθητές ηλικίας 7-9 ετών. Απ' αυτούς 33 δεν εφοίτησαν, 2 απερρίφθησαν (ένεκα απουσιών' ο ένας), 8 προήχθησαν (6 & 1/2 μέχρι 7 η βαθμολογία τους) σε 2 δεν υπάρχει ένδειξη. Τα διδασκόμενα μαθήματα ήταν : Ελληνικά, Μαθηματικά, Θρησκευτικά, Πατριδογνωσία, Πραγματογνωσία.

Στη Β΄ τάξη εγγράφησαν 17 μαθητές ηλικίας 7-10 ετών. Απ' αυτούς 6 δεν εφοίτησαν, 3 απορρίπτονται , 8 προάγονται με βαθμολογία από 5 μέχρι 7 & 3/7.

Στην Γ΄ τάξη εγγράφονται 9 μαθητές ηλικίας 10 ετών άπαντες. Απ' αυτούς οι 5 δεν εφοίτησαν, ένας απορρίπτεται, 3 προάγονται με βαθμολογία 6 & 6/8, 6, 7 & 1/8.

Στη Δ΄ τάξη εγγράφονται 19 μαθητές ηλικίας 10-13 ετών. Απ' αυτούς οι 10 δεν εφοίτησαν, 5 απερρίφθησαν (ο ένας 'ένεκα απουσιών'), ενώ 4 προήχθησαν με βαθμό : 8 & 2/8, 6&6/8 , 7& 3/8, 7 Τα διδασκόμενα μαθήματα ήταν : Ελληνικά, Μαθηματικά, Θρησκευτικά, Ιστορία, Φυσικά, Γεωγραφία, Τεχνικά.

Στην Ε΄ τάξη εγγράφονται 27 μαθητές ηλικίας 10-14 ετών. Από τους 27, οι 14 δεν εφοίτησαν (από Άγιο Βασίλειο (4), Καλάμι (6), Κρεββατά (2), Πεύκο (1), Συκολόγο (1)). 9 μαθητές απορρίπτονται (ο ένας ένεκα απουσιών), και 4 προάγονται με βαθμό : 7& 8/11 , 5 & 6/11, 5& 6/11, 6& 5/11. Τα διδασκόμενα μαθήματα ήταν : Ελληνικά, Μαθηματικά, Φυσικά, Θρησκευτικά, Ιστορία, Γεωγραφία, Πολιτικά, Υγιεινή, Ωδική -Γυμναστική, Ιχνογραφία, Καλλιγραφία.

Στην ΣΤ τάξη εγγράφονται 18 μαθητές ηλικίας 12-14 ετών. 6 μαθητές δεν εφοίτησαν από το 1^ο τρίμηνο μέχρι όλο το έτος. Ένας ' δεν προσήλθεν εις εξετάσεις ', 7 μαθητές απορρίπτονται (με βαθμό 5 & 7/11 τρεις μαθητές !), ενώ 4 μαθητές απολύονται με βαθμό (6 & 8/11, 6 & 6/11, 8 & 2/11, 8 & 1/11).

Παρθεναγωγείο Αγίου Βασιλείου

Το σχολείο θηλέων (παρθεναγωγείο) ιδρύθηκε με το 75/45 διάταγμα στις 2-10-1904 ως Β/θμιο. Φαίνεται όμως ότι δεν λειτούργησε αμέσως αφού το μαθητολόγιό του ξεκινά από το σχολικό έτος 1907-8 και στην ένδειξη του μαθητολογίου « σχολείον εξ' ου προέρχεται » οι 4 από τις 8 μαθήτριες των τάξεων Β, Γ, Δ του παρθεναγωγείου προέρχονται από το Δημοτικό Σχολείο Αγίου Βασιλείου (αρρένων). Ο χρόνος εγγραφής όλων των μαθητριών είναι η 3^η /10/1907 και όλες προέρχονται από τον Άγιο Βασίλειο. Στις 4 τάξεις (Α,Β,Γ,Δ) του παρθεναγωγείου φοιτούσαν το έτος αυτό 58 μαθήτριες. Οι 50 ! απ' αυτές φοιτούσαν στην Α΄ τάξη και είχαν ηλικία 6-8 ετών (γεννηθείσες τα έτη 1898-1901) , 3 φοιτούν στη Β΄ τάξη (γεννηθείσες το 1898), 2 στη Γ΄ τάξη (γεννηθείσες το 1898) και 3 στη Δ΄ τάξη (γεννηθείσες επίσης το 1898). Ενδιαφέρον παρουσιάζει το επάγγελμα των γονέων όπως φαίνεται από το μαθητολόγιο. Από τους 43 γονείς των 58 μαθητών, 25 είναι γεωργοί , 6 έμποροι , 8

ξυλουργοί, 1 κτίστης, 1 ιερέυς, 1 ζωγράφος (για την ακρίβεια αγιογράφος ο Εμ. Ψαράκης), ενώ 2 είναι ορφανές. Δασκάλα τους είναι η Μαρία Ανδρεαδάκη.

Από έγγραφο της δασκάλας του Παρθεναγωγείου Μαρίας Ανδρεαδάκη προς τον Γενικό Επιθεωρητή Κρήτης με ημ/νία 10/3/1908 πληροφορούμαστε ότι :

«...Εις το Μαθητολόγιον του Δημοτικού Παρθεναγωγείου του οποίου την διεύθυνσιν ανέλαβον ενεγράφησαν εξήκοντα 60 μαθήτριά, εξ' ων τριάκοντα οκτώ 38 φοιτώσι τακτικώς, εννέα ατάκτως, και 13 δεν προσήλθον καθ' ολοκληρίαν.

Κυρία αιτία της ατάκτου φοιτήσεως των άνω είναι η συγκομιδή των ελαίων του κυριωτέρου προϊόντος των μερών τούτων.

Εκ των φοιτώντων 38, φαίνονται προβιάσιμοι 28, δεν παρεχούσι βεβαίους ελπίδας προαγωγής 17, υστερούσαι κυρίως εις τα ελληνικά και μαθηματικά ένεκα πνευματικής αδυναμίας...».

Από τις 38 φοιτώσες μαθήτριες, οι 17 παρουσιάζονται από τη δασκάλα τους με πνευματική αδυναμία !!!

Το σχολ.έτος 1908-9 φοιτούν 58 μαθήτριες. Οι 2 προέρχονται από το γειτονικό χωριό Κρεβατά και οι υπόλοιπες από τον Άγιο Βασίλειο και είναι γεννηθείσες των ετών 1898-1902. Ημερ/νία εγγραφής τους είναι η 1^η/9/1908. Φοιτούν στην Α' τάξη 20 μαθήτριες, στη Β' τάξη 28 μαθήτριες, στη Γ' τάξη 6 μαθήτριες και στη Δ' τάξη 2 μαθήτριες. Δασκάλα και το έτος αυτό είναι η Μαρία Ανδρεαδάκη.

Το σχολ. έτος 1909-10 φοιτούσαν 62 μαθήτριες με δασκάλα την Αικατερίνη Φρουζάκη απόφοιτη του Παρθεναγωγείου Νεαπόλεως Λασιθίου. Στο παρθεναγωγείο φοιτούσαν 62 μαθήτριες. Οι μισές περίπου 32 στον αριθμό φοιτούσαν στην Α' τάξη. Ένα ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι απ' αυτές τις 32 επαναλαμβάνουν την τάξη (διετείς) οι 21 μαθήτριες. Στην Α' τάξη φοιτούσαν 10, στη Γ' τάξη 15 και στη Δ' τάξη 5 μαθήτριες. Από τις 62 μαθήτριες του σχολείου οι 5 προέρχονται από τον Κρεβατά, η μία από τη Νεάπολη (κόρη της δασκάλας Αικ. Φρουζάκη) και οι υπόλοιπες από τον Άγιο Βασίλειο. Είναι γεννηθείσες των ετών 1898-1903, (ηλικία υποχρεωτικής εγγραφής ήταν τα 6 έτη).

Το σχολ. έτος 1910-11 είναι εγγεγραμμένες στο σχολείο 67 μαθήτριες με δασκάλα την Αικατερίνη Φρουζάκη. Είναι γεννηθείσες των ετών 1899-1904 και προέρχονται οι 5 από τον Κρεβατά, η μία από τη Νεάπολη και οι υπόλοιπες από τον Άγιο Βασίλειο. Από τις 67 μαθήτριες ήταν γραμμένες στην Α' τάξη 27. Απ' αυτές τις 27 επαναλάμβαναν την τάξη οι 14! Στη Β' τάξη ήταν γραμμένες 18 μαθήτριες από τις οποίες οι 2 επαναλάμβαναν την τάξη. Στη Γ' τάξη ήταν γραμμένες 9 μαθήτριες από τις οποίες 2 επαναλάμβαναν την τάξη. Στη Δ' τάξη ήταν γραμμένες 11 μαθήτριες και καμμία δεν επαναλάμβανε την τάξη. Φαίνεται δηλαδή καθαρά πως αν μαθήτρια ξεπερνούσε το σκόπελο της Α' τάξης προχωρούσε απρόσκοπτα στις υπόλοιπες.

Το Παρθεναγωγείο Αγίου Βασιλείου καταργήθηκε το 1911 και συγχωνεύτηκε με το σχολείο αρρένων δημιουργώντας το Ανώτερο μεικτό με το διάταγμα 102/51/30-7-1911. Το ανώτερο είχε ιδρυθεί το 1909 και το 1910 είχε προαχθεί σε εξατάξιο.

2. Δημοτικό Σχολείο Αμιρά

Το Δημοτικό Σχολείο Αμιρών για πρώτη φορά ιδρύθηκε το 1843, με πρωτοβουλία του Ματθαίου ή Αναγνώστη Βερυκοκάκη και λειτούργησε υποτυπωδώς με έξοδα λίγων φιλομαθών γονέων και για μικρό διάστημα σαν ιδιωτικό. Επαναλειτούργησε το 1870 μετά τον τερματισμό της τρίχρονης επανάστασης των ετών 1866-68.

Την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας το Δημοτικό Σχολείο Αμιρά ιδρύθηκε ως 1/τάξιο 11/87/7-10-1899, ως 1/τάξιο Παρθηναγωγείο 11/87/7-10-1899, ως 2/τάξιο 78/51/15-9-1900, ως διηρημένο αρρυναγωγείο και αδιαίρετο παρθηναγωγείο 103/67/1901, ως 2/τάξιο διηρημένο αρρένων και α/θμιο αδιαίρετο παρθηναγωγείο 41/42/28-7-1903. Υποβιβάστηκε το αρρένων σε Α/θμιο 140/57/12-9-1909. Ιδρύθηκε ως 2/τάξιο μεικτό 102/51/30-7-1911.

Από την ίδρυσή του μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1950 λειτούργησε σε κτίριο που βρισκόταν στο κάτω μέρος του οικισμού των Μπαντουβάδων δίπλα στην πολιούχο εκκλησία του Αγίου Γεωργίου και της Θεοτόκου (Ευαγγελίστριας). Σ' αυτό φοιτούσαν μαθητές από τα χωριά Βαχό, Κεφαλοβρύσι και Κρεβατά. Από τις αρχές του 1960 μεταστεγάστηκε σε καινούργιο σύγχρονο διδακτήριο πιο πάνω και βόρεια από τον συνοικισμό των Μπαντουβάδων και σ' αυτό στεγάζεται μέχρι σήμερα.

Ενδιαφέρουσες πληροφορίες για το παλιό διδακτήριο αντλούμε από το λεύκωμα ιστορίας του σχολείου που συνέταξε ο δάσκαλος Κασσωτάκης Ιωάννης το 1953:

Το διδακτήριο

« ...Περί διδακτηρίου και λοιπών χώρων του σχολείου.

Το υπάρχον, διδακτήριον, εκτίσθη υπό των κατοίκων του χωριού κατά το έτος 1870 εις γήπεδον της εκκλησίας τη προσωπική επιβλέψει του ιερέως του χωριού Παπά Κωνσταντή Τζερνιά. Κατά το εν λόγω έτος εδόθη συν τοις άλλοις και το προνόμιον της ανεγέρσεως διδακτηρίου και της ελευθέρως και κατά βούλησιν μαθήσεως γραμμάτων, παρά των Τουρκικών Αρχών εις Χριστιανούς. Με προσωπικήν εργασίαν των κατοίκων εκτίσθη τότε το διδακτήριον του Σχολείου έναντι του ιερού ναού της Θεοτόκου. Τούτο μετέπειτα και εις μη εξακριβωμένην χρονολογίαν, εχωρίσθη εις δύο αιθούσας προς εξυπηρέτησιν των διδακτικών απαιτήσεων του Σχολείου. Με μικράς έκτοτε επισκευάς συνετηρήθη εις κτηριακήν κατάστασιν εις ην και σήμερα ευρίσκεται. Το εν λόγω διδακτήριον ευθύς εξ αρχής και μετά την πρώτην δεκαετίαν από της ανεγέρσεώς του δεν εξυπηρετούσε τας ανάγκας του σχολείου γενικώς, καθ' ότι ο χώρος του δεν επαρκούσε προς στέγασιν των από έτους εις έτος αυξανομένων εις αριθμόν μαθητών εκ των πέριξ χωρίων. Προς τούτο το σχολείον εχρησιμοποιούσεν και έτερα ιδιωτικά οικήματα γύρωθεν και εντός της συνοικίας του μονίμου διδακτηρίου του. Και σήμερα εξακολουθεί υφισταμένη ως και παλαιότερα, διδακτηριακή κατάστασις. Το εν χρήσει διδακτήριον δεν επαρκεί προς στέγασιν των μαθητών του σχολείου, και κατ' έτος χρησιμοποιείται ως τρίτη αίθουσα ιδιωτικόν οίκημα επ' ενοικίω.

Το σχολείον Αμιρών στερείται, ημπορεί να είπη τις παντελώς διδακτηρίου. Το υπάρχον ανήκει εις εποχήν καθ' ην ολόκληρος η Κρήτη εστέναζεν υπό τον τουρκικόν ζυγόν αφ' ενός και αφ' ετέρου δεν εδίδετο κατά παλαιότερας εποχάς η δέουσα προσοχή προς ανέγερσιν υγιεινών και από πάσης πλευράς εξυπηρετικών των αναγκών του σχολείου διδακτηρίων. Είναι ανήλιον, στερείται επαρκούς φωτισμού και αερισμού. Αι αίθουσαί του είναι μικρών διαστάσεων εν συγκρίσει με τον αριθμό των φοιτώντων και στεγαζομένων μαθητών. Κατά τον χειμώνα επικρατεί εν αυταίς υπερβολικόν ψύχος, κατά δε τους τελευταίους μήνας της ανοίξεως ανυπόφερτος ζέστη. Δεν έχει αυλήν ευρύχωρον και στερείται παντελώς διδακτηρίου. Η Σχολική Εφορεία ήδη έχει λάβει την απόφασιν ανεγέρσεως νέου συγχρονισμένου διδακτηρίου, ευρισκομένη εις διαπραγματεύσεις εξαγοράς του γηπέδου. Εις την διάθεσίν της υπάρχει ακίνητος κτηματική περιουσία

δωρηθείσα υπό των αιμνήστων Παύλου Λουλάκη και Μιχαήλ Χριστοδουλάκη κατοίκων Αμιρών. Ο σχολικός κήπος του σχολείου είναι πολύ μικρός με εμβαδόν μόλις 60 τ.μ. Έχει παραχωρηθεί προ του 1900 υπό της Ενορίας του χωρίου. Καλλιεργείται υπό των μαθητών με λαχανικά και διάφορα σπορεία. Αρδεύεται εκ παρακευμένης πηγής και δικαιούται το ολίγον ύδωρ ταύτης 10 Ώρας ανά 8/ήμερον. Και κατά μεν τους θερινούς μήνας τούτο επαρκεί και περισσεύει προς άρδευσιν τούτου κατά δε τας φθινοπωρινάς ημέρας, ενίοτε δεν είναι αρκετόν δια τας ανάγκας του λόγω στερειύσεως της πηγής ...».

Το όλον οικοπέδον του σχολ. κτιρίου έχει εμβαδόν 114, 54 μ²

Με προτροπή του Επιθεωρητή Μεραμβέλλου Αναστ. Χαραλαμπίδου ο οποίος επισκέφτηκε το σχολείο 10-11 Αυγ. 1931 και μετά από απειλή για υποβιβασμό του σχολείου, η Κοινότητα Αμιρά αναγκάστηκε στην επιβολή φορολογίας 2% επί 4 έτη σε όλα τα παραγόμενα προϊόντα προκειμένου να εξευρεθούν οι πόροι για την ανέγερση 4/τάξιου σχολείου.

Το υπάρχον διδακτήριο

« Το νέον διδακτήριον Αμιρά ήρχισεν ανεγειρόμενον από τον Μάιον του 1956 επί της εποχής του διδ/λου Ιωάννου Κασσωτάκη και της Σχολ. Εφορείας με Πρόεδρον τον Εμμανουήλ Μαθιουδάκη και Ταμίαν τον Ιωάννην Ινιωτάκη και επερατώθη η ανέγερσίς του το έτος 1963 μήνα Ιούλιο επί της εποχής του διδ/λου Γεωργίου Βασιλάκη και της Σχολ. Εφορείας με Πρόεδρον τον Γεώργιον Δασκαλάκη και Ταμίαν τον Γεώργιον Χριστοδουλάκη.

Ανηγέρθη επί οικοπέδου και θέσιν 'Πετριάς' αγορασθέν διά δωρεάς του δωρητού και ευεργέτου του Σχολείου αιμνήστου Παύλου Λουλάκη και της δωρήτριας Ευγενίας Χριστοδουλάκη κατοίκων Αμιρών.

Έκτασις γηπέδου (2.262,33 τ.μ.) απαλλοτριωθέν.

Το διδακτήριον έχει (έκτασιν) εμβαδόν (441 τ.μ.) »

Το Δημοτικό Σχολείο Αμιρών μέσα από το Μαθητολόγιο και το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής

'Μαθητολόγιον Διηρημένον του έν Αμιρά Δημοτικού Σχολείου των αρρένων και ενίοτε των θηλέων'.

Το Μαθητολόγιο ξεκινά το σχολ. έτος 1899-1900. Υπάρχουν δυο εγγραφές, του α' εξαμήνου που χαρακτηρίζεται 'χειμερινόν εξάμηνον' και του β' εξαμήνου που χαρακτηρίζεται ως 'θερινόν εξάμηνον'.

Το χειμερινό εξάμηνο εγγράφονται 132 μαθητές. Όμως δεν φοιτούν όλοι. Από τον αύξοντα αρ. 116-132 υπάρχει η ένδειξη 'κατηγγέλθη' λόγω μη προσέλευσής τους στο σχολείο. Οι καταγεγρόμενοι μαθητές, 14 αγόρια και 2 κορίτσια, κατάγονταν από τους οικισμούς : Άγιοι Απόστολοι (1), Αμιρά (5), Βαχό (4), Κεφαλοβρύσι (4) και Χάρακα (ένας, ο Μιχ. Κ. Χαλκιαδομανωλάκης, με διαμονή πατέρα Χάρακα !).

Οι 118 φοιτώντες μαθητές φοιτούν στις τάξεις : Δ (5), Γ (10), Β (10) και Α 93 !!! μαθητές. Η καταγωγή των 116 μαθητών είναι από τους οικισμούς : Αμιρά (65), Βαχό (14), Κεφαλοβρύσι (30) και Κρεββατά (1).

Οι παραπάνω μαθητές είναι γεννηθέντες των ετών 1886 (Δ' τάξης) έως το 1894 της (Α' τάξης).

Σύμφωνα με το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής σχολ. έτος 1899-1900 από την Α' τάξη προάγονται 18 μαθητές ηλικίας 6-12 ετών (12 ετών ο Χριστόφορος Αλεξάκης από το Βαχό). Οι 9 με βαθμό 'καλώς', 1 ενδεώς, 3 Άριστα και 5 'πάνυ καλώς'.

Από τη Β' τάξη προάγονται 11 μαθητές (7-10) ετών. Οι 7 'καλώς', και οι 4 'πάνυ καλώς'.

Από την Γ΄ τάξη προάγονται 7 μαθητές (8-10) ετών. Μόνο ο Σπυρίδων Ποντικάλης είναι 17 ! ετών, δάσκαλος του Δημοτικού Σχολείου Αρκαλοχωρίου το σχολ. έτος 1906-07. Οι 3 μαθητές προήχθησαν με βαθμό 'πάνυ καλώς' και οι 4 'καλώς'.

Από τη Δ΄ τάξη προάγονται 2 μαθητές (Εμ. Ι. Τσαγκαράκης και Εμ. Ι. Κονδυλάκης 14 και 13 ετών αντίστοιχα), και οι δύο με βαθμό 'καλώς'. Συνολικά προήχθησαν 38 μαθητές.

Κατά το β΄ εξάμηνο 'θερινόν εξάμηνον' έχουμε μαθητική διαροή 22 μαθητών της Α΄ τάξης ! Από τους 116 μαθητές φοιτούν οι 95. Από άξοντα αρ. 96-118 υπάρχει η ένδειξη 'κατηγγέλθη'. Οι μαθητές στο β΄ εξάμηνο φοιτούν στις τάξεις : Δ (5), Γ (9), Β(10) και Α (71) μαθητές.

Σχολ. έτος 1900-1901

Οι μαθητές που εγγράφονται τόσο στο χειμερινό όσο και στο θερινό εξάμηνο είναι 129, γεννηθέντες από το 1889-1895. Δάσκαλος υπηρετεί ο Εμ. Δ. Αγγελάκης. Στην Α΄ τάξη εγγράφονται 83 μαθητές. Απ' αυτούς στους 19 γράφεται η ένδειξη 'πρώτη φορά φοιτά' και στους 64 η λέξη 'διετής', επαναλαμβάνουν δηλαδή την τάξη. Στη Β΄ τάξη εγγράφονται 16 μαθητές, στη Γ΄ 13 και στη Δ΄ 8 μαθητές. Η προέλευση των μαθητών είναι από τους οικισμούς : Αμιρά 77, Βαχό 18 και Κεφαλοβρύσι 34 μαθητές.

Σύμφωνα με το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής προήχθησαν 63 μαθητές. Από την Α΄ τάξη προήχθησαν 32 μαθητές (26 'καλώς', 5 'πάνυ καλώς' και ένας 'Άριστα'. Η ηλικία τους ήταν 8-12 ετών.

Από τη Β΄ τάξη προήχθησαν 16 μαθητές ηλικίας 8-12 ετών. Οι 9 με βαθμό 'καλώς', 5 'πάνυ καλώς' και 2 'Άριστα'.

Από την Γ΄ τάξη προήχθησαν 11 μαθητές ηλικίας 8-12 ετών (6 'πάνυ καλώς' και 5 'καλώς').

Από τη Δ΄ τάξη απολύθηκαν 4 μαθητές ηλικίας 9-12 ετών. (1 'καλώς', 3 'πάνυ καλώς')

Σχολικό έτος 1901-1902

Εγγράφονται 154 μαθητές ηλικίας 5-12 ετών (γεννηθέντες των ετών 1889-1896). Δάσκαλος είναι ο Εμμανουήλ Δ. Αγγελάκης. Στην Α΄ τάξη εγγράφονται 92 μαθητές. Απ' αυτούς 35 φοιτούν για πρώτη φορά 'α΄ έτος φοιτήσεως' ενώ 47 είναι διετείς. Στη Β΄ τάξη φοιτούν 34 μαθητές, στη Γ΄ τάξη 19 μαθητές και στη Δ΄ τάξη 10 μαθητές. Η καταγωγή των παραπάνω 154 μαθητών είναι από τα χωριά : Αμιρά (96), Βαχό 18, Κεφαλοβρύσι 32 και Κρεββατά 8 μαθητές.

Δήμαρχος το 1901 είναι ο Μύρων Βερυκοκάκης πατέρας των μαθητών Μιχαήλ (1891) και του Γρηγορίου (1893).

Σύμφωνα με το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής, από την Α΄ τάξη προήχθησαν 22 μαθητές ηλικίας 8-13 ετών (1 με 'άριστα', 7 'πάνυ καλώς', 14 'καλώς'). Από τη Β΄ τάξη προήχθησαν 32 μαθητές ηλικίας 9-13 ετών.(4 'πάνυ καλώς, 28 'καλώς'). Από τη Γ΄ τάξη προήχθησαν 15 μαθητές (4 'πάνυ καλώς', 11 'καλώς') ηλικίας 9-13 ετών. Από τη Δ΄ τάξη απολύθηκαν 10 μαθητές ηλικίας 10-13 ετών (6 'πάνυ καλώς', 4 'καλώς').

Σχολικό έτος 1902-1903

Το έτος αυτό εγγράφονται 126 μαθητές, γεννηθέντες τα έτη 1889-1895 είναι δηλαδή 7-13 ετών. Υπάρχει όμως και ένας 16χρονος, ο Εμμανουήλ Ν. Κρασσάς, ορφανός ο οποίος φοιτά για πρώτη φορά στην Α΄ τάξη. Δάσκαλος υπηρετεί ο Εμμανουήλ Δ. Αγγελάκης. Οι 126 μαθητές φοιτούν στις τάξεις : Α 42 μαθητές . Απ' αυτούς 14 φοιτούν για πρώτη χρονιά και 28 επαναλαμβάνουν την τάξη. Στη Β΄ τάξη εγγράφονται 24 μαθητές, στη Γ΄ 38 και στη Δ΄ 17 μαθητές.

Σύμφωνα με το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής προήχθησαν 80 μαθητές (κανένα κορίτσι). Από την Α΄ τάξη προήχθησαν 23 μαθητές ηλικίας 9-13 ετών (1 άριστα, 6 'πάνυ καλώς', 16 'καλώς'). Από τη Β΄ τάξη προήχθησαν 15 μαθητές ηλικίας 10-14 ετών (2 'πάνυ καλώς, 13 'καλώς'). Από τη Γ΄ τάξη προήχθησαν 29 μαθητές (8 'πάνυ καλώς', 21 'καλώς') ηλικίας 10-14 ετών. Από τη Δ΄ τάξη απολύθηκαν 13 μαθητές (9 'πάνυ καλώς', 4 'καλώς') ηλικίας 10-13 ετών.

Η προέλευση των 126 φοιτώντων μαθητών του Σχολείου είναι από τους οικισμούς Αμιρά (70 μαθητές), Βαχό 18, Κεφαλοβρύσι 27 και Κρεββατά 11 μαθητές.

Σχολικό έτος 1903-1904

Οι εγγραφέντες μαθητές το σχολ. έτος 1903-04 είναι 135, γεννηθέντες τα έτη 1889-1896. Από τα 135 παιδιά μόνο τα 10 είναι κορίτσια τα οποία φοιτούν στις τάξεις Β΄ και Γ΄. Οι εγγραφές έχουν γίνει 2 έως 9 Σεπτεμβρίου. Τα 8 από τα 10 κορίτσια εγγράφονται 20 Νοεμβρίου. Δάσκαλος είναι ο Γεώργιος Ν. Πάγκαλος.

Οι 135 μαθητές εγγράφονται στις τάξεις : Α΄ 46 μαθητές. Οι 26 εγγράφονται για πρώτη χρονιά, ενώ οι 20 επαναλαμβάνουν την τάξη (σε κάθε μαθητή υπάρχει η ένδειξη 'διετής'). Στη Β΄ τάξη εγγράφονται 32 μαθητές, στη Γ΄ 31 και στη Δ΄ 26 μαθητές. Η προέλευση των μαθητών είναι από τα χωριά Αμιρά (76), Βαχός 20, Κεφαλοβρύσι 31 και Κρεββατά 8 μαθητές.

Σύμφωνα με το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής προήχθησαν 92 μαθητές. Από την Α΄ τάξη προήχθησαν 16 μαθητές ηλικίας 8-12 ετών (3 'πάνυ καλώς', 13 'καλώς'). Από τη Β΄ τάξη προήχθησαν 27 μαθητές ηλικίας 9-14 ετών (7 'πάνυ καλώς', 22 'καλώς'). Από τη Γ΄ τάξη προήχθησαν 24 μαθητές ηλικίας 10-14 ετών (8 'πάνυ καλώς' και 16 'καλώς'). Από τη Δ΄ τάξη απολύθηκαν 25 μαθητές ηλικίας 11-15 ετών (7 'πάνυ καλώς', 18 'καλώς'). Για πρώτη φορά προάγονται κορίτσια· είναι οι εννιάχρονες μαθήτριες της Β τάξης (Αικατ. Παπαχαριδήμου, κόρη του ιερέα Χαριδήμου Χαλκιαδάκη) και η Χριστίνα Μ. Μιχαλοδημητράκη. Επίσης προάγονται οι 10 χρονες μαθήτριες της Γ΄ τάξης Αικατ. Χριστοδουλάκη, Γαρυφαλίτσα Παπαχαριδήμου, Ελένη Εμ. Λουλάκη, Κλεάνθη Αρ. Ινιωτάκη, Κυριακή Δ. Παριτάκη, Κυριακή Π. Ραπτάκη, Στυλιανή Δασκαλάκη.

Σχολικό έτος 1904-1905

Το έτος αυτό εγγράφονται 105 μαθητές, ηλικίας 6-14 ετών (γεννηθέντες τα έτη 1890-1898). Δεν εγγράφονται καθόλου κορίτσια. Τα αγόρια εγγράφονται στις τάξεις Α΄ 41 μαθητές. Απ' αυτούς οι 16 εγγράφονται για πρώτη χρονιά, οι 24 είναι 'διετείς' ενώ ένας 'τριετής'. Στη Β΄ τάξη εγγράφονται 18 μαθητές, στη Γ΄ 28 μαθητές και στη Δ΄ 18 μαθητές. Δάσκαλος (Προϊστάμενος) είναι ο Εμμανουήλ Ι. Χατζάκης.

Η προέλευση των μαθητών είναι από τους οικισμούς : Αμιρά 62 μαθητές, Βαχός 9, Κεφαλοβρύσι 22 και Κρεββατάς 12 μαθητές.

Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 51 μαθητές (κανένα κορίτσι). Από την Α΄ τάξη προήχθησαν 16 μαθητές ηλικίας 7-10 ετών (βαθμολογία ‘πάνυ καλώς 8’ οι περισσότεροι). ‘Σχεδόν καλώς’ 1 μαθητής, ‘καλώς’ 12 μαθητές, ‘πάνυ καλώς’ 3 μαθητές. Από τη Β΄ τάξη προήχθησαν 13 μαθητές ηλικίας 9-11 ετών (1 ‘σχεδόν καλώς’, 9 ‘καλώς’ και 3 ‘πάνυ καλώς’). Από τη Γ΄ τάξη προήχθησαν 11 μαθητές ηλικίας 10-12 ετών (1 ‘σχεδόν καλώς’, 9 ‘καλώς’ και 1 ‘πάνυ καλώς’). Από τη Δ΄ τάξη απολύθηκαν 11 μαθητές ηλικίας 12-15 ετών (7 ‘καλώς’ και 4 ‘πάνυ καλώς’). Ενδιαφέρον παρουσιάζει το επάγγελμα του πατέρα του μαθητή της Γ΄ τάξης Ιωάννη Γεωργιαννάκη, Εμμανουήλ που είναι ‘στοιβακτής’.

Σχολικό έτος 1905-1906

Ο αριθμός μαθητών το έτος αυτό είναι 99. Όλοι άρρενες, πλην της Αταλάντης Κονταξάκη από τη Βιάννο (διαμονή Βιάννος!), κόρης του Ιωάννη, δημοσίου κατηγορού. Οι μαθητές έχουν ηλικία 6-13 ετών (γεννηθέντες τα έτη 1892-1899. Δάσκαλος (Προϊστάμενος) είναι ο Εμμανουήλ Δ. Αγγελάκης. Εγγράφονται στις τάξεις Α΄ 38 μαθητές. Στους 18 αναγράφεται ‘α΄ έτος φοιτήσεως’ ενώ οι 20 είναι ‘διετείς’. Στη Β΄ τάξη εγγράφονται 16 μαθητές, στη Γ΄ 31 και στη Δ΄ 14 μαθητές. Οι εγγραφές έχουν πραγματοποιηθεί από 12-9-1905 μέχρι 2-11-1905.

Η προέλευση των μαθητών είναι από τα χωριά: Αμιρά 56 μαθητές, Βαχός 8, Κεφαλοβρύσι 28, Κρεββατάς 5, Βιάννος 1 (Αταλάντη Κονταξάκη) και Καστελλιανά 1 (Ιωάννης Χαλκιαδάκης).

Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 16 μαθητές ηλικίας 7-9 ετών. (‘Σχεδόν καλώς 5’ μαθητές 6, ‘καλώς 6’ μαθητές 7, ‘καλώς 7’ ένας μαθητής, δύο μαθητές ‘πάνυ καλώς 8’). Από τη Β΄ τάξη προήχθησαν 12 μαθητές (‘Σχεδόν καλώς 5’ μαθητές 4, ‘καλώς 6’ μαθητές 1, ‘καλώς 7’ μαθητές 3, ‘πάνυ καλώς 8’ μαθητές 3, ‘πάνυ καλώς 9’ ένας μαθητής. Από τη Γ΄ τάξη προήχθησαν 14 μαθητές ηλικίας 8-13 ετών. (‘σχεδόν καλώς 5’ ένας μαθητής, ‘καλώς 6’ 5 μαθητές, ‘καλώς 7’ 3 μαθητές, ‘πάνυ καλώς 8’ 4 μαθητές, ‘πάνυ καλώς 9’ ένας μαθητής. Από τη Δ΄ τάξη απολύθηκαν 7 μαθητές ηλικίας 10-12 ετών. (έλαβαν: ‘καλώς 6’ μαθητές 4, με ‘καλώς 7’ μαθητές 2, ‘πάνυ καλώς 8’ ένας μαθητής).

Σχολικό έτος 1906-1907

Το σχολ. έτος 1906-1907 ο αριθμός των εγγραφέντων μαθητών είναι 86. Είναι γεννηθέντες τα έτη 1894-1900. Είναι όλοι άρρενες πλην της Αταλάντης Κονταξάκη τ. Ιωάννη (επάγγελμα γραμματέυς, διαμονή Βαχός). Σχολείον εξ’ ού προέρχεται ‘Παρθεναγωγείο Αμιρών’ 21/6/1906 τάξη Δ). Παίρνει απολυτήριο 22-6-1907 με βαθμό ‘πολύ καλά 8’ και διαγωγή κοσμιωτάτη). Εγγράφονται στις τάξεις Α΄ 26 μαθητές. Οι 13 είναι πρωτοετείς και οι άλλοι 13 ‘διετείς’. Στη Β΄ τάξη εγγράφονται 20 μαθητές, στη Γ΄ 21 και στη Δ΄ 19 μαθητές.

Η προέλευση των μαθητών είναι από: Αμιρά 46, Βαχός 10, Κεφαλοβρύσι 24, Κρεββατάς 5 και Καστελλιανά 1 μαθητής.

Από το σχολ. έτος 1906-1907 πραγματοποιείται δαμαλισμός των μαθητών για την καταπολέμηση της νόσου ευλογιάς. Στο έτος δαμαλισμού αναγράφεται η χρονολογία (1906). Δαμαλισμός των μαθητών έγινε και το επόμενο σχολ. έτος.

Δάσκαλος (Προϊστάμενος) είναι ο Εμμανουήλ Δ. Αγγελάκης και δάσκαλος ο Νικ. Στρατάκης, μετέπειτα ιερέας.

Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 55 μαθητές (κανένα κορίτσι, επειδή το έτος αυτό λειτουργούσε το Παρθεναγωγείο). Από την Α΄ τάξη προήχθησαν 12 μαθητές ηλικίας 7-11 ετών (‘σχεδόν καλώς 5’ μαθητές 3, ‘καλώς 6’ μαθητές 5, ‘πάνυ καλώς 8’

μαθητές 3, ‘πάνυ καλώς 9’ ένας μαθητής. Από τη Β΄ τάξη προήχθησαν 14 μαθητές ηλικίας 8-10 ετών. (‘Σχεδόν καλώς 5’ ένας μαθητής, ‘καλώς 6’ 2, ‘καλώς 7’ 7 μαθητές, ‘πάνυ καλώς 8’ 2 μαθητές, ‘πάνυ καλώς 9’ ένας μαθητής, ‘Άριστα 10’ ένας μαθητής (ο Λεωνίδας Ν. Κοντάκης). Από τη Γ΄ τάξη προήχθησαν 13 μαθητές ηλικίας 10-13 ετών. (‘Καλώς 6’ μαθητές 7, ‘καλώς 7’ μαθητές 5, ‘πάνυ καλώς 8’ ένας μαθητής. Από τη Δ΄ τάξη προήχθησαν 16 μαθητές ηλικίας 10-14 ετών. Με ‘καλώς 6’ μαθητές 5, με ‘καλώς 7’ μαθητές 6, με ‘πάνυ καλώς 8’ μαθητές 4, με ‘πάνυ καλώς 9’ ένας μαθητής.

Σχολικό έτος 1907-1908

Ο αριθμός των εγγραφέντων μαθητών είναι 86 όλοι αγόρια, ηλικίας 7-13 ετών (γεννηθέντες τα έτη 1894-1900). Εγγράφονται στις τάξεις Α΄ 26 μαθητές, Β 20, Γ 22 και Δ 18 μαθητές. Δάσκαλοι υπηρετούν οι Μιχ. Κ. Ριενάκης και ο Νικ. Μ. Βερυκοκάκης.

Σύμφωνα με το ΒΠΣ προάγονται 37 μαθητές. Από την Α΄ τάξη προήχθησαν 8 μαθητές ηλικίας 8-9 ετών (‘καλώς 6’ μαθητές 4, ‘καλώς 7’ μαθητές 4). Από τη Β΄ τάξη προήχθησαν 12 μαθητές ηλικίας 8-11 ετών (‘σχεδόν καλώς’ ένας μαθητής, ‘καλώς 6’ μαθητές 3, ‘καλώς 7’ μαθητές 7, ‘πάνυ καλώς 8’ ένας μαθητής). Από τη Γ΄ τάξη προήχθησαν 9 μαθητές ηλικίας 9-13 ετών (‘καλώς 6’ μαθητές 3, ‘καλώς 7’ μαθητές 6). Από τη Δ΄ τάξη απολύθηκαν 8 μαθητές ηλικίας 11-15 ετών. (‘καλώς 6’ μαθητές 3, ‘καλώς 7’ μαθητές 2, ‘πάνυ καλώς 8’ μαθητές 3). Η προέλευση των μαθητών είναι από τα χωριά Αμιρά 46 μαθητές, Βαχό 9, Κεφαλοβύσι 23 και Κρεββατά 8 μαθητές.

Σχολικό έτος 1908-1909

Δάσκαλοι είναι οι : Κωνσταντίνος Κατρίνης από την Ελούντα Μεραμβέλλου και Γρηγόριος Βερυκοκάκης από τα Αμιρά.

Ο αριθμός των εγγραφέντων μαθητών είναι 86. Εγγράφονται μόνο άρρενες ηλικίας 6-13 ετών (γεννηθέντες τα έτη 1895-1902). Ημερομηνία εγγραφής 4-9-1908 έως 15-9-1908. Εγγράφονται στις τάξεις : Α 32, Β 12, Γ 23 και Δ 17 μαθητές. Η προέλευση των μαθητών είναι από τα χωριά Αμιρά (42), Βαχός 11, Κεφαλοβύσι 25 και Κρεββατά 8 μαθητές.

Σύμφωνα με το ΒΠΣ προάγονται 49 μαθητές. Από την Α΄ τάξη προάγονται 11 μαθητές ηλικίας 7-10 ετών (‘σχεδόν καλώς 5’ ένας μαθητής, ‘καλώς 6’ μαθητές 5, ‘καλώς 7’ μαθητές 4, ‘πάνυ καλώς 8’ ένας μαθητής). Από τη Β΄ τάξη προάγονται 11 μαθητές, ηλικίας 9-11 ετών. (‘σχεδόν καλώς 5’ μαθητές δύο, ‘καλώς 6’ μαθητές 4, ‘καλώς 7’ μαθητές 1, ‘πάνυ καλώς 8’ 2 μαθητές, ‘άριστα 10’ ένας μαθητής, ο Ματθαίος Βαρδάκης από το Κεφαλοβύσι). Από τη Γ΄ τάξη προάγονται 16 μαθητές ηλικίας 9-12 ετών. (‘Σχεδόν καλώς 5’ μαθητές 4, ‘καλώς 6’ μαθητές 8, ‘καλώς 7’ ένας μαθητής, ‘πάνυ καλώς 9’ ένας μαθητής, ‘άριστα 10’ ένας μαθητής, ο Ιωάννης Δ. Βαρδάκης 10 ετών από το Κεφαλοβύσι). Από τη Δ΄ τάξη προάγονται 11 μαθητές ηλικίας 10-13 ετών (‘σχεδόν καλώς 5’ ένας μαθητής, ‘καλώς 6’ μαθητές 4, ‘καλώς 7’ μαθητές 4 ‘πάνυ καλώς 8’ ένας μαθητής και ‘πάνυ καλώς 9’ ένας μαθητής ο Μαθιουδάκης Πέτρος 12 ετών από Αμιρά).

Σχολικό έτος 1909-1910

Ο αριθμός των εγγραφέντων είναι 97 αποκλειστικά άρρενες ηλικίας 6-14 ετών (γεννηθέντες τα έτη 1895-1903). Εγγράφονται στις τάξεις Α (44), Β (16), Γ (17) και Δ (20) μαθητές. Δάσκαλοι Εμ. Δ. Αγγελάκης και Γρηγόριος Βερυκοκάκης.

Η προέλευση των μαθητών είναι από Αμιρά (38) και τους οικισμούς Βαχό (14), Κεφαλοβρύσι (24), Κρεββατά (10) και Λουτράκι 1 (ο Ιωάννης Χρήστου Γουρνιεζάκης, 6 ετών μαθητής της Α' τάξης) με διαμονή στο Λουτράκι που απέχει από Αμιρά περίπου 2,5 χιλιόμετρα (χρονική απόσταση 40λ για ενήλικα πεζοπόρο).

Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 33 μαθητές.

Από την Α' τάξη προήχθησαν 11 μαθητές ηλικίας 7-8 ετών ('σχ. καλώς 5' μαθητές 3, 'καλώς 6' μαθητές 2, 'καλώς 7' μαθητές 3, 'πάνυ καλώς 8' μαθητές 3). Από τη Β' τάξη προάγονται 6 μαθητές ηλικίας 8-11 ετών ('καλώς 6' μαθητές 2, 'καλώς 7' μαθητές 3, 'πάνυ καλώς 8' ένας μαθητής. Από την Γ' τάξη προήχθησαν 8 μαθητές ηλικίας 9-11 ετών. ('Σχ. καλώς 5' ένας μαθητής, 'καλώς 6' μαθητές 6, 'καλώς 7' ένας μαθητής. Από τη Δ' τάξη απολύθηκαν 7 μαθητές ηλικίας 11-13 ετών. ('καλώς 6' μαθητές 4, 'καλώς 7' μαθητές 2, 'πάνυ καλώς 8' ένας μαθητής).

Σχολικό έτος 1910-1911

Εγγράφονται 82 μαθητές μόνο άρρενες, ηλικίας 6-12 ετών (γεννηθέντες τα έτη 1898-1904). Μόνο ο Μιχ. Εμ. Κρασσάς της Δ' τάξης είναι 14 ετών (γεν.1896). Οι εγγραφές έγιναν από 2-9-1910 έως 15-10-1910. Εγγράφονται στις τάξεις : Α 44 μαθητές, Β 15, Γ 12 και Δ 11 μαθητές. Διδάσκουν οι : Χαράλ. Μ. Κυριακάκης και Αριστομ. Μηλιαράκης (Προϊστάμενος). Η προέλευση των μαθητών είναι από Αμιρά 53, Βαχό 13, Κεφαλοβρύσι 13, Κρεββατά 2 και Λουτράκι 1 (ο Ι.Χ. Γουρνιεζάκης).

Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 38 μαθητές. Από την Α' τάξη προήχθησαν 9 μαθητές ηλικίας 7-11 ετών ('σχ. καλώς 5' δύο μαθητές, 'καλώς 7' 4 μαθητές, 'καλώς 8' δύο μαθητές, 'άριστα 10' ένας μαθητής, ο Νικόλαος Γ. Αλεξάκης από το Βαχό 7 ετών). Από τη Β' τάξη προήχθησαν 12 μαθητές ηλικίας 8-12 ετών ('καλώς 6' δύο μαθητές, 'καλώς 7' 4 μαθητές, 'λίαν καλώς 8' δύο μαθητές, 'λίαν καλώς 9' 4 μαθητές (οι Βασιλ. Σταυρακάκης, Πέτρος Α. Ινιωτάκης, Γεώργ. Βερβελάκης και Ιωάν. Μαθιουδάκης). Από την Γ' τάξη προήχθησαν 9 μαθητές (με βαθμολογία 'καλώς 6' δύο μαθητές, με βαθμολογία 'καλώς 7' 4 μαθητές, 'λίαν καλώς 8' δύο μαθητές, 'άριστα 10' ο μαθητής Ιωάννης Δ. Ζερβουδάκης από το Βαχό). Από τη Δ' τάξη απολύθηκαν 8 μαθητές ('καλώς 6' δύο μαθητές, 'λίαν καλώς 8' 4 μαθητές, 'λίαν καλώς 9' οι μαθητές Γρηγ. Ζερβουδάκης από Βαχό και Εμ. Ν. Ποντικάλης από το Κεφαλοβρύσι).

Σχολ. έτος 1911-1912

Εγγράφονται 179 μαθητές και μαθήτριες. Ο ραγδαία αυξημένος αριθμός εξηγείται από την κατάργηση του Παρθεναγωγείου και τη μετεγγραφή των μαθητριών στο Δημοτικό Σχολείο. Εγγράφονται στις τάξεις Α 122 ! μαθητές, στη Β 20, στη Γ 21 και στη Δ 16. Οι άρρενες είναι 92 και οι θήλειες 87. Ενδιαφέρον υπάρχει στην κατανομή των κοριτσιών στις τάξεις. Τρεις μαθήτριες εγγράφονται στη Δ' τάξη, 6 στη Γ, 8 στη Β και 72 στην Α τάξη. Οι περισσότερες μαθήτριες επαναλαμβάνουν την τάξη.

Προήχθησαν 62 μαθητές σύμφωνα με το ΒΠΣ. Από την Α' τάξη προήχθησαν 21 μαθητές (τα 12 κορίτσια) με βαθμό 'καλώς 6' μαθητές 10, με βαθμό 'καλώς 7' μαθητές 9, με βαθμό 'λίαν καλώς 8' δύο μαθητές. Από τη Β' τάξη προήχθησαν 16 μαθητές ηλικίας 8-12 ετών (με βαθμολογία 'καλώς 6' μαθητές 11 τα 5 κορίτσια, με βαθμό 'καλώς 7' μαθητές 5). Από τη Γ' τάξη προήχθησαν 13 μαθητές 9-13 ετών, τα 3 κορίτσια. Με βαθμολογία 'καλώς 6' μαθητές 5, 'καλώς 7' μαθητές 6, 'λίαν καλώς 8' δύο μαθητές. Από τη Δ' τάξη απολύθηκαν 12 μαθητές ηλικίας 9-13 ετών εκ των

οποίων τα δύο κορίτσια. ‘Καλώς 6’ μαθητές 4, ‘καλώς 7’ μαθητές 4, ‘λίαν καλώς 8’ μαθητές 3, ‘λίαν καλώς 9’ (ο Ιωάννης Δ. Ζερβουδάκης).

Η προέλευση μαθητών και μαθητριών είναι από : Αμιρά 115, Βαχός 25, Κεφαλοβρύσι 37, Λουτράκι 1, Νεάπολη 1 (Ελένη Φρουζάκη, κόρη της δασκάλας). Υπογράφει ο δάσκαλος (Προϊστάμενος) Α. Μηλιαράκης.

Σχολικό έτος 1912-1913

Εγγράφονται 172 μαθητές και μαθήτριες γεννηθέντες τα έτη 1899-1907. Εγγράφονται στις τάξεις Α 116 μαθητές & μαθήτριες. Από τους 116 οι 92 ! επαναλαμβάνουν την τάξη ενώ οι 24 εγγράφονται για πρώτη φορά. Στη Β τάξη εγγράφονται 18, στη Γ 21 και στη Δ τάξη 17 μαθητές & μαθήτριες.

Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 55 μαθητές. Από την Α΄ τάξη 21 μαθητές 8-12 ετών, τα τρία από τα 21 παιδιά, θήλεα. Με βαθμολογία ‘καλώς 6’ μαθητές 11, ‘καλώς 7’ μαθητές 7, ‘πάνυ καλώς 8’ ένας μαθητής, ‘πάνυ καλώς 9’ δύο μαθητές, η Μαρία Π. Ινιωτάκη και ο Ιωάννης Δ. Τσαγκαράκης. Από τη Β΄ τάξη προήχθησαν 15 μαθητές ηλικίας 8-11 ετών, τα 7 κορίτσια. (Με βαθμολογία ‘σχ. καλώς 5’ προήχθη μια μαθήτρια, ‘καλώς 6’ μαθητές 4, ‘καλώς 7’ μαθητές 5, ‘π. καλώς 8’ μαθητές 4, ‘π. καλώς 9’ ένας μαθητής). Από την Γ΄ τάξη προήχθησαν 7 μαθητές (απ’ αυτούς μία μαθήτρια) ηλικίας 9-11 ετών. Με βαθμολογία ‘καλώς 6’ μαθητές 3, ‘καλώς 7’ ένας μαθητής, ‘πάνυ καλώς 8’ τρεις μαθητές. Από τη Δ΄ τάξη απολύθηκαν 12 μαθητές (τα 3 κορίτσια) ηλικίας 10-13 ετών. Με βαθμολογία ‘καλώς 6’ μαθητές 6, ‘καλώς 7’ μαθητές 3, ‘πάνυ καλώς 8’ μαθητές τρεις.

Η προέλευση των μαθητών είναι από : Αμιρά 112, Βαχό 26, Κεφαλοβρύσι 32, Λουτράκι 1, Νεάπολη 1 (η Ελένη Θεοχάρη Φρουζάκη, ορφανή).

Το σχολ. έτος 1913-14 είναι εγγεγραμμένοι 164 μαθητές & μαθήτριες και το σχολ. έτος 1914-15 179.

Οι μαθητές από τα χωριά Βαχό, Κεφαλοβρύσι και Κρεββατά φοιτούσαν μέχρι τα έτη ίδρυσης σχολείου στα χωριά τους στο Δημ. Σχολ. Αμιρών. Δηλ. μέχρι τα έτη 1928, 1918, 1929 αντίστοιχα. Το Δημοτικό Σχολείο Βαχού Ιδρύθηκε ως 1/τάξιο μεικτό 265/15-12-1928. Το Δημοτικό Σχολείο Κεφαλοβρυσίου ιδρύθηκε το 1918. Το Δημοτικό σχολείο Κρεβατά ιδρύθηκε ως 1/τάξιο 445/28-12-1929.

Παρθεναγωγείο Αμιρών

Το Παρθεναγωγείο Αμιρών ιδρύθηκε το 1899 με το με αρ. 11/87/7-10-1899 μονοτάξιο παρθεναγωγείο. Ως αδιαίρετο παρθεναγωγείο 103/67/6-3-1901, ως Α/θμιο αδιαίρετο παρθεναγωγείο 41/42/28-7-1903. Το 1911 συγχωνεύτηκε με το διτάξιο μεικτό Αμιρά (102/51/30-7-1911). Στεγάστηκε σε ιδιωτικές οικίες που βρισκόταν κοντά στο διδακτήριο του Δημοτικού.

Από μια έκθεση επιθεωρήσεως συνταχθείσα την 6^η Νοεμβρίου 1909 από το Δ/ντή του Ανώτερου Δημοτικού Σχολείου Αγίου Βασιλείου Χ. Παπαδημητρόπουλο, την οποία αποστέλλει στο Νομαρχιακό επιθεωρητή Λασιθίου, πληροφορούμαστε ότι το Παρθεναγωγείο Αμιρών :

- «...Α) Ήρχισεν λειτουργούν από 1^η Σ/βρίου
- Β) Φοιτώσαι μαθήτριαι

Α΄ Β΄ Γ΄ Δ΄

26 11 7 11 το όλον 55

Γ) υπόχρεοι εις φοίτησιν.....72

Δ) Το διδακτήριον είναι ιδιωτικόν. Σύγκειται εκ 1 αιθούσης. Περιέχει τα εξής έπιπλα σκεύη και όργανα. 3 θρανία παλαιού συστήματος, 1 τράπεζαν, 1 κάθισμα και 1 μαυροπίνακα, τους νόμους και τα διατάγματα περί παιδείας.

Ε)-----

ΣΤ) Το προσωπικόν απαρτίζεται εκ της Μαρίας Ανδρεαδάκη αποφοίτου του ανωτέρου Παρθεναγωγείου, εχούσης 3 ετών πείραν.

Ζ) Η διδασκαλία γίνεται κανονικώς.....»

Στοιχεία για το Παρθεναγωγείο Αμιρών αντλήσαμε από το Μαθητολόγιο το οποίο όμως έχει στοιχείο μόνο για το σχολ. έτος 1910-11. Το έτος αυτό φαίνονται εγγεγραμμένες 75 μαθήτριες. Οι πρώτες 16 εγγράφησαν στις 20/9/1910 ενώ οι υπόλοιπες το διάστημα από 4/11 μέχρι 20/11/1910. Όλες προέρχονται από το Δημ. Σχολείο Αμιρών. Από τις 75 μαθήτριες του σχολείου οι 3 προέρχονται από τον Κρεβατά, οι 12 από το Κεφαλοβρύσι, οι 6 από το Βαχό, η μία από την Αγία Παρασκευή και η μία από τη Νεάπολη (κόρη της δασκάλας Φρουζάκη). Σε ότι αφορά την πρόοδο των μαθητριών από τις 75 οι 49 φοιτούν στην Α΄ τάξη. Από τις 49 αυτές μαθήτριες, οι 15 είναι πρωτοετείς, οι 24 επαναλαμβάνουν την τάξη (διετείς) και 10 μαθήτριες επαναλαμβάνουν την τάξη για 2^η χρονιά (τριετείς). Στη Δευτέρα τάξη φοιτούν 10 μαθήτριες από τις οποίες η μία είναι διετής, στην Γ΄ τάξη φοιτούν 9 μαθήτριες (καμμία διετής) και στην Δ΄ τάξη 2 μαθήτριες καμμία διετής. Επαληθεύεται και εδώ η διαπίστωση ότι αν μια μαθήτρια προβιβαζόταν από την Α΄ τάξη, συνέχιζε ακώλυτα την πρόδό της. Από τους 67 γονείς των 75 μαθητριών η συντριπτική πλειοψηφία είναι γεωργοί (56) , 1 δήμαρχος , 1 εισπράκτορας, 1 έμπορος, 1 παντοπώλης, 1 καφεπώλης, 2 υποδηματοποιοί , 1 σαγματοποιός, 1 ιερέυς, 1 εμποροϋπάλληλος ενώ μια είναι ορφανή.

3. Δημοτικό Σχολείο Βιάννου (Άνω)

Την ύπαρξη σχολείου και μάλιστα Ελληνικού στην Άνω Βιάννο πριν από την επανάσταση του 1866 επικαλείται ο Γεώργ. Παπαμαστοράκης σε αγόρευσή του στην Κρητική Βουλή το 1903 για να ισχυροποιήσει το επιχείρημά του για παραμονή του Ειρηνοδικείου στην Άνω Βιάννο.

Έμμεσες πληροφορίες για την εκπαίδευση στη Βιάννο παίρνουμε από το περιοδικό Αμάλθεια (Νοεμ-Δεκ 1971, τεύχος 9) σε άρθρο του ο Γεώργ. Ι. Μαρκόπουλος αναφέρεται για τον επίσκοπο Ιεραπότνης Ιλαρίωνα Κατσούλη (1846-1869) αναφέρει ο :

« Ο Ιλαρίων έδωσε μεγάλη σημασία στην παιδεία. Στην Ιεράπετρα δεν υπήρχαν δάσκαλοι και αναγκάστηκε να φέρει δασκάλους από άλλες περιφέρειες. Από τη Βιάννο έφερε τον φημισμένο δάσκαλο Νικ. Κονδύλαν, από το Λασιθί τον παπά Ταμιωλάκη.....» . Το γεγονός ότι ο Ιλαρίων έφερε από τη Βιάννο φημισμένο στην εποχή του δάσκαλο συνηγορεί στη λειτουργία σχολείου στην Άνω Βιάννο, πιθανότατα ιδιωτικού.

Το διδακτήριο

Δημοτικό Σχολείο στην Άνω Βιάννου ιδρύθηκε το έτος 1869, το οποίο στεγάστηκε στο ανοικοδομηθέν τα έτη 1870-73 κτίριο πάνω από το μεγάλο πλάτανο στο οποίο φιλοξενήθηκε μέχρι το 2010 ο Δήμος Βιάννου.

Πληροφορίες παίρνουμε από ένα έγγραφο του Αρχιμ. Νικηφ. Ζαχαριάδη προς τη Δημογεροντία Λασιθίου για τις εξετάσεις της Σχολής Βιάννου (Α.Χ.Δ.Λ. 29-07-1871), στο οποίο αναφέρεται η ζήλος των προκρίτων για τη «...μελετούμενην ανέγερσιν ευρυτέρου δημοτικού σχολείου ».

Βόρεια από το διδακτήριο υπάρχει δεύτερο, σύγχρονο με το πρώτο. Το βόρειο κτίριο στέγαζε το Ελληνικό Σχολείο (Σχολαρχείο), ενώ το νοτιότερο (ευρύτερο & υψηλότερο), το Δημοτικό Σχολείο. Τα δυο κτίρια χωρίζονται με αυλή. Κτίστηκαν με προσωπική εργασία των κατοίκων και τη βοήθεια της δημογεροντίας, σε οικοπέδο ιδιοκτησίας Νικολάου Καρτσάκη που απαλλοτριώθηκε από τον Κωστή Αδοσίδη πασά διοικητή Λασιθίου. Το κόστος ανέγερσης ανήλθε σε 150.000 γρόσια. Το νοτιότερο κτίριο επιφανείας 330 τ.μ. είχε στέγη με δοκάρια και σανίδες καλυμμένη με αργιλώδη χώμα. Εσωτερικά χωριζόταν με σανίδες σε δυο αίθουσες .

Ενδιαφέρουσες πληροφορίες αντλούμε σχετικά με το Διδακτήριο από το Βιβλίο Ιστορίας του Σχολείου που συνέγραψε ο δάσκαλος Εμ. Καδιανάκης το 1953 :

«...Διδακτήριον. Ανηγέρθη κατά τα έτη 1873-75 υπό της Δημογεροντίας διά προσωπικής εργασίας των κατοίκων. Εδαπανήθη το ποσόν των 150.000 γροσίων πλην της προσωπικής εργασίας. Το σχολείον στεγάζεται και μέχρι σήμερον (1953) εις το παλαιόν τούτο Διδακτήριον. Το οίκημα του διδακτηρίου σύγκειται σήμερον εκ του παλαιού διδακτηρίου του Δημοτικού Σχολείου και του διδακτηρίου του τέως Ελληνικού Σχολείου. Αμφότερα τα οικήματα στεγάζουν σήμερον το σχολείον. Ανηγέρθησαν σχεδόν ταυτόχρονα (κατά τα έτη 1870-1873). Το κτίριον κείται εις την θέσιν 'Πλάτανος' ή 'Καμάρα' της κωμοπόλεως Άνω Βιάννου (όπου σήμερον το κεντρικότερον μέρος της κωμοπόλεως).

Ανηγέρθη υπό της Δημογεροντίας τη συνδρομή των κατοίκων, αποτελείται από δύο κεχωρισμένα οικήματα χωριζόμενα δι' αυλής το Β. οίκημα εκ τριών (3) δωματίων

εστέγαζε το Ελληνικόν Σχολείον και το Ν. οικοδόμημα εστέγαζε το Δημοτικόν Σχολείον. Μια μεγάλη αίθουσα χωρισμένη διά σανίδων εις δύο αιθούσας.

Το οικόπεδον εις ό ανηγέρθη ανήκεν εις τον Νικόλαον Καρτσάκη (παράφρονα), απεκτήθη δε διά αναγκαστικής απαλλοτριώσεως υπό του τότε πασά Μεραμβέλλου Αδοσίδη Κωστή-Πασά. Έχει έκτασιν περίπου 330 τ.μ.

Κατά την ανέγερσίν του επεδείξαντο εξαιρετικήν δραστηριότητα οι ιδιώται Δημήτρ. Κονδυλάκης, Νικ. Στειακάκης, Νικ. Κονταξάκης, Μιχ. Πλαντζουνάκης και Ιωάν. Παπαμαστοράκης. Το διδακτήριον ανηγέρθη άνευ σχεδίου με παράθυρα με ύψος μέγα από του δαπέδου (ίσως διά να μη φαίνονται οι μαθηταί εις τα όμματα των διερχομένων Τούρκων).

Την εποχήν εκείνην το διδακτήριον επλήρει τας διδακτηριακάς ανάγκας και ήτο κατάλληλον, ακόμη και λόγω του τότε μικρού αριθμού των μαθητών και το μέρος της κωμοπόλεως δεν ήτο τότε κεντρικόν (ως σήμερα), δεν υπήρχον γύρωθεν κτίρια διάφορα οικήματα, κέντρα κ.ά. άτινα εδημιούργησαν μεταγενεστέρως και εσμίκρυναν τον χώρον και σήμερα το διδακτήριον καθίσταται εντελώς ακατάλληλον λόγω θέσεως και χώρου.

Το διδακτήριον είχε στέγην εκ δοκών και σανίδων και υπεράνω χώμα (άργιλλον) ήτις κατεστράφη.

Επισκευαί – μεταρρυθμίσεις

Τα βόρεια δωμάτια του διδακτηρίου μετερρυθμίστησαν δι' αλλαγής της στέγης ήτις εγένετο διά κεράμων γαλλικών, κατά το έτος 1934-35, τη πρωτοβουλία του τότε δ/ντού του σχολείου κ. Νικολ. Ηγουμενίδου. Η δαπάνη διά την εν λόγω εργασίαν ανήλθεν εις το ποσόν των 35.000 περίπου δραχμών (τότε). Η μεγάλη αίθουσα του διδακτηρίου υποστάσα ζημίας υπό των Ιταλικών στρατευμάτων Κατοχής κατά τα έτη 1941-42, και μετέπειτα υπό των Γερμανικών Στρατευμάτων Κατοχής κατέστη ετοιμόρροπος και ακατάλληλος προς κατοικίαν και στέγασιν μαθητών.

Μετά δε την αποκατάστασιν των πραγμάτων επεσκευάσθη ριζικώς υπό της υπηρεσίας του Υπουργείου Ανοικοδομήσεως (13Γ'τομέως), δαπανηθέντος του ποσού των δραχμών 40 εκατομμυρίων περίπου δραχμών (σημ. συγγραφ. πληθωριστικό χρήμα). Βοηθητικοί χώροι δεν υπάρχουν. Δωρηταί ή ευεργέται δεν αναφέρονται ουδέ μνημονεύονται πλην των παλαιών των συμβαλλόντων εις την ανέγερσιν του διδακτηρίου. Διά την επισκευήν κ' μεταρρυθμισιν του διδακτηρίου συνετέλεσαν κατά πολύ οι κ.κ. Νικ. Ηγουμενίδης δ/ντής Σχολείου και οι εκάστοτε σχολικοί έφοροι. Διά την επισκευήν της μεγάλης αιθούσης έδειξαν ενδιαφέρον οι διδ/λοι Κυριακάκης Χαρ. κ' Καδιανάκης Εμμ. και ο τότε Πρόεδρος της Κοινότητος Γεώργ. Τσαγκουρνής ».

Στην έκθεση του επιθεωρητή Αναστ. Χαραλαμπόπουλου, την οποία συνέταξε το καλοκαίρι του 1926 ύστερα από επιτόπια επίσκεψη στη Βιάννο τονίζεται η ακαταλληλότητα του διδακτηρίου και η ανάγκη ανέγερσης νέου σε διαφορετικό χώρο. Οι κάτοικοι εκποίησαν το διδακτήριο του Παρθεναγωγείου, προς εξεύρεση χρημάτων, και εν ανάγκη θα εκποιούσαν και το διδακτήριο των αρρένων. «...Το έτος 1934-35 αντικαταστάθηκε η χωμάτινη στέγη με κεραμοσκεπή στα βόρεια δωμάτια (πρώην Ελληνικό σχολείο) δαπάνης 35.000 δρχ. Η μεγάλη αίθουσα η οποία είχε υποστεί σημαντικές ζημιές και είχε καταστεί ακατάλληλη για διδακτήριο, επισκευάστηκε ριζικώς από το Υπουργείο Ανοικοδομήσεως τα μετακατοχικά χρόνια Το (1950-51) χωρίστηκε με ξύλινο κινητό χώρισμα δαπάνη της Κοινότητος Βιάννου και εσόδων που προήλθαν από θεατρικές παραστάσεις. Οι προσπάθειες για την ανέγερση νέου σχολείου που άρχισαν το 1954 τελεσφόρησαν μόλις το 1990 ! Στο

κτήριο αυτό στεγάστηκε το Δημοτικό Σχολείο Βιάννου μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990 που ιδρύθηκε σύγχρονο διδακτήριο στη θέση « Βράσκου ». Κατά τα έτη 1999 μέχρι 2010 το παλιό σχολείο φιλοξένησε το Δημαρχείο του Δήμου Βιάννου.

Το 1916 δημιουργήθηκε Σχολικός κήπος μακριά από το σχολείο στη θέση «Τούρκου ή Ποταμού» εκτάσεως 400 τμ.

Οργανικότητα του Σχολείου

Επί Κρητικής Πολιτείας ιδρύθηκε : ως 2/τάξιο αρρένων και 1/τάξιο παρθεναγωγείο 11/87/7-10-1899. Ορίστηκε έδρα ανώτερου 24/100/19-11-1899. Προήχθη το ανώτερο σχηματιζομένης της Ε΄ τάξεως 2/2/8-2-1900. Ιδρύθηκε : ως 1/ξιο θηλέων 78/51/15-9-1900 και ως διηρημένο αρρένων και αδιαίρ. παρθεναγωγείο 103/67/3-9-1901, ως 2/τάξιο διηρ. Αρρένων και Α/θμιο αδιαίρ. Παρθ. 41/42/28-7-1903. Προήχθη το παρθεναγωγείο εις Α/θμιο 273/47/7-9-1906. Ιδρύθηκε ανώτερο 146/57/12-9-1909. Ιδρύθηκε ανώτερο αρρένων και αδιαίρ. Παρθ. 102/51/30-7-1911. Υποβιβάστηκε σε 2/τάξιο το θηλέων 79/66/14-9-1912.

Υποβιβάστηκε το αρρ. εις 3/τάξιο 148/11-8-1916. Μετατράπηκε το 3/τάξιο αρρ. σε Αον 3/τάξιον μεικτό 434/14-12-1929. Μετατράπηκε το 2/τάξιο θηλέων σε Βον 2/τάξιον μεικτό 434/14-12-1929. Συγχωνεύτηκε το Αον 3/τάξιο μεικτό και το Βον 2/τάξιο σε ένα 5/τάξιο μεικτό 320/14-9-1931.

Ο Πρίγκιπας Γεώργιος επισκέπτεται τη Βιάννο

Το Φεβρουάριο του 1903 επισκέφτηκε τη Βιάννο ο ύπατος αρμοστής Κρήτης Γεώργιος. « Εις την υποδοχήν του συμμετέσχον οι μαθηταί και αι μαθήτριάι αμφοτέρων των σχολείων της κωμοπόλεως (αρρεναγωγείου-Παρθεναγωγείου), υποδεχθέντες Αυτόν έξωθι της κωμοπόλεως και εις την θέσιν ‘Σέρου-Πόρος ή Χατζασάνη » γράφει ο Εμ. Καδιανάκης.

Το Δημοτικό Σχολείο Βιάννου μέσα από το Μαθητολόγιο και το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής.

Σχολικό έτος 1899-1900

Το Σχολ.έτος 1899-1900 εγγράφονται 127 μαθητές στις τάξεις Α, Β, Γ, Δ, με προέλευση από τους οικισμούς :

Κάτω Βιάννος (3), Βαχός(1), Καλάμι (1), Κρεβατάς (2), Αμιράς (4 προερχόμενοι από το σχολείο Αμιρά), Λουτράκι (7), Σύμη (1) Καστελλιανά ένας (ο Ευάγγελος Παπαμαστοράκης, γεννηθείς 1886), Μίλατος (1, Κατσαράκης Γεώργιος, προερχόμενος από το σχολείο Νεαπόλεως), οι υπόλοιποι κατάγονται από Άνω Βιάννο-Πλάκα. Χρόνος εγγραφής των μαθητών από 29-10-1899 μέχρι 2-2-1900. Είναι γεννηθέντες των ετών 1886-1893.

Σύμφωνα με το βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής παρακολούθησαν 123 μαθητές. Από την Α τάξη 76 μαθητές, από τη Β (21) από τη Γ (9) από τη Δ (17) μαθητές . Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ηλικία των παραπάνω μαθητών. Οι μαθητές της Α΄τάξης έχουν ηλικία 6-12 ετών, της Β τάξης 8-11 ετών, της Γ΄ τάξης 9-11 ετών και της Δ΄ τάξης 11-18 !!! ετών. Δάσκαλος ο Εμ. Χατζιδάκης

Το επάγγελμα των γονέων κυριαρχεί γεωργός και ακολουθούν, έμπορος (10), κτηματίας (4), δάσκαλος (1, ο Μύρων Εμ. Κονδυλάκης), συμβολαιογράφος (1), βαφεύς (2), σαγματοποιός (2, Σκαρβελάκης), αγροφύλακας (3), υπάλληλος (1), ζωγράφος (2, ο Εμ. Κόμης), κλητήρ (1), ποιμήν (3)

Σχολικό έτος 1900-1901

Το σχολ. έτος 1900-1901 εγγράφονται 167 μαθητές στις 6 τάξεις. Χρόνος εγγραφής από Σεπτ.-Νοεμ. του 1900. Η προέλευση των μαθητών των τεσσάρων πρώτων τάξεων είναι Κάτω Βιάννος (25), Σύμη (1), Λουτράκι, Χόνδρος και Έμπαρος (φοιτά ο μετέπειτα δάσκαλος Ζαχαρίας Πλαγιωτάκης). Στις τάξεις Ε και ΣΤ (είναι το μοναδικό σχολείο στην επαρχία Βιάννου που λειτουργούσαν Ε και ΣΤ) εγγράφονται 23 μαθητές από διάφορα χωριά : Άνω Βιάννο (6), Αμιρά (6), Κάτω Βιάννος (3), Έμπαρο (3), Κρεββατάς (2), και από ένας μαθητής από τα χωριά Γδόχεια, Καλάμι, και τα μακρινό Χάρακα Μονοφατσίου !

Σύμφωνα με το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής οι εγγραφέντες είναι στην Α τάξη 56 μαθητές ηλικίας 6-12 ετών, στη Β τάξη 53 μαθητές ηλικίας 8-13 ετών, στη Γ' τάξη 22 μαθητές ηλικίας 9-13 ετών, στη Δ' τάξη 9 μαθητές ηλικίας 9-15 ετών, στην Ε τάξη 11 μαθητές ηλικίας 13-16 ετών και στην Στ τάξη 15 μαθητές ηλικίας 12-20 !! ετών. Δάσκαλος είναι ο Εμμανουήλ Χατζιδάκης.

Σχολ. έτος 1901-1902

Το σχολ. έτος 1901-1902 εγγράφονται 120 μαθητές στις τάξεις Α, Β, Γ, Δ. Με νόμο καταργείται η Ε και ΣΤ τάξη. Η προέλευση των μαθητών είναι από Άνω Βιάννο, Λουτράκι και Πλάκα. Χρόνος εγγραφής των μαθητών 30-8 μέχρι 19-9.

Από το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής πληροφορούμαστε ότι φοίτησαν 118 μαθητές. Στην από την Α τάξη 39 μαθητές (ηλικίας 8—13 ετών, ένας 6 και ένας 7 ετών), από τη Β' 35 μαθητές ηλικίας (9-14 ετών) από τη Γ' 32 μαθητές ηλικίας 10-13 ετών και από τη Δ' 12 μαθητές ηλικίας 10-13 ετών. Προϊστάμενος ο Γεώργιος Ρολάκης από την Κάτω Βιάννο.

Σχολ. έτος 1902-1903

Το σχολ. έτος 1902-1903 εγγράφονται 127 μαθητές στις 4 πρώτες τάξεις, οι οποίοι προέρχονται από την Άνω Βιάννο την Πλάκα και το Λουτράκι. Σύμφωνα με το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής είναι εγγεγραμμένοι στις τάξεις Α (43 μαθητές ηλικίας 7-11), Β (25 ηλικίας 9-13), Γ (33 ηλικίας 10-14) και Δ (25 μαθητές ηλικίας 10-14 ετών). Δάσκαλος ο Κων/νος Πλατάκης από το Βραχάσι Μεραμβέλλου, πατέρας του Κρητολόγου Ελευθερίου Πλατάκη.

Σχολ. έτος 1903 -1904

Το σχολ. έτος 1903-04 εγγράφονται 122 μαθητές στις 4 πρώτες τάξεις σύμφωνα με το Μαθητολόγιο. Σύμφωνα με το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής φοιτούν 87 μαθητές στις τάξεις Α (12 μαθητές 7-9 ετών) στη Β 19 μαθητές ηλικίας 9-12 ετών, στη Γ 24 μαθητές ηλικίας 10-14 ετών και στη Δ 32 μαθητές ηλικίας 11-15 ετών. Προϊστάμενος ο Κ. Πλατάκης.

Σχολ. έτος 1904-05

Το έτος 1904-05 εγγράφονται 104 μαθητές από Βιάννο, Πλάκα, Λουτράκι. Σύμφωνα με το Β.Π.Σ. προάγονται 57 μαθητές ενώ απορρίπτονται 47 μαθητές . Από την Α' τάξη προάγονται 15 μαθητές ηλικίας 8-10 ετών, από τη Β' τάξη 11 μαθητές ηλικίας 9-12 ετών, από τη Γ' τάξη 12 μαθητές ηλικίας 10-12 ετών και από τη Δ' τάξη 19 μαθητές ηλικίας 10-15 ετών. Προϊστάμενος ο Κ. Πλατάκης

Σχολικό έτος 1905-06

Το σχολ. έτος 1905-06 εγγράφονται 97 μαθητές στις τάξεις Α-Δ' με δάσκαλο τον Κ. Πλατάκη.

Σύμφωνα με το Β.Π.Σ. προάγονται 56 μαθητές ενώ απορρίπτονται 41 μαθητές. Από την Α΄ τάξη προάγονται 18 μαθητές ηλικίας 8-10 ετών από τη Β΄ τάξη 16 μαθητές ηλικίας 9-10 ετών, από τη Γ΄ τάξη προάγονται 12 μαθητές ηλικίας 10-13 ετών, ενώ από τη Δ΄ τάξη απολύονται 10 μαθητές ηλικίας 10-13 ετών.

Σχολ. έτος 1906-07

Το σχολ. έτος 1906-07 εγγράφονται 98 μαθητές στις τάξεις Α-Δ. (Απ' αυτούς 27 ήταν διετείς και ένας τριετής).

Σύμφωνα με το Β.Π.Σ. προάγονται οι 54 ενώ απορρίπτονται οι 44 μαθητές. Από την Α τάξη προάγονται 15 μαθητές ηλικίας 8-10 ετών, από τη Β΄ τάξη 12 μαθητές ηλικίας 9-11 ετών, από τη Γ΄ τάξη 18 μαθητές ηλικίας 10-13 ετών και από τη Δ΄ τάξη απολύονται 9 μαθητές ηλικίας 11-13 ετών. Προϊστάμενος ο Κ. Πλατάκης.

Σχολ. έτος 1907-08

Το σχολ. έτος 1907-08 εγγράφονται 108 μαθητές από Άνω Βιάννο, Πλάκα, Λουτράκι, Συκολόγο(1), Πεύκο(1), Κάτω Βιάννο (1) και Κερατόκαμπο ένας (ο Εμ. Καπετανάκης, επάγγελμα πατέρα τελονοφύλαξ)

Σύμφωνα με Β.Π.Σ. από τους 108 μαθητές προάγονται 61 και απορρίπτονται 47 μαθητές.

Από την Α΄ τάξη προάγονται 21 μαθητές ηλικίας 8-10 ετών, από τη Β΄ τάξη 12 μαθητές ηλικίας 8-10 ετών, από τη Γ΄ τάξη 10 μαθητές ηλικίας 10-12 ετών και από τη Δ΄ τάξη απολύονται 18 μαθητές ηλικίας 11-12 ετών. Προϊστάμενος ο Κ. Πλατάκης .

Σχολ. έτος 1908-09

Το σχολ. έτος 1908-09 εγγράφονται 113 μαθητές στις τάξεις Α-Δ΄. Απ' αυτούς οι 28 είναι διετείς. Η προέλευση των μαθητών είναι από Βιάννο-Πλάκα-Λουτράκι.

Σύμφωνα με το Β.Π.Σ. από τους 113 μαθητές προάγονται 56, ενώ 57 απορρίπτονται. Από την Α΄ τάξη προάγονται 14 μαθητές ηλικίας 8-9 ετών, από τη Β΄ τάξη προάγονται 21 μαθητές ηλικίας 9-10 ετών, από τη Γ΄ τάξη 11 μαθητές ηλικίας 9-11 ετών και από τη Δ΄ τάξη αποφοιτούν 10 μαθητές ηλικίας 11-13 ετών. Προϊστάμενος ο Κων/νος Πλατάκης .

Στο Βιβλίο Μαθητολογίου στη στήλη 'επάγγελμα πατρός' των μαθητών κυριαρχεί ο γεωργός (συχνότητα 56), υποδηματοποιός (3), τελονοφύλαξ (4), σιδηρουργός (2), εμποροκτηματίας (2), κτηματίας (5), εργάτης (15), βαφεύς (1), θερμαστής ηλκτρ. Ετ. (2), δημόσιος κατήγορος (1), ποιμήν (5), μλωθρός (2), προϊστάμενος ταχυδρομικού γραφείου (ο πατέρας των 2 μαθητών είναι ο Κονδυλάκης Χαράλαμπος), ιερέυς (3), δήμαρχος ένας (ο Κων/νος Φουρναράκης), αγροφύλαξ (2), παιδονόμος (1).

Σχολ. έτος 1909-10

Το σχολ. έτος 1909-10 εγγράφονται 145 μαθητές στις τάξεις Α-Ε΄. Από το έτος αυτό προστίθεται η Ε΄ τάξη και το σχολείο λειτουργεί ως Ανώτερο. Από τους 145 μαθητές οι 34 ήταν διετείς και οι 5 τριετείς.

Σύμφωνα με το Β.Π.Σ. από τους 145 μαθητές, προάγονται οι 72 και απορρίπτονται οι 73 μαθητές.

Από την Α΄ τάξη προάγονται 23 μαθητές ηλικίας 7-10 ετών, από τη Β΄ τάξη 11 μαθητές ηλικίας 9-10 ετών, από τη Γ΄ τάξη 16 μαθητές ηλικίας 10-11 ετών, από τη Δ΄

τάξη 8 μαθητές ηλικίας 10 ετών οι επτά μαθητές (ο ένας 12) και από την Ε΄ τάξη προάγονται 14 μαθητές ηλικίας 12-14 ετών. Προϊστάμενος του σχολείου Κ. Πλατάκης.

Σχολ. έτος 1910-11

Το σχολ. έτος 1910-11 εγγράφονται 170 μαθητές στις τάξεις Α΄- ΣΤ΄ (Το σχολείο λειτουργεί 'Ανώτερον').

Σύμφωνα με το Β.Π.Σ. από τους 170 μαθητές προάγονται οι 78. Από την Α΄ τάξη προάγονται 23 μαθητές, από τη Β΄ 23 μαθητές, από τη Γ΄ 11 μαθητές από τη Δ 12 μαθητές από την Ε 4 μαθητές και από τη Στ 5 μαθητές. Δάσκαλος υπηρετεί ο Αντώνιος Μελισσειδης από την Κριτσά Μεραμβέλλου.

Σχολ. έτος 1911-12

Το σχολ. έτος 1911-12 εγγράφονται 137 μαθητές στις τάξεις Α-Στ. Η προέλευση των μαθητών είναι από Βιάννο, Πλάκα, Λουτράκι, Κάτω Βιάννο (15 μαθητές). Το σχολ. αυτό έτος όπως και το επόμενο το σχολείο δεν λειτούργησε στην Κάτω Βιάννο λόγω 'κατάρρευσης της στέγης του διδακτηρίου', Χόνδρο (7), Βαχό (4), Μάρθα (2), και από ένας μαθητής από τα χωριά Αφρατί, Σκινιά & Καλύβια.

Σύμφωνα με το Β.Π.Σ. « εκ των τεσσάρων κατωτέρων τάξεων προήχθησαν 74 μαθητές και απελύθησαν 9 ήτοι εν όλω 83 μαθηταί ».

Σχολ. έτος 1912-13

Το σχολ. έτος 1912-13 εγγράφονται 121 μαθητές με προέλευση Βιάννο, Πλάκα, Λουτράκι. Ορισμένοι κατάγονται από Κάτω Βιάννο και Βαχό. Σύμφωνα με το Β.Π.Σ. για την Α΄ τάξη δεν υπάρχουν στοιχεία. Από τη Β τάξη προήχθησαν 18 μαθητές, από τη Γ τάξη 21 μαθητές, από τη Δ΄ 12, από την Ε΄ 18 και από τη Στ 13 μαθητές. Διευθυντής είναι ο Χαράλαμπος Παπαδημητρόπουλος και δάσκαλοι οι : Ν. Κόμης και Βερυκοκίδης.

Το Δημοτικό Σχολείο Λουτρακίου ιδρύθηκε ως 1/τάξιο 130/7-4-1937

Το Παρθεναγωγείο Άνω Βιάννου

Το Παρθεναγωγείο Βιάννου ιδρύθηκε 11/87/7-10-1899. Στεγάστηκε σε οίκημα της Κοινότητας Βιάννου πάνω από τον καθεδρικό ναό του Αγίου Γεωργίου και στο οίκημα του Γ. Μαυρογένη στη θέση Καούκηδων. Οι Καούκηδες ήταν οι άρχοντες των Οθωμανών κατοίκων της Βιάννου. Το Σχολείο ιδρύθηκε σαν 1/τάξιο θηλ. 78/51/15-9-1900, αδιαίρετο παρθ. 103/67/3-9-1901, Α/θμιο Αδιαίρετο παρθεναγωγείο 41/42/28/7/1903. Προήχθη το παρθεναγωγείο εις Α/θμιο 273/47/7-7-1906. Αδιαίρετο παρθεναγωγείο 102/51/30-7-1911. Υποβιβάστηκε σε 2/τάξιο το θηλέων 79/66/14-9-1912. Λειτούργησε μέχρι το 1930 που συγχωνεύτηκε με το αρρένων.

Σε μια έκθεση της δασκάλας του Σχολείου Σοφίας Αγαπάκη προς τον επιθεωρητή Δημοτικών Σχολείων του νομού Λασιθίου με ημ/νία 20/11/1899 αναφέρεται η ακαταλληλότητα του χρησιμοποιούμενου ως διδακτήριο οικήματος και η παντελής έλλειψη εποπτικών οργάνων. Υπήρχαν μόνο 3 θρανία.

«...Το οίκημα της Κοινότητος το χρησιμεύον ως διδακτήριο των θηλέων ενταύθα, ευρίσκεται εν τω κέντρω της Κωμοπόλεως και έχει έκτασιν μήκους 8 ½ μέτρων και πλάτους 5 ½ είναι ισόγειον ασανίδωτον, κάθυρον, και εν γένει ανθυγιεινόν. Εν τω

διδασκασίω τούτω μόνον τρία μικρά θρανία εύρον ουδέν δ' άλλο έπιπλον ή σκεύος ή όργανον, ούτε άλλο τι των απολύτως αναγκαίων υπάρχει εν αυτώ. Μόνον προ πέντε ημερών ετοποθετήθησαν ύαλοι επί των τεσσάρων παραθύρων του διδασκασίου τούτου ».

Το διδασκασίον του παρθενιαγωγείου εκποιήθηκε το 1926 για να εξευρεθούν πόροι προς ανέγερση νέου σύγχρονου διδασκασίου.

Από τα βιβλία του σχολείου (Μαθητολόγιο και Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής) αντλούμε ενδιαφέροντα στοιχεία για το σχολείο.

Το έτος 1899-1900 φαίνονται εγγεγραμμένες 101 μαθήτριες. Στην Α' τάξη γράφηκαν 96 ! (φοίτησαν όμως λιγότερες), στη Β τάξη 4 και στη Γ τάξη μία μαθήτρια. Οι 4 μαθήτριες της Β' τάξης προέρχονται από το παρθενιαγωγείο Βιάννου γεγονός που σημαίνει ότι λειτουργούσε παρθενιαγωγείο πριν το 1899. Οι εγγεγραμμένες μαθήτριες προέρχονται από την Άνω Βιάννο και το Λουτράκι και είναι γεννηθείσες τα έτη 1887-1894. Δασκάλα τους είναι η Σοφία Γ. Αγαπάκη.

Το σχολ. έτος 1900-01 φοιτούν 49 μαθήτριες. Οι 11 στην Β' τάξη και οι υπόλοιπες στην Α' με δασκάλα την Αρτεμισία Ι. Φιντικάκη.

Το σχολ. έτος 1901-02 είναι εγγεγραμμένες 60 μαθήτριες γεννηθείσες τα έτη 1890-1896. Απ' αυτές οι 47 φοιτούν στην Α' τάξη, οι 6 στη Β' και οι 7 στη Γ' τάξη. Εξακολουθεί να υπηρετεί η Αρτεμισία Φιντικάκη.

Το σχολ. έτος 1902-03 εγγράφονται 57 μαθήτριες με δασκάλα την Καλλιόπη Μαυρομάτη.

Το σχολ. έτος 1904-5 εγγράφονται 67 μαθήτριες με δασκάλα την Αρτεμισία Φιντικάκη. Από τις 67 μαθήτριες προήχθησαν οι 30.

Το σχολ. έτος 1905-6 είναι εγγεγραμμένες 45 μαθήτριες στις Α, Β & Γ τάξεις με αριθμό μαθητριών 29,7 & 9 αντίστοιχα. Από τις 29 μαθήτριες της Α' τάξης σύμφωνα με το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής, προήχθησαν 7 μαθήτριες, όλες με βαθμό « καλώς έξι (6) ». Από τις 7 μαθήτριες της Β' τάξης προήχθησαν οι 4, μία με «καλώς επτά » και τρεις με βαθμό « καλώς έξι (6) ». Από τις 9 μαθήτριες της Γ τάξης προήχθησαν οι τέσσερις. Μία με το βαθμό « πάνυ καλώς εννέα (9) », μία με βαθμό « καλώς επτά (7) » και τρεις με βαθμό « σχεδόν καλώς πέντε (5) ». Δασκάλα η Αρτεμισία Φιντικάκη.

Το σχολ. έτος 1906-07 προστίθεται η τετάρτη (Δ) τάξη. Φαίνονται εγγεγραμμένες 44 μαθήτριες. Οι 23 φοιτούν στην Α' τάξη, οι 10 στη Β', οι 7 στη Γ' και οι 4 στη Δ'. Προήχθησαν 19. Δασκάλα η Αρτεμισία Φιντικάκη.

Το σχολ. έτος 1907-08 εγγράφονται 51 μαθήτριες. Οι 33 στην Α' τάξη, 3 στη Β', 9 στη Γ' και 6 στη Δ' τάξη. Από τις 51 προήχθησαν οι 21. Από την Α' τάξη προήχθησαν 6 μαθήτριες. Δύο με βαθμό « πάνυ καλώς εννέα (9) » και δύο με βαθμό « πάνυ καλώς οκτώ (8) ». Από τη Β' τάξη προήχθησαν τρεις μαθήτριες μία « πάνυ καλώς εννέα (9) », μία « πάνυ καλώς οκτώ » (8) και μία « καλώς επτά (7)». Από την τρίτη τάξη προήχθησαν 6 μαθήτριες. Μία με βαθμό 'οκτώ', δύο με 'επτά' και τρεις με 'έξι'. Από τη Δ' τάξη προήχθησαν έξι μαθήτριες. Μία με βαθμό εννέα, τρεις με βαθμό οκτώ και δύο με βαθμό επτά. Δασκάλα υπηρετεί η Αικατερίνη Δήμα.

Το σχολ. έτος 1908-09 εγγράφονται 57 μαθήτριες. 41 στην Α' τάξη, 6 στη Β', 3 στη Γ' και 7 στη Δ' τάξη. Από τις 57 προάγονται οι 21. Από τις 41 μαθήτριες της Α' τάξης προήχθησαν οι 6 ! (τέσσερις με άριστα δέκα, μία με εννέα και μία με οκτώ). Από τις 6 μαθήτριες της Β' τάξης προήχθησαν οι 4. Δύο με 'λίαν καλώς οκτώ' και

δύο με 'καλώς επτά'. Από τις τρεις μαθήτριες της Γ' τάξης προήχθησαν και οι τρεις. Μία με 'άριστα δέκα' μία, με 'λίαν καλώς οκτώ' και μία με 'καλώς έξι'. Από τις επτά μαθήτριες της Δ' τάξης προήχθησαν όλες. Δύο με 'άριστα δέκα', μία 'λίαν καλώς οκτώ', δύο με 'καλώς επτά' και τρεις με 'καλώς έξι'. Δασκάλα υπηρετεί η Αικατερίνη Δούκα από την Αθήνα.

Το σχολ. έτος 1909-10 εγγράφονται 66 μαθήτριες, 54 στην Α' τάξη, 5 στη Β, 4 στη Γ & 3 στη Δ'. Απ' αυτές προήχθησαν οι 27. Από τις 54 μαθήτριες της Α τάξης προήχθησαν οι 16 ! Επτά μαθήτριες με το βαθμό «καλώς έξι (6)», επτά μαθήτριες με βαθμό «καλώς επτά (7) » και δύο με βαθμό « λίαν καλώς οκτώ (8) ». Από τις 5 μαθήτριες της Β' τάξης προήχθησαν όλες. Τρεις με βαθμό «λίαν καλώς οκτώ (8) », μία με εννέα και μία με βαθμό «άριστα δέκα (10) ». Από τις 4 μαθήτριες της Γ' τάξης προήχθησαν όλες. Οι δύο με βαθμό «καλώς έξι (6) » και οι δύο με βαθμό «καλώς επτά (7)». Από τις τρεις μαθήτριες της Γ' τάξης προήχθησαν οι δύο. Μία με βαθμό οκτώ και μία με βαθμό έξι. Δασκάλα και αυτή τη χρονιά υπηρετεί η Αικ. Δούκα.

Σε μια έκθεση « περί της καταστάσεως του Παρθεναγωγείου Βιάννου και των Δημ. Σχολείων Χόνδρου, Κάτω Βιάννου και Πεύκου » που συνέταξε ο Δ/ντής του Δημοτικού Σχολείου Βιάννου Κ. Πλατάκης ο οποίος επιθεώρησε το σχολείο την 10^η Νοεμβρίου 1909 και αποστέλλει προς το Νομαρχιακό Επιθεωρητή Λασιθίου αναφέρει τα παρακάτω:

« ...Παρθεναγωγείον Βιάννου

Το διδακτήριον αποτελούμενον εκ μιας αιθούσης είναι κοινοτικόν, υπάρχουν δε εν αυτώ τα εξής σκεύη και έπιπλα ήτοι :

Θρανία 7 παλαιού συστήματος, 2 γεωγραφικοί χάρται πεπαλαιωμένοι και σχεδόν άχρηστοι, εις πίναξ, μία τράπεζα και εν κάθισμα.

Εις το Μαθητολόγιον ευρέθησαν εγγεγραμμένοι μαθήτριά εν συνόλω 47. Εκ τούτων φοιτώσι αι 45 ήτοι : 35 εις την Α', 5 εις την Β', 4 εις την Γ' και 1 εις την Δ'. Κατά τας πληροφορίας δε της διδασκαλίσσης υπάρχουν εισέτι 20, υπαγόμεναι και αυταί εις την υποχρεωτικήν φοίτησιν, τας οποίας συμφώνως τω Νόμω κατήγγειλεν, αλλά δεν έχει εγγράψει μέχρι σήμερα εν τω Μαθητολογίω.

Εν τω ειρημένω Παρθεναγωγείω ήρξαντο της διδασκαλίας η Αικατερίνη Δούκα, πτυχιούχος Α' του Αρσακείου, από 1^η Οκτωβρίου κανονικώς και συμφώνως τω αναλυτικώ και ωρολογίω προγράμματι των αδιαιρέτων δημ. Σχολείων...».

Το 1/3 δηλαδή των μαθητριών που είχαν τη νόμιμη ηλικία και υποχρεούνταν να φοιτούν στο σχολείο δεν εγγράφησαν καθόλου.

Το σχολ. έτος 1910-11 εγγράφονται 67 μαθήτριες. Στην Α' τάξη 42, στη Β' τάξη 16, στη Γ' τάξη 5 & στη Δ' τάξη 4 μαθήτριες. Δασκάλα η Μαρία Βώλου.

Το 1911-12 εγγράφονται 119 μαθήτριες από τις οποίες προάγονται 25. Δασκάλα η Μαρία Βώλου.

Το 1912 -13 εγγράφονται 115 μαθήτριες . Στην Α' τάξη 87 μαθήτριες, στη Β' τάξη 8, στη Γ' τάξη 13 και στη Δ' 7 μαθήτριες. Από τις 115 μαθήτριες προήχθησαν οι 36 ! Δασκάλα η Μαρία Βώλου.

4. Δημοτικό Σχολείο Βιάννου (Κάτω)

Μετά τη σύμβαση της Χαλέπας και τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών άρχισε η λειτουργία του Δημοτικού Σχολείου Κάτω Βιάννου. Ιδρύθηκε και άρχισε να λειτουργεί με πρωτοβουλία των κατοίκων του χωριού που επιθυμούσαν να ξεφύγουν τα παιδιά τους από το σκοτάδι της αμάθειας. Μέχρι το 1882 όσοι γονείς ήθελαν να μάθουν τα παιδιά τους γράμματα, τα έστελναν στο Δημοτικό Σχολείο Άνω Βιάννου που απείχε μισή περίπου ώρα από την Κ. Βιάννο (1,5-2χμ) [20λεπτά σύμφωνα με τον Ι. Νουχάκη για ενήλικα οδοιπόρο] όπου λειτουργούσε σχολείο από τη δεκαετία του 1860.

Το σχολείο λειτούργησε υποτυπωδώς. Από το λεύκωμα ιστορίας του Σχολείου, το οποίο συνέταξε το δάσκαλος Καρτσάκης Ιωάννης το 1953, πληροφορούμαστε ότι : Δάσκαλος δίδαξε « ένας χωριανός που στα παιδικά του χρόνια είχε διαβάσει το Ψαλτήρι γι' αλφαβητάριο και τον Οχτώηχο γι' αναγνωστικό, και για διδακτήριο ένα δωμάτιο που με ευχαρίστηση παραχώρησε άλλος χωριανός... Τον δάσκαλο στην αρχή τον πλήρωναν οι χωριανοί όπως και σ' όλα τα χωριά τα χρόνια εκείνα, κι αργότερα η επαρχιακή επιτροπή διαχειρήσεως μοναστηριακών χρημάτων που έδρευε στην Επάνω Βιάννο κι είχε για πρόεδρό της τον επίσκοπο Αρκαδίας που είχε την έδρα του εκεί. Στο σχολείο της Κάτω Βιάννου φοιτούσαν κι οι μαθητές του Χόνδρου γιατί στο Χόνδρο λόγω του μικρού αριθμού των χριστιανών δεν είχε ελληνικό σχολείο. Στο Χόνδρο είχε σχολείο Τούρκικο και σ' αυτό φοιτούσαν και τα τουρκόπαιδα της Κάτω Βιάννου. Αυτό κράτησε ως το 1900 που ιδρύθηκε στο Χόνδρο ελληνικό Δημοτικό Σχολείο. Από το 1882 το Σχολείο λειτούργησε ως κοινοτικό με δασκάλους τους Ιωάννη Αγγουράκη (Αγγουροδάσκαλο), Γεώργιο Παπαδημητρόπουλο και Γεώργιο Ρολάκη (Ρολοδάσκαλο) [...] Από το 1900 λειτούργησε με 4 μοναχά κατώτερες τάξεις γιατί οι μαθητές των δύο ανωτέρων τάξεων πήγαιναν στο Σχολείο της Άνω Βιάννου (στο Ελληνικό) ως το 1923-24. Τα σχολικά έτη 1911-12 και 1912-13 το σχολείο δεν λειτούργησε, γιατί το διδακτήριο είχε ερειπωθή. Ξανάρχισε τη λειτουργία του κανονικά το 1913-14. Από τότε λειτούργησε κανονικά μέχρι το Σχολικό έτος 1923-24 οπότε συμπληρώθηκε και με τις δυο ανώτερες τάξεις και έκτοτε λειτουργεί κανονικά μέχρι σήμερα ως 1/τάξιον με αριθμό μαθητών από 30-40 ».

Η περίοδος της Κρητικής Πολιτείας

Ιδρύθηκε ως 1/τάξιο 11/87/7-10-1899, ως αδιαίρετο 103/67/3-9-1901, ως Β/θμιο αδιαίρετο 41/42/28-7-1903. Τα σχολικά έτη, όπως διαβάζουμε στο βιβλίο ιστορίας του σχολείου, 1911-12 & 1912-13 το σχολείο δεν λειτούργησε λόγω κατάρρευσης της στέγης του διδακτηρίου.

Το διδακτήριον

Το σχολείο τα πρώτα έτη λειτουργίας του (από το 1882 μέχρι και το έτος 1887) στεγαζόταν σε ένα πρόχειρο δωμάτιο. Το 1885 οι κάτοικοι με προσωπική εργασία ανήγειραν το σημερινό σχολείο. Στο κτήριο αυτό λειτούργησε όλα τα χρόνια της Κρητικής Πολιτείας, αλλά και μέχρι το τέλος λειτουργίας του (δεκαετία 1980) το σχολείο. Μας πληροφορεί σχετικά το βιβλίο ιστορίας του σχολείου :

« Ότε κατά το 1882 ιδρύθη το Δημοτικόν Σχολείον Κάτω Βιάννου εστεγάσθη εις ένα δωμάτιον το οποίον παρεχώρησε ένας χωριανός. Ευρίσκετο στη μέση του χωριού λίγο πιο πάνω από τη θέση που λέγεται Σταυρί. Αργότερα στεγάστηκε σ' άλλα

δωμάτια σε διάφορα μέρη του χωριού. Η θέση που βρίσκεται το σημερινό διδακτήριο ως και το αγροκήπιον ήταν παλαιό νεκροταφείο του χωριού. Η αυλή και το προαύλιο του Σχολείου ήταν ως και το συνεχόμενο σήμερα λιόφυτο κτήμα της Μονής Αγίου Γεωργίου του Επανωσήφη. Το 1885 αποφασίστηκε από τους κατοίκους η ανέγερση ενός διδακτηρίου με προσωπική τους εργασία, για να στεγασθή το σχολείον. Πραγματικά το διδακτήριο κτίσθηκε στη θέση του εγκαταλειφθέντος παλαιού νεκροταφείου, και στεγάσθηκε το σχολείο από το έτος εκείνο. Το διδακτήριο αυτό ήτο αίθουσα με πρόσοψη από τη βορεία πλευρά. Από το δρόμο που περνά από τη βόρεια πλευρά του Σχολείου ήτο η είσοδος και με σκαλοπάτια κατέβαιναν οι μαθηταί μέσα στο διδακτήριο που το δάπεδό του βρισκότανε όπως και σήμερα πολύ κάτω από την επιφάνεια του δρόμου. Η στέγη του ήταν οριζοντία όπως και όλων εις χωριά των σπιτιών της εποχής εκείνης με χόμα και ξύλα. Το διδακτήριο αυτό επειδή πολύ πρόχειρα και χωρίς καλά υλικά οικοδομήθηκε, κατέρρευσε μετά μια 25ετία δηλαδή το 1911. Γι' αυτό το λόγο το Σχολείο δεν λειτούργησε κατά τα σχολικά έτη 1911-12 και 1912-13. Κατά το 1913 επισκέφτηκε το χωριό ο τότε ηγούμενος της Μονής Επανωσήφη ο οποίος κατά το διάστημα της παραμονής του στο χωριό edώρησε ολόκληρο το ανωτέρω αναφερόμενο ακίνητο στο χωριό υπό τον όρο ως ισχυρίζονται μερικοί παλιοί να χρησιμοποιηθεί γι' ανέγερση νέου διδακτηρίου. Αργότερα οι μετέπειτα κοινοτικοί άρχοντες εθεώρησαν καλόν να εκμεταλευθούν το ελαιόφυτο αυτό προς όφελος της Κοινότητος. Άφησαν μοναχά τον χώρο που σήμερα βρίσκεται η αυλή και το προαύλιον του Σχολείου. Τότε λοιπόν αφού το σχολείον απόκτησε δικαιώματα στο κτήμα που βρίσκονταν στη νοτία πλευρά του οι κάτοικοι αποφάσισαν να το επισκευάσουν και να το μεταρρυθμίσουν. Εκάλεσαν λοιπόν για το σκοπό αυτό τον τεχνίτη Αγγελή Στεφανάκη από τον Άγιο Βασίλειο Βιάννου ο οποίος μαζί με άλλους τεχνίτες, επισκεύασαν κατά το 1914 τους τοίχους και κατεσκεύασαν νέα στέγη με κεραμίδια γαλλικά και ταβάνι όπως ακριβώς αυτό ευρίσκεται σήμερα (σημ. συγγραφέα 1953). Το δάπεδό του κατασκευάστηκε από μείγμα άμμου και ασβέστη. Τότε έγινε και η αλλαγή της πρόσοψης από βορεία εις νοτία και γι' αυτό το λόγο πάνω από το ανώφυλλο της πόρτας είναι σκαλισμένο το έτος 1914. Τον ίδιο χρόνο χορηγήθηκε στο σχολείο και το ακίνητο που σήμερα χρησιμοποιείται σαν σχολικός κήπος. Τόσο στην αρχική ανέγερση όσο και κατά την επισκευή όλοι οι χωριανοί βοήθησαν όσο μπορούσε ο καθένας κι' είναι δύσκολο να εξακριβωθεί ποιος βοήθησε περισσότερο. Κατά την επισκευή και μεταρρύθμιση του σχολείου δάσκαλος ήταν ο Δημοσθένης Ραπτόπουλος ...».

Το ορθογώνιου σχήματος διδακτήριο είχε μήκος 9μ. πλάτος 4 μ. και ύψος 4μ. Διέθετε δύο παράθυρα από την πρόσοψη (νότια πλευρά), δύο από τη βόρεια και ένα από την ανατολική.

Η κατάσταση του Διδακτηρίου ήταν κακή όπως πληροφορούμαστε από έκθεση του επιθεωρητή Μεραμβέλλου – Βιάννου Αναστάσιου Χαραλαμπίδου που επισκέφτηκε την Κάτω Βιάννο το έτος 1926 :

« ... Διδακτήριον Κάτω Βιάννου
Την 28 Ιουλίου αναχωρήσας εκ Ψυχρού μετέβην εις Κάτω Βιάννον. Το διδακτήριον τούτο θα έπρεπεν εκ βάθρων να ανακαινισθή ατυχώς όμως οι κάτοικοι δεν δύνανται να διαθέσουν τας απαιτούμενας δαπάνας, ένεκα δε τούτου περιορίσθην να υποδείξω τας αναγκαίας επισκευάς και την αντικατάστασιν του δαπέδου όπως και την προμήθειαν διδακτικών τινών οργάνων χάριν δε του σκοπού τούτου παρέμεινα και την 29^{ην} εν τούτω ...».

Το ίδιο διδακτήριο χρησιμοποιήθηκε και τη δεκαετία του 1950 κατά την οποία πραγματοποιήθηκαν επισκευαστικές εργασίες. Τον Ιανουάριο του 1953 έγινε με

δαπάνη της Κοινότητας Κάτω Βιάννου κατασκευή νέου τσιμεντένιου δαπέδου και σκαλοπατιών από την αυλή στο προαύλιο και από το προαύλιο στο εσωτερικό του διδακτηρίου. Το ίδιο έτος κατασκευάστηκαν καινούργια κουφώματα καθαιρέθηκαν εσωτερικά και εξωτερικά επιχρίσματα και κατασκευάστηκαν νέα με δαπάνη της Κοινότητας. Οι προσπάθειες για ανέγερση νέου διδακτηρίου δεν τελεσφόρησαν λόγω μη ανευρέσως οικοπέδου. Συντηρήσεις του κτηρίου (βαφή κλπ.) και εξοπλισμός τσιμεντόστρωση της αυλής έγινε το 1973-74 επί δασκάλου Νεραντζάκη Ιωάννη.

Το Δημοτικό Σχολείο Κάτω Βιάννου μέσα από το Μαθητολόγιο και το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής (1899-1914)

Σχολικό έτος 1899-1900

Το Σχολ. έτος 1899-1900 εγγράφησαν 54 μαθητές Η προέλευσή τους είναι η Κάτω Βιάννος και ο Χόνδρος. Δάσκαλος ο Χαρίδημος Αγαπάκης.

Σχολ. έτος 1900-1901 (Δεν υπάρχουν στοιχεία)

Σχολ. έτος 1901-02

Το σχολ. έτος 1901-1902 εγγράφονται 44 μαθητές. Οι 32 κατάγονται από την Κάτω Βιάννο, οι 12 από το Χόνδρο. Δάσκαλος ο Χαρίδημος Αγαπάκης. Εγγράφονται στις τάξεις : Α' τάξη (25), Β' (9), Γ' (6) και Δ' (4).

Σχολ. έτος 1902-1903

Εγγράφησαν το 1902-03 65 μαθητές. Προέλευσή τους η Κάτω Βιάννος (41) και ο Χόνδρος (23). Ένας κατάγεται από το Καμινάκι Οροπεδίου Λασιθίου (ο Αντώνιος Ζαμπετάκης). Δάσκαλος ο Χαρίδημος Αγαπάκης. Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 45 μαθητές. Από την Α' τάξη 22, από τη Β' 10 μαθητές από τη Γ' 8 και από τη Δ' 5 μαθητές.

Σχολ. έτος 1903-1904

Το σχολ. αυτό έτος εγγράφονται 67 μαθητές. Οι 39 κατάγονται από την Κ. Βιάννο και οι 28 από το Χόνδρο. Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 35 μαθητές. Από την Α 9, από τη Β 8, από τη Γ 11 από τη Δ αποφοίτησαν 7 μαθητές. Δάσκαλος ο Χαρίδημος Αγαπάκης.

Σχολ. έτος 1904-1905

Το σχολ. έτος 1904-1905 εγγράφονται 63 μαθητές. Οι 43 κατάγονται από την Κ. Βιάννο και οι 20 από το Χόνδρο. Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 24 μαθητές. Από την Α 5, από τη Β 6, από τη Γ' 7 και από τη Δ' τάξη μαθητές. Δάσκαλος ο Γεώργιος Ρολάκης.

Σχολ. έτος 1905-1906

Το σχολ. έτος 1905-06 εγγράφονται 62 μαθητές. Οι 39 κατάγονται από την Κ. Βιάννο, οι 22 από το Χόνδρο και ο ένας από Αφρατί. Προήχθησαν σύμφωνα με το ΒΠΣ 18 μαθητές. Από την Α τάξη 6, από τη Β 4, από τη Γ 3 από τη Δ 4 μαθητές. Δάσκαλος ο Ιωάννης Αγγουράκης.

Σχολ. έτος 1906-1907

Το σχολ. έτος 1906-07 εγγράφονται 47 μαθητές. Οι 24 από Κ. Βιάννο, οι 22 από Χόνδρο, ένας από Αφρατί. Σύμφωνα με το ΒΠΣ προάγονται 13 μαθητές. Από την Α' τάξη 5 μαθητές, από τη Β' 6 και από τη Δ' αποφοιτούν 2 μαθητές. Δάσκαλος ο Ι. Αγγουράκης.

Σχολ. έτος 1907-1908

Το σχολ. έτος 1907-08 εγγράφονται 47 μαθητές. Οι 26 προέρχονται από την Κ. Βιάννο και οι 21 από το Χόνδρο. Δάσκαλος είναι σύμφωνα με το Μαθητολόγιο ο Νικ. Χρονίδης.

Από τους 47 μαθητές προάγονται σύμφωνα με το ΒΠΣ 14 μαθητές και απορρίπτονται 33 μαθητές. Από την Α΄ τάξη προάγονται 2 μαθητές, από τη Β΄ τάξη ένας και από τη Γ΄ τάξη 10 μαθητές. Δάσκαλος σύμφωνα με το Β.Π.Σ. είναι ο Ι. Αγγουράκης. Πιθανότατα ο Χρονίδης έκανε τις εγγραφές και κατά τη διάρκεια του σχολ. έτους μετατέθηκε ή για κάποιο άλλο λόγο αποχώρησε.

Σχολ. έτος 1908-1909

Το σχολ. έτος 1907-08 εγγράφονται 34 μαθητές με καταγωγή όλοι από Κ. Βιάννο πλην ενός από Αφρατί. Οι μαθητές από το Χόνδρο φοιτούν στο Δημοτικό Σχολείο του χωριού τους που λειτούργησε το έτος εκείνο για πρώτη σχολ. χρονιά.

Σύμφωνα με το Β. Π. Σ. προάγονται 11 μαθητές. Από την Α΄ τάξη 2 μαθητές, από τη Β΄ 4 μαθητές από τη Γ΄ ένας και από τη Δ΄ αποφοιτούν 4 μαθητές. Δάσκαλος ο Ι. Αγγουράκης.

Σχολ. έτος 1909-1910

Το σχολ. έτος 1909-10 εγγράφονται 35 μαθητές. Όλοι προέρχονται από την Κ. Βιάννο πλην του Νικολάου Εμ. Κουναλάκη ο οποίος κατάγεται από το Αφρατί. Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 12 μαθητές. Από την Α΄ τάξη 2, από τη Β΄ 2, από τη Γ΄ τάξη 2 και αποφοίτησαν 4 μαθητές της Δ΄ τάξης. Δάσκαλος ο Ι. Αγγουράκης.

Σχολ. έτος 1910-11

Το σχολ. έτος 1910-11 εγγράφονται 32 μαθητές. Διδάσκει ο Χαράλαμπος Τζανάκης. Σύμφωνα με το ΒΠΣ προήχθησαν 13 μαθητές. Από την Α΄ τάξη 4 μαθητές, από τη Β΄ 3, από τη Γ΄ 3, ενώ από τη Δ΄ αποφοίτησαν 3 μαθητές. Δάσκαλος ο Χ. Τζανάκης.

Τα σχολικά έτη 1911-1912 και 1912-13 το Δημοτικό Σχολείο δεν λειτούργησε λόγω κατάρρευσης της στέγης του Διδακτηρίου και οι μαθητές φοίτησαν στο Δ. Σχολ. Άνω Βιάννου.

Το σχολ. έτος 1913-14 εγγράφησαν 61 μαθητές, όλοι με καταγωγή από Κ. Βιάννο. Με τη συμπλήρωση ακριβώς ενός αιώνα λειτουργίας (1882-1982), το Δημοτικό σχολείο Κάτω Βιάννου καταργήθηκε το 1982 λόγω δραματικής μείωσης του μαθητικού δυναμικού.

5. Δημοτικό Σχολείο Εμπάρου

Οι προσπάθειες των κατοίκων της Εμπάρου και του γειτονικού Μηλιαράδω για την ίδρυση σχολείου ξεκίνησαν τον Ιανουάριο του 1874¹. Ένα χρόνο μετά, τον Απρίλιο του 1875 οι προσπάθειές τους καρποφόρησαν και τα μαθήματα ξεκίνησαν στις 21 Απριλίου 1875, με πρώτο δάσκαλο τον Παύλο Ν. Τυλιανάκη².

Το Δημοτικό Σχολείο Εμπάρου ιδρύθηκε το 1875 και φοιτούσαν σ' αυτό οι μαθητές της περιφέρειας δηλ. από τα χωριά Έμπαρο, Ξενιάκο, Κατοφύγι, Μηλιαράδω, Θωμαδιανώ, Μάρθα και Καραβάδω. Το 1889 το ιδιωτικό οίκημα που στέγαζε το σχολείο πουλήθηκε και έτσι οι κάτοικοι ανοικοδόμησαν τον ερειπωμένο ναό της Παναγίας ο οποίος αποπερατώθηκε το 1890 και στέγασε το σχολείο.

Στο Δημοτικό Σχολείο Εμπάρου δίδαξε κατά τα πρώτα έτη της λειτουργίας του ο αγωνιστής της κρητικής ελευθερίας Παύλος Τυλιανάκης, πρωτότοκος γιος του οπλαρχηγού Νικολάου Τυλιανάκη ή Παπίτσα, μετέπειτα δήμαρχος Παναγιάς. Το κτήριο είχε ανοικοδομηθεί με προσωπική εργασία και δαπάνη των κατοίκων, οι οποίοι και το επισκεύαζαν όποτε υπήρχε ανάγκη³. Σε έλεγχο για την κατάσταση των διδακτηρίων που πραγματοποίησε ο επίσκοπος Χερρονήσου Διονύσιος πληροφορεί την εφορία ότι στο Δήμο Παναγιάς το σχολείο που έχει ανάγκη επισκευής είναι της Εμπάρου⁴. « Λίγες μέρες πριν το έγγραφο του Διονυσίου οι κάτοικοι της Εμπάρου είχαν πληροφορήσει την Εφορία ότι το σχολείο επιδιορθώθηκε και ζητούσαν δάσκαλο. Αυτό σημαίνει ότι ο Διονύσιος επέστησε την προσοχή των αρμοδίων, οι οποίοι έσπευσαν να επισκευάσουν το οίκημα και να ειδοποιήσουν την εφορία, πριν ο επίσκοπος ολοκληρώσει την έρευνα και υποβάλει την έκθεσή του ».

Πληροφορίες για το Δημοτικό Σχολείο της Εμπάρου αντλούμε από το λεύκωμα ιστορίας του που συνέγραψε ο δάσκαλος Ζαχαρίας Πλαγιωτάκης.

« Το Σχολείον της Εμπάρου ιδρύθη κατά το έτος 1875. Κατ' αρχάς ελειτούργησεν ως μονοτάξιον κοινοτικόν φοιτούσαν δε τις το Σχολείον τούτο οι μαθηταί των 7 χωρίων της περιφέρειας. Ο μισθός του διδασκάλου κατεβάλετο υπό του ταμείου της τότε Δημογεροντίας, η δε Σχολική Εφορεία επέπτευε επί της διδασκαλίας και της λειτουργίας του Σχολείου. Κατά την επανάστασιν του 1889 το Σχολείον έκλεισεν μετά δε την παύσιν των εχθροπραξιών επανήρχισεν. Κατά το τέλος του 1889 το οίκημα του Σχολείου επωλήθη και ανοικοδομήθη εκτός του κέντρου του χωρίου και επί του ηρειπωμένου ναού της Παναγιάς νέον το οποίον απεπερατώθη κατά το έτος 1890. Κατά το έτος 1903 ιδρύθη Παρθεναγωγείον κατά δε το έτος 1908 προάγεται και το αρρεναγωγείον εις διτάξιον και ούτω το Σχολείον λειτουργεί ως 3/τάξιον. Κατά το έτος 1912 συνεχωνεύθη το Παρθεναγωγείον και ούτω το αρρεναγωγείον προάγεται εις τριτάξιον. Την εποπτείαν των Σχολείων και γενικώς το έργον των επιθεωρητών είχαν αναλάβει οι Διευθυνταί των πλήρων Δημοτικών Σχολείων...».

1. ΑΔΗ ΚΑ 2 –ΑΑ 078 – 380/26-01-1874: Έγγραφο των κατοίκων Εμπάρου και Μηλιαράδο προς τη Δημογεροντία Ηρακλείου .

2. ΑΔΗ ΚΑ 2- ΑΑ 098 – 826/27-08-1875 : Έγγραφο των Εφόρων της Σχολής Εμπάρου, προς τη Δημογεροντία Ηρακλείου

3. Αρχείο Δημογεροντίας Ηρακλείου .Έγγραφο της 24^{ης} /3/1876, χωρίς αριθμό καταχωρήσεως.

4. Α.Δ.Η.,φάκελος του 1884 .Έγγραφο της 9^{ης} /9/1884,αριθ. Καταχώρ. 108. Στέφανου Γοντικάκη, 'Η παιδεία στην Κρήτη'

Από το 1890 το σχολείο στεγάστηκε στον ανακαινισμένο ναό της Κάτω Κεράς στην Έμπαρο όπως μας πληροφορεί ο δάσκαλος Ζαχαρίας Πλαγιωτάκης⁵. «...Τον ερειπωμένον τούτον ναόν της Κάτω Κεράς ανοικοδόμησαν οι χριστιανοί και τον μετέβαλον εις σχολείον από του έτους 1890. Μέχρι σήμερα εις το σχολείον αυτό εμαθήτευσαν όλοι οι μαθηταί και των επτά χωριών της Εμπάρου⁶, διότι τότε τα άλλα χωριά δεν είχαν σχολεία. Εξ' αυτού εξήλθον πολλοί που διέπρεψαν αργότερον εις τα γράμματα και τας επιστήμας και κατέλαβον άριστην θέσιν εις την κοινωνίαν και την Πολιτείαν ».

Το 1876 είχε 45 μαθητές σε 8 τάξεις : 2 στο συνδιδασκτικό, 5 στο αλληλοδιδασκτικό και μία βοηθητικών μαθημάτων η οποία αντιστοιχούσε στο προκαταρκτικό. Δάσκαλος όπως μαθαίνουμε ήταν ο αγωνιστής της Κρητικής ελευθερίας Πάυλος Τυλιανάκης, πρωτόκοκος γιος του γενναίου οπλαρχηγού Πεδιάδος Νικολάου Τυλιανάκη ή Παπίτσα.

Οι μεταβολές επί Κρητικής Πολιτείας ήταν οι παρακάτω : Ιδρύθηκε ως 1/τάξιο 11/87/7-10-1899, ως αδιαίρετο 78/51/15-9-1900, ως ημιημ. Εμπάρου –Μάρθας, καταργουμένου του γραμματοδιδασκαλείου 87/66/7-11-1900. Ιδρύθηκε ως αδιαίρετο 103/67/3-9-1901, ως Β/θμιο αδιαίρετο αρρένων και Β/θμιο παρθεναγωγείο 41/42/28-7-1903. Προήχθη το αρρεναγωγείο εις διηρημένο 2/τάξιο 589/47/15-9-1908. Μέχρι το σχολ. έτος 1908-09 λειτούργησε σαν τετρατάξιο. Από το σχολ. έτος 1909-10 προστέθηκε η Ε΄ τάξη και έγινε Ανώτερο (147/58/14-9-1909), ενώ το 1911-12 προστέθηκε η Στ΄, καταργήθηκε το Παρθεναγωγείο και συγχωνεύτηκε με το Αρρεναγωγείο δημιουργώντας το Ανώτερο Δημοτικό Σχολείο Εμπάρου το οποίο λειτούργησε ως 2/τάξιο μεικτό 102/51/30-7-1911. Ιδρύθηκε ανώτερο 79/66/14-9-1912. Υποβιβάστηκε σε 2/τάξιο 302/3-9-1915. Διαιρέθηκε σε 1/τάξιο αρρεναγωγείο και 1/τάξιο θηλέων 158/25-8-1916.

Το 1915 το Σχολείο υποβιβάστηκε σε διτάξιο λόγω μείωσης του αριθμού των μαθητών του Δ.Σ. Εμπάρου επειδή ιδρύθηκε σχολείο στο γειτονικό χωριό Μηλιαράδο. Κατά το 1921 προάγεται το αρρεναγωγείο σε διτάξιο και το σχολείο λειτουργεί ξανά ως 3/τάξιο. Το 1924 το αρρεναγωγείο υποβιβάστηκε σε 1/τάξιο διότι ιδρύθηκαν δύο νέα σχολεία στην περιφέρεια, του Ξενιάκου και του Κατωφυγίου. Από του 1924 μέχρι σήμερα το Σχολείο λειτουργεί ως 2/τάξιο. Υποβιβάστηκε σε 1/τάξιο 363/19-11-1925. Το 1926 συγχωνεύτηκε το αρρεναγωγείο και το θηλέων σε 2/τάξιο μεικτό 362/14-10-1926.

Το Δημοτικό σχολείο Μηλιαράδων ιδρύθηκε ως κοινό 302/3-9-1915

Το Δημοτικό Σχολείο Κατωφυγίου ιδρύθηκε ως κοινό 304/29-12-1917

Το Δημοτικό σχολείο Ξενιάκου ιδρύθηκε ως 1/τάξιο μεικτό 63/24-3-1924

Το Δημοτικό Σχολείο της Εμπάρου μέσα από το Μαθητολόγιο

Το σχολ. έτος 1899-1900 εγγράφονται στο σχολείο 52 μαθητές.

Το σχολ. έτος 1900-1901 εγγράφονται 50 μαθητές, στις τάξεις : Α (24), Β (14), Γ (7) και Δ (5). Η προέλευση των μαθητών ήταν από τα χωριά : Μηλιαράδω 22 μαθητές, Ξενιάκω 13, Έμπαρο 6, Θωμαδιανό 4 και Κατωφύγι 4 μαθητές. Επίσης φοιτούσε ένας μαθητής από τον οικισμό Καραβάδω (Κουμαντάκης Κων/νος τ. Γεωργ., ετών 12). Ο μικρός αριθμός μαθητών από την Έμπαρο εξηγείται από το γεγονός ότι η Έμπαρος κατοικούνταν από Τουρκοκρήτες. Με τη φυγή των Τουρκοκρητικών το 1897-98 άδειασε το χωριό αλλά δεν είχε προλάβει ακόμη να εποικιστεί από χριστιανούς γεγονός που συνέβη τα επόμενα χρόνια.

5. Ζαχαρία Πλαγιωτάκη, δασκάλου , 'Η ιστορία του χωριού Έμπαρος' , ανέκδοτη εργασία

6. Τα χωριά της Εμπάρου ήταν το Ξενιάκω, το Κατωφύγι, το Μηλιαράδω, το Θωμαδιανό, το Αφρατί, η Μάρθα και το Καραβάδω

Το σχολ. έτος 1901-1902 εγγράφονται 65 μαθητές στις τάξεις : Α 31 μαθητές, Β 13 μαθητές, Γ 13, και Δ 8 μαθητές. Η προέλευση των γονέων είναι από τους οικισμούς : Μηλιαράδω 26 μαθητές, Ξενιάκω 16 μαθητές, Κατωφύγι 8, Έμπαρο 7, Θωμαδιανώ 5 και Αφρατί 3 μαθητές.

Στα επαγγέλματα των γονέων κυριαρχεί ο γεωργός (40 μαθητών), ποιμήν (4), ξυλουργός (2 μαθ., ένας πατέρας), και από ένας στα επαγγέλματα : παντοπώλης, αγροφύλαξ, οινοπώλης, βαφεύς, κτίστης, εργάτης, σιδηρουργός, υποδηματοποιός, επαίτης ! και ανθρακεύς (ο Ταποκάκης, έκοβε πρίνους από τα Λασιθιώτικα βουνά τους έκαιγε σε καμίνι κάνοντάς τους κάρβουνα, τα οποία στη συνέχεια πουλούσε).

Το σχολ. έτος 1902-03 εγγράφονται 62 μαθητές στις τάξεις : Α 17 μαθητές, Β 14, Γ 18 και Δ 9 μαθητές. Σε 8 μαθητές υπάρχει η ένδειξη 'έμεινε εν τη ίδια τάξη'.

Το σχολ. έτος 1903-4 εγγράφονται 70 μαθητές στις τάξεις : Α 29, Β 8, Γ 16 και Δ 17 μαθητές. Σε 21 μαθητές υπάρχει η ένδειξη 'διετής'.

Το σχολ. έτος 1904-05 εγγράφονται 77 μαθητές στις τάξεις : Α 37, Β 12, Γ 13, Δ 12. Σε 31 μαθητές υπάρχει η ένδειξη 'διετής'. Δάσκαλος είναι ο Δημ. Καπετανάκης.

Το σχολ. έτος 1905-06 εγγράφονται 78 μαθητές στις τάξεις : Α 34, Β 21, Γ 12 και Δ 11 μαθητές.

Το σχολ. έτος 1906-07 εγγράφονται 85 μαθητές στις τάξεις : Α 43, Β 15, Γ 14, Δ 6 μαθητές. Δάσκαλος είναι ο Δημήτριος Αμαριωτάκης από τη Φουρνή Μεραμπέλου.

Το σχολ. έτος 1907-08 εγγράφονται 88 μαθητές στις τάξεις : Α 39, Β 18, Γ 16 και Δ 14 μαθητές. Η προέλευση των μαθητών είναι από τους οικισμούς : Μηλιαράδω 25, Ξενιάκω 26, Έμπαρο 19, Κατωφύγι 11 μαθητές, και Θωμαδιανώ 8 μαθητές.

Το σχολ. έτος 1908-09 εγγράφονται 93 μαθητές, στις τάξεις : Α 38, Β 14, Γ 22 και Δ 11 μαθητές. Σε 22 άτομα υπάρχει η ένδειξη 'διετής'. Δάσκαλος είναι ο Γ. Ε. Σεμερτζάκης.

Το σχολ. έτος 1909-10 στο σχολείο εγγράφονται 116 μαθητές. Το σχολείο λειτουργεί ως 'Ανώτερον' αφού προστέθηκε η Ε' τάξη. Δάσκαλος είναι ο Ζαχαρίας Πλαγιωτάκης. Οι μαθητές εγγράφονται στις τάξεις: Α 45, Β 16, Γ 15, Δ 21 και Ε 13 μαθητές. Οι 30 είναι 'διετείς' και οι περισσότεροι απ' αυτούς στην Α' τάξη.

Το σχολ. έτος 1910-11 εγγράφονται 109 μαθητές, στις τάξεις : Α 47, Β 10, Γ 15, Δ 12 και Ε 22 μαθητές (οι 5 προέρχονται από το Δημ. Σχολ. Μάρθας, ανάμεσά τους και ο Δράκος Συμιανάκης από Καραβάδω γεννηθείς το 1898).

Το σχολ. έτος 1911-12 συγχωνεύεται το Παρθεναγωγείο με το Αρρεναγωγείο και ο αριθμός των εγγεγραμμένων μαθητών & μαθητριών φτάνει τους 199. Εγγράφονται στις τάξεις : Α 103, Β 25, Γ 17, Δ 16, Ε 26 και ΣΤ 13. Οι 40 μαθητές & μαθήτριες της Α' τάξης επαναλαμβάνουν την τάξη.

Το σχολ. έτος 1912-13 εγγράφονται 167 μαθητές στις τάξεις : Α 67, Β 22, Γ 21, Δ 15, Ε 13 και ΣΤ 7 μαθητές. Οι 55 μαθητές είναι διετείς στη συντριπτική τους πλειοψηφία από την Α' τάξη. (Σημ. Μόνο για τους 151 μαθητές υπάρχει ένδειξη τάξης).

Τα επόμενα χρόνια ο αριθμός των μαθητών ήταν : 1913-14 μαθητές 140, 1914-15 μαθητές 157, (από το 1913-15 δάσκαλος ο Β. Βασιλάκης). 1915-16 107 (Δάσκαλος Γ. Πλαγιωτάκης), 1916-17 119, 1917-18 149. Το 1918 είναι μόνο αρρεναγωγείο και ο αριθμός των μαθητών μειώθηκε στους 82 ενώ το 1919-20 στους 79.

Το Παρθεναγωγείο Εμάρου

Ιδρύθηκε ως Β/θμιο παρθεναγωγείο με το 41/42/28-7-1903 και καταργήθηκε το 1911 οπότε και συγχωνεύτηκε με το Αρρένων. Μέχρι το 1903, έτος ίδρυσης του Παρθεναγωγείου, οι μαθήτριες που φοιτούσαν στο Δημοτικό Σχολείο Εμάρου ήταν

ελάχιστες. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά ότι το σχολ. έτος 1901-1902 οι μαθήτριες ήταν 3 έναντι 53 μαθητών, ενώ το επόμενο έτος 1902-3 σε σύνολο 60 παιδιών, οι μαθητές ήταν 56 και οι μαθήτριες 4 ! (Για την ιστορία τις αναφέρουμε : Η Άννα Πλαγιωτάκη (40 απουσίες, η Μαρία Σταυρουλάκη 29 απουσίες, η Γαλάτεια Κατζιλάκη και η Χρυσή Σταματάκη χωρίς απουσίες).

Αντλώντας στοιχεία από το μαθητολόγιο και το βιβλίο πιστοποιητικών Σπουδής του Παρθεναγωγείου έχουμε :

Το πρώτο έτος λειτουργίας του Παρθεναγωγείου 1903-4 είναι εγγεγραμμένες 45 μαθήτριες. Απ' αυτές οι 5 στην Β' τάξη ενώ οι υπόλοιπες 42 στην Α' με την ένδειξη δίπλα στο όνομά τους « πρώτην φοράν φοιτάν ». Από τις 5 μαθήτριες της Β' τάξης προήχθησαν οι 4, ενώ από τις 42 της Α' τάξης προήχθησαν μόνο οι 8 !

Οι μαθήτριες είναι γεννηθείσες των ετών 1891-1898, έχουν δηλαδή ηλικία 5 –12 ετών. Προέρχονται από τους οικισμούς Έμπαρο (8), Ξενιάκο (13), Μηλιαράδω (17), Κατωφύγι (3), Θωμαδιανώ (4). Ο μικρός αριθμός των μαθητριών από την Έμπαρο, οικισμός μεγαλύτερος από Ξενιάκω και Μηλιαράδω και εκείνη την περίοδο, ερμηνεύεται από το γεγονός ότι η Έμπαρος είχε λίγους χριστιανούς κατοίκους, λόγω των ευφόρων εδαφών της ήταν τουρκοχώρι, το οποίο εγκατάλειψαν οι τουρκοκρητικοί κάτοικοί του μετά την επανάσταση του 1897-98 και την έλευση του νέου καθεστώτος της αυτονομίας. Θα επικοισθεί με χριστιανούς τα αμέσως επόμενα έτη.

Η συντριπτική πλειοψηφία των γονέων είναι γεωργοί 37 από τους 45, σύμφωνα με το μαθητολόγιο, 2 ποιμένες, ένας κτηματίας, ένας σιδηρουργός (χαρκιάς), ένας καφεπώλης, ένας υποδιδάσκαλος, ένας μυλωνάς και ένας κτίστης. Δασκάλα του παρθεναγωγείου ήταν η Μαρία Αρετάκη.

Το επόμενο σχολ. έτος 1904-05 είναι εγγεγραμμένες 50 μαθήτριες. Η μεγαλύτερη απ' αυτές έχει ηλικία 14 ετών. Από τις 50 μαθήτριες προήχθησαν οι 29 : 19 από την Α' τάξη, 6 από τη Β' τάξη και 4 από τη Γ' τάξη. Δασκάλα εξακολουθεί να είναι η Μαρία Αρετάκη.

Το σχολ. έτος 1905-06 είναι εγγεγραμμένες 58 μαθήτριες. Απ' αυτές προήχθησαν 18. Από την Α' τάξη προήχθησαν 4 μαθήτριες, από τη Β' τάξη 5, από τη Γ' 6 και από τη Δ' τάξη 2 μαθήτριες. Δασκάλα υπηρετεί η Μαρία Αρετάκη.

Το σχολ. έτος 1906-07 είναι εγγεγραμμένες 82 μαθήτριες με δασκάλα τη 13χρονη Σοφία Αμαριώτη από τη Φουρνή Λασιθίου. Το έτος αυτό προήχθησαν 16 μαθήτριες. Από την Α' τάξη 6, από τη Β' 2, από τη Γ' τάξη 4 και από τη Δ' τάξη 4.

Το σχολ. έτος 1907-08 είναι εγγεγραμμένες 81 μαθήτριες με δασκάλα την Ευδοξία Σφακιανάκη. Προήχθησαν μόνο οι 21 μαθήτριες. Από την Α' τάξη προήχθησαν 10 μαθήτριες, από τη Β' τάξη 8, από τη Γ' 1 και από τη Δ' τάξη 2 μαθήτριες.

Το σχολ. έτος 1908-09 είναι εγγεγραμμένες 80 μαθήτριες με δασκάλα την Αμαλία Ζωγραφάκη. Απ' αυτές προήχθησαν 18. Από την Α' 4, από τη Β' 10 και από τη Γ' 4 μαθήτριες. Άλλες εγκατέλειψαν τη φοίτηση, ενώ 50 « έμειναν εν τη αυτή τάξει ». Απορρίφθηκαν 32 μαθήτριες από την Α' τάξη, 6 από τη Β', 9 από τη Γ' και 3 από τη Δ' τάξη.

Το σχολ. έτος 1909-10 έχουμε 70 μαθήτριες με δασκάλα την Αμαλία Ζωγραφάκη. Από τις 70 μαθήτριες προήχθησαν 18. Από την Α' τάξη προήχθησαν 4 και απορρίφθηκαν 33 μαθήτριες, από τη Β' τάξη προήχθησαν 2 και απορρίφθηκαν 10,

από τη Γ΄ τάξη προήχθησαν 7 και απορρίφθηκαν 3, ενώ από την Δ΄ τάξη προήχθησαν 3 και απορρίφθηκαν 2.

Το σχολ. έτος 1910-11 έχουμε 46 μαθήτριες. Απ' αυτές προήχθησαν 14 και έχουμε 7 νέες εγγραφές. Άλλες εγκατέλειψαν τη φοίτηση και άλλες απορρίφθηκαν. Από την Α΄ τάξη απορρίφθηκαν 14 μαθήτριες, από τη Β΄ 2, από τη Γ΄ 1 και από τη Δ΄ μία μαθήτρια. Δασκάλα του Παρθεναγωγείου ήταν η Ευδοξία Σφακιανάκη.

Το έτος αυτό (1911) καταργείται το Παρθεναγωγείο και συγχωνεύεται με το Αρρεναγωγείο συγκροτώντας το μεικτό Δημ. Σχολ. Εμπάρου. Το μαθητολόγιο του Παρθεναγωγείου Εμπάρου συνεχίζεται μετά από το σχολ. έτος 1917-18.

6. Δημοτικό Σχολείο Καλαμίου

Το Σχολείο ιδρύθηκε σύμφωνα με το βιβλίο ιστορίας του σχολείου¹, το Σεπτέμβριο του 1879. Για την οργάνωση και εποπτεία του Σχολείου καθώς και την πληρωμή του δασκάλου μεριμνούσε η Δημογεροντία Λασιθίου κατά το διάστημα 1879-1895. Από το τετράδιο ιστορίας του Σχολείου πληροφορούμαστε ότι : « Κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας και συγκεκριμένα πριν του έτους 1880 ως διδακτήριον εχρησιμοποιούντο διάφορα ιδιωτικά οικήματα εξευρισκόμενα υπό της δημογεροντίας. Κατά το έτος όμως 1879 έως το 1880 ανηγέρθη διδακτήριον εις το χωρίον και το οποίον εξακολουθεί να χρησιμοποιείται διά την στέγασιν του σχολείου και σήμερα (1954). Την ανέγερσιν του διδακτηρίου ενήργησεν τότε η ενορία Καλαμίου, διά προσωπικής εργασίας απάντων των κατοίκων εκπροσωπούμενη τότε υπό του ιερέως παπά Αντωνίου Μαυράκη και του τότε ενοριακού επιτρόπου Ιωάννου Μακράκη. Αρχιτεχνίτης του έργου τούτου ήτο ο Καρπάθιος Μιχαήλ Μπίλιαρης. Εις το έργον τούτο υπήρξεν πρωτόπορος ο Νικήτας Μουζουράκης εξέχον πρόσωπον της Κοινότητος, διατελέσας δημογέροντας και αργότερα πρόεδρος της Κοινότητος. Το ανεγερθέν διδακτήριον είναι τύπου μονοταξίου σχολείου, αποτελούμενον εκ μιας μόνον αιθούσης. Κατά το 1923 οπότε το σχολείον προήχθη εις διτάξιον εγένετο μικροεπισκευή τούτου, ήτοι εχωρίσθη εις δύο αιθούσας διά προχείρου ξυλίνου χωρίσματος. Κατά το 1952 επεσκευάσθη τούτο δι' αντικαταστάσεως της στέγης της χωματίνης, διά στέγης συγχρόνου εκ κεραμιδιών, δαπάνας του εφεδρικού ταμείου Ηρακλείου. Σχολικός κήπος εν τω σχολείω δεν υπάρχει λόγω της θέσεως του διδακτηρίου το οποίον εκτίσθη εν μέσω οικιών. Κατάλληλος έκτασις διά σχολικόν κήπον δεν εξευρέθη αν και κατεβλήθη πολλάκις προσπάθεια προς τον σκοπόν τούτον. Σχολική και Μαθητική βιβλιοθήκη λειτουργεί εν τω σχολείω περιέχουσα ικανόν αριθμόν βιβλίων, τα οποία χρησιμοποιούνται και υπό του προσωπικού του Σχολείου και υπό των μαθητών...».

Το παραπάνω διάστημα (1897-1895) υπηρέτησαν ως γραμματοδιδάσκαλοι οι παρακάτω : Το πρώτο σχολ. έτος δάσκαλος υπηρέτησε ο Νικόλαος Χατζάκης από τον Άγιο Βασίλειο. Τα επόμενα έτη υπηρέτησαν οι : Γραμματικάκης Εμμανουήλ (1880-86), Μοσχοβάκης Γεώργιος (1887-88) από Κεφαλοβρύσι, Πυροβολάκης Γεώργιος (1888-89), Καπετανάκης Μιχαήλ (1889-90) από την Άνω Βιάννο, Σωχωράκης Εμμανουήλ (1890-95). Το έτος 1895-96 το σχολείο δεν λειτούργησε λόγω της επανάστασης.

Το Σχολείο κατά την Κρητική Πολιτεία

Από έγγραφο του δασκάλου Ιωάννη Χουλάκη με ημερ/νία 23-11-1899 προς τον επιθεωρητή Δημοσίας εκπαίδευσεως Κρήτης, για την κατάσταση του διδακτηρίου και τα εποπτικά όργανα, τον πληροφορεί ότι ουσιαστικά βρήκε μόνο το σκελετό του σχολείου αφού τα λίγα θρανία του ήταν άχρηστα, δεν υπήρχε κανένα εποπτικό όργανο, ενώ τα παράθυρα ήταν άνευ υέλων. Βρήκε μόνο ένα τραπέζι και ένα κουδούνι.

«...Εν τη σχολή του χωρίου Καλάμι τη κοινότητι του χωρίου τούτου ανηκούση, ουδέν όργανον διδακτικόν εύρον. Άλλ' ουδέν έπιπλον ή σκεύος, εκτός ενός κώδωνος, μιας τραπέζης και ολίγων θρανίων πεπαλαιωμένων και ουδέ τους ημίσεις των μαθητών χωρούνται. Ένεκα δε όλων ακαταλλήλου της κατασκευής αυτών εις αχρηστίαν περιπιπτόντων όθεν θεωρητέων και τούτων, ως μη υπάρχόντων.

1. Λεύκωμα ιστορίας του σχολείου που συνέγραψε το 1953 ο δάσκαλος Θεοδωράκης Ιωάννης.

Έχουμε λοιπόν ούτω τον σκελετόν της Σχολής μόνον έχοντα μήκος μέτρα Γαλλ.10,92, πλάτος 4,30, ύψος δε 3,71. Τα παράθυρα άνευ υέλων (τζάμια), το δε πάτωμα δε σανιδωμένον, την οροφήν καλήν (ταβάνι με τάβλαις), την θύραν και τα παράθυρα καλώς κλείοντα (τα ταβλιά μόνον έσωθεν τοποθετημένα), χρησιμεύει δε αντί έδρας διδασκαλικής καναπές, εκ της μιας πλευράς της σχολής μέχρι της ετέρας διήκων και τω νοτίω μετώπω ταύτη προσκευαθλωμένοι, της σχολής διευθυνομένης, από βορρά προς Νότον...».

Επί Κρητικής Πολιτείας ιδρύθηκε ως 1/τάξιο 11-87-7-10-1899,78/51/15-9-1900, ως αδιαίρετο 103/67/3-9-1901, ως Β/θμιο αδιαίρετο 41/42/28/7/1903. Προήχθη το 1/τάξιο εις 2/τάξιο μεικτό 274/28-11-1920.

Δεκαεννιά χρόνια μετά την Κρητική Πολιτεία (συγκεκριμένα στις 2 Δεκεμβρίου 1932) επισκέφτηκε το Καλάμι ο επιθεωρητής Μεραμβέλλου & Βιάννου Ι. Βαλέγρας. Στην έκθεσή του περιγράφει με τα μελανώτερα χρώματα την κατάσταση τόσο του χωριού όσο και του σχολείου.

« Το χωρίον τούτο είναι από τα χειρότερα της επαρχίας Βιάννου. Είναι κτισμένον εις μίαν γούβαν, κλειστήν πανταχόθεν, από την οποίαν περνά ο Μπλάβος ποταμός. Σε έκταση μόλις 20 στρεμμάτων είναι κτισμένα 200 σπίτια, το ένα κολλημένο στο άλλο με δρόμους στενούς και βρώμικους. Εις το μέσον περίπου των σπιτιών αυτών είναι το σχολείον, ένα οίκημα κτισμένον προ 60 ετών και προορισμένον για 30 παιδιά. Τώρα φοιτούν 80 και είναι χωρισμένον με σανίδας σε δύο αιθούσας. Είναι ευνόητον τι γίνεται εκεί κατά την διδασκαλίαν.

Εκάστη αίθουσα έχει δύο μικρά, πολύ μικρά, παράθυρα από τα οποία ούτε αέρας ούτε φως μπαίνουν.

Αφ' ότου εκτίσθη δεν επήρε καμιά μεταβολή. Έτσι είναι με τον πρώτο καναπέ και την σανιδένια πολυθρόνα, που ήταν καμωμένα για το δάσκαλο. Ακίνητη σαν τα στασίδια των ηγουμένων στα μοναστήρια !

Μέσα στην τρώγλη αυτή μαζεύονται τα 80 παιδιά, κι αυτά ασθενικά, ωχρά, μεσόγυμνα, ακάθαρτα. Από την θέση που έχει το καθένα δεν μπορούν να κινηθούν. Η μόνη εργασία που κάνουν είναι να έχουν το βιβλίον ανοικτό και να περιμένουν να έλθη η σειρά των για να κάμουν μάθημα.

Οι διδάσκαλοι δύο λείψανα της εποχής, που χτίστηκε και το σχολείο, ούτε από σχολεία εργασίας ούτε από νέας μεθόδους παίρνουν. Είναι αρκετόν να διδάσκουν γραφήν και ανάγνωσιν.

Η Διδασκάλισσα ευρίσκεται σε ένα βαθμό παραπάνω από τον δάσκαλο. Διδάσκει εργόχειρα στα κορίτσια, επιμένει στην καθαριότητα, τα θέλει κτενισμένα και καθαρά, λέγει τα ίδια και στις μητέρες των...».

Το διδακτήριο στεγάστηκε στο ίδιο κτήριο μέχρι το 1980, έτος κατάργησης του σχολείου. Οι λίγοι μαθητές του μεταφέρθηκαν στο σχολείο του παραλιακού οικισμού της Ψαράς Φοράδας².

Το Δ.Σ. Καλαμίου σύμφωνα με τα διασωθέντα βιβλία (Έλεγχος Προόδου & Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής)

Το πρώτο έτος λειτουργίας **1899-1900** εγγράφονται 79 μαθητές και μαθήτριες (60 αγόρια και 19 κορίτσια) γεννηθέντες των ετών 1889 – 1894. Από τους 79 μαθητές οι 17 είναι από τη Ζούρβα και οι υπόλοιποι από το Καλάμι.

2. Λεύκωμα ιστορίας του σχολείου. Τα στοιχεία των τελευταίων ετών συνέλεξε ο δάσκαλος Πασσίσης Αθανάσιος.

Δάσκαλος είναι ο Ιωάννης Χουλιάκης . Από τους 79 μαθητές σύμφωνα με το Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής προήχθησαν οι 56 μαθητές ανάμεσά τους και 6 κορίτσια. Όλοι οι προαχθέντες ανήκουν στην Α! τάξη. Τρεις μαθητές βαθμολογήθηκαν με με 'άριστα (4)', 12 μαθητές με βαθμολογία 3 και χαρακτηρισμό 'πάνυ καλώς' και 41 μαθητές με το χαρακτηρισμό 'καλώς' και βαθμολογία (2). Η διαγωγή των μαθητών είναι κοσμιωτάτη (36 μαθητές), κοσμία (17 μαθητές) και 'ουχί πάντοτε κοσμία' 3 μαθητές. Βρέθηκαν 14 μαθητές με απουσίες από 10-60. Χρόνος εκδόσεως των πιστοποιητικών είναι η 29 Ιουνίου 1900.

Στο επάγγελμα των γονέων κυριαρχεί ο γεωργός ενώ υπάρχει ένα σιδηρουργός (Ανδρέας Τζανάκης), ένας αγροφύλαξ (Ιωάν. Μιχελινάκης) και ένας διδάσκαλος (Ι. Χουλιάκης).

Το σχολικό έτος 1900-1901 εγγράφονται 68 μαθητές ηλικίας 5-15 ετών. Όλοι κατάγονται από το Καλάμι εκτός της Αικ. Τσικαλουδάκη από τη Ζούρβα. Από τους 68 είναι κορίτσια μόνο πέντε (Δοξανιά Αρχοντουλάκη, Δέσποινα Ι. Αρχοντουλάκη , Σοφία Μιχελινάκη, Ελένη Χ. Σωμαράκη, Αικ. Τσικαλουδάκη). Από τους 68 μαθητές προήχθησαν 40. Με το χαρακτηρισμό 'καλώς' 37 μαθητές, 2 μαθητές με το χαρακτηρισμό 'πάνυ καλώς' και ένας (Εμ. Δημητρομανωλάκης) με 'άριστα'. Δάσκαλος υπηρετεί ο Ι. Χουλιάκης .

Το σχολ. έτος 1901-1902 εγγράφονται 65 μαθητές ανάμεσά τους και 14 μαθήτριες. Δάσκαλος είναι ο Χ. Αγαπάκης. Από τους 65 προήχθησαν 26 μαθητές ανάμεσά τους και τρεις μαθήτριες (Δέσποινα Αρχοντουλάκη, Δοξανιά Αρχοντουλάκη, Ελένη Σωμαράκη). Οι προαχθέντες ανήκουν στις τάξεις : Α (7), Β (14), Γ (2) και Δ (3). Προήχθησαν με 'άριστα' 5 μαθητές, με 'πάνυ καλώς' 5 μαθητές και με χαρακτηρισμό 'καλώς' (11 μαθητές). Η διαγωγή των προαχθέντων μαθητών ήταν : κοσμιωτάτη (15 μαθητές), κοσμία (11 μαθητές) .

Το σχολ. έτος 1902-1903 εγγράφονται 48 μαθητές ανάμεσά τους και 6 κορίτσια. Φοιτούν στις τάξεις : Δ (10 μαθητές), Γ (13 μαθητές), Β (9 μαθητές), Α (16 μαθητές). Από τους 48 προήχθησαν συνολικά 27 μαθητές. Από τη Δ' τάξη 7 (6 'καλώς' και ένας 'πάνυ καλώς'), από τη Γ' τάξη 9 μαθητές (όλοι με το χαρακτηρισμό 'καλώς') , από τη Β' τάξη 6 μαθητές (όλοι με το χαρακτηρισμό 'καλώς' , και από την Α' τάξη μόνο 5 μαθητές (όλοι 'καλώς') . Η διαγωγή τους είναι : των 20 μαθητών κοσμιωτάτη, των 6 κοσμία και ενός 'ουχί πάντοτε κοσμία'. Δάσκαλος υπηρετεί ο Εμ. Επιτροπάκης.

Το σχολ. έτος 1903-1904 εγγράφονται 42 μαθητές (καμιά μαθήτρια). Εγγράφονται στις τάξεις : Δ (9), Γ (10), Β (7) και Α (16 μαθητές). Από τους 42 προήχθησαν οι 19 μαθητές. Από τη Δ' τάξη 5 (4 'καλώς', 1 'πάνυ καλώς') από τη Γ' τάξη 4 (3 'καλώς' , 1 'πάνυ καλώς'), από τη Β' τάξη 6 (5 'καλώς', 1 'πάνυ καλώς') και από την Α' τάξη 4 (όλοι 'καλώς'). Η διαγωγή όλων των μαθητών είναι κοσμιωτάτη. Δάσκαλος υπηρετεί ο Αδαμάντιος Φραγκιαδούλης.

Το σχολ. έτος 1904-1905 εγγράφονται 44 μαθητές από τους οποίους προήχθησαν 21 μαθητές. Στην Α' τάξη 18 μαθητές από τους οποίους προήχθησαν μόνο 5 (3 'καλώς', 2 'πάνυ καλώς'), στην Β' τάξη 4 μαθητές προήχθησαν και οι 4 (3 'καλώς' , 1 'πάνυ καλώς'). Στη Γ' τάξη εγγράφησαν 11 μαθητές από τους οποίους προήχθησαν οι 6 (5 'καλώς', 1 'πάνυ καλώς'), και στην Δ' τάξη εγγράφησαν 11 μαθητές και αποφοίτησαν οι 6 (4 'καλώς' , 2 'πάνυ καλώς'). Δάσκαλος υπηρετεί ο Δ. Αγαπάκης.

Το σχολ. έτος 1905-1906 εγγράφονται 39 μαθητές (καμιά μαθήτρια). Από τους 39, προήχθησαν 19. Από τη Δ' τάξη κρίθηκαν άξιοι απόλυσης 4 μαθητές (3 'καλώς' ,

1 'πάνυ καλώς'), από τη Γ' τάξη προήχθησαν 4 μαθητές (όλοι 'καλώς'), από τη Β' τάξη 4 μαθητές (3 'καλώς', 1 'πάνυ καλώς'). Από την Α' τάξη προήχθησαν 7 μαθητές (όλοι καλώς). Δάσκαλος υπηρετεί ο Εμ. Επιτροπάκης.

Το σχολ. έτος 1906-1907 εγγράφονται 42 μαθητές. Απ' αυτούς προήχθησαν 20. Από τους 7 μαθητές της Δ' τάξης κρίθηκαν άξιοι απόλυσης οι 4 (3 'καλώς', 1 'πάνυ καλώς'), από τους 8 μαθητές της Γ' τάξης προήχθησαν οι 6 (όλοι 'καλώς'), από τους 8 μαθητές της Β' τάξης προήχθησαν οι 6 (5 'καλώς', 1 'πάνυ καλώς'). Από τους 19 μαθητές της Α' τάξης προήχθησαν μόνο 4 μαθητές (2 'καλώς', 2 'πάνυ καλώς'). Δάσκαλος υπηρετεί ο Εμ. Επιτροπάκης.

Το σχολ. έτος 1907-1908 εγγράφησαν 36 μαθητές, καμμιά μαθήτρια (οι 33 από το Καλάμι, 2 από το Κακού Μον. και ένας από το Συκολόγο). Προήχθησαν 22 μαθητές. Αναλυτικά : στη Δ' τάξη εγγράφησαν 9 μαθητές, απολύθηκαν οι 7 (6 'καλώς', 1 'πάνυ καλώς'). Στη Γ' τάξη εγγράφησαν 7 μαθητές, προήχθησαν οι 4 (όλοι 'καλώς'), στη Β' τάξη εγγράφησαν 7 προήχθησαν οι 5 (1 'καλώς', 4 'πάνυ καλώς'). Στην Α' τάξη εγγράφησαν 13 μαθητές από τους οποίους προήχθησαν οι 6 (5 'καλώς', 1 'πάνυ καλώς'). Δάσκαλος είναι ο Εμ. Επιτροπάκης.

Το σχολ. έτος 1908-1909 εγγράφονται 37 μαθητές (καμμιά μαθήτρια). Είναι ηλικίας 7-14 ετών. Από τους 37 μαθητές προήχθησαν 22 μαθητές. Στην Δ' τάξη είχαν εγγραφεί 5 μαθητές, κρίθηκαν άξιοι απόλυσης και οι 5 (2 'καλώς', 3 'πάνυ καλώς'). Στην Γ' τάξη εγγράφησαν 8 μαθητές, προήχθησαν οι 6 (2 'καλώς', 4 'πάνυ καλώς'), στη Β' τάξη εγγράφησαν 6 μαθητές προήχθησαν και οι 6 (2 'καλώς', 4 'πάνυ καλώς') και στην Α' τάξη εγγράφησαν 18 μαθητές από τους οποίους προήχθησαν μόνο οι 4 (3 'καλώς', 1 'πάνυ καλώς'). Δάσκαλος υπηρετεί ο Εμμανουήλ Ι. Γιαλιαδάκης.

Το σχολ. έτος 1909-1910 εγγράφησαν 30 μαθητές ανάμεσά τους μια μόνο μαθήτρια (η Ευπραξία Μανουσάκη). Από τους 30, προήχθησαν οι 15. Στη Δ' τάξη εγγράφονται 7 μαθητές απολύθηκαν οι 4 (όλοι 'καλώς'). Στη Γ' τάξη εγγράφονται 7 μαθητές, προήχθησαν οι 4 (όλοι 'καλώς'). Στη Β' τάξη εγγράφησαν 4 μαθητές προήχθησαν οι 3 (2 'καλώς', 1 'πάνυ καλώς'). Στην Α' τάξη εγγράφονται 12 μαθητές προήχθησαν μόνο οι 4 (3 'καλώς', 1 'πάνυ καλώς'). Δάσκαλος υπηρετεί ο Εμ. Επιτροπάκης.

Το σχολ. έτος 1910-1911 εγγράφονται 33 μαθητές. Όλοι κατάγονται από το Καλάμι, ένας από το Κακού. Προήχθησαν μόνο 10 μαθητές. Στη Δ' τάξη είχαν εγγραφεί 6 μαθητές και κρίθηκαν άξιοι απόλυσης οι 4 (3 'καλώς', 1 'πάνυ καλώς'). Στη Γ' τάξη είχαν εγγραφεί 5 μαθητές, προήχθησαν 3 (2 'καλώς', 1 'πάνυ καλώς'). Στη Β' τάξη είχαν εγγραφεί 5 μαθητές, προήχθησαν 2 (και οι 2 'καλώς'). Στην Α' τάξη είχαν εγγραφεί 17 μαθητές. Προήχθη μόνο ένας ! (ο Γεώργιος Δασκαλάκης). Η διαγωγή των προαχθέντων μαθητών ήταν κοσμιωτάτη (9 μαθητές) και ενός κοσμία. Δάσκαλος υπηρετεί ο Εμ. Δ. Αγγελάκης.

Το σχολ. έτος 1911-1912 εγγράφησαν 40 μαθητές και προήχθησαν μόνο 16. Στη Δ' τάξη εγγράφησαν 6 μαθητές και κρίθηκαν άξιοι απόλυσης και οι 6 (2 'καλώς', 4 'πάνυ καλώς'). Στη Γ' τάξη είχαν εγγραφεί 4 μαθητές προήχθησαν οι 3 (1 'καλώς', 2 'πάνυ καλώς'). Στη Β' τάξη εγγράφησαν 4 μαθητές προήχθησαν οι 3 (2 'πάνυ καλώς', 1 'καλώς'). Στην Α' τάξη είχαν εγγραφεί 26 μαθητές. Ανάμεσά τους και 6 κορίτσια τα οποία δεν προσήλθαν καθόλου να φοιτήσουν. Προήχθησαν μόνο 4 (1 'καλώς' και 3 'πάνυ καλώς'). Δάσκαλος υπηρετεί ο Χαράλαμπος Κυριακάκης.

Το σχολ. έτος 1912-13 εγγράφησαν 50 μαθητές. Προήχθησαν μόνο 12. Στην Δ΄ τάξη είχαν εγγραφεί 4 μαθητές προήχθη ο ένας (‘πάνυ καλώς (8)’). Στη Γ΄ τάξη εγγράφησαν 5 μαθητές, προήχθησαν 2 (και οι 2 ‘καλώς’). Στη Β΄ τάξη εγγράφησαν 5, προήχθησαν 2 (1 ‘καλώς’, 1 ‘πάνυ καλώς’). Στην Α΄ τάξη εγγράφησαν 36 μαθητές ανάμεσά τους και 14 κορίτσια από τα οποία δεν προήχθη κανένα ! Από τους υπόλοιπους της Α΄ τάξης (24 αγόρια) προήχθησαν τα 7 (3 ‘καλώς’ , 4 ‘πάνυ καλώς’). Δάσκαλος υπηρετεί ο Χ. Κυριακάκης.

Το σχολ. έτος 1913-14 εγγράφησαν 57 μαθητές από τους οποίους προήχθησαν οι 29. Στην Δ΄ τάξη είχαν εγγραφεί 5 μαθητές, προήχθησαν οι 3 (1 ‘καλώς’ , 2 ‘πάνυ καλώς’). Στη Γ τάξη είχαν εγγραφεί 5 μαθητές, προήχθησαν οι 3 (1 ‘καλώς’, 2 ‘πάνυ καλώς’). Στη Β τάξη εγγράφησαν 38 (οι 20 θήλεις). Προήχθησαν 14 (7 ‘καλώς’ , 6 ‘πάνυ καλώς’, μία ‘άριστα’ (η Μαρία Ι. Βελημβασάκη). Το έτος αυτό προήχθησαν αρκετά κορίτσια (Ελένη Ι. Βελημβασάκη, Μαρία Ι. Βελημβασάκη, Μαρία Δασκαλάκη, Αικ. Μουζουράκη, Μαρία Μιχελινάκη, Μαρία Π. Μιχελινάκη, Αικ. Παπαδοκαλάκη, Μαρία Φραγκάκη). Δάσκαλος υπηρετεί ο Αριστομένης Μηλιαράκης.

7. Δημοτικό Σχολείο Μάρθας

Το Δημοτικό σχολείο Μάρθας ιδρύθηκε με ενέργειες των κατοίκων ύστερα από πρωτοβουλία του ιερέα Γεωργίου Μιλιαρά απεσταλμένου του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων. Αρχιγραμματέας του Πατριαρχείου, άνθρωπος των γραμμάτων και της δράσης ο παπά-Γιώργης με τον ερχομό του στη Μάρθα παρακινεί τους κατοίκους και συναποφασίζουν την ανέγερση του σχολικού διδακτηρίου.

Το διδακτήριο

Το διδακτήριο κτίστηκε σε οικόπεδο που παραχώρησε η ενορία Μάρθας στο ανατολικό τμήμα του αύλειου χώρου της εκκλησίας του Αγ. Ιωάννη καθεδρικού ναού του χωριού. Είχε εμβαδόν 45 τ.μ., ξύλινο πάτωμα και στέγη από κεραμίδια. Στερούνταν φωτισμού και αερισμού και περιφράχτηκε με τοίχειο. Απέναντι από το σχολείο υπήρχε ένα μικρό δωμάτιο, στο οποίο φιλοξενούνταν ο δάσκαλος. Το δωμάτιο αυτό χρησιμοποιήθηκε αργότερα ως γραφείο της Κοινότητας Μάρθας. Το διδακτήριο βρισκόταν στα σημερινά γραφεία του Δημοτικού Διαμερίσματος Μάρθας. Είχε σχολικό κήπο με δέντρα έκτασης 230 τ.μ. μπροστά και ανατολικά από το σχολείο. Ο κήπος χωριζόταν από το σχολείο με δημόσιο δρόμο. Το διδακτήριο επισκευάστηκε για πρώτη φορά το έτος 1927. Επειδή δεν μπορούσε να καλύψει τις ανάγκες των μαθητών, ο αριθμός των οποίων ολοένα και αυξανόταν, το σχολείο μεταφέρθηκε τη δεκαετία του 1950 στο σημερινό διδακτήριο που ανεγέρθηκε για το σκοπό αυτό¹.

Οι μεταβολές επί Κρητικής Πολιτείας ήταν οι παρακάτω : Ιδρύθηκε ως 1/τάξιο 11/87/7-10-1899, ως γραμματοδιδασκαλείο 78/51/15-9-1900, ως ημιημερήσιο Εμπάρου-Μάρθας, καταργουμένου του γραμματοδιδασκαλείου 87/66/27-11-1900. Ιδρύθηκε ως αδιαίρετο 103/67/3-9-1901, ως Γ/θμιο αδιαίρετο 41-42/28-7-1903.

Το α΄ έτος της λειτουργίας του (1899-1900) λειτούργησε με 4 τάξεις και 48 μαθητές. Οι 12 απ' αυτούς (Εμ. Ι. Αλεξάκης, Εμ. Γ. Αλεξάκης, Ιωάν. Ν. Αλεξάκης, Χαρίδημος Ε. Αλεξάκης, Παύλος Κουμάκης και Σπυρ. Στυλιανάκης) προερχόταν από τον Καραβάδω γειτονικό με τη Μάρθα οικισμό. Ήταν εγγεγραμμένα και δύο κορίτσια (Φωτεινή Κουναντάκη, Ελένη Ζερβάκη) τα οποία 'ουδόλως εφοίτησαν'. Δάσκαλος το σχολ. έτος 1899-1900 υπηρετεί ο Κων/νος Κατζιλιάκης, μαθητής σχολαρχείου με 12ετή πείρα. Διορίστηκε με μισθό 40 χρυσές δραχμές.

Το σχολ. έτος 1900-1901 εγγράφονται 45 μαθητές. Οι 18 απ' αυτούς κατάγονται από τον οικισμό Καραβάδω και ένας από το Ίνι. Οι υπόλοιποι από την Μάρθα.

Το έτος 1901-02 εγγράφονται 51 μαθητές. Οι 18 απ' αυτούς κατάγονται από Καραβάδω.

Το 1902-03 εγγράφονται 39 μαθητές, οι 15 από τον οικισμό Καραβάδω. Από τους 39 μαθητές οι 33 επανέλαβαν την τάξη που φοιτούσαν (οι περισσότεροι ανήκαν στην Α΄ τάξη).

Το 1903-04 φοιτούν 42 μαθητές οι 15 από Καραβάδω. (Οι 17 φοιτούν στην Α΄ τάξη , 7 στη Β΄, 13 στη Γ΄ και 5 στη Δ΄)

Το 1904-05 φοιτούν 54 μαθητές. Οι 15 προέρχονται από Καραβάδω, και 4 από τα χωριά του Οροπεδίου Λασηθίου (Μαγουλά, Ψυχρό, Πλάτη) οι κάτοικοι των οποίων χρησιμοποιούσαν τη Μάρθα ως μετόχι (χειμαδιό).

Το 1905-06 εγγράφονται 38 μαθητές, οι 9 από Καραβάδω και οι 5 από Μαγουλά, Ψυχρό και Πλάτη.

1. Πληροφορίες του Κοινοτάρχη Φραγκάκη Μιχαήλ προς το δάσκαλο του σχολείου Τζερμιά Ιωάννη (1993).

Το 1906-07 εγγράφονται 33 μαθητές, οι 7 από Καραβάδω οι δύο από Ψυχρό και οι υπόλοιποι από Μάρθα. Δάσκαλος υπηρετεί ο Ιωάννης Χετζάκης.

Το 1907-08 εγγράφονται 42 μαθητές, οι 11 από Καραβάδω και οι 12 από Μαγουλά, Ψυχρό και Πλάτη. Δάσκαλος υπηρετεί ο Εμ. Αθ. Κολιακουδάκης.

Το 1908-09 32 μαθητές οι 8 από Καραβάδω και οι 2 από Πλάτη, Ψυχρό. Δάσκαλος υπηρετεί ο Ε. Παναγιωτάκης.

Το 1909-10 εγγράφονται 31 μαθητές οι 8 από Καραβάδω, οι 3 από Μαγουλά και Ψυχρό. Το σχολείο λειτουργεί ως Γ/βάθμιο αρρεναγωγείο.

Το 1910-11, 38 μαθητές οι 10 από Καραβάδω. Δάσκαλος υπηρετεί ο Εμ. Κολιακουδάκης.

Το 1911-12 εγγράφονται 65 μαθητές. Οι 20 προέρχονται από τον Καραβάδω. Δάσκαλος υπηρετεί ο Εμ. Δροσατάκης.

Το 1912-13 εγγράφονται 55 μαθητές. Οι 18 απ' αυτούς προέρχονται από τον οικισμό Καραβάδω. Δάσκαλος υπηρετεί ο Εμ. Δροσατάκης από τον οικισμό Μηλιαράδω.

Το 1913-14 εγγράφονται 70 μαθητές, οι 23 απ' αυτούς προέρχονται από τον οικισμό Καραβάδω.

Μελετώντας το βιβλίο Γενικού Ελέγχου παρατηρούμε έντονο το πρόβλημα της αφοιτησίας. Πολλές απουσίες μαθητών οφείλονταν κυρίως στο ότι οι γονείς είτε λόγω νοοτροπίας (περίπτωση κοριτσιών) δεν τους επέτρεπαν να φοιτούν, είτε λόγω αγροτικών ασχολιών δεν επέτρεπαν στα παιδιά τους την τακτική φοίτηση. Αρκετές επίσης απουσίες μαθητών από τον Καραβάδω οφείλονται στην ύπαρξη του χειμάρρου Μπαρίτη ο οποίος διασχίζει τις περιφέρειες των χωριών Καραβάδω και Μάρθα. Ο χείμαρρος για πολλές μέρες το χειμώνα είναι απροσπέλαστος.

Δάσκαλοι υπηρετούν οι παρακάτω : Ιωάννης Χετζάκης (1903-07), Εμ. Αθ. Κολιακουδάκης (1907-8 & 1910-11), Εμ. Παναγιωτάκης (1908-1910), Ε.Ν. Δροσατάκης (1911-13), Παπά Ηράκλειος Φραγκιαδάκης (1913-14), Ε. Γιαννακόπουλος 1915-16 και Ι. Μπλαβάκης (1916-20)

Συνθήκες φοίτησης των μαθητών από τον Καραβάδω

Οι συνθήκες φοίτησης των μαθητών από τον Καραβάδω στο Δημοτικό Σχολείο της Μάρθας ήταν πολύ άσκημες. Τα παιδιά ήταν αναγκασμένα να διανύουν περπατώντας 2 χιλιόμετρα κάθε πρωί και 2 το βράδυ για 6 μέρες τη βδομάδα. (Μόνο η Α' τάξη δεν φοιτούσε το απόγευμα του Σαββάτου). Εκτός από τις σάκες μετέφεραν και το φαγητό τους. Έτρωγαν το μεσημέρι, συνέχιζαν το μάθημα μετά τις 2 μ.μ. και το βραδάκι επέστρεφαν στον Καραβάδω. Οι καιρικές συνθήκες το χειμώνα ήταν πολύ δύσκολες με τις βροχές, το κρύο και ιδιαίτερα με την αναγκαστική διέλευση του χειμάρρου 'Μπαρίτη'. Όταν ο χειμάρρος έσερνε (συχνό φαινόμενο το χειμώνα), πήγαιναν οι γονείς με τα μουλάρια και περνούσαν τα παιδιά στην απέναντι όχθη, όπως μας διηγήθηκαν άνθρωποι από τον Καραβάδω οι οποίοι φοίτησαν στο δημοτικό σχολείο της Μάρθας.²

Το σχολείο λειτούργησε με 40 μαθητές το α' έτος λειτουργίας του, ενώ το σχολ. έτος 1917-18 είχε 101 μαθητές. Από το σχολ. έτος 1911-12 το σχολείο ονομάστηκε κατώτερο ή μη πλήρες σχολείο ή αδιαίρετο, επειδή ο αριθμός των φοιτώντων μαθητών ήταν μικρότερος των 80. Το 1916-17 δημιουργήθηκε η Ε' τάξη, ενώ το 1918-19 η Στ' τάξη. Το σχολικό έτος 1917-18 οι μαθητές από τον Καραβάδω

έφτασαν τους 31, εκπληρώθηκε το αριθμητικό κριτήριο και ιδρύθηκε σχολείο στον Καραβάδω.

2. Σύμφωνα με διήγηση παλαιότερων κατοίκων του Καραβάδου που φοίτησαν στο Δημοτικό σχολείο Μάρθας, υπήρχε ένας πλάτανος στην όχθη του ποταμού από την πλευρά του Καραβάδου, κάτω από του ιερέα Γεωργίου Κριτωτάκη το περιβόλι. Ο πλάτανος αυτός είχε δυο τεράστιους κλώνους που έφταναν στην απέναντι όχθη (στη θέση Στόλισμα). Το απόγευμα που σχολούσαν από τη Μάρθα και οι γονείς τους ήταν στα χωράφια και δεν πήγαινε κανείς γονιός να περάσει τα παιδιά απέναντι, εκείνα έβαζαν πέτρες, έπιαναν τα κλαδιά του πλατάνου ανέβαιναν τους κλώνους, περπατούσαν στον κάτω κλώνο κρατώντας ταυτόχρονα με τα χέρια τους τον πάνω κλώνο και κατέβαιναν έπειτα από τον κορμό του πλατάνου στον Καραβάδω.

8. Δημοτικό Σχολείο Πεύκου

Το Δημοτικό σχολείο Πεύκου λειτουργούσε από την ύστερη τουρκοκρατία και συγκεκριμένα από το έτος

Όπως μας πληροφορεί η με ημερ/νία 22-11-1899, έκθεση του δασκάλου Αριστομένη Μηλιαράκη προς το Ανωτ. Δ/ση της Παιδείας το διδακτήριο ήταν κοινοτικό. Σύμφωνα με την έκθεση το διδακτήριο απαιτεί ασβέστωμα, τζάμια, πίνακες, χάρτες και τα αναγκαία διδακτικά όργανα και θρανία αφού βρήκε μόνο εννέα.

«...κατά την πρώτην μηνός τούτου αναλαβών καθήκοντα διδασκάλου εν τη Σχολή Πεύκου εύρον εν αυτή.

- 9 θρανία
- 2 πίνακας άνευ βαφής
- 1 έδραν
- 1 τραπέζιον.

Η Σχολή δε είναι κτήμα της Κοινότητος του αυτού χωρίου, απαιτεί δε το οίκημα τούτο ασβέστωμα, υέλους και τα λοιπά αναγκαία έπιπλα και διδακτικά όργανα ».

Το Δ.Σ. Πεύκου ιδρύθηκε ως 1/τάξιο 11/87/7-10-1899, 78/51/15-9-1900, ως αδιαίρετο 103/67/3-9-1901, ως Α/θμιο αδιαίρετο 41/42/28-7-1903 και ως μεικτό 188/76/11-10-1911. Προήχθη εις 2/τάξιο 190/31-8-1918

Το υπάρχον διδακτήριο κτίστηκε το έτος 1914.

Δεκατρία χρόνια αργότερα από το τέλος της Κρητικής Πολιτείας το σχολείο είχε ανάγκη επισκευής, τόσο στο μεσότοιχο όσο και στο δάπεδο, σύμφωνα με έκθεση του επιθεωρητή Δημοτικής εκπαίδευσης Μεραμβέλλου Αναστ. Χαραλαμπίδου, ο οποίος επισκέφτηκε το σχολείο το θέρος του 1926. Από την έκθεσή του πληροφορούμαστε :

«...Διδακτήριον Πεύκου

Την 31^η Ιουλίου μετέβην εξ' Άνω Βιάννου εις Πεύκον ένθα παρέμεινα και την 31^η . Και το ενταύθα διδακτήριον καίτοι γενικώς δεν δύναται να θεωρηθεί ακατάλληλον έχει ανάγκην επισκευής τοςούτον κατά το δάπεδον όσον και κατά το μεσότοιχον προς εξυπηρέτησιν της άνέτου διδασκαλίας και της υγιεινής είναι δε διτάξιον. Τοςούτον οι κάτοικοι όσον και ο Διευθυντής του Σχολείου, (σημ. συγγραφέα εννοεί το Χαράλαμπο Παπαδημητρόπουλο) όστις μεγάλως επί των κατοίκων επιβάλεται, υπεσχέθησαν ότι θέλουσιν εργασθή υπέρ του σκοπού τούτου το δε κοινοτικόν Συμβούλιον υπεσχέθη ότι εν περιπτώσει μη συμμορφώσεως των κατοίκων θέλει επιβάλει φορολογίαν ειδικήν προς τον σκοπόν τούτον. Ενταύθα ενήργησαν ανακρίσεις κατά του διδασκάλου Χαράλ. Κονδυλάκι...»

Από το 1947 ως το 1974 το σχολείο λειτούργησε ως διθέσιο. Από το 1974 μέχρι το 1984 ως μονοθέσιο. Καταργήθηκε το 1984 λόγω μειωμένου αριθμού μαθητών και οι μαθητών φοιτούν στο Δημοτικό Σχολείο Αμιρά.

9. Δημοτικό Σχολείο Σύμης (Κάτω)

Σύμφωνα με το λεύκωμα ιστορίας του σχολείου, το σχολείο της Σύμης υπήρξε από τα πρώτα στην επαρχία Βιάννου αφού οικοδομήθηκε το 1859. Ήταν ένα μικρό οίκημα στον προαύλιο χώρο του Ναού της Κοιμήσεως στη θέση 'Σκαπετού', και δίδασκαν σ' αυτό ο ιερέας του χωριού και οι ελάχιστοι γραμματιζόμενοι χωριανοί, οι οποίοι αμοίβονταν σε είδος.

« Το έτος 1859 οικοδομήθηκε στο προαύλιο του ναού της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στη θέση 'Σκαπετού' ένα μικρό διαμέρισμα και εχρησιμοποιήθηκε ως Διδακτήριο.

Σ' αυτό εδίδασκαν συνήθως οι ιερείς του χωριού ή γραμματιζόμενοι χωριανοί ή και από άλλες περιοχές και επληρώνοντο από τους μαθητές εις είδος.

Αργότερα εγκαταλείφθηκε το διδ/ριο αυτό και στη θέση του έγινε το κοιμητήριο του νεκροταφείου και το πρ/ύλιο του ναού. Το νέο σχολείο, το οποίο θα λειτουργούσε ως δημόσιο πλέον, οικοδομήθηκε στη θέση 'Κάτω Γειτονιά' εντός του προαυλίου του ναού της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, κατά το έτος 1913. Ήταν ένα επίμηκες παραλληλεπίπεδο με τρία μικρά παράθυρα και μια είσοδο στην ανατολική πλευρά ».

Το οίκημα πουλήθηκε αργότερα σε ιδιώτη ο οποίος το χρησιμοποίησε ως κατοικία και το σχολείο στεγάστηκε σε ιδιωτικούς χώρους (κατοικίες). Το 1930 άρχισε η ανύψωση διδακτηρίου στη θέση Πατέλα σε οικόπεδο που παραχώρησε η ενορία, η οποία έκανε τη δαπάνη για την τοιχοποιία. Το σχολείο αποπερατώθηκε το 1931 με κρατική αρωγή 50.000 δραχμών. Το σχολείο κήκε από τους Γερμανούς το Σεπτέμβριο του 1943. Από το 1943 ως το 1948 το μάθημα γινόταν στην ύπαιθρο ή σε υπόστεγα και στη μακρινή εκκλησία του νεκροταφείου. Το διάστημα 1948 έως 1953 σε ιδιωτικό οίκημα. Τα εγκαίνια του ανακαινισμένου διδακτηρίου έγιναν την 1^η Φεβρουαρίου 1953. Το διδακτήριο επισκευάστηκε το 1968 με δαπάνη του Χαραλάμπου Βασιλάκη. Αργότερα μετά την κατάργηση του σχολείου χρησιμοποιήθηκε ως Κοινοτικό γραφείο και ως γραφείο του πολιτιστικού Συλλόγου. Δάσκαλος τα έτη 1910-1920 υπηρέτησε ο Εμ. Σωχωράκης από το Καλάμι.

Το σχολείο καταργήθηκε το 1984 και οι λιγοστοί μαθητές του φοιτούν στο Δ.Σ. Αμιρών.

Επί Κρητικής Πολιτείας ιδρύθηκε ως αδιαίρετο μεικτό 102/51/3-7-1911.

Το νέο σχολείο στην Κάτω γειτονιά, εντός του προαυλίου του ναού της Μεταμορφώσεως στους Σωτήρος, 13 χρόνια μετά την ανοικοδόμησή του είχε καταστήσει τρώγλη σύμφωνα με έκθεση του επιθεωρητή Αναστ. Χαραλαμπόπουλου ο οποίος επισκέφτηκε τη Σύμη την 1^η Αυγ. 1926, και απείλησε τους κατοίκους ότι θα καταργήσει το σχολείο, αν δεν κινητοποιηθούν να ανοικοδομήσουν νέο. Κάτοικοι και επιθεωρητής συμφώνησαν να εκποιηθούν ενοριακά κτήματα που προοριζόταν για ανοικοδόμηση εκκλησίας και τα χρήματα να διατεθούν για την ανέγερση του διδακτηρίου. Αφού έδωσε σχέδιο μονοταξίου σχολείου (εγκριμένου από το υπουργείο) ανέθεσε στο δάσκαλο του Πεύκου Χαραλάμπο Παπαδημητρόπουλο την επίβλεψη των εργασιών και το καθήκον της ενημέρωσης του επιθεωρητή.

«... Την Α' Αυγούστου μετέβην εις Κάτω Σύμην.

Το διδακτήριον ενταύθα ως και άλλοτε έχει εκτεθεί είναι τρώγλη και επομένως ακατάλληλον μέχρι τοιούτου βαθμού ώστε να γεννάται το δίλημμα εάν πρέπει να εξακολουθή εντός αυτού να λειτουργή σχολείον υπό τοιαύτους όρους ή να κλεισθή.

Εκάλεσα τους κατοίκους εχρωμάτισα προσηκόντως και διά των ζωηροτέρων χρωμάτων την κατάστασιν δεν απέφυγον δε να παρουσιάσω προς αυτούς την άποψιν της καταργήσεως, καταλήξαμεν δε εις το ευχάριστον συμπέρασμα να διαθέσουν ενοριακά τινά κτήματα προοριζόμενα δι' ανέγερσιν εκκλησίας, υπέρ του σχολείου δεδομένου ότι θα περισσεύσουν και διά μέρος του απαιτηθησομένου ποσού υπέρ της εκκλησίας. Εξέλεξα το οικόπεδον έδωκα το σχέδιον (τύπον μονοταξίου εγκεκριμένου υπουργείου) και ανέθηκα εις τον διδάσκαλον Πεύκου Χαράλαμπον Παπαδημητρόπουλον όπως με καθιστά ενήμερον επί της πορείας των εργασιών, επιβλέπει δε διά την πιστήν εφαρμογήν του σχεδίου, τον προσανατολισμόν κτλ. δεδομένου ότι η διδασκάλισσα απουσιάζει λόγω των διακοπών.

Ενταύθα συνάντησα τον παραθερίζοντα Πρόεδρον των Μουρνιών τον οποίον παρεκάλεσα όπως μεταβή εις την έδραν αυτού και συγκαλέση το υπ' αυτόν συμβούλιον, ίνα επιβάλη τούτο ειδικήν φορολογίαν ή υποχρεωτικήν εισφοράν μεταξύ των κατοίκων Μύρτου χάριν του διδακτηρίου, ενώπιον μου δε, εταχυδρόμησε τας προσκλήσεις διά την 4 7βρίου ...»

Το Δημοτικό σχολείο Κάτω Σύμης καταργήθηκε το 1984 και έκτοτε οι λιγοστοί μαθητές του οικισμού φοιτούν στο 4/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Αμιρά.

10.Δημοτικό Σχολείο Συκολόγου

Από το λεύκωμα ιστορίας του σχολείου αντλούμε τα παρακάτω στοιχεία για την ιστορία του σχολείου κατά τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας : « Το σχολείο του Συκολόγου ιδρύθηκε κατά τον Σεπτέμβρη του 1880. Κατά τα πρώτα όμως δεκαπέντε έτη, δηλ. από το 1880 μέχρι το 1895, την οργάνωση, την εποπτεία και την πληρωμή των δασκάλων είχε αναλάβει η Κοινότητα με την Αθηνά Πλατζογιαννάκη.

Πρώτος δάσκαλος ετοποθετήθη η Μαρία Θεοδοσιάκη, η οποία υπηρέτησε την πρώτη δεκαπενταετία δηλ. τα έτη 1880-1895. Η δασκάλα αυτή είχε καταγωγή από το χωριό Παρσά Ιεράπετρας και είχε μικρή μόρφωση.

Κατά το επόμενο έτος 1896-97 διορίστηκε δάσκαλος ο Εμμανουήλ Αγγελάκης με μικρές γραμματικές γνώσεις, κάτοχος απολυτηρίου Γυμνασίου Ηρακλείου. Η καταγωγή του ήταν από το χωριό Βαχός Βιάννου. Το σχολείο του Συκολόγου υπηρετούσε μέχρι το 1900.

Ο σχολ. έτος 1895-96 δεν ελειτούργησε εξ' αιτίας της επαναστάσεως των Κρητών. Ο δάσκαλος Εμμαν. Αγγελάκης εργάστηκε με τρόπο παραδειγματικό και οργάνωσε σχολείο πολύ καλό, ώστε να τον συγχαρεί ο τότε επιθεωρητής κ. Γραμματικάκης, που ήρθε για επιθεώρησή του.

Ο δάσκαλος αυτός ήταν ο πρώτος δάσκαλος που διορίστηκε από το Κράτος και επί εποχής του το σχολείο 'ετέθη υπό την διοίκησιν του Ελευθέρου Κράτους'.

Σύμφωνα με τη Στέλλα Σπανουδάκη από το από το 1901-1910 δάσκαλος υπηρέτησε ο Εμ. Σωχωράκης από το Καλάμι (υπάρχει και φωτογραφία του). Από το 1910- 1913 ο Χαραλ. Τζανάκης από την Κάτω Βιάννο.

Το Δ. Σ. Συκολόγου ιδρύθηκε ως 1/τάξιο 11/87/7-10-1899, 78/51/1900, ως αδιαίρετο 103/67/3-9-1901, ως Β/θμιο αδιαίρετο 41/42/28-7-1903. Υποβιβάστηκε σε Γ/θμιο

18/15/3-3-1904. Προήχθη σε Β/θμιο 80/56/6-12-1904. Ιδρύθηκε Β/θμιο παρθεναγωγείο 172/60/24-11-1910. Ιδρύθηκε 2/τάξιο μεικτό 102/51/30-7-1911

Το διδακτήριο

Αρχικά στεγάστηκε σε μικρό ιδιωτικό ανώγειο με ενοίκιο (έκθεση 1899 και 1908)

Η κατάσταση δεν φαίνεται να βελτιώθηκε τα επόμενα χρόνια όπως φαίνεται από δύο εκθέσεις επιθεωρητών ετών 1926 και 1932

Έκθεση Χαραλαμπόπουλου 1926

« Την 5^η Αυγούστου μετέβην εκ Μουρνιών εις Συκολόγον. Και ενταύθα υπάρχει ανάγκη διδακτηρίου διότι το χρησιμοποιούμενον ως τοιούτον κοινοτικόν είναι ακατάλληλον. Την επομένην της αφίξεώς μου ήτοι την 6^η Αυγούστου μετέβην εις την εκκλησίαν ένθα είχαν συγκεντρωθεί άπαντες οι κάτοικοι, μετά την λειτουργίαν δε ανέπτυξα προς αυτούς διά μακρών την ανάγκην της ανεγέρσεως διδακτηρίου αυθημερόν δε επέτυχον την συνεδρίασιν του κοινοτικού Συμβουλίου το οποίον δια της υπ' αρθ. 12 πράξεως αυτού επέβαλεν ειδικήν φορολογίαν και 2% επί του ελαίου χάριν του σκοπού τούτου και επί 4 έτη. Η εκάστοτε εσοδεία του ελαίου είναι τοιαύτη ώστε προϋπολογίζεται να επαρκέσει η φορολογία αύτη διά την ανέγερσιν διταξίου δημοτικού σχολείου (τύπου συμφώνως προς την υπό του Σεβαστού Υπουργείου υποδειχθέντος) ».

Έξι χρόνια αργότερα από την επίσκεψη Χαραλαμπόπουλου (1932) το διδακτήριο χαρακτηρίζεται από τον επιθεωρητή Ι. Βαλέγρα ετοιμόρροπο και ερείπιο, με στέγη υποβασταζόμενη από στύλους και με ελάχιστο φωτισμό. Μέμφεται τους κατοίκους επειδή έχουν δοθεί 'ψυχή και σώματι' στην ανέγερση εκκλησίας εγκαταλείποντας το σχολείο. Η σχολική εφορία συνεδρίασε με την άφιξη του επιθεωρητή και πρότεινε να βρεί οίκημα να το ενοικιάσει για διδακτήριο και να αντικατασταθεί η στέγη του υπάρχοντος διδακτηρίου με μετό. Ο επιθεωρητής αντιτάχτηκε και σύστησε ως προσωρινή τη λύση του ενοικίου και την ανοικοδόμηση νέου σχολείου.

« ...Το Σχολείον είναι ερείπιον και ετοιμόρροπον. Η στέγη του υποβαστάζεται διά στήλων. Ο φωτισμός του ελάχιστος και η θέσις του όχι κατάλληλος, διότι ευρίσκεται όπισθεν και εις απόστασιν 3 μόλις μέτρων από του Ναού του χωρίου.

Όλη η προσοχή των κατοίκων έχει στραφή εις τον ναόν τούτον κατηρτίσθη δε μεγάλη Επιτροπή εκ των εξεχόντων κατοίκων του χωρίου μεταξύ των οποίων καταλέγεται εις ιατρός και δύο δικηγόροι, η οποία προ ολίγου ακόμη συνεφώνησε την αμμοκονίασιν της Εκκλησίας αντί 92 χιλιάδων δραχμών, και τοιουτοτρόπως ουδεμία υπάρχει ελπίς βελτιώσεως της καταστάσεως. Σήμερον παρέστημεν εις συνεδρίαν της Σχολικής Εφορείας καθ' ήν συνεζητείτο το θέμα της εξευρέσεως οικήματος επ' ενοικίω διά τον χειμώνα και η αντικατάστασις της στέγης του Διδακτηρίου κατά το μεταξύ διάστημα διά πλακός εκ μετόν αρμέ. Εις την άποψιν ταύτην αντετάχθην και συνέστησα το πρόχειρον μέσον ενοικίου και την ριζικήν λύσιν του ζητήματος δι' ανεγέρσεως νέου ».

Το Δημοτικό σχολείο Συκολόγου καταγήθηκε το 1984 και έκτοτε οι ελάχιστοι μαθητές του οικισμού φοιτούν στο 4/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Αμιρά.

11. Δημοτικό Σχολείο Χόνδρου

Μελετώντας το Λεύκωμα ιστορίας του Δημοτικού σχολείου Κάτω Βιάννου παίρνουμε την πληροφορία ότι οι χριστιανοί μαθητές από το Χόνδρο φοιτούσαν στο Δημοτικό Σχολείου Κάτω Βιάννου από το έτος λειτουργίας του σχολείου (1882), και οι τουρκόπαιδες φοιτούσαν στο μουσουλμανικό σχολείο του Χόνδρου. Η απόσταση ανάμεσα στα δυο χωριά είναι 1,5 χιλιόμετρο.

Το Δ. Σ. Χόνδρου ιδρύθηκε ως Γ/θμιο με το διάταγμα 417/52/10-10-1907 που υπογράφει ο Ανδρέας Ζαΐμης, 'ύπατος αρμοστής εν Κρήτη', και ως αδιαίρετο μεικτό με το με αρ.102/51/30-7-1911 διάταγμα. Από το 1922 λειτούργησε και πάλι μονοτάξιο αλλά με 6 τάξεις. Προήχθη σε 2/τάξιο 147/18-4-1929¹. Λειτούργησε ως το 1997, έτος κατά το οποίο ανεστάλη η λειτουργία του λόγω μείωσης του μαθητικού δυναμικού, για να καταργηθεί οριστικά το 1998.

Το διδακτήριο

Το Δημοτικό Σχολείο Χόνδρου στεγάστηκε από το 1904 μέχρι το 1907 σε μονώροφη ιδιωτική οικία ιδιοκτησίας Δημητρίου Ν. Μανετάκη. Το 1907 κτίστηκε στη Ν.Α. πλευρά του περιβόλου του ενοριακού ναού της Παναγίας της Ευαγγελιστρίας μια αίθουσα διδασκαλίας, στην οποία στεγάστηκε το σχολείο.

Πληροφορίες για το διδακτήριο παίρνουμε από το βιβλίο ιστορίας του Σχολείου που συνέταξε ο διευθυντής του σχολείου Ιωάννης Κοντάκης στις 15 Ιουνίου 1953.

« Ως Διδακτήριον του Δημοτικού Σχολείου του Δημοτικού Σχολείου Χόνδρου εχρησιμοποιείτο το πρώτον οικία ιδιωτική, μονόροφος, αποτελουμένη εξ' ενός δωματίου, ανήκουσα εις τον Δημήτριον Μανετάκην κάτοικον Χόνδρου. Κατά το έτος 1907 και πρωτοβουλία του τότε Προέδρου της Κοινότητος και Σχολικού εφόρου Ιωάννου Γιαμαλάκη, απεφασίσθη και εκτίσθη άνευ σχεδίου και χωρίς να πληροί τους όρους της Παιδ/κής και υγιεινής το έν εκ των τριών δωματίων του ήδη υπάρχοντος διδακτηρίου. Οτε δε κατά το έτος 1929 προήχθη το σχολείον εις 2/τάξιον, εκτίσθησαν πρωτοβουλία του τότε ιερέως και διδ/λου Γεωργίου Μηλιαρά και τα έτερα δύο δωμάτια αυτού. Εις το έργον τούτο της ανεγέρσεως και επεκτάσεως του διδακτηρίου συνεισέφερον πάντες οι κάτοικοι της Κοινότητος καθώς και η εκκλησία. Το οικοπέδον εις ό εκτίσθη το εν λόγω διδακτήριον ανήκεν εις ενετόν άρχοντα και το οποίον είχε περιέλθει εις χείρας της Κοινότητος. Κατά τα έτη 1947-48 και 1949-50 έγιναν διάφοροι μικραί επισκευαί, αι οποίαι όμως δεν μετάβαλον την όλην κατάστασιν του διδακτηρίου. Σήμερον τούτο ευρίσκεται εις κακήν κατάστασιν. Είναι κτισμένον άνευ σχεδίου και ουδένα όρον παιδαγωγικών πληροί. Είναι μονόροφον αποτελούμενον εκ τριών δωματίων εκ των οποίων το έν χρησιμοποιείται ως γραφείον, τα δε έτερα δύο ως αίθουσαι διδ/λίας. Έχει Β. προσανατολισμόν με μικρά παράθυρα μη επιτρέποντα επαρκή φωτισμόν. Αι αίθουσαι είναι μικραί και ακατάλληλοι μη επιτρέπουσι την ευρυχωρίαν και άνεσιν των μαθητών. Οι τοίχοι του είναι παλαιοί και κακοκτισμένοι. Η στέγη του αποτελουμένη μόνο εκ κεράμων γαλλικού τύπου επιτρέπει εις το ψύχος και την σκόνην να εισέρχονται εντός αυτού εις τινα δε σημεία και το ύδωρ της βροχής. Αι θύραι του και αυταί είναι μικραί και παλαιαί. Έπιπλα στερείται σχεδόν παντελώς²...»

1. Παναγιώτου Κασσιμάτη, 'Ιστορική επισκόπισις της εν Κρήτη εκπαιδεύσεως', Αθήναι 1953

Σε έκθεση του επιθεωρητή Χαραλαμπίδου (1926) πληροφορούμαστε ότι « ...Επί τη ευκαιρία εκάλεσα ενταύθα (εννοεί στην Κάτω Βιάννο) τον διδάσκαλον Χόνδρου προς όν υπέδειξα την ανάγκην της ανεγέρσεως δευτέρας αιθούσης εν τη Κοινότητι Χόνδρου, έλαβον δε την πληροφορίαν παρ' αυτού ότι αι υποδείξεις μου αίτινες εγένοντο προς τους κατοίκους κατά τον χρόνον της επιθεωρήσεως του σχολείου εκείνου ευρίσκονται εν τη εκτελέσει... ».

Πραγματικά κτίστηκε άλλη μια αίθουσα διδασκαλίας με γραφείο ενδιάμεσα σε παλιά και νέα αίθουσα και το διδακτήριο αποτελείτο από τρία συνεχόμενα δωμάτια.

Το έτος 1961 άρχισε η ανοικοδόμηση του νέου διδακτηρίου τύπου διθεσίου με γραφείο ενδιάμεσα των αιθουσών διδασκαλίας, στη θέση Κεφάλι. Το παλιό διδακτήριο, κατεδαφίστηκε το 1978, 'λόγω επικινδυνότητας' για να ανεγερθούν στη θέση του σύγχρονο γραφείο και άλλοι βοηθητικοί χώροι της Κοινότητας, στόχος που τελικά δεν πραγματοποιήθηκε.

Το 1951 αποπερατώθηκε ο δρόμος Χόνδρος - επαρχιακή οδός Βιάννος - Ηράκλειο και ο Χόνδρος δυνδέθηκε οδικά με το Ηράκλειο.

Επὸ Κρητικής Πολιτείας (1910-11) κατασκευάστηκε λιθόκτιστη γέφυρα στο Γέρο ποταμό η οποία συνέδεσε το συνοικισμό Περβόλα με τον οικισμό Μύλος. Το 1951 κατασκευάστηκε επί του ποταμού Διακονιάρη η γέφυρα που συνδέει του οικισμούς Χόνδρο και Θυμιανό².

Το Δημοτικό Σχολείο Χόνδρου μέσα από το Μαθητολόγιο

Το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου βρίσκεται σε κακή κατάσταση, ποντικοφαγωμένο, διαλυμένο .

Πρώτο έτος λειτουργίας του σχολείου φαίνεται το έτος 1908-1909 με 32 μαθητές.

Το έτος 1909- 1910 φοιτούν 42 μαθητές στις 4 τάξεις του Σχολείου. Στην Α΄ τάξη 28 μαθητές, στη Β΄ τάξη 6, στη Γ΄ τάξη 5 και στην Δ΄ τάξη 3 μαθητές. Όλοι οι μαθητές κατάγονται από το Χόνδρο πλην ενός από τον Αβρακόντε (είχαν μετόχι στο Χόνδρο). Δύο μαθητές είναι παιδιά του Ι.Α. λεπρού στη Σπιναλόγκα.

Το σχολ. έτος 1910-1911 φοιτούν 44 μαθητές όλοι από το Χόνδρο με δάσκαλο το Γ. Κ. Μηλιαρά. Στην Α΄τάξη φοιτούν 27 μαθητές, στη Β΄ 6 μαθητές , στη Γ΄ 6 μαθητές και στη Δ΄ 4 μαθητές.

Το σχολ. έτος 1911-12 ο αριθμός των μαθητών αυξάνεται εντυπωσιακά. Είναι εγγεγραμμένοι 57 μαθητές με δάσκαλο το Ι. Μιχελογιαννάκη. Στις τάξεις Β, Γ και Δ είναι εγγεγραμμένοι από 6 μαθητές ενώ στην Α΄ τάξη εγγράφονται 39 μαθητές.

Το σχολ. έτος 1912-13 εγγράφονται 53 μαθητές με δάσκαλο το Ι. Τζανάκη. 5 μαθητές εγγράφονται στη Δ΄ τάξη, 4 στη Γ΄ και 6 στη Β΄. Οι υπόλοιποι 38 εγγράφονται στην Α΄ τάξη.

Το σχολ. έτος 1913-14 εγγράφονται 60 μαθητές. 3 στη Δ΄, 3 στη Γ΄ και 6 στη Β΄. Οι υπόλοιποι 48 εγγράφονται στην Α΄τάξη.

Παρατηρώντας προσεκτικά το Μαθητολόγιο διαπιστώνουμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών της Α΄ τάξης επαναλαμβάνει την τάξη, ελάχιστοι προάγονται για την επόμενη τάξη.

2. 'Ο Χόνδρος Βιάννου στα μονοπάτια της ιστορίας', Αντωνίου Εμ. Στιβακτάκη, Ηράκλειο 2008, έκδοση του Συλλόγου απανταχού Χονδριγιανών 'το Κεφάλι'

Μητρώο Συμβούλων Παιδείας. Μητρώο Επιθεωρητών που υπηρέτησαν στην περιοχή Αρκαλοχωρίου – Βιάννου την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας και Συμβούλων Παιδείας.

Βορεάδης Αντώνιος (Σύμβουλος Παιδείας)

Προσωπικότητα υψηλού πολιτικού και ηθικού διαμετρήματος με μεγάλη προσφορά στην παιδεία του κρητικού λαού.

Γεννήθηκε στο Τζερμιάδω Λασιθίου το 1859. Αποφοίτησε από το σχολαρχείο του χωριού του και συνεχίζει τις γυμνασιακές του σπουδές στο ημιγυμνάσιο Νεαπόλεως. Το 1874 ο Αρχιμανδρίτης Νικηφόρος Ζαχαριάδης πιστοποιεί την ικανότητα του νέου Αντωνίου παπά Δημητρίου Βορρά, ν' αναλάβει το διδασκαλικό επάγγελμα¹. Διορίστηκε και εργάστηκε επί δύο έτη ως δάσκαλος στο Δημοτ. Σχολ. Ψυχρού. Τέλειωσε το Γυμνάσιο Πειραιά το 1879, εγγράφεται στη Φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου, απ' όπου αποφοιτά το 1882 και ανακηρύσσεται διδάκτορας. Πηγαίνει για ένα χρόνο στην Ιένα της Γερμανίας όπου συνεχίζει τις σπουδές του και στη συνέχεια (1884-85) διδάσκει στο Ελληνικό Γυμνάσιο Χανίων. Δίδαξε ακόμη στην Ευαγγελική Σχολή Σμύρνης και στο Ομήρειο Παρθεναγωγείο.

Το 1889 τον συναντούμε Γυμνασιάρχη στη Νεάπολη². Το 1893 παραιτείται από το Γυμνάσιο Νεάπολης, εγκαθίσταται στο Ηράκλειο και εκδίδει την εφημερίδα 'Το Ηράκλειο' (1893-97). Το 1895 εκλέγεται από τους χριστιανούς βουλευτές Τμηματικός Έφορος Λασιθίου. Το 1897 καταφεύγει στη Σάμο με την οικογένειά του και από κει στη Σμύρνη όπου διδάσκει για ένα χρόνο στα ελληνικά σχολεία. Επιστρέφει στην Κρήτη το 1899 και διορίζεται Νομάρχης Ρεθύμνης. Το 1901 εκλέγεται Σύμβουλος (Υπουργός) Παιδείας της Κρητικής Πολιτείας. Στις εκλογές του 1905 εκλέγεται βουλευτής και υποστηρίζει το Βενιζέλο στο κίνημα του Θερίσσου. Ασχολήθηκε με τη λογοτεχνία. Υπήρξε Δ/ντής του Διδασκαλείου Αρρένων Ηρακλείου και του Διδασκαλείου Θηλέων Ηρακλείου μέχρι το θάνατό του. Πέθανε στις 16 Μαΐου του 1913 χωρίς να προλάβει να δει την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα για την οποία πάλεψε σ' όλη του τη ζωή³.

Γιαμαλάκης Νικόλαος. Γεννήθηκε στο Κάτω Χωριό Ιεράπετρας. Ήταν γιος του παπά Γεωργίου –Γιαμαλή (1815-1889) οπλαρχηγού στις επαναστάσεις των ετών 1866 και 1878. Σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας. Υπήρξε μέλος της 12μελούς επιτροπής για την κατάρτιση του Κρητικού Συντάγματος (1899). Σύμβουλος Παιδείας της Κρητικής Πολιτείας από το (1899-1901). Μετά την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα έγινε Εισαγγελέας Εφετών και στη συνέχεια Σύμβουλος Επικρατείας.

1. ΑΧΔΛ/05-06-1874, Πιστοποίηση ικανότητας ως διδασκάλου του Αντωνίου παπά Δημητρίου Βορρά
 2. Α.Χ.Δ.Λ. 090/29-01-1889, Απόφαση της Τμηματικής Εφορίας για την περικοπή μισθού του Γυμνασιάρχη Αντωνίου Βορεάδη κατά τις ημέρες αδικαιολόγητης απουσίας του
 3. Παναγιωτάκης Γεώργιος, 'Το Λασιθί στο χρόνο και την ιστορία', Λασιθί 1988

Γραμματικάκης Νικόλαος (Νομαρχιακός Επιθεωρητής Λασιθίου)

Γεννήθηκε το 1862 στο Επάνω χωριό της Φουρνής. Σπούδασε με υποτροφία στο πανεπιστήμιο της Αθήνας. Στην επανάσταση του 1897-98 συμμετείχε στη 'Συνέλευση των Κρητών' ως εκπρόσωπος του Μεραμβέλλου και γνωρίζεται με τον Ελ. Βενιζέλο. Υπηρέτησε ως καθηγητής και ως Γυμνασιάρχης στη Νεάπολη. Το 1899 διορίστηκε Νομαρχιακός Επιθεωρητής Λασιθίου θέση στην οποία υπηρέτησε ως το 1901. Στη συνέχεια υπηρέτησε ως Γυμνασιάρχης στο Γυμνάσιο Νεαπόλεως. Πέθανε το 1925 και τάφηκε στη Νεάπολη. Το 1935 τα οστά του μεταφέρθηκαν στη Φουρνή. Τον Αύγουστο του 2002 έγιναν τα αποκαλυπτήρια της προτομής του στην είσοδο του Γυμνασίου Νεαπόλεως.

Μπέμπελης Νικόλαος

Ο Νικόλαος Μπέμπελης γεννήθηκε το 1871 στο Επάνω Χωριό της Φουρνής και ήταν γιος του γενναίου οπλαρχηγού της Φουρνής κατά την επανάσταση του 1866-68 καπετάν Κωνσταντή Μπέμπελη. Το σχολ. έτος 1888-89 τον συναντούμε να φοιτά στο Γυμνάσιο Νεαπόλεως, έχοντας ηλικία 17 ετών. Τον Απρίλιο του 1900 τον συναντούμε να παραδίδει πρότυπη διδασκαλία στην Ωδική και τη Γυμναστική στο διδασκαλικό συνέδριο στη Νεάπολη. Υπηρέτησε ως Νομαρχιακός επιθεωρητής Ηρακλείου και έφτασε μέχρι το βαθμό του Γενικού Επιθεωρητή Δημοτικής Εκπαιδευσεως⁴. Το 1908 τον συναντούμε Νομαρχιακό επιθεωρητή Ηρακλείου. Το 1906 αναλαμβάνει την Προεδρία του νεοϊδρυθέντος Δημοδιδασκαλικού Συλλόγου Ηρακλείου.

Παντελάκης Εμμανουήλ

Φιλολόγος. Καταγόταν από το Ηράκλειο. Το 1895 αποπεράτωσε τις σπουδές του στη φιλολογία στο πανεπιστήμιο της Αθήνας και υποβάλλει αίτηση στην Τμηματική Εφορεία Ηρακλείου για να διορισθεί καθηγητής στο Γυμνάσιο Ηρακλείου. Νομαρχιακός Επιθεωρητής Ηρακλείου τα έτη 1899-1901.

Πολυχρονίδης Νικόλαος

Νομαρχιακός Επιθεωρητής Λασιθίου από το 1901 μέχρι το 1910. Το έτος 1886 τον συναντούμε Δ/ντή του Δημοτικού Σχολείου Νεάπολης να συμμετέχει με το σχολείο του στον εορτασμό ενηλικίωσης του διαδόχου Κωνσταντίνου εκφωνώντας τον ένα από τους τρεις πανηγυρικούς λόγους (Εφημ. 'Μίνως' Δεκ. 1886). Καταγόταν από την επαρχία Σητείας.

Χατζηδάκης Γεώργιος τ.Θ.

Νομαρχιακός Επιθεωρητής Λασιθίου από το 1910 μέχρι το 1913.

4. Πρατσίνης Γεώργιος, 'Μεραμβέλλο – Το Άγιο Όρος της Κρήτης'

Μητρώο Δασκάλων

Αγαπάκης Χαρίδημος (ιερέας)

Γεννήθηκε το 1876 στην Άνω Βιάννου όπου και κατοικούσε. Το έτος 1888 σε ηλικία 16 ετών φοιτά στο Γυμνάσιο Νεαπόλεως. Απόφοιτος της Γ' Γυμνασίου Ηρακλείου. Γιος του οπλαρχηγού Βιάννου κατά τις επαναστάσεις για την ελευθερία της Κρήτης από το 1878 και εξής, καπετάν Σπυρίδωνα Αγαπάκη. Υπήρξε έφορος τα τελευταία έτη της τουρκοκρατίας.

Υπηρέτησε για πολλά χρόνια σε διάφορα σχολεία (Παρανύμφους, Άγιο Βασίλειο, Συκολόγο). Το Σχολ. έτος 1896 υπηρέτησε στο Δ.Σ. Καλαμίου. Στο Δημ. Σχολ. Κάτω Βιάννου 1899-1900 και 1901-02, 1902-03, 1903-1904. Το 1905-06 υπηρέτησε στο Συκολόγο. Το 1907 απολύθηκε από τους Παρανύμφους. Το 1908 χειροτονήθηκε ιερέας στο Χόνδρο. Επαναδιορίστηκε στην εκπαίδευση το 1912 και υπηρέτησε στο Χόνδρο από το 1914 ως το 1918.

Ο Καδιανάκης τον χαρακτηρίζεται ως ένα 'εκ των δραστηρίων διδασκάλων της εποχής του'. Πέθανε το 1920.

Αγγελάκης Εμμανουήλ τ. Δ.

Γεννήθηκε το 1877 στο Βαχό της Βιάννου. Απόφοιτος Δ' Γυμνασιακής τάξεως όπως φαίνεται σε αίτηση για διορισμό του. Υπηρέτησε στα σχολεία της επαρχίας Βιάννου.

Το σχολ. έτος 1899-1900 υπηρέτησε στο Δ.Σ. Συκολόγου, στο οποίο υπηρέτησε και τα έτη 1896-1899. Συμμετείχε στις εξετάσεις διδασκάλων (4-6 Σεπτ. 1900) και αναγνωρίστηκε ως οριστικός Γ/Βάθμιος Διδάσκαλος με ολικό βαθμό 8. (Επ. Εφημ. Κρητ. Πολιτ., 60/27-09-1900, τεύχος Γ').

Το 1900-1901 υπηρέτησε στο Δ.Σ. Αμιρά μέχρι και το σχολ. έτος 1907. Το 1907 υπηρετεί στο διηρημένο διτάξιο Αμιρών, ως οριστικός δι' εξετάσεων Γ/βάθμιος με μισθό 70 δραχ. και το 1909-10 στο Δ.Σ. Αμιρών. Επίσης από το 1913-14 μέχρι το 1937 ως δ/ντής του σχολείου με αποσπάσεις μικρής διάρκειας. Αποσπασμένος στο Δ.Σ. Βαχού το 1930-31. Έγγαμος με 6 τέκνα. Θύμα της Γερμανικής θηριωδίας εκτελέστηκε κατά τις ομαδικές εκτελέσεις του άμαχου πληθυσμού την 19^η Σεπτεμβρίου 1943.

Αγγελάκης Ιωάννης

Γεννήθηκε στο Βαχό. Ως κάτοχος απολυτηρίου Γυμνασίου διορίστηκε δάσκαλος στο Δ.Σ. Καλαμίου το έτος 1910-11. Αργότερον ακολούθησε το τριατατικόν κλάδον (Τ.Τ.Τ.) και το 1951 απολύθηκε ως προϊστάμενος ταχυδρομείου Βιάννου λόγω ορίου ηλικίας. « Μειλίχιος και πράος, αγαθός και καλός και με αυγενή χαρακτήρα και καλές αρετάς » σύμφωνα με καταγραφή του Εμ. Καδιανάκη.

Αγγελιδάκης Άγγελος

Από το Χάρακα Μονοφατσίου με γραμματικές γνώσεις Σχολαρχείου. Υπηρέτησε στο Δημ. Σχολ. Παρτίρων από το έτος 1908 μέχρι το 1910. Απολύθηκε από το Δ.Σ. Παρτίρων λόγω κομματικών προστριβών με τους κατοίκους. Έλαβε μέρος στον Α' Ευρωπαϊκό πόλεμο σαν στρατιώτης. Μετά την αποστράτευσή του εγκαταστάθηκε στο Χάρακα, παντρεύτηκε και απέκτησε τρία παιδιά. Υπηρέτησε σε διάφορα σχολεία μέχρι τη συνταξιοδότησή του. Πέθανε το 1957.

Αγγουράκης Ιωάννης

Γεννήθηκε το 1852 στην Κάτω Βιάννο όπου και διέμενε μόνιμα. Συμμετείχε ενεργά στην επανάσταση του 1897-98. Μάλιστα με απόφαση του Συμβουλίου του Ηγεμόνα, η οποία δημοσιεύτηκε στο με αρ. φύλ. 22/08-04-1904 της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος Γ', αναγνωρίστηκε 'αγωνιστής Β' τάξεως'. Απόφοιτος της Α' τάξης του Γυμνασίου Ηρακλείου. Είναι ο δάσκαλος με τα περισσότερα χρόνια υπηρεσίας στο σχολείο Κάτω Βιάννου. Υπηρέτησε με μικρά διαλείμματα από 1886-87 μέχρι το 1922-23. Από το 1899-1900 και εξής υπηρέτησε στο Δ.Σ. Κ. Βιάννου για λίγους μήνες. Στο ίδιο σχολείο υπηρέτησε επίσης από το 1905-10 (υποδιδάσκαλος Γ/Βάθμιος το 1906-7) και από το 1921-23. Το 1903 υπηρετούσε στο Δ. Σχολ. Αγίου Βασιλείου αλλά παραιτήθηκε στις αρχές του έτους και αντικαταστάθηκε από τον Νικ. Βαφέα δάσκαλο του Σχολ. Ρούσσας Εκκλησιάς Σητείας (αρ. διατάγμ. 65/17-10-1903). Το 1905 με το με αριθ. 126 Ηγεμ. Διάταγμα διορίστηκε προσωρινός Γ/Βάθμιος Δημοδιδάσκαλος στο Δ. Σχολ. Βουτουφούς. Απολύθηκε το 1923 και πέθανε δυο χρόνια αργότερα στην Κάτω Βιάννο.

Αμαριωτάκης Δημήτριος

Καταγόταν από τη Φουρνή Μεραμβέλλου υπηρέτησε στο Δημοτικό Σχολείο Εμπάρου από το 1906-1908. Το 1899-1900 υπηρετούσε στο Καρύδι Μεραμβέλλου και επισκέφτηκε με το σχολείο του τη Σπιναλόγκα. Στις 9 Δεκ. 1899 επέτειο της αφίξεως του Πρίγκιπα Γεωργίου στην Κρήτη εκφώνησε λόγο στον οποίο αφού ζητωκραύγασε υπέρ των προστατιδών δυνάμεων, του βασιλιά των Ελλήνων και του πρίγκιπος Γεωργίου και αφού προηγήθηκε πολυχρονισμός από το Χότζα υπέρ μακροβιότητας του Πρίγκιπος, εξητωκραύγασε υπέρ του Σουλτάνου ‘...ως έχοντας την υψηλή και τυπική επικυριαρχία της εν κράτει αυτοκρατορίας’. Η έκφραση αυτή (η ζητωκραυγή) παρά το ότι ήταν σύμφωνη με τα επίσημα κείμενα στην πραγματικότητα «..αντιστρατευόταν την προσπάθεια καλλιέργειας μιας νοοτροπίας, η οποία, στο όνομα της άμεσης ένωσης με την Ελλάδα, θα αμφισβητούσε σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο την επικυριαρχία του Σουλτάνου ...» (Μαμάκης Γ. ‘Το Μεραμβέλλο εν παιδεία φθεγγόμενον’, Νεάπολη 2005). Για το λόγο αυτό ο Δ. Αμαριωτάκης κλήθηκε σε έγγραφη απολογία (24/12) από το Νομαρχιακό Επιθεωρητή Λασιθίου Νικ. Γραμματικάκη, ο οποίος διαβίβασε την απολογία (30/12), μαζί με το εκφωνηθέντα λόγο του Αμαριωτάκη στην Ανωτέρα Δ/ση της Παιδείας προσπαθώντας να τιμωρηθεί με τη μικρότερη ποινή: «...εκ της απολογίας και του λόγου τούτου καταφαίνεται ότι ο εν λόγω διδάσκαλος προέβη εις την άκαιρον και απρεπή ταύτην εκδήλωσιν αισθημάτων υπέρ του Σουλτάνου εκ σχολαστικότητας και στρεβλής αντιλήψεως των πραγμάτων και ουχί εξ αγάπης και ενθουσιασμού προς τον άνακτα εκείνον. Πέποιθα δ’ ότι και η Σ. Διεύθυνσις θα σχηματίση την αυτήν γνώμην εκ της αναγνώσεως των συνημμένων εγγράφων και θα επιβάλλη εις τον ρηθέντα διδάσκαλον την δικαίαν ποινήν».

Το 1905 μετατίθεται από τις Κορφές Μαλεβιζίου όπου υπηρετούσε ως προσωρ. Α/βάθμιος διδάσκαλος με μισθό 40 δραχ. στα Καλύβια Μονοφατίου.

Αντωνάκης Εμμανουήλ

Γεννήθηκε στο χωριό Ξενιάκω το 1882. Ήταν απόφοιτος του Ιεροδιδασκαλείου Αγίας Τριάδας Χανίων το 1905 με βαθμό 8 & 6/11. Δίδαξε στο Δημ. Σχολ. Εμπάρου το σχολ. έτος 1905-1906.

Αποστολάκης Μιχαήλ τ. Εμ.

Γεννήθηκε στο Αρκαλοχώρι το 1890. Αποφοίτησε από το Δημ. Σχολ. Πατσιδέρου και από το Γυμνάσιο Ηρακλείου και εγράφηκε στην ιατρική σχολή. Διορίστηκε το 1910 στο Δημοτικό Σχολείο Αρκαλοχωρίου στο οποίο εργάστηκε τα σχολ. έτη 1910-11 & 1911-12. Υπηρέτησε στο Δ.Σ. Παρτίρων μόνο τρεις μήνες, Σεπτέμβριο, Οκτώβριο και Νοέμβριο του 1912, διότι προσκλήθηκε στο στρατό. Έλαβε μέρος στον Ελληνοβουλγαρικό πόλεμο του 1913, πολέμησε γενναία και τιμήθηκε με το μεγαλόσταυρο. Έπεσε ηρωικά μαχόμενος στη μάχη του Λαχανά στις 13 Ιουλίου 1913. Ο πατέρας του λόγω του θανάτου του έπεσε σε βαρύ πένθος και τελικά πέθανε από τη λύπη του μετά από λίγα χρόνια αφήνοντας ορφανές 4 άγαμες θυγατέρες.

Αποστολάκης Παναγιώτης τ. Β.

Τοποθετήθηκε στο Δ.Σ. Αρκαλοχωρίου μετά την παραίτηση Ποντικάλλη με το με αριθ. 112/22-03-1905 Ηγεμονικό Διάταγμα με μισθό 40 δραχ.

Αρβανιτάκης Στυλιανός

Διορίστηκε με το με αρ. 52/23-09-1903 ηγεμονικό Διάταγμα στο Δημ. Σχολ. Κασσάνων με μισθό 40 δραχ.

Αργυράκης Δ.

Υπηρέτησε στο Δ. Σ. Κασσάνων το σχολ. έτος 1906-07

Βασιλάκης Βασίλειος

Γεννήθηκε στις Ποταμιές Πεδιάδος. Το 1912 τοποθετήθηκε στο Σχολείο ως Δ/ντής του Ανωτέρου Δημοτικού Σχολείου Εμπάρου έχοντας το δικαίωμα επιθεωρήσεως σ' όλα τα σχολεία του Δήμου Παναγιάς. Υπηρέτησε στο Δ.Σ. Εμπάρου μέχρι το 1915.

Βασιλάκης Ιωάννης τ. Εμ.

Καταγόταν από τον Πεύκο Βιάννου όπου γεννήθηκε το 1886. Αποφοίτησε από το Σχολαρχείο Βιάννου το 1905 σε ηλικία 19 ετών. Εγκαταστάθηκε στα Πάρτιρα το 1906. Το 1911 με το με αριθ. 181 διάταγμα διορίζεται στο Δ.Σ. Καλυβίων ως προσωρινός διδάσκαλος με μισθό 40 δραχ. Υπηρέτησε στο Δ. Σ. Παρτίρων από τον Ιανουάριο του 1913 μέχρι το Δεκέμβριο του 1916, οπότε επιστρατεύτηκε. Υπηρέτησε σαν έφεδρος ανθυπολοχαγός στη Μακεδονία και Μ. Ασία μέχρι το 1923, έτος που αποστρατεύτηκε και επανήλθε στη θέση του. Υπηρέτησε όμως λίγους μήνες διότι διορίστηκε αγρονόμος το 1924. Μέχρι το 1927 υπηρέτησε σαν αγρονόμος και μετά επανήλθε στη διδασκαλική υπηρεσία και υπηρέτησε στη Βουτουφού, Μπαδιά, Πατσιδέρο, Πουλιές, Λοχριά και Ροδάκινο. Από το Ροδάκινο απολύθηκε το 1935 διότι εγκατέλειψε τη θέση του και έλαβε μέρος στο κίνημα του Μάρτη το 1935. Από τότε συνταξιοδοτήθηκε και δεν επανήλθε στην υπηρεσία. Από το 1955 ασχολήθηκε με τη διοργάνωση του Αγροτικού Συλλόγου του Νομού Ηρακλείου, του οποίου και ανέλαβε την προεδρία. Πέθανε στο Αμαρούσιο Αττικής, όπου και τάφηκε.

Βερυκοκάκης Γρηγόριος

Απόφοιτος Γυμνασίου. Γεννήθηκε στο χωριό Αμιρά το 1895 και πέθανε το 1941. Υπηρετεί στο Δημ. Σχολ. Αμιρών 1908-09 με το δάσκαλο Κ. Κατρίνη, και το 1909-10. (Δήμαρχος Αμιρά είναι το 1901 ο Μύρων Βερυκοκάκης πατέρας των Μιχαήλ (1891) και Γρηγορίου (1893). Ο Μύρων πέθανε ο 1902 ή 1903 αφού συναντούμε ορφανό το Μιχ. Βερυκοκάκη το 1903.

Βερυκοκάκης Νικόλαος . Γεννήθηκε στα Αμιρά το 1885 και πέθανε το 1941. Απόφοιτος Ιεροδιδασκαλείου Αγίας Τριάδας Χανίων με βαθμό 8 & 8/11. Αδελφός του ιατρού Μιχ. Βερυκοκάκη και του Γρηγ. Βερυκοκάκη. Υπηρέτησε ως δάσκαλος στο Δ.Σ. Ανω Βιάννου με τον Χαράλ. Παπαδημητρόπουλο. Το 1906-07 τον συναντούμε 'διδάσκαλο του αδιαίρετου δημοτ. Σχολ. Πεύκου, ως πτυχιούχο Ιεροδιδασκαλείου με μισθό 70 δραχ.'. Το 1907-08 στο Δ.Σ. Αμιρών, όπως και το 1909-10 ως Δ/ντή. Υπηρέτησε Επιθεωρητής Γόρτυνος (1920-21).

Βλαστός Εμμ. τ.Ν. Το 1899 διορίστηκε δάσκαλος στους Κασσάνους με το με αριθ. 7/1899 Διατάγμα : 'Διορίζομεν εις το εν Κασσάνοις Πεδιάδος δημοτικό σχολείον τον Εμ. Βλαστόν γραμματοδιδάσκαλον επί μηνιαίω μισθώ 40 δραχ. αντί του Μιχ. Παπαδάκη ιερέως απολυομένου ως μη αναλαβόντος υπηρεσίαν' . Το Μάιο του ίδου σχολ. έτους (1899-1900) παραιτήθηκε για να διορισθή ως γραμματοκομιστής στην Ταχυδρομική Υπηρεσία και προτείνει στη θέση του τον Παπαδάκη Μιχαήλ ιερέα από τους Κασσάνους. Δάσκαλος στο Δ.Σ. Σκινιά το σχολ. έτος 1909-10.

Γαλανάκης Ιωάννης .Υπηρετεί στο Δημ. Σχολ. Αγίου Βασιλείου το σχολ. έτος 1904-05.

Γιαλιαδάκης Εμμανουήλ Διορίστηκε στο Δημ. Σχολείον Καλαμίου το έτος 1908-1909. Καταγόταν από το Κεφαλοβρύσι και ήταν απόφοιτος γυμνασίου. Αργότερα διορίστηκε δικαστικός υπάλληλος και το 1953 υπηρέτησε ως πρωτοδίκης.

Γιακουμάκης Γεώργιος Δάσκαλος στο Δ.Σ. Παρσά το σχολ. έτος 1899-1900

Γεώργιος Γουβιανάκης. Καταγόταν από το Αβδού Πεδιάδος. Απόφοιτος του Διδασκαλείου Ηρακλείου. Πέθανε στη Θεσσαλονίκη το 1917 από τις κακουχίες του πολέμου. (Υπηρέτησε στο Δημ. Σχολ. Εμπάρου).

Γρυλλιανάκης Ιωάννης. Υπηρέτησε στο Δ.Σ. Μουρνιών το σχολ. έτος 1906-07 ως οριστικός με αποδοχές 75 δρχ.

Δροσατάκης Εμμανουήλ τ. Νικ. Γεννήθηκε στο χωριό Μηλιαράδω το 1892. Το σχολ. έτος 1907-08 υπηρέτησε στο σχολείο της Μάρθας. Διορίστηκε γραμματοδιδάσκαλος στο

Δημοτικό Σχολείο Αρκαλοχωρίου το 1908 σύμφωνα με το με αρ. 18/29-10-1908 Διάταγμα εκτελεστικής επιτροπής Κρήτης. Το επόμενο σχολ. έτος (1909-10) μετατέθηκε στα Καπετανιανά Μονοφατσίου. Τα σχολ. έτη 1911-12 και 1912-13 υπηρέτησε στο Δημοτικό Σχολείο Μάρθας.

Επιτροπάκης Εμμανουήλ. Γεννήθηκε στο Καλάμι Βιάννου. Είχε γνώσεις γυμνασιακής τάξεως. Υπηρέτησε στο Δ.Σ. Καλαμίου τα σχολ. έτη 1902-03. Το 1904 υπηρετεί στο Δημ. Σχολ. Μύθων, διαμένει στο Καλάμι και ζητά μετάθεση σε ένα από τα σχολεία του δήμου Αγίου Βασιλείου. Το 1906-07 τον συναντούμε να υπηρετεί στο αδιαίρετο Δημ. Σχολ. Καλαμίου ως 'προσωρινό δι' εξετάσεων Γ/Βάθμιο διδάσκαλο με μισθό 40 δραχ.' όπως και το σχολ. έτος 1909-10. Αργότερα εγκατέλειψε τα διδασκαλικά έδρανα και χειροτονήθηκε ιερέας. Εφημέριος Καλαμίου μέχρι το έτος 1939, έτος που απεβίωσε.

Ηγουμενίδης Χαράλαμπος Δάσκαλος από την Άνω Βιάννο , ετών 35 το 1892.

Ηγουμενίδης Νικόλαος Γεννήθηκε στην Άνω Βιάννο το 1885. Απόφοιτος Γυμνασιακής τάξεως. Υπηρέτησε ως δάσκαλος από το 1910. Στο σχολείο της Άνω Βιάννου υπηρέτησε από το 1913. Ανέλαβε τη δ/ση του σχολείου το 1920-21. Υπηρέτησε στο Δ. Σχολ. Χόνδρου 1933-35, επανήλθε στη Βιάννο ως Δ/ντής 1940-41 έτος που για λόγους υγείας παραιτήθηκε από την εκπαίδευση.

Θεοδοσάκης Μιχαήλ Γεννήθηκε και μεγάλωσε στο Σκινιά Μονοφατσίου. Το 1899, απόφοιτος Βας Γυμνασιακής τάξεως με 7ετή πείραν 'αιτείται να διορισθί εις το δημοτικόν σχολείον του χωρίου Σχοινιά', αίτημα που ικανοποιήθηκε αφού διορίστηκε με μισθό 50 δραχ. Υπηρέτησε στο Δ. Σ. Σκινιά τα περισσότερα σχολ. έτη της υπό εξέταση περιόδου : 1899-1900. Το Σεπτέμβριο του 1901 διορίζεται στο Σκινιά ως προσωρινός με μηνιαίο μισθό 45 δραχ. Επίσης τα έτη 1908-9, 1911-14 (για τα έτη 1900-1908 δεν αναγράφεται όνομα δασκάλου στα μαθητολόγια). Το 1910-11 υπηρετεί στο Δ.Σ. Κάτω Καστελλιανών.

Καλαϊτζάκης Ανδρέας. Γεννήθηκε στην Κασταμονίτσα το 1887. Αποφοίτησε από το Δημοτικό Σχολείο του χωριού του και το Ελληνικό Σχολείο του Καστελλίου Πεδιάδος. Διορίστηκε δάσκαλος στο Νιτηδητό το 1909. Μετατέθηκε στο Δημοτικό Σχολείο Αρκαλοχωρίου το 1913 και υπηρέτησε σ' αυτό μέχρι το 1923 οπότε , με αίτησή του, απολύθηκε από την υπηρεσία. Νυμφεύτηκε το 1920 τη Χαρίκλεια Εμ. Φλουράκη με την οποία απόχτησαν ένα γιο και 5 κόρες. Ασχολήθηκε με το εμπόριο. Συνταξιούχος το 1953.

Καλεντάκης Σταύρος. Καταγόταν από την περιοχή του Χάρακα. Απόφοιτος Γ' τάξεως Γυμνασίου με 3ετή πείρα το 1899, τοποθετήθηκε στο Γραμματοδιδασκαλείο Πατισιδέρου το ίδιο σχολ. έτος με μισθό 50 δραχ. Το 1902-03 υπηρετεί στο Δ.Σ. Αχεντριά.

Καλυκάκης Γεώργιος Υπηρέτησε στο Δ. Σ. Αμιρών το σχολ. έτος 1906-07. Το 1906 υπηρετούσε στο Δημ. Σχολ. Παναγιάς ως Β/θμιος δημοδιδάσκαλος αλλά μετατίθεται με αμοιβαία μετάθεση στην Αυγενική με τον Ι. Κυπράκη.

Καλυκάκη Ι. Δ/ντής στο Δημ. Σχολ. Άνω Βιάννου τα έτη 1911-13

Κανάκης Μιχαήλ. Καταγόταν από τις Γωνιές Πεδιάδας και εγκαταστάθηκε στα Πάρτιρα μετά την αυτονομία (1898). Το 1905 με το με αριθ. 16/6-09-1905 Ηγεμον. Διάταγμα διορίστηκε γραμματοδιδάσκαλος στο Δημ. Σχολ. Καλυβίων. Υπηρέτησε κατά το σχολικό έτος 1905-06 και μετά έφυγε από τα Πάρτιρα και υπηρέτησε στα σχολεία Δραπετίου και Λευκοχωρίου. Αποχώρησε από την υπηρεσία το 1908, αγόρασε κτηματική περιουσία και ασχολήθηκε με τη γεωργία. Πιθανόν να ήταν απόφοιτος Σχολαρχείου ή πρώτης τάξης τετρατάξιου Γυμνασίου. Πέθανε στα Πάρτιρα το 1927 και άφησε εγκαταστημένους εκεί τους δυο γιούς του, Κωνσταντίνο και Εμμανουήλ και τις πέντε θυγατέρες του.

Καπαράκης Ι. Υπηρετεί στο Δ.Σ. Χρηστού το σχολ. έτος 1899-1900

Κατζιλάκης Κωνσταντίνος. Γεννήθηκε το 1862 στο Αφρατί Πεδιάδος όπου και μεγάλωσε. Τον συναντούμε διδάσκαλο σε κατάλογο του 1892¹. Το 1884 διορίζεται για πρώτη φορά στην Έμπαρο με μισθό 300 γρόσια, το 1885-86 στο Σκινιά με μισθό 300 γρόσια. Στο Σκινιά υπηρετεί και το επόμενο έτος 1886-87 με μισθό 250 γρόσια. Το 1887-

88 στους Ζωφόρους με μισθό 250 γρόσια. Το επόμενο έτος παραιτήθηκε². Μαθητής σχολαρχείου με 12ετή πείρα το 1899 ζητά να διοριστεί σε οποιοδήποτε σχολείο του Δήμου Παναγιάς.

1. Κατάλογος δασκάλων που είχαν επιλεγεί ανά διοίκης, πόλη και επαρχία με επιπρόσθετα στοιχεία κατά το 1892, την ηλικία τους, τον τόπο γέννησης και τον τόπο κατοικίας τους, Χουρδάκης Αντώνης, 'Πολιτεία υπό αναίρεση', τόμος Α', σελ.118

2. Γοντικάκης Στέφανος, Η παιδεία στην Κρήτη σελ. 310

Καπετανάκης Δημήτριος. Γεννήθηκε στο Μοχό Πεδιάδος το 1875. Αποφοίτησε από το Ελληνικό Σχολείο Αβδού. Το 1900 αναγνωρίστηκε δευτεροβάθμιος δημοδιδάσκαλος. Τοποθετήθηκε με το με αρ. 73/19-11-1903 ηγεμονικό Διάταγμα υποδ/λος Α/βάθμιος στο δευτεροβάθμιο Δημ. Σχολ. Εμπάρου με μηνιαίο μισθό 60 δραχ. Δίδαξε στο Δημ. Σχολ. Εμπάρου το διάστημα 1903-05. Το 1921 μετατέθηκε στο Δημοτικό Σχολείο Αρκαλοχωρίου από το Δ.Σ. Τυμπακίου. Στο Αρκαλοχώρι υπηρέτησε επί δύο έτη για να μετατεθεί στη συνέχεια στο Μοχό. Έγγαμος με 4 παιδιά.

Καπετανάκης Μιχαήλ τ. Εμ. Γεννήθηκε στην Άνω Βιάννο το 1872. Γιος του Εμμ. Καπετανάκη πεντακοσίαρχου των κρητικών επαναστάσεων και της Αικατερίνης Παπαμαστοράκη, αδελφής του Ιωάννη Παπαμαστοράκη ο οποίος σκοτώθηκε κατά την πολιορκία της Ιεράπετρας τον Ιούνιο του 1878. Τέλειωσε το Δημοτικό Σχολείο και το Σχολαρχείο.

Υπηρέτησε σε πολλά σχολεία της Μεσσαράς (όπως Ροτασίου, Παρανύμφων, Πρωτορίων, Πριλιά, Ζήντας, Μουσούτας και Λαγούτας όπου υπηρέτησε επί πολλά έτη και τερμάτισε την εκπ/κή του σταδιοδρομία. Το 1883-84 διορίζεται για πρώτη φορά και υπηρετεί στον Αχεντριά με μισθό 250 γρόσια. Το 1884-85 στο Σκινιά. Το 1885-86 στην Εθιά με 300 γρόσια. Στο ίδιο χωριό υπηρετεί και το επόμενο έτος με 250 γρόσια. Επόμενο έτος (1887-88) στο Σκινιά. Το 1888-89 δεν υπηρετεί. Το έτος 1889 διορίστηκε δάσκαλος στο Δ.Σ. Καλαμίου το 1889, και στην Άνω Βιάννο το 1900 (περίπου).

Κατοικούσε στη Βιάννο ως συνταξιούχος. Απόκτησε δυο γιους και μια κόρη.

Από αναφορά των κατοίκων του Δεματίου μαθαίνουμε ότι τον Ιανουάριο του έτους 1903 είχε υποβάλλει αίτηση για διορισμό στο Δημοτικό Σχολείο Δεματίου το οποίο ήταν κλειστό. Πληροφορούμαστε ακόμη ότι το έτος εκείνο είχε πείρα 8 ετών σε σχολεία της επαρχίας Μονοφατσίου και επίσης « είχε πείρα εκκλησιαστικής μουσικής » :

« Ήταν ωραίος, ψηλός, ευθυτενής, ενθουσιώδης, καλός χορευτής με λαμπρό χαμόγελο. Προικισμένος με ωραία βροντώδη φωνή, διέπρεπε και ως ιεροψάλτης τόσο στη Βιάννο, όσο και στα χωριά που υπηρετούσε. Ξεχώριζε για την γλυκύτητα και πραότητα του χαρακτήρα του, την απλότητα, την καλοσύνη, τα αγνά και ειλικρινή αισθήματα. Ο Μιχαήλος Καπετανάκης πέθανε στη Βιάννο σε ηλικία 80 ετών το 1952.». (Αντ. Στιβακτάκης).

Καρνομουράκης Γεώργιος. Διορίστηκε με το με αριθ. 181/02-11-1911 διάταγμα ως Γ/βάθμιος διδάσκαλος Παναγιάς με μισθό 55 δραχ.

Κατρίνης Κων/νος. Γεννήθηκε στην Επάνω Ελούντα το 1885. Ήταν γιος του Νικολάου Κατρίνη και της Αιμιλίας Λουκάκη. Αποφοίτησε από το Γυμνάσιο Νεαπόλεως το 1905 και από το Διδασκαλείο Ηρακλείου το 1908 με βαθμό Άριστα (9 & 15/20). Υπηρέτησε στο Δ. Σ. Αμιρών το σχολ. έτος 1908-09 και το επόμενο έτος φαίνεται να υπηρετεί στο Βραχάσι. Στις 25-02-1910 στα πλαίσια του Παιδαγωγικού συνεδρίου της Ιεράπετρας, πραγματοποιεί υποδειγματική διδασκαλία στην πρώτη γραφή και ανάγνωση. Το 1910 παίρνει μετάθεση από το Δ.Σ. Βραχασίου στο Δημοτικό Σχολείο Ελούντας. Προσβλήθηκε από λαρυγγίτιδα το 1928 ασθένεια που τελικά τον κατέβαλε το 1931, εγκαταλείποντας τη σύζυγό του Παγώνα Μοσχοβιτάκη (γάμος 1904) με 6 ορφανά παιδιά.

Κηπαράκης Ευστράτιος Ιερέυς από τα Καστελλιανά. Τα σχολ. έτη 1886-89 υπηρετεί στο Δ.Σ. Καστελλιανών. Επίσης το 1902. Το 1905 με το με αριθ. 126 Ηγεμ. Διάταγμα

διορίζεται γραμματοδιδάσκαλος στα Καστελλιανά. Υπηρετεί τα σχολ. έτη 1907-8 & 1908-09 στο Δημ. Σχολ. Ινίου. Το 1909-10 στο Δ.Σ. Κάτω Καστελλιανών.

Κολιακουδάκης Εμμανουήλ τ.Αθ. Καταγόταν από τη Μάρθα. Πέθανε σε χωριό της Μεσσαράς. Το σχολ. έτος 1899-1900 υπηρετεί στο Δ.Σ. Μάρθας. Υπηρέτησε στο Δ.Σ. Εμπάρου και στο Δ. Σ. Μάρθας , 1907-08, 1908-09, 1910-11.

Κόμης Λεωνίδας του Εμμ. Τελειόφοιτος Γυμνασίου με ευρεία εγκυκλοπαιδική μόρφωση. Γιος ζωγράφου με αξιόλογη κοινωνική δράση και προσφορά. Για αρκετά χρόνια (1905-1909) υπηρέτησε στο σχολαρχείο Βιάννου ως καθηγητής. Διορίστηκε το 1910 και υπηρέτησε στο Δ.Σ. Βιάννου από το 1911. Δ/ντής του Δημ. Σχολ. Βιάννου από το 1917 μέχρι το Σεπτ. του 1920, ημερ/νία που διορίστηκε καθηγητής στο Ημιγυμνάσιο του Μοχού. Υπηρέτησε ως πρώτος καθηγητής του νεοϊδρυθέντος στην Άνω Βιάννο Ημιγυμνασίου, τον Ιανουάριο του 1922.

Κόμης Γερμανός (ιερέας) Γεννήθηκε στην Άνω Βιάννο το 1855 και απεβίωσε το 1931. Απόφοιτος Σχολαρχείου δίδαξε στο σχολείο του χωριού Αμιρά το 1876 « με αμοιβάς 5 ρυάλια μηνιαίως από τη δημογεροντία του χωριού και μίαν κουλούραν ψωμί από κάθε παιδί »

Κονδυλάκης Ιωσήφ. Γεννήθηκε στο χωριό Μηλιαράδω το 1866. Απόφοιτος Αης τάξεως 4/ταξίου Γυμνασίου . Τον συναντούμε να υπηρετεί στο Δ.Σ. Χάρακα τα έτη 1887-89 με μισθό 300 γρόσια το πρώτο έτος και 270 το δεύτερο έτος. Το 1899, με ‘7ετή πείραν αιτείται όπως διορισθή εν τη σχολή της Εμπάρου’. Διορίστηκε με μισθό 40 δραχ. και υπηρέτησε στο Δ.Σ. Εμπάρου το σχολ. έτος 1899-1900. Το Σεπτέμβριο του 1900 μονιμοποιήθηκε και υπηρέτησε μέχρι το τέλος του σχολ. έτους 1903-1904 στο Δημοτικό σχολείο Εμπάρου. Ήταν απόφοιτος της Α΄ τάξεως του τετρατάξιου γυμνασίου με επταετή πείρα το 1899. Διορίστηκε με μισθό 40 χρυσές δραχμές ύστερα από εξετάσεις ενώπιον τριμελούς επιτροπής.

Κονδυλάκης Νικόλαος. Καταγόταν από Αμιρά. Τον συναντούμε μαθητή της Α΄ τάξεως του Γυμνασίου Νεαπόλεως το έτος 1883 (απερρίφθη). Σε κατάσταση των δασκάλων του νομού Λασιθίου τον συναντούμε δάσκαλο 30 ετών το 1892.

Κονδυλάκης Χαράλαμπος. Καταγόταν από την Άνω Βιάννο. Συγγενής του λογοτέχνη Ι. Κονδυλάκη. Τον συναντούμε μαθητή της Γ΄ τάξης του Γυμνασίου Νεάπολης το 1883, ορφανό σε ηλικία 18 ετών. Το 1892 δάσκαλο 28 ετών να διαμένει στη Βιάννο. Υπηρέτησε σε σχολεία της επαρχίας Μονοφατσίου.

Κονδυλάκης Εμ. τ. Ι. Απόφοιτος Γ΄ τάξης Γυμνασίου. Καταγόταν από την Άνω Βιάννο. Υπηρέτησε με προσόντα μαθητή γυμνασίου, στο Διτάξιο Δημημένο Δημοτικό Σχολείο Άνω Βιάννου από το 1903-1907 με Δ/ντή τον Κων/νο Πλατάκη και μισθό 50 δραχ.

Κοντάκης Νικόλαος. Γεννήθηκε στο Κεφαλοβρύσι το έτος 1860. Απόφοιτος Ελληνικού Σχολείου (Σχολαρχείου). Διορίστηκε δάσκαλος στο χωριό Αμιρά το έτος 1880. Πέθανε στο Κεφαλοβρύσι το 1938.

Κονταξάκης Ιωάννης. Γεννήθηκε το 1870 στην Άνω Βιάννο. Απόφοιτος Γυμνασίου. Υπηρέτησε στο Δ.Σ. Αμιρά το έτος 1900 για να μετατεθεί στη συνέχεια στο Δ.Σ. Άνω Βιάννου. Στο απολυτήριο της κόρης του Αταλάντης από το Δ.Σ. Βιάννου αναφέρεται το επάγγελμα του πατέρα ‘γραμματεύς Ειρηνοδικείου’. Το έτος 1916 υπηρέτησε στο Δ.Σ. Βιάννου και αργότερα σταδιοδρόμησε ως δικαστικός. Παιδιά του οι τρεις δασκάλες Αταλάντη, Άννα και Αναστασία. Πέθανε το 1941.

Κοντός Υπηρετεί στο Δημ. Σχολ. Κασσάνων το σχολ. έτος 1908-09

Κουτεντάκης Ιωάννης Γεννήθηκε και μεγάλωσε στα Κάτω Καστελλιανά. Ήταν γιος του Μιχαήλ Κουτεντάκη οπλαρχηγού ανατολικού Μονοφατσίου κατά τις τελευταίες κρητικές επαναστάσεις κατά των Τούρκων, και μέλος (διά βοής στα ένοπλα συλλαλητήρια) της επαναστατικής συνέλευσης των Κρητών του 1911. Απόφοιτος Σχολαρχείου. Διορίστηκε γραμματοδιδάσκαλος στο Μεσοχωριό αλλά παραιτήθηκε και αντικαταστάθηκε από τον Εμ.

Καλεντάκη. Το έτος 1902-03 υπηρέτησε στο Σκινιά, το 1904-5 υπηρετούσε στο Δεμάτι, ως προσωρινός διδάσκαλος Β/βάθμιος, με μισθό 40 δραχ. Κατά τη διάρκεια του έτους μάλλον μετατέθηκε στο Σκινιά αφού υπογράψει τίτλους σπουδών τον Ιούνιο του 1905. Μετατέθηκε για το Δημοτικό Σχολείο Καστελλιανών όπου, υπηρετεί τα σχολ. έτη 1905-06, 1906-07 & 1907-08, ως προσωρινός Β/βάθμιος διδάσκαλος. Υπηρέτησε στο σχολείο, τις επόμενες δεκαετίες συνολικά 17 έτη. Πατέρας του γιατρού Στυλιανού Κουτεντάκη, ο οποίος είχε εγκατασταθεί στο Αρκαλοχώρι το 1934 και είχε υπηρετήσει Κοινοτάρχης (εκλέχτηκε το 1951) καθώς και των Μιχαήλ Κουτεντάκη δικηγόρου και Γεωργίου Κουτεντάκη στρατοδίκη. Πρόσφερε σημαντικές υπηρεσίες στην εθνική αντίσταση κατά των Γερμανών.

Κριτσωτάκης Γεώργιος. Γεννήθηκε το 1894 στον Καραβάδω Ηρακλείου και πέθανε το 1981. Υπηρέτησε δάσκαλος στο Δημ. Σχολ. Κασσάνων το σχολ. έτος 1907-08 σε ηλικία 13 ετών ! απόφοιτος δημοτικού. Χειροτονήθηκε ιερέας το 1914 στην ενορία Καραβάδου την οποία υπηρέτησε μέχρι το 1969. Δίδαξε στο Δημοτικό Σχολείο Καραβάδου από την ίδρυσή του (1918) ως το 1923 (πλην του έτους 1921-22).

Κυπράκης Ιωάννης. Εργάστηκε στο Δημοτικό Σχολείο Αρκαλοχωρίου το σχολ. έτος 1907-1908. Το 1906 υπηρετεί στο Δ.Σ. Αυγενικής ως Β/βάθμιος δημοδιδάσκαλος αλλά ζητά και παίρνει αμοιβαία μετάθεση με το Γ. Καλυκάκη που υπηρετούσε στην Παναγιά Π.

Κυριακάκης Χαράλαμπος. Γεννήθηκε στην Άνω Βιάννο το 1884. Απόφοιτος του Γυμνασίου Ηρακλείου διορίστηκε με το με αριθ. 193/1910 Διάταγμα της Εκτελεστικής Επιτροπής Κρήτης δάσκαλος στο σχολείο Αμιρά με μισθό 70 δρχ. Υπηρέτησε στον Άγιο Βασίλειο και στο σχολείο Καλαμίου (1911-13), στον Πεύκο (1917-18), στην Άνω Βιάννο το επόμενο έτος. Το 1921 μετατέθηκε στο Γρίζανο Τρικάλων μάλλον για πολιτικούς λόγους. Αργότερα επέστρεψε στο Δ. Σ. Άνω Βιάννου. Συνταξιοδοτήθηκε το 1950 μετά από 40 έτη υπηρεσίας. Πέθανε το 1950.

Λουλάκης Ιωάννης. Εγεννήθη εις Άνω Βιάννω το έτος 1882. Ήταν απόφοιτος Γυμνασίου Ηρακλείου. Τοποθετήθηκε στο Σχολείον Χόνδρου το έτος 1904 μετατεθείς από το Σχολείο Βουτουφού. Στο σχολείο Χόνδρου υπηρέτησε έως το έτος 1907. Έγγαμος με τρία τέκνα. Απεβίωσε το 1914.

Λουλάκης Μιχαήλ. Καταγόταν από το Λουτράκι της Βιάννου. Υπηρέτησε στο Δημ. Σχολ. Βιάννου αλλά και σε σχολεία της επ. Μονοφατσίου ως υποδ/λος.

Λουχουνάκης Εμ. Υπηρετεί στο Δ. Σ. Κασσάνων το σχολ. έτος 1905-06.

Μακράκης Γεώργιος. Το 1888-89 πρωτοδιορίζεται και υπηρετεί στο Δ.Σ. Αμαριανού με μισθό 225 γρόσια. Το 1899 με γνώσεις Α' τάξεως Γυμνασίου και ενός έτους εμπειρία αιτείται να διορισθή 'εν τινι σχολή του Δήμου Παναγιάς'. Διορίστηκε στο Δ.Σ. Κασσάνων με μισθό 40 δραχ. Υπηρέτησε στο Δημ. Σχολείο Κασσάνων το 1899 αλλά παραιτήθηκε ένα μήνα μετά το διορισμό του. Υπηρέτησε στο Δημ.Σχολ. Αρκαλοχωρίου το σχολ. έτος 1911-12. Καταγόταν από την Πλώρα Μεσσαράς.

Μανουσάκης Ιωάννης τ. Χαριδήμου. Γεννήθηκε περί το 1876 στην Κασταμονίτσα Πεδιάδος. Απόφοιτος του Ιεροδιδασκαλείου Αγίας Τριάδας Χανίων, διορίστηκε στο Δημ. Σχολ. Παναγιάς το 1908 όπου υπηρέτησε τα επόμενα έτη της εκπαιδευτικής του σταδιοδρομίας. Παντρεύτηκε στην Παναγιά, τόπο που εγκαταστάθηκε αποκτώντας 5 παιδιά. Πέθανε το 1962.

Μανουσάκης Εμ. τ. Ι. Υπηρέτησε στο Δημ. Σχολ. Δραπετίου τα έτη 1907-1912, και υπογράφει στα βιβλία (Μαθητολόγιο κ.ά.) ως Πρωθιερέυς. Το 1911 διορίζεται με το με αριθ. 181 διάταγμα ως Γ/βάθμιος προσωρινός διδάσκαλος στο Δραπέτι με μισθό 55 δραχ. Οργανώθηκε και προσέφερε σημαντικές υπηρεσίες στην εθνική αντίσταση κατά των Γερμανών. Πέθανε το 1972 σε ηλικία 83 ετών.

Μαυραντωνάκης Ιωάννης Δάσκαλος του Δημ. Σχολ. Παναγιάς το 1899 (Νοέμβρ.) στη θέση του παραιτηθέντος Ιωάν. Πιτικάκη.

Μελισσειδης Αντώνιος. Καταγωγή από Κριτσά Μεραμβέλλου. Δ/ντής στην Άνω Βιάννο το 1910-11.

Μηλιαράς Γεώργιος (ιερέας). Γεννήθηκε στην Κάτω Βιάννω το έτος 1884. Ήταν κάτοχος απολυτηρίου Γυμνασίου Ηρακλείου. Τοποθετήθηκε εις το σχολεϊόν του Χόνδρου το έτος 1910 και υπηρέτησε έως το 1911 έτος που μετατέθηκε στα Γδόγια. Κατά το έτος 1918 μετατέθηκε στο Χόνδρο, επιστρατεύτηκε, επανήλθε το 1919 έως το 1921. Επιστρατεύτηκε (συμμετείχε μάλλον στη Μ. Ασία). Επανήλθε και υπηρέτησε συνεχώς μέχρι το 1933 έτος που αποβίωσε.

Μηλιαράκης Αριστομένης. Γεννήθηκε στον Πεύκο το 1883. Πτυχιούχος Ιεροδιδασκαλείου Αγίας Τριάδας Χανίων με βαθμό 7 & 8/11. Υπηρέτησε στα Δ. Σ. των παρακάτω χωριών της επαρχίας Βιάννου : Αγίου Βασιλείου (1909-10), Αμιρά (1910-13), Κάτω Βιάννο & Πεύκο (1913-1921), Άνω Βιάννου (1925-36), Χόνδρου (1936-37) και Συκολόγου (1937-43). Ήταν γνώστης βυζαντινής μουσικής. Έγγαμος με τρία παιδιά. Εκτελέστηκε από τους Γερμανούς, έξω από τον Πεύκο τον Σεπτ. 1943.

Μηλιαράκης Ι. Υπηρετεί στο Δ. Σ. Πεύκου το σχολ. έτος 1899-1900

Μιχελογιαννάκης Ιωάννης τ. Εμμ. Γεννήθηκε στην Άνω Βιάννο το 1885. Μετά την αποφοίτησή του από το Γυμνάσιο, υπηρέτησε ως δάσκαλος στο Δημοτικό Σχολείο Συκολόγου (1907-08), της Άνω Βιάννου (από 26-10-1909 μέχρι 11-09-1911) και έπειτα στο Δημ. Σχολ. Χόνδρου (1911-1912). Επανήλθε στο σχολείο της Άνω Βιάννου το 1916 και υπηρέτησε μέχρι το 1921 για να μετατεθεί στη συνέχεια στη Νιγρίτα. Σταδιοδρόμησε στο δικαστικό σώμα ως ειρηνοδίκης και πταισματοδίκης. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του έζησε στην Αθήνα όπου και πέθανε το έτος 1956.

Μιχελογιαννάκης Χαρίδημος. Καταγόταν από την Άνω Βιάννο. Απόφοιτος του Ελληνικού Σχολείου (Σχολαρχείου). Υπηρέτησε στο Δ.Σ. Άνω Βιάννου και σε διάφορα σχολεία του νομού Ηρακλείου.

Μοσχοβάκης Γεώργιος. Γεννήθηκε στο Κεφαλοβρύσι το 1870 και πέθανε το 1941. Απόφοιτος Γυμνασίου. Διδάσκαλος του Δ.Σ. Μύθων το 1899-190, Δ/ντής του Δ.Σ. Αμιρών το 1900 μετατέθηκε στο Δ.Σ. Βιάννου. Αναφέρεται ότι είχε διορισθεί από τη Δημογεροντία Καλαμίου δάσκαλος το 1887-88.

Μοσχοβάκης Ιωάννης. Γεννήθηκε στο Κεφαλοβρύσι το 1895. Απόφοιτος Γυμνασίου, υπηρέτησε ως δημοδιδάσκαλος Αμιρών το έτος 1914. Αργότερα γράφτηκε στη Θεολογική Σχολή Αθηνών. Έλαβε μέρος στη Μικρασιατική Εκστρατεία με βαθμό υπολοχαγού πεζικού και σκοτώθηκε κατά την υποχώρηση του ελληνικού στρατού το 1922.

Μουρτζίδης Εμ. τ. Ζ. (επώνυμο Μουρτζάκης). Καταγόταν από Νιπηδητό όπου γεννήθηκε το 1888. Πιθανότατα απόφοιτος Σχολαρχείου. Το σχολ. έτος 1905-06 παρακολούθησε μαθήματα Α' Γυμνασίου ως το Νοέμβρη. Το 1906 διορίστηκε στο Δ.Σ. Αλαγνίου με μισθό 40 δραχ. Υπηρετεί στο Δημ. Σχολ. Βουτουφού το σχολ. έτος 1907-08, ως υποδιδάσκαλος Δ/βάθμιος.

Μπαμιεδάκης Νικόλος. Διορίστηκε το 1906 υποδιδάσκαλος Β/βάθμιος στον Πατσιδέρο με μηνιαίο μισθό 40 δραχ.

Μπαριτάκης Κωνσταντίνος. Γεννήθηκε στην Άνω Βιάννο το 1868. Αποφοίτησε από το Ελληνικό Σχολείο Βιάννου. Το 1883 διορίστηκε στο Δημοτικό Σχολείο Ινίου με μισθό 250 γρόσια, και υπηρέτησε μέχρι το 1885. Το σχολ. έτος 1885-86 στα Καστελλιανά, το 1886-87 στον Αχεντριά με μισθό 250 γρόσια, στον Πατσιδέρο (1887-88), και στη Λούκια (1888-89). Το 1925 μετατέθηκε στο Δημοτικό Σχολείο Αρκαλοχωρίου απ' όπου συνταξιοδοτήθηκε. Υπηρέτησε γραμματέας της Κοινότητος Αρκαλοχωρίου περί τα 10 χρόνια και συνέβαλε αποφασιστικά στην ίδρυση σχολείου στο Αρκαλοχώρι το 1900. Κατά τη διάρκεια των βομβαρδισμών των γερμανικών αεροπλάνων, στη μάχη της Κρήτης, στις 29 Μαΐου 1941 τραυματίστηκε και πέθανε εξ' αιτίας των τραυμάτων στο Θωμαδιανό όπου και τάφηκε.

Μπαριτάκης Ιωάννης. Καταγόταν από το Ίνι. Υπηρέτει στο Δημ. Σχολ. Κασσάνων το σχολ. έτος 1909-10 και τα επόμενα χρόνια 1910-11, 1911-12, 1913-14 στο Δημ. Σχολ. Ινίου (Το 1912-13 το σχολείο Ινίου έμεινε κλειστό λόγω επιστρατεύσεως. Πιθανότατα ο δάσκαλος να επιστρατεύτηκε και να συμμετείχε στους βαλκανικούς πολέμους). Το 1911 τοποθετήθηκε με το με αριθ. 181 διάταγμα ως Γ/βάθμιος προσωρινός διδάσκαλος με μισθό 60 δραχ.

Πάγκαλος Γεώργιος τ. Ν. Καταγόταν από την Κριτσά Λασιθίου. Δάσκαλος στο Δ.Σ. Αμιρών 1903-04.

Παναγιωτάκης Ε. Δάσκαλος το 1908-9 στο Δ.Σ. Μάρθας

Παπαδάκης Δημήτριος. Διορίστηκε το 1911 με το με αριθ. 181/02-11-1911 διάταγμα, ως προσωρινός διδάσκαλος με μισθό 40 δραχ.

Παπαδάκης Μιχαήλ. Ιερέας Δάσκαλος του Δημ. Σχολ. Κασσάνων το Νοέμβριο του 1899 στη θέση του παραιτηθέντος Γεωργ. Μακράκη.

Παπαδημητρόπουλος Γεώργιος. Στο βιβλίο ιστορίας του σχολείου πληροφορούμαστε ότι καταγόταν από το Σκινιά, πιθανότατα όμως η καταγωγή ήταν από τον Πεύκο. Κατοικούσε στη Ζίντα Μονοφατίου. Υπηρέτησε στο σχολείο Κ. Βιάννου πιθανόν το έτος 1885-86

Παπαδημητρόπουλος Χαράλαμπος. Γεννήθηκε στον Πεύκο το 1890, απόφοιτος του Ιεροδιδασκαλείου Αγίας Τριάδας Χανίων. Υπηρέτησε στα δημοτικά σχολεία Πεύκου, Δ/ντής Δ.Σ. Αγίου Βασιλείου (1910-13), Δ/ντής & Δημοδιδάσκαλος Άνω Βιάννου (1913-17). Το 1932 υπηρετεί στο σχολείο του χωριού του. Σκιαγραφώντας τον ο δάσκαλος Εμ. Καδιανάκης αναγράφει στο βιβλίο ιστορίας του Δημ. Σχολ. Βιάννου : « Ανήρ μεγάλης μορφώσεως και κύρους ...υπηρέτησεν εις εποχήν ανώμαλον πολιτικώς διά την χώραν μας και μέσα εις τον σάλον των κομματικών παθών, πλην όμως προσέφερεν υπηρεσίαν εις την εκπαίδευσιν και εις την Πατρίδα. Ο διευθυντής του σχολείου Βιάννου αείμνηστος Χ. Παπαδημητρόπουλος προσέφερεν υπηρεσίας εις το σχολείον, και εμόρφωσεν μαθητάς, οίτινες όντες γονείς των σημερινών μαθητών μας κοσμούν την κοινωνίαν και αποτελούσιν ούτοι, τους υπερασπιστάς της πατρίδος εις τους πολέμους του 1940-41 και την μάχην της Κρήτης. Πολλοί έπεσον εις τους αγώνας αυτούς ηρωικώς μαχόμενοι, συγκαταλεχθέντες εις το Πάνθεον των ηρώων της κωμοπόλεώς μας ».

Παπαμαστοράκης (Παπαδάκης Ιωάννης) Καταγόταν από την Άνω Βιάννο. Απόφοιτος Γυμνασίου. Το 1907-08 υπηρετεί στον Άγιο Βασίλειο 'Ιωάν. Γ. Παπαδάκης' οριστικός δι' εξετάσεων Α/βάθμιος με μισθό 85 δραχ. Υπηρέτησε ως δάσκαλος στο Δημοτικό Σχολείο της Βιάννου πιθανότατα το σχολ. έτος 1909-10. Αργότερα απόκτησε το πτυχίο της νομικής και σταδιοδρόμησε ως δικηγόρος. Ασχολήθηκε με την πολιτική.

Πασχαλίδης Κωνσταντίνος. Είναι ο πρώτος δάσκαλος που υπηρετήσε στο σχολείο Παρτίρων. Καταγόταν από το χωριό Αβδού Πεδιάδας. Ήταν άγαμος. Πριν το 1881 υπηρετούσε στο Αβδού. Το σχολ. έτος 1883-84 υπηρετεί στο Καλό Χωριό Πεδιάδος. Παραιτήθηκε το Σεπτ. του 1884. Επαναδιορίζεται το 1886-87 με μισθό 250 γρόσια στο Αμαριανό όπου υπηρετεί και το επόμενο έτος (1887-88). Το 1888-89 υπηρετεί στο Σχολείο της Ανώπολης με μισθό 225 γρόσια. Διορίστηκε από την Κρητική Πολιτεία, άγνωστο με ποιες γραμματικές γνώσεις. Το 1903 ανέλαβε υπηρεσία στο Δημ. Σχολ. Παρτίρων. Ήταν έξυπνος, δραστήριος και φλογερός πατριώτης. Με την εξυπνάδα του κατόρθωσε να αποκτήσει το σχολείο οικόπεδο, που διεκδικούσαν οι Τούρκοι, όσοι επέστρεψαν στα Πάρτιρα μετά τη σφαγή του Ηρακλείου την 25^η Αυγούστου 1898. Οι Τούρκοι διεκδικούσαν αυτό το οικόπεδο σαν οθωμανικό νεκροταφείο. Είναι ο χώρος που είναι κτισμένο σήμερα το κοινοτικό κατάστημα. Το οικόπεδο μετά από το έξυπνο τέχνασμα του Πασχαλίδη παραχωρήθηκε στο σχολείο, όπου αργότερα κτίστηκε το πρώτο διδακτήριο, το 1911. Ο Πασχαλίδης υπηρετήσε στα Πάρτιρα μέχρι το 1905. Με το με αριθ. 126/06-09-1905 επαναδιορίζεται στα Πάρτιρα. Το 1906 υπηρετούσε στο Δημ. Σχολ. Βαρβάρων Πεδιάδος αλλά απολύθηκε λόγω ανικανότητας όπως φαίνεται στην εφημερίδα της

Κυβέρνησης. ‘ Διορίζεται ο Δ. Παπαδάκης προσωρ. Β/θμιοσ εις το εις Βαρβάρους Πεδ. Δημοτικόν σχολείον επί μηνιαίω μισθώ δρ. 40, αντί του Κωνστ. Πασχαλίδου απολυομένου άτε ανικάνου περί την εκτέλεσιν του έργου αυτών’.

Σύμφωνα με ακριβείς πληροφορίες πήςγε εθελοντής στον ελληνικό στρατό, όπου υπηρέτησε σαν απλός στρατιώτης μέχρι το 1918, οπότε προσβλήθηκε από γρίπη και πέθανε στη Θεσσαλονίκη, όπου και τάφηκε³.

3. Φαρσαράκη Ιωάννη. Τα Πάρτιρα Ηρακλείου μέσα από την ιστορία της Κρήτης. Ο Φαρσαράκης γράφει για τον τρόπο με τον οποίο ο Πασχαλίδης εξαπάτησε το τουρκικό δικαστήριο και κατοχυρώθηκε ο χώρος του νεκροταφείου στο σχολείο, όπου κτίστηκε το πρώτο διδακτήριο το 1911.

«...Για να αποκτήσει το οικόπεδο ενήργησε ως εξής : Βρήκε σκελετούς ανθρωπίνων σωμάτων, και με άλλους χριστιανούς κατά τη διάρκεια της νύκτας άνοιξε μερικούς τάφους, που βρίσκονταν στο χώρο που διεκδικούσαν και τοποθέτησε δυο και τρεις ανθρώπινους σκελετούς. Μετά κατάλαβε αυθαίρετα το χώρο και άρχισε να τον καλλιεργεί, όσος βέβαια ήταν ακάλυπτος. Οι Τούρκοι τότε κατέφυγαν στον Τούρκο Καδή στο Ηράκλειο και οι χριστιανοί στο Μητροπολίτη και διεκδικούσαν το χώρο. Συστήθηκε επιτροπή, για να εξακριβώσει σε ποιον ανήκει το οικόπεδο. Η επιτροπή, που την αποτελούσαν ο Μητροπολίτης, ο Καδής και ο Έπαρχος πήγαν επί τόπου. Τότε ο δάσκαλος Κ. Πασχαλίδης πρότεινε στην επιτροπή να γίνουν ανασκαφές για να εξακριβώσουν εάν το νεκροταφείο ανήκε στους Τούρκους ή στους χριστιανούς που κατοικούσαν πρωύτερα στο χωριό. Αυτό έγινε αποδεκτό και από τις δυο πλευρές. Σε μερικούς τάφους βρήκαν δυο και τρεις σκελετούς. Τότε ο δάσκαλος απευθυνόμενος προς τον Καδή είπε : Οι θρησκευτικοί σας νόμοι απαγορεύουν να ενταφιάζονται στο ίδιο μνήμα δυο νεκροί, ενώ οι δικοί μας επιτρέπουν δυο και τρεις ενταφιασμούς. Αφού, λοιπόν, στους τάφους αυτούς βρίσκονται περισσότεροι από ένας σκελετοί, αποδεικνύεται ότι το νεκροταφείο ανήκε στους προγόνους μας χριστιανούς. Ο Καδής παραδέχτηκε σωστό το επιχείρημα, σύστησε δε στους εξαγριωμένους Τούρκους να πάσουν τις απειλές και τις ύβρεις. Μετά απ’ όλα αυτά η επιτροπή έγκρινε ότι καλώς έγινε η κατάληψη του χώρου από τους χριστιανούς. Το οικόπεδο αυτό παραχωρήθηκε στο σχολείο, όπου αργότερα κτίστηκε το πρώτο διδακτήριο, το έτος 1911 ».

Πιτικάκης Ι. Το Σεπτέμβρη του 1899 διορίστηκε στο Δημ. Σχολ. Παναγιάς με μισθό 70 δραχ. Ένα μήνα αργότερα, τον Οκτώβρη, ‘ησθένησε σοβαρώς και επάστρεψεν τον διορισμό επανελθών εις τον οίκον του’.

Πλαγιωτάκης Ζαχαρίας. Γεννήθηκε στο χωριό Μηλιαράδω το 1885. Την 1^η Δεκ. 1904 υπηρετεί στο Δ.Σ. Βόρρων και ζητά να διορισθή σε σχολείο του Δήμου Παναγιάς ή Βιάννου. Το αίτημά του φαίνεται ικανοποιήθηκε και μετατίθεται στο Δ.Σ. Πατσιδέρου. Απόφοιτος το 1909 του 3/ταξίου Διδασκαλείου Ηρακλείου το οποίο έλαβε με βαθμό λίαν καλώς 9 & 2/21. Μόλις αποφοίτησε διορίστηκε στο σχολείον της Εμπάρου και υπηρέτησε συνεχώς μέχρι το 1916. Επανάλθε στο σχολείο της Εμπάρου το 1921 και υπηρέτησε σ’ αυτό μέχρι το 1937. Παντρεύτηκε στην Έμπαρο και απόχτησε δυο γιους το Γεώργιο γιατρό και τον Ιωάννη δικηγόρο. Συνέγραψε το πόνημα ‘ιστορία του χωριού Έμπαρος’.

Πλαντζουνάκης Γεώργιος τ. Μ. Γεννήθηκε στην Άνω Βιάννο το έτος 1869. Το έτος 1885-86, σε ηλικία 16 ετών, τον συναντούμε μαθητή της Α τάξεως του Γυμνασίου Νεαπόλεως. Υπηρέτησε ως υποδιδάσκαλος σε διάφορα σχολεία της επ. Μονοφατισίου. Το 1899-1900 υπηρετεί στο Δ.Σ. Καστελιανών με μισθό 60 δραχ., τα σχολ. έτη 1903-04 και 1906-1907 στο Δ.Σ. Δραπέτιου. Το 1905-06 αν και διορίστηκε με το με αρ. 126/06-09-1905 γραμματοδιδάσκαλος στο Δραπέτι υπηρετεί στο Δ.Σ. Ινίου.

Πλατάκης Κωνσταντίνος. Γεννήθηκε στο Βραχάσι Μεραμβέλλου. Πατέρας του διάσημου κρητολόγου, φυσικού και σπηλαιολόγου Ελευθερίου Πλατάκη. Απόφοιτος του 1/ταξίου Διδασκαλείου Ηρακλείου. Διορίστηκε ως πτυχιούχος Πρωτοβάθμιος διδάσκαλος στο Δ.Σ. Άνω Βιάννου με μηνιαίο μισθό 140 δραχ. Υπηρέτησε ως Δ/ντής του Δημ. Σχολ. Άνω Βιάννου από το 1902 μέχρι το 1910 (Α/Βάθμιος δημοδιδάσκαλος) με μισθό 120 δραχ. το σχολ. έτος 1906-07. Όπως γράφει ο Εμ. Καδιανάκης στο βιβλίο ιστορίας του σχολείου : « ...Η υπηρεσία του εν λόγω δασκάλου υπήρξε καρποφόρος ενταύθα και απέδωκεν εις την

κοινωνίαν καλούς πολίτας, διαφόρων επαγγελμάτων, οίτινες κοσμούσιν σήμερον την κοινωνίαν της Βιάννου. Η προσωπικότης του εν λόγω διδασκάλου επέδρασεν επί των μαθητών και η φωτεινή καθοδήγησις και το κύρος του. Εις τον εν λόγω διδάσκαλον η κοινωνία μας οφείλει την ευγνωμοσύνην της. Ανήρ μορφωμένος, ηθικός, με υγιείς αρχάς εγαλούχησεν με τα νόματα της ηθικής και της θρησκείας την νέαν γενεάν της εποχής εκείνης και την παρέδωκεν κατηρητισμένην διά τον αγώνα προς την ζωήν και διά την υπηρεσίαν της Πατρίδος ».

Ποντικάλης Σπυρίδωνας (ιερέας) Γεννήθηκε στο Κεφαλοβρύσι της Βιάννου. Αποφοίτησε από το Δ. Σ. Αμιρά το 1901 σε ηλικία 17 ετών ! και στη συνέχεια φοίτησε στο Σχολαρχείο. Διορίστηκε δάσκαλος το Νοέμβριο του 1904. Εργάστηκε σε διάφορα σχολεία ως Γ/βάθμιος υποδιδάσκαλος, το 1905-06 στον Πατισίδερο, για να μετατεθεί το 1906 στο Αρκαλοχώρι. Στο Δημοτικό Σχολείο Αρκαλοχωρίου υπηρέτησε επί ένα σχολ. έτος και μετατέθηκε στα Καλύβια Μονοφατισίου. Το Δεκέμβριο του 1917 χειροτονήθηκε ιερέας και το 1922 επαναδιορίστηκε δάσκαλος στο νεοϊδρυθέν σχολείο του Νεοχωρίου. Παραιτήθηκε από την εκπαίδευση το 1939. Παντρεύτηκε το 1910 την Ευανθία το γένος Σφακιανάκη και απόχτησαν τα παρακάτω παιδιά : 1) Μίνωα, 2) Αμαλία, 3) Εμμανουήλ, 4) Σοφία, 5) Ελευθερία, 6) Γεώργιο (δάσκαλο το 1953 στη Μαρωνεία Κομοτηνής Θράκης)

Ραπτάκης Εμμανουήλ Καταγόταν από την Άνω Βιάννο. Απόφοιτος Γ' τάξεως Γυμνασίου. Υπηρέτησε στο Δ.Σ. Βιάννου πριν και μετά το 1900. Το σχολ. έτος 1899-1900 διορίζεται με μισθό 60 δραχ. στο Δ.Σ. Ινίου και υπηρετεί σ' αυτό μέχρι τον Ιαν. του 1900.

Ραπτόπουλος Δημοσθένης. Γεννήθηκε και κατοικούσε στην Άνω Βιάννο. Ήταν απόφοιτος γυμνασίου. Υπηρέτησε στο σχολείο της Κάτω Βιάννου τα σχολ. έτη 1913-14 και 1914-15. Έπειτα κατατάχθηκε στο στρατό ως μόνιμος αξιωματικός φτάνοντας στο βαθμό του λοχαγού. Όπως ακουγόταν ήταν από τους καλύτερους του ελληνικού στρατού, αδελφός του Αλέξανδρου Ραφτόπουλου. Απολύθηκε το 1926 'ως φυματικός' και πέθανε το 1928.

Ρασιδάκης Χριστόφορος. Το 1885-86 υπηρετεί στο Δημ. Σχολ. Κουνάβων. Δάσκαλος στο Δ.Σ. Αρκαλοχωρίου το σχολ. έτος 1903-04 επίσης το σχολ. έτος 1904-05 (μέχρι τον Μάρτιο που παραιτήθηκε και τοποθετήθηκε στη θέση του ο Παναγιώτης Β. Αποστολάκης).

Ριενάκης Μιχαήλ. Δάσκαλος στο Αμιρά το 1907-1908.

Ρολάκης Γεώργιος. Γεννήθηκε και κατοικούσε στην Κάτω Βιάννο. Απόφοιτος Γ' τάξεως του Γυμνασίου Ηρακλείου. 'Υπηρέτησε στο Δημ. Σχολείο Κάτω Βιάννου εκ διαλλειμάτων από του 1890 και εφεξής'. Το 1901-1902 υπηρέτησε στο Δημ. Σχολ. Άνω Βιάννου ως Δ/ντής. Τον συνατούμε στο Δ.Σ. Δεματίου στο οποίο διορίστηκε με το με αριθ. 33/14-04-1904 Ηγεμονικό Διάταγμα. Το σχολ. έτος 1904-05 υπηρετεί στο Δ.Σ. Κάτω Βιάννου. Το 1905 παίρνει μετάθεση από το Δ. Σχολ. Καλαμίου στο οποίο φαίνεται να υπηρετεί ως β/βάθμιος διδάσκαλος για το Σχολ. της Κάτω Βιάννου. Εγκατέλειψε την εκπαίδευση και υπηρέτησε στο Κοινοφελές Ταμείο Κρήτης και τα τελευταία χρόνια της σταδιοδρομίας του στην Αγροτική Τράπεζα ως το 1935, έτος που συνταξιοδοτήθηκε. Πέθανε στην Κάτω Βιάννο. (Είχε νυμφευτεί από την Άνω Βιάννο).

Ρασιδάκης Χριστόφορος τ. Σπυρ. Γεννήθηκε στα Πεζά το 1866. Διορίστηκε δάσκαλος στο Αρκαλοχώρι στις 14 Απριλίου του 1904. Ολοκλήρωσε τα μαθήματα του σχολ. έτους 1903-1904, πραγματοποίησε τις εγγραφές το Σεπτέμβη του επομένου σχολ. έτους 1904-1905 και μετατέθηκε σε άλλο σχολείο.

Σαριδάκης Νικόλαος. Διορίστηκε με το με αρ. 52/23-09-1903 Ηγεμονικό Διάταγμα στο Δημ. Σχολ. Νιπηδητού με μισθό 40 δραχ.

Σεμερτζάκης Γεώργιος. Καταγόταν από το Ηράκλειο. Πτυχιούχος διδασκαλείου δίδαξε στο Δημ. Σχολ. Εμπάρου το έτος 1908-09 και στο Δημ. Σχολ. Σκινιά το σχολ. έτος 1910-11.

Σπετσάκης Εμμανουήλ τ. Ν. Γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Παναγιά Πεδιάδος. Πρωτοδιορίζεται στο Σκινιά το 1883-84 με μισθό 250 γρόσια. Το 1884-85 στον Αχεντριά με μισθό 300 γρόσια. Απολύεται 10-09-1886. Συμμετέχει σε εξετάσεις 22-09-1887 λαμβάνει βαθμό 'καλώς 6 και 9/30'. Το 1887 διορίζεται στο Δ.Σ. Παναγιάς με 300 γρόσια. Το 1888-89 υπηρετεί στο ίδιο σχολείο με μισθό 270 γρόσια. (Σπετσάκης Νικόλαος υπηρετεί στην Παναγιά). Ο Γοντικάκης πιθανολογεί ότι είναι το ίδιο πρόσωπο με το Σπετσάκη Εμ., (βλ. Γοντικάκης σελ. 318). Το 1899 'μαθητής Β' τάξεως Γυμνασίου με 18ετήν πείραν ζητεί να διορισθῆ 'εν τινι σχολή της επαρχίας' Πεδιάδος. Από 21/1/1900 υπηρετεί στο Δημ. Σχολ. Ινίου στη θέση του Ραπτάκη. Την 1^η Δεκ. 1904 με το με αριθ. 8 Ηγεμ. Διάταγμα (Β/θμιος υποδιδάσκαλος) μετατίθεται από το Ίνι στο Γεράκι.

Στρατάκης Νικόλαος Γεννήθηκε στο χωριό Αμιρά. Απόφοιτος Α' τάξεως γυμνασίου, δάσκαλος και ιερέυς στο Δημ. Σχολ. Αμιρών το 1902-03. Επίσης το 1906-07 (Υποδιδάσκαλος Δ/βάθμιος στα Αμιρά με μισθό 40 δραχ.). Στο Δημ. Σχολ. Κάτω Βιάννου υπηρέτησε το σχολ. έτος 1915-16. Αργότερα απολύθηκε από την εκπαίδευση και μετώκεισε στις Αρχάνες όπου τελούσε το λειτούργημα του ιερέα.

Σφακιανάκης Γεώργιος. Καταγόταν από τη Βάθεια Πεδιάδας με άγνωστες γραμματικές γνώσεις. Ήταν εργένης. Υπηρέτησε στο Δημ. Σχολ. Παρτίρων το σχολ. έτος 1910-11 και το πρώτο τρίμηνο του 1911-12. Σύμφωνα με το Ι. Φαρσαράκη «... Ήταν πολύ αυστηρός και ιδιότροπος. Ευλοκόπησε το μαθητή Ζαχαρία Ανυφαντάκη για ασήμαντη αφορμή, μέχρι που έβγαζε αίμα και γι' αυτό το λόγο εγκατέλειψε το επάγγελμά του από το φόβο αντιποίνων από τους συγγενείς του μαθητή. Πού πήγε, μας είναι άγνωστο...».

Σωχωράκης Εμμανουήλ. Γεννήθηκε στο Καλάμι Βιάννου. Απόφοιτος της Γ' τάξης του Γυμνασίου Ηρακλείου. Έγγαμος με πολυμελή οικογένεια. Αρχικά υπηρέτησε στα χωριά Ανατολή και Μύθοι. Σε έκθεση δασκάλων της επ. Βιάννου σχολ. έτους 1906-1907 τον συναντούμε ως 'προσωρινό Β/θμιο δημοδιδάσκαλο να υπηρετεί στους Μύθους με μισθό 40 δραχ.' Από το έτος 1901 μέχρι το 1910 φαίνεται να υπηρετεί στα σχολεία Κάτω Σύμης και Συκολόγου στο οποίο αναφέρεται ότι 'κατήρτισεν άριστον σχολείον. Ηργάσθη ευσυνειδήτως ως δημόσιος υπάλληλος'. Τα σχολ. έτη 1901-02 και 1903-04 υπηρετεί στο Συκολόγο, στον οποίο διορίστηκε ως προσωρ. Β/βάθμιος. Στις 17 Δεκ. 1903 αμοίβεται με μισθό 50 δραχ. ενώ στις 3 Μαρτίου οι αποδοχές του μειώνονται στις 40 δραχ. Το σχολ. έτος 1904-05 υπηρετεί ως προσωρ. Β/θμιος στο Συκολόγο. Το σχολ. έτος 1921-22 τοποθετήθηκε στο Δ.Σ. Καλαμίου μέχρι το 1936 έτος που συνταξιοδοτήθηκε από την εκπαίδευση συμπληρώνοντας 35 χρόνια υπηρεσία. (Υπηρέτησε και στο σχολείο της Σύμης, μάλλον πριν το 1920). Απεβίωσε το 1946 και τάφηκε στο χωριό του.

Ταμιωλάκης Γεώργιος. Γεννήθηκε στους Ζωφόρους Πεδιάδος, πτυχιούχος Διδασκαλείου. Υπηρέτησε στο Σχολείο Εμπάρου το 1909. Το 1913-14 υπηρέτησε στο Δ.Σ. Νιτηδιτού.

Ταμιωλάκης Ε. Υπηρέτησε στο Δ.Σ. Κασσάνων το σχολ. έτος 1910-11.

Τζανάκης Χαράλαμπος. Γεννήθηκε το 1873 στην Κάτω Βιάννο. Απόφοιτος Α' τάξης του Γυμνασίου Ηρακλείου. Ζούσε στον Άγιο Βασίλειο όπου είχε παντρευτεί. Το Νοέμβριο του 1899 διορίστηκε δάσκαλος στον Άγιο Βασίλειο στη θέση του παραιτηθέντος Ν. Παπαματθαϊάκη, με μισθό 40 δραχ. Υπηρέτησε επίσης στα χωριά Πεύκο, Μουρνιές, Μύθους (1904-05, ως προσωρ. Γ/βάθμιος), Συκολόγο (1906-07 'προσωρινός δι' εξετάσεων Γ/βάθμιος' με μισθό 40 δραχ.), Δημ. Σχολ. Πεύκου 1907-08 και το σχολ. έτος 1910-13), Χόνδρο (1909-10 υποδιδάσκαλος Γ/βάθμιος, 1912-14), Πετροκέφαλο, Καλύβια, Χόνδρο και Κάτω Βιάννο. Στην Κάτω Βιάννο υπηρέτησε αρχικά το σχολ. έτος 1911-12 ως αναπληρωτής του επιστρατευθέντος Δημοσθένη Ραφτόπουλου. Το 1913-14 υπηρετεί στο Δ.Σ. Αγ. Βασιλείου. Υπηρέτησε ακόμη το διάστημα 1923-1935 στην Κ. Βιάννο. Απολύθηκε το 1935 διέμενε στη Κ. Βιάννο όπου και πέθανε το 1961 σε ηλικία 87 ετών.

Τσαγκαράκης Γεώργιος. Υπηρέτησε στο Δ. Σ. Συκολόγου το σχολ. έτος 1909-10

Τσαπάκης Ηρακλής. Υπηρέτησε στο Δ.Σ. Κάτω Καστελλιανών το σχολ. έτος 1908-09. Το επόμενο σχολ. έτος υπηρέτησε στο Δ. Σ. Ινίου (σχολ. έτος 1909-10).

Τρουλάκης Αντώνιος. Γεννήθηκε στα Καστελλιανά Μονοφατσίου το έτος 1891. Ορφανός αποφοίτησε από το Δημοτικό σχολείο του χωριού του με βαθμό 'πάνυ καλώς 9'. Ήταν απόφοιτος του Σχολαρχείου Βιάννου. Υπηρέτησε στα Πάρτιρα το σχολ. έτος 1906-07. Φαίνεται στο Μαθητολόγιο να υπηρετεί στο Δημ. Σχολ. Παρτίρων και το σχολ. έτος 1907-08. Στο Δημ. Σχολ. Κάτω Καστελλιανών υπηρετεί το σχολ. έτος 1911-12.

Τσιριγωτάκης Γεώργιος. Καταγόταν από το Σμάρι της Πεδιάδας, απόφοιτος Γυμνασίου και γραμμένος στη Νομική Σχολή. Αντικατέστησε στο Δημ. Σχολ. Παρτίρων το Σφακιανάκη το υπόλοιπο σχολικό έτος 1911-12. Φοίτησε μετά στο Πανεπιστήμιο και πήρε το πτυχίο της Νομικής. Εγκαταστάθηκε στο Καστέλλι Πεδιάδας ασκώντας το επάγγελμα του δικηγόρου και στη συνέχεια διορίστηκε συμβολαιογράφος Καστελλίου. Αφού πήρε σύνταξη αντικαταστάθηκε από το δικηγόρο γιο του.

Τυλιανάκης Γεώργιος. Γεννήθηκε στο Αβδού το έτος 1863. Τον συναντούμε μαθητή της Α' τάξης του Γυμνασίου Νεαπόλεως το σχ. έτος 1882-83 έχοντας ηλικία 19 ετών και διαγωγή 'καλλίστη'. Το 1885-86 υπηρετεί στις Ποταμιές, το 1886-88 υπηρετεί στο Δ.Σ. Γερακίου με μισθό 250 γρόσια, το 1888-89 στις Γωνιές με μισθό 225 γρόσια (το έτος αυτό υπήρξε μείωση σ' όλους τους διδασκαλικούς μισθούς). Διορίστηκε δάσκαλος στο Γεράκι το 1899 με μισθό 50 δραχ. Το 1903 (αρ. διατάγμ. 68/12-11-1903) μετατέθηκε από το Καλό Χωριό Πεδιάδος στο Δημ.Σχολ. Κασσάνων με μηνιαίο μισθό 40 δραχ. Το 1905 με το με αριθ. 126/06-09-1905 Ηγεμ. Διάταγμα διορίζεται στο Σχολείο των Κασσάνων. Το 1907-08 υπηρετεί στο Δ.Σ. Νιπηδητού ως γραμματοδιδάσκαλος.

Φθενάκης Ν. Καταγωγή από Μερραμπέλλο. Υπηρέτησε στο Δ.Σ. Αμιρών το 1907-08.

Φραγκιαδούλης Αδαμάντιος. Καταγόταν από την επαρχία Λασιθίου. Είχε τελειώσει κάποια γυμνασιακή τάξη και έμενε στην Άνω Βιάννο όπου παντρεύτηκε. Διορίστηκε το 1903 με το με αριθ. 65/17-10-1903 ηγεμονικό διάταγμα στο Δημ. Σχολ. Καλαμίου στο οποίο υπηρέτησε το σχολ. έτος 1903-1904. Υπηρέτησε την εκπαίδευση μέχρι το 1908. Αργότερα στραδιοδρόμησε στο δικαστικό σώμα.

Φραντζικινάκης Εμμ. Γεννήθηκε στις Μουρνιές το 1857. Υπηρετεί στο Δ.Σ. Άνω Βιάννου το 1892. Το 1918-19 υπηρετεί στο Δ.Σ. Συκολόγου

Χατζάκης Εμμανουήλ τ. Ιωάν. Καταγόταν από τις Μουρνιές. Δάσκαλος και Δ/ντής στο Δ.Σ. Αμιρών το σχολ. έτος 1904-05.

Χατζάκης Ευάγγελος Υπηρέτησε στο Δ.Σ. Κασσάνων τα σχολ. έτη 1911-12 & 1912-13.

Χατζηδάκης Εμμανουήλ τ. Γ.. Καταγόταν από τη Σύρο. Απόφοιτος Γυμνασίου υπηρέτησε τα σχολ. έτη 1899-1900 και 1900-1901 στο Δημοτικό Σχολείο Βιάννου ασκώντας καθήκονταν διδασκάλου και δ/ντή. « ...είχε ακούσει, λέγουν, μαθήματα Διδασκαλείου εις Κέρκυραν, είναι ο πρώτος διδάσκαλος όστις υπηρέτησεν μετά την αποκατάστασιν εν τη κωμοπόλει ».

Χατζιδάκης Λεωνίδα. Υπηρετεί στο Δ. Σ. Βουτουφού, το σχολ. έτος 1910-11.

Χετζάκης Ιωάννης. Γεννήθηκε και μεγάλωσε στον Ξενιάκω Πεδιάδος. Το 1903 αναγνωρίστηκε έπειτα από εξετάσεις υποδιδάσκαλος. Τον συναντούμε μαθητή Γυμνασίου με 12ετή πείραν να υπηρετεί στο Δημ. Σχολ. Μάρθας με 40 δραχ. μισθό. Υπηρέτησε στο Δ.Σ. Μάρθας μέχρι τέλος Οκτ. 1907. Με τη με ημερ/νία 13/09/1908 αίτησή του ζητά να διορισθή εκ νέου στο Δημ. Σχολ. Μάρθας.

Χογλιαδάκης Ανδρέας Δάσκαλος στο Δ.Σ. Αγ. Βασιλείου το σχολ. έτος 1911-12

Χουλάκης Εμ. το 1902-03 στο Δ.Σ. Αγ. Βασιλείου.

Χουλάκης Ιωάννης. Γεννήθηκε στον Άγιο Βασίλειο. Κάτοχος απολυτηρίου Γυμνασίου Ηρακλείου. Σύμφωνα με το τετράδιο ιστορίας « κατήρτισεν άριστον σχολείον και ενώ κατά τα τρία πρώτα έτη μετά την επανάστασιν δεν ελειτούργησαν λόγω ανωμαλιών σχολεία, το σχολείον του Καλαμίου ελειτούργησεν αρτιώτατα με 120 μαθητάς, πολλοί των οποίων

ήρχοντο και από τα γειτονικά χωριά. Τότε ήρθε προς επιθεώρησιν του σχολείου επιθεωρητής ο κ. Γραμματικάκης, ευρήκε σχολείον αρτιώτατον μόνον το του Καλαμίου και επρότεινε τον διορισμόν του δ/λου Ιωάννου Χουλάκη από το επίσημον κράτος. Τοιουτοτρόπως ο Ιωάννης Χουλάκης αποτελεί τον πρώτον διδάσκαλον ο οποίος εδιορίσθη από το κράτος και έκτοτε το σχολείον περιήλθε εις την διοίκησιν του ελευθέρου κράτους...». Το 1899-1900 υπηρετεί στο Δ.Σ. Καλαμίου.

Χρηστάκης Χαράλαμπος. Γεννήθηκε στην Κάτω Βιάννω. Τοποθετήθηκε στο Σχολείο του Χόνδρου κατά το έτος 1907 στο οποίο και υπηρέτησεν μέχρι το έτος 1910.

Ψαρουδάκης Μιχαήλ. Υπηρετεί στο Δ.Σ. Βουτουφού το σχολ. έτος 1910-11. Το 1911 με το με αριθ. 181/02-11-1911 τοποθετείται στο ίδιο σχολείο ως Β/θμιος οριστικός με μισθό 40 δραχ.

Διδασκάλισσες των Παρθεναγωγείων

Αγαπάκη-Κονταξάκη Σοφία

Γεννήθηκε στην Άνω Βιάννω το 1880 και πέθανε σε ηλικία 101 ετών, το 1979. Απόφοιτος του Ελληνικού Σχολείου (Σχολαρχείου) Ηρακλείου. Υπηρέτησε στο σχολείο το έτος 1899-1900 ως γραμματοδιδασκάλισσα. Το έτος αυτό παντρεύτηκε το Ματθαίο Γ. Κονταξάκη, δικαστικό γραμματέα και παραιτείται κατ' απαίτηση του συζύγου της από την υπηρεσία.

Αμαριώτη Σοφία τ. Δ.

Μεγάλη πνευματική μορφή του 20^{ου} αιώνα . Γεννήθηκε στο Καστέλλι της Φουρνής το 1893. Γονείς της ο Δημήτριος Αμαριωτάκης δάσκαλος και η Παπαδιό Χατζηνικολάκη από τον Πεύκο Βιάννου. Αποφοίτησε από το τετρατάξιο Δημοτικό Σχολείο της Κεραπολίτισσας Φουρνής και στη συνέχεια φοίτησε στο Ελληνικό Σχολείο Νεαπόλεως και στην Α΄ τάξη του Παρθεναγωγείου. Με τις γνώσεις Α΄ τάξης παρθεναγωγείου δίδαξε σε ηλικία 13 χρονών, το 1906-07 στο παρθεναγωγείο Εμπάρου έχοντας 82 εγγεγραμμένες μαθήτριες ! Διαβάζουμε από την εφημερίδα της κυβερνήσεως : «... Διορίσθησαν 3) Η Σοφία Δ. Αμαριωτάκη διδάσκαλος εις το εις Έμπαρον Πεδιάδος δημοτικών Παρθεναγωγείων επί μηνιαίω μισθώ δραχ. 50, αντί της Μαρίας Αρετάκη υποδιδ)λου Δ/βαθμίου απολυομένης άτε μη αναλαβούσης υπηρεσίαν ».

Στην Έμπαρο υπηρετούσε ο πατέρας της στο δημοτικό σχολείο το ίδιο έτος. Το 1908-10 φοίτησε στο Διδασκαλείο Ηρακλείου και στο Αρσάκειο Αθηνών απ' όπου πήρε το πτυχίο με άριστα. Δίδαξε ως διευθύντρια του Παρθεναγωγείου Επάνω Φουρνής από το 1911-17, στην Κεραπολίτισσα και δ/ντρια στην αστική σχολή Ιεράπετρας. Ακολούθως διευθύντρια στο Ανώτερο Παρθεναγωγείο Ηρακλείου, στην Εμπορική Σχολή Ηρακλείου, στο Β΄ Γυμνάσιο Αρρένων Ηρακλείου και διευθύντρια στην οικοκυρική σχολή 'Εργάνη'. Συμπλήρωσε 40 χρόνια εκπαιδευτικής προσφοράς. Υπήρξε μέλος και πρόεδρος λογοτεχνικών και φιλανθρωπικών σωματείων ενώ μετάφρασε και έγραψε σε περιοδικά και εφημερίδες του Ηρακλείου αρκετά άρθρα και μελέτες. Σημαντική ήταν και η εθνική της προσφορά, στο μικρασιατικό πόλεμο, τον ελληνοϊταλικό και κατά τη γερμανική κατοχή, η οποία αναγνωρίστηκε από την Ακαδημία Αθηνών που τη βράβευσε. Παντρεύτηκε το 1930, το Μανώλη Φανουριάκη από τη Φουρνή γυμναστή. Υιοθέτησαν τον καθηγητή Μανώλη Αμαριώτη. Πέθανε το 1981 σε ηλικία 88 ετών και τάφηκε στο Καστέλλι Φουρνής.

Ανδρεαδάκη – Χατζάκη Μαρία

Η Μαρία Ανδρεαδάκη γεννήθηκε στο Καστέλλι Κισσάμου το 1891. Αποφοίτησε από το Ανώτερο Παρθεναγωγείο Χανίων και διορίστηκε το 1906 στο Σχολείο του Αμυρά στο οποίο δίδαξε για το έτος 1906-7. Το 1907 τοποθετήθηκε στο Παρθεναγωγείο Αγίου Βασιλείου και δίδαξε το σχολικά έτη 1907-8 και 1908-9. Το 1909 παντρεύτηκε τον Εμμ. Χατζάκη έμπορο από τον Άγιο Βασίλειο όπου και εγκαταστάθηκε μόνιμα, γνωστή σαν Χατζάκαινα ή Μανιούδαινα. Εγκατέλειψε την εκπαίδευση τον ίδιο χρόνο ύστερα από απαίτηση του συζύγου της. Προσέφερε πολλές υπηρεσίες στην κοινωνία του Αγίου Βασιλείου. Είχε την ατυχία να χάσει το γιο της, τον άντρα της και το γαμβρό της, την περίοδο της γερμανικής κατοχής, θύματα της θηριωδίας των γερμανικών στρατευμάτων. Πέθανε το 1954.

Αποστολάκη Μαρία

Διορίστηκε προσωρινή διδασκάλισσα στο Συκολόγο με το με αριθ. 181/2-11-1911 Διάταγμα της Κρητ. Πολιτ. Με μισθό 60 δραχ.

Αρετάκη Μαρία

Διορίστηκε με το με αρ. 58 Ηγεμονικό Διάταγμα υποδιδασκάλισσα Δ/βάθμια, με μισθό 40 δραχ., στο Παρθεναγωγείο Εμπάρου στο οποίο υπηρέτησε τα σχολ. έτη 1903-4, 1904-05 & 1905-06. Ήταν γνωστή με το προσωνύμιο « Κουρίνα ». Στο βιβλίο ιστορίας πληροφορούμαστε ότι « πολλά κορίτσια της περιφέρειας διψώντας παιδείας και μορφώσεως προσήρχοντο καιτοι είχαν μεγάλην ηλικίαν με τον διακαή πόθον να διδαχθώσι εργόχειρα και χειροτεχνίαν ».

Βλαχάκη Ευπραξία

Γεννήθηκε στα Μάλλια Ηρακλείου το 1892. Ήταν κάτοχος απολυτηρίου 4/ταξίου Ανωτέρου Γυμνασιακού Παρθεναγωγείου Ηρακλείου και αναγνωρίστηκε ύστερα από εξετάσεις σαν οριστική διδασκάλισσα το 1912. Τοποθετήθηκε στην Έμπαρο το 1910. Στο Παρθεναγωγείο υπηρέτησε από 13-10-1910 μέχρι 18-2-1921 και από 30-8-1923 μέχρι 16-9-1934. Συνολικά 21 χρόνια 5μήνες και 4 ημέρες. Υπήρξε μητέρα δυο παιδιών και χήρα πολέμου.

Βώλου Μαρία

Γεννήθηκε στη Μυτιλήνη. Απόφοιτος του Αρσακείου. Σε κατάλογο του 1906-07 με τους δασκάλους των σχολείων του Λασιθίου, τη συναντούμε να υπηρετεί ως πρωτοβάθμια δημοδιδασκάλισσα στο Αδιαίρετο Α/Βάθμιο Παρθεναγωγείου Βραχασίου (με 65 μαθήτριες) και μισθό 110 δραχ. Υπηρέτησε ως φαίνεται στο Μουσουλμανικό Παρθεναγωγείο Ηρακλείου αρχές του 20 αιώνα. Το σχολ. έτος 1903-04 υπηρετεί στο Καστέλλι Πεδιάδος από το οποίο ζητά στις 6 Ιουλ. 1904 την επαναφορά της στο Μουσουλμανικό Παρθεναγωγείο Ηρακλείου λόγω κακού κλίματος στο Καστέλλι '...μηδεμία ημέρα διήλθον εν καλή υγεία'. Μετατέθηκε στο Παρθεναγωγείο Άνω Βιάννου από το Δημ. Σχολείο Κρητσάς Λασιθίου (1910). Στο Παρθεναγωγείο Βιάννου υπηρέτησε τα σχολ. έτη 1910-11, 1911-12, 1912-13. Από το 1913-14 και 1914-15 υπηρέτησε στο Αρρεναγωγείο Βιάννου. Επανατοποθετήθηκε στο παρθεναγωγείο και εργάστηκε μέχρι και το σχολ. έτος 1918-19. Ήταν άγαμη.

Δούκα Αικατερίνη

Το 1907-08 υπηρετεί στο Παρθεναγωγείο Βιάννου η Δούκα Αικατερίνη όπως και τα δύο επόμενα έτη 1908-09 & 1909-10, απόφοιτος Αρσακείου.

Ζωγραφάκη Αμαλία

Δίδαξε στο Παρθεναγωγείο Εμπάρου το σχολ. έτος 1908-09. Το 1911 διορίστηκε Γ/βάθμια προσωρινή διδασκάλισσα στο Δ.Σ. Κασταμονίτσας. Γεννήθηκε στο Καστέλλι Πεδιάδος. Φοίτησε στο Γυμνάσιο Ηρακλείου και έπειτα τοποθετήθηκε στο παρθεναγωγείο. Μετεκπαιδεύτηκε στο μονοτάξιο Διδασκαλείο Ηρακλείου απ' όπου αποφοίτησε το 1930.

Μαυρομάτη Καλλιόπη

Γεννήθηκε και μεγάλωσε στο Κάτω Χωριό Ιεράπετρας, παντρεύτηκε στο Βαχό Βιάννου όπου και εγκαταστάθηκε. Απόφοιτη σχολαρχείου.

Στις 21/09/1901 διορίστηκε στο Παρθεναγωγείο Αμιρών, ως προσωρινή γραμματοδιδασκάλισσα με μηνιαίο μισθό 35 δραχ. Το 1902-03 υπηρετεί στο Παρθεναγωγείο Βιάννου. Το 1904-05 στο Παρθεναγωγείο Αγίου Βασιλείου ως υποδιδασκάλισσα Γ/βάθμιας. Το 1906-07 υπηρετεί στο Παρθεναγωγείο Αμιρών ως υποδιδασκάλισσα Δ/Βάθμιας με μισθό 40 δραχ. Υπηρέτησε επίσης στο 1/τάξιο Σχολείο Κεφαλοβρυσίου από το 1921 μέχρι το 1931 και στο σχολείο Βαχού από 1931 μέχρι 20-9-1943 ημερ/νία συνταξιοδότησής της.

Σφακιανάκη Ευδοξία

Υπηρέτησε στο Παρθεναγωγείο Εμπάρου το σχολ. έτος 1907-08. Καταγόταν από τους Βαρβάρους Πεδιάδος.

Φιντικάκη-Συμβουλάκη Αρτεμισία.

Γεννήθηκε το 1875 στη Νεάπολη Μεραμβέλλου. Αποφοίτησε από το Ελληνικό Σχολείο Νεαπόλεως (Σχολαρχείο) και διορίστηκε στο Δημ. Σχολείο Ρίζας. Στη συνέχεια υπηρέτησε στα Γδόγια και στο Δημοτικό Σχολείο Καλαμίου για 17 χρόνια προσφέροντας εκτός από παιδαγωγικό, σημαντικό κοινωνικό έργο. Υπηρέτησε ακόμη στο Δ. Σχολ. Μάρθας και στο Παρθεναγωγείο Άνω Βιάννου τα έτη από το 1900-1907 πλην του έτους 1902-03. Το 1901 διορίστηκε ως προσωρινή γραμματοδιδασκάλισσα στο Παρθεναγωγείο Επάνω Βιάννου με μισθό 35 δραχ. Το 1906-07 υπηρετεί ως προσωρινή γραμματοδιδασκάλισσα στο Παρθεναγωγείο Βιάννου με μισθό 40 δραχμ.

Το 1946 απολύθηκε από το Δ. Σ. Καλαμίου λόγω υπέρβασης του ορίου ηλικίας. Ήταν παντρεμένη με τον Εμμανουήλ Συμβουλάκη και απέκτησε τρία παιδιά : την Αρτεμισία, το Νικόλαο και τη Μαριάννα. Το διάστημα της Κατοχής έχασε προσφιλή της πρόσωπα από τη γερμανική θηριωδία. Μετά τη συνταξιοδότησή της εγκαταστάθηκε στην Άνω Βιάννο με την οικογένειά της, όπου και πέθανε το 1961.

Η παρακάτω έκθεση επιθεωρήσεως του Δημ. Σχολείου Καλαμίου το 1932 από τον επιθεωρητή Ι. Βαλέγρα αφορά τη δασκάλα Φιντικάκη Αρτεμισία .

«...Οι διδάσκαλοι δύο λείψανα της εποχής, που χτίστηκε και το σχολείο, ούτε από σχολεία εργασίας ούτε από νέας μεθόδους παίρνουν. Είναι αρκετόν να διδάσκουν γραφήν και ανάγνωσιν. Η Διδασκάλισσα ευρίσκεται σε ένα βαθμό παραπάνω από τον δάσκαλο.

Διδάσκει εργόχειρα στα κορίτσια, επιμένει στην καθαριότητα, τα θέλει κτενισμένα και καθαρά, λέγει τα ίδια και στις μητέρες των...»

Φρουζάκη Αικατερίνη

Απόφοιτη του Παρθεναγωγείου Νεαπόλεως Λασιθίου. Υπηρέτησε στο παρθεναγωγείο Αγίου Βασιλείου τα σχολ. έτη 1909-10 και 1910-11, έτος που το Παρθεναγωγείο σταμάτησε τη λειτουργία του. Έγγαμη με μία κόρη η οποία φοιτούσε στο Παρθεναγωγείο, έχασε το σύζυγό της το παραπάνω διάστημα υπηρεσίας της στον Άγιο Βασίλειο. (ορφανή η κόρη στο Μαθητολόγιο).

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Περιληπτική αποτίμηση

Συγκεφαλαιώνοντας, η Κρήτη από την περίοδο της ημιαυτονομίας που επιβλήθηκε με τη Σύμβαση της Χαλέπας προσπάθησε να οργανώσει την εκπαίδευσή της με τους νόμους ‘περί παιδείας’ των ετών 1881 και 1889. Η παιδεία από εκείνα τα έτη συστρατεύτηκε στην υπόθεση του Κρητικού ζητήματος, για την απαλλαγή σε πρώτη φάση από τον τουρκικό ζυγό και σε δεύτερη φάση, στα χρόνια της αυτονομίας, για ανάπτυξη και για την Ένωση με την Ελλάδα.

Οι προσπάθειες της νεοπαγούς Πολιτείας για την οργάνωση της εκπαίδευσης σε σωστές βάσεις εντάθηκαν με την ανακήρυξη της αυτονομίας. Ο άνεμος της λευτεριάς που έπνεε επέτρεψε την αναγέννηση, μέσα από τις στάχτες και τα ερείπια της τελευταίας επανάστασης των ετών 1897-98. Στα ερείπια της οθωμανικής εξουσίας ορθωνόταν ολόκληρη κρατική μηχανή, ικανή, στην πρώτη εμφάνισή της, να εμπνεύσει πολλές ελπίδες. Η παιδεία θεωρήθηκε απαραίτητη προϋπόθεση για κοινωνική άνοδο, ευημερία και πρόοδο. Θερμός υπήρξε ο ζήλος των Κρητών για να μάθουν γράμματα. Όλοι έσπευδαν να φοιτήσουν στα σχολεία, να φωτισθούν. Συναντήσαμε 22 χρονών μαθητές να φοιτούν για πρώτη φορά στην Α΄ τάξη (Μαθητολόγιο Δημ. Σχολ. Δραπετιού, σχολ. έτος 1902-3, οι Μιχ. Ζαχαράκης & Γ. Φερετζάκης) αλλά και αρκετοί άλλοι σε άλλα σχολεία ηλικίας 15-17 ετών φοιτούσαν στο Δημοτικό. Η εκπαιδευτική πολιτική της Κρητικής Πολιτείας υπήρξε πολυσχιδής και δραστήρια. Η εκπαίδευση γενικεύτηκε και έγινε υποχρεωτική και για τα δύο φύλα (ελάχιστα κορίτσια φοιτούσαν μέχρι τότε σε σχολεία), το σχολικό δίκτυο επεκτάθηκε ενώ η Πολιτεία ενδιαφέρθηκε για την ισονομία και ισοπολιτεία μέσω της εκπαίδευσης ανάμεσα σε χριστιανούς και μουσουλμάνους. Ιδιαίτερη μέριμνα δόθηκε για τη λαϊκή παιδεία, την οργάνωση της στοιχειώδους (Δημοτικής) και της Μέσης (Γυμνασιακής) εκπαίδευσης, μέσα από μια σειρά νομοθετημάτων που είχαν ως πρότυπο εκείνα των ευρωπαϊκών χωρών και ιδιαίτερα της Γερμανίας και την επαφή της με την ελληνική πνευματική παράδοση και την επικοινωνία με το νεότερο ευρωπαϊκό πνεύμα.

Από τον πρώτο κιόλας χρόνο της σύστασής της η Πολιτεία με σειρά νομοθετημάτων μερίμνησε για την κατάρτιση των εκπ/κών, το γνωσιακό και παιδαγωγικό επίπεδο των οποίων ήταν χαμηλό, και τη διδακτική τους επάρκεια, με τη σύσταση αρχικά των παιδαγωγικών τμημάτων στα Γυμνάσια και την ίδρυση Διδασκαλείου διετούς αρχικά και αργότερα τριετούς, και τη λειτουργία του Ιεροδιδασκαλείου. Ακόμη μερίμνησε για την επιμόρφωσή τους μέσω εκπαιδευτικών

συνεδρίων. Επιθεωρητές και πτυχιούχοι, έμπειροι εκπ/κοί με παιδαγωγική κατάρτιση ήταν οι επιμορφωτές. Θέσπισε ακόμη γραπτές διδασκαλικές εξετάσεις, προκειμένου να ‘αποκαθάρει’ το ακατάλληλο διδακτικό προσωπικό. Στην περιοχή Αρκαλοχωρίου – Βιάννου υπηρετούσαν ελάχιστοι (1-2) πτυχιούχοι δάσκαλοι. Οι περισσότεροι ήταν απόφοιτοι σχολαρχείου ή κάποιας γυμνασιακής τάξης, που η έλλειψη διδακτικού προσωπικού ανάγκαζε την Πολιτεία να τους προσλαμβάνει.

Κύριο μέλημα και βασικός στόχος της Πολιτείας υπήρξε η στροφή του πληθυσμού, μέσω της εκπαίδευσης, προς τη γεωργία, της μόνης πλουτοπαραγωγικής πηγής της νήσου, και ο πρακτικός προσανατολισμός της εκπ/σης. Μέσω των δύο αυτών στόχων, θα αξιοποιούσε από τη μια την κρητική γή, το μεγαλύτερο μέρος της οποίας ήταν ακαλλιέργητο και από την άλλη θα περιόριζε τον κλασικισμό και τη ροή προς τα κλασσικά γυμνάσια και τη θεσιθηρία, μάστιγα της εποχής, και θα απέκοπτε την αιμοραγία του πληθυσμού ο οποίος μετανάστευε στην Αμερική και την Αίγυπτο. Μπορούμε να πούμε ότι κατάφερε να στρέψει τη νεολαία προς την καλλιέργεια της κρητικής γης μέσω αγροκηπίων-γεωργικών σταθμών, απέτυχε όμως να δώσει πρακτικό προσανατολισμό στην εκπαίδευση αφού η οικονομική δυσπραγία δεν επέτρεπε την ίδρυση εξ’ αρχής πρακτικών σχολείων. Η διδασκαλία πρακτικών γνώσεων στα σχολεία αποδείχτηκε χρήσιμη, όχι όμως ικανή για να ισχυριστούμε πως δόθηκε πρακτικός προσανατολισμός στη νεολαία. Οι πάντες επεδίωκαν θέση στο δημόσιο. Η θεσηθηρία είχε καταντήσει ευσεβής πόθος για όλους τους νέους της εποχής, πληγή όμως για το νησί και την προοπτική ανάπτυξής του.

Η εκπαιδευτική πολιτική της Πολιτείας υπήρξε συγκεντρωτική, προκειμένου να ανταποκριθεί στο αίτημα για ‘ομοιόμορφη λειτουργία’, και την εκπόνηση ομοιόμορφων αναλυτικών και ωρολογίων προγραμμάτων. Μέσα από Ηγεμονικά διατάγματα και εγκυκλίους προέβαινε στην προκήρυξη διαγωνισμών για τη συγγραφή ‘ομοιόμορφων’ σχολικών εγχειριδίων απαγορεύοντας ρητά την ύπαρξη μη εγκεκριμένων βιβλίων στα σχολεία. Επιτύγχανε μ’ αυτό τον τρόπο τον κρατικό έλεγχο στην εκπαίδευση και δημιουργούσε ενιαία εκπ/κή πολιτική. Ωστόσο η υψηλή τιμή των σχολικών βιβλίων, απαγορευτική για το φτωχό αγρότη, καθιστούσε δώρο-άδωρον την ύπαρξη τέτοιων εγχειριδίων ιδιαίτερα στα χωριά. Η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών της υπαίθρου (Αρκαλοχωρίου –Βιάννου) δεν διέθετε σχολικά βιβλία. Ένα άλλο μεγάλο πρόβλημα που καθιστούσε τα εγχειρίδια εν πολλοίς άχρηστα ήταν η αρχαϊζουσα γλώσσα των διδακτικών βιβλίων, ακατανόητη βέβαια από μικρούς μαθητές. Τα αναλυτικά προγράμματα είχαν επηρεαστεί από το Ελληνικό Βασίλειο, υπήρχαν όμως και καινοτόμα αντικείμενα όπως : τοπική ιστορία και γεωγραφία, γεωργικά μαθήματα (κηπουρική-δενδροκομία-μελισσοκομία), στοιχεία γεωργικών και βιομηχανικών εκμεταλεύσεων για τα αγόρια, και ανθοκομία, σπηροτροφία, ραπτική-κοπτική-πλεκτική, η μαγειρική, η οικιακή οικονομία και η οικιακή παιδαγωγική για τα κορίτσια. Ακόμη η σχολική υγιεινή και τα καθήκοντα του συνταγματικού πολίτη και για τα δύο φύλα.

Τροχοπέδη στις σύντονες και αξιοθαύμαστες προσπάθειες της Πολιτείας υπήρξαν μια σειρά από προβλήματα, όπως :

- Η εμπλοκή της πολιτικής και του κομματισμού στα εκπαιδευτικά πράγματα, με αποτέλεσμα ανάμεσα στα άλλα και τις συχνές μεταθέσεις των εκπ/κών.
- Η ανεπάρκεια της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Ακατάλληλα διδακτήρια που είχαν οικοδομήσει οι κάτοικοι με τη συνδρομή της τοπικής εκκλησίας, χωρίς αρχιτεκτονικό σχέδιο, τα οποία δεν πληρούσαν βασικές αρχές της υγιεινής και της παιδαγωγικής και που η υποχρεωτικότητα της εκπ/σης και των δύο φύλων τα κατέστησε ανεπαρκή. Φτωχός σχολικός εξοπλισμός, (θρανία, έπιπλα και εποπτικά μέσα διδασκαλίας), άθλιες συνθήκες φοίτησης (κρύο και βροχές το χειμώνα, ζέστη το καλοκαίρι).

- ανυπαρξία βιβλίων, ανεπαρκές διδακτικό προσωπικό, με ελλειπή κατάρτιση & ελάχιστες γνώσεις που η Πολιτεία αναγκαζόταν ελλείψει ικανοτέρων να προσλαμβάνει.

Αλλα προβλήματα ήταν : η έλλειψη σχολικών περιφερειών, η μεταρρυθμισιομανία (συνεχώς τροποποιούνταν νόμοι) και η αφοιτησία.

Η αφοιτησία υπήρξε ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα λειτουργίας των σχολείων και οφειλόταν στην ανάγκη για εργατικά χέρια, στην αρνητική στάση πολλών γονέων, στις επιδημικές ασθένειες, αλλά και στην ανυπαρξία οδικού δικτύου και μέσων μεταφοράς. Δρόμοι δεν υπήρχαν παρά μόνο μονοπάτια. Πολλές φορές μέσα σε αντίξοες καιρικές συνθήκες οι μικροί μαθητές & μαθήτριες έπρεπε να περπατούν αρκετές ώρες ρακένδυτοι και ξυπόλητοι μέσα σε βροχή ή κρύο για να μεταβούν στο σχολείο. Ακόμη να περάσουν επικίνδυνους χειμάρους οι οποίοι δεν είχαν γεφύρια. Η φοίτηση των κοριτσιών υστερούσε σε σχέση με των αγοριών. Δεν είχε εξαλειφθεί ακόμη η νοοτροπία που ήθελε τα κορίτσια μέσα στο σπίτι γιατί τα γράμματα δεν τους χρειαζόταν, τα θεωρούσαν πολυτέλεια, αλλά και γιατί πίστευαν, πως τα κορίτσια δεν ήταν ικανά να μάθουν γράμματα. Ακόμη και βουλευτές της Κρητικής Βουλής έβλεπαν πρόωρη τη μόρφωση των κοριτσιών. Η εκπαίδευσή της αποσκοπούσε στη δημιουργία ‘μητέρα-οικοδέσποινας’, αναγνωρίζοντας στα θήλεα επαγγελματικά δικαιώματα μόνο στο διδασκαλικό επάγγελμα.

Μελετώντας τα Αρχεία των Δημοτικών Σχολείων αρρένων και θηλέων (Παρθεναγωγείων) και τα βιβλία (Μαθητολόγια , Γενικούς Ελέγχους, Βιβλία Πιστοποιητικών Σπουδής), εντυπωσιαστήκαμε τόσο από τα μεγάλα ποσοστά αφοιτησίας και σχολικής αποτυχίας ιδιαίτερα των κοριτσιών στην υπό εξέταση περιοχή. Οι λόγοι της μεγάλης σχολικής αποτυχίας θα πρέπει να αναζητηθούν στην αφοιτησία, στην ύπαρξη μεγάλου αριθμού μαθητριών μέσα στη σχολική αίθουσα, στις άθλιες συνθήκες στέγασης και φοίτησης, στην έλλειψη εποπτικών μέσων διδασκαλίας, στην ανυπαρξία βιβλίων, στην μικρή μόρφωση του διδακτικού προσωπικού, στην αδυναμία των γονέων να τους παράσχουν βοήθεια στο σπίτι, στις άθλιες συνθήκες διαβίωσης. Σημαίνοντα ρόλο (αρνητικό βέβαια) έπαιξε και η προαναφερθείσα νοοτροπία της εποχής. Μια νοοτροπία που όσο κι αν η νεοσύστατη Πολιτεία προσπάθησε να εκριζώσει καθιερώνοντας την υποχρεωτική για τα δύο φύλα εκπαίδευση, δεν τα κατάφερε πάντα.

Η παιδεία την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας δεν μπόρεσε να απαλλαγεί από τον ταξικό της προσανατολισμό και την κοινωνική της διαστρωμάτωση μέσα στον εκπ/κό μηχανισμό (η θεσμοθέτηση Ελληνικών Σχολείων εξηγήθηκε από τον εισηγητή Οικονομού ως αναγκαιότητα αφού υπάρχουν τρεις κοινωνικές τάξεις ‘χειρώνακτες, γεωργοί ποιμένες κ.ά.- έμποροι, βιοτέχνες, κτηματίες - ανώτερη τάξη η οποία ασκεί έργον επιστημονικών και είναι η κυβερνώσα τάξις) πρέπει να υπάρχουν και αντίστοιχα σχολεία (Δημοτικά-Ελληνικά-Γυμνάσια). Με το νόμο του 1901 περί ιδρύσεως Ελληνικών σχολείων διασυνδέθηκε άμεσα η παρεχόμενη εκπαίδευση με την κοινωνική διαστρωμάτωση. Απόχτησε όλα τα αστικά χαρακτηριστικά της εποχής (τέλους 19^{ου}- αρχών του 20^{ου} αιώνα), απότοκα των πελατειακών σχέσεων χωρικών και αστών, ισχυρά οικονομικών και αδύναμων και να συντελεστεί έτσι η διαστρωμάτωση, με τη δημιουργία διπλού, ταξικού ουσιαστικά δικτύου σχολείων. Ένα με γεωργικό – πρακτικό προσανατολισμό και ένα άλλο με θεωρητικό-κλασικιστικό για την άρχουσα τάξη.

Παρόλα τα παραπάνω προβλήματα, η Πολιτεία από τη σύστασή της μέχρι την Ένωση, έθεσε την εκπαίδευση ως πρώτη προτεραιότητα γεγονός που τεκμαίρεται από τα διάφορα νομοθετήματά της αλλά και από τον αριθμό των σχολείων και τις δαπάνες που κατέβαλε μέσω του δημόσιου προϋπολογισμού. 406.193,50 το πρώτο έτος

(1899-1900) και 805.749 το 1910. Ο αριθμός των μαθητών και των σχολείων αυξήθηκε από 523 σχολεία και 35.844 μαθητές το α΄ έτος, σε 40.559 και 656 σχολεία το 1910.

Λίγα χρόνια πριν την Ένωση, στην προσπάθειά της να δώσει λαϊκό προσανατολισμό στην εκπαίδευση κατάργησε τα 21 λειτουργούντα ελληνικά σχολεία και καθιέρωσε τα ανώτερα σχολεία, 80 στον αριθμό, και τους δύο εξαετείς κύκλους σπουδών με εξατάξιο δημοτικό και εξατάξιο γυμνάσιο, καθώς και τις σχολικές περιφέρειες. Εξατάξια σχολεία λειτούργησαν στην περιοχή στα χωριά Έμπαρο, Παναγιά, Καστέλλι, Σκινιά, Βιάννο, Άγιο Βασίλειο και Αμιρά.

Το όραμά της Πολιτείας για Ένωση λειτούργησε άλλοτε ανασταλτικά, άλλοτε (προωθητικά) ενισχυτικά. Ανασταλτικά λόγω της αβέβαιης πολιτικής κατάστασης και της ενασχόλησης των πάντων με τον πολυπόθητο της Ένωσης στόχο, γεγονός που έκανε, ιδιαίτερα τους τοπικούς παράγοντες, να αδιαφορούν για σημαντικά άλλα ζητήματα όπως εκείνο της παιδείας. Θετικά και ενισχυτικά λειτούργησε με την έννοια ότι ενίσχυσαν σημαντικά την παιδεία τους για να διατηρήσουν την πολιτιστική, την ιδιαίτερη ταυτότητά τους, την κρητική. Να μην αφομοιωθούν όπως τόνιζε χαρακτηριστικά ο Πρόεδρος της Βουλής Αντ. Μιχελιδάκης, αλλά να ενταχθούν οργανικά στον εθνικό κορμό, παίζοντας ενεργό ρόλο, σ' όλες τις εκφάνσεις του εθνικού βίου. 'Η νέα των Κρητών γενεά', σύμφωνα με το Γάλλο φιλέλληνα A.J. Reinach, ο οποίος επισκέφτηκε το 1910 την Κρήτη, « ... μίαν μόνον θέλησιν έχει : να φέρη εις την προώρως γηράσασα Ελλάδα τας νέας δυνάμεις άστινας οι ορεισίβιοι Κρήτες, εκ των βαρβάρων μόλις απαλλαγέντες, αισθάνονται εν εαυτοίς να κοχλάζωσιν ».

Στην παρούσα μελέτη προσπαθήσαμε να δώσουμε μια εικόνα όσο το δυνατόν εναργέστερη, σαφή, καθαρή της εκπαίδευσης στην Κρήτη και ιδιαίτερα στην περιοχή του νοτιοανατολικού τμήματος του νομού Ηρακλείου (Αρκαλοχώρι-Βιάννος), την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας. Μέσα από το τοπικό φωτίσαμε το γενικό και το αντίθετο και δέσαμε τη μικρή ιστορία (μικροϊστορία) του κάθε Δημοτικού σχολείου, των μαθητολογίων των Βιβλίων Ελέγχων & των Βιβλίων Πιστοποιητικών Σπουδής των Δημοτικών και τις εκθέσεις των δασκάλων με τη μεγάλη ιστορία (μακροϊστορία) της εκπαίδευσης στην Κρήτη, τις νομολογίες, τις αγορεύσεις στη Βουλή και την εκπαιδευτική πολιτική της Πολιτείας, τις συνεχείς και αδειάλειπτες προσπάθειές της για βελτίωση των εκπ/κών πραγμάτων του νησιού. Προσπαθήσαμε να αναδείξουμε και να φωτίσουμε θεατές αλλά και αθέατες όψεις του σχολικού περιβάλλοντος, οι οποίες άπτονται του φανερού ή του κρυφού αναλυτικού προγράμματος, την συγκρότηση των ίδιων των εκπ/κών, το σχολικό περιβάλλον, τα διδακτήρια που φιλοξένησαν τους μαθητές, το σχολικό τους εξοπλισμό, το κλίμα και τις ανάγκες της εποχής, τη νοοτροπία των γονέων. Γνωρίζοντας τη ρήση του Αλέξη Δημαρά ότι ' το ερμάρι της ιστορίας ποτέ δεν άνοιξε με τη χρήση ενός και μόνου κλειδιού' πράξαμε όλα τα παραπάνω ανιχνεύοντας και λαμβάνοντας υπόψη μας τους διάφορους παράγοντες το ευμετάβλητο ιστορικό περιβάλλον της ευρύτερης περιοχής της ανατολικής Μεσογείου, την ιδιαιτερότητα της ιστορικής συγκυρίας (εποχή μετάβασης από την Αυτονομία στην Ένωση) αλλά και τους επιπρόσθετους παράγοντες (πολιτικούς, κοινωνικοοικονομικούς, πολιτισμικούς) που επέδρασαν και τελικά διαμόρφωσαν την παρεχόμενη στο μαθητή εκπαίδευση.

Βιβλιογραφία - Πηγές

Πηγές

Εφημερίδες της Κυβερνήσεως της Κρητικής Πολιτείας

Βασίλειον της Ελλάδος, Διατάγματα και Εγκύκλιοι Δημοσίας Παιδείας, Εν Χανίοις, Εκ του Τυπογραφείου της Κυβερνήσεως, 1908.

Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Ελλ. Βουλής Εν Κρήτη, Επίσημα Πρακτικά της Α΄ Περιόδου της Γ΄ και Δ΄ Εκτάκτου Συνόδου της Βουλής του 1909, Εν Χανίοις, Εκ των καταστημάτων Στ. Α. Ανδρουλακάκη 1911, Συνεδρίασις Δ΄, 6 Αυγούστου 1909.

Βασίλειον της Ελλάδος, Επίσημα Πρακτικά της Συνελεύσεως των Ελλήνων εν Κρήτη του 1911 (Γ΄ Συνόδου), Εν Χανίοις, Εκ του Τυπογραφείου της Κυβερνήσεως 1911, Συνεδρίασις ΛΑ΄, της 5ης Φεβρουαρίου 1911.

Βασίλειον της Ελλάδος, Επίσημα Πρακτικά της Συνελεύσεως των Ελλήνων εν Κρήτη του 1911 (Γ΄ Συνόδου), Εν Χανίοις, Εκ του Τυπογραφείου της Κυβερνήσεως 1911, Συνεδρίασις ΛΖ΄, της 12ης Φεβρουαρίου 1911.

Βασίλειον της Ελλάδος, Επίσημα Πρακτικά της Συνελεύσεως των Ελλήνων εν Κρήτη του 1911 (Γ΄ Συνόδου), Εν Χανίοις, Εκ του Τυπογραφείου της Κυβερνήσεως 1911, Συνεδρίασις ΛΘ΄, της 16ης Φεβρουαρίου 1911.

Βασίλειον της Ελλάδος, Επίσημα Πρακτικά της Συνελεύσεως των Ελλήνων εν Κρήτη του 1911 (Γ΄ Συνόδου), Εν Χανίοις, Εκ του Τυπογραφείου της Κυβερνήσεως 1911, Συνεδρίασις Γ΄, της 8ης Οκτωβρίου 1911.

Βασίλειον της Ελλάδος, Επίσημα Πρακτικά της Συνελεύσεως των Ελλήνων εν Κρήτη του 1911 (Γ΄ Συνόδου), Εν Χανίοις, Εκ του Τυπογραφείου της Κυβερνήσεως 1911, Συνεδρίασις Η΄, της 22ας Οκτωβρίου 1911.

Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, 02/10/1908.

Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 29^{ος}, 13/12/1908.

Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Β΄, αριθ. 2^{ος}, 20/01/1909.

Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 8^{ος}, 04/02/1909.

Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Β΄, αριθ. 9^{ος}, 25/02/1909.

Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Β΄, αριθ. 10^{ος}, 26/03/1909.

Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, 20/05/1909.

Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α, αριθ. 28^{ος}, .../06/1909.

Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 28^{ος}, 42 (sic)/06/1909.

Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Β΄, αριθ. 29^{ος}, 11/06/1909.

Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 36^{ος}, 16/07/1909.

Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 45^{ος}, 03/08/1909.

Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 57^{ος}, 12/09/1909.

- Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 65^{ος}, 07/10/1909.
- Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 80^{ος}, 22/12/1909.
- Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 3^{ος}, 16/01/1910.
- Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Β΄, αριθ. 39^{ος}, 22/07/1910.
- Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Β΄, αριθ. 6, 15/02/1911.
- Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 14, 24/02/1911.
- Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 14, 24/02/1911.
- Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 46, 22/06/1911.
- Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 49, 13/07/1911.
- Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 60, 23/07/1911.
- Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 51, 30/07/1911.
- Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 59, 26/08/1911.
- Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 91, 08/12/1911.
- Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 3, 13/01/1912.
- Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Β΄, αριθ. 48, 14/09/1912.
- Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Α΄, αριθ. 66, 14/09/1912.
- Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Β΄, αριθ. 46, 11/06/1913.
- Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, Τεύχος Β΄, αριθ. 60, 23/06/1913.
- Επίσημα πρακτικά της Βουλής των Κρητών του 1908 Περίοδος Α΄- Σύνοδος Β΄, Εν Χανίοις, Εκ των Καταστημάτων Στ. Ανδρουλακάκη 1910, Συνεδρίασις ΚΣΤ΄, της 26 Ιουνίου 1908.
- Επίσημα πρακτικά της Βουλής των Κρητών του 1908 Περίοδος Α΄- Σύνοδος Β΄, Εν Χανίοις, Εκ των Καταστημάτων Στ. Ανδρουλακάκη 1910, Συνεδρίασις ΜΕ΄, της 22 Ιουλίου 1908.
- Επίσημα πρακτικά της Συνελεύσεως των Ελλήνων εν Κρήτη, Εν Χανίοις Εκ του Τυπογραφείου της Κυβερνήσεως, 1910, Συνεδρίασις ΙΖ΄, της 14 Δεκεμβρίου 1910.
- Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ. 12, 05/12/1898.
- Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ. 24, 16/04/1899.
- Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ. 58, 10/07/1899.
- Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ. 59, 14/07/1899.
- Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ. 58, 28/07/1899.
- Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ. 6, 08/09/1899.

- Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ. 86, 02/10/1899.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Β΄, αριθ. 87, 07/10/1899.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Β΄, αριθ. 92, 19/10/1899.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Β΄, αριθ. 94, 23/10/1899.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ.114, 31/12/1899.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ.1, 29/01/1900.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ.5, 21/02/1900.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ. 51, 15/09/1900.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ. 60, 27/09/1900.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ. 8, 07/03/1900.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ.50, 01/08/1901.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Β΄, αριθ.47, 03/09/1901.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Β΄, αριθ.5, 17/01/1902.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ. 22, 20/05/1902.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Β΄, αριθ.46, 27/08/1902.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Β΄, αριθ.62, 26/11/1902.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Γ΄, αριθ.70, 14/09/1902.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ. 42, 28/07/1903.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Β΄, αριθ.26, 31/07/1903.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ.57, 25/09/1903.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Β΄, αριθ.46, 23/12/1903.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ. 47, 03/09/1905.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ.7, 08/02/1907.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Α΄, αριθ.66, 03/11/1907.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας Γ΄, αριθ.2, 17/01/1908.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Ειδικός Προϋπολογισμός των εξόδων της Ανωτέρας Διευθύνσεως της Παιδείας και της Δικαιοσύνης των χρήσεων του έτους 1903 και 1904, Έτος Ε΄, τεύχ. Α΄, Εν Χανίοις τη 31 Αυγούστου 1903, αριθ. 53
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Συνεδρίασις Ζ΄, 13 Φεβρουαρίου 1899, Εστενογραφημένα Πρακτικά της Συντακτικής Συνελεύσεως των Κρητών, Εν Χανίοις, εκ του Κυβερνητικού Τυπογραφείου 1902.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ΄, Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής των Κρητών, (περίοδος Α΄, Συνεδρίασις Α΄), 19 Μαΐου 1901.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ΄, Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής των Κρητών, (περίοδος Α΄, Συνεδρίασις Δ΄), 21 Μαΐου 1901.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ΄, Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής των Κρητών, (περίοδος Α΄, Συνεδρίασις Η΄), 26 Μαΐου 1901.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ΄, Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής των Κρητών, (περίοδος Α΄, Συνεδρίασις Θ΄), 28 Μαΐου 1901.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ΄, Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής των Κρητών, (περίοδος Α΄, Συνεδρίασις ΙΑ΄), 30 Μαΐου 1901.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ΄, Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής των Κρητών, (περίοδος Α΄, Συνεδρίασις ΙΗ΄), 7 Ιουνίου 1901.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ΄, Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής των Κρητών, (περίοδος Α΄, Συνεδρίασις Κ΄), 9 Ιουνίου 1901.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ΄, Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής των Κρητών, (περίοδος Α΄, Συνεδρίασις ΚΖ΄), 18 Ιουνίου 1901.
 Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ΄, Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής των Κρητών, (περίοδος Α΄, Συνεδρίασις ΜΘ΄), 13 Ιουλίου 1901.

Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ΄, Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής των Κρητών, (περίοδος Α΄, Συνεδρίασις Ν΄), 14 Ιουλίου 1901.

Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ΄, Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής των Κρητών, (περίοδος Α΄, Συνεδρίασις ΝΑ΄), 15 Ιουλίου 1901.

Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, Τεύχος Δ΄, Εστενογραφημένα Πρακτικά της Βουλής των Κρητών, 5 Μαρτίου 1903, περιόδ. Β΄, Συνεδρία ΙΒ΄.

Ιστορικό Αρχείο Κρήτης (Ι.Α.Κ.). Κρητική Πολιτεία, Αρχείον της Ανωτέρας Διευθύνσεως Παιδείας και Θρησκευμάτων, Φάκελος εγγράφων του έτους 1899.

Ι.Α.Κ. Κρητική Πολιτεία, Αρχείον της Ανωτέρας Διευθύνσεως Παιδείας και Θρησκευμάτων, Φάκελος εγγράφων του έτους 1900.

Ι.Α.Κ. Κρητική Πολιτεία, Αρχείον της Ανωτέρας Διευθύνσεως Παιδείας και Θρησκευμάτων, Φάκελος εγγράφων του έτους 1901.

Ι.Α.Κ. Κρητική Πολιτεία, Αρχείον της Ανωτέρας Διευθύνσεως Παιδείας και Θρησκευμάτων, Φάκελος εγγράφων του έτους 1903.

Ι.Α.Κ. Κρητική Πολιτεία, Αρχείον της Ανωτέρας Διευθύνσεως Παιδείας και Θρησκευμάτων, Φάκελος εγγράφων του έτους 1904.

Ι.Α.Κ. Κρητική Πολιτεία, Αρχείον της Ανωτέρας Διευθύνσεως Παιδείας και Θρησκευμάτων, Φάκελος εγγράφων του έτους 1905.

Ι.Α.Κ. Κρητική Πολιτεία, Αρχείον της Ανωτέρας Διευθύνσεως Παιδείας και Θρησκευμάτων, Φάκελος εγγράφων του έτους 1908.

Ι.Α.Κ. Κρητική Πολιτεία, Αρχείον της Ανωτέρας Διευθύνσεως Παιδείας και Θρησκευμάτων, Φάκελος εγγράφων του έτους 1909.

Ι.Α.Κ. Κρητική Πολιτεία, Αρχείον της Ανωτέρας Διευθύνσεως Παιδείας και Θρησκευμάτων, Φάκελος εγγράφων του έτους 1910.

Αρχεία Δημοτικών Σχολείων & Παρθεναγωγείων (Μαθητολόγια –Βιβλία Πιστοποιητικών Σπουδής –Βιβλία Ελέγχου -Πίνακας με τα βιβλία που υπάρχουν στο κάθε Σχολείο και χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα).

Δήμος Αρκαλοχωρίου

1. Δημοτικό Σχολείο Αρκαλοχωρίου
Μαθητολόγιο

Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής

Έναρξη των παραπάνω βιβλίων από το σχολικό έτος 1900-1901

2. Δημοτικό Σχολείο Βουτουφούς
Μαθητολόγιο

Έτος έναρξης των παραπάνω βιβλίων το 1906

3. Δημοτικό Σχολείο Δραπετίου
Μαθητολόγιο

Βιβλίο Γενικού Ελέγχου (Έτος έναρξης όλων των βιβλίων το 1903)

4. Δημοτικό Σχολείο Ινίου

Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής

5. Δημοτικό Σχολείο Κασσάνων

Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής

Μαθητολόγιο

Έναρξη των βιβλίων από το σχολ. Έτος 1900-1901

6. Δημοτικό Σχολείο Καστελλιανών
Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής
Μαθητολόγιο
Έναρξη όλων των βιβλίων από το 1899
7. Δημοτικό Σχολείο Νιπιδιτού
Μαθητολόγιο (Έναρξη του βιβλίου από το 1903)
8. Δημοτικό Σχολείο Παναγιάς
Γενικός Έλεγχος
Μαθητολόγιο
Έτος έναρξης των βιβλίων το σχολικό έτος 1899-1900
Παρθεναγωγείο Παναγιάς (Μαθητολόγιο)
9. Δημοτικό Σχολείο Παρτίρων
Βιβλίο Γενικού Ελέγχου
10. Δημοτικό Σχολείο Σκινιά
Βιβλίο Γενικού Ελέγχου
Μαθητολόγιο
Έναρξη των παραπάνω βιβλίων από το έτος 1889

Δήμος Βιάννου

1. Δημοτικό σχολείο Αγίου Βασιλείου
Μαθητολόγιο
Βιβλίο Γενικού Ελέγχου
Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής
Έναρξη όλων των βιβλίων από το σχολ. έτος 1899-1900
2. Δημοτικό Σχολείο Αμιρά

Μαθητολόγιο από το 1899
Γενικός Έλεγχος από το 1899
Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής από το 1899
3. Δημοτικό Σχολείο Άνω Βιάννου
Α. Μαθητολόγιον του εν Άνω Βιάννου Ανωτέρου Δημοτικού Σχολείου (αρχομένου από του έτους 1899-1900 μέχρι του 1913)
Β. Μαθητολόγιον Παρθεναγωγείου Βιάννου (1899-1924)
Γ. Γενικός Έλεγχος Αρρεναγωγείου (1899-1915)
Δ. Βιβλίον Πιστοποιητικών Σπουδής Αρρεναγωγείου (1899-1927)
Ε. Βιβλίον Πιστοποιητικών Παρθεναγωγείου Άνω Βιάννου (1899-1930)
4. Δημοτικό Σχολείο Εμπάρου
Α. Μαθητολόγιον του εν Εμπάρω Δημοτικού Σχολείου (1899-1920)
Β. Μαθητολόγιον του Δημοτικού Παρθεναγωγείου Εμπάρου Πεδιάδος (1903-1926)
Γ. Γενικός Έλεγχος του Δημοτικού Παρθεναγωγείου Εμπάρου Πεδιάδος (1903-1926)

- Δ. Γενικός Έλεγχος του εν Εμπάρω Δημοτικού Σχολείου (1901-1912).
 Ε. Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής Αρρένων (1899-1912)
 ΣΤ. Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής Παρθεναγωγείου (1904-1937)
 Ζ. Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής (1899-1926)

5. Δημοτικό Σχολείο Καλαμίου

Μαθητολόγιο

Γενικός Έλεγχος

Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδής

Όλα τα βιβλία ξεκινούν από το σχολ. έτος 1899-1900

6. Δημοτικό Σχολείο Μάρθας

Α. Μαθητολόγιο 1900-1920

Β. Γενικός Έλεγχος 1900-1920.

7. Δημοτικό Σχολείο Χόνδρου

Α. Γενικός Έλεγχος 1900-1920

Β. Μαθητολόγιο 1900-1920

Ιστορικό Αρχείο Κρήτης. Αρχείο Ανωτέρας Διευθύνσεως της Παιδείας και των Θρησκευμάτων της Κρητικής Πολιτείας.

Κρητική Πολιτεία Ανωτέρα Διεύθυνσης της Παιδείας και της Δικαιοσύνης, «Η εν Κρήτη εκπαίδευσις », Εν Χανίοις εκ του τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας, 1904
 Κρητική Πολιτεία, Το εκπαιδευτικόν συνέδριον και αι επετηρίδες των γυμνασίων κατά το σχολ. έτος 1899-1900, Εν Χανίοις εκ του τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας

Κρητική Πολιτεία, Ανωτέρα Διεύθυνσις επί των Εσωτερικών, «Στατιστική της Κρήτης Πληθυσμός 1900 », Εν Χανίοις 1904

Αναλυτικόν Πρόγραμμα των Δημοτικών Σχολείων, Εν Χανίοις, εκ του Τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας, 1900

Κρητική Πολιτεία, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης, Η εν Κρήτη Εκπαίδευσις, εν Χανίοις εκ του τυπογραφείου της Κρητικής Πολιτείας 1904

Κρητική Πολιτεία, Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας, Αναλυτικό πρόγραμμα 1909, οδηγία διδασκαλίας εκάστου μαθήματος, Εν Χανίοις 1909

Άρθρα σε εφημερίδες

Εφημ. Μίνως 1881 (εφημερίς 'Μίνως', έτος Α' Εν Ηρακλείω τη 6 Ιουνίου 1881, Σάββατον, αρ. 25)

Γενεράλις Εμμ., «Περί παιδείας εν τω τμήματι Ρεθύμνης επί Τουρκοκρατίας », Εφημερίς Κρητική Ενότης, 10 Οκτωβρίου 1980, επιμ. Σπύρου Μαρνιέρου

Γυπάκης Χ. , «Αι ατέλειαι της δημοτικής παιδείας παρ' ημίν », άρθρο στην εφημ. Νέα Έρευνα, έτος Ζ', εν Χανίοις τη 11^η Απριλίου 1908, σελ. 2

Μαράκη Μ., «Η εκπαίδευση στην Κρήτη την τελευταία εικοσαετία του 19^{ου} αιώνα », Χανιώτικα Νέα, Αφιέρωμα 'Επανάσταση 1897. Η Κρήτη στις φλόγες', τ. 8^{ον}, Τρίτη 3/2/1998

Παπαδάκης Αντώνιος, « Η νέα μεταρρύθμιση και τα διδακτικά βιβλία », εφημ. 'Η Ίδη' , 1908

Παπασωτηρίου Γ., «Εκ των μελετωμένων εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων », εφημ. 'Η Ίδη», Έτος Α', Εν Ηρακλείω, 6 Σεπτεμβρίου 1907, αριθ. 37 σε τρεις συνέχειες Α, Β, Γ

Πατρίς, εφημερίδα Ηρακλείου επετειακό αφιέρωμα Κρητική Πολιτεία, 94 χρόνια από την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, επιμέλεια έκδοσης Ανδρική Αλέκος, Ηράκλειο 30 Νοεμβρίου 2007

Πρεβελάκης Μ., « Περί ιδρύσεως, λειτουργίας και διοικήσεως των κοινών της πόλεως Ρεθύμνης καταστημάτων κατά την από του 1843 πενηκονταετιάν », άρθρο στην εφημ. 'Κρητική Επιθεώρησις', αρ. φύλ. 1606-1632, 4 Δεκ. 1935 – 9 Ιαν. 1936

Φούμης Κ., « Τι το πρακτέον ; », εφημ. 'Κήρυξ', έτος Δ', αριθ. 181, 19/10/1910

Εφημερίδα 'Η Ίδη», 'Εκ των μελετουμένων εκπ/κών μεταρρυθμίσεων, Σεπτ. 1907

'Ίδη «Τα διδακτικά βιβλία-Η φάμπρικα των βιβλιοκάπηλων – Η αποβλάκωσις των μαθητών »

Απάντηση Μπέμπελη Νικ. Εν Ηρακλείω 30 Σεπτ. 1908

'Η Ίδη', «Τα διδακτικά βιβλία »

'Η Ίδη', « Ο κ. Επί της Παιδείας Επίτροπος », 29-11-1908

'Η Ίδη'. «Διά τον κ. Επίτροπον της Παιδείας », 18-10-1908

'Η Ίδη', «Ίδρυσις Λαϊκής Σχολής»

'Η Ίδη', «Τα αναγνωστικά βιβλία »

'Η Ίδη', « Αι επαρχιώται παραγκωνίζονται, παρεμπίπτοντα ζητήματα, Τα σχόλια και το νομοσχέδιον' υπογράφεται από 'επαρχιώτης', Εν Ηρακλείω τη 27 Σεπτεμβρίου 1907

'Η Ίδη', «Η 'Ελπίς' και τα διδακτικά βιβλία

'Η Ίδη' «Τα Ελληνικά Σχολεία» υπογράφεται από Γ.Ι. Α.

'Η Ίδη', «Τα Ελληνικά Σχολεία και οι Επαρχιώται»

'Η Ίδη' « Επί της μετακινήσεως του σχολικού έτους» υπογράφεται από 'εις δημοδιδάσκαλος'

'Η Ίδη', « Σχολική Αστυνομία πόλεων», έτος Β', εν Ηρακλείω 5 Ιουλίου 1908

'Η Ίδη' 06-02-1909, «Και πάλιν ο κ.Επίτροπος επί της Παιδείας »

'Η Ίδη' «Το εν Αθήναις Δημοδιδασκαλικόν Συνέδριον»

Άρθρα σε περιοδικά

Βαλεγράκης Ι.Θ., « Τα σχολικά αγροκήπια », περιοδ. 'Ασπίς', όργανος του Παγκρητίου Δημοδιδασκαλικού Συλλόγου, έτος Β', εν Χανίοις τη 30 Ιανουαρίου 1911, αρ. 26

Βαχαβιόλος Ι. , «Η συνεκπαίδευσις», περιοδ. 'Ασπίς

Βουρλάκη Αριστείδη, 'Η πρώτη οργάνωσις της εκπαιδεύσεως στην Ανατολική Κρήτη και το ιστορικό Γυμνάσιο Νεαπόλεως', περιοδικό Αμάθεια 1977

Γενεράλις Εμμ., «Τύχη αγαθή», χαιρετισμός με την ευκαιρία έκδοσης του περιοδ. 'Ασπίς', περιοδ. 'Ασπίς', έτος 1^{ον}, αριθ. 1, Εν Χανίοις τη 15 Ιανουαρίου 1910

Γενεράλις Μιχαήλ, « Μαύροι εξωνημένοι ; », περιοδ. 'Ασπίς, αριθ. Φύλ. 45, Εν Χανίοις 15 Νοεμβρ. 1911, στο ίδιο φύλλο «Μεθοδική της Ιχνογραφίας»

Γναφάκις Ι., « Αι πρακτικά γνώσεις εν τοις ημετέροις Σχολείοις », περιοδ. 'Ασπίς', αριθ. 30, σελ. 3, Εν Χανίοις τη 31 Μαρτίου 1911

Δαφέρμος Γεώργιος, « Τα σχολικά αγροκήπια », περιοδ. 'Ασπίς' αριθ. 24, Εν Χανίοις τη 30 Δεκ. 1910, σελ. 3

'Ειδικός' « Αι διδασκαλικά μεταβολαί », 'Εκπαιδευτικόν Δελτίον του Κρητικού Αστέρως', αριθ. 12, Χανιά, 1 Σ)βρίου 1908

Εκπαιδευτικόν Δελτίον του Κρητικού Αστέρως « Υπέρ της Δημοτικής Εκπαιδεύσεως », αρ. 7, Χανιά 1 Μαΐου 1908

Εκπαιδευτικόν Δελτίον του Κρητικού Αστέρως « Αναγκαία νομοθετήματα », αρ. 9, Χανιά 17 Ιουνίου 1908, στο ίδιο φύλλο «η εκπαίδευσις εν Σουηδία »

- Εκπαιδευτικόν Δελτίον του Κρητικού Αστέρος « Το νέον Νομοσχέδιον », αρ. 10, Χανιά 1 Ιουλίου 1908, στο ίδιο φύλλο « Η εκπαίδευσις εν Σουηδία »
- Εκπαιδευτικόν Δελτίον του Κρητικού Αστέρος « Η Ένωσις της Κρήτης και τα σχολεία », αρ. 15, Χανιά 1 Δεκεμβρίου 1908
- Εκπαιδευτικόν Δελτίον του Κρητικού Αστέρος «Ο Ράϊαν περί ποιών », αρ. 18, Χανιά 1 Απριλίου 1909
- «Επί τη λήξει των εργασιών της Συνελεύσεως - Οι δύο εξαετείς κύκλοι », 'Ασπίς', έτος Β', 15 Φεβρουαρίου 1911
- «Επί των τεκταινομένων κατά της Λαϊκής εκπαιδεύσεως », περιοδ. 'Ασπίς', αρ. φύλ. 40, Εν Χανίοις τη 15 Σεπτ. 1911
- Ζολινδάκης Μίνως, « Αι μεγάλοι σχολικαί περιφέρειαι και τα Ανώτερα Δημοτικά Σχολεία », περιοδ. 'Ασπίς' σελ. 4, 1910
- « Η Διοίκησις και Επιθεώρησις της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως », 'Εκπαιδευτικόν Δελτίον του Κρητικού Αστέρος', αρ. 4, Εν Χανίοις τη 30 Ιουνίου 1907
- Μακράκης Μανόλης, « Η ιστορία της εκπαίδευσης στο νομό Λασιθίου από την ύστερη τουρκοκρατία ως την Κρητική Πολιτεία » περιοδικό Αντιπαραθέσεις έκδοση της Νομαρχιακής Αυτοδιοικήσεως Λασιθίου, Άγιος Νικόλαος 1999
- Μαρκόπουλος Γεώργιος, « Ιεράπετρας ιστορικά σημειώματα », περιοδ. 'Αμάλθεια', Νοε-Δεκ. 1971, τεύχος 9
- Μαυροματάκης Εμμ., « Οι Δημοδιδάσκαλοι, αγροφύλακες και κλητήρες », περιοδ. 'Ασπίς', σελ. 13-14, 1911
- Ντόκου (Λανδράκη) Αρτ., «Η γυναικεία μόρφωσις εν Κρήτη », περιοδ. 'Κρητικός Αστήρ', Έτος Β', Εν Χανίοις 23 Δεκ 1907, αριθ. 27-28
- Παπαδογιαννάκης Ν. –Χουρδάκης Αντ., « Ιστορία και Γεωγραφία 'διά την εν τοις σχολείοις σπουδάζουσαν κρητικήν νεότητα' ». Η περίπτωση ενός εγχειριδίου Ιστορίας της Κρήτης του 1900 », στο συλ. έργο 'Παπαδογιαννάκης Ν. –Χουρδάκης Αντ – Ρεράκης Ηρακλής', « Η δημόσια χριστιανική εκπαίδευση στην Κρήτη το 19^ο και τις αρχές του 2^{ου} αιώνα : ιστορική επισκόπηση, κεφαλαιώδης καταγραφή σχολικού αρχαιακού υλικού και ανθολόγησις σχολικών εγχειριδίων », περιοδικό Κρητολογικά Γράμματα, σελ.398-454 ,περιοδική έκδοση Ιστορικής Λαογραφικής Εταιρείας Ρεθύμνης, τόμος 14, Ρέθυμνο 1998
- Παπαδογιαννάκης Νικόλαος, « 'Και ουχί κολυβογράμματα εις ταις πλάταις των ζώων με τα πτερά των καναβών...αλλ' ανάγνωσις άπταιστος και λογική απλών προτάσεων και λόγου συνεχούς '. Η διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στα δημοτικά σχολεία της Κρητικής Πολιτείας. Η περίπτωση ενός αλφαβηταρίου και δύο σχολικών γραμματικών », Κρητολογικά Γράμματα, τ. 14, σελ. 356-397, Ρέθυμνο 199
- Παπαμαστοράκη Μανόλη «Αγώνες και θυσίες του Κρητικού λαού » περιοδικό Αμάλθεια , τόμος 32^{ος} τεύχος 126-127 , Άγιος Νικόλαος Κρήτης Ιανουάριος- Ιούνιος 2001, τεύχη 128-129 Ιούλιος-Δεκέμβριος 2001
- Πιμπλής Νικόλαος, «Η παιδεία κοινόν έστω κτήμα », περιοδ. 'Ασπίς', αριθ. 3, σελ. 1-2 Εν Χανίοις τη 15 Φεβρουαρίου 1910,
- Πιμπλής Νικόλαος, «Τα Ανώτερα Δημοτικά Σχολεία », περιοδ. 'Ασπίς', αρ. φύλ. 8, σελ. 1-2, Εν Χανίοις τη 30 Απριλίου 1910
- Πιμπλής Νικόλαος, «Τα εκπαιδευτικά Νομοσχέδια-Παραλειπόμενα και τρωτά αυτών σημεία », περιοδ. 'Ασπίς' αριθ. 24, Εν Χανίοις τη 30 Δεκ. 1910, σελ. 1-3
- Πιμπλής Νικόλαος, «Το Γλωσσικόν μας Ζήτημα- Το αναγνωστικόν βιβλίον», αρ. 30, 31 Μαρτίου 1911 (συνέχεια εκ του 18^{ου} φύλλου)
- Πιμπλής Νικόλαος, «Το Γλωσσικόν μας Ζήτημα- Το αναγνωστικόν βιβλίον», αρ. 33,15 Μαΐου 1911
- Πιμπλής Νικόλαος, «Το Γλωσσικόν μας Ζήτημα- Το αναγνωστικόν βιβλίον», αρ. 34,15 Μαΐου 1911

- Πιμπλής Νικόλαος, «Το Γλωσσικόν μας Ζήτημα- Το αναγνωστικόν βιβλίον», αρ. 35, 30 Μαΐου 1911
- Πιμπλής Νικόλαος, «Βελτιώσατε την Δημοτικήν εκπαίδευσιν » ‘Ασπίς’ αριθ. 22, Εν Χανίους τη 30 Νοεμβρίου 1910
- Πρεβελάκης Ε., « Το καθεστώς της Χαλέπας και το Φιρμάνι του 1889 » στο περιοδ. Κρητικά Χρονικά, τ. Ι., 1963
- Πωλογεώργης Χ., «Ζήτημα Ουσιώδες », περιοδ. ‘Ασπίς’ έτος Β’, αρ. 45, Εν Χανίους 15 Οκτωβρίου 1911
- Ραϊσιάκης Χαρίλαος, «Η χειροτεχνία εν τω Δημοτικώ Σχολείω », περιοδ. ‘Ασπίς’, 1910, σελ. 5
- Ρεράκης Ηρακλής, « Η ‘Αγωγή του Πολίτου’ στα σχολεία της Κρητικής Πολιτείας » στο συλλογικό έργο : Παπαδογιαννάκης Ν. –Χουρδάκης Αντ – Ρεράκης Ηρακλής, « Η δημόσια χριστιανική εκπαίδευση στην Κρήτη το 19^ο και τις αρχές του 2^{ου} αιώνα : ιστορική επισκόπηση, κεφαλαιώδης καταγραφή σχολικού αρχειακού υλικού και ανθολόγηση σχολικών εγχειριδίων », περιοδικό Κρητολογικά Γράμματα, σελ.455-470
- Σφακιανάκης Αντώνιος, « Αι σχολικαί Επιτροπείαι », περιοδ. ‘Ασπίς’, αριθ. φύλ. 31, σελ. 4-5, Εν Χανίους 30 Απρ. 1911
- Σ.Ε. «Βελτιώσατε την Δημοτικήν Εκπαίδευσιν », περιοδ. Ασπίς, αριθ. Τ. 22, Εν Χανίους τη 30 Νοεμβρ. 1910, σελ. 1-2
- Σ. Ε. « Ο νόμος 485 περί Οργανισμού της Δημ. Εκπαιδύσεως και αι απουσίαι των μαθητών, περιοδ. ‘Ασπίς’
- «Σ.Λ. Μέτρον άστοχον» άρθρο του Σ.Λ. (Μάρτιος 1911) για τους σχολικούς Επιτρόπους, περιοδ. ‘Ασπίς’
- «Τα σχολικά κτίρια », ‘ Εκπαιδευτικόν Δελτίον του Κρητικού Αστέρος’. Αριθμ. 1, Χανιά, 31 Μαρτίου 1908
- « Τα εκπαιδευτικά Νομοσχέδια » Δελτίον του Κρητικού Αστέρος, αρ. 2, Εν Χανίους τη 30 Απριλίου 1907
- «Το εν Ελλάδι εορτολόγιον εις τα σχολεία της Κρήτης,‘Εκπαιδευτικόν Δελτίον του Κρητικού Αστέρος », αριθ. 18, Χανιά, 1 Απριλίου 1909
- « Το νέον εκπαιδευτικόν σύστημα » περιοδ. ‘Ασπίς’
- Τρακάκης Αντώνιος, ‘Επισκόπησις της εν Κρήτη εκπαιδύσεως από του έτους 1899-1907’, Δελτίον του Κρητικού Αστέρος, αριθ. 4, Εν Χανίους τη 30 Ιουνίου 1907 και αρ. 5, Εν Χανίους τη 31^η Ιουλίου 1907
- Φιωτάκης Εμμ. «Τα δίκαια των διδασκάλων », περοδ. ‘Ασπίς’, σελ. 3-4, 1910
- Χρηστάκις Στ., « Η Μέση Εκπαίδευσις εν Βιάννω », περιοδ. ‘Μύσων’, τόμ. Β’, τεύχ. 3^ο, 1933
- «Περί σωματικών Αλγηδόνων ως μέσου της αγωγής ! » υπογράφει ο Χ.Λ. Φεβρ. 1910, περιοδ. ‘Ασπίς’, αρ. φύλ. 3 & 4
- Σ.Ε Ο νόμος 485 περί Οργανισμού της Δημ. Εκπαιδ. και αι απουσίαι των μαθητών, σελ. 4-5, περιοδ. ‘Ασπίς’, αρ. φύλ. 13, σελ. 4-5
- Ασπίς, ‘Κρούεται ο κώδων του κινδύνου’

Βιβλιογραφία

1. Ανδριώτης Νίκος, «Τα τελευταία χρόνια παραμονής των μουσουλμάνων στην Κρήτη και η αναχώρησή τους για την Τουρκία » στο (επιμ. Τσιστελίκης Κωνσταντίνος) Η Ελληνοτουρκική ανταλλαγή πληθυσμών, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2007

2. Ανδριώτης Ν., «Η στάση του Ελευθερίου Βενιζέλου απέναντι στους Μουσουλμάνους επί Κρητικής Πολιτείας », Μ. Τρούλης (επιμ.) *infra* , σσ 151-161
3. Ανδρουλάκης Γιάννης , « Η εκπαίδευση στην Κρήτη κατά το α΄ τέταρτο του 19^{ου} αιώνα έως και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα (χριστιανικό και οθωμανικό εκπαιδευτικό σύστημα) », Χανιά, 1990
4. Ανθογαλίδου Θ., Κοινωνική κριτική και ιδεολογία στην εκπαίδευση, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, 1990
5. Βαϊνά Μαρία, Θεωρητικό πλαίσιο διδακτικής της τοπικής ιστορίας για τον εικοστό πρώτο αιώνα, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1997
6. Βόλτης Τ., Αναγνωστικά δύο αιώνων στο Δημοτικό Σχολείο, 150 χρόνια παιδευτικής πορείας, εκδ. Σμυρνιωτάκης, Αθήνα, χωρίς χρονολογία
7. Βρατσάνος Μιλτιάδης, Μεθοδικόν Αλφαβητάριον εγκριθέν εν τω διαγωνισμώ των διδακτικών βιβλίων υπό της επί τούτω επιτροπείας των κριτών διά την πενταετίαν 1897-1902, Μέρος πρώτον (έκδοσις Β΄), Εν Αθήναις, Μιχ. Ι. Σαλίβερος, 1898
8. Βυβιλάκης Εμμανουήλ, « Έκθεσις επί των Σχολείων της Κρήτης, Επιτροπής του 1844, Εν Αθήναις εκ του τυπογραφείου «Ραδαμάνθυος », έτος 1879
9. Γενεράλης Ε. , « Η παιδεία εν τω τμήμα Ρεθύμνης επί τουρκοκρατίας », άρθρο στην εφημερίδα Βήμα Ρεθύμνης, αρ. φύλ. 287-294, 17-25/11/1931
10. Γενεράλης Μ., « Παρατηρήσεις επί της Δημοτικής Εκπαιδύσεως », άρθρο στο Εκπαιδευτικόν Δελτίον του Κρητικού Αστέρος, αρ. φύλ. 8, Χανιά 1 Ιουλίου 1908
11. Γενική Διοίκηση Κρήτης, Νόμος περί παιδείας, Εν Χανίοις έτος 1889, τύποις Γεν. Διοικήσεως Κρήτης
12. Γενική Διοίκηση Κρήτης, Κρητικοί Κώδικες έτος 1868-1893, τόμ. 2, εν Χανίοις έτος 1893
13. Γελασάκη-Στιβακτάκη Αικατερίνη, ‘Τετράδιον ιστορίας του Δημοτικού Σχολείου Χόνδρου’
14. Γενεράλις Εμμ., Γραμματική της ομιλουμένης και γραφομένης καθαρευούσης Ελληνικής Γλώσσης, Εν Χανίοις 1891 (α΄ έκδοσις 1891, β΄ έκδοσις Ιούλιος 1902, γ΄ έκδοσις Σεπτέμβριος 1904, δ΄ έκδοσις 1903 και ε΄ έκδοσις 1905)
15. Γενεράλις Εμμ., «Επίτομος Γεωγραφία της Νήσου Κρήτης μετά πινάκων του πληθυσμού κατά τμήματα επαρχίας και πολυανθρωποτέρας κώμας και ανακεφαλαιωτικών παντός του περιεχομένου, προς χρήσιν της εν τοις Δημοτικοίς και Ελληνικοίς Σχολείοις σπουδαζόσης κρητικής νεότητος», Εν Αθήναις, Εκ του Τυπογραφείου Π.Δ. Σακελλαρίου, 1891
16. Γενεράλις Μιχαήλ, ‘Παρατηρήσεις επί της Δημοτικής Εκπαιδύσεως’, Εκπαιδευτικόν Δελτίον του Κρητικού Αστέρος, Αριθ.8, Χανιά 1 Ιουνίου 1908
17. Γεωργακάκης Δ.Μ., Οδηγίαί περί του τρόπου της διδασκαλίας των εκθέσεων, προς τους Προϊσταμένους και Διδασκάλους των εν τοις Νομοίς Χανίων και Σφακίων Ελληνικών και Δημοτικών Σχολείων, Εν Χανίοις, Εκ του Τυπογραφείου της Κυβερνήσεως, 1905
18. Γιάνναρης Αντώνιος, « Νέα Ελληνική Γραμματική της σημερινής Καθαρευούσης Γλώσσης », Εν Χανίοις 1907
19. Γιάνναρης Αντώνιος, « Περί της καταστάσεως της εν Κρήτη Γεωργίας και Εμπορίας », Εν Χανίοις 1906
20. Γιάνναρης Αντώνιος, Η Δημόσια Παιδεία αρχαιόθεν μέχρι σήμερον
21. Γκούτος Χ., Ο συνδικαλισμός στο ελληνικό κράτος, 1834-1914, εκδ. Ε.Ε.Ε-Δ.Ε.Ν., Αθήνα 1988
22. Γοντικάκης Στέφανος, Η παιδεία στην Κρήτη (1878-1889), Ηράκλειον, Δήμος Ηρακλείου-Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη, 1992

23. Γοντικάκης Στέφανος, Η άγνωστη αλληλογραφία (1872-73) του Χριστόφορου Αργυράκη με πληροφορίες για θεσμούς της Κρήτης, Πεπραγμένα Ε΄ Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, τ. Γ΄, Ηράκλειο Κρήτης 1984, σσ. 66-76
24. Δετοράκης Εμμανουήλ, « Γιατροί Αγωνιστές », Ηράκλειο
25. Δετοράκης Θεοχάρης, Ιστορία της Κρήτης, Ηράκλειο, 1990
26. Δετοράκης Θεοχάρης –Καλοκαιρινός Αλέξης, «Η τελευταία φάση του Κρητικού Ζητήματος» επιμέλεια συλλογικού τόμου Εταιρείας Κρητικών Ιστορικών Μελετών, Ηράκλειο 2001
27. Δημαράς Κ.Θ., «Ιδεολογική υποδομή του νέου ελληνικού κράτους. Η κληρονομιά των περασμένων, οι νέες πραγματικότητες και οι νέες ανάγκες » στο Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 3^{ος}, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977, σελ. 455
28. Δημαράς Κ.Θ., Σβορώνος Ν., «Η μέθοδος της Ιστορίας », εκδ. Άγρα, Αθήνα 1995
29. Δημαράς Αλεξ. (επιμέλεια), «Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε» (τεκμήρια ιστορίας), τόμος Α΄, Αθήνα 1973
30. Δημαράς Αλέξ., «Προθέσεις των πρώτων κυβερνήσεων Βενιζέλου (1910-1913) στα εκπαιδευτικά. Ενδείξεις από νομοθετικά κείμενα », στο Θ. Βερέμη και Ο. Δημητρακόπουλου (επιμ.), 'Μελετήματα γύρω από το Βενιζέλο και την εποχή του', εκδ. Φιλιππότης, Αθήνα 1980
31. Διοργανισμός των εν Κρήτη Ιερών Μονών Σταυροπηγιακών τε και Ενοριακών επί τη βάσει οδηγιών της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας, τυπογραφείο Ι.Α. Βρετού, εν Κωνσταντινουπόλει 1871.
32. Ειδικοί Νόμοι παρά τοις Χριστιανοίς και Οθωμανοίς Κρήτης, εκδίδονται οι μεν παρά τοις Χριστιανοίς υπό Γ. Πλουμίδου, οι δε παρ' Οθωμανοίς υπό Κ. Φουρναράκη, εν Χανίοις εκ του Τυπογραφείου της Μεσογείου, 1895
33. Ευαγγελίδης Τρύφων, «Σχολεία Κρήτης», Μύσων, τόμος Α΄, τεύχος 1^ο, 1932
34. Ευαγγελίδης Τρύφων, «Η Παιδεία επί Τουρκοκρατίας. Ελληνικά Σχολεία από της Αλώσεως μέχρι Καποδιστρίου », τόμος β΄, Εν Αθήναις, Τύποις Α.Π.Χαλκιοπούλου, 1936
35. Ευαγγελόπουλος Σπύρος, Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης (Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης), Τεύχος Α΄ και Β΄, εκδόσεις Δανιά, Αθήνα 1987
36. Ζαϊμάκης Γ. , « Κοινοτική εργασία και τοπικές κοινωνίες : ανάπτυξη, συλλογική δράση, πολυπολιτισμικότητα » εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
37. Ζομπανάκης Γ., 'Ο Αυστριακός περιηγητής F.W.Sieber στην Κρήτη', ΕΕΚΣ, 2 (1939)
38. Ζιώγου –Καραστεργίου Σ., « Οθωμανικόν Σύνταγμα περί του Δικαίου των Οθωμανών », στο Ζιώγου-Καραστεργίου Σ., Το Οικουμενικό Πατριαρχείο, η Οθωμανική Διοίκηση και η Εκπαίδευση του Γένους. Κείμενα –Πηγές : 1830-1914, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 86-87
39. Θεοδωράκη Ιωάννη, 'Ιστορικό Δημοτικού Σχολείου Καλαμίου', Εν Καλαμίω 2 Ιουνίου 1953
40. Καδιανάκης Εμμανουήλ « Βιάννος 20^{ος} αιώνας – Ιστορικά σημειώματα », επιμέλεια κειμένων Γεώργιος Χρηστάκης, επιμέλεια εκδοσης Σάββας Πετράκης, Ηράκλειο 2010, έκδοση των παιδιών του
41. Καζαμιάς Α. «Η κατάρα του Σίσυφου στην ελληνική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση : μια κοινωνικοπολιτική και πολιτισμική ερμηνεία » στο Σ. Μπουζάκης, Συγκριτική Παιδαγωγική ΙΙΙ, Αθήνα Gutenberg, 1993
42. Καζαμιάς Α., «Εκπαιδευτική κρίση και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση : Το παράδειγμα των ΗΠΑ », άρθρο στο συλλ. Τόμο Πυργιωτάκης Ι., Κανάκης Ι., Παγκόσμια κρίση στην εκπαίδευση, εκδ. Γρηγόρης, Αθήνα 1992

43. Καλλιατάκη- Μερτικοπούλου Κάλια « Η παιδεία στην Κρήτη, 1868-1878 . Μια επισκόπηση », Εταιρεία Κρητικών ιστορικών Μελετών, Πεπραγμένα του Ε' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, Άγιος Νικόλαος, 25 Σεπτεμβρίου - 1 Οκτωβρίου 1981, Εταιρεία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, τόμος Γ', Ηράκλειο Κρήτης 1985
44. Καλλιατάκη- Μερτικοπούλου Κάλια, «Επαρχιακοί δάσκαλοι στην Κρήτη το έτος 1870 », Πεπραγμ. Ζ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, Ρέθυμνο , τ. Γ 1, σσ. 121-128
45. Καλογιαννάκη Πέλλα, « Συγκριτικές παιδαγωγικές προσεγγίσεις στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η περίπτωση των εκπαιδευτικών περιοδικών στην Κρήτη », στα Πρακτικά του 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας Εκπαίδευσης που διοργανώθηκε στην Πάτρα, 28-30 Σεπτεμβρίου 2000, από το Εργαστήριο Ιστορίας Νεοελληνικής και Διεθνούς Εκπαίδευσης του Παν/μίου Πατρών, (επιμ. Μουζάκης Σήφης), εκδ. Gutenberg , σς 291-312
46. Καλογιαννάκη Πέλλα, « Ποίον Παιδευτικόν Σύστημα Προκριτέον; ». Το συγκριτικό παράδειγμα στην παιδεία της Κρήτης. Από τις ταξιδιωτικές περιγραφές στον λόγο περί παιδείας των 'πεπολιτισμένων χωρών' », Αθήνα, Ατραπός 2005
47. Καλομενόπουλος Νικόστρατος, « Κρητικά, ήτοι Τοπογραφία και οδοιπορικά της νήσου Κρήτης», Αθήνα 1894
48. Κανάκης Ιωάννης, Η εσωτερική οργάνωση και λειτουργία του νεοελληνικού δημοτικού σχολείου - Από την Αλληλοδιδασκτική ως την επικράτηση του Νεοεργαριατισμού, Αθήνα 1995, εκδόσεις Γρηγόρης
49. Κανονισμοί των εν Ηρακλείω της Κρήτης Σχολείων, ήτοι Παρθυναγωγείου, Αλληλοδιδασκτικού και Ελληνικού, Αθήνησιν, Τύποις Κ. Αντωνιάδου, 1863
50. Καρράς Κων/νος, 'Ζητήματα πολιτικής της εκπαίδευσης στην Κρήτη στις αρχές του 20^{ου} αιώνα', εκδόσεις Ατραπός, Αθήνα 2007
51. Καρτσάκης Ιωάννης, διδάσκαλος, 'Ιστορία του Σχολείου Κάτω Βιάννου', Κάτω Βιάννος 15 Απριλίου 1953
52. Κασσιμάτης Γρηγόρης « Ιστορική επισκόπησης της εν Κρήτη εκπαιδύσεως. Ιστορία των σχολείων της Κρήτης », Αθήναι ,1953
53. Κασσωτάκης Ιωάννης, 'Τετράδιον ιστορίας του Δημοτικού Σχολείου Αμιρών', Αμιρά 1953
54. Κάτσικας Χρ.- Καββαδίας Γιώργος, «Η ανισότητα στην ελληνική εκπαίδευση », εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2000
55. Καψαλάκης Ζαχαρίας, « Με αφορμή ένα έγγραφο του 1874. Ιδρύσεις σχολείων στην Επισκοπή Χερρονήσου. Η συμβολή του από Χερρονήσου Μητροπολίτου Κρήτης Τιμοθέου, στην εκπαίδευση της επαρχίας Πεδιάδος », Επιστημονική Επετηρίδα Ιεράς Μητροπόλεως Πέτρας & Χερρονήσου, σελ. 487-509, Νεάπολις 2010
56. Κελαϊδής Π., «Τα σχολεία στα Σφακιά », Αθήνα 1977
57. Κεφαληναίου Ευγενία, Νεοελληνικά Αλφαβητάρια 1771-1981, εκδόσεις Παρασκήνιο, Αθήνα 1995
58. Κοκκινάκης Ανδρέας, « Ελληνικόν Μεθοδικόν Αλφαβητάριον, εγκριθέν επί πενταετίαν (1897-1902) κατά τον άρτι τελεσθέντα διαγωνισμόν των διδακτικών βιβλίων της στοιχειώδους εκπαιδύσεως. Τεύχος πρώτον, προπαρασκευαστικόν της πρώτης αναγνώσεως », εκδότης Ανέστης Κωνσταντινίδης, εν Αθήναις εκ του τυπογραφείου των καταστημάτων Ανέστη Κωνσταντινίδη, 1897
59. Κοκκινάκης Γ., « Α'. Πολιτικές εξελίξεις στην Κρητική Πολιτεία 1898-1913 », «Β'. Φωτογραφία και ιστορία : Σκέψεις με αφορμή την παρούσα έκδοση », στο : Ειρ. Λινδάκη (επιμέλ.), 1898-1899 Κρήτη. Φωτογραφικές μαρτυρίες από το πρωτότυπο λεύκωμα του πρίγκιπα Γεωργίου, Ηράκλειο, Π.Ε.Κ., 2009

60. Κοκκώνης Ιωάννης, « Εγχειρίδιον δια τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία ή Οδηγός της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου υπό Σαραζίνου», Αίγινα, 1830
61. Κοκκώνης Ιωάννης, « Εγχειρίδιον ή Οδηγός αλληλοδιδασκτικής μεθόδου νέος », Εν Αθήναις, έτος 1850, εκδ. γ', τύποις Σ.Κ. Βλαστού
62. Κοκκώνης Ιωάννης, « Εγχειρίδιον περί δημοτικής εκπαιδύσεως και μεθόδων διδασκικών συνδιδασκτικής και μικτής και περί νηπιακών σχολείων », Αθήναι έτος 1863
63. Κοντώνη Άννα, «Το νεοελληνικό σχολείο και ο πολιτικός ρόλος των παιδαγωγικών συστημάτων », εκδ. Κριτική, Αθήνα 1997
64. Κονδυλάκης Ιωάννης, « Ο Νεωτεριστής », στο : 'Πρώτη Αγάπη '. Διηγήματα, Αθήνα, Νεφέλη, 1988
65. Κονδυλάκης Ιωάννης , Ο Πατούχας
66. Κονδυλάκης Ιωάννης, « Ιστορία και Γεωγραφία της Κρήτης. Διά τα σχολεία », Εν Αθήναις εκ του Τυπογραφείου Αριστομένου Ζ. Διαλησμά, 1901
67. Κουλούρη Χριστίνα, «Ιστορία και Γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία (1834-1914). Γνωστικό αντικείμενο και ιδεολογικές προεκτάσεις », Ι.Α.Ε.Ν./ Γ.Γ.Ν.Γ., Αθήνα 1998
68. Κουνενάκης Εμμανουήλ, 'Βιβλίον Ιστορίας Δημοτικού Σχολείου Αρκαλοχωρίου', Αρκαλοχώρι 30 Μαΐου 1953
69. Κρήτη Ιστορία Πολιτισμός δίτομο έργο, έκδοση της Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Κρήτης, Ηράκλειο 1988
70. Κριάρης Παναγιώτης, «Ιστορία της Κρήτης από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι του τέλους της επαναστάσεως του 1888», εν Χανίοις 1902
71. «Κώδικας των Θυσιών, Ονόματα και δημευμένες περιουσίες των χριστιανών αγωνιστών της ανατολικής Κρήτης κατά την επανάσταση του 1821», επιμ. Βασίλ. Δημητριάδης, Δ. Δασκάλου, πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης και Βικελαία Βιβλιοθήκη, Ηράκλειο 2003
72. Κωνσταντουδάκης Χρήστος – Στιβακτάκης Αντώνης, «Λεύκωμα Κρητών Δασκάλων Συγγραφέων », Ηράκλειο 1998
73. Λέφας Χ. Β., «Ιστορία της Εκπαιδύσεως », Εν Αθήναις, 1942, εκδ. Ο.Ε.Δ.Β.
74. Μακράκη Λιλή, 'Ελευθέριος Βενιζέλος', 1864-1910, Η διάπλαση ενός εθνικού ηγέτη, μτφρ Τ. Κιρκής [Νεοελληνική Προσωπογραφία], εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1992
75. Μακράκης Μανόλης , ' Η εκπαίδευση των θηλέων (Παρθεναγωγεία) στους Δήμους Αρκαλοχωρίου και Βιάννου κατά την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας ', Γ' Διεθνές Κρητολογικό Συνέδριο , Χανιά , Οκτώβριος 2006
76. Μακράκης Μανόλης, 'Η συνοπτική ιστορία της εκπαίδευσης στους δήμους Αρκαλοχωρίου και Βιάννου κατά την ύστερη τουρκοκρατία' , Επιστημονική Επετηρίδα τόμος Α', Ιερά Μητρόπολις Πέτρας & Χερρονήσου, Νεάπολις 2010
77. Μακράκης Μανόλης, ΕΛΟΥΝΤΑ – Η ιστορία της μέσα από την ιστορία της Κρήτης, Ελούντα 2009
78. Μακρυνιώτη Δ., « Η παιδική ηλικία στα αναγνωστικά βιβλία 1834-1919 », Αθήνα 1986
79. Μαμάκης Γεώργιος, 'Το Μεραμβέλλον εν παιδεία φθεγγόμενον' έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Λασιθίου, Άγιος Νικόλαος 2003
80. Μαμάκης Γεώργιος, 'Μετάβαση και συνέχεια στα εκπαιδευτικά συστήματα των εκτός Ελληνικού Βασιλείου περιοχών. Το Γυμνάσιο Νεαπόλεως Κρήτης', Ηράκλειο 2010
81. Μουρέλος Ιωάννης, « Ιστορία της Κρήτης », Ηράκλειον 1934, εκ του τυπογραφείου της Ελευθέρας Σκέψης

82. Μπέτσας Γ. , «Διοίκηση και εκπαιδευτική πολιτική για τα ελληνικά σχολεία της οθωμανικής επικράτειας (1856-1922)», στο Ελληνική εκπαιδευτική και παιδαγωγική έρευνα : Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου, Β΄ τόμος, εκδ. Ατραπός, Αθήνα 2003
83. Μπουζάκης Σήφης, Τζήκα Χριστίνα, « Η κατάρτιση των Δασκάλων-Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα », τόμος Α΄, Η περίοδος των Διδασκαλείων 1834-1933, Αθήνα Gutenberg , 1996
84. Μπουζάκης Σήφης, Νεοελληνική Εκπαίδευση (1821-1985), εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1986
85. Μπουζάκης Σήφης, « Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα, (Εισηγητικές εκθέσεις εκπαιδευτικών νομοσχεδίων-Συζητήσεις στη Βουλή-Σχόλια) », τόμ. Α΄ και Β΄, εκδ. Gutenberg, γ΄ έκδοση, Αθήνα 2002
86. Νανάκης Ανδρέας, « Το Επισκοπικό Ζήτημα και η Εκκλησία της Κρήτης », Κατερίνη εκδ. Τέρτιος, 1992
87. Νανάκης Ανδρέας, Εκκλησιαστικά Κρήτης (19^{ος}-20^{ος} αιώνας), Θεσσαλονίκη εκδ. Αφοί Κυριακίδη, 1997
88. Νικολαΐδης Ευάγγ. Γ., «Περί Κρήτης και ιδία της πόλεως Ηρακλείου. Διάλεξις γενομένη εν τη αιθούση της ‘Φοιτητικής Ενώσεως’ », Τύποις ‘Προγραμμάτων’ εν Αθήναις, 1891
89. Νικολαΐδης Δ., « Οθωμανικοί Κώδικες, ήτοι συλλογή απάντων των νόμων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, Διαταγμάτων, Κανονισμών, Οδηγιών και Εγκυκλίων », Κωνσταντινούπολη, Τυπογραφείον της Επταλόφου, 1890
90. Νικολαΐδης Π., «Ιστορική και κριτική Σύνοψις των εν Κρήτη διατρεζάντων από της πτώσεως του πρώτου Διοικητού ταύτης Ιππέως Αφεντούλιεφ μέχρι της σήμερον », Μεσολόγγιον, Εκ της Τυπογραφίας Δημητρίου Μεσθενέως, 1824
91. Νικολόπουλος Ηλίας, «Δομές και θεσμοί στην τουρκοκρατία », εκδ. Κάλβος, Αθήνα 1988
92. Νουχάκης Ιωάννης, Κρητική Χωρογραφία (Γεωγραφία, Ιστορία, Στατιστική πληθυσμού, αποστάσεων κτλ.), Εν Αθήναις παρά τω εκδότη Σπ. Κουσουλίνω, 1903
93. Ξανθόπουλος Κ., « Πρώτη και Μέση Εκπαίδευσις περί ανατροφής και εκπαιδεύσεως Κορασίων », Εν Αθήναις, 1873, εκ του τυπογραφείου Περρή.
94. Ξανθόπουλος Κ., « Συνοπτική έκθεσις της πνευματικής αναπτύξεως των νεωτέρων Ελλήνων από της αναγεννήσεως αυτών μέχρι τούδε », Εν Κωνσταντινουπόλει 1880, Τύποις Βουτυρά και Σίας, 1890, Αθήνα Βιβλιοπωλείο Δ.Ν. Καραβία, 1988
95. Ξανθουδίδης Στέφανος, « Επίτομος Ιστορία της Κρήτης. Από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ’ ημάς. Μετά εικόνων εντός του κειμένου και ενός χάρτου της Κρήτης », Εν Αθήναις, Ελληνική Εκδοτική Εταιρεία 1909
96. Ξυριτάκης Δημήτρης, « Αντώνιος Μιχ. Μιχελιδάκης (Ο βίος, η πολιτεία, το έργο) » , ανάτυπο από το 17^ο τεύχος του περιοδικού ‘Παλίμνηστον’, Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη, Ηράκλειον 2000
97. Ξυριτάκης Δημήτρης, « Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ως δικηγόρος και νομικός. Κρητική περίοδος (1887-1910) », στο: Ν. Κ. Κλαμαρής –Ν.Ε. Παπαδάκης (επιμ.), ‘Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ως νομικός’
98. Οικονόμος Π., Η διοργάνωσις της Εκπαιδεύσεως εν Κρήτη, υπό Π.Π. Οικονόμου πρώην Γενικού επιθεωρητού της Εκπαιδεύσεως εν Κρήτη, Εν Αθήναις, εκ του Τυπογραφείου των Καταστημάτων Ανέστη Κωνσταντινίδου, 1903
99. « Ο από Πέτρας Μητροπολίτης Κρήτης Τίτος Β΄ ο Ζωγραφίδης και η εποχή του », Πρακτικά επιστημονικής ημερίδας - Επισκοπή 26 Σεπτ. 2009, έκδοση Δήμου Επισκοπής Πεδιάδος, 2010

100. Παναγιωτάκης Γεώργιος, « Το Λασιθί στο χρόνο και στην ιστορία », Λασιθί 1988
101. Παναγιωτάκης Γεώργιος, « Η Κρήτη στις αρχές και τα τέλη του 20^{ου} αιώνα », Κρήτη, 1998
102. Παναγιωτάκης, Δ. Τιμ., Διάκονος, « Η εκπαίδευση στην Κρήτη και οι κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις της από την ίδρυση των Δημογεροντιών (1858) μέχρι και την απελευθέρωση της Κρήτης από τους Τούρκους (1898) », Μεταπτυχιακή εργασία στο τμήμα Θεολογίας του Α.Π.Θεσ/νίκης, 1998
103. Παναγιωτάκης Νικόλαος, « Νήσοι ελληνικά, η παιδεία από της Αλώσεως », 104. Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια, Αθήναι, 1968, τ. Δ', σσ 102-115
10. Πανταζής Σπύρος Χ. – Μαρία Ι. Σακελαρίου, Η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών – Θεωρία και Πράξη, Πρακτικά 4^{ου} Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, Συνεδριακό Κέντρο Πανεπιστημίου Πατρών 6-8 Οκτωβρίου 2006
106. Πανταζής Σπύρος Χ., 'Ανάγνωση και Νοητικές εικόνες', εκδόσεις Ατραπός, Αθήνα 2006.
107. Πανταζής Σπύρος Χ., 'Οι αλλαγές στη σύγχρονη κοινωνία και η σχολική μάθηση', Πρακτικά συνεδρίου Π.Τ. Δ.Ε. Παν/μίου Ιωαννίνων, Μάιος 2001
108. Πανταζής Σπύρος Χ., 'Η αξιοπρέπεια του ανθρώπου και η σχολική πραγματικότητα', Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Εκπαιδευτηρίων 'Ο Πλάτων', Αθήνα 2003
109. Πανταζής Σπύρος Χ. - Μαρία Ι. Σακελλαρίου, 'Η πρόκληση του σχολείου: Μια ερευνητική συγκριτική προσέγγιση', Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου Παν/μίου Κρήτης 'Μετάβαση και συνέχεια στη εκπαίδευση: Αναζητώντας το πλαίσιο για τη συνεργασία παιδιών, νέων, οικογένειας, εκπ/κών ιδρυμάτων και κοινωνικών υπηρεσιών', Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, Ρέθυμνο 15-18 Οκτ. 2009
110. Παπαδάκη –Χριστοδουλάκη Ανθ., « Ίδρυσις και λειτουργία Δημοτικού σχολείου εις Γραμβούσαν κατά τους χρόνους της ελληνικής επαναστάσεως », Αθηνά, Λειμωνάριον Τιμητική προσφορά τω Καθηγητή Ν.Β. Τωμαδάκη, τόμοι ΟΓ'-ΟΔ', 1972-1973
111. Παπαδάκης Γεώργιος « ΒΙΑΝΝΟΣ - Διαχρονική πορεία από τα βάθη των αιώνων μέχρι σήμερα », εκδόσεις Σμυρνιωτάκης, Αθήνα 2002
112. Παπαδάκης Νικόλαος, « Η Σητεία κατά τας κρητικές επαναστάσεις (1896-1898), Απομνημονεύματα Νικ. Ι. Παπαδάκη », εκδ. Δήμου Σητείας, Σητεία 2001
113. Παπαδάκης Νικόλαος, « Ο Ιεροσητείας Αμβρόσιος, συμβολή εις την εκκλησιαστικήν και πολιτικήν ιστορίαν Ιεραπέτρου και Σητείας », Χανιά Κρήτης 1936, τύποις 'Εφεδρικού Αγώνος'
114. Παπαδάκης Στυλιανός « Έκθεσις περί της εν Κρήτη καταστάσεως, περί της βουλευτικής εκλογής Μεραμβέλλου και περί της ξενικής επιβουλής προς το Νομαρχιακόν Συμβούλιον », Αθήναι 1889
115. Παπαδάκης Στυλιανός, « Υπόμνημα προς την Α.Υ. Πρίγκιπα Γεώργιον », εν Αλεξανδρεία 1899
116. Παπαδογιαννάκης Νικόλαος, «...και ουχί κολλυβογράμματα ». Η διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση επί Κρητικής Πολιτείας, Αθήνα, Gutenberg, Τεκμήρια – Μελέτες Ιστορίας Νεοελληνικής Εκπαίδευσης, 2002
117. Παπαδογιαννάκης Ν. –Χουρδάκης Αντ. – Ρεράκης Ηρ., « Οι πρώτες προσπάθειες για την οργάνωση της εκπαίδευσης στη νεοσύστατη Αυτόνομη Κρητική Πολιτεία », στο συλλογ. Τόμο « Η τελευταία φάση του Κρητικού Ζητήματος, επιμ. Δετοράκη Θ. – Καλοκαιρινός Αλ., Ηράκλειο 2001, εκδ. ΕΚΙΜ
118. Παπαϊωάννου Απόστολος, Εμμανουήλ Αναγνώστου Βασιλείου Σκουλάς (1845-1866), « ο πυρπολητής του Αρκαδίου », 2003

119. Παπαϊωάννου Απόστολος, Το Ιστορικό Αρχείο της Χριστιανικής Δημογεροντίας Λασιθίου (1869-1898), Νεάπολις Κρήτης – Ιωάννινα, 2005
120. Παπαμανουσάκης Στρατής, « Κρήτη 1897-1898. Από την επανάσταση στο κράτος », στο έργο 'Η τελευταία φάση του Κρητικού Ζητήματος », επιμ. Δετοράκης Θ.-Καλοκαιρινός Αλ., Ηράκλειο 2001
121. Παπαμανουσάκης Στρατής, « Διάγραμμα ιστορίας του Κρητικού Δικαίου », περιοδική έκδοση Τάλως, Ινστιτούτο Κρητικού Δικαίου, τόμ. Α' (1989)
122. Παπούλια-Τζελέπη, 1990 Ηθικότητας ανάπτυξη, Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό, 4, σελ. 2263 α)
123. Παρλαμάς Μενέλαος, « Το ημερολόγιο του Κωνσταντίνου Κοζύρη από την Κριτζά », Κρητικά Χρονικά, Έτος Α', τεύχος II, 1947
124. Πατεράκη Άννα τ. Γ., « Συνοπτική Έκθεσις (1879) της Χριστιανικής Δημογεροντίας Λασιθίου προς τον Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Αθηνών η Αναγέννησις », Επιστημονική Επετηρίδα Ιεράς Μητροπόλεως Πέτρας & Χερρονήσου, σελ. 561-577, Νεάπολις 2010
125. Πατεράκης Γεώργιος, « Η παιδεία στην Κρήτη κατά το Αρχείο της Χριστιανικής Δημογεροντίας Λασιθίου (1869-1898) », ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων (Σχολή Επιστημών της Αγωγής, Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών), Ιωάννινα 2002
126. Πατεράκης Γεώργιος, « Ιστορική επισκόπηση της Εκπαίδευσης του Νομού Λασιθίου την περίοδο 1869-1898 », Επιστημονική Επετηρίδα Ιεράς Μητροπόλεως Πέτρας & Χερρονήσου, σελ. 403-423, Νεάπολις 2010
127. Πατεράκης Γεώργιος -Χρηστάκης Ιωάννης « Η Κρήτη και η ιστορία της », εκδόσεις Καλέντης, Αθήνα 1995
128. Πεπονάκης Εμμανουήλ, « Εξισλαμισμοί και επαναχριστιανισμοί στην Κρήτη (1645- 1899) », Ρέθυμνο 1997
129. Πεπονάκης Εμμανουήλ, « Η τουρκοκρητική μετανάστευση του 1897-98, στο έργο 'Η τελευταία φάση του Κρητικού Ζητήματος' »
130. Πλαγιωτάκη Ζαχαρία «Σύντομη ιστορία του χωρίου Έμπαρος », ανέκδοτη εργασία
131. Πυργιωτάκης Ιωάννης, « Η Οδύσσεια του διδασκαλικού επαγγέλματος », εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1992
132. Πυργιωτάκης Ιωάννης, « Προβλήματα στην ιστορία της εκπαίδευσης των δασκάλων στα πρώτα πενήντα χρόνια μετά την απελευθέρωση », εκδ. Χριστινάκης, Αθήνα 1981
133. Πυργιωτάκης Ιωάννης, « Εισαγωγή στην παιδαγωγική επιστήμη », εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999
134. Πυργιωτάκης Ιωάννης –Κανάκης Ιωάννης, « Παγκόσμια κρίση στην εκπαίδευση », εκδ. Γρηγόρης, Αθήνα 1992
135. Ράσεντ Ζενάπ Ισματ, « Η Κρήτη υπό την αιγυπτιακή εξουσίαν (1830-1840) » μτφρ. Ευγ. Μιχαηλίδου, έκδοση Συλλόγου Πολιτιστικής Αναπτύξεως Κρήτης, Ηράκλειο Κρήτης, 1978
136. Σάββας Δημήτριος, «Τίτος Ζωγραφίδης. Η πολύπλευρη προσφορά ενός ιεράρχη, πατριώτη, αγωνιστή », έκδοση ιεράς Μητροπόλεως Πέτρας και Χερρονήσου, Νεάπολη 2009
137. Σβολόπουλος Κ. «Η Κρητική Πολιτεία από το 1899 ως το 1909 », Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΔ', Εκδοτική Αθηνών 1977
138. Σβολόπουλος Κ. «Η περίοδος της αυτονομίας », στο Κρήτη: Ιστορία και Πολιτισμός, τόμος 2^{ος}, επιμ. Παναγιωτάκης Νικ, Σύνδεσμος Τοπικών Ενώσεων Δήμων και Κοινοτήτων Κρήτης, 1988

139. Σβολόπουλος Κ, « Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η πολιτική κρίσις εις την Αυτόνομον Κρήτην 1901-1906 », Αθήναι, εκδ. Ίκαρος, 1974
140. Σημανδηράκη Ζαχαρένια, « Η πνευματική και πολιτιστική ζωή στην Κρήτη στο γύρισμα του αιώνα » στα Χανιώτικα Νέα, Αφιέρωμα 'Επανάσταση 1897. Η Κρήτη στις φλόγες', τεύχος 8^{ον}, Τρίτη 3 Φεβρουαρίου 1998
141. Σπανάκης Στέργιος, « Πόλεις και χωριά της Κρήτης στο πέρασμα των αιώνων », τόμοι Α'-Β', έκδοση Γ. Δετοράκη, Ηράκλειο 1991
142. Σπανουδάκη Στέλλα «Αναμνήσεις από τη σχολική ζωή στην επαρχία Βιάννου » Πολιτιστικός –Αθλητικός –Επιμορφωτικός Σύλλογος Αμιρά Βιάννου, Ηράκλειο 2002
143. Στεφάνου Σ. (επιμ.), « Ελευθερίου Βενιζέλου πολιτικά υποθήκαι », τ. Β', Αθήναι 1969, σ. 363.
144. Σταυράκη Νικολάου, « Στατιστική του πληθυσμού εν Κρήτη μετά διαφόρων γεωγραφικών, ιστορικών, αρχαιολογικών, εκκλησιαστικών κλπ. ειδήσεων περί της νήσου », Αθήνησι 1890
145. Στιβακτάκη Αντωνίου, « Ο Χόνδρος Βιάννου στα μονοπάτια της ιστορίας », Ηράκλειο 2008, έκδοση του Συλλόγου απανταχού Χονδριγιανών 'το Κεφάλι'.
146. Τριανταφυλλίδης Μανόλης, « Νεοελληνική Γραμματική (της Δημοτικής) », Αθήναι 1941 (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη 1978
147. Τριάντου Ιφιγένεια , 'Τα δάχτυλα στο φιλιατρό...Σταθμοί στην παλιότερη πεζογραφία μας/ επιμέλεια Γιάννης Η. Παππάς, 1^η έκδοση Πάτρα Διαπολιτισμός, 2010
148. Τριάντου Ιφιγένεια, ' Από τη θεωρία στην ερμηνεία της λογοτεχνίας'/ επιμέλεια Γιάννης Η. Παππάς, 1^η έκδοση Πάτρα Διαπολιτισμός, 2010
149. Τρούλης Μιχαήλ, «Ο Εμμανουήλ Βυβιλάκης και η στοιχειώδης εκπαίδευση στην Κρήτη κατά τα έτη 1842-1862 », στο περιοδικό Κρητολογικά Γράμματα, Ρέθυμνο 1990, τ. 1
150. Τρούλης Μιχαήλ , « Η σύσταση του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Κρητών στην Ερμούπολη της Σύρου (23 Δεκεμβρίου 1859) », Πεπραγμ. Ζ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, Ρέθυμνο 1995, τ. Γ2, σσ 597-608
151. Τρούλης Μιχαήλ, « Εμμανουήλ Βυβιλάκης, Η ζωή, η δράση και το έργο του », Ρέθυμνο, 1991
152. Τρούλης Μιχαήλ, « Το πρώτο ελληνικό εκπαιδευτικό συνέδριο και η συμμετοχή Κρητών εκπαιδευτικών σ' αυτό », Κρητολογικά Γράμματα, τεύχος 17, 2001
153. Τρούλης Μιχαήλ, « Ο Εμμανουήλ Γενεράλης ως Γενικός Επιθεωρητής της εκπαίδευσης στην Κρήτη (1909-1912) », Πεπραγμένα Η' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (ανάτυπο), Εταιρεία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, Ηράκλειο 2000
154. Τσουκαλάς Κ., « Εξάρτηση και αναπαραγωγή. Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922) », εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1987
155. Τωμαδάκης Νικόλαος, « Γενική κεφαλαιώδης καταγραφή των εν τω Ιστορικό Αρχείο Κρήτης εγγράφων και αντικειμένων Μουσείου », Εν Χανίοις, 1933
156. Τωμαδάκης Νικόλαος, « Ιστορία της Εκκλησίας της Κρήτης επί τουρκοκρατίας », τ. 1^{ος}, αι πηγαί, εν Αθήναις 1974
157. Φαρσαράκη Ιωάννη « Τα Πάρτιρα Ηρακλείου μέσα στην ιστορία της Κρήτης », Αθήνα 1985, έκδοση του Εξωραϊστικού Συλλόγου Παρτίρων.
158. Φερρό Μ., « Η ιστορία υπό επιτήρηση. Επιστήμη και συνείδηση της ιστορίας », μετφρ. Β. Τομανάς, Αθήνα, Νησίδες 1999
159. Φίλος Στέφανος, « Το χρονικό ενός θεσμού. Διοίκηση και εποπτεία της εκπαίδευσης κατά την τελευταία 150ετία 1832-1982 », εκδ. Βιβλία για όλους, Αθήνα 1984
160. Φραγκάκη Ευαγγελία, « Αντώνιος Βορεάδης, Κρης », Αθήναι 1966

161. Φραγκουδάκη Άννα, Τα αναγνωστικά βιβλία του Δημοτικού Σχολείου, Ιδεολογικός πειθαναγκασμός και παιδαγωγική βία, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1977
162. Χασιώτης Γ., « Η παρ' ημίν δημοτική παιδεία από της αλώσεως Κων/πόλεως μέχρι σήμερα », σχόλια – σημειώσεις Α. Ανδρέου, Θεσσαλονίκη 1990
163. Χατζηδάκης Ιωσήφ, « Περιήγησις εν Κρήτη », εν Ερμουπόλει, τυπ. Ν. Βαρβαρέσου, έτος 1881
164. Χατζηστεφανίδης,Θ., « Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης (1821-1986) », εκδ. Δ. Παπαδήμα, Αθήνα 1986
165. Χατζηβασιλείου Β., « Το σύστημα των ποινών στην ελληνική εκπαίδευση του 19^{ου} αιώνα », εκδ. Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1998
166. Χατζοπούλου Κ., « Ελληνικά σχολεία την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας », εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 1991
167. Χουρδάκης Αντώνης, « Διδακταλικά Συνέδρια στην Κρήτη κατά την περίοδο της αυτονομίας της (1898-1913) » στα Πρακτικά του 2^{ου} Επιστημονικού Συνεδρίου Ιστορίας Εκπαίδευσης που διοργανώθηκε στην Πάτρα, 4-6 Οκτωβρίου 2002, από το Εργαστήριο Ιστορίας Νεοελληνικής και Διεθνούς Εκπαίδευσης του Παν/μίου Πατρών, (επιμ. Μουζάκης Σήφης), εκδ. Gutenberg 2004, σσ 302-327
168. Χουρδάκης Αντώνης, «Ανησυχίες και διλήμματα για την παιδεία στην Κρήτη (1905-1910) », περιοδ. 'Κρητολογικά Γράμματα, τ. 17, σελ. 145-192, Ρέθυμνο 2001
169. Χουρδάκης Αντώνης « Η παιδεία στην Κρητική Πολιτεία (1898-1913) », εκδόσεις Γκούτεμπεργκ, Αθήνα 2002
170. Χουρδάκης Αντώνης, « Πολιτεία υπό αναίρεση- Η εκπαίδευση στην Κρήτη πριν την ένωσή της με την ελεύθερη Ελλάδα », τόμοι Α,Β,Γ, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2010
171. Χρηστάκις Στ., « Η Μέση Εκπαίδευσις εν Βιάννω », Μύσων, τόμος Β', τεύχος 3^ο, 1933
172. Ψιλάκης Βασίλειος, « Ιστορία της Κρήτης, από της απωτάτης Αρχαιότητος μέχρι των καθ' ημάς χρόνων », εν Χανίοις έτος 1899 -1909 τ. Α'-Γ'
173. Ψιλάκης Βασίλειος, « Λόγος περί Εθνικής παιδεύσεως », εν Ερμουπόλει Σύρου 1884
174. Ψιλάκης Νίκος, « Μοναστήρια και ερημητήρια της Κρήτης », τόμοι Α-Β, Ηράκλειο 1992-1993

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΩΝ

(Ονόματα σχολείων - οικισμών, επιθεωρητών, Συμβούλων Εκπαίδευσης, Βουλευτών, Επιθεωρητών, Διδασκάλων, Ελληνοδιδασκάλων, καθηγητών Δημάρχων, Παρέδρων κλπ.)

Α

- Αγαπάκη-Κονταξάκη Σοφία, δασκάλα, 92, 40, 403
 Αγαπάκης Χαρίδημος (ιερέας), 389
 Αγγελάκης Εμ. (βουλευτής- Επίτροπος Παιδείας), 78, 178, 186
 Αγγελάκης Εμ. τ. Δ. δάσκαλος, 95, 101, 389
 Αγγελιδάκης Άγγελος, 390
 Αγγελάκης Ιωάννης, 390
 Αγγουράκης Ιωάννης, 93, 101, 390
 Αγία Μονή, 44, 45
 Αγία Σεμνή (οικισμός), 299, 300
 Άγιος Βασίλειος, (οικισμός - Δημοτικό Σχολείο - Παρθεναγωγείο), 5, 7, 8, 12, 14, 18, 20, 21, 23, 29, 30, 34, 39, 45, 60, 71, 74, 81, 83, 84, 93, 100, 104, 106, 111, 157, 158, 159, 237, 239, 254, 255, 267, 269, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 345, 346, 347, 348, 356, 367, 375, 389, 390, 392, 395, 396, 397, 401, 402, 403, 404, 405, 412
 Αθανασιάδης Γ. (βουλευτής), 205, 231, 232, 267
 Αλητζανή (οικισμός), 21, 41, 82, 83, 295-296
 Αμαριωτάκης Δημήτριος, δάσκαλος 390
 Αμαριώτη Σοφία, δασκάλα, 403
 Αμιρά (οικισμός - Δημοτικό Σχολείο – Παρθεναγωγείο), 5, 8, 11, 12, 21, 27, 30, 31, 39, 45, 74, 83, 93, 100, 101, 124, 166, 180, 209, 252, 258, 269, 339, 341, 342, 344, 345, 346, 347, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 360, 361, 382, 384, 385, 389, 391, 394, 395, 396, 399, 400, 403, 419
 Αμπντούλ Μετζίτ, σουλτάνος, 27
 Ανδρεαδάκη Μαρία, δασκάλα, 267, 268, 403
 Ανδρεαδάκης Γ. (βουλευτής), 116, 227
 Ανδρούτσος (Γυμνασιάρχης Ηρακλείου), 62, 64, 67, 75, 127, 128, 225
 Αντωνακάκης Εμμανουήλ, δάσκαλος, 391
 Αποστολάκη Μαρία, δασκάλα, 404
 Αποστολάκης Μιχαήλ τ. Εμ., δάσκαλος 391
 Αποστολάκης Παναγιώτης τ. Β., 391
 Αργυράκης Δ. , δάσκαλος 391
 Αργυράκης Χριστόφορος, 29
 Αρετάκη Μαρία, δασκάλα, 403
 Αρκαδίας επισκοπή, 26, 27, 110
 Αρκαλοχώρι (οικισμός - Δημοτικό Σχολείο), 21, 22, 31, 40, 41, 76, 82, 84, 98, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 309, 329, 331, 390, 393, 395, 397, 399, 400
 Αρβανιτάκης Στυλιανός δάσκαλος, 391
 Ασσαριώτης Εμ. (βουλευτής), 227
 Ασπίς, περιοδικό, 18, 22, 88, 89, 113, 127, 128, 154, 155, 162, 163, 177, 178, 179, 181, 185, 186, 212, 213, 215, 216, 228, 229, 250, 251, 259, 279, 280, 291
 Αυλή (οικισμός), 9, 34, 42, 79, 95, 105, 246, 262, 290, 308, 309, 314, 315, 323-325, 349, 358, 366, 367
 Αφρατί, οικισμός, 29, 318-325, 363, 368, 369, 371, 393, 396

B

- Βαβουλές Παντελής δάσκαλος, 216
 Βακίωτες (οικισμός), 21, 42, 82, 97, 305-307, 337
 Βαλάκης Π. συγγραφέας, 193, 194
 Βαρούχας Γ. (βουλευτής), 205, 242
 Βασιλάκης Βασίλειος δάσκαλος, 391
 Βασιλάκης Ιωάννης, δάσκαλος, 391
 Βαφέας Νικόλαος, δάσκαλος Αγ. Βασιλείου 1903 (17/10)
 Βαχός οικισμός, 21, 83, 106, 281, 345, 347, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 360, 363, 384, 389, 404
 Βενιζέλος Ελευθέριος, Σύμβουλος Δικαιοσύνης, 62, 157, 179, 216, 235, 279, 291, 294,
 Βερυκοκάκης Γρηγόριος, δάσκαλος, 391
 Βερυκοκάκης Νικόλαος, δάσκαλος, 101, 392
 Βερυκοκάκης Ματθαίος – Αναγνώστης (δάσκαλος), 28
 Βιάννος Άνω (οικισμός), 12, 21, 22, 26, 28, 30, 37, 39, 40, 71, 74, 83, 92, 109, 124, 158, 258, 261, 280, 281
 Βιάννου Άνω Δημοτικό Σχολείο, 12, 21, 22, 28, 30, 39, 40, 45, 71, 74, 83, 84, 92, 100, 101, 106, 124, 151, 155, 181, 252, 280, 358-364
 Βιάννου Παρθεναγωγείο, 21, 83, 92, 100, 102, 124, 253, 261, 364-365
 Βιάννου Ελληνικό Σχολείο, 15, 16, 17, 38, 40, 44, 145, 218, 271, 281-285, 290, 391, 394
 Βιάννου επαρχία- περιοχή, 4, 21, 24, 28, 34, 35, 40, 41, 45, 46, 47, 74, 83, 84, 100, 106, 111, 125, 146, 153, 158, 211, 237, 239, 243, 246, 255, 258, 269, 280, 281, 338, 396
 Βιάννος Κάτω (οικισμός-Δημοτικό Σχολείο), 34, 37, 39, 71, 72, 83, 92, 100, 102, 253, 254, 366-369
 Βικέλας Δημήτριος, 183
 Βλαστός Εμ., δάσκαλος, 392
 Βλαχάκη Ευπραξία, δασκάλα, 404
 Βογιατζάκης Γ. (βουλευτής), 174
 Βόλτης Τ. (ιστορ. εκπ/σης), 187
 Βορεάδης Αντ., Σύμβουλος Παιδείας, 11, 34, 45, 116, 117, 118, 134, 149, 193, 218, 257, 263, 274, 276, 277, 389
 Βουρδουμπάκης Ανδρέας (Δ/ντής Διδασκαλείου Ηρακλείου), 62, 130, 193
 Βουτετάκης Δ. (συγγραφέας), 100, 175, 180, 181, 197, 200-202
 Βουτουφού (οικισμός - Δημοτικό σχολείο), 41, 82, 159, 298-300, 329, 391, 396, 397, 402
 Βρατσάνος Μιλτιάδης (συγγραφέας), 40, 41, 167, 175, 181, 188-191, 418
 Βυβιλάκης Εμ., λόγιος 29
 Βώλου Μαρία, δασκάλα, 404

Γ

- Γαλανάκης Δημήτριος, δήμαρχος Σκινιά
 Γαλανάκης Ιωάννης, δάσκαλος, 392
 Γαλανάκης Λεωνίδα, ελληνοδιδάσκαλος Βιάννου
 Γάσι (οικισμός), 21, 41, 82, 83, 291, 295-298
 Γαρίπα (οικισμός, Άνω & Κάτω), 21, 42, 82, 302-304, 310
 Γενεράλης Εμ., Γενικός Επιθεωρητής, 19, 27, 40, 105, 148, 193, 210, 215
 Γενεράλις Μιχ. Διδάσκαλος, 210

Γενιτσαράκης Χουσεΐν, Σύμβουλος Ασφαλείας, 9
 Γεράκι - Γερακίου Δημοτικό Σχολείο 39, 42, 71, 82, 97, 159, 257, 296, 297, 305, 314, 315, 321, 322, 323, 324, 325, 400, 402
 Γεωργιάδης Λεωνίδα, 29
 Γεώργιος Πρίγκιψ (Αρμοστής), 9, 33, 62, 195, 360
 Γιαλιαδάκης Εμ. Δάσκαλος, 392
 Γιακουμάκης Γεώργ., δάσκαλος, 96, 392
 Γιαμαλάκης Νικόλαος, Σύμβουλος Παιδείας, 45, 55, 62, 66, 67, 75, 77, 78, 88, 113, 129, 141, 172, 192, 198, 199, 204, 205, 206, 225, 231, 232, 240, 242, 263, 275, 291, 295, 300, 388
 Γιάνναρης Αντώνιος, Γενικός Επιθεωρητής, 14, 15, 59, 88, 105, 121, 122, 136, 150, 175, 209, 245, 246, 248, 265
 Γοντικάκης Στέφανος, ιστορικός εκπαίδευσης, 35, 37, 46, 49, 51, 86, 107, 108, 151, 152, 158, 166, 167, 223, 230, 270, 286, 370, 393, 400
 Γουβιανάκης Γεώργ., δάσκαλος, 392
 Γραμματικάκης Νικόλαος, Νομαρχ. Επιθεωρητής Λασιθίου, 62, 64, 67, 73, 96, 98, 99, 119, 127, 128, 139, 140, 145, 157, 168, 173, 193, 207, 208, 240, 243, 262, 375, 384, 389, 390
 Γρυλιωνάκης, δάσκαλος, 101, 392
 Γυπάκης, Πρόεδρος Παγκρητίου Δημοδιδασκαλικού Συλλόγου, 80

Δ

Δασκαλογιάννης Γ., βουλευτής, 107, 161, 231, 232, 233, 267, 277
 Δασκαλογιάννης Τσελεπής (υπότροφος), 233
 Δεμάτι (οικισμός - Δημοτικό Σχολείο), 42, 97, 301, 310, 311, 312, 313, 314, 401, 403, 404
 Διδασκαλείο Ηρακλείου, 120, 121, 127, 130-136, 194
 Δούκα Αικ., δασκάλα, 404
 Δραπέτι (οικισμός - Δημοτικό Σχολείο), 21, 42, 82, 97, 246, 301-304, 335, 396, 399
 Δροσατάκης Εμ., δάσκαλος, 392

Ε

Ελευθεριάδης Γ.Χ. (αρθρογράφος), 209
 Έμπαρος (χωριό - Δημοτικό Σχολείο), 9, 12, 14, 21, 22, 29, 39, 42, 70, 71, 74, 76, 82, 84, 86, 97, 246, 269, 316, 318, 323, 346, 347, 361, 369, 370, 371-373, 393, 399, 403, 404
 Επιτροπάκης Εμ., δάσκαλος, 101, 392
 Ευταξίας Αθ. (Υπουργός Ελ. Βασιλείου), 194
 Ευαγγελόπουλος Σπύρος, ιστορ. συγγραφέας, 20
 Ευμένιος (Μητροπολίτης Κρήτης), 62, 63

Ζ

Ζαΐμης Αλέξανδρος, Αρμοστής, 15, 386
 Ζαχαριάδης, ελληνοδιδάσκαλος Βιάννου 282
 Ζωγραφάκη Αμαλία, δασκάλα, 404
 Ζουράρης Ιωάννης, σχολάρχης ελλην.σχολ. Βιάννου, 16, 282, 285
 Ζωφόροι, οικισμός 97

Η

Ηγουμενίδης Χαράλαμπος, δάσκαλος & ελληνοδιδάσκαλος, 392

Ηγουμενίδης Νικ. , δάσκαλος, 392
 Ηράκλειο (πόλη), 13, 14, 19, 20, 24, 25, 27, 29, 34, 35, 37, 38, 47, 49, 51, 60, 62, 69, 73, 77, 80, 81, 117, 127, 129, 131, 143, 145, 147, 148, 151, 152, 154, 182, 190, 191, 204, 242, 262, 270, 273, 286, 287, 298, 316, 381, 387, 388, 398, 400, 415
 Ηράκλειον, (εφημερίδα), 190, 191
 Ηρακλείου Γυμνάσιο, 286, 287

Θ

Θεοδοσάκης Μιχαήλ, δάσκαλος, 92, 392
 Θρασανό (οικισμός-δημοτικό σχολείο), 70, 71, 74, 86, 323, 335, 336
 Θωμαδιανώ (οικισμός), 21, 29, 42, 82, 91, 97, 369, 371-373, 397

Ι

Ίδη (εφημερίδα Ηρακλείου), 161, 163, 169, 170, 249
 Ιεράπετρα, 12, 28, 30, 38, 111, 152, 158, 270, 310, 315, 328, 329, 358, 384, 388, 393, 394, 403, 404
 Ιεροδιδασκαλείο Αγ. Τριάδος, 120, 121
 Ίνι (οικισμός - Δημοτικό Σχολείο), 12, 21, 34, 36, 39, 42, 59, 70, 71, 74, 76, 82, 97, 129, 159, 194, 205, 246, 304, 305-308, 321, 334, 335, 380, 383, 400
 Ισμαήλ πασάς, 29

Κ

Καζαντζάκης Νίκος, συγγραφέας 223
 Κалаϊτζάκης Ανδρέας, δάσκαλος, 393
 Καλάμι οικισμός (Δημοτικό Σχολείο), 12, 34, 39, 71, 74, 94, 100, 103, 125, 254, 340, 341, 344, 345, 347, 360, 361, 375, 376, 377, 378, 383, 384, 392, 400
 Καλεντάκης Σταύρος, δάσκαλος, 90, 393
 Καλογιαννάκη Πελαγία, συγγραφέας-πανεπιστημιακός, 217
 Καλό Χωριό (οικισμός επ. Μονοφατσίου), 21, 41, 83, 398, 402
 Καλύβια (οικισμός), 42, 82, 97, 246, 302, 311, 312, 313, 334, 363, 391, 399, 401
 Καλυκάκης Γεώργιος, δάσκαλος, 393
 Καλυκάκης Ιωάννης, δάσκαλος, 393
 Κανάκης Ιωάννης, πανεπιστημιακός, 191
 Κανάκης Μιχαήλ, δάσκαλος, 394
 Καπαράκης Ι. , δάσκαλος, 95, 393
 Καπετανάκης Δημήτριος, δάσκαλος, 394
 Καπετανάκης Μιχαήλ, δάσκαλος, 394
 Καραβάδω, οικισμός, 81, 309, 337, 371, 381, 396
 Καραβανάδες, (κόμμα), 156
 Καριωτάκης Εμ., δήμαρχος Αρκαλοχωρίου
 Καρνομουράκης Γεώργ., δάσκαλος, 394
 Καρράς Κων/νος, συγγραφέας, 130, 137, 264
 Κασσάνοι (οικισμός - Δημοτικό Σχολείο), 5, 7, 11, 12, 13, 42, 74, 76, 97, 117, 246, 304, 308, 309, 317, 318, 321-325, 392, 395-397, 401, 402, 412
 Κασμάτης Παναγιώτης (Επιθεωρητής Δημ. Σχολείων-συγγραφέας), 184, 185, 215, 216, 386

- Καστέλι Πεδιάδος (οικισμός-δημοτικό σχολείο), 13, 40, 60, 70, 71, 74, 81, 84, 86, 143, 144, 223, 225, 249, 278, 279, 300, 314, 401, 403, 404
- Καστελλίου Πεδιάδος (Ελληνικό Σχολείο), 278, 279
- Καστελλιανά (οικισμοί, Άνω & Κάτω, Καστελλιανών Δημοτικό Σχολείο), 5, 7, 12, 21, 23, 30, 34, 35, 39, 42, 46, 70, 71, 82, 84, 86, 91, 97, 257, 301, 310, 311-313, 329, 334, 335, 353, 360, 393-395, 397, 399, 400
- Κατζιλάκης Κω/νος, δάσκαλος, 393
- Κατρίνης Κων/νος, δάσκαλος, 394
- Κατσαράκις Γ., ελληνοδιδάσκαλος 282
- Κατσούλης Ιλαρίων επίσκοπος, 28
- Κεραλιμενιώτισσα μονή, 44, 45
- Κεφαλοβρύσι, οικισμός, 21, 30, 83, 106, 296, 341, 344, 345, 346, 347, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 375, 392, 395, 396
- Κηπαράκης Ευστράτιος, δάσκαλος-ιερέας, 394
- Κήρυκας (εφημερίδα), 157
- Κοκκινάκης Γ., (βουλευτής - Σύμβουλος Παιδείας), 20, 21, 83, 116, 226, 227
- Κοκκινάκης Ανδρέας, Δ/ντής Δημ. Σχολ. Ηρακλείου, Επιθεωρητής, 127, 167, 173, 174, 188, 189, 208, 240
- Κοκκίνης Δημήτριος, (βουλευτής), 118, 153
- Κολιακουδάκης Εμ., δάσκαλος, 102, 394
- Κολοειδής Γ. (βουλευτής) 205
- Κόμης Γερμανός, δάσκαλος, 394
- Κόμης Λεωνίδα, ελληνοδιδάσκαλος, 394
- Κονδυλάκης Ιωάννης, λογοτέχνης, 36, 193, 223
- Κονδυλάκης Ιωσήφ, δάσκαλος, 91, 394
- Κονδυλάκης Νικόλαος, δάσκαλος, 395
- Κονδυλάκης Εμμ.τ. Ι., δάσκαλος, 101, 395
- Κονδυλάκης Εμμ., ελληνοδιδάσκαλος, 282
- Κονδυλάκης Χαράλαμπος, δάσκαλος, 395
- Κοντάκης Νικ., δάσκαλος, 395
- Κονταξάκης Ιωάννης, δάσκαλος, 395
- Κοντός, δάσκαλος, 395
- Κοσμίδης Κ., σχολάρχης 282
- Κοτζαμπασάκης Π. (βουλευτής), 205
- Κούνδουρος Μανούσος, Σύμβουλος, 9, 117
- Κουνενάκης Εμ., δάσκαλος, 31
- Κουτεντάκης Ιωάννης, δάσκαλος, 395
- Κουτεντάκης Μιχαήλ, πληρεξούσιος, 395
- Κρεββατάς οικισμός, 30, 106, 159, 339, 340, 341, 342, 344, 345, 346, 347, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 361
- Κρητικά Χρονικά, 26
- Κρητικός Αστήρ, περιοδικό (εκπαιδευτικό δελτίο) 59, 80, 91, 99, 131, 149, 161, 213, 215, 245
- Κρητολογικά Γράμματα (περιοδικό), 185
- Κριάρης Αρ.(βουλευτής-ιστορ. συγγραφέας), 78, 116, 117, 147, 171, 172, 175, 180, 181, 193, 194, 198, 206, 227, 266, 267
- Κριτσωτάκης Γεώργιος, δάσκαλος, 395
- Κυπράκης Ιωάννης, δάσκαλος, 395
- Κυριακάκης Χαράλαμπος, δάσκαλος, 395

Λ

Λαγουδάκης Κ. (βουλευτής), 118, 131, 206, 231, 267
 Λαγούτα (οικισμός), 42, 307, 333-337, 394
 Λανδράκης Ιωάννης συγγραφέας Γεωγραφίας, 193, 194
 Λεβέντης (βουλευτής), 118
 Λελεδάκης Γεώργιος, φιλόλογος 215
 Λιανουδάκης Γ. (δάσκαλος), 239
 Λογιάδης Εμ. (βουλευτής), 77, 118, 224, 235
 Λουλάκης Ιωάννης, δάσκαλος, 396
 Λουλάκης Εμμ., δάσκαλος, 396
 Λουλουδάκης Γεώργιος, ελληνοδιδάσκαλος 282
 Λουτράκι οικισμός Βιάννου, 21, 83, 106, 355, 356, 360-364, 396
 Λουχουνάκης Εμ., δάσκαλος, 396

Μ

Μαθιανάκης Νικόλαος, ενοριακός επίτροπος Αρκαλοχωρίου 294
 Μακράκης Γεώργιος, δάσκαλος, 396
 Μανουσάκης Ιωάννης τ. Χ., δάσκαλος, 396
 Μανουσάκης Εμμ. τ. Ι., δάσκαλος-ιερέυς, 396
 Μάρθα (οικισμός – δημοτικό σχολείο), 5, 8, 11, 12, 13, 21, 29, 42, 72, 74, 76, 78, 82, 97, 100, 102, 160, 246, 253, 257, 304, 305, 309, 363, 369, 371, 372, 379-381, 392, 394, 397, 402, 405
 Μαρκόπουλος Ι., ελληνοδιδάσκαλος, 28, 45, 282, 358
 Μαυρογένη επανάσταση, 29
 Μαυραντωνάκης Ιωάννης, δάσκαλος, 396
 Μαυρομάτη Καλλιόπη, δασκάλα, 101, 405
 Μαχαιρά (οικισμός), 21, 42, 82, 97, 304-307, 314, 315, 335
 Μεγάλες Δυνάμεις, 9
 Μελέτιος (Μητροπολίτης Κρήτης), 230
 Μελισσειδής Αντ., δάσκαλος, 396
 Μηλιαράδω (οικισμός), 21, 29, 42, 82, 91, 97, 246, 369, 371-373, 381, 392, 394, 399
 Μηλιαράς Γεώργ., δάσκαλος-ιερέυς, 396
 Μηλιαράκης Αριστομένης, δάσκαλος, 94, 396
 Μηλιαράκης Ι., ελληνοδιδάσκαλος, 396
 Μητσακάκης Γ., ελληνοδιδάσκαλος
 Μίνως (εφημ. Ηρακλείου), 70
 Μιχελιδάκης Αντώνιος, Πρόεδρος Βουλής, 11, 13, 34, 54, 55, 56, 57, 77, 88, 113, 115, 116, 128, 129, 141, 171, 172, 197, 198, 199, 202, 205, 206, 235, 241, 242, 263, 275, 289, 291
 Μιχελογιαννάκης Ιωάννης, δάσκαλος, 101, 396
 Μιχελογιαννάκης Χαρίδημος, δάσκαλος, 396
 Μοδάτσος Εμ. (βουλευτής), 50
 Μοναστηράκι (οικισμός), 42, 305, 307
 Μοσχοβάκης Γεώργιος, δάσκαλος, 96, 397
 Μοσχοβάκης Ιωάννης, δάσκαλος, 397
 Μουντάκης Εμ. (βουλευτής), 141, 206, 232
 Μουράτογλου Αριστείδης (Δ/ντής Γεωργικού Σταθμού Αθηνών), 203, 204

Μουρνιές, χωριό-Μουρνιών δημοτικό σχολείο, 22, 40, 71, 74, 83, 401, 402
 Μουρτζίδης Εμ., δάσκαλος, 397
 Μουσούτα (οικισμός), 21, 41, 82, 295, 296, 298-300, 394
 Μπαμιεδάκης Νικ., δάσκαλος 397
 Μπαριτάκης Κωνσταντίνος, δάσκαλος, 397
 Μπαριτάκης Ιωάννης, δάσκαλος, 397
 Μπέμπελης Νικόλαος, επιθεωρητής, 15, 104, 121, 140, 154, 174, 176, 195, 234, 250, 259, 265, 266, 267, 279, 390
 Μύθοι οικισμός-Μύθων Δ.Σχολ. 74, 96, 125, 397, 401
 Μύσων, περιοδικό, 28, 281
 Μωχάμετ Άλυ, 27

N

Νεάπολη, 14, 17, 19, 20, 30, 31, 34, 38, 50, 60, 62, 67, 81, 140, 147, 157, 260, 262, 270, 286, 287, 291, 348, 356, 357, 388, 389, 390, 395, 404
 Νικηφόρος (επίσκοπος Αρκαδίας), 218
 Νικολαΐδης Π., 26
 Νιτηδίτης (οικισμός - δημοτικό σχολείο), 5, 7, 21, 23, 42, 82, 159, 299, 314, 315, 318, 320, 322-325, 393, 397, 400, 402
 Νουχάκης Ιωάννης, συγγραφέας, 195, 196

Ξ

Ξανθόπουλος Κ. (συγγραφέας), 31
 Ξενιάκω, (οικισμός), 29, 42, 91, 97, 160, 371-373, 391
 Ξειδά Δημοτικό σχολείο, 74, 81, 97, 257
 Ξυπόλυτοι (κόμμα) 156
 Ξυριτάκης Δ. , νομικός 15, 422

O

Οικονόμος Π.Π., Γενικός Επιθεωρητής, 13, 57, 129, 130, 132, 133, 190, 216, 233, 271, 307,
 Οργανικός Νόμος, 30

Π

Πάγκαλος Γεώργιος, δάσκαλος, 101, 397
 Πάγκαλος Γ., ελληνοδιδάσκαλος, 282
 Παγκρήτιος Δημοδιδασκαλικός Σύλλογος 153, 154, 177, 179, 185, 186, 279
 Παλιεράκης Νικ. (Γυμνασιάρχης), 136, 143, 157, 224
 Παναγιά (χωριό - Δημοτικό Σχολείο), 5, 7, 12, 14, 18, 20, 21, 30, 35, 39, 40, 42, 46, 70-72, 74, 81, 82, 86, 97, 144, 246, 257, 269, 280, 282, 298, 308, 314, 316-320, 322-326, 328, 329, 370, 391, 393-396, 399, 400
 Παναγιωτάκης Ε., δάσκαλος, 397
 Πανηγυράκης Γ. , βουλευτής, 232

- Πανταζής Σπυρίδων, καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 8, 424
 Παντελάκης Εμ., Νομαρχιακός Επιθεωρητής Ηρακλείου, 99, 389
 Παπαγρηγορίου Δ. , συγγραφέας, 200, 201, 202
 Παπαδάκης Αντώνιος, δάσκαλος, 415
 Παπαδάκης Δημήτριος, δάσκαλος, 397
 Παπαδάκης Μιχαήλ, δάσκαλος-ιερέας Κασσάνων, 397
 Παπαδάκης Νικόλαος, γεωπόνος – συγγραφέας, 208
 Παπαδερός Εμ., βουλευτής, 227
 Παπαδημητρόπουλος Γεώργιος, δάσκαλος 366, 397
 Παπαδημητρόπουλος Χαράλαμπος, δάσκαλος 100, 103, 104, 254, 255, 346, 347, 356, 363, 383, 391, 397
 Παπαδημητρόπουλος Δ., ελληνοδιδάσκαλος, 282
 Παπαδημητρόπουλος Ιπποκράτης, βουλευτής, 278, 280, 336
 Παπαδογιαννάκης Νικ. , πανεπιστημιακός, 69, 132, 146, 185, 187-191, 324, 341
 Παπαδόπετρος Γ. , βουλευτής, 115, 172, 198, 242
 Παπαϊωάννου Απόστολος, καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων 7, 425
 Παπαϊωάννου Αρ., ελληνοδιδάσκαλος 282
 Παπαμαστοράκης Γεώργιος, βουλευτής, πρωθυπουργός 119, 230, 275, 276, 277, 281, 358
 Παπαμαστοράκης Δημήτριος, γιατρός-βουλευτής, 12, 17, 45, 147, 230, 275, 277, 281,282, 310, 358, 397
 Παπαμαστοράκης Ιωάννης, οπλαρχηγός, 12
 Παπαμαστοράκης (Παπαδάκης) Ιωάννης δάσκαλος, 398
 Παπαμαστοράκης Εμμανουήλ, γυμνασιάρχης - συγγραφέας, 17
 Παπασωτηρίου Γ. , Δ/ντής Διδασκαλείου Ηρακλείου, 161
 Παρσάς, χωριό - Δημοτικό Σχολείο, 106
 Πάρτιρα (οικισμός - Δημοτικό Σχολείο), 5, 7, 21, 109, 148, 299, 302, 322, 323, 327-330, 390, 391, 393, 398, 400, 401
 Πασχαλίδης Κων/νος, δάσκαλος, 398
 Πατρίς (εφημ. Ηρακλείου), 204
 Πατσίδερος (οικισμός - Δημοτικό Σχολείο), 7, 12, 13, 21, 30, 31, 35, 39, 41, 46, 71, 72, 74, 76, 82, 86, 90, 98, 148, 293-296, 331, 391, 393, 397, 399
 Περδικάρης Ι., (Γενικός Επιθεωρητής Κρήτης), 9, 240
 Πετυχάκης Μ. (βουλευτής – Επίτροπος Παιδείας), 235, 278, 291
 Πεύκος, (οικισμός - Δημοτικό Σχολείο), 8, 12, 21, 39, 71, 74, 83, 94, 100, 102, 103, 106, 125, 253, 254, 258, 280, 281, 344, 345, 346, 347, 362, 365, 382, 383, 391, 395, 396, 397, 401, 402
 Πιμπλάκις (Νομαρχ. Επιθ.) 174
 Πιμπλής Νικόλαος, εκδότης περιοδ. ‘Ασπίς’, 164, 179, 181, 186, 216, 279, 280,
 Πιτικάκης Ιωάννης, δάσκαλος, 399
 Πλαγιωτάκης Ζαχαρίας, δάσκαλος, 399
 Πλάκα,οικισμός Βιάννου, 21, 25, 83, 283, 360-363
 Πλαντζουνάκης Γεώργιος, δάσκαλος, 91, 399
 Πλαντζουνάς Β. , ελληνοδιδάσκαλος 282
 Πλατάκης Κων/νος, δάσκαλος, 100, 101, 102, 103, 399
 Πλουμιδάκης Χαράλ. (βουλευτής), 129, 172, 198, 199, 227, 242
 Πλουμίδης Γ. (εφέτης), 62, 64, 65, 333, 334, 335
 Πολυχρονίδης Νικ., Νομαρχιακός Επιθεωρητής Λασιθίου, 174, 389
 Ποντικάλης Σπυρίδων, δάσκαλος-ιερέας 399
 Πουλιές (οικισμοί, Άνω & Κάτω), 21, 41, 82, 83, 299, 300, 391
 Πρόοδος, εκπ/κό περιοδικό, 215, 217

Πωλογεώργης Χαράλαμπος (βουλευτής), 160, 227, 235, 291

P

Ραπτάκης Εμμ., δάσκαλος, 91, 399
 Ραπτόπουλος Δημησθένης, δάσκαλος, 400
 Ρασιδάκης Χριστόφορος, δάσκαλος, 400
 Ρέθυμνο, 14, 19, 20, 24, 25, 27, 34, 47, 60, 69, 73, 80, 81, 131, 132, 136, 147, 185, 201, 210, 262, 266, 270, 273, 286, 287, 289, 298, 416
 Ρεράκης Ηρακλής (συγγραφέας), 197, 201, 333, 336
 Ριενάκης Μιχαήλ, δάσκαλος, 400
 Ρολάκης Γεώργιος, δάσκαλος, 400
 Ρουσοχώρια (οικισμός), 9, 42, 297, 298, 315, 316

Σ

Σακελλαρίδης, ελληνοδιδάσκαλος, 282
 Σακλαμπανάκης Μ. (βουλευτής) 205
 Σαριδάκης Νικόλαος, δάσκαλος, 400
 Σαουνάτσος Ι. (Επίτροπος Παιδείας) 175
 Σεμερτζάκης Γεώργιος, δάσκαλος, 400
 Σητεία, 28, 30, 38, 60, 63, 99, 155, 243, 270, 390
 Σίμπερ (Αυστριακός περιηγητής) 25
 Σκινιάς, (χωριό - Δημοτικό Σχολείο), 5, 7, 9, 12, 18, 21, 34, 40, 42, 46, 72, 82, 97, 247, 257, 262, 280, 313, 332-335, 337, 363, 392-395, 397, 400, 413
 Σκουλάς Βασίλ., Σύμβουλος Παιδείας, 60, 173, 211, 242, 266
 Σκυλιανάκης Χασάν, Σύμβουλος Παιδείας, 169
 Σπανδαγάκης Π. (βουλευτής) 233
 Σπετσάκης Εμμ., δάσκαλος, 400
 Σταυρακάκης Ιωάννης, συγγραφέας αναγνωσματορίου, 191
 Σταυρινίδης Ν., 24
 Στεφανίδης Γ. (βουλευτής), 233
 Σύλλογος Διδασκαλικός νομού Ηρακλείου 154, 155
 Σύλλογος Διδασκαλικός νομού Λασιθίου, 155
 Σύλλογος προς διάδοσιν ωφέλιμων βιβλίων 183
 Συκολόγος οικισμός (Δημοτικό Σχολείο), 8, 12, 21, 30, 32, 34, 39, 45, 71, 74, 83, 95, 100, 101, 103, 104, 106, 125, 157, 252, 254, 255, 258, 334, 342, 343, 345, 346, 347, 362, 378, 384, 385-386, 387, 389, 396, 400, 401
 Σύμη Κάτω, (οικισμός - σχολείο), 8, 21, 23, 30, 83, 106, 344, 345, 360, 361, 382, 383, 384, 400
 Σύνδεσμος Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης Κρήτης 155, 156
 Σφακιανάκη Ευδοξία, δασκάλα, 405
 Σφακιανάκης Μιχ. (βουλευτής) 171, 174, 233, 243
 Σωχωράκης Εμμ., δάσκαλος, 101, 401

T

Ταμιωλάκης Γεώργ. , δάσκαλος 401
 Ταμιωλάκης Εμ. δάσκαλος 401
 Τζαβλάκης Ε. , ελληνοδιδάσκαλος Βιάννου, 282
 Τζανάκης Χαράλ., δάσκαλος, 401
 Τουρκοκρήτες, 9, 315
 Τρακάκης Αντ. (δάσκαλος), 131, 213, 245
 Τριάντου Ιφιγένεια, καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων 8, 426
 Τρουλάκης Αντώνιος, δάσκαλος, 401
 Τσαγκαράκης Γεώργιος, δάσκαλος 401
 Τσαπάκης Ηρακλής, δάσκαλος, 401
 Τσιριγωτάκης Γεώργιος, δάσκαλος, 401
 Τυλιανάκης Γεώργιος, δάσκαλος, 401
 Τυλιανάκης Ιωάννης, δάσκαλος, οπλαρχηγός, βουλευτής, 77, 263
 Τυλιανάκης Νικόλαος, οπλαρχηγός Πεδιάδος, 29, 370
 Τυλιανάκης Παύλος, δάσκαλος-οπλαρχηγός, δήμαρχος Παναγιάς, 29, 370, 371
 Τωμαδάκης Ν., 26

Υ

Υψηλά Λευκά Όρη (εφημερίδα), 51, 108, 127, 157, 209, 224

Φ

Φαβριανά, οικισμός, 42, 97, 311-313, 335
 Φανουράκης Ευμένιος, συγγραφέας, 26
 Φαρφουράκης Νεσίμ, Σύμβουλος Παιδείας, 248
 Φθενάκης Μιχαήλ, δάσκαλος, 101, 402
 Φιλίππου, οικισμός, 42, 313
 Φιλολογικός Σύλλογος Κων/λης, 31
 Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία Αθηνών, 22, 111, 137
 Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος των εν Αθήναις Κρητών, 32, 33, 166
 Φιντικάκη Αρτεμισία, δασκάλα, 101, 404
 Φλουράκης Εμμ., Δήμαρχος Αρκαλοχωρίου, 247
 Φούμης Γ. 231, 232, 277
 Φούμης Κ., βουλευτής, 9, 203, 207, 213, 214, 232
 Φουρναράκης Κ., Δήμαρχος Βιάννου, 247
 Φουρναράκης Ευάγγελος, Κρης ευπατρίδης 29
 Φραγκιαδούλης Αδαμάντιος, δάσκαλος, 402
 Φραντζικινάκης Εμ., δάσκαλος & ελληνοδιδάσκαλος, 402
 Φρουζάκη Αικατερίνη, δασκάλα, 405
 Φωτιάδης πασάς, 30

X

Χαλέπας Σύμβαση, 30
 Χανιά, 14, 19, 20, 24, 25, 34, 38, 47, 52, 60, 73, 75, 80, 81, 99, 127, 136, 138, 145, 147, 154, 157, 161, 192, 215, 216, 217, 224, 262, 269, 273, 280, 286, 287

Χανίων Γυμνάσιο, 286, 287
 Χανιαλάκης Εμ. (δήμαρχος Σκινιά) 247
 Χασιώτης Γ., 31
 Χατζάκης Εμ., δάσκαλος, 402
 Χατζάκης Ευάγγελος, δάσκαλος, 402
 Χατζηδάκης Εμ., δάσκαλος, 92, 402
 Χατζηδάκης Λεωνίδα, δάσκαλος, 402
 Χατζιδάκης Γ. Θ. (Νομαρχιακός Επιθ. Λασιθίου), 155, 389
 Χάτι – Χουμαγιούν (Λαμπρά Γραφή), 28
 Χετζάκης Ιωάννης, δάσκαλος, 402
 Χόνδρος οικισμός (δημοτικό σχολείο), 5, 8, 9, 12, 21, 83, 100, 102, 106, 246, 252, 253, 361, 363, 365, 366, 368, 369, 385 - 389, 392, 395, 396, 401, 402
 Χουλάκης Εμμ., δάσκαλος, 402
 Χουλάκης Ιωάννης, δάσκαλος, 94, 402
 Χουμέρι οικισμός, 21, 41, 83, 296
 Χουρδάκης Αντώνιος, συγγραφέας, 12, 15, 18, 22, 27, 52, 66, 67, 122, 139, 142, 143, 165, 168, 183, 233, 279, 393, 415, 416, 423
 Χογλιαδάκης Ανδρέας, δάσκαλος, 402
 Χρηστάκης Χαράλαμπος, δάσκαλος, 402
 Χριστάκης Στ, καθηγητής μέσης εκπαίδευσης, 28
 Χρυσάλλης (περιοδικό), 270

Ψ

Ψαρουδάκης Μιχαήλ, δάσκαλος, 402
 Ψιλάκης Βασίλειος, συγγραφέας, 428
 Ψιλάκης Νίκος, συγγραφέας, 428

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ

1. V. Berard, Κρητικές Υποθέσεις (Οδοιπορικό 1897, Μέρη ναυάρχων και επανάστασης)

«..... Αφού έμαθαν οι χριστιανοί τον εμπρησμό των Χανίων το Γενάρη του 1897 και τις σφαγές των Τούρκων στο Ρέθυμνο και το Ηράκλειο τότε μόνο οι χριστιανοί έτρεξαν στις συνοικίες, στα χωριά, στους ελαιώνες, στ' αμπέλια, στις μουσουλμανικές ιδιοκτησίες. Το παν καταστράφηκε. Στα ογδόντα μουσουλμανικά χωριά της κεντρικής Κρήτης δεν έμεινε ούτε μία στέγη και οι τοίχοι είναι ετοιμόρροποι από τις ρωγμές. Όσο για τις ελιές και τ' αμπέλια, άρχισαν το συστηματικό ξερίζωμα. Αν σώθηκαν μερικές, ο λόγος είναι ότι έλειπαν χέρια. Είχαν την ιδέα να καλέσουν βουνίσσιους σε βοήθεια, αλλά επειδή εκείνοι εξέφρασαν την πρόθεση να σφετερισθούν τους ελαιώνες αντί να τους καταστρέψουν, οι άνθρωποι των πεδιάδων, που θα έχαναν τους πελάτες τους, τους αγοραστές του λαδιού τους, έδωξαν τους βοηθούς τους και ξανάρχισαν μόνοι τη δουλειά. Δεν λέω τίποτα για τους μιναρέδες και τα τζαμιά. Το πετρέλαιο και η δυναμίτιδα απλοποίησαν τη δουλειά. Αυτοί οι καλοί χριστιανοί αισθάνονται μια ευσεβή χαρά να διασχίσουν πολλά χιλιόμετρα (η Ευρώπη τους δίνει διασκεδάσεις), για να έρθουν να διαπράξουν εκεί τις αισχροτήτες τους.

Στο δρόμο της Μεσαράς, όλα τα μουσουλμανικά χωριά, το Ρουσοχώρι, η Αυλή, ο Φίλιππος, δεν είναι πια παρά σωροί από αποτεφρωμένα δοκάρια και πέτρες ριγμένες κάτω. Αυτά τα χωριά στοιχίζουν τον παλιό δρόμο των αγάδων και των μπέηδων ανάμεσα στο Ηράκλειο και το βενετσιάνικο φρούριο Μπελβεντέρε, που, κourνιασμένο στην κορυφή ενός μοναχικού βουνού, σε μια γωνιά του ποταμού Ίνατου, φύλαγε το άνοιγμα του ποταμού προς τη θάλασσα και επιτηρούσε την είσοδο της μεγάλης πεδιάδας της Μεσαράς¹».

1. V. Berard, Κρητικές Υποθέσεις (Οδοιπορικό 1897, Μέρη ναυάρχων και επανάστασης), Μετάφραση-Εισαγωγή-Σχόλια : Γ. Μοραγλής, εκδόσεις Τροχαλία, Αθήνα 1994
Για την καταστροφή των ελαιώνων που ανήκαν σε Τουρκοκρήτες στο 'Ιστορία Εμπάρου' Πλαγιωτάκη Ζαχαρία, επίσης στο έργο του Κονδυλάκη για την καταστροφή των ελαιοδέντρων του Τούρκων της Βιάννου. Ακόμη διήγηση του Αντων. Παναγιωτάκη για την καταστροφή ελαιώνων των Τουρκοκρητών τις Λαγούτσας από χριστιανούς του Καραβάδου.

2. Επιστολή του Στυλ. Παπαδάκη από την Αλεξάνδρεια προς τον Πρίγκιπα Γεώργιο.

Παπαδάκη Στυλιανού, υπόμνημα προς την Α. Υ. τον Πρίγκιπα Γεώργιον, εν Αλεξανδρεία 1899

[...] Η διοργάνωσις της παιδείας εν Κρήτη δέον να γίνει επί νέων όλως βάσεων συμφώνως τοις νεωτέρας του βίου ανάγκαι. Δύναται ν' αποφύγη τον κλασικισμόν δι' ού αρκούσι τα εν τη μητρί Ελλάδι εκπαιδευτήρια, να επιδιώξη δ' όλως πρακτικόν σκοπόν. Η δημοτική δ' εκπαίδευσις πρέπει να γίνη υποχρεωτική δι' αμφοτέρα τα φύλα ως και εν τω παρελθόντι. Πρωτίστως δ' ανάγκη η ίδρυσις γεωργικών σχολών. Η νήσος είναι πεπρωκισμένη υπό της φύσεως και διά κλίματος ευκραούς και υγιεινού και δι'

εδάφους γονιμωτάτου και επιτηδείου προς παραγωγήν ποικίλων και εκλεκτών προϊόντων οπότε εισαγομένης της επιστημονικής καλλιέργειας του εδάφους η νήσος δύναται να μεταβληθεί εις αληθή παράδεισον. Ωσαύτως ναυτική σχολή δι' εμποροπλοιάρχους είνε ιδιαίτερα χρήσιμος. Η ναυτιλία έσται ο μέγας πλούτος της Κρήτης, η θέσις προσφερωτάτη προς ναυτικήν εκμετάλλευσιν της τε Ασίας και Αφρικής. Επίσης πρακτικά εμπορικά και βιομηχανικά σχολαί εν οίς θα διδάσκονται αι πρακτικά επιστήμαι εμπορικά γνώσεις το εμπορικόν δίκαιον η εμπορική γεωγραφία αι πλουτολογικά γνώσεις, η βιομηχανική χημεία, η εμπορική και εφαρμοζομένη εις τας τέχνας. Εν πρότυπον διδασκαλείον προς παρασκευήν και μόρφωσιν διδασκάλων είναι αναγκαίον (περί τούτου εγένετο σκέψις και εν τω παρελθόντι να συσταθή εις Μεραμβέλλον όπερ ανελάμβανε και τινας υποχρεώσεις προς τούτο). Ωσαύτως δε και ιερατική σχολή αποβή χρησιμωτάτη.

Πρώτιστος επίσης ανάγκη και η σύστασις πολυτεχνικής σχολής εν η να διδάσκονται και αι κυριώτεραι τέχναι. Εις όλας τας σχολάς δέον να καλλιεργούνται αι χρησιμώτεραι ξένα γλώσσα. Προς ίδρυσιν και συντήρησιν τούτων θα χρησιμεύσωσιν ως βάσις αι εκλαϊκευθείσαι από του 1865 εν Κρήτη πλούσιαι Μοναί καταλληλοτέρου μεταρρυθμιζόμεναι, γενικώτεραι καθιστάμεναι και τα υπό μίαν και αδιαίρετον διεύθυνσιν του Υπουργείου Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδύσεως υπαγόμενα κληροδοτήματα. Επίσης εκ 500 περίπου φράγκων του εκ Λασιθίου Καμπάνη προ πολλού προς σύστασιν πολυτεχνικής σχολής εν Λασιθίω θέλει χρησιμεύσει προς τούτο. Τα λοιπά θα συμπληρώσει ο προϋπολογισμός... ».

3. « Αιτήσεις διορισμού διδασκάλων επαρχιών Μονοφατσίου και μέρους Ρίζου, έτος 1899 »

Ονοματεπώνυμο	προσόντα	μέρος ό ζητεί να διορισθή
Μιχαήλ Θεοδοσάκης	μαθητής Βας Γυμνασιακής τάξεως Και 7ετήν πείραν	εις δημοτικόν σχολείον χωρίου Σχοιινιά

Πεδιάς

Γεώργιος Μακράκης	μαθητής Α' Γυμνασίου και 1 έτους πείραν	εις τινα σχολή του δήμου Παναγιας
-------------------	---	--------------------------------------

Κων. Κατζιλάκης	μαθητής Σχολαρχείου και 12 ετήν πείραν	εις τον Δήμον Παναγιας
-----------------	--	---------------------------

Ιωσήφ Κ. Κονδυλάκης	μαθητής Α' Γυμνασίου με 7ετή πείραν	Εν σχολή της Εμπάρου
---------------------	-------------------------------------	-------------------------

Εμ. Μ. Σπετσάκης	μαθητής Β' Γυμνασίου με 18ετήν πείραν	εις τινα σχολή της επαρχίας
------------------	---------------------------------------	--------------------------------

(από 21/1/1900 στο Ινι), στο οποίο υπηρετούσε από 17-11-1899 ο Ραπτάκης)

Βιάννος

Εμμ. Δ. Αγγελάκης	μαθητής Δ' Γυμνασιακής Τάξεως	Έν Κωμ. Βιάννου
Γεώργ. Ρολάκης	Μαθητής Γης Γυμνασιακής	Εν τινι Σχολή της επαρχίας Βιάννου »

4. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας

Αρ. Διάταγμ. 29, Διάταγμα 'Περί διορισμού διδασκάλων και διδασκαλισσών'

Εν Χανίοις τη 16^η Δεκεμβρίου 1899

ΗΜΕΙΣ ΠΡΙΓΚΙΨ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΥΠΑΤΟΣ ΑΡΜΟΣΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗ

Αποφασίζομεν και διατάσσομεν

Διορίζομεν

III Εν τω Νομώ Ηρακλείου

.....

Τον Ιωάν. Μαυραντωνάκην γραμματοδιδάσκαλον εις Παναγίαν Πεδιάδος επί μισθώ δραχ. 40 αντί του Ιωάν. Πιτικάκη παραιτηθέντος.

.....

Τον Εμμ. Καλεντάκην γραμματοδιδάσκαλον εις Μεσοχωριό Μονοφατσίου επί μισθώ δραχ. 40 αντί του Γ. Κουτεντάκη παραιτηθέντος.

.....

Τον ιερέα Μιχ. Παπαδάκην γραμματοδιδάσκαλον εις Κασάνους Πεδιάδος επί μισθώ δραχ. 40 αντί του Γεωργίου Μακράκη παραιτηθέντος

.....

IV. Εν τω Νομώ Λασιθίου

.....

Τον Χαράλαμπον Τζανάκην γραμματοδιδάσκαλον εις Άγιον Βασίλειον Βιάννου επί μισθώ δραχ. 40, αντί του Ν. Παπαματθαιάκη παραιτηθέντος

.....

Την Αικατερίνην Κουγιουμτζάκη γραμματοδιδάσκαλον εις το εν Μουρνιές Βιάννου Παρθεναγωγείον επί μισθώ δραχ. 40

.....

Εις τον Ημέτερον επί της Δημοσίας Εκπαιδύσεως και των Θρησκευμάτων Σύμβουλον ανατίθεται η δημοσίευσις και εκτέλεσις του παρόντος Διατάγματος.

Εν Χαλέπα τη 18 Νοεμβρίου 1899.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΕΛΕΥΘ. Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

5. Διορισμοί δασκάλων (1899)

«...»

Επ. Πεδιάδος

Έμπαρος Ιωσήφ Κονδυλάκης δραχμές 40

Μάρθα Κ. Κατζιλιάκης δραχμές 40

Κασσάνοι Γ. Μακράκης δραχμές 40

Ιεράκι Γ. Τυλιανάκης » 50

Παναγιά Ιω. Πιτικάκης » 70

(ησθένησεν και επέστρεψεν τον διορισμόν επανελθών εις τον οίκον του)

Επαρχία Μονοφατσίου

Τιτι Εμ. Ραπτάκης δραχμές 60

Σχοινιάς Μ. Θεοδοσάκης » 50

Καστελλιανά Γ. Πλαντζουνάκης » 60

Πατσίδερος Στ. Καλεντάκης » 50 ...»

6α. Διάταγμα με αριθ. 14/19-10-1899 (Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, 29/19-10-1899), το οποίο αφορά διορισμό και των παρακάτω διδασκάλων :

« ...διορίζομεν...

XXVII. Εν τη επαρχία Βιάννου

1) Εις Επάνω Βιάννον τον Εμμ. Χατζιδάκην διευθυντήν δραχμ. 100 και τον Ε. Κονδυλάκην διδάσκαλον δραχ. 70.

2) Εις Κάτω Βιάννον τον Ι. Αγγουράκη γραμματοδιδάσκαλον με δραχ. 40

- 3) Εις Αμυρά τον Ι. Κονταξιάκη διδάσκαλον με δραχ. 90.
- 4) Εις τον Άγιον Βασίλειον τον Ν. Παπαματθαϊάκη διδάσκαλον με δραχ. 80
- 5) Εις Πεύκον το Ι. Μιλιαράκη διδάσκαλον με δραχ. 50
- 6) Εις Καλάμι τον Ι. Ε. Χουλάκη διδάσκαλον με δραχ. 60
- 7) Εις Συκολόγον τον Δ.Ε. Αγγελάκη διδάσκαλον με δραχ. 70
- 8) Εις Μουρνιές τον Εμμ. Φραντζισκάκη διδάσκαλον με δραχ. 80
- 9) Εις Μύθους τον Γ. Μοσχοβάκη γραμματοδιδάσκαλον με δραχ. 40
- 10) Εις Χριστόν τον Ι. Καπαράκη γραμματοδιδάσκαλον με δραχ. 40
- 11) Εις Παρσά τον Γ. Γιακουμάκη γραμματοδιδάσκαλον με δραχ. 40
- 12) Εις Παρθεναγωγείον εις Επάνω Βιάννον την Σοφίαν Αγαπάκη γραμματοδιδασκάλισσαν με δραχ. 40

(Σημ. 5β. Με το 29 Ηγεμονικό Διάταγμα, που δημοσιεύτηκε στο 109/16-12-1899 φύλλο της Επ. Εφημ. Κρητ. Πολιτ., διορίστηκε γραμματοδιδάσκαλος ο Χαράλαμπος Τζανάκης στον Άγιο Βασίλειο με μισθό 40 δραχ., αντί του παραιτηθέντος Ν. Παπαματθαϊάκη).

7. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας τεύχος Α΄, 1900

« 18 Δεκεμβρίου 1899 διορίζομεν εις Μάρθαν Πεδιάδος τον Κων. Παπαδάκη Γραμματοδιδάσκαλο με μισθόν 40 δρ.

Διορίζομεν εις το εν Κασσάνοις Πεδιάδος Δημ. Σχολείον τον Εμ. Βλαστόν γραμματοδιδάσκαλον επί μισθώ 40 δρχ. αντί του Μιχ. Παπαδάκη ιερέως απολυομένου ως μη αναλαβόντος υπηρεσίαν »

8. Εξετάσεις για την πρόσληψη δημοδιδασκάλων (1900)

Στις 4-6 Σεπτεμβρίου 1900, πραγματοποιήθηκαν οι εξετάσεις για την πρόσληψη των δημοδιδασκάλων. Από την επαρχία Βιάννου πέτυχαν οι παρακάτω :

(Επ. Εφημ. Κρητ. Πολιτ., 60/27-09-1900, τεύχος Γ΄)

α) Οριστικοί διδάσκαλοι :

- 1) Εμμ. Δ. Αγγελάκης, ολικός βαθμός 8, τριτοβάθμιος διδάσκαλος
- 2) Εμ. Δ. Ραφτάκης, ολικός βαθμός 8, τριτοβάθμιος διδάσκαλος

β) Προσωρινοί διδάσκαλοι :

- 1) Εμμ. Μ. Φραντζικινάκης, βαθμ. Ελληνικών 9, ολικός βαθμ. 7, Διδ/λος Α΄τάξεως
- 2) Ιωάν. Χουλάκης, βαθμ. Ελληνικών 8, ολικός βαθμός 7, Διδ/λος Α΄τάξεως
- 3) Νικ. Ρολάκης, βαθμ. Ελληνικών 5, ολικός βαθμός 6, Διδ/λος Α΄τάξεως
- 4) Εμμ. Σ. Σωχωράκης, βαθμ. Ελληνικών 8, ολικός βαθμός 6, Διδ/λος Α΄τάξεως
- 5) Ιωάν. Νικ. Αγγουράκης, βαθμ. Ελληνικών 5, ολικός βαθμός 5, Διδ/λος Α΄τάξεως
- 6) Εμμ. Νικ. Επιτροπάκης, βαθμός Ελληνικών 7, ολικός βαθμός 4, Διδάσκαλος Α΄τάξεως
- 7) Χαράλαμπος Τζανάκης βαθμός Ελληνικών 5, ολικός βαθμός 5, Διδάσκαλος Α΄τάξεως
- 8) Ιωάν. Σ. Καπαράκης, βαθμ. Ελληνικών 4, ολικός βαθμός 5, Γραμματοδιδάσκαλος
- 9) Γεώργ. Μπλατζουνάκης, βαθμός Ελληνικών 4, ολικός βαθμός 5, Γραμματοδιδάσκαλος

9. 27 Αυγ. 1901 (Επ. Εφημ. Κρητ. Πολιτ. 44/31-08-1901) απόλυσις του επιστάτου του Ανωτέρου Δημοτικού σχολείου Βιάννου Αντών. Κόμη και των διδασκάλων :

Ευσταθίου Καπαράκη διδασκάλου ημηνημερείου Ινίου –Κασσάνων

Εμμ. Γ. Χατζηδάκη Δ/ντή Ανωτέρου Δημ. Σχολείου Βιάννου
Εμ. Ραφτάκη διδάσκαλος Ανωτέρου Δημ. Σχολ. Βιάννου

10. Διορισμοί Διδασκάλων 21 Σεπτ. 1901 (Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας)

«...Επαρχία Μονοφατισίου

Μιχ. Θεοδοσάκης προσωρινός δημοδιδάσκαλος εις Σκινιά επί μηνιαίω μισθώ 45 δραχ.
Αρτεμισία Φιντικάκη προσωρινή γραμματοδιδασκάλισσα εις το Παρθεναγωγείο
Επάνω Βιάννου επί μηνιαίω μισθώ 35 δρ.

Καλλιόπη Μαυρομάτη προσωρινή γραμματοδιδασκάλισσα εις το παρθεναγωγείο
Αμυρά επί μηνιαίω μισθώ 35 δραχ. ...»

11. Διορισμός Διδασκάλου στην Άνω Βιάννο (1902)

« Διορίζομεν τον Κων/νο Πλατάκη πτυχ. Α/βάθμιον του Διδ. Ηρακλείου εις Άνω Βιάννω επί μηνιαίω μισθώ 140 »

12 Α. « Περί ασκήσεως των διδασκάλων εν ταις έδραις των επαρχιών κατά τα Χριστούγεννα ».

« Κρητική Πολιτεία

Εν Νεαπόλει τη 21 Δεκεμ. 1899

Ο

Νομαρχιακός Επιθεωρητής
Λασιθίου

Προς τον Γενικόν Επιθεωρητήν
των Σχολείων

Ευσεβάστως αναφέρω υμίν ότι κατά την μετάβασίν μου εις Ιεράπετρον, Βιάννον και Λιμένα Σητείας χάριν των εξετάσεων των Ανωτ. Δημοτικών παρήγγειλα εις τους διευθύνοντας τα σχολεία των κωμοπόλεων τούτων, οίτινες τυγχάνουσιν όντως πτυχιούχοι του Διδασκαλείου, ίνα συμφώνως προς την απόφασιν του εποπτικού Συμβουλίου καλέσωσι κατά τας εορτάς των Χριστουγέννων πάντας τους διδασκάλους της επαρχίας αυτού έκαστος κ' ασκήσωσιν αυτούς επί 5 ή 6 ημέρας εις την διδασκαλίαν των μαθημάτων του δημοτ. Σχολείου. Συνέστησα δ' αυτοίς 'ίνα εισαγωγικώς ομιλήσωσι προς τους διδασκάλους περί παιδονομίας, και καταρτίσωσι δε τους μαθητάς, εφ' ών θα γίνωνται αι ασκήσεις, κατά το αδιαίρετον σχολείον, ίνα κάμωσι λόγον περί των σιωπηλών εργασιών λεγομένων εργασιών, και επιμείνωσι πολύ εις το ζήτημα της πρώτης αναγνώσεως και εις τα μαθήματα των δύο κατωτέρων τάξεων, εν αις δεν υπάρχει άλλο διδακτικόν βιβλίον πλην του αναγνωστικού.

Οι του Λασηθίου δε διδάσκαλοι θα ασκηθώσι μετά του Μεραμβέλου εν Νεαπόλει.

Ευπειθέστατος

Ο Νομ. Επιθεωρητής

Ν. Γραμματικάκης »

12. Β. « Διορισμός του διδασκάλου Ι. Πιτικάκη στο Δημοτικό Σχολείο Παναγιάς Πεδιάδος »

Αριθμ. Πρωτ. 1404

Εν Χαλέπα τη 16 Οκτωβρίου 1899

» Διεκπ. 704

ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

 ΑΝΩΤΕΡΑ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ
 ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Προς τον Κύριον Ι. Πιτικάκη

Γνωρίζω υμίν ότι διά του υπ' αριθ. 14 και χρονολογίαν 15 Οκτωβρίου 1899 Ηγεμονικού Διατάγματος διορίσθητε διδάσκαλος εν τη σχολή του χωρίου Παναγιάς Πεδιάδος επί μηνιαίω μισθώ 70 εβδομήκοντα και προσκαλώ υμάς να αναλάβητε τα καθήκοντά σας, αφ' ου ομόσητε τον όρκον της υπηρεσίας ενώπιον του Νομαρχιακού Επιθεωρητού Ηρακλείου.

Ο επί της Δημοσίας Εκπαιδύσεως και των
 Θρησκευμάτων Σύμβουλος
 (υπογραφή Ν. Γιαμαλάκης) »

13. « Διορισμός του Γ. Μακράκη ως δημοδιδασκάλου εν τω σχολείω του χωρίου Κασσάνοι » (16 Οκτ. 1899)

Κρητική Πολιτεία

Ανωτέρα Διεύθυνσις της Δημοσίας Εκπαιδύσεως και των Θρησκευμάτων

Προς τον Κύριον Γ. Μακράκη

Γνωρίζω υμίν ότι διά του υπ' αριθ. 14 και χρονολογίαν 15 Οκτωβρίου 1899 Ηγεμονικού Διατάγματος διορίσθητε γραμματοδιδάσκαλος εν τω σχολείω του χωρίου Κασάνου Πεδιάδος επί μηνιαίω μισθώ δρα. 40 τεσσαράκοντα και προσκαλώ υμάς να αναλάβητε τα καθήκοντά σας, αφ' ου ομόσητε τον όρκον της υπηρεσίας ενώπιον του Νομαρχιακού Επιθεωρητού Ηρακλείου.

Ο επί της Δημοσίας Εκπαιδύσεως και των Θρησκευμάτων Σύμβουλος

Ν. Γιαμαλάκης »

14. « Επιστροφή από το Νομαρχιακό Επιθεωρητή Ηρακλείου προς τον Γενικό Επιθεωρητή της Δημοσίας Εκπαιδύσεως των διορισμών των γραμματοδιδασκάλων Αχλάδας και Κασσάνων »

Κύριε Γενικέ Επιθεωρητά

Επιστρέφω υμίν τους διορισμούς των γραμματοδιδασκάλων Αχλάδας Στ. Μαθιουδάκι και Κασάνων Γ. Μακράκι, οίτινες εδήλωσαν ότι δεν δέχονται διδασκαλικήν υπηρεσίαν, παρακαλώ, όπως ενεργήσητε τα δεόντα προς αντικατάστασιν αυτών.

Εν Ηρακλείω τη 3 Νοεμβρίου 1899

Ευπειθέστατος

Ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής

Ε. Παντελάκης

15. « Περί διορισμού διδασκάλου εν τω σχολείω Παναγιάς »

« ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

 Ο ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΗΣ
 ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
 ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Προς τον Γενικόν Επιθεωρητήν
 της Δημοσίας Εκπαιδύσεως

Αρ. 77

Κύριε Γενικέ Επιθεωρητά

Περί διορισμού διδασκάλου εν τω σχολείω Παναγιάς

Αποστέλλων υμίν την αίτησιν του Ευστρ. Παππαδάκη τελειοφοίτου της σχολής Πρέβελι μετά του βαθμού άριστα παρακαλώ, όπως ενεργήσητε τα δέοντα, ίνα διορισθή διδάσκαλος του σχολείου Παναγιάς Πεδιάδος. Το απολυτήριον τούτου υπάρχει εν ταις αρχείοις του ενταύθα Γυμνασίου.

Εν Ηρακλείω τη 4 Νοεμβρίου 1899

Ευπειθέστατος
Ο Επιθεωρητής
Ε. Παντελάκης »

16.

« Έγγραφο του Νομαρχιακού Επιθεωρητή Λασιθίου προς την Ανωτέρα Διεύθυνση Δημοσίας Εκπαιδύσεως, με θέμα το διορισμό δεύτερου δασκάλου στο Δημοτικό Σχολείο Συκολόγου (19 Νοεμβρίου 1899) »

Λαμβάνω την τιμήν να υποβάλλω τη Σ. Διευθύνσει ότι, καθώς μοι γράφει ο διδάσκαλος Συκολόγου της επαρχίας Βιάννου, εν τη Σχολή ταύτη είχαν εγγραφεί μέχρι τη 15 9/βρίου 89 μαθηταί υπελείποντο δε εκ των υποχρέων εις φοίτησιν 8 έτι. Παρακαλώ λοιπόν την Σ. Διεύθυνσιν ίνα συμφώνως προς το άρθρ. 11 του Οργανισμού προαγάγη το σχολείον Συκολόγου εις διτάξιον και διορίση εν αυτώ και δεύτερον διδάσκαλον.

Εν Νεαπόλει
Τη 19 Νοεμβρίου 1899

Ευπειθέστατος
ο Νομ. Επιθεωρητής
Ν.Ε. Γραμματικάκης

17. « Έγγραφο του Νομαρχιακού Επιθεωρητή Λασιθίου προς την Ανώτερη Δ/ση της Παιδείας για την καθυστέρηση του ταχυδρομείου »

Ο Νομαρχιακός επιθεωρητής Λασηθίου

προς
Την Σεβαστήν Ανωτέραν Δ/σην
Της Δημοσίας Εκπαιδύσεως

Λαμβάνω την τιμήν να υποβάλω τη Σ. Διευθύνσει ότι τα σταλέντα μοι αντίτυπα του οργανισμού κ' τας εγκυκλίους αυτής περί διδακτηρίων και περί πτυχίων των διδασκάλων τας γεγραμένας τη 27 8/βρίου έλαβον τη 8 9/βρίου. Επειδή δε εκ Νεαπόλεως αναχωρεί ταχυδρομείον διά τας επαρχίας άπαξ μόνον της εβδομάδος, είχε δε αναχωρήσει την ημέραν ακριβώς καθ' ήν έλαβον τα εν λόγω αντίτυπα κ' τας εγκυκλίους έπρεπε να περιμένω επτά ημέρας ήτοι μέχρι της 15 9/βρίου, μέχρι να αποστείλω αυτά εις τους κ. επάρχους ίνα διανείμωσιν εις τους διδασκάλους της επαρχίας του έκαστος. Και η διανομή δε αύτη θα απαιτήσκει ικανάς ημέρας διότι η μεταξύ των εδρών κ' των δήμων συγκοινωνία εκτελείται δι' ιδιωτών επειδή η

χωροφυλακή δεν θέλει να παραλαμβάνη άλλα γράμματα παρά της υπηρεσίας της ιδικής της.

Ταύτα γνωρίζω τη Σ. Διευθύνσει, ίνα γινώσκη εκ των προτέρων τον λόγον δι' όν θα βραδύνωσιν ίσως να σταλώσιν Αυτή αι διά των ειρημένων εγκυκλίων ζητούμεναι πληροφοροίαι.

Εν Νεαπόλει

Τη 17 9/βρίου 1899

Ν. ε. Γραμματικάκης

ευπειθέστατος
Ο Νομ. Επιθεωρητής
»

18. « Ότι εν τω διορισμώ της Αικ. Κουγιουμτζάκη διόρθωσε το : Μάλλες εις Μουρνιές »

Ο Νομαρχιακός επιθεωρητής Λασηθίου

Εν Νεαπόλει τη 27 9/βρίου 1899
Προς τον κ. Γενικόν επιθεωρητήν

των σχολείων

Ευσεβάστως υποβάλλω ότι διά του χθεσινού ταχυδρομείου έλαβον τον διορισμόν της Αικατερίνης Κουγιουμουτζάκι διοριζομένης εις Μάλλες Ιεραπέτρου . Επειδή δε εις την θέσιν ταύτην έχει ήδη διορισθή διά του υπ' αρ. 14 ηγεμονικού Διατάγματος η Γαροφαλίτσα Μιαούλη κ' ο διορισμός της Αικ. Κουγιουμουτζάκι δεν αναφέρει ότι αυτή διορίσθη εις αντικατάστασιν εκείνης, υποθέτω ότι εγγράφει κατά λάθος : Μάλλες Ιεραπέτρου αντί : Μουρνιές Βιάννου, ένθα υπάρχει κενή η θέσις διδασκαλίσσης κ' έλαβον το θάρρος να διορθώσω ούτω τον διορισμόν και να κοινοποιήσω αυτόν ούτω διορθωμένον.

Ευπειθέστατος
Ο Νομ. Επιθεωρητής
Ν.ε. Γραμματικάκης

19. « Περιγραφή του διδακτηρίου Πατσιδέρου » (10-11-1899)

« Κρητική Πολιτεία

προς

Αριθμός 2

Δημοτική Σχολή Πατσιδέρου
Περί καταστάσεως του Σχολείου

τον Νομαρχιακόν Επιθεωρητήν των
Δημοτικών Σχολείων Ηρακλείου

Κύριε επιθεωρητά

Ο ευσεβάστως υποφαινόμενος Διδάσκαλος του χωρίου Πατσιδέρου Μονοφατσίου κ' μέρους Ρίζου του δήμου Αρκαλοχωρίου επιβεβαιών ότι το σχολείον του χωρίου τούτου είναι κτήμα της κοινότητος, κ' ευρίσκεται επί της καταλλοτέρας θέσεως, προς ανατολάς του χωρίου εντός του περιβόλου της εκκλησίας της Γεννήσεως της Θεοτόκου. Κέκτηται δε το σχολείον τούτο μικρόν κήπον όστις περιέχει τινά δένδρα 2 κυπαρίσσους 1 ροδακινέαν, 8 ροδάς, έχει δε επισκευασθή νεωστί επειδή κατεκάη κ' 3 φοράν κατά την επανάστασιν του 1896 υπό των τούρκων. Σύγκειται δε εκ μιας θύρας κ' 5 παραθύρων 2 βορειών μετά υαλοπινάκων, 1 νοτίου, 1 ανατολικού και 1 δυτικού άνευ υαλοπινάκων. Περιέχει δε κ' τα εξής όργανα 6 θρανία, 1 μαυροπίνακα κ' 1 τράπεζαν γεωγραφικούς δε χάρτας κ' παιδαγωγικά βιβλία δεν περιέχει επειδή κατεκάησαν

ταυτοχρόνως πρότερον. Το επίπεδον δε έχει επιστρωθεί διά ξυλείας. Όπερ είνε 5 ½ οργυιάς κατά το μήκος κ' 2 κατά το πλάτος. Το δε ύψος είνε 2 οργυιάς.

Εν Πατσιδέρω τη 10^η νβρίου 1899

Μετά βαθυτάτου σεβασμού
Ευπειθέστατος
Ο Διδάσκαλος του χωρίου Πατσιδέρου
Σταύρος Καλεντάκης »

20. ' Κατάστασις του διδακτηρίου της Σχολής Βιάννου '

Εν Βιάννω 20 9βρίου
1899

Προς
Τον Κύριον επιθεωρητήν των δημοτικών
Σχολείων του Νομού Λασηθίου

Συμφώνως τη με αρ.1590 εγκυκλίω του Σεβαστού της παιδείας υπουργείου, γνωρίζω υμίν ευσεβάστως, Κύριε Επιθεωρητά, ότι το διδακτήριον του ενταύθα Δημοτικού σχολείου, όπερ εντελώς άνευ επίπλων, σκευών, και διδακτικών οργάνων υπό την εμήν διεύθυνσιν ανέλαβον ιδρυθέν δαπάνη της ενταύθα κοινότητος Επάνω Βιάννου και κείμενον εν τω κέντρο ακριβώς του χωρίου, αποτελείται εκ τεσσάρων αιθουσών, εξ ών η μία, η και μεγαλυτέρα, ης το μεν πλάτος είνε 4,50, το δε ύψος 4,15 και το μήκος 15 βασιλικά μέτρα, είνε ευάερον και ευήλιον δωμάτιον, καθ' ότι εν όλω έχει 10 παράθυρα πρώτου μεγέθους. Αι δε έτεραι τρεις , τινές πλησίον και απέναντι της μεγάλης αιθούσης κείνται, είνε πνιγηρά και νοσηρά δωμάτια, καθότι του απαιτουμένου διά το σχολείον φωτός στερούνται.

Ευπειθέστατος
Ο
Διευθυντής της Σχολής Βιάννου
Εμμανουήλ Γ. Χατζιδάκις »

21 . « Κατάστασις διδακτηρίου Ινίου » με ημερ/νία 17-11-1899

« Εν Ίνι τη 17^η Νοεμβρίου
1899

Κύριε Υπουργέ

Λαμβάνω την τιμήν να καταστήσω υμίν γνωστόν ότι το ενταύθα εκπαιδευτήριον είνε κτήμα της Κοινότητος έχον μήκος μεν περί τα δέκα μέτρα, πλάτος δε περί τα τέσσερα μετά ταβλώ..νου πατώματος, πέντε παραθύρων μετά υαλοπλαισίων, μιας θύρας και παρακειμένου δωματίου διά τον διδάσκαλον προορισμένον.

Εντός αυτού ουδέν έπιπλον ή όργανον διδακτικόν υπάρχει.

Μετά βαθυτάτου Σεβασμού
Ευπειθέστατος
Ο Διδάσκαλος
Εμμαν. Δ. Ραπτάκης »

22. 'Περί του διδακτηρίου του Σχολείου Εμπάρου 17 Νοεμβρίου 1899'

Συμφώνως τη υπ' αρ.159 εγκυκλίω της Σεβ. Ανωτέρας Διευθύνσεως της Δημ. εκπαιδεύσεως και των Θρησκευμάτων δηλώ υμίν ότι μόνα έπιπλα εύρον εν ω Σχολείω διδάσκω τα εξής.

Δύο μελανοπίνακας και δύο Γεωγραφικούς χάρτας, ένα της Κρήτης και έτερον του Βασιλείου της ελλάδος, και μίαν τράπεζαν.

Η έκτασις του δωματίου είναι η εξής.

Μήκος πόδας 31

Πλάτος πόδας 15

Κατάστασις στέγης καλή.

Παράθυρα με καλά κανάτια αλλ' άνευ υέλων

Πάτωμα άνευ σανίδων

Είναι δε κτήμα των χωρίων Εμπάρου, Θωμαδιανού, Ξενιάκω, Κατωφυγίου και Μηλιαράδω
».

23. Έγγραφο του Γραμματοδιδασκάλου Χρηστού Βιάννου Ιωάννη Σταύρου Καπαράκη για την κατάσταση του Γραμματοδιδασκαλείου Χρηστού με ημερ/νία 20-11-1899

Δήλωσις του Γραμματοδιδασκάλου του χωρίου Χρηστού Βιάννου Ιωάν. Σταύρ.Καπαράκη

Ενώπιον

Της Ανωτέρας Διευθύνσεως της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως κ' των Θρησκευμάτων

Κύριοι

Υποχρεούμενοι διά της υπ' αρ. πρωτ. 1540/διεκπ. 845 κ' χρονολογίαν 27 8/βρίου ε.ε. προκηρύξεως υμών, δηλούμεν υμίν ότι εξ' όλων των επίπλων, σκευών και διδακτικών οργάνων των αναγκαιούντων προς διδασκαλίαν ηύρα τα εξής μόνον :

α'. 3 τρία θρανία, εξ' ων τα μεν δύο εισί παλαιά κ' όλως κατεστραμμένα. το δ' έτερον, καινόν μεν ακανονίστου όμως σχεδίου.

β'. ένα μαυροπίνακα ημιτελή κ'

γ'. έν τραπέζιον.

Η έκτασις του Σχολείου είναι η εξής.

α'. κατά μήκος 13 γαλ. μέτρ. εξ' ων τα 9 εννέα έχουν ταβανωθεί κατά γης

β' κατά πλάτος 4 και 7/100 μέτρ.

γ' κατά ύψος 3 και 10/100 μέτρ.

εις το μη ταβανωμένο μέρος έχει συσσωρευθεί πλέον των 100 κιλών χώματος.

Άνωθεν του μέρους εκείνου όπου θα τοποθετηθεί ακριβώς η έδρα του Διδασκάλου, εισί 4 τέσσαρες τράβαι ετοιμόρροποι.

Τα 3 τρία παράθυρα, τα οποία είναι επί μιας κ'της αυτής πλευράς (της δεξιάς) δεν έχουν επιδιορθωθή με τζάμια. Τοιαύτη η κατάσταση του Δημοσίου εκπαιδευτηρίου του χωρ. τούτου.

Η δέ του εμού οικήματος υφ' ω ήρξαντο αι εγγραφαί καθώς φανερούται διά της υπ' αρ. 1 κ' ημερ/νία 9 Νοεμβρίου 1899 δηλώσεώς μου, είναι η εξής.

α'. κατά μήκος 5 γαλ. μέτρ.

β'. κατά πλάτος 4κ'80/100 γαλ. μέτρ.

γ'. κατά ύψος 2 κ'1/2 γαλ. μέτρ.

έχει δε κ' δύο θύρας την μεν Νότιον την δε Ανατολικήν.

Παραχώρησα δε τούτο ως τοιούτον επί ένα μήναν άχρις αυ (:) αποπερατωθώσιν αι επιδιορθώσεις του Σχολείου, ούσαι τότε εις ενέργειαν, άνευ ενοικίου. Δυστυχώς όμως παρημελήθη η εργασία αύτη. Το παραχωρώ και έτερον χάριν της παιδείας.

Πέραν όμως των δύο μηνών, εάν χρησιμεύση ως τοιούτον, θα απαιτήσω όπως μοί αποδοθή ενοίκιον 30 τριάκοντα γροσίων καθ' έκαστον μήνα.

Εν Χρηστώ τη 20^η Ν/βρίου 1899
Ο Δηλών Γραμματοδιδάσκαλος
Ι. Στ. Καπαράκης

24. 'Δημοτική Σχολή Συκολόγου. Περί καταστάσεως του διδακτηρίου επίπλων και σκευών της Σχολής'

Προς

Τον Σεβ. Νομαρχιακόν επιθεωρητήν Λασηθίου

Εν τω υπ' αριθμ. 9 εγγράφω μου προς υμάς εξέθηκα εν ολίγοις την κατάστασιν του διδακτηρίου. νυν δ' επόμενος τη υπ' αρθ. 1590/845 εγκυκλίω της Σεβ. Διευθύνσεως περιγράψω ακριβέστερον ταύτην ως έπεται :

Το διδακτήριον, κτήμα της κοινότητος, τυγχάνει ανώγειον μήκους 11 μέτρων, εύρους 4 και ύψους 3,22. Φωτίζεται διά 5 μικρών παραθύρων άνευ υαλοστασίων, η οροφή αυτού επισκευασμένη διά σανίδων στηρίζεται επί τριών κιόνων. στερείται αυλής. εισέρχονται δε και εξέρχονται οι μαθηταί διά στενής διόδου αφού πρώτον αναβώσι μικράν λιθίνην κλίμακα.

Έπιπλα δε κ' διδακτικά όργανα εύρον εν αυτώ τα εξής : επτά θρανία, έν ανάκλιντρον (καναπέ), μίαν τράπεζαν, ένα κώδωνα μικρόν κ' ένα μαυροπίνακα, άχρηστον προς λειτουργίαν.

Διατελώ μετά του προσήκοντος σεβασμού
Εν Συκολόγω τη 22^α Ν/βρίου 1899
ο Διδάσκαλος
Εμμ. Δ. Αγγελάκης

25. Δημοτική Σχολή Πεύκου Βιάννου

Τω

Ελλογιμωτάτω Νομαρχιακώ επιθεωρητή
Της Δημοτικής εκπαιδεύσεως του Νομού Λασηθίου

« Κατά την υπ' αριθ. 1590/845 της 27 8/βρίου έ.έ. διαταγήν της Σεβ. Ανωτέρας Διευθύνσεως της Δημοσίας εκπαιδεύσεως υποβάλλω υμίν ότι κατά την πρώτην μηνός τούτου αναλαβών καθήκοντα διδασκάλου εν τη Σχολή Πεύκου εύρον εν αυτή.

9 θρανία
2 πίνακας άνευ βαφής
1 έδραν
1 τραπέζιον.

Η Σχολή δε είναι κτήμα της Κοινότητος του αυτού χωρίου, απαιτεί δε το οίκημα τούτο ασβέστομα, υέλους και τα λοιπά αναγκαία έπιπλα και διδακτικά όργανα.

Εν Πεύκω τη 22 Ν/βρίου 1899
ευπειθέστατος
Ι. Μηλιαράκης »

26. Έγγραφο του διδασκάλου Καλαμίου Βιάννου Ι. Χουλιάκη για την κατάσταση του διδακτηρίου με ημερ/νία 23-11-1899

«

Αξιότιμε κύριε Επιθεωρητά

Επόμενοι τη υπό ημερομην. 27^η παρελθόντος Οκτωβρίου, αξιώσει της Σεβαστής, επί των εκπαιδευτικών, ανωτέρας Διευθύνσεων, κοινοποιηθείση μοι τη τη 21^η φθίνοντος, απαντώ τα εξής. Εν τη σχολή του χωρίου Καλάμι τη κοινότητι του χωρίου τουτου ανηκούση, ουδέν όργανον διδακτικόν εύρον. Άλλ' ουδέν έπιπλον ή σκεύος, εκτός ενός κώδωνος, μιας τραπέζης και ολίγων θρανίων πεπαλαιωμένων και ουδέ τους ημίσεις των μαθητών χωρούνται. Ένεκα δε όλων ακαταλλήλου της κατασκευής αυτών εις αχρηστίαν περιπιπτόντων όθεν θεωρητέων και τούτων, ως μη υπαρχόντων.

Έχομεν λοιπόν ούτω τον σκελετόν της Σχολής μόνον έχοντα μήκος μέτρα Γαλλ. 10,92, πλάτος 4,30, ύψος δε 3,71. Τα παράθυρα άνευ υέλων (τζάμια), το δε πάτωμα δε σανιδωμένον, την οροφήν καλήν (ταβάνι με τάβλαις), την θύραν και τα παράθυρα καλώς κλείοντα (τα ταβλιά μόνον έσωθεν τοποθετημένα), χρησιμεύει δε αντί έδρας διδασκαλικής καναπές, εκ της μιας πλευράς της σχολής μεχρι της ετέρας διήκων και τω νοτίω μετώπω ταύτη προσκευαθλωμένοι, της σχολής διευθυνομένης, από βορρά προς Νότον.

Τοιαύτη η κατάστασις της σχολής, ης την διεύθυνσιν ανέλαβον.

Δέξασθε κ. Επιθεωρητά την διαβεβαίωσιν

Της προς υμάς εξαιρέτου μου υπολήψεως μεθ' η διατελώ.- Ο διδάσκαλος της σχολής του χωρ. Καλάμι
Ιωάν. Ε. Χουλιάκης

Καλάμι τη 23^η Νοεμβρ./1899

»

27. Δημοτική Σχολή Μουρνιών
Κρητική Πολιτεία

προς
Νομαρχιακόν Επιθεωρητήν
Λασηθίου

Κύριε επιθεωρητά

Υποβάλετε, παρακαλώ, τη Σεβ. Ανωτέρα Διευθύνσει την παρούσαν συνταχθείσαν συμφώνως τω υπ' αριθμ. 1590/845 εγγράφω της.

Η Δημ. Σχολή Μουρνιών, ής την διεύθυνσιν ανέλαβον έχει μήκος μεν 11, πλάτος δε 4 κ' 1/2 μέτρα. Η δε εφορεία υπόσχεται να διαρρήξη μεσότοιχον εν αυτής υπάρχοντα κ' τότε το μήκος αυξάνεται τέσσερα μέτρα. Ανήκει εις την κοινότητα Μουρνιών. Είναι επισκευασμένη υαλίνους παραθύρους, εσωτερικώς δε εφοδιασμένη επτά θρανίοις, δύο μαυροπίνακας, μία τραπέζη κ' έδρα του Διδασκάλου.

Εν Μουρνιαίς τη 22^α Νοεμβρίου 1899

Ευπειθέστατος

Ο Διδάσκαλος Μουρνιών

Ε. Μαντζα.....;;

28. « Έγγραφο το διδασκάλου Αμιρά Ι. Κονταξάκη για την κακή κατάσταση του διδακτηρίου με ημερ/νία 24-11-1899 »

Κρητική Πολιτεία

Το
Δημοτικόν Σχολείον
Αμιρά Βιάννου

Προς
τον Σεβ. Νομαρχιακόν Επι-
θεωρητήν λασηθίου

Αρ. Αλληλ. 15

Κύριε Επιθεωρητά

Λαμβάνω την τιμήν να υποβάλλω προς υμάς συμμορφούμενος προς την υπ' αρ. Πρωτ. 1590/Διεκπ. 845 Εγκύκλιον της Σεβ. Ανωτέρας Διευθύνσεως ότι εν τω σχολείω τούτω δεν εύρον εκ των απαιτουμένων επίπλων, σκευών και διδακτικών οργάνων ή 4 θρανία και εν τραπέζιον. Το διδακτήριον δε τούτο συνιστάμενον εξ' ενός δωματίου ανήκοντος τη Κοινότητι Αμιρά έχει μήκος 14 περίπου γαλλικών μέτρων, 4 πλάτος και 4 ύψος. Καίτοι δε η Κοινότης αύτη επεμελήθη της σανιδώσεως αυτού, ούχ' ήτον οι μαθηταί δεν προσεφυλάχθησαν, ως έδει, από του ψύχους του χειμώνος και της υγρασίας, τούτο μεν διότι απέσχεν αύτη να επιστρώση το ανάλογον χώμα επί της στέγης του και τοιουτοτρόπως το ύδωρ της βροχής εν αφθονία εισέρχεται αντός αυτού, ούτε των σανιδίων κυρτωθέντων ελλείπει βάρους, τούτο δε διότι δεν εφρόντισε να αγοράση τας αναγκαίας υέλους και θέσει αυτάς εις τους επί τούτω κατασκευασθέντας πίνακας.

Ου μόνον δ' εκ του ψύχους του χειμώνος και της υγρασίας υποφέρουσιν οι μαθηταί, άλλ' εις επίμετρον ίνα εκτελώσι τας σωματικές αυτών ανάγκας, αναγκάζονται δι' έλλειψιν ουρητηρίου να μεταβαίνωσιν επί τούτω εις τα παρακείμενα τη εκκλησία και του Σχολείου ελαιόφυτα απομακρυνόμενοι ούτω αυτού περί τα εκατόν βήματα.

Ούτων ούτως εχόντων παρακαλώ Υμάς όπως διατάξητε την ειρημένην Κοινότητα και επιληφθή όσον δύναται ταχύτερον της θεραπείας των ανωτέρω, διότι αν και πολλάκις έχω παραστήση αύτη την ανάγκην της επιδιορθώσεως αυτών, ούχ' ήτον και μετά την προς αυτήν κοινοποίησιν του β' εδαφίου του υπ' αρ. Πρωτ. 115/Διεκ.46 υμετέρου εγγράφου εξακολουθεί να αδιαφορή.

Διατελώ κ.τ.λ.

Αμιρά τη 24 Νοεμβρίου 1899

Ευπειθέστατος

Ο Διδάσκαλος

29. 'Περί καταστάσεως της Σχολής Καστελλιανών'

Καστελλιανά 25 Νοεμβρίου 1899

προς
Νομαρχιακόν Επιθεωρητήν
Των Δημοτικών Σχολείων

Κύριε επιθεωρητά

Ευσεβάστως αναφέρω υμίν ότι εν τη σχολή του χωρίου Καστελλιανά εν ή τυγγάνω διδάσκαλος εύρον τα εξής έπιπλα, θρανία δι' όλους τους μαθητάς, όλους τους γεωγραφικούς χάρτας πλην της Κρήτης, πίνακαν μαύρον και εν τραπέζιον. Το δε διδακτήριον οίκημα ευρίσκεται εν καλή καταστάσει και είναι κτήμα της κοινότητος.

Ευπειθέστατος
ο διδάσκαλος
Πλαντζουνάκης

30. « Περίληψις έκθεσις περί καταστάσεως της Δημοτικής Σχολής Σχοινιά »

Σχοινιά τη 25 Νοεμβρίου 1899

Προς
Τον Νομαρχιακόν Επιθεωρητήν
Των Δημοτικών Σχολείων Ηρακλείου

Κύριε επιθεωρητά

Ευσεβάστως υποβάλλω υμίν ότι η δημοτική σχολή εν η διορίσθην διδάσκαλος είναι οικία της Κοινότητος του χωρίου Σχοινιά, έχουσα εσωτερικόν μήκος 10 κ' 1/2 μέτρα, πλάτος 4 κ' 1/2 και ύψος 3 κ' 7/10 με πάτωμα καινουργές, παράθυρα 4 με υάλους καλώς διορθωμένα. Όσα δε άλλα σκεύη χρειάζονται δεν υπάρχουσιν ήτοι μελανοπίνακες, θρανία και λοιπά ! Διδακτικά δε όργανα υπάρχουσι μόνον τα κινητά γράμματα του αλφαβηταρίου και εν τεκμήριον του ιερού ευαγγελίου.

Ευπειθέστατος
Ο Διδ. Σχοινιά
Μιχ. Θεοδοσάκης »

31. 'Περί του διδακτηρίου του Γραμματοδιδασκαλείου Μύθων'
Γραμματοδιδασκαλείον Μύθων τη 1 Δεκεμβρίου 1899

Προς τον αξιότιμον Νομαρχιακόν
Επιθεωρητήν Λασηθίου

Κύριε

Εσόμενος τω υπ' αριθμ. 1590/845 προς ημάς εγγράφω του Σεβ. Υπουργείου της παιδείας δηλώ υμίν ότι το υπό την διεύθυνσίν μου Δημοτικόν Σχολείον κατά μεν το μήκος είναι 6 μέτρα, κατά δε το πλάτος 5 και κατά το ύψος 3 μετ' οροφής σανιδωτής και πατώματος εκ ταράτσας εστρωμένου. Εκ των προς διδασκαλίαν οργάνων ουδέν έχει. Εύρον εν αυτώ τέσσερα θρανία αλλ' εν κακή καταστάσει. Το κατάστημα τούτο έχων παράθυρα τέσσερα είναι ίδιον κτήμα της κοινότητος Μύθων.

Διατελώ μετά σεβασμού
Ο Γραμματοδιδάσκαλος Μύθων
Γ. Μοσχοβάκης'

32. ‘ Έκθεσις του διδακτηρίου Γραμματοδιδασκαλείου Παρσά Βιάννου ’

Έκθεσις

Εν χωρίω Παρσά τη 2^α Δεκεμβρίου 1899

προς

Τον κ. Νικόλαο Γραμματικάκη Νομαρχιακόν
Επιθεωρητήν Λασιθίου

Κύριε επιθεωρητά

Συνεπεία της υπ’ αριθμ. Πρωτ. 1590/Διεκπ.845 και χρονολογίαν 27^{ην} 8/βρίου 1899 προκηρύξεως του κ. συμβούλου της Δημ. εκπαιδύσεως, δι ής προσκαλούνται πάντες οι διδάσκαλοι, όπως υποβάλωσι δι’ υμών τη ανωτέρα διευθύνσει της Δημ. εκπαιδύσεως, κατάλογον των επίπλων του Σχολείου, ούτινος την διευθύνσιν ανέλαβον, δηλών υμίν ότι, το Γραμματοδιδασκαλείον παρσά δει...κατασκευή θρανίων, μιας τραπέζης, και ενός μαυροπίνακα, διότι ως αρτισύστατον, ουδέν επίπλον έχει. Το οίκημα το οποίον ως διδακτήριον χρησιμεύει, κείται ως επί το πλείστον, εις το μέσον του χωρίου είναι ιδιωτική οικία Εμμ. Παπαδάκη, άνευ μισθώματος, έχουσα μήκος έξι (6) μέτρων, ύψος τριών (3), εύρος τεσσάρων (4) κατάλληλον ως διδακτήριον.

Ταύτα διά τα περαιτέρω

Ευπειθέστατος

Γεώργιος Ε. Γιακουμάκης

33. « Πως οι μαθηταί των Δημοτικών σχολείων Ηρακλείου εόρτασαν επί τη επετείω της απελευθερώσεως της πατρίδος »

Ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής
Των Δημοτικών Σχολείων
Ηρακλείου

Εν Ηρακλείω τη 11 Δεκεμβρίου 1899

προς

Τον Γενικόν Επιθεωρητήν της Δημοσίας
Εκπαιδύσεως

Κύριε Γενικέ Επιθεωρητά

Ευσεβάστως αναφέρω υμίν ότι κατά την ενάτην μεσούντος μηνός και τα Δημοτικά σχολεία της ημετέρας πόλεως την προσήκουσαν ήγον εορτήν επί τη επετείω της απελευθερώσεως της πατρίδος διά της καθόδου της Α.Β. υψηλότητος του θεοφυλάκτου ηγεμόνος ημών. Επόμενος τοις δοξάζουσιν ότι η προσήκουσα αφήγησις παντός γεγονότος της πατρίου ιστορίας γεννά εν ταις ψυχαίς των παιδων φρόνημα αγωγόν μεν εις την αλήθειαν και την αρετήν, κωλυτικόν (κωλυκκόν ;) δε των εναντίων, διέταξα τους διευθυντάς των Δημοτικών σχολείων να ερμηνεύσωσιν εις τους μαθητάς των ανωτέρων τάξεων τον λόγον της εορτής και καταλλήλως να διδάξωσιν αυτούς πως οφείλουσι να διάγωσιν οίκα τε και εν τω σχολείω, όπως γένωνται ωφέλιμοι μεν τη εορταζούση πατρίδι, αρεστοί δε τω συνεορτάζωντι Ηγεμόνι, είτα δ’ εκ των προεπόντως διακοσμηθέντων φροντίδι του κ. Δημάρχου σχολείων να οδηγήσωσι οι χριστιανοί διδάσκαλοι τους μαθητάς εις τον Ναόν, όπως μετάσχωσι και ούτοι της πανδήμου δοξολογίας επί τω ευτυχεί της πατρίδος γεγονότι. Ούτω δε και οι μικροί ημών μαθηταί έλαβον έννοιάν τινα της μεγάλης εορτής και ηυχاریστως τω Δοτήρι παντός αγαθού δωρησαμένω και ημίν την ελευθερίαν και τον Ηγεμόνα.

Ευπειθέστατος

Ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής Ηρακλείου

Ε. Παντελάκης

34. ‘ Περί προαγωγής των Γραμματοδιδασκαλείων Καμαρίου και Πατσιδέρου εις Δημοτικά σχολεία ’.

Ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής
1899

Εν Ηρακλείω τη 11 Δεκεμβρίου

Των Δημοτικών Σχολείων
Ηρακλείου

Προς τον Γενικόν επιθεωρητήν
της Δημοσίας εκπαιδείσεως

Κύριε Γενικέ επιθεωρητά

Ευσεβάστως αναφέρων υμίν ότι εν μεν τω γραμματοδιδασκαλίω Καμαρίου της επαρχίας Μαλεβυζίου είναι εγγεγραμένοι 34 τακτικώς φοιτώντες μαθηταί, εν δε του Πατσιδέρου Μονοφατσίου 60 παρακαλώ, όπως το μεν πρώτον προαχθή εις δευτεροβάθμιον, το δε δεύτερον εις πρωτοβάθμιον Δημοτικόν σχολείον.

Ευπειθέστατος

Ο Νομαρχιακός επιθεωρητής Ηρακλείου

Ε. Παντελάκης

35. Επιστολή του Διδασκάλου Ινίου Εμ.Μ. Σπετσάκη Μονοφατσίου « προς την Σεβαστήν Ανωτέραν Διεύθυνσιν Παιδείας και Δικαιοσύνης » για την προαγωγή του και τη μετάθεσή του σε σχολείο αντίστοιχο του βαθμού του.

« Εν Ίνι Μονοφατσίου
Τη 21 Ιανουαρίου 1900
Κ. Σύμβουλε

Ευσεβάστως γνωρίζω υμίν ότι διά του κ. Νομαρχιακού Επιθεωρητού Ηρακλείου υπέβαλον κατάλογον των μαθητών του σχολείου τούτου και αίτησιν υμίν κατά τας αρχάς παρελθόντος Νοεμβρίου αιτών διά της αιτήσεως δύο τινά ή να προαχθή το σχολείον τούτο από τριτοβάθμιον εις δευτεροβάθμιον ως έχον τον νόμιμον αριθμόν των μαθητών ή εγώ να μετατεθώ εις το σχολείον του χωρίου Γεράκι Πεδιάδος όπου το σχολείον είναι δευτεροβάθμιον και ο εν τω σχολείω εκείνο διδάσκαλος τεταρτοβάθμιος, σύμφωνα με την έκθεσιν της εν Ηρακλείω εδρευούσης εξεταστικής των διδασκάλων επιτροπείας την σταλθείσαν υμίν κατά τον παρελθόντα Οκτώβριον. Επειδή δε πολλάκις έχω γράψει προς τον κ. Νομαρχιακόν Επιθεωρητήν περί της υποθέσεως αυτής, και ενέργειαν καμμία δεν έγινεν υπ’ αυτώ. Επειδή εγώ ως κσω..μαι (;) μεγάλως ως μη λαμβάνων τον υπό του νόμου οριζόμενον μισθόν . Επειδή η αίτησίς μου είναι δικαία και νόμιμος...Τούτου ένεκα παρακαλώ υμάς θερμώς όπως σύμφωνα με το εσώκλειστον αντίγραφον του καταλόγου του σχολείου τούτου προάξητε το σχολείον τούτο και διατάξητε και την επίδοσιν του υπολοίπου του μισθού μου, των τεσσάρων παρελθόντων μηνών, ή τούτου όντος αδυνάτου, με μεταθέσητε εις την ως άνω ελέχθη ανωτέραν σχολήν συμφώνως τω βαθμώ μου.

Ευπειθέστατος

Ο Διδάσκαλος

Ίνι Μονοφατσίου

Ε. Μ. Σπετσάκης

36. « Ζητούνται οδηγία περί του πρακτέου ως προς τους μη προσαγαγόντας ακόμη τα τέκνα των, καίτοι υπόχρεοι, εις τα σχολεία γονείς »

« Κρητική Πολιτεία

Εν Νεαπόλει τη 27^η Μαρτίου 1900

Ο ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΗΣ
ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΛΑΣΗΘΙΟΥ

Προς

Τον Γεν. επιθεωρητήν της Δημοσίας εκπαιδεύσεως

Ζητούνται οδηγία περί του πρακτέου ως προς τους μη προσαγαγόντας ακόμη τα τέκνα των, καίτοι υπόχρεοι, εις τα σχολεία γονείς

Μετά το μικρόν διάστημα, καθ' ό αναπληρώ τον Νομαρχιακόν επιθεωρητήν περιοδεύοντα, διδάσκαλοι τινές και διδασκάλισσαι του ημετέρου Νομού έστειλαν καταγγελίας κατά γονέων μη προσαγαγόντων ακόμη τα τέκνα των καίτοι υπόχρεοι εις τα Σχολεία. Εννοείται ότι πάντα τούτα είναι εντελώς αναλφάβητα, σημειωτέον δε ότι των πλείστων τούτων οι γονείς προσπαθόσι ν' απαλλάξωσι τα τέκνα των της υποχρεωτικής φοιτήσεως προσάγοντες πιστοποιητικά υπογεγραμμένα υπό του ιερέως κ' των προκρίτων, ενίοτε και υπό του ειδικού παρέδρου των χωρίων των, δι' ών άλλων μεν η ηλικία πιστοποιείται κατωτέρα της νομίμου, άλλων δε υπερβαίνουσα την νόμιμον.

Εις όλα τα σχολεία, τα οποία ο ίδιος κατ' αυτάς κατ' εντολήν του κ. επιθεωρητού επιθεώρησα, μεταξύ των πολλών άλλων, παρατήρησα και το εξής άτοπον. Πάντες οι διδάσκαλοι των ειρημένων σχολείων έχουσιν υποδηρημένην την Α' τάξιν εις πολυάριθμα τμήματα και εις μεν το Αον το Βον και το Γον τμήμα έχουσι κατατάξη τους εγκαίρως προσελθόντας μαθητάς της Α' τάξεως, ληφθείσης υπ' όψιν της μικράς μεταξύ αυτών παρατηρηθείσης διαφοράς γνώσεων, εις δε τα λοιπά τμήματα, τα οποία είναι τόσα περίπου κατά τον αριθμόν, όσοι είναι και οι λοιποί μαθηταί της Α' τάξεως, ηναγκάσθησαν να κατατάσωσι τους κατά καιρούς προσερχομένους μαθητάς αυτών. Ευνόητον ότι αι τοιαύται υποδιαιρέσεις παρακωλύουσι σπουδαίως την πρόοδον του Σχολείου, χωρίς να ωφελώσι εκείνους χάριν των οποίων γίνονται.

Ήδη εάν ζητήσωμεν να υποχρεώσωμεν τους καταγγελλομένους σήμερα γονείς να προσαγάγομεν εις τα σχολεία τα τέκνα των κατά το κρατούν ενταύθα σύστημα, θα κατορθώσωμεν μεν τούτο, εννοείται μετά πάροδον ενός τουλάχιστον μηνός, θα συντελέσωμεν όμως εις το να αυξήση το κακόν, το οποίον ανωτέρω αναφέρομεν και το οποίον φρονούμεν ότι η γενικόν, προς μεγάλην μεν βλάβην των εγκαίρως προσελθόντων μαθητών, δι' αναξίαν δε λόγου ωφέλειαν των τοσούτων παρακαίρως προσερχομένων.

Παρακαλώ λοιπόν να μας διαβιβάσητε ως τάχιστα την επί του προκειμένου γνώμην υμών διά τα περαιτέρω.

Ευπειθέστατος

Ο Βοηθός του Νομαρχιακού Επιθεωρητού
Ι. Δ. Χατζηδάκης »

37. « Οι διδάσκαλοι Κανλί-Καστελλίου Ν. Τσαφαντάκης και Πατσιδέρου Στ. Καλεντάκης ετιμωρήθησαν διά προστίμου 10 δρχ.»

Ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής
των Δημοτικών Σχολείων Ηρακλείου

προς
Τον σεβαστόν Γενικόν Επιθεωρητήν
της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως

Κύριε Γενικέ Επιθεωρητά

Ευσεβάστως αναφέρω υμίν ότι τους διδασκάλους Κανλί-Καστελλίου Ν. Τσαφαντάκιν και Πατσιδέρου Σταύρον Καλεντάκιν ετιμώρησα επιβαλών πρόστιμον δέκα δραχμών εις εκάτερον, διότι ο μεν πρώτος, εικοσιτετράκις προφορικώς και άπαν δι' επισήμου εγγράφου παρήγγειλ' αυτό να παύσηται ποιούμενος χρήσιν της ράβδου κατά των ατακτούντων μαθητών, εξηκολούθει και μετά ταύτα την βάρβαρον ταύτην παιδονομικήν μέθοδον και εις τοιούτον μάλιστα βαθμόν, ώστε τρεις γονείς ελθόντες εις το γραφείον μου (λείπει μία σειρά)σχολείου τα τέκνα των ανηλεώς υπό του διδασκάλου τούτου τιμωρούμενα, άλλοι δε πάλιν με παρεκάλεσαν να ενεργήσω, ώστε να φύγη εκ του χωρίου των ο 'άγριος' ούτος διδάσκαλος, ως αποκαλείται υπό των κατοίκων· ο δ' έτερος Στ. Καλεντάκης λαβών άδειαν απουσίας δύο ημερών τη 7 Δεκεμβρίου 1899 δεν εποιήσατο χρήσιν αυτής κατά τον Δεκέμβριον, αλλά μετά τέσσαρας μήνας, ελθών δ' ενταύθα τη 1 του νυν μεσούντος μηνός δεν προσήλθεν εις το γραφείον μου, ως ου μόνον ώφειλεν αλλά και ελέγετο εν τω εγγράφω της άδειας, ιδών δε τον αδελφόν του εν Βαγιονιά διδασκάλου κομίζοντα προς εμέ έγγραφον, δι' ού παρεκαλούμην να χορηγήσω τω αδελφώ αυτού άδειαν απουσίας δύο ημερών, είπεν αυτό '.....λείπουν 5 λέξεις'ον « να μείνη και μια και δυο μέρες και ποιος θα τονε 'ρωτήξει » !

Ευπειθέστατος
Ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής
Ε. Παντελάκης »

38. Παραίτησις του διδασκάλου Δημοτικής Σχολής Κασάνων Εμμαν. Σ. Βλαστού προς τον Νομαρχιακόν Επιθεωρητήν των Δημοτικών Σχολείων του νομού Ηρακλείου.(ημερ/νία 13-5-1900) »

Κύριε Επιθεωρητά

Δήλον ποιούμαι Υμίν ότι διορισθείς γραμματοκομιστής εν τω ταχυδρομικώ γραφείω Ηρακλείου, δυνάμει του υπ' αρθ. 191 και χρονολογίαν 5 Μαΐου 1900 διορισμού της Ανωτέρας Διευθύνσεως επί της Συγκοινωνίας και Δημ. Ασφαλείας, παραιτούμαι της θέσεως γραμματοδιδασκάλου και παρακαλώ Υμάς ευσεβάστως όπως γίνει αύτη δεκτή.

Συνιστώ δε αντικαταστάτην μου εάν τον εγκρίνητε τον εκ Κασάνων Πεδιάδος παπά Μιχ. Παπαδάκη.

Ευπειθέστατος ο δηλών

Εμμανουήλ Σ. Βλαστός »

39. « Επιστολή , με ημερ/νία 6 Δεκεμβρίου 1900, του επάρχου Βιάννου Βελή Λαζανάκη προς τον Σύμβουλον επί της Ανωτέρας Δημόσιας Εκπαιδεύσεως και Θρησκευμάτων, με θέμα τη σύσταση σχολικών περιφερειών στα σχολεία της επαρχίας Βιάννου » .

Κύριε Σύμβουλε

Εις απάντησιν της υπ' αριθ. 4152/2813 και χρονολογίαν 10 παρελθόντος μηνός Νοεμβρίου ε.ετ. Υμετέρας διαταγής αναφέρω υμίν ευσεβάστως ότι, άμα τη λήψει ταύτης μετέβην εις τα διάφορα χωρία της υπό την Διοίκησίν μου επαρχίας, ίνα επιτοπίως μελετήσω τα διά της ως είρηται υμετέρας διαταγής προτεινόμενα ζητήματα, και ούτω δυνηθώ να παράσχω υμίν όσον οίον τε ακριβεστέρας πληροφορίας. Κατά τας πληροφορίας λοιπόν άς σχετικώς προς τα προτεινόμενα ζητήματα ηδυνήθην να εξαγάγω εκ της ανά τα χωρία περιοδείας μου εκτίθημι υμίν εν περιλήψει ως εξής .

Αον. Τα χωρία Άνω Βιάννος, Πλάκα, Λουτράκι, Κάτω Βιάννος και Χόνδρος της Δημοτικής περιφέρειας του Δήμου Βιάννου δύνανται να αποτελέσωσι μίαν ευρείαν σχολικήν περιφέρειαν με κέντρον την Κωμόπολιν Άνω Βιάννου, απαιτείται όμως η γεφύρωσις του μεταξύ Άνω Βιάννου και Κάτω Βιάννου χειμάρρου καθισταμένου εν καιρώ χειμώνος αδιαβάτου επί ώρας ενίοτε δε και επί ολόκληρον ημέραν. Το χωρίον Χόνδρος προσέτι απέχει πλειότερον της υπό του Νόμου οριζομένης αποστάσεως επειδή όμως ο πληθυσμός του χωρίου τούτου είναι μικρός και συνεπώς δεν κέκτηται ανάλογον αριθμόν μαθητών προς ίδρυσιν ούτε γραμματοδιδασκαλείου.

Βον. Τα χωρία Βαχός της Δημοτικής περιφέρειας του Δήμου Βιάννου, Αμηνά , Κρεββατάς, Άγιος Βασίλειος, Κεφαλοβρύσι και Πεύκος της Δημοτικής περιφέρειας του Δήμου Αγίου Βασιλείου δύνανται επίσης να συναποτελέσωσι μίαν ευρείαν σχολικήν περιφέρειαν, να οικοδομηθεί δε το κατάλληλον διδακτήριον επί της θέσεως ' Άγιος Μάμας' απεχούσης [...] –μένης εις τοιαύτην θέσιν, ώστε όχιν μόνον πολλοί μαθηταί θα συγκεντρωθώσιν, αλλά και υπό έποψιν υγείας είναι τοιαύτη ωγ.... Αναπληρούνται άπασαι αι υπό της υγιεινής επιβαλλόμεναι συνθήκαι. Δεν διακόπτεται δε η μεταξύ των ως είρηται χωρίων συγκοινωνία, ούτε υπό μεγάλου χειμάρρου, ούτε δυσχερένουσι ταύτην ανωμαλία του εδάφους, δηλονότι ανήφοροι και κατήφοροι, μόνον από τα χωρία Άγιος Βασίλειος και Κρεββατάς μέχρι της ειρημένης θέσεως είναι μικρός τις ανήφορος όλως όμως ασήμαντος και ουδεμίαν δυσκολίαν παρέχων εις τους μαθητάς.

Γον. Τα χωρία Κάτω Σύμη της Δημοτικής περιφέρειας του Δήμου Μουρνιών Καλάμι και Συκολόγος της περιφέρειας του Δήμου Αγίου Βασιλείου δύνανται να συναποτελέσωσι επίσης μίαν Σχολικήν περιφέρειαν να ιδρυθεί δε το κατάλληλον διδακτήριον επί της θέσεως ' Διστέρνι' απεχούσης εξ ίσου από όλα τα ανωτέρω αναφερόμενα χωρία και κειμένης μεταξύ των χωρίων Συκολόγου και Καλαμίου εις μέρος αναπτεπταμένον με καθαρώτατον αέρα. Μόνον οι μαθηταί του χωρίου Κάτω Σύμης θα απαντώσι δυσκολίας τινάς εν καιρώ χειμώνος, καθόσον μεταξύ της ως είρηται θέσεως και αυτού ρέει ο χειμάρρος ' Βολιάρες' η διά μικράς όμως δαπάνης γεφύρωσις τούτου θα άρη εκ του μέσου πάσαν δυσκολίαν. Δεν είναι δε δυνατόν και να ιδρυθή εις το χωρίον τούτο ίδιον Σχολείον, καθόσον ο πληθυσμός του δεν επιτρέπει τούτο αλλ' ούτε και δύνανται οι ολίγοι μαθηταί του χωρίου τούτου να φοιτώσιν εις Σχολείον άλλου χωρίου διότι απέχει πλειότερον των δύο ωρών από τα άλλα πλησιέστερα χωρία.

Δον. Τα χωρία Ρίζα, Γδόγια, Μύρτος, Μύθοι, Ζούρβα και Μουρνιαίς δύνανται επίσης να αποτελέσωσι μίαν ευρείαν Σχολικήν περιφέρειαν να ιδρυθεί δε το κατάλληλον διδακτήριον εις κατάλληλον τινα θέσιν του χωρίου Μουρνιών.

Εον. Τα χωρία Παρσάς και Χριστός επίσης μίαν περιφέρειαν. Τα χωρία ταύτα διαχωρίζονται δια χειμάρρου τοσούτον όμως μικρού ώστε ουδόλως καθίσταται δυσχερής η διάβασίς του. Είναι δε πολύ εύκολο να ευρεθή μεταξύ των δύο χωρίων εξοχική τις θέσις κατάλληλος προς ίδρυσιν του διδακτηρίου ώστε η απόστασις και από τα δύο χωρία να είναι ίση ήτοι ενός τετάρτου της ώρας.

Τας ανωτέρω όθεν πληροφορίας υποβάλλω υμίν ευσεβάστως διά τα περαιτέρω.

Βιάννος τη 6^η Δεκεμβρίου 1900

ευπειθέστατος

ο έπαρχος Βιάννου

Βελής Λαζανάκης

ο Γραμματέας
Χ. Δ. Κονδυλάκης »

40. Έγγραφο του επάρχου Μονοφατισίου Σαμή Κατζάκη για τις σχολικές περιφέρειες της επαρχίας Μονοφατισίου (Ημερ/νία ; μάλλον 1900)

«.....

11^{ον} Τα χωρία Σχοινιά και Βακιώταις ετέραν σχολικήν περιφέρειαν με έδρα το χωρίον Σχοινιά

12^{ον} Τα χωρία Φαβριανά, Δεμάτι, άνω και Κάτω Καστελλιανά ετέραν σχολικήν περιφέρειαν με έδρα το χωρίον Φαβριανά.

13^{ον} Τα χωρία Ίνι και Μαχαιρά ετέραν σχολικήν περιφέρειαν με έδραν το χωρίον Ίνι.

14^{ον} Τα χωρία Καλύβια και Δραπέτι ετέραν σχολικήν περιφέρειαν με έδρα το χωρίον Δραπέτι.

15^{ον} Τα χωρία Πατσίδερον, Αλάγνι και Χουμέρι ετέραν σχολικήν περιφέρειαν με έδραν το χωρίον Πατσίδερον

16^{ον} Τα χωρία Αρκαλοχώρι, Αλιτζανή και Γάσι ετέραν σχολικήν περιφέρειαν με έδραν το χωρίον Αρκαλοχώρι.

17^{ον} Τα χωρία Βουτουφού, Μουσουτά και Πάρτιρα μίαν σχολικήν περιφέρειαν με έδραν το χωρίον Βουτουφού.

Προσέτι αναφέρω Υμίν ότι εν τη ημετέρα επαρχία υπάρχουσι πλείστα χωρία εις τα οποία κατοικώσιν οικογένειαι τινές αλλ' ως εκ της μακράς αποστάσεως από του ενός μέχρι του ετέρου καθίσταται αδύνατος η σύστασις σχολικής περιφερείας.

Ευπειθέστατος

Ο Έπαρχος

Σαμή Κατζάκης

Ο Γραμματεύς

Μ. Αγγελιδάκης »

41. Η απογραφή του 1900 στην υπό εξέταση περιοχή

Ο πληθυσμός των επαρχιών Πεδιάδος Μονοφατσίου και Βιάννου, ανά επαγγελματική κατηγορία.

Κατηγορία I- εκμετάλλευσης της επιφανείας του εδάφους Γεωργία (Γεωργία, κηπουρική Ανθοκομία, μελισσοτροφία Σηροτροφία κλπ.) Κτηνοτροφία (βοσκοί)	Πεδιάδος		Μονοφατσίου		Βιάννου	
	αρ.	θήλειες	άρρεν.	Θήλειες	άρρενες	θήλειες
	5.462	122	2.855	-	1.540	7
	468	7	160	-	87	--
Κατηγορία III – Βιομηχανία						
Νηματουργία και υφαντική του βάμβακος, του λίνου και κανάβεως, του ερίου και με τάξης κλπ.	----	2	-----	3	--	5
Κόπται ράπται ενδυμάτων κλπ.	5	----	-----	-----	5	--
Ράπται και μωδίστραι	----	8	----	4	--	3
Βαφείς	46	---	-----	---	22	--
Υποδηματοποιοί	184		24	25	--	--
Κατασκευασταί αντικειμένων εξ οστού, ελέφαντος, κέρατος, και άλλων αντικειμένων εκ σκληράς ύλης του ζωικού βασιλείου	15	----	----	----		
Βαρελοποιοί, βυτιοποιοί	---	-----	2	-----	30	
Τορνευταί ξύλου	1	---	----	---		
Εβενουργοί, επιπλοιοί	1	----	-----	-----		
Κατασκευασταί αντικειμένων εξ' αχύρου κατασκευασταί παραπετασμάτων (stoves) καλαθοποιοί	4	-----	-----	-----		
Ξυλουργοί και λεπτοουργοί	89	-----	20	-----		
Σαγματοποιοί, σελοποιοί κλπ.	25	-----	1	-----	3	---
Μηχανουργοί (περιλαμβανομένων των πορρευτών μετάλλων).....	---	-----	2	-----		
Κατασκευασταί αντικειμένων κυρίως ή και αποκλειστικώς εκ σιδήρου (συμπεριλαμβανομένων των πεταλωτών, κλειθροποιών κλπ).....	80	----	3	-----	8	---
Κατασκευασταί αντικειμένων εκ χαλκού, μολύβδου, κασσιτέρου λευκοσιδήρου, κλπ. (περιλαμβανομένων των φανοποιών και υελουργών).....	13	-----	5	-----	7	---
Κατασκευασταί αντικειμένου εκ χρυσού και αργύρου	2	-----	4	-----	---	---
Μαχαροποιοί, οπλοποιοί, τροχισταί και ακονισταί.....	---	----	3	-----		
Ελαιουργοί.....	---	-----	4	-----		
Σαπωνοποιοί.....	---	-----	6	-----	11	----
Μυλωθροί.....	33	----	8	----	19	----
Αρτοποιοί.....	9	-----	6	-----	4	-----
Κρεοπώλαι, αλαντοποιοί, εντεροπώλαι	20	-----	20	-----	14	----
Ποτοποιοί.....	1	----	---	----	---	----
Συσκευή καπνού.....	1	-----	---	----	---	----
Κουρείς, κομμωταί και φενακοποιοί	8	-----	---	-----	6	----
Κατασκευασταί τούβλων, κεράμων και παντός είδους αντικειμένου εξ οπτής γης.....	39	-----	-----	-----		
Πετροπελεκηταί, κτίσται, και καμιαναδοποιοί.....	258	-----	-----	----	22	----

	άρ.	θήλεις	άρ.	θήλεις		
Χρωματιστά οικοδομών.....	1	----	----	-----		
Χειροτέχναι, βιομήχανοι, εργοστα- σιάρχαι, άνευ άλλης ειδικεύσεως	---	----	-----	10		
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ IV - ΜΕΤΑΦΟΡΑ						
Λιμενάρχαι, εφοπλισταί, εμπορο- ναυτικοί λεμβούχοι κλπ. (πλοηγοί)	2	-----	-----	----		
Αχθοφόροι, εκφορτωταί πλοίων, ή αμαξών μετακομισταί, υδροφόροι κλπ.....	14	----	-----	-----		
Ταχυδρομεία και τηλέγραφοι	6	----	5	-----		
Αμαξηλάται και παραγωγείς	--	----	--	----	1	---
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ V - ΕΜΠΟΡΙΟΝ						
Εμπόριον υφασμάτων, ετοιμών ενδυ- μάτων, ψιλικών, χειροκτίων, ασπρο- ρούχων, ειδών συρμού κλπ.	-----	----	----	---	8	---
Ξενοδοχεία, καφενεία, εστιατόρια, ποτοποιεία.....	30	-----	58	-----	67	---
Έμποροι, πωληταί, μεταπράται άνευ άλλης ειδικεύσεως.....	-----	1				
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ VI – ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΥΝΑΜΙΣ						
Χωροφυλακή και Αστυνομία	20	-----	20	-----	18	---
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ VII – ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ						
Υπηρεσία της Πολιτείας	4	-----	-----	-----		
Υπηρεσία των Δήμων	10	-----	8	-----	16	---
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ VIII –ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ, ΚΛΗΡΟΣ						
Ορθόδοξος κλήρος.....	12	5	10	10	17	---
ΔΙΚΑΣΤΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ						
Δικαστικά αρχαί και μέλη των δικα- στηρίων παντός βαθμού.....	1	---	---	---		
Δικηγόροι	6	---	4	---	4	---
Άλλοι δικαστικοί (συμβολαιογρά- φοι, κλητήρες, γραφείς κλπ)	12	---	5	---	3	---
ΙΑΤΡΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ						
Ιατροί και χειρουργοί.....	9	---	4	-----	2	---
Μαΐαι	---	32	---	12		
Διδασκαλικά επαγγέλματα	40	10	---	14	5
Μεταφρασταί, ερμηνευταί, Αντιγραφείς.....	3	-----	-----	-----		
Φωτογράφοι, ζωγράφοι, γλύπται, σχεδιασταί κλπ.	7	-----	----	-----		
Μουσικοί, ηθοποιοί, αιδοί, χορευταί κλπ.	3	----	----	----		
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΙΧ –ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΑΙ						
Κτηματία ζώντες κυρίως εκ των ει- σοδημάτων και των ενοικίων των Ακινήτων αυτών μέτοχοι εταιριών και συνταξιούχοι.....	32	---	----	----	5	---

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ X - ΟΙΚΙΑΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

Μέλη της οικογενείας επιδοσόμενα

Εις τας οικιακάς εργασίας.....	----	8.900	---	3.008	----	3.610
Άλλοι οικέται	49	----	---	---	---	----

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ XI –
-ΓΕΝΙΚΑΙ ΔΗΛΩΣΕΙΣ

Υπάλληλοι άνευ άλλης δηλώσεως	2	----	---	---	---	---
Εργάται ημερόμισθοι, υπηρετάι						
Καταστημάτων, ξενοδοχείων κλπ.	231	131	135	15	---	90

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ XII – ΑΕΡΓΟΙ
ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ

Άτομα άνευ επαγγέλματος.....	47	9	---	----	---	---
Παίδες εν μικρά ηλικία άνευ επαγγέλματος.....	2.136	2.756	840	823	350	640
Μαθηταί και σπουδασταί.....	2.212	679	900	195	261	276
Ασθενείς και φυλακισμένοι.....	14	4	---	6	----	----
Επαίται, αλήται και ιερόδουλοι...	4	---	---	---	----	---
Αγνώστου επαγγέλματος	1	---	----	---	---	---
Σύνολον					3.564	3.649

Από την απογραφή του 1881 στην απογραφή του 1900. Η φυγή των μουσουλμάνων του Μονοφατσίου.

Με τη φυγή των μουσουλμάνων κατοίκων της, ο πληθυσμός της επαρχίας Μονοφατσίου μειώθηκε κατά 4.193 άτομα. Ο Δήμος Αρκαλοχωρίου μειώθηκε κατά 1.254 άτομα και ο Δήμος Σκινιά κατά 381 άτομα. Ας δούμε όμως την πληθυσμιακή εξέλιξη ανά οικισμό.

Στο Δήμο Αρκαλοχωρίου

Το Αρκαλοχώρι στην απογραφή του 1881 είχε 212 κατοίκους (47 οικογένειες). 109 Χριστιανούς (60 άρρενες & 49 θήλεις, οικογένειες 28). Μωαμεθανούς 103 (62 άρρενες και 41 θήλεις, οικογένειες 19). Στην απογραφή του 1900 είχε 194 χριστιανούς (103 άρρενες, 91 θήλεις) ενώ απέμειναν μόνο 6 άρρενες μωαμεθανοί. Συνολικά 200 κατοίκους.

Το Αλάγνι στην απογραφή του 1881 είχε 230 κατοίκους. Οι 188 ήταν χριστιανοί (89 άρρενες, 99 θήλεις, 47 οικογένειες) και οι 42 μωαμεθανοί (25 άρρενες, 17 θήλεις, 7 οικογένειες). Στην απογραφή του 1900 είχε 208 χριστιανούς (109 άρρενες, 99 θήλεις) ενώ δεν απέμεινε κανείς μωαμεθανός.

Η Αλητζανή στην απογραφή του 1881 δεν είχε κανένα χριστιανό κάτοικο. Κατοικούνταν από 45 οικογένειες μωαμεθανών, οι οποίες αριθμούσαν 192 ψυχές (105 άρρενες και 87 θήλεις). Στην απογραφή του 1900 ο πληθυσμός εκενώθηκε. Εγκαταστάθηκαν 15 χριστιανοί (9 άρρενες, 6 θήλεις) ενώ απέμειναν μόνο 8 μωαμεθανοί (7 άρρενες, 1 θήλεις). Συνολικά είχε 23 κατοίκους.

Οι Αμουργέλες, ανήκαν στο δήμο Τεφελίου, στην απογραφή του 1881 δεν είχαν χριστιανούς κατοίκους. Είχαν 128 μωαμεθανούς (67 άρρενες και 61 θήλεις, 29 οικογένειες). Στην απογραφή του 1900 είχαν 6 χριστιανούς (5 άρρενες, 1 θήλεις) ενώ απέμειναν μόνο 28 μωαμεθανοί (24 άρρενες, 4 θήλεις). Συνολικά 34 κάτοικοι.

Το Αποσελέμι στην απογραφή του 1900 είχε 3 άρρενες χριστιανούς ενώ απέμειναν μόνο 13 μωαμεθανοί (11 άρρενες, 2 θήλεις). Συνολικά 16 κάτοικοι.

Τα Αρμανώγεια, ανήκαν στο δήμο Τεφελίου, στην απογραφή του 1881 δεν είχαν χριστιανούς κατοίκους. Κατοικούνταν από 38 μωαμεθανούς (22 άρρενες και 16 θήλεις, 11 οικογένειες). Στην απογραφή του 1900 δεν είχαν καθόλου χριστιανούς ενώ απέμειναν μόνο 3 άρρενες μωαμεθανοί. Συνολικά 3 κάτοικοι.

Η Βιτσιλιά στην απογραφή του 1881 είχε 63 κατοίκους. Οι 7 ήταν χριστιανοί (6 άρρενες, 1 θήλεις, 1 οικογένεια) και οι 56 μωαμεθανοί (27 άρρενες και 29 θήλεις, 14 οικογένειες). Στην απογραφή του 1900 είχε 2 άρρενες χριστιανούς ενώ απέμειναν μόνο 10 άρρενες μωαμεθανοί. Συνολικά 12 κάτοικοι.

Το Γάσι στην απογραφή του 1881 είχε 172 κατοίκους, εκ των οποίων ο ένας μόνο χριστιανός (άρρεν). Οι 171 μωαμεθανοί (92 άρρενες και 79 θήλεις, 41 οικογένειες). Στην απογραφή του 1900 είχε 5 χριστιανούς (4 άρρενες, 1 θήλεις) ενώ απέμειναν μόνο 22 μωαμεθανοί (21 άρρενες, 1 θήλεις).

Η Ζίντα στην απογραφή του 1900 είχε 25 χριστιανούς (13 άρρενες, 12 θήλεις) ενώ απέμειναν μόνο 21 μωαμεθανοί (19 άρρενες, 2 θήλεις). Συνολικά 46 κάτοικοι.

Το Καλό Χωριό στην απογραφή του 1881 κατοικούνταν αμιγώς από μωαμεθανούς. Οι κάτοικοι ήταν 137 και οι οικογένειες 33 (67 άρρενες μωαμεθανοί, 70 θήλεις). Στην απογραφή του 1900 είχε 5 άρρενες χριστιανούς ενώ απέμειναν μόνο 16 άρρενες μωαμεθανοί. Συνολικά 21 κάτοικοι.

Το Μιλιαρίσι στην απογραφή του 1881 είχε 30 κατοίκους, 5 χριστιανούς και 25 μωαμεθανούς. Οι 5 χριστιανοί αποτελούσαν μια οικογένεια (2 άρρενες, 3 θήλεις). Οι μωαμεθανοί 10 άρρενες και 15 θήλεις, 7 οικογένειες). Στην απογραφή του 1900 δεν είχε χριστιανούς ενώ απέμειναν μόνο 8 άρρενες μωαμεθανοί.

Η Μουσουτά στην απογραφή του 1881 είχε 20 οικογένειες με 79 κατοίκους. Οι χριστιανοί ήταν 16 (10 άρρενες, 6 θήλεις, 5 οικογένειες). Οι μωαμεθανοί ήταν 63 (33 άρρενες, 30 θήλεις, 15 οικογένειες). Στην απογραφή του 1900 είχε 39 χριστιανούς (25 άρρενες, 14 θήλεις) ενώ απέμειναν μόνο 6 άρρενες μωαμεθανοί. Συνολικά 45 κάτοικοι.

Ο Μπαδιάς και η Αγία Σεμνή είχαν το 1881, 190 κατοίκους στη συντριπτική τους πλειοψηφία μωαμεθανοί. Οι κάτοικοι του Μπαδιά ήταν 106. Οι μωαμεθανοί 95 (52 άρρενες, 43 θήλεις, 23 οικογ.) και οι χριστιανοί μία οικογένεια αποτελούμενη από 2 άρρενες και 7 θήλεις). Η Αγία Σεμνή στην απογραφή του 1881 κατοικούνταν μόνο από μωαμεθανούς 84 συνολικά (19 οικογένειες, 38 άρρενες, 46 θήλεις κατοίκους). Στην απογραφή του 1900 απογράφονται μαζί έχοντας ένα άρρενα χριστιανό και 18 μωαμεθανούς (16 άρρενες και 2 θήλεις).

Ο Νίσιπτας στην απογραφή του 1881 είχε 17 κατοίκους, 1 χριστιανό (άρρενα) και 16 μωαμεθανούς. Οι μωαμεθανοί ήταν 3 οικογένειες (9 άρρενες, 7 θήλεις). Στην απογραφή του 1900 είχε 4 άρρενες χριστιανούς ενώ δεν απέμεινε κανείς μωαμεθανός.

Τα Πάρτιρα το 1881 είχαν 135 κατοίκους. Οι 7 ήταν χριστιανοί (2 οικογένειες αποτελούμενες από 5 άρρενες, 2 θήλεις) και οι 128 μωαμεθανοί (32 οικογένειες, 77 άρρενες και 51 θήλεις). Στην απογραφή του 1900 είχαν 49 χριστιανούς (25 άρρενες και 24 θήλεις), ενώ απέμειναν 23 άρρενες μωαμεθανοί. Σύνολο πληθυσμού 72 κάτοικοι.

Ο Πατσίδερος στην απογραφή του 1881 είχε 166 κατοίκους. Οι 160 ήταν χριστιανοί και οι 6 μωαμεθανοί. Οι χριστιανοί, (36 οικογένειες, 97 άρρενες, 63 θήλεις). Οι μωαμεθανοί ήταν 2 οικογένειες (2 άρρενες, 4 θήλεις). Στην απογραφή του 1900 κατοικούνταν κατ' αποκλειστικότητα από χριστιανούς 204 (95 άρρενες, 109 θήλεις).

Η Πισκοπή στην απογραφή του 1881 είχε 49 κατοίκους, οι 48 μωαμεθανοί και ο ένας χριστιανός. Από τους 48 μωαμεθ. οι 23 ήταν άρρενες και οι 25 θήλεις (12

οικογένειες). Στην απογραφή του 1900 είχε 6 χριστιανούς (4 άρρενες, 2 θήλεις) και 7 άρρενες μωαμεθανούς.

Το Πυράθι στην απογραφή του 1881 είχε 74 κατοίκους, όλους μωαμεθανούς (44 άρρενες, 30 θήλεις, 17 οικογένειες). Στην απογραφή του 1900 είχε 11 χριστιανούς (8 άρρενες και 3 θήλεις), ενώ απέμειναν μόνο 5 άρρενες μωαμεθανοί.

Ο Στείρωνας στην απογραφή του 1881 είχε μόνο μωαμεθανούς κατοίκους 67 τον αριθμό (36 άρρενες, 31 θήλεις, 15 οικογένειες). Στην απογραφή του 1900 κατοικούνταν από 33 χριστιανούς (14 άρρενες, 19 θήλεις). Οι μωαμεθανοί ήταν 11 (9 άρρενες 2 θήλεις).

Το Τεφέλι στην απογραφή του 1881 είχε 231 κατοίκους σχεδόν όλους μωαμεθανούς (4 χριστιανοί, 227 μωαμεθανοί) και 57 οικογένειες (1 χριστ., 56 μωαμεθανούς). Στην απογραφή του 1900 είχε 27 χριστιανούς (18 άρρενες και 9 θήλεις), ενώ απέμειναν μόνο 23 μωαμεθανοί (21 άρρενες, 2 θήλεις).

Το Χαλασό στην απογραφή του 1881 είχε 62 κατοίκους (58 μωαμεθ. και 4 χριστιανούς άρρενες). Οι μωαμεθ. ήταν 32 άρρενες, 26 θήλεις, οικογένειες 15. Στην απογραφή του 1900 είχε 27 χριστιανούς (16 άρρενες και 11 θήλεις), ενώ απέμειναν μόνο 10 άρρενες μωαμεθανοί.

Η Χανδρού και η Πουλιά το 1881 κατοικούνταν από 166 μωαμεθανούς κατοίκους και απογράφονται χωριστά. Οι Κάτω Πουλιαίς 48 κάτοικοι (27 άρρενες, 21 θήλεις, 13 οικογ.), οι Απάνω Πουλιαίς 72 κάτοικοι (36 άρρενες, 36 θήλεις, 20 οικογένειες) και η Χανδρού 46 κάτοικοι (26 άρρενες, 20 θήλεις, 11 οικογένειες). Το 1900 απογράφονται μαζί έχοντας μόνο 4 άρρενες χριστιανούς, ενώ είχαν απομείνει 33 άρρενες μωαμεθανοί.

Το Χουμέρι στην απογραφή του 1881 είχε 119 κατοίκους στη συντριπτική τους πλειοψηφία μωαμεθανούς. Οι χριστιανοί ήταν 14 (8 άρρενες, 6 θήλεις, 3 οικογ.) και οι 105 μωαμεθανοί (53 άρρενες, 52 θήλεις, 24 οικογένειες). Στην απογραφή του 1900 είχε 13 χριστιανούς (9 άρρενες και 4 θήλεις), ενώ δεν απέμεινε κανείς μωαμεθανός.

Το σύνολο του πληθυσμού στο Δήμο Αρκαλοχωρίου στην απογραφή του 1881 ήταν 2.456 κάτοικοι. Απ' αυτούς χριστιανοί ήσαν οι 590 (328 άρρενες, 262 θήλεις, 140 οικογ.) και οι 1866 μωαμεθανοί (988 άρρενες, 878 θήλεις και 455 οικογ.). Το έτος 1900 εξ' αιτίας της μετανάστευσης των μωαμεθανών ο πληθυσμός μειώθηκε στους 1302 κατοίκους. Οι χριστιανοί ήταν 973 (528 άνδρες, 445 θήλεις) και οι μωαμεθανοί 329 (293 άρρενες και 36 θήλεις).

Στο Δήμο Σκινιά

Ο Σκινιάς είχε το 1881 222 κατοίκους. Όλοι ήταν χριστιανοί (110 άρρενες, 112 θήλεις, 57 οικογένειες). Στην απογραφή του 1900 είχε 319 χριστιανούς κατοίκους (147 άρρενες, 172 θήλεις). Οι μωαμεθανοί κάτοικοι ήταν μόνο 2 άρρενες. Συνολικά δηλαδή ο Σκινιάς είχε 321 κατοίκους.

Τα Άνω Καστελλιανά απογράφονται το 1881 ενιαία με τα Κάτω Καστελλιανά, έχοντας μόνο χριστιανούς κατοίκους, 224 συνολικά (115 άρρενες, 109 θήλεις, 58 οικογένειες) Στην απογραφή του 1900 είχαν 155 κατοίκους (66 άρρενες 89 θήλεις). Δεν κατοικούνταν από μωαμεθανούς. Τα Κάτω Καστελλιανά στην απογραφή του 1900 είχαν 187 κατοίκους (93 άρρενες, 94 θήλεις). Δεν κατοικούνταν από μωαμεθανούς.

Οι Βακιώτες το 1881 είχαν 67 κατοίκους. Οι 21 ήταν χριστιανοί (13 άρρενες, 8 θήλεις, 5 οικογ.) και 46 μωαμεθανούς (12 οικογέν. με 24 άρρενες, 22 θήλεις). Το 1900 είχαν 34 χριστιανούς κατοίκους (23 άρρενες, 11 θήλεις). Κατοικούνταν επίσης από 5 άρρενες μωαμεθανούς.

Η Γαρούπα και το Κατσικάλι το 1881 είχαν 267 κατοίκους όλους μωαμεθανούς. Απογράφονται χωριστά. Η Γαρίπα (Άνω και Κάτω) έχει 205 κατοίκους (47 οικογένειες, 111 άρρενες, 94 θήλειες). Το Κατσικάλι έχει 62 κατοίκους (20 οικογένειες, 30 άρρενες, 32 θήλειες). Το 1900 απογράφονται μαζί έχοντας 23 χριστιανούς κατοίκους (14 άρρενες, 9 θήλειες) και 29 μωαμεθανούς, όλους άρρενες.

Το Δεμάτι το 1881 είχε 185 κατοίκους. Οι 182 είναι χριστιανοί (96 άρρενες, 86 θήλειες 44 οικογένειες) και οι 3 μωαμεθ. (1 άρρεν, 2 θήλειες). Στην απογραφή του 1900 είχε 251 χριστιανούς κατοίκους (130 άρρενες, 121 θήλειες). Ένας μωαμεθανός κατοικούσε μόνο στο Δεμάτι.

Το Δραπέτι είχε το 1881, 87 κατοίκους . Οι 79 χριστιανοί (18 οικογ., 34 άρρενες, 45 θήλειες) και οι 8 μωαμεθανοί (2 οικογ. , 2 άρρενες, 6 θήλειες). Στην απογραφή του 1900 είχε 116 χριστιανούς κατοίκους (50 άρρενες, 66 θήλειες). Κατοικούνταν επίσης από 1 μωαμεθανό άρρενα κάτοικο.

Το Ίνι στην απογραφή του 1881 κατοικούνταν από 150 ψυχές. Οι 129 χριστιανοί (34 οικογ., 68 άρρενες, 61 θήλειες) και οι 21 μωαμεθανοί (5 οικογ., 13 άρρενες, 8 θήλειες). Στην απογραφή του 1900 είχε 189 χριστιανούς κατοίκους (99 άρρενες, 90 θήλειες). Δεν υπήρχαν μωαμεθανοί κάτοικοι στο Ίνι.

Τα Καλύβια είχαν το 1881, 143 κατοίκους. Οι 133 χριστιανοί (44 οικογ., 67 άρρενες, 66 θήλειες) και οι 10 μωαμεθανοί (5 οικογ., 4 άρρενες, 10 θήλειες). Στην απογραφή του 1900 είχαν 197 χριστιανούς κατοίκους. (106 άρρενες, 91 θήλειες). Απογράφηκαν μόνο δύο μωαμεθανοί κάτοικοι.

Η Λαγούτα το 1881 είχε 150 κατοίκους, όλους μωαμεθανούς (40 οικογ., 84 άρρενες, 66 θήλειες). Στην απογραφή του 1900 είχε κυριολεκτικά αδειάσει. Κατοικούνταν από 2 χριστιανές γυναίκες και 16 μωαμεθανούς (13 άρρενες και 3 θήλειες).

Η Μαχαιρά και το Μιτσιτσίρι στην απογραφή του 1881 είχαν 250 κατοίκους στη συντριπτική τους πλειοψηφία μωαμεθανοί και απογράφονται χωριστά. Η Μαχαιρά είχε 226 κατοίκους (54 οικογ.). Οι μωαμεθανοί ήσαν 200 (107 άρρενες, 93 θήλειες), ενώ οι χριστιανοί 26 (6 οικογ., 17 άρρενες, 7 θήλειες). Το Μιτσιτσίρι χωριό νοτιοδυτικά της Μαχαιράς είχε 24 ψυχές (όλοι μωαμεθανοί, 7 οικογ., 12 άρρενες, 12 θήλειες). Το 1900 απογράφονται από κοινού έχοντας 56 χριστιανούς κατοίκους (27 άρρενες και 27 θήλειες). Από τους 224 μωαμεθανούς απέμειναν μόνο 8 άρρενες μωαμεθανοί.

Το Μοναστηράκι το 1881 είχε μόνο μωαμεθανούς κατοίκους, 47 στον αριθμό (13 οικογ., 25 άρρενες, 22 θήλειες). Το 1900 δεν υπήρχε κανένας χριστιανός κάτοικος, ενώ απέμειναν 12 μωαμεθανοί (11 άρρενες και 1 θήλυ).

Η Παναγία του Τσουτσούρου δεν απογράφεται το 1881. Το 1900 έχει 2 άρρενες χριστιανούς (μάλλον ήταν μοναχό).

Η Τρουλωτή το 1881 είχε 69 κατοίκους. Οι 65 μωαμεθανοί (12 οικογ., 38 άρρενες, 27 θήλειες) και οι 4 χριστιανοί (1 οικογ., 2 άρρενες, 2 θήλειες). Το 1900 είχε μόνο 2 άρρενες χριστιανούς και 14 μωαμεθανούς (12 άρρενες και 2 θήλειες).

Τα Φαβριανά το 1881 είχαν 37 κατοίκους. Οι 29 χριστιανοί (6 οικογ., 15 άρρενες, 14 θήλειες) και 8 μωαμεθανοί (3 οικογ., 6 άρρενες, 2 θήλειες). Το 1900 είχαν μόνο χριστιανούς κατοίκους 118 στον αριθμό (56 άρρενες, 62 θήλειες).

Ο οικισμός Φιλίππου είχε 111 κατοίκους στην απογραφή του 1881. Οι 96 ήταν μωαμεθανοί (24 οικογ., 49 άρρενες, 47 θήλειες) και οι 15 χριστιανοί (5 οικογ., 13 άρρενες, 2 θήλειες). Το 1900 είχε 4 άρρενες χριστιανούς και 9 άρρενες μωαμεθανούς.

Η Μονή των Αγίων Αποστόλων δεν απογράφεται το 1881. Το 1900 είχε μόνο χριστιανούς κατοίκους 11 άρρενες και 5 θήλειες.

Απογράφεται στο Δήμο Σκινιά το χωριό Κακού με 83 μωαμεθανούς κατοίκους (23 οικογ., 48 άρρενες, 35 θήλεις). Σημ. το Κακό Χωριό (Μεταξοχώρι) απογράφεται χωριστά στο δήμο Τεφελίου.

Συνολικά ο Δήμος Σκινιά κατά την απογραφή του 1881 είχε 2.142 κατοίκους ισομερώς κατανομημένους στα δύο θρησκευόμενα. 1064 χριστιανοί (278 οικογ., 550 άρρενες, 514 θήλεις) και 1078 μωαμεθανοί (274 οικογ., 586 άρρενες , 492 θήλεις). Το 1900 είχε 1770 κατοίκους. Οι χριστιανοί ήταν 1671 (832 άνδρες και 839 γυναίκες) και οι μωαμεθανοί που απέμειναν ήταν 99 (93 άρρενες και 6 θήλεις).

ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΕΔΙΑΔΟΣ

Δήμος Παναγιάς

Σύμφωνα με την απογραφή του 1881 στην Παναγιά κατοικούσαν 570 ψυχές. Οι 440 κάτοικοι ήταν χριστιανοί (110 οικογ., 206 άρρενες, 234 θήλεις) και οι 130 μωαμεθανοί (35 οικογ., 70 άρρενες, 60 θήλεις). Στην απογραφή του 1900 απογράφονται 576 κάτοικοι. Απ' αυτούς οι χριστιανοί ήταν 570 (286 άρρενες και 284 θήλεις), ενώ απογράφονται και 6 άρρενες μουσουλμάνοι.

Η Αρμάχα το 1881 είχε 77 κατοίκους, όλους χριστιανούς (17 οικογ., 36 άρρενες, 46 θήλεις). Το 1900 είχε μόνο χριστιανούς κατοίκους 106 (55 άρρενες, 51 θήλεις).

Η Αυλή ήταν αμιγώς μωαμεθανικό χωριό. Στην απογραφή του 1881 είχε 154 κατοίκους. Οι 150 μωαμεθανοί (44 οικογ., 83 άρρενες , 67 θήλεις) και 4 χριστιανοί (3 άρρενες, 1 θήλυ). Το 1900 είχαν απομείνει 39 μωαμεθανοί (23 άρρενες, 16 θήλεις). Δεν είχε έρθει ακόμη κανένας χριστιανός να εγκατασταθεί.

Το Γεράκι το 1881 είχε 293 κατοίκους, όλους χριστιανούς (62 οικογ., 159 άρρενες, 134 θήλεις). Στην απογραφή του 1900 είχε 367 κατοίκους (196 άρρενες, 171 θήλεις). Μωαμεθανοί δεν κατοικούσαν στο Γεράκι.

Η Έμπαρος το 1881 είχε 417 κατοίκους. Οι χριστιανοί ήσαν 95 (51 άνδρες και 44 γυναίκες) ενώ οι μωαμεθανοί ήσαν 322 (165 άνδρες και 157 γυναίκες). Στην απογραφή του 1900 είχε 131 χριστιανούς κατοίκους (71 άρρενες, 60 θήλεις). Οι μωαμεθανοί που απέμειναν ήταν 14, όλοι άρρενες.

Το Θωμαδιανώ το 1881 είχε 96 κατοίκους. Οι 64 χριστιανοί (15 οικογ., 27 άρρενες, 37 θήλεις) και οι 32 μωαμεθανοί (7 οικογ., 16 άρρενες, 16 θήλεις). Στην απογραφή του 1900 είχε 65 κατοίκους (35 άρρενες, 30 θήλεις). Μωαμεθανοί δεν κατοικούσαν στο Θωμαδιανώ.

Το Καραβάδω το 1881 είχε 89 κατοίκους όλους χριστιανούς (24 οικογ., 51 άρρενες, 38 θήλεις). Στην απογραφή του 1900 είχε 170 κατοίκους (87 άρρενες, 83 θήλεις). Μωαμεθανοί δεν κατοικούσαν στο Καραβάδω.

Οι Κασάνοι το 1881 είχαν 238 κατοίκους. Οι 172 ήταν χριστιανοί (48 οικογ., 88 άρρενες, 84 θήλεις) και οι 56 μωαμεθανοί (16 οικογ. 26 άρρενες, 30 θήλεις). Στην απογραφή του 1900 είχαν 234 κατοίκους (113 άρρενες, 121 θήλεις). Οι μωαμεθανοί που απέμειναν ήταν 4 (3 άρρενες 1 θήλυ).

Το Κατωφύγι το 1881 είχε 100 κατοίκους (46 άνδρες και 54 γυναίκες). Στην απογραφή του 1900 είχε 140 κατοίκους (60 άρρενες, 80 θήλεις). Μωαμεθανοί δεν κατοικούσαν στο Κατωφύγι.

Η Μαθιά το 1881 είχε μόνο χριστιανούς κατοίκους, 187 στον αριθμό (42 οικογ, 96 άρρενες, 91 θήλεις). Στην απογραφή του 1900 είχε 177 κατοίκους (92 άρρενες, 85 θήλεις). Μωαμεθανοί δεν απογράφονται.

Η Μάρθα το 1881 είχε 171 κατοίκους. Οι χριστιανοί ήταν 159 (86 άνδρες και 73 γυναίκες) και μωαμεθανοί 12 (5 άνδρες και 7 γυναίκες). Στην απογραφή του 1900 είχε 243 κατοίκους (116 άρρενες, 127 θήλεις). Μωαμεθανοί δεν απογράφονται.

Το Μιλλιαράδω το 1881 είχε 185 κατοίκους (102 άνδρες και 83 γυναίκες), όλοι χριστιανοί. Στην απογραφή του 1900 είχε 273 κατοίκους (144 άρρενες, 129 θήλεις). Μωαμεθανοί δεν κατοικούσαν στο Μιλλιαράδω.

Ο Νιπηδιτός το 1881 είχε 199 κατοίκους, όλους χριστιανούς (45 οικογ., 99 άρρενες, 100 θήλεις). Στην απογραφή του 1900 είχε 254 κατοίκους (120 άρρενες, 134 θήλεις). Μωαμεθανοί δεν κατοικούσαν στο Νιπηδιτό.

Ο Ξενιάκος στην απογραφή του 1881 είχε 156 κατοίκους, όλοι ήταν χριστιανοί (74 άνδρες και 82 γυναίκες). Το 1900 απογράφονται 238 κάτοικοι ισόποσα κατανεμημένοι (119 άνδρες και 119 γυναίκες !). Ένας άρρενας μωαμεθανός κατοικούσε στον Ξενιάκο.

Τα Ρουσοχώρια ήταν αμιγώς μωαμεθανικό χωριό. Στην απογραφή του 1881 κατοικούσαν 277 ψυχές. Οι 274 μωαμεθανοί (75 οικογένειες, 141 άρρενες, 133 θήλεις) οι 3 χριστιανοί (1 οικογ., 1 άρρεν, 2 θήλεις). Στην απογραφή του 1900 δεν κατοικούνταν από κανένα χριστιανό, ενώ οι μωαμεθανοί που απέμειναν ήταν 44 . (37 άρρενες και 7 θήλεις).

Το Αφρατί το 1881 είχε 65 κατοίκους, όλοι χριστιανοί (27 άνδρες, 38 γυναίκες). Στην απογραφή του 1900 είχε 110 κατοίκους, όλους χριστιανούς (52 άρρενες, 58 θήλεις).

Συνολικά ο Δήμος Παναγιάς κατά την απογραφή του 1881 είχε 3.264 κατοίκους. Οι χριστιανοί ήταν 2.288 (554 οικογ., 1.152 άρρενες, 1.136 θήλεις) και οι μωαμεθανοί 976 (255 οικογένειες, 506 άρρενες, 470 θήλεις). Το 1900 είχε 3.186 κατοίκους. Οι Χριστιανοί ήταν 3.078 (1546 άρρενες, 1532 θήλεις) ενώ οι μωαμεθανοί 108 (84 άρρενες, 24 θήλεις) κυρίως στα χωριά Αυλή, Ρουσοχώρια και Έμπαρο.

Ο Δήμος Καστελλίου

Απαρτιζόταν από 23 οικισμούς.

Το Καστέλλι στην απογραφή του 1881 είχε 644 κατοίκους. Οι 526 ήταν χριστιανοί (138 οικογένειες, 274 άρρενες, 252 θήλεις) και οι 118 μωαμεθανοί (25 οικογένειες, 62 άρρενες, 56 θήλεις).

Το Καρδουλιανώ είχε 90 κατοίκους στην απογραφή του 1881. Οι 18 ήταν χριστιανοί (4 οικογ., 10 άρρενες, 8 θήλεις) και οι 72 μωαμεθανοί (17 οικογ., 35 άρρενες, 37 θήλεις).

Το Γαλενιανώ είχε το 1881 27 χριστιανούς κατοίκους (5 οικογ., 14 άρρενες, 13 θήλεις).

Το Βαρβάρων στην απογραφή του 1881 είχε 262 απόλυτα ισομερώς κατανεμημένους ανά θρήσκευμα. 131 χριστιανούς (29 οικογ., 65 άρρενες, 66 θήλεις) και 131 μωαμεθανούς (30 οικογ., 66 άρρενες , 65 θήλεις).

Το χωριό Αγία Παρασκευή το 1881 είχε 98 κατοίκους, όλους χριστιανούς. (21 οικογένειες, 49 άρρενες, 49 θήλεις).

Το Λιλιανώ το 1881 κατοικούνταν από 93 ψυχές (οικογένειες 19, άρρενες 44, θήλεις 49).

Το Θραψανό ήταν το μεγαλύτερο χωριό του Δήμου. Κατοικούνταν από 861 κατοίκους σχεδόν όλους χριστιανούς. Οι χριστιανοί ήταν 854 (184 οικογένειες, άρρενες 423, θήλεις 431) και οι μωαμεθανοί 7 (2 οικογ., 5 άρρενες, 2 θήλεις).

Ο οικισμός Μουκτάρων το 1881 είχε 364 κατοίκους. Οι 306 ήταν χριστιανοί (68 οικογέν., 148 άρρενες, 158 θήλεις) και οι 58 μωαμεθανοί (16 οικογ., 26 άρρενες, 32 θήλεις). Το 1900 απογράφονται 396 κάτοικοι. Απ' αυτούς χριστιανοί ήταν 392 (197 άρρενες, θήλεις 195) και 4 άρρενες μωαμεθανοί.

Ο οικισμός Μπιτζαριανώ το 1881 είχε 55 χριστιανούς κατοίκους (12 οικογένειες, 27 άρρενες, 28 θήλεις). Το 1900 απογράφεται μαζί με το γειτονικός οικισμός Τζίγκουνας έχοντας 122 κατοίκους όλους χριστιανούς (53 άρρενες, 69 θήλεις).

Ο Ξειδάς κατά την απογραφή του 1881 είχε 417 χριστιανούς κατοίκους (85 οικογ., 208 άρρενες, 217 θήλεις). Το 1900 απογράφονται 533 κάτοικοι, όλοι χριστιανοί (273 άρρενες, 260 θήλεις).

Το Πηγαϊδούρι στην απογραφή του 1881 είχε 232 κατοίκους. Οι 206 ήταν χριστιανοί (50 οικογ., 99 άρρενες, 107 θήλεις) και οι 26 μωαμεθανοί (13 άρρενες, 13 θήλεις). Το 1900 απογράφονται 191 κάτοικοι. Οι 190 είναι χριστιανοί (90 άρρενες, 100 θήλεις και ο 1 μωαμεθανός (άρρενας).

Ο Σαμπάς κατά την απογραφή του 1881 είχε μόνο χριστιανούς κατοίκους 98 στον αριθμό (19 οικογ., 59 άρρενες, 39 θήλεις). Το 1900 απογράφονται 172 κάτοικοι, όλοι χριστιανοί (100 άρρενες, 72 θήλεις).

Το Σκλαβεροχώρι στην απογραφή του 1881 είχε 53 κατοίκους. Οι 32 ήταν χριστιανοί (9 οικογ., 14 άρρενες, 18 θήλεις) και οι 21 μωαμεθανοί (5 οικογ., 12 άρρενες, 9 θήλεις). Το 1900 απογράφονται 46 κάτοικοι. Οι 32 είναι χριστιανοί (18 άρρενες, 24 θήλεις και ο 4 μωαμεθανοί (3 άρρενες, 1 θήλη).

Το Σμάρι στην απογραφή του 1881 είχε 375 κατοίκους, όλους χριστιανούς (88 οικογένειες, 202 άρρενες, 173 θήλεις). Το 1900 απογράφονται 486 κάτοικοι, όλοι χριστιανοί (229 άρρενες, 257 θήλεις).

Το Σπυριδιανώ το 1881 είχε 18 κατοίκους χριστιανούς (4 οικογ., 9 άρρενες, 9 θήλεις). Το 1900 απογράφονται 21 κάτοικοι, όλοι χριστιανοί (11 άρρενες, 10 θήλεις).

Η Μονή Βιδιανή Καλλέργη δεν απογράφεται το 1881. Το 1900 απογράφονται 15 χριστιανοί (10 άρρενες, 5 θήλεις). Μάλλον ήταν μοναχοί & μοναχές.

Οι Ζωφόροι είχαν 245 κατοίκους το 1881. Οι 187 ήταν χριστιανοί (45 οικογ., 96 άρρενες, 91 θήλεις) και οι 58 μωαμεθανοί (14 οικογ., 30 άρρενες, 28 θήλεις).

Ο οικισμός Λαγού κατοικούνταν το 1881 από 42 ψυχές (οικογ. 10, 24 άρρενες, 18 θήλεις).

Οι Αποστόλοι ήταν το τρίτο σε πληθυσμό χωριό του Δήμου μετά το Θραψανό και το Καστέλλι. Είχαν 529 κατοίκους. Οι 419 ήταν χριστιανοί (92 οικογ., 193 άρρενες, 226 θήλεις) και οι 110 μωαμεθανοί (28 οικογ., 56 άρρενες, 56 θήλεις).

Το Διαβαϊδέ είχε το 1881 127 κατοίκους. Οι χριστιανοί ήταν 97 (21 οικογ., 49 άρρενες, 48 θήλεις) και οι 30 μωαμεθανοί (8 οικογ., 16 άρρενες, 14 θήλεις).

Το χωριό Καρουζανώ είχε το 1881 105 κατοίκους όλους χριστιανούς. (23 οικογ., 49 άρρενες, 56 θήλεις).

Το Αμαριανώ κατοικούνταν το 1881 μόνο από χριστιανούς κατοίκους (312) . Οι οικογένειες ήταν 73, άρρενες κάτοικοι 151, θήλεις 161).

Η Κασταμονίτσα το 1881 είχε 320 κατοίκους, όλους χριστιανούς (οικογ. 62, 166 άρρενες , 154 θήλεις).

Οι Ασκοί είχαν 228 κατοίκους το 1881, όλους χριστιανούς (48 οικογένειες, 129 άρρενες, 99 θήλεις).

Συνολικά ο Δήμος Καστελλίου το 1881 είχε 5.564 κατοίκους στη συντριπτική τους πλειοψηφία χριστιανούς. Οι 4.964 ήταν χριστιανοί (1.109 οικογένειες, 2.502 άρρενες, 2.462 θήλεις) και οι 631 μωαμεθανοί (οικογένειες 145, 321 άρρενες, 310 θήλεις). Το 1900 είχε 6.478 κατοίκους. Χριστιανοί ήταν 6.435 (3.080 άρρενες, 3.355 θήλεις) και 43 μωαμεθανοί (39 άρρενες, 4 θήλεις).

Ο πληθυσμός της επαρχίας Βιάννου το 1881 ήταν 6.773 κάτοικοι (3.402 άνδρες και 3.371 γυναίκες). Απ' αυτούς οι χριστιανοί ήταν 5.987 και οι μωαμεθανοί 786 και ζούσαν στα χωριά Βιάννος (Άνω και Κάτω) και Χόνδρος. Το έτος 1900 απογράφηκαν 7.213 άνθρωποι (7.181 χριστιανοί, 32 μωαμεθανοί).

Σε σύγκριση με την απογραφή του 1900, ο συνολικός πληθυσμός της επαρχίας Βιάννου, που το 1881 ήταν 6.773 άτομα αυξήθηκε το 1900 κατά 440, δηλ. ποσοστό 6,50 %. Οι χριστιανοί που το 1881 ήταν 5.987, αυξήθηκαν κατά 1.194 άτομα, δηλ. 19,94%. Οι μωαμεθανοί, που το 1881 ήταν 786 άτομα μειώθηκαν κατά 754 άτομα, δηλ. σε ποσοστό 95,93%

Δήμος Βιάννου

Ο Δήμος Βιάννου ήταν ένας από τους λίγους δήμους στους οποίους σημειώθηκε μείωση του πληθυσμού σε σχέση με την απογραφή του 1881. Το 1881 στο Δήμο Βιάννου απογράφηκαν 2.163 άτομα. Στην απογραφή του 1900 απογράφηκαν 1.930 άτομα. Οι χριστιανοί ήταν 1899 και οι μωαμεθανοί 31. Η μείωση ήταν 233 κάτοικοι και οφειλόταν στη φυγή των Τούρκων που κατοικούσαν στην Άνω Βιάννο, την Κάτω Βιάννο και το Χόντρο. Μόνο στο Χόντρο απογράφηκαν μωαμεθανοί το 1900. Συγκεκριμένα 31 άρρενες κάτοικοι, ενώ ένας άρρενας απογράφηκε στο Καλάμι.

Στην Άνω Βιάννο το 1881 απογράφηκαν 918 χριστιανοί (465 άνδρες και 453 θήλειες) και 335 μωαμεθανοί (167 άρρενες, 168 θήλειες) κάτοικοι. Σύνολο 1253 κάτοικοι. Το 1900 οι μωαμεθανοί έχουν εγκαταλείψει την Άνω Βιάννο και κατοικούν μόνο χριστιανοί, 840 στον αριθμό (434 άρρενες, 406 θήλειες).

Στο Βαχό το 1881 απογράφηκαν 179 κάτοικοι, όλοι χριστιανοί. Το 1900 κατοικούν μόνο χριστιανοί, 217 στον αριθμό (100 άρρενες, 117 θήλειες).

Στην Κάτω Βιάννο το 1881 απογράφηκαν 307 κάτοικοι. Οι 164 είναι χριστιανοί (85 άνδρες, 79 γυναίκες) και 143 μωαμεθανοί (83 άνδρες, 60 γυναίκες). Το 1900 κατοικούν μόνο χριστιανοί, 240 στον αριθμό ισομερώς καταναμημένοι ανά φύλο (120 άρρενες, 120 θήλειες).

Στο Λουτράκι το έτος 1900 κατοικούν μόνο χριστιανοί, 124 στον αριθμό ισομερώς καταναμημένοι ανά φύλο (62 άρρενες, 62 θήλειες).

Η Πλάκα. Συνοικία της Άνω Βιάννου απογράφεται το 1900 χωριστά. Το 1881 απογράφεται με την Άνω Βιάννο. Το 1900 είχε 260 κατοίκους (127 άρρενες, 133 θήλειες).

Ο Προφήτης Ηλίας (παρεκκλήσιον) απογράφεται με 2 άρρενες κατοίκους.

Ο Χόνδρος το 1881 είχε 424 κατοίκους. Οι χριστιανοί ήσαν 116 (52 άνδρες, 64 γυναίκες) και οι μωαμεθανοί ήταν 308 (172 άνδρες, 136 γυναίκες). Στην απογραφή του 1900 απογράφονται 216 κάτοικοι (108 άρρενες, 108 θήλειες). Απογράφονται επίσης 31 μωαμεθανοί κάτοικοι.

Δήμος Αγίου Βασιλείου

Κατά την απογραφή του 1881 δεν απογράφεται κανένας μωαμεθανός στο Δήμο Αγίου Βασιλείου. Στην απογραφή του 1881 ο Άγιος Βασίλειος είχε 407 κατοίκους (204 άνδρες, 203 γυναίκες). Το 1900 είχε 530 κατοίκους όλους χριστιανούς (248 άρρενες και 282 θήλειες).

Στην απογραφή του 1881 ο Αμιράς είχε 586 κατοίκους (297 άνδρες, 289 γυναίκες). Το 1900 είχε 688 κατοίκους όλους χριστιανούς (338 άρρενες και 350 θήλειες).

Το 1881 το Καλάμι είχε 344 κατοίκους (153 άνδρες, 191 γυναίκες). Το 1900 είχε 438 κατοίκους, οι 437 χριστιανοί (215 άρρενες και 222 θήλεις) και ένας μωαμεθανός.

Το Κεφαλοβρύσι είχε το 1881, 206 κατοίκους ισομερώς ανά φύλο κατανεμημένους (103 άνδρες, 103 γυναίκες). Το 1900 είχε 266 κατοίκους. (130 άρρενες και 133 θήλεις).

Στην απογραφή του 1881 ο Κρεββατάς είχε 107 κατοίκους (58 άνδρες, 49 γυναίκες). Το 1900 είχε 131 κατοίκους όλους χριστιανούς (66 άρρενες και 65 θήλεις).

Ο Πεύκος είχε στην απογραφή του 1881, 366 κατοίκους (175 άνδρες, 191 γυναίκες). Το 1900 απογράφονται 411 κάτοικοι όλοι χριστιανοί (193 άρρενες και 218 θήλεις).

Ο Συκολόγος το έτος 1881 είχε 381 κατοίκους (187 άνδρες, 194 γυναίκες). Το 1900 απογράφονται 498 κάτοικοι, όλοι χριστιανοί (250 άρρενες, 248 θήλεις)

Η Μονή του Αγίου Αντωνίου Άρβης είχε 19 άρρενες χριστιανούς κατοίκους (πιθανότατα μοναχοί).

Συνολικά ο Δήμος Αγίου Βασιλείου είχε το 1881 2.397 κατοίκους (1.177 άνδρες, 1.220 γυναίκες). Το 1900 αυξήθηκε σε 2.978 κατοίκους, είναι όλοι πλην ενός χριστιανοί (1.460 άρρενες, 1.518 θήλεις).

Δήμος Μουρνιών

Ο Δήμος Μουρνιών αποτελούνταν από τους οικισμούς : Γδόγια, Κάτω Σύμη, Μύθοι, Μύρτος, Παρσάς, Ρίζα, Χριστός. Οι κάτοικοι το 1881 ήταν 2.213 (1.111 άνδρες, 1.102 γυναίκες) όλοι χριστιανοί. Το 1900 ήταν 2.305. Όλοι ήταν χριστιανοί. Οι άρρενες 1.120 οι θήλεις 1.185.

Οι Μουρνιές είχαν το 1881, 308 κατοίκους (145 άνδρες, 163 γυναίκες). Το 1900 απογράφονται 379 (173 άρρενες, 206 θήλεις).

Τα Γδόγια είχαν το 1881, 296 κατοίκους (165 άνδρες, 131 γυναίκες). Το 1900 απογράφονται κάτοικοι 323 κάτοικοι (159 άρρενες, 164 θήλεις).

Η Κάτω Σύμη είχε το 1881, 371 κατοίκους (183 άνδρες, 188 γυναίκες). Το 1900 απογράφονται 313 κάτοικοι (156 άρρενες, 157 θήλεις).

Οι Μύθοι είχαν το 1881, 346 κατοίκους (169 άνδρες, 177 γυναίκες). Το 1900 απογράφονται 360 κάτοικοι (190 άρρενες, 170 θήλεις).

Ο Μύρτος είχε το 1881, 127 κατοίκους (61 άνδρες, 66 γυναίκες). Το 1900 απογράφονται 123 κάτοικοι (57 άρρενες, 66 θήλεις).

Ο Παρσάς το 1881 είχε 210 κατοίκους (110 άνδρες, 100 γυναίκες). Το 1900 απογράφονται 167 κάτοικοι (79 άρρενες, 88 θήλεις).

Η Ρίζα το 1881 είχε 174 κατοίκους (80 άνδρες, 94 γυναίκες). Το 1900 απογράφονται 196 κάτοικοι (97 άρρενες, 99 θήλεις).

Στο Χριστό απογράφονται το 1881, 381 κάτοικοι (198 άνδρες, 183 γυναίκες). Το 1900 οι κάτοικοι είναι 444 (209 άρρενες, 235 θήλεις).

Αρ. Τεκμηρίου 42

«

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΕΝ ΧΑΝΙΟΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

1900

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ
ΤΟΥ ΜΟΝΟΤΑΞΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Α΄ Θρησκευτικά
Τάξις Α΄ και Β΄
Πρώτος κύκλος
(Πρώτον έτος της συνδιδασκαλίας της α΄ και β΄ τάξεως)

Η ύπαρξις, η αγάπη και η πανταχού παρουσία του Θεού

Προσευχάι

1. Εις το όνομα του Πατρός.
2. Άγιος ο Θεός.

Ιστορίαι, ρητά, τροπάρια, κατήχησις, παραβολαί

1. Ιστορίαι του Ιωσήφ. – «Τίμα τον πατέρα σου και τη μητέρα σου » (Εξοδος 20, 12). «Φυλάσσει Κύριος πάντας τους αγαπόντας αυτόν » (Ψαλμ. 144, 20)
2. Η Γέννησις του Χριστού. – «Δόξα εν υψίστοις Θεώ και επί γης ειρήνη εν ανθρώποις ευδοκία » (Λουκ. 2, 20)
3. Ο Ιησούς δωδεκαετής. – « Τα τέκνα, υπακούετε τοις γονεύσι κατά πάντα· τούτο γαρ εστιν ευάρεστον τω Κυρίω » (Κολοσ. 3, 20).
4. Ο Ιησούς φίλος των παιδίων. – « Άφητε τα παιδιά έρχεσθαι προς με και μη κωλύετε αυτά· των γαρ τοιούτων εστιν η βασιλεία του Θεού » (Μαρκ. 10, 14).
5. Η ανάστασις του υιού της εν Ναϊν χήρας. – « Τα αδύνατα παρ' ανθρώποις δυνατά εστι παρά τω Θεώ » (Λουκ. 18, 14).
6. Η παραβολή του Τελώνου και του Φαρισαίου. – «Πας ο υψών εαυτόν ταπεινωθήσεται, ο δε ταπεινών εαυτόν υψωθήσεται » (Λουκ. 18, 14).
7. Τα πάθη, ο θάνατος και η ανάστασις του Ιησού. – «Το δ΄ και ε΄ άρθρ. του Συμβόλου της πίστεως. Χριστός ανέστη (τροπάριον).

Δεύτερος κύκλος

(Δεύτερον έτος συνδιδασκαλίας της α΄ και β΄ τάξεως)

Ο Θεός εις, σοφός, άγιος, δίκαιος, αληθής, εύσπλαχνος.

Προσευχάι

1. Πάτερ ημών.
2. Δι' ευχών των αγίων Πατέρων ημών.

Ιστορίαι, ρητά, κατήχησις, παραβολαί

1. Κλήσις του Αβραάμ. – «Πίστευσον τω Θεώ και αντιλήψεταιί σου » (Σιράχ 2, 6).
2. Αβραάμ και Λώτ. – «Ειρηνεύετε, αδελφοί, και ο θεός της αγάπης και της ειρήνης έσται μεθ' υμών » (Β΄ Κορινθ. 13, 10)
3. Η φιλοξενία του Αβραάμ.
4. Ο γάμος του Ισαάκ. – «Ευλογία πατρός στηρίζει οίκους τέκνων, κατάρα δε μητρός εκριζοί θεμέλια » (Σιράχ 3, 9).

5. Ησαΰ και Ιακώβ. – «Πάντα όσα αν θέλγητε ίνα ποιώσιν υμίν οι άνθρωποι, ούτω και υμείς ποιείτε αυτοίς » (Ματθ. 7, 12).
6. Η γέννησις του Χριστού. – «Δόξα εν υψίστοις Θεώ και επί γης ειρήνη εν ανθρώποις ευδοκία » (Λουκ. 3, 14).
7. Η βάπτισις του Ιησού. – «Ο πιστεύσας και βαπτισθείς σωθήσεται » (Μάρκος, 16, 16). Το ε΄ άρθρον του Συμβόλου της πίστεως.
8. Ο εν Κανά γάμος.
9. Ο εύσπλαχνος Σαμαρείτης. – «Μακάριοι οι ελεήμονες, ότι αυτοί ελεηθήσονται » Ματθ. 5, 7).

ΤΑΞΙΣ Γ΄ και Δ΄

Πρώτος κύκλος

(Πρώτον έτος συνδιδασκαλίας της γ΄ και δ΄ τάξεως)

Ο Θεός δημιουργός και προνοητής του κόσμου. Η αξία και ο προορισμός του ανθρώπου· η αμαρτία.

Προσευχαί

1. Κύριε ο το πανάγιόν σου Πνεύμα.
2. Εξεγερθέντες του ύπνου.

Ιστορία, ρητά, κατήχησις. Γεωγραφία της αγίας γης

1. Η δημιουργία του κόσμου.- « Ως εμεγαλύνθη τα έργα σου, Κύριε, πάντα εν σοφία εποίησας » (Ψαλμ. 115,3).
2. Η πρώτη αμαρτία. – «Τα οψώνια της αμαρτίας θάνατος » (Ρωμ. 6, 23)
3. Κάιν και Άβελ. – «Ου φονεύσεις » (Εξοδ. 20, 15)
4. Ο κατακλυσμός. – «Οι παράνομοι εξολοθρεύθησονται, σωτηρία δε δικαίων παρά Κυρίω» (Ψαλμ. 36, 38)
5. Κλήσις του Αβραάμ. – «Φθείρουσιν ήθη χρηστά ομιλίας κακαί» (Κορινθ. Α΄15,33).
6. Αβραάμ και Λώτ. – « Μακάριοι οι ειρηνοποιοί, ότι αυτοί υιοί Θεού κληθήσονται » (Ματθ. 5, 9)
7. Φιλοξενία του Αβραάμ.
8. Γάμος του Ισαάκ.- « Ευλογία πατρός στηρίζει οίκους τέκνων, κατάρα δε μητρός εκριζοί θεμέλια » (Σιράχ 3,9)
9. Ιστορία του Ιακώβ. –« Πάντα όσα αν θέλγητε, ίνα ποιώσιν υμίν οι άνθρωποι, ούτω και υμείς ποιείτε αυτοίς » (Ματθ. 7, 25).
10. Ιστορία του Ιωσήφ.- « Η ε΄ η στ΄ και η θ΄ εντολή ».
11. Μωϋσής.- «Ευλογημένος ο άνθρωπος, ός πέποιθεν επί τον Κύριον» (Ιερ. 17,7).
12. Η νομοθεσία.-Αι δέκα εντολαί.- «Ο τηρών τας εντολάς του Θεού, εν τω Θεώ μένει και ο Θεός εν αυτώ » (Α΄ Ιωάν. 3, 24).
13. Ο Ιησούς του Ναυή.
14. Γεδεών. – «Αγαθόν πεποιθέναι επί Κύριον ή πεποιθέναι επ΄ άνθρωπον » (Ψαλμ. 118, 8).
15. Ηλί και Σαμουήλ. – « Οι πατέρες εκτρέφετε τα τέκνα υμών εν παιδεία και νοουθεσία Κυρίου » (Εφεσ. 6, 4).

16. Σαούλ. – «Ο εάν σπείρη άνθρωπος, τούτο και θερίσει » (Γαλάτ. 6, 7).
17. Δαβίδ και Γολιάθ.- « Κύριος υπερηφάνους αντιτάσσεται, ταπεινοίς δε δίδωσι χάριν » (Παροιμ. 3, 34).
18. Ο Δαβίδ βασιλεύς.
19. Σολομών.- «Τους αγαπώντας σοφίαν αγαπά ο Θεός » (Σιράχ 4, 11).
20. Ιώβ.- « Μακάριοι οι πραείς, ότι αυτοί κληρονομήσουσι την γην » (Ματθ. 5, 5).
21. Γεωγραφία της αγίας γης – Όρη, λίμναι, ποταμοί αυτής. Αι επαρχίαι και αι επισημότεραι πόλεις αυτής.

Κατήχησις

1. Περί προσευχής. – Η Κυριακή προσευχή.
2. Αι δέκα εντολαί. (Απλουστάτη μόνον ερμηνεία).

Δεύτερος κύκλος

(Δεύτερον έτος συνδιδασκαλίας της γ' και δ' τάξεως)

Η αληθής ευσέβεια· πίστις, ελπίς, αγάπη.

Ο Ιησούς Σωτήρ του κόσμου.

Προσευχαί

1. Βασιλεύ ουράνιε.
2. Κύριε ο Θεός ημών της αληθούς σοφίας οδηγέ.

Ιστορίαι, ρητά, τροπάρια, κατήχησις, παραβολαί

Ευαγγέλιον (εν μεταφράσει)

1. Ο Ζαχαρίας εν τω ναώ και Ιωάννης ο βαπτιστής. – «Προσεύξασθε πρός με και εισακούσομαι υμών » (Ιερ. 29, 12).
2. Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου - Θεοτόκε Παρθένε (τροπάριον).
3. Η γέννησις του Χριστού. – «Ούτω γαρ ηγάπησεν ο Θεός τον κόσμον, ώστε τον υιόν αυτού τον μονογενή έδωκεν » (Ιωάν. 3, 16). Το γ' άρθρον του Συμβόλου της πίστεως. Ανάγνωσις Ευαγγελ. Λουκά 2, 1 -21.
4. Η Υπαπαντή του Ιησού Χριστού. – «Νυν απολύεις τον δούλον σου, δέσποτα» (Λουκ. 2, 29).
5. Η βάπτισις του Ιησού.- « Ο πιστεύσας και βαπτισθείς σωθήσεται » (Μαρκ. 16, 16). Το ι' άρθρον του Συμβόλου της πίστεως, Ανάγν. Ευαγγ. Ματθ. 3, 13-17.
6. Η εκδίωξις εκ του ναού των πωλούντων και αγοραζόντων.- « Ο οίκος μου οίκος προσευχής κληθήσεται » (Ησ. 56, 7).
7. Η παραβολή του σπορέως. – « Μακάριοι οι ακούντες τον λόγον του Θεού και φυλάσσοντες αυτόν » (Λουκ. 11, 28) Ανάγνωσις Ευαγγελ. Ματθ. 13, 4-23.
8. Η παραβολή των δέκα Παρθένων. – Ιδού ο νυμφίος έρχεται (τροπάριον). Ανάγν. Ευαγγελ. Ματθ. 25, 1-14.
9. Ο αβροδίαιτος πλούσιος και ο πτωχός Λάζαρος. – «Δανείζει Θεώ ο ελεών πτωχόν» (Παροιμ. 19, 17). «Μακάριοι οι ελεήμονες, ότι αυτοί ελεηθήσονται » (Ματθ. 5, 7) Ανάγν. Ευαγγελ. Λουκά 16, 19-31.

10. Ο άσωτος υιός. – « Μετανοείτε· ποιήσατε καρπούς άξιους της μετανοίας » (Ματθ. 3, 2 και 8). Ανάγν. Ευαγγ. Λουκ. 15, 12-32.
11. Η παραβολή των ταλάντων. – Ανάγνωσις Ευαγγελ. Ματθ. 25, 14-30.
12. Η παραβολή της μελλούσης κρίσεως. – Το ζ' άρθρον του Συμβόλου της πίστεως. Ανάγνωσ. Ευαγγελ. Ματθ. 25, 3-46.
13. Η Ανάστασις του Λαζάρου.
14. Η θριαμβευτική είσοδος του Ιησού εις Ιερουσαλήμ. – Ανάγνωσ. Ευαγγελ. Ιωάν. 12, 12-20.
15. Ο μυστικός δείπνος.
16. Ο Ιησούς εν Γεσθημανή. (sic) – « Πάτερ μου ει δυνατόν εστι, παρελθέτω το ποτήριον τούτο απ' εμού· πλην ουχ' ως εγώ θέλω, αλλ' ως συ » (Ματθ. 26, 39).
17. Τα πάθη, η ταφή και η ανάστασις του Ιησού. – « Αγαπάτε τους εχθρούς υμών, ευλογείτε τους καταρωμένους υμάς, καλώς ποείτε τους μισούντας υμάς » (Ματθ. 5, 4).
18. Η εμφάνισις του Ιησού εις τους μαθητάς μετά την ανάστασιν. – « Αν τινων αφήτε τας αμαρτίας αφιένται αυτοίς, αν τινων κρατήτε κεκράτηνται » (Ιωάν. 20, 23).
19. Η ανάληψις του Ιησού. – Το στ' άρθρον του Συμβόλου της πίστεως. Ανελήφθη εν δόξη (τροπάριον).
20. Η Πεντηκοστή. – Το η' άρθρον του Συμβόλου της Πίστεως.
21. Ανάγν. Ευαγγ. Ματθ. Κεφ. 26, 27, 28, Λουκ. Κεφ. 22, 23, 24

Κατήχησις

1. Το Σύμβολον της πίστεως.
2. Τα μυστήρια.

Β'. Ελληνικά

ΤΑΞΙΣ Α'

Λεκτικά ασκήσεις (Πραγματογνωσία) – Ανάγνωσις – Γραφή-
Γραμματική – Ποιήματα

Α'. Λεκτικά ασκήσεις
Από κοινού μετά της β' τάξεως.
(Ιδε τάξιν β')

Β' Ανάγνωσις

Ανάλυσις λέξεων εις τα συστατικά αυτών και εκ τούτων είτα σύνθεσις των αρχικώς δεδομένων λέξεων ή και άλλων ομοίων ταύταις. – Ανάγνωσις άπταιστος απλών προτάσεων και λόγου συνεχούς.

Γ'. Γραφή

Γραφή των γραμμάτων, των συλλαβών και των λέξεων των εκάστοτε κατά την ανάγνωσιν διδασκομένων. Γραφή απλών προτάσεων. Καθημερινή κατ' οίκον και εν τω σχολείω γραφική εργασία.

Δ'. Γραμματική

Κατά την τάξιν ταύτην δεν γίνεται εις ιδιαίτερας ώρας η διδασκαλία της γραμματικής· αλλά διδάσκονται τα προσήκοντα εξ αυτής κατά την ώραν της αναγνώσεως.

Γ ρ α μ μ α τ ι κ ή

1. Ανάλυσις των προτάσεων εις λέξεις, των λέξεων εις συλλαβάς και των συλλαβών εις γράμματα, και αντιστρόφως· σύνθεσις των γραμμάτων εις συλλαβάς, τούτων εις λέξεις και τούτων εις προτάσεις.
2. Διάκρισις των γραμμάτων εις φωνήντα, σύμφωνα και διφθόγγους. Διαιρετικά σημεία.
3. Οι τόνοι και τα πνεύματα.
4. Διάκρισις και ονομασία των σημείων της στίξεως· κόμμα, μέση στιγμή, τελεία στιγμή και ερωτηματικών.

Ο ρ θ ο γ ρ α φ ί α

Γραφή των κατά τας γραμματικάς ασκήσεις εξετασθεισών λέξεων είτε από του αναγνωστικού βιβλίου είτε από του πίνακος αντιγραφομένων.

Ε'. Ποιήματα

Από κοινού μετά της Β' τάξεως
(Ιδε ποιήματα Β' τάξεως)

ΤΑΞΙΣ Β'

Λεκτικά ασκήσεις (Πραγματογνωσία)
Ανάγνωσις – Γραμματική – Ποιήματα

Α'. Λεκτικά ασκήσεις (Πραγματογνωσία)

Πρώτος κύκλος

(Πρώτον έτος συνδιδασκαλίας)

1. Σχολείον – Αίθουσα παραδόσεως· μαυροπίναξ, θρανία, έδρα, εικόνες, βιβλία, αβάκια.
2. Μέρη της οικίας. – Δωμάτια, αίθουσαι, μαγειρείον, υπόγειον, κλίμαξ, αυλή, κήπος.
3. Αυλή. – Τα συνανθρωπευόμενα ζώα· κύων, γάτα, ίππος, όρνιθες, αλέκτωρ, νήσσα, χην.
4. Αι κατοικίαι των ανθρώπων. – Σκηνή, καλύβη, οικία, μέγαρον, ανάκτορον.
5. Το ανθρώπινον σώμα. – Τα μέρη και ο σκοπός εκάστους αυτών· χείρες, πόδες, οφθαλμοί, ώτα κλπ.
6. Αι τροφαί του ανθρώπου. – Άρτος, κρέας, οπώραι, λάχανα, σίτος, ύδωρ κλπ.
7. Τόποι διαμονής των ανθρώπων. – Πόλις, χωρίον, έπαυλις.
8. Δάσος. - Δένδρα· δρυς, πεύκαι, πλάτανος.
9. Φωτιστικά μέσα και ύλαι. – Λάμπαι, κηρία, έλαιον, πετρέλαιον, πυρεία.

10. Νομίσματα. – Μονόλεπτον, δίλεπτον, πεντάλεπτον, δεκάλεπτον, δραχμή, πεντάδραχμον. Χαλκός, άργυρος, χρυσός.
11. Στρατιωτικά όργανα και όπλα. – Όπλον, πιστόλιον, πολύκροτον, τηλεβόλον, ξίφος, λόγχη, σημαία, σφαίραι, οβίδες, παράσημα.
12. Ναυτών βίος. – Ναύτης, λέμβος, ιστιοφόρον πλοίον, ατμόπλοιον, θωρηκτόν, καταδρομικόν, τορπιλλοβόλον, λεμβούχος.
13. Ηλικίαι. – Νήπιον, παιδίον, ανήρ, γέρων· κοράσιον, δεσποινίς, γυνή, γραία.
14. Επιτηδεύματα. – Χειρώναξ, έμπορος, γεωργός, ποιμήν, κυνηγός.

Δεύτερος κύκλος

(Δεύτερον έτος συνδιδασκαλίας)

1. Εκκλησία. – Το εσωτερικόν αυτής· εικονοστάσιον, άγιον βήμα, άμβων.
2. Δωμάτιον. – Τράπεζα, καθίσματα ανάκλινδρον, κάτοπτρον, ιματιοθήκη, κιβώτιον, γραφείον, εικόνες, κλωβίον, κανάριον.
3. Μαγειρείον. – Μαγειρικά σκεύη· χύτραι, κάδος, χωνίον, ιγδίον, πυράγρα. κλπ.
4. Κήπος. – Δένδρα· αμυγδαλή, συκή, μηλέα, κερασέα. Άνθη· ρόδα, νάρκισσος, ίον, κρίνον. Κηπουρικά όργανα.
5. Οικογένεια. – Πατήρ, μήτηρ, πάππος, αδελφοί.
6. Χωρίον. – Έργα και βίος χωρικών· αγρός, άροτρον, σίτος, κριθή, αραβόσιτος, γεώμηλα· βους, πρόβατον, όνος.
7. Το ανθρώπινον σώμα. – Τα μέρη αυτού.
8. Επιμέλεια του σώματος. – Εγρήγορσις, ύπνος, πλύσιμον, κτένισμα κλπ.
9. Ενδύματα. – Παχέα, λεπτά, καθαρά, καθαρισμός αυτών· ένδυσις, έκδυσις.
10. Εορταί. – Τα Χριστούγεννα, του αγίου Βασιλείου, το Πάσχα και αι εκασταχού τοπικαί εορταί.
11. Μουσικά όργανα. – Κιθάρα, τετράχορδον, σάλπιγξ, αυλός, πλαγίαυλος.
12. Αλιέων βίος. – Θάλασσα, αλιεία, αλιευτικά πλοίαρια, αλιευτικά όργανα· ιχθύες, κέφαλος, ροφός, έγχελυσ, σαρδέλλα, φάλαινα, δελφίν, καρχαρίας· μαλάκια.
13. Μέσα συγκοινωνίας. – Άμαξα, σιδηρόδρομος, πλοίον, ιστιοφόρον, ατμόπλοιον.
14. Ο χρόνος. – Έτος, ώραι του έτους· μην, εβδομάς, ημέρα, ώρα, λεπτόν, δευτερόλεπτον.

Β'. Ανάγνωσις

Ανάγνωσις εις το απταιστώς και λογικώς αναγινώσκειν. – Ερμηνεία του περιεχομένου των αναγινωσκομένων και δι' ερωτήσεων και αποκρίσεων ανάλυσις και ορθή κατανόησις αυτού. Ανάγνωσις υπό του διδασκάλου.

Γ'. Γραμματική

Η Γραμματική δεν γίνεται εις ιδιαίτερας ώρας, αλλά διδάσκονται τα προσήκοντα εξ αυτής κατά την ώραν της αναγνώσεως.

Γ ρ α μ μ α τ ι κ ή

1. Η απλή πρότασις. – Οδηγία προς εύρεσιν και σχηματισμόν υπό των μαθητών απλών προτάσεων.
2. Διαίρεσις των λέξεων εις μονοσυλλάβους, δισυλλάβους, τρισυλλάβους και πολυσυλλάβους.
3. Λήγουσα, παραλήγουσα και προπαραλήγουσα.

4. Διάκρισις των λέξεων εις δασυνομένας και ψιλουμένας, εις οξυτόνους, παροξυτόνους, προπαροξυτόνους, περισπωμένας, προπερισπωμένας και βαρυτόνους.
5. Διαίρεσις των φωνηέντων· μακραί και βραχείαι συλλαβαί.
6. Πνευματισμός των από υ και ρ αρχομένων λέξεων.

Ο ρ θ ο γ ρ α φ ί α

α') Αντιγραφή κατ' οίκον και εν τω σχολείω από του αναγνωστικού βιβλίου απλών προτάσεων, αλλά πάντοτε μετά προηγουμένην κατανόησιν.

β') Ασκήσεις επί του πνευματισμού των από υ και ρ αρχομένων λέξεων.

γ') Ασκήσεις προς διάκρισιν των συλλαβών.

Δ'. Ποιήματα

ΤΑΞΙΣ Α' και Β'

(Από κοινού)

Πρώτος κύκλος

(Πρώτον έτος συνδιδασκαλίας)

1. Η μήτηρ μου (Α. Κατακουζηνός)
2. Μη βασανίζετε τα' βλαβή ζώα (Α. Κατακουζηνός)
3. Το πρωί (ο ήλιος τα βουνά) (Άγγ. Βλάχος)
4. Το φεγγάρι (Άγγ. Βλάχος)
5. Ύμνος προς τον Θεόν (Α. Κατακουζηνός)

Δεύτερος κύκλος

(Δεύτερον έτος συνδιδασκαλίας)

1. Η πέρδικα (Γ. Ζαλοκώστας)
2. Ο Βορείας που τ' αρνάκια (Γ. Ζαλοκώστας)
3. Το ορφανό (ένα παιδάκι) (Αχιλ. Παράσχος)
4. Ο μόνος ποιητής (Α. Κατακουζηνός)
5. Εωθινή προσευχή (Άγγ. Βλάχος)

ΤΑΞΙΣ Γ'

Ανάγνωσις - Γραμματική - Ποιήματα

Α'. Ανάγνωσις

Άπταιστος και λογική ανάγνωσις. Ερμηνεία των λέξεων ιδίως των αφηρημένων ουσιαστικών και των συνθέτων και παραγώγων· απηκριβωμένη ανάλυσις του περιεχομένου των αναγνωσκομένων.

Β'. Γραμματική

Από κοινού μετά της Δ' τάξεως

(Ίδε τάξιν Δ')

Γ'. Ποιήματα

Από κοινού μετά της Δ' τάξεως

(Ίδε ποιήματα της Δ' τάξεως)

ΤΑΞΙΣ Δ'

Ανάγνωσις - Γραμματική - Ποιήματα

Α'. Ανάγνωσις

Άπταιστος, λογική και ηθική ανάγνωσης· απηκριβωμένη ανάλυσις του περιεχομένου των αναγνωσκομένων.

Β'. Γραμματική

1. Ουσιαστικά.
 - α') Όνομα ουσιαστικόν.
 - β') Διάκρισις των ουσιαστικῶν εἰς αφηρημένα και συγκεκριμένα και των συγκεκριμένων εἰς κύρια και προσηγορικά.
 - γ') Γένος.
 - δ') Αριθμός.
 - ε') Πτώσις.
2. Ἄρθρον.
3. Κλίσις των ονομάτων και του άρθρου.
 - α') Προασκήσεις από στόματος.
 - β') Κλίσις.
 - γ') Κλίσις ασυναιρέτων ονομάτων της α', β' και γ' κλίσεως.
4. Οι κυριώτεροι περί τονισμού κανόνες.
5. Επίθετα.
 - α') Προασκήσεις από στόματος
 - β') Ἐννοια του επιθέτου
 - γ') Γένη του επιθέτου και βαθμοί αυτού.
6. Αριθμητικά.
7. Αντωνυμῖαι.
 - α') Προσωπικαί
 - β') Ερωτηματικαί
 - γ') Δεικτικαί.
 - δ') Επιμεριστικαί
 - ε') Αναφορικαί.
8. Μόρια (Τα άκλιτα μέρη γενικώς).
9. Ρήματα.
 - α') Ἐννοια του ρήματος.
 - β') Πάντες οι απλοί και σύνθετοι χρόνοι της ενεργ. και παθ. φωνής των βαρυτόνων.
10. Τα σημεία της στίξεως. Θαυμαστικόν, παρένθεσις, εισαγωγικά, αποσιωπητικά.
11. Συναίρεσις.
12. Ἐκθλιψις.

Συντακτικόν.

 - α') Η απλή πρότασις. Υποκείμενον και κατηγορούμενον.
 - β') Η πεπλατυσμένη πρότασις, το αντικείμενον κατ' αιτιατικήν.

Ορθογραφία.

 - α') Ἄσκησις προς σχηματισμόν ονομάτων πασῶν των κλίσεων.
 - β') Ἄσκησις εἰς το συναλλάτειν άπταίστως και ταχέως τους αριθμούς των ονομάτων, των αντωνυμιῶν και ρημάτων.
 - γ') Ἄσκησις εἰς το ορθῶς γράφειν τα παραθετικά των επιθέτων της β' κλίσεως (ο, ω).

- δ') Διά συχνών ασκήσεων εμπέδωσις των περί τονισμού κανόνων.
 ε') Καθημερινή κατ' οίκον και εν τω σχολείω αντιγραφή εκ του αναγνωστικού βιβλίου είτε και καθ' υπαγόρευσιν γραφή.
 στ') Συνθετικά ασκήσεις : Περιγραφαί αισθητών αντικειμένων, διηγήματα σύντομα, επιστολαί μικραί.

Γ' . Ποιήματα

Πρώτος κύκλος

(Πρώτον έτος συνδιδασκαλίας)

1. Προ της Παναγίας	(Αχ. Παράσχος)
2. Το καλοκαίρι	(Γ. Βιζυηνός)
3. Ο χειμών	(Άγγ. Βλάχος)
4. Η τυφλή ανθόπωλις	(Γ. Ζαλοκώστας)
5. Εμβατήριον	(Άγγ. Βλάχος)
6. Ύμνος προς τον Θεόν	(Π. Σούτσος)

Δεύτερος κύκλος

(Δεύτερον έτος συνδιδασκαλίας)

1. Το ναυτόπουλο (με καράβια)	(Ηλ. Τανταλίδης)
2. Η άνοιξις	(Ηλ. Τανταλίδης)
3. Η θάλασσα και τα ποτάμια	(Γ. Δροσίνης)
4. Η άλωσις της Κωνσταντινουπόλεως	(Δημώδες)
5. Ο Σαμουήλ	(Αρ. Βαλαωρίτης)
6. Ευχαριστία προς τον Θεόν	(Α. Ραγκαβής)

Γ'. Μαθηματικά

Αριθμητική.

ΤΑΞΙΣ Α'

Παντοδαπαί ασκήσεις επί των αριθμών 1-10

Α'. Από στόματος λογιστική

Αισθητοποίησις της αξίας των αριθμών. Ανάλυσις και σύνθεσις αυτών. Αρίθμησις ανιούσα και κατιούσα. Άσκησις επί των τακτικών αριθμητικών. Ανάλυσις εκάστου διδομένου αριθμού και σχηματισμός αυτού διά προσθέσεως και αφαιρέσεως άλλων αριθμών. Σχηματισμός αυτού διά προσθέσεως και αφαιρέσεως άλλων αριθμών. Σχηματισμός αριθμών διά πολλαπλασιασμού και διαιρέσεως. Προβλήματα του κοινού βίου εντός της περιοχής των αριθμών τούτων.

Β'. Γραπτή λογιστική

Εκμάθησις της γραφής των αριθμών από του 1 μέχρι του 10. Γραφή των σημείων των τεσσάρων θεμελιωδών πράξεων. Άσκησις εις την εκτέλεσιν των τεσσάρων πράξεων επί των ανωτέρω αριθμών διά των ειρημένων σημείων.

ΤΑΞΙΣ Β'

Παντοδαπαί ασκήσεις επί των αριθμών 1-100

Α'. – Από στόματος λογιστική

Η έννοια της δεκάδος. Ανιούσα και κατιούσα αρίθμησις κατά δεκάδας. Αρίθμηση από του 1-100 κατά μονάδας. Αρίθμησις προστιθεμένων εις έκαστον προηγούμενον αριθμόν ή και αφαιρουμένων απ' αυτού των αριθμών 2, 3, 4, 5.

Ανάλυσις αριθμών διψηφίων εις δεκάδας και μονάδας και ανασύνθεσις αυτών. Πρόσθεσις τριών μονοψηφίων, δύο μονοψηφίων και ενός διψηφίου, δύο διψηφίων και ενός μονοψηφίου. Αφαίρεσις μονοψηφίου από διψηφίου και διψηφίου από διψηφίου. Πολλαπλασιασμός μονοψηφίου επί μονοψηφίου. Τελεία διαίρεσις διψηφίου διά μονοψηφίου. Τροπή μονάδων του εν χρήσει παρ' ημίν μετρικού συστήματος εις μικροτέρας και τανάπαλιν. – Προβλήματα λυόμενα διά μιας ή και δύο εκ των τεσσάρων θεμελιωδών πράξεων.

Β'. - Γραπτή λογιστική

Γραφή των αριθμών από του 1-100. Εκτέλεσις επί των ειρημένων αριθμών των τεσσάρων θεμελιωδών πράξεων διά των σημείων αυτών.

ΤΑΞΙΣ Γ' και Δ'

Αι τέσσαρες πράξεις των ακεραίων αριθμών από του 1-1000 και πέραν

Από στόματος λογιστική

Η έννοια της εκατοντάδος. Ονομασία και εκμάθησις των αριθμών από του 1-1000 και επέκεινα. Η διάφορος αξία των ψηφίων κατά την διάφορον προς άλλα θέσιν αυτών. Τροπή των χιλ. εις εκατοντάδας και ανασύνθεσις αυτών. Αρίθμησις από 1-100 προστιθεμένων εις έκαστον προηγούμενον αριθμόν ή αφαιρουμένων απ' αυτού των αριθ. 6, 7, 8, 9. Πρόσθεσις και αφαιρέσις αριθ. διψηφίων. Πολλαπλασιασμός διψηφίου επί μονοψηφίου. Διαίρεσις διψηφίου διά μονοψηφίου μετά ή άνευ υπολοίπου.

Πολλαπλασιασμός επί 10, 100, 1000 και διαίρεσις διά του 10, 100, 1000. Ορισμοί των τεσσάρων θεμελιωδών πράξεων. Ονομασίαι των αριθμών, εφ' ών εκτελούνται αι πράξεις και ονομασίαι των εξαγομένων των πράξεων. – Προβλήματα. – Κλασματική μονάς· κλάσμα ίσον τη ακεραία μονάδι· κλάσμα μικρότερον και μεγαλύτερον της ακεραίας μονάδος. Μικτοί αριθμοί· τροπή μικτού εις κλασματικόν· εξαγωγή των ακεραίων μονάδων των εμπεριεχομένων εν κλάσματι μεγαλυτέρω της μονάδος. Ιδιότητες κλασμάτων. Απλοποίησις αυτών. Τροπή ετερονόμων εις ομόνυμα· αι 4 πράξεις των κλασμάτων. Προβλήματα.

Γραπτή λογιστική

ΤΑΞΙΣ Γ'

Γραφή των αριθμών από του 1-1000. – Η γραπτή κατασκευή της προσθέσεως, της αφαιρέσεως και του πολλαπλασιασμού. Αι βάσανοι της προσθέσεως και της αφαιρέσεως. Παντοδαπά προβλήματα.

ΤΑΞΙΣ Δ'

Η γραπτή κατασκευή της διαιρέσεως. Αι βάσανοι του πολλαπλασιασμού και της διαιρέσεως. Η πρόσθεσις και η αφαιρέσις των δεκαδικών. Πολλαπλασιασμός δεκαδικού επί ακεραίων.

Δ'. Πραγματικά μαθήματα

Α'. Ιστορία

ΤΑΞΙΣ Γ' και Δ'

Πρώτος κύκλος

(Πρώτον έτος συνδιδασκαλίας της γ' και δ' τάξεως)

1. Τρωικός πόλεμος, 2. Λυκούργος, 3. Σόλων, 4. Μιλτιάδης. Η εν Μαραθώνι μάχη, 5. Θεμιστοκλής. Η εν Σαλαμίνι ναυμαχία, 6. Λεωνίδα. Η εν Θερμοπύλαις μάχη, 7. Αριστείδης και Πausanίας. Η εν Πλαταιαίς μάχη, 8. Κίμων, 9. Περικλής, 10. Σωκράτης, 11. Πελοπίδας και Επαμεινώνδας, 12. Μέγας Αλέξανδρος.

Δεύτερος κύκλος

(Δεύτερον έτος συνδιδασκαλίας της γ' και δ' τάξεως)

1.Κωνσταντίνος ο Παλαιολόγος. Πολιορκία της Κωνσταντινουπόλεως και άλωση αυτής υπό των Τούρκων, 2.Κλέφται και αρματολοί. Βίος κλεφτών, φρονήματα και θρησκευτικόν αίσθημα. Η δημόδης (sic) ποίησις, 3.Λάμπρος Κατσώνης και Ανδρούτσος, 4. Ρήγας Φεραίος, 5. Οι Σουλαιώται, 6.Φιλική Εταιρεία, 7. Γρηγόριος ο Πατριάρχης. Η απαγχόνισις αυτού, 8.Αθανάσιος Διάκος, 9.Οδυσσεύς Ανδρούτσος, 10.Κωνσταντίνος Κανάρης, 11. Ανδρέας Μιαούλης, 12.Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, 13. Μάρκος Βότσαρης, 14.Η πτώσις του Μεσολογγίου, 15.Γεώργιος Καραϊσκάκης, 16.Αι τρεις Μεγάλοι δυνάμεις, η εν Πύλω Ναυμαχία, 17. Εθνικοί πόθοι.

Β'. Γεωγραφία

ΤΑΞΙΣ Β'

(Συμμετεχούσης και της πρώτης)

Πατριδογραφία

Τα γενικώτερα εκ της Γεωγραφίας

1. Η γη ως κατοικία εμψύχων όντων.
2. Ο Ουρανός και η γη, τα σημεία του ορίζοντος, οι άνεμοι.
3. Η ξηρά και τα ύδατα γενικώς.
4. Η ξηρά ως κατοικία του ανθρωπίνου γένους.
 - α') Οικίαι, οδοί πόλεως, επισκόπησις της πόλεως ή της κόμης, εν ή εκασταχού διδασκόμενος μαθητής ζη.
 - β') Η πρωτεύουσα του Ελληνικού Κράτους. Αι μεγαλύτεραι πόλεις της Ελλάδος. Πάτραι, Σύρος κλπ.
 - γ') Τα δημόσια κτίρια. – Εκκλησίαι, δημαρχείον, νομαρχία, θέατρον, ταχυδρομείον, νοσοκομείον, φρενοκομείον, ορφανοτροφείον, σχολεία, στρατώνες, πτωχοκομείον, βουλευτήριον, ανάκτορα. Τάφροι, τείχος, φρούριον, γέφυρα, υδραγωγεία, νεκροταφείον.
 - δ') Τα δημόσια μέρη. – Αγορά, πλατεία, ανδριάντες, πίδακες κλπ.
5. Η ξηρά κατά την χρησιμότητα αυτής.
 - α') Νομαί, λειμώνες, δάση, αγροί· τα εν αυτοίς διαιτώμενα ζώα.
 - β') Έρημοι. Έρημα μέρη.
6. Τα υψώματα της ξηράς.
 - α') Λόφοι, βουνά, όρη, οροπέδια. Ηφαίστεια. Τα μεγαλύτερα όρη της Ελλάδος. Τα συνηθέστερα δένδρα της Ελλάδος.
 - β') Ο βίος των ορεινών.
7. Τα ύδατα. – Ποταμοί, λίμναι, έλη, τέλματα, κόλποι, λιμένες. Οι ιχθύες οι συνηθέστεροι εν Ελλάδι.
8. Αι κόμαι, αι πολίχναι και αι πόλεις της χώρας, ένθα ο μαθητής ο διδασκόμενος· ο δήμος.
9. Χαρτογραφία της χώρας, εν η κατοικεί ο διδασκόμενος. Ανάγνωσις του τοπογραφικού χάρτου της ίδιας πατρίδος και των περιχώρων αυτής.

ΤΑΞΙΣ Γ' και Δ'

Τα αναγκαιότατα εκ της Γεωγραφίας – Ελλάς

1. Επανάληψις των διδαχθέντων.
2. Η επαρχία και ο νομός, ένθα ευρίσκεται ο μαθητής.

3. Οι άλλοι νομοί της Ελλάδος. Η προς αλλήλους θέσις αυτών. Τα όρη, οι ποταμοί, αι λίμναι αυτών, το κλίμα, τα προϊόντα, ο βίος και η δίαιτα τως εις έκαστον αυτών κατοικούντων.
4. Η γη ως ουράνιον σώμα. Το σφαιροειδές αυτής. Η περί τον άξονα περιστροφή της γης. Ημέρα, νύξ. Η περί τον ήλιον περιφορά της γης. Το έτος και αι 4 ώραι αυτού.
5. Επιφάνεια της γης. Ήπειροι, Ωκεανοί.
6. Η εν τη Ευρώπη θέσις της Ελλάδος· τα όρια αυτής· θάλασσα, κόλποι, ακρωτήρια, πορθμοί κλπ.
7. Συστηματοποιήσις των κυριωτέρων γνωρισμάτων των κατά νομόν διδαχθέντων υπό φυσικήν και πολιτικήν έποψιν.
8. Γεωργία, κτηνοτροφία, βιομηχανία, ναυτιλία, συγκοινωνία, εμπόριον, θρήσκευμα και πολιτισμός εν γένει των κατοίκων της Ελλάδος.
9. Τα αναγκαιότατα περί του διοργανισμού του Ελληνικού Κράτους (Βασιλεύς, Υπουργεία, Βουλή).
Τα κυριώτερα της δούλης Ελλάδος.
10. Αι πρωτεύουσαι των Ευρωπαϊκών Κρατών.

Γ΄ Φυσική ιστορία
ΤΑΞΙΣ Γ΄ και Δ΄
Πρώτος κύκλος

(Πρώτον έτος συνδιδασκαλίας γ΄ και δ΄ τάξεως)

1. Ορυκτά. – Γύψος, μαγειρικόν άλας, θείον, χαλκός, άργυρος, λιθάνθρακες. Σεισμοί.
2. Φυτά. – Δρυς, συκή (άμπελος, οινοποιία). Όρυζα, καφέα, καπνός, λίνον, ρόδον.
Φυσιολογία των φυτών. – Κορμός, ρίζαι, χυμός, φύλλα, άνθη, καρποί. Γονιμοποιήσις. Πολλαπλασιασμός και εξευγένισις των φυτών.
3. Ζώα. – Πρόβατος, ίππος, κύων, λέων, ελέφας, κάστωρ. Αηδών, Αετός, Έχιδνα, Ονίκσος (βακαλάος), Σηπία, Μύρμηξ, Μεταξοσκώληξ, Αράχνη.

Δεύτερος κύκλος

(Δεύτερον έτος συνδιδασκαλίας της γ΄ και δ΄ τάξεως)

1. Ορυκτά. – Μάρμαρον, αδάμας, σίδηρος, χρυσός, άσφαλτος. Πηγαί· ιαματικά ύδατα.
2. Φυτά. – Ελάτη, ελαία, πορτοκαλέα, λεμονέα, σταφίς (καλλιέργεια και Παρασκευή), Σίτος (καλλιέργεια δημητριακών καρπών), Βάμβαξ. Μαλάχη, ίον.
3. Ζώα. – Βους, γαλή, τίγρις, φάλαινα, μυς. Χελιδών, στρουθοκάμηλος, μέλισσα, κροκόδειλος, σαρδίνη, οκτάπους. Σπόγγοι.
Σωματολογία. – Το δέρμα, αι τρίχες, οι όνυχες. Σκελετός. Θρέμις. Το νευρικόν σύστημα. Τα αισθητήρια όργανα.

Ε΄. Τεχνικά μαθήματα
Α΄. Ωδική
ΤΑΞΙΣ Α΄, Β΄ και Δ΄
Πρώτος κύκλος

(Πρώτον έτος συνδιδασκαλίας πασών των τάξεων)

Άσματα

1. Ο Θεός.
2. Θερινή νύξ.
3. Η άνοιξις.
4. Διάλογος
5. Η αυγή.
6. Το ύστατο χαίρε.
7. Ω ελευθερία, μήτερ των λαών.
8. Ο Βασιλικός ύμνος (Θεέ συ ο δεσπόζων).

Εκκλησιαστικά άσματα

1. Κύριε ελέησον.
2. Σώσον ημάς, υιέ Θεού.
3. Σε υμνούμεν.
4. Η γέννησίς σου, Χριστέ ο Θεός.
5. Ευλογητός εί, Χριστέ ο Θεός ημών.

Δεύτερος κύκλος

(Δεύτερον έτος συνδιδασκαλίας πασών των τάξεων)

Άσματα

1. Φοβείσθε τον Θεόν.
2. Ο αποχαιρετισμός.
3. Το δάσος.
4. Ο Μάιος.
5. Το τριαντάφυλλο.
6. Το ναυτόπουλο.
7. Άσμα γυμναστικής.
8. Ο Εθνικός Ύμνος.

Εκκλησιαστικά άσματα

1. Αμήν.
2. Δεύτε προσκηνήσωμεν.
3. Χριστός ανέστη.
4. Τον νυμφώνα του βλέπω.
5. Τη υπερμάχω.

Τρίτος κύκλος

(Τρίτον έτος συνδιδασκαλίας πασών των τάξεων)

Άσματα

1. Επουράνιε Θεέ.
2. Το ρυάκι.
3. Το εκκλησάκι.
4. Εν τω γυμναστηρίω.
5. Οι αλιείς.
6. Ο βίος.
7. Εμβατήριον Τυρταίου.

Εκκλησιαστικά άσματα

1. Πατέρα υιόν και Άγιον Πνεύμα.
2. Ταις πρεσβείαις της Θεοτόκου.
3. Άγιος ο Θεός.
4. Εν Ιορδάνη βαπτιζομένου σου Κύριε.
5. Η δοξολογία.

Β΄ Ιχνογραφία

ΤΑΞΙΣ Α΄ και Β΄

Εν ταύταις ταις δυσί τάξεσιν η διδασκαλία της ιχνογραφίας δεν γίνεται εν ιδιαιτέραις ώραις, αλλά συμπαρακολουθεί και υποβοηθεί την αισθητοποιόν διδασκαλίαν· τα αισθητά τουτέστιν αντικείμενα, τα υπό των μαθητών αντιληφθέντα, απεικονίζονται εν τοις απλουστάτοις αυτών διαγράμμασιν επί του αβακίου.

ΤΑΞΙΣ Γ΄ και Δ΄

Απεικόνισις ευθειών γραμών, ως καθέτων, οριζοντίων και πλαγίων. Απεικόνισις διαφόρων σχημάτων εξ ευθειών γραμμών συγκεκριμένων. Η καμπύλη γραμμή από της απεικονίσεως του τεταρτοκυκλίου μέχρι της απεικονίσεως των απλουστάτων κυκλικών κοσμημάτων. Απεικόνισις διαφόρων σχημάτων εξ ευθειών και καμπύλων συναπαρτιζομένων. Ιχνογραφία καθ' υποδείγματα και τα σπουδαιότατα των διδαγμάτων της σκιαγραφίας.

43. « Συζήτηση στη Βουλή των Κρητών για τις αμοιβές των δημοδιδασκάλων (1901) »

Γ. Ανδρεαδάκης. Νομίζω, κύριοι, ότι παντός έργου και παντός οικοδομήματος η καλή έκβασις εξαρτάται εκ της βάσεως. Εάν τα θεμέλια δεν τεθώσι καλά, είναι αδύνατον και το έργον εκείνο να προοδεύση. - Μολονότι η Επιτροπή ηύξησε κατά τι τους μισθούς των δημοδιδασκάλων, εν τούτοις των επιστημόνων δημοδιδασκάλων τουλάχιστον ο μισθός δεν είναι εισέτι αντάξιος του προορισμού των του υψηλού αυτού σκοπού και διά τούτο είναι επάνεγκες να αυξηθή περισσότερο παρ' ότι αναφέρεται εις το νομοσχέδιον. Εν αυτό ορίζεται 100 μεν δραχμάς του τριτοβαθμίου ο τελευταίος 140 δραχμάς του πρωτοβαθμίου ο ανώτατος, όστις μοι φαίνεται πολύ γλίσχρος. Και ναι μεν εις παρακάτω εδάφιον αυξάνεται εις δέκα δραχμάς κατά πενταετίαν των επιστημόνων δημοδιδασκάλων.

Γ. Φούμης. Εδώ πρόκειται περί δημοδιδασκάλων.

Γ. Ανδρεαδάκης. Περί εκείνων λέγω. Τουτέστιν ενώ αυξάνεται κατά πενταετίαν κατά δέκα δραχμάς, μόλις μετά είκοσι έτη θα αυξηθεί εις τεσσαράκοντα, ήτοι ο 100 δρ. θα γείνη μετά είκοσιν έτη 140 δρ., το οποίον είναι ευτελέστατον. Διά να αποκτήσωμεν δε καλούς δημοδιδασκάλους, διδασκάλους αληθείς πρέπει να τους αμοιβώμεν κάπως αξιοπρεπέστατα.

Κύριοι. Δεν λέγω να δώσωμεν εις αυτούς τους μισθούς, τους οποίους δίδουσιν εις την Αμερικήν, είτε τους μισθούς τους οποίους, δίδουσιν οι διευθύνοντες την σχολήν Βράδφορ εις Χάρπορ εις την διδασκάλισσαν Μις Κόλλι, της οποίας ο μισθός ανήλθε μέχρι των χιλίων λιρών στερλινών ετησίως, αλλά τουλάχιστον συμφώνως προς τας απαιτήσεις της αρτισυστάτου Κρητικής Πολιτείας να θέσωμεν τας βάσεις στερεάς του μέλλοντος ημών. Διότι οι δημοδιδάσκαλοι είναι εκείνοι, οίτινες θα μορφώσωσι την νέαν γενεάν, η οποία θα μας διαδεχθή. Διά τούτο το επιμίσθιον αυτό τουλάχιστον να αυξάνη κατά την πενταετίαν ανά 50 δρ., ίνα κατά την εικοσαετίαν ανέλθη εις 200 δρ. και ούτω μέχρι τότε τουλάχιστον

εξισωθή με του επιστήμονος φιλολόγου, ούτινος η εργασία δεν γνωρίζω αν είναι πολλάκις ανωτέρα της του δημοδιδασκάλου.

Τούτο δε να γίνη όχι διά μιας, αλλ' όταν διά των προσόντων του, διά της επιμελείας του, διά της αφοσιώσεώς του αποδειχθή ο διδάσκαλος ότι κατέστη αντάξιος των προσδοκιών της Πολιτείας και του υψίστου αυτού προορισμού. Ούτω δε να του δίδεται άνεσις όπως και εις μελέτας επιδίδεται και περιοδείας κατά τας διακοπάς να εκτελή και εις όλα τα μέρη της Κρήτης και τας διαφόρους λόγους αξίας πόλεις της Ελλάδος και της Τουρκίας και της Ευρώπης. Ούτω δε εκάστοτε νέας γνώσεις και νέα εφόδια να προσφέρη εις το έργον του και να ωφελή την πατρίδα του. Τούτο θα αποβή σπουδαιότατον, και είναι εύκολον να γείνη.

Δεν αγνοείτε, κύριοι, ότι οι Γερμανοί καυχώνται ότι ενίκησαν τους Γάλλους διά των διδασκάλων, δεν αγνοείτε ότι ο μέγας Γέρον της Αγγλίας Γλάδστων, ο μέγας σοφός του αιώνος μας επισκεφθείς ποτε κωμόπολιν της Αγγλίας, ηθέλησε να τιμήση τον διδάσκαλον διαμείνας εις τον οίκον αυτού και ουχί εις τον οίκον του δημάρχου ή άλλων προκρίτων. Επαναλαμβάνω ότι προκειμένου ήδη να θέσωμεν θεμέλια της αρτιπαγούς Πολιτείας μας οφείλομεν να θέσωμεν θεμέλια καλά φροντίζοντες να ανυψώσωμεν τους δημοδιδασκάλους εις την πρέπουσαν περιωπήν διότι αυτοί θα είναι, οι οποίοι θα διαπαιδαγωγήσωσι τα τέκνα μας την μέλλουσαν γενεάν τους μέλλοντας χρηστούς πολίτας, οι οποίοι θα μας διαδεχθώσιν.

Ι. Παπαδάκης. Προτείνω όσοι έχουσι απολυτήριον Γυμνασίου να χαρακτηρισθώσιν ως δευτεροβάθμιοι και να αυξηθή ο μισθός αυτών από 100 εις 120 δραχμάς.

Χ. Πωλογεώργης. Αυτό αφορά το Ηγεμονικό Διάταγμα.

Κ. Κριάρης. Εγώ, κύριοι, θα σας προτείνω μίαν οικονομίαν 40,000 δραχμών. (αίσθησις) Εχρημάτισα προ πολλών ετών δημοδιδάσκαλος. Οι δημοδιδάσκαλοι, οι οποίοι διορίζοντο τότε διορίζονται και τώρα. Τοις εδίδομεν 120 και 140 γρόσια. (θόρυβος). Αφήσατέ με παρακαλώ. Και δυστυχώς δεν επληρώνοντο ουδέ αυτόν τον μισθόν και όμως εξετέλουν τα καθήκοντά των. Λοιπόν προτείνω μίαν οικονομίαν 40,000 δραχ. Γνωρίζετε ότι οι διδάσκαλοι εις τα χωρία έχουσι και δώρα και έξοδα πολλά δεν έχουσι (θόρυβος). Εγώ έκαμα δημοδιδάσκαλος και τα γνωρίζω αυτά. Προτείνω λοιπόν την εξής ελλάτωσιν επί ενός κονδυλίου μόνον των υποδιδασκάλων. (θόρυβος)

Γ. Παπαδόπετρος. Απαράδεκτον.

Α. Κριάρης. Μη φωνάζετε. Είναι οικονομία 40,000.

Σ. Ξενικάκης. Σωστόν είναι.

Α. Κριάρης. Οι μεν μισθοί των άλλων εν γένει διδασκάλων πρωτοβαθμίων κτλ. να μείνωσιν όπως έχουσιν εν τω νομοσχεδίω, των δε υποδιδασκάλων Α', Β', Γ', Δ'. βαθμού να υποβιβασθή κατά δέκα δραχμάς. Είναι ακριβώς 40,000 δρ.

Πολλοί. Μάλιστα, μάλιστα.

Έτεροι. Όχι, όχι.

Μ. Σακλαμπανάκης. Κατά πέντε δραχμάς κ. εισηγητά.

Α. Κριάρης. Αφίσατε να κάμωμεν αυτήν την οικονομίαν χωρίς να βλάψωμεν τους διδασκάλους καθόλου.

Ν. Καστρινάκης. Είναι αμαρτία από τους πλέον πτωχούς να αρχίσομεν να κόπτωμεν.

Α. Κριάρης. Κύριε Καστρινάκη, είναι μεγάλα αι μισθοδοσίαι.

Εμμ. Μουντάκης. Όχι είναι μικραί.

Α. Κριάρης. Επικαλούμαι την μαρτυρίαν όλων, όσοι έκαμαν έφοροι, να είπωσι τι μισθούς έδιδον.

Εμμ. Αγγελάκης. Είμεθα σύμφωνοι (θορυβώδεις διάλογοι).

Πρόεδρος. Κύριοι, κατ' αυτόν τον τρόπον δεν γίνονται νόμοι. Οι κ. Κοκκινάκης έχει τον λόγον.

Γ. Κοκκινάκης. Εγώ, κ. συνάδελφοι, δεν θα συμφωνήσω με τον κ. Κριάρην εις το να ελαττωθώσιν οι μισθοί. Όχι μόνον δεν συμφωνώ με τον κ. Κριάρην, αλλά θα συνηγορήσω και υπέρ των πτυχιούχων δημοδιδασκάλων.

Α. Κριάρης. Εγώ περί αυτών δεν είπον τίποτε.

Γ. Κοκκινάκης. Υπέρ των αποφοίτων του Διδασκαλείου, διότι ως γνωρίζετε, πρώτον είναι πολύ ολίγοι και δεύτερον ευρίσκουσι εις το εξωτερικόν, εις την οθωμανικήν αυτοκρατορίαν πολύ μεγάλους μισθούς, θα προτιμήσωσι λοιπόν πάντες εάν περικόψωμεν τους μισθούς αυτών να αναχωρήσωσιν.

Σ. Ξενικάκης. Δεν πρόκειται περί αυτών.

Γ. Κοκκινάκης. Όταν εις δημοδιδάσκαλος πτυχιούχος του διδασκαλείου λαμβάνει εδώ 7 εικοσόφραγκα και τω προτείνωσι 12 και 15 εις την Αλεξάνδρειαν ή την Σμύρνην ή εις άλλα μέρη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ή εις την Ρουμανίαν, εννοείται ότι θα προτιμήσωσι τα 15 και τα 20 εικοσόφραγκα με κατοικίαν και φωτισμόν, παρά 7 εικοσόφραγκα εδώ. Περί αυτού να είσθε βέβαιοι.

Δ. Κοκκίνης. Εις την Ελλάδα πόσο πέρνουν ;

Γ. Κοκκινάκης. Προτείνω λοιπόν ν' αυξηθεί ο μισθός των πτυχιούχων δημοδιδασκάλων τουλάχιστον κατά 20 δραχμάς, των αποφοίτων του διδασκαλείου, κ. Κοκκίνη. Να κάμωμεν απ' αλλού οικονομίας. Έπρεπε να έχωμεν υπ' όψιν μας όταν εψηφίζαμεν τα διάφορα νομοσχέδια και ηυξάνομεν τας δαπάνας ότι θα έλθωμεν εις τον δημοτικόν νόμον και ότι άνευ ικανών μισθών δεν θα έχωμεν ικανούς διδασκάλους. Το ζήτημα είναι άξιον μελέτης και πρέπει να τα λάβη υπόψη η Βουλή.

Εμμ. Χατζιδάκης. Η επιτροπή η συντάξασα και καταρτίσασα το μισθολόγιον εθεώρησε δικαιοτάτον το μισθολόγιον αυτό.

Πρόεδρος. Ζητήσατε τον λόγον κ. Χατζιδάκη. Ο καθείς ομιλεί εδώ όταν του καταίβη. Δεν ημπορεί να γίνη συζήτησις έτσι. Ορίστε.

Εμμ. Αγγελάκης. Τον λόγον κ. Πρόεδρε και εγώ.

Εμ. Χατζιδάκης. Η επιτροπή η συντάξασα το νομοσχέδιον εθεώρησε δίκαιον αυτό το μισθολόγιον. Λοιπόν παρακαλώ να αφίσετε το μισθολόγιον. Το πολύ 5 δραχμαί ας κοπούν.

Πρόεδρος. Ο κ. Ασσαριώτης έχει τον λόγον.

Εμμ. Ασσαριώτης. Κύριε Πρόεδρε, ολίγα πράγματα έχω να είπω. Ιδίως έχω υπόψη μου τους παρελθόντας νόμους, τον τελωνειακόν και άλλους θέλω να μη εξαρθρώσωμεν και αυτήν την υπηρεσίαν. Εάν ο εις προτείνη να αυξηθή το μισθολόγιον, ο άλλος να υποβιβασθή κατά 5 ή κατά 10 δραχμάς, θα εξαρθρώσωμεν και αυτήν την υπηρεσίαν. Διά να μη έλθωμεν εις ιδιαιτέρας συζητήσεις περί ενός εκάστου θα κάμωμεν πρότασιν απλή. Να ψηφίσωμεν το νομοσχέδιον όπως έχει διά να μη το καταστρέψωμεν.

Γ. Αθανασιάδης. Μάλιστα.

Εμμ. Ασσαριώτης. Ο κ. Κριάρης είπεν ότι κάμνομεν μίαν οικονομίαν 40,000 δραχμών εάν περικόψωμεν τους μισθούς κατά 10 δραχμάς. Εγώ δύναμαι να είπω ότι ηδυνάμεθα να κάμωμεν οικονομίαν 80,000 δραχμών εάν κατά 20 δραχμάς ελαττώσωμεν τους μισθούς.

Πρόεδρος. Τι προτείνετε ;

Εμμ. Ασσαριώτης. Και ότι δυνάμεθα να κάμωμεν οικονομίαν 120,000 δραχμών, εάν κατά 30 δρχ. ελαττώσωμεν ενός εκάστου τον μισθόν.

Α. Κριάρης. Εγώ τέλος πάντων υποβάλλω την πρότασιν (θορυβώδεις διάλογοι).

Πρόεδρος. Κύριοι, αν δεν με προστατεύσητε θα καταλείπω την έδραν. Άνευ της προστασίας της Βουλής δεν είναι δυνατόν να γίνη τίποτε.

Ν. Κεφαλογιάννης. Την έχετε εκ μέρους μου, κ. Πρόεδρε.

Σ. Ψαρουδάκης. Ο κ. Πρόεδρος θέλει την προστασίαν διά της σιωπής μας.

Εμμ. Ασσαριώτης. Οικονομίας λοιπόν από το μισθολόγιον δεν πρέπει να κάμωμεν. Άλλοτε έπρεπε να προσέξωμεν εις το ζήτημα το οικονομικόν όταν απεφασίζαμεν να εισαγάγωμεν τα πολυτελή εκείνα μισθολόγια. Σήμερον δεν δυνάμεθα να ζητήσωμεν οικονομίας διά του

τρόπου, τον οποίον ο κ. Κριάρης υποδεικνύει διότι βλέπομεν ότι το μισθολόγιο των πτυχιούχων δημοδιδασκάλων δεν είναι πολύ, είναι μάλιστα, αν θέλετε και γλίσχρον. Αλλά δεν θέλω να προτείνω να προσθέσωμεν, διότι θα ευρεθώσιν ίσως άλλοι να είπωσι να αφαιρέσωμεν και φοβούμαι ότι θα πάθη η υπηρεσία. Όσον αφορά εκείνους, οι οποίοι υπέστησαν εξετάσεις και ανηγορεύθησαν δημοδιδάσκαλοι, επίσης και το μισθολόγιον αυτών δεν είναι πολύ, διότι κατόπιν μελετών, κατόπιν αυστηράς δοκιμασίας έλαβον αυτόν τον βαθμόν, τον οποίον έλαβον. Όσον αφορά δε την τελευταίαν τάξιν, είναι διδάσκαλοι τέλος πάντων οσονδήποτε και αν είναι αμαθείς. Εάν δε λάβωμεν υπ' όψει ότι οι κλητήρες και τελωνοφύλακες πληρώνονται ακριβώτερον από τους δημοδιδασκάλους, πως θα δυνηθώμεν να διατηρήσωμεν σχολεία ;

Α. Κριάρης. Δεν έχουν έξοδα. Ουδέ ενοίκον πληρώνουν ουδέ τροφήν.

Εμμ. Ασφαριώτης. Πού είναι αυτό, κ. Κριάρη ;

Α. Κριάρης. Εγώ ο οποίος έκαμα δημοδιδάσκαλος το ειξεύρω.

Γ. Κοκκινάκης. Οι κλητήρες και οι τελωνοφύλακες παίρνουν περισσότερα από τους δημοδιδασκάλους...»

44. « Συζήτηση στη Βουλή για την ανάγκη εξετάσεων δασκάλων (1901) »

«...Κ. Λαγουδάκης. Επειδή, ως είπεν ο κ. Σύμβουλος, έχομεν έλλειψιν δημοδιδασκάλων, νομίζω ότι δεν πρέπει να βάλωμεν τόσον μεγάλους περιορισμούς, διότι θα ζητήσωμεν αλλαχού δημοδιδασκάλους. Φρονώ λοιπόν ότι είναι καλόν οι προσάγοντες απολυτήριον Ελληνικού σχολείου, δηλαδή σχολαρχείου, να διορίζονται δημοδιδάσκαλοι.

Χ. Πωλογεώργης. Άνευ εξετάσεων ;

Κ. Λαγουδάκης. Να βεβαιοί ο επιθεωρητής ότι αυτοί είναι χρηστής διαγωγής και ότι δύνανται να διδάξωσιν εις το δημοτικόν σχολείον, χωρίς να είναι υποχρεωμένοι να προσέρχωνται εις εξετάσεις.

Γ. Παπαδόπετρος. Απαράδεκτον. Να ερωτηθή η Βουλή.

Α. Κριάρης. Όχι.

Πρόεδρος. Κατά σειράν. Ο κ. Κριάρης έχει τον λόγον.

Α. Κριάρης. Κύριοι ! Κατ' ανοχήν μόνον δυνάμεθα να αποδεχθώμεν την πρότασιν του κ. Στεφανίδη.

Χ. Πλουμιδάκης. Τι θα ειπή 'κατ' ανοχήν ;'

Χ. Πωλογεώργης . Δεν έχει κανένα λόγον.

Κ. Κριάρης. Αλλά σας δίδω της εξής πληροφορίαν. Το έργον του δημοδιδασκάλου δεν είναι ευχερές. Απαιτείται ειδικωτάτη τέχνη. Διά τούτο πρέπει να υποβάλλωνται εις εξετάσεις όλοι. Απεδείχθη εκ του παρελθόντος ότι πολλοί τελειόφοιτοι και πολλοί φοιτηταί δεν ήσαν ικανοί ούτε διά τρίτης τάξεως δημοδιδάσκαλοι να διορισθώσι, διότι κατά τας εξετάσεις ούτε ορθογραφίαν εγνώριζον ούτε τα απαιτούμενα (διαμαρτυρία εκ τινων εδωλίων, επιβεβαιώσεις εξ άλλων). Σας παρακαλώ. Και όμως, κύριοι, φοιτητής, δύναμαι να σας είπω εδώ, απερρίφθη, διότι ήτο ανορθογραφώτατος !

Χ. Πλουμιδάκης. Ηλίθιος θα ήτο.

Χ. Πωλογεώργης. Εγώ ηξεύρω και πολλούς πτυχιούχους, οι οποίοι δεν ηξεύρουν να γράψουν γράμμα !

Κύριε Πρόεδρε εζήτησα τον λόγον.

Πρόεδρος. Όχι, Κύριοι, ιδιαιτέραν συζήτησιν !

Α. Κριάρης. Λέγω λοιπόν ότι άνευ εξετάσεων δεν πρέπει να επιτραπή αυτό.

Πρόεδρος. Ο κ. Παπαμαστοράκης έχει τον λόγον.

Δ. Παπαμαστοράκης. Κύριε Πρόεδρε ! Εις τας μεταβατικάς διατάξεις έχει τεθή ότι μαθηταί που ήκουσαν μαθήματα γυμνασίου και έχουσι και απολυτήριον να διορίζωνται

ανεξετάστως, διότι άνευ τούτου δεν θα έχωμεν προσωπικόν. Λοιπόν εις τας μεταβατικάς διατάξεις ημπορεί να γίνη η συζήτησις που έγινε τώρα.

Β. Σκουλάς. Τώρα πρέπει να γίνη. Εγώ είμαι κατά της προτάσεως του κ. Βαρούχα και Στεφανίδη, διότι εν μέρει εξέθηκεν ο κ. Κριάρης τους λόγους, αλλ' όχι πλήρως. Το να ηξεύρη τις γράμματα είναι διάφορον του να είναι διδάσκαλος, διότι είναι το διδασκαλικόν έργον πολύ ιδιαίτερον και πολλοί εχρηματίσατε ίσως και ηξεύρετε πόσον είναι κοπιώδες. Εγώ εις τα 1889, τελειόφοιτος και μεταξύ των πρώτων, διωρίσθην διδάσκαλος εις τα Ανώγεια και δεν έκαμνα πέντε παράδων λογαριασμόν, διότι δεν ήμην εις θέσιν να τους μάθω τους αριθμούς, και έβλεπον ανθρώπους, οι οποίοι δεν ήξευρον γράμματα, ότι εδίδασκον καλλίτερα, και παιδαγωγικότερα από εμέ, ο οποίος είχαν άριστα. Λοιπόν φρονώ ότι πρέπει να απορριφθή η πρότασις.

Γ. Κοκκινάκης. Αι εξετάσεις γίνονται δι' άλλον σκοπόν.

Χ. Πωλογεώργης. Το άρθρον δεν αποκλείει εκείνους, τους οποίους θέλει να προστατεύση ο κ. Βαρούχας. Το άρθρον καθιεροί απλώς την εξέτασιν, η οποία είναι αναγκαιοτάτη. Τώρα εάν παρουσιασθή αυτή η ανάγκη κατά την πρώτην κατάρτισιν των σχολείων αυτούς τους ανθρώπους να τους κανονίσωμεν δημοδιδασκάλους χωρίς εξετάσεις, είναι άλλο ζήτημα....»

45. Λόγος εκφωνηθείς κατά τα εγκαίνια του Διδασκαλείου υπό του Π.Π. Οικονόμου (1901)

« Ευλογημένον το όνομα του Θεού ! Η Κρήτη, δι' ήν έτει 1868, μειράκιον έτι ών, έχουσα ποταμούς δακρύων επί τω θλιβερώ αγγέλματι ότι υπήχθη πάλιν υπό την δουλείαν μετά μέγαν, άπελπιν, θαυμαστόν αγώνα. Η Κρήτη, προς ήν σύμπας ο ελληνισμός προσέβλεπε μετ' ιδιαιτέρας στοργής και υπερηφανείας κατά πάσαν νέαν απόπειραν προς ανάκτησιν της ελευθερίας. Η Κρήτη, εν ή εκορυφώθησαν αι αρεταί της Ελληνικής φυλής, η ανδρεία, η καρτερία, η ευστροφία του πνεύματος, η αφοβία του θανάτου, εγένετο τέλος ελευθέρα. [...] Η χώρα έχει ανάγκην πολλών πραγμάτων ή μάλλον ειπείν των πάντων. Από της ελευθερίας αυτής άρχεται νέα περίοδος ζωής, διαφόρου όλως φύσεως. Και εργασίαι θεμελιώδεις εις τους διαφόρους κλάδους ήρχισαν να γίνονται απαραίτητοι εις την ευημερίαν και εις την πρόοδον του τόπου. Μία δε των εργασιών τούτων των θεμελιωδών, εξ' ίσου σπουδαία και απαραίτητος, είναι και η ίδρυσις Διδασκαλείου προς μόρφωσιν διδασκάλων των σχολείων του λαού, τα οποία κοινώς ονομάζονται δημοτικά σχολεία.

Ήκουσα και ακούω σπουδαίως λεγόμενον. Ότι Διδασκαλείον ίδιον εν Κρήτη ήτο περιττόν, ότι ηδυνάμεθα να στέλλωμεν με τας δαπάνας της συντηρήσεως του Διδασκαλείου υποτρόφους εις Αθήνας, ίνα εκπαιδευόνται εν τω εκεί Διδασκαλείω, ότι ηδυνάμεθα τέλος να χρησιμοποιήσωμεν ως δημοδιδασκάλους μαθητάς των γυμνασίων, κερδαίνοντες ούτω ποσόν χρημάτων, όπερ ηδυνάμεθα να χρησιμοποιήσωμεν προς άλλας ανάγκας μάλλον κατεπειγούσας της χώρας. Και το δεινότερον εξεφράσθη και γνώμη ότι παιδαγωγική ως επιστήμη ή ως τέχνη δεν υπάρχει και ότι ο καλός διδάσκαλος γεννάται, nascitur, ως ο ποιητής. Η φύσις είναι το παν, η τέχνη τίποτε.

Πάσαι αι γνώμαι αύται είναι πεπλανημένοι και αβάσιμοι. Η Κρήτη κατά την απογραφήν ευρέθη έχουσα χιλίας ενενήκοντα δύο κοινότητας, άλλας μεν μεγαλυτέρας, άλλας δε μικροτέρας. Γνώρισμα δε του λαού πεπολιτισμένου είναι να έχη εν εκάστη κοινότητι σχολείον και ναόν, ως γνώρισμα αρχαίας Ελληνικής πόλεως ήτο ότι είχεν θέατρον και γυμνάσιον. Και το ιδεώδες, προς ό πρέπει να τείνωμεν, είναι να δυνάμεθα να εμπιστευθώμεν την θεραπείαν και του σώματος και της ψυχής των τέκνων ημών εις επιστήμονας διδασκάλους. Αν θέλωμεν ο αγρός ημών να παραγάγη καλούς καρπούς πρέπει να ηξεύρωμεν να καλλιεργήσωμεν αυτόν, ότε είναι καιρός. Αν θέλωμεν να έχωμεν άνδρας

και γυναίκας τελειότερας, πρέπει να παιδεύσωμεν αυτούς, ότε είναι καιρός, εν τη μικρά ηλικία.[...]

Αλλά και αν άλλως το πράγμα διηκολύνετο, διά της ιδρύσεως π.χ. δευτέρου εν Αθήναις Διδασκαλείου χάριν των Κρητών, και τότε ημείς θα υποστηρίζομεν την ίδρυσιν ιδίου Διδασκαλείου εν Κρήτη. Τα Διδασκαλεία δεν είναι κοσμοπολιτικά καθιδρύματα μορφούντα διδασκάλους κοσμοπολίτας, αλλ' εθνικά σχολεία προσαρμοζόμενα προς τα ανάγκας και τις απαιτήσεις εκάστης χώρας. Και δεν αντιλέγω μεν εις τούτο ότι τα εθνικά ιδεώδη πρέπει να είναι παντός σχολείου Ελληνικού διακριτικόν γνώρισμα, όπου δήποτε τούτο και αν λειτουργή, είτε εν τη χώρα των υπερβορείων είτε εν οιαδήποτε άλλη χώρα της Ασίας, της Αφρικής, της Αμερικής, της Αυστραλίας. Εν τη ενώσει έγκειται η δύναμις, η δ' ένωσις διατρέχει κίνδυνον, όταν δεν ευνοήται υπό της συνεχείας της χώρας, αλλά διασπάται, όταν εμφανίζη την διασποράν, οίαν βλέπομεν εν τω Ελληνικό έθνει. Και διά τούτο παρίσταται ανάγκη της ηθικής επικουρίας, του δεσμού του αδαμαντίνου της εθνικής παιδεύσεως, ήτις περιλαμβάνει την θρησκείαν, την γλώσσαν, την ιστορίαν, τα ήθη και έθιμα, τους πόθους του Έθνους. Και κατά τούτο αναντιρρήτως πρέπει να ώσι σύμφωνα πάντα τα σχολεία τα Ελληνικά [...]

Αλλά και κατά την φιλολογίαν το Διδασκαλείον Κρήτης θα εισαγάγη τους τροφίμους αυτού εις τα θαυμαστά έργα των παλαιών Ελλήνων και εις τα σπουδαιότερα εκ των νέων, δεν θα αμελήση όμως και των έργων, τα οποία αναφέρονται εις την Κρήτην ή συνεγράφησαν υπό Κρητών...

[...] Οποία μεταβολή επήλθε και εις την υγιάν και εις την θεραπευτικήν του σώματος εκ της προόδου της φυσιολογίας ! Οποία μεταβολή εις την ανατροφήν, εις την διδακτικήν, εκ της προόδου της ψυχολογίας ! Η φύσις και η σωματικά και η πνευματική του ανθρώπου ακολουθεί ωρισμένην πορείαν. Όστις δε υπ' αμαθείας αντιστρατεύεται εις την πορείαν ταύτην ουδέν κατορθοί και βλάπτει. Η ψυχολογία λέγει ότι τα γενικά και αφηρημένα σχηματίζονται εκ των μερικών και συγκεκριμένων και διά τούτο πρέπει να διδάσκονται μετά τα συγκεκριμένα. Όστις δ' επιχειρεί να διδάσκη τα γενικά προ των μερικών ματαιοπονει και ομοιάζει προς τον άνθρωπον, όστις θέλει να αναβή εις το επάνω πάτωμα οικίας χωρίς να κάμη χρήσιν της κλίμακος. Και όμως τοιαύτα παραπτώματα βλέπομεν καθ' εκάστην προ των ομμάτων ημών γινόμενα και ουδείς εκπλήττεται διά το παράπτωμα τούτο, όπερ φέρει και διδασκάλους και μαθητάς εις απόγνωσιν, όπερ προκαλεί την αυστηράν οργήν των διδασκάλων, την αυστηράν τιμωρίαν των μαθητών, ών ο νους χαρακτηρίζεται χονδρός, διότι δεν δύναται να βαδίση την παρά φύσιν πορείαν, ην υφηγείται ο αμαθής διδάσκαλός του ! Οποία ευδαιμονία θα προκύψη και εις τον διδάσκαλον και εις τον μαθητήν, εάν η μέθοδος μεταβληθή, εάν επαναφέρωμεν τα πράγματα εις την φυσικήν οδόν ! Οποία διαύγεια πνεύματος θα αναλάμψη και πόσον θα γίνη νυν λεπτός ο νους του μαθητού ο πρότερον ένεκα της αμεθόδου διδασκαλίας φαινόμενος χονδρός. Εάν όντως δεν παίζωμεν, αλλά σπουδάζωμεν να τελειοποιήσωμεν διά της υγιούς παιδεύσεως τον όλον άνθρωπον και κατά το σώμα και κατά την ψυχήν, τότε μη αμελείτε, όσοι αγαπάτε τον τόπον σας, όσοι αγαπάτε τα τέκνα σας, η παιδευσις να γίνη επιστήμη εν παντί σχολείω και δημοτικώ και ελληνικώ και γυμνασίω. Προ παντός δε συνδράμετε πάντες και άρχοντες και αρχόμενοι να ευδοωθή το καθιδρυμα τούτο. Η επιστήμη η παιδαγωγική, ει και είναι νέα επιστήμη και εμφανίζη πολλαχού κενά, αναμένει δε την λύσιν πολλών προβλημάτων εκ της προόδου της ψυχολογίας, εν τούτοις έχει αποθησαυρίσει σωρείαν παρατηρήσεων, έχει διατυπώσει μεθόδους διδασκαλίας, δι' ών προάγεται θαυμασίως ο άνθρωπος, έχει εξεύρει ύλην προς διδασκαλίαν εξευγενίζουσαν το φρόνημα του ανθρώπου, έχει ορίσει ακριβέστερον τα μέσα, δι' ών ρυθμίζεται ασφαλέστερον η βούλησις, και καθόλου ειπείν έχει εξασφαλίσει κατά το μάλλον και ήττον την επιτυχίαν και της διδασκαλίας και της αγωγής. Και όμως προς τοιαύτα πράγματα, ών η άγνοια αλλαχού φέρει κατασχύνην, ευρίσκονται παρ' ημίν, άνθρωποι προσβλέποντες μετά καταφρονήσεως, ίνα αληθεύση και

ενταύθα το λόγιον, *Ars non habet osorem, nisi ignorantem* = την τέχνην μισεί μόνον ο αγνοών αυτήν [...]

Και πας Κρης αισθανόμενος τα μεγάλα αγαθά, άπερ η ορθή παιδείυσις παρέχει εις τα τέκνα του να ευλογή καθ' ημέραν το Θεόν, ότι ηξίωσεν αυτόν επί των ημερών του να ίδη τα δύο μέγιστα αγαθά, την ελευθερίαν του και τον προσήκοντα διαφωτισμό των τέκνων του. Το Διδασκαλείον είναι ο ήλιος, όστις θα φωτίση και θα θερμάνη τον Κρητικόν λαόν, είναι το εκλεκτόν φυτώριον προς εξευγενισμόν αυτού. Η αποστολή αυτού αποβαίνει μεγίστη. Και καθήκον έχομεν πάντες να συνεργασθώμεν εις τούτο. Η εκκλησία άς δέηται του Θεού προς ευόδωσιν του έργου, οι άρχοντες άς παρέχωσι τα μέσα προς απρόσκοπτον λειτουργίαν, οι καθηγηταί άς διδάσκωσι μετά ζήλου απαραμειώτου, οι μαθηταί άς εντείνωσι την επιμέλειάν των, η δε κοινωνία άς αγαπά αυτό και υποστηρίξη παντοιοτρόπως.

Υπό τοιούτους όρους και υπό τοιαύτας ελπίδας εγκαινιάζεται σήμερον επισήμως η έναρξις του Κρητικού Διδασκαλείου. Γεννηθήτω το θέλημα του Θεού, ως εν ουρανώ, ούτω και επί της πολυπαθούς ταύτης χώρας, ήν άς διαφυλάττη ο Θεός απρόσβλητον από παντός κακού και νυν και εις τους αιώνας.»

«...και απήλθομεν εκ της προσφιλούς χώρας πλήρης μεν ευγνωμοσύνης διά τας εκτάκτους τιμάς, ών ηξίωσαν ημάς και άρχοντες και αρχόμενοι, πλήρης δε και ενθουσιασμού διά την φιλομάθειαν και το εύπλαστον του ομοφύλου λαού, μάλιστα δε διά την άκραν αφοσίωσιν αυτού προς την μητέρα Ελλάδα, ής αείποτε ενθυμείται τας ευεργεσίας, ποθών νυν μάλιστα διαπύρωσιν την μετ' αυτής ένωσιν. Είθε ο διακαής ούτος πόθος, όστις είναι και πόθος πάντων ημών, να πληρωθή τάχιστα προς το καλόν και της Κρήτης και της Ελλάδος.»

46. « Επιστολή του Παγκρητίου Δημοδιδασκαλικού Συλλόγου προς την Βουλήν των Κρητών ».

Εν Χανίοις τη 5 Μαΐου 1903

προς

Την Σεβ. Βουλήν των Κρητών

Κύριε Πρόεδρε

Το συμβούλιον του Παγκρητίου Δημοδιδασκαλικού Συλλόγου συνελθόν εις έκτακτον συνεδρίαν και έχον υπόψη αφ' ενός μεν τον νυν ισχύοντα νόμον της εκπαιδευσεως και αφ' ετέρου τας επ' αυτού υποβληθείσας εις την Βουλήν τροποποιήσεις, λαμβάνει την τιμήν να παρακαλέσει τους αξιοτίμους κυρίους βουλευτάς όπως κατά την συζήτησιν αυτού λάβωσι υπόψη τας κάτωθι παρατηρήσεις τας οποίας οι διδάσκαλοι θεωρούσιν αναγκαίας προς ανύψωσιν του έργου αυτών και προς ωφέλειαν της εις χείρας αυτών εμπειπιστευμένης νεολαίας.

Και πρώτον, τα άρθρα 158 και 159 των τροποποιήσεων καταργούν το αμετάθετον των Διδασκάλων, πράγμα το οποίον εκτός της υπό παιδαγωγικήν άποψιν μεγίστης ζημίας και των οικονομικών δυσχεριών εις τας οποίας θα άγη εκάστοτε τους διδασκάλους, θα αναγκάση αυτούς να κατέρχωνται της υψηλής θέσεως εις την οποίαν πρέπει να ίστανται, να αναμιγνύονται εις έργα αλλότρια του επαγγέλματός των και μυρία να μηχανώνται όπως εξασφαλίσωσι εαυτούς εις τας θέσεις των, προς βλάβην βεβαίαν των σχολείων αφ' ων θα αφαιρούσι τον κρείτονα τούτο χρόνον.

Δεύτερον. Κατά τους διορισμούς ή την μισθοδοσίαν να λαμβάνηται υπόψη η πολυχρόνιος πείρα, η ικανότης και η ευδόκιμος υπηρεσία εκάστου.

Τρίτον. Να μη δύναται τις να διορισθή διδάσκαλος άνευ προηγουμένων εξετάσεων ενώπιον της ειδικής επιτροπής.

Τέταρτον. Η ελλάτωσις του μισθού των δημοδιδασκάλων φρονούμεν ότι δεν θα είναι ωφέλιμος εις τον λαόν και δεν είναι δίκαιον να γίνη, καθόσον από της συστάσεως της Κρητικής Πολιτείας οι μόνοι εκ των υπαλλήλων οίτινες ημείβοντο φειδωλώς ήσαν οι δημοδιδάσκαλοι. Το τοιούτον αναγνωρίσασα η Βουλή κατά την παρελθούσαν σύνοδον αυτής δεν έθιξε ποσώς την μισθοδοσίαν αυτών.

Ευελπιστούμεν όθεν ότι και η παρούσα σύνοδος αναγνωρίζουσα την επίδρασιν την οποίαν καλοί και μεμορφωμένοι διδάσκαλοι εξασκούσιν επί του λαού υπό άποψιν κοινωφελή, εθνωφελή και εκπολιτιστικήν δεν θέλει μαράνει τον ζήλον αυτών και δεν θέλει φυγαδέυσει εκ του επαγγέλματος και της πατρίδος αυτών τους ικανότερους εκ των διδασκάλων χάριν μικράς και ασημάντου οικονομίας.

Ταύτα υποβάλλοντες εις την πεφωτισμένην κρίσιν των αντιπροσώπων του Κρητικού λαού εύχομεν δι' ελπίδος ότι αι δίκαιαι αιτήσεις μας θα εισακουσθώσι παρά των ενδιαφερομένων διά την πρόοδον της παιδείας, του σπουδαιοτάτου τούτου παράγοντος προς ευημερίαν και εκπολιτισμόν πάσης χώρας.

Μεθ' υπολήψεως

Ο Πρόεδρος

N. A. Γυπαράκης »

47. « Συζήτηση στη Βουλή για τη μισθοδοσία των δασκάλων »

Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας. Τεύχος Δ'. - Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής. (Περίοδος Β'. Συνεδρία ΙΖ'), Εν Χανίοις τη 11 Μαΐου 1903 (σελ. 162-167)

«...Άρθρον 28. Οι μισθοί των δημοδιδασκάλων, έχόντων πτυχίον Διδασκαλείου ορίζονται ως εξής :

των μεν πρωτοβαθμίων	δρ. 120
των δε δευτεροβαθμίων	» 110
των δε τριτοβαθμίων	» 100
των δι' εξετάσεων αναγνωριζομένων ως οριστικών	
των μεν πρωτοβαθμίων	δρ. 85
των δε δευτεροβαθμίων	» 75
των δε τριτοβαθμίων	» 70
των δε υποδιδασκάλων	
των μεν πρωτοβαθμίων	δρ. 60
των δε δευτεροβαθμίων	» 50
των δε τριτοβαθμίων και τεταρτοβαθμίων	δρ. 40

Των δε διδασκαλισσών πτυχιούχων των Διδασκαλείων της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής εταιρείας ή των ομοταγών ταύτη ανεγνωρισμένων λοιπών Παρθηναγωγείων.

των μεν πρωτοβαθμίων	δρ. 110
των δε δευτεροβαθμίων	» 90
των δε τριτοβαθμίων	» 80
των δι' εξετάσεων ανεγνωρισμένων ως οριστικών	
των μεν πρωτοβαθμίων	δρ. 70
των δε δευτεροβαθμίων	» 60

των δε τριτοβαθμίων	»	55
των υποδιδασκαλισσών Αων και Βων	δρ	50
των	»	»
Γων και Δων	δρ.	40

Των δημοδιδασκάλων αμφοτέρων των φύλων των εχόντων πτυχίον διδασκάλου ο μισθός αυξάνεται μετά πάσαν πενταετίαν κατά δέκα δρ., πάντων δε των λοιπών κατά πέντε δρ.

Πολλοί. Τον λόγον.

Πρόεδρος. Ο κ. Αγγελάκης.

Εμμ. Αγγελάκης. Πάντες οι παρακαθήμενοι εν τω περιβόλω τούτω εμφορούμεθα βεβαίως υπό του πνεύματος των οικονομιών και εγώ είμαι εις εξ εκείνων οι οποίοι είναι υπέρ των οικονομιών αλλά των λελογισμένων και δικαίων οικονομιών. Δεν γνωρίζομεν ποίαι θα ήναι αι οικονομίαι τας οποίας θα παρουσιάση η Επιτροπή επί των Οικονομικών επί των των λοιπών εξόδων της διοικήσεως, αι οικονομίαι όμως αι οποίαι εφαρμόζονται επί των διδασκάλων μοι φαίνονται λίαν αυστηραί.

Πρόεδρος. Διόλου αυστηραί.

Εμμ. Αγγελάκης. Η γνώμη μου είναι αυτή. Η ψαλλίς έχει ακονισθή αρκούντως και αμείλικτος μοι φαίνεται ότι επέπεσεν επί των ατυχών διδασκάλων. Λέγω δε ψαλλίδα κατά την ευφυολόγον φράσιν συναδέλφου. Οι διδάσκαλοι, κύριοι, είναι οι διαμορφωταί των τέκνων μας, οι διαμορφωταί της κοινωνίας, οι διαμορφωταί των εθνών, ιδίως οι δημοδιδάσκαλοι περί ων σήμερον πρόκειται πρέπει να τύχωσι της στοργής της Βουλής, διότι ούτοι θα διαμορφώσι τον τόπον μας ηθικώς και πνευματικώς. Οι δημοδιδάσκαλοι της Γερμανίας κατέστησαν την αυτοκρατορίαν ταύτην μεγίστην, και αυτοί ήραντο την νίκην κατά των Γαλλικών όπλων καθώς παραδέχονται οι διασημότεροι άνδρες της Γερμανίας.

Α. Βορεάδης. Και οι δημοδιδάσκαλοι, αλλά και ο πληθυσμός της Γερμανίας.

Εμμ. Αγγελάκης. Η δημοτική εκπαίδευσις, κύριοι, ως είπεν ο αξιότιμος κ. Πρόεδρος της Βουλής, είναι ο επιούσιος άρτος των τέκνων μας. Αν θέλωμεν να εργαζώνται μετά ζήλου και ενθουσιασμού οι εργάται ούτοι της Πολιτείας οφείλει αύτη να μη φειστή του πλούτου της αλλά να αμοιβή αυτούς επαρκώς. Όσον επαρκής είναι αύτη η αμοιβή των διδασκάλων τόσον δαψυλείς θα είναι και οι καρποί τους οποίους θα μας προσφέρουν, τόσον αφθονώτερος θα είναι και ο επιούσιος άρτος τον οποίον θα προσφέρωσιν εις τα τέκνα μας. Αν ακολουθήσωμεν τα εν Ελλάδι και πρέπει να τα ακολουθήσωμεν οι δημοδιδάσκαλοι εκεί λαμβάνουν πολύ πλειότερον μισθόν ή όσον ορίζει το μισθολόγιον των δημοδιδασκάλων παρ' ημίν. Δημοδιδάσκαλοι εν Ελλάδι πρωτοβάθμιοι λαμβάνουσι 150 δρχ. δευτεροβάθμιοι 120 και οι τριτοβάθμιοι 100. Δεν πιστεύω να είπη τις εκ των συναδέλφων ότι εν Ελλάδι είναι χάρτιναι αι δραγμαί εν Κρήτη δε χρυσαί. Τούτο δεν έχει ουδεμίαν σημασίαν, δεν είναι λόγος να λέγωμεν ότι οι διδάσκαλοι οι ιδικοί μας αμοιβονται καλώς, διότι εκεί λαμβάνουσι δραγμαίς χαρτίνας και εις τοιαύτας πληρώνουσι τα αγοραζόμενα χρειώδη εδώ δε πάλιν εις χρυσάς ιδίως οι πρωτοβάθμιοι διδάσκαλοι κατά το μισθολόγιον αδικούνται πλειότερον των άλλων διδασκάλων και η έκπτωσις η οποία γίνεται από το παλαιόν μισθολόγιον είναι πολύ μεγαλυτέρα των λοιπών διδασκάλων ιδίως των πτυχιούχων. Κατά τον εκπαιδευτικόν νόμον τον ισχύονται μέχρι τούδε οι μισθοί των πρωτοβαθμίων ήσαν 140 δραγμαί ήδη διά του νέου μισθολογίου αποκόπτονται είκοσι δραγμαί ! Εκ του μισθού των δευτεροβαθμίων δέκα και εκ του μισθού των τριτοβαθμίων δεν αποκόπτεται τίποτε. Διατί αυτή η διαφορά ; Ο τριτοβάθμιος δεν έχει τα φώτα τα οποία έχει ο πρωτοβάθμιος. Ούτος εκοπίασε περισσότερο διά να καταρτισθή και η Πολιτεία δικαίως αμείβει αυτόν με περισσότερο μισθόν. Ιδίως, κύριοι συναδέλφοι, υπάρχουν εν Κρήτη ολίγοι τινες διδάσκαλοι οι οποίοι από είκοσιν ετών υπηρετούν εν Κρήτη, οι οποίοι διεξήγαγον αληθή εθνικόν αγώνα και οι οποίοι εμόρφωσαν δημοδιδασκάλους τους οποίους έχομεν σήμερον εν ενεργεία. Δύναμαι να είπω ότι εις τους δύο νομούς Λασηθίου και Ηρακλείου, όπου κυρίως ειργάσθησαν αυτοί

οι διδάσκαλοι, δύναμαι να είπω ότι έχομεν καλλιτέρους δημοδιδασκάλους κατωτέρους, και τούτο οφείλεται εις την προπαίδευσιν την οποίαν έλαβον από τους διδασκάλους τούτους.

Φρονώ λοιπόν ότι τους διδασκάλους τούτους οι οποίοι τόσον υπηρέτησαν τον τόπον κατά το παρελθόν οφείλει η Πολιτεία να αμείψη ιδιαιτέρως, είναι δε τόσον ολίγοι ώστε εις ουδέν θα βαρύνωσι την Πολιτείαν.

Πρόεδρος. Προβλέπει ο νόμος δι' αυτούς και τους δίδει 10 δρ. παρά πάνω.

Εμμ. Αγγελάκης. Είναι ολίγοι τούτοι, κ. Πρόεδρε. Χωρίς να εισέλθω εις το ιδιαίτερον μισθολόγιον των άλλων δημοδιδασκάλων κάμνω μίαν τροποποίησιν όσον αφορά τους διδασκάλους οι οποίοι επαναλαμβάνω κατέχουν εξαιρετικήν θέσιν εν τη Πολιτεία διότι υπηρετούν επί εικοσαετιάν όλην μετ' ενθουσιασμού και ζήλου.

Εις βουλευτής. Παρά κάτω είναι η θέσις των.

Εμμ. Αγγελάκης. Δεν είναι παρακάτω εδώ είναι μετά τη λέξιν τριτοβαθμίων. Η τροποποίησις είναι η εξής. 'Οι έχοντες εκ τούτων πείραν υπερδεκαπενταετή λαμβάνουν οι μεν πρωτοβάθμιοι δρ. 140, οι δε δευτεροβάθμιοι δρ. 120 και οι τριτοβάθμιοι δρ. 110' και είναι μικρά αυτή η τροποποίησις και φρονώ ότι η Βουλή θα την δεχτή εξαιρετικώς.

Σ. Ξενικάκης. Μάλιστα.

Α. Βορεάδης (Σύμβουλος). Όσα ο εκ Λασηθίου βουλευτής κ. Αγγελάκης είπεν περί του μισθολογίου των δημοδιδασκάλων τα ευρίσκω δικαιοτάτα. Εισηγούμενοι είπομεν ότι η ελάττωσις των μισθοδοσιών των διδασκάλων είναι έργον ανάγκης επιβεβλημένον υπό τους ρεύματος της οικονομίας. Αλλά και τότε εδηλώσαμεν ότι φοβούμεθα μη προτρέξωμεν και μήπως εάν γίνη ελάττωσις μισθοδοσιών εδώ και δεν γίνωσι και εις άλλας υπηρεσίας μήπως εγκαταλείψουν οι δημοδιδάσκαλοι τα σχολεία και ζητήσωσιν εις άλλους κλάδους θέσεις ότε θα παραστή ανάγκη να κλεισθώσι πολλά χωρία. Διά τούτο εγώ θα παρακαλέσω την Βουλήν, κατόπιν μάλιστα της επιψηφίσεως του νομοσχεδίου περί επιβολής φόρου επί της εισαγωγής και της καταναλώσεως του καπνού.

Πολλοί. Αυτά διατέθησαν διά την οδοποιΐαν.

Α. Βορεάδης (Σύμβουλος) Θα παρακαλέσω την Βουλήν να αυξήση και πάλιν τους μισθούς των δημοδιδασκάλων δηλαδή να επαναφέρη το μισθολόγιον το οποίον έχει και ο παλαιός νόμος.

Πολλοί. Όχι.

Α. Βορεάδης. (Σύμβουλος). Εάν τούτο δεν είναι δυνατόν τουλάχιστον να αποδεχθή την πρότασιν του κ. Αγγελάκη.

Πολλοί. Μάλιστα. Μάλιστα.

Α. Βορεάδης (Σύμβουλος). Και μάλιστα διά τους διδασκάλους οι οποίοι έχουν υπερδεκαπενταετή υπηρεσίαν. Διότι θα είναι άδικον μέγα να ορίσωμεν τον μισθόν αυτών ίσον με τον μισθόν τον οποίον λαμβάνουν εκείνοι οι οποίοι χθες μόλις απεφοίτησαν και η ζημία του δημοσίου εκ της αυξήσεως τούτης είναι όλως ασήμαντος.

Α. Κριάρης. Λέγετε όσοι έχουν δεκαπενταετή υπηρεσίαν, πτυχιούχοι ;

Α. Βορεάδης (Σύμβουλος) Ναι.

Α. Κριάρης. Νομίζω ότι δεν υπάρχουν πολλοί.

Α. Βορεάδης (Σύμβουλος). Αγνώ. Ως αφητηρία όμως λαμβάνεται η ημέρα της αφίξεως της Α. Υψηλότητος εις Κρήτην και επομένως η διάταξις αυτή δεν έχει πρακτικά αποτελέσματα, είναι διά το μέλλον.

Α. Κριάρης. Λοιπόν είναι δώρον άδωρον διότι δύναται να έλθη η Βουλή να καταργήση αυτήν την διάταξιν.

Σ. Μαραγκουδάκης. Καίτοι, κύριοι, αξιώ και εγώ να συγκαταλέγωμαι μεταξύ των πρώτων οι οποίοι επιδιώκουν την οικονομικήν του τόπου ανεξαρτησίαν, καίτοι εμφορούμαι υπό του αυστηροτάτου της οικονομίας πνεύματος ως προς τον καταμερισμόν του δημοσίου της χώρας μας πλούτου εις τους διαφόρους της υπηρεσίας κλάδους, εν τούτοις εν τη προκειμένη περιπτώσει θεωρώ καθήκον να μη αφήσω απαρατήρητον το άδικον το οποίον

προσγίνεται εις τους μικρούς τούτους υπαλλήλους της Πολιτείας μας από τους οποίους αποκόπεται ο γλίσχος ούτως ειπείν μισθός τον οποίον η Πολιτεία δίδει, και διά της αποκοπής του μισθού τούτου από τους πτωχούς διδασκάλους και λειτουργούς της στοιχειώδους εκπαίδευσως προσγίνεται μέγα προς αυτούς αδίκημα. Δεν θα ετόλμων ποσώς να συνηγορήσω υπέρ της τάξεως των μικρών τούτων της Πολιτείας μας υπαλληλίσκων εάν δεν είχαν υπ' όψιν μου αφ' ενός μεν το βαρύ, επίπονον και λίαν επίμοχθον έργον του διδασκάλου ένεκα του οποίου ως γνωρίζετε πλείστοι καταστρέφουσι την υγείαν των, και αφ' ετέρου την ευθύνην την οποίαν και ενώπιον των ανθρώπων και ενώπιον του Θεού φέρουσιν ούτοι ως εκ του επαγγέλματός των, αφού, κ. βουλευταί, εις τας χείρας των προσώπων τούτων ανατίθεται η μόρφωσις και η διάπλασις των τέκνων, αφού εις τας χείρας των προσώπων τούτων εμπιστεύεται η πνευματική και σωματική ανάπτυξις των τέκνων ημών, τα οποία μέλλουσιν ίσως να διευθύνωσι τας τύχας της Πολιτείας, αφού λέγω τόσα πολλά απαιτεί και προσδοκά η Πολιτεία, δεν αισθάνεται άρα γε ότι έχει και επιβεβλημένην την υποχρέωσιν να αμείβη τούτους και αναλόγως των κόπων και των έργων των. Βεβαίως δεν διστάζω ποσώς να πιστεύσω ότι πάντες παραδέχεσθε ότι πάντα ταύτα είναι ορθά ως επίσης δεν αμφιβάλω ότι πάντες γνωρίζετε πόσον οι μικροί ούτοι υπάλληλοι ως και οι υπάλληλοι των διαφόρων άλλων υπηρεσιών αμείβονται ουχί τόσον όσον εργάζονται εις τας διαφόρους υπηρεσίας. Τούτο φρονώ ότι πρέπει πάντες να το παραδεχθήτε και να το αναγνωρίσητε. Συμβαίνει όμως το εναντίον πάντοτε, από τους μικρούς τούτους υπαλλήλους οι οποίοι νυχθημερόν εργάζονται εις τους διαφόρους κλάδους της υπηρεσίας αποκόπεται η μισθοδοσία, τούτο όμως δυστυχώς δεν γίνεται εις τους μισθούς των μεγάλων υπαλλήλων.

Πρόεδρος. Θα φθάσωμεν και εκεί.

Σ. Μαραγκουδάκης. Μετά τα ολίγα ταύτα, κ. βουλευταί, φρονώ ότι είναι δικαιοτάτον και προτείνω όπως, μη αποκοπή η μισθοδοσία των διδασκάλων μη δεχθήτε δε τας τροποποιήσεις τας οποίας επιφέρει το νομοσχέδιον τούτο ως προς το μισθολόγιον αλλά να παραδεχθήτε όπως ισχύση ο νόμος ο οποίος ευρίσκεται εν εφαρμογή σήμερον ως προς τας μισθοδοσίας των δημοδιδασκάλων.

Α. Κριάρης. Ως μέλος της Επιτροπής επί των Οικονομικών διαβεβαιώ τους αξιοτίμους συναδέλφους ότι εις όλους τους κλάδους της υπηρεσίας εγένετο ελάττωσις της μισθοδοσίας εφ' όλων των υπαλλήλων σχεδόν.

Ν. Κεφαλογιάννης. Όχι ανάλογος προς την των δημοδιδασκάλων.

Α. Κριάρης. Εν τοιαύτη περιπτώσει καίτοι επιθυμούμεν ίνα οι διδάσκαλοι πληρώνονται αναλόγως περισσότερο διότι το έργον των είναι το κοπιωδέστερον όλων των έργων και διότι το επάγγελμά των έχει υψηλόν προορισμόν, ουχ' ήττον δεν δυνάμεθα να αυξήσωμεν την μισθοδοσίαν αυτών και μάλιστα αφού τοιαύτη τις αναλογία εγένετο καθ' όλον των υπαλλήλων των λοιπών κλάδων.....

Ν. Κεφαλογιάννης. Εγώ είχον να είπω πολλά αφού όμως ο κ. Σύμβουλος είπεν ότι απεκόπη πάρα πολύ και αναγνωρίζει την αστοργίαν κατά της κατωτέρας εκπαίδευσως, περιορίζομαι εις το μισθολόγιον του ισχύοντος Νόμου περί κατωτέρας εκπαίδευσως καθότι φρονώ ότι αύτη πρέπει να προστατευθή μάλλον της ανωτέρας εκπαίδευσως.

Πρόεδρος. Μα δεν είπεν αυτό.

Ν. Κεφαλογιάννης. Ο κ. Σύμβουλος είπεν ότι εάν αναλόγως δεν αποκοπούν και των άλλων κλάδων αι μισθοδοσίαι πρέπει να αυξηθεί ο μισθός των διδασκάλων, και όμως περιορίζει την πρότασιν και θέλει να περιορισθή εις τους πτυχιούχους διδασκάλους.

Πρόεδρος. Πέρυσι εβγήκαν και άλλοι και δεν πρέπει να τους θέσωμεν εις ίσην μοίραν και διά τούτο έχει παραδεχθή την πρότασιν του κ. Αγγελάκη διά τους έχοντας υπηρεσίαν υπερδεκαπενταετή να γίνηται αύξησις.

Ν. Κεφαλογιάννης. Εγώ προτείνω να δοθή οπισθενεργός δύναμις εις το εδάφιον το οποίον λέγει 'των δημοδιδασκάλων αμφοτέρων των φύλων των εχόντων πτυχίον διδασκάλου ο μισθός αυξάνεται μετά πάσαν πενταετίαν κατά 10 δρ. πάντων δε των λοιπών κατά 5 δρ.'

Κ. Λαγουδάκης. Παράδοξον μοι φαίνεται, κύριοι, πως αφού ο κ. Σύμβουλος εμφορούμενος υπό του πνεύματος των οικονομιών, ηλάττωσε τους μισθούς των διδασκάλων κατά 20 και 30 δραχμάς κατά μήνα, δεν ηλάττωσε κατ' αναλογίαν και τους μισθούς των καθηγητών, αλλ' έχει προσθήκη και 20 και 30 και 40 δραχμάς κατά μήνα.

Δεν είναι λοιπόν αυτό πνεύμα οικονομίας αλλά πνεύμα χάριτος. Ή από όλους πρέπει να κοπή κατ' αναλογίαν ή και των διδασκάλων πρέπει να μείνη όπως είναι τουλάχιστον εις τον παρελθόντα νόμον. Εγώ προτείνω όπως γείνη 130 των πρωτοβαθμίων, 120 των δευτεροβαθμίων και 110 των τριτοβαθμίων.

Εμμ. Λογιάδης. Νομίζω ότι δεν είναι ορθόν να περικόπτωμεν τόσον βαθέως τους μισθούς των διδασκάλων. Έχομεν καθήκον να προσπαθήσωμεν να ανυψώσωμεν όσον το δυνατόν την θέσιν τούτων και ουχί να την καταβιβάζωμεν. Η Πολιτεία διά της ιδρύσεως του Διδασκαλείου έδειξεν ότι αποδίδει πολλήν σημασίαν εις τους καλούς διδασκάλους και διά τας ευκολίας άς παρέχει εις τους εις το Διδασκαλείον φοιτώντας προσπαθεί να προσελκύση όσον το δυνατόν περισσότερους τροφίμους. Διά των προτεινομένων όμως περικοπών των μισθών νομίζω ότι απομακρύνει τους νέους εκείνους οι οποίοι θέλουν να επιδοθούν εις το ευγενές διδασκαλικόν επάγγελμα. Οποία η δράσις των διδασκάλων εν τη κοινωνία και οποία η αξία των είναι πράγματα πολύ γνωστά ώστε δεν επιθυμώ να τα επαναλάβω. Πρέπει όμως να έχωμεν υπόψη ότι εις χείρας των διδασκάλων αναθέτομεν την διάπλασιν των παιδων ημών και ότι εκ των διδασκάλων εξαρτάται να δημιουργήσωσιν αγαθούς ή κακούς πολίτας, ήτοι το μέλλον της πατρίδος ημών. Όταν έχωμεν ταύτα υπ' όψιν και φρονούμεν ότι το διδασκαλικόν επάγγελμα είναι εν των ευγενεστέρων έχομεν καθήκον να φροντίζωμεν όπως παρέχωμεν τα μέσα εις τους ευγενείς τούτους εργάτας, τους προωρισμένους να παρασκευάζωσιν εναρέτους και χρηστούς πολίτας, όπως ζώσιν όσον το δυνατόν άνέτως. Λοιπόν εγώ δεν είμαι υπέρ των περικοπών των μισθών των, όπως υποβάλλονται, αλλά φρονώ ότι πρέπει να αφεθώσιν ως και πρότερον ή το πολύ με ελαφροτάτην τινα περικοπήν ώστε η εκ τούτων οικονομία να ήναι ανάλογος και προς τας άλλας οικονομίας τας οποίας η Βουλή σκέπτεται να κάμη.

Μ. Σφακιανάκης. Είμαι, κύριοι, υπέρ των οικονομιών, και κατά των αυξήσεων, αλλ' όταν αι οικονομίαι είναι λογικάί. Εις την επιτροπήν των Οικονομικών διερρυθμίσαμεν το μισθολόγιον των υπαλλήλων κατά τι επί το οικονομικώτερον. Και πρέπει βεβαίως και το μισθολόγιον των διδασκάλων να ευρίσκηται εις αναλογίαν με το μισθολόγιον των λοιπών υπαλλήλων. Παρατηρώ όμως ότι εν τω μισθολογίω του άρθρου τούτου οι μισθοί των υποδεεστέρων διδασκάλων ωρίσθησαν πολύ χαμηλά, δηλαδή 40 δραχμάς. Αλλ' ως ενθυμούμαι εκ του προϋπολογισμού οι μισθοί όλων των κλητήρων ορίζονται εις πενήκοντα δραχμάς και εξήκοντα. Και οι χωροφύλακες επίσης λαμβάνουσι κατά μήνα πενήκοντα δραχμάς. Νομίζω λοιπόν ότι είναι άδικον να καταστήσωμεν τους υποδεεστέρους διδασκάλους κατωτέρους από τους κλητήρας.

Πρόεδρος. Οι υποδεέστεροι είναι προσωρινοί.

Μ. Σφακιανάκης. Τουλάχιστον 50 δραχ. να τους κάμωμεν διότι είναι λίαν εξευτελιστική η μισθοδοσία.

Πρόεδρος. 35 δραχ. ήτο εις τον παλαιότερον νόμον και την εκάμαμεν 40.

Μ. Σφακιανάκης. Εγώ τουλάχιστον νομίζω ότι αυτό είναι δίκαιον.

Πρόεδρος. Να μη λησμονήτε ότι ο προϋπολογισμός των δαπανών της Παιδείας ανέρχεται εις 800,000 δραχ., κατόπιν δε των νέων τροποποιήσεων θα ανέλθη εις 900,000 δηλ. το πέμπτον του προϋπολογισμού.

Μ. Σφακιανάκης. Πλην τούτου δε νομίζω ότι θα ήναι δίκαιον να αυξηθή κατά τι ο μισθός των πτυχιούχων διδασκάλων, οι οποίοι έχουσιν υπηρετήσει προ 10 ή 15 ετών εν Κρήτη.

Πρόεδρος. Μάλιστα, έχετε δίκαιον.

Ν. Καστρινάκης. Τας παρατηρήσεις τας οποίας έκαμεν ο κ. Σφακιανάκης είχαν και εγώ να κάμω, διότι όπως είπεν οι κλητήρες των διαφόρων κλάδων παίρνουν 50 δραχμάς, ουδαμού δε παίρνουν 40. Λοιπόν θέλω προτείνει να αυξηθή ο μισθός των υποδιδασκάλων τουλάχιστον εις 50 δραχμάς.

Πρόεδρος. Μα κ. Καστρινάκη, σεις είσθε εναντίον της φορολογίας του καπνού.

Ν. Καστρινάκης. Εις όλα είμαι σύμφωνος, αλλά φρονώ ότι ο μισθός των 40 δραχμών είναι ολίγος και πρέπει να αποκόψωμεν από πολλούς άλλους μισθούς και να προσθέσωμεν εις τοιούτους, διότι οι διδάσκαλοι ούτοι είναι πολύ αναγαίοι και φρονώ ότι πρέπει να αυξηθή ο μισθός των αφ' ου άλλως τε με 10 δραχμάς παραπάνω...

Μ. Σφακιανάκης. Μεθ' όσα ο κ. Κριάρης είπε περί των διδασκάλων θεωρώ περιττόν να επαναλάβω τούτο δηλ. ότι οφείλεται έπαινος εις το σώμα αυτό, διότι ούτοι αποτελούσι τον επιούσιον άρτον των πτωχών. Τούτο έχω να παρατηρήσω, ότι περικοπαί των μισθών καθηγητών δεν είναι εν αναλογία με τας περικοπάς των κατωτέρων διδασκάλων και παρατηρώ ότι οι διορισθησόμενοι εις το μέλλον διδάσκαλοι λαμβάνουν τον αυτόν μισθόν με εκείνους οι οποίοι διορίσθησαν προ πέντε ή δέκα ετών. Το άτοπον αυτό, νομίζω, ότι είναι πολύ άδικο και νομίζω ότι εις την τελευταίαν παράγραφον του τελευταίου άρθρου πρέπει να δοθή αναδρομική δύναμις.

Γ. Φούμης. Γνωρίζετε πόσοι είναι ;

Μ. Σφακιανάκης. Είναι ολίγοι. Περί τους 19. Είναι λοιπόν άδικο εις πρώτην φοράν διοριζόμενος να λαμβάνη τον μισθόν αυτόν.

Γ. Βαρούχας. Δυνάμεθα να δώσωμεν αναδρομικήν δύναμιν εις το εδάφιον τούτο διότι ως προς τας μισθοδοσίας ορίζεται η ημέρα αφίξεως της Α. Υψηλότητος εις την νήσον ως ημέρα από της οποίας λογίζεται η υπηρεσία των διδασκάλων, επειδή δε έκτοτε παρήλθε πενταετία θα αυξηθή ο μισθός των.

Εμ. Σειραδάκης. Εις το άρθρον τούτο παρατηρώ τας εξής, ότι (Αναγνώσκει) « οι μισθοί των διδασκάλων των έχόντων πτυχίον Διδασκαλείων ορίζονται ως εξής...Αλλ' εις την βαθμολογίαν ταύτην δεν αναγράφονται και οι μισθοί του Ιεροδιδασκαλείου. Εις δε το άρθρον 27 εψηφίσαμεν ότι (Αναγιγνώσκει). 'Οι εν τοις δημοτικοίς σχολείοις διοριζόμενοι κλπ. περιλαμβάνονται και οι εκ του Ιεροδιδασκαλείου απολυόμενοι. Εν τω άρθρω όμως το οποίον σήμερα ψηφίζωμεν, δεν περιλαμβάνεται η θέσις των εκ του Ιεροδιδασκαλείου εξερχομένων'».

Πρόεδρος. Είναι παρακάτω.

Εμμ. Σειραδάκης. Υπάρχει ανάγκη να κανονισθή εδώ η θέσις των.

Πρόεδρος. Παρακάτω θα το εύρητε.

Α. Βορεάδης. (Σύμβουλος). Εις τας μεταβατικές διατάξεις υπάρχει όταν έλθωμεν εκεί θα το ίδητε.

Εμμ. Μουντάκης. Είναι άδικο οι διδάσκαλοι ούτοι έχοντες πτυχίον των διδασκαλείων της Ελλάδος να μη λαμβάνουν περισσότερον μισθόν των εξερχομένων του διδασκαλείου του Ηρακλείου κατά 20 δρ. τουλάχιστον κατά μήνα. Συνάμα προτείνω όπως εξισωθή η μισθοδοσία των διδασκαλισών με την των διδασκάλων και λαμβάνωσι τον αυτόν μισθόν αφού τας αυτάς ώρας εργάζονται και το αυτό πρόγραμμα έχουσι. Πρέπει δε να σημειωθή ότι διά του μισθού των προσπαθούν να κερδίσουν να κάμουν χρηματικόν τι ποσόν και δι' αυτού την προίκα των.

Εις βουλευτής. Το διδασκαλείον εξισούται με το της Ελλάδος. Διατί αυτή η διάκρισις ;

Εμμ. Μουντάκης. Όσον αφορά την πρώτην πρότασιν δεν επιμένω, αλλά διά την δευτέραν επιμένω να ψηφισθή και να εξισωθούν αι διδασκάλισσαι μετά των διδασκάλων.

Α. Βορεάδης (Σύμβουλος). Η παρατήρησις του κ. Μουντάκη θα ήτο αληθής εάν είχομεν μόνον δύο τάξεις εις το ημέτερον διδασκαλείον και υπήρχον τρεις εις τα εν Ελλάδι. Αλλ'

αφού θα προστεθή και τρίτη τάξις θα εξισωθή με τα εν Ελλάδι και δεν υπάρχει ανάγκη διακρίσεως εις την μισθοδοσίαν.

Εμμ. Μουντάκης. Ζητώ να ερωτηθή η Βουλή εάν θέλη εξισωθή ο μισθός των διδασκαλισσών προς τον των διδασκάλων.

Ε. Λεβέντης. Η μέριμνα των κ. συναδέλφων των υποστηριζόντων την αύξησιν των μισθών των διδασκάλων είναι μεν επαινετή αλλά δεν πρέπει να υποστηριχθή διά τους εξής λόγους. Πάντες οι προλαλήσαντες είπον ότι εμφορούνται υπό πνεύματος οικονομιών. Ερωτώ λοιπόν τούτους που πρέπει να επενέγκωμεν ταύτας, αφού από το 1^{ον} μισθολόγιον το οποίον αρχίζομεν να ψηφίζωμεν διαμαρτύρονται διά 10 δρ. τας οποίας κόπτομεν από τους μισθούς των διδασκάλων ; επαναλαμβάνω να ερωτήσω που θα επενέγκωμεν τας οικονομίας ταύτας ;

Εις βουλευτής. Εις τους μεγάλους μισθούς.

Πρόεδρος. Ύστερον θα κανονισθούν όλοι.

Ε. Λεβέντης. Ως προς την δυσαναλογίαν η οποία λέγουν οι κ. συνάδελφοι ότι παρατηρείται εις τον μισθόν των διδασκάλων προς τους των άλλων υπαλλήλων παρατηρώ ότι δεν έχουν δίκαιον διά τους εξής λόγους. Ως έχετε ακούση η επιτροπή επί των οικονομικών έχει υποβιβάση τον μισθόν των ειρηνοδικών εις 20 εικοσάφραγκα.

Πολλοί. Δεν θα γίνη δεκτόν.

Ε. Λεβέντης. Δεν το ηξεύρω τούτο. Αφού λοιπόν εις επιστήμων διά να σπουδάση απαιτείται να φοιτήση επί 5 έτη εις το Πανεπιστήμιον και να δαπανήση 300 εικοσάφραγκα διά να πληρώνηται μόνον 8 εικοσάφραγκα δεν είναι δίκαιον εις διδάσκαλος να πέρνη ίσον σχεδόν μισθόν με αυτόν. Διότι σήμερα πολλοί επιστήμονες ενασκούντες ελεύθερα επαγγέλματα αδυνατούν να κερδίσουν 8 εικοσάφραγκα. Εκτός δε τούτου υπάρχουν και άλλοι λόγοι διά τους οποίους αι τροποποιήσεις δέον να ψηφισθώσιν ως έχουσι. Διότι οι διδάσκαλοι ζώσιν εις τα χωρία όπου ο βίος είναι ολιγώτερον δαπανηρός από τον βίον των πόλεων. Φρονώ λοιπόν ότι πρέπει να ψηφισθώσιν αι τροποποιήσεις ως έχουσι.

Α. Βορεάδης. (Σύμβουλος). Αυτά τα οποία λέγετε διά τους δικαστικούς υπαλλήλους είναι πολύ ορθά, αλλά δεν είναι βέβαιον ότι θα αποδεχθή η Βουλή την ελάττωσιν των μισθών των.

Τινές. Μάλιστα, μάλιστα.

Έτεροι. Όχι, όχι.

Α. Βορεάδης (Σύμβουλος). Δεν δυνάμεθα λοιπόν να λάβωμεν υποθετικήν βάσιν και επί τη βάσει αυτής να ελαττώσωμεν τους μισθούς.

Α. Κατζουράκης. Εγκαταλείπετε λοιπόν το σχέδιον των τροποποιήσεων.

Α. Βορεάδης (Σύμβουλος) Βεβαίως.

Γ. Πανηγυράκης. Να εμμείνωμεν εις το μισθολόγιον το οποίον κανονίζει ο νόμος και να μη γίνεται σύγχυσις διότι είμεθα όλοι σύμφωνοι.

Ν. Κεφαλογιάννης. Εγώ υποστηρίζω το μισθολόγιον του εν ισχύι νόμου, και προτείνω να απαλειφθή το άρθρον 28 των τροποποιήσεων.

Δ. Κοκκίνης. Κύριοι βουλευταί ! Παρατηρώ εις το νομοσχέδιον μίαν διαφοράν μεταξύ των δημοδιδασκαλισσών των πτυχιούχων και των δημοδιδασκάλων των πτυχιούχων επίσης. Εγώ φρονώ ότι πρέπει να εξισωθώσιν αι διδασκάλισσαι προς τους διδασκάλους, διότι πρέπει να λάβωμεν υπ' όψιν ότι διδασκάλισσαι πτυχιούχοι είναι πολύ ολίγαι εν Κρήτη.

Πρόεδρος. Αρκεταί.

Δ. Κοκκίνης. Έχω πείραν.

Πρόεδρος. Και εγώ περισσοτέραν από σας.

Δ. Κοκκίνης. Έστω, ένεκεν τούτου αναγκαζόμεθα λοιπόν να φέρωμεν εξ Ελλάδος τοιαύτας. Αλλά δια να τας φέρωμεν πρέπει να τους δώσωμεν μισθόν ικανοποιητικόν διότι άλλως δεν έρχονται.

Πρόεδρος. Δεν υπάρχει ανάγκη.

Α. Κοκκίνης. Δυστυχώς υπάρχει ακόμη τοιαύτη. Προχθές εις την επιτροπήν επί της παιδείας ής και εγώ έχω την τιμήν να αποτελώ μέλος νομίζω ότι ετροποποιήσαμεν το μισθολόγιον των διδασκαλισσών και αφήσαμεν διά τας πρωτοβαθμίους τον μισθόν 110 δρ. και είπομεν ότι η διαφορά των μισθών των λοιπών βαθμών θα βαίνη κατά 10 δρ. επί έλαττον. Αλλ' εδώ βλέπω διά τας δευτεροβαθμίους ότι εγένετο ελάττωσις 20 δρ. Προτείνω λοιπόν των μεν δευτεροβαθμίων να γείνη 100 δρ. εκεί δε που λέγει τεταρτοβαθμίων να γίνη τριτοβαθμίων και να γείνη 90 δρ.

Πρόεδρος. Πολύ καλά. Τώρα διά να μη εισέλθωμεν εις συζητήσεις διά κάθε μισθολόγιον, προτείνω να ληφθή υπ' όψιν η πρότασις του κ. Αγγελάκη διότι υπάρχουν πολλοί διδάσκαλοι οι οποίοι εργάζονται επί 10 και 15 έτη. Λοιπόν εγώ παραδέχομαι την πρότασιν όπως έχει.

Ν. Κεφαλογιάννης. Απωτέρα είναι η πρότασις μου την οποίαν υπεστήριξε και ο κ. Σύμβουλος. Ο κ. Σύμβουλος έχει δίκαιον λέγων ότι η μισθοδοσία των διδασκάλων δεν είναι ανάλογος προς την των άλλων υπαλλήλων.

Πρόεδρος. Το παραδεχόμεθα, αλλά τας θέλομεν αναλόγους προς τας οικονομικάς μας δυνάμεις.

Ν. Κεφαλογιάννης. Παρακαλώ να ερωτηθή η Βουλή διά την πρότασίν μου όπως απαλειφθή το άρθρον 28 των τροποποιήσεων και μείνη εν ισχύ ο κείμενος νόμος, διότι φρονώ ότι δεν πρέπει να αποκοπούν οι μισθοί των διδασκάλων.

Πρόεδρος. Όσοι παραδέχονται την πρότασιν του κ. Κεφαλογιάννη προτείνοντας να απαλειφθή το άρθρον 28 των τροποποιήσεων επί των τέλει όπως ισχύη το άρθρον 28 του κειμένου νόμου περί παιδείας παρακαλώ να εγερθώσι. (ουδείς εγείρεται).

Πρόεδρος. Η Βουλή δεν παρεδέχθη την πρότασιν του κ. Κεφαλογιάννη. Να αναγνωσθή η πρότασις του κ. Αγγελάκη. (Αναγνώσκειται η πρότασις του κ. Αγγελάκη δι ής ζητείται να προστεθώσι εις το α' εδάφιον του άρθρου 28 των τροποποιήσεων τα εξής. « Οι έχοντες εκ τούτων υπερδεκαπενταετή διδασκαλικήν υπηρεσίαν εν Κρήτη λαμβάνουσιν οι πρωτοβάθμιοι δρ. 140, οι δε δευτεροβάθμιοι δρ. 120 και τριτοβάθμιοι δρ. 110 »).

Πρόεδρος. Την παραδέχεται η Βουλή ;

Οι πλείστοι. Μάλιστα, μάλιστα.

Πρόεδρος. Εγένετο δεκτή η πρότασις του κ. Αγγελάκη.

Πρόεδρος. Τώρα έρχεται η πρότασις του κ. Μουντάκη ο οποίος προτείνει να γίνη διάκρισις εις την διαβάθμισιν των μισθοδοσιών μεταξύ των πτυχιούχων του εν Ελλάδι Διδασκαλείου και του εν Κρήτη και να εξισωθούν οι μισθοί των διδασκαλισσών με τους των δημοδιδασκάλων. Οι παραδεχόμενοι αυτήν να εγερθώσιν (εγείρονται ολίγοι) η Βουλή δεν παρεδέχθη.

Η πρότασις του κ. Κοκκίνη. Κατ' αυτήν ο μισθός των διδασκαλισσών πτυχιούχων των διδασκαλείων της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής εταιρείας ή των ομοταγών ταύτη ανεγνωρισμένων λοιπών Παρθεναγωγείων των μεν δευτεροβαθμίων εις δρ. 100 των δε τριτοβαθμίων εις δρ. 90.

Γίνεται δεκτό η πρότασις αυτή.

Πρόεδρος. Τώρα η πρότασις του κ. Κριάρη, να απαλειφθή το τελευταίον εδάφιον του άρθρου 28 από των λέξεων 'των δημοδιδασκάλων αμφοτέρων των φύλων' μέχρι των λέξεων 'πάντων δε των λοιπών κατά πέντε δραχμάς'.

Γίνεται δεκτή και η πρότασις αυτή.

Α. Βορεάδης (Σύμβουλος). Εν τω συνόλω λοιπόν είναι δεκτόν το άρθρον.

Πρόεδρος. Λοιπόν το άρθρον μετά τας τροποποιήσεις έχει ως εξής : « Άρθρον 28. Οι μισθοί των δημοδιδασκάλων έχοντων πτυχίον διδασκαλείου ορίζονται ως εξής. Αλλ' οι έχοντες εκ τούτων υπερδεκαπενταετή διδασκαλικήν υπηρεσίαν εν Κρήτη λαμβάνουσιν οι μεν πρωτοβάθμιοι δρ. 140, οι δε δευτεροβάθμιοι 120 και οι τριτοβάθμιοι δρ. 110.

των μεν πρωτοβαθμίωνδρ. 120

των δε δευτεροβαθμίων	»	110
των δε τριτοβαθμίων	»	100
των δι' εξετάσεων αναγνωριζομένων ως οριστικών		
των μεν πρωτοβαθμίων	δρ.	85
των δε δευτεροβαθμίων	»	75
των δε τριτοβαθμίων	»	70
των δε υποδιδασκάλων		
των μεν πρωτοβαθμίων	δρ.	60
των δε δευτεροβαθμίων	»	50
των δε τριτοβαθμίων και τεταρτοβαθμίων	δρ.	40

Των δε διδασκαλισσών πτυχιούχων των Διδασκαλείων της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής εταιρείας ή των ομοταγών ταύτη ανεγνωρισμένων λοιπών Παρθεναγωγείων.

των μεν πρωτοβαθμίων	δρ.	110
των δε δευτεροβαθμίων	»	100
των δε τριτοβαθμίων	»	90
των δι' εξετάσεων ανεγνωρισμένων ως οριστικών		
των μεν πρωτοβαθμίων	δρ.	70
των δε δευτεροβαθμίων	»	60
των δε τριτοβαθμίων	»	55
των υποδιδασκαλισσών Αων και Βων	δρ	50
»	»	»
	δρ.	40
	»	»

48. « Η συζήτηση στη Βουλή των Κρητών για τα Παιδαγωγικά Τμήματα των Γυμνασίων και την ανάγκη ίδρυσης Διδασκαλείου (14 Ιουλίου 1901) »

«...Ν. Γιαμαλάκης. Δευτέραν ανακρίβειαν ο κ. εισηγητής νομίζω ότι έκαμεν αποδώσας την αποτυχίαν των παιδαγωγικών τμημάτων των γυμνασίων εις το ότι ήσαν τμήματα και όχι αυτοτελή διδασκαλεία. Ίσως θα ήτο περιττός ο λόγος, διότι εγώ από πέρυσιν, όχι φέτος, είχαν σκοπόν να προτείνω την ίδρυσιν του διδασκαλείου, αλλά το ταξείδειον του Πρίγκιπος εις την Ευρώπην και κάποιιο δισταγμοί όσον αφορά την επάρκειαν της χώρας και την οικονομικήν ευρωστίαν της με ηνάγκασαν να σταματήσω, οι λόγοι δε αυτοί φαίνονται εις την έκθεσιν του προϋπολογισμού, τον οποίον έκαμον του έτους εκείνου. Φέτος δε πριν συνταχθή το υποβαλλόμενον νομοσχέδιον εγώ είχαν συντάξει διατάξεις ιδικάς μου, αι οποίαι αντικαθίστων εκ του νομοσχεδίου τας σχετικές με το παιδαγωγικό τμήμα. Αλλ' επέτυχον ; ίσως μοι είπη τις. Βεβαίως όχι. Αλλ' οφείλομεν να ομολογήσωμεν ότι αιτία της αποτυχίας δεν ήτο το ότι απετέλουν μέρος των γυμνασίων. Αιτία ήτο άλλη. Ήτο το ακατάλληλον του προσωπικού, το οποίον ανέλαβε να διδάξη τα παιδαγωγικά. Και άλλοτε έλαβον αφορμήν να είπω εις την Βουλήν ότι δυστυχώς η εύρεσις προσώπων καταλλήλων ν' αναλάβωσιν αυτό το βαρύ έργον της διαπαιδαγωγήσεως των διδασκάλων μας δεν ήτο τόσο εύκολος όσον κοινώς νομίζεται. Επί παραδείγματι αναφέρω εις την Βουλήν ότι τον νυν γενικόν επιθεωρητήν εκάλεσα ως καθηγητήν του διδασκαλείου και δεν ήλθε. Δεν τον αδικώ δι' αυτό, είχε τους λόγους του. Τον κ. Σακελλαρόπουλον, διευθυντήν του διδασκαλείου Κερκύρας παρεκάλεσα, και παρεκάλεσα ακόμη περισσότερο την Α.Υ. και έγγραφεν εις τον αδελφόν του καθηγητήν του Πανεπιστημίου διατελέσαντα καθηγητήν του Πρίγκιπος να τον παρακαλέση να έλθη, δεν ήλθε. Τον κ. Γεννηματάν εκάλεσα δεν ήλθε. Τον Κουρτίδην, τον Γεωργαντάν, δεν ήλθον. Δεν ευρίσκομεν, Κύριοι ! Ηξεύρετε σεις κανέν καμίνι από το οποίον να βγαίνουν αυτοί οι παιδαγωγοί εύκολα ; Δεν υπάρχουν διχτυχώς. Απετάθην εις την Ελλάδα δεν ημώρεσα να εύρω. Είναι σφάλμα μου λοιπόν, διότι μη δυνάμενος να εύρω αυτούς, οι οποίοι ομολογουμένως ευρίσκοντο εν τη

πρωτοπορεία των παιδαγωγών εν Ελλάδι, εδέχθη να έλθουν άλλοι, τους οποίους εγώ μεν προσωπικώς δεν εγνώριζον, είχαν όμως συστάσεις παρά προσώπων ευυπολήπτων, και προσώπων, τα οποία ηδύναντο να γνωρίζωσιν ότι είναι καλοί ; Δεν πιστεύω η Βουλή να με αδικήση. Ο Βασιλειάδης, ο οποίος απελύθη, ηξέυρετε διά ποίαν αφορμήν, εχρημάτισεν επί δέκα ή δώδεκα έτη ως διδάσκαλος των παιδαγωγικών εις Μακεδονίαν, εις την Ήπειρον, διοριζόμενος από τον Σύλλογον προς διάδοσιν των ελληνικών γραμμάτων. Κατόπιν τώρα τελευταίον ότε τον έφερον εδώ εδίδασκεν εις την Κέρκυραν, είχε δε πιστοποιητικά παντού ευδοκιμήσεως της υπηρεσίας του. Εν τούτοις δεν εστηρίχθη μόνον εις αυτά. Πρόσωπον το οποίον ευρίσκεται εν Αθήναις και το οποίον πολύ σέβομαι και υπολήπτομαι και το οποίον είναι αρμόδιον να κρίνη περί τοιούτων πραγμάτων και το οποίον αγαπά την Κρήτην ως και ημείς μοί τον εσύστησε, δι' ιδιωτικής του επιστολής, εν ή έγγραφε τα εξής. Ότι 'λόγω μεν παιδεύσεως δεν φαίνεται να είναι και εκ των εξόχων, αλλ' είναι χρηστού χαρακτήρος'.

Α. Κριάρης. Το ανάπαλιν !

Ν. Γιαμαλάκης. Ακριβώς δε το εναντίον συνέβη. Διότι λόγω παιδεύσεως δεν ήτο βεβαίως τι μέγα, αλλ' οπωσδήποτε έκανε τη δουλειά του, λόγω δε χαρακτήρος δυστυχώς ... δεν θέλω να αδικήσω τον άνθρωπον, διότι η δικαιοσύνη απεφάνθη περί αυτού, αλλά τέλος πάντων λέγω μίαν ατομικήν μου γνώμην. Ο έτερος των καθηγητών ο Ανδρούτσος εσπούδασε - λέγει εις την Λειψίαν, είχε - λέγει - πιστοποιητικά, τον συνίστων τόσοι και τόσοι από την Ελλάδα, ότι ήτο διακεκριμένος παιδαγωγός, ρήτωρ, και, και, και. Τον έφερα και αυτόν. Διέψευσε τας ελπίδας μου !

Στ. Ξενικάκης. Και καλοκαμωμένος.

Ν. Γιαμαλάκης. Και ουχί μόνον διέψευσε τας ελπίδας μου και αυτός, αλλ' έγιναν αφορμή και ο εις και ο άλλος διά της διαγωγής των να διακοπώσι τα μαθήματα εντός του έτους και έχασαν την σειράν των τα παιδιά, και ν' αποτύχει ο σκοπός του διδασκαλείου, ο οποίος δεν θα απετύγχανεν εάν διορίζοντο άνθρωποι κατωτέρων μεν προσόντων αλλά να μη είχαν αυτά τα ελαττώματα τα κατ' άνθρωπον τα οποία είχαν εκείνοι.

Δεν είναι λοιπόν αιτία της αποτυχίας των τμημάτων το ότι ήσαν τμήματα, αλλ' είναι του προσωπικού, διά το οποίον δεν πιστεύω να με αδικήση κανείς, διότι διορίζον ανθρώπους με συστατικά και απέτυχον. Ή νομίζετε ότι πρέπει να ήνε προφήτης ο Σύμβουλος να γνωρίζη τι πράγμα είναι και τι θα γίνωσιν εις το μέλλον ; - διότι ημπορεί να ήνε πολύ καλοί και να χαλάσουν.

Ι. Παπαδάκης. Περί Ανδρούτσου δεν έχετε κατηγορίας ωρισμένας.

Ν. Γιαμαλάκης. Δεν είπον. Είπον ότι διά της διαγωγής των εγένοντο αφορμή και διεκόπησαν τα μαθήματα. Το τι κατηγορίας έχει ο κ. Ανδρούτσος δεν είναι κατηγορούμενος εις την Βουλήν. Πρόκειται ακριβώς να κριθή το έργον του αν επέτυχεν ή όχι. Ομολογούμεν δε πάντες ότι το έργον του απέτυχεν. Περί αυτού ομιλώ. Δεν λέγω αν έχη άλλας κατηγορίας. Περί αυτού πρόκειται. Παρακαλώ δε και συνιστώ ότι είναι καλλίτερον να μη γίνεται λόγος. Έφυγον από την υπηρεσίαν της Κρητικής Πολιτείας. Νομίζω ότι είναι μετά πνευμάτων δικαίων τετελειωμένος και προς ωφέλειάν του και προς ωφέλειάν μας θα είναι να μη γίνεται άλλος λόγος.

Εμμ. Μοδάτσος. Ποίοι είναι οι λόγοι της αποτυχίας του ; Τι έκαμε και θεωρείται αποτυχών ;

Ν. Γιαμαλάκης. Καλλίτερον είναι να σιωπήσω. Άλλως τε η συζήτησις τι συμβάλλει εις την επιτυχίαν του νομοσχεδίου ; Αν θέλητε εις την ωρισμένην επερώτησιν έχω να απαντήσω.

Γ. Παπαδόπετρος. Κύριε Πρόδρε. Αναβάλλετε. Είναι μεσημέρι.

Πολλοί. Όχι. Όχι. Να εξακολουθήση. Να τελειώση.

Ι. Παπαδάκης. Προτιμότερον μετά το γεύμα διότι είναι μακρός ο λόγος του κ. Συμβούλου.

Στ. Ξενικάκης και άλλοι. Να εξακολουθήσητε, κύριε....

49. « Οι απόψεις του Αντωνίου Μιχελιδάκη στη Βουλή των Κρητών για τις εκδρομές στην ύπαιθρο, τους επιθεωρητές γεωργίας και τη ‘σωτηρία διάταξη’ προσάρτησης αγροκηπίων σε κάθε δημοτικό σχολείο »

(Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής, Περίοδος Α΄. Συνεδρία ΜΘ΄, Εν Χανίοις 14 Ιουλίου 1901)

Ο Α. Μιχελιδάκης μέμφεται τις εκδρομές στα χωριά τις οποίες θεωρεί περιττή πολυτέλεια και προτρέπει να αφιρωθεί αυτός ο χρόνος για διδασκαλία στα αγροκήπια.

Α. Μιχελιδάκης «...Αι εκδρομαί έτερος νεωτερισμός ! Ο νεωτερισμός αυτός είναι επαινετός διά τας πόλεις ομολογουμένως, αλλ’ εις τα χωρία νομίζω ότι είναι μία πολυτέλεια περιττή. Διότι οι παίδες των χωρικών δεν έχουσιν ανάγκην να σκληραγωγηθώσι διά των περιπάτων · το καλύτερον δε νομίζω θα ήτο να αφιερωθή ή ώρα αυτή των περιπάτων εις τα αγροκήπια, τα οποία κατά τον νεώτερον νόμον πρέπει να μη είνε νεκρόν γράμμα, αλλά να γίνωσι και πράγματα. Λοιπόν ας κάμωμεν τον ισολογισμόν της δημοτικής παιδείας επί της αυτονομίας και σήμερα...»

Συνέχει της ίδιας συνεδρίασης. Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής, Περίοδος Α΄. Συνεδρία ΜΘ΄

Α. Μιχελιδάκης...Αναγράφεται εις τον νόμον ότι οι επιθεωρηταί της γεωργίας υποχρεούνται να διδάσκωσι γεωργικά μαθήματα εις τα τμήματα αυτά τα παιδαγωγικά. Το τοιούτον δεν έγινε ούτε εν Χανίοις ούτε εν Ηρακλείω. Ίσια-ίσια ήτο η μόνη περίπτωσις κατά την οποίαν ηδυνάμεθα να επωφεληθώμεν εκ των γνώσεων των των επιθεωρητών τούτων και να αποδείξωμεν το έργον αυτών απαραίτητον. Αλλά δεν είναι η πρώτη φορά κατά την οποίαν δεν δυνάμεθα να επωφεληθώμεν εκ των υπαλλήλων εκείνων τους οποίους αδρότατα μισθοδοτεί η πολιτεία. Οι επιθεωρηταί, Κύριοι, της γεωργίας είναι αναγκαιοτάτοι κατά τούτο καθ’ όσον δύνανται να χρησιμεύσωσιν ως διδάσκαλοι των αγροτικών πληθυσμών. Εις ουδενός τον νουν επήλθεν ότι πρώτιστον καθήκον των επιθεωρητών αυτών των γεωργικών είναι να προσκαλώσι τους χωρικούς καθ’ ωρισμένας ημέρας της εβδομάδος, κατά τας εορτασίμους ημέρας, π.χ. κατά τας οποίας να διδάσκωσι τους χωρικούς τα στοιχεία, ούτως ειπείν, της γεωργικής προόδου, ήτοι την διαλογήν των σπόρων – το οποίον κυρίως είναι το σπουδαιότερον διά τον γεωργόν – την παρασκευήν των λιπασμάτων και την χρήσιν ιδίως των νεοτέρων αρότρων. Λοιπόν ούτε τούτο εγένετο.

Ο νέος νόμος καλώς ποιών διατάσσει ίνα εις έκαστον σχολείον αγροτικόν προσαρτηθή κήπος, ίνα οι μαθηταί ασκόνται εις τας γεωργικάς εργασίας. Σωτηρία αληθώς η διάταξις αύτη, διότι την χειροτεχνίαν, η οποία θεωρείται νυν ως παιδευτικόν μέσον σπουδαίον, αντικαθιστά η γεωργία, διότι διά τοιούτου μέσου εις τους νεαρούς μαθητάς των δημοτικών σχολείων, οι οποίοι είναι πάντες υιοί αγροτών, θα εμβάλληται ούτως αγάπη και κλίσις προς την μεθοδικήν άσκησιν του μέλλοντος επαγγέλματός των. Δυστυχώς ούτε τούτο εγένετο, διότι καθόσον γνωρίζω εις πλείστα σχολεία του Ηρακλείου δεν ιδρύθησαν τοιαύτα αγροκήπια...»

50. « Η συζήτηση στη Βουλή των Κρητών για τη σύνταξη του εκπαιδευτικού νόμου και τη διδασκαλία των γεωργικών μαθημάτων (1901) »

Εστενογραφημένα πρακτικά της Βουλής των Κρητών, περίοδος Α΄συνεδρίασις Ν΄ (15 Ιουλίου 1901)

«...Ν. Γιαμαλάκης Δεν θα ενδιατρίψω εις πολλές περικοπάς του προγράμματος του ιδικού μου νομοσχεδίου, αλλά νομίζω ότι μερικά, τα οποία έχουσι παραλειφθή πρέπει να προστεθώσι. Τοιούτο είναι το εδάφιο ιε΄ το οποίον λέγει ‘εν τοις σχολείοις των αρρένων πρακτικά γνώσεις κηπουρικής, δενδροκομίας, μελισσοκομίας και εν γένει της γεωργίας και των γεωργικών βιομηχανιών κατά τας διαφόρους ανάγκας των σχολικών περιφερειών,

εν δε ταις ανωτέραις τάξεσι των ανωτέρων δημοτικών και χειροτεχνία'... Νομίζω ότι πρέπει να τεθή το εδάφιο ιε' το οποίο σας ανέγνωσα. Τοιαύτη διάταξις δεν υπάρχει εις τον νόμον αυτόν, δεν διαφεύγει δε κανενός κυρίου βουλευτού την προσοχήν ότι είναι σπουδαιότατον. Έχω δε να αναγγείλω εις την Βουλήν το ευχάριστον αποτέλεσμα ότι πέρυσιν εκαλλιεργήθησαν 150 αγροκήπια λίαν ευδοκίμως. Βεβαίως δεν είναι αρκετά, διότι πρέπει κάθε σχολείο να έχη το ιδικόν του, αλλ' ουδέ οι διδάσκαλοι ήσαν ικανοί, ουδέ αι κοινότητες εφάνησαν πρόθυμοι να δώσωσι τοιαύτα αγροκήπια...

(Γίνεται δεκτόν το άρθρο 15 έχον ούτω) :

Μαθήματα διδασκτέα εν τω Δημοτικώ Σχολείω είναι:

1).....11^{ον}) Γεωπονικάί εργασίαι και τεχνικάί, διά τα θήλεα δε και χειροτεχνήματα

Β. Σκουλάς. Υποχρεωτικώς να τεθή εδώ κ. Εισηγητά.

Γ. Βαρούχας. Δεν είναι υποχρεωτικόν μέχρι τούδε.

Β. Σκουλάς. Έξω εις τας επαρχίας δεν εγένοντο πουθενά αγροκήπια.

Πρόεδρος. Πολύ ορθή η παρατήρησις.

Β. Σκουλάς. Άλλως θα μείνη χάρτης άγραφος.

Μ. Σακλαμpanάκης. Τις θα υποχρεώση την κοινότητα να παραχωρήση ;

Πρόεδρος. Η Ανωτέρα Διεύθυνσις.

Π. Κοτζαμπασάκης. Τίνι τρόπω ;

Γ. Αθανασιάδης. Αφού δεν λέγομεν προαιρετικώς, είναι υποχρεωτική η παραχώρησις.

Ν. Γιαμαλάκης. Προ του πάμε εις το γ' κεφάλαιον παρακαλώ τον λόγον.

Χ. Καλοειδάς. Θα βάλωμεν την λέξιν 'επιθεωρητού' ;

Πρόεδρος. Θα μβη υπό επιφύλαξιν.

(Γίνεται δεκτόν το άρθρον 17 μετά της προσθήκης της λέξεως 'υποχρεωτικώς' έχον ούτω) :

Άρθρον 17. Εκάστω Δημοτικώ σχολείω προσαρτάται κήπος, αγρός ή κτήμα, υπό της Κοινότητος υποχρεωτικώς παραχωρούμενον, εν ώ οι μαθηταί ασκούνται υπό την οδηγίαν του διδασκάλου εις Γεωργικάς εργασίας.

Όσοι δε των διδασκάλων ήθελον παρουσιάσει τα καλλίτερα αγροκήπια εν εκάστω Νομώ, η Α.Δ. της Εκπαιδευσεως, τη προτάσει του επιθεωρητού, ακούοντος του εν τω Νομώ Γεωπόνου, απονέμει αυτοίς ηθικά και υλικά βραβεία.

Πρόεδρος. Ο κ. Σύμβουλος.

Ν. Γιαμαλάκης. Παρακαλώ την Βουλήν να προσθέση προ του κεφαλαίου Γ' μερικάς διατάξεις των άρθρων 26, 27, 28 και 29 του ιδικού μου νομοσχεδίου. Θα την παρακαλέσω ν' ακούση το περιεχόμενον διά να πεισθή ότι είναι αναγκαίαι αι διατάξεις αύται. (αναγιγνώσκει).

Άρθρον 26. Την Τετάρτην εκάστης εβδομάδος από της 2ας μ.μ. ώρας οι μαθηταί οδηγούνται υπό των διδασκάλων εις χωρογνοστικάς και φυσιογνοστικάς εκδρομάς, πλην αν ο καιρός κωλύη, ότε γίνεται μάθημα Ιχθυογραφίας και Καλλιγραφίας ή Ωδικής εν δε τοις Παρθεναγωγείοις εργόχειρα.

Την διάταξιν ταύτην παρακαλώ, κύριοι βουλευταί, να ψηφίσητε, πρώτον, διότι είναι σύμφωνος με τον τρόπον της διδασκαλίας, όπως γίνεται σήμεραν.

Χ. Πωλογεώργης. Δεν είναι καλλίτερον να τεθή αυτό εις το πρόγραμμα, κ. Σύμβουλε, και όχι εις τον νόμον ;

Ν. Γιαμαλάκης. Δεν ημπορούμεν. Σήμεραν ως γνωστόν η διδασκαλία γίνεται εποπτικώς. Αλλά δεν είναι μόνον ότι είναι απαραίτητον χάριν της διδασκαλίας να γίνεται αυτό, διότι οι διδάσκαλοι βγάζουν τους μαθητάς έξω και βλέπουσι το δέντρο κλπ. και τοις εξηγουσί τι είναι ποταμοί, τι είναι πεδιάς, κτλ., αλλ' έχει και άλλον σκοπόν υγιεινόν. Θα μοι επιτρέψητε να αναγνώσω ποίον πρόγραμμα εξέδωκεν η Αυστριακή Κυβέρνησις τώρα τελευταίον διά τα παιδαγωγικά διά να ίδητε πόσον αλλαγού η εν υπαίθρω διδασκαλία και εν γένει ο βίος των μαθητών εν υπαίθρω λαμβάνεται υπόψη και εις ποίαν περιωπήν είναι. Ιδού λοιπόν τι λέγει το διάταγμα το Αυστριακόν (αναγιγνώσκει). «Κατά τα πρώτα 4 έτη

της διδασκαλίας καθ' εκάστην ορίζονται 4 ώρες, εκ των οποίων 2 εις το ύπαιθρον και 2 εις το σχολείον ».- Ωστε τα 4 έτη της φοιτήσεως των μαθητών δύο ώρας μόνον κάθεται εις το σχολείον και δύο ώρας έξω.-«Κατά τα δεύτερα 4 έτη αι ώρες της διδασκαλίας ορίζονται εις 5, εκ των οποίων 2 εις το ύπαιθρον και 3 εις το σχολείον, και κατά τα τελευταία 4 έτη ορίζονται 6 καθ' εκάστην, εξ ών δύο εις το ύπαιθρον και αι άλλαι εις το σχολείον». Αυτήν την σημασίαν, κύριοι, δίδουσιν εις άλλας χώρας πεπολιτισμένας εις την ύπαιθρον διδασκαλίαν και τας ασκήσεις χάριν της αναπτύξεως του πνεύματος και του σώματος. Νομίζω λοιπόν ότι ορθόν είναι να τεθή η διάταξις του άρθρου 26, η οποία διευκολύνει την εποπτικήν διδασκαλίαν και καθιστά τους μαθητάς υγιείς, ευρώστους και ευχαρίστως επιδιδομένους την επιούσαν εις τα μαθήματά των.

Χ. Πωλογεώργης. Δεν το αποκρούει το νομοσχέδιον, κ. Σύμβουλε αυτό.

.....»

51. « Αίτησις των κατοίκων του χωρίου Κασσάνων Πεδιάδος προς Σεβαστήν Ανωτέραν Διεύθυνσιν της Παιδείας και Δικαιοσύνης για διορισμό δασκάλου στο χωριό τους»

Κύριε Σύμβουλε

Οι ευσεβάστως υποφαινόμενοι πρόκριτοι και λοιποί κάτοικοι του χωρίου Κασσάνων Πεδιάδος υποβληθέντες εις έξοδα ανώτερα των δυνάμεων μας ιδρύσαμεν Σχολείον ενταύθα συμφώνως των απαιτήσεων της υγιεινής. Εν τούτοις το Σχολείον μας κατά το λήξαν σχολικόν έτος ήτο κλειστόν, και το χωρίον μας παρουσιάζει μαθητάς 45 προς εγγραφήν. Επειδή εις ουδέν πλησιόχωρον δύνανται να φοιτώσι οι μαθηταί του χωρίου μας διά το μακρόν της αποστάσεως και της διαβάσεως επικινδύνων ποταμών διά τούτο θερμώς παρακαλούμεν κ' ικετεύομεν Υμάς Κύριε Σύμβουλε όπως ευαρεστούμενοι διορίσητε ημάς διδάσκαλον τουλάχιστον κατά το ερχόμενον Σχολικόν έτος.

Διατελούμεν Ευπειθέστατοι.

Οι Πρόκριτοι Κασσάνων
 Κωνσταντίνος Δαγονάκης
 Ζαχαρίας Ζωράκης
 Ζαχαρίας Δερμιτζάκης
 Εμμ. Μεσσανάκης
 Μιχαήλ Τσιρόγαλος
 Ιωάννης Κ. Μαρκάκης
 Εμμανουήλ Κ. Μαρκάκης
 Εμμανουήλ Ξανθάκης
 Νικόλαος Χανιοτάκης
 Εμμανουήλ Ι. Ξανθάκης

Ο ειδικός πάρεδρος Νικόλαος Γρ. Παπαδάκης

Ο εφημέριος παπά Μιχαήλ Καργιωτάκης »

52. « Αίτησις των κατοίκων του χωρίου Δεμάτι της επαρχίας Μονοφατισίου για το διορισμό του δασκάλου Μιχαήλ Καπετανάκη στο σχολείο τους »

Ενώπιον του επί της παιδείας και Δικαιοσύνης Αξιότιμου Κυρίου Συμβούλου

Αξιότιμε Κύριε Σύμβουλε

Μετά ζήλου και προθυμίας ανεγείρομεν Σχολείον εις το χωρίον μας προ τεσσάρων ετών και μόνον εν έτος είχωμεν Διδάσκαλον. Ελλείψη του Διδασκάλου μέχρι τούδε μένι κλειστόν.

Πληροφορούμεθα ότι ο εκ Βιάννου Μιχαήλ Καπετανάκης υπέβαλεν Αίτησιν όπως διορισθή Διδάσκαλος εις το χωρίον μας .

Διά ταύτα

Γνωρίζοντας την ικανότητάν του καθόσον και έση του παρελθόντος υπηρέτησε της επαρχίας δημοδιδάσκαλος συνεχώς επί 8 έτη. Έχων δε και πείραν εκκλησιαστικής μουσικής .

Αιτούμεθα

Όπως διορίζεται τούτον Διδάσκαλον εις την σχολήν του χωρίου μας

Εν Δεμάτι Μονοφατισίου

Τη 17^{ην} Ιανουαρίου

1903

Ευπηθέστατοι

Οι Αιτούντες

Παπά εμμανουήλ

Εμμανουήλ Καρακωσταντάκης

Δημήτριος Τσανάκης

Γιώργης Μαυρογιαννάκης

Νικόλαος Δημητρουλάκης

Νικόλαος Τσαγκαράκης

Πέτρος Περβολαράκης

Μιχαήλ Φτυλάκης

Γεώργιος Παναγιωτάκης »

53. Διορισμοί Διδασκάλων & Διδασκαλισσών (1903)

Αρ. Διατάγματος 43 /1903 «Περί διορισμού κλπ.»

Εν τω νομώ Λασιθίου

- 2) τον Μιχ. Σελλάν Ελληνοδιδάσκαλον Αον εν τω Ελληνικώ Σχολείω Βιάννου επί μηνιαίω μισθώ 100 δραχ.

Αρ. Διατάγματος 52/23-9-1903

Τον Νικ. Σαριδάκη διδάσκαλον

Εν τω δημ. Σχολ. Νιπηδητού επί μηνιαίω μισθώ δραχ. 40

Στυλ. Αρβανιτάκη υποδιδ. Αον εν τω Δημοτικώ σχολείω Κασσάνων επί μηνιαίω μισθώ δραχ. 40

Αρ. Διαταγμ. 58 Η Μαρία Αρετάκη διορισθείσα υποδιδάσκαλος Δος εν τω Παρθεναγωγείω Εμπάρου επί μηνιαίω μισθώ δραχ. 40

Αρ. Διατάγμ. 36/1 Οκτ. 1903 διορισμός του Γεωργ. Αγαπάκη υπηρέτης στο Δημ. Σχολ. Βιάννου με μισθώ 40 δραχ.

Αρ. διατάγματος 65/17-10-1903

«περί διορ., μεταθέσεων κλπ.

Διορίζομεν

...4) Τον Αδαμ. Φραγκιαδούλην διδάσκαλον εν τω Δημοτικώ σχολείω Καλαμίου επί μηνιαίω μισθώ 50 δραχ.

Μετατίθεμεν

Τον Νικ. Βαφέαν διδάσκ. Τη αιτήσει του εκ του δημ. Σχολ. Ρούσσας Εκκλησιάς Σητείας εις το εν Αγ. Βασιλείω Βιάννου τοιούτον επί μηνιαίω μισθώ 60 δραχ.

Αποδεχόμεθα της παραιτήσεως

...2) του Ιωάν. Αγγουράκη διδασκάλου του εν Αγ. Βασιλείω Βιάννου δημ. σχολείου

Αρ. Διατάγματος 165/18-11-1903

Διορισμός Δημάρχων

Παναγιάς Π. Τυλιανάκης

Αρκαλοχωρίου Εμ. Καργιωτάκης

Σχοινιά Δημ. Γαλανάκης

Βιάννου Α. Μανουσάκης

Αγ. Βασιλείου Αρ. Ινωτάκης

Μουρνιών Εμ. Φρατζεσκάκης

Αρ. Διατάγματος 68/12-11-1903

Μετετέθησαν

Ο Γεώργ. Δ. Τυλιανάκης γραμματοδιδάσκαλος εκ του Δημ. Σχολ. Καλού Χωριού Πεδιάδος εις το Εν Κασσάνους τοιούτον επί μηνιαίω μισθώ δραχ. 40

Αρ. διατάγμα. 75 /24-12-1903

Διωρίσθη ο Εμμαν. Στ. Λουλάκης ή Σταυρακόπουλος υπηρέτης εν τω δημοτικώ σχολ. Αμυρών Βιάννου επί μηνιαίω μισθώ 30 δραχ.

17 Δεκ. 1903

Διορισμός διδ. Εμ. Σ. Σωχωράκη εις το εν Συκολόγω Βιάννου δημοτ. Σχολείον επί μηνιαίω μισθώ δραχ. 50

Με το με αρ. 12 Διάταγμα 3 Μαρτίου 1904

Προσωρ. Δημοδιδάσκ. Βος Εμ. Σ. Σωχωράκης με 40 δραχ.

26/1904 προαγωγή Δημ. Σχολείου Σχοινιά από τριτοβάθμιο εις δευτεροβάθμιο

8/1 Δεκεμβρίου 1904 προαγωγή Δημ. Σχολείου Συκολόγου από τριτοβάθμιο αδιαίρετο εις δευτεροβάθμιον τοιούτον

Μετετέθησαν

Εμ. . ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ ΥΠΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΔΟΣ ΑΠΟ ΓΕΡΑΚΙ ΕΙΣ ΙΝΙ ΜΕ 40 ΔΡ.

Ο ΕΜ. ΣΠΕΤΣΑΚΗΣ ΥΠΟΔ. ΒΟΣ ΑΠΟ ΙΝΙ ΕΙΣ ΓΕΡΑΚΙ ΜΕ 50 ΔΡΑΧ.

ΑΡ. ΔΙΑΤ. 33/14-4-1904

ΔΙΟΡΙΣΗ Ο ΓΕΩΡΓ. ΡΟΛΑΚΗΣ ΕΙΣ ΔΗΜ. ΣΧΟΛ. ΔΕΜΑΤΙΟΥ

Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας σελ. 342

Μετετέθησαν

....6) Ο Ιωάν. Κουτεντάκις προς. διδῆλος Βος εκ του εις Δεμάτι Μονοφατσίου δημοτικών σχολείου εις το εις Καστελλιανά Μονοφατσίου τοιούτον επί μηνιαίω μισθώ δραχ. 40

Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος 2^{ov}..... έτος 1905

54. «Κατάργηση Σχολείων »

Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος πρώτον, Διάταγμα περί καταργήσεως δημοτικών σχολείων, αριθ. 122.

ΗΜΕΙΣ ΠΡΙΓΚΙΨ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ύπατος Αρμοστής εν Κρήτη

Έχοντες υπόψη τα άρθρα.....Αποφασίζομεν και διατάσσομεν :

Καταργούμε τα κατωτέρω δημοτικά σχολεία ελλείπει νομίμου αριθμού μαθητών.

I Των αρρένων

.....

11)Τα εις Γαλύφαν, Καινούργιο Χωριό, Κεράν, Ζωφόρους και Κασάνους της επαρχίας Πεδιάδος.

12) Τα εις Αλάγνι, Πασιτίδερν, Αρκαλοχώρι, Σκινιάν, Δραπέτι, Καστελλιανά, Εθιάν, Παρανύμφους, Βουτουφού, Πάρτηρα και Καλύβια της επαρχίας Μονοφατσίου.

.....Εν Χαλέπα τη 4 Σεπτεμβρίου 1905

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΕΜ. Δ. ΧΟΥΡΔΑΚΙΣ

Αρ. Διατάγ. 138

ΔΙΑΤΑΓΜΑ

Περί ιδρύσεως σχολείων

ΗΜΕΙΣ ΠΡΙΓΚΙΨ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ύπατος Αρμοστής εν Κρήτη

Έχοντες υπόψη τα άρθρα.....Αποφασίζομεν και διατάσσομεν :

Ιδρύομεν

IV EN ΤΩ ΝΟΜΩ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

.....β'.) Εν τη επαρχία Μονοφατσίου

Τριτοβάθμια 2: Εις Πασιτίδερν και Σχοιριάν.

.....Εν Χαλέπα τη 5 Οκτωβρίου 1905

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΕΜ. Δ. ΧΟΥΡΔΑΚΙΣ

55. Ιδρύσεις Σχολείων – Διορισμοί, μεταθέσεις, απολύσεις διδασκάλων

Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας σελ. 202

Β' EN ΤΩ ΝΟΜΩ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

.....

3) εις Πάρτηρα, εις Αλάγνι, εις Αρκαλοχώρι Μονοφατσίου, εις Κάτω Αρχάναις Τεμένους, εις Κλήμα Πυργιωτίσσης. Εις Μοίρες Καινουρίου, εις Καινούργιο Χωριό Πεδιάδος ανά έν αδιαίρετον τριτοβάθμιον δημοτικών σχολείον.

Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας
Διορίζομεν

3)...Η Σοφία Δ. Αμαριωτάκη διδάσκαλος εις το εις Έμπαρον Πεδιάδος δημοτικών Παρθεναγωγείον επί μηνιαίω μισθώ δραχ. 50, αντί της Μαρίας Αρετάκη υποδιδ)λου Δ/ου απολυομένης άτε μη αναλαβούσης υπηρεσίαν.

Αρ. Διατάγμ. 305 και χρονολογίαν την αυτήν
Μετετέθησαν

Ο Ιωάννης Κυπράκης δημοδιδ)λος Βος του εις Αυγενικήν Μαλεβιζίου δημοτικού σχολείου και ο Γεώργιος Καλυκάκης δημοδιδ)λος Βος του εις Παναγιάν Πεδιάδος τοιούτου αμοιβαίως, εκάτερος επί μηνιαίω μισθώ δραχ. 110

Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας
Ανωτέρα Δ/νσις της Παιδείας
Διορίσθησαν

.....7) Ο Δημήτριος Παπαδάκης προσωρ. Διδ)λος Βος εις το εις Βαρβάρους Πεδιάδος δημοτικών σχολείον επί μηνιαίω μισθώ δρ. 40, αντί του Κωνστ. Πασχαλίδου απολυομένου άτε ανικάνου περί την εκτέλεσιν του έργου αυτού.

- 1) Ο Νικόλ. Μπεμιεδάκης υποδιδ)λος Βος εις το εις Πατσίδερων Μονοφατσίου δημοτικών σχολείον επί μηνιαίω μισθώ δρ. 40, αντί του Σπ. Γ. Ποντικάλη υποδιδ)λου Γου μετατιθεμένου εις το εις Αρκαλοχώρι Μονοφατσίου ιδρυόμενον δημοτικών σχολείον των αρρένων επί μηνιαίω μισθώ δρ. 40.
- 2) Ο Εμμ. Μουρτζίδης υποδιδ)λος Δος εις το εις Αλάγνι Μονοφατσίου ιδρυόμενον δημοτικών σχολείον των αρρένων επί μηνιαίω μισθώ δρ. 40.

56. Παραιτήσεις, μεταθέσεις, απολύσεις διδασκάλων (1905)

Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος 2^{ον}, Εν Χανίοις τη 1905

Ανωτέρα Δ/νσις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης

Διά του υπ' αρ. 112 και χρονολογίαν 22 Μαρτίου 1905 Ηγεμονικού Διατάγματος

Εγένοντο αποδεκταί αι παραιτήσεις

.....4) Του Χριστόφορου Ρασιδάκι διδ)λου του δημοτικού σχολείου Αρκαλοχωρίου Μονοφατσίου

....IV Διορίσθησαν

....9) Ο Παναγ. Β. Αποστολάκις διδ)λος εις το δημοτικών σχολείον Αρκαλοχωρίου Μονοφατσίου επί μηνιαίω μισθώ δραχμών 40.

Δι' ομοίου Διατάγματος υπ' αρ. 113 και χρονολογίαν ...Μαρτίου 1905

III Μετετέθησαν

- 1) Ο Γεώργ. Ν. Ρολάκις πρ. διδ)λος Βος εκ του δημοτ. Σχολείου Καλαμίου Βιάννου εις το εις Κάτω Βιάννον τοιούτον επί μηνιαίω μισθώ δραχ. 40
- 2) Ο Χαριδ. Αγαπάκις πρ. διδ)λος Βος εκ του δημοτικού σχολείου Κάτω – Βιάννου εις το Καλάμι Βιάννου τοιούτον επί μηνιαίω μισθώ δραχ. 40.

.....

Εν Χανίοις τη 2 Απριλίου 1905

Ο Σύμβουλος
Δ. Ξανθουδίδης

Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος 2^ο, Εν Χανίοις τη 7 Ιουλίου 1905
...Διά του υπ' αρ. 119 και χρον. 6 Ιουλίου 1905 Ηγεμονικού Διατάγματος απελύθησαν οι
εξής Ελληνοδιδάσκαλοι ελλείπει πιστώσεως.

.....

IV EN ΤΩ ΝΟΜΩ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

β') Εν τη επαρχία Πεδιάδος

...2) Ο Λεων. Γαλανάκης Καθηγητής του εν Καστελλίω Ελληνικού Σχολείου, 3) Ο
Ανώνιος Σκουφάκης Ελλ)διδάσκαλος Γος του εν Καστελλίω Ελληνικού σχολείου, 4) Ο
Νικόλαος Γιαγαλάκης Ελλ)διδάσκαλος Αος του εν Καστελλίω Ελληνικού Σχολείου.

V EN ΤΩ ΝΟΜΩ ΛΑΣΗΘΕΙΟΥ

.....Γ') Εν τη επαρχία Βιάννου

12 Ο Λεων. Κόμης Ελλ)διδάσκαλος Βος του εν Επάνω Βιάννω Ελληνικού
σχολείου, 2) Ο Γεώρ. Σακελλαρίδης Ελλ)διδάσκαλος Αος του εν Επάνω
Βιάννω Ελληνικού σχολείου.

Ομοίως διά της υπ' αριθ.122 και χρονολογίαν 6 Ιουλίου 1905 Διαταγής ημών
απελύθησαν οι εξής υπηρέται των Ελληνικών σχολείων ελλείπει σχετικής
πιστώσεως...12) Ο Ιωάν. Ασηθιανάκης υπηρέτης του εν Καστελλίω Πεδιάδος
Ελληνικού σχολείου....16) Ο Χαρ. Στειωτάκης υπηρέτης του εν Επάνω Βιάννω
Ελληνικού σχολείου....

Εν Χανίοις τη 7 Ιουλίου 1905.

Ο Σύμβουλος
Δ. Ξανθουδίδης »

57. « Πίναξ των εκ του Ιεροδιδασκαλείου απολυθέντων

Κατά το σχολ. έτος 1904-05

Αρ.	όνομα και επώνυμον	επαρχία	χωρίον	ηλικία	Διαγωγή	Γενικός βαθμός Ολογράφως αριθμ.
1.	Εμμαν. Γεωργ. Αντωνακάκης	Πεδιάς	Ξενιάκος	23	κοσμιωτάτη πάνυ καλώς	8 6/11
2.	Αντων. Ιωάν. Βελεγράκης	Μονοφάστι	Εθιά	23	» » πάνυ καλώς	7 7/11
.....						
4.	Νικ. Μύρ. Βερυκοκάκης	Βιάννος	Αμιράς	20	Κοσμιωτάτη πάνυ καλώς	8 8/11
.....						
10.	Αριστ. Ιωάν. Μηλιαράς	Βιάννος	Πεύκος	22	Κοσμιωτάτη πάνυ καλώς	7 8/11
.....»						

Ο κατάλογος περιλαμβάνει 20 αποφοίτους από 19 μέχρι 30 ετών (ο Στυλ. Χ. Δραγόσης ;
από το ορθέ Μυλοποταμ.) 28 Ιουνίου 1905

58. « Διορισμοί -Απολύσεις Διδασκάλων (1905)

Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος 2^ο

Ανωτέρα Δ/νσις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης

Διά του υπ' αρ. 123 και χρονολογίαν 4 Σεπτ. 1905 Ηγεμονικού Διατάγματος :

I Απελύθησαν

.....2).....ο Κωνστ. Κοσμίδης καθηγητής του εν Επάνω Βιάννω Ελληνικού
σχολείου, άτε καταργηθείσης της θέσεως αυτών.

....Ομοίως διά του υπ' αριθ.124 και χρονολογίαν 4 Σεπτεμβρίου 1905 Ηγεμονικού
Διατάγματος απελύθησαν οι εξής διδάσκαλοι άτε καταργηθέντων των σχολείων εν οίς
εδίδασκον.

III Μετετέθησαν

....Ο Εμμ. Αγγελάκις οριστ. διδάσκαλος Γος εκ του δημοτικού σχολείου Μαλλών Ιεραπέτρου εις το εις Αμυρά Βιάννου τοιούτον επί μηνιαίω μισθώ δραχ. 70

I V Διωρίσθησαν

1) EN ΤΩ ΝΟΜΩ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

α'.) Εν τη επαρχία Πεδιάδος

Ο Αντ. Σκουφάκις Ελλ)διδάσκαλος Γος εις το Ελληνικό σχολείον Καστελλίου επί μηνιαίω μισθώ δραχ. 120.

Ο Νικ. Γιαγαλάκις Ελλ)διδάσκαλος Αος εις το Ελληνικό σχολείον Καστελλίου επί μηνιαίω μισθώ δραχ. 100.

Ο Γεώργ. Ν. Παναγιωτάκις Ελλ)διδάσκαλος Βος εις το Ελληνικόν σχολείον Καστελλίου επί μηνιαίω μισθώ δραχ. 110.

.....

13 EN ΤΩ ΝΟΜΩ ΛΑΣΗΘΕΙΟΥ

..... γ'.) Εν τη Επαρχία Βιάννου

1) Ο Λεων. Κόμης Ελλ)διδάσκαλος Βος εις το Ελληνικόν σχολείον Επάνω Βιάννου επί μηνιαίω μισθώ δραχ. 110.

2) Ο Γεώργ. Σακελλαρίδης Ελλ)διδάσκαλος Αος εις το Ελληνικόν σχολείον Επάνω Βιάννου επί μηνιαίω μισθώ δραχμών 100.

.....

Ομοίως διά του υπ' αριθ.129 και χρονολογ. 7 Σεπτεμβρίου 1905 Ηγεμονικού Διατάγματος , απελύθησαν

α'.) EN ΤΩ ΝΟΜΩ ΛΑΣΗΘΕΙΟΥ

1) Ο Εμμ. Σωχωράκις προς. διδ]λος Βος του δημοτικού σχολείου Συκολόγου Βιάννου

2) Ο Κωνστ. Μυλωνάκις πτυχιούχος του Ιεροδιδασκαλείου δημοδιδάσκαλος του δημοτικού σχολείου Μουρνιών Βιάννου.

3) Ο Χαρ. Ε. Τζανάκης προς. διδ]λος Γος του δημοτικού σχολείου Μύθων Βιάννου

Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος 2^{ον}, Εν Χανίοις τη ..Σεπτ. 1905
Ανωτέρα Δ/νσις της Παιδείας και της Δικαιοσύνης
Δι' Ηγεμονικού Διατάγματος υπ' αριθ. 126 και χρονολογίαν 6 Σεπτεμβρίου 1905,

.....

Απελύθησαν.....

10) Η Καλλιόπη Μαυρομμάτου υποδ]λος Γος του εις Αγ. Βασίλειον Βιάννου Παρθεναγωγείου

11) Ο Εμμ. Ι. Χατζάκις διδάσκαλος του εις Αμυρά Βιάννου δημοτικού σχολείου

.....γ'.) Εν τη επαρχία Μονοφατσίου

1) Ο Ν. Μπαμνιεδάκις γραμ]διδάσκαλος του εις Αλάγνι δημοτικού σχολείου

2) Ο Ζαχ. Πλαγιωτάκις υποδ]λος του εις Πατσίδερο δημοτικού σχολείου.

3) Ο Παναγ. Β. Αποστολάκις διδάσκαλος του εις Αρκαλοχώρι δημοτικού σχολείου.

4) Ο Ιωάν. Κουτεντάκις προς. διδάσκαλος Βος του εις Σκινιάν δημοτικού σχολείου.

5) Ο Γεώργ. Πλαντζουνάκις γραμ]διδάσκαλος του εις Δραπέτι δημοτικού σχολείου

6) Ο Ευστάθιος Κηπαράκης γραμ]διδάσκαλος του εις Καστελλιανά δημοτικού σχολείου.

7) Ο Εμ. Ν. Φασούλης διδάσκαλος τους εις Εθιάν δημοτικού σχολείου

8) Ο Εμ. Επιτροπάκις προς. διδάσκαλος Γος του εις Παρανύμφους δημοτικού σχολείου.

9) Ο Ιωάν. Αγγουράκις προς. διδ]λος Γος του εις Βουτουφού δημοτικού σχολείου.

10) Ο Κ. Πασχαλίδης διδάσκαλος του εις Πάρτηρα δημοτικού σχολείου.

11) Ο Μιχ. Κανάκις γραμ/διδ. του εις Καλύβια δημοτικού σχολείου.

.....

Εν Χανίοις τη 6 Σεπτεμβρίου 1905

Ο επί της Παιδείας και Δικαιοσύνης Σύμβουλος

Ε. ΧΟΥΡΔΑΚΙΣ

ΕΝ ΤΩ ΝΟΜΩ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

β'.) Εν τη επαρχία Πεδιάδος

.....4) Ο Εμμ. Ι. Παπαδάκις διδάσκαλος του εις Ζωφόρους δημοτικού σχολείου.

5) Ο Γεώργ. Δ. Τυλιανάκις γραμ/διδάσκαλος του εις Κασάνους δημοτικού σχολείου.

59. « ΔΙΑΤΑΓΜΑ

Περί εγκρίσεως καταστατικού του Συλλόγου των Διδασκάλων του νομού Ηρακλείου (1906) »

ΗΜΕΙΣ ΠΡΙΓΚΙΨ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Υπάτος Αρμοστής εν Κρήτη

Έχοντες υπόψη το άρθρον 26 του Συντάγματος και τας σχετικές διατάξεις του Αστικού Κώδικος, προτάσει του Ημετέρου επί των Εσωτερικών Συμβούλου,

Αποφασίζομεν και διατάσσομεν :

Άρθρον 1. Εγκρίνομεν το συνημμένον ώδε καταστατικόν του Συλλόγου των Διδασκάλων του νομού Ηρακλείου και επιτρέπομεν την ενέργειαν των υπό του Καταστατικού τούτου οριζομένων εργασιών.

Άρθρον 2. Ο Σύλλογος οφείλει να υποβάλλη κατ' έτος τον ισολογισμόν αυτού εις την Ανωτέραν Διεύθυνσιν των Εσωτερικών.

Άρθρον 3. Πάσα τροποποίησις του Καταστατικού δέον να υποβάλληται πρότερον εις την αρμοδίαν Ανωτέραν Διεύθυνσιν.

Άρθρον 4. Η παρούσα έγκρισις δύναται ν' ανακληθή εν περιπτώσει παραβάσεως όρου τινός του εγκρινόμενου καταστατικού ή του παρόντος Διατάγματος.

Εν Χαλέπα τη 2 Ιουνίου 1906

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Α. ΚΑΤΖΟΥΡΑΚΙΣ

60. «...Διάταγμα περί προαγωγής και υποβιβασμού σχολείων Αρ. Διατάγμ. 273/1906 »

ΗΜΕΙΣ ΠΡΙΓΚΙΨ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΥΠΑΤΟΣ ΑΡΜΟΣΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗ

.....Αποφασίζομεν και διατάσσομεν :

Ι. προάγομεν

1) το δευτεροβάθμιον δημοτικόν σχολείον Αγίου Βασιλείου Βιάννου εις πρωτοβάθμιον τοιούτον.

2) Το Πρωτοβάθμιον δημοτικόν σχολείον Μουρνιών Βιάννου εις διτάξιον τοιούτον.

3) Το δευτεροβάθμιον Παρθεναγωγείον Βιάννου ...Αβάθμιον τοιούτον.

Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας

Ανωτέρα Δ/νσις της Παιδείας

Διά του υπ' αριθ. 574 και χρονολ. 10 Ιουλίου 1908 Διατάγματος της Α. Εξ. Του Υπάτου Αρμοστού κατηργήθησαν τας εξής σχολεία ελλείψει νομίμου αριθμού μαθητών.

.....3) Τα εις Αϊτάνια, Κερά, Νιπηδητός και Γαλύφα Πεδιάδος δημοτικά σχολεία των αρρένων.

4) Τα εις Βουτουφού, Καστελλιανά, Αλάγνι και Δραπέτι Μονοφατσίου δημοτικά σχολεία των αρρένων.

Απολύονται

.....6) Ο Γεώργιος Δ. Τυλλιανάκης γραμμ)λος του εν Νιπηδητώ Πεδιάδος δημοτ. Σχολείον των αρρένων.....

Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας

....8) Ο Εμμ. Μουρτζίδης υποδιδ)λος Δος του εν Βουτουφού Μονοφατσίου δημοτ. Σχολείου των αρρένων

9) Ο Ιωάννης Κουτεντάκης προς. διδ)λος Βος του εν Καστελλιανά Μονοφατσίου δημοτ. Σχολείου των αρρένων.

61. « Περί της εν όλω καταστάσεως του Δημοτικού σχολείου Αμηνά »

«Εν Αμηνά τη 24^{ην} Ιανουαρίου 1908

Προς

Τον Σεβ. Κύριον Γενικόν Επιθεωρητήν

Της Παιδείας

Κύριε Επιθεωρητά

Ευσεβάστως αναφέρω υμίν τάδε :

1. Κατά το οδεύον ήδη σχολικόν έτος ενεγράφησαν εν τω ημετέρω Σχολείω εν όλω μαθηταί ογδοήκοντα και έξι (86), εκ τούτων δε οι 82 φοιτώσι τακτικώς, οι δε υπολειπόμενοι 4 εγκαταλείπουσιν έστιν ότε τα μαθητικά βάρη το μεν εξ' ανάγκης το δε και εκ δυστροπίας των γονέων.
2. Εκ των 86 μαθητών περί τους πενήκοντα (50) φαίνονται ήδη προβιβάσιμοι οι δε περυσινοί αυτών διδάσκαλοι εις μονομερή μόρφωσιν ησχολούντο.
3. Εκ των 86 μαθητών οι 36 δεν παρέχουσι βεβαίους ελπίδας προβιβάσεως, υστερούσιν δε ιδίως εις τα τεχνικά και εις τα φυσιογνωστικά μαθήματα, οι δε περυσινοί αυτών διδάσκαλοι ήσαν ο Εμμαν. Αγγελάκης προϊστάμενος και Νικόλαος Στρατάκης βοηθός.
4. Τα εν χρήσει διδακτικά βιβλία κατά το τρέχον έτος εισίν τάδε. ... »

62. « Περί της εν όλω καταστάσεως του Δημοτικού σχολείου Συκολόγου » 2 Φεβρ. 1908

« Δημοτικόν Σχολείον Συκολόγου

προς το Γενικό Επιθεωρητή της Παιδείας

Ευσεβάστως απαντώντες εις την υπ' αριθ. ¼ Υμετέραν εγκύκλιον αναφέρω Υμίν τα εξής : Του ούτινος προϊσταμαι Δημοτικού Σχολείου οι εγγεγραμμένοι μαθηταί και μαθήτριά είναι 38, εξ ών 20 μόνον φοιτώσι τακτικώς, οι δε λοιποί ατάκτως, ένεκα της συλλογής των ελαιών.

Η πρόοδος των μαθητών έως τώρα είναι πολύ μικρά καθ' ότι επί δύο μήνας το Σχολείον ήτο κεκλεισμένον, μόλις δε είναι 25 ημέραι αφ' ότου ανέλαβον καθήκοντα επομένως μου είναι αδύνατον να αποφανθώ περί της προαγωγής αυτών. Παρέχουσι δ' όμως ελπίδας προβιβάσεως τα 2/3 των τακτικώς φοιτώντων, των λοιπών υστερούντων ομοίως εις τα ελληνικά, διά την ελλειπήν αυτών φοίτησιν κατά το προηγούμενον έτος και διά της μη

επιμελούς εργασίας του προκατόχου μου κ. Χαραλάμπου Τζανάκη καθώς πληροφορήθηνα παρά των χωριανών.

Τα εν χρήσει διδακτικά βιβλία κατά το παρελθόν και κατά το νέον έτος ήσαν τα αυτά, ων κατάλογον αποστέλλω Υμίν εσωκλείστως, επίσης δε αποστέλλω Υμίν και αντίγραφον του Ωρολογίου προγράμματος, όντος του αυτού κατάτε το παρελθόν και το παρόν έτος.

Η κατάσταση του Σχολείου δεν είναι αρκετά καλή, καθ' ότι στερείται Αναγνωστηρίου, Αριθμητηρίου και άλλων πολλών επίπλων.

Εν Συκολόγω τη 2 Φεβρουαρίου 1908

Ευπειθέστατος

Ο Διδάσκαλος

Ιωάν. Μιχελογιαννάκης »

63. « Έκθεσις περί της καθ' όλου καταστάσεως της Δημοτικής Σχολής Άνω Βιάννου »

« Έκθεσις
Περί της καθ' όλου καταστάσεως
Της Δημοτικής Σχολής Άνω Βιάννου
Αριθ. Πρωτ. 6/Διεκπ. 4

Προς
τον Κύριον Γενικόν Επιθεωρητήν

Κύριε Γενικέ Επιθεωρητά

Συμμορφούμενος τη υπ' αριθ. 1/1 και χρονολογίαν 30 Νοεμβρίου 1907 υμετέρα εγκυκλίω ευσεβάστως υποβάλλω υμίν έκθεσιν περί της καθ' όλου καταστάσεως της υπ' εμέ Σχολής, έχουσαν ως έπεται :

Εν τη εν Άνω Βιάννω Δημοτική Σχολή – εν ή επί τετραετίαν συνεργάζομαι μετά διδασκάλου Εμμ. Κονδυλάκη, εφαρμόζων ως εβδομαδιαίον ωρολόγιον πρόγραμμα, το συνημμένον τω υπό χρονολογίαν 12 Σεπτεμβρίου 1904 αναλυτικώ προγράμματι των Διταξίων Δημ. Σχολείων – ενεγράφησαν εφέτος 108 μαθηταί, εξ' ών τρεις μετενεγράφησαν εις το Δημ. σχολείον Χόνδρου, επειδή οι γονείς αυτών μετώκησαν εις το ειρημένον χωρίον. Εκ δε των λοιπών 105, εννέα μεν ουδόλως προσήλθον, 84 δε φοιτώσι τακτικώτατα και 12 ατάκτως, καθ' όσον εξ μεν τούτων έχουσιν ήδη 10-20 απουσίας, τρεις 20-30, δύο 30-40 και εις 50. Η άτακτος φοίτησις των μαθητών τούτων δέον να αποδοθή εις τους πένητας γονείς αυτών οίτινες, καταγινόμενοι κατά την εποχήν ταύτην εις την σποράν των δημητριακών και την συλλογήν του ελαιοκάρπου, και ως εκ τούτου έχοντες απόλυτον ανάγκην των τέκνων των, απασχολούν αυτά εις τας εργασίας των. Εκ των γονέων δε των εννέα μαθητών των ουδόλως προσελθόντων, άλλοι μεν προφασίζονται ότι δεν έχουσι τα μέσα όπως διατρέφωσι και αποστέλλωσι τα τέκνα των εις το Σχολείον, άλλοι δε δυστροπούσι να συμμορφοθώσι τω Νόμω, καίτοι κατηγγέλθησαν και νομίμως ετιμωρήθησαν.

Προκειμένου ήδη να ομιλήσω περί της προόδου των μαθητών αναφέρω υμίν ότι εξαιρέσει τεσσάρων εκ των δύο ανωτέρων τάξεων, και οκτώ εκ των κατωτέρων, οίτινες δι' ούς λόγους ανωτέρω ανέφερα πολλάκις απουσιάζοντες, υστερούσι των συμμαθητών των, οι λοιποί φαίνονται προβιβάσιμοι.

Όσον αφορά δε διά τα διδακτικά βιβλία τα εν χρήσει κατά το παρελθόν και το παρόν σχολικόν έτος, ταύτα εν συνημμένω τη παρούση καταλόγω εμφανίζονται.

Εν τέλει δε προκειμένου να ορίσω τίνες αι καθ' όλου ελλείψεις της σχολής, ως και του σχολικού οικοδομήματος, γνωρίζω υμίν ότι πολλάι τοιαύται υπάρχουν διότι α) το πάτωμα αυτού στερείται σανίδων, πολλοί δε των υαλοπινάκων έχουσι θραυσθή και ως εκ τούτου οι μαθηταί υποφέρουσι πολύ εκ του ψύχους κατά τας ψυχράς του χειμώνος ημέρας. β) τα εν

χρήσει θρανία είνε παλαιού συστήματος, οι δε ολίγοι Γεωγραφικοί χάρται πεπαλαιωμένοι και ανεπαρκείς διά την διδασκαλίαν της Γεωγραφίας γ) στερείται αγροκηπίου εν τω οποίω οι μαθηταί θα ησκούντο εφαρμόζοντες πρακτικώς άς εν τω Σχολείω διδάσκονται ούτοι Γεωργικάς γνώσεις.

Εν Βιάννω τη 31 Δεκεμβρίου 1907

Ευπειθέστατος

Ο προϊστάμενος της Σχολής.

Κων/νος Πλατάκης »

64. « Περί της εν όλω καταστάσεως του Δημοτικού σχολείου Μάρθας »

« Κρητική Πολιτεία
Δημοτικόν Σχολείον Μάρθας
Πεδιάδος

Εν Μάρθα τη 10^η Μαρτίου 1908
προς
Τον Κύριον Γεν. Επιθεωρητήν
Της Παιδείας

Γραφ. Γεν. Επιθεωρητού

Αρ. πρωτ. 88

Εν φ..τη 4/6/1909

Κύριε Γεν. Επιθεωρητά

Ευσεβάστως αναφέρομεν Υμίν τήνδε δι' ής συμμορφούμενος προς την υπ' αριθ. Πρωτ. 1/Διεκπ. 1 την 30^η Νοεμβρίου π.ε. Εγκύκλιον αναφέρομεν Υμίν τα εξής .

Αον . Συννημένως διαβιβάζομεν Υμίν αντίγραφον του Ωρονομίου προγράμματος των μαθημάτων κατά το διαρρέον Σχολικόν έτος το αυτό δ' είχομεν και πέρυσι.

Βον . Ενεγράφησαν εφέτος 32 μαθηταί οίτινες δεν φοιτώσι τακτικώς ένεκα της βροχής του εν τω μεταξύ ευρισκομένου ποταμού, και ένεκα ασθενείας κολλητικής ιλαράς λεγομένης (κατζιβέρη) ήτις ανεφάνη αρχάς Απριλίου και εξακολουθεί μέχρι τούδε. Ένεκα λοιπόν των τοιούτων συμβαινόντων ενταύθα μόνον 3 εκ της Δ' τάξεως, 3 εκ της Γ' και 2 εκ της Β' φαίνονται από τούδε προβιβάσιμοι. Αλλά και εις τους άλλους υπάρχει ελπίς καθόσον ο χρόνος προβαίνει.

Ως αναφοράν τον τόπον ενταύθα μαστίζει εσχάτη πενία.

Επισυνάπτομεν κατάλογον των πέρυσι και εφέτο εισηγμένων βιβλίων.

Γον . Αι ελλείψεις του Σχολείου είναι αι εξής . Γεωγραφικοί χάρται όλων των ηπειρών και των διαφόρων κρατών, ζωολογικοί πίνακες, Αναγνωστήριον και Αριθμητήριον, και εις αυτό τούτο δεν εκπληροί παντάπασιν τους όρους της υγιεινής. Η δε Κοινότης είναι πάρα πολύ πενιχρά.

Διδάσκαλος πέρυσι ήτο ο Ιωάννης Εμμ. Χετζάκης.

Ευπειθέστατος

Ο διδάσκαλος

Ε. Κολιακουδάκης

»

65. « Έκθεσις περί της καταστάσεως του Παρθεναγωγείου Βιάννου και των Δημ. Σχολείων Χόνδρου, Κάτω Βιάννου και Πεύκου συμφώνως τη υπ' αριθ. 4089/2747 εγκυκλίω της Σεβ. Ανωτέρας Διευθύνσεως συνταχθείσα υπό του διευθυντού του Ανωτέρου Δημ. Σχολείου Βιάννου Κ. Πλατάκη ».

« Εν Βιάννω τη 10 Νοεμβρίου 1909

Προς

Τον Κύριον Νομαρχιακόν Επιθεωρητήν
Λασηθίου

Κύριε Επιθεωρητά

Ευσεβάστως υποβάλλω υμίν έκθεσιν περί της καταστάσεως του Παρθεναγωγείου Βιάννου και των Δημ. Σχολείων : Χόνδρου, Κάτω Βιάννου και Πεύκου, συμφώνως τη υπ' αρ. 4089/2747 εγκυκλίου της Σεβ. Ανωτέρας Διευθύνσεως και κατ' εντολήν υμετέραν επιθεώρησα, έχουσαν ως έπεται :

Παρθεναγωγείον Βιάννου

Το διδακτήριον αποτελούμενον εκ μιας αιθούσης είναι κοινοτικόν, υπάρχουν δε εν αυτώ τα εξής σκεύη και έπιπλα ήτοι :

Θρανία 7 παλαιού συστήματος, 2 γεωγραφικοί χάρται πεπαλαιωμένοι και σχεδόν άχρηστοι, εις πίναξ , μία τράπεζα και εν κάθισμα.

Εις το Μαθητολόγιον ευρέθησαν εγγεγραμμένα μαθήτρια εν συνόλω 47. Εκ τούτων φοιτώσι αι 45 ήτοι : 35 εις την Α', 5 εις την Β', 4 εις την Γ' και 1 εις την Δ'. Κατά τας πληροφορίας δε της διδασκαλίσσης υπάρχουν εισέτι 20, υπαγόμεναι και αυταί εις την υποχρεωτικήν φοίτησιν, τας οποίας συμφώνως τω Νόμω κατήγγειλεν, αλλά δεν έχει εγγράψει μέχρι σήμερον εν τω Μαθητολογίω.

Εν τω ειρημένω Παρθεναγωγείω ήρξαντο της διδασκαλίας η Αικατερίνη Δούκα, πτυχιούχος Α' του Αρσακείου, από 1^{ης} Οκτωβρίου κανονικώς και συμφώνως τω αναλυτικώ και ωρολογίω προγράμματι των αδιαιρέτων δημ. Σχολείων.

Δημοτικόν Σχολείον Χόνδρου

Το διδακτήριον αποτελούμενον εκ μίας αιθούσης, είναι κοινοτικόν, ευρίσκονται δ' εν αυτώ τα εξής σχολικά έπιπλα :

Θρανία 4 παλαιού συστήματος, μία τράπεζα, εις πίναξ, 4 γεωγραφικοί χάρται και εν κάθισμα.

Αγροκήπιον υπάρχει κοινοτικόν και αρδεύσιμον παραχωρηθέν εφέτος.

Εις το Μαθητολόγιον ευρέθησαν εγγεγραμμένοι εν συνόλω μαθηταί 41, υπαγόμενοι πάντες εις την υποχρεωτικήν φοίτησιν. Εκτούτων 27 φοιτώσιν εις την Α', 6 εις την Β' 5 εις την Γ' και 3 εις την Δ'.

Εν τω ειρημένω Σχολείω διδάσκει ο Χαραλ. Τζανάκις υποδιδάσκαλος Γ', από της 15 Σ/βρίου κανονικώς και συμφώνως τω αναλυτικώ και ωρολογίω προγράμματι των αδιαιρέτων δημ. Σχολείων.

Δημ. Σχολείον Κάτω Βιάννου

Το διδακτήριον αποτελούμενον εκ μιας αιθούσης είναι κοινοτικόν, ευρίσκονται δ' εν αυτώ τα εξής έπιπλα, ήτοι :

- 6 θρανία παλαιού συστήματος , μία τράπεζα , εις πίναξ, εν κάθισμα, 2 εικόνες : μία βασιλική και μία θρησκευτική, και 6 γεωγραφικοί χάρτες.
- Αγροκήπιον υπάρχει ιδιωτικόν παραχωρηθέν εφέτος.

Εις το Μαθητολόγιον ενεγράφησαν εν συνόλω μαθηταί 35 υπαγόμενοι πάντες εις την υποχρεωτικήν φοίτησιν. Εκ τούτων φοιτώσι οι 24 , ήτοι 12 εις την Α', 4 εις την Β', 3 εις την Γ' και 5 εις την Δ' .

Εν τω ειρημένω Σχολείω διδάσκει από 1^{ης} Οκτωβρίου κανονικώς ο Ιωάννης Αγγουράκης, υποδιδάσκαλος Γ', και συμφώνως τω αναλυτικώ και ωρολογίω προγράμματι των αδιαιρέτων δημ. Σχολείων.

Δημ. Σχολείον Πεύκου

Το διδακτήριον αποτελούμενον εκ μιάς αιθούσης είναι κοινοτικόν , ευρίσκονται δε εν αυτώ τα εξής σχολικά έπιπλα, ήτοι :

Θρανία 14 νέου συστήματος και 3 παλαιού, 4 γεωγραφικοί χάρται πεπαλαιωμένοι και σχεδόν άχρηστοι, μία τράπεζα, εις πίναξ, εν κάθισμα και μία θρησκευτική εικών.

Αγροκήπιον υπάρχει κοινοτικόν και αρδεύσιμον.

Εις το Μαθητολόγιον ενεγράφησαν εν συνόλω 77 μαθηταί υπαγόμενοι εις την υποχρεωτικήν φοίτησιν. Εκ τούτων φοιτώσιν 65 ήτοι : 33 εις την Α΄, 9 εις την Β΄, 15 εις την Γ΄, και 8 εις την Δ΄. Εκτός των αρρένων ενεγράφησαν και θήλεα το όλον 42 άτινα ουδόλως προσήλθον.

Εν τω ειρημένω σχολείω διδάσκει ο Αριστομένης Μηλιαράκης, πτυχιούχος Βος, από της 15 Σ/βρίου κανονικώς και συμφώνως τω αναλυτικώ και ωρολογίω προγράμματι των αδιαιρέτων δημ. Σχολείων.

Ευπειθέστατος
Ο Διευθυντής του Αν. Δημ. Σχολείου
Βιάννου
Κωνστ. Πλατάκης »

65. « Έκθεσις επιθεωρήσεως του αρρεναγωγείου και Παρθεναγωγείου Αμιρών , των δημοτικών σχολείων Καλάμι και Συκολόγου γενομένων κατά την 4^η και 5^η Ν/βρίου 1909 υπό του Διευθυντού του Ανωτέρου δημοτικού σχολείου Αγίου Βασιλείου Βιάννου Χ. Παπαδημητρόπουλου »

Προς
Τον κ. Νομαρχιακόν επιθεωρητήν Λασιθίου
Κύριε επιθεωρητά

Συμφώνως προς την υμετέραν εντολήν και προς την υπ' αριθ. 4089/2947 της 1^{ης} Οκτωβρίου έ.έ. εγκύκλιον της Σεβ. Ανωτέρας Διευθύνσεως της Παιδείας, επιθεώρησα τη 4^η και 5^η Ν/βρίου έ.έ. το αρρεναγωγείον και παρθεναγωγείον Αμιρών και τα δημοτικά σχολεία Καλάμι και Συκολόγου Βιάννου.

Τα πορίσματα της επιθεωρήσεως ταύτης είναι τα εξής :

Αον Αρρεναγωγείον Αμιρών

α΄) Ήρχισε λειτουργούν από 1 Σ/βρίου

β΄) φοιτώντες μαθηταί κατά τάξεις

Α΄ Β΄ Γ΄ Δ΄

31 12 15 14 το όλον 72

γ΄) υπόχρεοι εις φοίτησιν.....83

δ΄) Το διδακτήριον είναι κοινοτικόν. Σύγκειται εκ 2 αιθουσών περιέχει τα εξής έπιπλα, σκευή και όργανα. 18 θρανία νέου συστήματος, 5 θρανία παλαιού συστήματος, αναγνωστήριον, αριθμητήριον, 1 τράπεζαν, και 1 έδραν μετά γραφείου, 1 κιβώτιον περιέχον σώματα στερεομετρίας, 8 χάρτας, 2 εικόνας εξ' ων μία το κρητικόν πάνθεον και μία του Πρίγκιπος Γεωργίου, 2 μαυροπίνακας, 1 ελληνικήν σημαίαν, βιβλία τινά αποτελούντα την βιβλιοθήκην του σχολείου, τους νόμους και τα διατάγματα περί Παιδείας.

ε΄) έχει αγροκήπιον κοινοτικόν

στ') το προσωπικόν απαρτίζεται α') εκ του Νικολάου Βερυκοκάκη πτυχιούχου δημοδιδασκάλου Β/θμίου έχοντος 4 ετών πείραν και β') εκ του Εμμανουήλ Αγγελάκη οριστικού διδασκάλου Γ/θμίου έχοντος 16 ετών πείραν.

ζ') Η διδασκαλία γίνεται κανονικώς

Βον ΠαρθENAγωγείον Αμιρών

α') Ήρχισεν λειτουργούν από 1^η Σ/βρίου

β') Φοιτώσαι μαθήτραι

Α'	Β'	Γ'	Δ'	
26	11	7	11	το όλον 55

γ') υπόχρεοι εις φοίτησιν.....72

δ') Το διδασκλήριον είναι ιδιωτικόν. Σύγκειται εκ 1 αιθούσης. Περιέχει τα εξής έπιπλα σκεύη και όργανα. 3 θρανία παλαιού συστήματος, 1 τράπεζαν, 1 κάθισμα και 1 μαυροπίνακα, τους νόμους και τα διατάγματα περί παιδείας.

ε')-----

στ') Το προσωπικόν απαρτίζεται εκ της Μαρίας Ανδρεαδάκη αποφοίτου του ανωτέρου ΠαρθENAγωγείου, εχούσης 3 ετών πείραν.

ζ') Η διδασκαλία γίνεται κανονικώς.

Γον Δημοτικόν Σχολείον Καλαμίου

α') ήρχισε λειτουργούν από 1 Σ/βρίου

β') φοιτώντες μαθηταί

Α'	Β'	Γ'	Δ'	
9	4	7	7	το όλον 27

γ') υπόχρεοι εις φοίτησιν..... 29

δ') το διδασκλήριον είναι κοινοτικόν. Σύγκειται εκ 1 αιθούσης. Περιέχει τα εξής έπιπλα, σκεύη και όργανα. 20 θρανία νέου συστήματος, 1 τράπεζαν, καθίσματα, αριθμητήριον, αναγνωστήριον, 3 μαυροπίνακας, 4 χάρτας, 2 εικόνας εξ' ών μία του Ιησού Χριστού και μία του πρίγκιπος Γεωργίου, τους νόμους και τα διατάγματα περί παιδείας.

ε') έχει αγροκήπιον ιδιωτικόν.

στ') το προσωπικόν απαρτίζεται εκ του Εμμανουήλ Επιτροπάκη (ιερέως) προσωρινού διδασκάλου Γ/θμίου έχοντος 11 ετών πείραν.

ζ') Η διδασκαλία γίνεται κανονικώς.

Δον Δημοτικόν σχολείον Συκολόγου

α') Ήρχισε λειτουργούν από 1 Σ/βρίου

β') φοιτώντες μαθηταί

Α'	Β'	Γ'	Δ'	
14	9	4	4	το όλον 31

γ') υπόχρεοι εις φοίτησιν 40

δ') Το διδασκλήριον είναι κοινοτικόν. Σύγκειται εκ 1 αιθούσης. Περιέχει τα εξής έπιπλα, σκεύη και όργανα. 16 θρανία νέου συστήματος, 2 καθίσματα, 1 τράπεζαν, 1 μαυροπίνακα, 4 χάρτας, 2 εικόνας, εξ' ών μία της Αγίας Τριάδος και μία του Πρίγκιπος Γεωργίου, 1 ελληνικήν σημαίαν, τους νόμους και τα διατάγματα περί Παιδείας.

ε') έχει αγροκήπιον κοινοτικόν

στ') το προσωπικόν απαρτίζεται εκ του Γεωργίου Τσαγκαράκη τελειοφοίτου του Γυμνασίου έχοντος 1 έτους πείραν.

ζ') Η διδασκαλία γίνεται κανονικώς

Εν Αγίω Βασιλείω τη 6 Ν/βρίου 1909

Ευπειθέστατος

Ο επιθεωρῆσας Διευθυντής

Του Ανωτέρου Δημοτικού Σχολείου Αγίου Βασιλείου

Χ. Παπαδημητρόπουλος »

66. « Επιστολή του διδασκάλου του Δημ. Σχολείου Κασάνων Γεωργίου Εμ. Κριτσωτάκη προς τον Γενικόν Επιθεωρητήν Κρήτης (10 Μαρτίου 1908) για τους φοιτώντες μαθητές και τα διδασκόμενα μαθήματα »

Κύριε Γενικέ Επιθεωρητά

Λαβών υπ' όψιν το άρθρο 8 της υπ' αριθμ. 1 εγκυκλίου της ανωτέρας Διευθύνσεως της Παιδείας ευσεβάστως παραθέτω :

α) πρόγραμμα του Σχολικού έτους 1907-8

β) ότι κατά το σχολικόν έτος 1907-8 ενεγράφησαν εις το Μητρώον του Σχολείου Κασάνων Πεδιάδος 37 μαθηταί και μαθήτριάι εξ ών 18 μόνον φοιτώσι τακτικώς και μία μαθήτριάι οι δε λοιποί ουδόλως προσήλθον ένεκα ασθενείας. Εκ των φοιτώντων φαίνονται ήδη προβιβάσιμοι 12 μαθηταί και παρέχουσι δε βεβαίως ελπίδας προβιβασμού 6-7 ιδίως εις τα Ελληνικά, Μαθηματικά και Γεωγραφίαν διότι ως φαίνεται ο τέως διδάσκαλος αυτού Δημήτριος Ν. Αθυράκης ; δεν εδίδασκε αυτούς καλώς. Προσέτι παραθέτω υμίν καταστάσεις των κατά το παρελθόν σχολικόν έτος διδασκομένων μαθημάτων και των κατά το παρόν. Ήτοι κατά το παρελθόν σχολικόν έτος εδιδάσκοντο εκ των εξής βιβλίων : Αναγνωσματάριον Σακελαρόπουλου, Καινή Διαθήκη Μεσολω..., Γεωγραφία Μεταξά, Αριθμητική Κ. Παπαδάκη, Ιχνογραφία Φραντζεσκάκη Α κ' Β τεύχος, Καλλιγραφία Φραγκούλη. Ζωολογία Γερμανού, Φυτολογία Γερμανού, Ιστορία Νεωτέρας Ελλάδος Βραχνού, Οδύσσεια, Παλαιά Διαθήκη Αποστολοπούλου, Αριθμητική Αποστολοπούλου κλπ. Κατά δε το παρόν τα εξής : Αλφαβητάριον Παπαμάρκου και Κοκκινάκη β' τεύχος Αναγνωσματάριον Ανεζύλα ; Αναγνωσματάριον Παπαμάρκου Γ και Δ., Παλαιά Διαθήκη Κοφινιώτου, Ιστορία Αρχαίας Ελλάδος Γκινοπούλου, Αριθμητική Προφαντοπούλου, Γραμματική Γιάνναρη, Καλλιγραφία Θεοτοκάτου, Ιχνογραφία Φραγκούλη Α' και Β' τεύχος Ζωολογία και Φυτολογία Μηλιαρά, Ιστορία Ν. Ελλάδος Γκινοπούλου, Αριθμ. Γ. Φέξη, Γεωγραφία Μεταξά. Προσέτι αναφέρω υμίν ότι το σχολικόν οικοδόμημα επί του παρόντος δεν έχει ελλείψεις.

Εν Κασάνοις τη 10 Μαρτίου 1908

Ευπειθέστατος

ο Διδάσκαλος Κασάνων

Γεώργιος Εμ. Κριτσωτάκις »

67. Θερινόν ωρολόγιον πρόγραμμα του δημοτ. Σχολείου Κασσάνων Πεδιάδος
Σχολικόν έτος 1907-8

Ημέρ	Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο
8-9	Δ. Ανάγνωσις Γ. Καλλιγραφ. Β. Γραφή Α. Μελέτη	Δ. Γραφή Γ. Ανάγν., Γραμ μ. Β. Γραφή Α. Γραφή	Δ. Ανάγν. Γ. Γραφή Β. Γραφή Α. Γραφή	Δ. Φυσικά Γ. Φυσικά Β. Γραφή Α. Μελέτη	Δ. Ανάγνωσ. Γ. Καλλιγρ. Β. Γραφή Μελέτη	Δ' Γεωγραφ. Γ' Γεωγραφ. Β' Α'. Μελέτη
9-10	Δ. Ιχνογραφία Γ'. Μελέτη Ιερός Ιστορία Β'. Ασκήσεις Αριθ. Α'. Ανάγνωσις	Δ'. Καλλιγραφ. Γ'. Ιχνογραφία Β'. Μελέτη Α'. Ανάγνωσις	Δ. Ασκήσεις Γ. Γραμματι κ. Β. Μελέτη Α. Ανάγνωσ ις	Δ. Γ. Ιχνογραφ Α & Β Ανά- Γνωσις	Δ & Γ Γραμματικά ί Ασκήσεις Β. Γραμμ. ασ κ. Α. Ανάγν., Γραμμ.	Δ & Γ προμελέτη Γραμματικής Β & Α Ανάγν.
10-11	Δ & Γ Ιερά Β. Μελέτη Α. Γραφή	Δ και Γ Μελέτη Γεω- Γραφίας Β & Α Ιερά	Δ. Ιερά Γ. Ακρόασις Α. Γραφή Β. Γραφή Γ. Ανάγνωσ.	Γ. Ανάγν. Γραμ μ. Δ. Ακρόασις Β. Γραμματική Α. Ασκήσεις	Δ. Καλλιγρα φ. Γ. Ιχνογραφ. Β & Α Ιερά	Δ & Γ Γραμματική Β & Α Γραφή
11-12	Δ και Γ . Ασκήσεις εκ Της Αριθμ. Β & Α Πατριδογρα- φία	Δ & Γ Γεωγραφία Β' Μελέτη Α'. Απέρχεται	Δ & Γ Μελέτη Ελλ. Ιστορίας Β. Ανάγνωσ. Α. Απέρχεται.	Γυμναστική	Ωδική Γεωργικάς Εργασίας	Γυμναστική
		Μετά	Μεση	Μβρίας		
3-4	Γ & Δ Μελέτη Φυσικής ιστορίας Α & Β Αριθμητική	Γ & Δ Μελέτη Αριθμητικής Β. Ανάγνωσις & Γραμματική Α. Ακροάται	Δ & Γ Ελληνική Ιστορία Α-Β Γραφή Αριθμών	Γ & Δ Αριθμητική Α & Β Γραφή	Γ. Ανάγνωσ. Δ. Ακροάται Α. Μελέτη Β. Ιχνογραφ.	Γ-Δ Αριθμητική Α-Β Λύση Αριθμητικών Προβλημάτ ων
4-5	Γ-Δ Φυσικά Α-Β Λύση αριθμητικών προβλημάτων	Γ-Δ Αριθμητική Β-Α Γραφή	Γ-Δ Γραφή ονομάτων & ρημάτων Β. αριθμητικ ή Α. ακροάται	Β & Α. Πατριδογραφί α Γ & Δ ασκήσεις εκ της αριθμητικής	Β. Ανάγνωσις Α. Γραφή αριθμών Γ-Δ Μελέτη Ελληνικής Ιστορίας	Δ. ανάγνωσις Γ. ακροάται
5 - 5 ½	Β. ανάγνωσις Α. ακροάται Γ-Δ Γραμμ. ασκ.		Γ. Ιερά Δ. ακροάται	Δ. ανάγνωσις Γ. ακροάται	Γ-Δ Ελληνική Ιστορία	Ερμηνεία Ιερού Ευαγγελίου

Εν Κασσάνοις τη 10 Μαρτίου 1908

Ο Διδάσκαλος

Γεώργ. Εμ. Κριτωτάκης

68. ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΜΙΡΑ ΒΙΑΝΝΟΥ
ΣΧΟΛ.ΕΤΟΣ 1907-08

Τάξις Α΄

Μαθήματα	Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτ.	Παρασκ.	Σάββατο	Διδάσκαλοι
Θρησκευτικά	9-10			9-10			Ν.Βερυκοκ.
Ανάγνωσις	2-3	2-3		2-3	2-3	2-3	» »
Γραμματική	»	»		»	»	»	
Πραγματογνωσία (Λεκτ. Ασκής.)	10-11	10-11			10-11	10-11	» »
Καλλιγραφία & Γραφή		3-4		10-11			» »
Αριθμητική	3-4		10-11		3-4		» »
Πατριδογραφία			2-3			11-12	» »
Γυμναστική						3-4	» »
Γεωργικαί Εργασίαι						4-4 & 1/2	» »

Τάξις Β΄

Μαθήματα	Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτ.	Παρασκ.	Σάββατο	Διδάσκαλοι
Θρησκευτικά	9-10			9-10			Ν.Βερυκοκ.
Ανάγνωσις	8-9	9-10	9-10		9-10	9-10	» »
Γραμματική			8-9		8-9		» »
Πραγματογνωσία (Λεκτ. Ασκής.)	10-11	10-11			10-11	10-11	» »
Καλλιγραφία & Γραφή		3-4		10-11			» »
Αριθμητική		8-9		8-9		8-9	» »
Πατριδογραφία			2-3			11-12	» »
Γεωγραφία Κρήτης			3-4				» »
Γυμναστική						3-4	» »
Γεωργικαί Εργασίαι						4-4 & 1/2	» »

Τάξις Γ΄

Μαθήματα	Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκ.	Σάββατο	Διδάσκαλος
Θρησκευτικά	11-12		11-12			3-4	Ν. Βερυκοκ.
Ανάγνωσις	2-3	2-3		2-3	2-3	2-3	Μιχ. Φθενάκης
Γραμματική		9-10		4-5			» »
Καλλιγραφία κ΄ Γραφή	10-11						» »
Αριθμητική		10-11		8-9		10-11	» »
Γεωμετρία				3-4			» »
Φυσική Ιστορία		3-4				11-12	» »
Φυσική Πειραματική				10-11			» »
Ελληνική Ιστορία		11-12		11-12			» »
Γεωγραφία			2-3		10-11		Νικ. Βερυκοκ.
Γεωγραφία Κρήτης			3-4				Μιχ. Φθενάκης
Ιχθυογραφία					3-4		» »
Ωδική		4-4 & 1/2			11-11 & 1/2		» »
Γυμναστική			4-4 & 1/2		4-4 & 1/2		» »

Γεωργικά εργασ.						4-5	»	»
-----------------	--	--	--	--	--	-----	---	---

Τάξις Δ΄

Μαθήματα	Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκ.	Σάββατο	Διδάσκαλος
Θρησκευτικά	11-12		11-12			3-4	Ν. Βερυκοκ.
Ανάγνωσις	8-9	8-9	8-9		8-9	8-9	Μιχ. Φθενάκης
Γραμματική	9-10		9-10		9-10	9-10	» »
Καλλιγραφία κ' Γραφή	10-11						» »
Αριθμητική	3-4		10-11	9-10			» »
Γεωμετρία				3-4			» »
Φυσική Ιστορία		3-4				11-12	» »
Φυσική Πειραματική				10-11			» »
Ελληνική Ιστορία		11-12		11-12			» »
Γεωγραφία			2-3		10-11		Νικ. Βερυκοκ.
Γεωγραφία Κρήτης			3-4				Μιχ. Φθενάκης
Ιχθυογραφία					3-4		» »
Ωδική		4-4 & 1/2			11-11 & 1/2		» »
Γυμναστική			4-4 & 1/2		4-4 & 1/2		» »
Γεωργικά εργασ.						4-5	» »

Εν Αμηνά τη 15^η 8/βρίου 1907

Ο Προϊστάμενος
Μιχ. Κ. Φθενάκης

Ο διδάσκαλος
Νικ. Μ. Βερυκοκάκης

Ακριβές αντίγραφον
Εν Αμηνά τη 4^η Ιανουαρίου 1908

Ο Προϊστάμενος
Μιχ. Φθενάκης

Σημ. το αντίστοιχον περισινόν πρόγραμμα δεν υπάρχει εν τω σχολείω

69. ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΠΕΥΚΟΥ

Ωρολόγιον Πρόγραμμα των μαθημάτων διά την Δ΄ τάξιν

Ημέραι

Δευτέρα 8-9 ανάγ., 9-10 Καλλ. 10 & 1/4 -11 Ιερά, 3 & 1/2 -4 Φυσικά

Τρίτη 8-9 Γραφήν, 9-10 Ιχθυογρ., 11-11 1/2 Γεωγραφ., 3 1/2 - 4 Αριθμ.

Τετάρτη 8-9 Ανάγν., 9 1/2 -10 Ιερά, 2-3 Ελλ. Ιστορίαν

Πέμπτη 8-8 1/2 Φυσ., 9-10 Ιχθυογρ., 11-12 Γυμν., 2-2 1/2 Αριθ., 4 - 4 1/2 Ανάγν.

Παρασκ. 8-9 Ανάγν., 9-10 γραφήν, 10 1/4 -11 Καλλιγρ., 11-12 ωδικ., 3 1/2 -4 1/2

Ιστορίαν

Σάββ. 8 - 8 1/2 Γεωγρ., 10 1/4 - 11 1/4 Γραμματ., 11 1/4 -12 Γυμν. 2 1/2 -3 Αριθμ.

Διά την Γ΄ τάξιν

Δευτέρα 8-9 Καλ., 10 1/4 -11 Ιερά, 3- 3 1/2 Φυσικ., 4 - 4 1/2 Γραφήν

Τρίτη 8-9 Αναγν., 9-10 Ιχθυογρ., 11 1/2 - 12 Γεωγρ., 4 - 4 1/2 Αριθμ.

Τετάρτη 8-9 Καλλ., 9- 9 ½ Γραφήν, 9 ½ -10 Ιερά, 10 ¼ - 11 Ανάγν. κ' γραμμ., 2-3 Ιστορία
 Πέμπτη 8 ½ - 9 Φυσ., 9-10 Ιχνογρ., 10-11 Ανάγν. κ' γραμμ., 11-12 Γυμν. 2 ½ -3 Αριθ.
 Παρασκ. 8-9 Καλλ., 9-10 Γραφήν, 10 ¼ -11 Ιχνογρ., 11-12 ωδικ., 2-3 Ανάγν. κ' γραμμ, 3 ½ -4 ½ Ιστορίαν
 Σάββατον 8 ½ -9 Γεωγρ., 10 ¼ -11 ¼ γραμμ., 11 ¼ -12 Γυμν. , 2-3 Αριθμ.

Διά την Β' τάξιν

Ημέραι

Δευτέρα 8-9 Καλλ., 10 ¼ - 11 Ιχν., 11-12 Πατριδογρ., 2-2 ½ Αριθ., 3-4 γραφή., 4- 4 ½ Ανάγν.

Τρίτη 8-9 Γραφήν, 10 ¼ -11 Ιερά, 2-3 Ανάγν. και Γραμματικήν

Τετάρτη 8-9 Καλλ., 9 ½ -10 Ιχνογρ., 11-12 Ανάγν. κ' Γραμμ. 2-3 γραφήν, 3-3 ½ Αριθ.

Πέμπτη 9-10 Ανάγν., 11-12 Γυμν., 2-3 καλλ. 3-3 ½ πατριδογρ., 3 ½ -4 Ιερά

Παρασκ. 9-10 Καλλ., 10 ¼ -11 Ιερά, 11-12 ωδικ. , 2-3 ιχνογ, 3-3 ½ Ανάγνωσις

Σάββατον 9-10 Ανάγν., 10 ¼ -11 ¼ Γραφήν, , 11 ¼ -12 Γυμν. , 2-3 Αριθμ., 3-4 γεωργικός εργασίας

Διά την Α' τάξιν

Ημέραι

Δευτέρα 8-9 Μελέτην, 9 - 10 Ανάγν. 11-12 Πατριδογρ., 2-2 ½ Αριθ., 3-4 γραφή., 4- 4 ½ Ανάγν.

Τρίτη 9-10 Ανάγν., 10 ¼ -11 Ιερά, 3 ½ - 4 Αριθμ.

Τετάρτη 9-9 ½ Ανάγν., 9 ½ -10 Γραμμ., 2-3 Γραφήν

Πέμπτη 9-10 Ανάγν., 11-12 Γυμν., 2-3 Γραφήν. 3-3 ½ πατριδογρ., 3 ½ -4 Ιερά

Παρασκ. 9-10 Ανάγν., 10 ¼ -11 Ιερά, 11-12 Γυμν., 3 ½ - 4 γραφήν

Σάββατον 9-10 Ανάγν., 10 ¼ -11 ¼ Γραφήν, , 11 ¼ -12 Γυμν. , 3-4 Γεωργικός εργασίας

Εν Πεύκω τη 9/2/1908
 Ευπειθέστατος ο διδάσκαλος

70. «Κλεψίτυπα βιβλία »

« Αριθ. Πρωτ.3307

Αριθ.Διεκπ. 1775

Προς τους Νομαρχιακούς επιθεωρητάς των
 Δημοτικών σχολείων

Η Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας πληροφορήθη ότι ετέθησαν εις κυκλοφορίαν κλεψίτυπα βιβλία της δημοτικής εκπαίδευσως. Γνωρίζοντες υμίν τούτο προσκαλούμεν υμάς να καταστήσετε προσεκτικούς τους υπό την δικαιοδοσίαν υμών δημοδιδασκάλους να μη δέχονται τοιαύτα βιβλία, συγχρόνως δε να καταγγέλωσι υμίν τους θέτοντας εις κυκλοφορίαν ταύτα, ίνα καταδιώκωνται ποινικώς. Ανεξαρτήτως της κλοπής ταύτης της πνευματικής εργασίας ανθρώπων μοχθούντων υπέρ της εκπαίδευσως, ήτις και αξιοκατάκριτος και αξιόποινος είναι, πανταχού δε του κόσμου καταδιώκεται ως κοινόν έγκλημα, δεν δύνανται τα κλεψιτυπούμενα βιβλία να είναι και ακριβή μηδέ σύμφωνα κατά πάντα προς τα γνήσια, διότι είτε κατά τας εικόνας θα είναι ελλιπή, είτε κατά το

ποσόν της διδακτικής ύλης ατελή. Επομένως και διά τούτο γίνονται βλάβης πολλής πρόξενα εις την σπουδάζουσαν νεολέαν.

Όθεν απαιτούμεν αυστηράν καταδίωξιν των διδασκάλων, όσοι τυχόν ήθελον δεχθή εν γνώσει κλεψίτυπα βιβλία, γνωστοποίησιν δε τούτου προς ημάς διά να προβώμεν εις την παραδειγματικήν τιμωρίαν αυτών. Καθήκον δ' ωσαύτως έχετε να καταγγέλλητε αρμοδίως και τους πολίτας όσοι ήθελον θέσει εις κυκλοφορίαν τοιαύτα κλεψίτυπα βιβλία. Διακρίνονται δε τα κλεψίτυπα εκ της ελλείψεως της υπογραφής του συγγραφέως ή εκδότου και της σφραγίδος τούτων.

Εν Χανίοις 13 Νοεμβρίου 1907

Ο επί της Παιδείας Σύμβουλος
Χ. Σκυλιανάκης

»

71. «...Έγγραφο της δασκάλας του Παρθεναγωγείου Αγίου Βασιλείου Μαρίας Ανδρεαδάκη προς τον Γενικόν Επιθεωρητήν Κρήτης με ημ/νία 10/3/1908 »

Κύριε Γενικέ Επιθεωρητά

Ευσεβάστως λαβόντες υπ' όψιν την υπ' αριθμ. 1/8 και χρονολογίαν 30 Νοεμβρίου 1907 υμετέραν εγκύκλιον φέρομεν εις γνώσιν υμών τα εξής :

Εις το Μαθητολόγιον του Δημοτικού Παρθεναγωγείου του οποίου την διεύθυνσιν ανέλαβον ενεγράφησαν εξήκοντα 60 μαθήτριάι , εξ' ων τριάκοντα οκτώ 38 φοιτώσι τακτικώς ,εννέα ατάκτως, και 13 δεν προσήλθον καθ' ολοκληρίαν.

Κυρία αιτία της ατάκτου φοιτήσεως των άνω είναι η συγκομιδή των ελαιών του κυριωτέρου προϊόντος των μερών τούτων.

Εκ των φοιτώντων 38, φαίνονται προβιβάσιμοι 28, δεν παρεχούσι βεβαίους ελπίδας προαγωγής 17 υστερούσαι κυρίως εις τα ελληνικά και μαθηματικά ένεκα πνευματικής αδυναμίας.

Συγχρόνως δε διαβιβάζομεν υμίν και αντίγραφα ακριβή του εφετινού ωρολογίου προγράμματος και β' του καταλόγου των εφέτος εισαχθέντων διδακτικών βιβλίων.

Εν Αγίω Βασιλείω τη 10/3/1908

Ευπειθεστάτη

Η Διδασκάλισσα

Μαρία Ανδρεαδάκη »

72. « Ωρολόγιο πρόγραμμα : Του Δημοτικού Παρθεναγωγείου Αγίου Βασιλείου Βιάννου σχολ. έτους 1907-1908 (εστάλη 10-3-1908) »

Τάξις Δ'

Δευτέρα	Προ μεσημβρίας. Ανάγνωσιν, Ιχνογραφίαν, Ιεράν, Καλλιγραφίαν Μετά μεσημβρίας Φυσικήν Ιστορίαν, Εργόχειρον
Τρίτη	Προ μεσημβρίας. Γραφή εκ της Γραμματικής, Γεωγραφίαν, Ιχνογραφίαν Μετά μεσημβρίας.Αριθμητικήν, Πρώτα μαθήματα της Γεωργίας
Τετάρτη	Προ μεσημβρίας. Ανάγνωσιν, Γραφήν Ιεράν, Μελέτην εκ της ελλ. Ιστορίας Μετά μεσημβρίαν. Ελληνικήν Ιστορίαν, Γραφήν, Συνταγματικών

	Έλληνα	
Πέμπτη	Προ μεσημβριάν Φυσικήν Ιστορίαν, Ιχνογραφίαν, Εργόχειρον Μετά μεσημβριάν Αριθμητικήν. Ανάγνωσιν, Εργόχειρον	
Παρασκευή	Προ μεσημβριάν. Ανάγνωσιν, Καλλιγραφίαν, Ωδικήν Μετά μεσημβριάν. Ελληνικήν Ιστορίαν, Εργόχειρον	
Σάββατο	Προ μεσημβριάν. Γεωγραφίαν, Εργόχειρον Μετά μεσημβριάν. Αριθμητικήν, Ανάγνωσιν	

Τάξις Β΄

Δευτέρα	Προ μεσημβρίας. Πατροδογραφίαν, Εργόχειρον Μετά μεσημβρίας. Αριθμητικήν, Ανάγνωσιν, Ευτυχί Γεωργόν
Τρίτη	Προ μεσημβριάν. Ιεράν, Γραφήν Μετά μεσημβριάν. Ανάγνωσιν, Γραμματικήν
Τετάρτη	Προ μεσημβριάν. Ανάγνωσιν, εργόχειρον Μετά μεσημβριάν. Αριθμητικήν, εργόχειρον
Πέμπτη	Προ μεσημβριάν. Ανάγνωσιν, Εργόχειρον Μετά μεσημβριάν. Πατριδογραφίαν, Ιεράν
Παρασκευή	Προ μεσημβριάν. Ιεράν, Ωδικήν Μετά μεσημβριάν. Ανάγνωσιν, εργόχειρον
Σάββατο	Προ μεσημβριάν Ανάγνωσιν, Εργόχειρον Μετά μεσημβριάν. Εργόχειρον

Τάξις Α΄

Δευτέρα	Προ μεσημβρίας. Ανάγνωσις, Πατριδογραφίαν Μετά μεσημβριάν. Αριθμητικήν, Εργόχειρον
Τρίτη	Προ μεσημβριάν. Ανάγνωσιν, Ιεράν Μετά μεσημβριάν. Αριθμητική
Τετάρτη	Προ μεσημβριάν. Ανάγνωσιν, Εργόχειρον Μετά μεσημβριάν. Εργόχειρον
Πέμπτη	Προ μεσημβριάν. Ανάγνωσιν Μετά μεσημβριάν. Πατροδογραφίαν
Παρασκευή	Προ μεσημβριάν. Ανάγνωσιν, Ιεράν, Ωδικήν Μετά μεσημβριάν, Εργόχειρον
Σάββατον	Προ μεσημβριάν. Ανάγνωσιν, Εργόχειρον Μετά μεσημβριάν. Αριθμητικήν, Εργόχειρον

73. « Διδακτικά βιβλία του Παρθεναγωγείου Αμιρών για το σχολ. έτος 1906-07 »

Τάξις Γ΄

1. Οδύσσεια Οικονόμου
2. Ιερά Ιστορία Μοσχάκη , Καινή Διαθήκη
3. Γραμματική Γενεράλη
4. Ελληνική Ιστορία Αρχ. Ελλάδας Δ. Παπαθεοδώρου
5. Γεωγραφία Νουχάκη
6. Γεωγραφία Κρήτης Κριάρη
7. Αριθμητική Κ. Παπαδάκη
8. Ζωολογία Ν. Γερμανού
9. Συνταγματικόν Γης τάξεως

10. Πρώτα μαθήματα
11. Καλλιγραφία Φραγκούλη
12. Ιχνογραφία Δριβελοπούλου

Τάξις Β´

1. Αναγνωσματάριον Μιχ; Βρατσάνου
2. Αριθμητική Κ. Παπαδάκη Βας τάξεως
3. Ευτυχής Γεωργός

Τάξις Α´

1. Αλφαβητάριον Ανδρ. Κοκκινάκη

Το επόμενο σχολ. έτος (1907-1908) τα διδακτικά βιβλία του Παρθεναγωγείου Αμυρών ήταν τα παρακάτω :

Τάξις Δ´

1. Αναγνωσματάριον υπό Χαρισ. Παπαμάρκου
2. Ιερά Ιστορία Παλ. Διαθ. Κοφινιώτου
3. Γραμματική Γενεράλη
4. Αριθμητική Γε. Φέξη
5. ελληνική Ιστορία Αρχ. Ελλ. Ν. Γκίνοπούλου
Γεωγραφία Ν. Μεταξά
6. Φυτολογία Σπ. Μηλιαράκη
7. Συνταγματικόν Δης Τάξεως
8. Πρώτα Μαθήματα
9. Καλλιγραφία Σ. Θεοτοκάτου
Ιχνογραφία Φραγκούλη

Τάξις Γ´

1. Αναγνωσματάριον υπό Χαρισίου Παπαμάρκου Γης Τάξεως
2. Ιερά Ιστορ. Παλ. Διαθ. Κοφινιώτου
3. Γραμματική Γενεράλη
4. Αριθμ. Κ. Παπαδάκη
5. Ελλ. Ιστ. Αρχ. Ελλ. Ν. Γκίνοπούλου
6. Ιστορία και Γεωγραφία Κρήτης Ιωάν. Κονδυλάκη
7. Ζωολογία Σ. Μηλιαράκη
8. Συνταγματικόν Γης Τάξεως
9. Πρώτα μαθήματα γεωργίας
10. Καλιγρ. Σ. Θεοτοκάτου
11. Ιχνογραφία Φραγκούλη

Τάξις Β´

1. Αναγνωσματάριον Αντ. Ψύλλα
2. Αριθμ. Κ. Παπαδάκη
3. Πρώτα μαθήματα

Τάξις Α´

1. Ελλ. Αλφαβητάριον Χαρισίου Παπαμάρκου

74. «Ωρολόγιον πρόγραμμα των μαθημάτων του Ελληνικού Σχολείου Άνω Βιάννου »

Τάξις Γ΄ Σχολ. έτος 1906-1907

Μαθήματα	Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκ.	Σάββ	Διδάσκαλοι
Ελληνικά	8-10	8-10	8-10	8-10	8-10	8-10	Ε. Τζαβλάκις
Θρησκευτικά		10-11		10-11			Λ. Κόμης
Μαθηματικά	2-3		2-3		2-3		Ε. Τζαβλάκις
Γεωγραφία	10-11				10-11		Ε. Τζαβλάκις
Ιστορία		2-3		2-3		10-11	Γ.Σακελλαρίδης
Γαλλικά	11-12		3-4			3-4	Ε. Τζαβλάκις
Φυσικά		11-12		11-12			Γ.Σακελλαρίδης
Ιχνογραφία		3-4					Λ. Κόμης
Μουσική			11-12			11-12	Ε. Τζαβλάκις
Γυμναστική	3-4			3-4			Ε. Τζαβλάκις

Τάξις Γ΄ Σχολ. έτος 1907-1908

Μαθήματα	Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκ.	Σάββ	Διδάσκαλοι
Ελληνικά	8-10	8-10	8-10	8-10	8-10	8-9	Ι. Ζουράρης
Θρησκευτικά	3-4					10-11	Ε. Ζαχαριάδης
Μαθηματικά	2-3		2-3		2-3		Ι. Ζουράρης
Γεωγραφία		3-4		2-3		2-3	Λ. Κόμης
Ιστορία		10-11		10-11		9-10	Ι. Ζουράρης
Γαλλικά	10-11		10-11		10-11		Ι. Ζουράρης
Φυσικά		11-12			3-4		Ι. Ζουράρης
Ιχνογραφία		2-3					Ε. Ζαχαριάδης
Μουσική							
Γυμναστική	11-12		11-12		11-12		Λ. Κόμης

Τάξις Β΄ Σχολικόν έτος 1906-1907

Μαθήματα	Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκ.	Σάββ.	Διδάσκαλοι
Ελληνικά	8-10	8-10	8-10	8-10	8-10	8-10	Λ. Κόμης
Θρησκευτ.		10-11		10-11			Γ. Σακελλαρίδης
Μαθηματικά	2-3		2-3		2-3		Λ. Κόμης
Γεωγραφία			10-11			10-11	Ε. Τζαβλάκις
Ιστορία		3-4			3-4		Γ. Σακελλαρίδης
Γαλλικά	10-11		3-4			3-4	Λ. Κόμης
Φυσικά	11-12				11-12		» »
Γεωργικά						2-3	Γ. Σακελλαρίδης
Ιχνογρ.κ΄Καλ.		11-12			10-11		Λ. Κόμης
Μουσική			11-12			11-12	Ε. Τζαβλάκις
Γυμναστική	3-4			3-4			» »

Τάξις Β΄ Σχολικόν έτος 1907-1908

Μαθήματα	Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκ.	Σάββ.	Διδάσκαλοι
Ελληνικά	8-10	8-10	8-10	8-10	8-10	8-10	Λ. Κόμης
Θρησκευτ.				3-4		11-12	Ε. Ζαχαριάδης
Μαθηματικά	10-11	2-3			2-3		Λ. Κόμης
Γεωγραφία		10-11		10-11			Λ. Κόμης
Ιστορία	3-4		3-4			10-11	Ι. Ζουράρης
Γαλλικά		3-4		2-3		2-3	Ι. Ζουράρης
Φυσικά		11-12	2-3		10-11		Λ. Κόμης
Γεωργικά	2-3						Ε. Ζαχαριάδης
Ιχνογρ.κ΄Καλ.			10-11		3-4		Λ. Κόμης
Μουσική							

Γυμναστική	11-12		11-12		11-12		Λ. Κόμης
------------	-------	--	-------	--	-------	--	----------

Τάξις Α΄ Σχολικόν έτος 1906-1907

Μαθήματα	Δευτέρ	Τρίτη	Τετ.	Πέμπτ.	Παρασκ.	Σαβ	Διδάσκ.
Ελληνικά	8-10	8-10	8-10	8-10	8-10	8-10	Γ. Σακελαρίδ.
Θρησκευτ.	10-11				10-11		Σακελαρίδης
Μαθηματ.	2-3		2-3		2-3		Σακελαρίδης
Γεωγραφ.		10-11		10-11			Ε. Τζαβλάκις
Ιστορία		2-3		2-3		2-3	Λ. Κόμης
Φυσικά	3-4			3-4			Λ. Κόμης
Γεωργικά			10-11				Σακελαρίδης
Ιχνογρ. Κ' Καλλιγ.	11-12				11-12		Σακελαρίδης
Μουσική			11-12			11-12	Ε. Τζαβλάκις
Γυμναστ.		3-4			3-4		» »

Τάξις Α΄ Σχολικόν έτος 1907-1908

Μαθήματα	Δευτέρ	Τρίτη	Τετ.	Πέμπτ.	Παρασκ.	Σαβ	Διδάσκ.
Ελληνικά	8-10	8-10	8-10	8-10	8-10	8-10	Ε. Ζαχαριάδης
Θρησκευτ.		11-12		2-3			» »
Μαθηματ.			2-3		2-3	2-3	» »
Γεωγραφ.	2-3			3-4		10-11	Λ. Κόμης
Ιστορία		3-4		10-11			Ε. Ζαχαριάδης
Φυσικά	10-11			11-12	3-4		» »
Γεωργικά			10-11		10-11		» »
Ιχνογρ. κ' Καλλιγρ.		10-11	3-4			3-4	» »
Μουσική							
Γυμναστ.	11-12		11-12		11-12		Λ. Κόμης

Ότι ακριβές αντίγραφον

Εν Άνω Βιάννω τη 28^η Δεκεμβρίου 1907

Ο Διευθυντής

Ιωάννης Κων. Ζουράρης

»

75. « Πρακτικό ορκωμοσίας του ελληνοδιδασκάλου Βιάννου Λεωνίδα Κόμη »

Πρακτικόν ορκωμοσίας

Εν Ιεραπέτρα και εν τω καταστήματι της Ελληνικής Σχολής Ιεραπέτρας σήμερον τη 3^η Οκτωβρίου 1908 ενώπιον εμού του Διευθυντού του Ημιγυμνασίου Νεαπόλεως Ιωάννου Α. Κονταράκι ενεργούντος συμφώνως τη από 26 Σ/βρίου 1908 τηλεγραφική εντολή του Κυρίου επί της Παιδείας Συμβούλου ο Λεωνίδας Ε. Κόμης Ελληνοδιδάσκαλος Βιάννου θεις την δεξιάν επί του ιερού Ευαγγελίου έδωκε τον όρκον της υπηρεσίας συμφώνως τω από 24/31 Οκτωβρίου 1863 ψηφίσματι της Συνελεύσεως ως εξής « ορκίζομαι να φυλάττω πίστην εις την πατρίδα και τον Συνταγματικόν βασιλέα των ελλήνων, υπακοήν εις το σύνταγμα τους νόμους και τα ψηφίσματα του Κράτους και να διαχειρίζομαι τιμίως την ανατεθείσαν μοι δημοσίαν λειτουργίαν ».

Εφ' ώ συνετάχθη το παρόν όπερ αναγνωσθέν και βεβαιωθέν υπογράφεται.

Ο Διευθυντής Ημιγυμνασίου
Ι. Κονταράκις

Ο ορκισθείς
Λ.Ε. Κόμης

76. « Ελληνικόν Σχολείον εν Καστελλίω Πεδιάδος
Αντίγραφον του προγράμματος μετά του σχετικού ωρολογίου
Σχολικόν έτος 1907-1908 »

Τάξις Α΄

Μαθήματα	Δευτέρ	Τρίτη	Τετ.	Πέμπτ.	Παρασκ.	Σαβ	Οι διδάσκ
Ελληνικά	8-9	8-10	8-10	8-10	8-9	8-10	Αντ. Ζερβάκης
Θρησκευτ.		11-12			3-4		» »
Γεωγρ.	9-10				9-10		Δ. Ζωγραφάκ
Μαθηματ.	2-3		2-3			3-4	Αντ. Ζερβάκης
Ιστορία				11-12		10-11	Δ. Ζωγραφάκ
Φυσικά		3-4		3-4			Αντ. Ζερβάκης
Τεχνικά		2-3		2-3			Δ. Ζωγραφάκ.
Γυμναστ.			11-12				Δ. Ζωγραφάκ.
Γεωπον.			10-11				Αντ. Ζερβάκης

Τάξις Β΄

Μαθήματα	Δευτέρ	Τρίτη	Τετ.	Πέμπτ.	Παρασκ.	Σαβ	Οι διδάσκ.
Ελληνικά	2-4	2-3	2-4	2-4	2-4	2-3	Δ. Ζωγραφάκ.
Θρησκευτ.	9-10				9-10		Αντ. Ζερβάκης
Γεωγρ.			10-11		10-11		Δ. Ζωγραφάκ
Μαθηματ.	10-11		11-12		11-12		Αντ. Ζερβάκης
Ιστορία		10-11				11-12	Δ. Ζωγραφάκ
Φυσικά				10-11		10-11	Αντ. Ζερβάκης
Γαλλικά		3-4		4-5		3-4	Δ. Ζωγραφάκ.
Γυμναστ.	11-12						Δ. Ζωγραφάκ.
Γεωπον.				11-12			Αντ. Ζερβάκης
Τεχνικά		9-10		9-10			Δ. Ζωγραφάκης

Τάξις Γ΄

Μαθήματα	Δευτέρ	Τρίτη	Τετ.	Πέμπτ.	Παρασκ.	Σαβ	Οι διδάσκ.
Ελληνικά	8-9	8-10	8-10	8-10	8-9	8-10	Δ. Ζωγραφάκ.
Θρησκευτ.	4-5					3-4	Αντ. Ζερβάκης
Γεωγρ.		2-3			2-3		Αντ. Ζερβάκης
Μαθηματ.	3-4		3-4			3-4	Αντ. Ζερβάκης
Ιστορία		10-11		2-3		11-12	Αντ. Ζερβάκης
Φυσικά	10-11				10-11		Δ. Ζωγραφάκ.
Γαλλικά		11-12		10-11		4-5	Δ. Ζωγραφάκ.
Γυμναστ.	11-12						Δ. Ζωγραφάκ.
Τεχνικά		2-3		3-4			Δ. Ζωγραφάκ

Εν Καστελλίω Πεδ. Τη 12 Νοεμβρίου 1907.

Ο Προϊστάμενος
ΔΑΥΪΔ ΖΩΓΡΑΦΑΚΗΣ

Ο Ελληνοδιδάσκαλος
ΑΝΤ. ΖΕΡΒΑΚΗΣ

Οτι ακριβές αντίγραφον εν Καστελλίω τη 11 Δ/βρίου 1907

Ο Προϊστάμενος
ΔΑΥΪΔ ΖΩΓΡΑΦΑΚΗΣ

Αριθ. Εισερχομένων 699
Ελήφθη τω 18^η Δεκεμβρίου 1908

Ο Γυμνασιάρχης
Ως Επιθεωρητής
Ν.Παλιεράκης

77. Πίναξ εμφανίων τον αριθμόν των εν εκάστη τάξει εγγραφέντων μαθητών και αποφοιτησάντων (Ελληνικού Σχολείου Καστελλίου Πεδιάδος)

Α΄ τάξις

Αύξ. Αρ.	Όνομα και επώνυμον	Παρατηρήσεις
1.	Ευάγγ. Κ. Κωνσταντουλάκις	
2.	Γεώργ. Ε. Ταμιωλάκης	δεν προσήλθεν ακόμη
3.	Νικ. Γ. Λαγουδιανός	
4.	Κωνστ. Α. Γερακιανάκης	
5.	Μιχ. Παπαζαχαρίου	
6.	Ιω. Παπαχαριλάου	
7.	Εμμ. Μ. Ψυλλάκης	
8.	Γεώργ. Ε. Γαρεφαλάκης	
9.	Εμμ. Ν. Παπαδάκης	
10.	Αριστ. Αρχαυλάκης	
11.	Νικ. Ι. Φραγκιαδάκης	
12.	Γεώργ. Α. Ασκιαργιαννάκης	
13.	Δημ. Κ. Ηγουμενάκης	
14.	Αικτ. Συγκελλάκη	
15.	Φανουρ. Ν. Κρυτσωτάκης	
16.	Φρίξος Γ. Καντζουράκης	
17.	Ιω. Ν. Καρουζάκης	
18.	Εμμ. Ι. Κορνελάκης	
19.	Γεώργ. Ι. Παπαδοκωστάκης	
20.	Σταύρος Κ. Παπαδάκης	
21.	Κωνστ. Χ. Σπανάκης	
22.	Πλ. Ζωγραφάκης	
23.	Μ. Ι. Μεσσαριτάκης	
24.	Μαρίνα Παπαδάκη	
25.	Παντ. Λαγουδιανός	
26.	Αντ. Εμ. Παπαδάκης	
27.	Ανδρ. Γ. Καστρινάκης	
28.	Ιω. Α. Δαμιανάκης	
29.	Δημοσθ. Γ. Ηγουμενάκης	
30.	Ροδάνθη Μπουτζαράκη	απεφοίτησεν
31.	Νικ. Ι. Γαλανάκης	»
32.	Ιω. Ν. Περογιαννάκης	
33.	Εμμ. Δ. Μπορμπουδάκης	
34.	Εμμ. Ι. Χαλκιαδάκης	απέθανεν
35.	Γεώργ. Ε. Σταυρουλάκης	
36.	Εμμ. Μ. Σταυρουλάκης	
37.	Ιω. Κ. Κανδεράκης	

Β΄ τάξις

Αύξ. Αρ.	Όνομα και επώνυμον	Παρατηρήσεις
1.	Ιω. Δ. Κορνελάκης	
2.	Γεώργ. Α. Κανιαδάκης	
3.	Στυλ. Στ. Αμανάκης	
4.	Εμμ. Ι. Λυδάκης	
5.	Νικ. Ι. Παπαδάκης	
6.	Ηρ. Ε. Φραγκάκης	
7.	Σταυρ. Παπακωνσταντίνου	
8.	Γεώργ. Ε. Γερακιανάκης	
9.	Εμμ. Ν. Παπαδάκης	
10.	Γεώργ. Ν. Κεφάκης	
11.	Εμ. Γ. Ρουσάκης	

12. Εμμ. Α. Παπαδάκης
13. Ιω. Ε. Σαριδάκης
14. Ζαχαρ. Συγκελάκης
15. Γεώργ. Ε. Χαριτάκης
16. Γεώργ. Π. Γαλανάκης
17. Εμμ. Γ. Δαϊλάκης
18. Αλεξ. Ιωσ. Αποστολάκης
19. Κωνστ. Ν. Χαριτάκης
20. Εμμ. Μ. Ταμιωλάκης
21. Εμμ. Κ. Μαρκογιαννάκης
22. Γεώργ. Ε. Μαλεγιαννάκης

Αύξ αρ.	Όνομα και επώνυμο	Παρατηρήσεις
1.	Εμμ. Μ. Στεφανάκης	δεν προσήλθεν ακόμη
2.	Αιτ; Γ. Παντελάκης	» » »
3.	Ιω. Γ. Σκλιβίδης	
4.	Εμ. Ι. Φραγκιαδάκης	
5.	Ιω. Εμμ. Παπαδάκης	
6.	Εμμ. Ε. Κτενιαδάκης	δεν προσήλθεν ακόμη
7.	Εμμ. Ι. Αλεξάκης	
8.	Γεώργ. Ε. Σπυριδάκης	
9.	Γεώργ. Ν. Χαριτάκης	δεν προσήλθεν ακόμη
10.	Νικ. Ι. Δασκαλάκης	
11.	Δημ. Ι. Ξανθάκης	
12.	Εμμ. Μ. Περογιαννάκης	
13.	Ιω. Γ. Τερζάκης	
14.	Γεώργ. Ι. Κορνελάκης	
15.	Εμμ. Κ. Κανδεράκης	
16.	Εμμ. Φ. Χαλκιαδάκης	

75

Εν Καστελλίω Πεδ. Τη 11 Δ/βρίου 1907

Ο Προϊστάμενος
Δ. Ζωγραφάκης »

78. « Άρθρο κατά του Επιτρόπου της Παιδείας για κομματικές παρεμβάσεις στην εκπαίδευση με διορισμούς κομματικών του φίλων » (1908)

Εφημερίδα 'Η Ίδη' (Ηρακλείου)

« ΔΙΑ ΤΟΝ ΕΠΙΤΡΟΠΟΝ
ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ότε συνεκροτήθη η προσωρινή Εκτελεστική Επιτροπή η νυν κυβερνώσα την Νήσον, επεκροτήσαμεν επί τω γεγονότι εκείνω, το μεν διότι περιελήφθησαν εν ταύτη οι κράτιστοι των παρ' ημίν πολιτευομένων, το δε διότι κατηρτίσθη ούτως, ώστε να ικανοποιώνται κατά το δυνατόν αι διάφοροι κομματικά αξιώσεις και να εκλίπωσιν τελείως εν ταις παρούσαις σοβαρωτάταις της πατρίδος μας περιστάσεσι τα διαιρούντα τον λαόν αίτια. Υπεδεικνύομεν δε τότε εις αυτήν ότι χάριν υψίστων συμφερόντων του Τόπου καθήκον επιβαλλόμενον είχεν εις μηδεμίαν να προβή μεταβολήν εν ταις διαφόροις υπηρεσίαις, ίνα μη υποτεθή παρά τω λαώ, επί βλάβη του γοήτρου και κύρους αυτής παρά τούτω, ότι αμελούσα άλλων πολύ σοβαρωτέρων υποθέσεων της Νήσου εργάζεται χάριν πολιτικής επικρατήσεως εκπίπτουσα ούτω πολύ εκ της θέσεως, εν η κατά τας παρούσας περιστάσεις οφείλει να ίσταται.

Ηλπίζομεν επομένως ότι ουδεμία θα εδίδετο αφορμή παραπόνων κατά του τρόπου, καθ' όν αντιλαμβάνονται οι κύριοι Επίτροποι των καθηκόντων αυτών.

Αλλά δυστυχώς πράξεις τινές του κ. επί της Παιδείας Επιτρόπου ομολογούμεν ότι εξέπληξαν ημάς, παρέχουσι δε λαβήν εις δικαίας και ευλόγους κατ' αυτού μομφάς εκ μέρους εκείνων, οίτινες διάφορον αντίληψιν έχουσι περί του τρόπου, καθ' όν εν ταις παρούσαις κρισίμοις περιστάσεσιν ανάγκη να κυβερνάται η Χώρα.

Καθ' άς έχομεν πληροφορίας, εν τω νομώ μας, ως και εν άλλοις νομοίς της νήσου διδάσκαλοι μη θεωρούμενοι κομματικοί φίλοι του υπεβιβάσθησαν, εις την θέσιν δ' αυτών διωρίσθησαν άλλοι φίλοι του κόμματος. Εις τινα σχολεία διωρίσθη προσωπικόν υπεράριθμον επί μόνω τω σκοπώ, ίνα βραδύτερον απολυθώσι μεν ως υπεράριθμοι οι μη φίλοι, παραμείνωσι δε εν τη υπηρεσία οι αριστοί τω κ. Επιτρόπω, και άλλαι δε μετακινήσεις και μεταβολαί εν τω κλάδω της Παιδείας εγένοντο ουχί εκ λόγων υπηρεσιακών, αλλ' εξ υπολογισμών κομματικών. Αναγκαζόμεθα λοιπόν ένεκα των συμβαινόντων τούτων απόπων να υπομνήσωμεν εις τον κ. Επίτροπον ότι δεν είναι νυν καιρός προς εκμετάλλευσιν της υψηλής θέσεως, εις ήν ανεβιβάσθη, χάριν κομματικών βλέψεων και ότι η καλύτερα υπηρεσία, την οποίαν θα παρείχεν εις τον Τόπον, είναι να αφίση ήσυχον την υπηρεσίαν της Παιδείας, εφ' όσον η Νήσος διέρχεται την παρούσαν κρίσιν ».

79. « Έγγραφο των δασκάλων του Δημοτικού Σχολείου Θραψανού Σ.Κ.Γενειατάκη και Δ.Ε.Τσαγκαράκη προς το Γενικό Επιθεωρητή της Παιδείας (20 Μαρτίου 1908) για τη μη μετακίνηση του σχολικού έτους ».

« Οι ευσεβάστως υπογεγραμμένοι διδάσκαλοι του χωρίου τούτου απαντώντες εις την υπ' αριθ. 88/44 και ημερομηνίαν 10 Ιανουαρίου 1908 εγκύκλιον υμών, δι ής ζητείται η γνώμη ημών περί της θεραπείας της ελλειπούς φοιτήσεως των αγροδιαίτων μαθητών υποβάλλομεν υμίν τα εξής :

Ομολογούμεν ότι πολλά τα καλά ενέχει η υμετέρα γνώμην περί μετακινήσεως του Σχολικού έτους, διότι ούτω περιορίζονται αι εκ των βροχών, ψυχών, ελαιομαζώματος και του εορτολογίου προερχόμεναι απουσίαι και ούτω η φοίτησις καθίσταται τακτικότερα.

Προσθετέον όμως ότι υπάρχουν και άλλοι λόγοι συντείνοντες εις την άτακτον φοίτησιν των μαθητών εν τοις Σχολείοις και κατά μείζονα λόγον εν ταις επαρχίαις των δύο ανατολικών Νομών ως η συγκομιδή των σιτηρών οπότε οι μικροί μαθηταί βοηθούσι τους γονείς των εις την μεταφοράν των σταχύων εις τα αλώνια, το αλώνισμα, ο τρυγητός, εκτός δε τούτων κατά το θέρος πολλοί μαθηταί αποσυρόμενοι υπό των γονέων των Σχολείων νέμουσι τους αροτήρας βόας κτλ. Μη υπάρχούσης κατά τον χειμώνα της ανάγκης ταύτης.

Πιθανόν κατά τον χειμώνα να συμβαίνωσι περισσότεραι απουσίαι ένεκα των βροχών, ψυχών κτλ. Μετακινουμένου δε του Σχολικού έτους να έχωμεν κέρδος καθ' ότι αι απουσίαι θα ώσι τότε ολιγώτεραι. Λαμβανομένου όμως υπ' όψιν ότι ωρισμένοι επαρχία μαστίζονται φοβερά υπό της ελονοσίας κατά το θέρος, τότε τα Σχολεία των εν λόγω επαρχιών θα μεταβληθώσιν εις Νοσοκομεία και εντευκτήρια ελονοσούντων.

Εν εκ των δύο λοιπόν, ή πρέπει να μετακινηθή το Σχολικόν έτος, αλλά να μένη όπως έχει νυν διά τας ανωτέρω μνημονευθείσας επαρχίας, ή τούτου αδυνάτου όντος να μένη όπως έχει νυν δι' όλα τα Σχολεία της Νήσου, το πρώτον όμως φαίνεται αδύνατον, δι' ό νομίζομεν ότι συμφορότερον είναι να μένη όπως έχει το Σχολικόν έτος. ».

80. « Η απάντηση του Δημάρχου Αρκαλοχωρίου Εμ. Φλουράκη για τη μη μετακίνηση του διδακτικού έτους (7 Απριλίου 1908) »

«Σχετικώς προς την υπ' αριθ. 1290/740 της 28 παρελθόντος μηνός Μαρτίου ε.ε. υμετέραν εγκύκλιον, υποβάλλομεν υμίν ευσεβάστως, μετά τας αναγκαίας έρευνας κ' πληροφορίας τας οποίας ελάβομεν παρά των κατοίκων του καθ' ημάς Δήμου κατά την ανά τούτον περιοδείαν ημών προς τούτο, ότι αι μεγάλαι διακοπαί των μαθημάτων των σχολείων να μείνωσιν όπως έχωσι κατά το νυν υπάρχον σύστημα, καθόσον οι μικροί παίδες, κατά τας πληροφορίας των κατοίκων δεν βοηθούσι τους γονείς των εις τας εργασίας των του χειμώνα, αλλά το θέρος, εις τον τρυγητόν, την βοσκήν των ζώων, το αλώνισμα, κ' λοιπάς εργασίας, ενώ τον χειμώνα οι μικροί παίδες, αρχομένων των διακοπών των μαθημάτων επειδή ως εκ της μικράς των ηλικίας δεν δύνανται να βοηθώσι τους γονείς των εις τας εξοχικάς εργασίας των, απεναντίας όμως θα δύνανται να εξέρχωνται των οικιών των κ' να περιέρχωνται ανά τους οδούς άνευ ουδεμιάς εργασίας, ως εκ τούτου δε θα προσβάλλωνται εκ του ενίοτε υπερβολικού ψύχους, ενώ φοιτώντες εις το σχολείον, θα προφυλάσσωνται τουλάχιστον από το ψύχος ή από την βροχήν, άλλως δε καθ' ημάς κ' την γνώμην των συνδημοτών ημών, είναι λυπηρόν να καθείρωμεν τους τε διδάσκοντας κ' διδασκομένους κατά την εποχήν εκείνην του έτους κατά την οποίαν ο κόσμος διαχύνεται πανταχού, η ζητεί την αναψυχήν του ζητεί να αντλείση δυνάμεις διά τον χειμώνα, καθόσον η εν τω ημετέρω Δήμω δεν στερούμεθα της ελονοσίας, ήτις θα παραλύη την φοίτησιν των παιδών εν τοις σχολείοις κατά την εποχήν του θέρους, οπότε αναπτύσσεται αύτη εις τινα χωρία της καθ' ημάς περιφερείας, επομένως η εν τω Δήμω ημών κοινή γνώμη αποφαίνεται περί της μη μετακινήσεως των θερινών σχολικών διακοπών ».

81. « Έγγραφο του δασκάλου του Δημοτικού Σχολείου Αρκαλοχωρίου Ι. Κυπράκη, περί της μετακινήσεως των θερινών διακοπών »

« Κρητική Πολιτεία
Δημοτ. Σχολείον Αρκαλοχωρίου
Αριθμός πρωτ. 9/Διεκπ. 6

Εν Αρκαλοχωρίω τη 12 Μαρτίου 1908

Προς
Τον Κύριον Νομαρχιακόν Επιθεωρητήν
Ηρακλείου

Κύριε Επιθεωρητά
Ευσεβάστως απαντών εις την υπ' αριθμόν πρωτ. 88/Διεκπ. 44 και χρονολογίαν 10 Ιανουαρίου 1908 εγκύκλιον του κυρίου Γενικού Επιθεωρητού της Παιδείας καθιστά Υμίν γνωστόν, ότι κατά την εμήν γνώμην είναι προτιμητέαι αι μεγάλαι διακοπαί Νοεμβρίου και Ιανουαρίου ή αι νυν τοιαύται Ιουλίου-Αυγούστου.

Ευπειθέστατος
Ο διδάσκαλος Αρκαλοχωρίου
Ιωάννης Σ. Κυπράκης »

82. « Έγγραφο του δημάρχου Σκινιά Εμ. Χανιαλάκη, περί της μετακινήσεως των θερινών διακοπών »

« Κρητική Πολιτεία
Δημαρχείον Σκινιά
Αριθ. Πρωτ. 136/Διεκπ. 73

Εν Σκινιά τη 5 Απριλίου 1908
Προς
Την Σεβ. Νομαρχίαν Ηρακλείου

Κύριε Νομάρχα

Συμμορφούμενος προς την υπ' αριθ. 1290/740 της 28 Μαρτίου 1908 υμετέραν εγκύκλιον γνωρίζομεν Υμίν ευσεβάστως ότι πλείστοι των κατοίκων των διαφόρων χωρίων του ημετέρου Δήμου εξετάσας περί της μετακινήσεως των μαθημάτων των μεγάλων διακοπών του σχολικού έτους ήτοι να άρχονται τον χειμώνα και να λήγωσι το φθινόπωρο ή να μένωσι με το νυν υπάρχον σύστημα.

Άπαντες έχωσιν γνώμην ότι καλλύτερον είναι το υπάρχον σύστημα καθ' ότι εν τω ημετέρω Δήμω υπάρχουσι ελλογενείς πυρετοί και ένεκα του συνωστισμού των μαθητών θα γίνωνται πολλά κρούσματα πιθανόν και θάνατοι.

Αρ. πρωτ. 1548
Ελήφθη τη 7/4/08

Ευπειθέστατος
Ο Δήμαρχος Σχοινιά
Εμμ. Χανιαλάκης

»

83. «Έγγραφο του δημάρχου Βιάννου Κ. Φουρναράκη, περί της μετακινήσεως των θερινών διακοπών »

Κρητική Πολιτεία
Δήμος Βιάννου
Αριθ. Πρωτ. 192
«» Διεκπ. 104

Εν Άνω Βιάννω τη 31 Μαρτίου 1908

Προς
Την Σεβ. Νομαρχίαν Λασηθίου

Κύριε Νομάρχα

Αρ. πρωτ. 1898
Ελήφθη τη 1 Απριλίου 1908

Συμμορφούμενος τω υπ' αριθ. 1686/613 και χρονολογίαν 24 λήγοντος μηνός υμετέρω εγγράφω υποβάλλω Υμίν ευσεβάστως ότι καθώς ηδυνήθην να πληροφορηθώ το φρόνημα των κατοίκων του καθ' ημάς Δήμου είναι ίνα, αι μεγάλοι σχολικαί εορταί (διακοπαί) μείνωσιν όπως νυν έχουσιν.

Ευπειθέστατος
Ο Δήμαρχος Βιάννου
Κ. Φουρναράκης

»

84. Αίτηση του διδασκάλου Εμμανουήλ Ν. Δροσατάκη κατοίκου Μηλιαράδου για διορισμό

« Αίτησις Εμμανουήλ Ν. Δροσατάκη
Κατοίκου Μηλιαράδου Πεδιάδος

Προς την σεβαστήν Ανωτέραν
Διεύθυνσιν της Παιδείας
Κύριε Σύμβουλε

Κεκτημένος τα υπό του Νόμου οριζόμενα προσόντα ως δείκνυται εκ του επισυναπτόμενου ενδεικτικού μου, αιτούμαι όπως διορισθώ διδάσκαλος εις τι χωρίον της επαρχίας μου και ει δυνατόν εις Μάρθαν.

Εν Μηλιαράδω τη 12^η Σεπτεμβρίου 1908

Ευπειθέστατος ο αιτών

Εμμανουήλ Ν. Δροσατάκης »

85. «Αίτηση του διδασκάλου Ιωάννη Χετζάκη κατοίκου Ξενιάκου για διορισμό »

« Εν Ξενιάκω τη 13 Σ/ρίου 1908

Αίτησις

Ενώπιον του Κυρίου επί της Παιδείας

Ιωάννη Ε. Χετζάκη κατοίκου

Συμβούλου

Ξενιάκου Πεδιάδος

Κύριε Σύμβουλε

Επειδή κέκτημαι τα υπό του νόμου οριζόμενα προσόντα διδασκάλου άτε αναγνωρισθείς υποδιδάσκαλος δι' εξετάσεων άς υπέστην ενώπιον της εν Ηρακλείω εξεταστικής επιτροπής εν έτει 1903, και επειδή εχρημάτισα έκτοτε διδάσκαλος εις Μάρθα Πεδιάδος μέχρι τέλους οκτωβρίου 1907

Αιτούμαι

όπως η Σεβαστή Ανωτ. Διεύθυνσις ευαρεστούμενη με αναδιορίση ως τοιούτον και ει δυνατόν εν τη αυτή θέσει.

Μετά βαθυτάτου σεβασμού

Ο αιτών

Ιωάννης Χετζάκης »

86. «Αίτηση του Εμμανουήλ Ζ (ή Ξ.) Μουρτζίδου κατοίκου Νιπηδητού για διορισμό »

« Εν Νιπηδητώ τη 18^η Σεπτεμβρίου 1908

Προς τον

Κύριον Σύμβουλον της Παιδείας

Αίτησις

Εμμανουήλ Ξ. Μουρτζίδου

Τέως διδασκάλου Βουτουφούς

Μονοφατσίου

Κύριε Σύμβουλε

Επειδή λόγω ελείπει μαθητών επαύθη το εν Βουτουφού Μονοφατσίου μονοτάξιον Δημοτικόν Σχ. εις όν ήμην διδάσκαλος, παρακαλώ υμάς ευσεβάστως, όπως επαναδιορισθώ εις το άρτι ανασυσταθέν Δημοτικόν Σχ. του Νιπηδητού ή εις το Δημοτικόν Σχ. Γερακίου, καθώς σας συνέστησεν ο κ. κ. πρόεδρος της Βουλής.-

Διατελλώ μετά σεβασμού ευπειθέστατος

Ο Αιτών

Εμμ. Μουρτζίδης »

87. « Η ΝΕΑ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ εφημ. 'Η Ίδη' 27-09-1908 »

«.....Αλλ' ήδη ότε ήρχισεν ευτυχώς ανακινούμενον και παρ' ημίν το εκπαιδευτικόν ζήτημα και κάπως απασχολούν την κοινήν γνώμην και μέρος του Τύπου δεν είναι ίσως, άσκοπον να γίνη λόγος περί άλλου τινός σπουδαιοτάτου διά την στοιχειώδη εκπαίδευσιν ζητήματος και αμέσως συνδεδεμένου προς ταύτην περί του των διδακτικών βιβλίων όπερ ορθότατα και ακριβώς εκ της βάσεώς του θίγει αυτό εν τω υπ' αριθ. 138 φύλλω αυτής η 'Ίδη'. Εκ τούτου δε κυρίως λαβών αφορμήν και εκ των διαβιβαζομένων μοι καθ' εκάστην υπό των γονέων πλείστων παραπόνων προβαίνω εις την κατ' εμέ εξέτασιν τούτου.

Το πολυθρύλλητον των διδακτικών βιβλίων ζήτημα, η αιώνιος αύτη πληγή του παρ' ημίν κρατούντος εκπαιδευτικού συστήματος, τείνει να λάβη χρονίαν μορφήν μη επιδεχόμενον θεραπείας ως εκ της υπό εκάστοτε αρμοδίων επιδεικνυομένης ασυγγνώστου αδιαφορίας. Αφ' οιονδήποτε εξεταζομένης απόψεως το ζήτημα τούτο είναι ολεθρώτατον, ως νυν έχει διά την δημοτικήν ίδια εκπαίδευσιν. Αλλά κυρίως από διττής απόψεως δεόν να εξετασθή. 1) εκ του αριθμού των βιβλίων και 2) εκ των μέσων της προμηθείας τούτων [...]

Και εν τούτοις ου μόνον παύει αλλ' ουδ' ανακόπτεται το κακόν τούτο. Και επιβάλλονται κατ' έτος εγκρινόμενα τόσα και τόσα διδακτικά βιβλία αυξανόμενα ολοέν. Και έχομεν πάλιν εφέτος πληθώραν τοιούτων. Πόσα δε νομίζετε είναι ταύτα; Ακούσατε. 10!!! Διά την Γ', και 12 !!! διά την Δ' τάξιν. Αλλ' ας αφήσωμεν νυν την ολεθρίαν επίδρασιν, επί του πνεύματος του μαθητού, της πληθύος των διδακτικών βιβλίων και ας έλθωμεν εις άλλο πρακτικώτερον και εξ ίσου σπουδαίον εις το της προμηθείας τούτων εις τους πτωχούς μαθητάς των αγροτικών σχολείων. Δεν είναι, ίσως, εις πάντας γνωστή η θέσις της παρ' ημίν γεωργικής τάξεως, ήτις δυστυχώς, ού μόνον κακοδαιμονεί αλλά και κατά το πλείστον πένεται. Δεν είναι γνωστή η οικτρά κατάστασις των χωρικών μας, εις όσους δεν παρηκολούθησαν ταύτην εκ του πλησίον και δεν έζησαν μετ' αυτών και ως εκ τούτου δεν αντελήφθησαν την αληθή θέσιν αυτών, αλλ' απλώς εκ πρώτης όψεως εσχημάτισαν επιπολαίαν τινά ιδέαν. Εν τούτοις εξ ίδιας αντιλήψεως ως επί πολλά έτη μετ' αυτών συζήσας, ομολογώ ότι οι περισσότεροι των χωρικών μας ίνα μη είπω οι πλείστοι, μόλις και μετά δυσκολίας μεγάλης κατορθούσι να πορίζονται τον ξηρόν άρτον αυτόν. Πώς λοιπόν είναι δυνατόν εις πτωχός πατήρ πολυμελούς οικογενείας να εξοικονομήση 8-10 δραχ. διά τα βιβλία του τέκνου του ή των τέκνων του όταν έχη 2-3 διά το σχολείον ως πολλάκις συμβαίνει ; Δι' ό δεν προφθάνω καθ' εκάστην ν' ακούω πολλά εκ μέρους των γονέων παράπονα κατά τας αρχάς εκάστου σχολικού έτους. Τα δίκαια δε ταύτα παράπονα επιτείνονται από έτους εις έτος, ως εκ της ολοσχερούς σχεδόν αφορίας των τελευταίων ετών τούτων και της εκ ταύτης οικονομικής δυσπραγίας του τόπου. Ιδίως δε επετάθησαν κατά το τρέχον σχολικόν έτος επί τοσοούτον ώστε μοι εδήλωσαν πολλοί γονείς ωρισμένως ότι δεν θα στείλωσι !! τα παιδιά των εις το σχολείον μη δυνάμενοι να προμηθευθώσιν εις ταύτα τα...βιβλία! Και έχουσιν βεβαίως πληρέστατον δίκαιον, ούτω σκεπτόμενοι, ως εκ της οικονομικής ασφυξίας εις ήν είναι βυθισμένοι. Δεν είναι δε μόνον η πληθύς των βιβλίων, ήτις καθιστά αυτά δυσαπόκτητα εις τον πτωχόν λαόν, αλλά και η απληστία η κερδοσκοπία των πωλούντων αυτά, ήτις φθάνει ενίστε μέχρις απιστεύτου βαθμού, αφού άλλως είναι τελείως ελεύθεροι να κανονίζη έκαστος τούτων κατά βούλησιν την τιμήν τούτων μη λαμβανομένου ουδενός περιορισμού, ουδεμιάς Κυβερνητικής μερίμνης ως αλλαχού, ίνα ορίζεται διά νόμου η λογική τιμή εκάστου διδακτικού βιβλίου.

Ωστε προς απαλλαγήν των μαθητών εκ του αποπνικτικού περιβάλλοντος των βιβλίων και προς ανακούφισιν των πτωχών τούτων γονέων, καλόν είναι, νομίζομεν, να ετίθετο πλέον οριστικό τέρμα εις το αηδές τούτο ζήτημα, λαμβανομένης άπαξ γενναίας αποφάσεως. Μόνος δε τρόπος τελέσφορος και σωστικότατος προς ριζικήν του κακού θεραπείαν θα ήτο, η κατάργησις πάντων των διδακτικών βιβλίων και η παντελής τούτων εκ του δημοτικού σχολείου αποπομπή εκτός ενός και μόνου του αναγνωστικού, όπερ και

αναγκαίον. Άριστα δε επεξεργασμένον και μετ' αυστηροτάτου ελέγχου περί την εκλογήν, την διάταξιν, το ποσόν της ύλης κ.λ.π. εγκρινόμενον θα παρεδίδετο εις τους μαθητάς, τα δε λοιπά πάντα – άχρηστα και νυν άλλως ως τυπικώς μόνον εισαγόμενα εις τα περισσότερα σχολεία- θα αντικαθίστα η καλή διδασκαλία.

Ανατολή (Ιεραπέτρας) 27 Σεπτεμβρίου 1908

Αντων. Γ. Παπαδάκης

Δημοδιδάσκαλος »

Αριθμός Τεκμηρίου 88

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΤΗΣ Ε΄ ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΑΝΩΤΕΡΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ (1909)
Α΄ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ (Ωραι 3)

Προσευχαι

Ο 50^{ος} ψαλμός και άλλοι κατ' εκλογήν εκ του εξαψάλμου ψαλμοί.

Ιερά Ιστορία

Η ιστορία του ισραηλιτικού λαού μέχρι της γεννήσεως του Ιησού Χριστού εν συνεχεία, μείζονος σημασίας διδομένης εις την ιστορίαν των βασιλέων, προφητών, κριτών και Μακκαβαίων, εν συνόλω δε συστηματοποιημένη.

Σημ. Πάντα εκ των βιβλίων των προηγουμένων τάξεων.

Παραβολαι

- 1) Αι Δέκα Παρθένοι, « Γρηγορείτε, ότι ουκ οίδατε την ημέραν ουδέ την ώραν, εν η ο υιός του ανθρώπου έρχεται » (Ματθ. 25, 13) Ιδού ο Νυμφίος έρχεται...Ανάγνωσις Ευαγγελίου Ματθ. 25, I, 14.
- 2) Τα τάλαντα. Ανάγνωσις Ευαγγελίου Ματθ. 25, 14.
- 3) Το ένδυμα του γάμου. « Ενδύσασθε ως εκλεκτοί του Θεού Άγιοι και ηγαπημένοι σπλάχνα οικτιρμών, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν. Επί πάσι δε τούτοις αγάπην, ήτις εστί σύνδεσμος της τελειότητος ». (Κολοσ. 3, 12) Ανάγνωσις Ευαγγελ. Ματθ. 22, 1, 14

Ευαγγέλιον

Ανάγνωσις των οκτώ ήχων και τροπάρια εορτών δεσποτικών, θεομητορικών και Αγίων, κατ' εκλογήν εκάστοτε του διδασκάλου.

Κατήχησις

- 1) Κυριακή προσευχή.
- 2) Το Σύμβολο της πίστεως, απομνημόνευσις και ερμηνεία σύντομος αμφοτέρων.

Γεωγραφία της Αγίας Γης

Επανάληψις και συμπλήρωσις της γεωγραφίας της Παλαιστίνης και των ομόρων αυτή χωρών.

Λειτουργική

Ερμηνεία των διαφόρων μερών του ναού, (αρχή, ανάπτυξις, τελειοποίησις των ναών υπό έποψιν τέχνης) των σκευών και βιβλίων, ιερών αμφίων κτλ. διαίρεσις των ιερών ακολουθιών.

Εκκλησιαστική Μουσική

Μουσική των διδασκομένων απολυτικών και λοιπών τροπαρίων, κεκραγάρια, καταβασίαι και διάφορα σύντομα μέλη κατ' εκλογήν.

Β' ΕΛΛΗΝΙΚΑ (Ωραι 11)

Ανάγνωσις – Γραμματική – Ποιήματα

α' Ανάγνωσις

Ανάγνωσις κατ' ήθος (ιδέ Βαλάκι Διδασκαλία Μητρικής γλώσσης σελ. 65) εκ του εν τω προγράμματι αναγνωστικού βιβλίου Χ. Πουλίου μετ' απηκριβωμένης ερμηνείας.

β' Γραμματική

Ολόκληρος η γραμματική συστηματικώτερον και εκτενέστερον η εν ταις προηγουμέναις τάξεσιν. Περί παραγωγής και συνθέσεως των λέξεων άνευ βιβλίου.

Σημ. Ο διδάσκαλος οφείλει να δώση πολλήν σημασίαν εις την ερμηνείαν των προθέσεων εν συντάξει και συνθέσει.

Συντακτικόν

Η πεπλατυσμένη πρότασις. Προσδιορισμός ουσιαστικού, επιθέτου, αντικειμένου· κοινοί προσδιορισμοί· ρήματα ενεργητικά παθητικά, μέσα ανάλυσις της πεπλατυσμένης προτάσεως. Ανεξάρτητοι και εξηρητημένοι προτάσεις, διάφορα είδη εξηρητημένων προτάσεων και περί συνδέσεων των προτάσεων κατά παράταξιν και καθ' υπόταξιν.

Ορθογραφία

Ασκήσεις εις το ορθώς γράφειν εκ του αναγνωστικού βιβλίου, ίδια κατά την διδασκαλίαν της Γραμματικής.

Συγγραφικαί ασκήσεις

Περιγραφαί, διηγήματα, επιστολαί, (όρα Βαλάκι Διδασκαλία Μητρικής γλώσσης σελ. 353, 236 και εξής), ως και οδηγίαι περί του τρόπου της διδασκαλίας των εκθέσεων (Δημ. Γεωργακάκι).

γ' Ποιήματα

Δημώδη Κρητικά εκ της Συλλογής Α. Κριάρη κατ' εκλογήν του διδασκάλου και τα περιεχόμενα εν τω αναγνωστικώ βιβλίω. Τα διδαχθησόμενα ποιήματα δεν πρέπει να είναι ολιγότερα των 10 (όρα Βαλάκι διδασκαλία μητρικής γλώσσης σελ. 236 και εξής).

Γ' ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ (Ωραι 4)

α' Αριθμητική (Ωραι 2)

Τα κοινά και δεκαδικά κλάσματα. Η σύνθετος μέθοδος των τριών.

Τι καλείται πολλαπλάσιον αριθμού τινός.

Τι κοινόν πολλαπλάσιον πολλών και τι ελάχιστον κοινόν πολλαπλάσιον. Εύρεσις του ελαχίστου κοινού πολλαπλασίου δεδομένων αριθμών. Αναγωγή ετερονύμων κλασμάτων εις ομώνυμα διά του ελαχίστου κοινού πολλαπλασίου. Ορισμός, γραφή και απαγγελία και ιδιότητες των δεκαδικών αριθμών. Τροπή ετερονύμων δεκαδικών εις ομώνυμα. Αι τέσσαρες θεμελιώδεις πράξεις επί των δεκαδικών. Τροπή των κοινών κλασμάτων εις δεκαδικά. Τι καλείται ποσόν. Πότε δύο ποσά εξαρτώνται απ' αλλήλων. Πότε δύο ποσά λέγονται ανάλογα και πότε αντίστροφα. Σύνθετος μέθοδος των τριών. Προβλήματα εκ του εν τω προγράμματι βιβλίου και άλλα λαμβανόμενα υπό του διδάσκοντος εκ του καθ' ημέραν βίου.

β' Γεωμετρία (Ωραι 2)

Τα γεωμετρικά σχήματα εξ αμέσου αντιλήψεως κατανοούμενα. Επιπεδομετρία. Κώνος. – Πέρατα του κώνου, ήτοι επιφάνεια αυτού. Βάσις του κώνου και κυρτή επιφάνεια αυτού. Καμπύλη επιφάνεια. Κορυφή του κώνου και ύψος ή άξων αυτού. Κύκλος, κέντρον, περιφέρεια, τόξον, ακτίς, διάμετρος, χορδή, τμήμα κύκλου, τομεύς κύκλου. Ευθεία αγομένη από του κέντρου κύκλου εις το μέσον χορδής. Επίκεντρος γωνία· εγγεγραμμένη γωνία. Μέτρησις της περιφερείας και τύπος αυτής. Μέτρησις του κύκλου και τύπος αυτού. Εφαρμογαί της γνώσεως της μετρήσεως της περιφερείας και του κύκλου.

Κύλινδρος. – Πέρατα του κυλίνδρου, ήτοι επιφάνεια αυτού. Ύψος ή άξων αυτού. Μέτρησις της κυρτής επιφανείας του κυλίνδρου.

Κανονικά πολύγωνα. – Ισόπλευρον τρίγωνον, τετράγωνον, πεντάγωνον, εξάγωνον, οκτάγωνον, δεκάγωνον και δωδεκάγωνον. Άθροισμα των γωνιών παντός πολυγώνου. Εγγεγραμένον κανονικόν πολύγωνα. Εφαπτομένη του κύκλου. Σχέσις της επικέντρου γωνίας προς την εγγεγραμμένην, όταν βαίνωσιν επί του αυτού τόξου. Διαίρεσις της περιφερείας εις τεταρτημόρια και εις έξ ίσα μέρη. Άθροισμα γωνιών αποτελουμένων απ' ευθειών αρχομένων από του αυτού σημείου. Προβλήματα επί των γωνιών των τριγώνων και των κανονικών πολυγώνων, λαμβανομένης ως μονάδος της ορθής.

Πρίσμα. – Ορισμός και είδη του πρίσματος. Πολυγωνικόν πρίσμα, κύβος, ορθογώνιον, παρελληλεπίπεδον.

Σφαίρα.- Επιφάνεια της σφαίρας. Μέγιστος κύκλος. Μικροί κύκλοι της σφαίρας. Κέντρον, ακτίς, διάμετρος, σφαιρικόν τμήμα, σφαιρικός τομεύς, ζώνη, άτρακτος και σφην της σφαίρας. Μέτρησις της επιφανείας της σφαίρας. Σχέσις της επιφανείας της σφαίρας προς την επιφάνειαν του μεγίστου κύκλου αυτής. Προβλήματα σχετικά προς τα διδαχθέντα. Πάντα κατά το εν τω προγράμματι βιβλίου.

Δ' ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

α' Ιστορία (ώραι 2)

1. Αχιλλεύς, Αίας, Αγαμέμνων, Οδυσσεύς, Όμηρος. Ο Τρωικός πόλεμος.
2. Λυκούργος. Αι περί της ανατροφής των παιδων διατάξεις της νομοθεσίας αυτού.
3. Σόλων. Τα Σχολεία. Η εν γυμναστική και μουσική παιδεία των Αθηναίων.
4. Μιλτιάδης. Η εν Μαραθώνι μάχη.
5. Θεμιστοκλής. Η εν Σαλαμίνι ναυμαχία.

6. Λεωνίδας. Η εν Θερμοπύλαις μάχη.
7. Αριστείδης και Πausανίας. Η εν Πλαταιαίς μάχη.
8. Ξενοφών. Κύρου ανάβασις.
9. Αγησίλαος. Η επί την Ασίαν στρατεία αυτού.
10. Ο Μέγας Αλέξανδρος. Διάβασις εις Ασίαν. Η εν Γρανικώ, η περί Ισσόν και η εν Γαυγαμήλοις μάχη. Κατάκτησις των περι την Κασπίαν χωρών, της Βακτριανής, της Σογδιανής και της Ινδικής. Ο εν Ασία Ελληνισμός.
11. Ο Μέγας Κωνσταντίνος. Λάβαρον, η πρώτη Χριστιανική σημαία. Η Κωνσταντινούπολις πρωτεύουσα.
12. Ιουστινιανός. Οι Περσικοί πόλεμοι. Βελισσάριος. Τριβωνιανός.
13. Ηράκλειος. Η επί την Ασίαν στρατεία. Πόλεμοι κατά Περσών. Η δύναμις της θρησκείας ως εθνικόν ελατήριον.
14. Μωάμεθ. Κίνδυνος του Χριστιανισμού.
15. Πρώτη και Δευτέρα πολιορκία της Κων/πόλεως υπό των Αράβων. Κατατρόπωσις και πανωλεθρία αυτών.
16. Νικηφόρος ο Φωκάς. Τα εν Ασία κατορθώματα αυτού.
17. Πέτρος ο ερημίτης. Αι σταυροφορίαί.
18. Αλέξιος. Οι πόλεμοι αυτού κατά των σταυροφόρων.
19. Μανουήλ. Αγώνες εν Ασία κατά των Φράγκων και των Τούρκων και ταπεινώσις αυτών.
20. Άλωσις της Κωνσταντινουπόλεως υπό των σταυροφόρων. Παντοειδείς ανοσιουργαίαι των σταυροφόρων μετά την άλωσιν. Καταστροφή των ελληνικών χειρογράφων και καλλιτεχνημάτων. Διανομή της χώρας της Ελληνικής.
21. Μιχαήλ Παλαιολόγος. Ανάκτησις της Κων/πόλεως.
22. Οσμανίται. Γενίτσαροι. Το παιδομάζωμα. Ο οργανισμός των Γενιτσάρων. Εξισλαμισμός των Χριστιανών.
23. Ουνιάδης. Αγώνες αυτού κατά των Τούρκων. Οι Τούρκοι προ της Βιέννης.
24. Σκενδέρβης. Αγώνες των αλβανών κατά του Σουλτάν Μουράτ του Β΄.
25. Επανάληψις. Η υπό των τούρκων πολιορκία και άλωσις της Κων/πόλεως. Αρματωλοί. Κλέφται. Φιλική εταιρεία. Ελληνική επανάστασις. Λάζαρος Κουντουριώτης. Νικηταράς. Μαυρομιχάται. Αλ. Μαυροκορδάτος. Ιωάννης Καποδίστριας. (Εγχειρίδια παλαιάς και νέας Ιστορίας της Ελλάδος Ν. Βραχνού).
26. Ιστορία Σύντομος της Κρήτης. (Εγχειρίδιον Βαλάκι).

β΄ Γεωγραφία (ώραι 2)

Ευρώπη – Ελλάς – Αι περί την Ελλάδα χώραι

1. Επανάληψις των περί της Ευρώπης διδαχθέντων κατά την προηγούμενη τάξιν.
2. Η Κρήτη εν λεπτομερεία και η λοιπή Ελλάς (Γεωγραφία Κρήτης Γενεράλι).
 - α) Η εν τη Ευρώπη θέσις αυτής, η μορφή της επιφανείας, όρη, ύδατα.
 - β) Οι Νομοί του Ελληνικού Βασιλείου, η προς αλλήλους θέσις αυτών· τα όρια και η μορφή της επιφανείας αυτών· αι μεγαλύτεραι πόλεις· τα προϊόντα, ο βίος και η διαίτα των εις έκαστον αυτών κατοικούντων.
 - γ) Τα αναγκασιότατα περί του διοργανισμού του Ελληνικού Κράτους (Βασιλεύς, υπουργεία, βουλή κ.τ.λ.).

- δ) Η δούλη Ελλάς. Χώραι, πόλεις, κάτοικοι, πολιτισμός, βίος.
3. Τα όμορα τη Ελλάδι κράτη, Τουρκία, Σερβία, Βουλγαρία, Μαυροβούνιον, Ρωμανία. Όρια, χώραι, πόλεις, πολιτισμός, γλώσσα, θρησκεία, βίος.
4. Μικρά Ασία, Συρία, Αίγυπτος κ.τ.λ. Χαρτογραφία συχνή.

γ' Φυσική Ιστορία (ώραι 1)

Ορυκτά. Αμέταλλα· μεταλλικά· και οργανικά.
 Φυτά. Κρυπτόγαμα (θαλλόφυτα, κορμόφυτα) και φανερόγαμα (γυμνόσπερμα, αγγεόσπερμα).

Φυσιολογία. Φυτών θρέψις, βλάστησις, γονιμοποιήσις.

Ζώα

Μαλάκια, αρθρόποδα, σκώληκες. Κοιλέντερα.

Ανθρωπολογία

Το νευρικόν σύστημα, η κίνησις.

δ' Φυσική (ώραι 2)

(Εκ της φυσικής Βασιλ. Αιγινήτου)

1. Βαρύτης.
2. Τρόποι συγκροτήσεως των σωμάτων. Στερεά, υγρά, αέρια.
3. Υδροστατική. Αρχή του Αρχιμήδους.
4. Αέρια. Ατμοσφαιρικός αήρ.
5. Θερμότης. Διαστολή των σωμάτων διά της θερμότητος. Καλοί και κακοί αγωγοί της θερμότητος. Διαστολή των αερίων διά της θερμότητος. Βρασμός, εξάτμισις, ψύχος εκ της εξάτμισεως, πάγος, βροχή, δρόσος, χιών, χάλαζα.
6. Μαγνητισμός. Φυσικός μαγνήτης, τεχνητός μαγνήτης. Μαγνητικά έλξεις, και ώσεις. Μαγνητική βελόνη. Ναυτική πυξίς.

ε' Χημεία (ώραι 2)

Μέρος Ειδικόν

1. Σίδηρος, σύνθεσις αυτού, εξαγωγή, είδη, ιδιότητες, χρήσις. Μελάνη.
2. Χαλκός, ψευδάργυρος, κασσίτερος, μόλυβδος, νικέλιον, εξαγωγή αυτών κ.τ.λ. κρατέρωμα, νεάργυρος, κράματα κ.τ.λ. θεϊκός χαλκός, χρήσις αυτού.
3. Άργυρος, χρυσός, (κράματα αυτών).
4. Υδράργυρος, (Αμαλγάματα, Άχνη-sublime).
5. Αργίλλιον, ιδιότητες. Αργίλλος. Αργίλλοπλαστική. Πυριτικόν οξύ, άμμος, χαλαζίας, υαλουργία.
6. Ύδωρ υπό φυσικήν και χημικήν έποψιν, οξυγόνον και υδρογόνον, Παρασκευή, ιδιότητες.
7. Άνθραξ, φυσικοί και τεχνητοί (γαιάνθραξ, λιθάνθραξ, ανθρακίτης κ.τ.λ. αδάμας, γραφίτης). Καύσις, φωταέριον. Μονοξειδίου και διοξειδίου.
8. Ασβέστιον. Ασβεστος. Ασβεστόλιθοι, μάρμαρα, σταλακτίται. Γύψος, θείον και θεϊκό οξύ.
9. Φωσφόρος, ιδιότητες, εφαρμογαί. Πυρεία.

Μέρος γενικόν

10. Έννοια μετάλλων και αμετάλλων σωμάτων.

Ε΄ ΤΕΧΝΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

α΄ Καλλιγραφία (ώραι 2)

Μικρά και κεφαλαία γράμματα, φράσεις, ρητά κ.τ.λ. Ασκήσεις εις ταχυγραφίαν διά στρογγύλων γραμμάτων παρεμφερών προς τα του τύπου.

β΄ Ιχνογραφία (ώραι 2)

Αντιγραφή σχημάτων μετά σκιάς και άνευ τοιαύτης, αντιγραφή προσώπων ζώων κ.τ.λ. Μεγένθυσις αντιγραφομένων υποδειγμάτων ως και εν σμικρώ αντιγραφή μεγάλων υποδειγμάτων. Χαρτογραφία.

γ΄ Γυμναστική (ώραι 3)

Παιδιαί. Τακτικά ασκήσεις. Πορία επί ομαλού και ανωμάλου εδάφους. Εθνικοί χοροί μετά μουσικής. Ασκήσεις επί οργάνων της Σουηδικής γυμναστικής. (Ιδέ Σουηδική γυμναστικήν Χρυσάφη εκδ. 1908). Κολυμβητική.

δ΄ Ωδική (Ωραι 2)

Εθνικά άσματα. Άσματα μονόφωνα, δίφωνα και τρίφωνα. Στοιχεία Ευρωπαϊκής μουσικής, φθόγγοι, κλίμακες, ρυθμοί κτλ.

ΣΤ΄ ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΚΑΙ ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

α΄ Γεωργικά (Ωραι 3)

Τάξις δ΄ (Ωρα 1)

Εκ της γεωργίας. Η διαλογή των σπερμάτων, η σπορά, η βλάστησις, η παρασκευή των σπορείων και φυτωρίων, αι περιποιήσεις των νεαρών φυτών (πότισμα, βοτάνισμα, σκάλισμα, αραιώσεις κ.τ.λ.) ο τρόπος της μεταφυτεύσεως.

Ο τρόπος και η εποχή της μεταφυτεύσεως των φυτών (φυλλοροούντων και αειθαλών).

Το καθάρισμα των δένδρων.

Η καλλιέργεια των μάλλον γνωστών λαχανικών και ανθέων.

Τα παρ' ημίν γεωργικά εργαλεία (αξίνη, δίκηλλα, σκαλιστήρια, ησιόδειον άροτρον, η σβάρνη, βωλοκόπος και βωλόσυρος).

Τάξις ε΄ (Ωραι 2)

Εκ της γεωργίας. Το κλίμα, το έδαφος, τα συστατικά αυτού (ανόργανα και οργανικά) και η διάκρισις του εδάφους αναλόγως των αποτελούντων αυτό γεωργικών στοιχείων (αργιλώδες, ασβεστώδες, πυριτώδες, αμμώδες κ.τ.λ.).

Τα λιπάσματα (οργανικά και ανόργανα).

Αι μεταπλάσεις του εδάφους.

Τα οργώματα και αι αγραναπαύσεις.

Τα τελειότερα γεωργικά εργαλεία. Το Ευρωπαϊκόν άροτρον, η σβάρνη, το μηχάνημα της σποράς, του θερισμού, του καθαρισμού των σπόρων, το χορτοπιεστικόν και χορτοδετικόν μηχάνημα, το της εξαγωγής, του βουτύρου, του μέλιτος κ.τ.λ. Η καλλιέργεια των κυριωτέρων δημητριακών (σίτος, κριθή, βρώμη κ.λ.π).

Η καλλιέργεια της ελαίας, των εσπεριοειδών, της αμπέλου, της κερατέας, αμυγδαλής, μορέας, καρυδέας, καστανέας και των κυριότερων οπωροφόρων δένδρων (συκής, δαμασκηνέας, βερυκοκέας, κερασέας κ.τ.λ.).

Ο εμβολιασμός, ενοφθαλμισμός, εγκεντρισμός.

Εκ της κτηνοτροφίας. Η οικονομική εκμετάλλευσις του προβάτου και του χοίρου και μέσα βελτιώσεως αυτού, εξασφάλισις χειμερινής τροφής διά το πρόβατον, καλύτερα διατροφή του χοίρου, σκόπιμος και επιμελημένη αναπαραγωγή αυτού.

Εκ των γεωργικών βιομηχανιών. Η σηροτροφία και η ορνιθοτροφία.

β' Βιοτεχνικά

Τάξις δ' και ε'

Βιβλιοδετική, κοφίνοποιΐα, λεπτουργική, σηροτροφία και άλλαι τέχναι, άς έκαστος διδάσκαλος θα έχη τα μέσα και την ικανότητα να διδάξη. Κατασκευή διά χαρτονίου, ξύλου ή άλλης ύλης γεωμετρικών σχημάτων και γεωγραφικών διά πηλού, άμμου, κηρού και των τοιούτων.

Σημ. α') Τα βιοτεχνικά μαθήματα της δ' και ε' τάξεως συνδιδάσκονται εις ώρας 2 καθ' εβδομάδα.

Σημ. β') Τα γεωργικά της δ' και ε' τάξεως συνδιδάσκονται εφ' όσον η διδασκαλία γίνεται εν τω Αγροκηπίω.

Ζ' ΠΟΛΙΤΙΚΑ (Ωρα 1)

Καθήκοντα και δικαιώματα του πολίτου (ανάγνωσις, απομνημόνευσις και ερμηνεία των άρθρων του Ελληνικού συντάγματος).

Η' ΥΓΙΕΙΝΗ

Σχολική Υγιεινή (εν τω μαθήματι της Γυμναστικής).

Σημ. Το μάθημα τούτο διδάσκεται καθ' άς ώρας ο καιρός δεν επιτρέπει την διδασκαλίαν του μαθήματος της Γυμναστικής.

Εν Χανίοις 28 Οκτωβρίου 1909

Ο επί της Παιδείας Επίτροπος

Ι. ΣΑΟΥΝΑΤΣΟΣ

Αριθ. Τεκμηρίου 89

Τα αναλυτικά προγράμματα του 1909

.....

ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

Τάξις Α'.

Α ρ ι θ μ η τ ι κ ή. Αι τέσσαρες πράξεις της αριθμητικής επί των αριθμών από 1-30 κατά το νεώτατον παιδαγωγικόν σύστημα. Εν τη τάξει ταύτη επικρατεί η αισθητή από πραγμάτων διαφορά, έπεται η νοερά, και τέλος η γραπτή λογιστική.

.....

Τάξις Δ'.

α) Α ρ ι θ μ η τ ι κ ή : Αι τέσσαρες πράξεις της αριθμητικής επί παντός ακεραίου αριθμού μετά ως οίον τε πλειοτέρων νοερών λογιστικών ασκήσεων προς λύσιν προβλημάτων και

εκτέλεσιν πασών των πράξεων. Αι αυτά επί των δεκαδικών. Κλασματική μονάς και κλασματικός αριθμός, τροπή κλασματικών εις δεκαδικούς. Προβλήματα με κλασματικούς αριθμούς λυόμενα διά τροπής τούτων εις δεκαδικούς. Διάφορα προβλήματα.

Β) Γ ε ω μ ε τ ρ ί α : Κατανόησις εξ αμέσου αντιλήψεως των στερεών γεωμετρικών σχημάτων, ήτοι κύβου, ορθογωνίου και κεκλιμένου παραλληλεπιπέδου, ορθού τριγωνικού πρίσματος, τριγωνικής και τετραγωνικής πυραμίδος, κυλίνδρου, κώνου και σφαίρας συμφώνως προς τα εγκεκριμένα διδακτικά βιβλία. Λύσις διαφόρων γεωμετρικών προβλημάτων επιφανείας και μήκους.

Τάξις Ε΄

α) Α ρ ι θ μ η τ ι κ ή : Επανάληψις και συμπλήρωσις των δεκαδικών. Τα κοινά κλάσματα. Η απλή και η σύνθετος μέθοδος των τριών. Τι καλείται πολλαπλάσιον αριθμού τινός. Τι κοινόν πολλαπλάσιον πολλών αριθμών και τι ελάχιστον κοινόν πολλαπλάσιον. Εύρεσις του ελαχίστου κοινού πολλαπλασίου δεδομένων αριθμών. Αναγωγή ετερονύμων κλασμάτων εις ομώνυμα διά του ελαχίστου κοινού πολλαπλασίου. Ορισμός, γραφή, απαγγελία και ιδιότητες των δεκαδικών αριθμών. Τροπή ετερονύμων δεκαδικών εις ομώνυμα. Τι καλείται ποσόν. Πότε δύο ποσά εξαρτώνται επ' αλλήλων. Πότε δύο ποσά λέγονται ανάλογα και πότε αντίστροφα. Προβλήματα εκ του εν τω προγράμματι βιβλίου και άλλα λαμβανόμενα υπό του διδάσκοντος εκ του καθ' ημέραν βίου. Εις τα διδόμενα προς λύσιν προβλήματα είναι ορθόν να δίδονται αριθμοί ουχί μεγάλοι ών σπανιώτατα γίνεται χρήσις εν τω βίω αλλά μικροί με ποικίλην πλοκήν.

Β) Γ ε ω μ ε τ ρ ί α : Τα γεωμετρικά σχήματα εξ αμέσου αντιλήψεως κατανοούμενα. Πρίσμα. Κανονικά πολύγωνα. Κώνοι. Κύλινδρος. Σφαίρα.

Τάξις ΣΤ΄.

α) Α ρ ι θ μ η τ ι κ ή. Επανάληψις των εν τη προηγούμενη τάξει διδαχθέντων. Ορισμός των συμμιγών. Γαλλικόν μέτρον και υποδιαιρέσεις αυτού. Τεκτονικός πήχυς και σχέσις αυτού προς το γαλλικόν μέτρον. Οργυιά και υποδιαιρέσεις αυτής. Στάδια (χιλιόμετρα). Μίλια ναυτικά. Μονάδες επιφανείας. Μονάδες όγκου. Μονάδες βάρους (Γραμμάριον, χιλιόγραμμα, τόνος). Σχέσις της οκάς προς το χιλιόγραμμα και τανάπαλιν. Μονάδες χρόνου. Μονάδες νομισμάτων. Τροπή συμμιγούς εις ακέραιον, κλασματικόν και μικτόν. Τροπή συγκεκριμένου κλασματικού αριθμού εις συμμιγή. Αι τέσσαρες πράξεις επί των συμμιγών αριθμών. Τροπή παλαιών μονάδων εις νέας και αντιστρόφως. Τόκος, προβλήματα τόκου. Προβλήματα εταιρείας. Προβλήματα μείξεως. Αριθμητικόν μέσον ή μέσος όρος.

Β) Γ ε ω μ ε τ ρ ί α : Συστηματική διδασκαλία ολοκλήρου της Γεωμετρίας (πρακτικής) κατά το εγκεκριμένον βιβλίον. Λύσις προβλημάτων επιφανείας, μήκους και όγκου. Ποικίλοι εφαρμογαί χρήσιμοι εν τω πρακτικώ βίω.

.....

Ζ΄. ΠΟΛΙΤΙΚΑ (αγωγή του πολίτου)

Τάξις Ε΄ και ΣΤ΄.

Καθήκοντα και δικαιώματα του πολίτου. Ανάγνωσις, ερμηνεία και απομνημόνευσις των κυριωτάτων άρθρων του ελληνικού συντάγματος. Ανάγνωσις εκ του βιβλίου του Συλλόγου των ωφελίμων βιβλίων υπ' αρ. 8 «Καθήκοντα του πολίτου».

Η΄. ΓΕΩΡΓΙΚΑ

Τάξις Δ΄.

Ε κ τ η ς Γ ε ω ρ γ ί α ς. Η διαλογή των σπερμάτων, η σπορά, αι περιποιήσεις των νεαρών φυτών (πότισμα, βοτάνισμα, σκάλισμα, αραιώσεις κ.τ.λ.). Ο τρόπος και η εποχή της μεταφυτεύσεως των φυτών (φυλλορροούντων και αειθαλών). Το καθάρισμα των δένδρων. Η καλλιέργεια των μάλλον γνωστών λαχανικών και ανθέων. Τα παρ' ημίν

γεωργικά εργαλεία (αξίνη, δικέλλα, σκαλιστήριον, ησιόδειον άροτρον, σβάρνη, βωλόκοπος και βωλόσυρος).

Τάξις Ε΄.

α) Εκ της Γ ε ω ρ γ ί α ς. Το κλίμα, το έδαφος, τα συστατικά αυτού (ανόργανα και οργανικά) και η διάκρισις του εδάφους αναλόγως των αποτελούντων αυτό γεωργικών στοιχείων (αργιλώδες, ασβεστώδες, πυριτώδες κ.τ.λ.). Τα λιπάσματα οργανικά και ανόργανα. Αι μεταπλάσεις του εδάφους. Τα οργώματα και οι αγραναπαύσεις. Τα τελειότερα γεωργικά εργαλεία. Το ευρωπαϊκόν άροτρον, η σβάρνη, το μηχάνημα της σποράς, του θερισμού, του καθαρισμού των σπόρων, το χορτοδετικόν και χορτοπιεστικόν μηχάνημα, το της εξαγωγής του βουτύρου, του μέλιτος κ.τ.λ. Η καλλιέργεια των κυριωτέρων δημητριακών (σίτος, κριθή, βρώμη κ.τ.λ.). Η καλλιέργεια της ελαίας, των εσπεριδοειδών, της αμπέλου, της κερατέας, αμυγδαλής, μορέας, καρυδέας, καστανέας και των κυριωτέρων πορωφόρων δένδρων (συκής, δαμασκηneas, βερικοκκέας, κερασέας κ.τ.λ.). Εμβολισμός, ενοφθαλμισμός, εγκεντρισμός και εξευγενισμός των φυτών.

β) Εκ της κτηνοτροφίας. Η ασκουμένη εκμετάλλεσις του προβάτου και του χοίρου και τα μέσα της βελτιώσεως αυτών, εξασφάλισις χειμερινής τροφής δια το πρόβατον, καλύτερα διατροφή του χοίρου, σκόπιμος και επιμελημένη αναπαραγωγή αυτού.

γ) Εκ των γεωργικών βιομηχανιών. Η σηροτροφία και η ορνιθοτροφία.

Τάξις ΣΤ΄.

α) Εκ της γεωργίας: Καλλιέργεια βιομηχανικών και κτηνοτροφικών φυτών. Καπνός, βάμβαξ, τριφύλλιον, τεύτλα, λίνον, ζαχαροκάλαμον κ.τ.λ. Μέσα εξασφάλισεως πρώιμου και οψίμου καλλιεργείας (κόπρος, κώδωνες, θερμοκήπια). Διατήρησις και συσκευασμός νωπών και ξηρών καρπών προς εξαγωγήν. Αποξήρανσις ελών και ελωδών γαιών. Χρησιμοποίησις λιμναζόντων και ρεόντων υδάτων.

β) Εκ της δασοκομίας: Μέσα της προστασίας και αναπτύξεως πάσης δασικής βλαστήσεως και σημασία αυτών, τοπική και γενική από οικονομικής και υγιεινής απόψεως. Αναδάσωσις.

γ) Εκ της κτηνοτροφίας: Η οικονομική εκμετάλλεσις γαλακτοφόρων, κρεοπαραγωγών και εριοπαραγωγών ζώων. Αι σοβαρότεροι παθήσεις των κατοικιδίων ζώων και των καλλιεργουμένων φυτών και μέσα καταπολεμήσεως αυτών.

Η μελισσοκομία, γαλακτοκομία, τυροποιΐα, οινοποιΐα, ελαιουργία και πνευματοποιΐα.

δ) Εκ της γεωργικής οικονομίας: Η απλή καταστιχογραφία, τουτέστιν η τήρησις βιβλίων δαπανών και εισπράξεων, προς καθορισμόν των εκ των διαφόρων γεωργικών επιχειρήσεων κερδών και ζημιών. Πρακτικά ασκήσεις χάριν εμπειρώσεως των γεωργικών γνώσεων εν γένει.

ΣΗΜ. Τα γεωργικά της Ε΄ συνδιδάσκονται, εφ' όσον η διδασκαλία γίνεται εν τω αγροκηπίω μετά της Δ΄ εάν δεν υπάρχει ΣΤ΄.

Θ΄. ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΑ

ΣΗΜ. Το μάθημα τούτο παρασκευάζεται από των κατωτέρων τάξεων μηδέ της πρώτης εξαιρουμένης.

Τάξις Δ΄, Ε΄ και ΣΤ΄.

Βιβλιοδετική, πλεκτική, λεπτουργική, χαρτοτεχνία, πλαστική, αγγειοπλαστική, ξυλοτεχνία, η γλυπτική επί ξύλου, μετάλλων και λίθου, η πυρογραφία και άλλαι τέχναι, άς έκαστος διδάσκαλος θα έχη τα μέσα και την ικανότητα να διδάξη. Κατασκευή διά χαρτονίου, ξύλου ή άλλης ύλης, γεωμετρικών σχημάτων και γεωγραφικών διά πηλού, άμμου, κηρού και των τοιούτων.

Γεωγραφικοί χάρται, δέσιμον αυτών.

ΙΑ΄ ΥΓΙΕΙΝΗ Ε΄ και ΣΤ΄ Τάξις

1. Η αξία της υγείας

2. Περί τροφής : Ήτοι ποσόν και ποιόν αυτής, τροφή εύπεπτος, δύσπεπτος, θρεπτική, λιπαρά, αζωτούχος, αμυλώδης, ζωϊκή, φυτική κτλ., υγιεινή των οδόντων και του στομάχου, αποτελέσματα της εγκρατείας και της λαιμαργίας επί της υγείας.

3. Περί ποτών : Ύδωρ, οίνος, ηδύποτα, πνευματώδη ποτά, υγιεινή υπεροχή του ύδατος, αποτελέσματα αποχής, χρήσεως και καταχρήσεως πνευματωδών ποτών.

4. Π ε ρ ί κ α θ α ρ ι ό τ η τ ο ς, αναπνοής και αδήλου διαπνοής. Ίδρώς, άχρηστοι ουσία εκκρινόμεναι διά των πόρων του δέρματος, αίτια επιταχύνσεως ή επιβραδύνσεως της διαπνοής, καθαρισμός τέλειος και συχνός της όλης επιδερμίδος του σώματος, ενδύματα ρυπαρά, παραμέλησις της σωματικής καθαριότητας, έμφραξις και απόφραξις των πόρων, καθαρισμός των ονύχων, των χειρών, των ποδών, των ώτων, των οφθαλμών, του λαιμού, της κεφαλής, αποτελέσματα καθολικά και μερικά επί της υγιεινής ενός εκάστου μέλους του σώματος, της πλημμελούς αμελούς ή επιμελούς τηρήσεως της καθαριότητας, καθαρισμός στόματος, ούλων, οδόντων, χειλέων, γλώσσης, φάρυγγος και ρινικής κοιλότητας, τρόπος αποτελεσματικός και λόγος καθαρισμού, εσωτερικά ενδύματα, συχνή αλλαγή αυτών. Αήρ ακάθαρτος, μεμολυσμένος και δυσώδης εις τας ανεπαρκώς φωτιζόμενας, καθαριζόμενας και αεριζόμενας πόλεις, οδούς και κατοικίας, αήρ καθαρός, αμόλυντος και αρωματώδης εις τας εξοχάς, αήρ πυκνός επί των χαμηλοτέρων και αραιός επί των υψηλοτέρων μερών της γηϊνης επιφανείας, αήρ υγρός και πνιγηρός εις τας ελώδεις, τας δυσηνέμους και τας ανηλίους εκτάσεις, αήρ ξηρός, αερισμός δωματίων υγιεινός, αναπνοή δηλητηριωδών αερίων, ασφυξία, άσθμα και δύσπνοια, επιρροή της κινήσεως επί των αναπνευστικών οργάνων, ελαστικότης των πνευμόνων, αναπνοή διά του στόματος ή διά της ρινικής κοιλότητας, διάφορα είδη αναπνοής (μακρά, βραχεία, ταχεία, βραδεία, αβίαστος, βεβιασμένη, ελαφρά, βαθεία, ισχυρά και ασθενής), ρυθμική και τεχνική αναπνοή, παθήσεις του οργανισμού εκ της μη τηρήσεως των υγιεινών κανόνων.

5. Π ε ρ ί ε ν δ υ μ α σ ί α ς : Ποιόν και ποσόν ενδυμάτων αναλόγως προς την εποχήν του έτους, προς το γεωγραφικόν πλάτος, προς την από της βρεφικής ηλικίας σκληραγωγίαν ή μαλθακότητα του ατόμου, προς την σωματικήν κατασκευήν και την κράσιν εκάστου, εν ημέρα τε και νυκτί. Επίδρασις επί της υγείας, της αποτόμου αλλαγής της θερμοκρασίας, προφύλαξις από των καιρικών μεταβολών και κίνδυνος εξ αυτών.

6. Π ε ρ ί ύ π ν ο υ : Ποσότης αναγκαία δι' εκάστην ηλικίαν και σχέσις του ύπνου προς τα επαγγέλματα και την κατάστασιν του στομάχου, επίδρασις του πολλού ύπνου ή της αύπνιας επί της υγείας. Ωρα κατάλληλος προς ύπνον και προς εξέγερσιν, δωμάτιον ύπνου, θέσις προς τον ήλιον και αερισμός δωματίου, μολυσμός του αέρος διά του φωτός των λυχνιών, διά του ανεπαρκούς αερισμού, διά των ανθέων, της υγρασίας και των αναθυμιάσεων. Κλίνη, στρωμένη μαλακή ή σκληρά, σκεπάσματα, βαρέα ή ελαφρά, τρόπος και θέσις του σώματος καθ' ύπνον, κίνδυνοι εκ των ανημμένων ανθράκων εν δωματίω κλειστώ, εκ των ρευμάτων του αέρος, εκ της εκχύσεως φωταερίου και εκ των λυχνιών καθ' ύπνον, ταχεία ανέγερσις μετά τον ύπνον, καθαρισμός, ηλιασμός και αερισμός συχνός του δωματίου του ύπνου, των κλινοστρωμών και κλινοσκεπασμάτων.

7. Π ε ρ ί κ ι ν ή σ ε ω ς : Είδη κινήσεως, ρυθμικαί κινήσεις διαφόρων μελών του σώματος, περίπατος, δρόμος, παιδιαί, κολύμβημα, χορός, άσμα, θήρα, βίος καθιστικός, επίδρασις της κινήσεως επί της υγείας και της ευεξίας του σώματος, εργασία σωματική και πνευματική, επίδρασις του είδους της εργασίας επί της διαπλάσεως, της παραμορφώσεως και της υγείας του σώματος, ψυχικαί συγκινήσεις, γέλωρ, δάκρυα, χαρά, λύπη και επίδρασις τούτων επί της υγείας.

8. Π ε ρ ί λ ο υ τ ρ ώ ν. Διάφορα είδη λουτρών, θερμά, ψυχρά, θαλάσσια και ιαματικά, κατάδυσις υπό το ύδωρ, καταιωνίσεις δι' ύδατος, ηλιασμός του σώματος μετά το λουτρόν, τριβή προς επαναφοράν της κανονικής κυκλοφορίας του αίματος και προφύλαξιν από του

ψύχους διά της εξατμίσεως του ύδατος, χρήσις και κατάχρησις των λουτρών, τόπος εκτελέσεως των λουτρών (οικία, σχολεία, θάλασσα, ποταμός, θερμαί πηγαί).

9. Π ε ρ ί ε γ κ ρ α τ ε ί α ς : Καλαί και κακαί έξεις, ολιγάρκεια, λαιμαργία, πολυποσία, σκνηρία, ρυπαρότης, πολυπνία, φιληδονία, αταξία, κάπνισμα κ.τ.λ. επίδρασις αυτών επί της υγείας.

10. Π ε ρ ί τ ά ξ ε ω ς : Εν τω σχολείω, εν τω οίκω, εν ταις οδοίς, εν τη μελέτη, εν τη εργασία και εν παντί, υπό υγιεινήν έποψιν.

11. Π ε ρ ί ε ρ γ α σ ί α ς σ χ ο λ ι κ ή ς : Υγιεινή θέσις του καθημένου μαθητού, του γράφοντος, του μελετώντος, του άδοντος. Φωτισμός επαρκής, ανεπαρκής, άπλετος, υπερβολικός, επίδρασις της ποσότητος του φωτός επί της υγείας των μαθητών. Θέσεις του εργαζομένου μαθητού προς το φως, φωτισμός πλάγιος, αριστερός, δεξιός, πρόσθιος, οπίσθιος, κάθετος. Παθήσεις της οράσεως εκ της κακής προσπτώσεως του φωτός, μυωπία, τύφλωσις, χρήσις διόπτρων, χρώματα κατάλληλα διά την υγείαν των οφθαλμών, χρώματα απορροφητικά του φωτός, ανακλαστικά και εντατικά, χρήσις εν τοις βιβλίοις, εν τοις τετραδίοις, εν τοις επίπλοις και τοις τοίχοις των σχολείων και των κατοικιών χρωμάτων αναλόγων προς την ποσότητα του φωτός. Σταθερός φωτισμός κατάλληλος προς εργασία ο εκ της βορείας πλευρά του σχολείου, υγιεινός φωτισμός ο εκ των άνω και εξ αριστερών του γράφοντος και μελετώντος προσπίπτων φωτισμός ασταθής, μεταβαλλόμενος ανά πάσαν στιγμήν της ημέρας, ο εξ ανατολών, μεσημβρίας και δυσμών προσπίπτων. Προφυλακτικά μέτρα, υελοπίνακες χρωματισμοί, παραπετάσματα. Εξάσκησις της οράσεως εις το διακρίνειν αντικείμενα μικροσκοπικά, λεπτομερείας χρωμάτων, σχημάτων και εν γένει αντικειμένων ευρισκομένων πλησίον ή εις μακρινάς αποστάσεις ή εντός των υδάτων, ψιλογραφία.

Η αγωγή του πολίτου εδιδάσκετο εις ιδιαίτερον μάθημα επί μίαν ώραν εβδομαδιαίως διά την Ε' τάξιν και μίαν δια την ΣΤ'.

Τα βιοτεχνικά επί μίαν ώραν εβδομασσιαίως εις εκάστην των τριών ανωτέρων τάξεων (Δ', Ε', ΣΤ').

Η υγιεινή εδιδάσκετο εις την Ε' τάξιν επί μίαν ώραν εβδομαδιαίως και μίαν εις την ΣΤ'.

Τα γεωργικά επί μίαν ώραν εις την Δ' και δύο ώρας εις εκάστην των δύο ανωτέρων.

[...]

Στο ωρολόγιο πρόγραμμα του διταξίου σχολείου (1904) διατίθεται μία ώρα συνδιδασκαλία όλων των τάξεων του μαθήματος 'γεωργικάί εργασίαι'. Στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του 1904 (Σημ. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, τεύχος τρίτον, Αναλυτικόν Πρόγραμμα του 2/ταξίου Δημοτικού Σχολείου, Εν Χανίοις τη 1 Σεπτεμβρίου 1904, αρ. 63)

ΙΑ'. ΓΕΩΡΓΙΚΑΙ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

(Εις Αρρεναγωγεία).

Καλλιέργεια κήπου. Κατάστρωσις σχεδίου του κήπου, φυτεία δένδρων, πολλαπλασιασμός εν πρασιαίς και εν φυτωρίοις των ευδοκιμούντων χρησίμων καρποφόρων και βιομηχανικών φυτών, ιδία δε εκείνων άτινα οι μαθηταί διδάσκονται εν τη πραγματογνωσία και τη φυσική, μεταφύτευσις, κλάδευμα, ποικίλος εμβολιασμός, πολλαπλασιασμός των φυτών διά μοσχευμάτων, λιπασμός, πότισμα, βοτάνισμα και σκάλισμα του κήπου, αποξήρανσις ελώδους εκτάσεως δι' ανορύξεως χανδάκων, διά διοχετεύσεως των υδάτων, διά δασοφυτειών. Ανθοκομία, μελισσοκομία, βιβλιοδετική, κοφινοποιΐα, λεπτουργική, σηροτροφία και άλλαι τέχναι άς έκαστος διδάσκαλος θα έχη τα μέσα και την ικανότητα να διδάξη. Κατασκευή διά χαρτονίου ξύλου ή άλλης ύλης γεωμετρικών σχημάτων, και γεωγραφικών διά πηλού, άμμου, κηρού και των τοιούτων.

90. « Οδηγία γενικαί περί του σκοπού και των ορίων της διδασκαλίας πάντων των μαθημάτων, εκθέτων αναλυτικώς την διδακτέαν ύλην της Ε΄ τάξεως, των οποίων η ανάγνωσις και σήμερον είναι ωφέλιμος »

«

ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ
ΑΝΩΤΕΡΑ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
Εν Χανίοις της 28 Οκτωβρίου 1909
Α΄ ΟΔΗΓΙΑΙ
ΠΡΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Χάριν κυρίως των μη τυχόντων ειδικής μορφώσεως διδασκάλων, αγνοούντων επομένως και τον σκοπόν και τα όρια της διδασκαλίας εκάστου μαθήματος, αφ΄ ού τότε νυν έχον δεν είναι ευχερές να γίνωσιν υποδειγματικά πρακτικά ασκήσεις πανταχού, δημοσιεύομεν τας κατωτέρω συντόμους οδηγίας, ας λαμβάνομεν εκ δοκίμων προγραμμάτων και παρ΄ ειδικών επιστημόνων. Δεν περιορίζονται δε αύται εις την εν νεωστί ιδρυμένη Πέμπτη τάξει των Ανωτέρων Δημοτικών Σχολείων διδασκαλίαν, αλλ΄ επεκτείνονται εις πάσας τας τάξεις τούτων.

Προς τας οδηγίας ταύτας κρίνομεν αναγκαίον να συστήσωμεν τοις διδασκάλοις να συμμορφώνονται, απαιτούντες παρά τούτων προθυμίαν μόνον και ειλικρινή θέλησιν και δόσιν ενθουσιασμού προς το υψηλόν και ιερόν του διδασκάλου έργον, άνευ του οποίου ουδεμία σύστασις, ουδεμία υπόδειξις τελεσφορεί. Εν ώ τουναντίον η αφοσίωσις και ο ενθουσιασμός και τον μη ειδικώς μεμορφωμένον διδάσκαλον διδάσκει τρόπους ορθής και καρποφόρου διδασκαλίας.

Α΄ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

Ο σκοπός και τα όρια της διδασκαλίας αυτών

Ο σκοπός της διδασκαλίας των θρησκευτικών μαθημάτων είναι πρώτιστα πάντων η εν τη ευσεβεία των Ελληνοπαιδων, είτα δε και η κατανόησις τω εν τη Εκκλησία υπάρχόντων και τελουμένων και η προοδοποίησις εις την κατά μόνας ανάγνωσιν και επαρκή οπωσούν κατανόησιν του ιερού Ευαγγελίου.

Προς επίτευξιν δε του δια των θρησκευτικών μαθημάτων επιδιωκομένου σκοπού διδάσκονται εν τοις δημοτικοίς σχολείοις ιστορήματα της Αγίας Γραφής, Παλαιάς τε και Καινής, ρητά, τροπάρια, κατήχησις, προσευχαί, ιδίως όμως αναγινώσκεται αυτή η Καινή Διαθήκη και δη τα εκάστοτε εις εκάστην τάξιν προσήκοντα μέρη αυτής (στη συνέχεια αναλύεται το καθένα από τα παραπάνω μέρη)....

Β΄ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ο σκοπός και τα όρια της διδασκαλίας αυτών

Ο σκοπός της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσης είναι τούτο μεν η πνευματική ανάπτυξις των διδασκομένων, συντελουμένη διά της επικοινωνίας μετά των ομοφύλων αυτών, τούτο δε η εν κοινωνία προς αλλήλους συμβίωσις προς τε τον σκοπόν της ίδιας εκάστου αυτών παντοδαπής προαγωγής και προς το τέλος της συμπράξεως αυτών προς το γενικόν καλόν.

Προς τους σκοπούς τούτους εργάζεται το δημοτικόν σχολείον, όταν διά της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσης κατορθώση ώστε οι απόφοιτοι αυτού να καταστώσιν ικανοί να εκφράζωσι μεν διά της γλώσσης, όσον ενδέχεται, απταιστως και λογικώς τα διανοήματα αυτών, να αποτυπώσι δε διά της γραφής, επ΄ ίσης, όσον ενδέχεται, απταιστως και ελευθέρως ταύτα και κατά το δυνατόν να κατανοώσι παν εν τη καθωμιλημένη γλώσση γεγραμμένον μη ειδικού περιεχομένου ελληνικόν βιβλίον, ως περιοδικά συγγράμματα, εφημερίδας, ποιήματα, ιστορικά έργα και τα παρόμοια.

Το μάθημα της μητρικής γλώσσης συναπαρτίζεται κυρίως εκ τεσσάρων στοιχείων· εκ των λεκτικών ασκήσεων, εκ της αναγνώσεως, εκ της γραφής και εκ της γραμματικής. Εις τας λεκτικάς ασκήσεις περιλαμβάνεται και η πραγματογνωσία, εις την ανάγνωσιν η εκμάθησις και απαγγελία ποιημάτων, και εις την γραμματικήν αι ορθογραφικά και αι ασκήσεις εκθέσεως.....

(αναλύεται το καθένα από τα παραπάνω τεσσάρων στοιχείων).....

Γ΄ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

α΄. Αριθμητική

Ο σκοπός, τα όρια και ο τρόπος της διδασκαλίας αυτής

Δύο είναι οι σκοποί της εν τω δημοτικώ σχολείω διδασκαλίας της αριθμητικής· ο εις να εθιστώσιν οι διδασκόμενοι εις το αυστηρώς λογικεύεσθαι και εις το ακριβώς αποτυπούν τα εαυτών διανοήματα, ο δε έτερος να εφοδιασθώσιν ούτοι εκ του σχολείου αποφοιτήσαντες και εις τον βίον απελθόντες διά τοσαύτης επιτηδειότητος, ώστε να δύνανται να λύωσιν ακριβώς και απροσκόπτως τα αριθμητικά προβλήματα, άτινα εις έκαστον αι βιωτικά ανάγκαι συχνότατα παρουσιάζουσιν.

Προς τούτο ανάγκη να γίνηται πολλή χρήσις της αισθητικής και της από στόματος λογιστικής, τα προβλήματα να λαμβάνωνται μάλιστα εκ του κοινωνικού βίου, η διδακτική ύλη να είναι διατεταγμένη ούτως ώστε πάντοτε να προχωρή από των απλουστέρων και συγκεκριμένων επί τα συνθετώτερα και αφηρημένα, η δε διδακτική μέθοδος να στηρίζεται επί της δεικτικής μορφής και της διδασκαλίας και επί των ασκήσεων.

β΄ Γεωμετρία

Ο σκοπός, τα όρια και ο τρόπος της διδασκαλίας αυτής

Η εν τω δημοτικώ σχολείω διδασκαλία της γεωμετρίας σκοπεί να καταστήση τον διδασκόμενον αυτήν επιτήδειον εις το κατανοή ακριβέστερον την περιστοιχούσαν αυτόν φύσιν, την αείποτε εν σχήμασιν εκφαινομένην, να εθίση αυτόν εις το διαυγώς και ακριβώς συλλογίζεσθαι και να εφοδιάση αυτόν διά της εις πλείστας περιστάσεις και εις πλείστα επιτηδεύματα του βίου χρησιμωτάτης δεξιότητος του υπολογίζειν και ευρίσκειν τα μεγέθη των διαφόρων σχημάτων και σωμάτων...

Δ΄ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Ο σκοπός, τα όρια και ο τρόπος της διδασκαλίας αυτών

Τα πραγματικά μαθήματα κύριον σκοπόν έχοντα τούτο μεν την ανάπτυξιν ιδίως του παρατηρητικού, της φαντασίας, της κρίσεως και των ηθικών και θρησκευτικών συναισθημάτων, τούτο δε την κατανόησιν των περιστοιχούντων ημάς αντικειμένων διδάσκονται υπό διαφόρους μορφάς δι' όλων των τάξεων των δημοτικών σχολείων, υποβοηθουμένης της κατανόησεως και μαθήσεως αυτών διά της αναγνώσεως και αναπτύξεως των εν τοις αναγνωστικοίς βιβλίοις εξ αυτού του είδους του επιστητού καταγεγραμμένων μερών.

Η υπαγόρευσις είναι επιβλαβής. Επιβλαβής επ' ίσης είναι και η μηχανική απομνημόνευσις χρονολογιών, καταλόγων ονομάτων δυναστών, ονομάτων χωρών και πόλεων, πληθυσμών κατοίκων και γνωρισμάτων φυτών.

Η διδασκαλία της γεωγραφίας, της φυσικής ιστορίας και της φυσικής διαπεραίνεται διά της δεικτικής μορφής της διδασκαλίας, χρησιμοποιουμένων εν μεν τη γεωγραφία των ατλάντων και της υδρογείου σφαίρας, εν δε τη φυσική ιστορία των πρωτοτύπων ή απεκμαγμάτων ή εικόνων των εκάστοτε διδασκομένων αντικειμένων, και εν τη φυσική των εκάστοτε εν τη φύσει συμβαινόντων εις τας αισθήσεις δε υποπιπτόντων, και των φυσικών πειραμάτων. Η δε της ιστορίας διά της διδακτικής μορφής της αφηγηματικής και της ερωτηματικής.

α΄ Ιστορία

Ο σκοπός και τα όρια διδασκαλίας αυτής

Η διδασκαλία της ιστορίας εν τω δημοτικώ σχολείω σκοπεί δια τε της γνώσεως των περιπετειών του έθνους ημών και διά της γνωριμίας των πράξεων και του χαρακτήρος των

διαπρεπεστέρων ανδρών αυτού, την εξέγερσιν της αγάπης προς τα πάτρια, την όρεξιν προς εθελοθυσίαν υπέρ αυτών και την τάσιν προς απομίμησιν των γενναίων χαρακτήρων. Προς τούτο συστηματικώς διδάσκεται αυτή κατά το μέσον και το ανώτατον τμήμα του δημοτικού σχολείου· και διδάσκεται η μεν αρχαία και μεσαιωνική ιστορία βιογραφικώς, από δε της αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως μέχρι των καθ' ημάς χρόνων εν συνεχεία....

β'. Γεωγραφία

Ο σκοπός, τα όρια και ο τρόπος της διδασκαλίας αυτής

Η διδασκαλία της γεωγραφίας εν τω δημοτικώ σχολείω σκοπεύει την γνώσιν πρώτιστα μεν πάντων της πατρίου χώρας κατά την πολιτικήν, φυσικήν και εμπορικήν αυτής κατάστασιν, κατά δεύτερον δε λόγον και των λοιπών μερών του ημετέρου πλανήτου, προς δε και την κατανόησιν των οινωτέρων φαινομένων των προκυπτόντων ως εκ της εν παντί θέσεως της Γης και του συσχετισμού αυτής προς τα λοιπά ουράνια σώματα.

Προς τούτο η διδασκαλία της γεωγραφίας άρχεται από της πατριδογραφίας, προβαίνει εις την λεπτομερή και απηκριβωμένην εξέτασιν του πατρίου εδάφους, και αποτελευντά εις την ολιγώτερον λεπτομερή εξέτασιν των ομόρων χωρών και της Ευρώπης και εις την έτι ολιγωτέραν των λοιπών ηπείρων, μεθ' ό διδάσκονται τα κοινότατα της μαθηματικής γεωγραφίας, ως περί του σχήματος και της κινήσεως της γης, περί των ζωνών και των κλιμάτων περί της τροχιάς της σελήνης περί των απλανών αστέρων, περί των πλανητών, των δορυφόρων των κομητών και των διαττόντων αστέρων, και τα τοιαύτα.

Η δε μέθοδος της διδασκαλίας βασίζεται μεν επί της δείξεως, διαπεραίνεται δε διά των ατλάντων, των υδρογείων σφαιρών, της πινακογραφίας και των νοερών ταξειδίων.

γ'. Φυσική Ιστορία

Ο σκοπός, τα όρια και ο τρόπος της διδασκαλίας αυτής

Της εν τοις δημοτικίς σχολείοις διδασκαλίας της Φυσικής ιστορίας σκοπός είναι μεν η κατανόησις των περιστοιχούντων τους διδασκομένους αντικειμένων της φύσεως, αλλά μάλιστα η έξις εν τη ακριβεί παρατηρήσει των εις τας αισθήσεις αυτών πιπτόντων αντικειμένων, η εξέγερσις του θαυμασμού προς το κάλλος, την τάξιν και την σκοπιμότητα της φύσεως και η προς ευμενή και φιλόανθρωπον της ψυχής διάθεσιν προοδοποίησις.

Διδάσκονται δε οι εις τα δημοτικά σχολεία φοιτώντες εκ μεν της ζωολογίας ιδίως τον άνθρωπον, τα συναθροευόμενα και τα εν Ελλάδι ενιαιωόμενα ζώα, εξεταζομένων πλην των εξωτερικών γνωρισμάτων μάλιστα του βίου, των ηθών και του εσωτερικού οργανισμού αυτών... Εκ της φυτολογίας, διδασκομένης πάντοτε κατά το θερινόν εξάμηνον, διδάσκονται εκ των φυτών της Ελλάδος μάλιστα τα οπωσδήποτε χρήσιμα εις τον βίον των ανθρώπων και τα καλλιεργούμενα υπ' αυτών....Εκ δε της ορυκτολογίας διδάσκονται εκ τε των αμετάλλων και των μεταλλικών και των οργανικών ορυκτών μόνον τα γνωστά πάσι τοις ανθρώποις και τα αναγκαία εις τον βίον τον ανθρώπινον.

Η ψιλή περιγραφή των αντικειμένων της φύσεως, η υπαγόρευσις και ο μηχανικός αποστοματισμός απαγορεύονται. Δι' απεκμαγμάτων ή εικόνων των αντικειμένων, όπου λείπουσιν ή δεν είναι δυνατόν αυτά τα αντικείμενα να προσαχθώσιν ενώπιον των μαθητών, και διά της Σωκρατικής μεθόδου διαπεραίνεται η διδασκαλία του μαθήματος τούτου.

δ'. Φυσική

Ο σκοπός, τα όρια και ο τρόπος της διδασκαλίας αυτής

Σκοπός της εν τω δημοτικώ σχολείω διδασκαλίας της Φυσικής είναι η κατανόησις των περί ημάς συχνότατα εκτυλισσομένων φυσικών φαινομένων, η διασκέδασις των προλήψεων και η επίγνωσις ότι εν πάσι τάξις και λόγος επικρατεί.

Προς τον σκοπόν τούτον διδάσκονται, όσον εννοείται ενδέχεται κατά την ηλικίαν των διδασκομένων καταληπτώς, εκ μεν των φυσικών φαινομένων τα συνήθως εις τον βίον

συμβαίνουντα, είτε δε αι μηχαναί αι καθ' εκάστην εις τα όμματα προσπίπτουσαι και υπό των ανθρώπων καθημερινώς εν χρήσει ούσαι, και τα όργανα, ών αείποτε χρήσιν ποιούμεθα, προς ευκολότεραν και ασφαλεστέραν διεξαγωγήν του βίου. Η διδασκαλία πρέπει μόνον διά της δείξεως και της ερωτήσεως να συντελήται.

ε'. Χημεία

Ο σκοπός, τα όρια και ο τρόπος της διδασκαλίας αυτής

Την σπουδαιότητα του πρώτην φοράν εισαγομένου εις τα δημοτικά σχολεία μαθήματος της χημείας δύναται τις να κατανοήσει αναλογιζόμενος ότι εις τας προόδους της επιστήμης ταύτης και της αδελφής αυτής φυσικής στηρίζεται κατά μέγα μέρος ο σύγχρονος πολιτισμός.

Πάσαι αι μεγάλοι βιομηχανία, η βυρσοδεψική, η σαπωνοποιΐα, η ελαιουργία και οινοποιΐα, η αρωματοποιΐα, η χρωματοποιΐα, η βιομηχανία των εκρηκτικών υλών, των φαρμακευτικών προϊόντων, η υαλουργία, η μεταλλουργία είναι εφαρμογαί της χημείας. Αλλά και την εξήγησιν όλων των βιολογικών φαινομένων η χημεία παρέχει, της αναπνοής ζώων και φυτών, της πέψεως και αφομοιώσεως εν γένει, και διά τον λόγον τούτον θαυμασίως εξυπηρετεί τας περί ταύτα πραγματευομένας ειδικάς επιστήμας, ζωολογίαν και βοτανικήν, και ειδικώτερον την ανθρωπολογίαν, ιατρικήν και φυτοκομίαν...

Εννοείται ότι εν τοις δημοτικίς σχολείοις η διδασκαλία της χημείας δεν δύναται να εκταθή μέχρι των γενικωτέρων θεωριών. Τα συνηθέστερα των χημικών φαινομένων και των σωμάτων, εφ' ών εκδηλούνται, τα έχοντα ιδίως στενήν σχέσιν με την καθ' ημέραν ζωήν, ταύτα είναι χρήσιμα και αρκετά διά το δημοτικόν σχολείον.

Όπως δε των άλλων φυσικών μαθημάτων ούτω και της χημείας η διδασκαλία πρέπει να είναι εποπτική.....

Ε' ΤΕΧΝΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Ο σκοπός της διδασκαλίας αυτών

Τα τεχνικά μαθήματα, σκοπούντα την τε προς την φύσιν την ανθρωπίνην ευάρμοστον και προς τον βίον τον ανθρώπινον σκόπιμον διαρρύθμισιν της εν εκάστω των ανθρώπων συμφύτου ορμής του δραν, πρέπει να θεωρώνται εκ των σπουδαιοτάτων διδαγμάτων των δημοτικών σχολείων, και να θεραπεύονται επομένως μετ' επιμελείας συντόνου και ζήλου διαθέρμου υπό πάντων των διδασκάλων του Ελληνικού λαού, συν τη πεποιθήσει ότι διά της τοιαύτης αυτών επιμελείας και ζήλου ή τε προς το καλόν ευπάθεια του Ελληνικού λαού θα προοδοποιηθή και η φιλόανθρωπος και ήμερος της ψυχής έξις και διάθεσις αυτού θα προαχθή και η δημοσία υγεία και ρώμη και ευνομία και μεγαλοφροσύνη θα κρατυνηθή.

α' Ωδική

Ο σκοπός και τα όρια της διδασκαλίας αυτής

Σκοπός της εν τω δημοτικώ σχολείω διδασκαλίας της ωδικής είναι η ενίσχυσις των φωνητικών οργάνων των μαθητών, ο εξευγενισμός της φωνής, η προς ποιάν τινά απολέπτυνσιν της προς τας εκφάνσεις του ρυθμού ευαισθησίας, και η ανάπτυξις των ηθικών και θρησκευτικών συναισθημάτων αυτών.

Προς τον σκοπόν τούτον η διδασκαλία της ωδικής κυρίως πρέπει να στρέφηται εις το άδειν άσματα ηθοποιόν και ανδροποιόν δύναμιν εν τε τοις ρυθμοίς και τοις μέλεσι και ταις εννοίαις αυτών ενέχοντα. Ανάγκη δε κατά την διδασκαλίαν τα τοιαύτα άσματα να διαδέχωνται άλληλα ουχί εική και ως έτυχεν, αλλά κατά τινα τάξιν από των ευκολωτέρων εις τα δυσκολώτερα προϊούσαν, από των εν μονοφωνία αδομένων μέχρι των κατά διφωνίαν και τριφωνίαν διαπεραινομένων. Μετά δε των ασμάτων τούτων ανάγκη και εκ των εκκλησιαστικών ασμάτων, τα συνήθως εις την εκκλησίαν ακουόμενα, ως τα λειτουργικά π.χ. εν τοις σχολείοις του λαού να διδάσκωνται.

β' Ιχνογραφία

Ο σκοπός και τα όρια της διδασκαλίας αυτής

Σκοπός της εν τοις δημοτικοίς διδασκαλίας της ιχνογραφίας είναι να εθισθώσιν εξ απαλών ονύχων οι εις αυτά φοιτώντες εις την επιμονήν κατά την εργασίαν, εις την πιστήν εκπλήρωσιν των μικρών, εις την προσοχήν, εις την τάξιν, εις την καθαριότητα, εις την ευρυθμίαν, και να προαχθή πως δι' αυτών, εις τον βίον εξελθόντων, η φιλοκαλία εν ταις τέχναις, τη βιομηχανία και τη διακοσμήσει του βίου....

γ' Καλλιγραφία

Και δια πάντας μεν τους λόγους, δι' ούς διδάσκεται εν τοις δημοτικοίς σχολείοις η ιχνογραφία, μάλιστα δε διά την προαγωγήν της προς το καλόν ευαισθησίας και διά την επίχαριν προς αλλήλους πνευματικήν επικοινωνίαν των ανθρώπων καλλιεργείται εν τοις δημοτικοίς σχολείοις η καλλιγραφία.

δ' Γυμναστική

Ο σκοπός και τα όρια της διδασκαλίας αυτής

Σκοπός της εν τω δημοτικώ σχολείω διδασκαλίας της γυμναστικής είναι η επίρρωσις των σωματικών δυνάμεων των εις αυτό φοιτώντων, ο φρονηματισμός αυτών, η εν σκληραγωγία έξις, ο εν τη ευπειθεία εθισμός και η προπαρασκευή αυτών διά τον στρατιωτικόν βίον, δι' αυτών δε είτα η επίρρωσις της δημοσίας υγείας, η αύξησις του ποσού της εν τω έθνει μυικής δυνάμεως, η έξαρσις του εθνικού φρονήματος, και η εις την ευνομίαν έξις. Ένεκα της σπουδαιότητος της γυμναστικής η διδασκαλία αυτής άρχεται από της πρώτης ημέρας της εις το σχολείον φοιτήσεως των μικρών Ελληνοπαίδων και αποτελεστικά εις την τελευταίαν της απ' αυτού αποφοιτήσεως αυτού...Οι εθνικοί χοροί αυτοί καθ' εαυτούς έτι δε μάλλον εν συνδυασμώ μετά της εθνικής μουσικής γυμναστικώτατοι και γραφικώτατοι όντες και την προς τα πάτρια στοργήν και δικαίαν υπέρ τα θνηεία εκτίμησιν εμβάλλοντες, απαραίτητον καθίστανται συμπλήρωμα του γυμναστικού μαθήματος....Εν τη γυμναστική επικρατούν σύστημα κατέστη διά την υπεροχήν αυτού το Σουηδικόν, τούτο δε ανάγκη να έχωσιν οι διδάσκαλοι υπ' όψιν.

ΣΤ' ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Σκοπός και όρια της διδασκαλίας των γεωργικών μαθημάτων

Η ευημερία πάσης χώρας ευρισκομένης υπό τας συνθήκας, υπό τας οποίας ευρίσκεται η Κρήτη, εξαρτάται εκ της προόδου της γεωργίας, της τροφού ταύτης των πάντων, της μητρόσ των τεχνών και επιστημών, υπό τας ποικίλας αυτής μορφάς. Της Κρήτης δε ειδικώτερον, της οποίας και το έδαφος είναι γονιμώτατον και όλαι αι κλιματολογικαί συνθήκαι συντελεστικώταται εις την καλλιέργειαν και ανάπτυξιν παντός κλάδου της γεωργίας, η πρόοδος θα επέλθη ασφαλέστερον και ταχύτερον, εάν η γεωργία αναπτυχθή. Πρώτος δε όρος της επιτυχίας είναι αναμφιβόλως το δημοτικόν σχολείον. Τούτο θα εμβάλη εις την απαλήν νεότητα την αγάπην προς την γεωργίαν κηρύττον καταλλήλως τα αγαθά ταύτης υπό έποψιν υγείας, πλούτου, ευημερίας. Το σχολείον θα παρουσιάση εις τον παίδα τον πρωτογενή γεωργόν προσπαθούντα κατά μίμησιν της φύσεως να κάμνη την γην να βλαστάνη και καρποφορή όπου η αυτόματος παραγωγή δεν επαρκεί. Αλλά και θα δείξει την δύναμιν, την οποίαν ασκεί η σημερινή προωδευμένη γεωργία, εξαναγκάζουσα την γην διά της επιστημονικής καλλιέργειας να μεταβάλληται από αγόνου εις γόνιμον, από πρωϊμου εις όψιμον, να παράγη και τρέφη νέα φυτά και δένδρα τέως άγνωστα, να παρέχη τας πρώτας ύλας της βιομηχανίας και να τρέφη την επιστημονικήν ζωοτεχνίαν. Όταν ο παις εν τω δημοτικώ σχολείω διδαχθή την αξίαν του δένδρου ως παρόχου τροφής, υγείας και ως πλουτοπαραγωγού θα σέβηται τα δάση και θα γίνη εις τους περί αυτόν απόστολος της προφυλάξεως και του πολλαπλασιασμού αυτών. Όταν μάθη την μεγάλην αξίαν του ερίου,

της τριχός, του ωού, του γάλακτος, του τυρού, του μέλιτος θα αγαπήση την κτηνοτροφίαν. Όταν ίδη πόσον πλούτον αποφέρει η μέταξα θα καλλιεργή ζηλοτύπως την μορέαν. Όταν υποδειχθή πως ενισχύεται ο ιδιωτικός και δημόσιος πλούτος διά της ελαιίας, της αμπέλου, του χαρουπίου, του κίτρου, του μανδρινίου, του πορτοκαλλίου, των κατ' εξοχήν δηλ. προϊόντων της Κρήτης, και τονισθή εις αυτόν η μεγάλη σημασία της αναπτύξεως των μέσων της συγκοινωνίας, διά των οποίων και ευχερώς και τάχιστα και τα προϊόντα της χώρας εις μακρινάς αποστάσεις θα στέλλη και την αξίαν επ' ίσης τάχιστα θα λαμβάνη, θα αφοσιωθή εις την καλλιέργειαν τούτων, εις την καταπολέμησιν των νόσων αυτών, εις την βελτίωσιν των μέσων της θεραπείας αυτών. Θα παύση να περιφρονή το χωρίον του και τους γεωργούς γονείς και συγγενείς του. Θα προσκολληθή εις την γενέτειραν κώμην, θα επιθυμήσει και θα επιζητήσει να ίδη εν τη πατρίδι του αγροκήπια και θερμοκήπια, βουστάσια, μελισσοκομεία, κτηνοτροφεία, τυροκομεία, ορνιθοτροφεία, ουδέ θα ονειρεύηται μετανάστευσιν επί υλική και ηθική καταστροφή της Πατρίδος, διά να κερδήση ολίγα δολάρια, αντί του μεγάλου πλούτου, όν θα παράσχη η ημετέρα γη εις αυτόν δεξιώς καλλιεργουμένη και κατά τα σημερινά πορίσματα των θετικών επιστημών, της χημείας και της φυσικής. Υπό την έποψιν λοιπόν ταύτην ο σκοπός της διδασκαλίας γεωργικών μαθημάτων εν τοις δημοτικίς σχολείοις είναι υψηλός.

Αλλά και υπό την εξανθρωπιστικήν έποψιν επ' ίσης είναι υψηλός. Ευγενής και λεπτή ενασχόλησις είναι η ανθοκομία, η φυτοκομία, η δενδροκομία, η πτηνοτροφία, η σηροτροφία....».

91. « ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
Των πέντε πρώτων τάξεων των Ανωτέρων Δημοτικών Σχολείων

ΤΑΞΕΙΣ

Μαθήματα	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Ε'
1 Θρησκευτικά (Ιερά Ιστορία, κατήχησις, Λειτουργική, Ευαγγέλιον, Εκκλησιαστική Μουσική κλπ.)	2	2	2	2	2
2 Ελληνικά (Ανάγνωσις)	6	6	6	6	6
(Γραμματική και Συντακτικόν)	1	1	3	4	4
(Συγγραφικαί ασκήσεις)	-	-	1	1	2
(Λεκτικαί ασκήσεις-Πραγματογνωσία)	5	5	-	-	-
3 Μαθηματικά (Αριθμητική)	3	3	3	3	2
(Γεωμετρία)	-	-	-	1	2
4 Φυσικά (Φυσική Ιστορία)	-	-	2	2	1
(Φυσική Πειραματική)	-	-	-	1	2
(Χημεία)	-	-	-	-	2
5 Ιστορία	-	-	2	2	-
6 Γεωγραφία (Πατριδογραφία)	2	2	2	-	-
(Γεωγραφία)	-	-	-	2	2
7 Πολιτικά (Καθήκοντα και δικαιώματα Πολίτου)	-	-	-	-	-
8 Γεωργικά	-	-	-	1	2
9 Βιοτεχνικά	-	-	1	1	1
10 Ιχθυογραφία	-	2	2	2	2
11 Καλλιγραφία (Γραφή)	-	3	2	-	-

	(Καλλιγραφία)	-	-	1	2	1
12	Γυμναστική (Παιδιά, χοροί, ασκήσεις Τακτικά, υγιεινή κ.λ.π.)	3	2	2	2	3
13	Ωδική	2	2	2	2	1*
	Σύνολο ωρών	27	28	31	35	38

Σημείωσις : Το ωρολόγιον πρόγραμμα εφαρμόζεται εν πάση ακριβεία όταν εκάστη τάξις έχη και ίδιον διδάσκαλον· όταν όμως οι διδάσκαλοι είναι ολιγώτεροι τότε μεταρρυθμίζεται ούτως ώστε έκαστος διδάσκαλος να διδάσκη τας κεκανονισμένας αυτώ ώρας διά συνδιδασκαλίας όπου είναι δυνατόν και περικοπής ωρών κατ' αναλογίαν εξ όλων των μαθημάτων.

* Η ώρα της ωδικής εν τη Ε΄τάξει αναλύεται εις ημιώρια »

92. Αποστολή από το Υπουργείο 'των εκκλησιαστικών και της Δημοσίας εκπαιδεύσεως ' της Ελλάδος νομοσχεδίων προς της Ανωτέραν Δ/νσιν της Παιδείας της Κρητικής Πολιτείας (7 Μαΐου 1910)

Συμμεριζόμενοι πληρέστατα τα αισθήματα, άτινα ενέπνευσε το υμέτερον έγγραφον υπ' αρ. 910 της 1 Απριλίου εν. έτους, λαμβάνομεν την τιμήν ν' αποστείλωμεν συνημένως τα υφ' ημών υποβληθέντα εις την τελευταίαν σύνοδον της Βουλής νομοσχέδια, όσα ελλείψει χρόνου δεν εγένοντο νόμοι του Κράτους. Την αποστολήν των νέων εκκλησιαστικών, αρχαιολογικών και εκπαιδευτικών νόμων αναβάλλομεν μέχρι δημοσιεύσεως αυτών, καθόσον οι πλείστοι δεν εδημοσιεύθησαν εισέτι εν τη εφημερίδι της Κυβερνήσεως

Ο Υπουργός

Πανάρετος

93. Πρόταση του Γενικού Επιθεωρητή Κρήτης Εμ. Γενεράλη προς τον Επίτροπο της Παιδείας, για απόλυση του δασκάλου των Παρτίρων Αγγελιδάκη (10-5-1910)

« Προς

Την Σεβ. Ανωτ. Διεύθυνσιν της Παιδείας

Κύριε Επίτροπε

Υποβάλλω ευσεβάστως τα σχετικά προς την καταγγελίαν κατοίκων τινών των Παρτίρων Μονοφατσίου κατά του διδασκάλου αγ. Αγγελιδάκη έγγραφα και προτείνω ευσεβάστως την απόλυσιν τούτου διότι τα καταγγελλόμενα αποδεικνύονται εκ των γενομένων ανακρίσεων αληθέστατα.

Άνθρωπος βωμολογών ως ούτος, υβρίζων και αισχρολογών, μεθύων διαρκώς, απουσιάζων εκ του σχολείου, αναμειγνύομενος δ' ασυστόλως εις τας κομματικάς διαφοράς των κατοίκων, όπερ ουδ' αρνείται, γενόμενος ήρως διαπληκτισμών παρά ; μικρόν καταληταύτων πλ.;; είνους βεβαίως δεν έχει θέσιν εν τη σεμνή χορεία των διδασκάλων.

Ίνα δε μη μείνη το σχολείον άνευ διδασκάλου δύναται ν' αποσπασθή διά το υπολειπόμενον διάστημα του σχολικού έτους εκ των τριών εν Χάρακα διδασκάλων ο Αντών. Βελεγράκης.

Ευπειθέστος

Ο Γεν. Επιθεωρητής

Ε. Γενεράλης »

94. Ορίζονται κέντρα ασκήσεων των εξεταστέων διδασκάλων

Ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής των

Δημοτικών Σχολείων Λασηθίου

Εν Αγίω Νικολάω τη 18 Ιουνίου 1910

Προς

Την Σεβαστήν Γεν. Επιθεώρησιν

Της Παιδείας

Κύριε Γεν. Επιθεωρητά

Συμφώνως τω υπ' αριθμ. 211/122 υμετέρω εγγράφω, υποβάλλω υμίν ευσεβάστως την επί του ορισμού των κέντρων των κατά Ιούλιον ενεργηθησομένων ασκήσεων των διδασκάλων γνώμην μου.

Εν πρώτοις, επί του θέματος τούτου ομολογώ ότι δυσκολεύομαι να αποφανθώ, άτε εσχάτως διορισθείς εις την θέσιν Νομ. Επιθεωρητού και κατ' ακολουθίαν μοί είναι άγνωστα τα κέντρα εκείνα, άτινα δύνανται να παράσχωσιν άνετον διαμονήν επί έναν ολόκληρον μήνα τοις διδασκάλοις λαμβανομένης μάλιστα υπ' όψιν της ουχί ανθηρής οικονομικής ευρωστίας πολλών.

Επίσης, είναι μεν εύκολον εκ των υπηρεσιακών βιβλίων να γνωρίζω πού έκαστος διδάσκαλος υπηρετεί, αλλ' αγνοώ τα χωρία της καταγωγής αυτών και είναι δυνατόν να υποδεικνύω κέντρον ασκήσεων εν τινι επαρχία ενώ οι πλείστοι διδάσκαλοι αυτής να κατάγονται εξ' άλλων επαρχιών, δυνάμενοι αλλαχού μάλλον ή εν τω ορισθέντι της επαρχίας κέντρω να προσέρχονται.

Εν πάση περιπτώσει, αφ' ού τα κέντρα των ασκήσεων δύνανται να είναι πέντε εν όλω τω Νομώ και επειδή αι αποστάσεις κ' τα μέσα της συγκοινωνίας δεν είναι εύκολα, ούτε τα οικονομικά των διδασκάλων ευχάριστα συνήθως, φρονώ ότι είναι δίκαιον και ορθόν να ορισθώσι κέντρα ασκήσεων αι πρωτεύουσαι των επαρχιών ως εξής :

- 1) εν τη επαρχ. Σητείας η κωμόπολ. Σητεία
- 2) εν τη επαρχ. Ιεραπέτρ. Η κωμόπολ. Ιεράπετρ.
- 3) εν τη επαρχ. Βιάννου η Βιάννος ή οι Μουρνιές, αν και μέχρι τούδε μόλις εξ αιτήσεις υπεβλήθησαν εκείθεν, ώστε δύναται η Βιάννος να συγχωνευθή μετά της Ιεραπέτρας.
- 4) εν τη επαρχ. Λασηθίου το Τζερμιάδω
- 5) εν τη επαρχ. Μεραμβέλλου η Νεάπολις

Εν τούτοις επί του ζητήματος τούτου νομίζω ότι πρέπει να ερωτηθώσι και οι διδάσκαλοι ή μάλλον να αφεθώσιν ελεύθεροι να φοιτώσιν έκαστος εις οιονδήποτε κέντρον κρίνη έκαστος ευκολότερον κ' οικονομικότερον, αρκεί μόνον να σημειώται ο χρόνος της φοιτήσεως.

ευπειθέστατος

Ο Νομαρχιακός επιθεωρητής των Δημ. Σχ. λασηθίου

Γ.Θ. Χατζιδάκις ».

95. « Πρακτικόν παραδόσεως Δημ. Σχολείου Αμυρών » 24 Ιουνίου 1910

Εν Αμυρά Βιάννου σήμερα την 24^{ην} Ιουνίου 1910 ο υποφαινόμενος προϊστάμενος του Δημ. Σχολείου του χωρίου τούτου παρέδωκα εις τον πρόεδρον της ενοριακής επιτροπείας τα κάτωθι αναφερόμενα διδακτικά όργανα, έπιπλα και σκεύη τα απαρτίζοντα το αρχείον του Σχολείου τούτου ήτοι : 17 θρανία νέου συστήματος και

τρία παλαιού, δύο μελανοπίνακας μετ' διορι ; βάση των, μίαν τράπεζαν, μίαν έδραν , έν κάθισμα, έν ερμάριον, ένα κώδωνα, χάρτας Κρήτης, Ελλάδος, Ελλ. Χερσονήσου, Παλαιστίνης, Ευρώπης, Ασίας, Αφρικής κ' Αμερικής, εικόνας Αγίας Τριάδος, Πρίγκιπος και Κρητικού Πανθέου, μίαν εθνικήν σημαίαν, εν σκαλιστήριον, εν κιβώτιον περιέχον τα σώματα της στερεομετρίας, έντυπα Μαθητολόγιον, Γενικόν έλεγχον και Βιβλίον πιστοποιητικών Σπουδής, βιβλία απαρτίζοντα την βιβλιοθήκην του Σχολείου 92 εκ των βιβλίων του εν Αθήναις Συλλόγου, το βιβλίον των γονέων, το βιβλίον περί πτηνοτροφίας το των εθνικών ασμάτων, της Γεωργικής, της διδασκαλίας της Μητρικής γλώσσης, τον Διδασκαλικόν οδηγόν Σκορδέλη, τον υπ' αρ.485 Νόμον, το υπ' αριθ.44 Διάταγμα, το βιβλίον υλικού, το ωρολόγιον και Αναλυτικόν πρόγραμμα και της ε. τάξεως, το υπ' αριθ. 39 Διάταγμα περί γυμναστικής, το υπ' αριθ.40 περί χειμερινών εξετάσεων, το βιβλίον της αλληλογραφίας, τους φακέλλους αλληλογραφίας παρελθόντων ετών ως και του τρέχοντος από του αριθ.1/1-72/20 μετά των εγκυκλίων και διαταγμάτων του τρέχοντος έτους, φάκελλον ενδεικτικών και Απολυτηρίων του τρέχοντος επίσης έτους, το Αναγνωστήριον, το Αριθμητήριον, τον φάκελλον των πατρίων και τον χειρόγραφον ειδικόν έλεγχον.

Εφ' ω συνετάχθη το παρόν εις τριπλούν και υπεγράφη παρ' εμού και του παραλαβόντος

Ο παραλαμβάνων Πάρεδρος
Ν.Γ.Στρατάκης

Ο παραδιδούς
Ν. Βερυκοκάκης

Σήμερον την 12 του μηνός Οκτωβρίου 1910 ημέραν της εβδομάδος Τρίτην ο υποφαινόμενος διδάσκαλος παρέδωκα τα εν τω παρόντι αναφερόμενα εις τον διάδοχόν μου Αριστομένην Μηλιαράκην.

Εκ των ενδεικτικών του παρεθόντος Σχολικού έτους φέρουσι χαρτόσημον (7).
Εμετρήθη δε και το ποσόν δραχ. (450) δι' έτερα ενδεικτικά με σημείωσιν των μαθητών.

Ο παραδούς
Ν. Βερυκοκίδης

ο παραλαβών
Α. Μηλιαράκης ».

96. «Κατάλογος των εις την επαρχιακήν σύνοδον Καστελλίου προσκληθέντων διδασκάλων»

Κατσουλάκης	Ταμιωλάκης
Ζωγραφάκης	Αμαλία Ζωγραφάκη
Κανιαδάκης	Αργυράκης
Καγιαμβάκη Αριάδνη	Μπαριτάκης
Παπαδάκη Ουρανία	Τσαπάκης
Φραγκιαδάκης Ευάγγελος	Βλαστός
Βασιλάκη Μαρία	Θεοδοσάκης
Σαββάκης	Παπαδάκης Εμμ.
Βασιλάκης	Κηπαράκης
Ανδρουλάκης	Καλεντάκης
Γουβιανάκης	Παπαδάκις Ιωάννης
Καστιγάκης	Ποντικάλης
Χρονάκης	Καραγιαννάκης
Καπετανάκης	Ιωάννης Μανουσάκης
Φραγκιαδάκης Λεωνίδα	Αγγελιδάκης

Ιωαννίδου Φωτεινή
 Βασιλάκη Αριστέα
 Στυλιανή Τσαντηράκη
 Τριανταφυλλίδης
 Γιαλλιατάκης
 Χρυσή Γεμιτζάκη
 Παπαδάκης Κωνσταντίνος
 Βελιβασάκης
 Καλαϊτζάκης
 Τυλλιανάκης
 Τζουανάκης
 Μανουσάκης
 Πλαγιωτάκης
 Κλινάκης

Μπαμιεδάκης
 Παπαδάκης (Αλαγνίου διδ.)
 Δροσατάκης
 Παπαδογιάννης
 Γενειατάκης
 Αποστολάκης
 Ανδρουλάκης Εμμ.
 Σαμπαθιανάκης
 Μπιτζαράκη Ευαγγελία
 Κουτρομπάκης
 Ψαρουδάκης
 Γραμματικάκης
 Σφακιανάκη Ευδοξία

Ο επιθεωρητής
 Ν. ΜΠΕΜΠΕΛΗΣ

».

97. « ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ » Άρθρο στο περιοδικό 'Ασπίς' για την ανάγκη οικονομικής ανύψωσης του διδασκάλου (1910)

[Πολλοί λόγοι με έπεισαν να γράψω την πραγματείαν ταύτην υπεραμυνόμενος των δικαίων του διδασκαλικού κλάδου ελπίζων ότι θέλει τύχει της δεούσης φιλοξενίας παρά ταις στήλαις του περιοδικού ημών «Ασπίδος»...]

Εν πολιτική εφημερίδι εδημοσιεύθη προ τινος γνώμη, παρά τινος ως φαίνεται υποδιδασκάλου υπό το ψευδώνυμο « ο δίκαιος », καθ' ήν ούτος θεωρεί την εξέτασιν των ανεγνωρισμένων Υ)λων όλως περιττήν και άδικον, καθ' ότι ούτοι πολλάκις έχουσιν υποστή τοιαύτας και τον βίον αυτών έχουσι συνδέσει πλέον αρρήκτως μετά του υψηλού διδασκαλικού επαγγέλματος. Πράγματι ίσως έχει και ούτος δίκαιον γράφων ταύτα, ουχ' ήττον εγώ φρονώ ότι δεν πρέπει να δειλιώμεν προ των εξετάσεων καιίτοι ζητούσιν από ημάς μαθήματα άτινα ολίγοι ίσως εδιδάχθησαν. Πρέπει να γνωρίζωμεν ότι ο πράγματι αληθής και φιλόπρονος διδάσκαλος δεν περιμένει να μελετήση βεβαίως τώρα οπότε πρόκειται περί εξετάσεων, αλλ' ότι τούτο έχει πράξει εκ των προτέρων και εξακολουθεί πάντοτε, γινόμενος καθ' εκάστην βελτίων εαυτού διά της αποκτήσεως και μελέτης διαφόρων παιδαγωγικών εγκυκλοπαιδικών και διδακτικών βιβλίων, περιοδικών κ.τ.λ.

Το σπουδαιότερον κατ' εμέ θέμα εφ' ου δέον να επιστηθή η προσοχή των αρμοδίων και ημών είναι α) ο εκκαθαρισμός του διδασκαλικού προσωπικού ως έχει αναγραφή εν τω οικείω διατάγματι, και β) η μισθοδοσία των διδασκάλων. Θα ανυψωθή αρά γε εις την εμπρέπουσαν θέσιν οικονομικώς ο διδάσκαλος ; Θα λάβη ισχύν Νόμου η υπό του κ. Γεν. Επιθεωρητού εκδηλωθείσα ευχή ; ή θα διοριζώμεθα και πάλιν μακράν των πατρικών ημών οίκων με δραχ. 38,60 ; Δεν είμαι εκ των φιλοχρημάτων ή φιλαργύρων, αλλ' έχω παρατηρήσει εν εμοί ότι ουδέν υλικόν κέρδος σχεδόν έχω αποκτήσει εφ' ολόκληρον πενταετή υπηρεσίαν ως διδάσκαλος, ει μη ελάχιστα βιβλία και περιοδικά, καιίτοι τρεφόμενος το πλείστον εκ του πατρικού οίκου. Παρατηρήσατε τον κάτωθι υπολογισμόν των εσόδων και εξόδων και κρίνατε και υμείς

Έξοδα

- 1^{ov}) Διά τροφήν 1 δραχ. την ημέραν, ετησίως365
 2^{ov}) Διά πλύσιν των ενδυμάτων του κτλ. μίαν δραχμίν καθ' εβδομάδα ήτοι ετησίως.....52
 3^{ov}) Έκτακτα και διάφορα άλλα έξοδα ετησίως.....52
 4^{ov}) Διά συνδρομήν ενός τουλάχιστον Παιδαγωγικού περιοδικού ετησίως..... 6
 5^{ov}) Διά συνδρομήν μιας εφημερίδος αν όχι Αθηναϊκής τουλάχιστον επιτοπίου διά να

γινώσκη τα συμβαίνοντα εν τη πατρίδι αυτού, ετησίως.....6	
Εν όλω δραχ.....481	
Έσοδα εκ μισθοδοσίας 38,60 μηνιαίως ήτοι ετησίως 463,20
Έτοι έλλειμα ετησίως αντί κέρδους δραχ.....17,80	
Αλλά δεν πρέπει να αυξήση κατά μίαν μονάδα τον αριθμόν των βιβλίων της μικράς του βιβλιοθήκης ; Υπό τοιούτους όρους είναι αδύνατον να ζήση ο διδάσκαλος.	
Εν Ασφενδηλέ Σελίνου τη 3 ^η Μαρτίου 1910	
Εμμ. Κ. Φιωτάκης	
Πρωτοβάθμιος υποδιδάσκαλος	».

98. Ο Δάσκαλος μέσα από το έργο του Βιαννίτη λογοτέχνη Γιάννη Κονδυλάκη

Ο νεωτεριστής

«...Αλλ' ο μεγαλύτερος και σπουδαιότερος νεωτερισμός του δασκάλου ήταν τα στρατιωτικά γυμνάσια. Ήθελε να μας κάμει στρατιώτες, για να υπηρετήσωμεν, ως έλεγε, μια μέρα την πατρίδα, ως τακτικοί πλέον και όχι άτακτοι κι ασύντακτοι. Αλλ' ο ταλαίπωρος άνθρωπος, είχε μόνο την καλή προαίρεση. Τα εφόδιά του ήσαν πολύ λίγα. Ο, τι ήξερε ήτο να βαδίζομε με το εν-δυο και να κάνομε μεταβολή τρίχρονη με τρία παραγγέλματα [...] Οι χωριανοί μας Τούρκοι, όταν είδαν τον ψαλιδογένη να διδάσκει τα παιδιά των Ρωμιών 'ταλίμια' στρατιωτικά, εσκανδαλίστηκαν κι εζήλησαν. Φαίνεται δε ότι έκαμαν παρατηρήσεις στο δικό των το Χόντζα, ένα κακομοίρη που μόλις ήξερε ανάγνωση, κι απαίτησαν να κάνει κι αυτός στρατιωτικά γυμνάσια στα Τουρκάκια. Αλλ' αν ο δάσκαλος ήξερε πολύ ολίγα, ο χόντζας δε σκάμπαζε τίποτε. Θάχε δει, φαίνεται, νιζάμηδες να γυμνάζονται, αλλά δεν είχε πάρει τίποτε[...]

Ο Καπετανάκης δε φρόντιζε μόνο για τη σωματική μας ενίσχυση, αλλά και για να μας αναπτύξει το θάρρος και την τόλμη. Κι αυτά για να γίνομεν, ως έλεγεν, αντάξιοι και καλύτεροι των προγόνων κι έτσι να τελειώσομε το έργο των, την απελευθέρωση της πατρίδας. Για να κάμομε κορμιά γερά, μας παρακινούσε στα γυμναστικά παιχνίδια. Για να κάμομε καρδιές ατρόμητες και ν' αφηφούμε τους κιντύνους, βρήκε άλλη άσκηση. Να πολεμούμε με τις σφήκες. Και μεις πρόθυμοι ζητούσαμε σφηκιές, τις 'ξεμυγίζαμε', κι οπλισμένοι με φουντωτούς κλάδους πολεμούσαμε με τις σφήκες που ξορμούσαν ερεθισμένες[...]

Αλλ' ο ψαλιδογένης είχε κι ένα ελάττωμα πολύ αντιπαιδαγωγικό κι ωρισμένως αντίθετο στην προσπάθειά του να μας κάμει άφοβους πολεμιστές. Ήτο οξύθυμος κι έδιδε ξύλο πολύ. Αλλά μας γλύτωσε η χήρα μητέρα ενός συμμαθητού μας, μια αντρογυναίκα. Από ένα χαστούκι, πούδωκε στο παιδί της ο δάσκαλος, τούμεινε μια βοή στ' αυτί. Η μητέρα φοβήθηκε πως το παιδί της θα κουφαθεί και μια μέρα ήρθε αγριεμένη στο σχολείο.

- Άκου, δάσκαλε, είπε του Καπετανάκη, εγώ το παιδί μου τόβαλα στο σκολειό για να ξεστραβωθεί, οϊ να μου το κουφάνεις. Δε θέλω να το δέρνηεις. Σαν κάμει πράμα, να μου το λες εμένα κι εγώ το δέρνω. Γιατί, μα το Θεό πούν' από πάνω μας, άνε ντο ξαναδείρεις θ' αρθώ με το κόπανο !

Από τη μέρα κείνη ο δάσκαλος μετρίασε πολύ το ξύλο για όλους.

Αλλ' ως μου είπε ο πασάς, οι Τούρκοι του χωριού δεν τον εχώνευαν, και συχνά τον κατάγγελλαν ότι εδίδασκεν επαναστατικές ιδέες και ότι παρασκεύαζε τους μαθητές να γίνουν αντάρτες κατά του Σουλτάνου. Κι' είχε, φαίνεται, φύγει από το νομό μας ο

Βέροβιτς, όταν ήρθε διαταγή από τα Χανιά να συλληφθεί. Τον ξόρισαν στην Τρίπολη της Μπαρμπαριάς κι εκεί τράβηξε μεγάλα βάσανα. Στον καιρό του Φωτιάδη, οι βουλευτές της Κρήτης τον ζήτησαν μαζί μ' άλλους εξόριστους. Γύρισε στην Κρήτη, αλλά πτώμα. Ήρθε φθισικός κ' ύστερα από λίγον καιρό πέθανε.

Τις τελευταίες του ώρες έγραψε σ' ένα φύλλο χαρτί τα εξής, σαν πατριωτική του διαθήκη :

Στον τύραννο

Είπε το κλήμα στον τράγο, που τότε τρώγε : 'Κι ως τη ρίζα να με φας, πάλι θα βλαστήσω και θα δώσω το κρασί να χαροκοπήσουν κείνοι που θα σε βάλουνε στη σούβλα'

99 . « Σωματικές ποινές »

Από το έργο του Ιωάννη Δ. Κονδυλάκη « Ο Πατούχας», Άπαντα εκδόσεις Π. Οικονόμου, Αθήνα 1969, τόμος Β', σελ. 326-328

«...Ο Μανώλης, ο επονομασθείς ούτω Πατούχας, είχε δείξει από μικράς ηλικίας τόσην αγάπην προς την ποιμενικήν ζωήν, ώστε μετά δυσκολίας τον απέσπασεν ο πατήρ του από τα πρόβατα δια να τον παραδώσει εις τον διδάσκαλον, ένα καλόγηρον, όστις προ ολίγου είχε ανοίξει σχολείον, όπου εδίδασκε τα κοινά ή εκκλησιαστικά λεγόμενα γράμματα και κατήριζεν αναγνώστας, δυναμένους, να ψάλλουν εις την εκκλησίαν και φέροντας εις την ζώνην, ως έμβλημα της αξίας των, το μακρόν ορειγάλκινον καλαμάρι. Αλλ' εις διάστημα δεκαπέντε ημερών ο Μανώλης δεν κατώρθωσε να μάθη τίποτε περισσότερο από την φράσιν 'Σταυρέ βοήθει', την οποίαν προέτασσον τότε του αλφαβήτου. Ο δε διδάσκαλος, αφού εις μάτην εξήντησεν εναντίον του όλας τας δευτερευούσας τιμωρίας και έσπασεν εις την ράχην του δεκάδας ράβδων, εδοκίμασε και τον περιβόητον φάλαγγα. Ο Μανώλης, όστις είχε φοβεράν ιδέαν περί του διδασκαλικού τούτου κολαστηρίου, αντέταξεν απελπιστικήν αντίστασιν· αλλ' ο καλόγηρος, βοηθούμενος υπό των πρωτοσκόλων, κατώρθωσε να συλλάβη τας γυμνάς του κνήμας εις τον φάλαγγα και να του μετρήσει εις τα πέλματα παρά μίαν τεσσαράκοντα.

Το παιδίον, αιμάσσον τους πόδας, ωρκίσθη να μη επανέλθη πλέον εις την κόλασιν εκείνην. Αλλά και ο πατήρ του είχε ορκισθή 'να τον κάμη άνθρωπον'· δεν ήθελε να μείνη το παιδί του, όπως αυτός, ξύλον απελέκητον· και την επιούσαν τον ωδήγησε διά της βίας εις το σχολείον, κλαίοντα και ικετεύοντα, και έδωκε προς τον διδάσκαλον την φοβεράν παραγγελίαν : 'Μόνο τα κόκκαλα γερά, δάσκαλε'. Ο δάσκαλος ηκολούθησεν ευσυνειδήτως την πατρικήν εντολήν, αλλ' ο Μανώλης, ο αμεσώτερον ενδιαφερόμενος, δεν συνεμερίζετο την γνώμην του πατρός του· και μίαν ημέραν εκσφενδονήσας κατά του διδασκάλου την επί καλάμου προσηρμοσμένην φυλλάδα, ετράπη εις φυγήν. Αντί δε να μεταβή εις την πατρικήν οικίαν, οπόθεν θα ωδηγείτο πάλιν την επιούσαν προς τον φοβερόν καλόγηρον, ετράπη την προς τα όρη άγουσαν και μετά τινος ώρας ευρίσκετο εις την μάνδραν του πατρός του.

Όταν έφθασεν εκεί επάνω, εν μέσω των γνωρίμων βουνών, των γνωρίμων δένδρων, και των γνωρίμων ζώων, των μόνων του αληθινών γνωρίμων και φίλων, τον κατέλαβεν η συγκίνησις και η χαρά του ανθρώπου του επιστρέφοντος εις την πατρίδα του, την οποίαν δεν ήλπιζε να επανίδη. Και θα εχοροπήδα ως τρελλός, αν δεν εμετρίαζε την χαράν του ο φόβος ότι ο πατήρ του θα ήρχετο να τον επαναφέρει εις το σχολείον. Η επιμονή αύτη του εφαινετο τελείως αδικαιολόγητος. Τι τα ήθηλε τα γράμματα, αφού έτσι ήτο τόσο καλά, τόσο ευχαριστημένος ; Αυτός ότι επεθύμει διά να είναι ευτυχής, το είχε· ήθελε να είναι βοσκός και ήτο βοσκός. Διατί τον απέσπασεν από την ευτυχίαν του και τον κατεδίκασαν να κάθεται επί ώρας ακίνητος

υπό την απειλή των βλοσυρών βλεμμάτων ενός κακού ανθρώπου, μεταξύ τεσσάρων τοίχων ; Διά να μάθη γράμματα ; Τι να τα κάμη τα γράμματα ; Αυτός πάντοτε θα εγίνετο βοσκός και κανείς από τους βοσκούς που εγνώριζε δεν ήτο γραμματισμένος. Είχεν άλλως σχηματίσει πεποίθησιν ότι ήτο αδύνατον να μάθη γράμματα. Τα είχε πάρει από φόβον. Έπειτα ο τρόμος, τον οποίον του ενέπνευσεν ο δάσκαλος, του έφερε τοιαύτην ταραχήν, ώστε παρέλυνεν η μνήμη και η γλώσσα του ομού. Διά να συνηθίση να μη λέγη το Α άλφα έφαγεν αμέτρητα χαστούκια· άμα δ' εμάνθανεν εν των γραμμάτων του αλφαβήτου, ελησμόνει το προηγούμενον· και άμα ήρχετο πλησίον του ο δάσκαλος, τα ελησμόνει όλα ή έλεγεν αλλ' αντ' άλλων. Και όμως αυτός, όστις δεν κατώρθωνε να μάθη τα εικοσιτέσσερα γράμματα, εγνώριζεν όλα τα γιδοπρόβατα ένα ένα· και δεν είχαν λίγα. Πώς συνέβαινεν, ως βοσκόπουλον να είναι ξεφτέρι, και εις το σχολείον ν' αποσβολωθή έτσι, ώστε να μη διαφέρει από το σκαμνί εις το οποίον εκάθητο ; Ημπορούσαν τάλλα παιδιά να σφυρίζουν σαν αυτόν και να ρίξουν την πέτραν μακρύτερα 'αποβοσκιστή;' Ήξερε κανείς σαν αυτόν τα σημάδια των γιδοπροβάτων ; Αυτός τώρα, αν τον άφηναν, ήτο ικανός ναρμέζη και να τυροκομήση ακόμη.

Όταν επανήλθεν εις τα βουνά του, σαν να έφυγε μία ομίχλη σκοτεινή από τον εγκέφαλόν του και ένα βάρος που εδέσμευε τα μέλη του. Του εφαινετο ότι ήτο ελεύθερος, όπως τα πουλιά που επετούσαν γύρω του.[...]

[...] Οι σκύλοι της μάνδρας είχαν σπεύδει εις προϋπάντησίν του τρελλοί από χαράν. Όταν δε συναντήθησαν, ο Μανώλης εκυλίσθη μετ' αυτών επί των χόρτων, αποδίδων τα θωπείας, ως σκύλαξ, και ομιλών προς αυτούς ως να ήσαν άνθρωποι.

-Εσείς ελέετε πως δεν θα ξανάρθω στα ωζά, αί ; Κεγώ το φοβήθηκα. Αι, μωρέ παιδιά, κακά πούνε στο χωριό, σα σε βάλουνε και στο σχολειό ! Κατέχετε ειντά 'νε το σχολειό ; Ένα σπίτι που πάνε κάθε μέρα τα κοπέλια κ' εκ' είν' ένας καλόγερος, που τονε λένε δάσκαλο και τα δέρνει.

Από ευνόητον λεπτότητα ο υιός του Σαϊτονικολή απέφυγε να διηγηθή προς τους φίλους του το ταπεινωτικόν επεισόδιον του φάλαγγα. Εξέφρασε μόνον προς αυτούς την εναντίον του καλογήρου αγανάκτησίν του και είπεν ότι βέβαια, αν τον συνήντων καμμίαν ημέραν, θα του τον εσυγύριζαν καλά με τα δόντια των.

Ός προέβλεπεν ο Μανώλης, ο πατήρ του μετέβη εις την στάνην με σκοπόν να τον επαναφέρει διά της βίας εις το σχολείον. Μετέβη πολλάκις, αλλ' εις μάτην εκοπίασεν. Άμα τον έβλεπεν ο Μανώλης, έφευγεν ως αγρίμι και εκραύγαζε κλαίων :

-Δε θέλω γράμματα ! Δε θέλω ! Εφοβέριζε δε ότι, αν ο πατέρας του επέμενε, θα έπεφτε να σκοτωθή εις την παρακειμένην χαράδραν.

Και είχε τόσην ειλικρίνειαν εις την φωνήν και τόσην αποφασιστικότητα εις το βλέμμα, ώστε ο Σαϊτονικολής εφοβήθη ότι, αν επεχείρει να μεταχειρισθή βίαν, θα εξετέλει την απόφασίν του. Επί τέλους δε απελπισθείς, τον αφήκε στην οργήν του Θεού. Θέλω, παιδί μου, νάχης χίλια πρόβατα, μα σα δε θές εσύ, ουρά μην αποτάξης. Και θα δούμε ποιος θα το μετανιώση.

Εις την ερημίαν, εις την σιγήν των βουνών και των χειμαδίων, ο Μανώλης δεν εβράδυνε να εξαγριωθή τελείως. Εις τούτο δε συνετέλεσε μεγάλως και η φοβερά ανάμνησις του σχολείου. Ο φόβος που του ενέπνευσεν ο δάσκαλος, μετεβλήθη εις γενικήν ανθρωποφοβίαν. Εφοβείτο με το δέος αγρίου ζώου και, όπως τούτο, άμα έβλεπεν άνθρωπον, ήτο έτοιμος να τραπή εις φυγήν και να κρυβή....».

100. « Οι Σωματικές ποινές στο σχολείο στο έργο του Νίκου Καζαντζάκη ».

Απόσπασμα : Καζαντζάκης Νίκος, 'Αναφορά στο Γκρέκο'

« ...Ο δάσκαλος πρόβαλε στο κατώφλι· κρατούσε μια μακριά βίτσα και μου φάνηκε άγριος, με μεγάλα δόντια, και κάρφωσα τα μάτια μου στην κορφή του κεφαλιού του να δω αν έχει κέρατα· μα δε είδα, γιατί φορούσε καπέλο.

-Ετούτος είναι ο γιος μου, του 'πε ο πατέρας μου.

Ξέμπλεξε το χέρι μου από τη φούχτα του και με παράδωκε στο δάσκαλο.

-Το κρέας δικό σου, του 'πε, τα κόκαλα δικά μου· μην τον λυπάσαι, δέρνε τον, κάμε τον άνθρωπο.

-Εγνοια σου, καπετάν Μιχάλη· έχω εδώ το εργαλείο που κάνει τους ανθρώπους, είπε ο δάσκαλος κι έδειξε τη βίτσα.

Από το Δημοτικό Σκολεϊό απομένει ακόμα στη θύμησή μου ένας σωρός παιδικά κεφάλια, κολλητά το ένα πλάι στο άλλο, σαν κρανία· τα πιο πολλά θα 'χουν γίνει κρανία. Μα απάνω από τα κεφάλια αυτά απομένουν μέσα μου αθάνατοι οι τέσσερις δάσκαλοι :

Ο Πατερόπουλος στην Πρώτη Τάξη, γεροντάκος, κοντός, αγριωμάτης, με κρεμαστά μουστάκια, με τη βίτσα πάντα στο χέρι· μας κυνηγούσε, μας περμάζωνε και μας έβαζε στη γραμμή, σαν να 'μαστε παπιά και μας πήγαινε στο παζάρι να μας πουλήσει. « Το κρέας δικό σου, τα κόκαλα δικά μου, δάσκαλε, του παράγγελλε κάθε γονιός παραδίνοντάς του το αγριοκάτσικο παιδί του· δέρνε το, δέρνε το, ωσότου να γίνει άνθρωπος. » Και μας έδερνε αλύπητα· και περιμέναμε όλοι, δάσκαλος και μαθητές, πότε, με το πολύ ξύλο, θα γίνουμε άνθρωποι. Σαν μεγάλωσα κι άρχισαν οι φιλόφρονες θεωρίες να παραστρατίζουν το νου μου, ονομάτισα βάρβαρη τη μέθοδο αυτή του πρώτου μου δασκάλου· μα σαν γνώρισα ακόμα πιο καλά τη φύση του ανθρώπου, βλογώ την άγια βίτσα του Πατερόπουλου· αυτή μας έμαθε πως ο πόνος είναι ο πιο μεγάλος οδηγός στον ανήφορο που φέρνει από το ζώο στον άνθρωπο.....

Στην Τετάρτη Τάξη βασίλευε και κυβερνούσε ο Διευθυντής του Δημοτικού. (Σημ. συγγραφέα, ο Ανδρέας Κοκκινάκης). Κοντοπίθαρως, μ' ένα γενάκι σφηνωτό, με γκρίζα πάντα θυμωμένα μάτια, στραβοπόδης...Μας είχε έρθει σπουδασμένος από την Αθήνα κι είχε φέρει, λέει, μαζί του τη Νέα Παιδαγωγική. Θαρρούσαμε πως θα' ταν καμιά νέα γυναίκα και την έλεγαν Παιδαγωγική· μα όταν τον αντικρίσαμε για πρώτη φορά ήταν ολομόναχος· η Παιδαγωγική έλειπε, θα' ταν σπίτι. Κρατούσε ένα μικρό στριφτό βούρδουλα, μας έβαλε στη γραμμή κι άρχισε να βγάζει λόγο. Έπρεπε, λέει, ότι μαθαίναμε να το βλέπαμε και να το αγγίζαμε ή να το ζωγραφίζαμε σ' ένα χαρτί γεμάτο κουκκίδες. Και τα μάτια μας τέσσερα· αταξίες δε θέλει, μήτε γέλια, μήτε φωνές στο διάλειμμα· και σταυρό τα χέρια. Και στο δρόμο, όταν δούμε παπά, να του φιλούμε το χέρι. « Τα μάτια σας τέσσερα, κακομοίρηδες, γιατί αλλιώς, κοιτάχτε εδώ! Είπε και μας έδειξε το βούρδουλα. Δε λέω λόγια, θα δείτε έργα! » Κι αλήθεια είδαμε· όταν κάναμε καμμιάν αταξία ή όταν δεν ήταν στα κέφια του, μας ξεκούμπωνε, μας κατέβαζε τα πανταλονάκια και μας έδερνε κατάσαρκα με το βούρδουλα· κι όταν βαριόταν να ξεκουμπώσει, μας έδινε βουρδουλές στ' αυτιά, ωσότου έβγαινε αίμα.

Μια μέρα έδεσα κόμπο την καρδιά μου, σήκωσα το δάκτυλο :

-Πού είναι, κυρ δάσκαλε, ρώτησα, η Νέα Παιδαγωγική ; γιατί δεν έρχεται στο σκολεϊό ; Τινάχτηκε από την έδρα, ξεκρέμασε από τον τοίχο το βούρδουλα.

-Έλα εδώ, αυθάδη, φώναξε, ξεκούμπωσε το πανταλόνι σου.

Βαριόταν να το ξεκουμπώσει μόνος του.

-Να, να, να, άρχισε να βαραίει και να μουγκρίζει.

Είχε ιδρώσει, σταμάτησε.

-Να η Νέα Παιδαγωγική, είπε, κι άλλη φορά σκασμός!».

101. « Άρθρο για τις σωματικές ποινές και την ανάγκη αλλαγής της επικρατούσας νοοτροπίας των διαδασκάλων », περιοδικό 'Ασπίς' 1910

«

ΠΕΡΙ ΣΩΜΑΤΙΚΩΝ ΑΛΓΗΛΟΝΩΝ

ως μέσου αγωγής !

Όστις διδάσκει με το ξύλον εις τας χείρας, εκείνος να πέμπτηται πάραυτα να βόσκη χοίρους ή γαδάρους και όχι να συγχωρήται να διδάσκη λογικά πλάσματα. Μηγαρί δεν είναι άλλα μέσα λογικών ζώων, αξιότερα να κινήσωσι τους νέους εις την αγάπην της παιδείας, ικανότερα παρά τον ξυλοκοπισμόν ; ή μόνον των ταλαιπώρων Ελληνοπαίδων αι ψυχαί απεθηριώθησαν τόσον, ώστε να έχη χρείαν μάστιγος, όστις θέλει να τας ημερώση ; αλλά και αν ήσαν τοιαύται, η μάστιξ άλλο να κάμη δεν δύναται πλην από λεοντώδη και γενναία να τα μεταβάλη εις ύπουλα και κακοθηέστατα θηρία' (Κοραής)

Εάν η φίλη 'Ασπίς' προτίθεται να υπερασπίση ευθαρσώς τα συμφέροντα του κλάδου ημών, δέον εις τα συμφέροντα ταύτα να καταλεχθή προ παντός και η αποκάλυψις παιδαγωγικών τινών κακιών μας, άστινας, από των στηλών τούτων ορμώμενοι, καθήκον και προς ημάς αυτούς ίδια και προς το έθνος εν γένει έχομεν να εξοβελίσωμεν και μακράν ημών οριστικώς πλέον να απορρίψωμεν.

Είναι δυστυχώς αναντίρρητον, ότι η σπουδαιότερα καθ' ημάς εκ των κακιών τούτων, το ξύλον, ευρίσκειται εν τισι των παρ' ημίν σχολείων της Λαϊκής Εκπαιδεύσεως εις την ημερησίαν διάταξιν και ότι ούτε αι αποκηρύξασαι τούτο επανειλημμένως παιδαγωγικάί θεωρίαί, ούτε αι ωρισμένως και σαφώς απαγορεύσουσαι αυστηραί του περί παιδείας νόμου σχετικαί διατάξεις, ούτε αι κατά καιρούς επιβληθείσαι εις τους παραβάτας των διατάξεων τούτων ποιναί ίσχυσαν, όπως τερματίσωσιν ή τουλάχιστον ανατρέψωσι το ολέθριον έργον της απαισίας ταύτης πληγής και αληθούς φαγεδαίνης απομυζώσης πάσαν ικμάδα τρυφερότητος και θαλπωρής από του σχολείου και αναιρούσης αυτήν ταύτην την υπόστασιν της αγωγής του παιδός. Αλλά – θα μας είπωσιν απαντώντες οι συντηρητικώτεροι των αντιφρονούντων, διότι υπάρχουν εις ίσως και οι αδιάλλακτοι οι φρονούντες ότι το 'ξύλο βγήκε από τον παράδεισον' και 'ο μη δαρείς άνθρωπος ου παιδεύεται' – διατί τοσαύτη κατακραυγή κατά του έστω αναγκαίου τούτου κακού μέτρου ούτινος η λελογισμένη εφαρμογή τοσαύτα μέχρι τούδε καλά απειργάσατο και ούτινος η παρ' όλα τα ανωτέρω αναφερόμενα προληπτικά μέτρα χρήσις ουδέν άλλο αποδεικνύει ή ότι και το μέτρον τούτο είναι πρόξενον ποιιάς τινός τουλάχιστον ωφελείας ; Λησμονείτε λοιπόν ότι και αυτοί οι υπό τοσαύτης στοργής φύσει εμπεφορημένοι γονείς πολλάκις καταφεύγουσι εις την ποινήν ταύτην, συνήθως μάλιστα άνευ ουδεμιάς σχεδόν ευλόγου αιτίας, εν ω ο διδάσκαλος μόνον ως έσχατον το μέτρον τούτο μεταχειρίζεται ; Λησμονείτε επίσης ότι παρά τισί των μάλλον προηγμένων κρατών η χρήσις των σωματικών ποινών ρητώς υπό των σχολικών οργανισμών επιτρέπεται ; Αφ' ού λοιπόν οίκος και πολιτεία, οι δύο ούτοι σπουδαιότατοι της αγωγής παράγοντες, δεν καταρωθήθη εισέτι να εγκαταλίπωσι την ειρημένην ποινήν, πως θέλετε να αφαιρέσητε από τας χείρας ημών το δραστικόν τούτο πάσης μαθητικής ατασθαλίας και αμελείας καυτήριον ;

Δεν θα γνωρίζωμεν αληθώς εις ποίον εκ των ψευδοεπιχειρημάτων τούτων ή άλλων τυχόν προβληθησομένων τοιούτων να απαντήσωμεν πρώτον, εάν η εις ταύτα και εκείνα απάντησις δεν ήτο αυτή αύτη η ανασκευή του τόσον αφελώς και ελαφροτάτη τη συνειδήσει εκφερομένου πολλάκις επιχειρήματος περί επαναφοράς και συγκρατήσεως δήθεν του ατιθάσσου παιδός εις την ευθείαν οδόν διά της μάστιγος των γονέων. Υπάρχουσι δυστυχώς γονείς, οίτινες, ως όστρεα προσκεκολλημένοι επί της αθλίας ταύτης πληγής, δεν παύουσιν ιδιαίτεράν όλως εκτίμησιν τρέφοντες προς την πανάκειαν ταύτην παντός δεινού δυναμένου να προέλθη ουχί από μίαν φύσιν πονηράν, την οποίαν 'μεταβαλείν ου ράδιον' παρά μόνον ίσως κατ' αυτούς διά του ξύλου, αλλ' από μίαν οιασδήποτε μεν φύσεως,

αθώαν όμως παιδικήν ψυχήν. Λέγομεν δ' οιαδήποτε φύσεως. Διότι πρέπει να σημειωθή καλώς τούτο, ότι δεν έφτασεν ακόμη η παιδαγωγική επιστήμη, ούτε είναι δυνατόν ανθρωπίνως να φθάση ποτέ εις το ζηλευτόν εκείνο ύψος, από το οποίον θα δύναται τις ευκόλως να διακρίνη τας φύσει πονηράς παιδικάς ψυχάς – και τοιαύται ασφαλώς θα είναι ελάχιστα, εάν υπάρχωσι τοιαύται – διά να εφαρμόση όμως επ' αυτών και εν τη περιπτώσει ταύτη ακόμη άλλας ηθοπλαστικάς μεθόδους προς παν άλλο βεβαίως ή προς το ξύλο συγγενευούσας. Γνωρίζωμεν εν τούτοις γονείς, οίτινες εις τοιούτον σημείον σκληρότητος και ασπλαχνίας έφθασαν, ώστε μήτε εις τα συχνά ραπίσματα αρκούμενοι, μήτε εις τον συνήθη τρόπον των ραβδισμών περιοριζόμενοι καταντώσιν αμείλικτοι και ανηλείς εις φρικαλέαν αυτών των γυμνών σαρκών του τροφίμου μαστίγωσιν. Αλλ' εάν πάντα ταύτα είναι τοις πάσι γνωστά, ουδένα νομίζωμεν διαφεύγουσι και τα οικτρά και ολέθρια αποτελέσματα της απανθρώπου ταύτης προς οιαδήποτε ουχί μόνον λογικά αλλά και άλογα πλάσματα συμπεριφοράς. Διότι δεν είναι παντάπασιν αληθές ότι μόνον οι ούτω πως ανατρεφόμενοι γίνονται άνθρωποι. Το αληθές και βέβαιον ακριβώς είναι, ότι μόνον οι κατά τοιούτον τρόπον παιδευόμενοι δεν γίνονται άνθρωποι, αλλ' όλως τουναντίον, κατά την ανωτέρω παρατιθεμένην σοφήν ρήσιν 'ύπουλα και κακοηθέστατα θηρία'.

Ο παίς όστις εξ' απαλών ονύχων συνήθισε να πράττη το καλόν, ουχί δι' ούς λόγους πρέπει να πράττη αυτό, αλλά διότι πάσα προς τούτο ασέβεια θέλει θάττον ή βράδιον αντιμετώπισει αμείλικτον τον μαστιγοφόρον διώκτην της, ο παις λέγομεν ούτος, όταν συν τω χρόνω καταστή αυτεξούσιος και δύναται ελευθέρως κατά τούτον ή εκείνον τον τρόπον να δρα, τας ολίγας βεβαίως συμβουλάς και παραινήσεις, άστινας συν τη τοιαύτη ανατροφή απεκόμισε, θέλει μετ' αισθήματος εξαιρετικής όλως ανακουφίσεως αποτινάξει, ώσπερ κύων από του ύδατος εξερχόμενος, και αντ' αυτών θέλει ακολουθήσει την οδόν, ήντινα οι φίλοι και οι καιροί μοιραίως και τυχαίως θα έτεμνον.

Αλλά δεν είναι λοιπόν ορθόν ότι 'η έξις είναι Δευτέρα φύσις' και επομένως ότι ο παις, όταν, και διά της μαστιγος έστω, την έξιν του καλού αποκτήση, τούτο και θα εξακολουθή να πράττη καθ' έξιν τουλάχιστον;

Πλάνη δυστυχώς οικτρά ! Έξεις κατά τύπους μόνον αποκτώμεναι, και τοιαύται είναι αι διά των σωματικών αληθόνων επιβαλλόμεναι, άμα τη πρώτη πνοή των αντιζώνων ανέμων είναι προωρισμέναι εις παταγώδη κατάπτωσιν, άτε επί σεσαθρωμένων βάσεων της βίας και της αυθαιρεσίας θεμελιούμεναι. Όταν ο παις, επί παραδείγματι, συνηθίση να αποστρέφηται την κλοπήν, ουχί δι' ούς λόγους οφείλει να αποτροπιάζηται ταύτην, αλλά διότι έτσι το θέλει το ξύλον, δεν γνωρίζωμεν αληθώς διά τίνα λόγον θα εξακολουθή σεβόμενος την περιουσίαν του άλλου, όταν ο κίνδυνος του ξυλοκοπήματος παύση επικρεμάμενος, και διατί, όταν η ηλικία το επιτρέψη και αι περιστάσεις προς τούτο συντελέσωσι, δεν θέλει πεποιθότως υπολαμβάνει το κλέπτειν και αρπάζειν κρείττον του πένεσθαι και δυστυχείν. 'Αι βάσανοι άστινας επιβάλλομεν εις το σώμα, λέγει ο Montaigne αντί να βελτιώσωσι τον χαρακτήρα, εξερεθίζουσιν αυτόν και καθιστώσι τον παίδα μάλλον πείσμονα, διότι ουδέν υπάρχει όπερ εκφυλίζει και καταθορυβεί τόσον'.

Τοιαύτη εν κεφαλαίω η έκβασις κούφων και τυπικών έξεων, αίτινες ου μόνον άνθρωπον τον παίδα δεν θέλουσι καταστήσει ποτέ, αλλά και α γ ρ ι ώ τ α τ ο ν ζ ώ ο ν θέλουσιν αναγκάσει τούτον να αποβή. 'Άνθρωπος δε, ως φαμεν, ήμερον, όμως μη παιδείας μεν ορθής τυχόν και φύσεως ευτυχούς, θεióτατον ημερώτατόν τε ζών γίγνεσθαι φιλεί, μη ικανώς δε ή μη καλώς τραφέν, αγριώτατον οπόσα φύει γη' (Πλάτωνος Νόμοι, ζ', 766, Α).

Το δυσχερές έργον της αγωγής, κατ' εξοχήν επί μόνης της εμβριθούς και ενδελεχούς μελέτης των ψυχολογικών νόμων ερειδόμενον, απαιτεί να εσδύσωμεν βαθύτατα εις την ψυχήν του παιδός και να δεσπόσωμεν και κυριαρχήσωμεν ταύτης τελείως, όπως θέσωμεν εδραίας και ασφαλείους τας βάσεις της ψυχικής αυτού διαπλάσεως. Αλλ' επειδή η βαθεία και επισταμένη των ψυχολογικών νόμων μελέτη και έρευνα, διά μεν τους πολλούς είναι

έργον δυσχερές, διά τον διδάσκαλον όμως δεν επιτρέπεται να είναι τοιούτον, έχομεν ύψιστον και υπέρ πάντα άλλον επιβεβλημένον καθήκον, ούτε κατά κεραϊάν να παρεκλίνωμεν τούτων, και διά τούτο σφάλμα ασύγγνωστον διαπράττομεν, όταν προσφεύγωμεν εις μέτρα, άτινα την μεν ανθρωπίνην φύσιν εξευτελίζουν και εξαγριούσι, τον δε διδάσκαλον τείνουσι ν' αποδείξωσι προφανώς πάντη ανίκανον και αδαή εις το έργον του.

Σχολείον μη στηριζόμενον, το μεν επί του ενθέου και ιερού ζήλου του διδάσκοντος προς το έργον του, το δε επί του πλήρους και τελείου αυτού από τε θεωρητικής και προ παντός πρακτικής απόψεως καταρτισμού, είναι μοιραίως υποχρεωμένον μετ' ευμενείας προς την ράβδον να αποβλέπη, διά να σώζη τουλάχιστον τα προσχήματα της εν παντί τάξεως αφ' ενός, της κατά το δυνατόν επιμελείας των μαθητών αφ' ετέρου. Διότι περί ουδενός απολύτως άλλου ή περί προσχημάτων πρόκειται, όταν η μεν τάξις μόνον επί τω τέλει της αποφυγής ποικίλων σωματικών αλγηδόνων τηρήται, και διά τούτο άμα τη προς στιγμήν αποσοβήσει αυτών εις παντός είδους ασχημοσύνας εκτρέπεται, η δε προκοπή και πρόοδος καθίσταται όλως τυπική, περιοριζομένη, εάν και τούτο είναι δυνατόν ως εκ της φύσεως του μαθήματος, εις εντελώς ξηράν απομνημόνευσιν και ουδέν πλέον. Διότι υπάρχουσιν ευτυχώς και μαθήματα εις τα οποία αποστήθισις δεν χωρεί και το καρποφόρον και αποτελεσματικόν των οποίων, εκ μόνης της ικανότητος του διδάσκοντος απορρέοντα, είναι η λυδία ούτως ειπείν λίθος, δι' ής ελέγχεται και τεκμηριούται η αξία του διδασκάλου. Και είναι μεν αληθές, ότι δεν έφθασεν ακόμη και ενταύθα η μακαρία εκείνη εποχή, καθ' ήν η επί του πίνακος αναγραφή του ονόματος του αμελούς ή ατακτούντος μαθητού θα θεωρήται παρ' αυτού μεγίστη ποινή, ως εν τισι των εν τη πρώτη γραμμή του πολιτισμού κρατών – εν οις όμως και αι σωματικάί ποινάί απαγορεύονται διαρρήδην, αλλά και εν οις η οικογένεια, σπουδαίως επικουρούσα τω σχολικώ έργω, ευρίσκεται, ασυγκρίτω τω λόγω, εις υψηλότερον ή ιδική μας από παντοίων απόψεων επίπεδον – πολλάκις συμβαίνει, έχομεν όμως και ημείς τα μέσα, άτινα η παιδαγωγική επιστήμη ως εφηρμοσμένη ψυχολογία παρέχει διά τε την πνευματικήν και προ παντός ηθικήν διάπλασιν του ατόμου. 'Κακείνο φημί δειν τους παίδας επί τα καλά των επιτηδευμάτων άγειν παραινέσεσι και λόγοις, μη μα Δία πληγαίς μηδ' αικισμοίς' λέγει ο Πλούταρχος. 'Όπου παύει ο παιδαγωγικός νους και η παιδαγωγική επιτηδειότης εκεί άρχονται οι θόρυβοι και αι ταραχαί αι επιτιμήσεις και αι τιμωρίαι' λέγει τις των νεωτέρων παιδαγωγών. Ουχί λοιπόν οι αικισμοί και αι πληγαί, ουχί ο φόβος και ο τρόμος, αλλ' ο παιδαγωγικός νους και η παιδαγωγική επιτηδειότης είναι αι κλείδες του μεγάλους της αγωγής προβλήματος.

Ας έχωμεν όθεν εν νω ότι το του διδασκάλου παράδειγμα είναι η ακλόνητος και ασάλευτος δρυς, εφ' ής ως κισσός περιελίσσεται η τρυφερά ψυχή του παιδός.

Ας ενθυμώμεθα πάντοτε ότι, ίνα η διδασκαλία ημών ρίπτη βαθείας τας ρίζας αυτής εις τας απαλάς και ευπλάστους των παίδων ψυχάς, ανάγκη όπως μελετήσωμεν και απαρεικλίτως τηρήσωμεν το ρητόν 'Gutta ca vat lapidem non vi sed saepe cadendo' ήτοι 'σταγών την πέτραν κοιλαίνει ουχί δυνάμει αλλά σταλάζουσα' ίνα ούτω διά της επαναλήψεως κατορθώσωμεν ότι διά του ξύλου επιδιώκομεν αλλά δεν κατορθούμεν.

Ας μη λησμονώμεν ποτέ. Ότι 'πολυμαθής νόον ου διδάσκει' και επομένως ας επιμελώμεθα ουχί της τελειότητος εν τω πλάτει αλλά της σαφηνείας εν τω βάθει των μεταδιδομένων εις τους μαθητάς ημών γνώσεων. Ας αναλογιζώμεθα διαρκώς ότι το σχολείον δεν είναι ο τόπος της βασάνου και της κακώσεως, διότι ο παιδευόμενος είναι άνθρωπος εν τη επιδεκτικωτέρα διαπλάσεως σωματική και ψυχική καταστάσει και ως τοιούτος επομένως δέον να παιδεύηται 'παρεκτός τότε μόνον ίσως όταν παιδεύηται από απαίδευτον διδάσκαλον, εάν και τότε παρά τον μαθητήν αξιώτερος μαστιγώσεως δεν ήτο αυτός ο διδάσκαλος' ως λέγει ο Κοραής. Συνελόντι δ' ειπείν, άς έχωμεν αεννάως υπ' όψιν ότι το ζήτημα της παιδικής παρεκτροπής και μαθητικής αμελείας δεν λύεται διά της θεραπείας των αποτελεσμάτων, αλλά διά της καταπολεμήσεως των αιτίων, άτινα πολύ

πιθανόν και εν αυτώ τούτω τω διδάσκοντι να ευρίσκονται. Ας αναμνησκώμεθα τέλος των λόγων του περικλεούς Ρουσσώ, του μεγάλου της Μεγάλης Γαλλικής Επανάστασεως προδρόμου, εν τω Αιμιλίω αυτού λέγοντος. ‘Ολίγιστοι άνθρωποι είναι μακρόβιοι. Οι δε μέγιστοι κίνδυνοι υπάρχουσι κατά την αρχήν της ζωής του ανθρώπου. Και όσο μικρότερας ηλικίας είναι ο άνθρωπος, τόσο και ολιγότερον ελπίζει να ζήση. Το ήμισυ μόλις των γεννωμένων βρεφών φθάνει εις την ηβικήν ηλικίαν. Και πιθανόν ο μαθητής υμών να μη προφθάση να γίνη ανήρ. Κατά ταύτα πώς να χαρακτηρίσωμεν την βάρβαρον εκείνην ανατροφήν, ήτις χάριν μέλλοντος αβεβαίου θυσιάζει το παρόν, ήτις δεσμεύει παντοιοτρόπως τα παιδιά, ήτις κάμνει αυτά πρώτον δυστυχή, διά να ετοιμάση αυτοίς δεν ηξεύρω οποίαν νομιζομένην ευτυχίαν, ήν κατά πάσαν πιθανότητα δεν θα δυνηθώσι να χαρώσι ποτέ ; ...Η ηλικία της χαράς παρέρχεται μεταξύ θρήνων, τιμωριών, απειλών, δουλείας. Βασανίζουν τα δυστυχή παιδιά δήθεν προς το καλόν των και δεν βλέπουν τον θάνατον, όν καλούσι να έλθη και όστις θα αφαρπάση αυτά εν τω μέσω όλης αυτή της αλγεινής ετοιμασίας. Ποίος ηξεύρει πόσα παιδιά απόλλονται θύματα ακαταλόγιστου σοφίας των πατέρων ή των διδασκάλων αυτών ; Το μόνον κέρδος, ό προσεπόρισαν αυτοίς τα δεινά, δι όν εταλαπώρησαν αυτά, είναι ότι αποθνήσκουσι καταρώμενα ζωήν, ής μόνον τα βασανιστήρια εγνώρισαν’.

Χανιά, Φεβρουάριος 1910

X. Λ.

».

102. ‘ Βελτιώσατε την Δημοτικήν εκπαίδευσιν’ περιοδικό ‘Ασπίς’ 30-11-1910

« ...Τον κρητικόν λαόν, ως πας τις ευκολώτατα δύναται να αντιληφθή, πιέζει και καταβασανίζει το πολιτικόν του ζήτημα, το ζήτημα της ενώσεως μετά της μητρος Ελλάδος. Περί αυτού σκέπτεται, περί αυτού ομιλεί, περί αυτού του ζητήματος δεν αποκάμνει συζητών. Οπουδήποτε και αν μεταβή τις της Κρήτης και οποιονδήποτε και αν συναντήση, από τον πλέον μεμορφωμένον ως τον τελευταίον αγρότην, θέλει πάντως αντιληφθή ότι πάντας το πολιτικόν ζήτημα απασχολεί. Τα άλλα ζητήματα θεωρούσιν επουσιώδη και ούτε καν περί αυτών σκέπτονται. Την Παιδείαν, το εμπόριον, την βιομηχανίαν, τα έχουσι κατά μέρος αφήση και αν τις που περί αυτών κάμη λόγον υπό όλων ως εκ συνθήματος θα ακούση το καταντήσαν πλέον στερεότυπον, ώχ, αδελφέ, τι τα θέλεις αυτά. Ομοιάζει δηλ. ο Κρητικός λαός του καταδιωκομένου εκείνου, όστις, τρέχων και ζητών σωτηρίαν, αδιαφορεί προς τα τυχόν προ αυτού ρυάκια, χάνδακας και τα τοιαύτα.

Εις τούτο οφείλεται νομίζω, η κατά τα τελευταία έτη παρατηρηθείσα απροθυμία και αδιαφορία των Κρητών προς τα σχολεία. Διότι εάν κατά τα πρώτα έτη της αποκαταστάσεως, επεσκεπτετο τις οιονδήποτε σχολείον θα έμενεν έκπληκτος προ της πληθώρας των παιδων και της προθυμίας των γονέων και κηδεμόνων, τώρα όμως και εις τα μεγαλύτερα κέντρα θέλει συναντήση ελαχίστους σχετικώς μαθητάς και τούτους δυστυχώς ατάκτως φοιτώντες. Ο πατήρ, όστις άλλοτε ετιμώρει τον παίδα διά πάσαν εκ του σχολείου απουσίαν, ήδη σπεύδει να υπερασπίση αυτόν μεταχειριζόμενος την απάτην και το ψεύδος. Ο πατήρ, όστις άλλοτε εδαπάνα προθύμως υπέρ του παιδός αυτού ήδη φείδεται και του τελευταίου λεπτού. Η κοινότης, η τοσούτον άλλοτε ενδιαφερομένη υπέρ των σχολείων αυτής, ήδη όλως αδιαφορεί, περί ουδενός σκεπτομένη, ούτε περί διδακτηρίου, ούτε περί σχολικών οργάνων, ούτε περί επίπλων και των τοιούτων [...]

Εις την κατάστασιν ταύτην προσθέσατε και τινας του περί Παιδείας Νόμου ελλείψεις, την είσοδον της συναλλαγής εις τα σχολεία, της οποίας ένεκεν ο διδάσκαλος έχει

καταντήσει έρμαιον και του τελευταίου κομματαρχίσκου και τότε ευκόλως θέλετε εννοήση αν ο διδ. επιτυγχάνη του σκοπού του, αν τα σχολεία ευδοκιμούσι.

Και περί με της ανωμάλου και μετεώρου καταστάσεως, της τοσούτον επί των σχολείων επιδρώσης ουδέν δύναμαι να είπω, αφ' ού η εκ ταύτης απαλλαγή εξαρτάται ουχί αφ' ημών αλλά από τους ισχυρούς της γης. Δυνατόν όμως είναι οι άλλοι λόγοι, οι κακώς επίσης επιδρώντες να εκλείψωσιν, οπότε κατά πολύ θέλουσι βελτιωθή τα σχολεία. Διά τούτο έχουσι την ιεράν υποχρέωσιν οι κ.κ. Πληρεξούσιοι, αν θέλωσι να προσφέρωσιν εις την πατρίδα αυτών την μεγίστην των υπηρεσιών, να κλείσωσι πρώτον καλώς την θύραν του σχολείου εις την πολιτικήν, οπότε θα παύση το κακόν, όπερ μέχρι τούδε γίνεται, των μεταθέσεων, απολύσεων και διορισμών, άτινα ξεσπώσιν εις τας κεφαλάς προ πάντων των αθών παιδών. Τούτο ευκολώτατα θέλει επιτευχθή αν επαναφέρωσι το σχετικώς αμετάθετον των διδασκάλων, το οποίον και άλλοτε ίσχυε και το οποίον αποτελεί το πρώτον άρθρον του περί Παιδείας Νόμου πάντων των πεπολιτισμένων κρατών.

Εκ τούτου θα ωφεληθώσι πρώτον οι μαθηταί ως και ανωτέρω λέγω, διότι πανθομολογούμενον είναι ότι όσον περισσότερο μένει εις το αυτό σχολείον ο διδάσκαλος τόσον περισσότερο γνωρίζει τους μαθητάς η δε πρόοδος τούτου ένεκεν είναι συνεχής και αδιάκοπος. Δεύτερον θα σωθώσι και οι διδάσκαλοι, οι οποίοι ευκολώτατα μεταφέρονται δίκην ταχυδρομικών σάκκων από το εν άκρον της Κρήτης εις το άλλο. Τελευταίον δε θα σωθώσι και αυτοί οι κ. κ. Πληρεξούσιοι από των ενοχλήσεων και πιέσεων των χωρικών αφ' ενός και της συνειδήσεως αυτών αφ' ετέρου. Δεν ζητούμεν ούτε επιθυμούμεν το απολύτως αμετάθετον δια να δύναται η Σεβ. Ανωτέρα Διεύθυνσις να τιμωρή τους τυχόν παρεκτρεπομένους, θέλομεν να μείνωσιν οι διδάσκαλοι ανενόχλητοι ώστε να δύνανται να εκτελώσι το ανατεθέν αυτοίς ύψιστον καθήκον.

[...] Και άλλα ζητήματα, πολλά δυστυχώς εν τη Δημοτ. Εκπαιδεύσει χρήζουσι βελτιώσεως, αλλά το της απαλλαγής των σχολείων εκ της συναλλαγής, το της υποχρεωτικής φοιτήσεως και το των διδακτηρίων, επίπλων και οργάνων πρέπει να προσελκύσωσιν αμέριστον την προσοχήν των κ.κ. Πληρεξουσίων. Άνευ τούτων ας είναι πάντες βέβαιοι ότι τα σχολεία μας ουδέν κατορθούσι.

Καστέλλι Κισσάμου. Νοέμβριος 1910.

Σ. Ξ. »

103. περιοδικό 'Ασπίς', Απρίλιος 1911

ΜΕΤΡΟΝ ΑΣΤΟΧΟΝ

Άρθρο που επικρίνει τον έλεγχο από τις ενοριακές και σχολικές επιτροπές, της τακτικής εργασίας του διδασκάλου και του εκκλησιασμού δασκάλων και μαθητών.

« Από του Ιανουαρίου έ.έ. η Σεβ. Ανωτέρα Διεύθυνσις της Παιδείας απέστειλε προς τας Ενοριακάς Επιτροπείας τας και Σχολικάς τοιαύτας έντυπα πιστοποιητικά δι' ών να πιστοποιήται αρμοδίως η τακτική εργασία του διδασκάλου και η εις την εκκλησίαν φοίτησις των τε διδασκάλων και μαθητών. Κατ' εμέ το μέσον τούτο υπήρξε λίαν άστοχον. Όντως θα ήτο καλόν εν τοιούτον μέτρον και θ' απέβαινε προς όφελος των καθ' ημάς Σχολικών πραγμάτων, εάν ο διδάσκαλος είχε να κάμη με Σχολικούς Επιτρόπους γνωρίζοντας την αποστολήν των.

Αλλά από επιτρόπους, αγραμμάτους μη κατανοούντας το ύψος του καθήκοντός των, οηματίας (ως είναι οι πλείστοι), εργατικούς (εις τους οποίους δεν μένει καιρός να φροντίσωσι διά το Σχολείον) τι περιμένωμεν ;

- Δεν έχομεν κιμωλίαν, οι μαυροπίνακες θέλουν βαφήν, η στέγη διόρθωμα, εν κάθισμα, θρανία διά τους μαθητάς, λέγει ο διδάσκαλος.

- Η Κοινότης μας είναι πτωχή κύριε διδάσκαλε απαντούν όλοι
- Μα θα αναγκαστώ ν' αναφερθώ, θα γράψω...
- Γράψε, ότι θέλεις κάμε.

Αυτούς τους διαλόγους ακούει κανείς συνήθως και πάντοτε μεταξύ διδασκάλων και Σχολικών Επιτρόπων.

Τίνας των υποχρεώσεων των προς το Σχολείον εκτελούν οι κ. Σχολικοί Επίτροποι; Ουδεμίαν. Τίνα των δικαιωμάτων των εξασκούν; Όλα. Λέγονται Σχολικοί Επίτροποι, επιβλέπουν τον διδάσκαλον κατά την κρούσιν του κώδωνος μήπως χτυπήσει ούτος 5 λεπτά μετά την ωρισμένην ώραν, παρατηρούν αυτόν κατά την ώραν της αναχωρήσεώς του εκ του Σχολείου, έχουν αναρτημένα τα εορτολόγια εις τας οικίας των μήπως απουσιάση ο διδ)λος μη εξαιρεσίμον ημέραν, απαιτούν την τακτικήν φοίτησιν του διδασκάλου εν τη εκκλησία κατά τας Κυριακάς, εορτάς και καθ' όλην την Μεγάλην τεσσαρακοστήν, εμποδίζουν ημερησίας εκδρομάς προφασιζόμενοι ότι οι παίδες των είναι πάντοτε έξω, απαιτούν να έχουν εις την διάθεσίν των το περιεχόμενον του αγροκηπίου, να εορτάζουν οι διδάσκαλοι δι' εξόδων των τας Σχολικάς εορτάς, να εκφωνή ο διδ)λος εις τα πλήθη πανηγυρικούς και όχι προς τους μαθητάς, να μη απομακρύνηται ο διδ)λος της έδρας του και αν ακόμη δεν έχει μάθημα, και...και προς τούτοις αποκτούν σήμερον και άλλο δικαίωμα προς βλάβην και εξευτελισμόν των δυσμοίρων διδασκάλων, ίνα κατά μήνα γνωρίζωσι τοις κ. Νομαρχιακοίς Επιθεωρηταίς πόσας ημέρας έμεινε κλειστόν το Σχολείον και πως εγένετο η φοίτησις εν τη Εκκλησία. Τι γίνεται τώρα με αυτό το μέτρον; απερίγραπτον. Οι κ. Σχολικοί Επίτροποι ελλείπουν πάντοτε την ημέραν εις τας εργασίας των.

Ανάγκη λοιπόν ο διδάσκαλος να ζητή αυτούς εις τας οικίας των την νύχτα μαζώνων...υπογραφάς κατά κοινήν έκφρασιν. Επειδή δε κατά Νόμον αι μισθοδοτικά καταστάσεις ανάγκη να αποστέλλωνται κατά την 25^{ην} εκάστου μηνός συνοδευόμενοι υπό του εν λόγω πιστοποιητικού, ο διδ)λος εξέρχεται εις αναζήτησιν.....σχολικών Επιτρόπων από της 20^{ης}.

Πολλοί δε των κ.κ. Επιτρόπων ευφυέστεροι των αρμοδίων μας δεν εννοούν να υπογράψουν πριν παρέλθη ο μην, μήπως από της 25^{ης} μέχρι τέλους του μηνός απουσιάση ο διδ)λος. Ούτω αι καταστάσεις κατ'ανάγκην αποστέλλονται την 1^{ην} και 2αν του επομένου μηνός, επιθεωρούνται την 5^{ην} και 6^{ην}, εκδίδονται τα εντάλματα πληρωμής την 10^{ην} και ο ατυχής τεσσαρακοντάδραχος οικογενειάρχης διδάσκαλος διέρχεται τας Απόκρεω, και το Πάσχα χωρίς...οβολόν.

Νομίζω ότι πρέπει πλέον σύμπας ο διδασκαλικός κόσμος να εξεγερθή απ' άκρου εις άκρον της Νήσου να ζητήσει δε μιá φωνή διά της αγαπητής του «Ασπίδος» την παύσιν πλέον του εξευτελισμού των διδασκάλων. Είναι καιρός πλέον να παύση το κακόν.

Ποίος επιβλέπει τους λοιπούς δημοσίους υπαλλήλους; Είναι δημόσιοι υπάλληλοι και οι διδ)λοι ή όχι;

Μάρτιος 1911

Σ.Α ή Λ; »

104. Περιοδικό 'Ασπίδα', αρ. φύλλου 31, σελ. 4-5, Εν Χανίοις 30 Απρ. 1911
Άρθρο για την ακαταλληλότητα και αδιαφορία των μελών των Σχολικών Επιτροπειών

« ΑΙ ΣΧΟΛΙΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΙ

Ο υπ' αριθμόν 485 νόμος περί Παιδείας ορίζει εν άρθρω αυτού 125 ότι, αι ενοριακαί επιτροπείαι αποτελούσι και την Σχολικήν τοιαύτην, ης τα καθήκοντα διατυπούνται σαφώς και φιλανθρωπικώτατα, ως προς την λειτουργίαν του Σχολείου.

Να φροντίξη περί της καταστάσεως του Σχολείου, να επιπλώνη αυτό, να βοηθή εις την τακτικήν φοιτήσιν των μαθητών, να επιβλέπη την εργασίαν και διαγωγήν του διδασκάλου, να παρέχη εις τους απόρους την δωρεάν εκπαίδευσιν και να φροντίζη περί της καθαριότητος του Σχολείου. Εν συνόψει ο αυτός νόμος εν τω 11ω άρθρω αναφέρει ότι αι κοινότητες υποχρεούνται εις την ίδρυσιν του Σχολικού ιδρύματος.

Ο αναγιγνώσκων τον νόμον και μη γνωρίζων την εφαρμογήν τούτου θα νομίση ότι ευρίσκεται εις το μάλλον πεπολιτισμένον κράτος της Ευρώπης, εν ώ και ο απλουστάτος χωρικός ως πρωτίστην μέριμναν αυτού έχει την πραγματικήν εκπαίδευσιν του τέκνου του και ουχί διά σωρείας άρθρων εν τω νόμω ανεφαρμοστών εν τη πραγματικότητι.

Και ελάχιστα, εξ' όσων εντέλλονται, εξετέλεσαν, αι πλείσται, αν όχι όλαι, των σχολικών επιτροπειών. Εις ποίον χωρίον αυθορμήτως η σχολική επιτροπεία εμερίμνησε περί ιδρύσεως Σχολικού οικήματος, ανεκτού διά την υγείαν των παιδών, ή περί της καταστάσεως και λειτουργίας αυτού ; Ποία δε συνέτρεξε τον διδάσκαλον εις το έργον του ή κατέστησε γνωστήν ή διεμαρτυρήθη εις τους αρμοδίους διά την επίμεμπτον διαγωγήν του διδασκάλου ή παρέσχε την δωρεάν εκπαίδευσιν εις τους απόρους ; Ελάχισται, ομολογούμεν μετά πεποιθήσεως. Και βλέπομεν σήμερον εν τω δυσμοίρω τούτω τόπω, τας αθώας, ψυχάς τους μέλλοντας στρατιώτας, την ελπίδα του μεγαλείου και της δόξης της πατρίδος, να εκπαιδεύηται εις δωμάτια ανήλια, ετοιμόρροπα, κάθυγρα, τρώγλας σκοτεινάς αχρήστους και επιβλαβείς ακόμη και δ' άλογα ζώα.

Επρωτάθη άλλοτε η μετακίνησις του Σχολικού έτους, ίσως δε να μελετώνται ήδη και τα υπαίθρια μαθήματα προς θεραπείαν του κακού. Αλλ' αμφοτέρα ταύτα τα φάρμακα δεν είναι δυνατόν να επουλώσωσι τας εκ των σχολικών κτηρίων ανιάτους πληγάς, ένεκα της ποικιλότητος του κλίματος εν Κρήτη. Απαιτούνται σχολικά οικήματα ανεκτά. Και προς ίδρυσιν τοιούτων, απαιτείται φροντίς και δαπάνη εκ μέρους των σχολικών επιτροπειών αίτινες πρέπει κατ' ακολουθίαν να κατανοώσι το ύψος του καθήκοντος αυτών και τον προορισμόν του Σχολείου.

Τι θα περιμένωμεν όμως από σχολικούς επιτρόπους ιδιοτελείς, αδιαφορούντας διά την λειτουργίαν του σχολείου ; Οποίαν επίπλωσιν θα περιμένωμεν διά τα σχολεία, παρά σχολικών επιτρόπων, οίτινες δεν τολμώσιν ουδ' ένα υαλοπίνακα να θέσωσιν εις το παράθυρον του Σχολείου, ίνα μη τα τέκνα των ριγώσιν εκ του ψύχους ; Οι πλείστοι τούτων θεωρούσι το σχολείον ως τιμάριον του διδασκάλου και ως ιδιαίτερον τσιφλίκιον αυτού, δι' ό ουδείς άλλος πρέπει να ενδιαφέρεται, το δε καθήκον των, ως βάρος αδικώς ανατεθέν αυτοίς.

Οποίαν επίβλεψιν θέλετε να εξασκήση σχολική επιτροπεία, επί της τακτικής φοιτήσεως των μαθητών και επί της ευδοκίμου λειτουργίας του Σχολείου, όταν ευρίσκονται σχολικοί επίτροποι απειλούντες διά ραβδισμών τον διδάσκαλον, διότι κατήγγειλε μαθητάς, φίλους αυτών, ατάκτως φοιτώντες ή μη προσελθόντας διόλου, κόπτονται δε εν τω δικαστηρίω ως δικολαβίσκοι, αυτοί ούτοι, προς αθώωσιν φίλων των, οίτινες κατέστρεψαν τα δενδρύλλια του Σχολικού κήπου ;

Από τίνας σχολικούς επιτρόπους περιμένει η αρμοδία Διεύθυνσις πληροφορίας διά την λειτουργίαν του σχολείου και την δράσιν του διδασκάλου, αφ' ού ουδ' άπαξ του έτους λαμβάνουσι τον κόπον να επισκεφτώσι το σχολείον, ει μη εάν θέλωσι να επιβληθώσιν εις τον διδάσκαλον να παραλείψη το καθήκον του, κρίνουσι δε την εργατικότητα του διδασκάλου εκ της καθημερινής τακτικής κρούσεως του κώδωνος ;

Ο θεσμός των σχολικών επιτροπειών ηστόχησεν επιβλαβέστατα και είναι ανάγκη όπως οι αρμόδιοι σκεφτώσι διά καταλλήλου νομοθετήματος να διορθώσωσι το κακόν.

Διατί να βλέπωμεν σήμερον σχολικούς επιτρόπους αγνοούντας να θέσωσι και αυτήν την υπογραφήν των, λογίους δε πολλάκις εις έκαστον χωρίον ή και διδασκάλους, οίτινες υπέρ τινα και άλλων και άλλον γνωρίζουσι τας ανάγκας και τον προορισμόν του Σχολείου, να μη αναλαμβάνωσι την υποχρέωσιν ταύτην; Ελπίζομεν ότι, όταν οι μάλλον πεπαιδευμένοι εκάστου χωρίου προτιμώνται ως σχολικοί επίτροποι, δεν θα ανέχωνται ποτέ να μη προμηθεύωσι διά το σχολείον ουδέ εν κάθισμα, και να έχωσι καταδικάσει τον διδάσκαλον εις αιωνίαν ορθοστασίαν, τους δυστυχείς δε μαθητάς εις ανηλίους και καθύγρους κατακόμβας να εκπαιδεύονται.

Παρατηρούμεν προσέτι ότι την σχολικήν επιτροπήαν, εις πολλά σχολεία αποτελούσι πάσαι αι ενοριακαί επιτροπείαι των χωρίων της σχολικής περιφέρειας. Μεταξύ τούτων πολλάκις, προκειμένου περί σχολικής εργασίας, συμβαίνουσι φοβεραί διαμάχαι προς βλάβην του σχολείου. Φρονούμεν ότι, όταν αι σχολικαί επιτροπείαι απαρτίζονται από μάλλον ευπαιδευτους πολίτας, εξ ών απαραίτητος να θεωρήται ο διδάσκαλος της Σχολικής περιφέρειας, να υπέχωσι δε ευθύνας ουχί μόνον ηθικάς αλλά και υλικάς, διά πάσαν παράλειψιν σχολικής εργασίας, προτείνονται δε οι τοιούτοι υπό του οικείου επισκόπου της σχολικής περιφέρειας, όστις αμεσώτερον γνωρίζει τους φιλοπροόδους και δραστηρίους, η όψις η οικτρά των σχολικών πραγμάτων θα βελτιωθή. Γεννάται ήδη η απορία πως θα δύνανται αι τοιαύται σχολικαί επιτροπείαι να λαμβάνωσι παρά των ενοριακών ταμείων τας απαιτουμένας δαπάνας δια σχολικάς ανάγκας ; Διά μιας αιτήσεως προς την Αν. Ενοριακήν επιτροπήαν, ήτις θα διατάσση αμέσως τον ταμίαν της ενοριακής επιτροπείας, δυνάμει εντάλματος. Επιτραπέιτω μοι να είπω ότι αι ενοριακαί περιουσίαι αφέθησαν ανεξέλεγκτοι πανταχού, ένεκα τούτου δε παρατηρείται και φοβερός ανταγωνισμός προς κατάληψιν της θέσεως του ενοριακού επιτρόπου. Έλεγχος διά τον φόβον και την αφοβίαν !

Ευεργετικόν κατ' εμέ θα ήτο διά την ηθικήν αξιοπρέπειαν του διδασκάλου, εάν επί της διαγωγής τούτου και επί της δράσεώς του είχε δικαίωμα επιβλέψεως και ο επίσκοπος της σχολικής περιφέρειας. Αφ'ού μάλιστα δι' ένα και τον αυτόν τελικόν σκοπόν εργάζονται διδάσκαλος και επίσκοπος, εμφορείται δε και ούτος, όπως και εκείνος υπό του αυτού ενθέου ζήλου διά την εκπαίδευσιν του ποιμνίου του, ποθεί δε και επιδιώκει ταύτην.

Ελπίζομεν ότι θα ληφθώσιν υπ' όψιν των αρμοδίων τα υποδεικνύόμενα μέτρα διά την βελτίωσιν των σχολικών ημών πραγμάτων.

Εν Μέσα Λασήθι.

Αντώνιος Ι. Σφακιανάκης
Δημοδιδάσκαλος ».

105. ΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΑΓΡΟΚΗΠΙΑ περιοδικό Ασπίς αρ. φύλ. 24, Εν Χανίοις τη 30 Δεκεμβρίου 1910 (του Γεωργίου Φ. Δαφέρμου)

« Ο νόμος 485 συνιστά εις τας κοινότητας να παραχωρώσι τοις Δημοτικοίς Σχολείοις γαίας, δι' αγροκήπια καταλλήλους, απειλεί δε εν εναντία περιπτώσει κλείσιμον της σχολής. Αλλ' μ' όλην την αυστηρότητα του νόμου, ούτε αξιόλογα σχολικά αγροκήπια έχομεν, ούτε η ολίγον αστεία, ανεφάρμοστος άλλως τε, διάταξις της τιμωρίας επεβλήθη, διότι βεβαίως οι εκάστοτε ιθύνοντες, κατανοούντες το αδύνατον δεν επεχείρησαν την εφαρμογήν. Και όμως ο μεν νόμος εξακολουθεί απειλών δίκην Δαμοκλείου σπάθης, οι διδάσκαλοι καταγγέλουσι κατ' έτος την έλλειψιν αγροκηπίων, ουδείς δε πολιτευτής ή κυβερνήτης εσκέφθη μέχρι τούδε να προτείνη την τροποποίησιν της ποινής ή να ζητήσει την επιβολήν. Επιτέλους δ' όμως το σπουδαιότατον τούτο ζήτημα δέον ν' απασχολήση πάντας και να λυθή διά νόμου.

Αλλά θα παρατηρήσει αποκεντρωτικός τις ότι επιζητούμεν πανταχού την κυβερνητικήν επέμβασιν προς περιορισμόν των λαϊκών ελευθεριών. Και όμως πας όστις έζησε επί πολλά έτη εν μέσω αγροτικών πληθυσμών και εμελέτησε τας ιδέας και τα φρονήματα αυτών δύναται να γνωμοδοτήσει, ότι ουδέν σχεδόν κοινωφελές έχει να προσδοκά η Κυβέρνησις του τόπου εξ ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Εν χώρα ένθα η μοιρολατρία προς τας φυσικάς δυστυχίας (οίον επιδημίας αφορίας κ.τ.λ.) έχει αναχθή εις θρησκευτικόν δόγμα « το γραφτό και το τυχερό », ένθα ο ατομισμός και η οικονομική δυσπραγία έχει απορροφήσει πάσαν υψηλοτέραν σκέψιν, ουδέν δύναται να γίνη άνευ επεμβάσεως των ανεπτυγμένων και των Κυβερνώντων. Ο λαός ημών ομοιάζει, κατά τον Σωκράτη, προς ίππον ισχυρόν αλλά νωθρόν δεόμενον κέντρου δραστηρίου προς εξέγερσιν. Τώντι, άμα τις υποδείξη αυτώ το ορθόν, παραδέχεται τούτο και επικροτεί. Αλλ' έως εδώ φθάνει η κίνησις και πάλιν νάρκη καταλαμβάνει αυτόν. Αλλά και ο ατομισμός εκυριάρχησεν, ώστε το κοινόν συμφέρον να θεωρείται αδιάφορον. Εντεύθεν και η αδιαφορία προς την διεύθυνσιν των κοινών εν τοις πλείστοις χωρίοις. Κατά τας εκλογάς λ.χ. των προκρίτων δεν επιζητούσιν οι ικανοί πράγματι την διεύθυνσιν των κοινών, αλλ' ως επί το πλείστον οι επιτήδειοι και υστερόβουλοι. Αφού δ' άπαξ εκλεγή τις εν τοιαύτη θέσει γίνεται απόλυτος κύριος εις ουδένα λογοδοτών και ουδενός την συμβουλήν ακούων. Ο δε λαός ο εκλέξας αυτόν ; Μεμψιμοιρούσι μεν έκαστος κατ' ιδίαν αλλά δεν συναισθάνεται την δύναμιν και επιβολήν αυτών επί του παρεκτραπέντος εντολοδόχου. Παρεξέβην του θέματος ούτινος, ηρξάμην, ίνα δείξω ότι η Κυβέρνησις δεν έχει πολλά να περιμένη περί της εξυπηρετήσεως των κοινών παρά των ιδιωτών, επομένως και περί εξευρέσεως αγροκηπίου, περί επιπλώσεως των σχολείων και τόσων άλλων, άτινα αναθέτει ο νόμος εις την πρόνοιαν των κοινοτήτων. Χωρίς δε να συζητήσωμεν ουδόλως το ζήτημα της χρησιμότητας των σχολικών αγροκηπίων, από γεωργικής απόψεως διά την βελτίωσιν και διάδοσιν πολλών φυτών διά τούτων, παρατηρούμεν, οπόσην ζημίαν υφίστανται οι παίδες της κατ' εξοχήν γεωργικής ταύτης χώρας, βλέποντες εν τοις σχολείοις περιφρονουμένην μονονουχί την γεωργίαν, άτε διδασκόμενοι άπαξ της εβδομάδος τας στοιχειοδεστάτας γνώσεις της γεωργίας εντός της αιθούσης της σχολής (λόγια και πλέον ού). Αλλά και έκαστος ημών των διδασκάλων ενθυμούμεθα κατά την εν τω διδασκαλείω μαθητείαν, οποία χρυσά όνειρα επλάττομεν περί πολλών σχολικών ζητημάτων και δη περί αγροκηπίων. Άνω των 20 ειδών σπόρους καλλωπιστικών φυτών είχον προμηθευθή κατά το τελευταίο έτος των σπουδών μου εκ του κήπου του διδασκαλείου και εκ του γεωργικού σταθμού Ηρακλείου. Και άλλοι συμμαθηταί μου τ' αυτό έπραττον, τινές δε και καταβολάδας έλαβον σπανίων φυτών εν δοχείοις μικροίς οίον φουξίας και ίων. (Τα ία το πρώτον εγνώρισα εκεί και όμως το όνομα αυτών διδάσκειται εν αρχή του έτους εν τη α' τάξει !!) Και εφαντάζετο έκαστος ημών εαυτόν καλλιεργούντα διά της βοηθείας των μαθητών του ανθώνας, σπάνια φυτά βιομηχανικά ή καρποφόρα και διαδίδοντα ταύτα εν τοις χωρίοις. Αλλ' αφού διωρίσθη έκαστος ημών εν τινι χωρίω απήντησε την σκληράν πραγματικότητα. Ιστορίαν δύναμαι να γράψω περί των υπέρ αγροκηπίου προσπαθειών μου ουδέν τέλος κατορθώσας.

Εν τοις πλείστοις χωρίοις υπάρχει μεγάλη έλλειψις ιδίως μωρεών. Αι εργατικάι γυναίκες των χωρίων μας δεν οκνούσι πολλάκις, ίνα θρέψωσι τους μεταξοσκώληκας αυτών, να μεταβώσιν ώρας ολοκλήρους εις μακρινά χωρία προς προμήθειαν μωρεοφύλλων. Και μ' όλα ταύτα οι γεωργοί μας δεν τολμώσι να φυτεύσωσι μορέας διά τον λόγον ότι δεν ευρίσκουσι έτοιμα φυτάρια. Ιδού φυτόν, όπερ ηδύνατο να διαδοθή διά του αγροκηπίου. Και μόνον τούτο; Αλλ' εγώ είχον ιδιοτρόπους ιδέας έτι περί αγροκηπίου. Οτι δηλ. θα εξεμεταλλευόμεν τα προϊόντα τούτου υπέρ του σχολείου, και ότι ούτω θα επρομηθευόμεν λιπάσματα, γεωργικά εργαλεία εύωνα και τέλος θα εσημάτιζον εν αποθεματικόν, διά το ταμείο του σχολείου εξ ού πολλά θα

επρομηθεύετο έπιπλα παραιτούμενον της προς τους ενοριακούς επιτρόπους επαιτείας. Εννοείται ότι και κόπος μείζων απαιτείται και αφιλοκέρδεια περί την διαχείρισιν, αλλά τα τοιαύτα δεν πτοούσιν άνθρωπον εντεταλμένον την διαπαιδαγώγησιν του λαού.

Το συμπέρασμα πάντων τούτων είναι ότι τα αγροκήπια είσιν απαραίτητα και οι ιθύνοντες δέον να σκεφθώσιν ανυπερθέτως προς εξεύρεσιν τούτων. Ημίν δε τοις διδασκάλοις απόκειται να υποστηρίξωμεν την ιδέαν ταύτην.

Εν Ανωγείοις Δ)βριος 1910

Γεώργιος Φ. Δαφέρμος ».

106. Περιοδικόν Ασπίς αρ. φύλλου 25, έτος Β΄, Εν Χανίοις τη 15 Ιανουαρίου 1911

ΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΑΓΡΟΚΗΠΙΑ

Εν τω υπ' αρ. 24 και χρονολ. 30 Δ)βριου 1910 φύλλω της φίλης «Ασπίδος» ο φίλος κ. Γ. Δαφέρμος ωμίλησε πολύ ορθώς περί της αμελείας των κοινοτήτων, όσον αφορά τα σχολικά αγροκήπια. Αλλά θα παρατηρήση τις, ότι εν πολλοίς χωρίοις υπάρχουσιν αγροκήπια και όμως ή ουδόλως ή ατελέστατα καλλιεργούνται. Ουδεμία δε ωφέλεια προκύπτει εκ της καλλιεργείας τούτων, αν εξαίρεση τις την, ως εκ της υπαίθρου διαμονής, προσγινομένην εις το σώμα. Αν υπάρχουν παραδείγματα ευδοκιμήσεως αγροκηπίων, αυτά, μου φαίνεται, είναι μεμονωμένα και επομένως θα αποτελούν εξαίρεσιν. Ο γενικός κανών είναι ότι όλα απέτυχον. Ποίος ο λόγος ;

Πολλά δυσκολία παρουσιάζονται εις τον διδάσκαλον τον θέλοντα να καλλιεργήση αγροκήπιον. Η πληθώρα πρώτον της ύλης του αναλυτικού προγράμματος απορροφά τας ώρας ώστε ολίγαι μένουں διαθέσιμοι διά το αγροκήπιον. Θα ειπήται ότι ο καλός διδάσκαλος ευρίσκει ώρας. Αλλά σκεπτόμεθα σοβαρώς περί αγροκηπίων όταν καλλιεργώμεν με μαθητάς ; Το όργωμα αγρού με δετείς ή 10ετείς παιδας δύναται να ονομασθή καλλιέργεια ; Υπάρχουν βεβαίως εν τω αγροκηπίω εργασίαι διά τους μαθητάς ποικίλαι και τερπναί (φύτευμα, σκάλισμα, πότισμα, καθάρισμα) αλλ' υπάρχουν και εργασίαι δι' άλλας στιβαρωτέρας ή των μαθητών χείρας.

Έπειτα το αγροκήπιον απαιτεί λιπάσματα. Πού να εύρη αυτά ο διδάσκαλος ; Και αν ευρίσκη ζωϊκά τοιαύτα, πως θα πειραματισθή με τα χημικά λιπάσματα, και πώς θα αποδείξη την ωφέλειαν τούτων ; Εις ποίον θα εγκαταλίπη κατά τας διακοπάς των μαθημάτων την επιμέλειαν του αγροκηπίου ; Εις τας κοινότητας ; Αλλ' αύται ουδεμίαν προσοχήν δίδουσιν. Επομένως όσα εκ των σπορείων του υπομείνωσι τας επιδρομάς των διαφόρων ζώων, θα υποκύψωσιν ασφαλώς εις τας καυστικές ακτίνας του καλοκαιρινού ηλίου.

Ας μοι επιτραπή να αναφέρω και τελευταίον τινα λόγον ότι οι κ.κ. κύριοι Επιθεωρηταί ουδέποτε έδειξαν ενδιαφέρον διά την εν τω αγροκηπίω εργασίαν.

Δι' όλα αυτά φρονώ ότι τα σχολικά αγροκήπια δεν έφερον τους προσδοκωμένους καρπούς. Μοι φαίνεται λοιπόν ότι αντί να καταναλίσκηται τόσον χρήμα διά τα κυβερνητικά αγροκήπια άνευ ουδενός αποτελέσματος, ως επί το πλείστον, θα ήτο καλύτερον να παρέχεται πίστωσίς τις εις τα σχολεία, δι' ής να δύνανται οι διδάσκαλοι να εκτελώσι την πρώτην καλλιέργειαν εν τω αγροκηπίω και να αγοράζωσι τα αναγκαία λιπάσματα ή εργαλεία.

Αν ούτω γίνη, παρακολουθείται δε η εν τοις αγροκηπίοις εργασία και υπό των εν εκάστω νομώ διωρισμένων γεωπόνων, ανατεθή εν άλλοις λόγοις η συχνή επιθεώρησις αυτών εις αυτούς και εγκαταλειφθή η επιμέλεια του αγροκηπίου εις τον ζήλον του διδασκάλου και των μαθητών, ου μόνον τα σχολεία διά των εισπράξεων εκ των προϊόντων του αγροκηπίου ολίγον κατ' ολίγον θα πλουτισθώσιν, αλλά και οι χωρικοί οίτινες οφθαλμοφανώς θα βλέπωσι την υπεροχήν των νέων μεθόδων και λιπασμάτων εν συγκρίσει προς τας παλαιάς, πολλά έχωσι να ωφεληθώσι.

Σπήλι τη 16 Ιανουαρίου 1911,

Ι. Θ. Βαλλεργάκης »

107. Περιοδικό 'Ασπίς', τεύχος 33, Ν. Β. Πιμπλή
 « ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟΝ ΜΑΣ ΖΗΤΗΜΑ
 ΤΟ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ
 Συνέχεια εκ του 30^{ου} φύλλου

«... Διά να καταστή λοιπόν απλουστέρα, ευκολοτέρα και πρακτικωτέρα η εκμάθησις και η χρήσις της γλώσσης-γλώσσης επί τοσούτων, εννοείται πλουσίας εις λέξεις και φράσεις ώστε να δύναται έκαστος ου μόνον να εκφράζη τα διανοήματα, τας εντυπώσεις και τα συναισθήματά του ελευθέρως, ευχερώς και τελείως, αλλά και να εννοή ομοίως τα των άλλων εις οίαν δήποτε κοινωνικήν βαθμίδα ανήκων και οίας δήτινος τυχών μορφώσεως-επιβάλλεται ημίν από της στοιχειώδους λογικής και φρονήσεως όχι μόνον να έχωμεν αενάως υπ' όψιν τους νόμους της γλωσσικής εξελίξεως, το αείρροον αυτής, την αλλοιωτικήν επ' αυτής επίδρασιν του χρόνου και των συνθηκών του βίου, προς άς θα προσαρμόζηται αναγκαίως εκάστοτε η γλώσσα, αλλά και να μη απομακρυνόμεθα των ψυχολογικών και παιδαγωγικών αξιωμάτων, ουδέ των ιστορικών νόμων. Κατά ταύτα οφείλομεν, ίνα μη ασκόπως βαίνωμεν και μάτην μοχθώμεν, να γνωρίζωμεν ου μόνον το σημείον από του οποίου θα αρχίζωμεν την διδασκαλίαν της γλώσσης, ου μόνον την οδόν την άγουσαν ταχύτερον και ακοπώτερον, αλλά και το σημείον εις ό θα τερματίσωμεν την πορείαν ταύτην, βέβαιοι όντες ότι μόνον ούτω θα καταλήξωμεν εις την επιτυχίαν του σκοπού ημών.

Είναι και εις τυφλούς προφανές ότι το εν τω οίκω και τη κοινωνία άνευ κεκτημένων γλωσσικών υλικόν θα αποτελέση την βάσιν της πορείας και της συστηματικής εργασίας του σχολείου και ότι η περιφρόνησις του υλικού τούτου προφανώς αποτελεί άμετρον αφροσύνην.

Έτι μάλλον προφανές είναι ότι οδός άγουσα ευθέως και ομαλώς, φυσικώς και αβιάστως προς την εκμάθησιν της γλώσσης είναι η προσφέρουσα λέξεις και φράσεις αναλόγους προς την αντίληψιν, την κρίσιν, την φαντασίαν, τα συναισθήματα και τας ανάγκας των ανθρώπων, άτινα πάντα εισίν ανόμοια από ηλικίας προς ηλικίαν και από κοινωνίας εις κοινωνίαν.

Προφανέστατον τέλος είναι ότι το τέρμα της γλωσσικής των Ελληνοπαίδων μορφώσεως διά τον απέραντον πλούτον της γλώσσης, υπό εννιαίαν μορφήν λαμβανομένης, δεν δύναται να έχη διαμέσους τινάς σταθμούς αντιστοιχούς προς την ιστορικήν αυτής εξέλιξιν, και αποστάσεις αναλόγους προς τα έτη της εν τω σχολείω παιδεύσεως· τοιούτοι δ' είναι εις μεν, ο πρώτος, αφού διανυθή εξαετής παιδευσις εν τω δημοτικώ σχολείω, έτερος δε, ο δεύτερος εξαετής εν τω Γυμνασίω και έτερος, ο τρίτος, πενταετής εν τη Φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου οίς έπεται το τελικόν τέρμα διά σοβαράς διατριβής και μελετών γλωσσολογικών βαθυτάτων και πολυχρονίων. Τότε δε και μόνον δύναται νε λεχθή δικαίως πως ότι επραγματοποιήθη υπό τινος ολοκληρωτικώς η γλωσσική παιδευσις εν τη Ελληνίδι γλώσση.

Πλην εν τω παρόντι σκοπούμεν να διατρίψωμεν ουχί περί την πλήρη γλωσσικήν παιδευσιν του ατόμου ώστε να καταστή τούτο επιστημονική κορυφή εις τον κλάδον τούτον των επιστημών, αλλά μόνον περί την γενικήν παιδευσιν, ήν οφείλει να παρέχει το Κράτος διά των δημοτικών σχολείων εν διαστήματι εξ ετών, όπως καταστή ο ελληνόπαις ικανός εις την νόησιν και τον χειρισμόν της λαλουμένης και γραφομένης συγχρόνως γλώσσης κατά πάσας τας εκφάνσεις και τας εκδηλώσεις του ατομικού, του κοινωνικού και του εθνικού αυτού βίου.

Γενικώς λοιπόν τοιούτον, καθ' ημάς, οφείλει να είναι το διέπον τα της γλωσσικής μορφώσεως σύστημα.

Ειδικώς δε περί των διδακτικών βιβλίων, ως μέσων δι' ὧν σκοπεῖται ἡ μόρφωσις αὐτή, ἀφοῦ προηγουμένως ὑπεδείξαμεν τὰ τρωτά αὐτῶν σημεῖα, θ' ἀσχοληθῶμεν διὰ βραχέων ἐν τέλει ἐπὶ τῆ βάσει δε τῶν μέχρι τούδε εἰρημένων.

α'.) Το ἀναγνωστικόν βιβλίον τῆς Α' τάξεως.

Χωρίς οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ ἐπιτρέψωμεν τινὶ ὅπως ἐκλάβῃ ἡμᾶς ὑποστηρικτὰς τῆς χυδαίας ἐκφράσεως τοῦ λόγου, ἐτι δε μᾶλλον τοῦ μαλλιαροῦ κατασκευάσματος, ἀλλὰ διὰ λόγους ὅλως ψυχολογικοῦς καὶ καθαρῶς παιδαγωγικοῦς, φρονούμεν ὅτι ἡ πρώτη ἀνάγνωσις πρέπει νὰ διδάσκεται διὰ λέξεων καὶ φράσεων γνωστῶν εἰς τοὺς παῖδας καὶ ὅτι γλῶσσα τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου τῆς πρώτης τάξεως πρέπει νὰ εἶναι αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἐν τῷ οἴκῳ καὶ τῇ κοινῶνιᾳ παρ' οἷς ἀνατρέφεται ὁ παῖς ομιλουμένη.

Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἀγεί εἰς τὰ ἐξῆς πρωτίστως συμπεράσματα :

- 3) Ὅτι τὸ βιβλίον τῆς πρώτης ἀναγνώσεως θὰ εἶναι γλωσσικῶς διάφορον ἀπὸ τὸν εἰς τὸν τρόπον.
- 4) Ὅτι διὰ νὰ εἶναι ὁμοιόμορφον δεόν νὰ περιέχῃ λέξεις καὶ φράσεις πανελληνίως γνωστὰς, οὐχὶ κατόπιν διδασκαλίας ἐν τῷ σχολεῖῳ ἀλλ' εὐθύς ἀπὸ τοῦ οἴκου καὶ τῆς κοινῶνιᾳς.
- 5) Ὅτι λεκτικὸς τύπος ἀρμόζων θὰ εἶναι μόνον ὁ ἀνεὺ ἐρμηνείας γνωστὸς καὶ καταληπτὸς ἐκ τοῦ οἴκου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν κοινῶνιᾳς.
- 6) Ὅτι ἐξ' αὐτοῦ δὲν ἀποκλείονται Ἀλβανικαί, Ἰταλικαί, Τουρκικαί, Ἀραβικαί, καὶ ἐν γένει ξενόγλωσσοι λέξεις καὶ τύποι παρὰ τοὺς Ἑλληνικοῦς τῶν ὁποίων ἐκ γλωσσικῆς πενίας ποιεῖται μοναδικῶς χρήσιν ἡ ἐκασταχοῦ Ἑλληνικὴ οἰκογένεια πρὶν ἢ μεσολαβῆσῃ τὸ σχολεῖον.
- 7) Ὅτι οἱ παῖδες ἐκ τῶν οὕτω συντεταγμένων ἀναγνωστικῶν βιβλίων θὰ προσκτώνται ἀνεὺ δυσχερείας γλωσσικῆς γνώσεως πραγματικὰς πολλὰς καὶ ποικίλας, θὰ κατευθύνωνται δε ταχέως πρὸς τὸν κύριον σκοπὸν τοῦ μαθήματος.
- 8) Ὅτι γλῶσσα καταληπτὴ, ὁμαλῶς καὶ ἀβιάστως ρέουσα, μετὰ καταλλήλου ἐκλογῆς τῆς διδακτέας ὕλης πρὸς πραγματικὴν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν, προκαλεῖ ἀμεσον τὸ ἐνδιαφέρον, ἐξεγείρει τὴν φαντασίαν, ἐντείνει τὴν προσοχὴν, διαθρύπτει τὴν φιλοτιμίαν, προκαλεῖ εὐγενὴ ἀμμιλαν, γεννὰ τάσιν καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν μάθησιν, ἀληθὴ δε στοργὴν πρὸς τὸ βιβλίον, καθιστάμενον οὕτω ἀχώριστος φίλος καὶ σύντροφος τοῦ βίου ὅλου.
- 9) Ὅτι γλῶσσα στρυφνὴ, δυσνόητος ἢ καὶ ἀκατάληπτος γεννὰ ἀπέχθειαν καὶ μῖσος οὐ μόνον πρὸς τὸ βιβλίον ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ σχολεῖον, ἀπογοητεύει, καταπονεί καὶ ἀναταράσσει τοὺς παῖδας, προκαλεῖ δ' ἀντίδρασιν, ὡς ἐξ ἐνστίκτου αὐτοσυντηρησίας τῶν σωματικῶν, ψυχικῶν καὶ νοητικῶν φυσικῶν δυνάμεων τοῦ παιδός, πάσχοντος ὡς ὁ στόμαχος ὑπὸ τροφῆς ἀκαταλλήλου, καμπτομένου καὶ στένοντος ὡς οἱ ὄμοι καὶ τὰ υποζύγια ὑπὸ βαρὺ καὶ δυσβάστακτον φορτίον, ἐπαναστατοῦντος δε καὶ ἐξανισταμένου ὡς ὁ ἵππος καθίσταται δύστροπος ὑπὸ ἀδέξιον ἀναβάτην καὶ ἀδεξιώτερον ἵπποκόμον καὶ κύριον.

Ἀπλότης λοιπόν, σαφήνεια καὶ εὐληπτότης λέξεων καὶ φράσεων εἶναι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ μεθοδικοῦ βιβλίου τῆς πρώτης ἀναγνώσεως.

(Ἔπεται συνέχεια)

N. B. Πιμπλῆς »

Φύλλο 34, Εν Χανίοις τη 30 Μαΐου 1911
(συνέχεια και τέλος)

Η μητρική λοιπόν διάλεκτος αφ' ενός και το αναγνωστικόν βιβλίον της πρώτης τάξεως αφ' ετέρου αποτελούσι διά τον Ελληνόπαιδα μίαν και την αυτήν γλωσσικήν βαθμίδα. Εάν εν αυτοίς υπάρχη διαφορά τις αυτή δεν αφορά την ουσίαν, την ποιότητα της γλώσσης, αλλά το ότι η μεν μητρική διάλεκτος διδάσκει την γλώσσαν προφορικώς, το δε αναγνωστικόν βιβλίον γραπτώς, η μεν διά φθόγγων, το δε διά συνθηματικών σημείων.

Απολύτως λοιπόν κυριαρχεί εν τω βιβλίω της πρώτης τάξεως ως πρώτη και κατωτάτη βαθμής γλωσσικής εξελίξεως, αποτελεί δε την αφετηρίαν της μαθήσεως, η μητρική διάλεκτος, ως το βιβλίον της έκτης είναι το τέρμα, ο πρώτος δηλ. διάμεσος σταθμός εν τη εκμαθήσει της γλώσσης.

Αρκούσαν δε διά την ηλικίαν ταύτην νομίζομεν την ύλην των νέων λέξεων και των νέων εννοιών την προφορικώς παρεχομένην κατά την διδασκαλίαν των διαφόρων μαθημάτων προς γλωσσικόν των παιδων πλουτισμό.

Ως γνωστόν δε εν τη αυτή τάξει το πρώτον αναγνωστικόν βιβλίον διαδέχεται δεύτερον προς μείζονα άσκησιν εν τη αναγνώσει, το οποίον ουδεμίαν επίσης πρέπει να παρέχη δυσχέρειαν γλωσσικήν, ως τον αυτόν σκοπόν επιδιώκον.

Όταν δε πλέον τούτω τω τρόπω οι παίδες καταστήσιν ικανοί ν' αναγιγνώσκωσιν απταιστώσ και ευχερώσ, τότε και μόνον, καθ' ημάσ, άρχεται η παρεμβολή λέξεων και φράσεων και τύπων νέων.

β') Τα αναγνωστικά βιβλία των λοιπών τάξεων

Η παρεμβολή αυτή άρχεται γιγνομένη από του αναγνωστικού βιβλίου της β' τάξεως ουχί εν αφθονία αλλά κατά δόσεις μικράσ και μετά πολλής επιμελείας.

Ου του παρόντος ν' ασχοληθώμεν εις την εξέτασιν του ποιού της ύλης, εξετάζομεν δε μόνον το ποιόν της γλώσσης. Επειδή δ' η επανάληψις των συλλογισμών υφ' ών αγόμεθα εις τας κρίσεις ταύτας καθιστά ανιαρόν πλέον το θέμα, διά τούτο προτιμώμεν να διατυπώσωμεν ως αξιώματα διά την συντομίαν τας γνώμασ ημών περί των βιβλίων όλων των τάξεων από της δευτέρας μέχρι και της έκτης.

Εν τη δευτέρα τάξει επικρατεί μεν και πάλιν η μητρική διάλεκτος, εισάγονται δε βαθμηδόν τα εν τω αναλυτικώ προγράμματι καθοριζόμενοι γραμματικοί και συντακτικοί τύποι συν αυτούσ δ' εγκατασπείρονται λέξεις εκ των μάλλον ευχρήστων εν τω καθ' ημέραν βίω, ουχί δ' όμως τόσαι τον αριθμόν, ώστε να καταπονώσι τον μαθητήν και να κατατρίβωσιν υπέρ το δέον τον χρόνον του διδασκάλου, δυναμένου να χρησιμοποιή τούτον επωφελέστρον.

Εν τη τρίτη τάξει επικρατεί και πάλιν η μητρική διάλεκτος, εισάγονται δ' όμως ου μόνον τύποι και συντάξεις, όσους και όσας ορίζει το αναλυτικόν πρόγραμμα προς διδασκαλίαν εν τη τάξει ταύτη αλλά και λέξεις νέαι, επίσης εκ των ευχρηστοτέρων εν τω βίω κατ' αναλογίαν δε πλείονες η εν τη Δευτέρα τάξει.

Εν τη τετάρτη τάξει το τυπικόν και η φρασεολογία εναλλάσσονται ισομερώσ και μετά προσοχής μεταξύ της μητρικής διαλέκτου και της καθαρευούσης εις ύφον ομαλόν, απλούν και απέριττον εισαγόμενου βαθμιαίως του εν τω προγράμματι οριζόμενου μέρους του τυπικού της γραμματικής της τάξεως ταύτης.

Εν τη πέμπτη τάξει επικρατεί μεν πλέον η καθαρεύουσα, δεν γίνεται όμως η μετάβασις αποτόμως, ουδ' αποσκορακίζεται η μητρική και εν γένει η δημόδης ίδια εκ των ποιημάτων, τα οποία εις πάντα τ' αναγνωστικά βιβλία θα περιλαμβάνωνται, αι δε νέαι λέξεις παρεμβάλλονται εν αφθονωτέρα δόσει.

Εν τη έκτη τάξει, εξαιρέσει των δημωδών ποιημάτων, η ύλη πάσα θα έχη τον τύπον, την σύνταξιν και το ύφος της καθαρευούσης άνευ αρχαϊσμών, στρυφνών δε, δυσνοήτων και

εξεζητημένων φράσεων. Ως συμπλήρωμα δε της γλωσσικής διδασκαλίας έρχεται εν τη τάξει ταύτη η ανάγνωσις περικοπών εκ του ευαγγελίου την γλώσσαν του οποίου εν τινι βαθμώ οφείλουσιν οι διδάσκαλοι να καταστήσωσιν ικανούς τους μαθητάς να κατανοώσι.

Ούτω καθ' ημάς συστηματοποιουμένης της γλώσσης των αναγνωστικών βιβλίων των δημοτικών σχολείων ου μόνον ελπίζομεν ότι αίρεται το ζήτημα της διγλωσσίας, αλλά και την πεποίθησιν έχομεν ότι ταχύτερον και ακοπώτερον και εν βαθμώ μείζονα θα καταστή νοητός και χρησιμοποιήσιμος καθ' όλον τον Ελληνισμόν, εκλαϊκευόμενος ο μόνος δυνατός γλωσσικός τύπος προς συνεννόησιν των απανταχού βιούντων Ελλήνων και ίδιας κατά τόπους διαλέκτους ομιλούντων. Των ιδιωμάτων τούτων η μεν γενίκευσις καθίσταται αδύνατος, η δε σαλατοποίησις, προς δημιουργίαν ζωντανής γλώσσης, ουδέ του γελοίου ουδέ του ανοήτου απέχει, ως μαρτυρούσιν αφ' ενός μεν τα κατά τον γλωσσικόν τούτον κυκεώνα γεγραμμένα βιβλία, αφ' ετέρου δε αι διαμαρτυρίαί και η εν γένει στάσις του Ελληνικού λαού κατά των τοιαύτα επιχειρούντων, ούς ουχί μόνον ως διαφθορείς της εθνικής γλώσσης, αλλά και ως σκότια όργανα εχθρών του έθνους, επιβουλευομένων την οντότητά του, δεν αποκνεί να εκλαμβάνη και διακηρύττη εν τω υπερβάλλοντι αυτού ζήλω προς διάσωσιν των ιδανικών της φυλής, ων εν δικαίως θεωρεί και την πάτριαν γλώσσαν, δι' ής εξωτερικεύθησαν αι ύψισταί ιδέαι και ενέργειαι του ανθρωπίνου πνεύματος, ού το κορύφωμα και το θαύμα εσαεί διατελεί το δαιμόνιον των προγόνων ημών πνεύμα, το Ελληνικόν, το αθάνατον.

Χανία Μάιος 1911

N. B. Πιμπλής »

109. « Μισθοδοσία Διδασκάλων »

Βασίλειον της Ελλάδος, Παράρτημα της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως εν Κρήτη, τεύχος Α', Εν Χανίοις τη 2 Νοεμβρίου 1911 – αριθ. 80 αρ. διατάγμ. 181

« Η εκτελεστική επιτροπή έχουσα υπόψιν.....αποφασίζει και διατάσσει : Κανονίζει την μηνιαίαν μισθοδοσίαν και τα επιμίσθια των εξής δημ)λων, αφ' ής ανέλαβον υπηρεσίαν κατά το τρέχον έτος, άτε εξακριβωθέντων των προσόντων των, ήτοι.

-
- III Εν τω νομώ Ηρακλείου
- 7) Του Γεωργίου Καρνομουράκι γ)μίου διδ)λου Παναγιάς Πεδιάδος εις δρ..... 55
 16) Του Εμμ. Μανουσάκι γ)μιου πρ. διδ)λου Δραπέτι Μονοφατσίου εις δρ..55
 17) Του Ιωάννου Βασιλάκι πρ. διδ)λου εις Καλύβια Μονοφατσίου εις δρ.40
 18) Του Ιωάννου Μπαριτάκη γ)μίου πρ. διδ)λου Ίνι Μονοφατσίου εις δρ.60
 19) Του Μιχαήλ Ψαρουδάκι β)μίου οριστ. διδ)λου Βουτουφού Μονοφατσίου.....75
 20) Του Δημητρίου Ε. Παπαδάκι προσ. Διδ)λου Πατσιδέρου Μονοφατσίου.....40
 33) της Αμαλίας Ζωγραφάκη γ)μίου προσ. Διδ)λου Κασταμονίτσας Πεδιάδος εις δρ.60
- V Εν τω Νομώ Λασηθείου
-10) Της Αγλαΐας Καμπανάκι γ)μίου προς. Διδ)λου Μουρνιών Βιάννου εις δρ...60
 11) Της Μαρίας Αποστολάκι προσ. διδ)λου Συκολόγου Βιάννου εις δρ.60
 ...24) του Ιωάνν. Σαββάκι προσ. διδ)λου Ασκών Πεδιάδος εις δρ.40
- Εν Χανίοις τη 4 Οκτωβρίου 1911.

Ο επί της Παιδείας Επίτροπος
 Γ.Κ.ΚΟΚΚΙΝΑΚΗΣ

»

110. « Συνοπτική κατάσταση της εν Κρήτη Δημοτικής εκπαίδευσεως » όπως δημοσιεύτηκε στο με αρ. 39 φύλλο του Β΄ τεύχους της 22 Ιουλίου 1910.

Η έκθεση για την περιοχή της Βιάννου

Η επαρχία Βιάννου διέθετε 11 Σχολεία Αρρένων και 4 θηλέων (Παρθεναγωγεία). Από τα 11 των αρρένων, 4 πολυτάξια και 7 μονοτάξια. Από τα πολυτάξια τα 3 ήταν Ανώτερα και το 1 διτάξιο. Από τα 7 μονοτάξια, 1 ήταν Α/βάθμιο, 4 Β/θμια και 2 Γ/θμια.

Από τα 4 παρθεναγωγεία (όλα μονοτάξια), το ένα ήταν πρωτοβάθμιο (Άνω Βιάννου) και τα 3 Β/θμια.

Όλη η Κρήτη διέθετε 483 Σχολεία αρρένων και 173 θηλέων συνολικά 566 σχολεία

Η επαρχία Βιάννου διέθετε 17 διδασκάλους και 4 διδασκάλισσες.

Από τους 17 διδασκάλους, 5 ήταν πτυχιούχοι (3 Α/θμιοι και 2 Β/θμιοι), 1 οριστικός (Γ/θμιος), 3 προσωρινοί (Γ/θμιοι) , 8 μαθηταί Γυμνασίου (5 Δ΄τάξεως, 2 Γ΄τάξεως και 1 Α΄τάξεως). Από τις διδασκάλισσες, μία ήταν απόφοιτος αρσακείου (Α/θμια) και 3 απόφοιτοι της Δ΄ τάξεως του Ανώτερου Παρθεναγωγείου.

Όλη η Κρήτη διέθετε 933 άτομα διδακτικό προσωπικό (688 διδασκάλους και 245 διδασκάλισσες).

Οι εγγεγραμμένοι μαθητές της επ. Βιάννου ήταν 999 και οι φοιτώντες 843. Από τους 999 μαθητές 778 η συντριπτική δηλαδή πλειοψηφία αγόρια, και 221 κορίτσια. Από τα 778 αγόρια φοιτούσαν 655 και από τα 221 κορίτσια φοιτούσαν τα 188. Στην Ε΄τάξη των Ανώτερων Σχολείων φοιτούσαν 62 μαθητές.

Το ποσοστό των απουσιαζόντων αγοριών ήταν 15,81% και των κοριτσιών 14,93%. Το ποσοστό των φοιτούντων αγοριών σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό της επαρχίας ήταν 9,12%, ενώ των κοριτσιών 2,61%. Τα αντίστοιχα ποσοστά σε επίπεδο Κρήτης ήταν : απουσιαζόντων 17,65% αγόρια και 20,00% κορίτσια. Φοιτώντων 8,04% αγόρια και 3,00 % κορίτσια.

Οι ετήσιες δαπάνες για την πληρωμή των 17 διδασκάλων ήταν 15.200 δραχμές και 3.200 δραχμές για την πληρωμή των 4 διδασκαλισσών. Οι δαπάνες κατ' εγγεγραμμένο μαθητή ήταν 19,53% και 14,11% για κάθε εγγεγραμμένη μαθήτρια. (20,90 το αντίστοιχο ποσοστό για τα αγόρια σε επίπεδο Κρήτης και 17,16 για τα κορίτσια). Για κάθε φοιτώντα μαθητή ήταν 23,35 δρχ και για κάθε φοιτούσα μαθήτρια 16,59 δρχ. (25,38 για τα αγόρια και 21,46 για τα κορίτσια σε επίπεδο Κρήτης). Η δαπάνη κατά κάτοικο ήταν 2,55 δρχ στην επαρχία Βιάννου όταν ο μέσος όρος για το νησί ήταν 2,68 κατά κάτοικο.

Από τα 15 διδακτήρια της επαρχίας τα 11 ήταν Κοινοτικά και τα 4 ιδιωτικά. Ο πληθυσμός της επαρχίας ήταν 7.181 κάτοικοι. Από τα λειτουργούντα Σχολεία 4, δεν πληρούσαν το νόμο ως προς τον αριθμό των μαθητών και κρινόταν υποβιβαστέα (3 αρρένων 1 θηλέων).

111. « Η εξάρτηση των διδασκάλων από την πολιτική » (& και των πολιτικών από τις ψήφους των διδασκάλων - Οι κακοδαιμονίες της συναλλαγής)
Εφημερίς «Ασπίς» Εν Χανίοις τη 15 Ιανουαρίου 1911 , αρ. 25

ΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΑ
ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΤΡΩΤΑ ΑΥΤΩΝ ΣΗΜΕΙΑ
(Άρθρο του Νικολάου Πιμπλή)

Β΄

«...Στερεότυπον επιχείρημα παντός σχεδόν πολιτευομένου και μικροκομματάρχου, όταν ανήκη εις την κρατούσαν μερίδα, κατά πολιτικών αντιπάλων, εάν συμβή να κατέχουσιν ούτοι πολιτικόν τι αξίωμα, είναι να κατηγορήσει αυτούς επί σκανδαλώδει αναμίξει εις πολιτικά ζητήματα, εις εκλογάς, εις ψηφοθηρίαν, εις συλλαλητήρια εκλογικά, εις αναφοράς και καταγγελίας κατά αντιθέτου και επί διαγωγή έστιν ότε ασυμβιβάστω προς την ηθικήν ή την αξιοπρέπειαν του αξιώματος. Τελικός σκοπός, όν ούτως επιδιώκουσιν, είναι ν' απολυθή, ή να μετατεθή, ή τουλάχιστον να τιμωρηθή πειθαρχικώς ο υπάλληλος, αντικαταστήση δι' αυτόν ευνοούμενός τις ποικιλοτρόπως παρασχών αυτοίς υπηρεσίαν τινά κομματικήν, επιδειχθή δε η επιρροή και η δύναμις των κατά ατιθάσσων υπαλλήλων, εναντιοφρονούντων αυτοίς, μη υπακουόντων τυφλώς και μη αφοσιουμένων εις τας ιδέας, τα τερτίπια και τα κέφια των, προς δε και ίνα διά των τοιούτων πίεςεων κρατώσιν εν τρόμω τους υπαλλήλους μεθ' όν έρχονται εις συνάφειαν, προσεταιρισθώσι δε τέλος την φιλίαν αυτών και καταστήσωσιν αυτούς πειθήνια όργανά των.

Οι αναμιγνυόμενοι εις τα παρασκηνακά των κομμάτων γνωρίζουσι καλώς όσα λέγομεν ενταύθα, όπως γνωρίζουσι και τα μέσα δι' όν επιδιώκουσι την εκπλήρωσιν των σκοπών των. Απαιτούσιν, απειλούσι, εκβιάζουσι, συκοφαντούσι,, ραδιουργούσι, δημιουργούσι σατανικάς σκευωρίας και πλεκτάνας, γράφουσι διατριβάς εις τας εφημερίδας και ταύτα οτέ μεν απ' ευθείας οι ίδιοι δι' επιστολών ή συνεχών ανεβοκατεβασμάτων προς τας διάφορους προϊσταμένας αρχάς, ή δι' επιθέσεως σφοδράς και επερωτήσεων από του βήματος της Βουλής και από των στηλών των εφημερίδων, οτέ δ' εμμέσως δι' ανωνύμων επιστολών ή δι' ενεργείας τρίτων προσώπων πιστώς και ταρτουφικώς εκτελώντων τας οδηγίας των.

Βεβαίως η κατάστασης αύτη ουδενός μεν αγαθού πρόξενος γίνεται, μυρίων δ' όσων κακών, διότι τα πάντα τείνουσι να ρυθμίζονται κατά τας ορέξεις και προς το συμφέρον ουχί του όλου αλλά του μέρους και διότι τείνει ούτω να δημιουργηθή εις λαόν ελεύθερον τάξις πολιτών ειλότων παρά τάξιν ετέραν πολιτών τυράννων εναντίον των αρχών του πολιτεύματος. Αι δε συνέπειαι της τοιαύτης πολιτικής κακίας εκδηλούνται ποικιλοτρόπως. Κλοπαί, καταχρήσεις, αδικίαι, παρανομίαι, παράλειψις καθήκοντος, θράσος, αδιαφορία και ασυνειδησία περί τα κοινά, ανομίαι, παραλυσίαι, αδικοπραγίαι, και εν γένει διαφθορά των πάντων άγουσα θάττον ή βραδύτερον εις την καταστροφήν της πατρίδος, εις την παρακμήν του κράτους. Αίρεται μεν η ευνομία, προάγεται δε η αταξία, ο αλληλοσπαραγμός, αι εμφύλιοι έριδες, η πολιτική αποσύνθεσις.

Υπάρχουσι βεβαίως πολιτεύομενοι χρηστοί και φιλοπάτριδες, ανώτεροι πάσης τοιαύτης τυπικής αντιλήψεως του καθήκοντος, οι οποίοι ασκούσι την πολιτικήν υπεράνω παθών και ιδιοτελείας εν ορθοφροσύνη, δικαιοσύνη και φιλαληθεία. Ουχί ως πατριδοκάπηλοι αλλ' ως έχοντες προς την πατρίδα υπέρτατον τοιούτο καθήκον. Πλην δυστυχώς οι τοιούτοι ελάχιστοι πάντοτε όντες αποκάμνουσιν ενωρίς, σπανιώτατα δε μόνον κατορθούσι ν' αναχαιτίζωσι τους πολλούς και να συγκρατώσιν από του κατηφόρου εις όν μεθ' ορμής ακατασχέτου φέρονται, ίνα τον εγωισμόν και τα ίδια αυτών συμφέροντα ικανοποιήσωσιν.

Εν τη πρωτοτύπω ημών πολιτεία ουδείς κλάδος των δημοσίων υπηρεσιών είναι τελείως απηλλαγμένος της φθοροποιού ταύτης μάστιγος, ήτις συναλλαγή επί το ευφημότερον λέγεται. Οι υπάλληλοι το μεν αξίωμα και τον τόπον εν ώ θα υπηρετώσιν οφείλουσι κατά το μάλλον και ήττον εις τινα πολιτευόμενον τας δε υπηρεσίας αυτών εθίζονται συν τω χρόνω ή εξαναγκάζονται να προσφέρωσιν, έκαστος εν τω κύκλω της δράσεώς του, ουχί υπέρ του συνόλου των πολιτών, πιστώς ενόρκως και αμερολήπτως τους κειμένους νόμους εφαρμόζοντες, αλλ' υπέρ του

πάτρωνός των, βέβαιοι ότι ουδεμίαν έχουσι να φοβηθώσι τιμωρίαν, ή παρ' αυτού και μόνον αν άλλως πως τολμήσωσι να εργασθώσιν.

Η κατάστασης αύτη ούτε αναγνωρίζει, ούτε αμείβει την ευδόκιμον των υπαλλήλων υπηρεσίαν, ούτε ενθαρρύνει τινά προς ακριβή εκπλήρωσιν καθήκοντος. Παρ' άλλοις μεν γεννά θράσος, αδιαφορίαν και αναληγσίαν διά τα κοινά, ιδιοτέλειαν δε διά τα ίδια, παρ' άλλοις δε – και τοιούτοι είναι οι υφιστάμενοι τους διωγμούς των συναλλασσομένων, ένεκα της ευσυνειδησίας και της ακαμψίας του χαρακτήρος των – απογοήτευσιν τελείαν, άγει δε δι' αντιθέτων οδών προς έν και το αυτό τέρμα την πολιτικήν διαφθοράν και ανομίαν. Τα πάντα καταρρέουσι διότι άλλοι μεν αφαιρούσι και υπεξαιρούσι την συνδετικήν ύλην από το πολιτικόν οικοδόμημα, άλλοι δε ούτε υποστηρίζουσιν ούτε ανακαινίζουσι το καταρρέον μέρος.

Η συναλλαγή, ούτως εχόντων των παρ' ημίν πραγμάτων, δεν ήτο δυνατόν να μη εισελάση πάνοπλος και εις την εκπαίδευσιν. Θα ήτο δ' όντως απορίας άξιον, αν κατ' εξαίρεσιν μη εισήλυνεν εις ταύτην, αφού πάσαι μεν αι προς ταύτην άγουσαι οδοί μένουσιν ελεύθεραι, πάσαι δ' οι δίοδοι αφρούρητοι, πάσαι δ' αι θύραι αναπεπταμένα. Οι μεστοί κόσμου υπουργικοί θάλαμοι και προθάλαμοι, οι λόφοι των επιστολών προς τας αρμοδίας αρχάς, η επίσημος εφημερίς και αυτοί ούτοι οι γενόμενοι πώς ποτε διδάσκαλοι, δύνανται απευδώς περί τούτου να μαρτυρήσωσι. Καταμαρτυρεί ομοίως ου μικρόν περί τούτου και το γεγονός ότι εντός μιας δωδεκαετίας τα της εκπαιδεύσεως διέπονται υπό νομοθεσίας πεντάκις μεταβληθείσης χωρίς τούτο η τελευταία να είναι παγιωτέρα και σοφωτέρα της πρώτης.

Έτι απότερα δείγματα της παρουσίας αυτής εν τη εκπαίδεψει παρέχει ημίν η δημιουργία των υπεραρίθμων σχολείων, η διατήρησις πολλών τούτων εις βαθμόν τινά παρά τον νόμον, ο διορισμός υπεραρίθμων διδασκάλων, και η ατελεύτητος σειρά των άνευ λόγου και των ακουσίων μεταθέσεων, των απολύσεων και των διορισμών. Ουδεμία των ολεθρίων συνεπειών της συναλλαγής ελλείπει, ως ήν επόμενον, από την εκπαίδευσιν. Σπατάλη γίνεται, ανίκανοι διορίζονται, ικανοί απολύονται, ανίκανοι διατηρούνται. Μεταθέσεις γίνονται άνευ λόγου, μεταθέσεις δεν γίνονται μυρίων λόγων επικουρούντων. Ανίκανοι και αδαείς και ηθικώς βεβαρυμένοι αναδιορίζονται, οι νόμοι αγνοούνται, τα προγράμματα δεν εφαρμόζονται, οι κατώτεροι δεν σέβονται τους ανωτέρους, οι ανώτεροι δεν τιμωρούσι τους κατωτέρους παρεκτρεπομένους, και τα τιαύτα.

Όλα δε ταύτα διατί ; διότι κάποιος πολιτευόμενος αναλαμβάνει πάντα ταύτα υπό την προστασίαν του. Διότι ο διδάσκαλος έχει ψήφους και επιρροήν, διότι το προστατευόμενον πρόσωπον δύναται να πειράξη και να βλάβη αυτόν, αν μη εξυπηρετηθή δεόντως, όπως και να ωφελήση αντιθέτως.

Ως δ' ενός ατόπου δοθέντος μυρία έπονται, ούτω και εν προκειμένω. Το κακόν παράδειγμα μεταδίδεται, ως νόσημα μικροβιακόν εις υγιείς οργανισμούς, εις τους χρηστούς και τους αγαθούς, τους επιμελείς και τους ευσυνειδήτους, εξαντλεί δε και μαραίνει και φθείρει τα πάντα συναυτοίς. Κοινωνίαν και πολιτείαν, λαόν και πατρίδα διότι επί του παρόντος και επί του μέλλοντος αυτών αντανακλά το έργον του διδασκάλου.

Κράτος έχον καθωρισμένην εν τω πολιτεύματι αυτού την συναλλαγήν δεν δύναται να ίδη ποτέ προκοπήν, δεν δύναται να ατενίση αδεώς το μέλλον. Τούτου ένεκα πάντες οι προηγμένοι εις πολιτισμόν λαοί, πάντα τα ευνομούμενα έθνη εμελέτησαν και εξεύρον σωτήριον κατά της συναλλαγής φάρμακον, ποιούμενα δ' άφθονον τούτου χρήσιν εν τη των ιδίων επιμελεία, απαλλάσσονται τελείως των κακών και της διαφθοράς, ήν η συναλλαγή συνεπάγεται. Και το φάρμακον τούτο το δρατικόν είναι α'.) ο θεσμός της μονιμότητος των υπαλλήλων επί τη βάσει πάντοτε προσόντων και διαγωνισμών, β'.) ο θεσμός του αμεταθέτου επί ωρισμένον χρόνον και γ'.) η

αναγνώρισις της πολυχρονίου και ευδοκίμου υπηρεσίας ήν επακολουθεί πάντοτε ανάλογος υλική και ηθική αμοιβή.

Τούτο έχων υπ' όψιν και ο ημέτερος Σύλλογος επρότεινε διά του σχετικού αυτού υπομνήματος α') μονιμοποίησιν των διδασκάλων πάντων επί τη βάσει προσόντων και εξετάσεων, β') επαύξησιν της μισθοδοσίας αναλόγως των ετών της υπηρεσίας, γ') το επί τριετίαν τουλάχιστον αμετάθετον των διδασκάλων και δ') όπως πάσα μεταβολή εκπαιδευτική γίνηται κατά τους μήνας των θερινών διακοπών ουδεμία δε διαρκούντος του σχολικού έτους.

Τα μέτρα ταύτα και μόνα μέλλουσι να σώσωσι την εκπαίδευσιν από τους όνυχας της συναλλαγής, να ανυψώσωσι ταύτην εις ήν περιωπήν ώφειλεν ανέκαθεν να ίσταται επ' αγαθώ της κοινωνίας, να ανακουφίσωσι δε και τον προϋπολογισμόν, όστις αληθή υπερτροφίαν πάσχει ίνα δύναται να ικανοποιή αλληλοδιαδόχως τους στομάχους των κομματικών φίλων.

Κυβέρνησις ως η παρούσα, ευρισκομένης εν καταλληλοτάτη ψυχολογική διαθέσει της συνελεύσεως, έδει να μη παραλείψη να εισαγάγη τοιαύτα νομοσχέδια, δύναται δε και ήδη, μετά θάρρους και πεποιθήσεως ότι μέγα αγαθόν επιτελεί, να εισαγάγη νομοσχέδια τοιαύτα, έστω δε βεβαία ότι ούτω τον μεν λαόν ευεργετεί, ως οφείλει, εις παν αυτής μέτρον να πράττη, την δε εκπαίδευσιν σώζει και ανυψοί, εαυτήν δε τιμής μεγίστης και ευγνωμοσύνης αϊδίου αξίαν αναδεικνύει.

Ιανουάριος 1911

N. Πιμπλής ».

112. « Πρόγραμμα των εργασιών του εν Καστελλίω συγκροτηθέντος Επαρχ. Συνεδρίου » (1910)

Αύξ.	Μαθήματα	Ωραι	Ονοματεπών. διδασκάλων	Διδακτέον θέμα
1.	Πρώτη ανάγνωσις 10-11		Εμμ. Κανιαδάκις	Η δίφθογγος ει
2.	Φυσική Πειραματική	11-12	Ιωάννης Γενειατάκης	Περί μαγνητών
3.	Λεκτικά ασκήσεις	2-3	Εμμ. Σαμπαθιανάκις	Περί κατοικιών του ανθρώπου
4.	Γεωγραφία	3-4	Ευάγγελος Φραγκιαδάκις	Νομός Αττικής
5.	Πολιτικά	4-5	Φραγκίσκος Τζουανάκις	Περί πολιτευμάτων
6.	Ελληνικά	8-9	Κωνστ. Τριανταφυλλίδης	Ποιήματα πουλάκια
7.	Γραμματική	9-10	Δημ. Καπετανάκις	ουρανισκόφ. Γ' κλίσεως
Αύξ. Αρ.	Μαθήματα	ώραι	Ονοματεπώνυμο	διδακτέον θέμα
		Διδασκαλίας	διδασκάντων	
8.	Πατριδογραφία	10-11	Εμμ. Αποστολάκις	Έννοια Δήμου-Δήμος Καστελλίου
9.	Ωδική	11-12	Βασίλ. Βασιλάκις	« Εις βάθη και εις δάση »
10.	Γεωργικά	2-3	Εμμ. Βλαστός	Περί εσπεριδοειδών
11.	Απαγγελία	3-4	Αριάδνη Καγιαμπάκη	« Ξενητεία » «Σωκράτους Μονόλογος »

Καστέλλι τη 22 Ιανουαρίου 1910

Ο Πρόεδρος Ν. Μπέμπελης

Ο Γραμματεύς Κωνστ. Ανδρουλάκης »

113. Άρθρο του Νικολάου Πιμπλή για το γλωσσικό πρόβλημα, Ασπίς, αρ. φύλλου 16, 30 Αυγ. 1910

ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟΝ ΜΑΣ ΖΗΤΗΜΑ

ΤΟ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ

Εἰς αἰωνίως ἄλυτον καὶ παράλυτον πρόβλημα ἀνήγαγε, νομίζομεν, ἡ κουφότης καὶ ἡ στενοκεφαλία μας τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης. Δὲν θέλομεν διὰ τούτου νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι δὲν εἶναι σκόπιμος ἡ ἐπ' αὐτοῦ συζήτησις. Ἡ γλώσσα ὄργανον οὔσα ἐξωτερικεύσεως τῶν νοητικῶν δυνάμεων καὶ τῶν ψυχικῶν διαθέσεων τοῦ ἀνθρώπου πρέπει τοιαύτην νὰ λάβῃ διαμόρφωσιν ὥστε, ὡς οἶον τελέστερον, νὰ προσφέρῃ τὴν υπηρεσίαν ταύτην εἰς τὰ άτομα καὶ τοὺς λαοὺς.

Ἀφορμὴν πρὸς ἐκφρασιν τοιαύτην παρέχει ὁ τρόπος μόνον καθ' ὃν ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν θίγεται καὶ συζητεῖται τὸ θέμα τούτο. « Ἡ ἀλήθεια κατὰ τὸν ἀριστοτέλην ἐν τῷ μέσῳ εὐρήται »· ἡμεῖς ἐν τούτοις ἀναζητοῦντες τὴν ἀλήθειαν εἰς τὰ ἄκρα, παραλύομεν μὲν ἐκ τῶν ἀκάρπων μόχθων τὰς δυνάμεις ἡμῶν, ἀφίεμεν δὲ ἄλυτον τὸ ζήτημα καὶ ἀνεύρετον τὴν ἀλήθειαν, κληρονομοῦντες ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱοὺς καὶ ἐγγόνους συζητήσεις φλυάρους, μικρολόγους, ἀτελευτήτους, περιττὰς καὶ γελοίας, ἀληθῆ, πάσας φληναφήματα, μὴ εἰρηδομένας ἐπὶ υγιῶς βάσεως, κατευθυνομένας οὐχὶ πρὸς τέρμα τι λογικόν ἀλλὰ πρὸς κενόν ἀτέρμον. Πλανώμενοι διὰ τοῦ σκότους καὶ τοῦ χάους ἀναζητοῦμεν ἐν αὐτοῖς τὸ φῶς, ἀδυνατοῦντες ἐν περιβάλλοντι τοιοῦτῳ νὰ διακρίνωμεν ἀνὰ ποδῶν ἡμῶν χαίνη τρομακτικὴ ἄβυσσος.

Υπάρχει πιθανότης ὅτι ἐγγύτατα τοῦ σημείου τῆς ἀφετηρίας τῶν σκέψεων ἡμῶν κείται ἡ λύσις· ἐν τούτοις ἡμεῖς μακρυνόμεθα ἀντιθέτως, οἱ μὲν πρὸς δύσιν καὶ ἀνατολάς, οἱ δὲ πρὸς βορρᾶν καὶ νότον, ἀναζητοῦντες ἐπ' ἄπειρον καὶ ἐπὶ ματαίῳ τὸ σκοποῦμενον.

Ἀφ' ἐνός οἱ μαλλιαροί, ἀφ' ἐτέρου οἱ λάτρεις τοῦ αἰτιολογικοῦ λόγου. Οἱ μὲν χυδαῖσταί, οἱ δὲ ἀρχαῖσταί· ἀμφοτέρωθεν οἱ οἰκιστοὶ, ἀμφοτέρωθεν οἱ ματαιόσχολοι. Ἀγωνίζονται ὅπως κατισχύσωσιν οἱ μὲν τῶν δεξιῶν, ἀμφοτέρωθεν ἀναγκαῖοι ὄντες. Ἀττικιστὴς ἐγγίζων μαλλιαρὴν λέξιν υποχωρεῖ ὡς ἀπὸ σκορπίου, μαλλιαρὸς δ' αἰτικὴν λυσσά ἐκ πάθους.

Ἰδοὺ ἐν τούτοις λεωφόρος εὐρεία, ὁδὸς ὁμαλή, ἴση εὐθέως ἀγούσα πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἡμεῖς δὲ ταύτην μὲν καταλείπομεν, τρεπόμεθα δὲ ἀτραπὸν τινὰ διὰ τῶν δασῶν καὶ τῆς ἐρήμου, ἄβατον, ἀνάτη, σκολιάν, ἀκανθώδη, ἀχμηράν, ἀτριβή, κρημνώδη, ἀγνοοῦντες οἱ μόνον ποῦ φερόμεθα καὶ πόθεν ἐκινήσαμεν ἀλλὰ καὶ ποῦ μεθ' ἐκάστην στιγμὴν πλανώμενοι θὰ στηρίξωμεν τὸ βῆμα. Παρέκβασίς τις διαφωτιστικὴ καθίσταται ἐνταῦθα ἀναγκαῖα.

Ἰδοὺ ἡ φύσις ! ὁ μέγας οὗτος καὶ ἀνευδὴς κήρυξ καὶ διδάσκαλος τῆς ἀληθείας. Διὰ μυρίων κεράτων αὐτὴ σαλπίζει. Ἐμβλέψατε πρὸς αὐτήν, ἐνωτισθεῖτε τῆς φωνῆς τῆς, αἰσθάνθητε τὴν σοφίαν τῶν λόγων τῆς, ὑμεῖς ἔμψυχα καὶ λογικὰ ὄντα, οἵτινες ἀψυχοὶ καὶ ἄλογον τὴν φύσιν ἐκλαμβάνετε : π.χ. ὁ ὀφθαλμὸς ἐνός φυτοῦ· ἐξελίσσεται εἰς ἄνθος· τὸ ἄνθος εἰς καρπὸν· ὁ καρπὸς ὠριμάζει, πίπτει, φέεται, ἀναπτύσσεται καὶ νέους παράγει ὀφθαλμοὺς. Ἐκάστη στιγμὴ τοῦ βίου ἐνός ἄνθους παρέχει νέαν ὄψιν, σημειοὶ μίαν πρόοδον, μίαν ἀνάπτυξιν, μίαν διαφορᾶν.

Τὸ φύλλον ἀπὸ μικροῦ μεγεθύνεται· ἀπὸ τρυφεροῦ σκληρύνεται· ἀπὸ χλοεροῦ κτρινίζει· ἀπὸ ζωηροῦ μαραίνεται· ἀπὸ ἐκστρόφου καὶ ἀπύχου συστρέφεται καὶ συμπύσσεται· ἀπὸ ὑδαροῦς καὶ ἀτριβοῦς ξηραίνεται καὶ τρίβεται καὶ κονιοποιεῖται· ἀπὸ ὀργανισμοῦ ζώντος θνήσκει, σήπεται καὶ ἀποσυντίθεται. Ἐξελίσσεται καὶ τούτο ὡς τὸ ἄνθος καὶ ὑπὸ νέαν ἐκάστοτε παρίσταται ὄψιν. Ὅτι εἰς τὸ ἄνθος καὶ εἰς τὸ φύλλον τούτ' αὐτὸ θ' ἀντιληφθήτε συμβαῖνον ἐν παντί ἀντικειμένῳ τῆς φύσεως, εἴτε

μεμονωμένον, είτε εν συνδυασμῷ προς ἄλλο, είτε εν συμφυρμῷ μετά πολλῶν ερευνησῶμεν.

(έπεται συνέχεια)

N. Πιμπλής ».

114. ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΛΑΝΤΑ (περ. Ασπίς)

Κατά τας συγκεντρωθείσας εις το Γενικόν Λογιστήριον της Νήσου πληροφορίας, τα κατωτέρω εγχώρια εκπαιδευτήρια απέστειλαν μέχρι τούδε τα εξής χρηματικά ποσά εις το Κεντρικόν δημόσιον Ταμείον, συλλεγέντα υπό μαθητών, περιαδόντων τα κάλαντα κατά την πρωτοχρονιάν έ.έ. υπέρ του ειδικού Ταμείου εκουσίων εισφορών χάριν των εθνικών αναγκών, ού η ίδρυσις, υπαγορευθείσα υπό των εκτάκτων περιστάσεων, άς η Πατρίς διέρχεται, εθεσπίσθη υπό της Κρητικής Συνελεύσεως διά του από 16 Δεκεμβρίου 1910 ψηφίσματος αυτής :

Το Γυμνάσιον Χανίων, διά του Γυμνασιάρχου κ. Κ. Χελιουδάκη, δραχμάς οκτακοσίας τεσσαράκοντα δύο και λεπτά ογδοήκοντα πέντε (842,85).

Το Γυμνάσιον Ρεθύμνης, διά του Γυμνασιάρχου ...δογιαννάκη, δραχμάς εκατόν.

Το εν Αγίω Βασιλείω Βιάννου Ανώτερον Δημοτικόν σχολείον διά των Διδασκάλων κ. Χαράλ. Εμ. Παπαδημητροπούλου, Εμμ. Ι. Γυαλιαδάκη, Πολυχρονίου Λουλάκη και Χριστοφόρου Ζωάκη δραχ. Εκατόν ενενήκοντα και λεπτά ογδοήκοντα (190,80).

Το εν Κυδωνία Σχολείον Αγίας Μαρίνης, διά της διδασκαλίσεως κ. Κλεάνθης Βρυλλάκη, δραχ. Εικοσιέξ (26).

Το Σχολείον Αγίων Δέκα Καινουρίου διά του κ. Εμμ. Λινοξυλάκη δραχ. Εξήκοντα μίαν και λεπτά εξήκοντα (61,60)...»

115. Από το έργο του Γάλλου φιλλέλληνα Α. J. Reinach στο έργο του “La question Cretoise vue de Crete” (1910)

Το έργο, μόλις κυκλοφόρησε, μετάφρασε το περιοδικό ‘Ασπίς’ στο με αρ. φυλ. 5 (15 Μαρτίου 1910). Βασικό παράγοντα της μελέτης του Κρητικού Ζητήματος θεωρεί ο Γάλλος φιλέλληνας την εκπαίδευση των Κρητών.

« ...Εν διαστήματι δέκα ετών, η Ελληνική ανατροφή ενεφύσησε και πάλιν αυτό πνεύμα όλως Ελληνικόν, ουχί το αντινεωτεριστικόν και ράθυμον των Ελλήνων της Ανατολής αλλ’ όλην την πειστικότητα και την θερμην των Ελλήνων της ελευθέρας Ελλάδος ενέχον. Και το σχολείον, διά τους μικρούς Κρήτας, οι οποίοι δεν το γνωρίζουσι ει μη από δεκαετίας μόνον δεν είναι παντάπασιν, ως ήτο συχνότατα άλλοτε, μία εκ των αγγαρειών εκείνων εις τας οποίας μεταβαίνομεν επιθυμούντες να εργασθώμεν όσον το δυνατόν ολιγώτερον. Αν και διανύωσιν ενίστε δίωρον απόστασιν δια να μεταβώσιν εις την σχολήν και μολονότι συχνάκις δεν έχουσιν ειμή τεμάχιον ξηρού άρτου να κοκκαλίσωσι μεταξύ των πρωινών και των μεταμεσημβρινών μαθημάτων, πορεύονται εκεί με την κεφαλήν υψηλά και τον γέλωτα εις τα χείλη, πάντοτε καθαροί και καθαρά ενδεδυμένοι, επιμελείς και υπερήφανοι δι’ εαυτούς, εν πλήρει τη πεποιθήσει περι της εκ της εκπαιδευσεως προερχομένης ωφελείας και τιμής... [...]»

Πολλοί μεταξύ αυτών δεν αρκούνται εις την στοιχειώδη εκπαίδευσιν. Τοσαύτη είναι η συρροή εις τον εν Ηρακλείω γυμνάσιον ώστε θα δεήση να διαιρέσωσι τούτο. Μάλιστα εις μίαν μεγάλην κωμόπολιν την Νεάπολιν (1.600 κάτοικοι, κέντρον ενός των γεωργικωτέρων της Κρήτης μερών), οι υιοί των χωρικών οι εν τω γυμνασίω

φοιτώντες είναι οι προσεκτικότεροι και εργατικώτεροι εξ όσων είδον. Και τίνας δεν υφίστανται στερήσεις οι γονείς διά να αποστείλωσιν εις το γυμνάσιον τους υιούς των θέλοντες να επιδοθώσιν εις εν των ελευθερίων επαγγελμάτων. Θα ενθυμούμαι πάντοτε την από Μίρτου εις Μουρνιές άνοδόν μου, όπισθεν ομίλου χωρικών οδηγούντων τας ημιόνους των και τους ίππους των φορτωμένους σίτον. Εις εξ αυτών, με νώτα ευρύτατα παρά τας λευκάς ήδη τρίχας του, μόλις έκαμπε τους ισχυρούς ώμους του υπό χονδρόν επενδύτην εικοσάκις εμβλωμένον όπως και η ευρύχωρος βράκα του. Εκ των πλοκάμων της κόμης του τετυλισμένων υπό τινα υψηλόν σκούφον ανεγνώριζε τις τον ιερέα. Τον ηρώτησα διατί, εν πλήρει μεσημβρία, ιερέυς μεγάλου χωρίου, έγυρεν αυτός ούτος την ημιόνόν του φορτωμένην με προϊόντα του αγρού του. Αναγνωρίσας με εκ του τόνου της φωνής μου μοι απεκρίθη Γαλλιστί : 'Έχω έναν υιόν εις το εν ηρακλείω γυμνάσιον' και επειδή τον ηρώτησα πόθεν είχε μάθει την Γαλλικήν, μοι απήντησε : 'Όταν ο μικρός κατά τας διακοπάς επανέρχεται, φέρει τα βιβλία του· μανθάνω τότε ολίγα· αλλ' ήρχισα πολύ αργά. Αυτός θα γίνη εις σοφός, εις αληθής Έλλην'. Πάντων Ελληνοπρεπώς ανατρεφομένων, η νέα γενεά μίαν μόνον θέλησιν έχει : να φέρη εις την προώρως γηράσασα Ελλάδα τας νέας δυνάμεις, άστινας οι ορεισίβιοι Κρήτες, εκ των βαρβάρων μόλις απαλλαγέντες, αισθάνονται εν εαυτοίς να κοχλάζωσιν ».

117. Έγγραφο του Νομαρχιακού Επιθεωρητή Λασιθίου Γ. Χατζιδάκη προς το Γενικό Επιθεωρητή Κρήτης Εμ. Γενεράλη για την ανάγκη διορισμού πτυχιούχων δασκάλων στα επαρχιακά σχολεία Βιάννου και Αγίου Βασιλείου.

« Ο Νομαρχιακός Επιθεωρητής
των Δημ. Σχολείων Λασηθείου

προς
Την Σεβ. Γεν. Επιθεώρησην της Παιδείας

Κύριε Γενικέ Επιθεωρητά

Διά προγενεστέρου εγγράφου μου εγνώρισα ήδη Υμίν την ανάγκην του διορισμού και ετέρων πτυχιούχων διδ/λων εις τινα των Αν. Δημ. Σχ. Και δη εις εκείνα εν οίς ο αριθμός με των μαθητών υπερβαίνει τους εκατό μεταξύ δε τριών ή τεσσάρων διδ/λων εις μόνον πτυχιούχος υπηρετεί, ως συμβαίνει τούτο εις Βιάννω, Αγ. Βασιλείω και αλλαχού και καθώς δύνασθαι να εξακριβώσεται εκ των εσχάτως διαβιβασθέντων υμίν πινάκων.

Υπομιμνήσκομεν Υμάς και πάλιν την ανάγκην ταύτην και παρακαλούμεν, όπως καταρτισθή το προσωπικόν των εν συστήσει σχολείων επί το δικαιότερον, μετατιθεμένων ενταύθα πτυχιούχων, εκ σχολείων, εν οίς απ' ανάγκης συνεσωρεύθησαν υπεράριθμοι ούτοι, όπως εν Βραχάσι, Χουμεριάκω και Φουρνή και ένθα τα σχολεία διατηρούνται α...πως Ανώτερα, αφ' ού, αυτοί ούτοι οι κάτοικοι διά της αποστολής των τέκνων των εις Γυμνάσιον μάλλον, δεικνύουσιν ουδέν άλλο ή ότι δεν έχουσιν ανάγκην Ανωτέρων. Εάν λοιπόν ταύτα υποβιβασθώσι εις διτάξια υπό διευθυντήν πτυχιούχον και ένα υποδιδάσκαλον θα έχομεν διαθεσίμους εντεύθεν ...πτυχιούχους δυναμένους να τοποθετηθώσιν αλλαχού.

Επίσης, ο εις Αγ. Βασιλείον Πεδιάδος μετατεθείς Νικ. Ευαγγ.Σερέπετσης ηδύνατο να τοποθετηθεί εντός του ημετέρου Νομού, ένθαν τόσην έχομεν έλλειψιν και δη εν αυτή ταύτη τη Νεαπόλει, όπου ο αριθμός των διδασκόντων και πτυχιούχων είναι πολύ δυσανάλογος εν σχέσει προς τον αριθμόν των μαθητών και εν αντιπαραβολή προς το σχολείον Κρητσάς. Αλλ' επί τέλους, αν όχι εν Νεαπόλει, τουλάχιστον εις

Βιάννον ή Άγιον Βασίλειον πρέπει να τοποθετηθεί ούτος, διότι εξ' όλων των σχολείων του Νομού ταύτα εισί ηδικημένα και επί τούτων επιστώ την υμετέραν προσοχήν, κ. Γεν. επιθεωρητά.

Και περί του Αν. Δημ. Σητείας έκαμον άλλοτε σύστασιν, αλλά φαίνεται ότι ο αριθμός των μαθητών δεν φαίνεται επαρκής, ώστε να δικαιολογή μεν την σύστασιν μου ταύτην και να ληφθή υπ' όψιν. Ανάγκη όμως να γνωρίσω ήδη υμίν ότι ο αριθμός των μαθητών Ε κ' Στ' τάξεως, όπως βλέπετε και εν επισυναστελλομένω σημειώματι του Διευθυντή και η χωρητικότης των αιθουσών είναι τοιούτη, ώστε να επιβάλλεται ο διορισμός και τετάρτου διδασκάλου έστω και μη πτυχιούχου. Ως τοιούτον προτείνω τον εν Ορεινώ Σητείας υπηρετούντα Εμμ. Γεωργ. Ψαράκη, ενταύθα δε ας διορισθεί ο εξ' Απιδίων Σητείας Ιωάν. Αν. Αδαμάκης.

Ευπειθέστατος

Ο Νομαρχ. Επιθ. των Δημ. Σχολείων Λασηθείου

Γ. Θ. Χατζιδάκις »

118. « Πρακτικόν παραδόσεως – παραλαβής στο Δημοτικό Σχολείο Αμιρών στις 6 Οκτ. 1912 »

Σήμερα, τη 6 Οκτωβρίου 1912

Ο υποφαινόμενος Δημ/λος παρέδωκα εις τον Ιωάννη Μιχελογιαννάκη διδάσκαλον Αμιρών τα εν τω ανωτέρω, πρακτικώ αναφερόμενα ως και 1 θρανίον νέου συστήματος και πέντε παλαιού, το μαθητολόγιον και Γενικόν έλεγχον του παρθεναγωγείου ως και το ιδίόχειρον βιβλίον πιστοποιητικών σπουδής, ένα μελανοπίνακα και δύο γεωγραφικούς χάρτας Κρήτης και Ελλάδος, Νόμου περί οργανισμού της Δημοσίας εκπαιδεύσεως, το διάταγμ. 39, ωρολόγιον και αναλυτικόν πρόγραμμα, το 44 βιβλίον πρωτοκολ. Από του αρ. 1 έως 36. Φάκελ. Αλληλογραφίας Παρθεναγωγείου, πρακτικά της εκτελ. Επιτροπείας, φάκελλον του ποιμένου. Δύο διατάγματα υπ' αριθ. 80, οι μέλλοντες Στρατιώται, προσωρινή διδασκαλία των στρατιωτών, φάκελλον αλληλογραφίας των ετών 1910-11-12, φάκελλον ενδεικτικών του 1910-11, 44, και του έτους 1911-12, 64 - εκ των τελευταίων φέρουσι χαρτόσημον πέντε.

Εμετρήθη δε ποσόν δώδεκα δραχμών διά τους Εμμ. Δ. Παριτάκη, Αθανάσιον Χριστάκη, Γεώργιον Βαρβελάκη, Μελοπομένην Βασιλικάκη, Εμμ. Κονσολάκη, Ματθ. Λουλάκη, Δημήτριον Πνευματικάκη, Βασίλειον Σταυρακάκη, Νικόλαον Αλεξάκη και Στυλιανή Κοντάκη. Προσέτι δύο καθίσματα και μίαν τράπεζαν.

Ο παραδούς
Αριστομ. Μηλιαράκης

ο παραλαβών
Ι. Μιχελογιαννάκης

Σήμερα την 6^{ην} Οκτωβρίου έ.έ. ο υποφαινόμενος διδάσκαλος παρέδωκα πάντα τα εν τω παρόντι πρακτικώ αναφερόμενα έπιπλα και βιβλία του Σχολείου.

Ο παραδιδούς
Ι. Μιχελογιαννάκης

ο παραλαμβάνων
Ε. Αγγελάκης

».

119. Έγγραφο του επιθεωρών Δ/ντή Δημ. Σχολ. Αγίου Βασιλείου Γ. Λιανουδάκη προς τους Διδασκάλους της επαρχίας Βιάννου με ημερομηνία 22 Νοεμβρίου 1912, σχετικά με το εκτεταμένο πρόβλημα της αφοιτησίας των μαθητών

« Καθώς πληροφορούμεθα εἰς τῖνα τῶν Σχολείων ἡ φοίτηση δὲν εἶναι τακτικὴ ὑπάρχουν δὲ καὶ μαθηταὶ οἵτινες οὐδόλως μέχρι τούδε εφοίτησαν. Παραγγέλομεν ὅπως καταστήσετε γνωστὸν εἰς τὰς ἐνοριακὰς ἐπιτροπείας καὶ τοὺς κατοικοὺς τῶν χωρίων, ὅτι θὰ ἐφαρμόσωμεν ἐπὶ τῶν ἀπειθούντων τὰς σχετικὰς διατάξεις τοῦ περὶ υποχρεωτικῆς φοιτήσεως Νόμου, καὶ ἐν τέλει θὰ εὐρεθώμεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προτείνωμεν τῇ Σεβαστῇ Διοικήσει τὴν κατάργησιν τῶν Σχολείων εἰς τὰ χωρία ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα παρατηρεῖται ἡ περὶ τὴν φοίτησιν δυστροπία.

Ο Επιθεωρῶν Διευθ.Αγίου Βασιλείου

Γεώργ. Λιανουδάκης ».

120. Έγγραφο του Δ/ντή του Ανωτέρου Δημ. Σχολείου Βιάννου Χαράλαμπου Παπαδημητρόπουλου με ημερομηνία 15 Δεκ. 1912, προς τους Διδασκάλους εφημερίους και δημάρχους της επαρχίας Βιάννου με θέμα τη συγκέντρωση χρημάτων από το ψάλσιμο των καλάντων για ενίσχυση του αγωνιζόμενου στον ελληνοτουρκικό πόλεμο έθνους.

Αξιότιμοι Κύριοι

Αἱ κρίσιμοι περιστάσεις τὰς ὁποίας διέρχεται τὸ ἔθνος ἡμῶν σήμερον ἐπιβάλλουσι εἰς πάντα ἔλληνα νὰ κινηθῆ κατὰ τὸ δυνατόν αὐτῷ καὶ νὰ ἔλθῃ ἀρωγὸς κατὰ δύναμιν πρὸς τὸ ἐν δοκιμασίᾳ εὐρισκόμενον ἔθνος ἵνα ἐστεφανωμένον ἐξέλθῃ τούτο τοῦ ἀγῶνος ὃν διεξάγει.

Σύμπας ὁ ἐλληνισμὸς ὡς εἰς ἄνθρωπος ἐκινήθη καὶ ἀπὸ τῶν περάτων δὲ τῆς γῆς οἱ ἐν διασπορᾷ ἔλληνες σπεύδουσι πρὸς βοήθειαν τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος. Ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τῆς πατρίδος κληθέντων ἐφῆδρων καὶ οἱ ἄλλοι νέοι καὶ γενικῶς οἱ δυνάμενοι νὰ φέρωσι ὅπλα κατατάσσονται ὡς ἐθελονταί. Οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι νὰ πράξωσι τούτο προσφέρουσι τὸν ὀβολὸν τῶν πρὸς συντήρησιν τῶν μαχομένων.

Καὶ τὰ μικρότερα χωρία τοῦ ἐλευθέρου καὶ δούλου ἐλληνισμοῦ καὶ τῆς Κρήτης συνεισέφερον ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τῆς πατρίδος. Μόνῃ ἡ Βιάννος ὑστέρησε μέχρι τούδε. Ἐκτὸς μικρᾶς εἰσφοράς τῶν ἐπὶ τούτῳ ἀξιεπαίνων κατοίκων Μύρτου, τὰ λοιπὰ χωρία τῆς επαρχίας οὔτε λεπτὸν συνεισέφερον ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος. Τοιοῦτο βεβαίως δὲν καλοσυνιστά τὴν Βιάννον. Ἄλλ' εἰς τούτο δὲν πταίει καὶ ὁ λαός. Ἐχρειάζετο κάποια πρωτοβουλία τὴν ὁποῖαν οὐδεὶς ἀνέλαβεν. Εἰς ὑμᾶς λοιπὸν ἐναπόκειται τώρα νὰ ἀναλάβητε τὴν πρωτοβουλίαν ταύτην ἐπὶ τῇ ευκαιρίᾳ τῶν προσεχῶν εορτῶν.

Δύνασθαι καταρτίζοντες ἐπιτροπὴν ἐκ τοῦ διδασκάλου, εφημερίου, δημάρχου καὶ οὔτινος ἄλλου πολίτου εὐαρεστομένου νὰ λάβῃ μέρος εἰς αὐτὴν ἐξ ἐκάστου χωρίου καὶ συνιστώντες μουσικὸν ὄμιλον ἐκ καλλιφώνων μαθητῶν νὰ περιέλθῃτε τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἢ τῆς Πρωτοχρονιάς τὰ ὑμέτερα χωρία ψάλλοντες τὰ ἐπισυναπτόμενα, ἐπὶκαιρὰ κάλανδα, ἅτινα ψάλλονται με τὸν συνήθη ἤχον τῶν καλάνδων ζητούντες συνάμα τὸν ὀβολὸν τῶν κατοίκων ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τοῦ πολέμου.

Ας αναλάβωσι δε οι εφημέριοι να εξηγήσωσιν επ' εκκλησίας την ανάγκην όπως έλθωμεν πάντες αρωγοί της Αγωνιζομένης Πατρίδος και μη φανώμεν υστερούντες κατά τον πατριωτισμόν των λοιπών ελλήνων.

Το δε συλλεγησόμενον ποσόν δύνασθε να μας αποστείλετε μετά καταλόγου των ονομάτων των αποτελεσάντων την επιτροπήν διδασκάλου, εφημερίου και δημάρχου και ούτινος άλλου πολίτου όστις ήθελε συμμετάσχει ταύτης. Ίνα αποστείλω τούτο προς την Σεβ. Κυβέρνησιν προς ήν θα αναφέρω και τα ονόματα των αποτελεσάντων εκάστην επιτροπήν και το υφ' εκάστης συλλεγέν ποσόν. Συνάμα δε θα δημοσιεύσω ταύτα και τον εγχώριον τύπον.

Ευελπιστώ ότι λόγω της σπουδαιότητος του πράγματος ουδείς θέλει αρνηθεί να προσφέρει ούτω τας υπηρεσίας του προς την πατρίδα.

Διατελώ

Μεθ' υπολήψεως

Ο διευθυντής

Χ.Ε. Παπαδημητρόπουλος ».

121. Έγγραφο του Δ/ντή του Ανωτέρου Δημ. Σχολείου Βιάννου Χαράλαμπου Παπαδημητρόπουλου με ημερομηνία 2 Φεβρ. 1913, προς τους Διδασκάλους εφημερίου και δημάρχους της επαρχίας Βιάννου με θέμα τις ευχαριστίες της γενικής Διοικήσεως Κρήτης για τη συγκέντρωση χρημάτων από το ψάλισμο των καλάντων προς ενίσχυση του αγωνιζόμενου στον ελληνοτουρκικό πόλεμο έθνους.

« Βασίλειον της Ελλάδος

Βιάννος 2 Φεβρουαρίου 1913

Ανώτερο Δημοτ. Σχολείον

Βιάννου

Αριθ. Πρωτ. 10

» Διεκπ. 6

Προς

τους κ.κ. Δημάρχους, εφημερίου και Διδασκάλους
της επαρχίας Βιάννου

Αξιότιμοι κύριοι

Εντολή της Σεβ. Γενικής Διοικήσεως Κρήτης, διαβιβάζω υμίν τας ευχαριστίας Αυτής διά τον ένθερμον πατριωτικόν ζήλον και την δραστηριότητα ήν επεδείξατε κατά τους εσχάτως ενεργηθέντας πατριωτικούς εράνους από δείξαντες ούτω άπαντες τον ένθεον προς την πατρίδα ενθουσιασμόν υφ' ου κατέχεσθε.

Παρακαλώ δε υμάς όπως γνωστοποιήσατε τούτο και εις τους λοιπούς οίτινες μεθ' υμών ενήργησαν τους εράνους.

Μεθ' υπολήψεως

Ο Διευθυντής

Χ. Ε. Παπαδημητρόπουλος »

122. Έγγραφο του Δημάρχου Αμιρών Δημητρίου Κ. Κρασά προς τον διδάσκαλο και Διευθυντή του Δημοτικού Σχολείου Αμιρών για την τακτοποίηση της εκρεμούς γραφικής εργασίας του Δημαρχείου.

« Βασίλειον της Ελλάδος
 Δήμος αμιρών Βιάννου
 Αριθ. πρωτ. 117
 » Διεκτ. 108

Εν αμιρά της 12 Φεβρουαρίου 1913
 προς
 τον διδάσκαλον και Διευθυντήν της Σχολής
 του χωρίου και Δήμου αμιρών

Κύριε

Έχοντες υπ' όψιν το 9^{ον} άρθρον του 69 Νομοθετικού Διατάγματος σας προσκαλώ όπως προσέλθετε εις το κατάστημα του ούτινος προϊσταμαι Δήμου, και επιμελώς διεκπεραιώσετε την εκρεμή γραφικήν εργασίαν του Δημαρχείου τούτου διά της οποίας δυνάμει του Νόμου υπόχρεος να διεκπεραιώσετε ταύτην, επί απαντήσεως.

Εν εναντία περιπτώσει αμελείας σας θα ενεργήσω εναντίον σας τα Νόμιμα.

Ο Δήμαρχος
 Δημ. Κ. Κρασάς ».

123. Έγγραφο του Μιχελογιαννάκη Ιωάννη προς τον Δ/ντή του Ανώτερου Δημ. Σχολείου Αγίου Βασιλείου, με θέμα τη μετάβαση του Μιχελογιαννάκη στα χωριά Αμιρά και Πεύκο για να διαπιστώσει αν πραγματοποιήθηκαν οι αναγκαίες επισκευές στα Σχολεία των παραπάνω χωριών
 « Εν Βιάννω τη 18^η Αυγούστου 1913

Κύριε Διευθυντά

Συμμορφούμενος προς το υπό χρονολογίαν 4^η Αυγούστου έ.έ. έγγραφον Σας, μετέβην εις τα χωρία Αμιρά και Πεύκον την 17^{ην} τρέχοντος, ίνα εξετάσω, εάν εγένοντο αι αναγκαίαι επισκευαί εις τα Σχολεία των ειρημένων χωριών.

Τα πορίσματα της εξετάσεώς μου είναι τα εξής.

Αον Δημ. Σχολείον Αμιρών.

Εν τούτω εγένοντο τινές εκ των υπό της εγκυκλίου 2130/1050 οριζομένων επισκευών, πλην 2ας τοποθετήσεως υαλοπινάκων επί των παραθύρων και της επιχρίσεως του Σχολείου δι' ασβέστου, υπεσχέθησαν όμως ότι εντός των ημερών θα γίνωσι και αυταί. Ωσαύτως δε υπεσχέθησαν ρητώς, ότι αντί της εκκλησίας, ήτις κατά το παρελθόν έτος εχρησιμοποιήθη, ως αίθουσα παραδόσεως, θα ενοικιασθή κατάλληλον δωμάτιον υπό της Σχολικής Επιτροπείας.

Βον Δημ. Σχολείον Πεύκου

Και εν τούτω έχουν γίνει επισκευαί τινές τ.έ. κατεσκευάσθησαν τα απαιτούμενα θρανία και εν ερμάριον, εντός δε του τρέχοντος θα γίνωσι και απαιτούμεναι επισκευαί της στέγης και η συμπλήρωσις των ελλειπόντων υαλοπινάκων.

Καθώς δε αντελήφθη καταβάλλονται μεγάλαι προσπάθειαι προς ανέγερσιν νέου εκπαιδευτηρίου, καθ' όλους τους κανόνας της υγιεινής και της παιδαγωγικής, όπερ πάντως θα έχη περατωθεί κατά το επόμενον Σχολικόν έτος.

Ευπειθέστατος

Ο Προϊστάμενος

Ι. Μιχελογιαννάκης ».

124. Έγγραφο του Δ/ντή του Δημοτικού Σχολείου Άνω Βιάννου προς τους προϊσταμένους των Δημοτικών σχολείων για την απαγόρευση απασχόλησης των μαθητών από τους δασκάλους σε ιδιωτικές εργασίες αυτών.

« Βιάννος 4 Δεκ. 1914

Αριθ. πρωτ. 261

» Διεκπ. 126

Προς

τους κ.κ. προϊσταμένους των Δημοτ. Σχολείων της ημετέρας περιφέρειας
Κύριον προϊστάμενον

Κατ' εντολήν του κ. επιθεωρητού των Δημοτ. Σχολείων Μεραμπέλλου κοινοποιώ υμίν την υπ' αριθ. 387/109 ε.ε. εγκύκλιον αυτού έρχουσαν ούτως.

‘Δοθείσης ημίν αφορμήν επανειλημμένως, παραγγέλομεν υμίν όπως ουδένα μαθητήν ή μαθήτριά των υφ' υμάς σχολείων απασχολείται κατά το μέλλον δι' οιασδήποτε ιδιωτικής εργασίας υμών, διότι το τοιούτον, το μεν αντιμάχεται προς τον προορισμόν του σχολείου το δε δικαίως εγείρει τα παράπονα των γονέων και κηδεμόνων των ούτω χρησιμοποιουμένων μαθητών, χαρακτηριζόμενον και δικαίως ως παρεκτροπή δυναμένη και σκάνδαλα να προξενήση εν τη κοινωνία, της αμερίστου υπολήψεως και εκτιμήσεως της οποίας δέον να απολαύη ο διδάσκαλος’

Ο Διευθυντής

Χαρ. Παπαδημητρόπουλος

Ακριβές αντίγραφον

Εν Πεύκω τη 6 Δ/βρίου 1914

Ο Διδάσκαλος Πεύκου

Χ. Κυριακάκης

»

